8 KASIM DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ
NOVEMBER WORLD TOWN PLANNING DAY

31. KOLOKYUMU
th COLLOQUIUM

PLANLAMA MESLEK ALANI

GEÇMİŞTEN GELECEĞE

7-9 KASIM

2007

TÜRKİYE VE ORTA DOĞU AMME İDARESİ
ENSTİTÜSÜ KONFERANS SALONU
1 NOLU CADDE NO:8 YÜCETEPE/ANKARA



TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI
ORTADOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ KENTSEL POLİTİKA PLANLAMASI VE YEREL YÖNETİMLER ANA BİLİM DALI

İLETİŞİM: TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Merkezi, Hatay Sokak No:24/17 Kocatepe/ Ankara
TEL: 0 312 417 87 70, FAX: 0 312 417 90 55, e-posta: spo@spo.org.tr, İnternet: www.spo.org.tr

8 KASIM DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ
31. KOLOKYUMU

"PLANLAMA MESLEK ALANI: GEÇMİŞTEN GELECEĞE"

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI

ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ,
KENTSEL POLİTİKA PLANLAMASI VE YEREL YÖNETİMLER
ANABİLİM DALI

Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
Konferans Salonu
ANKARA,7-8-9 KASIM 2007

8 Kasım Dünya Şehircilik Günü
31. Kolokyumu

"PLANLAMA MESLEK ALANI: Geçmişten Geleceğe"

BİLDİRİLER KİTABI

ISBN: 978-9944-89-494-4

BASIM TARİHİ: ŞUBAT 2008

iletişim

TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Merkezi

Hatay Sokak No: 24/17 Kocatepe/ANKARA

tel: 0312 4178770 faks: 0312 4179055

e-posta: spo@spo.org.tr

web: http://www.spo.org.tr

sayfa düzeni ve tasarım

DENİZ Planlama Bilişim Yayıncılık Proje Danışmanlık Limited Şirketi

Tunalı Hilmi Caddesi No: 51/6 Küçükesat Çankaya/ANKARA

tel: 0312 4172777 faks: 0312 4172777

e-posta: deniz@denizplan.com

web: http://www.denizplan.com

baskı

Repro Center

Büyük Sanayi 1. Caddesi Sütçü Kemal İşhanı

Elif Sokak No: 7/93-94 İskitler / Ankara

tel: 0312 384 07 90

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ GÜN (7 KASIM 2007)

AÇILIŞ KONUŞMALARI 1

Doç. Dr. H. TARIK ŞENGÜL 3
Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kentsel Politika Planlaması
ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. ŞİNASİ AKSOY 5
Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi
ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı

SERDAR KARADUMAN 7
TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi Başkanı

YASER GÜNDÜZ 11
TMMOB Şehir Plancıları Odası Başkanı

İLKER ERTEM 17
TMMOB Yürütme Kurulu Üyesi

**DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ BİLDİRGESİ
VE ŞEHİR PLANCILARI ODASI SUNUŞU 19**

DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ BİLDİRGESİ 21
TMMOB Şehir Plancıları Odası Adına
FİKRET ZORLU

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASINA
KAYITLI ÜYE PROFİLİ 25
TMMOB Şehir Plancıları Odası Adına
A. CENAP YOLOĞLU

BİRİNCİ OTURUM:
MESLEK ALANI VE ETİK 53

KENT PLANLAMA MESLEĞİ ETİĞİNİ
NASIL OLUŞTURUYOR? 55
Prof. Dr. İLHAN TEKELİ

BİLİRKİŞİLİK KURUMU VE ETİK SORUNLAR 73
Prof. Dr. MELİH ERSOY

MESLEK AHLAKI VE MESLEK ODALARININ
DENETİM GÖREVLERİ 87
BELMA BABACAN, Dr. PERİHAN KİPER

İKİNCİ OTURUM:
GEÇMİŞTEN GELECEĞE MESLEK ALANI 103

PLANLAMA MESLEK ALANI VE DÖNÜŞÜMÜ:
BİR ÇERÇEVE ÖNERİSİ 105
Doç. Dr. H. TARIK ŞENGÜL

MESLEK ALANINA İLİŞKİN GÖZLEMLER 129
Doç. Dr. BAYKAN GÜNAY

NEO-LİBERALİZM, RİSK VE PLANLAMA ALANI 167
Prof. Dr. MURAT BALAMİR

ÜÇÜNCÜ OTURUM:
MESLEK ALANINDA DÖNÜŞÜM 195
Oturum Başkanı: Prof. Dr. TAMER GÖK

PLANLAMA MESLEK ALANINDA
ÇAKIŞMA VE AYRIŞMALAR 197
Yrd. Doç. Dr. FİKRET ZORLU

PLANLAMA MESLEK ALANININ
ODAĞINDA YER ALAN KAVRAMLARIN
PLANLAMA PARADİGMALARININ
DÖNÜŞÜMÜ EKSENİNDE ELE ALINMASI 215
Araş. Gör. EYLEM BAL

ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA MESLEK ALANININ
ORTAYA ÇIKIŞ KOŞULLARININ VE GELİŞİM
SÜRECİNİN ULUSAL VE ULUSLARARASI DÜZLEMDE
TANIMLANMASI 229
(GÜ, ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA BÖLÜMÜ,
MESLEKİ YETERLİLİK KOMİSYONU ADINA)
Yrd. Doç. Dr. KÜBRA CİHANGİR ÇAMUR

CIAM VE AB YAKLAŞIMLARININ
PLANLAMA PRATİKLERİNE GETİRİLERİ..... 243
Prof. Dr. LEVİN ÖZGEN

İKİNCİ GÜN (8 KASIM 2007)

DÖRDÜNCÜ OTURUM:
MESLEK PRATİĞİ 267
Oturum Başkanı: Prof. Dr. FERAL EKE

PLANLAMADA VE ŞEHİRCİLİKTE NİTELİK ARAYIŞI 269
Yrd. Doç. Dr. TOLGA ÜNLÜ

KENTİ TASARLAMAK VE ÜRETEBİLMEK:
TOPLU KONUT UYGULAMALARI 293
Doç. Dr. ÇAĞATAY KESKİNOK

ÜLKEMİZDE MİLLİ PARK VB DOĞAL KORUMA
ALANLARINDA PLANLAMA DENEYİMİ VE
ŞEHİR PLANLAMA MESLEK ALANINDAKİ YERİ 323
AYŞE EZER

KORUMA-PLANLAMA İLİŞKİSİ(ZLİĞİ);
GELİBOLU'DA TARİHİ VE KÜLTÜREL
MİRASIN KORUNMASINA YÖNELİK
(KARŞI) MÜDAHALELER 359
Yrd. Doç. Dr. M.ÇAĞLAR MEŞHUR,
Araş. Gör. M. SERHAT YENİCE,
Araş. Gör. FADİM YAVUZ ÖZDEMİR,
Araş. Gör. MEHMET TOPÇU

BEŞİNCİ OTURUM:
MESLEKİ DENEYİM: FARKLI PLANLAMA ÖLÇEKLERİNDE PLANCI OLMAK 371
Oturum Başkanı: SAFFET ATİK

SERDAR BEKTÖRE 379
(Şehir Plancısı, Eskişehir)

REMZİ SÖNMEZ 389
(Şehir Plancısı, Ankara)

NİMET SIRCAN 401
(Şehir Plancısı, Antalya)

NECATİ UYAR 405
(Şehir Plancısı, Ankara)

ALTINCI OTURUM:
YENİ YAKLAŞIMLAR, ALTERNATİFLER 415
Oturum Başkanı: Prof. Dr. SEMAHAT ÖZDEMİR

PLANLAMA PARADİGMALARINDA DEĞİŞİM ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'DE STRATEJİK PLANLAMA 417
Yrd. Doç. Dr. F. NEVAL GENÇ

KENTSEL PLANLAMADAKİ STATİK ANLAYIŞA BİR ALTERNATİF ÇÖZÜM: KENTSEL STRATEJİK PLANLAMA VE YÖNETİM YAKLAŞIMI 435
Yrd. Doç. Dr. ERKAN POLAT, Yrd. Doç. Dr. ATİLA GÜL

AŞAĞIDAN KURULAN PLANLAMA PARADİGMALARINA YENİ KATKILAR 453
İMECE TOPLUMUN ŞEHİRCİLİK HAREKETİ ADINA HADE TÜRKMEN

PLANLAMA MESLEK ALANINDA 'KADIN' 465
MELİS OĞUZ, NESLİHAN ATATİMUR

YEDİNCİ OTURUM:
KAMU SEKTÖRÜ VE PLANLAMA ALANI 477
Oturum Başkanı: NEVZAT CAN

AHMET AVŞAR ŞİMŞEK 479
(Şehir Plancısı, İller Bankası)

ERTUĞRUL ALPARMAN 493
(Şehir Plancısı, Çevre ve Orman Bakanlığı)

MEHMET GÜRKAN 497
(Şehir Plancısı, Kültür ve Turizm Bakanlığı)

BURAK ÖZTÜRK 503
(Şehir Plancısı, Antalya Büyükşehir Belediyesi)

3. GÜN (9 KASIM 2007)

SEKİZİNCİ OTURUM:
FARKLI MESLEKLERLE İLİŞKİLER **507**
Oturum Başkanı: CAN KUBİN

NİTELİKLİ KENTSEL ÇEVRENİN YARATILMASINDA
KENT PLANLAMA VE PEYZAJ MİMARLIĞI İLİŞKİSİ
YENİDEN DÜŞÜNÜLMESİ 509
TURGAY ATEŞ

DİSİPLİNLER ARASI PROJE DENEYİMLERİ 515
SERTAÇ ERTEN, DEVRİM ÇİMEN, SİNAN BURAT

PLANLAMANIN MÜHENDİSLİK UYGULAMALARI
OLAN TEKNİK ALTYAPI HİZMETLERİ İLE İLİŞKİSİ 521
H. EVREN ERDİN

KARAKÖY KÖYÜ YANGIN AFETİ SONRASI
YENİDEN YAPILANDIRMA PROJESİ
UYGULAMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ 531
BİNALİ TERCAN

BİR KENTİN ARKEOLOJİK MİRASININ
ORTAYA ÇIKARILMASI VE KORUMA ÖRNEĞİ:
SMYRNA'NIN (İZMİR) AKROPOLÜ
KADİFEKALE VE ANTİK TİYATROSU 557
ÖZDEN ÖZYILMAZ ALICIGÜZEL

DOKUZUNCU OTURUM:
KENTİN MESLEKLERİ **571**
Oturum Başkanı: H. ÇAĞATAY KESKİNOK

CELAL ABDİ GÜZER 573
(Mimar)

OKTAN NALBANTOĞLU 581
(Peyzaj Mimarı)

HÜSEYİN ÜLKÜ 585
(Harita Mühendisi)

ÖZTÜRK AKBULUT 595
(Jeoloji Mühendisi)

CENK CENKÇİMENOĞLU 603
(Çevre Mühendisi)

ONUNCU OTURUM: ÖĞRENCİ PANELİ **611**
Oturum Başkanı: AYSİN TEKTAŞ

SERKAN SINMAZ 615
(Yıldız Teknik Üniversitesi)

TUĞBA MALKOÇ 619
(Selçuk Üniversitesi)

YASEMİN ÖKSÜZ 623
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)

ZEYNEP UZUN 625
(İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü)

NURAY ÇOLAK 627
(Dokuz Eylül Üniversitesi)

MERVE KOÇAK 631
(Erciyes Üniversitesi)

DUYGU OKUMUŞ 633
(Mimar Sinan Üniversitesi)

GÖKÇER OKUMUŞ 635
(İstanbul Teknik Üniversitesi)

MUSTAFA ÖZKAN 637
(Gazi Üniversitesi)

SEÇKİN ÇOPUR 639
(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)

ONBİRİNCİ OTURUM: FORUM 651
Oturum Başkanı: Doç.Dr.ÇAĞATAY KESKİNOK

MESLEKİ YETERLİLİK YETKİNLİK VE
MESLEK ALANI TARTIŞMASI 653

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Doç. Dr. TARIK ŞENGÜL
Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. ŞİNASİ AKSOY
Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı

SERDAR KARADUMAN
TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi Başkanı

YASER GÜNDÜZ
TMMOB Şehir Plancıları Odası Başkanı

İLKER ERTEM
TMMOB Yürütme Kurulu Üyesi

Doç. Dr. TARIK ŞENGÜL

Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı Başkanı

Bu yıl Şehir Plancıları Odası ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı işbirliğiyle gerçekleştirilen 31'nci Kolokyuma hoş geldiniz. Bildiğiniz gibi bu yılki tartışma konumuz meslek alanımız. Burada uzunca sayılabilecek bir mesleki tecrübenin, mesleki deneyimin sonunda gerçekleşen birikimin çerçevesinde belli bir iç değerlendirmeyi yapabilecek bir noktaya geldiğimizi düşünüyoruz, ama bunun da ötesinde bugün kentlerimizin karşı karşıya olduğu sorunlar, içinde bulunduğu koşullar; kentlerle ilgili en önemli sorumlulukları üzerinde taşıyan bir meslek grubu olarak da kendi sorumluluklarımızı, mesleğimizin ilkelerini, ahlaki boyutunu tartışmayı zorunlu kılıyor, çünkü her zamankinden daha kritik bir dönem içindeyiz. Bu dönemin ana özelliği gerçekten şehir plancılarının meslek alanlarının önemli ölçüde genişlemesi, farklı boyutlar kazandığı bir dönem olması. Ama aynı zamanda mesleğimizin özerkliği de büyük ölçüde bir aşılma tehdidiyle karşı karşıya. Dolayısıyla hem kendi mesleki pratiğimiz açısından, hem de kentlere karşı sorumluluğumuz açısından burada üç gün boyunca yapacağımız değerlendirmelerin çok önemli çıktıları olacağını düşünüyorum. Bu çerçevede bütün katılanlara, katkı verenlere teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. ŞİNASİ AKSOY

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı

Saygıdeğer konuklar, sevgili öğrenciler; Dünya Şehircilik Günü Kolokyumunun 31 incisini yapmak üzere toplanmış bulunuyoruz. Hepinize ben de hoş geldiniz diyorum.

Bu yılki kolokyum konusu Şehircilik ya da Planlama Meslek Alanı olarak tespit edilmiş bulunuyor. Bu çerçevede şehircilik mesleğinin gelişimi ve bugün içinde bulunduğu sorunlar ve çözüm yolları çeşitli boyutlarıyla tartışılacak. İşbölümü ve uzmanlaşma zaman içinde yeni mesleklerin ortaya çıkmasına yol açan en önemli nedenlerdir. Şehircilik mesleği de giderek karmaşıklaşan kentsel sorunlar karşısında belli bir uzmanlaşmayı temsil etmektedir. Bu çerçevede daha önceleri çok tanınmayan şehircilik mesleği bugün hemen herkesin yakından tanıdığı bir meslek haline gelmiş bulunmaktadır. Ancak işbölümü ve uzmanlaşmanın bir de diğer yönü olduğunu söylemek gerekir. Uzmanlaşma giderek artan biçimde meslekleri kendi içine kapanmaya, birbirleriyle yarışmaya zorlar. Bu tür bir içine kapanma ve yarışmacılık genel yararlar açısından olduğu kadar, mesleklerin kendilerine de zarar verme potansiyeline sahiptir. Bugün kentler aşırı derecede karmaşıklaşmış ve çok boyutlu hale gelmiş bulunuyor. Kentle ilgili başta şehir plancılığı olmak üzere tek bir mesleğin kentsel sorunları tek başına anlama ve çözme kapasitesinin yeterliği olmadığını söyleyebilmek mümkündür. O yüzden disiplinler arası bir yaklaşımın mesleklerin sağlıklı gelişmesine de büyük yararı olacaktır.

Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı tam da bu tür bir kaygı ile Orta Doğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümüyle Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümlerinin ortak programı olarak kurulmuştur. Programın amacı kentsel sorunlar karşısında disiplinler arası bir yaklaşım geliştirebilmektir. Program yüksek lisans ve doktora derslerine yönelik olarak düzenlenmiştir. Şehir plancıları ve siyaset ve kamu yönetimi bölümü mezunları yanında programa çevre, inşaat, mimarlık, sosyoloji, hukuk, ekonomi, işletme ve benzeri bölümlerin mezunları da kabul edilmektedir. Kentlerin sorunlarının son derece ağırlaştığı ve bu sorunların nasıl çözüleceğine yönelik ciddi bir düşünme sürecinin gerektiği bir dönemde şehir plancılarının kendi mesleki konularını ve konumlarını gözden geçirmeleri oldukça yerinde bir

tercih olarak gözükmektedir. Bu süreçte anabilim dalımız söz konusu sürece kendi deneyimini ve bilgisini katarak elinden gelen katkıyı yapacaktır. Etkinliğin istenilen amaca ulaşması dileğiyle başarılar diliyorum.

SERDAR KARADUMAN

TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi Başkanı

Sayın milletvekilleri, Sayın Dekan, Sayın TMMOB Temsilcimiz, sevgili meslektaşlarım, değerli misafirler; odamız ve ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalının ortaklaşa düzenlediği 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü etkinlikler kapsamında Planlama Meslek Alanı Geçmişten Geleceğe konulu kolokyuma hoş geldiniz.

Küreselleşme sürecinde sermaye, bilgi ve malların dolaşımı önündeki tüm sınırlar neredeyse tamamen ortadan kalkmaktadır. Doğa, insan ve diğer türlerin yaşamına elverişliliğini, kapitalist sistemin acımasız yayılımı karşısında yitirmektedir. Sosyal güvenlik mekanizmaları zayıflarken yoksulluk, işsizlik ve eşitsizlik yaygınlaşmakta, kentler küresel ağa rekabet edebildikleri oranda eklemlenebilmektedir. Bu sürecin sonuçları, kentler için olduğu kadar kent planlaması ve şehircilik meslek alanı için de çok vahimdir.

Kentler, sosyal gereksinimler yerine salt ekonomik hedefler doğrultusunda, yayılarak büyümekte; bu durum kentleri derinleşen planlama sorunlarıyla karşı karşıya bırakmaktadır. Küresel ekonomik sistem ve yapısal uyum politikaları sonucunda özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik yapı, sanayisizleşme ve hizmet sektörünün öne çıkması ile kırılganlaşmaktadır. Arazi spekülasyonuna yönelik ve kamu yararı gözetmeyen, rant odaklı kentsel yatırımlar öne çıkmaktadır. Kent mekânı, bir ortak yaşam alanı olarak anlamını yitirmekte, değişim değeri kullanım değerinin önüne geçmektedir. Yaşanan bu değişim ve dönüşümler kentleri; kamu yararı gözetilmeyen, sermaye sınıfının çıkarlarına hizmet eden, bilimselliği ve bütünselliği göz ardı eden, uzun erimli değil günü birlik çözümler üreten, katılıma ve eşitlikçi temsiliyete dayanan karar alma süreçlerinden uzak bir yapıya sürüklemektedir. Bu yapıda planlama mesleği ve plancı her zamankinden fazla dışlanmaktadır.

Küresel ölçekte bu gelişmeler yaşanırken, ülkemizin çağdaş kent planlaması ve şehircilik yaklaşımlarının çok gerisinde kaldığı görülmektedir. Ülkemizde, şehircilik ve kent planlaması yok sayılmakta ya da sadece mevcut uygulamaları yasal zemine oturtmak için kullanılan teknik bir araca dönüştürülmektedir.

Kentlerimizin planlanmasında, bilimselliği ve kamu yararını temsil eden mes-

leki ilkeler değil; yerel-ulusal-küresel sermayeyi temsil eden yaklaşımlar etkili ve belirleyici olmaktadır. Şehircilik ilkelerini esas almak ve kamu yararı gözetmek yerine sermaye gruplarının çıkarları doğrultusunda alınan kararlar; kentsel, tarihi ve doğal çevre için telafisi çok güç kayıplara yol açarken, ülkemizin sınırlı ekonomik kaynaklarının adaletsiz bir şekilde kullanımına birde mekansal boyut eklemektedir. Bu mekansal adaletsizlik, kentlerimizde, emekçiler ve mülksüzler için ekonomik adaletsizliği yeniden üretme, yayalar, yaşlılar, çocuklar, engelliler gibi soysal kesimler için ise kentleri yaşanamaz hale gelmektedir.

AKP iktidarının küreselleşmenin gereği olarak gösterdiği yasal düzenlemelerle, planlama kurumlarının tamamen kabuk değiştirmesi süreci yaşanmaktadır. Siyasi iktidarın sivil anayasası da bu değişim sürecinin temel yapısına uygun olarak geliştirilmiştir. "Bu ülkeye yeni bir anayasa lazım" diyerek kaleme alınan taslakta meslek alanımızla ilgili 1982 Anayasası'nda bile yer alan iki temel maddenin karşılığı bile yoktur. Bu maddeler, konut hakkını düzenleyen 57. Madde ve planlama esaslarını belirleyen 166. Maddelerdir. Yani yeni anayasa taslağında, devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeten bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler diyen 57. Madde ile ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı, özellikle sanayiin ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızla gelişmesini, ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını planlamak, bu amaçla gerekli teşkilatı kurmak devletin görevidir şeklinde başlayan 166. Maddenin yeni anayasa taslağında karşılığı yoktur. Kentleşme alanında önümüzdeki dönemde yapılacak yasal düzenlemelerin nasıl bir çerçeve içinde geliştirileceğini tahmin etmek çok zor olmasa gerek. Anayasa Taslağını, mülkiyet hakkının kamu yararına aykırı kullanılamayacağı hükmünü kaldıran, orman varlıklarımız ile doğal kaynakların aranması ve işletilmesini tamamen özel sektöre terk eden yaklaşımlarla beraber ele aldığımızda, mevcut anayasal çerçevenin bile ortadan kaldırıldığı planlama alanında kamu yararını hiçe sayan yasal düzenlemelerin ve uygulamaların önünün iyice açılacağını söylemek gerekmektedir.

Kurumların planlama yetkilerinin kademelenmeyi ortadan kaldıracak ve yetki kargaşasına neden olacak derecede genişletildiği ve çeşitlendirildiği bu ortamda, şehir planlama mesleği yeniden tanımlanmaktadır.

Bu süreçte şehir planlama mesleği; kamu yararını değil özel ve sınırlı çıkarları savunan, bilimsel, kapsamlı ve bütünsel yaklaşımları değil kentleri parçalara ayırarak projeler çerçevesinde algılamayı seçen, planların kademeli birlikteliğini ve üst ölçek planlamanın önemini hiçe sayan, uzun erimli değil günü birlik çözümler üreten, kamusal alanların hızla özel/yarı-özel alanlara dönüşümü uygulamalarını üreten, katılımcılığa ve eşitlikçi temsiliyete dayalı planlama kararları üretmeyip oligopolleşen kararları meşrulaştırıcı bir teknik işlem

konumuna itilmektedir. Bu olguyu görmek için çok uzaklara gitmeye gerek yok, yaşadığımız kent Ankara, su ve ulaşım politikaları, kentsel dönüşüm ve en nihayetinde üst ölçek planlama süreci ile belki de bu saptamaya ilişkin en çarpıcı örnekleri bünyesinde barındırmaktadır.

Bu sürecin doğal sonucu olarak, kamu yararını ve planlama ilkelerini uygulamakla sorumlu şehir plancıları; mesleklerini gereği şekilde hayata geçirememekte, etkisiz kalmakta, mevcut şartlar altında alternatif yaklaşımlar geliştirmekte başarısızlıkla suçlanmakta ve ortaya çıkan olumsuzluklardan sorumlu tutulmaktadır.

Bu şartlar altında 2003 yılında Mersinde yapılan Kolokyumumuzda çizdiğimiz çerçevede bir şehircilik reformu ihtiyacı halen geçerlidir.

- Planlama eğitiminden başlayarak, Planlamada toplumun dinamizmine yönelik yenilikçi, yaratıcılığa açık, esnek ve devingen, mesleki yeterlilik çerçevesi içinde uzmanlığa olanak veren yeni bir yapı ve dil oluşturulmalıdır.
- Bu reform, kentlilere, kentli haklarına, doğal ve kültürel değerlere öncelik veren bir yapıda olmalıdır.
- Şehir planlama, mekansal konuların yanı sıra sosyal ve ekonomik konular ile yasa dışı yapılaşma, yoksulluk ve kentsel dönüşümü de kapsayan bir bütünlükte yeniden ele alınmalıdır. Doğa olaylarının afete dönüşmemesi, doğal, kültürel ve tarihsel değerlerimizin korunması için yeni planlama araçlarına gereksinim bulunmaktadır.
- Önemli bir planlama aracı olan kamu arazilerinin satılması, özelleştirilmesi uygulamalarına son verilmeli ve kamu arsa stokunun korunmasına özen gösterilmelidir. Planlama disiplini içindeki geleceğin kestirilmesine ilişkin bilimsel ve teknik yöntemler yeniden gözden geçirilmelidir.
- Planlama alanındaki yetki karmaşasına son verilmelidir. Yerel ve merkezi yönetim birimlerinin yetki ve görevleri, bütünselliği sağlayacak biçimde yeniden belirlenmelidir.
- 'Uzaktan planlama' sorunları çözememektedir. Kurumsal ve yerel altyapıların oluşturulması ve planların ilgili yerleşmelerde yapılması sağlanmalıdır.
- Planlama ve projelendirme süreçleri içinde, güç ilişkileri göz ardı edilmeden, katılımcı pratikler geliştirilmelidir.
- Plancıların özlük haklarının geliştirilmesi nitelikli ve kamu yararına planların üretilmesinin temel koşullarından biri olduğu göz ardı edilmemeli, mesleki rekabetin ve işsizliğin dayanışma ortamlarını

ortadan kaldıran bir olgu olmaktan çıkarılması için Odamızın bu alana ilişkin düzenlemelerinin günün şartlarına uygun hala getirilmesi gerekmektedir.

Unutmayalım başka bir Türkiye mümkün ise, başka bir planlama da mümkündür. ve bunu başaracak olan da bu meslek ortamıdır.

YASER GÜNDÜZ

TMMOB Şehir Plancıları Odası Başkanı

Sayın milletvekillerim, Sayın Dekanım, Sayın Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği Temsilcisi, çok sevgili hocalarım, değerli meslektaşlar, değerli basın mensupları, değerli konuklar; hepiniz hoş geldiniz.

Ülkemizde 31. sini kutlamakta olduğumuz Dünya Şehircilik Günü kapsamında düzenlenen kolokyumumuzun değerli tüm katılımcılarını TMMOB Şehir Plancıları Odası adına saygılarımla selamlıyorum.

Öncelikle bugün başlayan ve 3 gün boyunca sürecek olan etkinliğimizin gerçekleşmesindeki çaba ve katkılarından dolayı, kolokyum düzenleme, bilim ve yürütme kurullarında yer alan arkadaşlarımıza, etkinliği ortaklaşa gerçekleştirdiğimiz Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dekanlığına, Başta Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Ana Bilim Dalı Başkanı Doç Dr. H. Tarık Şengül olmak üzere, ana bilim dalının öğretim ve araştırma görevlilerine, yine her zaman olduğu gibi desteklerini esirgemeyen ODTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü ve Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümündeki değerli hocalarımıza ve odamız çalışanlarına, etkinliğin hazırlık süresince emeği geçen herkese; teşekkürlerimi sunuyorum.

Hepinizin bildiği gibi, kentlerimizde ve kentlerimizin çevresinde, doğasında her geçen gün derinleşen sorunlara ilişkin her yıl bir başka temayla Dünya Şehircilik Günü kolokyumları gerçekleştiriliyor. Etkinliklerimizin 30. sunu geçen sene İzmir'de "Planlama, Siyaset ve Siyasalar" başlığıyla 6. Şehircilik Kongresi olarak gerçekleştirmiş, planlama meslek alanının iktidar alanı ile olan ilişkisini tartışmıştık.

Bu sene ise, 31. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumunu "Geçmişten Geleceğe; Planlama Meslek Alanı" temasıyla gerçekleştirirken, geçen seneki tartışmaların devamı olma niteliğini sağlaması, önemsenen bir konu olmuştur. Bu sene planlama alanının kendisine dönerek, meslek alanımızı sorunsallaştırmak, kentlerimiz ve meslek alanımızın sorun ve gündemlerini kamuoyuyla paylaşmak, ortak bir bilinç yaratmak, çözüm arayışlarımızı dile getirmek ve siz değerli katılımcılara tüm bu konular hakkında değerlendirme zemini hazırlamak

hedeflenmiştir.

Tüm boyutları göz önüne alınarak Şehir Planlama meslek alanı üzerine yapılacak tartışmalar bugün çok daha önemli hale gelmiştir. Sürecin tüm aktörleri ile birlikte, her yönüyle dünyada ve ülkemizde ki planlama tarihi gelişiminin de perspektifinden bakarak planlama meslek alanının kapsamlı bir değerlendirmesini yapmanın gerekli olduğunu hissediyoruz. Bu yolda yapılan tüm bu çabalar ve bu gün bu konunun kolokyumumuzun ana teması haline getirilmesi planlama meslek alanının yeniden yapılandırılması yolunda gösterilen gayret ve yeni bir adım olarak algılanmalıdır.

Önümüzdeki dönemde çokça tartışılacak olan konular olarak gördüğümüz planlama meslek alanının tanımı, sınırları, yetkinliği, bu yetkinliği meşrulaştıracak üniversite eğitimi, meslek içi eğitim etkinlikleri gibi genel olarak meslek alanına dair tartışmalar kolokyum kapsamına tüm boyutları ile bir kere daha taşınması hedeflenmiştir.

Bu gün; kentlerimiz, hiçbir dönemde olmadığı kadar, rant baskılarına, talanlara, sınıfsal derinleşmelerin, yoksulluğun ve eşitsizliklerin hızla artmasına sahne olmaktadır. Bütün büyük kentlerimizde rant odaklı ve imarcı yaklaşımlarla hayat bulan uygulamalar ve bu uygulamalardan kaynaklı olumsuzluklar yaşanmaktadır. Bu uygulamalarla kentlerimizde bulunan kamusal alanların hızla özel alanlara ayrıcalıklı haklar tanınarak dönüşümü sağlanıyor. Kamu yararı doğrultusunda planlamanın sosyal gerekleri ve kaygıları bir yana bırakılırken, kuralsızlaştırılmış bir ortamda rant arayışları doğrultusunda ne pahasına olursa olsun özelleştirme politikaları güdülüyor, kent suçları ve imar yolsuzlukları özendiriliyor.

Kamunun uzun yıllardır yaptığı birikim, kamu arazilerinin satışı, ormanlarımızın, kıyılarımızın, meralarımızın, tüm kamusal değerler ve varlıklarımızın yağma politikaları ile satılması, özel tahsislere konu edilmesi örneklerinde olduğu gibi hızla eritiliyor.

Piyasa süreçlerinde kotarılan büyük projelerle kentlerimize noktasal yeni ve büyük problem alanları ekleniyor. Kamu kaynaklarının önemli bölümü borçlanma pahasına, denetimden yoksun ve fütursuzca bu plansız gelişmelere harcanıyor. Her türlü doğal afet riskleri karşısında göstermelik birkaç önlem dışında kalıcı düzenlemeler tesis edilmiyor. Bu afet riskleri bahane edilerek çıkarılan yasal düzenlemeler ile Kentsel dönüşüm kisvesi altında kentlerimizin kamusal mekanlarını ayrıcalıklı proje alanları haline getirmekten hiç çekinilmiyor.

Bir türlü şantiye havasından çıkamamış bitmemiş kentsel mekanların yanı sıra estetikten yoksun tekdüze çirkin yapılaşma ve kalitesiz mekan sorunlarımız giderilemiyor ve halen tüm bu sorunlara bütünlüklü ve kamu yararı odaklı bir

planlama anlayışı ile yaklaşılamaması durumu devam ediyor. Tüm uyarılarımıza ve tarihsel bilimsel gerekleri her daim hatırlatmamıza rağmen iktidarlar ve yetkili makamlar tarafından bir türlü alternatif yaklaşımlar geliştirilemiyor.

Tüm bu olumsuz sonuçların nedeni olan anlayışın, planlamayı da bir rant dağıtım aracı haline indirgeme çabaları büyük oranda başarılı oluyor. Bu haliyle planlama süreçleri sermaye – siyasetçi – bürokrat sacayağının kıskacında maksimum rant sağlama aracı olarak kullanılmaya devam ediyor.

Kuşkusuz çoğu örnekte piyasanın rant yaratma mantığını meşrulaştırma aracına dönüşen bu mevcut imar planlama anlayışının ve pratiğinin dışında, insan merkezli ve imar parseli yaratmaktan çok, yaşanılabilir kentsel çevreler yaratmayı hedefleyen yeni bir kent planlama yaklaşımı geliştirilmelidir.

Planlama kurumunun en önemli aktörleri olan plancılar, bunca olumsuz kentsel sorunların çözümünde de en önemli görevleri yüklenme sorumluluğu ile karşı karşıyadır. Gerek serbest gerekse de kamu sektöründe çalışan plancılar, daha yaşanılır, eşitlikçi ve insanca yaşama olanak veren kentlerin yaratılmasında ve bunun sağlanmasında önemli bir araç olan planlama kurumuna ve meslek alanlarına sahip çıkma konusunda kendi dar ve gündelik çıkarlarından ötesini gözeten bir anlayışı geliştirmek zorundadır.

Plancıların kendi meslek alanlarını sağlıklı bir zemine oturtmaları ve bu zemin üzerinde planlama mesleğini kamu yararını önde tutan anlayışın doğrultusunda geliştirilecek, belki yeni tanımlanacak, kuralları, değerleri, ahlaki normları geliştirmesi artık çok acil hale gelmiştir. Bu değerleri geliştirme çabalarımızın değişen her türlü sürece, eleştirisini yapmakta olduğumuz bu günkü rant odaklarının, iktidarın ya da sistemin her türlü baskısına ve yöntem değişikliğine karşı sürekliliğini sağlamak zorundayız. Okullarımızdan başlayarak tüm meslek örgütlülüğü içerisinde her olumsuz gelişme her işlenen kentsel suçtan yeni bir ders ve yeni bir kural, değer veya ahlaki duruş üretmeliyiz.

Meslek alanımız ve mesleki yetkilerimiz konusunda geçmişe nazaran önemli gelişmeler yaşıyoruz. Çok temel yasa ve yönetmeliklerde hepimizin bildiği bazı yeni tanımlar yapıldı. İmar Kanunu ve müellif yönetmeliğinde, koruma mevzuatında şehir plancılarının mesleki yetkileri çok net bir biçimde tarif edilmeye başlandı.

Meslek alanımıza ilişkin bu tür olumlu gelişme ve kazanımlar kaydedilirken sorumluluklarımız da bir o ölçüde artmaktadır. Planlama meslek alanını en fazla yıpratan kesim yine mesleki yetkilerini olumsuz biçimde kullanan meslektaşlarımız olmaktadır. Diğer uzmanlık alanları, kurumlar ve kişilerin planlama karşıtı eleştirel yaklaşımları kendi içlerinde belirli düzeyde anlamlıdır. Ancak meslek alanımız, meslektaşlarımızın imza attığı planlar üzerinden ciddi

düzeyde yıpratılmaktadır. Bu yönde yönetmeliklerimiz ve örgüt gücümüz dahilinde yürüttüğümüz denetleme ve disiplin faaliyetlerimiz maalesef sınırlı ve etkisiz sonuçlar vermektedir.

Kentlerimize, yaşam alanlarımıza yönelik biraz evvel belirttiğim tüm olumsuz gelişmeler ve kamusal değerlerimize yönelik tehditler artarken, meslek alanımızda ve değişen dünya koşullarında, meslektaşlarımızı ve yeni plancı adaylarını daha standart ve daha etik kaygılarla donatılmış hale getirmek zorundayız. Planlama mesleğinin toplumdaki saygınlığı, meslektaşlarımızın kentlere ve kamu yararına dair hassasiyetleri olduğu kadar toplumsal duyarlılıkları ile sağlanabilir. Gerek kamu ve gerekse özel sektöre ilişkin planlama çalışmalarında bilimsel, etik ve teknik ilkelerin uygulanmasının yanı sıra, kayıtsız kalınamayacak kadar önemli bir diğer konu toplumsal sorunlar ve beklentiler yönündeki plancı sorumluluğudur.

İlgili mevzuatta tanımlandığı ve hatta hepimizin eğitimi sırasında da verildiği üzere, planlama faaliyetinin bir `kamu hizmeti` niteliği taşıyor olması, biz plancıların tümünü, serbest çalışan meslektaşlarımız da dahil olmak üzere hepimizin, birer `kamu görevlisi` olduğumuz yorumunu ortaya koymaktadır. Yani mesleğimizi kamu adına ve kamusal yararlar doğrultusunda ifa etmek zorunda olduğumuz yorumunu ortaya koymaktadır. Bu özelliği ile diğer mühendislik ve bir çok meslek alanından farklı sorumluluklara sahip bir meslek alanının mensuplarıyız.

En temel özelliğimiz özel ya da tüzel şahıslara ve onların talepleri doğrultusunda planlama hizmeti üretemiyor olmamız. Yani mesleğimizi diğer bir çok meslekte olduğu gibi bir müşteri – yüklenici, piyasa ilişkileri bağlamında icraa edemiyor olmamızdır. Meslek uygulama alanımızın bu temel özelliği yakın zamana kadar görmezden gelindi ve günümüzde unutulmaya başlandı.

Oysa ki plan yapımını talep eden kişi veya kurum kim olursa olsun planlama faaliyetinde yetkilerimizi kamu görevlisi sıfatı ile kullandığımız gerçeği unutulmamalıdır. Planlama faaliyeti temel olarak ticari bir ilişkinin üzerine kurgulanmamalıdır. Bu etik ilkeyi temel eğitim konusu haline getirmeli ve genç plancı adaylarına bu sorumluluklarını sürekli hatırlatmalıyız diye düşünüyoruz.

İşte bu süreçte; plancıların ve odamızın yıllardır uğraştığı ve uğrunda amansız mücadeleler verdiği, şehircilik ilkeleri, planlama esasları, kent ve kamu yararı kavramları ise, aşındırılan unutturulmaya çalışılan, içleri boşaltılarak anlamsızlaştırılan kısaca ayaklara bağ görülen bir bağlama indirgenmeye çalışılmaktadır. Bu günkü haliyle içerik ve sürecini her daim eleştirdiğimiz, ama bu tür ortamlarda ve odamızın diğer çalışmalarında sürekli olarak geliştirmeyi ve gerçek anlamını, kamu yararını esas alan ilke ve stratejilere sahip planlama

kuramını, uygulamasını ve meslek alanını her zamankinden daha fazla ve yüksek sesle savunmamız gerekmektedir. Bu konuda sadece biz plancılara değil artık tüm diğer meslek dallarına ve halkımıza da kritik görev ve sorumluluklar düşmektedir.

Sözlerime son verirken tüm katılımcılara tekrar hoş geldiniz demek istiyorum. Amaçlandığı doğrultuda kolokyumun başarılı geçmesini diliyor, etkinliğin gerçekleşmesinde emeği geçen herkese, sunacakları değerli bildirileri ile sağlayacakları katkılardan dolayı tüm değerli katılımcılara şimdiden oda yönetim kurulu adına çok teşekkür ediyor, ve tüm ilgili çevrelerin şehircilik gününü en içten dileklerimle kutluyorum.

İLKER ERTEM

TMMOB Yürütme Kurulu Üyesi

Dünya Şehircilik Günü kutlu olsun.

Birincisi 1977 yılında yapılmış olan Dünya Şehircilik Günü'nün 31. Kolokyumunu gerçekleştiriyoruz.

Şehir Plancıları Odamızın ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı ile birlikte düzenlediği çalışmaya katkı koyanları emeği geçenleri içtenlikle kutluyorum.

Birincinin yapıldığı tarihlerde de şehir ve şehir insanının sorunları en az günümüzdeki kadar çoktu. Planlama kullanılabilecek önemli bir sorun çözme aracıydı, plancılar yeterli donanıma sahiptiler. Planlamanın bu günde bu özelliğini korumasına karşın yeterince yararlanamadığı gerçeği ile karşı karşıyayız.

Dünyada çok hızlı bir değişim yaşanıyor. Küreselleşme olarak tanımlanan bu süreçte ekonomik ve siyasal bütünleşmeler veya ayrışmalar yaşanıyor. Barış ve demokrasi adına savaşlar başlatılıyor; ülkelerin doğal kaynaklarına, kültür varlıklarına el konuyor, yaşam haklan yok ediliyor. Ülkemizin batısında Balkanlar'da, kuzeyinde ve güney doğusunda yaşananların bir taraftan tanığı olurken diğer taraftan da mağduru durumundayız. Ülkelerin savaş bütçeleri refahın önünde en büyük engel olmaya devam ediyor.

Bazı ülkelerde siyasi partiler, hükümetler, çokuluslu şirketlerin istemlerini yerine getirmek için adeta yarışıyorlar. Sosyal devlet ilkesinden vazgeçiliyor. Bu değişimden toplumun her kesimi payını alıyor.

Ülkemizde planlama ilkelerinin yok sayıldığı, isletilmediği bir süreçten geçiyoruz. Kentsel dönüşüm projeleri sorun çözmekten çok egemen güçlere kaynak aktarmanın araçları olarak kullanılıyor.

Ülkemizde kentlerdeki sağlıksızlığın ve güvensizliğinin ardında sosyal, kültürel yapının yozlaşması, gelir dağılımında ortaya çıkan uçurumlar, yoksulluk, yasadışı kazanç alanlarının egemenliği vardır.

Pazarlanacak bir meta olarak görülen kentlerimiz, paranın, şiddetin ve eşit-

sizliğin mekanları haline gelmişlerdir. Bugün kentlere, ormanlara, kıyılara yönelen saldırı yarın derinleşerek meslek alanlarımıza, üniversitelere, toplumsal muhalefete, demokrasiye ve bizleri bir arada tutan değerlere yönelecektir, yönelmektedir.

Hizmetlerin ve emeğin serbestleşmesi süreci bir yandan sermayenin hizmet alanlarımızı kontrol altına almasını sağlarken, diğer yandan da ucuz iş gücünün sağlanması ortamını yaratmaktadır. Ülkemizde yabancı mühendis, mimar ve şehir plancılarının denklik ve yeterlilik aranmaksızın, denetlenmeksizin çalıştırılması için yasal düzenlemeler yapılmaya çalışmaktadır. TMMOB ve Odalarımız bu haksız girişimlere karşı gereken mücadeleyi sürdürmektedir

31.DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ BİLDİRGESİ

PLANLAMA MESLEK ALANI: GEÇMİŞTEN GELECEĞE

TMMOB Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu

PLANLAMA MESLEK ALANI: Geçmişten Geleceğe

TMMOB Şehir Plancıları Yönetim Kurulu

Değerli misafirler, değerli katılımcılar; hepinizi TMMOB Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu adına saygıyla selamlıyorum.

"Dünyadaki ve Türkiye'deki ekonomik dönüşüm kent mekânına sermaye yığılması ve kente müdahale biçiminde yansımaktadır. Planlama disiplini bu dönüşüm içerisinde etkinsizleştirilmekte ve kent toprağından belli çevrelerin yararlanması için meşrulaştırma aracı olarak kullanılmaya çalışılmaktadır. Kente karşı geliştirilen bu tür tutumlar planlama meslek alanının kuramsal ve pratik düzlemlerdeki dönüşümünden bağımsız düşünülemez. Son yıllarda yasal ve kurumsal düzenlemeler, planlama uygulamaları ve meslektaşlarımızın, dış paydaşların planlama mesleğine ilişkin farklı eleştiri ve özeleştiriler doğrultusunda planlama meslek alanının tartışılması gündemdedir. Bu nedenle 31 incisi düzenlenen Dünya Şehircilik Gününün teması Geçmişten Geleceğe Planlama Meslek Alanı olarak belirlenmiştir. Bu etkinlikte mesleğin rolü, sınırları, yetkileri, yetkinliği gibi konuların kuramsal ve pratik boyutlarıyla tartışılması ve bu alanda yeni açılımlar sağlanması beklenmektedir.

Planlamanın doğrudan veya dolaylı olarak ilgili olduğu uygulama alanlarında bir çeşitlilik ve yaygınlaşma gözlenirken, planlamanın etkinliği, plancının rolü ve mesleki yeterlilikler sıkça tartışma konusu olmaktadır. Tartışmaların çoğu planlama alanını ilgilendiren mevzuat veya kurumsal düzenlemelere ilişkin eleştiriler üzerine yürütülmektedir. Öyle ki planlama meslek alanı şehir plancıları ve birçok meslek, kurum ve kişilerce tartışılmasına rağmen bu tartışmalar mevcut yaklaşımların ötesine geçememektedir. Ülkemizde mesleğin uygulamaları üzerinden bir değerlendirme yapılarak planlama eğitimi, mesleği ilgilendiren mevzuat ve meslektaşların profilinin çıkarılması ve mesleğin geleceğine yönelik açılımlar sunulması yararlı olacaktır. Ülkemizdeki uygulamalar ile dünyadaki diğer ülke deneyimleri arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları araştırmak, uygulama ile planlama eğitimi arasındaki etkileşimi arttırmak, mevzuatta yapılması gereken değişiklikleri ilkesel düzeyde belirlemek bu kolokyumun temel hedefleri arasında sıralanabilir.

İstisnalar ve olumlu örnekler olmakla beraber kamuoyunda ülkemizdeki kent-

lerin fiziki koşullarına ve kent mekânlarına karşı bir hoşnutsuzluk olduğu açıktır. Kentlerde sosyal yaşamın iyileştirilmesi, doğrudan fiziksel planlamanın kapsamını aşmakla beraber planlamanın reddedilemeyecek etkileri bulunmaktadır. Planlama yoluyla toplumsal eşitsizliklerin azaltılması, belirli kesimlere kaynak aktarımı yapılırken çoğunluğun gereksinimlerinin karşılanması yadsınmamalıdır. Kentlerimizde oluşmakta olan fiziksel mekânın arzu edilen nitelikte olduğunu söylemek güçtür. Bu sorunun kaynağı doğal olarak planlamada aranmaktadır. Plancının kent mekânının biçimlenmesindeki rolünün kısıtlanması bir yanda, plancıya fazla yetki verilmesi diğer yanda olmak üzere iki karşıt görüşün sorunun kaynağına yaklaşımı mesleki yetki ve yetkinliği işaret etmektedir. Plancının plan üretimi aşamasındaki rolü ve etkinliğinin ne düzeyde gerçekleştiği konusunun örnekler üzerinden irdelenmesi bu sorunun yanıtlanmasına katkısı olacaktır.

Mevzuatın gereğinden fazla kısıtlayıcı olması ile gereğinden fazla esnek olması arasındaki tartışma ise planlama yaklaşımın kurallara yansıma biçimini işaret etmektedir. Farklı ölçek ve kapsamlardaki planlama çalışmalarında mevzuatın kısıtlayıcılığı bir sorun olarak ifade edilmektedir. Diğer yandan planların sıklıkla değiştirilmesi, yoğunlukları ve arazi kullanım kararları yönünde üst eşitleri ve kısıtlayıcı hükümlerin olmaması nedeniyle ortaya çıkan uzlaşmazlıklar ve planlamaya yöneltilen eleştiri ise bu amaçla farklı bir planlama yaklaşımının geliştirilmesi, bu yaklaşımın mevzuat içine yerleştirilmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda planlamanın ve plancının esnekliğini kısıtlama bağlamında yeni açılımların yapılması beklenmektedir. Planlama eğitiminin uygulamadan uzak olmasıyla uygulamanın kuramsal alanında tarif edilen planlamadan uzak olması tartışması ise planlama eğitimine ve plancının mesleki yeterliliğine ilişkin sorunlara işaret etmektedir.

Yakın dönemde üniversitelerimizde Avrupa Birliği normlarına uyum amacıyla eğitim programı, kredi sistemi, ders içeriklerinde bazı dönüşümler izlenmektedir. Bu dönüşümlerin ülkemizdeki planlama mesleğinin pratik sorunlarına, ülkenin gereksinimlerine ne düzeyde yanıt vereceği bilinmemektedir. Planlama eğitimnini ne derecede güncel uygulamaların gerektirdiği bilgi ve becerileri sunduğu, pratikteki uygulamaların planlama kuramında ne düzeyde yer edindiği sorularının yanıtlanması planlama kuram-pratik ilişkisinin irdelenmesine ve bu yönde yeni açılımlar sağlanmasına yardımcı olacaktır.

Bu çok boyutlu ve çok taraflı tartışmalar içerisinde planlama meslek alanının meslek içi gündemin merkezine konması gereği duyulmuştur. Şüphesiz bu kolokyum kapsamında net çizgilerle belirlenmiş betimlerin elde edilmesi beklenemez, ancak dünyada her ülkede farklı uygulamalar üzerinden planlama meslek alanına ilişkin ülkelerin kendi koşulları içerisinde uzlaşılan tanımları veya sınırları olduğunu söylemek mümkündür. Kısaca meslek alanını güncel

uygulamaları üzerinden irdelendiğinde aşağıdaki tespitlerin paylaşılması gereği duyulmuştur:

Diğer yandan uzun süre meslek alanımızca üst ölçekli planlama savunulagelmiştir. Üniversiteler, Odamız, meslektaşlarımız tarafından bu konu dile de getirilmiştir. Ancak son yıllarda Çevre ve Orman Bakanlığı, Turizm Bakanlığı, Büyükşehir belediyeleri tarafından hazırlanan planların büyük çoğunluğu, yöntem ve içerikleri bizim algıladığımız planlamanın amacı yöntem ve içeriğiyle uyuşmamaktadır. Bu tür planların içeriğinin kabul edilmesi mümkün değildir. 2005 yılı Dünya Şehircilik Günü sonuç bildirgesinde şu tespitler yapılmıştır: "Bu çerçevede sıkışan büyük kentlerde üretilecek üst ölçekli planların niteliği ve içeriği her iki tarafın seçimi, birlikte ve bütünlükle yönlendirebilecek stratejik bir derinlik savunmasının zorunluluğu dile getirilmiştir. Bazı kentlerde sürdürülen göstermelik üst ölçekli planlama çalışmalarının bu gereklilikleri çözümleme çabası yerine onaylı imar planlarını meşrulaştırıp yan yana getiren bir kes yapıştır çalışmasına dönüşmesi olasılığı hiç de uzak görülmemektedir" tespiti yapılmıştır. Günümüzde hazırlanan üst ölçekli planlar kabul edilmesi mümkün olmayan yaklaşımlara dayanmakta ve yöntemler içermektedir. Şehir Plancıları Odası nitelikli üst ölçekli planların yapılmasını gereğini ve önemi her zaman vurgulamış, ancak farklı bir kurgu gerektiğini de tekrarlamıştır. Ayrıca, kentlerde yaşanabilir, afetlere duyarlı, bütün toplumsal kesimlerin gereksinimlerini karşılayan nitelikli çevreler üretmek amacıyla kentsel dönüşümün gerekliliği de savunulagelmiştir. Ancak belediyelerce ortaya konulan kentsel dönüşümünün savunulması, bu amaçla hazırlanan planların kabul edilmesi olanaklı değildir. Yukarıdaki sorunların temelinde yatan bütünlüksüz, bilimsellikten ve toplumsal duyarlılıktan uzak planlama yaklaşımlarının yerine topluma ve insana duyarlı bir planlama anlayışının hayata geçirilmesi için dile getirdiğimiz şehircilik reformunun hayata geçirilmesi gerekir. Şehircilik reformunu kamu yönetimi reformunda olduğu gibi liberalleştirme projesi olarak uygulanmaması, o yönde bir formüle edilmemesi için de dikkate edilmelidir.

Bütün uzmanlık alanlarına ilişkin yasal düzenlemeler, özellikle siyasal gerilimler ve krizlerin yaşandığı dönemlerde kamuoyunu beklentiler dikkate alınmaksızın, bilimsellik ve bütünsellikten uzak biçiminde hayata geçirilmektedir. Yeni bir siyasal bunalımın yaşandığı bu dönemde geri dönülemez hataların nedeni olacak her türlü düzenlemenin karşısında olmak durumundayız. İmar afları, kent toprağı, doğal ve tarihi çevre üzerinde yapılan tahribatların çoğu siyasi krizlerin aşılmasına yönelik toplumsal politikaların sonuçlarıdır. Sonuç olarak, her tür ve ölçekli planların koruma amaçlı imar planlarının, kentsel tasarım hizmetlerinin, afet ve risk yönetimiyle diğer şehircilik hizmetlerinin bilimsel ve teknik eğitimin en dar çerçevede ele alınmasından vazgeçilmelidir. Şehir plancıların bu tür alanlara ilişkin eğitim ve donanımlarının arttırılması, şehircilik ve planlama meslek alanı ve uygulayıcılarının etkinliğinin

arttırılması, karar verme süreçlerinde bilimsel bilgi, etkin katılım mekanizmaları yönlendiriciliğinden vazgeçilmemesi önemsenmektedir. Kentlerimizde ve karar verme süreçlerinde planlama anlayışı ve gerekleri egemen olmadan rahatsız olduğumuz yaşam alanlarının sorunlarından arınması olanaklı değildir. Günümüzde yaşanan siyasi gerilimlerin hiçbir biçimde tahribatlara fırsat vermemesi için en üst düzeyde duyarlılığın sürdürülmesi gerekliliğini vurguluyor, tüm şehir plancıları ve kentlilerin Dünya Şehircilik Gününü içtenlikle kutluyor, kolokyumun başarılı geçmesini diliyoruz.

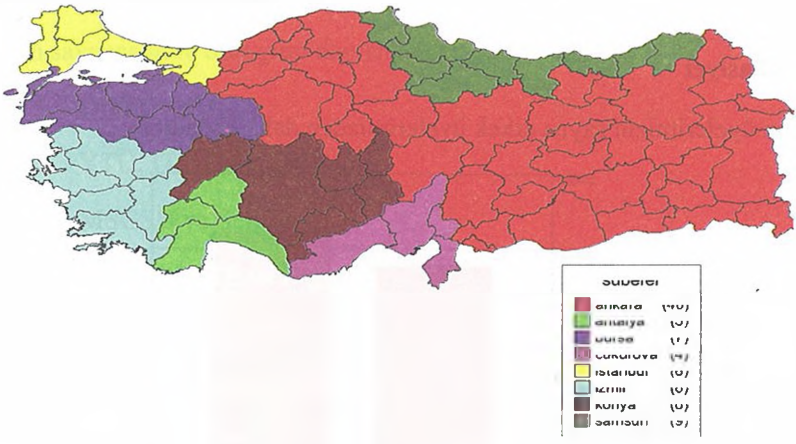
TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASINA KAYITLI ÜYE PROFİLİ

TMMOB Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu

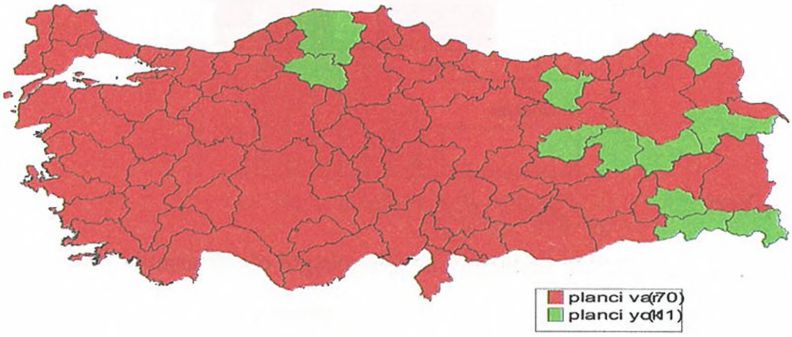
Sunan: A. Cenap Yologlu

Bu sunuştaki amaç Şehir Plancıları Odasına kayıtlı üye profili inceleyerek meslek alanındaki en önemli aktörlerden birinin (şehir plancılarının) özelliklerini ortaya koymaktır. Bu sunuşla parça (şehir plancısı) ile bütün (şehir plancıları) arasındaki ilişkinin yeniden kurulaması amçlanmaktadır.

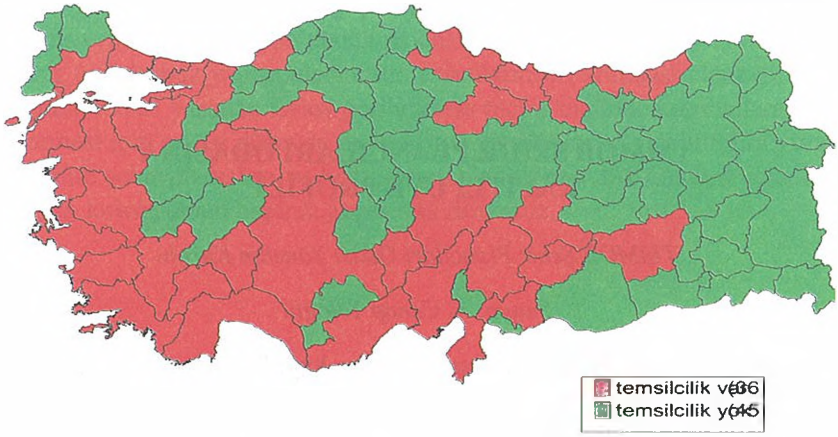
Şubelerin etkinlik alanları



Plancıların illere dağılımı



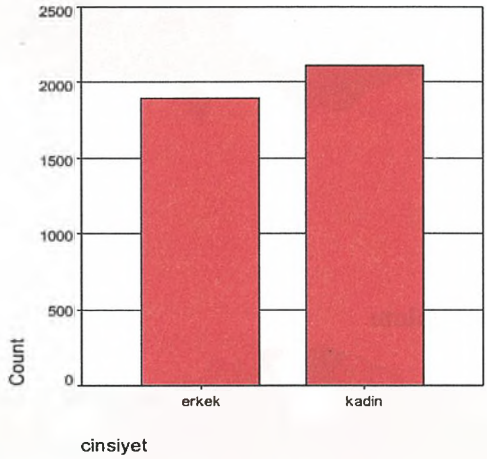
Temsilciliklerin illere dağılımı



1.ÜYELERİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

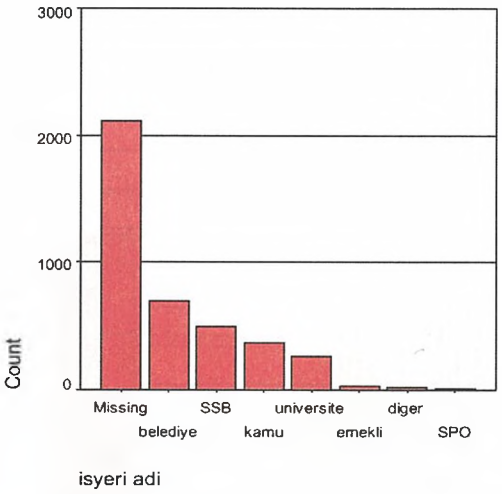
1.1. Cinsiyet

Kadın üyelerimizin sayısı erkek üyelerimizden daha fazladır.



1.2. İş Yeri

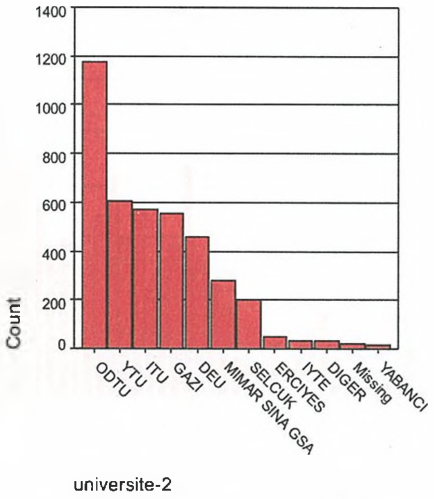
Üyelerimizin yarısından fazlasının ne işle meşgul olduklarını bilmiyoruz.



1.3. Mezun Olunan Üniversite

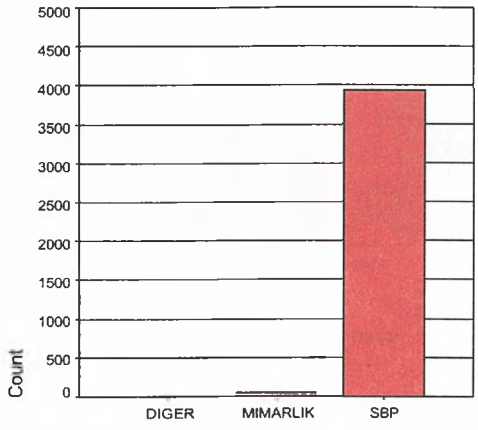
Mezun sayısına göre dört grup üniversiteden bahsedebiliriz.

1. ODTÜ
2. YTÜ, İTÜ,Gazi, DEÜ
3. MSGSÜ ve Selçuk
4. Erciyes, İYTE ve Diğer



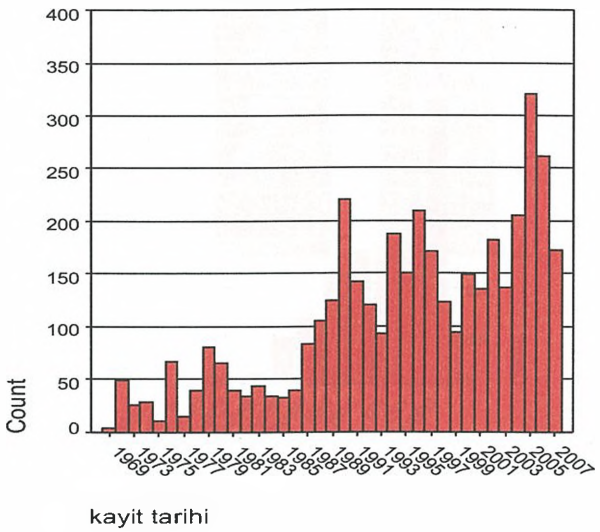
1.4. Mezun Olunan Bölüm

Odamıza kayıtlı üyeler arasında Mimarlık ve diğer bölümlerden mezun olanları oranı toplam içinde gittikçe marjinalleşmektedir.



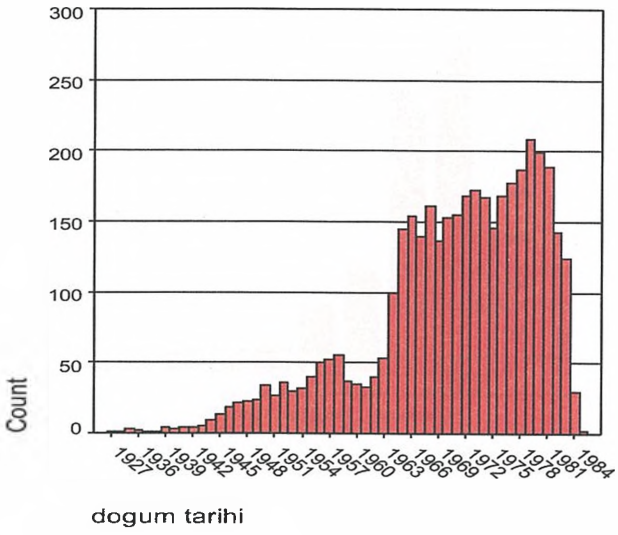
1.5. Odaya Kayıt Tarihi

1980'li yılların ortalarında Oda'ya kayıt olan üye sayısında bir artış görülmektedir. Benzer oranda bir artış olmasa da 2000'li yıllarda da bir artış görülmektedir.



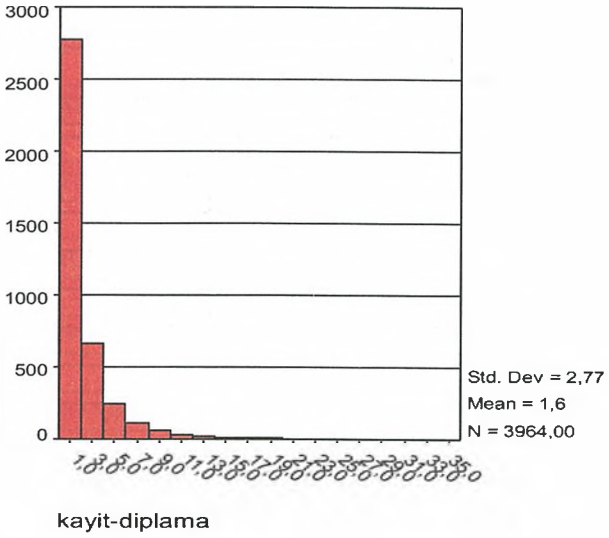
1.6. Doğum Tarihi

Üyelerin ortalama yaşı 35'dir.



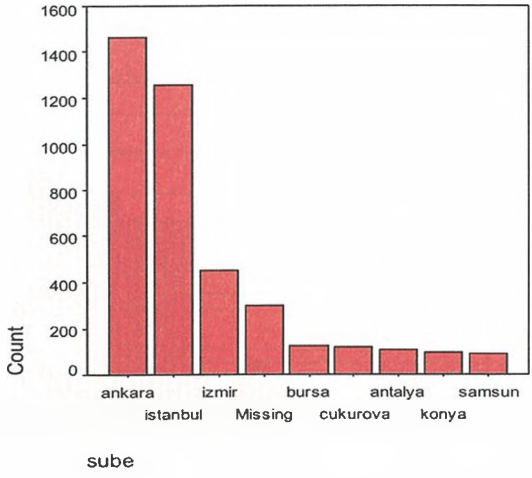
1.7. Kayıt Tarihi – Mezuniyet Tarihi Arasındaki Fark

Üyelerin mezuniyet ve odaya kayıt tarihleri arasında 1,5 yıl fark vardır. bu süreyi mezuniyetle iş bulma arasındaki fark olarak da yorumlayabiliriz.



1.8. Şube

Ankara ve İstanbul şube üye sayısı ile diğer şubelerden farklılaşmaktadır.



2. TEMEL SORGULAMALAR

2.1. Cinsiyete Göre

2.1.1. İşyeri

Serbest şehircilik hizmetlerinde erkek üyeler, diğer alanlarda ise kadın üyeler ağırlıklı durumdadır.

		cinsiyet		Total
		erkek	kadin	
isyeri adi	belediye	312	388	700
		33,2%	40,4%	36,9%
	diger	11	12	23
		1,2%	1,3%	1,2%
	emekli	13	20	33
		1,4%	2,1%	1,7%
	kamu	171	199	370
		18,2%	20,7%	19,5%
	SPO	4	4	8

		0,4%	0,4%	0,4%
	SSB	309	189	498
		32,9%	19,7%	26,2%
	universite	119	148	267
		12,7%	15,4%	14,1%
Total		939	960	1899
		100,0%	100,0%	100,0%

2.1.2. Mezun Olunan Üniversite

Kadın üyeler genellikle denize kıyısı olan şehirlerdeki üniversitelerden mezun iken, erkek üyeler İç Anadolu bölgesindeki üniversitelerden mezun olmaktadırlar.

		erkek	kadin	Total
universite-2	DIGER	25	8	33
		1,3%	,4%	,8%
	YABANCI	15	3	18
		,8%	,1%	,5%
	DEU	193	266	459
		10,2%	12,7%	11,5%
	YTU	282	323	605
		15,0%	15,4%	15,2%
	IYTE	13	23	36
		,7%	1,1%	,9%
	MSGSA	92	189	281
		4,9%	9,0%	7,0%
	GAZI	248	306	554
		13,1%	14,6%	13,9%
	ITU	278	296	574
		14,7%	14,1%	14,4%
	ERCIYES	30	18	48
		1,6%	,9%	1,2%
	ODTU	590	587	1177
		31,3%	27,9%	29,5%
	SELCUK	120	82	202
		6,4%	3,9%	5,1%
Total		1886	2101	3987
		100,0%	100,0%	100,0%

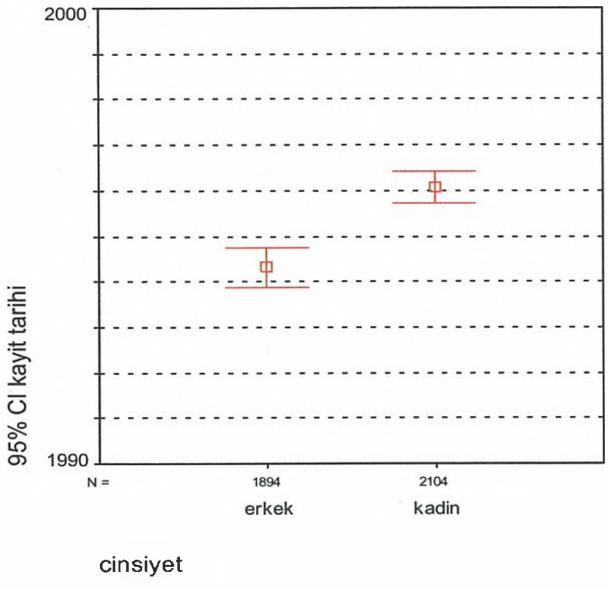
2.1.3. Mezun Olunan Bölüm

Kadın üyelerin şehir ve bölge planlama bölümlerinden mezun olma oranı ortalamanın üzerindedir.

		cinsiyet		Total
		erkek	kadin	
bolum-2	DIGER	4	1	5
		,2%	,0%	,1%
	MIMARLIK	38	17	55
		2,0%	,8%	1,4%
	SBP	1844	2083	3927
		97,8%	99,1%	98,5%
Total		1886	2101	3987
		100,0%	100,0%	100,0%

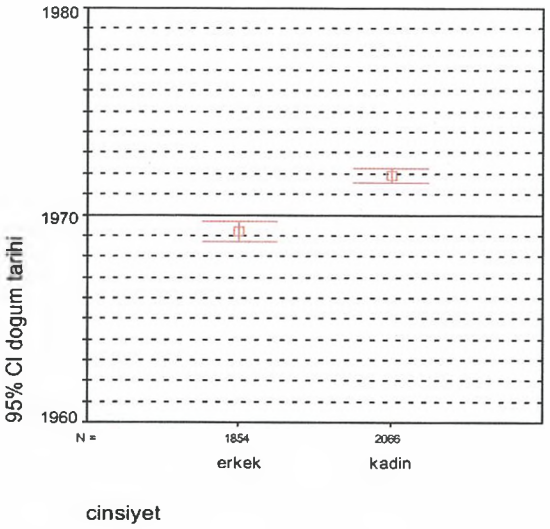
2.1.4. Odaya Kayıt Tarihi

Erkek üyeler ile kadın üyelerin odaya kayıt tarihleri arasında 2 yıllık bir fark vardır. diğer bir değişle kadın üyeler planlama alanına sonradan girmişlerdir.



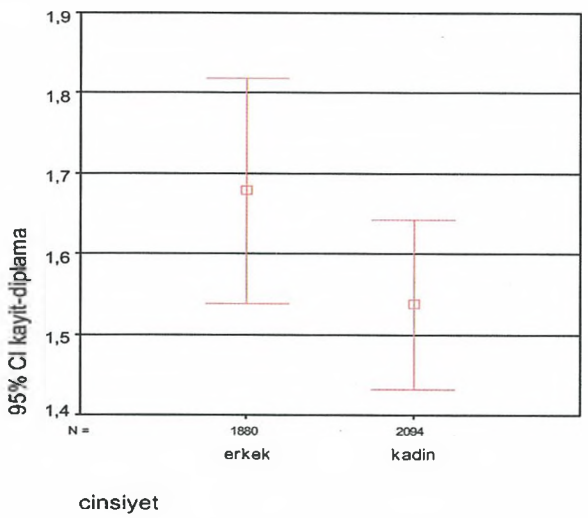
2.1.5. Doğum Tarihi

Oda'ya kayıt tarihinde olduğu gibi erkek ve kadın üyelerimizin doğum tarihleri arasında 3 yıl fark vardır.



2.1.6. Kayıt Tarihi-Mezuniyet Tarihi Arasındaki Fark

Kadın üyeler için mezuniyet tarihi ile oda'ya kayıt tarihi arasındaki fark erkek üyelere göre daha kısadır.



2.1.7. Şube

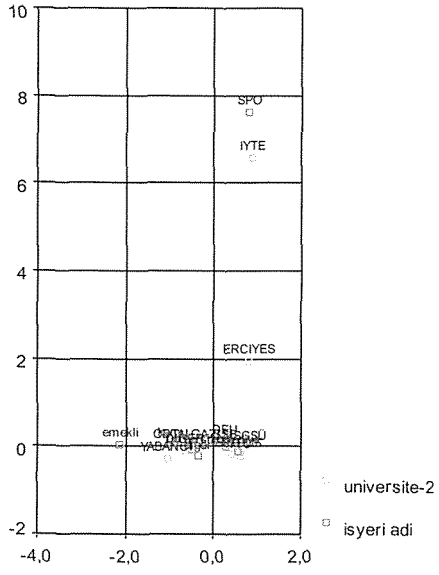
İstanbul ve İzmir şubede kadın üyelerin oranı ortalamanın üzerindedir.

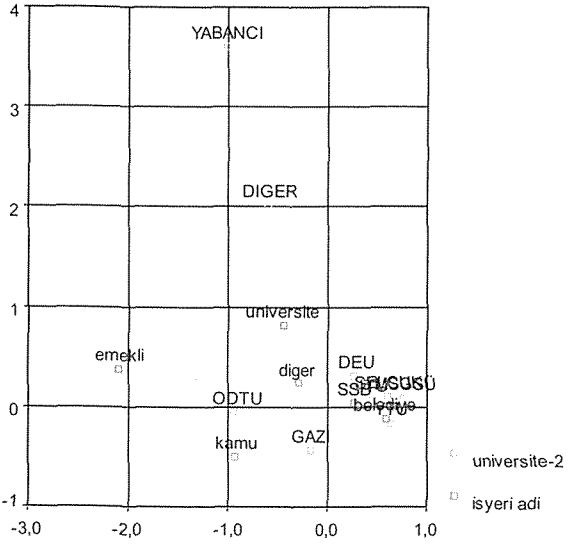
		erkek	kadin	Total
sube	ankara	719	745	1464
		40,8	38,3	39,5
	antalya	54	55	109
		3,1	2,8	2,9
	bursa	69	55	124
		3,9	2,8	3,3
	cukurova	71	45	116
		4,0	2,3	3,1
	istanbul	544	712	1256
		30,9	36,6	33,9
	izmir	209	242	451
		11,9	12,4	12,2
	konya	45	51	96
		2,6	2,6	2,6
	samsun	50	42	92
		2,8	2,2	2,5
Total		1761	1947	3708
		100	100	100

2.2. İş Yerine Göre

2.2.1. Mezun Olunan Üniversite

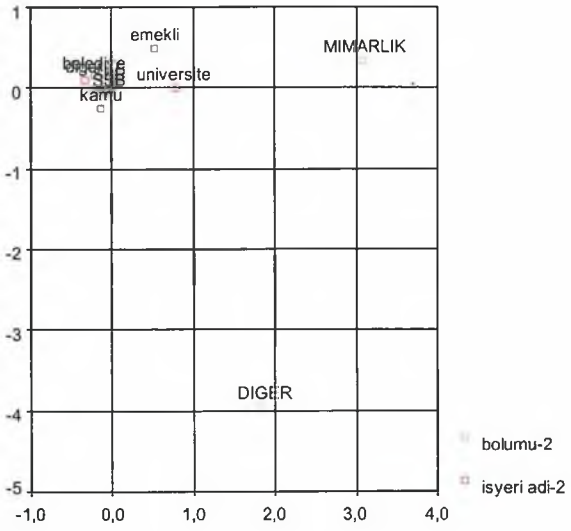
Erciyes ve İYTE mezunu üyeler ile iş yerlerinden ŞPO diğer mezun olunan üniversite ve iş yerlerine göre farklılaşmaktadır. Bu iki üniversite mezunları ve bir işyeri dışarıda bırakıldığında Kamu sektöründe ODTÜ ve Gazi mezunu üyelerin, yabancı üniversite ve şehir ve bölge planlama bölümü olmayan üniversitelerden mezun olan üyelerin ya emekli olduğu, ya üniversitelerde çalıştığı ya da diğer alanlarda çalıştığı gözlenmektedir. ODTÜ ve Gazi dışındaki diğer şehir ve bölge planlama eğitimi veren üniversitelerden mezun üyelerin ise belediyelerde ve serbest şehircilik bürolarında odaklandığı görülmektedir.





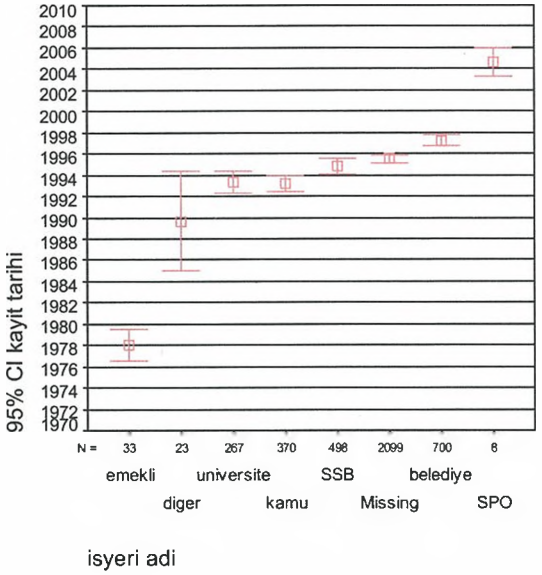
2.2.2. Mezun Olunan Bölüm

Mimarlık bölümünden veya şehir ve diğer bölümlerden mezun üyelerimiz çalışma durumunun merkezinden uzaklaşmaktdırlar.



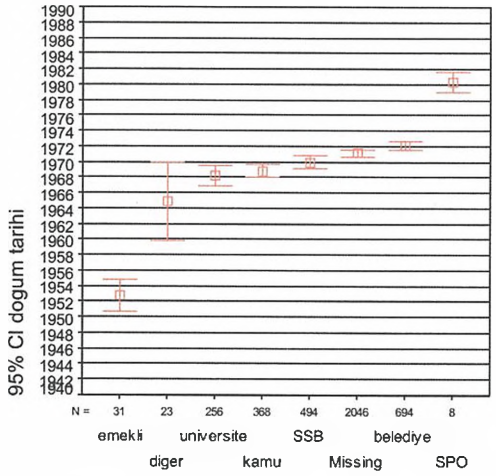
2.2.3. Odaya Kayıt Tarihi

Belediyede çalışan üyelerimizin ortalama Oda'ya kayıt tarihinin bu kadar yakın çıkmasının nedeni İstanbul'da son zamanlarda yapılan planlama çalışması kapsamında belediye bünyesinde sözleşmeli çalışmaya plancılar olma olasılığı oldukça yüksektir.



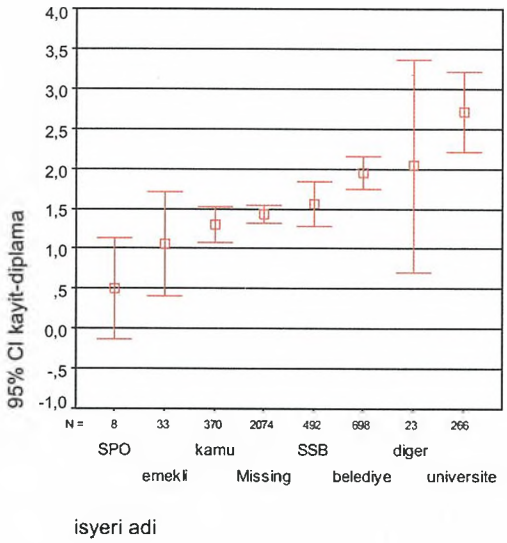
2.2.4. Doğum Tarihi

Çeşitli kurumlarda çalışan üyelerimiz genellikle 35-40 yaş grubu içindedir.



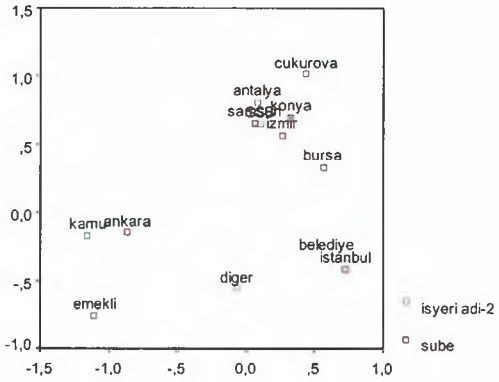
2.2.5. Kayıt Tarihi-Mezuniyet Tarihi Arasındaki Fark

Mezuniyet tarihi ile Oda'ya kayıt tarihi arasındaki farkın en çok üniversitede çalışan üyelerimiz arasında gözlenmesi çok ilginçtir.



2.2.6. Şube

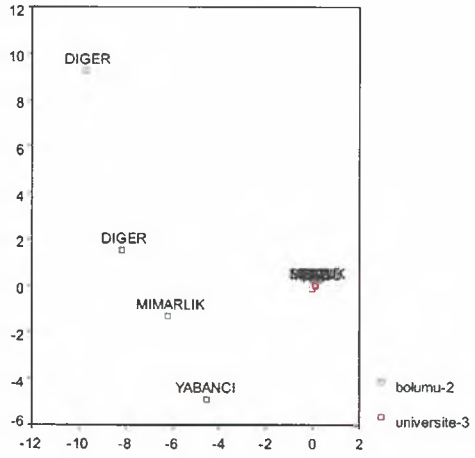
İstanbul şube kayıtlı üyelerimiz arasında belediyede çalışma; Ankara şubeye ayıtlı üyelerimiz arasında kamuda çalışma, emekli olma ve diğer alanlarda çalışma yaygın iken, diğer şubelere kayıtlı üyeler arasında Serbest şehircilik hizmetlerinde çalışma daha yaygındır.



2.3. Mezun Olunan Üniversiteye Göre

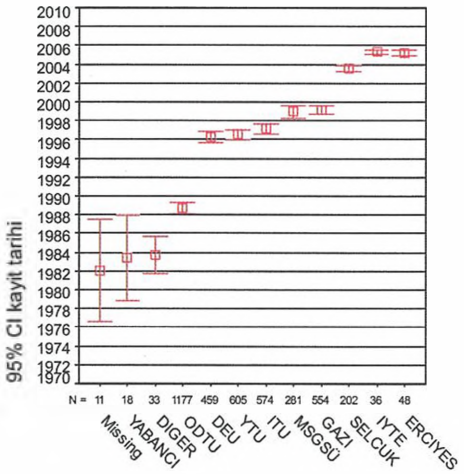
2.3.1. Mezun Olunan Bölüm

Yabacı üniversitelerden mezun olan üyelerimiz ile mimarlık bölümlerinden mezun olan üyelerimiz merkezden uzaklaşmaktadır.



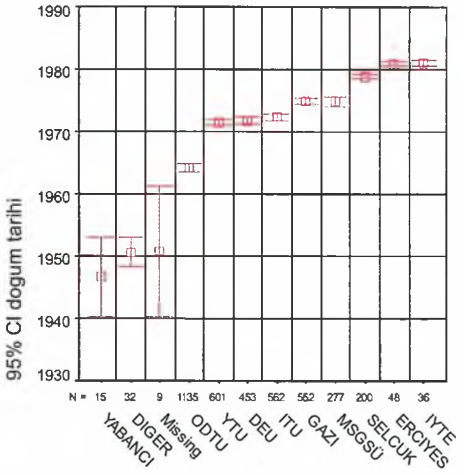
2.3.2. Odaya Kayıt Tarihi

ODTÜ; DEÜ, YTE, İTU, MSGSÜ ve Gazi; Selçuk, IYTE ve Erciyes üç farlı üniversite grubunu oluşturmaktadır.



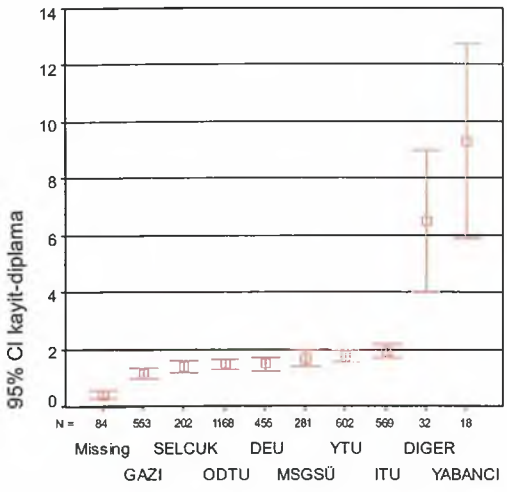
2.3.3. Doğum Tarihi

ODTÜ; DEÜ, YTE, İTU, MSGSÜ ve Gazi; Selçuk, IYTE ve Erciyes üç farlı üniversite grubunu oluşturmaktadır.



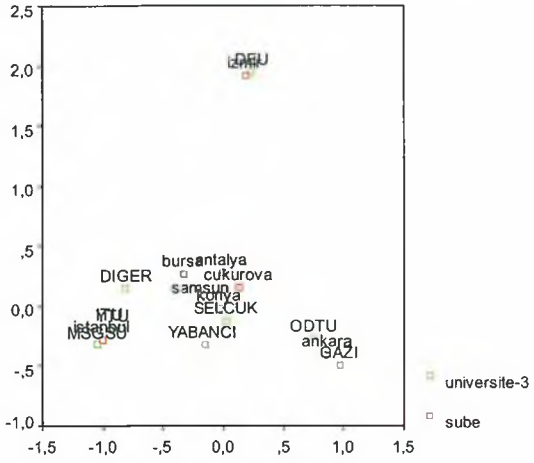
2.3.4. Kayıt Tarihi-Mezuniyet Tarihi Farkı

Gazi Üniversitesi mezunu üyeler odaya kayıt olmada en hassas davranan üyelerdir.



2.3.5. Şube

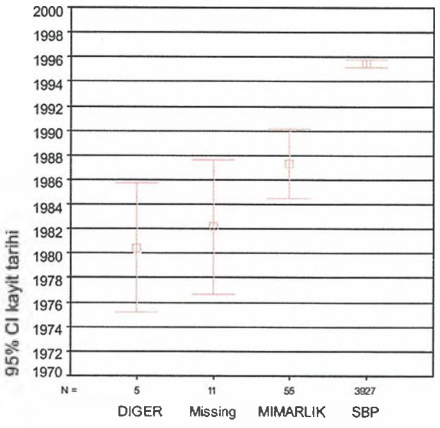
Üyeler mezun oldukları üniversite hangi şubenin etkinlik alanı içinde ise o şube kayıt olmaktadırlar.



2.4. Mezun Olunan Bölüm

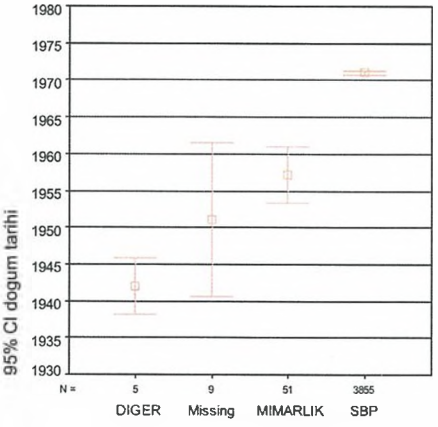
2.4.1. Odaya Kayıt Tarihi

Şehir ve Bölge Planlama bölümlerinden mezun olan üyelerin Oda'ya kayıt tarihi, diğer bölümlerden mezun kişilerin Oda'ya kayıt olanağı kalmadığı için en yeni olarak görülmektedir ve zamanla diğer bölüm ortalamaları ile olan fark artacaktır.



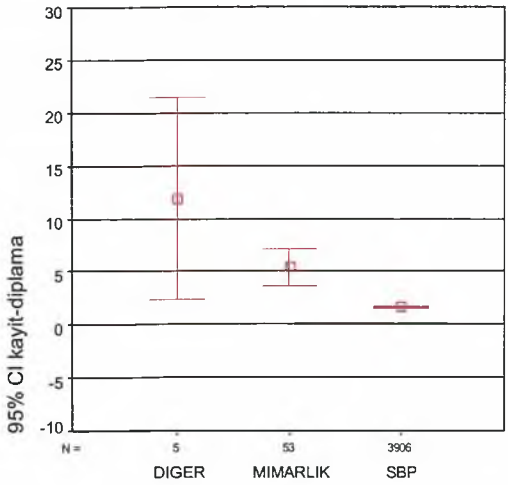
2.4.2. Doğum Tarihi

Şehir ve Bölge Planlama bölümlerinden mezun olan üyelerin yaşı, diğer bölümlerden mezun kişilerin yaşına göre daha küçük durumdadır ve zamanla diğer bölüm ortalamaları ile olan fark artacaktır.



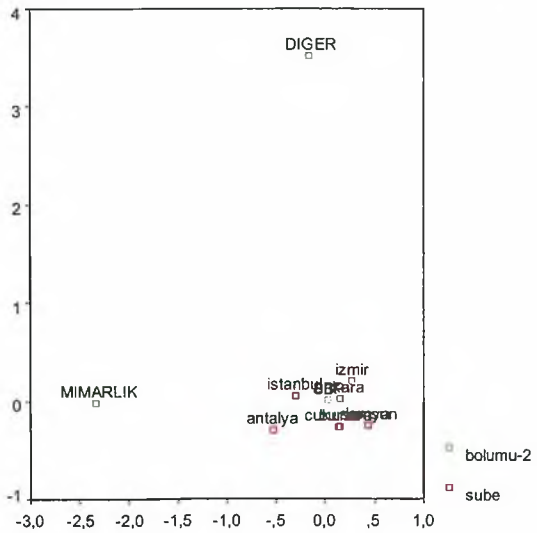
2.4.3. Kayıt Tarihi-mezuniyet Tarihi Farkı

Şehir ve Bölge Planlama mezunu üyeler arasında kayıt tarihi ile Oda'ya kayıt tarihi arasındaki fark daha küçüktür.



2.4.4. Şube

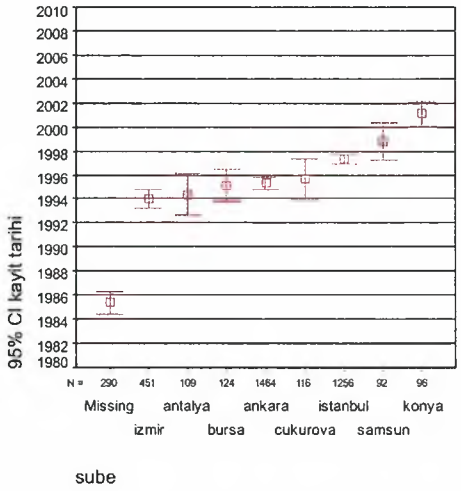
Diğer ve Mimarlık bölümlerinden mezun olan üyelerin durumu marjinalleşmektedir.



2.5. Şubeler

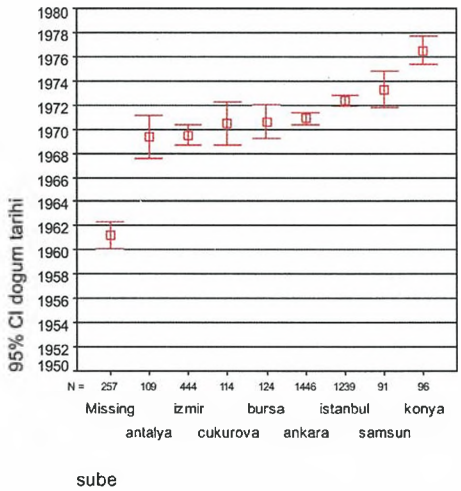
2.5.1. Odaya Kayıt Tarihi

Üyeler arasında ortalama en erken kayıt İzmir Şubede görülürken, en geç kayıt Konya Şubede görülmektedir.



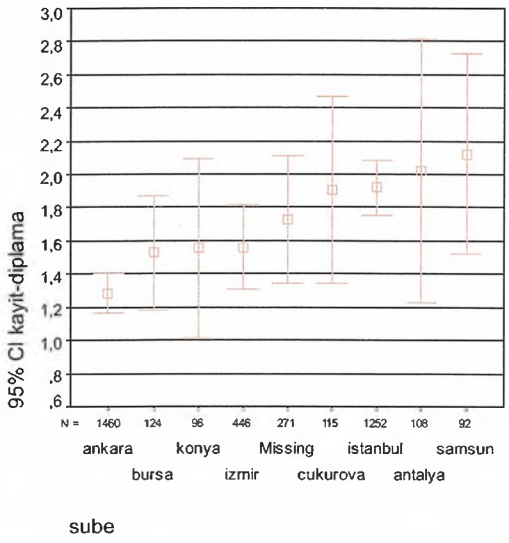
2.5.2.. Doğum Tarihi

En yaşlı üye ortalaması Antalya Şubede gözlemlenirken en genç üye ortalaması Konya Şubede görülmektedir.



2.5.3. Kayıt Tarihi-Mezuniyet Tarihi Farkı

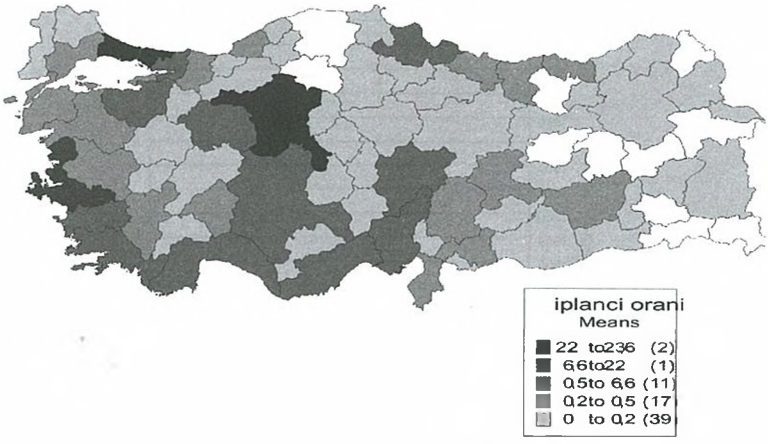
Mezuniyet ile Oda'ya kayıt arasındaki fark en az Ankara Şubede gözlemlenirken; en fazla Samsun Şubede gözlemlenmektedir.



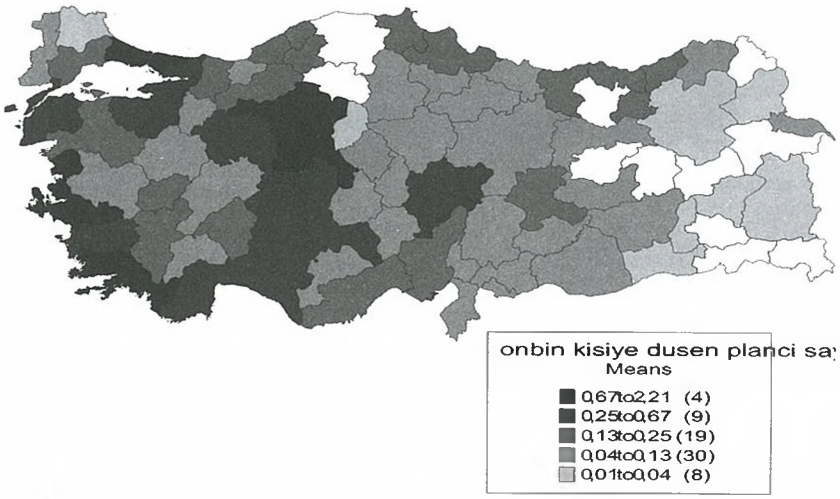
3. COĞRAFİ DAĞILIMLAR

3.1. Plancıların Türkiye'deki Dağılımı

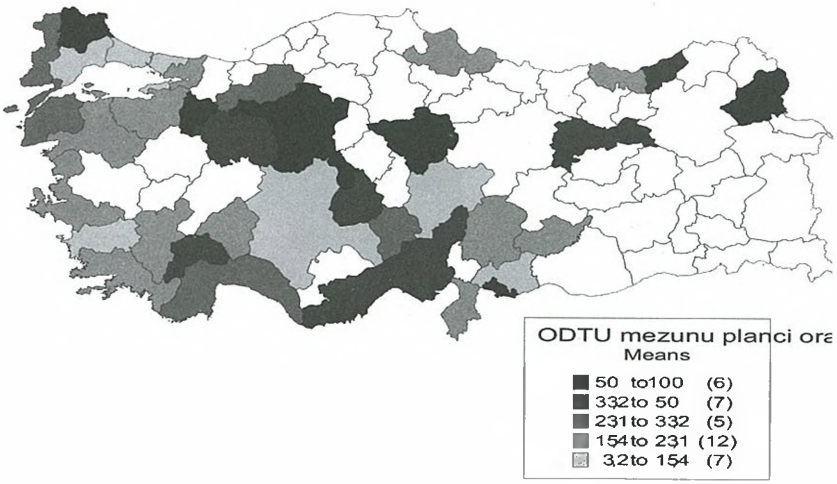
Plancılar toplam içindeki oran itibariyle en çok üç büyük ilde toplanmışlardır.

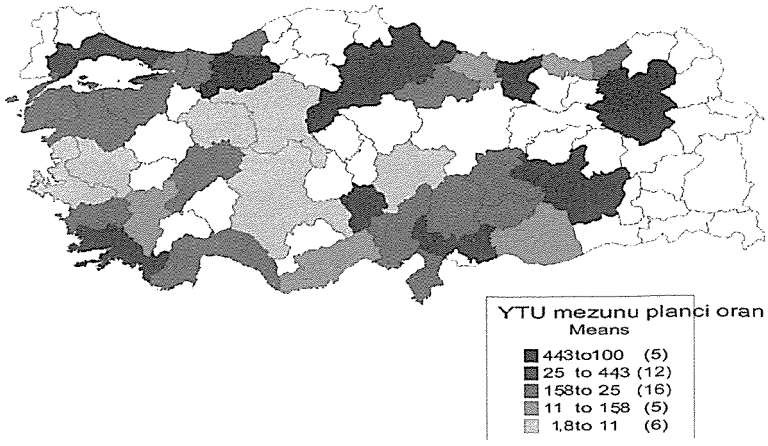


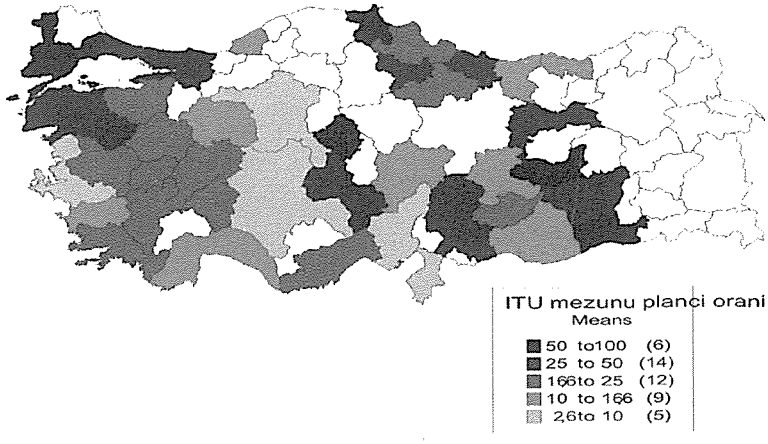
Nüfus büyüklüğü de değerlendirmeye katıldığında bu üç ile ek olarak Muğla da ön plana çıkmaktadır.

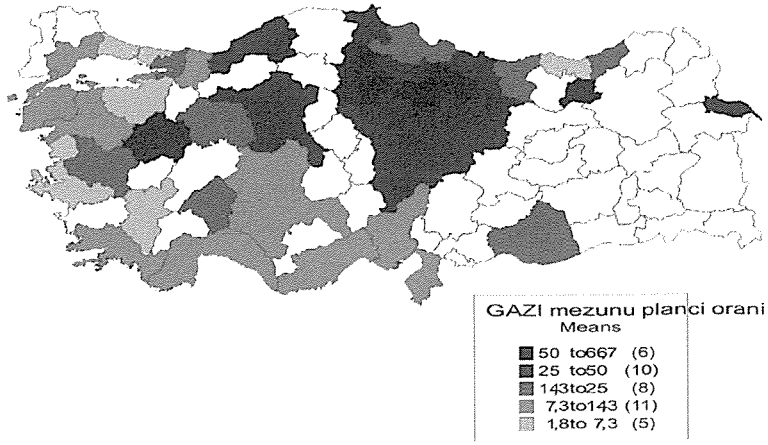


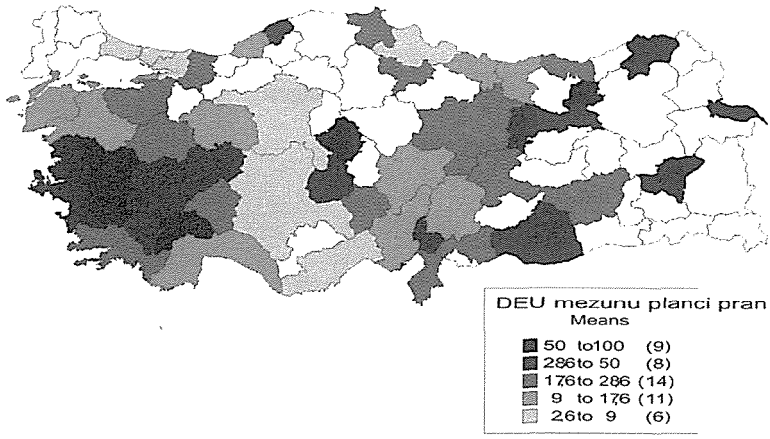
3.2. Mezun Olunan Üniversite

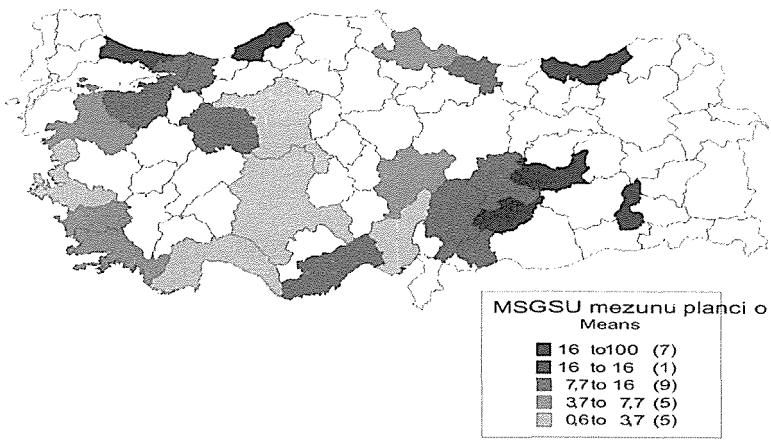


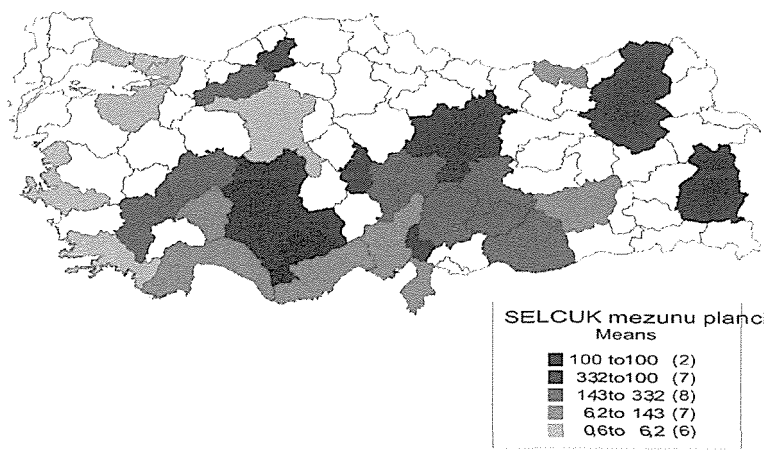

YTU mezunu planci oran
Means
443to100 (5)
25 to 443 (12)
158to 25 (16)
11 to 158 (5)
1,8to 11 (6)


ITU mezunu planci orani
Means
50 to100 (6)
25 to 50 (14)
166to 25 (12)
10 to 166 (9)
2,6to 10 (5)


GAZI mezunu planci orani
Means
50 to667 (6)
25 to50 (10)
143to25 (8)
7,3to143 (11)
1,8to 7,3 (5)


DEU mezunu planci pran
Means
50 to100 (9)
286to 50 (8)
176to 286 (14)
9 to 176 (11)
2,6to 9 (6)


MSGSU mezunu planci o
Means
16 to100 (7)
16 to 16 (1)
7,7to 16 (9)
3,7to 7,7 (5)
0,6to 3,7 (5)

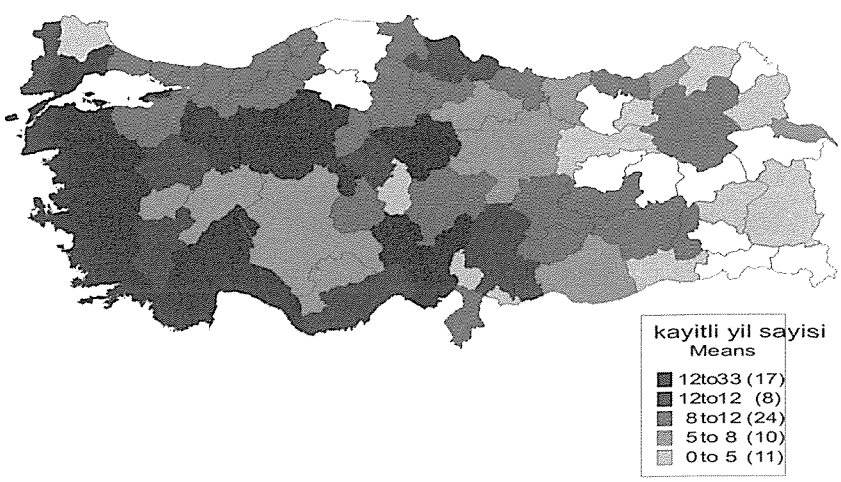

SELCUK mezunu planci
Means
100 to100 (2)
332to100 (7)
143to 332 (8)
6,2to 143 (7)
0,6to 6,2 (6)

Üyeler genellikle mezun oldukları Üniversitenin bulunduğu il ve çevresindeki illerde çalışmaktadırlar.

İstanbul Bölgesi	**Ankara Bölgesi**	**Samsun Bölgesi**	
YTÜ İTÜ MSGSÜ	ODTÜ	Gazi	
İzmir Bölgesi	**Konya Bölgesi**	**Adana Bölgesi**	
DEÜ	Selçuk	Selçuk	

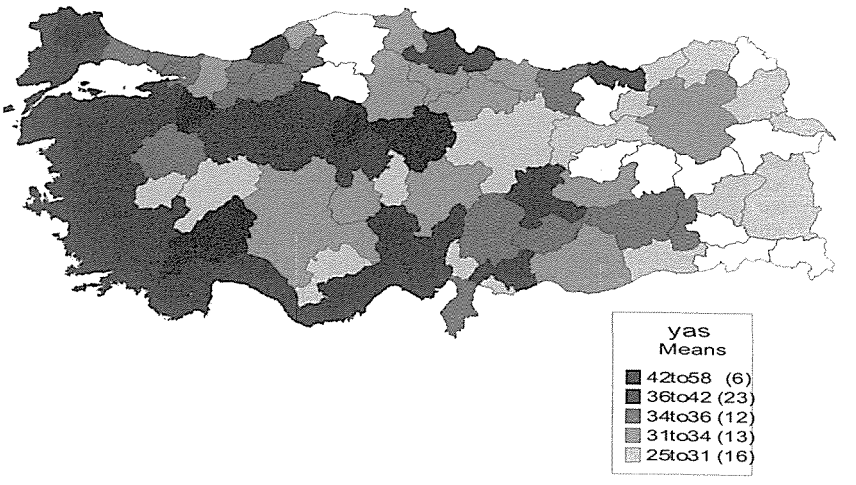
3.3. Odaya Kayıt Tarihi

Ege ve Akdeniz'e sınırı olan illerdeki üyeler ile Ankara ve çevresindeki illerdeki üyeler Oda'ya daha önce kaydolmuşlardır.



3.4. Doğum Tarihi

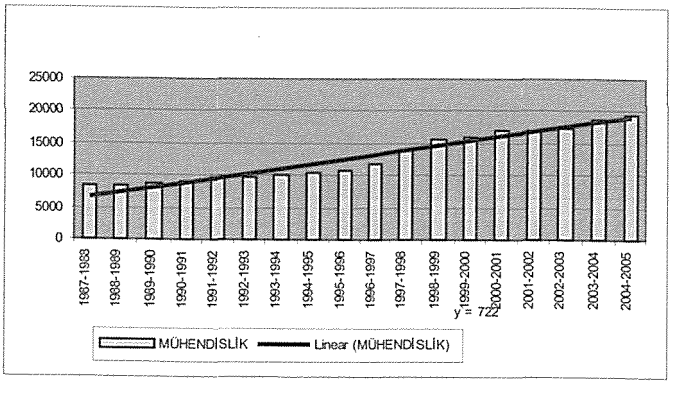
Ege ve Akdeniz'e sınırı olan illerdeki üyeler ile Ankara ve çevresindeki illerdeki üyeler daha yaşlıdır.



4. MİMARLIK-MÜHENDİSLİK-PLANLAMA ALANI

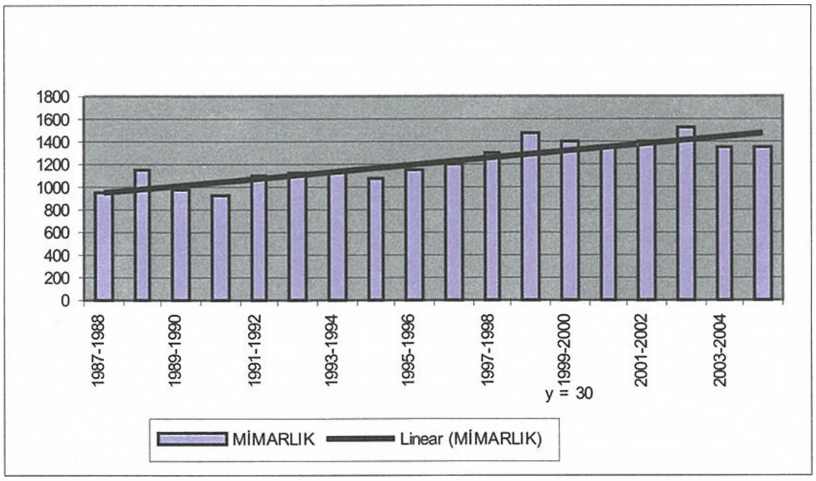
4.1. Mühendislik

1987-2005 döneminde mezun olan mühendis sayısı 7500'den 20000'e yükselmiştir.



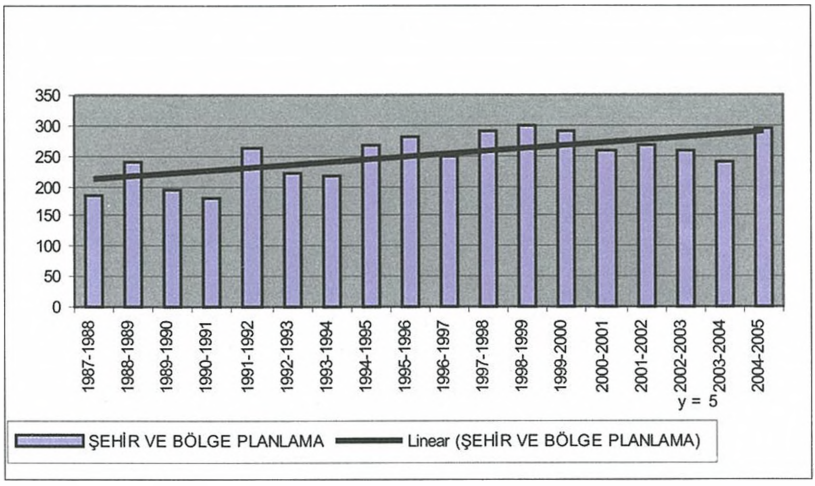
4.2. Mimarlık

1987-2005 döneminde mezun olan mimar sayısı 900'den 1500'e yükselmiştir.



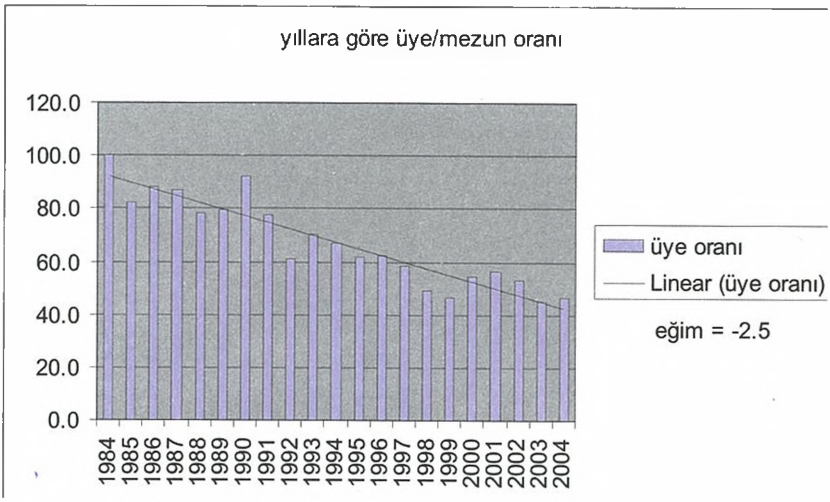
4.3. Planlama

1987-2005 döneminde mezun olan şehir plancısı sayısı 175'den 300'e yükselmiştir. Mühendislik, Mimarlık ve Planlama arasında en küçük artış ivmesine sahip bölüm Şehir ve Bölge Planlama bölümüdür.



4.4. Odaya Kayıt Oranı

1984 yılında %100 olan Oda'ya kaydolma oranı zamanla 2004 yılında %40'a gerilemiştir.



1. OTURUM
MESLEK ALANI VE ETİK

KENT PLANLAMA MESLEĞİ ETİĞİNİ NASIL OLUŞTURUYOR?
Prof.Dr. İLHAN TEKELİ

BİLİRKİŞİLİK KURUMU VE ETİK SORUNLAR
Prof.Dr. MELİH ERSOY

MESLEK AHLAKI VE MESLEK ODALARININ DENETİM GÖREVLERİ
BELMA BABACAN, Dr. PERIHAN KİPER

KENT PLANLAMA MESLEĞİ GELİŞMESİNİ SÜRDÜRÜRKEN AHLAKINI NASIL OLUŞTURUYOR

Prof.Dr. İLHAN TEKELİ

GİRİŞ

TMMOB Şehir Plancıları Odası meslek pratiğine odakladığı 31'nci Şehircilik Günü Toplantısı için benden bir konuşma isteyince " Kent Planlama Mesleği Gelişmesini Sürdürürken Ahlakını Nasıl Oluşturuyor" diye bir konuşma yapmaya karar verdim. Bu benim kent planlama etiği konusundaki ikinci konuşmam oluyor. Birincisini 1995 yılında Odanın düzenlediği 1. Planlama Kongresine sunmuştum[1]. Bu bildiriyi hazırlarken o yazıyı tekrar okudum. Geçerliliğini büyük ölçüde koruyor. Ama bu konuşmada konuya farklı bir perspektifle yaklaşacağım. Geçmişteki yazıyı tekrar etmiyeceğim.

Şehir Plancılığı artık toplumda kendisini kabul ettirmiş mesleklerden biri haline gelmiş bulunuyor. Şehir plancılığı için özel bir eğitim almak gerekiyor. Üniversitelerimizde çok sayıda bölümde lisans ve yüksek lisans eğitimi veriliyor. TMMOB da ayrı bir odası var. Meslek pratiği için devletle müzakere etmekte, mesleğin ve meslektaşlarının çıkarlarını korumaya çalışmaktadır. Kısacası, bugün, böyle önemli ölçüde kurumsallaşmış, bir meslek alanının ahlakı üzerinde konuşacağız.

Bu yazıda ahlakı, bir felsefe incelemesi olarak değil, bir sosyolojik olgu olarak ele almaya çalışacağım. Ahlakı yaşamda belli kişi, grup ve toplum için, belli bir zaman ve yerde, iyi ve kötüye ilişkin geçerli değer yargılarını anlatmakta kullanacağım. Genellikle her toplumun kendi ahlak biçimini inşa edeceği kabul edilmektedir. Bu ahlak toplumun sesi olarak, o toplumda bulunanlara belli bir biçimde davranmaları için çağrı yapmaktadır. İşte bu noktada üzerinde durmamız gereken bir özelliği onun bizim sesimiz değil toplumun sesi olmasıdır. Ahlak bizim dışımızda olandır[2]. Toplumun üyelerine yapılan bu çağrı içinde, toplumda yaşanmakta olanların hiç olmazsa bir bölümü için geçerli olacak, bir eleştiri çerçevesini barındırmaktadır. Böyle bir ahlak alanının varlığı toplumda

1 *İlhan Tekeli: "Plancının Meşruiyetini Oluşturmakta Etik Sorunlar", İlhan Tekeli:Modernite Aşılırken Kent Planlaması,İmge Kitabevi, Ankara,2000,s.209-229.*

2 *Ross Poole: Ahlak ve Modernlik,Ayrıntı Yayınları, İstanbul,1993,s.183-184.*

değişik işlevler görmektedir. Toplumdaki bireylerin eylemlerinin rasyonelliğini/anlamlılığını olanaklı kılmaktadır. Toplumda insanların birbirlerinden beklentilerini stabilize ederken, birlikte yaşam kültürünün oluşmasının temelini oluşturmaktadır.

Bu konuşmada ahlak sorununa bu anlayışla yaklaşılacaktır. Ama tüm toplum için değil, kent planlama meslek grubu için bir uygulaması yapılmaya çalışılacaktır. Günlük yaşamımızda planlama ahlakı denildiğinde genellikle anlaşılan plancının ahlakıdır. Bir birey olarak plancının ahlaklı davranıp davranmadığı söz konusu olduğunda, onun genel olarak toplumun kabul ettiği genel ahlaka ve meslek camiasının kabul ettiği normlara ne kadar uygun davranıp davranmadığı konusunda bir yargı geliştirilmektedir. Erdemli plancı dediğimizde kastedilen de, bu tür, birey düzeyindeki bir ahlaklılık olmaktadır.

Plancının ahlak normlarına uygun davranması, plancıların meslek ahlakının oldukça dar bir bölümüyle ilişkilidir. Meslek ahlakının esas bölümünü planın yapılmasında izlenecek yol oluşturmaktadır. Profesyonel plancılar bir planlama işiyle karşı karşıya kaldıklarında, bu işi görürken belli bir yol izlemekte ya da bir planlama senaryosunu uygulamaya başlamaktadır. Yapılan işin meslek camiasında profesyonel olarak kabul edilebilir ya da iyi bir plan olarak görülmesi bu senaryoya uygun olarak yapılmasına bağlıdır. Bu senaryonun oluşturulmasının bazı bilimsel dayanakları varsa da, temelde o ülkenin kurumsal yapısından etkilenerek, pratik içinde oluşturulmuştur. İyi planlamanın ne olduğuna ilişkin ahlak işte budur. Bu nedenle bir planlama paradigmasının bırakılıp diğer bir planlama paradigmasına geçişe aynı zamanda yeni bir planlama ahlakı oluşturulması olarak da bakmak gerekir.

Tabii ki, planlama mesleğine ilişkin her iki ahlak alanı da birbiriyle yakından ilişkilidir. Bireysel düzeyde güvenilmeyen, erdeminden kuşku duyulan bir plancının yaptığı plana, bu plan plancılar camiasının kabul ettiği bir senaryoya uygun olarak hazırlanmış olsa da, o toplumda hiç bir zaman güven duyulmayacaktır. Ahlaki zafiyeti olmamak iyi bir planı hazırlama sorumluluğunu yüklenebilmenin ön koşulu olmaktadır. İki alan arasındaki ilişki bunun ötesine de geçmektedir. Planlama sürecinde plancıya düşen rollerin ne olduğu her planlama paradigmasında değişmektedir. Bu rollerin değişmesine paralel olarak da plancının gerçekleştirmesi beklenen sorumluluklar da değişmektedir. Bu tartışma bize kent planlama meslek alanının ahlakının her iki yönünün de birbirinden etkilenerek, sürekli değişerek, oluştuğunu gösteriyor.

Bu genel bakış açısı içinde, konuşmamı üç bölümde geliştireceğim. Önce kent plancısının ahlakı üzerinde bir tartışma geliştireceğim, ikinci olarak

iyi kent planından ne anlaşıldığı üzerinde duracağım. Üçüncü bölümde de, ilk iki bölümde oluşturulan ahlak anlayışı çerçevesinde, Türkiye'de kent planla-

ma mesleğinin ahlakında yaşanan paradigma değişmelerini ele alacağım. Son olarak da günümüzde planlama ahlakında ulaşılan noktada toplumun yurttaşlarına ne tür sorumluluklar düştüğünü sorgulamaya çalışacağım.

PLANCININ AHLAKİ SORUMLULUKLARI

Ahlakın eski Yunandan beri gelen, en eski açıklamaları, kişinin ahlaklı olması üzerinde durmaktadır. Bunlar, günümüzde, ahlak alanının, erdem ahlakı denilen özel bir bölümünü oluşturmaktadır. Ahlak ilkeleri ve kurallarından çok, kişinin karakteri üzerinde durmaktadır. Aristotales'e göre insanların eylemlerinin ortak amacı eudomania (mutluluk) tur. Bu mutluluğun temel koşulu erdemli davranmaktır. İnsanın iki tür erdemi vardır. Bu erdemlerinden bir kısmı düşünme yetisiyle ilgilidir. Bu erdemler sanat (tekhne), bilimsel bilgi (episteme), pratik bilgelik (phronesis), felsefi bilgelik (sophia) ve sezgici akıl (nous) tur. Erdemlerden ikincisi karakter üzerinedir. Bunlara örnek olarak serbestlik, ılımlılık, cömertlik, sadakat vb. leri sayılabilir[3].

Bir kişi nasıl bir insan olmalıyım sorusunu yanıtlarken hangi erdemlerini nasıl kullanacaklarını belirlemiş olmaktadır. Sahip olduğumuz erdemler bizim insan olma projemizin ne doğrultuda gelişeceğini belirler. İnsanın erdemi öğrenmeyle, pratik içinde elde edilen deneyimle, kendisini denetleyerek (self-discipline) elde edilir. Bu yollarla içselleştirilerek insanın karakteri haline dönüşür. Bu analizde dikkatlerimizin bireyin içselleştirilmiş bir özelliğine yoğunlaşmış olması, bireylerin bu özelliklerini bir toplum(community) içinde geliştirmiş olduğunu görmezden gelmemize neden olmamalıdır. Bu karakter anlamlılığını içinde yaşanılan toplumdan elde etmektedir[4]. Bir toplumda erdemli davranmamanın iki tür yaptırımı olacağı söylenebilir.Bunlardan biri insanın vicdan azabı çekmesi, diğeri de içinde bulunduğu etik toplum tarafından dışlanmasıdır. Her ikisi de onun mutluluğunu engelleyecektir[5].

Bireyin ahlakına ilişkin bu bakış açısını bu konuşmada çok basitleştirerek ele alacağım. Kent plancısının bilgiye ilişkin erdemini çok ayrıntıya girmeden meslek bilgisi olarak tanımlayacağım. Karaktere ilişkin erdemini de iki yüzlü davranmamak olarak çok basitleştirerek ele alacağım. Placının erdemli davranışının anlam kazanacağı çevreyi de plancılar camiası ve toplum düzeyinde olmak üzere ikiye ayırarak tanımlayacağım. Türkiye'de plancıların davranışlarının erdemli olup olmadığı yargısına ulaşılması için böyle üç referanslı bir değerlendirme yapmak gerekecektir. Bu yargıya ulaşmak için elimde yeterli

3 *Harun Tepe: "Bir Felsefe Dalı Olarak Etik", Doğu Batı, Yıl.1, Sayı.4, Ağustos-Ekim 1998,s.16.*

4 *Manuel Velazquez ve Diğerleri:"Ethics and Virtue", http://www.scu.edu/ethics/practicing/decision/ethicsandvirtue.html*

5 *http://en.wikipedia.org/wiki/Conscience*

bilginin olmadığını düşünüyorum. Kuşkusuz Türkiye'deki planlama alanında kimi plancıların karakter zafiyetini gösterdiklerini biliyorum. Bu konuda uygun kişiyi bulup uygun fiyatla iş çıkarılabileceği konusunda yaygın bir kanının varlığından da haberdarım. Ama bu bilgiler bu konuda bir yargı geliştirmek için yeterli olmayabilir. Örneğin karakter zafiyeti göstermeyen bir kişi aynı zamanda yeterli bilgiye sahip olma erdemiyle donatılmamışsa büyük bir iyi niyetle o toplumda planlamanın imajına büyük bir zarar verebilecektir. Aynı biçimde eğer bir toplumda fırsatçılık egemense bir plancının karakter erdeminin hiç bir anlamı kalmıyacaktır. Plancıların erdemi konusunda tutarlı bir yargı geliştirebilmek için bilgi ve karakter erdemleriyle toplumdaki bireylerin erdemlilikleri konusunu birlikte ele almak gerekir. Burada böyle bir değerlendirme yapmaya çalışmayacağım.

Burada geliştirmeye çalışacağım konu kent planlancısının karakter erdemi olarak ön plana aldığım iki yüzlü olmamak ilkesini enine boyuna tartışmak olacak. Böyle bir tartışmanın, kent plancısının ahlakı konusunda, bize çok önemli bir aydınlanma sağladığını birlikte göreceğiz.

Bu tartışmayı çok dağılmadan yapabilmek için, planlamanın bir kamu hizmeti olarak, kamu yararını sağlamak amacıyla, bir kamu ajanı olan plancı tarafından yürütüldüğü varsayımından yola çıkacağım. Tabii özel girişimci olarak çalışan plancıların bir kent için plan ürettiklerini, hatta özel girişimci olarak çalışan plancıların özel bir geliştirme firması için kent planı hazırladığı durumlar olduğunu biliyorum. Ama bu konuşmada bu ayrıntılara girmenin bize yararı çok sınırlı olacaktır. Kaldı ki, başlangıçta yaptığım varsayıma göre ahlak konusunda yürütülecek bir tartışma bu özel durumlar için de anlamlı ipuçları taşıyacaktır.

Kamu yararını gerçekleştirmek için varolan bir kamu ajanının iki yüzlü olmasından anlaşılması gereken, bu kamu ajanının özel çıkarını gerçekleştirmeye çalışmasıdır. Tabii bu açıkça yapılabilecek bir şey değildir. Gizil olarak yapılmak durumundadır. Çünkü açıkça yapıldığında o kamu görevlisinin pozisyonunu koruması olanağı kalmaz. Yani bu kamu görevlisi kamu yararını sağlıyormuş gibi görünürken kendi çıkarını da kollayacaktır. Bu durumda iki yüzlülük onların pratikte geliştirdikleri bir karakter olma niteliği kazanmaya başlayacaktır.

Kent plancısının bu konudaki özel durumunu bir tarafa bırakarak, konuyu önce genel olarak değerlendirelim. Her kamu görevlisi kamu görevini görürken, belli ölçüde de kendi çıkarını gerçekleştirme olanağına sahip olabilmektedir. Rüşvet kuramları genellikle, bir kamu ajanına görevinde ne kadar yüksek takdir hakkı bırakılmışsa, o kamu görevlisinin kendi çıkarını o kadar yüksek oranda gerçekleştirebileceğini kabul etmektedir. Tabii bir bürokratik örgüt ne kadar hiyerarşikse yani yetkiler üst kademede toplandıysa, en üst kademedeki-

lerin de kendi çıkarını gözetmesi o kadar kolay olabilecektir. Bu teoride kamu görevlisinin takdir hakkının genişliği üzerinde durulmasının nedeni, verilen kararların özel yararları gerçekleştirmek için saptırılmış olduğunun saptanmasını güçleştirmesi dolayısıyladır. Kamu görevlisi geniş takdir yetkisine sığınarak, suçlu durumuna düşmeden kendi yararını gerçekleştirebilecektir.

Burada takdir haklarını kullanırken yetkilerini kötüye kullanmayı sadece bürokratlarla sınırlamak gerçeği kavramamızın önünde önemli bir engel haline gelir. Bir çok kamu görevlisinin seçimle gelen polkitikacılar olduğunu unutmamak gerekir. Sistemlerin tepelerinde genellikle politikacılar bulunmakta ve takdir yetkileri onlar tarafından kullanılmaktadır. Bu yetkilerin özel çıkarlar için kullanılması ya sadece politikacılar tarafından, ya da bürokrasiyle belli bir iş bölümü içinde gerçekleştirilebilecektir. Bazı hallerde politikacı erdemli davranırken tüm çabasına rağmen bürokrasinin yetkilerini kötüye kullanmasını engelleyememektedir. Tersi durumlar da olanaklıdır.

Şimdi de ister politikacı, ister bürokrat olsun ne tür özel çıkarlar sağlamaya çalışabileceklerini görelim. Çok değişik türde çıkardan söz edilebilir. Bunlardan birincisi parasal ve diğer maddi çıkarlardır. Bunlar doğrudan rüşvet biçiminde olabildiği gibi, hediye ya da özel hizmetler verilmesi biçiminde de olabilmektedir. İkincisi gelecekte o kişiye ya da yakınlarına yeni bir iş pozisyonu sağlanması yoluna gidilmesi biçiminde gerçekleştirilmektedir. Rüşvet veren sosyal ilişkilerini kullanarak karar yetkisine sahip kamu görevlisini istediğini sağlamaya çalışmaktadır. Üçüncü biçimi takdir yetkilerinin poitik çıkar ya da daha açık bir sözle oy sağlamak için kullanılmasıdır. Biz bu tür kullanımları genellikle popülist uygulamalar halinde görüyoruz. Dördüncü ise yetki sahibinin pozisyonun kendisini kamu oyu gözünde parlatmak (self-agrandisment) amacıyla kullanmasıdır. Genellikle kamu oyunda birinci tür doğrudan maddi çıkar sağlamanın dışındaki özel çıkar sağlamalar karakter zafiyeti kapsamı içinde değerlendirilmemektedir.

Bir kamu görevlisinin özel çıkarını sağlamakta yararlanabileceği değişik olanaklar vardır. Bunlardan birinin, bürokratik pozisyonunun görev tanımı içinde o kamu görevlisine kalan takdir yetkisinin düzeyi olduğunu gördük. Kafi derecede de tartıştık. Üzerinde ayrıca durmakta yarar görmüyorum. Ama kamu görevlisinin özel çıkara çevirebilecekleri başka olanaklarının da olduğu görülmektedir. Bunların başında konumu dolayısıyla sahip olduğu özel bilgileri kulanma biçimi gelmektedir. Sahip olduğu bilgileri kamuya açıklamayarak belli gruplar lehine çıkarlar oluşturabildiği gibi, sahip olduğu bilgileri belli gruplara sızdırarak bu grupların diğerleri karşısında üstünlük sağlamasına yol açabilecektir. Bu kamu görevlisinin karakteri el veriyorsa bilgi denetimi yoluyla da belli gruplara sağladığı kazançlar /rantlardan pay alma olanağı bulabilecektir.

Bu noktadan sonra kent planlamasından sorumlu olan kamu yöneticilerinin özel

durumunu devreye sokabiliriz. Özel mülkiyet ve kent planlaması kurumları bir araya gelince rant oluşturma ve kentsel rantların değişik gruplar arasındaki dağılımı belirlemek bakımından çok güçlü bir mekanizma oluşturmaktadır. Bir yerde toprak sahibi olmak, o toprağın sahibine, o yerde planlama kararlarıyla doğrudan ya da dolaylı olarak oluşturulacak ranta el koyma hakkı vermektedir. İlgili kamu görevlisi, bir toprağı imara açarak, üzerindeki arazi kullanma biçimlerini değiştirek, yapı yapma haklarını yükselterek, alt yapı götürerek o toprakta oluşacak rant miktarını doğrudan yükseltebilir. Ayrıca o kentte üretilen toplam imarlı arsa sayısını düşük tutarak vb. yollarla kıtlık ya da mutlak rantları yaratarak kentteki tüm arsa sahiplerinin rantlarını dolaylı yollardan artırabilir. Kent planlama faaliyetinin rant oluşturma ve dağıtma faaliyetiyle içiçeliği hem plancı ahlakı, hem de plan yapma ahlakı bakımından üzerinde özellikle durulması gereken bir durum yaratmaktadır. Plan kararlarından sorumlu kamu yöneticilerinin (politikacı +plancı) takdir yetkisi çok geniş kalan kararlarıyla kent üzerinde oluşan rantın belli bir bölümünün, belli bir arsaya ya da bir başkası üzerine çökeltilmesini sağlayabilecektir. Bu o arsa sahibinin büyük rantlar elde etmesi demektir. Bu getiriyi kendi arsasına çökeltmek için arsa sahibi kamu görevlisi üzerinde her türlü baskıyı yapmakta, kaz gelecek yerden tavuğu esirgememektedir. Bu durumda kötü niyetli bir plancı planlama sürecini kendi çıkarını pazarlık ettiği bir süreç haline dönüştürebilmektedir.

Maddi özel çıkar sağlamakta bu yerleşmedeki kamu görevlisinin (politikacı+ plancı) başvurabileceği yollar arasında daha önce saydıklarımız bulunmaktadır. Ama onun ötesinde de olanaklar vardır. Başvurulabilecek yollardan biri özel mülkiyet kurumundan yararlanmaktır. Planın ne yönde gelişeceğini bilen kamu görevlileri bu alanlarda önceden arsa kapatma yoluna başvurabilmekte ve büyük kazançlar elde edebilmektedir. Bir merkez bankası yöneticisinin menkul kıymetler borsalarında işlemler yapması ahlak dışı kabul edilerek, bu konuda etik sınırlar getirildiğini biliyoruz. Ama bir belediye başkanının ya da şehir plancısının kendi kararlarının etkili olduğu kentlerde gayri menkul işlemleri yapmasına açık sınırlamalar getirilmemiştir. Tabii bu önemli bir eksikliktir.

Kent rantlarının siyasal rant sağlamak isteyen siyasetçiler için de özel olanaklar getirdiği söylenebilir. Siyasal desteğini artırmak için popülist bir çizgi izlemek isteyen politikacı için uygun bir araç oluşturmaktadır. Eğer bir yerel siyasetçi halka bir çıkar dağıtmak istiyorsa bunu sıkı denetlenen bütçeler üzerinden gerçekleştirmesi olanağı yoktur. Ama imar rantları üzerinden popülizm yapılmasında böyle bir sınır bulunmamaktadır.

Yetkilerini kötüye kullanan bir kamu görevlisi açık olarak yakalanmayarak, cezalandırılmamayı başardıysa, görevini sürdürerek, özel çıkarını gerçekleştirmeye devam edecektir. Ama bu bölümün başlangıcında koyduğumuz çerçeveye göre çözmesi gereken iki sorunu olacaktır. Bunlardan biri vicdan

dediğimiz mekanizmayla kendi kendine hesap vermesidir. Bunun çözümünü insanlar genellikle kendilerinin zengin rasyonalizasyon kapasitelerini harekete geçirerek yapacaklar, kendi davranışlarını kendilerine haklı gösterecek açıklamalar geliştireceklerdir[6]. İkincisi ise kendisinin davranışlarını anlamlandıran ahlak çevresinde prestij kaybı ve kendisini dışlanmış olarak görmesidir. Bunun çözümünü de çevre değiştirerek, elde ettiği yeni maddi olanaklarıyla tüketim kalıbını değiştirerek, yaşamlarını anlamlı kılmaya çalışacaktır.

BİR MESLEK AHLAKI OLARAK KENT PLANLAMASI

Eğer bir ülkede kent planlama profesyonel bir meslek olma niteliğini kazandıysa, yani bu işlerin nasıl görüleceği kurumsallaşmışsa, o ülkede iyi kent planlama faaliyetinin ne olduğuna ilişkin meslek ahlakının oluştuğu söylenebilir. Bu kent planlama ve kent alanındaki bilgi birikiminden, dünyadaki gelişmelerden, ülkenin kurumsal yapısından, karar çevresinin niteliklerinden etkilenerek planlama camiası içinde entersubjektif oydaşmalarla oluşmuştur. Bu ahlak toplumdaki kent gelişmelerini düzenlemekte başarısızlığa uğramaya başladığında, eski ahlakın yerini yeni bir planlama ahlakı alacaktır. Her yeni planlama ahlakının gelişmesi kent plancısının rollerinin yeniden tanımlanması anlamına gelmektedir. Bu da kent plancısının ahlakının da değişmesi anlamına gelecektir.

Planlamanın Varlığının Kamu Yararıyla Temellendirilmesi

Planlama camiasında bir planlama ahlakı geliştirildiğinde bazı konularda açık bir tutum saptamak, bir duruş sergilemek durumunda kalınmaktadır. Bunların başında Kamu Yararı kavramının içeriğinin nasıl doldurulduğu gelmektedir. Bu kavramın plan ahlaklarının karşılaştığı en problemli alanlardan biri olduğu söylenebilir. Ama bir planlama ahlakın vazgeçemiyeceği temel kavramlardan biri olduğu da açıktır. Tüm kamu hukuku bunun üstüne kurulmaktadır. Bir yerde kent planının varolabilmesi de şu ya da bu şekilde tanımlanmış bir kamu yararı anlayışının bulunması halinde anlam kazanacaktır.

Kamu yararı ortak iyi olma halinin geliştirilmesi olarak tanımlanabilir. Bunun nasıl temellendirileceği önem kazanmaktadır. Toplum bireylerden oluşmaktadır. Toplum yararının demokratik toplumlarda bireylerin seçmelerine dayanarak kurulması gerekir. Eğer toplum için iyi olan, bireylerin seçmelerinden bağımsız olarak, örneğin bir organik toplum teorisine dayanarak dıştan saptanırsa, araçsal bir akılcılıkla bir araya gelerek baskıcı ve otoriter rejimlerin kurulmasının gerekçesini oluşturabilir. Bu nedenle demokratik toplumlarda

6 *Mark H.Moore: "Realm of Obligation and Virtue", Martin Wachs (Editer): Ethichs in Planning, The State University of New Jersey, Rutgers, 1987. s.115.*

toplumsal iyi bireylerin seçmelerine dayanarak kurulmuş olması gerekir. Bu halde de izlenecek yöntem çoğunluğun tiranlığını oluşturmaktan çok azınlıkların haklarını koruyucu olmalıdır. Bu nedenle kamu yararına olduğu iddia edilen bir uygulamanın toplumun önemli bir kesimin durumunu iyileştirirken, bunların dışındakilerin en azından kaybı olmamalı, insan hakları ihlal edilmemelidir. Bu anlayış 'kamusal tercih' (public choice) teorisinin liberalist bakış açısı içinde geliştirilen bir kamu yararı anlayışıdır.

Tarihin değişik dönemlerinde değişik ideolojiler, değişik siyasal rejimler kendilerine göre farklı kamu yararları tanımlamışlardır. Ama her birinin iyi toplum ya da iyi kentten anladığı bir şey vardır. Kenti geliştirmekten sorumlu olan kamu aktörleri bu doğrultuda hareket etmişlerdir. Kent planlaması gibi toplumsal sonuçları çok yönlü olan faaliyetlere ilişkin toplumsal iyinin nasıl saptanacağı salt 'kamusal tercih' kuramının kapsamı içine sıkıştırılamaz. Örneğin bir kentte yapılan binaların dış yüzlerinin mimarlık kalitesi, insanların yaşam kalitesini etkileyen bir niteliğe sahiptir. Bu konuda iyinin ne olduğunun saptanması konusunda bazı demokratik süreçler tasarlanabilir. Ya da bu konu da toplumsal iyinin izin verici süreçlerle sağlanabileceği üzerinde de uzlaşılmış olabilir.

İki Yüzlülük Ahlakının Önünü Kesen Bir Planlama

Kent planlamanın imar rantlarını manipüle etmedeki özel rolü dolayısıyla, bu alanda bir iki yüzlülük ahlakının gelişmesi olasılığının yüksek olduğunu gördük. Plancıların meslek camiasının bu konuda uyanık olması, plancıların eğitimleri sırasında kamu yararı konusunda koşullandırılması vb. önlemlerin bu konuda belli bir etkisi olacağı düşünülebilir. Kuşkusuz bunlar yapılmalıdır. Ama bunun ötesinde daha temel çözümler aramak daha doğru olur. Bunun yolu iki yüzlü ahlaka olanak vermeyen bir kent planlama sürecinin geliştirilmesi ve topluma bir planlama ahlakı projesi olarak sunulmasında aranabilir. Eğer plancılar böyle bir proje geliştirebilirlerse toplumdan olabilecek yetki talepleri de dayanak kazanacaktır.

Bu kaygı çok uzun yıllardan beri vardır. Eskiden bu soruna verilen yanıtlar genellikle erdemli(bilgi ve karakter erdemi) plancılar bulmak, onları yetkilendirmek ve beklentileri yerine getiremiyorsa cezalandırmak ve değiştirmek şeklinde olmuştur. Otoriter rejimler için belki başka bir yol olmadığı düşünülebilir.Kuşkusuz bir plancının erdemli olmasını önemini küçümsemiyorum. Ama bu konuda da kişilerin niteliklerine bağlı olmayan çözümler geliştirmek gerekir. Bunun yolu demokratik toplumlarda yönetim anlayışından, yönetişim anlayışına geçilmesiyle bulunmuştur denilebilir. Bu demokrasilerin çözüm geliştirme kapasitesi için de ilginç bir örnek oluşturmaktadır.

Bu çözümü Demokratik ve Katılımcı Planlama ahlakı içinde bulabiliriz. Bu planlamada yönetim anlayışından yönetişim anlayışına geçildiği için hiyerarşik merkezileşmiş yetkiler yoktur. Verilen kararlar yatay etkileşimlerle oluşturulmuş oydaşmalarla üretilmektedir. Ortada, geniş takdir yetkisi olan, bir karar verici kalmamaktadır. Ayrıca tüm süreç şeffaflaştırılmış olduğu için bilgiyi denetleyerek ya da saptırarak özel çıkar sağlama olanağı da kalmamıştır. Ayrıca bu süreç içinde araçsal bir rasyonellik peşinde gidilmediği ve iletişimsel bir rasyonellik gerçekleştirilmeye çalışıldığı için halkın dışlanması olanağı da bulunmamaktadır. Tabii bu mekanizmanın tam olarak işleyebilmesi için vatandaşın kendisini doğrudan ilgilendirmeyen konularda tek taraflı olarak sorumluluk duyması ve hesap sorma eğilimlerinin ya da aktif yurttaşlık anlayışının gelişmiş olması gerekir.

Siyasetçiyle Plancının Sorumluluk Bölüşümünün Nasıl Temellendirileceği

Bir toplumdaki planlama bürokratlarının karşılaştığı en önemli etik sorunlar siyasetçilerle iyi denilebilecek bir ilişki biçiminin nasıl kurulacağı konusunda yoğunlaşmaktadır. Bu konuda Türkiye'de seçilmişler atanmışlardan üstündür diye tanımlanan ve siyasetçilerin ileri sürdüğü sloganlaştırılmış bir görüş vardır. Bu nekadar haklı bir görüştür? Bu soruya bir yanıt verebilmek için yanıtın dayandırılabileceği bir kuramsal temele gereksinme vardır. Bu konuda bize Weber'in araçsal rasyonellik anlayışı yol gösterebilir. Bürokrat yani kent plancısı bilimsel bilgiyi kullanarak araçsal rasyonelliği gerçekleştirecektir. Ama bu planın hangi hedefleri gerçekleştirmek yapılacağına ilişkin değerler alanının tamamen siyasetçinin yetki alanında kalacağı kabul edilmektedir. O siyasetçi makamını halkın temsilcisi olarak işgal etmektedir. Bu durumda değerler ve ideoloji konusunda yansız olan plancı alternatif planlar hazırlayarak bunlar arasından halkın değerlerine en uygun olanı siyasetçi seçecektir. Geçmiş yılların planlama ahlakı bu varsayımlar üzerinde kurulmuştu. Günümüzde bu anlayış büyük ölçüde geçerliliğini yitirmiştir.

Seçilmişler atanmışlardan üstündür diyenler bu işbölümüne razı mıdır ? Yoksa daha ötesini mi istemektedirler. Kanımca seçilmişlerin üstünlüğü söylemi kent plancısına teknik kararlar alanını da bırakmayı istememektedir. Onların karar alanlarını da işgal ederek, her şeye kendisinin karar verme yetkisini elinde tutmak çabası içinde bulunmaktadırlar. Bunu çok iyi niyetle yaptığını söylese bile, taktir yetkisi alanını çok genişletmiş olmakta ve bu yetkinin özel çıkarlar lehine kullanıldığı konusundaki kuşkular yoğunlaşmaktadır.

Weber'ci bu anlayış günümüzde sürdülememektedir. Öncelikle bu tür iddiayı taşıyan plancıların bile değer tercihlerinden tamamen arınmış steril bir planlama yapmadığı bilinmektedir. Onun planlaması modern orta sınıfların tercih-

lerini yansıtmaktadır. Kaldı ki sorun bununla da sınırlı değildir, hızla değişen karmaşık toplumlarda araçsal rasyonelliğin tümüyle anlamını yitirdiği açık hale gelmiştir.Bunun yerini katılımcı demokrasilerin iletişimsel rasyonelliği almaktadır. Katılımcı demokratik planlamada aktif yurttaşlar hem siyasetçinin hem de kent plancısının takdir yetkisi alanını ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Bu halde hem siyasetçi hem de ve plancı artık aktif yurttaşlar gibi planlama sürecinin kendine düşen işlevleri yerine getiren aktörlerinden biri haline gelmiştir. Gördüğümüze göre, her iki aktör de yeni konumlarını içlerine sindirmekte zorlanmaktadırlar.

Gayri Menkul Piyasası Değerleri Karşısında, Yaşam Kalitesi Değerlerine Öncelik Veren Planlama

Kent planlamasının gayrimenkul piyasasını çok etkileyen bir faaliyet olmas,ı kent planlamasını bu piyasanın belirlediği bir etkinlik haline getirmemelidir. Bir kent planlamasında o kentte yaşam kalitesi değerlerinin geliştirilmesine öncelik verilmelidir. Tabii bir plancı planını geliştirirken gayri menkul piyasasınının gerçeklerinden haberdar olmalıdır. Ama onun esiri haline gelmemelidir. BM'ler Habitat İstanbul zirvesinde kabul edilen temel ilkelerden biri olan yaşanabilirlik ilkesinin gerçekleştirilmesini sağlamaya çalışmalıdır.

Yaşanabilir kent geniş bir kavramdır. İçeriği değişik biçimlerde doldurulabilir. Üzerinde en kolay uzlaşılabilecek yol, bu kavramın içeriği insan haklarına dayanarak doldurmaktır. Yaşanabilir bir kentin oluşması insan haklarının kent yaşamında hayata geçirilmesi olarak tanımlanabilir. İnsan hakları, insan hakları bildirgesinde bulunduğu şekliyle soyuttur. Onlar ancak bir yerde hayata geçebilir. Çünkü insanın varlığı, bir yerdeki varlıktır. Yani Heideger'in formülasyonuyla "dasein"dır.

Bu çok geniş bir başlangıç çerçevesidir. Pek çok şeyi içerebilir. Bazı örnekler vereyim. Havada sülfür dioksit miktarının belli düzeyin altında olması insanları yaşam hakkının gerçekleştirilmesi için gereklidir. Bir başka örnek vereyim. İnsanların düşüncelerini ifade etme özgürlüğüne sahip olması temel insan haklarından biridir. O halde kentin meydanlarından birinin trafik kaygılarıyla değil, insanların düşüncelerini sergileyecek biçimde, protestolarını ifade etmesine olanak verecek biçimde tasarlanması iyi bir planın ihmal etmemesi gereken bir husustur. Tabii ki planlama çoğulculuğa açık olacaktır.

Kent planlama değerleri bakımından özel bir konuma sahip olan doğal ve kültürel değerlere sahip çıkan planlama yaklaşımını da insan hakları ve yer (place) kavramları çerçevesinde yorumlamaya çalışalım. Çevre hakkının Rio zirvesindeki tanımı insan merkezlidir. Buradaki insan, tüm yönleriyle kavranan bir insan olmaktan çok, fizyolojisiyle soyutlanan bir insandır. Biyosferde yer alarak, biyo-kimyasal dönüşümlere dayanan yaşam destek sistemlerinden et-

kilenir, hayatta kalması için bu sistemlerin sağladığı hava, su, besinler, değişik mineraller ve değişik enerji türlerine gereksinmesi vardır. Çevre sorunlarından anlaşılan da biyosferin dengesinin bozulması ve yaşam destek sistemlerinin yaşam için gerekli girdileri vermekte zorlanmaya başlamasıdır. Çözümden anlaşılan ise bu dengelerin yeniden kurulmasıdır. Bu çok daraltılmış bir insan modelidir,genişletilmelidir. Bu genişleme insanın kültürel bir varlık olmasının kabulüyle yapılabilir. Bu genişlemeyi yaptığımız zaman, insanın yaşam hakkını da, salt bir biyolojik yaşam hakkı olarak değil, insan hakları bildirgesinde yeralan biçimiyle onurlu yaşa hakkını içerecek biçimde tanımlamış oluruz. Onurlu yaşam hakkı kültürel değerlere duyarlı bir nitelik kazanmaktadır. Bu halde çevrenin tanımı da yer olma niteliğini kazanmaya başlamaktadır. Bu durumda çevre artık soyut bir mekan olarak kavranmaya çalışılmıyor, kültürel referanslarıyla, taşıdığı sembolleriyle, bizim ona yüklediğimiz anlamlarla birlikte kavranmaya çalışıyor. İşte bu noktada doğal çevre kavramı yetersiz kalıyor onun sosyo-kültürel çevreyle bir bütün olarak, yani yer olarak ele alınmasını gerektiriyor. Korumacı hareketlerin doğal ve kültürel çevrenin bütüne sahip çıkması gerektiğine açıklık kazandırıyor. Böyle genişletilmiş bir anlayışın getirebileceği pek çok olanak var. Bunlardan biri çevrecilerin kullandığı çevre anlayışı ile kültürel miras korumacılarının kullandıkları kültürel çevre kavramı arasında bir türlü sağlanamayan bütünlüğün gerçekleştirilmesidir. Bundan daha önemlisi yereli merkeze alan bir çevre söyleminin kurulmasının önünü açacak olmasıdır. Bu durumda yerelin çevre söylemi ikna ediciliğini artık, cehennemde değil, cennette arayarak bulabilecektir.

Yaşam kalitesine hak çerçevesi içinde yaklaşılması, başka bazı pozisyonların da netleştirilmesine olanak verecektir. Bunlardan birincisi,insan haklarının iç ilişkileri yüksek, birbirine bağlı bir bütün ve bölünemez olmasıdır. İnsan hakları kapsamına giren hakların hiç birinin diğerine göre önceliği yoktur. Tümü birden gerçekleştirilme durumundadır. Yani bu haklardan birine öncelik verilerek araçsal bir akılcılıkla diğerlerinin savsaklanması yolunun kapalı olduğunu hatırdan çıkarmamak gerekir.

İkincisi ise hakların iki yönlü niteliğidir. Haklar bir kişinin isteklerini yerine getirmede hangi davranışlarının ya da hareketlerinin içinde bulunduğu toplumca geçerli olarak görüldüğünü belirler. İkincisi ise bu hakları tamamlayan bir sorumluluk yönünün bulunmasıdır. Bir bireyin hakkını kullanabilmesi diğerlerinin sorumluklarını yerine getirmesine bağlıdır. Her hak arayışının aynı zamanda bir sorumluluk talebi olduğunu unutmamak gerekir. Tabii ki böyle bir bakış açısı planlama sorumluluğunu bir anlamda toplumun tümüne yaygınlaştırmaktadır.

Üçüncüsü hakların bir topluma dıştan verilmiş hak ve sorumluluklar olmayıp toplum içinde uzlaşmayla üretilmiş olmasıdır. Bir toplumdaki hakların, insan haklarından ve yasalarla güvence altına alınmış medeni haklardan gelen bö-

lümleri olabileceği gibi, her yerelliğin kendi ürettiği, bir ahlak olarak uygulanan, başka nitelikte olan bölümleri de bulunacaktır. Yerel olarak üretilebilecek haklarla, her yerellik kendisine kimlik ve yaşam kalitesi farklılığı yaratmak olanağı bulabilecektir.Bir toplumda daha çok hak bulunuyorsa, biz yaşam projemizi gerçekleştirmekte daha zengin seçeneklere sahip olacağız demektir. Böyle bir ortamda daha yaratıcı, daha kaliteli ve zengin bir yaşam kurulabilecektir. Yani bir topluluğun hak üretme kapasitesiyle, yaşam kalitesi üretme kapasitesi büyük ölçüde paralel olarak gidecektir.

TÜRKİYE'DE KENT PLANLAMA MESLEĞİNİN AHLAKINDA YAŞANAN DEĞİŞMELER

Türkiye'de çağdaş kent planlamasının tarihinin yaklaşık olarak 150 yıllık bir derinliğe sahip olduğunu kabul edebiliriz. Bu yüzelli yıl içinde kent planlaması ahlakının dört farklı dönem geçirdiğini söyleyebiliriz

İlk dönem, benim çeşitli yazılarımda utangaç Osmanlı modernitesi olarak adlandırdığım uygulamarı içeren, 1850'li li yılların ortalarından 1920'li yılların ortalarına kadar uzanan yılları kapsamaktadır[7]. Bu dönemde kent planlaması faaliyeti büyük ölçüde harita mühendisliği hünerleri içinde görülmüştür. Kent planlaması henüz ayrı bir meslek haline gelmemiştir. Yine de kent planının yapılmasında normal harita alma bilgisi dışında şehir planlamaya ilişkin bazı bilgilerin bilinmesine gerek duyulmaktadır. Bu bilgiler ya imar yönetmelikleri içinde verilmekte ya da şehircilik kitaplarında verilen imar planı düzenlemesi örneklerinden elde edilmektedir.

Bu planlarının temelde iki tür karar ürettiği görülmektedir. Bunlardan biri parsel düzenlemelerini yaparak yapı yapma haklarını düzenlemekte, diğeri ise kentteki yol şemalarını oluşturmaktadır. Bu durumda açıkça söylenmese de oldukça sade bir kamu yararı kavramının bulunduğu çıkarsanabilir. Bu dönemin sonuna doğru1890'lı yıllarda Osmanlı toplumunda ilk kez istimlak yasasının çıkmış olması kamu yararı kavramının daha kristalize hale gelmesinin göstergesi olarak alınabilir. Bu kamu yararı kavramının içeriğinde iki öge bulunduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi toplumda toprak yasasıyla bir tür özel mülkiyetin kurumsallaşmasının sağlanmasıdır. Modernleşmenin özel mülkiyetin sınırlarının kadastro haritalarıyla hassas olarak belirlenmesi, öte taraftan bu mülkiyet üzerindeki yapılaşma nizamının imar planlarıyla belirlenmesidir. İkincisi de bir başka dönüşümle ilişkilidir. Bu dönemde yayalar mekanı olan araba trafiğinin olmadığı bir kentten, arabalarla ilişki kurulan bir kent mekanına geçilmektedir. Kent mekanında yarı özel alan niteliğindeki çıkmaz sokaklar

7 *İlhan Tekeli: 'Bir Modernite Projesi Olarak Türkiye'de Kent Planlaması', İlhan Tekeli:Modernite Aşılırken Kent Planlaması,İmge Yayınları, Ankara,2000,s.9-34.*

ortadan kalkmaktadır. Kent mekanında kent içi yolculuklar kolaylaşmaktadır. Planlamanın gerçekleştirmeye çalıştığı kamu yararı anlayışı büyük ölçüde bu iki konuyla sınırlanmıştır.

Bu yapılan planlar temelde tüm kenti kapsamamaktadır. Mevzii plan niteliğindedir. Kentin bütün olarak planlaması gerektiği ancak dönemin sonunda fark edilmeye başlayacaktır. Harita mühendisi olan plancı tamamen bir teknik adam niteliğindedir. Planlama yangın sonrasında ya da göçmen yerleştirmek vb. amaçlarla bir defa yapılıp, bitirilen bir iştir. Plan yapıldıktan sonra plancının işi bitmektedir. Belediyenin ilgili teknisyenleri zaman içinde bu planın uygulanması için bürokratik işlevleri yerine getirecektir. Yani bu dönemin planlaması zamanda ve mekanda sürekliliği olmayan bir faaliyettir.

Bu dönemde kentlerin nüfus artışları sınırlı olduğu ve arazi spekülasyonu ancak İstanbul ve İzmir gibi kentlerde henüz sınırlı olarak görüldüğü ve yeni toprakların yerleşmeye açılması padişah fermanına bağlanmış olduğundan imarla ilgili bürokrasinin takdir yetkisi alanı büyük ölçüde sınırlanmış bulunduğundan iki yüzlülük ahlakının gelişmesi için ortamın çok elverişli olmadığı çıkarsanabilir.

İkinci dönem, benim çeşitli yazılarımda Cumhuriyetin radikal modernitesi olarak adlandırdığım uygulamaların yapıldığı, 1920'li yılların ortalarından 1950'li yılların sonlarına kadar uzanan yılları kapsamaktadır. Bu yıllarda kent planlaması artık harita mühendislerinin hünerleri alanından çıkarak mimarların tasarım hünerleri kapsamı içinde görülmeye başlamıştır. Böyle bir sıçramanın temelinde kente ilişkin bakış açısında iki farklı etkiden kaynaklanan bir değişme vardır. Bunlardan biri kentlerde güzellik arayışıdır. Bu Türkiye'ye batıdan belli bir gecikmeyle gelmiştir. Cumhuriyet yöneticileri ise kentlere aynı zamanda sağlıklı bir kentsel yaşamı gerçekleştirme kaygısı taşımışlar ve dönemin dünyadaki etkin kent (efficient city) anlayışından etkilenmişlerdir. Bu bakış açısı değişmesinin paralelinde kent parça parça planlanan bir şey olmaktan çıkarak bir bütün olarak tasarlanan kent olarak görülmeye başlamıştır.

Harita mühendisliği bilgileri planlamada merkezi bir hüner olma konumunu yitirmiş, alınacak bir hizmet haline gelmiştir. Kent plancılığı mimarlık meslek alanı içinde düşünülmeye başlamıştır. Kenti adeta bir nesne gibi tasarlama pozisyonu elde eden mimar herhangibir mimar değildir. Bu konuda eğitilmiş şehircilik dersleri almış ve kendi pratiğni kent planma konusuna yöneltmiş bir mimardır. Kenti planlarken temel işlevlerini tanımakta, tarihini öğrenmekte, kentin topografik doğurucularını analiz etmektedir. Bu çözümlemelerinden sonra kenti tüm olarak tasarlamak iddiasını taşımaktadır. Yaptığı plan plancısının adıyla özdeşleşmiştir. Jansen planı, Prost planı gibi. Plan telif hakkı mekanizmasına tabidir. Planın tüm olarak uygulanması bu yolla garanti altına

alınmak istenmektedir. Planda yapılacak değişiklik, bu bütünlüğü dolayısyla da planı bozacaktır.

Planın kendisi kamu yararı haline gelmiştir. Planın bozulması kamu yararına aykırıdır. Bu halde adeta tanrılaştırılan bir plancı vardır. Bu dönemin iyi planlama ahlakında siyasetçiden beklenen, iyi yetkin bir plancıyı seçerek onun otoritesini tanımasıdır. Toplumdaki siyasetçi ya da diğer aktörlerden hiç bir biçimde onun iyi/güzelini bozmaması beklenmektedir. Eğer bu plan uygulanmıyorsa, uygulamada sorunlarla karşılaşıyorsa bunun iki nedeni vardır. Bunlardan birincisi plancının yetkilerinin azlığıdır. Bu plancılarda bir yetki açlığı vardır denilebilir. Diğeri ise halkın kültür düzeyinin düşüklüğüdür. Halktan öğrenilecek bir şey yoktur, o eğitilmelidir.

Üçüncü dönem, benim çeşitli yazılarımda Cumhuriyetin popülist modernitesi olarak adlandırdığım uygulamara izin verilen, 1950'li yılların ortalarından 1990'lı yılların ortalarına kadar uzanan yılları kapsamaktadır. Bu dönemde artık kent plancılığı ayrı bir meslek haline gelmiş eğitim mekanizmasıyla, meslek odalarıyla kurumsallaşmıştır. Ama artık kent planı bir kişiye emanet edilebilecek bir sorumluluk olmaktan çıkmış disiplinler arası bir bilimsel faaliyet halinde düşünülmeye başlanmıştır. Kent değişik bilim alanlarının, büyümesi, sosyal tabakalaşması, siyaseti, formu hakkında kuramlar geliştirdiği bir ilgi alanı haline gelmiştir. Modernitenin bilim anlayışının henüz ciddi bir eleştiriyle karşılaşmadığı bu ortamda bilimsel bilgiye dayanarak kentin büyümesinin kestirilebileceği kabul edilmektedir.

Bu yıllarda Türkiye'de çok hızlı bir kentleşme yaşanmaya başlanmış, kentin büyümesi konusunda benimsenmiş modernist meşruiyet kalıplarının kente kırdan koparak yeni gelenlerin kapasiteleriyle uyumlu olmayışı karşısında, kentlerin çevresinde gecekondu kuşakları oluşmuştur. Bu durumda bir önceki dönemin planlama ahlakı savunulamaz hale gelmiş yeni bir paradigma olarak şumullü rasyonel planlama diye adlandırılan bir pratik gelişmiştir.

Bir üstün tasarımcının hazırladığı planlşarın uygulama olanağı bulunamadığı görülünce, kentin gelişmesinin çok disiplinli bir araştırmaya dayanarak nasıl kestirilebileceği araştırılmaya başlamıştır. Bu kestirime dayanarak, 20 yıllık bir perspektifle hazırlanan planın uygulamaya konulduğunda çok büyük tepkiler doğurmadan başarıyla uygulanabileceği beklentisi hakim hale gelmiştir. Planlama tasarımdan çok bir ön kestirim niteliği kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde planın uygulanma olasılığını artırmak için, hem araştırma safhasında, hem planın oluşturulmasında kent halkının katılımı için fırsatlar yaratılmaya çalışılmıştır.

Bu dönemde de planın kendisinin kamu yararı olma iddiası sürmektedir. Bu planlama da yüceltimiş tartışılmaz bir otorite yoktur. Plancı bir üstün yaratı-

cıdan çok disiplinlerarası çalışmayı yönlendiren eşitler arasında bir birincidir. Politikacıyla plancı arasındaki iş bölümü modernitenin araçsal rasyonelliği içinde bölüşülmektedir. Daha önce de üzerinde durduğumuz üzere değerler alanı politikacıya bırakılmakta, planlama teknik bilgiye dayanarak araçsal rasyonelliği gerçekleştirme sorumluluğunu yüklenmektedir. Hızlı kentleşme içinde siyasal gücünü korumak isteyen bir siyasetçi popülist politikalar uygulamak istediği için bu iş bölümüne razı olmamakta yetkilerini bu yönde kullanmak eğilim taşımaktadır. Eğer bu planlamaların dayandığı kuramların sıkı bir belirleyiciliği olsaydı. Plana müdahale edilmesinin olumsuz sonuçları hemen ortaya çıkacak ve plancının saygınlığını koruması kolay olacaktı. Oysa sözkonusu kuramların formu belirleyici gibi görünse de, gerçekte böyle yüksek bir belirleyicilikleri olmadığı için müdahaleler hemen olumsuz sonuçlara yol açmayabilmektedir. Bu durumda plancının kendi meslek yaklaşımının saygınlığı koruması önemli zorluklarla karşılaşılmaktadır.

Dördüncü dönemin onyıldan fazla süredir içinde bulunuyoruz. Bu dönemde de yeni bir planlama ahlakı oluşmaktadır. Böyle bir oluşumda bilimsel bilgiye modernist bir çerçevede yaklaşılmasında önemli aşınmaların yaşanmış olmasının payının yüksek olduğu açıktır. Kentle uğraşan bilim adamları arasında eleştirel gerçekçiliğin getirdiği açılımlar planlama ile bilimsel bilgi ilişkisini büyük ölçüde değiştirmiştir. Küreselleşen, bilgi toplumuna geçen, yenlikçiliğin önem kazandığı, yönetim anlayışının yerini yönetişimin aldığı bir dünyada bir kentin yaşamını yirmi yıllık süreyle donduran planlama anlayışlarının savunulması olanağı kalmamıştır. Kentler yarışma içinde dünyadaki konumlarını geliştirmek arayışları içinde donmuş kent planlarının yararlanabilecekleri fırsatları kaybetmelerine neden olmasına izin vermemektedirler.

Bu gelişmeler karşısında kent karmaşık, tarihsel süreç içinde sürekli oluşum içinde bulunan bir olgu olarak görülmektedir. Kent planlamasından anlaşılan da, bu oluşuma bu alanların yaşam kalitesini koruyacak ve geliştirecek biçimde müdahalesi olmaya başlamıştır. Kentin söz konusu oluşum süreci çok aktörlüdür. Siyasetçi de, plancı da bu çok aktörlü, çoğulculuğa açık, değişik paydaşların katılımına olanak veren süreç içinde kritik rollere sahiptir. Onların iletişim kurma, müzakere etme, ikna etme kapasiteleri başarıları için çok önemli hale gelmiştir. Bir başka deyişle planlama büyük ölçüde siyasallaşmıştır. Başka bir çalışmamda üzerinde durduğum üzere planlama bir demokrasi projesi olma niteliğini kazanmıştır.

Böyle bir anlayış içinde esnekliğini yitirmeden bir yönledirmeyi başarabilen bir planlama yaklaşımı geliştirilmektedir. Burada planlama denildiğinde birbirini tamamlayan bir kararlar, belgeler bütünü anlaşılmaktadır. Bunları kısaca, kent vizyonu, stratejik plan, yaşam kalitesi standartları, kent parçaları için dönüşüm planları, koruma planları, yeni yerleşme alanlarının planları vb. leri olarak sıralayabiliriz. Bu planların hepsi müzakere edilmiş, şeffaf ortamlarda

geliştirilmiş olmalıdır. Tabii burada çok hassas ahlaki bir durum söz konusudur. Esnek planlama şemalarının uygulanması eğer şeffaf olarak yapılmazsa, müzakereler kapalı kapılar ardında yürütülürse, kişisel çıkarlara konu olması ve ikili bir ahlakın yerleşmesine yol açması çok kolay olacaktır. Bu nedenle yerel yönetimlerde demokrasinin kalitesinin geliştirilmesi, demokratik hesap sorabilme mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekir.

Türkiyenin planlama tarihinden yola çıkarak dört farklı planlama paradigması ve dört farklı planlama ahlakının oluştuğunu gördük. Bu dört farklı ahlakını, sunum kolaylığı sağlamak için oldukça şematikleştirerek vermeye çalıştım. Tabii ki gerçeğin ayrıntılarına girilince farklı durumlar ortaya çıkacaktır. Ama burada Türkiye'nin planlama mesleğinin gelişim tarihinin yazılması değil, bir planlama paradigmasının değişmesinin hem plancı, hem de planlama ahlaklarının yeniden belirlenmesine nasıl yol açtığı gösterilmek istendiği için böyle bir şemalaştırma gerekmiştir.

KENT PLANLAMANIN GÜNÜMÜZDE ULAŞTIĞI NOKTADA YURTTAŞLARA DÜŞEN SORUMLULUĞUN GENİŞLEMESİ YA DA SON SÖZLER

Kent planlaması ahlakının geldiği dördüncü aşamada kent planlaması adeta tüm toplumun bir sorumluluğu haline gelmektedir. Bunun nedeni dördüncü aşamanın betimlenmesinde katılımcı demokrasi mantığının egemen olmasıdır. Biliyoruz ki günümüzde ki demokrasilerimiz temsili demokrasi ve katılımcı demokrasinin birlikte var olmasına dayanan bir pratik yürümektedir. Ama bu yazının şematikleştirme mantığı içinde ikisinin bir arada bulunmasının sorunlarını ele almadım Salt katılımcı bir pratiğin olabilirliğini kabul ettim[8].

O zaman karşımıza bir başka ahlak sorunu gelmektedir. Katılımcı demokrasinin başarısı için yurttaşın ahlakının ne olması gerektiği üzerinde duralım. Kayırmacı siyaset pratikleriyle birlikte yürütülen, temsili demokrasilerde çoğunlukla yurttaşlar pasiftir. Onlar katılımcı pratiklerin heyecanlarını bölüşmeye henüz hazır değillerdir. Oysa katılımcı demokrasiler ancak aktif yurttaşlık anlayışının geliştiği yerlerde başarılı olabilirler. Bir demokrasi projesi olarak kent planlama projesini, aynı zamanda bir aktif yurttaşlık projesi olarak da görmek olanaklıdır. Aktif yurttaşlık özel bir sorumluluk ahlakına sahip olmayı içerir. Kente yaşayan insanlar kentte olup bitenden,doğrudan kendilerini ilgilendirmese de bir sorumluluk duymaları gerekir. Bu sorumluluk tek taraflı olarak kullanılacaktır. Bunun kullanılması için bu sorumluluğu olan aktörden talep edilen bir şey olması gerekmez. Onun harekete geçiren talep değil top-

8 *Bu konuda ayrıntıya girmek isterseniz "İlhan Tekeli:'Bir Demokrasi Projesi Olarak Kent Planlama', Sivil Toplum Dergisi,Sayı.17-18, Ocak-Haziran 2007.*

lumdan aldığı işaretlerdir. Bu tür sorumluluğu olan bir aktör bu işaretler karşısında kayıtsız kalamaz[9]. Yeni bir ahlak yalnız plancılara değil yurttaşlara da lazım.

9 *Robert Gibbs: Why Ethics ? Sign of Responsibilities, Princeton University Press. 2000.*

PLANLAMADA ETİK DEĞERLER: EŞİTLİK VE SOSYAL ADALET

Prof.Dr. MELİH ERSOY

(Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)

GİRİŞ

Kapitalist toplumda piyasa süreçlerine bir müdahale aracı ve sanatı olarak da görülebilecek olan planlamanın rolü konusunda farklı görüşlerin varlığı bilinmektedir. Planlamanın kapitalist toplumlardaki rolüne ilişkin bu farklı görüşler, başta plancılar olmak üzere, kişilerin benimsedikleri siyasal ve etik duruşlara göre değişmektedir[1]. Örneğin, Davidoff bu konuda yapılan bir toplantıda şunları söylüyor:

> *Eğer plancı toplumda var olan yoksulluğun, eşitsizliğin ve adaletsizliğin giderilmesini temel amacı olarak görmüyorsa, çalışmalarında üretken ve verimli olduğu söylenemez. Çalışmalarında yeniden bölüşümü öncelikli ve özel bir konu olarak ele almıyorsa, en azından verimsiz bir uğraş içindedir. Eğer bölüşüm konusunu hedefleri arasına dahi koymuyorsa, ahlaki davranmadığı zanni altında kalacaktır. Toplumumuzda yoksulluk ve ırkçılık var olduğu sürece, planlamanın temel yöneliminin bunların giderilmesine yönelik olması ahlaki bir zorunluluktur*[2].

Ancak, bu türden görüşlerin herkes tarafından paylaşılmadığını biliyoruz. Bu nedenle sunuşumun ilk bölümünde, farklı kuramsal yaklaşımlar açısından etik değerler ve bu bağlamda planlamanın konumuna ilişkin tutumların kısa bir özetini sunacağım. İkinci bölümde, meslek alanında ülkemizde hukuksal düzeyde yaşanmış örneklerle planlamada ahlaki sorunlar üzerinde duracağım. Üçüncü bölümde, ülkemizde planlama alanında yönlendirici işlev görecek etik kuralların geliştirilmesi konusunda meslek örgütümüzün yapabileceklerini tartışacağım. Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapacağım.

1 *Hender, S. (1995): 8.*

2 *Davidoff, 1978: 69-70.*

FARKLI KURAMSAL BAKIŞLAR AÇISINDAN SOSYAL ADALET VE ETİK TARTIŞMALARININ PLANLAMA ALANINDAKİ ETKİLERİ

Felsefede ahlaki olgu ve önermelerin çalışıldığı bir dal olan etik, sıklıkla ahlak ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Etik, insan ilişkilerinde "iyi –kötü" ya da "doğru- yanlış" gibi normatif nitelikteki değer yargılarının doğasını anlamaya çalışır. Toplumlar tarih içinde geliştirdikleri normatif değerlerin bir bölümünü, zamanla hukuk normları haline getirerek toplumsal süreç ve ilişkileri kurumsallaştırmışlardır.

Bu süreçte söz konusu normlar ve bu normların kurumsallaştırılmasına yönelik farklı kuramsal yaklaşımlar birbirleriyle yarışır ve mücadele ederler. Bu çerçevede izleyen bölümde sosyal adalet, etik ve planlama arasındaki bağları muhafazakar ya da klasik liberalizm, yararcılık, cemaatçi görüş ve sözleşmeci kuram açılarından ele alacağım.

Muhafazakar ya da klasik liberal yaklaşım açısından toplumsal yaşamda birinci derecede önemi olan şey bireysel bağımsızlık, özgürlük ve özerkliktir. Bireysel özgürlük her şeyin ölçüsü ve tek ölçütüdür. Liberallerin dileği bireylerin istedikleri şeyi hiç bir engelle karşılaşmadan ya da çok az kısıtla karşılaşarak yapabilecekleri ortamın yaratılmasıdır. Liberallerin paylaştıkları temel değerler bireylerin eşitliği, özgürlük, hoşgörü ve akılcı seçim olarak özetlenebilir.

J.Locke'da temel ilkelerini bulan klasik liberal görüş günümüzde muhafazakarlar tarafından temsil edilmektedir. Muhafazakarlara göre, eşitlikten anlaşılması gereken fırsat eşitliği ve devletin tüm bireylere eşit davranmasıdır. Bu yaklaşımın günümüz savunucusu Nozick, bireylere verilen değerin etik sınırlarını "menedilen haklar" (negative rights) kavramı ile belirliyor. Buna göre, "her birey, diğer kişiler için de aynı hakkın benimsenmesi koşulu ile, dilediği gibi özgürce seçme/davranma hakkına sahiptir". Bireylerin özgürlüğünün tek kısıtlayıcısı diğer bireylerin de aynı hakka sahip olduklarının bilinmesi olmalıdır. Klasik liberal ya da muhafazakar görüş bu bağlamda serbest piyasa ekonomisinin herkese aynı hakkı sağladığı için özünde adil olduğu görüşündedir. Her bir birey özgür iradesi ile özgürce seçme, değiştirme ve sözleşme yapma hakkına sahiptir. Ve bu hakkını kullanırken diğer bireylerin bu yöndeki haklarına engel olmamaktadır. Devletin tek işlevi de hukuk sistemini oluşturarak serbest piyasanın işleyişini ve bireylerin haklarını güvence altına almakla sınırlı kalmalı ve yeniden bölüşüm gibi bu işleyişe dışarıdan yapılacak müdahaleler önlenmelidir.

Muhafazakar ya da klasik liberal görüşleri benimseyen plancılar, bireysel düzeyde özgürlük, hoşgörü, adil olma, yansız davranma gibi değerleri öne çıkartmalarına karşın planlamanın temel işlevi olan müdahaleden hoşlanmazlar.

Bu konuda muhafazakar tutumları öne çıkar ve planlamanın meşruiyetini geçmişin hatalarını düzeltme ve bireyleri diğer bireylerin meşru olmayan eylemlerinden korumakta görürler. Kamu yararından anladıkları da tek tek bireysel çıkarların toplamından başka bir şey değildir.

Nitekim, Nozick'e göre[3], toplumsal gelir dağılımı meşru yollarla sağlandığı sürece adildir ve eşitsizlik bir sorun olarak görülmez; bireysel tercih ve tutumların bir sonucuymuş gibi yorumlanır. Esas olan meşru olarak kazanılmış haklardır. Bu durum toplumsal eşitsizliğe neden olsa da adildir. Dolayısıyla, planlama gibi dışsal güçler var olan sisteme, ancak meşru olmayan yollarla elde edilmiş mülkiyetlere müdahale ettiği sürece, -örneğin gecekonduların yıkılması gibi- işlevseldir ve sosyal adalete katkı sağlar. Yine bu yaklaşıma göre, hiç bir birey karşılığı ödense bile, haklarından feragat etmeye zorlanamayacağı için kamu yararı gibi planlamanın meşruiyet temelini oluşturan bir kavramın gerekçe gösterilerek mülkiyet hakkını yitirmesine izin vermeyecektir. Muhafazakar tutumun kentsel planlamanın egemen olduğu koşullarda ne yapabileceği ciddi bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ortamda plancının etik ölçütü de bireylerin yasal ve meşru olarak elde ettikleri tüm haklara sahip çıkmak ve onları –her türlü olumsuz dışsallıklara karşı da koruyacak biçimde- güvenceye almaktır. Bu tutum özellikle mekansal gelişimini büyük ölçüde tamamlamış kent parçalarında kentsel dönüşüm gibi kökten kararlar bir yana küçük ölçekli mekansal düzenlemeleri dahi büyük ölçüde olanaksız kılmaktadır. Taşınmazın bedelinin ödenmesi ya da mülk sahibinin rızasını almaya çalışmanın da etik görülmediği muhafazakar tutumun kamusal planlamayı tümüyle olanaksız kılmasa bile, son derece kısıtlı bir çalışma alanı ile sınırlandırdığı açıktır.

J.Bentham ve J.S.Mill'in temellerini attığı "yararcılık" (utilitarianism) felsefesine göre normatif ya da ahlaki/etik değerlendirmenin yegane güvenilir ölçütü söz konusu eylemin sonuçlarının insanların gönencinin (mutluluk, haz, yarar ve refahı) artırılmasına katkısı olup olmadığıdır. Tek tek bireylerin ve toplumun toplam gönencinin en çoğa çıkartılması temel amaçtır. Temel bir etik kavram olarak "bölüşümde adalet/hakçalık" yararcılara yabancıdır. Önemli olan toplam gönencin, bireyler arasında nasıl dağıtıldığı değil, artırılmasıdır. Sıkça dillendirilen Pareto optimum kuralında olduğu gibi, esas olan hiç bir bireyin var olan durumunun daha kötüye gitmemesi koşulluyla, toplam gönencin artırılmasıdır. Kuşkusuz bu yaklaşım kapitalist toplumlarda var olan eşitsiz yapının ya da statükonun devamına ahlaki bir temel oluşturmaktadır[4].

Kentsel planlamada farklı yönlerden gelen eleştirilere karşın, hala egemenliğini büyük ölçüde sürdüren kapsamlı akılcı planlama modelinin dayandığı etik

3 *Blanco, H. (1995) :66*

4 *Smith, D.M. (1994)*

kuram da yararcı felsefenin temel yaklaşımını benimser. Tek bir kamu yararı vardır ve amaç bu yararı en çoğa çıkartmaktır. Planlamanın bireysel mülkiyete ve piyasa mekanizmasının "doğal" işleyişine müdahalesinde meşruiyet temeli, eylemin kamu yararına yapılıyor olmasına dayandırılır. Böylece, ahlaki değerlendirmeler, salt eylemin yaratacağı sonuçların somut hesaplamalarına indirgenmiş olur. Plancının işlevi, bir bilimci/teknisyen olarak, planlanacak alanla ilgili olarak veri toplamak, bu verilerin analizini yapmak, açıklayıcı modeller geliştirmek ve bu yolla "iyi"yi en çoğa çıkartacak almaşıkları oluşturduktan sonra, bu almaşıklar arasından uygulanacak olanı seçme işini de politika alanına, yani halkın temsilcisi olan seçilmiş politikacılara bırakmaktır. Bu ideal modelde plancı değer yargıları olmayan, yansız/tarafsız bir teknisyen olarak salt olgularla çalışır ve kendisini değer yargılarına yer olmadığı düşünülen araçların oluşturulması ile sınırlandırır; değer yargılarının belirleyici olduğu amaç ve hedeflerin belirlenmesi evresi ile seçme işini ise politika alanına bırakır. Böylelikle de mesleki etik alanının sınırlarını iyice daraltır.

Bireyi temel değer olarak alan liberal tutumun, yararcı felsefenin temel nosyonlarını benimseyen kapsamlı planlama yaklaşımına şiddetle karşı çıkıyor olmaları bu nedenle şaşırtıcı değildir. Çünkü, yukarıda da açıklandığı gibi, yararcı felsefe ve onun planlama alanındaki temsilcisi konumundaki kapsamlı planlama yaklaşımı, tüm bireyler için belirlenen toplu bir amacın – toplumun refahı, mutluluğu, kamu yararı v.b.- en çoğa çıkartılması uğruna tek tek bireylerin özerkliğini önemsememektedir. Liberallere göre ise, özerklik bireyin doğasında vardır ve salt bu nedenle savunulmalıdır; bir amacı gerçekleştirmeye yönelik olarak değil. Bu çerçevede, örneğin yeni bir ulaşım arterinin güzergahının oluşturulması topluluğun büyük bölümünün yararına ise, bu yaklaşımı benimseyen kapsamlı planlama savunucuları bu projeye olumlu bakacaktır. Ancak, muhafakar ya da klasik liberal görüş için bu projeden zarar görecek olan az sayıdaki insanın karşı çıkışı dahi uygulamadan vazgeçilmesi için yeterli görülecektir.

Refah devletinin sonunun geldiği yıllarda sosyal adalet ve etik konularında yeniden canlandırılan bir bakış açısı da, M.Walzer'ın önemli bir isim olarak öne çıktığı toplulukçu/ kominiter (communitarianism) yaklaşımdır. Liberalizmin yücelttiği bireyciliğe karşı topluluğun önceliğini vurgulayan bu kuramcılar planlamanın amacının topluluk olduğu görüşündedirler[5]. Kominiter görüş, normatif değerlerin topluluklardan çıktıklarını ve meşruiyetlerini yine topluluklardan aldıklarını belirterek bireyci yaklaşımları eleştirirler. Walzer de adalet kavramının her bir topluluk için farklı anlamlar taşıdığını, sosyal adalet konusunda bir tutum geliştirirken toplulukların bu konudaki düşünce, duygu ve uygulamalarının bilinmesi gerektiğini belirtir. Ancak, Walzer'in tutumu

5 *Hender, S. (1995): 7.*

katı kominiter görüşten farklıdır. O'na göre, toplulukların benimsedikleri değer yargıları da eleştirilebilmelidir. Etkili bir eleştiri, ancak "içeriden" yapılan bir eleştiri olduğu sürece amacına ulaşacak ve "dışarıdan" yapılacak radikal eleştirilerden farklılaşacaktır. Walzer böylece, tedrici planlama (incrementalism) kuramındakine benzer biçimde, statükonun tartışmasız benimsenmesi ile sistemin kökten değiştirilmesine yönelik radikal tutumlar arasında bir orta yol önermekte[6] ve böylelikle, yıkıcı topluluk değerlerinin sürmesinin önüne geçilebileceğini düşünmektedir. Etzioni de[7] benzer bir orta yol önerisi yaparak rasyonel-bireyci modernist tutum ile kominiter muhafazakar yaklaşımın uzlaştırılmaya çalışıldığı bir sosyoekonomik model üzerinde çalışır. Bu modelde bireyler her ne kadar yaşadıkları topluluğun temel değer yargılarını içselleştirseler de, diğer yandan onları da eleştirerek oluşturacakları yaratıcı gerilim ortamı ile yıkıcı yargıların değiştirilmelerini sağlayabilmelidir. Kent plancılarının da toplulukların temel değer yargılarını kökten değiştirmeye yönelik bir etik tutum içine girmek yerine, onları anlamaya çalışan, onlarla diyalog içine giren ve ikna ile uzlaşma yolları arayan bir orta yolu yeğlemeleri önerilmektedir.

John Rawls tarafından geliştirilen sözleşmeci kuram (contractualism) ise, köklerini ahlak felsefesi ile Marksizm'den alan, ancak bazı yazarlarca da günümüzün egemen liberal görüşün temsilciliğini üstlenen sosyal demokrat yaklaşımın bir uzantısı olarak görülmektedir. Rawls, yararcı felsefeye, yani "hak" (right) nosyonunu "nihai bir amaca" hizmet etmenin yanında ikinci plana atan/daha az önemseyen kuramlara karşı bir almaşık oluşturmaya çalışmış ve sosyal adaleti bir hak olarak tanınması gereğini vurgulamıştır. Rawls'un ahlak kuramına göre hedef, herhangi bir nihai, içsel "iyi"nin en çoğa çıkartılması değil, onun hakça bölüşülmesidir. Adaletsizlik herkesin yararına olmayan eşitsizliktir[8].

Adalet sözcüğü de kuşkusuz eşitlik ve özgürlük gibi normatif alanda anlam kazanır. Bu sözcüğün etik alanındaki kullanımında ise, sosyal adalet olarak ele alınarak bölüşüm konusu ile, yani gönenci artıracak kazancın/çıkarın kimler arasında nasıl dağıtılacağı ile ilintilendirilmektedir[9]. Bu bağlamda kentsel planlamanın da bir yeniden bölüşüm mekanizması olduğu açıktır. Yanıt aranması gereken soru, bu mekanizmanın, keyfi biçimde değilse, hangi ilkeler temel alınarak işletileceğidir : Hak ettiğinin karşılığını mı yoksa ihtiyaç, hak ya da eşitlik gibi ölçütlere baş vurularak mı? Etik olanı nasıl belirleyeceğiz?

Rawls özgürlük, bölüşüm ve eşitlik nosyonlarını birlikte gözeten ve adına

6 *Harper ve Stein (1995): 57.*

7 *Aktaran: Blanco (1995): 76*

8 *Kelly, P. (1998); Smith, D.M. (1994)*

9 *Miller 1976, Aktaran McConnell (1995): 32*

'hakça bir adalet'[10] dediği bir kuram geliştirerek yararcı yaklaşıma almaşık oluşturmuştur. McConnell, Rawls'un önerdiği etik adalet kuramının bir etik planlama kuramının oluşturulmasına da katkıda bulunabileceğini ileri sürmektedir. O'na göre, kimin kazanıp kimin kaybedeceğine ilişkin etik soru, inceltilerek 'plancının alacağı belirli bir kararla sosyal adalet sağlanabilir mi?' biçiminde formüle edilebilir[11]. Sosyal adalet ilkesi, daha büyük bir kesimin çıkarı uğruna, küçük bir grubun haklarının feda edilebileceğine ilişkin yararcı kapsamlı planlama yaklaşımını yadsır.

Rawls'a göre akılcı seçim sosyal adalet ilkesini temel ölçüt olarak almalıdır ve bunun ilkeleri de şöyle özetlenebilir:

> *Birinci İlke: Her birey temel özgürlükler sisteminden en geniş şekilde ve eşit olarak yararlanmalıdır.*
>
> *İkinci İlke –Ayrımlılık İlkesi-: Toplumsal ve ekonomik eşitsizlikler, ancak dezavantajlı grupların yararına olması koşulu ile kabul edilebilir.*

Rawls'un öncelikleri şöyle sıralanabilir: temel özgürlükler (Her birey için özgürlüklerin en çoğa çıkartılması), sosyal adaletin verimlilik ve gönenç gibi nosyonlara önceliği (Fırsat eşitliğinin sağlanması) ve nihayet eşitsizliğin ancak dezavantajlı gruplar lehine yaratılması (Ayrımcılık ölçütü)[12].

Ayrımcılık ölçütüne göre, eşitsiz bir toplumsal yapının tüm bireylerine eşit davranılması sosyal adalet ilkesine aykırıdır. Buna göre, sosyal adaletin sağlanabilmesi için herkesin yararına olmayan eşitsizlik koşullarının, diğer bir deyişle pozitif ayrımcılık ilkesinin yaşama geçirilmesi kaçınılmazdır.

McConnell,[13] Rawls'ın geliştirdiği etik davranışa yönelik sosyal adalet ilkelerini kentsel planlama alanında uygulanmasına yönelik olarak şu örnekleri vermektedir: yerel yönetim meclislerine ve belediye başkanlığına seçme ve seçilme hakkı –birinci ilkeye uygun olarak- temel özgürlükler arasında sayılmaktadır. Mülkiyet hakkına yönelik temel özgürlük ise, ancak ilk ilkede belirtilen nedenle, yani özgürlüğün korunması uğruna sınırlandırılabilir. Bu sınırlama kent planlarında bölgeleme yapılmasını meşru kılmaktadır. Böylelikle, daha büyük bir kar için taşınmazını diğer bireylerin temiz çevrede yaşama özgürlüğünü sınırlandıracak biçimde çevreyi kirletici bir kullanıma tahsisi engellenebilecektir. Rawls'ın ikinci ilkesi ise planlamada önceliklerin saptanmasında yol gösterici olabilir. Buna göre, toplumun dezavantajlı kesimlerine yönelik projelere öncelik verilmelidir. Yine bu kurala göre anılan kesimlere

---

10 Justice as fairness

11 McConnell (1995): 33.

12 Smith, D.M. (1994): 77.

13 McConnell, 1995: 37-45.

yönelik olarak pozitif ayrımcılık uygulanabilir; örneğin, bir kent parkının yer seçiminde, bu parka yoksulluğu nedeniyle araçla gidemeyecek kesimlerin yaşadığı kent parçalarına öncelik verilmelidir. Kent plancıları özellikle, bu kesimlerin yerlerinden edilmelerine yol açan kentsel dönüşüm projelerine etik değerler açısından şiddetle karşı çıkmalıdırlar. Küçük burjuvaziyi kentsel imaj, inşaat sektörü ve girişimcileri yüksek kar saiki ile heyecanlandıran dönüşüm projelerinin, kentin bu alanlarında yaşayan yoksul halk için öngördüğü sosyal önlemlerin ayrıntılı bir dökümünü görmeden ve bu kesimin tamamının onayı alınmadan uygulamaya geçilmesi etik davranış ve sosyal adalet ilkeleri açısından planlama ilkelerine aykırı görülmelidir. Son olarak, Rawls'ın üzerinde durduğu ve planlama açısından son derece önemli olan bir başka noktaya daha değinmek istiyorum: Rawls'ın "adil koruma" kavramı. Bu kavram sürdürülebilirlik ilkesi ile büyük ölçüde örtüşmektedir. Bu bağlamda kent plancıları hazırladıkları planlarda var olan doğal kaynakları ve tarihsel eserleri koruyup geliştirerek gelecek nesillere aktarmakla yükümlüdürler. Ahlaki davranış bunu zorunlu kılmaktadır.

Görüleceği gibi, Rawls'ın geliştirdiği ilkeler, belirli planlama sorunları karşısında etik açıdan nasıl bir tutum almamız gerektiği konusunda oldukça yol gösterici ip uçları sunmaktadır. Yasal çerçeveden bakıldığında, Anayasanın sosyal devlet ilkesi ile sosyal adalete vurgu yapan maddeleri, soyut düzeyde de olsa, plancıların bu yöndeki tutumlarına bir dayanak oluşturabilir.

Yukarıda sunulan görüşler etik konusunda yapılan çalışmaların bir kesimini kapsamasına karşın, bu konuda ne denli farklı bakış açıları olduğunu açıkça göstermektedir. Plancılar, bireysel özgürlükler; kamu yararı; toplulukların değer yargıları; sosyal adalet bağlamında pozitif ayrımcılık v.b. görüşler karşısında nasıl bir tutum alacaklardır? Plancılar sıklıkla karşılaştıkları tartışmalı durumlarda hangi görüş/lere göre kararlar üreteceklerdir ? Sofistlerin önerdiği gibi herkesin kendi seçimini yapacağı bir görecelik kapanının içine mi sıkışıp kalacağız, yoksa, tüm bu farklı tartışmaların ayırdında olarak kendimize yeni bir yol mu çizeceğiz ? Meslek odamız tarafından hazırlanacak bir etik kurallar dizisinin oluşturulmasında bu türden kuramsal bakış açıları yanı sıra, ülkemizdeki uygulamanın da değerlendirmeye alınması zorunluluğu vardır. Aşağıdaki bölümde, ülkemizde hukuk alanında yaşanan örnekler çerçevesinde planlamada etik konularına değineceğim.

TÜRKİYE'DE PLANLAMA UYGULAMALARINDA BİLİRKİŞİLİK VE AHLAKİ SORUNLAR

Yoğun planlama/imar sorunlarının yaşandığı ülkemizde yürürlükteki planlama mevzuatı –belki de bilinçli olarak- denetim kanallarını büyük ölçüde dışlayan bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla, son yıllarda yapılan düzenlemelerle, muğlak

ifadelerle pamuk ipliğine bağlanan kamu yararı anlayışının bile göz ardı edildiği uygulamalara karşı yegane denetim kanalı olarak yargı yolunun kaldığı bilinmektedir.

Bu bağlamda, kentsel planlama ile ilgili anlaşmazlık konularında yargı sürecinde bilirkişilere büyük görev düşmektedir. Ülkemizde bilirkişilik kurumu, yargı usul kanunları ile düzenlenen bir konudur. Bilirkişi, yargılama sürecinde yargıçların gerek duyduğu durumlarda başvurduğu bir "yardımcı" / bir "yargılama öznesi" olarak değerlendirilmektedir. Yasa hükümlerine göre, yargıç, "genel ve hukuk bilgisiyle" hukuki uyuşmazlıkların çözümünde uzmandır. Bilirkişiler ise, hukuki sorunların çözümünde "özel ve teknik bilgi" gerektiren konularda –ki, kuşkusuz kentsel planlama da böyle bir alandır- kendi uzmanlıkları ile yargıca yardımcı olurlar.

Bilirkişilerden, mahkemeye sundukları görüşlerinde, sadece konunun gerektirdiği teknik açıklamalarla sınırlı kalmaları ve hiç bir vicdani görüş beyan etmemeleri beklenir. Vicdani, insani ya da herhangi bir sosyal değerlendirmenin, teknik değerlendirmenin önüne geçebileceği bir durum bilirkişinin tarafsızlığını yitirmesi olarak değerlendirilir. Bu bağlamda, ilk bölümde özetlemeye çalıştığımız, Rawls'ın sosyal adalet konusundaki etik değerlendirme ilkeleri, hukuk sistemimizde yararlanılabilecek bir rehber olarak kullanılamayacaktır. Bilirkişilik yapacak plancı, değerlendirmesini salt teknik konularla sınırlandırmak zorundadır. Bu durumda, sosyal adalet ilkesine aykırı, ancak teknik olarak "doğru" bir uygulamanın, olumlu olarak değerlendirilmesi beklenmektedir. Bu kapsamda, ülkemizde sosyal adalet ilkesine planlama mevzuatımızda yer verilmemesinin önemli bir eksiklik olduğu belirtilmelidir. Bu sorunun aşılması, ancak Türk hukuk sisteminde "kamu yararı" kavramı ile "sosyal adalet" kavramlarının içeriklerinin ve birbirleriyle olan ilişkilerinin yeni baştan ele alınması ile olanaklıdır.

Aşağıda vereceğim dava konusu olmuş örnekler, etik değerler açısından yürürlükteki mevzuat çerçevesinde dahi ne denli olumsuz uygulamalar olduğunu tüm açıklığı ile göstermektedir.

Örneklere plan değişiklikleri ile ilgili olarak karşılaştığımız durumlarla başlamak istiyorum. Bilindiği gibi, plan değişikliklerinde müellif görüşünün alınmaması, diğer bir deyişle, önerilen değişikliğin teknik bir değerlendirmesinin yapılmadan Meclislere götürülmesi geçmiş yıllarda olanaklı idi. Nitekim, plan değişiklikleriyle ilgili davalarda sıklıkla karşılaştığımız durumlardan birisi gerekçesiz değişiklik tekliflerinin Meclislerde görüşülmesi idi. Gittiğimiz keşiflerde hazırladığımız raporlarda dile getirilen uyarılarının yararı oldu ve bu yönde bir hüküm mevzuata eklendi. Ancak, ne yazık ki, uygulamada bazı plancılar, bu yetkiyi ahlaki olmayan biçimde kullanmışlar ve kendi yaptıkları planlarda bile politikacıların önerdiği tüm değişikliklere, "uygun" raporları

hazırlamaktan rahatsız olmamışlardır. Plancının kentin belirli bir alanı için önerdiği kentsel fonksiyonu, talep üzerine bir süre sonra değiştirerek, yerine bambaşka bir fonksiyon getirilmesi ahlaki bir tutum olabilir mi? Kuşkusuz, planların uygulanma aşamasında geri beslenme kaçınılmazdır. Ancak, bilirkişi olarak hazırladığımız bir çok raporda, ahlak dışı tutumlarla hazırlandığı açık olan bir çok sözde gerekçenin, geçersizliğine yönelik görüş bildirmek durumunda kaldık. Ahlaki tutum öncelikle plancıların kendi hazırladıkları planlara saygı duymaları ile başlar. Kuşkusuz, planların da bu saygıyı gerektirecek titizlikte hazırlanması gerekir.

Plancılardan sadece kendi hazırladıkları değil, diğer meslektaşların hazırladıkları planlara da gerekli saygıyı göstermeleri beklenir. Ne yazık ki, geçmiş yıllarda gerekçesiz plan değişikliklerinin orijinal astrolon pafta kazılarak üzerine işlendiği durumlarla da karşılaştık. Bir belediyenin plan değişikliği istemini, mevzuatta yer alan amir hükümlerin sağlanamayacağı gerekçesiyle reddeden bir plancının raporu ortada iken, bir başka plancının aynı değişikliği, bedeli karşılığında ilgili belediyeye yaptığı, bir dava dosyasındaki belgelerden anlaşılmaktaydı. Yine, yeni yapılmış ve onaylanmış bir planın, göreve gelen belediye yönetimi tarafından yoğunluğu artırılarak değiştirilmesi istemine, bir başka plancı, -yürürlükteki plana ciddi bir eleştiri de getirmeden- olumlu yanıt verebilmiştir. Kuşkusuz planlar dokunulmaz belgeler değildir. Ancak, ciddi, doyurucu eleştiriler getirmeden bir başka plancının hazırladığı planın değiştirilmesi yönündeki istemlere olumlu yanıt vermenin de ahlak dışı bir tutum olduğu kanısındayım. Dolayısıyla, kendimize duyduğumuz saygıyı diğer meslektaşlarımıza karşı da duymalıyız.

Plancılar çalıştıkları kurumlarda belirli dönemlerde geliştirilen politikaların esiri olmamaya özen göstermelidirler. Plancının öncelikle kamu yararını – bu kavramın tüm muğlaklığına karşın- temel almaları, çevre değerlerinin sürdürülebilirliğine duyarlı olmaları ve nihayet sosyal adalet ilkelerine dikkat etmeleri anayasal bir zorunluluktur. Belirli dönemlerde politikacıların bu ilkelere aykırı talepleri olmaktadır. Plancıların bu taleplere teslimiyetçi bir tutumla uymalarının da ahlaki bir davranış olmadığı görüşündeyim. Örneğin, alt ölçekte salt parsel bazında yapılan plan değişikliklerini, üst ölçek plana işleyerek plan kademeleri arasında "uyum sağlanmakta"; salt uygulama imar planı hazırlanarak bunun ölçek olarak büyütülmüş kopyası nazım plan olarak tanımlamakta; belirli bir bölge için uygulama, nazım ve üst ölçek planlar aynı anda ve birlikte, tek bir ortak rapor hazırlanarak onaya sunulabilmektedir. Bir başka örnekte ise, kısa süre önce yasalarla belirlenen kültür ve turizm bölgeleri için hazırlanan bir plan raporunda, "plan kararlarının hayata geçirilebilmesi amacıyla plan bütününde bir kısım alanda 1.derece doğal sit alanı kararlarının yeniden değerlendirilmesi" istenilmektedir. Diğer bir deyişle, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın kültür bölümüne bağlı Koruma Kurulunca belirlenerek

onaylanan sit alanlarının küçültülmesi ve derecelerinin düşürülmesi önerilmektedir. Doğal sit alanlarının çevre değerlerinin sürdürülebilirliği açısından ne denli yaşamsal olduğu açıktır ve yine bu alanların plancıların da katkıları ile belirlendiği bilinmektedir.

Plan raporlarına gösterilen özen de bir plancının meslek ahlakı konusunda ne denli duyarlı olduğunun göstergesidir. Ne yazık ki, bilirkişi incelemesine konu olan plan raporlarının büyük bölümünün, planın amaç ve hedefleri ile belirlenen stratejileri yaşama geçirmek için yararlanılacak araçlarla, katılım süreçlerinde elde edilen girdilerden planlama süreçlerinde nasıl yararlanıldığı gibi temel konuları açıklamaktan çok, plan kararlarının açıklandığı metinlere dönüştüğü görülmektedir. Yine, bazı dava dosyalarının incelenmesinden, plancıların kamusal alanların kent içindeki yer seçimlerini şehircilik mesleğinin gereklerine göre değil, hazine arazilerinin kent içindeki dağılımına uygun olarak belirlediğini anlaşılmaktadır. Mesleğimizin saygınlığının korunması ahlaki bir tutumdur ve tüm plancıları bu konuda duyarlı olması beklenir.

Bu türden olumsuz örnekleri çoğaltmak olanaklı. Ancak, plancıların hala büyük bir bölümünün mesleğin etik değerlerine saygılı olduğu görüşündeyim. Kişisel olarak, normatif bir değerlendirme ile, ahlak dışı diye nitelendirerek sunduğum örneklerin, tüm plancılar tarafından da paylaşılabilmesi için ise, kentsel planlamada etik kuralların neler olduğunun bilinmesi gerekir. Ancak, bu kuralların belirlenmesinde ilk bölümde sözünü ettiğimiz farklı felsefi/kuramsal bakışlardan hangisini benimseyeceğimiz belirleyici olacaktır.

Üçüncü bölümde, 12 yıl önce yine meslek odamız tarafından düzenlenen bir toplantıda[14] da dillendirdiğim gibi, planlamada etik kuralların oluşturulması konusunda meslek odamıza düşen görev üzerinde durmak istiyorum.

PLANLAMADA ETİK KURALLARIN OLUŞTURULMASI VE MESLEK ODASININ ROLÜ

Planlama meslek alanı bugün tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de gerek kuramsal gerekse uygulama düzeyinde ciddi bir bunalımla karşı karşıyadır. Kuramsal düzeyde post modernist akımlar kentsel planlamayı eleştirmenin ötesinde tümüyle reddetmeye kadar varan bir tutum içindedirler. Kuşkusuz, modernist planlama bir çok varsayımları ve izlediği süreçler açısından eleştiriye muhtaçtır. Ancak bu eleştiriler, planlamayı ve plancıyı mevcut süreçlerin edilgen bir izleyicisi konumuna indirgemeye kadar varmıştır. Kent plancılarının, Friedman'ın[15] önerdiği gibi, bu kriz döneminde edilgen olmak bir yana, hiç bir zaman olmadıkları kadar radikal bir tutum içinde olmaları zorunluluğu

14 *Ersoy,M. (1995).*

15 *Friedmann,J. (1987).*

vardır.

Bu genel tablo ülkemiz plancıları açısından çok daha şiddetli bir biçimde yaşanmaktadır. Hükümet son yıllarda çıkarttığı yasalarla, sadece kendimiz için değil gelecek kuşaklarımız için de son derece yaşamsal olan tarım arazilerini, ormanlarımızı, kıyıları ve özel çevre değeri taşıyan değerli toprak parçalarını, sürekli artan kamusal borçları azaltmak uğruna, hızla özel kesime aktararak vahşi bir imar düzeninin önünü açmaktadır. Meslek alanımızın doğrudan ilgi alanına giren, yabancılara toprak satışındaki denetimsiz durumun sürdürülmesi; binlerce hektar büyüklüğündeki ülkemizin en değerli arazilerini kültür ve turizm koruma ve geliştirme bölgeleri adı altında yerli ve yabancı özel kesime tahsis çabaları; kıyı ve orman kanunlarında yapılmak istenen kamu yararına aykırı değişiklikler; yeni maden yasasının çevresel değerleri tümüyle göz ardı eden hükümleri; sosyal boyutu olmayan kentsel dönüşüm yasası girişimleri; bunca doğal afetin yaşandığı bir ülkede ve son derece yüksek risk altında bulunan kentsel alanlarda, sakınım planlamasına yönelik bir yasal düzenleme girişiminde bulunmak bir yana, ulusal deprem konseyini lav etmek v.b. çok sayıdaki olumsuzluk karşısında plancıların ve meslek odasının toplumsal misyonunu tekrar göz geçirmesi kaçınılmaz bir görev olarak durmaktadır.

Böyle bir ortamda, planlamada mesleki etik kuralların geliştirilmemiş olması, göreceliliğin kutsandığı post-modernizmin, her bir farklı tutuma bir başka dayanak oluşturma anlayışına prim vermemize yol açmaktadır. Kuşkusuz, etik kurallar geliştirme çabasının temel ereği, nihai ahlaki ilkeleri belirlemek değildir; amaç, somut planlama sorunları karşısında kişisel ve kurumsal (meslek odası) olarak nasıl davranmamız gerektiğine ilişkin ilkelerin geliştirilmesidir. Plancılar değer yargıları olmayan teknisyenler değildir. Plancıların da kendilerini belirli amaçlara adamaları gerekmektedir. Bunun gerektirdiği değer yargılarının oluşmasında, sermayenin değil emeğin ve toplumun dışlanmış kesimlerin yönlendirdiği bir bakış açısının egemen olmasının sağlanması için meslek odasının öncülük etme yükümlülüğü vardır.

Kuşkusuz burada tartıştığımız etik anlayış meslek yaşamlarında profesyonel plancı rolünü seçenler için geçerlidir. Politikacı, özel girişimci, öğretim üyesi ya da tümüyle ayrı meslek tercihi yapanlar için de o rollere ilişkin farklı kurallar olacaktır.

Bugün, profesyonel plancı rolünü seçenlerin bağlı oldukları bir kurumsal etik kurallar dizgesi olmadığı için ahlaki davranış bireysel kararlara bırakılmıştır. Diğer bir deyişle, plancıların meslekle ilgili konularda, üstlerine, meslektaşlarına, müşterilerine ve nihayet planın doğrudan ya da dolaylı olarak etkilediği kişi ve kurumlara karşı aldıkları ya da taraf oldukları kararlar, davranış ve tutumlar tümüyle plancıların kendi inisiyatiflerine bırakılmıştır. Burada kişisel düzeyde doğruluk, dürüstlük, tutarlılık, güvenilirlik v.b. niteliklerle ilgili bi-

reysel farkındalık temel belirleyici olmuştur. Mesleki konularda belirli bir davranış biçiminin tüm profesyonel plancılar için ahlaki açıdan doğru olduğunu belirten bir kurallar dizisinin olmadığı bir ortamda kişisel değerlendirmelerin belirleyici olması kaçınılmazdır. Bu koşullarda, meslek insanlarının mesleki uygulama sırasında karşılaştıkları belirli durumlarda aldıkları karar, davranış ve tutumları kınamanın nesnel bir dayanağı da olmayacaktır. Bir plancının doğrusu ile diğerinin doğrusunun örtüşmediği durumda değerlendirme tümüyle öznel olmak durumunda kalacaktır. Post modern dünyanın pek de rahatsızlık duymayabileceği bu durum, modernitenin henüz layıkıyla yaşanmadığı bir coğrafya için, çürümeye davet çıkaracak potansiyeli içinde barındırmaktadır. Bu nedenle kentsel planlamayı profesyonel bir meslek olarak seçenler için, başta ABD olmak üzere bir çok ülkede 20-30 yıldır uygulanmakta olan mesleki etik kurallarının zaman yitirilmeksizin hazırlanıp yaşama geçirilmesi gereği vardır.

Etik tutum konusunda öne çıkan yaklaşımların bir bölümünden yukarıda söz ettim. Planlamada etik tutum ilkelerini belirlerken yanıt arayacağımız sorular şöyle sıralanabilir: liberal felsefenin birincil önceliği olan bireysel özgürlükleri mi temel alacağız yoksa kominiteryan bir tutumu mu öne çıkartacağız? Ya da faydacı bir yaklaşımla, kamu yararı kavramını esas alarak toplam gönencin artmasını mı hedefleyeceğiz? Bu denklemde, sözleşmeci yaklaşımın sosyal adaleti vurgulayarak kentin dezavantajlı kesimlerine pozitif ayrımcılık yapılmasını öneren "ayrımcılık ilkesi" ile çevresel değerlere yönelik "adil koruma" tutumunun yeri nerede durmalıdır?

Kuşkusuz, her egemen güç/iktidar kendi dünya görüşünü toplumun tüm kesimlerine dayatmaya çalışacaktır. Bunu başardığı sürece de iktidarını perçinleyecektir. Ülkemiz planlama pratiğinin geleneksel yararcı tutumunu dahi karşısında engel olarak gören yeni liberal düzen iktidarlarının doğal ve yapılı çevreyi fütursuzca yağmalama arzusu karşısında plancıların toplumsal değerleri öne çıkartan bir duruş sergilemeleri son derece önemlidir.

Marcuse (1976), 30 yıl önce yazdığı bir makalede, var olan yapıda meslek etiğinin kurallarının belirlenmesinin, meslek pratiğinin sonuçlarından yararlanacak güç sahibi kesimlere sunulacak hizmetin verimliliğini artırmakla sınırlı kalacağını, sisteme karşı çıkarak onu yeniden biçimlendirecek dinamiklerin ise uzun ve zorlu bir uğraş olduğunu ileri sürmektedir. Kuşkusuz, etik kuralların belirlenmesi kendi başına, var olan eşitsiz sistemle mücadele için yeterli bir çaba olamaz, ancak bu yönde yapılacak bir düzenleme ile planlama alanında daha hakça ve adil bir yapılanma için bir fırsat penceresi açabilir.

SONUÇ

Yeni liberal yaklaşımın çevre değerlerini tümüyle göz ardı eden ve bazıları anayasal engeller nedeniyle yürürlüğe sokulamayan yasaların yaşama geçirilmesi için, başta anayasayı değiştirmek üzere tüm hukuksal girişimlere büyük bir hız verilmiştir.

Plancılar ve planlama meslek odası olarak, planlamanın ülkemizde üstleneceği rol ve meslek alanının geleceği açısından bu vahşi kapitalist dönemde kamu yararını, toplumun dezavantajlı kesimlerinin çıkarlarını savunmayı, doğal ve tarihsel çevre değerlerini öne çıkartmayı, yapılı çevrede değişim değil kullanım değeri üretmeyi yücelten bir anlayışı esas alarak mücadele vermek zorundayız. Bu bağlamda başta çevre sözcüğüne bile katlanamayan taslak anayasa olmak üzere, meslek alanımızı ilgilendiren tüm yasal düzenlemelerde, güç ve çıkar odaklarının toplum yararına karşı getirmeye çalışacakları düzenlemelere karşı kamusal bir tepki oluşmasına katkıda bulunulmalı, parlamenterler uyarılmalıdır. Yürürlükteki mevzuatın uygulanmasında yerel güç odaklarının çıkar kavgaları tek denetim mekanizması olan yasal zeminde önlenmeye çalışılmalı, yerel duyarlılık ve tepki oluşturulmalıdır.

Bu mücadelenin daha anlamlı hale gelmesi ve odamız üyelerinin üzerinde anlaştıkları ortak hedefler haline getirilmesi için kurumsal düzeyde bir girişime gereksinim vardır. Tıp mesleğinin iki bini aşkın bir süredir temel ilkelerini geliştirdikleri, ABD de psikologların 1950'li yıllarda, sosyologların 1960'lı yıllarda belirledikleri etik kuralların, planlama mesleği için ülkemizde zaman geçmeden geliştirilmesi zorunluluğu vardır.

Bunun için üye olduğumuz meslek odasının kent plancılarına yönelik etik kuralları hızla belirlenmesi ve ilk genel kurulda üyelerimizin görüşlerine sunulması zorunluluğu vardır. Böylece meslektaşlarımız mesleki düzeyde yapacakları olumlu uygulamaların ve oluşturulmasına katkı verecekleri yerel tepkilerin etik temellerine de sahip olacaklar ve bu bunalımlı dönemde mesleki eylem ve tutumlarında kendilerine yardımcı olacak bir rehbere kavuşacaklardır.

KAYNAKLAR

Blanco, H. (1995), "Community and the Four Jewels of Planning", Hender, S. (Ed) *Planning Ethics: A Reader in Planning, Planning Theory, Practice and Education*, Center For Urban Policy Research, State University of New Jersey.

Boucher, D. ve Kelly, P. (Ed) (1994), *Social Justice: From Hume to Walzer*, Routledge, London.

Davidoff, 1978: 69-70, "The Redistributive Function of Planning", Burcell, R., Sternlieb, G. (ed), *Planning Theory in the 1980's*, Center For Urban Policy Research, State University of New Jersey.

Ersoy, M. (1995) "Planlama Kuramları ve Etik", (Planning Theories and Ethics) *1.Planlama Kongresi- Planlamanın Meşruiyeti ve Plancıların Konumu*, TMMOB Şehir Plancıları Odası, Ankara, pp. 119-124

Friedmann,J. (1987), *Planning in the Public Domain*, Princeton University Press, Princeton, N.J.

Harper, L.T., Stein, S. "Contemporary Procedural Ethical Theory and Planning Theory", Hender, S. (Ed) *Planning Ethics: A Reader in Planning, Planning Theory, Practice and Education*, Center For Urban Policy Research, State University of New Jersey.

Hender, S. (1995), "Introduction", Hender, S. (Ed) Planning Ethics: *A Reader in Planning, Planning Theory, Practice and Education*, Center For Urban Policy Research, State University of New Jersey.

Kelly, P. (1998), "Contractian Social Justice", Boucher, D. Ve Kelly, P. (Ed), Social Justice: From Hume to Walzer, Routledge, London.

McConnell, S. (1995), "Rawlsian Planning Theory", Hender, S. (Ed) *Planning Ethics: A Reader in Planning, Planning Theory, Practice and Education*, Center For Urban Policy Research, State University of New Jersey.

Smith, D.M. (1994), *Geography and Social Justice*, Blackwell, London.

MESLEK AHLAKI VE MESLEK ODALARININ DENETİM GÖREVLERİ

BELMA BABACAN, Dr.PERİHAN KİPER

Bu sunuşta, meslek etiği, eğitim ve mesleki deneyim süreçlerinde edinilen, meslek adamının diğer meslek adamları, kamu ve özel kurumlar ve vatandaşlarla ilişkilerini düzenleyen davranış kuralları ile mesleğin gerekli ve zorunlu kıldığı bilimsel ve teknik kurallar bütününü belirleyen bir kavram olarak ele alınacaktır. Eğitim sürecinde üniversitelerin davranış biçimi ile sosyal çevreden alınmış olan etik belirli ölçülerde meslek adamının mesleki yaşamını da yönlendirmektedir. Meslek deneyimi sürecinde ise meslek adamının, içinde ya da birlikte çalıştığı merkezi ve yerel kurum ve kuruluşlarla, kamu ya da özel kurumlarla, meslektaşları ile ve meslek odası ile ilişkileri çerçevesinde ve ilgili mevzuatla belirlenen kurallar doğrultusunda biçimlenmektedir. Meslek etiği ile ilgili kuralların oluşumunda meslek deneyiminin bir parçası olarak meslek odaları ve meslek odaları onur kurulları, yasal yetkileri ve davranış biçimi ile belirleyici bir rol üstlenmektedir. Bu bildiri, meslek odalarının ve meslek odaları onur kurullarının ve özelde Şehir Plancıları Odası Onur Kurulunun meslek etiği ile ilgili belirleyici yanını konu almaktadır. Meslek Odalarının mesleğin gelişimi ve mesleki etkinliklerin denetimi ile ilgili iş ve işlemleri ile onur kurulları eliyle gerçekleştirdiği denetimin benzer sonuçlarını yaratan farklı denetim mekanizmalarına da kısaca değinilecektir.

Şehir Plancılarının meslek alanı kapsamındaki eylemlerinde ilgilendikleri mevzuatın kapsamının genişliği, plan çeşitliliği, planlamada görevli ve yetkili merkezi ve yerel kurumların sayısal çokluğu, kurumsal yapılanmada yaşanan değişimlerin hızı, yerel yönetimlerin yapısal sorunları, yerel baskılar ve benzeri etmenler, bu alandaki denetim mekanizmalarını ve mesleki etik kurallarının çeşitlenmesinde belirleyici olmaktadır. Bu gelişmeler ve değişim, özellikle son 20 yılda planlama alanında yaşanan kurumsal yeni yapılanmalar ve yasal düzenlemeler ile kurumsal sorunlar, meslek alanının karşı karşıya olduğu riskler, meslek alanında önemli değerlerin yitirilmesine neden olmuştur. Yitirilen ya da en fazla kan kaybı yaşanan alan da planlamada kamu yararı olmuştur.

Şehir plancılarının meslek alanındaki etkinliklerini de denetleyen ve onur kurullarında olduğu gibi denetim yanı ağır basan yöntemlerle etik oluşumu-

nu belirli ölçülerde sağlayan mekanizmaları dört ana başlık altında toplamak mümkündür.

- Merkezi Yönetimin vesayet ve hukukilik denetimi,
- Kurumiçi denetim,
- Yargı Denetimi,
- Kamusal Etik Denetimi

MERKEZİ YÖNETİM VESAYET VE HUKUKİLİK DENETİMİ

Merkezi Yönetimin vesayet denetimi yerel yönetimlerin tüm iş ve işlemleri ile birlikte şehir planlama meslek alanı kapsamında kalan iş ve işlemlerinin de periyodik ya da konu özelinde denetlenmesi ile gerçekleşmektedir. Bu denetim sırasında merkezi yönetimin farklı kurumları, belediyelerin ve valiliklerin dolayısıyla bu kurumlarda görevli meslek adamlarının planlama ve yapılanmaya dair tüm iş ve işlemlerini de denetlemektedir. Bu denetim İçişleri Bakanlığı ve Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından yerine getirilmektedir. Denetim sırasında ilgili mevzuata "planlama ve şehircilik ilke ve esaslarına" aykırı işlemlerin belirlenmesi halinde, bu işlemlerin gerçekleşmesine neden olan yönetici ve çalışanlar hakkında yasal işlem yapılması yoluna gidilmektedir. Bu işlemler kurumun ve yerel yönetimin tabi olduğu mevzuatın gerektirdiği disiplin soruşturması ya da adli yargıya intikal şeklinde gerçekleşmektedir. Bu denetimlerin sonucu iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Birincisi yönetim ve çalışan sonraki işlemlerinde mevzuatın gerektirdiği kurallara uymak konusunda daha titiz davranmaktadır. Bu da bir anlamda meslek adamının ve kurumun ilgili planlama ve yapılanma mevzuatına dair kurallar çerçevesinde davranışını yerleştirebilmektedir. Dolayısıyla bu sonuç meslek etiği ile ilgili olumlu bir katkı sağlamaktadır. İkinci bir sonuç ise, meslek adamının bir sonraki uygun olmayan iş ve işlemin bir parçası olmayı reddi şeklinde gerçekleşmektedir. Bu davranış biçimi ise meslek etiğine değil, meslek adamının bireysel çıkarlarının korunmasına yarar sağlamaktadır.

Kurumiçi Denetim

Merkezi kurumların teftiş kurulları aracılığı ile kurumun ana hizmet birimlerinin ve bu birimlerde görev yapan her düzeyde meslek adamının iş ve işlemlerinin denetimi ile gerçekleşmektedir. Kurumsal denetimi ortaya çıkaran ve konu özelinde gerçekleşen denetimler, vatandaşın ilettiği şikayetler ya da siyasi atama tercihlerinin gerçekleşme istemi ile ortaya çıkabilmektedir. Denetim sonucu, kurumun ve meslek adamının iş ve işlemlerinde "planlama ve

şehircilik ilke ve esaslarına ve mevzuata uygun" davranma konusunda olumlu bir etkide bulunmayı sağlayabilmektedir. Ancak, konu ve kişi özelinde gerçekleşen denetimlerde sonuç, meslek adamının siyasi erkin yaklaşımına yakınlaşması konusunda daha büyük bir katkıda bulunabilmektedir. Bu sonuç, geleceğe dönük bireysel beklentilerle birleştiğinde, kurumların ve kurumda özellikle üst düzey görevlerde çalışan meslek adamlarının davranış biçimi ve etik anlayışının diğer çalışan meslek adamının davranış biçimi ve etik anlayışını biçimlendirmeye doğru orantılı bir etkide bulunmaktadır. Yani, teknokrat meslek adamının davranış biçimi ve etik anlayışı, giderek olumsuz bir çizgiye doğru kayabilmektedir. Bu olumsuz gelişmede kurumiçi denetimin payı yadsınamaz bir yer tutabilmektedir. Özel sektörde de işin sahibi ve yönlendirmede davranış biçimi, bireysel beklentilerle birleştiğinde benzer etkilere yol açmaktadır.

Yargı Denetimi

Adli ve idari yargı denetim süreçleri farklıdır. Adli yargı denetimi, merkezi yönetimin vesayet denetimi sürecinin bir parçası olarak merkezi yönetimin, belediye organlarının ve merkezde ve yerelde çalışanların yargılanması süreci ile gerçekleşmektedir. Yukarıda da değinildiği gibi, bu denetim sırasında yerel yönetim organlarında görev yapan meslek adamları, iyileşme ya da bireysel koruma tavırlarından birisini seçmektedir.

Bir diğer yargısal denetim idari yargıda gerçekleşmektedir. Bilirkişilik kurumu bu konuda belirleyici olabildiği ve olumlu katkı sağlayabildiği gibi, karar sürecinin tamamında gerek merkezi ve yerel yönetimler gerekse çalışanlar üzerinde eğitici bir yanı da bulunmaktadır. "..İdare mahkemeleri ve Danıştay, kamu yararını yorumlarken, kentbilim uzmanlarının bilirkişi olarak sundukları yazanaklardan geniş ölçüde yararlanmaktadırlar. Üniversitelerimizin ilgili bölümlerindeki bilim adamları, bu yoldan yargı organalarına, kentbilimin bilimsel ilkelerinin ışığı doğrultusunda, bilgi birirkimlerini yansıtma olanağı bulabilmektedirler. Bu nedenle bilirkişi yazanaklarındaki görüş, yorum ve değerlendirmeelrin, kent plancıları, belediyeciler, her düzeydeki yöneticiler, bilim adamları ve öğrenciler için çok değerli bir kaynak olduğunu söylemek abartma olmaz"(Keleş, Geray, 2000). Diğer taraftan, idari yargının planlama ve yapılaşmaya dair konularla ilgili karar sürecinde olay, kişi değil konu ekseninde yaşandığı için, kişiler kendilerini koruma altına alacak davranışlar geliştirme konusunda bir neden görmemektedir. Bu da bir sonraki ya da aynı konuda yapılacak iş ve işleme dair davranışı değiştirme konusunda olumlu katkıyı, bir başka deyişle kurumsal ve bireysel etiği güçlendirme etkisi yaratmaktadır. Bir sonraki ya da benzer iş ve işlemin iptali sonucunu yaratmayacak önlemleri alan mekanizmaların kurulması, mesleğin etik kurallarının olumlu gelişimine katkıda bulunabilmektedir. Ancak, idari yargı kararları genellikle

uygulama süreci sonrasında alınabildiğinden olumlu katkıların payı önemli ölçüde düşmektedir.

Kamusal Etik Denetimi

Tüm kamu çalışanları ile ilgili etik ilkeler ve denetim olarak özetlenebilen bu uygulama Meslek Odaları ile ilgili belirleyici yanı nedeniyle ele alınacaktır.

Kamuda, gerek merkezi yönetimin vesayet ve hukukilik denetimi gerekse kurumiçi denetim kapsamında bir ilk olarak belirlenebilecek yasal düzenleme, "Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması Hakkında 5176 Sayılı Kanun" olarak karşımıza çıkmaktadır. 8.6.2004 tarihinde yürürlüğe giren Kanun uyarınca çıkartılan "Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri İle Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik" ise 13.04.2005 tarihinde yayımlanmıştır.

Kanun, kamu görevlilerinin uymaları gereken etik davranış ilkelerini belirlemek, kamuda etik kültürünü yerleştirmek ve uygulamayı gözetmek üzere Kamu Görevlileri Etik Kurulunun kuruluş, görev ve çalışma usul ve esaslarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Kapsamına aldığı kurumlar genel bütçeye dahil daireler, katma bütçeli idareler, kamu iktisadi teşebbüsleri, döner sermayeli kuruluşlar, mahalli idareler ve bunların birlikleri, kamu tüzel kişiliğini haiz olarak kurul, üst kurul, kurum, enstitü, teşebbüs, teşekkül, fon ve sair adlarla kurulmuş olan bütün kamu kurum ve kuruluşlarını ve bunlarda çalışan, yönetim ve denetim kurulu ile kurul, üst kurul başkan ve üyeleri dahil tüm personeli kapsamaktadır. Kapsamına aldığı kurumlar arasında kamu tüzel kişiliğini haiz olmaları nedeniyle Meslek Odalarının da yer aldığı belirtilmelidir.

Kanun ve ilgili Yönetmeliğin belirlediği ve meslek odaları yönetimleri ve çalışanları için de geçerli ve konumuzla ilgili "Etik Davranış İlkeleri" şöyle sıralanabilir;

- Görevin yerine getirilmesinde kamu hizmeti bilinci
- Halka hizmet bilinci
- Hizmet standartlarına uyma
- Amaç ve misyona bağlılık
- Dürüstlük ve tarafsızlık
- Saygınlık ve güven
- Nezaket ve saygı
- Yetkili makamlara bildirim

- Çıkar çatışmasından kaçınma
- Görev ve yetkilerin menfaat sağlamak amacıyla kullanılmaması
- Hediye alma ve menfaat sağlama yasağı
- Kamu malları ve kaynaklarının kullanımı
- Savurganlıktan kaçınma
- Bağlayıcı açıklamalar ve gerçek dışı beyan
- Bilgi verme, saydamlık ve katılımcılık
- Yöneticilerin hesap verme sorumluluğu
- Eski kamu görevlileriyle ilişkiler

Kanun ve Yönetmelik metninin ve ilkelerin en önemli özelliği, gerek ileride ele alacağımız yabancı ülke etik ilkeleri gerekse TMMOB mevzuatı ile biçimlenmiş etik ilkelerinin kamu-plancı-mesleki kuruluşlar arasındaki karşılıklı ilişkiler açısından benzerliğidir. Özellikle Kamu yararı/hizmet bilinci, tarafsızlık, dürüstlük, saygı, güven hesap verebilme konularında benzerlikler ön plana çıkmaktadır. Daha sonra ele alacağımız deneyimler arasında en muğlak ifadelere ise ülkemiz belgelerinde rastlandığını ayrıca belirtmekte de fayda bulunmaktadır.

Meslek Odası Denetimi

Meslek Odalarının, üyelerinin meslek alanına dair iş ve işlemlerini düzenleme, planlama hizmetinin kamu yararına, planlama ve şehircilik ilke ve esaslarına uygun gelişmesine ilişkin kural oluşturma, Oda ve üye arasındaki ilişkileri düzenleme, üyeler arasındaki ilişkileri artırma konularında çalışmaları belirli başlıklar altında toplanabilir. Bu başlıklar; meslek alanına ilişkin etkinlikler, genel kurullar, danışma kurulları, eğitim ve mesleki denetim olarak sıralanabilir.

Meslek Odaları genel kurullarında ve danışma kurullarında yapılan görüşmelerle etik ilke oluşturabilmekle birlikte, mesleki alana dair etkinlikler mesleki etik ilkelerin oluşumu konusunda, daha önemli bir yer tutmaktadır. Şehir Plancıları Odası özelinde bu kapsamda en belirleyici etkinlik Dünya Şehircilik Günü (DŞG) Kolokyum ve Kongreleri olarak görülmektedir. DŞG bildirgeleri ve sonuç bildirgeleri, gerek genel gerekse düzenlendiği zaman sürecinde yaşanan gelişmeleri ve sorunları ele alış biçimi ve içeriği ile bu işlevi üstlenmektedir. Bu konuda bir önemli örnek 2003 yılında Mersin'de yapılan "Şehircilikte Reform" konulu 27. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu sonuç bildirgesi

olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda önemli ve gerekli olan, bildirgelerin içeriğinin ve varılan sonuçların mesleki etik ilkelerine bir başka anlatımla planlama ilkeleri, şehircilik esaslarına dönüştürülmesidir.

Meslek Odalarının etik ilkelerin oluşturulmasında yararlanabileceği konular arasında belki de en çarpıcısı ve onur kurulları özelinde üzerinde durulması gerekeni, mesleki denetim uygulamasıdır. Zira onur kurullarının incelemesine gönderilen konuların büyük çoğunluğu mesleki denetim uygulaması sırasında ortaya çıkmaktadır. Ancak bu noktada değerlendirilmesi gereken bir diğer konu da meslek odalarının, birkaçı ya da konu özeli hariç, mesleki denetimi içerik denetimine dayalı olarak gerçekleştirmemesidir. Mesleki denetim çoğunlukla, tescilsiz iş yapma, asgari ücrete uymama ve benzeri yazılı ve mesleğin etik kuralları değil genel etik ilkelerle ilişkili sorunları ve davranışları ortaya çıkaran bir işlem olarak gerçekleşmektedir. Mesleki denetim sonucu edinilen genele dönük bilginin mesleki anlamda etik kural ortaya koyması için içerik denetimini haiz olma zorunluluğu bulunmaktadır. Ancak bu durumda yönetim kurullarının ve onur kurullarının konuları mesleki etik ilkeleri kapsamında değerlendirebilme, bu ilkeleri geliştirme ve yenilerini oluşturma açısından etkin rol üstlenmesi sağlanabilecektir.

Meslek Odalarının onur kurulları aracılığı ile gerçekleştirdiği denetim, tüm süreç açısından değerlendirildiğinde, denetime konu üye ve Oda ile kurumsal anlamda eğitim ve denetim süreçlerini barındıran özelliği ile dikkat çekmektedir. Kararların yayınlanması ve duyurulması süreci ise, oda ve diğer üyeler arasında bir ilişkiyi ortaya koymaktadır. Bu yanı ile idari yargı denetimi ile benzer özellikler de içermektedir ya da içermesi beklenmelidir.

TMMOB MEVZUATINDA ETİK İLKELER

6235 Sayılı Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanunu meslek etiği konusunda özgün düzenlemeler içermemekle birlikte; "Mühendislik ve mimarlık mesleği mensuplarının, müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleriyle ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hâkim kılmak üzere meslek disiplinini ve ahlâkını korumak için gerekli gördüğü bütün teşebbüs ve faaliyetlerde bulunmak" amaçlar arasında yer almaktadır.

Bu kapsamda yapılan mevzuat düzenlemesi ise Odaların meslek alanlarına dair etkinlik konularını ve işleyiş biçimine ilişkin olan ana yönetmelikleri ve TMMOB Disiplin Yönetmeliği ile sınırlıdır.

Kanun, meslek odalarına kayıtlı meslek mensuplarından "Kanuna aykırı hareketleri görülenlerle meslekle alakalı işlerde gerek kasten ve gerekse ihmal

göstermek suretiyle zarara sebebiyet veren veya akdettiği mukavelelere riayet etmeyen veyahut meslek şeref ve haysiyetini muhil durumları tespit olunanlara kayıtlı bulundukları oda haysiyet divanınca" ceza verilmesini öngörmektedir. Yönetmelik ise Disiplin Cezaları ile İlgili Genel İlkeleri açıklarken benzer bir değerlendirme yapmaktadır. Yönetmeliğe göre, "Disiplin cezaları, meslek mensuplarının Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanununa, Tüzüğüne ya da Ana Yönetmeliğine, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Genel Kurul kararlarına, ilgili Odanın Tüzüğüne ya da Ana Yönetmeliğine, Genel Kurul kararlarına ya da Yönetmeliklerine aykırı hareketleri görülenlere, meslekle ilgili işlerde gerek kasten gerekse ihmal göstermek suretiyle maddi ya da manevi zarara neden olan, aktettiği sözleşmelere uymayan, meslek şeref ve haysiyeti ile bağdaşmayan hareketleri saptananlara verilir" hükmünü içermektedir. Dolayısıyla Odaların, meslek etiklerini oluşturma konusunda ellerindeki en önemli araçlardan birisi, ana yönetmelikleri ya da bu yönetmelikler çerçevesinde oluşturacakları etik ilkeler olmaktadır.

TMMOB ve Oda tüzesinde, içerdikleri kavramların genelliğine ve içi doldurulmamış olmasına rağmen-meslek şeref ve haysiyeti, meslek ahlakı konularında etik davranışların belirli başlıklar altında toplandığını görmek mümkündür ki bu başlıklar Oda Yönetim ve Onur Kurullarının davranış biçimlerini ve işlem sonuçlarını belirleyen bir içeriktedir. Bu başlıklar;

1. Mevzuata uygun davranmak
    - Meslek alanını ilgilendiren mevzuata uygun davranmak
    - TMMOB mevzuatına uygun davranmak
    - Meslek Odası mevzuatına uygun davranmak
2. Akdedilen sözleşmelere uymak
3. Meslek şeref ve haysiyetini korumak

olarak sıralanabilmektedir. Her ne kadar meslek şeref ve haysiyetine uygun davranmak kapsamında diğer iki alandaki başlıklar yer alabilmekte ise de mesleğin gerektirdiği özgün etik kural ve davranışların üçüncü başlık altında sayılması beklenmektedir. TMMOB'ne bağlı Meslek Odalarının meslek etiği ile ilgili ilkelerin belirlenmesi ile ilgili özgün yasal düzenlemeleri gerçekleştirdiğini söylemek, "TMMOB Mimarlar Odası Mimarlık Mesleğini Uygulama, Mimarlar Arası Dayanışma, Mimarlık Şeref Ve Haysiyetini Koruma Yönetmeliği" dışında, çok kolaylıkla mümkün olamamaktadır. Bu Yönetmelik, mimarların meslek odaları ile ilişkilerinde bir vesayet denetimine, meslektaşlar arası dayanışma ve rekabet kurallarına, meslek alanı kapsamında kalan farklı iş ve işlemlerde yükümlülüklerin düzenlenmesine, meslek adamının işverenle

olan ilişkilerine, bilirkişilik esaslarına dair düzenlemeleri içermektedir. Ancak bu düzenleme, meslek alanının teknik içeriğine ilişkin etik kurallar belirlememektedir. Planlama meslek alanı ile ilgili "planlama ve şehircilik ilke ve esasları" kavramlarında olduğu gibi, mimarlık meslek alanının teknik ve bilimsel etiğine dair kural belirlememektedir. Bir diğer anlatımla meslek şeref ve haysiyetini korumak kapsamında sayılan ilişkiler bütününde ilkeli olmak, etik kapsamında değerlendirilmektedir. Bu noktada da gerek TMMOB Kanunu gerekse Oda ana Yönetmelikleri ile Disiplin Yönetmeliğindeki "bilim ve tekniğe uygun davranmak" ilkesinin içeriğinin, mesleğin bilimsel kuralları ile doldurulması ile mesleğin bilimsel-teknik etik kurallarını oluşturabilecektir. Bu süreçte, aldığı kararların Oda Yönetimini yönlendirme yeterliliği kapsamında Onur Kurullarının önemli bir işlevi üstlenmesi gerektiği savunulabilir.

Meslek Odası Etik İlkelerine ilişkin Farklı Ülke Örnekleri

İngiltere Kraliyet Kent Planlama Enstitüsü mesleki Davranış İlkeleri (Code of Professional Conduct)

İngiltere Kraliyet Kent Planlama Enstitüsü tarafından geliştirilen etik ilkeler, hem üyeleri hem de üye olmayan meslektaşları için geçerlidir. Bu yönüyle TMMOB Disiplin Yönetmeliğinin hükümlerinin Oda üyesi olmayan meslek adamları için de geçerli olma kuralı ile örtüşmektedir. Temel ilkeler arasında da gerek TMMOB ve Oda mevzuatı gerekse Kamu çalışanları ile ilgili olarak yapılmış ve yürürlükte olan mevzuat ile önemli örtüşmeler bulunmaktadır. Meslek adamının İşveren, müşteri, meslektaş ve diğer ilgili aktörlere karşı görevlerini bu ilkeler çerçevesinde yürütmesi beklenmektedir.

Genel olarak;

- Şerefli, dürüst ve yetkinlikle davranmak
- Mesleki kararlarını yetenek ve kendi bağımsız anlayışı ile korkusuzca ve tarafsız vermek,
- Ayrımcılık yapmamak, yapılmasını engellemek ve azaltmak, fırsat eşitliği sağlamak
- Mesleğini ve Enstitünün onurunu zedeleyici davranışlarda bulunmamak

ilkeler arasında yer almaktadır.

Bilimsel ve teknik kod ilkeleri olarak;

- Sağlıklı sosyal ve fiziksel çevreler yaratmak

- Doğal çevreyi koruyup değerlendirmek
- Uzlaşı sağlamak üzere çaba göstermek
- Gelecek için dinamik bir vizyon oluşturmak
- Güçler ayrılığına duyarlı süreçleri değerlendirmek
- Planlarda vatandaşlar arası eşitliği sağlayacak düzenlemeler yapmak
- Planlamanın adil, dürüst ve şeffaf süreçlerle yürütülmesini sağlamak
- Topluma ve çevreye hesap verebilir olmak
- Sosyal adaleti örgütlemek
- Doğrudan katılım süreçlerini düzenlemek, halkın temsilini sağlamak
- Kendi kendini değerlendirebilmek
- Uzun erimli bakabilmek
- Gerçek gereksinimlere yönelik davranabilmek

Yer almaktadır.

American Planning Association (APA) etik İlkeleri

1992 de belirlenen bu ilkeler, planlama sürecinde yer alan karar vericiler, danışmanlar, sertifikalı ve diğer plancılar, atanmış ve seçilmiş görevliler için geçerli bir rehber olarak belirlenmektedir. Bu belge planlamayı daima ve koşulsuz kamu yararına bir hizmet alanı olarak belirlemektedir. Bu etik ilkeler toplumdaki genel değerler ile birlikte kamu yararına hizmet için plancıların özel sorumlulukları ile belirlenmektedir. Bu temel ilke meslek odaları mevzuatında yazılı olmamakla birlikte ülkemiz planlama eğitiminde ve deneyimde belirlenen en önemli ilke olarak belirlenmektedir.

APA ilkelerine göre, planlama sürecinde yer alanlar planlama sürecine ilişkin olarak;

- Plan kararlarına halk katılımını sağlamalıdır
- Vatandaşa doğru, açık ve tam bilgi vermeli ve plan ve program geliştirme sürecinde anlamlı rol alabilme olanağı sağlamalıdır.
- Dezavantajlı kişilerin gereksinimlerinin planlanabilmesi için ayrı

bir sorumluluk taşımalı ve çaba sarfetmelidir.

- Amaç, hedef ve politikaların belirlenmesinde topluma yardımcı olmalıdır.
- Planlama sürecine dair gizlilik içermeyen bilgi ve belgeleri, uygun format ve yeterlilikte tüm toplumun erişimine açık kılmalıdır.
- Doğal çevrenin bütünlüğü ve yapılı çevre mirasını korumaya çaba göstermelidir.
- Kararlar arasındaki karşılıklı ilişkilere ve uzun erimli sonuçlarına özellikle dikkat etmelidir.

Planlama sürecinde yer alanlar;

- Rollerini adil, dürüst ve bağımsız kararlarla uygulamalıdır.
- Planlama sürecinde aldığı her kararla ilgili "kişisel kazançlarını" kamuya açıklamalıdır.
- Bir plan kararından bireysel çıkar gözetmemelidir.
- Yüklenicisi olduğu planın danışmanı ya da karar vericisi olmamalıdır.
- Yükleniciliği, yalnızca müşterisinin istekleri meşru ve kamu yararı ile çatışmayacak durumlar için üstlenmelidir.
- Görevi gereği edindiği gizli bilgileri daha sonra bireysel çıkarları için kullanmamalı, yasal durumlar dışında açıklamamalıdır.
- İstenilen bir amaca ulaşmak için gerçekleri saptırmamalı, bilgiyi değiştirmemelidir.
- İşin gerektirdiği hizmet kapasitesi olmadığında işi almamalıdır.
- İnsan haklarına ve tüm bireylerin haklarına saygılı olmalıdır.

Bu kurallar, gerek TMMOB mevzuatında gerekse Kamu görevlileri için belirlenen etik kurallar arasında yer almaktadır. Meslek Odalarının düzenlemeleri kapsamında da Mimarlar Odasınca hazırlanmış olan Yönetmelik meslek adamının davranış ilkeleri kapsamında büyük bölümünü içermektedir.

Ancak APA, üyelerinden planlama alanındaki becerilerini geliştirmeleri ve bu beceriyi yaygınlaştırmalarını bekleyen ilkeleri ile önem kazanan düzenlemeleri de yapmıştır. Meslek Odalarının karar organları ile onur kurullarının davranış biçimlerini etkileyen ve geliştiren niteliği ile bu ilkelere biraz daha ayrıntı-

da bakmak gerekmektedir. Beklenti, planlama mesleğinin toplumda daha fazla saygı görmesine katkıda bulunulması ve kamu yararına daha fazla hizmet eden bir uzmanlık alanı olması sağlanmasıdır. Bu çerçevede APA üyeleri;

- Belgelendirme, bütünlük, bilgi ve uzmanlık gelişimini sağlayacak sertifikalı plancıların etik kodları ile uyumlu üst uzmanlaşma için çaba göstermeli,
- Planlama meslek alanına olumsuz etkide bulunacak hareketlerde yer almamalı,
- Sürekli mesleki eğitimlere katılmalı,
- Planlama çalışmalarında gönüllü olmalı, planlama kaynakları yetersiz olan gruplar ve öğrenciler için zaman ve çaba harcamalı,
- Planlama uğraşında istem ve eğitimlerinin yanında sahip olduğu nitelikleri de doğru biçimde temsil etmeli,
- Planlama bilgisine katkısı olacak deneyim ve araştırma sonuçlarını paylaşmalı,
- Planlama kuram, yöntem ve ölçütlerinin gerekçelerle ve her bir özgün durum için uygunluğunu araştırmalı,
- Plan uygulamalarında etik konularını sistemli ve sorgulayıcı biçimde analiz etmelidir.

APA, sertifikalı plancıları için de 1978 ve 1991 ve 2005 de 3 başlık altında etik kodlar belirlemiştir.

- Beklenen ilkeler kamuya, müşteri ve işverenlere, mesleğe ve meslektaşlara karşı davranış ilkelerini belirlemektedir. Uyulmaması halinde ceza ya da disiplin konusu edilmemektedir.
- Sorumlu olunan, uyulmaması halinde disiplin ve caza konusu edilebilen işlemlerdir.
- İşlemlere Yönelik İzleme süreçleri belirlenmektedir.

Bu işlemler TMMOB disiplin yönetmeliği benzeri süreçleri konu etmektedir. Beklenen ve sorumlu olunan ilkeler, yukarıda tüm plancılar için sayılanlardan çok özel farklılıklar içermemektedir. Ancak, kamu yararına ve bilgi ve becerinin, uzmanlığın yaygınlaşması için gereken etkinlikler özellikle vurgulanmaktadır.

Yukarıda yapılan açıklamalar çerçevesinde TMMOB ve Meslek Odalarımız

etik kodları ile İngiltere ve Amerika örnekleri arasında mesleğin gerektirdiği özgün yasal kodları oluşturma açısından temel farklılıklar bulunmaktadır. Bu belgelerde toplu olarak yer alan etik kodlar, ülkemizde meslek odaları tarafından belirlenen kodlar olmamakla birlikte, farklı yasal düzenlemelerde yer alan kurallarla belirlenmektedir. Örneğin planlamanın kamu yararına bir eylem alanı olduğunu İmar Kanunu, doğal ve yapılı çevrenin korunmasına dair ilkeleri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Mevzuatı belirlemektedir.

Meslek Odaları Onur Kurullarının Etik Oluşumuna Etkisi

Meslek Odaları Onur Kurulları da, genel kural olarak tabi olduğu yasal düzenlemelerin öngördüğü ve meslek alanını ilgilendiren mevzuat ile mesleğin gerektirdiği bilimsel ve teknik usul ve esaslar çerçevesinde değerlendirmelerle ve benzer konularda alınan kararlara dayalı olmak üzere ve bir anlamda içtihat niteliğinde karar oluşturmak durumunda kalmaktadır.

Meslek odası onur kurullarının aldığı kararlar, odanın farklı organlarının davranış biçimleri ile ve önceliklerine dayalı kıstaslara bağlı ve bir yasal çerçeve ile öngörülen süreçle oluşmaktadır. Meslek Odası Onur Kurullarının incelemek ve sonuçlandırmakla görevli olduğu konular, onur kurullarının belirlediği konu ve kıstaslar ile sınırlı bir karar sürecine konu değildir. Bu süreçte, başlangıçta belirleyici olan, Oda tüzesi ve Oda yönetim kurulları ile meslek adamının ilişkiler bütünü içinde Oda'ya yansıyan uygulamalarıdır. Bu süreçte, meslek adamının uygulama ve işlemleri ile ilgili en fazla konuya ulaşabilmenin en kolay yolu ise mesleki denetimden geçmektedir. Bir diğer yöntem, Odanın tüm organları ile güncel ulusal ve yerel gelişmeleri ve olayları, konuları takip etme istek ve yeterliliği ile ortaya konabilmektedir.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Disiplin Yönetmeliğine göre, Onur Kurullarının her hangi bir konuyu incelemeye alabilmesi için konunun Oda YK tarafından Oda Onur Kurulu'na aktarılmış olması gerekmektedir. Nitekim Disiplin Yönetmeliğine göre, Onur kurulları;

a) *"Oda Yönetim Kurulunca, gerek bir şikayet üzerine ve gerek doğrudan doğruya Kurula yansıtılan konular hakkında karar vermek,*

b) *Oda Yönetim Kurulunca verilen soruşturmaya ve kovuşturmaya yer olmadığına dair kararlara itiraz eden kişi ve kuruluşlarca kurula yansıtılan konular hakkında karar vermek,*

c) *Onur Kurulu kararlarından; Yüksek Onur Kurulunca bozulanları yeniden incelemek ve karara bağlamakla"* yetkilidir.

Onur kurulları kendisine aktarılan konuları incelerken de Disiplin Yönetmeli-

ğinin öngördüğü kıstaslara göre davranmaktadır. Bu kıstaslara göre;

- *Meslek mensupları arasında haksız rekabete neden olacak davranışlarda bulunmak,*
- *Büro tescili ve tescil yenilemesi gerektiren durumlarda, tescilsiz mesleki etkinliklerde bulunmak, serbest mühendislik ve mimarlık ile ilgili yönetmelik ve talimatlara uymamak,*
- *Mesleki denetim uygulamasına aykırı davranmak,*
- *Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği ya da Odalarca belirlenmiş asgari ücretin altında ücret almak,*
- *Onur Kuruluna sevkedilen bir üye ile ilgili karar kesinleşmeden bu üyenin haklarını sınırlayarak ilgili üyenin ekonomik zararına neden olmak ya da mesleki itibarını zedelemek,*
- *Uzmanı olmadığı konularda etkinlik yaparak ya da meslek uygulaması sırasında haksız kazanç sağlayarak üçüncü şahısları zarara uğratmak,*
- *Mühendislik mimarlık disiplinini ilgilendiren projelerde, bir mühendis ya da mimar tarafından ya da sorumluluğunda yapılması gereken, ancak yetkisiz kişilerce yapılan projelere imza atmak ya da attırmak, imzacılık yapmak,*
- *Kişisel ya da bir grup adına çıkar sağlamak için mesleğini ve görevini TMMOB Yasa ve Yönetmeliklerine, bilime ve meslek tekniğine aykırı biçimde uygulayarak kamuya, halka, üçüncü şahıslara zarar vermek.*
- *Temelsiz suçlamalarla mesleği, meslek mensuplarını ya da Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Odalar ya da bunların alt birimlerini kamuoyunda küçük düşürmek ya da etkinliklerini engellemek.*
- *Meslek topluluğuna zarar vermeyi sürekli bir davranış edinmek, meslek topluluğuna kazanılamayacak durumda olmak.*

Ceza gerekçeleri arasında yer almaktadır.

Bu konular ana başlıklar altında sınıflandırılacak olursa;

- *Meslek Odası tarafından belirlenen tescil, mesleki denetim ve asgari ücret kurallarına uygun davranmak*
- *Meslek mensuplarının itibarını zedelememek*

- *Mesleğin ve ilgili kurumların itibarını zedelememek*
- *Mesleğe ve meslek topluluğuna zarar vermemek*
- *Uzmanlık alanlarına saygı davranmak*
- *Görevi bilim ve meslek tekniğine uygun yürütmek*

TMMOB mevzuatı ile belirlenen etik ilkeler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ilkeler, meslek odası ve üyeler ve meslek adamları arasındaki karşılıklı ilişkileri düzenlemektedir. Bu başlıkların son derece sabit ve kanıtları net ve açık olan ilki dışındakilerle ilgili sonuçları, meslek odalarının onur kurullarının incelemeleri sırasında mesleğin gerektirdiği özgün değerlendirmeler ile ortaya çıkmaktadır.

TMMOB Şehir Plancıları Odasının 1992–2007 yılları arasında kendisine iletilmiş olan konular ve bu konularla ilgili kararları incelendiğinde, Oda tarafından belirlenen mesleki denetim ve asgari ücret kurallarına aykırı davranmak ve görevi bilim ve meslek tekniğine uygun yürütmek olarak belirlenen konuların ağırlıklı olduğu görülebilmektedir. Bunun bir gerekçesi, 1990'lı yılarlın başında Odanın mevzuatını oluşturma ve üyeleri arasındaki ilişkileri belirli kurallar çerçevesinde yürütme isteği ile ilgilidir. Yukarıda da belirtildiği gibi, oda onur kurulları için inceleme ve değerlendirme kıstasları belirgin konularda yapılan değerlendirmelerde, mesleğin yazılı kurallara uygun yürütülmesine dair irdelemelerin ayrıca yapılmasına gerek bulunmamaktadır. Oda Onur Kurullarının meslek etiğinin kurallarının belirlenmesinde katkı koyduğu konular, TMMOB ve Oda mevzuatında açık ve net olarak ortaya konmamış olan, mesleği bilim ve tekniğe uygun yürütmek kapsamında inceleme konusu yapılan değerlendirmelerdir. 1992-2007 yılları arasında Onur Kuruluna aktarılan ve sonuçlanan 31 konu ilk başlıkla yani mesleği tescilsiz ifa etmek, asgari ücret kurallarına uygun davranmamak, mesleki denetim yaptırmamakla ilgilidir. Üç konu "İdareler arası ihtilaf yaratmak ve kamu düzeninin aksamasına neden olmak, akdedilen sözleşmelere uymamak" la ilgilidir. Dört konu ise, planlama ve şehircilik ilke ve esaslarına uygun davranmamak olarak belirlenebilecek alanlardadır.

Sonuç olarak toplam 38 konunun sadece dördü, ŞPO Onur Kurulu'nun mesleki etik ilke oluşturma konusunda karar alabilme ve bu kararlar ile Oda Yönetimini de yönlendirmesini sağlayabilecek içeriktedir. Nitekim bu konulara ilişkin kararlar incelendiğinde onur Kurulunun, kararlarına esas değerlendirmelerini planlamanın temel prensipleri, kamu yararı, plan yapımında uyulması gereken bilimsel ve teknik gerekler konularında açıklamalara yer vererek yaptığı, ceza kararlarını da bu temel ilkelere uygun davranmama temeline oturttuğu görülmektedir.

Bu çerçevede; Türkiye'de meslek Odalarının özellikle mesleğin bilimsel ve teknik içeriğine ilişkin etik kodlar belirleme ve bunlara uygun davranmayı sağlama konusunda yeterli olmadığı söylenebilmekle birlikte bu yetersizliğin daha çok yasal belge oluşturulmasına dair olduğunu da belirtmek gerekir. Özellikle Şehir Plancıları Odasının,

- Genel kurul kararları
- DŞG bildirgeleri
- Basın açıklamaları
- Yasal düzenlemelerle ilgili görüş ve önerileri
- Onur kurulu kararları

çerçevesinde etik ilkeleri büyük ölçüde oluşmuştur. Ancak bunlar yasal ve tek bir belgeye dayalı hale getirilmemiştir.

KAYNAKÇA

American Planning Association (APA) etik İlkeleri

İngiltere Kraliyet Kent Planlama Enstitüsü mesleki Davranış İlkeleri (Code of Professional Conduct)

Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması Hakkında 5176 Sayılı Kanun

Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri İle Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik

Keleş, R., Geray, C., "Sunuş", *Mekan Planlama ve Yargı Denetimi*, Derleyenler Ersoy, M., Keskinok Ç. Yargı Yayınevi, Ankara ss. II.

"Dünya Şehircilik Günü 27. Kolokyumu Sonuç Bildirgesi", *Şehircilikte Reform, Dünya şehircilik Günü 27. Kolokyumu*, Ankara,2004

TMMOB Disiplin Yönetmeliği

TMMOB Mimarlar Odası Mimarlık Mesleğini Uygulama, Mimarlar Arası Dayanışma, Mimarlık Şeref Ve Haysiyetini Koruma Yönetmeliği

6235 Sayılı Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanunu

2. OTURUM
GEÇMİŞTEN GELECEĞE MESLEK ALANI

PLANLAMA MESLEK ALANI VE DÖNÜŞÜMÜ: BİR ÇERÇEVE ÖNERİSİ
Doç.Dr. H. TARIK ŞENGÜL

MESLEK ALANINA İLİŞKİN GÖZLEMLER
Doç.Dr. BAYKAN GÜNAY

NEO-LİBERALİZM, RİSK VE PLANLAMA ALANI
Prof.Dr. MURAT BALAMİR

PLANLAMA MESLEK ALANI VE DÖNÜŞÜMÜ: BİR ÇERÇEVE ÖNERİSİ

Doç.Dr. H. TARIK ŞENGÜL

(Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı)

GİRİŞ

Bu makalenin iki amaç etrafında kurgulanmıştır. Birincisi, planlama mesleğine yönelik ana akım yaklaşımların yetersizliği karşısında, alternatif bir yaklaşım önermektedir. İkinci olarak, söz konusu yaklaşım çerçevesinde Türkiye'de planlama meslek alanın gelişimini dönemleyip kısaca tartışmaktadır.

İşlevselci bakış açısı mesleklerin ortaya çıkışını toplumsal gelişme ve işbölümünün bir sonucu olarak görmektedir. Toplumbilimci Durkheim meslekler ve meslek örgütlerine ilişkin değerlendirmesinde, söz konusu oluşumları devlet ve sivil toplum arasındaki aracı kurumlar olarak görür. Bu haliyle meslek odaları devlet oluşum sürecinin bir parçası olarak ele alınır. Sivil toplumun düzenlenmesi basitçe devlet tarafından gerçekleşmez. Meslek odaları gibi ikincil kurumların bu alanın düzenlenmesinde önemli payı vardır. Bu yapılar belli bir mesleğin icra edilmesinde düzenleyici kurumlar olarak işlev gördükleri ölçüde, devlet inşa sürecinin ve sivil topluma sirayet etmesinin de aracısı olurlar. Durkheim'in temsil ettiği bu anlayış meslekleri ve meslek örgütlerini üstlendikleri işlevler çerçevesinde kavramsallaştırdığı ölçüde işlevselcilik sorunu ile de karşı karşıya kalmaktadır.

Bu anlayış meslek gruplarını bir yandan toplumsal alandaki siyasal mücadelelerden arındırarak incelerken, bir yandan da bu kesimlerin kendi çıkarlarını görmezden gelmektedir. Bu tür bir bakış açısının yol açtığı önemli bir sorun meslek gruplarının siyaset üstü bir konuma ve alturistik bir değerler sistemi içine oturtulmasıdır. Devletle birey arasında ortaya çıkan ikincil yapılar olarak toplumun bütünlüklü yapısını korumasına ve devletle eklemlenmesine aracılık etmekte oldukları varsayımı, meslek gruplarını alturistik bir konuma sürükle-

mektedir. Bu anlayışın uzantısı olarakta meslekler siyasal süreçlerden arındırılmış bir biçimde toplumsal işbölümün ortaya çıkarttığı teknik bir uğraşa indirgenirken, meslek grupları sınıflar üstü ve bütüneştiricilik rolünü üstlenen aktörlere dönüşmektedir. Günümüzde, tersi yönde çabalara karşın, üniversitelerin planlama eğitim sistemlerilerine hakim olan görüşte bu yöndedir.

Öte yandan Weberci bakış açısı bu tür bir yaklaşımı tersine çevirmektedir. Bu bakış açısında, meslek grupları toplumdaki diğer kesimler gibi, kendine ait çıkarları olan bir kesimi temsil etmektedir. Bu çerçevede, meslek grupları toplumsal kıt kaynakları ele geçirmeye yönelik olarak bir yandan toplumun diğer kesimleriyle, bir yandan da, diğer meslek grupları ile yarışırlar. Sahip oldukları bilgi ve bu bilginin tekeli meslek gruplarını gerek sınıfsal yapıda gerekse kaynaklara el koymak için verilen mücadelede özel bir konuma yerleştirir. Bu özel konumu kullandıkları ölçüde meslek grupları ayrıcalık kazandıkları alanları diğer kesimlere ve çoğu durumda da diğer meslek gruplarına kapatma eğilimini içlerinde taşırlar. Bu türden bir bakış açısı ile Durkhem'in öne sürdüğü alturistik değerler sistemi tepe taklak edilirken, bu kez meslekler bencil ve grup temelli bir piyasa gücüne dönüşür. Bu çerçevede söz konusu yaklaşımın planlama piyasasında hakim görüş olmasına şaşırmamak gerekir.

Her iki yaklaşımın da meslek gruplarını ve pratiklerini anlamak açısından yetersiz kalmaktadır. Her iki yaklaşımın ortaklaştığı nokta, meslekleri ve meslek gruplarını içinde yer aldıkları toplumsal alandan ve bu alanda oluşan pratiklerden bağımsızlaştırarak incelemesidir. Birincisi meslek gruplarını ve örgütlerini toplumsal alanın dışında ve üstünde görürken, ikincisi bu alanın içinde kendi grup çıkarları olan homojen bir kesim olarak ayrıştırıp değerlendirmektedir. Bu yaklaşımlardan herhangi biri doğru kabul edildiğinde örneğin planlama meslek çevrelerinde niçin belli bir kesimin alturistik değerlere yakınken belli bir kesiminin mesleki ve kişisel çıkar temelli pozisyonlar aldığını anlamak mümkün olmayacaktır. Kuşkusuz her alanda olduğu gibi meslekler alanında da farklı çıkarlar ve konumlar oluşmakta ve meslek alanın aktörleri farklı konumlar almakta ve meslek alanın dışında olduğu kadar içinde de farklılaşan konumlanışlarla mücadele etmektedir. Bu nedenle bu türden homojenleştirici bakış açıları meslek alanlarını ve özel olarak da planlama meslek alanını anlamakta yetersiz kalmaktadır.

Bu çalışma söz konusu yaklaşımların yetersizlikleri karşısında, Bourdieu'nun toplumsal alan yaklaşımlardan yola çıkan alternatif bir bakış açısı önermekte ve bu yaklaşımı planlama meslek alanının kuramsallaştırılmasına yönelik olarak kullanmayı hedeflemektedir[1]. İzleyen bölümde bu önce bu çerçeveyi

1 *Burada ayrıntılandıracağımız alan yaklaşımını daha önceki bir çalışmada planlama alanı ile siyaset ilişkisini kuramsallaştırmaya yönelik olarak kullanmış bulunuyoruz. Bknz. Planlama Kurumundan Planlama Alanına, 30. Dünya Şehircilik Günü Sempozyum Kitabı, Şehir Plancıları*

sunup, daha sonra da bu yaklaşımı planlama meslek alanının dönüşümünü anlamaya yönelik olarak kullanacağız. Daha sonra da bu anlayışı Türkiye'de planlama alanının gelişiminin tartışmasında kullanacağız.

ŞEHİRCİLİK MESLEK ALANINI KURAMSALLAŞTIRMAYA YÖNELİK BİR ÇERÇEVE ÖNERİSİ

Konuya ilişin yanıtlanması gereken temel soru bir alanın nasıl ortaya çıktığıdır. İşlevselci bakış açısı için söz konusu sorunun yanıtı işbölümü ve uzmanlaşmanın gelişiminde aranmalıdır. Daha açık bir anlatımla, belli alanlar işbölümünün ve uzmanlaşmanın gelişiminin belli bir aşamasında belli bir alanının içinden doğup, giderek özerkleşirler. Bu süreçte kendi kurallarını ve kaynaklarını tanımlayan alan, içinden çıktığı alandan farklılaşmaya başlayıp, kendi kuralarını geliştiren alt alanlar zaman içinde kendi başlarına bir alan niteliği kazanırlar.

Kuşkusuz alanların gelişimi işbölümü ve uzmanlaşmanın belli bir aşamasında ortaya çıkar. Bununla birlikte, işlevselci yaklaşım belli bir ereksellik çerçevesinde alanların ortaya çıkışını açıklarken, bu sürecin tarihselliğini ve belli siyasal mücadelelerin sonucu oluştuğu gerçeğini göz ardı etmektedir. Tam da bu nedenle anların kendi içindeki çelişkiler ve mücadeleler büyük ölçüde görmezden gelinip, alanın kuralları, işleyiş biçimi işlevi çerçevesinde açıklanır[2]. Bu türden bir uzmanlaşma zaman içinde kendi içinde de alt uzmanlaşma alanlarının oluşması süreciyle karşı karşıya kalır. Bu alt uzmanlaşmaların bazıları zaman içinde içinde geliştiği alanla olan sınırlarını koyulaştırıp, diğer bir anlatımla kendi kurallarını ve mantığını kurup kendisi bir meslek alanına dönüşür. Bunun yanında, bazı alanların ise sınırları giderek muğlaklaşmaya, daha üst alanlardaki işleyişin ve oyunun parçası haline gelmeye başlar. Tümüyle ortadan kalkmasa bile, özerkliğini ve saygınlığını yitirip muğlaklaşabilir. Bu nedenle bir alanın tarihsel gelişimi içinde gerek iktidar alanı ile gerekse diğer meslek alanları ile olan ilişkisi değişen dengelere göre sürekli yeniden tanımlanır. Bu nedenle genel güç dengeleri yanından meslek alanı içindeki pratikler, mücadeleler söz konusu alanın özerklik derecesini belirlemede önemlidir.

Bu çerçevede şehircilik meslek alanını daha geniş iktidar ilişkilerinin içine yerleştirerek anlamlı bir meslek tartışması yapılabilir. Ancak bu tartışmadan önce alan kavramı ile ne tür bir pratiği tariflemeye çalıştığımızı tartışmak yerinde olacaktır. En kısa ve soyut ifadesiyle, toplumsal alan süreç, ilişki ve pratiklerin vuku bulduğu yapılandırılmış çelişki alanı olarak tanımlanabilir. Daha

---

Odası Yayını, 2007, Ankara.

2 *Parsons'un yaklaşımı işlevselci yaklaşımın iyi bir örneğini oluşturmaktadır. Bu yaklaşımın meslek alanına yönelik ayrıntılı bir değerlendirmesi ... bulunabilir.*

geniş bir tanımlama yapmak gerekirse, bir alanın yapısal bir dizi özelliği üzerinden düşünmekte yarar vardır. Bu tartışmayı yaparken, tartışmayı planlama ve planlama meslek alanları üzerinden yürüterek, aynı zamanda söz konusu alanların tanımlamasını yapmayı da hedefliyoruz.

Bir alan, herşeyden önce, belli kaynaklar üzerine verilen mücadelerin mekanı olarak tanımlanabilir. Bu çerçevede dört tür kaynak ya da sermayeden söz edilebilir. Birincisi, ekonomik sermayedir (para, taşınmaz vb.). İkincisi bilgi birikimini ve yığılmasını ifade eden kültürel (bilgisel) sermayedir. Üçüncüsü, içine girilen ilişki ve dayanışma ağlarını tanımlayan sosyal sermayedir. Dördüncü olarakta bu üç sermaye biçiminin meşruiyet kazanarak, saygınlık, statü ve otoriteye dönüşmüş biçimini sembolik sermaye olarak tanımlayabiliriz. Planlama alanı olarak tanımlayacağımız alanda temel mücadele kentsel kaynakların, başta ekonomik kaynaklar olmak üzere, nasıl dağıtılacağına yönelik mücadele bu alanı tanımlayan temel eksen olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede bu alanın bir alt alanı olarak tanımlanabilecek planlama meslek alanında ise planın kimin ürünü olduğu sorunu etrafında bir mücadele alanı şekillendirmektedir. Planlama alanında ekonomik sermayenin edinimi öne plana çıkarken, planlama meslek alanında, ekonomik sermayenin edinimi yanında kültürel (bilgisel) sermaye ve bu sermayenin sembolik sermayeye dönüşmüş biçimi anahtar edinim olarak belirginleşmektedir. Hemen belirtmek gerekir ki, aktörler bu alanda, sadece belli sermayeleri edinmek ve ellerinde tutmak ve genişletmek için değil, alanı tanımlayacak sermaye biçiminin ve farklı sermayeler arasındaki ağırlık ve kompozisyonun ne olacağı konusunda da bir mücadele vermektedir.

Alanın bir diğer tanımlayıcı özelliği söz konusu alanda birbirlerine göre yerleri belirlenmiş konumların arasında eşitsiz dağılmış sermayelerce belirlenen bir yapılanmanın varlığıdır. Diğer bir anlatımla, bir alanda yer alan kurumlar, gruplar ve bireylerin konumları bütün içinde diğer konumlara göre belirlenirken, bu konumları elinde tutanların elinde biriken ya da kontrollerinde olan sermayenin miktarı ve kompozisyonu bu pozisyonları tutanların kişisel özelliklerinden çok, elde ettikleri konumlarca belirlenir. Bu konum gereği bazıları alanda biriken kaynakları kontrol etme ve kullanma konusunda etkin konumdayken, bazıları konumlarının ikincilliği nedeniyle edilgen konumdadır. Planlama alanından bir örnek vermek gerekirse, plan hazırlatan belediyelerin karar verici konumundaki başkanları ya da imar daire başkanları ekonomik kaynakları (ekonomik sermaye) ve plan yaptırma yetkisini (sembolik sermaye) ellerinde bulundurdukları ölçüde, planı hazırlaması beklenen ve kültürel sermayeyi büyük ölçüde elinde tutan plancı karşısında üstün konumdadır. Planlama meslek alanında bu türden bir örnek A grubu plancılarla daha alt gruplarda yer alan plancılar arasındaki ilişkiden de verilebilir. A grubu plancılar karnelerinin sağladığı olanak nedeniyle, daha alt karne grubundaki plancılar karşısında

dikkate değer bir üstünlüğe sahiptir. Tam da bu nedenle, üstün konumdakiler alanda var olan işleyiş biçiminin sürekliliğini savunan muhafazakar tutuma daha yatkınken, ikincil konumdakiler söz konusu işleyişin değişmesi yönünde daha isteklidir. Bu çerçevede üç temel stratejiden söz edilebilir. Birincisi, alana hakim olanların alandaki ilişki ve konumları korumaya yönelik stratejisidir. İkincisi, alana yeni girenlerin alanın işleyiş biçimine yönelik kabulleri yanında, hakim konumdakilerin yerine geçmeye yönelik stratejileri olarak tanımlanabilir. Üçüncüsü ise alandaki hakim konumlardan beklentisi sınırlı olan ve alanın işleyişini değiştirmeyi hedefleyenlerin değişimci stratejisidir.

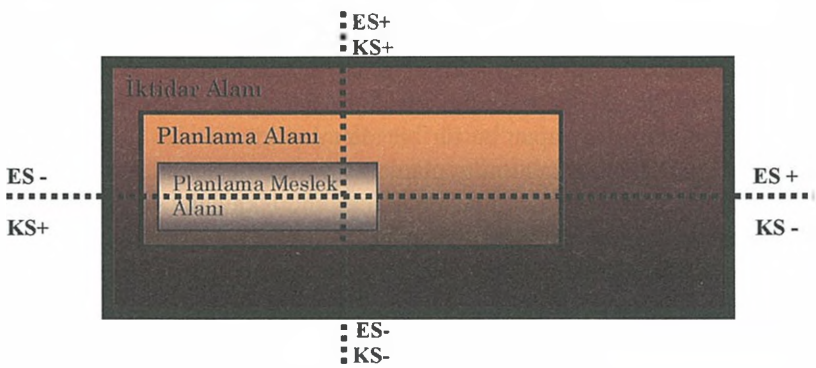
Bu çerçevede, belli bir alanı tanımlayan bir başka özellik her alanın kendi kuralları ile mücadele alanını çerçevelemesi ve belli mücadele biçimlerini öne çıkartmasıdır. Bunun nedeni alana girip mücadele edenlerin, nasıl bir yaklaşımla alana dahil olurlarsa olsunlar, herşeyden önce alanın kendisini mücadele etmeye değer bulmalarıdır. Alanda oluşan mücadeler ve kaynaklarlardan pay alma yönünde bir strateji sonuçta alanın kendisinin korunmasını ve alanın işleyişinin sağlanmasını da aktörler açısından rasyonel hale getiren bir etmen olmaktadır. Çünkü alanın özerkliğini yitirmesi alanın hakim konumdaki aktörlerini yanında, ikincil konumdakilerin de konumlarını anlamsızlaştırıp, kaynaklardan yararlanmasını imkansız hale getirecektir. Alanı dönüştürmek amacını taşıyanlar için de amaç çoğu durumda alanının ortadan kaldırılması değil, işleyişin değiştirilmesidir.

Bir alanı tanımlayan bir diğer özellik söz konusu alanın diğer alanlarla olan özerklik ilişkisidir. Alanda tanımlanan ve diğer alanlardaki sermaye birikim ve bölüşüm süreçlerinden farklılaşan bir oyunun varlığı ve bu yapının kendi dışındaki alanlara yönelik belli bir özerkliğinin bulunması alanın varlığının ön şartıdır. Bourdieu'ya göre, her hangi bir alan için bu özerklik, aşağıda daha ayrıntılı tartışacağımız gibi, görecedir. Bu görece özerk konum dikkate alındığında, Bourdieu bir alanın anlaşılmasının alanın görece özerk olduğu daha üst iktidar alanına bakmaktan çok, alanın kendisine yönelik bir analizle mümkün olduğunu düşünmektedir. Bu tür bir vurgu yine de Bourdieu'nun her alanın diğer alanlardan ve tüm alanların üzerindeki meta-alan olan iktidar alanından bağımsız olduğunu varsaydığını göstermez. Alanın kendisinin analizini yapmayı önemseyen Bourdieu için, alan dışı güçlerin alan üzerindeki etkisinin alanın kendi iç yapılanmasını inceleyerek tespiti mümkündür. Çünkü, her durumda alana etki yapan bu tür bir alan dışı gücün alan içinde mutlaka temsili vardır. Diğer bir anlatımla, planlama ya da meslek alanında, örneğin neo-liberal politikaların etkisini anlamak için, mutlaka daha geniş iktidar alanına bakmak gerekmez. Çünkü bu anlayışı içselleştiren konumlanmalar alanın kendi içinde de bulunacaktır. Bu konumlanmaların analizi neo-liberal politikaların planlama ya da planlama meslek alanına nasıl sirayet ettiğini gösterdiği kadar, alanın özgün konumu nedeniyle, söz konusu neo-liberal anlayışın ne tür

özgünlükler kazanarak alanda içselleştirildiğini de gösterecektir.

Alanın kendi içindeki güç ilişkileri ve konumlanışlara yönelik vurguya karşı, Bourdieu'nun analizi tüm alanların kendi başına ele alınabileceği ve tümüyle bağımsız çalıştıkları varsayımına dayanmaz. Bu tür bir anlayış çoğulcu anlayışa tekabül etmektedir. Tam tersine Bourdieu'nun yaklaşımı tüm alanların üzerinde toplumsal alanda konumlanan bir iktidar alanın varlığına işaret etmektedir. Bunun ötesinde iktidar alanın içinde oluşan alanların içinde alt alanlar da mevcuttur. Her alan diğer bu tür bir görece hiyerarşik bir yapılanma çerçevesinde, kendi tarihsel gelişimi içinde ortaya çıkmış belli bir özerkliğe sahiptir. Bu tarihsellik içinde şekillenen güç dengeleri çerçevesinde her alanın görece özerkliğinin derecesi de birbirinden farklıdır.

Bu tür bir yaklaşımı izleyerek, planlama meslek alanının içinde anlam kazandığı iki alandan söz edebiliriz. Birincisi genel iktidar alanı olarak adlandırabileceğimiz ve büyük ölçüde sınıf ilişkileri etrafında oluşan mücadele alanıdır. İktidar alanı ile hemen her değerlendirmemizde gündeme gelen devlet müdahalesi, neo-liberalizm, sosyal devlet ya da kentsel alan ve sermaye birikim süreçleri ilişkisinin oluştuğu alanı tariflemiş oluyoruz. Bu alanın içinde bir çok alandan biride planlama alanıdır. Kentlere ne tür araçlarla, ne tür kaygılarla ve kimlerin kaybı ve kazancı için müdahale edileceğinin, planlamanın kapsamının ne olacağının, hangi kurumların bu müdahale sürecinde öne çıkacağının ya da sorumlu olacağının mücadeleleri bu alanda yapılıyor. Kuşkusuz plancılar da bu sürecin aktörlerinden biri konumundadır. Bu alanın içinde bir çok yönü ile söz konusu alanla iç içe girmiş bulunmakla birlikte tanımlanabilecek ve konumuz açısıdan da merkezi olan alan planlama meslek alanıdır. Planlama meslek alanı planlama sürecinde hangi aktörlerin planlamanın yetkili aktörleri olacağı bu sürecin kurallarının neler olacağı, nasıl bir örgütlenme yapısı içinde tanımlanacağı üzerine mücadelelerin yapıldığı alan olarak kabaca tanımlanabilir. Bu alan üzerine daha somut bir tanımlama ve tartışmaya girmeden önce, planlama meslek alanı ile iktidar alanı ve planlama alanı arasındaki ilişki üzerine kısa bir değerlendirme yapmak gerekiyor.



Alanlar arası ilişkide her alanın içinde yer aldığı daha geniş alanlarla ilişkisi görece bir özerkliğe sahiptir. Bu özerkliğin derecesi ise her alanın kendi içindeki mücadeleler kadar üst alanların bu alana yönelik stratejileri tarafından belirlenir. Bu çerçevede bir alanın ortaya çıkabilmesi belli bir pratiğin kendi özgünlüklerinin ve işleyiş kurallarının toplumsal alanda kabul edilmesine, bu alanda belli aktörlerin meşru ve tanınmış otoritesinin varlığının benimsenmesine bağlıdır.

Kent planlama meslek alanı da dahil olmak üzere, bir meslek alanının varlığı belli koşulların oluşmasını gerektirir. Bu çerçevede meslek alanını tanımlayan dört unsurdan söz edilebilir.

1. Birinci özellik alana özgü sistematik bir bilginin varlığı ve bu bilginin giderek artan biçimde formel bir eğitim süreci içinde elde edilmesidir; kültürel ya da bilgisel sermayenin birikimine karşılık gelen bu özelliğin özellikle üniversite aracılığı ile sağlanan bir eğitim sürecine ve diplomaya dayanması sürece üniversitelerin de aktif olarak katılmasını ve meslek alanlarının tanımlanmasının kurucu unsurları haline gelmelerini sağlamaktadır.

2. İkinci özellik, bu sistematik bilginin ve bu bilgi etrafında oluşan pratiklerin kamusal alanda devlet otoritesi tarafından tanınmış olması yanında toplumda da belli bir saygınlığının sağlanması diğer bir öğe olarak öne çıkmaktadır. Diğer bir anlatımla kamu otoritesi tarafından tanınan ve kamusal alana empoze edilen sembolik sermayenin varlığı planlama meslek alanının oluşumunun ana koşullarından biri haline gelmektedir.

3. Üçüncü olarak meslek örgütünce desteklenen meslek pratiği ve kültürünün varlığı öne çıkmaktadır. Kent planlama mesleğini icra etmenin bir unsuru ise belli bir örgütlülüğün ve dayanışma ilişkisinin varlığı, diğer bir anlatımla belli bir sosyal sermayenin de kurumsallaşmış biçimde var olmasıdır. Bu tür bir sosyal sermaye birikimi gönüllülük kadar, meslek örgütlerine üyeliğin çoğu durumda zorunlu hale gelmesi nedeniyle belli bir yaptırım gücü çerçevesinde de yaratılmaktadır.

4. Son olarak mesleki alanda yürütülen faaliyetlerin ne türk kurallar ve etik çerçeve içinde şekilleneceğine yönelik bir çerçevenin varlığı meslek alanını tanımlayan bir öğe olarak öne çıkmaktadır. Meslek alanında yürütülen faaliyetlerin söz konusu ilke ve etik kurallara uyan bir biçimde yürütülmesi ve bu alanda ortaya çıkan tutarlılık herşeyden önce bu alanın meşruiyetini sağlayan sembolik sermayenin korunması ve büyütülmesi açısından merkezi öneme sahiptir.

Bu tür bir çerçeveye oturtulduğunda, şehircilik meslek alanının oluşumu, ki bu diğer meslek alanları içinde geçerlidir, bir sermaye birikim süreci olarak düşünülebilir. Ancak bu alanda oluşan sermaye tek başına yeterli değildir. Başka alanlardan da edinilerek taşınan bu sermayenin bir sembolik sermayeye dönüşmesi alanın oluşması açısından bir ön şart olduğu gibi, alanın oluşumunun bir diğer koşulu bu alan özgün bir oyunun kurulması, diğer bir anlatımla sermaye birikiminin alana özgü hale getirilmesi gereklidir. Planlama süreçlerinde kimin karar vereceği etrafında oynan bu oyunda, kuşkusuz farklı aksalarda mücadeler verilmektedir. Birinci mücadele alanı planlama meslek alanının dışına yönelik bir mücadeledir. Bu mücadele meslek alanın varlığını sürdürmesine yöneliktir. Ancak benzer bir mücadele meslek alanı içinde de verilmektedir. Alana hakim olan etik değerlerin tanımlanmasından, hangi aktörlerin ya da meslek gruplarının alanda hakim hangilerinin ikincil olacağına kadar geniş bir yelpazede mücadele çeşitli kurumları, grupları ve bireyleri içermektedir. Bu tür bir durumda, meslek alanında farklı aktörler bir yandan kendi içlerinde ittifaklar ve karşıtlıklar oluştururken, bir yandan da diğer alanlardan ve özellikle iktidar alanından kendilerine müttefikler bulmaktadır. Bu çerçevede, aynı meslek grubuna dahil plancıların kendi içinde farklı konumlar almaları ve karşıtlıkların oluşması da kaçınılmazdır. İktidar ve planlama alanlarındaki konumlanışlarla belli bir benzeşme ve ilişki içinde ortaya çıkan konumlanışlar ve mücadeler alanın değişimini anlamak açısından merkezi konumdadır.

Yukarıda yaptığımız tartışmada da belirttiğimiz gibi, planlama meslek alanında süren bu mücadelede üç tür tavrın ortaya çıktığı görülmektedir. Birinci konumlanma mevcut dengeleri ve bu çerçevede meslek alanının işleyişini savunmaya yöneliktir. Bu konum daha çok alana hakim olanların tutumu olarak belirginleşmektedir. İkinci bir tavır alandaki işleyiş ve dengeleri sorgulamamakla birlikte konumları elinde tutanları yerinden etmeye yönelik olarak çoğu durumda alana yeni girenlerin konumudur. Üçüncüsü ise alanda mevcut denge ve işleyişi değiştirmeyi hedefleyen konumlanıştır. Bu konumlanışlar sadece meslek alanının kendi dinamikleri ile anlaşılamaz. İktidar alanı ve planlama alanındaki hegemonya mücadeleri meslek alanına da sirayet etmekte ve alanın kendi dinamikleri çerçevesinde özgün bir biçimde içselleştirilmekte ve alanın mücadeleleri haline gelmektedir[3].

TÜRKİYE'DE PLANLAMA ALANI VE PLANLAMA MESLEK ALANININ GELİŞİMİ

Yukarıda yaptığımız tartışma planlama ve planlama meslek alanının gelişimi-

3 *Tam da bu noktada Bourdieu'nun yaklaşımı yetersiz kalmakta, alanların iktidar alanı ve diğer alanlarla etkileşim dinamiklerini yeterince dikkate almamaktadır. Alanlar arası etkileşimin anlaşılmasında, Gramsci'nin hegemonya yaklaşımı Bourdieu'nun alan yaklaşımına önemli katkılar sağlama potansiyelini taşımaktadır. Burada bu tür bir senteze yönelik bir çaba gösterilmektedir.*

nin değerlendirmesinin (ulusal) toplumsal alan ile bu alan içinde tanımlanan iktidar alanından bağımsız yapılamayacağını ortaya koymuş bulunuyor. Bu çerçevede, Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde planlama ve planlama meslek alanının oluşumu ve günümüze kadar ki gelişim serüvenine yönelik bir değerlendirmenin ulus devletleşme süreci ve bu sürecin içinde şekillenen sermaye birikim sürecine referansla yapılması gereklidir[4].

Bu çerçevede Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze üç temel dönem tanımlamak mümkündür. Birinci dönem (1923-45) ulus devletleşme süreci içinde devlet etrafında tanımlanan ve sembolik sermayenin inşasını öne çıkaran bir kesite işaret etmektedir. İkinci dönem (1945-80) ulusal ekonomik mekanın ve ekonomik sermaye birikiminin öne çıktığı bir zaman aralığına karşılık gelmektedir. Üçüncü dönem (1980 sonrası) ise ulus devletleşme sürecinin içinin boşaltılmaya başlandığı ve bu anlamda devlet etrafında biriken sembolik sermayenin dikkate değer bir bölümünün yitirildiği ve ekonomik sermaye birikiminin ulus ötesi mekanda belirlenmeye başlandığı bir döneme karşılık gelmektedir[5].

Ulus Devletleşme Süreci ve Meslek Alanı: 1923-45

Ulus devletleşme sürecine yönelik kısa bir değerlendirme planlama ve planlama meslek alanın bir perspektife oturtulabilmesi için zorunludur. Bu nedenle kısaca da olsa bu sürece yönelik bir değerlendirme ile başlamakta yarar vardır. Yukarıda kullandığımız kavram kümesi ile değerlendirildiğinde ulus devletleşme süreci belli bir ulusal sosyal mekanda belli bir ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik sermayenin birikimi anlamına gelmektedir. Herşeyden önce uluslaşma süreci bir düşlenmiş cemaat olarak düşünüldüğünde belli bir sosyal sermayenin yaratılmasına ve bunun bir sembolik sermayeye dönüştürülmesine gereksinim duymaktadır. Bu tür bir sermaye birikim süreci aslında gerçek anlamda oluşmayan bir sosyal sermayenin var olduğunun varsayılması anlamına geldiği ölçüde, sosyal sermayenin sembolik bir şiddet çerçevesinde hızla sembolik sermayeye dönüşümünü gerektirir. Bu sürecin merkezinde yer alan devletin inşası süreci aslında belli bir sosyal sermaye birikiminin yoğunlaşması ve sembolik sermayenin merkez bankası haline gelmesinden başka bir şey değildir. Kuşkusuz bu sürecin başat kurucu unsuru ulusal bir ekonomik mekan ve bu mekan içinde oluşması öngörülen bir ekonomik sermayeyi gerektirmektedir. Bütün bu birikim sürecinin merkezinde olduğu ölçüde, devle-

4 *En azından 1980'lerin başına kadar toplumsal alan ulusal ölçeğe oturtulabilir. 1980 sonrası dönemde ise ulus devletin içinin boşaltılması nedeniyle toplumsal alan esas itibariyle hala ulusal düzeyde kalmakla birlikte, ulus-ötesi ölçek ve süreçlere referans verilmesi de bir zorunluluktur.*

5 *Burada yapılan dönemleme meslek alanının iktidar alanı içindeki konumundan yola çıkmaktadır. Kuşkusuz bu ilişkiye ve özellikle de meslek alanının kendi içindeki değişime daha ayrıntılı bir bakışla her dönemin kendi içinde de belli kırılmalar ve alt dönemler tespit etmek mümkündür.*

tin önemli işlevlerinden biri de bu ulusal sosyal mekan içinde belli bir kültürel sermayenin oluşturulması ve merkezileştirilmiş bir biçimde topluma geri döndürülmesidir. Kısaca ulus devletleşme süreci merkezinde devletin bulunduğu ulusal ölçekte bir toplumsal alanın kurulmasını ve bu mekan içinde devletin düzenleyiciliğine olanak veren merkezileşmiş bir sermaye birikim biçimini gerektirir. Bu yapılanma içinde, ekonomik sermaye kapitalist bir ekonominin mantığına uygun biçimde kapitalist sınıfların elinde birikme eğilimi gösterirken, sembolik sermayenin asli birikim odağı devlettir. Ekonomik sermayenin birikiminin sürekliliğini sağlayabilmesi devletin elinde biriktirdiği sembolik sermayenin etkin kullanımına bağlıdır.

Başka bir çalışmada da değindiğimiz gibi, ulus devletleşme süreci kendinden önce gelen imparatorluğun siyasal/yönetsel, sosyo-kültürel, ekonomik ve mekansal örgütlenme mantığı ile farklı bir yapılanmaya sahiptir. Bununla birlikte, her kopuş gibi ulus devletleşme süreci de kendinden önce geleni reddetmekle birlikte, bir önceki dönemin gerçeklikleri üzerinde yükselir. Bu nedenle Osmanlı'nın son özellikle son dönemlerine planlama alanı açısından kısaca göz atmakta yarar vardır[6].

Osmanlı İmparatorluğu'nun planlama açısından oldukça sınırlı bir kurumsallaşma içinde olduğu, harita ve planlama açısından gösterilen çabaların büyük bölümünün ise İstanbul ile sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu çerçevede, mevcut kültürel sermayenin sınırlılığı somut sorunlar karşısında Batılı ülkelerden haritacı ve plancı getirmesine yol açmıştır. Sınırlı da olsa, Türk uzmanlar tarafından da İstanbul için planlama çalışması yapılmıştır. Ancak bu durumlarda da bu kişiler batıda eğitim görmüş ve bu ülkelerin yaşadıkları planlama deneyimlerine öykünmüşlerdir. Kent bütününü kapsamayan ve belli bir alanın ya da yangın sonrası düzenleme kaygılarını taşıyan bu kısmi planların sınırlı uygulama şansı bulduğu bilinmektedir. Bütünü itibariyle bakıldığında, söz konusu çalışmaların planlama konsunda birikim ve kurumsallaşmanın oluşmadığı bir ortamda, planlama alanın kuruluşuna aracılık ettiği söylenemez. Kurumsallaşma yönündeki en önemli adım 1857 yılında azınlıkların yoğun olduğu Beyoğlu ve Galata'ya yönelik kurulan Altıncı Daire-i Belediye'dir. Azınlıkların hakim olduğu bu yapıda, ilk yapılan uygulamalardan biri bölgenin haritalarının hazırlanması ve bu çerçevede de, imar uygulamalarına gidilmesiydi. Bu deneyim ışığında, daha sonra, diğer kentlerde de, gelişmişlerden başlayarak belediyelerin kurulması uygulamasına geçilmiştir. Bu çerçevede, planlama deneyimlerine bakıldığında, genellikle yangın gibi acil sorunlara çözüm bulmaya yönelik çalışmaların yapıldığı, bu çalışmaların büyük bölümünde de yabancı uzmanların ya da haritacı ve mühendislerin görev aldığı görülmektedir.

6 *Ne yazık ki Osmanlı dönemi planlama deneyimlerine ilişkin kapsamlı araştırmalar bulunmamaktadır. Bu konuda başvurulabilecek tek görece detaylı çalışma Tekeli (1980)dir.*

Genel bir değerlendirme yapıldığında, söz konusu uygulamaların yaptırılmasında, yüksek dereceli bürokratların kişiliklerinin öne çıktığı, kurulan imar komisyonlarında da bu türden bir kadronun bulunduğu anlaşılmaktadır. Belediye yapılanmaları ve bu çerçevede gerçekleştirilen planlama çalışmalarındaysa, özellikle Altıncı Daire örneğinde, bariz biçimde, yerel burjuvazininin öne çıktığı ve imar uygulamlarında etkili olduğu görülmektedir.

Planlama görevi verilen uzmanların, bu kadrolar karşısında, ne derece özerkliğe sahip olduğu konusunda yeterli bilgi bulunmamakla birlikte, somut sorunlar çerçevesinde, planlamadan sorumlu uzmanların çalışma çerçevesinin ve beklenilenlerin söz konusu kadrolar tarafından verildiğini ve planlamadan sorumlu olan uzmanların sınırlı özerkliğinin bulunduğunu düşünmek için yeterli neden vardır.

Bu çerçevede, kentler açısından en önemli unsurlardan siyasal yönetsel yapının merkezileşmesi ve kentlerin bu sistem içinde bir yandan belli bir hiyearşi içinde ulusal bir işbölümünün parçası haline gelmesi bir yandan da belli yönleriyle merkezle ilişkisi çerçevesinde homojenleştirilmesidir. Mekan üzerinde devletin imparatorluk anlayışından farklı olarak kontrolu çok daha sistematik hale getirilirken, bir yandan mekanın bir yandan da mekana vatandaşın kodlanması önemli hale gelmektedir. Kuşkusuz bu tür bir mantığın nasıl oluşacağı somut koşullar çerçevesinde şekillenmekte ve bu bağlamın sağladığı olanaklar çerçevesinde süreç işlemektedir. Bu çerçeveden bakıldığında, İki Dünya Savaşı arasına sıkışan, savaşın tahrip etmiş olduğu bir altyapı ile, bir de büyük Dünya krizi ile karşılaşan yeni ulus devletin bu türden ekonomik sermaye yanında dikkate değer bir kültürel/bilgisel sermaye gerektiren dönüşümü gerçekleştirmesinin kolay olmadığı açıktır.

Planlama alanında bilgisel sermaye birikiminin zayıflığı, planlama kaygıları açısından İstanbul'un yerini alan Ankara'da kendini göstermiştir. Bir kez daha Osmanlı döneminin dışardan plancı getirerek sorunu çözme yoluna gidilme stratejisinin benimsenmesi gündeme gelmiştir. Bu çerçevede Löhler önce Ankara'da kamulaştırılan sınırlı bir alan için plan üretmiştir. Eski kent dışında Yenişehir yönünde yapılan kamulaştırma daha sonraki gelişmelerin Jansen planı da dahil olmak üzere seyrini belirleyecktir. Bu karar plancının dışında, siyasal elitin ürettiği bir karardır. Plancı bu kararı yanında alan kullanımına ilişkin temel kararları da verili almış, planlama süreci bir tasarım sürecine dönüşmüştür.

Kentin bu bölümü ile sınırlı kalan planlama süreci dışında kalan alanlarda meydana gelen gelişmelerde ise bürokratların ve çıkar gruplarının damgası vardır. Bu tür bir gelişigüzellik 1920'li yılların sonlarına doğru bütüncül bir planlama yaklaşımının gerekliği yönünde bir anlayışı da olgunlaştırmıştır. Uluslararası bir yarışmayla kentin bütüncül planının elde etme kararı sonucu

Jansen plan sürecini üstlenmiş ve müellif plancı anlayışının bir parçası olarak yabancı plancılardan ekibini kurarak çalışmalarını yürütmüştür.

Siyasal alanı ile plancı ilişkisi açısından değerlendirildiğinde, İstanbul örneğinden yola çıkılarak kurulan Ankara Şehramaneti planlama sürecinin dışında kalmıştır. Siyasal otoritenin en tepesinden yönlendirilen Ankara planlama sürecinde, oluşturulan İmar Komisyonu bütünüyle Mustafa Kemale yakın isimlerden oluşturulmuştur. Bu tür bir strateji Jansen ekibini yerel siyasetten belli ölçülerde özerkleştirip 'yüksek siyasetin' korumasına alırken, kuşkusuz yüksek siyaset karşısındaki özerkliğini de belli ölçülerde sınırlamıştır[7]. Belli bir bilgisel sermayeye sahip Jansen uluslararası bir yarışmayla gelmenin sağladığı sembolik sermayeye dayanan bir özerkliğe sahip olmakla birlikte, Ankara'nın planlama sürecinde kentin gelişme aksaları, nüfusu ve diğer önemli kararlarda yüksek siyasetin verdiği temel girdiler çerçevesinde davranmak durumunda kalmıştır.

Jansen'in Ankara'nın gelişimine yönelik planlama anlayışında özellikle gelişme yönüne ilişkin tercihlerinde belli bir hoşnutsuzluğunun bulunduğu, Yenişehir yönünde bir gelişme yerine Etlik yönünde bir gelişmeyi kendi anlayışı açısından gerekli gördüğü, ancak yüksek siyasetin tercihlerinin tersi yönde olması nedeniyle, bu düşüncesini gerçekleştiremediği bilinen bir durumdur. Bu örnek özellikle ana kararlarda, plancının düşük bir özerklikle çalıştığını göstermektedir.

Öte yandan, yüksek siyasetin tüm korumacılığına karşın, Jansen'in ayrılışına kadar geçen sürede, yerel siyaset alanından kaynaklanan dikkate değer bir muhalefet ile karşılaştığı söylenebilir. Söz konusu muhalefetin gücü farklı kaygılardan kaynaklanan hoşnutsuz kesimlerin ittifakından kaynaklanmaktadır. Birincisi, kentsel büyümenin yarattığı ranttan pay alma kaygısını taşıyan ve Jansen'in yürüttüğü planlama çalışmalarının yarattığı kısıtları bir engel olarak gören kesimdir. İkinci grup planlama sürecinden dışlanan başta belediye başkanı olmak üzere yerel siyasetçi ve bürokrat grubudur. Üçüncüsü Ankara'nın başkent olmasına ve buna paralel olarak da Ankara kentinin geleneksel dokusunun dışında bir gelişmeden rahatsız olan hem yerel hem de yüksek siyasetin parçası olan kesimlerdir. Dördüncü olarak da giderek artan biçimde, başını mimarların çektiği ve planlama süreci dışında kalmış planlama süreciyle ilgili uzmanları kapsayan bir kesimdir. Bu kesim planlama sürecinin yerli uzmanlara kapatılmasından doğan bir rahatsızlığın sonucu olarak yabancı uzman anla-

7 *Yerel siyaseti daha çok kentsel düzeyde, kentin gelişiminden pay almaya yönelik anlayışların alanı olarak tanımlıyoruz. Bu anlamda asıl kaygı ekonomik sermayeyi artırma çabalarının yoğunlaştığı alan olarak da değerlendirmek mümkündür. Öte yandan, yüksek siyaset planlama sürecinin yaratacağı başarının getireceği sembolik sermaye arayışlarının alanı olarak görülebilir. Bu iki alan arasındaki çelişki Ankara'nın ilk dönem gelişmesine damgasını vurmuştur.*

yışını eleştiren bir yaklaşımla planlama sürecinin karşısında yer almışlardır[8].

Planlama alanının iktidar alanı ile bu tür bir ilişkilenme biçimi çerçevesinde Ankara planı ve plan kararlarının uygulanması gerçekleştirilmiştir. Bir yandan yüksek siyaset tarafından desteklenen ancak bir yandan da yüksek siyasetin muhalif unsurlarının destek verdiği yerel siyasetin yarattığı karşı çıkışa karşın, Ankara kenti planlanmış ve belli ana plan kararlarına yönelik uygulamalar yapılmıştır. Süreç bütün aksamalar ve muhalefete karşın, 1930'ların ikinci yarısına kadar sürmüş, Mustafa Kemal'in siyaset sahnesinden çekilmesiyle birlikte, yüksek siyasetin planlama sürecine desteği de inişe geçmiştir. Bu çözülme süreci yerel siyasetin ürettiği muhalefetin de etkisiyle Jansen'in işine son verilmesi sonucunu getirmiş ve önemli bir planlama deneyimi böylece sona ermiştir.

Jansen'in kurduğu çerçeve ve kurumsallaşmanın genel bir yapıya dönüştürülemediği bir ortamda, bir yandan planlama alanının kurumsallaştırılması fırsatı elden kaçırılırken, bir yandan da Ankara planlama deneyimin genel bir anlayışın oluşturulmasına yapabileceği katkılarda sınırlı kalmıştır.

Sistematik bir çerçevenin oluşturulamadığı bir ortamda, planlama alanının kurumsallaşmasına yönelik çabaların da parçacı biçimde sürdüğü görülmektedir. Bu çerçevede, farklı kurumlarda planlama birimlerinin kurulması ve çok sayıda yerleşmeye plan yaptırılmasına yönelik çabalara dikkat çekmek gerekir.

Bu süreçte planlama çalışmalarında uyulacak kuralları tanımlayan yasal/yönetsel düzenlemelerin de ortaya çıktığı görülmektedir. Kuşkusuz bu dönemin planlama açısından en önemli düzenlemesi 1580 sayılı Belediyeler Kanunu'dur. Çok kapsamlı bir yasa olarak planlama da dahil olmak üzere belediyelere önemli yetkiler vermekle birlikte, dönemin bir siyasal merkezileşme yönündeki tercihleri yanında, içinde bulunulan ekonomik bağlamın yarattığı maddi sıkıntılar söz konusu geniş yetkileri uygulayacak güçte belediyelerin oluşumunu, izleyen dönemlere de yayılacak biçimde, engellemiştir. Bu çerçevede dönem boyunca planlama merkezi yönetim birimlerinin belirleyici olduğu bir süreçte gelişmeye devam etmiştir. Kurumsallaşmaya yönelik çabaların önemli bir boyutunu önce İçişleri Bakanlığı, daha sonra bu bünyede kurulan birimin yetersiz kalması nedeniyle, Bayındırlık Bakanlığı bünyesinde kurulan Şehircilik Bürosu'nun kuruluşu oluşturmuştur.

Ankara dışında kalan kentlere yönelik olarak 1930'lu yıllarda artan plan yaptırma stratejisinin yaygınlaştığı görülmektedir. İstanbul, İzmir, Mersin gibi belli büyüklüğe ulaşmış kentlerde plan yaptırma sorumluluğu ilgili belediye-

8 *Bu dönemin gazetelerinde sık sık mimarlık alanından Ankara'nın planlama sürecinin niçin yabancı uzmanlara bırakıldığını sorgulayan yazılar çıkmaktadır. Buna karşılık, Halif Rıfkı Atay gibi yüksek siyaset alanın temsilcileri Jansen'i ve planlama sürecini destekleyen yazılar yazmaktadır.*

lerce üstlenilip, yine Ankara örneğinde olduğu gibi, yurdışında belli bir sembolik sermayeye sahip tanınmış plancıları plan hazırlamaya yönelik olarak görevlendirirken, diğer kentlerde bakanlık bünyesinde Kurulan Şehircilik Fen Heyeti plan hazırlatma sürecini üstlenmiştir. Çok çeşitli ölçek ve büyüklükteki kentler için plan hazırlatılan bu süreçte, ne tür kriterlerin planlanacak kentlerin seçiminde kullanıldığını bilmiyoruz. Bununla birlikte, bu planların hazırlandığı kentlerin dikkate değer bir bölümünün ulus devletleşme sürecinde gelişmiş bölgeler dışında kalan yerleşmelere devlet yatırımlarını yayma stratejisi sonucunda devlet yatırımlarının yoğunlaştığı kentler olduğu görülmektedir. Bu tür bir stratejinin kısıtlı kaynaklar ile ulus devletleşme sürecinin gerçekleştirildiği bir ortamda, belli yerleşmelere yoğunlaşan sanayi yatırımlarına paralel olarak bu yerleşmelerin planlı gelişmesinin de odaklandığı ve bu çerçevede, daha sonraki dönemler için diğer yerleşmelere de model olabilecek kentsel gelişme anlayışlarının kurulmaya çalışıldığı söylenebilir.

Bütün bu çabalara karşın bu dönem boyunca iktidar alanı içinde belli bir bütünlük ve özerklik alanı oluşturan bir planlama alanının kurulabildiğini söyleyebilmek mümkün değildir. Gerek kurumsal yapılanma anlamında gerekse yasal düzlemde belli düzenlemelerin yapılmasına ve bu çerçevede azımsanmayacak sayıda planın yapılmasına karşın planlama alanı yanında planlama meslek alanına yönelik olarak da mulaklığın devam ettiği görülmektedir.

Kuramsal bölümde tartıştığımız dört ana kriter açısından yapılacak bir değerlendirme alanın oluşumundaki sorunları daha belirgin görmemizi sağlayacaktır. Birinci kriter olarak, mesleki eğitimin yetkinliği ve bu yetkinliğin formel üniversite eğitimi çerçevesinde sağlanan kültürel sermayenin belli bir büyüklüğe ulaşması olarak ele alındığında, bu dönem boyunca planlama uzmanlığı görevine mimar, mühendis ve harita mühendislerinin soyunduğu ve yer yer de planlama süreçlerinde görev aldıkları görülmektedir. Bununla birlikte üniversitelerde planlama üzerine derece vermek bir yana, bu mesleklere yönelik eğitimde de şehircilik konularının oldukça marjinal kaldığı görülmektedir. Bu tür bir birikimin sınırlılığı dışarıdan deneyimli ve tanınmış genellikle mimar kökenli plancıların getirilmesi yoluyla çözülmeye çalışılmıştır. Bu birikime Nazi Almanya'sından kaçan uzmanların da belli bir katkı yapmasına rağmen, dönem boyunca planlama alanında biriken bilgisel sermaye sınırlı kalmıştır. İkinci özellik olan sistematik bilginin ve bu bilgi etrafında oluşan pratiklerin kamusal alanda devlet otoritesi tarafından tanınmış olması yönündeki istence karşın, bilgisel birikimin sınırlılığı bu tür bir tanımayı da büyük ölçüde olumsuz etkilemiştir. Bu tür bir bağlamda üçüncü kriter olan planlama alanında meslek örgütünün ve bu yapıca desteklenen bir meslek pratiği ve kültürünün oluşumu ve dördüncü kriter olan mesleği yürütme konusunda kurallar ve etik çerçeveninin oluşmasını beklemekte iyimserlik olacaktır.

Bu çerçevede çoğu durumda planlama sürecinde çalışan uzmanlar siyasal/bü-

rokratik alanın içinde oldukça sınırlı bir özerklik ile çalışmak durumunda kalmıştır. Bu durum yabancı uzmanlar için de geçerlidir. Yer yer yüksek kültürel ve sembolik sermayesini kullanarak kurallarını koymaya çalışan bu plancıların, bu tür durumlarda dikkate değer bir direnişle karşılaştıkları görülmektedir. Jansen gibi deneyimli plancılar bile kentin gelişme aksları gibi temel kararlarda kendi tercihlerinin tersi yönünde davranmak zorunda kalmaları bu konuda iyi bir göstergedir. Bunun ötesinde Yabancı plancılara karşı takınılan tutumda Türk uzmanların önemli bir yeri olduğu düşünüldüğünde, bu ayrımın meslek alanında oluşabilecek dayanışma ve örgütlenme ortamını oluşturmayı da olumsuz etkilediği açıktır.

Ulusal Kalkınma, Emeğin Kentleşmesi ve Planlama Meslek Alanının Kurumsallaşması: 1945-80 Dönemi

İkinci Dünya Savaşı ile derinleşen belirsizlik ve sonrasında siyasal alanda çok partili yaşama geçiş sonrası oluşan Demokrat Parti iktidarının dışa açık büyüme stratejisi ve görece liberal eğilimleri planlama alanında daha önce takınılan ulusal kalkınma merkezli stratejiyi de kesintiye uğratmıştır. Bu deneyimin 1960 Askeri müdahalesiyle sona erdirilmesini izleyen yıllarda, ithal ikameci bir sanayileşme stratejisine dönülürken, bir yandan da planlamanın bir genel paradigma olarak kabul edilip başta ekonomik kalkınma olmak üzere, toplumsal yaşamın her alanına uygulanılmasına yönelinmiştir. Devlet Planlama Teşkilatının kurulması bu açıdan kritik öneme sahiptir.

Kentler açısından dikkat çeken en önemli bağlamsal özelliği İkinci Dünya Savaşı sonrasında kırdan göç süreciyle beslenen hızlı bir kentleşme sürecinin yaşanmasıdır. Büyük kentler bu göç sürecinin hedefi konumuna gelmiştir. Önceki dönemdeki planlama çabalarının özellikle büyük kentlere yönelik gösterildiği düşünüldüğünde, söz konusu hızlı göçün en önemli olumsuz sayılabilecek sonucu bu planlama çabalarının büyük ölçüde boşa çıkarılmasıdır. İthal ikameci sanayileşme modeli kaynakların büyük ölçüde üretken yatırımlara ayrılması yönünde tercih yaptığı ölçüde, devlet büyük kentler yönelen kır yoksullarının yarattığı konut, altyapı ve diğer kentsel talepleri karşılamada yetersiz kalmıştır. Bu durumun kentsel alandaki en önemli sonuçlarından biri tüm planlama kararlarını boşa çıkaran gecekondu yerleşmelerinin oluşması ve bu yerleşmelerin kısa sürede bu kentlerin nüfusunun yarısını barındırır hale gelmesidir.

Bu dönemin en önemli paradoksunun kentlere yönelik olduğu söylenebilir. Bu dönemde planlı gelişmeye yönelik inanç, önceki dönemlerle karşılaştırıldığında, gerek siyasal gerekse bürokratik kadrolarda çok daha derin ve sistematik bir içeriğe sahiptir. Devlet Planlama Teşkilatı planlı gelişmeye yöne vermeye yönelik bir şemsiye örgüt niteliğindedir. Bununla birlikte, kentsel alanlarda

ortaya çıkan gelişme, söz konusu stratejinin uygulanmasını imkansız hale getirmiştir. Sınırlı kaynaklarla yapılan tercihlerin sonucu olarak ortaya çıkan bu durum karşısında, planlama alanı açısından en önemli sorun kentlerin büyük sorunlar karşısında oldukça sınırlı ayrılan kaynaklarla baş etmek durumda kalmasıdır. Bu nedenle planlamaya yapılan tüm vurguya karşın, kentler hiç bir dönemde karşı karşıya kalmadıkları bir plansız gelişme süreciyle yüzleşmek zorunda kalmıştır.

Devlet planlama teşkilatının kuruluşu planlama alanı açısından önemlidir. Kalkınma planları kentsel düzeye sınırlı vurgularına karşın, bölgesel ölçekte planlamayı önemseyen bir yaklaşım içinde olmuştur. Kaynak önceliklerinin kalkınma sorunu ve sanayileşmeye yönlendirildiği bir dönemde bölgesel gelişme ve planlamaya yapılan vurgu anlaşılabilirdir. DPT'nin kuruluşu ve planlamaya artan genel vurgu kentsel ölçekte müdahalelerin etkisiz kaldığı bir dönemde, her ne kadar etkin stratejilerin üretilmesini engellemişse de, planlama alanının kurumsallaşması açısından önemli açılımlara yol açmıştır.

İmar ve İskan Bakanlığı bünyesinde bölge planlamaya yönelik kurulan birim ve ilk kapsamlı bölge planlarının hazırlanmasını üstlenirken, 1970 li yıllara damgasını vuran ve, Bakanlık bünyesinde büyük kentlerin sorunlarına çözüm bulmayı hedefleyen Metropolitan Planlama Bürolarının kurulmasına da bu döneme rast gelmektedir. Altı çizilmesi gereken bir boyut bu dönemin planlama sürecinde yer alan teknokrat/bürokrat kadroların siyasal/ideolojik tutumlarında ortaya çıkan değişimdir. 1960'lı yıllarda ortaya çıkan sola kayma, üniversiteler yanında, devlet kurumlarındaki meslek gruplarının da radikalleşmesine, birinci dönemin teknokrat/bürokrat kadrolarından daha farklı dünya görüşüne sahip yeni kadroların oluşmasına fırsat tanımıştır.

Bilinçli bir tercih olarak ortaya çıkan kaynakların kalkınmanın motor gücü olan sanayiye yönlendirilmesi, büyük kentlere yönelen kır yoksullarının hızla kent yoksullarına dönüşmesine yol açmış ve devlet bu kesimlerinin sorunlarına sırtını döndüğü ölçüde de bu kentlerin nüfusunun önemli bir bölümü kentsel yaşamdan beklenen olanaklardan dışlanmıştır. Sınıfsal temelde şekillenen bu yeni kentsel çelişki karşısında, toplumsal alanda bu kesimleri temsil etmeye yönelen siyasal parti ve oluşumlar yanında, dikkate değer bir orta sınıf aydın kesimi de oluşmuştur. Devlet kurumları içinde de bu kesimlerin sorunlarını önemseyen kadroların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Planlama alanında da bu değişimin önemli etkilerinin olması kaçınılmazdır. DPT bünyesinde olduğu kadar, yeni kurulan Metropolitan Planlama Bürolarında da söz konusu anlayışa sahip kadroların giderek ağırlık kazandığı görülmektedir. Bu dönemde Ankara, İstanbul kentinde bu bürolar bünyesinde yapılan planlama çalışmalarında, kentsel çelişkinin kaybeden kesimlerine yönelik kaygıların öne çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır.

1970'li yılların başlarından itibaren söz konusu değişimin belediyeler düzeyinde de kendini gösterdiği görülmektedir. 1973 Yerel Seçimleri bu açıdan önemli bir kırılma noktası olmuş, büyük kentlerin tümünde ve bir çok diğer kentte CHP'nin iktidar gelmesi ile sonuçlanmıştır. Bu belediyelerde belediye başkanlıklarına getirilen kadroların önemli bir bölümü, 1960'lı yılların radikalleşmesinden etkilenmiş ve kentsel çelişki içinde çalışan sınıflara yönelik tavır almaya yönelmiş yeni aydın kesiminden çıkmıştır. Çoğu üniversite eğitimi görmüş meslek gruplarına ait bu kadrolar, bu dönemin genel eğilimini paylaşan bir anlayışla planlamaya derin bir inançla bağlıdır.

Bu çerçevede, başta Ankara olmak üzere, büyük kentlerde belediye başkanları etrafında planlama büroları ve bu bürolarda görev alan danışmalar kadrosu oluşmaya başlamıştır. Sınırlı kurumsallaşmaya karşın, bu kadroların en önemli çabasının kentin yoksul kesimlerini merkeze alan bir planlama anlayışını kurumsallaştırmaya ve bu araçlarla kente müdahale etmeye yönelmeleridir. Bu dönemin en önemli özelliklerinden biri kentlerdeki sola kayışa karşın, merkezi yönetimin kısa dönemler dışında, 1980 Askeri Darbesi'ne kadar, muhafazakar partilerin elinde kalmasıdır. Bu durumun önemli bir sonucu muhafazakar merkezi yönetimle görece radikalleşmiş belediyelerin çatışmasıdır. Merkezi yönetim ve yarattığı engellemeler karşısında, belediyelerin özerklik arayışı bu bünyede yürütülmeye başlayan planlama çalışmaları açısından da önemlidir. Tarihsel anlamda, sermayenin ve orta sınıfların sorunlarını çözmeye çalışan planlama süreçlerinden farklı olarak, ilk kez çalışan sınıflara yönelen bir planlama anlayışı ortaya konulmaya başlamıştır. Ankara, İstanbul, İzmit gibi kentlerde belediyeler bünyesinde çalışan sınıfları hedefleyen konut projelerinin, metro ve toplu taşın projelerinin ortaya çıkması bu çerçevede önemlidir. Akkondu olarak başlayan ve Batıkent projesine evrilen çalışmalar geliştirilen projeler arasında uygulama şansı bulanlar arasındadır.

Kurumsal alanda planlama ve planlama meslek alanının kuruluşuna yönelik bu gelişmeler yanında, iki önemli gelişme daha planlama ve planlama meslek alanının kuruluşu açısından önemlidir. Birincisi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi bünyesinde 1961 yılında Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nün kurulmasıdır. Bu bölümün kurulması ve mezunlar vermesiyle birlikte, büyük ölçüde mimar kökenli uzmanların tekelinde bulunan planlama süreçlerinin şehir planlama eğitimi görmüş plancılara açılması gündeme gelmiştir. Bu gelişmeye paralel olarak ortaya çıkan bir diğer gelişme, Türk Mimar Mühendis Odaları birliği bünyesinde Şehir Plancıları Odası'nın kurulmasıdır. Böylece meslek alanının kurulmasının iki ön koşulu olarak giriş bölümünde tanımladığımız üniversitelerden elde edilmiş derecelere dayanan bir bilgisel sermaye birikimin ortaya çıkması ve bu birikimin bir meslek odası etrafında bir kültürel sermaye niteliği kazanması koşulları da yerine getirilmiş olmaktadır.

Kuşkusuz meslek alanı açısından bu tür olumlu gelişmelerin bir parçası olarak,

planlama alanında karşı karşıya kalınan çok çeşitli ve büyük ölçekli olumsuzluklara dikkat çekilebilir. Kentlerin ikili yapısı ve kentin yeni çalışan sınıflarının kentsel kaynaklardan dışlanması, gecekondu olgusu gibi kentin bütününü etkileyen büyük ölçekli sorunlar ve bu sorunlar karşısında devletin ve dolayısıyla da planlama birimlerinin çözüm üretememesi önemli sorunlardır. Bütün bu olumsuzlukların yarattığı sorunlara karşın, bu sorunlar karşısında ortaya çıkan radikalleşme ve bu radikalleşmenin planlama meslek alanında da yansımalarını bulması planlama meslek alanın kuruluşuna önemli olumlu etkilerde de bulunmuştur. Diğer meslek alanlarına göre görece geç doğan planlama meslek alanın doğduğu koşulların olumsuzluğu karşısında, planlama meslek alanı başından itibaren toplumcu bir yaklaşımın hakim olduğu bir alan olmuştur. Kamu yararı, toplumsal bölüşüm ve adalet, eşitlik gibi ilkeler planlama meslek alanının etik kurallarının dayandığı temel kavramlar haline gelmiştir.

Planlama meslek alanındaki bu hızlı gelişmelere karşın, planlama alanında yaşanan olumsuzlukların, meslek alanının toplumla ilişkilenme ve toplumsal meşruiyeti açısından bugünde olumsuz etkilerinin bu dönemde belirginleştiği söylenebilir. Meslek alanının planlama alanı ve bu alanın kentlere müdahaledeki etkisizliği karşısında toplumsal alanda önemli bir algılama sorunuyla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Bir açık bir anlatımla, planlama süreçlerinin kentlere müdahaledeki etkisizliği planlama meslek alanının toplumun geniş bir kesimi tarafından bilinmemesi sonucunu doğurmuştur. Meslek alanı konusunda bilgisi bulunan oldukça sınırlı bir kesim içinse kentlerin içinde bulunduğu olumsuz koşulların faturası büyük ölçüde plancılara kesilmiştir.

Buraya kadar yaptığımız değerlendirmede meslek alanının oluşum süreci açısından ulusal ölçek ve büyük kentlere yönelik dinamikler ve gelişmeler üzerinde durduk. Kuşkusuz bu dönemde daha küçük kentlere yönelik planlama süreçlerinin de yoğunlaştığı görülmektedir. Bu ölçekte öne çıkan kurum İller Bankası'dır. Büyük kentlerde giderek artan biçimde belediyeler sınırlı kaynakları ve donanımlarına karşın kent sorunlarına sahip çıkmaya başlamıştır. Küçük kenterde bu türden gelişmeler sınırlıdır. Bu çerçevede orta ve küçük ölçekteki kentlerin planlanmasında merkezi bir yapı olarak İller Bankası görev üstlenmiş ve çoğu durumda planları ihale ederek plan elde etme yoluna gitmiştir. Bakanlık yanında, İller Bankası'nın bu çabaları bugünde süren bir planlama anlayışının yerleşmesine yol açmıştır. Sınırlı kaynaklarla müellif plancı anlayışı içinde merkezden hazırlatılması çoğu durumda kentlerin sorunlarını iyi analiz etmemiş ve çözüm üretmekten uzak planların ortaya çıkmasına ve bugün imarcılık dediğimiz anlayışın yeşermesine kaynaklık etmiştir.

Birinci döneme göre yaşanan planlama ve planlama meslek alanında yaşanan bir önemli değişim müellif plancı anlayışının yerini giderek artan biçimde ekip planlaması anlayışının almasıdır. Gerek Bakanlık Bünyesinde kurulan ve sonradan ilgili belediyelere devredilen Metropoliten Planlama Büroları ge-

rekse büyük kent belediyelerinin oluşturduğu tümüyle kurumsallaşmasa da planlama büroları ve danışman kadroları müellif plancı anlayışını yıkıp, ekip planlaması anlayışını yerleştirmeye başlamıştır. Yapılan planların niteliğine de yansıyan değişim planlara da yansımaya başlamış, planlar fiziki plan niteliğinin ötesine geçerek, kentsel yaşamın farklı sektörlerini içeren araştırmaları, ölçekleri ve etaplamaları içeren olumlu özellikler taşımaya başlamıştır.

Benimsenen planlama anlayışına baktığımızda, günümüze de etkileri devam eden bir gerilimin planlama meslek alanında kısa sürede kendini gösterdiği görülmektedir. Batı'da benimsenen kapsamlı planlama anlayışı bu dönemin hakim anlayışı haline gelmiştir. Plan stratejileri ve teknikleri açısından bakıldığında, kapsamlı planlamanın araştırma, etaplama, uzun vadelilik, almaşıklar arasından tercih ve plancılar dışında uzmanları da sürece dahil eden ekip çalışması anlayışı gibi temel ilkelerinin hemen hepsinin özellikle Metropoliten Planlama Büroları'nın ürettiği planlarda benimsendiği görülmektedir. Planlamaya olan inanç ve kapsamlı planlamanın ana ilkelerinin benimsenmesine karşın, kısa sayılabilecek sürede, bu tür bir planlama anlayışının hızlı ve dinamik kentsel gelişme karşısında, kentleri yönlendirmedeki başarısızlığı kısa sürede kendini göstermiştir.

Kapsamlı planlamanın uzun vadelilik, statiklik ve katılım sorunları sorgulanmakla birlikte, izleyen dönemde inceleyeceğimiz bugünkü eğilimden farklı olarak, planlamaya olan inancın sorgulanması noktasına taşınmamıştır. Eleştiri bir yandan devletin kentsel alanı ve özellikle dışarıda bırakılan geniş kesimlere kaynak aktarmak konusundaki isteksizliğine yönelirken, bir yandan da, piyasa güçlerinin kentsel alanı rant kaynağı olarak gören anlayışını hedeflemektedir. Kent topraklarında özel mülkiyetin yol açtığı sorunlar karşında, kent topraklarının kamulaştırılmasını savunmaya kadar giden bu eleştirellik, planlama meslek alanınında ortaya çıkan radikal tavrın bir başka göstergesi olarak da değerlendirilebilir.

Bu çerçevede değerlendirilmesi gereken bir başka konu Şehir Planlama mesleğinin diğer mesleklerle ilişkisidir. Bu ilişkiler içinde kuşkusuz en kritik olanı mimarlık mesleği ile olan ilişkidir. Planlama alanında şehir planlama eğitimi başlamadan önce, plan müellifliğini büyük ölçüde mimarların üstlenmiş olması söz konusu alana doğrudan şehir planlama diploması alan bir kesimin girmesiyle bir anlamda tartışmalı hale gelmiştir. Bu çerçevede mimarların bu gelişmeye belli bir direniş göstermelerini beklemek yanlış olmayacaktır. Bu tür bir hoşnutsuzluğun belli ölçülerde doğduğu da açıktır. Ancak bu tür bir gelişmenin beklenenden daha sınırlı bir çelişki yarattığı da bir gerçektir. Bunda 1960'lı yılların sonrasında meslek alanlarında ve odalarında ortaya çıkan radikalleşmenin ve bu radikalleşmenin dar meslek çıkarlarını ikinci plana itmesinin rolü büyüktür. 1970'li yılların planlama alanındaki mücadelerine bakıldığında, mimarlar odası ve çevresinde oluşan radikal bakış açısını paylaşan

yeni plancıların önemli rol üstlendiği ve mesleki dayanışmanın kentsel alanda verilen mücadele çerçevesinde kurulduğu görülmektedir. Kuruluşundan sonra Şehir Plancıları Odası'na şehir planlama derecesine sahip olanlar yanında, planlama alanında çalışan mimarların da kayıt yaptırdığı görülmektedir.

Neo-Liberalizm, Küreselleşme ve Meslek Alanında Aşınma: 1980 Sonrası Dönem

Gerek siyasal gerekse ekonomik alanda 1980 yılı önemli bir dönüşüme işaret etmektedir. Neo-liberal politikaların uygulamaya sokulup ekonomik alanın yeniden yapılandırmasına paralel bir yeniden yapılanma 12 Eylül Askeri Darbesi çerçevesinde siyasal/yönetsel alanda da gündeme gelmiştir. Kentsel alanın ve planlama alanın da radikal biçimde yeniden yapılandırıldığı bu dönemde kentlerin daha önceki dönemde öne çıkan emek gücünün yeniden üretiminin alanı olma özelliği ikinci plana itilirken, sermaye birikimi açısından öne çıktığı bir dönemin başlamıştır. Bu çerçevede, daha önceki dönemde küçük ölçekli sermayenin etkinlik alanı olan kentler bu dönemde giderek artan biçimde büyük ölçekli sermayenin de yatırım alanına dönüşmüş bulunmaktadır. Devlet yatırımları açısından bakıldığında da benzer bir durum söz konusudur. Önceki dönemde emeğin yeniden üretiminin mekanı olarak işlev gören kentlere kaynak aktarımında isteksiz davranan devlet, gerek merkezi gerekse yerel yönetimler düzeyinde, sermayeyi desteklemeye yönelik büyük ölçekli yatırım ve müdahalelerinde cömert bir tutum takınmıştır.

Neo-liberal politikalarla koşut giden bir diğer bağlamsal özellik yerellik ve bu çerçevede de yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve özerkliklerinin artırılmasıdır. 1980'li yılların ortalarından itibaren bu yönde bir takım düzenlemeler yapılıp, özellikle büyük şehirlerde anakent modeline geçilmiş olmakla birlikte, söylemde vurgulanan biçimde bir yerel özerkliğin yerel yönetimlere sağlandığı söylenemez. Daha sonraki dönemde bu tür bir dizi başka düzenleme aracılığıyla da yerel yönetimlere yetki v kaynak aktarımına gidilmesine karşın, söz konusu sürecin en son dönemde yapılan düzenlemelerde dahil olmak üzere adem-i merkeziyetçi bir yapılanma yarattığı sonucuna varmak mümkün değildir. Ortaya çıkan kendi içinde dağınıklaşan bir planlama örgütlenmesidir.

Planlama süreçleri açısından bakıldığında, daha önceki dönemin merkeziyetçi planlama anlayışının önemli ölçüde gevşediği görülmektedir. Belediyeler planlama alanında, dikkate değer bir özerklik kazanmış olmakla birlikte, merkezi yönetimin turizm ve benzeri alanlarda kendi yetkilerini koruduğu görülmektedir. Son dönemde yapılan düzenlemelerde ise özellikle özelleştirmeye konu olan alanlarda merkezi yönetim birimleri plan yapma yetkileri kazanmışlardır. Benzer biçimde konut alanında TOKİ plan yapma yetkisine sahip özel statülü bir merkezi yönetim yapılanması olarak öne çıkmıştır. Kısaca özetlemek gere-

kirse, ister merkezi ister yerel düzeyde plan yapma yetkisine sahip kuruluşlar olsun, ortak tema piyasa dinamiklerini ve sermaye birikim süreçlerini ve bu çerçevede ortaya çıkan talepleri ön plana alan bir planlama anlayışı dağınık bir örgütlenme anlayışı içinde bu dönemin bütününe giderek artan biçimde damgasını vurmaktadır.

Bu tür bir yapılanmaya uyumlu biçimde, planlamanın uzun vadeliliği, kamu yararı merkezli olması, gibi özellikleri de sorgulanır hale gelmiştir. Daha önceki dönemin sorgulamasından farklı olarak, bu dönemde söz konusu sorgulama planlamaya olan inancın yitirilmesine yönelen bir nitelik taşımaktadır. Kentsel yatırımlar ve büyüme ekonomik gelişmenin motoru haline geldiği ölçüde, sermayenin talepleri de, kent bütününe yapacağı etkilerden bağımsız olarak yerine getirilmesi gereken talepler olarak görülmeye başlanmıştır. Bu çerçevede kent planlaması kentin parçaları üzerinde yoğunlaşan bir kentsel tasarım sürecine indirgenmiş bulunmaktadır. Bu dönemin planlama açısından paradigmatik kenti İstanbul'dur. Bu kentin dünya kenti olarak öne çıkartılmasına koşut olarak, kentlere gerek devlet gerek sermaye tarafından aktarılan kaynakların büyük bölümü bu kentte yoğunlaşmış bulunmaktadır. Bu stratejinin bir sonucu olarak İstanbul'a yönelen büyük ölçekli yatırımların hemen tamamı kentin içinde kent bütünün gözetmekten çok, yatırım yapan girişimcilerin faydası gözetilerek yer seçmektedir. Planlama süreci ise bu karârları rasyonalize eden tasarım uygulamalarına dönüştürülmektedir. Kuşkusuz bu tür bir durum sadece İstanbul'a özgü değildir. Ankara, İzmir, Mersin, Adana gibi kentlerde yapılan yatırımlarda da sermayenin rasyonalitesini merkeze koyan bir kentsel tasarım anlayışının planlama alanına damgasını vurduğu görülmektedir.

Projeci anlayışın ağırlığını giderek planlama alanında hissetirdiği bir ortamda planlama meslek alanında ortaya çıkan farklı konumlanışlara kısaca bakmakta yarar vardır. Üniversiteler açısından bakıldığında, önceki dönemden farklı olarak, planlama bölümlerinin dikkate değer bir bölümünün danışmanlık mekanizmasıyla bu uygulamalara aktif olarak katıldığı görülmektedir. Özellikle belediyelerin yürüttüğü parçacı yaklaşıma katıldıkları ölçüde üniversitelerin eleştirel konumlar üretmesi de imkansız hale gelmektedir. Bu çerçevede İMP örneği çarpıcı bir örnek oluşturmaktadır. Bu yapılanma içinde İstanbul'da yer alan planlam bölümlerinin hemen tamamından öğretim üyelerinin bir bölümünün yanında, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü gibi geçmiş dönemlerde eleştirel bir yaklaşımın üretilmesine öncülük etmiş bir yapılanmadan da bu sürece danışmanlık yapanların çıkması düşündürücüdür. Böyle bir durumda bu tür uygulamalara yönelik eleştirel bir yaklaşımın nereden geleceği sorusu önem kazanmaktadır[9].

9 *Bu dönemin eğitim açısından bir başka olumsuzluğu özellikle büyük kentler dışındaki üniversitelerde yeterli birikim sağlanmadan açılan şehir planlama bölümleridir. Bu tür bir açılım şehir plancısı sayısını artırmakla birlikte, alana giren plancıların donanımsızlığı sorununu gündeme*

Bu çerçevede söz konusu süreçlere yönelik eleştirel yaklaşımı Şehir Plancıları Odası öne çıkartmaya çalışmaktadır. Ancak bu tür bir karşı çıkışın meslek alanında ne derece destek bulduğu da belirsizdir. Tartışmalı konular haline gelen kentsel projelerde meslek odası içinde yer almış aktif üyelerin bir bölümünün de danışmanlık ve benzeri türden konumlarla aktif olarak sürece katıldıkları görülmektedir. Şehir Plancıları Odası'nın davalar, basın açıklamaları, protesto eylemleri gibi etkinliklerine meslek alanından katılımın sınırlılığı üretilen muhalif konumu da cılızlaştırmaktadır. Bu tür bir konumlanış etkin hale getirildiğindeyse karşı bir kampanyanın, İzmir Expo örneğinde olduğu gibi, hedefi haline gelmektedir[10].

Planlama meslek alanını çevreleyen bu olumsuzluklara bir başka örnek planlama alanında şehir plancıları ile mimarlar arasındaki ilişkinin giderek daha fazla yarışmacı ve alana hakim hale gelme kaygılarınca belirlenmesidir. Önceki dönem, bu türden yarışmacı eğilimlere karşın, bu iki meslek arasında belli bir dayanışmanın ve planlama alanını kamu yararı çerçevesinde genişletmeye yönelik ortak mücadelenin öne çıktığı görülürken, günümüzde bu tür bir ortak paydanın giderek zayıfladığı görülmektedir.

Kentin meslekleri arasında ortaya çıkan bu yarışmacılık mesleki alanda belli bir gerilemeyi yaratmakla birlikte, planlama meslek alanında plancıların otoritesine yönelik sorgulamanın daha başka biçimlerde de kendini gösterdiği görülmektedir. Alanın özellikle ekonomik alandan özerkliği önemli ölçüde aşınmış bulunmaktadır. Bu çerçevede plancı büyük ölçüde projeci çıkarların isteklerini yerine getirine bir teknisyen konumuna itilmektedir. Büyük ölçekli projelerin hemen tamamında, büyük yatırımcıların verdiği planlama kararları siyasetçiler tarafından plancıya aktarılmakta ve talep edilene teknik çözümler bulması beklenmektedir. Bu çerçevede, son dönemde katılımcılık, kamu-özel işbirliği, yönetişim gibi kavramlar etrafında ortaya konan yeni anlayışlar çoğu durumda gerçek bir katılımın önünü açmak yerine, söz konusu güçlü çıkar gruplarınının planlama sürecine meşru bir zeminde müdahale edebilmesinin önünü açmaktadır.

GENEL DEĞERLENDİRME

Bu tür bir sürecin planlama alanındaki sonuçlarını meslek alanını tanımlayan ve kuramsal bölümde tanımladığımız dört temel belirleyici özellik açısından değerlendirdiğimizde, meslek alanında biriken sermayenin önemli ölçüde yi-

getirmektedir.

10 Meslek alanı ve örgütünde çıkan bu tür olumsuzluklar sadece şehir plancılarına özgü değildir. Bu bildirinin sunulmasından sonra ortaya çıkan ve Mimarlar Odası İstanbul Şubesi'ni ele geçirmeye çalışan 'Mimarlık için Mimarlık' yaklaşımının bu yöneliminin geri planında da mevcut yönetim anlayışının projeci anlayışa karşı çıkışı vardır.

tirilmeye başlandığı görülmektedir. Plancının daha önceki dönemlerdeki ile karşılaştırıldığında alandaki eğitim ve deneyimle sağlanan yetkinliği yapısal olarak sorgulanmakta, bu tür bir konum 'ekonominin gerekleri' tarafından sarsılmaktadır. Bu çerçevede plancının alandaki otoriteside büyük ölçüde sarsılmış bulunmaktadır. Meslek odasının bu çerçevede düzenleme yetiside büyük ölçüde aşınmıştır. Ortaya çıkan olumsuz koşulların kuşkusuz en can alıcı yönü alanı düzenleyen etik kuralların giderek belirginliğini yitirmesi, daha önce alana yön veren kamu yararı gibi kavramların alanda çalışanların temel değeri olmaktan çıkmaya başlamasıdır. Giderek artan biçimde yarışmacı hale gelen bir ortamda, alana yönelik düzenlemelerin etkisizleştiği ve bu yapılanmanın da kamu otoritesi tarafından teşvik edildiği düşünüldüğünde, bu tür olumsuzluğun alanı tanımlar hale gelmesi kaçınılmazdır. Kuşkusuz bu tür bir gelişme plancılar açısından önemli bir özerklik yitirimi ve mesleksizleşme anlamına gelmektedir. Mesleksizleşme sorunu bugün planlama alanının ve plancıların karşı karşıya kaldığı en önemli sorundur.

MESLEK ALANINA İLİŞKİN GÖZLEMLER

Doç. Dr. BAYKAN GÜNAY

(Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)

Esas sunuşa geçmeden önce birkaç konuya değinmekte yarar görüyorum. Çok kullandığımız üç sözcük var. Rant, aks ve leke. Rant sözünü çok fazla kullanıyoruz ama Türkçede kullanılan "getiri"nin daha güzel ve doğru olduğunu düşünüyorum. Aks ise bana baltayı çağrıştırıyor. Hiç kullanmamayı seçip yerine "omurga" sözcüğünü kullanmalıyız. Leke, eğitimde de kullandığımız ve bence çok tehlikeli bir sözcük. Çünkü leke ile onkoloji ilgilenir veya çıkartılacak ve içeriği belirlenmemiş bir şey olduğundan, varsa çıkması için kuru temizleyiciye verirsiniz.

6 ya da 7 yıl kadar önce "Avrupa Birliği Süreci ve Planlama" isimli toplantıda bir açıklama yaptım. Bu Kolokyum konusu ile bağlantılı ve bugün de geçerli olduğu kanısındayım.

> *"Kentsel gelişmeyi ülkeyi parsellemek olarak algılayan yöneticiler, taşınmaz sahipleri ve inşaat sektörü, plancıdan araziyi imarlı hale getirecek biçimde imar planı yapmasını bekliyor, bunun sonucunda uygulama alanımız bir türlü incelemiyor. Bu süreci reddederek kuramla uğraşan biz akademik çevreler ise, planlamayı salt sürece indirgeyerek bir dönem nicel modellerde çözüm aradık. Bir dönem kamunun hakimiyetini ve kooperatifçiliği, bir başka dönem ise planlama, programlama ve bütçeleme sistemlerini, daha sonra arazi düzenleme tekniklerini öne çıkardık ve bunu imar hakları aktarımı izledi. Bir bölüm tartışmacı, tasarımı sermayenin, özellikle emlak sermayesinin aracı olarak görürken; diğer bir kesim, çözümleri sivil toplum kuruluşlarında aradı. Bunun sonucunda kısıtlayan değil, olabilir kılan bir planlama yaklaşımı savunuldu. Kimileri mekanı sahiplenmenin önkoşul olduğunu, bu olmadan planlama ya da tasarım yapmanın anlamsız ve nasıl olsa yapılır bir süreç olduğunu vurguladı. Depremden sonra ise planlamayı tehlike yönetimine indirgedik; yerbilimci değil, yerleşme bilimci olduğumuzu unuttuk.*
>
> *Kamunun güçlü olduğu dönemlerde uğraştığımız nazım plan ve kent makroformu çalışmalarının anlamsız olduğu noktasına geldik, hakçalık*

kavramını çabuk tükettik, ağlar o kadar güçlüydü ki karşı duramazdık. Şimdilerde planlamanın demokrasi projesi olduğunu savlıyor, bireyler arasında demokratik bir dayanışma olduğunda mekanın kurtulacağını varsayıyoruz. Buna karşılık çok sayıda plancı, gayrimenkul yatırım ortaklığı; yani sermaye girişimlerinin sihrine kendisini kaptırmış. Taşınmaz geliştirme modelleri ise özel sektör güçlendikçe, geliştirdiğimiz yeni bir yaklaşım olmuş. Daha yenilerde ise ülkede öldüğünü savladığımız bölge planlaması yerine, öğrenen bölgeler, ya da yeni bölgecilik gibi akımlara kendimizi kaptırmış bulunuyoruz. Kent-bölge ve bölgesel kalkınma ajansı kavramları da dünyamızın parçaları oldu. Küreselleşme ise, herkesin arkasına kaçtığı ne idüğü belirsiz bir ejderha...

Şehir ve Bölge Planlama eğitimi bu bağlamda 1960lı yıllarda başlatılmış, hem bölgesel hem de kentsel sorunlarla baş edebilecek, çözümler üretecek, ülkenin fiziksel mekânına biçim verecek uzmanların ve meslek adamlarının yetiştirilmesi süreci başlatılmıştır. Bunların bir bölümü meslek alanımız içinde varlıklarını sürdürmekte, bir bölümü de daha farklı alanlara kaymış bulunmaktadırlar.

Şehir Plancıları Odası yaklaşık kırk yıldır meslek alanımızı temsil etmektedir. Bu çerçevede tüm şehir planlama okulları ile ilişkiler sürdürülmekte ve her yıl yapılan kongre ve kolokyumlarla şehir ve bölge planlamasına ilişkin konular çevre, eğitim, yoksulluk, dünyadaki gelişmeler, siyasalar, Avrupa Birliği gibi çoğunluğu akademik ilgi alanları ile zenginleşmiştir.

Kuşkusuz bu tartışmalar yankı yaratmış ve etkin olmuştur. Buna karşın ülkemizdeki şehir ve bölge planlama mesleğinin, bu alanda uğraş gösteren meslek adamlarının karşılaştıkları sorunlar ve ürünleri tartışılmamış, ülke bu bağlamda kendi kuramını da oluşturmamış, özellikle batı ülkelerinin kendi uygulamalarından kaynaklanan kuramları ön plana çıkartılmıştır. Bunun sonucunda uygulama adı altında mimar-plancılardan devir alınan imara dayalı planlama süreci geliştirilmemiş, imar kurumu giderek katı, buna karşın herkesin yakındığı bir kentsel çevre geliştirmenin aracı olmuştur.

Şehir ve bölge plancıları da kendi ürettikleri çevrelerden yakınmakta, bunun nedenlerini araştırma ve çözüm üretme yerine çok çeşitlenen bölge, çevre ve kent sorunlarıyla ilgilenmektedirler. Buna karşılık 9. 5 yıllık plan tartışmaları sırasında, tüm komisyon üyelerinin bir ulusal fiziki plan istemine karşılık DPT elemanları bunu nasıl üretebileceklerini bilmediklerini ifade etmişlerdir.

Kentlere son biçimin verildiği şehir planlaması meslek alanı ise imar kurumuna ve haritacılığa indirgenmiştir."

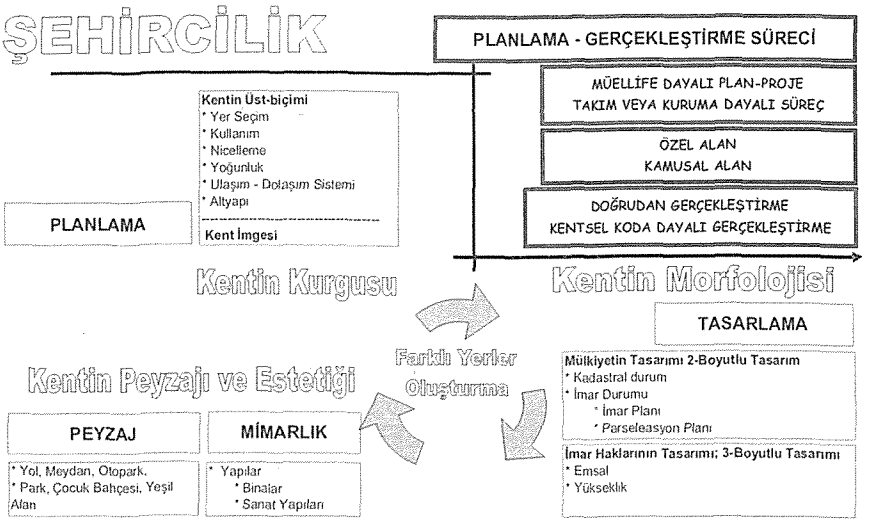
Son 20 yıllık performansımıza baktığım zaman, ne kadar çok konu ile uğraştığımızı görüyorum. Hatta diyebilirim ki ilgilenmediğimiz ve uğraşmadığımız konu bulunmuyor. Her şeyi yeniden kurgulamışız, bir anlamda Dünyayı kurtarma çabası içerisindeyiz. Sonuçta yapmadığımız yok ama bir tek konuyla ilgilenmemişiz; meslek alanı. Bu yılki toplantının ya da bu oturumun isim babası olduğumu düşünüyorum, çünkü yetiştirdiğimiz öğrencilerin yarısının ne iş yaptığını anlayamamışız onu öğrendik, ama kalanın da yarısından çoğu meslek alanını icra ediyor ve de biz bunu "akademia" olarak daha bir kenara atmışız. Stüdyolarda öğretiyoruz ve bu yeterlidir düşüncesine kapılmış durumdayız. Bu ortamlarda ilgi alanımıza giren bütün kavramları akademik olarak tartıştık. Peki, biz akademisyenler olarak meslek alanına ne verdik, meslek alanında ne tartıştık? Birçok zaman işi coğrafyacılığa da döktüğümüze tanık oldum. Tabii ki bunlar da akademik dünyanın ilgilenmesi gereken konular ve yapması gereken işlerdir. Bu konuda hiçbir itirazım olamaz, ama işin meslek alanı kısmını ihmal ettiğimizi düşünüyorum. Bunun karşılığında en çok tartıştığımız konu ise hepimizin yaşadığımız çevreden mutsuz olmamız. İyi bir yaşam istiyoruz, peki "iyi bir yaşamın koşulu" nedir? Mutlu yaşam kaliteli çevre sözcüklerini kullanıyoruz. Aslında sihirli sözcük mekan. Acaba mekanı nasıl üretiyoruz?

Çok ilginçtir, 9 uncu 5 yıllık plan hazırlıklarında ihtisas komisyonu tartışmaları sırasında her üye "ulusal ölçekte" plan yapılması gereğinden söz etti. DPT'de bu konu ile ilgili olarak görevli kişi ise bu planın nasıl yapıldığını bilmediğini belirtti. Demek ki bir sıkıntı var. Yani kullandığımız sözcükler, kavramlar, sonuçta bizi iyi bir mekana doğru itmemiş. Bu arada meslek adamları haritacılık ve imar kavramlarının esiri olmuşlar ve biz onlara kızıyoruz. Ben de o alanda işler yaptım. 1968 yılında ilk büromu açtım. O dönemde Oda yoktu, Mimarlar Odası'na kayıtlıydım. Seneye 40'ncı yılımı kutlayacağım, ama bu meslekte olan bir kırk yıldır. Bunun içinde son 25 yıldır akademiadayım, ama hiçbir zaman o alandan kopmadım. Eğer teorik alanda bildiklerimi o alana taşımaya çalıştım. Son olarak Mersin'deki sempozyumda da aktardığım gibi bir dünya kurgulamaya çalışıyorum. Şehir plancılığı bir araçtır, aslında amaç şehirciliktir, şehri üretmektir. Eğer bizim planlarımız istediğimiz şehri üretmiyorsa ki artık çok fazla da böyle neoliberal uğraşlarım yok, bu konuyu farklı bir biçimde irdelememizin zamanı gelmiştir düşüncesindeyim. Herkes söze "küresel" ile başlıyor. Peki, küresel sözcüğü yeni mi? İstanbul kurulduğu anda zaten küreseldi. Yani küresel ilişkiler ağının içinde idi. Acaba bu kavramların arkasına mı sığınıyoruz ve esas ilgilenmemiz gereken alanı, gelmemiz gereken noktayı biraz uzaklaştırıyor ve yadırgıyor muyuz?

Biraz önce söyledim amaç ve asıl olan şehirciliktir, şehri üretmektir. Plan yapıp plana aşık olmak amaç olamaz. Benim değer yargılarıma göre eğer plan iyi bir şehir üretiyorsa iyi plandır, üretmiyorsa kötü plandır. Sözcükleri bir

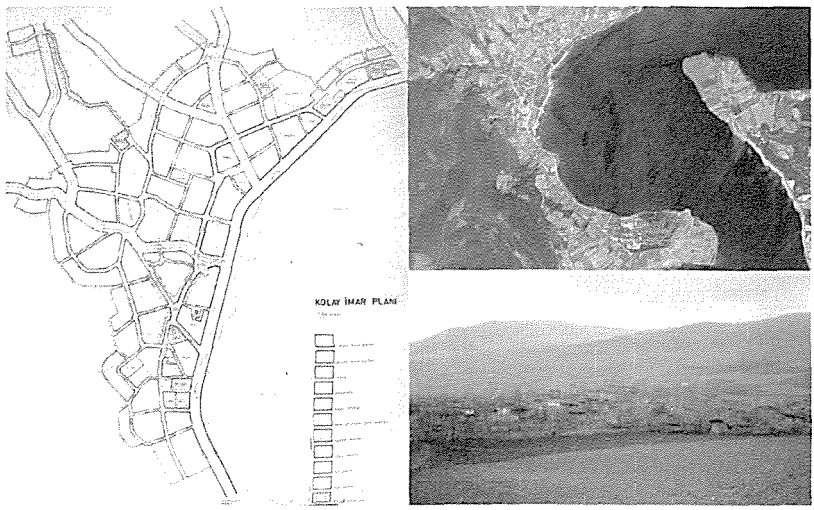
miktar değiştirdim. Bu son planlama dergisinde çıktı, ama biliyorum ben de hepiniz gibi dergiye şöyle bakıp bir kenara kaldırıyorum o anda okumuyorum. Sonra ilgilendikçe okuyorum. Planlama sözcüğünü değiştirdim, yerine "kentin kurgusu" sözcüklerini koydum. Çünkü planlama sözcüğü çerçevesi ile çok rasyonel pozitivist bir dünya kurgulamaya başlıyoruz. Ben giderek bu tavırdan uzaklaştım. Bugünkü sunuşum da biraz bu tavır değişikliğini aktaracak.

Sonuçta bir kenti kurguluyoruz ve kentin morfolojisine karar veriyoruz. Henüz tasarım sözcüğünü hiç kullanmadım. İki boyutta mülkiyet düzenini, üçüncü boyutta imar haklarını belirliyoruz. Bunların ikisi de bizim tekelimizde artık, başkasının değil ve bu ikisinde de altında bir plancının imzası olan bir belge sistemi üretiyoruz. Bunun sonunda kentin peyzajı diyorum. Oktay Ekinci'den farkım mı var? O, konuyu mimarlık olarak basite indirgiyor. Mimarlık da tabii bir parçası, tabii ki var, ama bizim bıraktığımız o morfolojik dünyanın içinde, mimara binasının makyajı kalıyor. Peyzajcıya da boş alanların içini kurgulamak kalıyor. Dolayısıyla burada, bu süreçte bir sıkıntı var. Esas bu süreci tartışmak gerektiğini düşünüyorum.

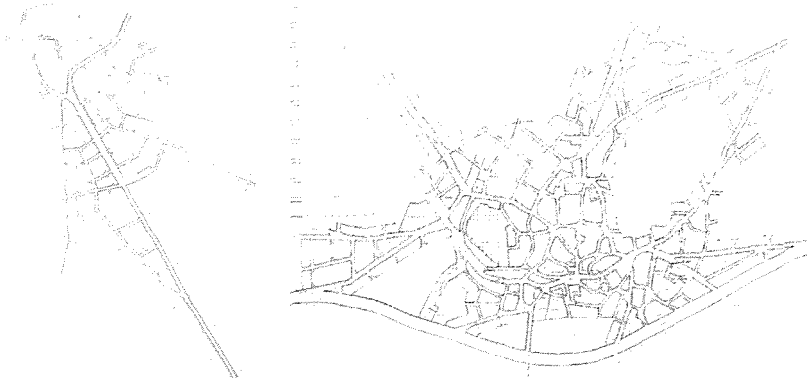


Tabii ki bu sürecin içinde pek çok konu var, onları inkar etmiyorum. Katılım olacak, ama katılımın belgesini kim hazırlayacak? Demek ki o belge kendi kendine üremiyor. Gördük ki neredeyse işin yüzde seksenini biz hazırlıyoruz ve bu çerçevede etik ya da ahlak, her neyse, ona bir başka boyut daha kazandırmak gerekiyor. Yaptığımızın mutlak adli vaka olan bir etik tarafı var, onu tartışmıyorum. Ancak sorun adli vaka halinde olmayan etiği nasıl tanımlayacağımız. Meslek etiği bu tanım çerçevesinde belirlenecek. "Mekanı iyi üretiyor muyuz, üretmiyor muyuz" sorusu ve bunun cevabı, bir başka etik çerçeve belirler ki bu yakalaması en zor olanıdır.

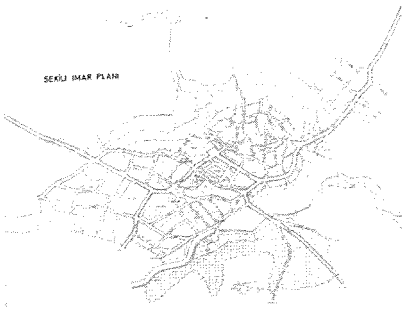
Mesleğe hepiniz gibi imar planı yaparak başladım. Bu belgelerin çoğu sakladığım 40 yıllık eski belgeler. Annemin masasının üstünde bunları çiziyordum. Sonra komik bir iş yaptığımı anladım. Örneğin, Kolay isimli yerleşmenin imar planı. Yerleşmenin adı Kolay, ancak baraj gölü ile kaplanacak. Yani bu planı yapsam da olurmuş, yapmasam da. Bu tür bir yerleşme için böyle bir çalışma yaptığım için kendimi sorguladım. Aslında yaptığım diğer benzer çalışmaları da sorguladım. Bizim eğitim gördüğümüz dönemde biraz mekan, biraz mimarlık öğrendiğimiz için ben işin bu tarafında kaldım. Bunları mimara çizdirmedim. (Resim 3) Hatta Bülent Tanık hocam burada ise hatırlar. Bir ara benim bu davranışım onun eğlence konusu oldu ama sonra bana hak verdi. Ben bununla ilgileniyorum. Başka şeylerle ilgilenmiyorum. Kimi zaman parçacı da olabiliyorsunuz bu yaklaşımla. Ne var ki ben bunu bir eleştiri konusu olarak görmüyorum. İyi tasarımcı, parçayı bütüne göre kurgulayandır.

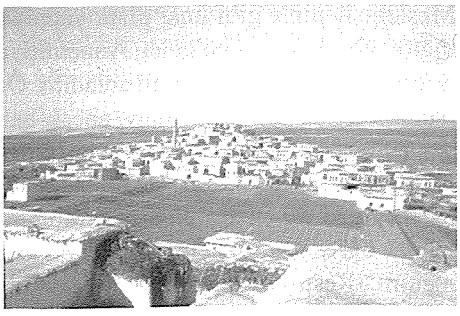


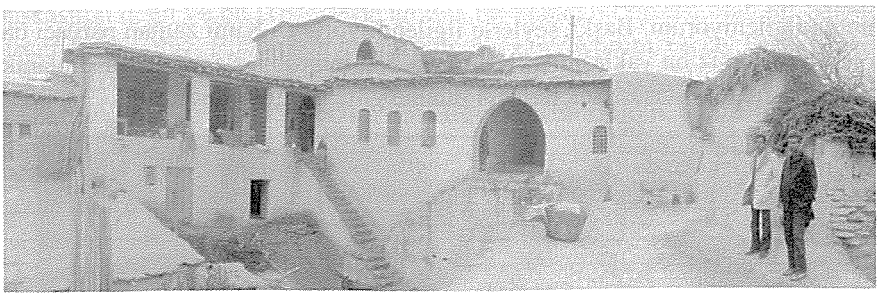
Kolay yerleşimi, planı, baraj gölü



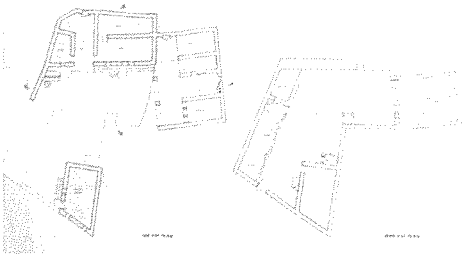
Eski plan çalışmalarından örnekler

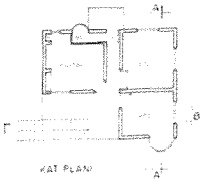




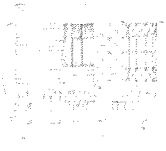








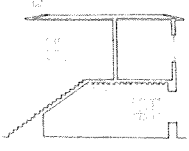
KAT PLANI



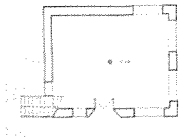
ÖN CEPHE



YAN CEPHE



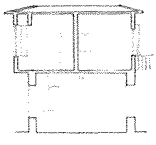
BB KESITI



ZEMİN KAT PLANI



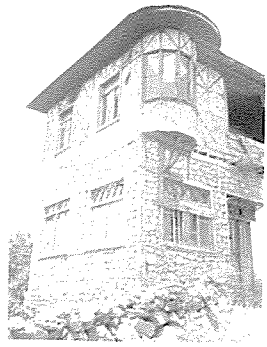
ARKA CEPHE



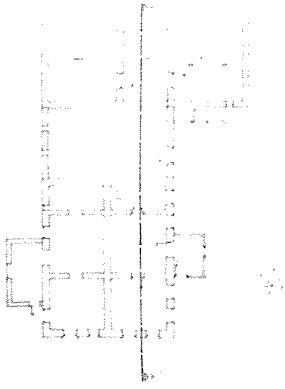
AA KESITI

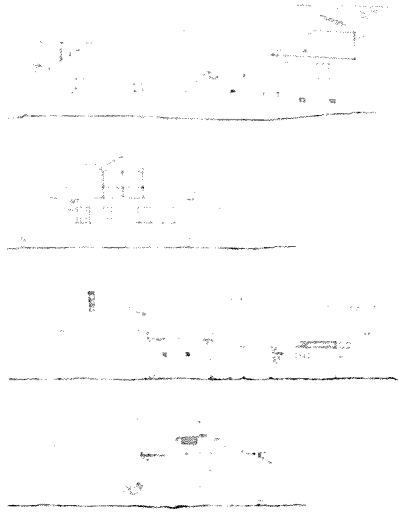
SEBİL KONUT RÖLEVESİ
1/100



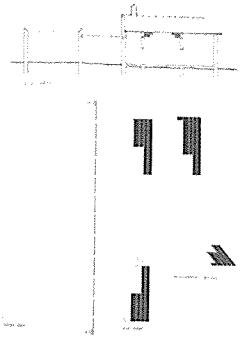


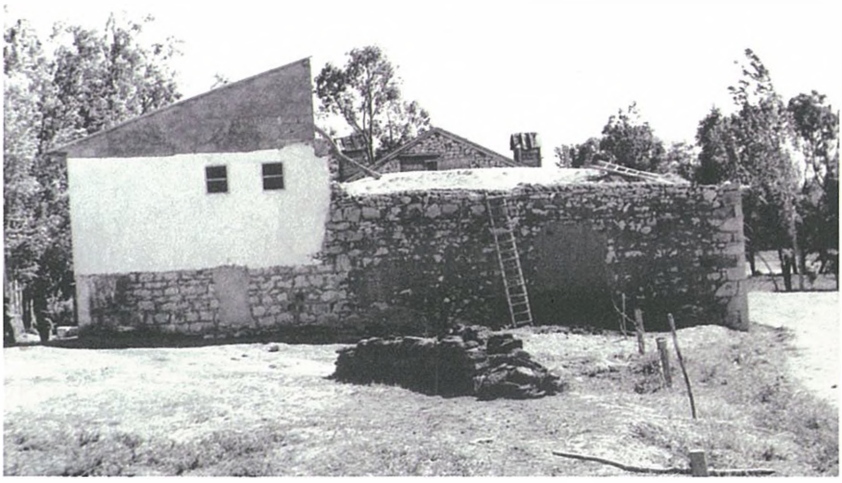
AYDINTEPE
konut rölövesi





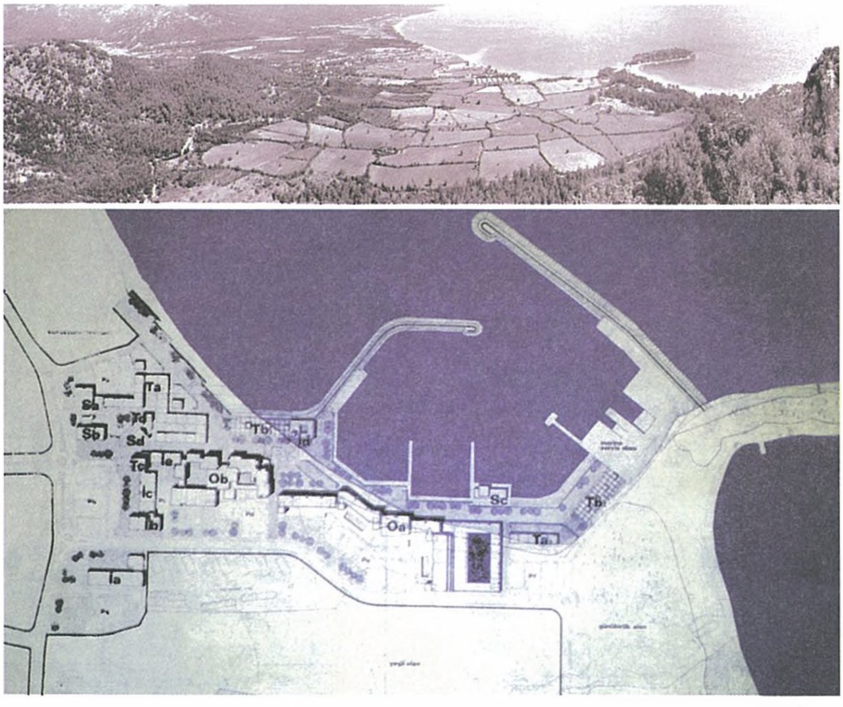






Mekan ve mimari tasarım örnekleri

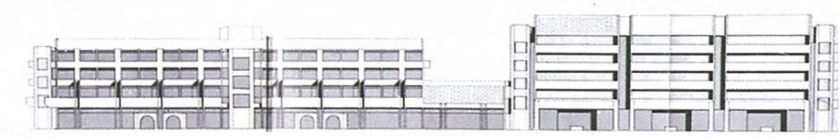
1975 yılından beri imar meselesiyle ilgilenmedim ya da mekanı tasarladıktan sonra yapılması gereken bir iş olarak algıladım. Burada da imarcılık döneminden sonra gelen dönemdir. Güney Antalya'da Kemer'de çalıştık. Kimileri kötü diyor ki kötü etmişiz, kimi diyor ki "İyi etmişsiniz". Ancak bu ürünler büyük bir tartışmanın, mekana ilişkin değerlendirmelerin sonucunda ortaya çıktı.



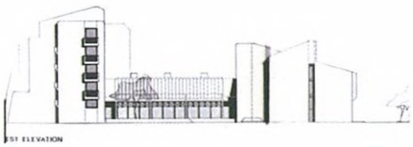








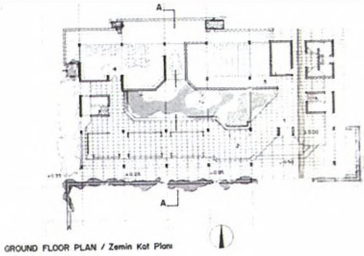
NORTH ELEVATION



EST ELEVATION



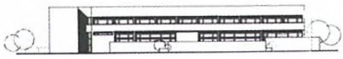
DOĞU GÖRÜNÜŞÜ / EAST ELEVATION



GROUND FLOOR PLAN / Zemin Kat Planı



NORTH ELEVATION / Kuzey Görünüşü



SOUTH ELEVATION / Güney Görünüşü





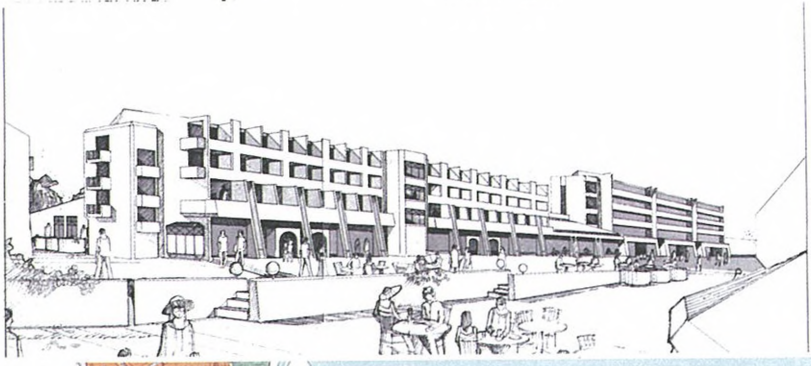
EAST ELEVATION / Doğu Görünüşü

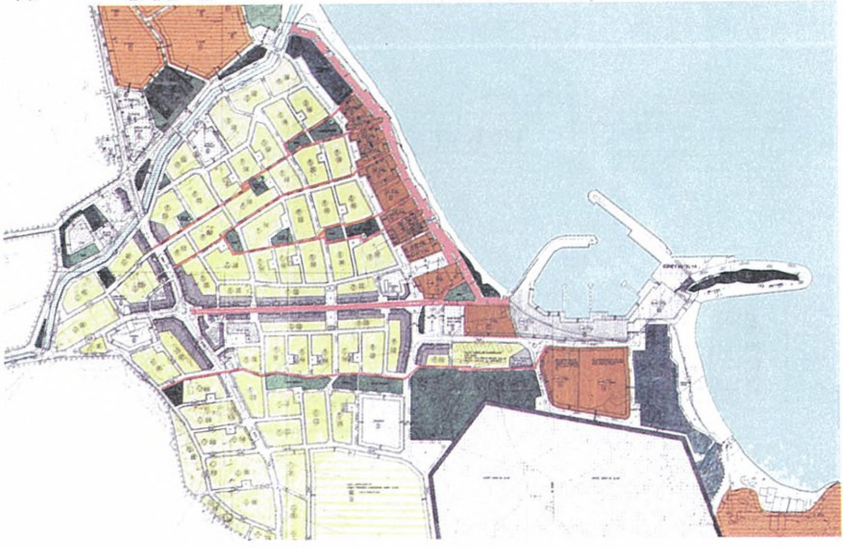


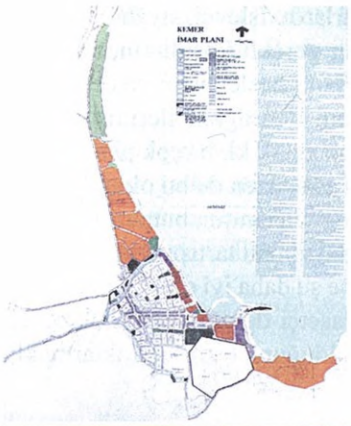
WEST ELEVATION / Batı Görünüşü



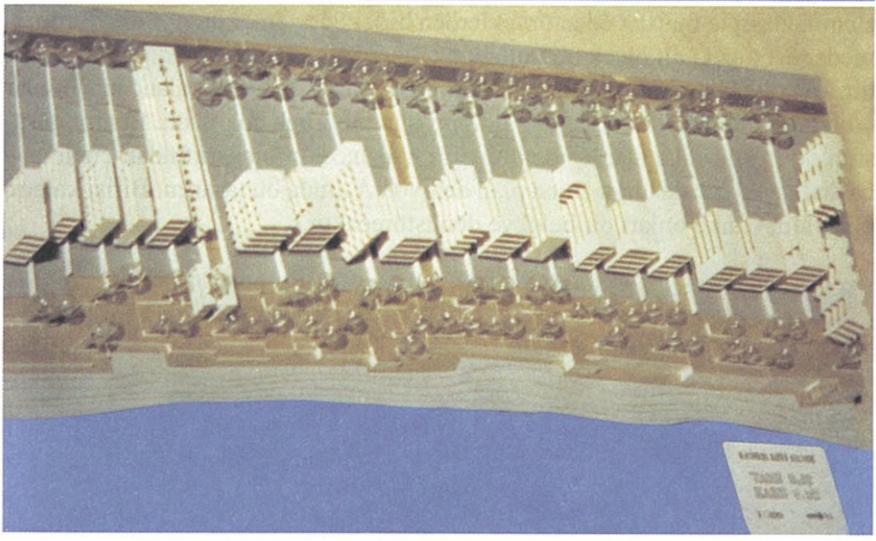
SECTION A-A / Kesit A-A

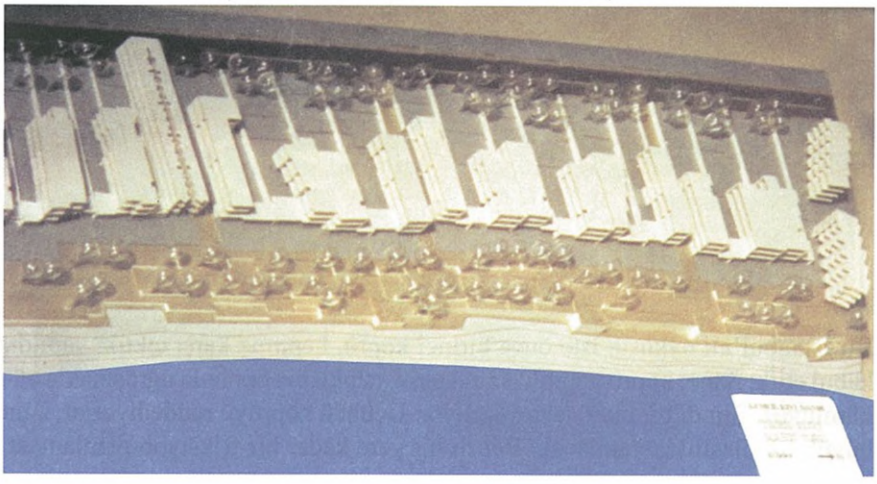





KEMER
İMAR PLANI







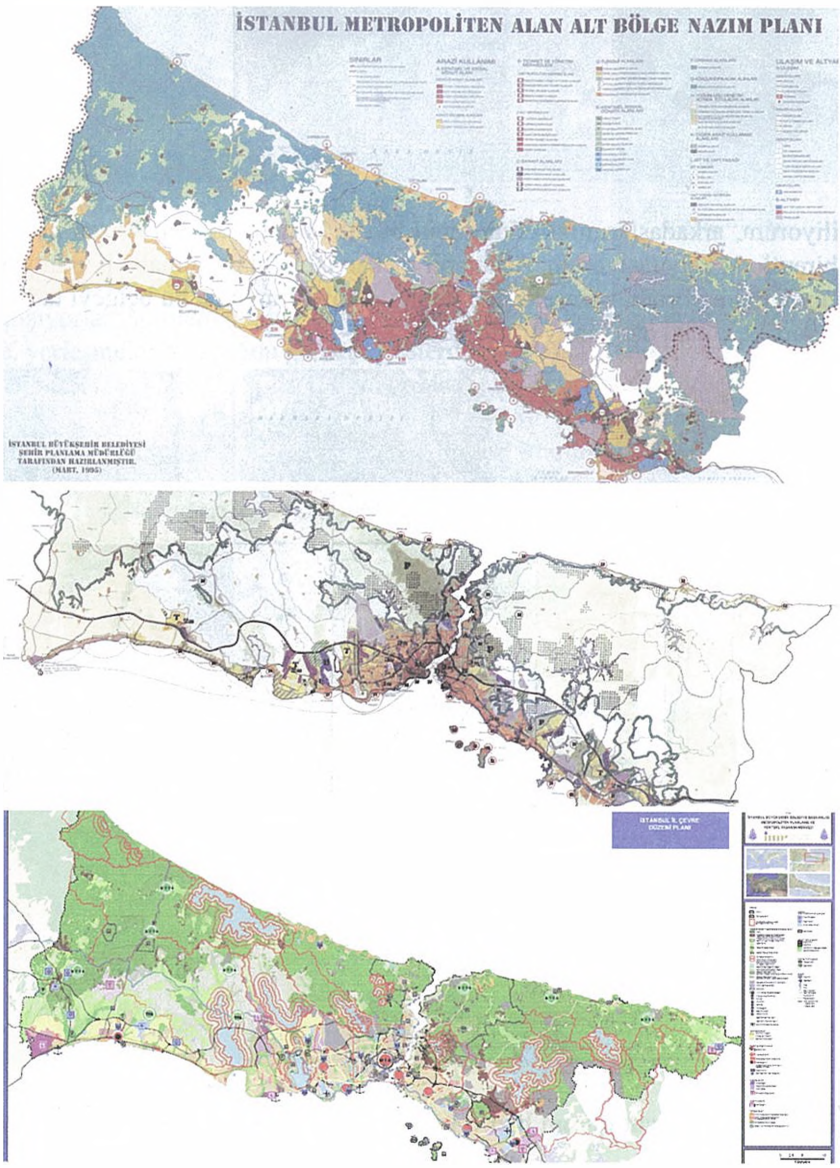
O dönemdeki mimarlarımız da modernist mimarlardı. İşlevci, siyah beyaz döneminin mimarları. İyi bir mekan üretmek için gerekli koşulların, mekanın iyi bir kalbinin olması, bu iyi kalbin iyi damarlarla beslenmesi ve çeperlerin tanımlı olması ile özetlenebileceği kanısındayım. Ben öğrencilerime aktarırken de konuyu bu basitlikle ele aldım. Ancak, ne yazık ki, birçok plancıda bu yaklaşımın bulunmadığını gözlemledim ki beni esas üzen de bu oldu. Diyebilirsiniz ki, "kimse bize bu hakkı tanımıyor." O zaman tanıtın, bunun kavgasını verin. Bizler, büyük konular üzerinde tartıştık, ama bunu tartışmadık. Örneğin Bakanlığı ikna etmek istiyorsanız, "Bunun yerine şu daha iyi olur" demelisiniz ya da bir maket hazırlamalısınız ki sonucu siyasetçi de görsün, bürokrat da. Ya da bir mekanı tasarlıyorsanız o mekanın ne olduğunu birilerine aktarmakla yükümlüsünüz.

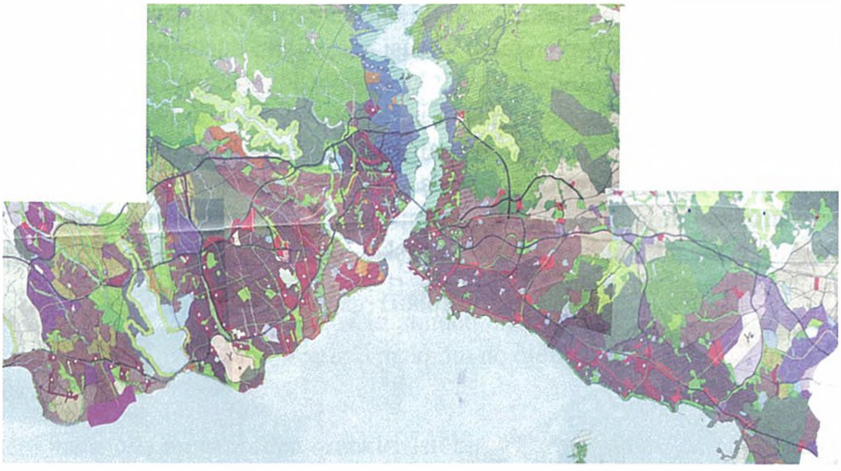
Beni fazlasıyla mutsuz eden örneklerden birisi Sarıgerme ile ilgilidir. Sarıgermede, üst ölçek, alt ölçek bütünlüğünün her zaman iyi çalışmadığının örneğidir. Üst ölçek kararları Bakanlıkça alınmış. Ancak ilk kazıda alandan sütunlar çıkıyor. İşin bir bölümünde yer aldığım için bu örnek çok üzdü. Benim görüşüm tasarımın rakamların, ideolojilerin, düşüncenin bir tarafından çizilmeye başladığı anda başladığı. Buna plan deniyor. Aslında bu tasarım. Birisi kalemi eline alır, çünkü onları bir belgeye dönüştürecektir.



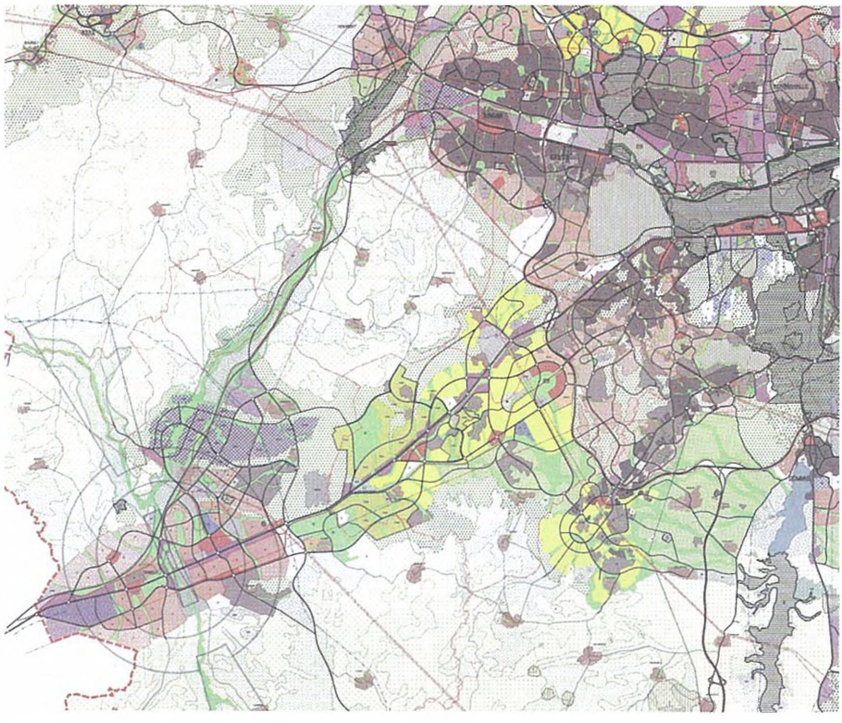
Bu İstanbul'un öyküsü, işte önce birinci köprü, hepimiz karşı çıktık, yapıldı, kabul ettik; ikinci köprü yapıldı, kabul ettik, çünkü biz bununla uğraşmakla yükümlüyüz. Şimdi bir plan daha yapılıyor. Üçüncü köprüyü reddediyorlar, ama büyük bir olasılıkla yapılacak. Belirli bir yere kadar bir friksiyon planlaması,

İlhan (Tekeli) hocam bunları bize 40 yıl önce anlatırdı. Yapmak zorundasınız, biliyorum, ama bir de B planınızın olması gerektiğini düşünüyorum. Giderek de plan dillerinin böyle anlaşılmaz bir kargaşaya dönüştüğünü gördüm. Bütün mevcudu koymanın adı plan olmaya başlamış. Öyle ki bu belge, İstanbul'u tanımanızı engelliyor. "Böyle mi olmalı İstanbul?" diyorum. Hatta öyle ki burası merkez, ya burası Tarihi Yarımada, bu ölçekte bile adı öyle olmalı. Bana sorarsanız bunun içini kırmızıya boyamanın anlamı yoktur, ama plancı alışkanlığımız, arazi kullanımı belirleme alışkanlığımız bize bunu yaptırıyor.





Biliyorum, arkadaşlarımız Ankara için büyük sıkıntı çektiler. Bazen ben de labirentlerle karşılaşıyorum. Acaba bir mekan labirent mi olmalı? Kimin yaptığını tartışmıyorum, küreselleşme ile ilgilenmiyorum ama bu belgeyi tartışabiliyorum, çünkü okuyamıyorum.



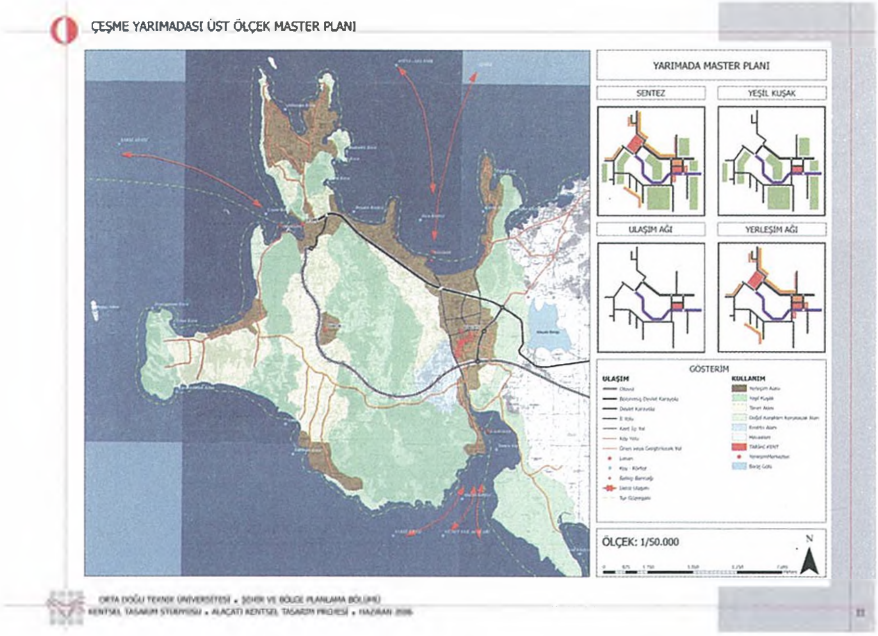
Coğrafya ve mevcut durum bizi o kadar etkilemiş ki plancı olduğumuzu za-

man zaman unutuyoruz. Hollandalı unutmuyor, planlamayı öldürmemiş. 10 kalemde ülke mekanı tanımlanmış. En hassasiyetle üzerinde durulan konu da yapı yasaklı alanlar. Üç boyutta ülke mekânını anlatabiliyor.

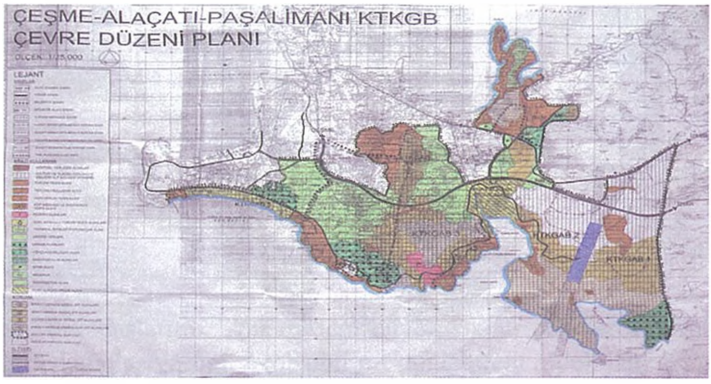




Öğrencilerle Çeşme Yarımadası, Alaçatı çalışalım istedik. Öğrenciler hep alan çalışıyorlar var olanı çiziyorlardı. "Olanı çizmeyin, ideoloji getirin" dediğimde, yerleşmelerin varlığını gerekçe gösterdiler. Plancı, gerektiğinde yerleşmeleri, var olanı görmemelidir. Çünkü buradaki bir yerleşmeyi gördüğüm zaman onun yanına birisi daha geliyor, onun yanına bir başkası daha. Görme, görmezsen doğru yapabilirsin. Resimdeki koridorları oluşturabilirsin.



Giderek planlama disiplinimiz bunları unutmuş. Unutmuş, ne yapmış; Turizm Bakanlığı bir belge getirmiş, hâkim de iyi mi, kötü mü olduğunu soruyor. Bu soruyu cevaplamak çok zor zira bu belge okunamıyor. Ne kalp var, ne sinir sistemi var. Sınırlar Bakanlar Kurulu tarafından kararlaştırıldığı için bir tek onlar var.

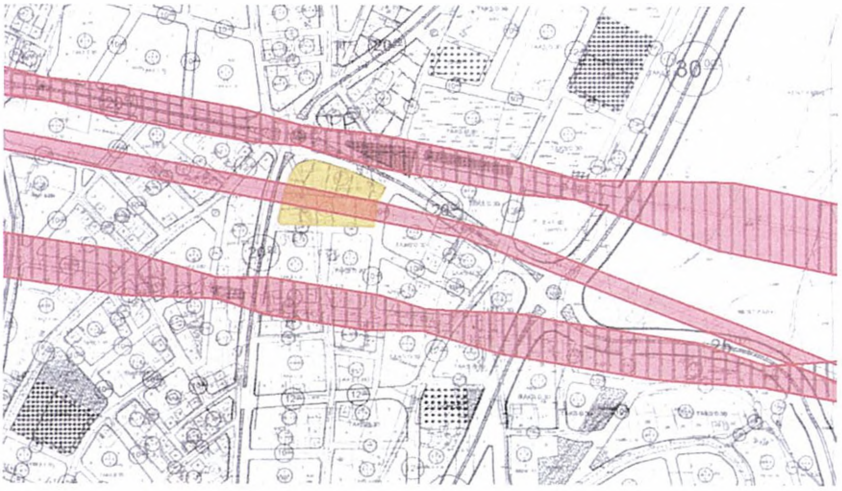


Burada ahlaki bir problem var mı? Belki yok. Plancı arkadaşımız planı yapmış, büyük bir olasılıkla nesneler doğru yerindedir, büyük bir olasılıkla ücretini doğru almıştır, büyük bir olasılıkla kimsenin hakkını da kayırmamıştır. Ancak sonuçta karşımıza böyle bir mekan çıkıyor. Sonra biz bunun çıkardığı mekana hayret edip "Ne olmuş" diyoruz.

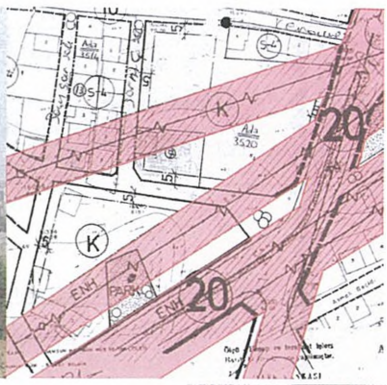


Bu örnekte biraz ahlak problemi var; yüksek gerilimli enerji nakil hatlarının altına konut yerleştirmekle bir önceki plan arasında önemli bir fark var. Biri-

sinin ahlak problemiyle diğerinin ahlak problemi farklıdır. Böyle bir mekanda yaşar mısınız? Hayır. O zaman başkasını da yaşatmamak plancı olarak görevinizdir.





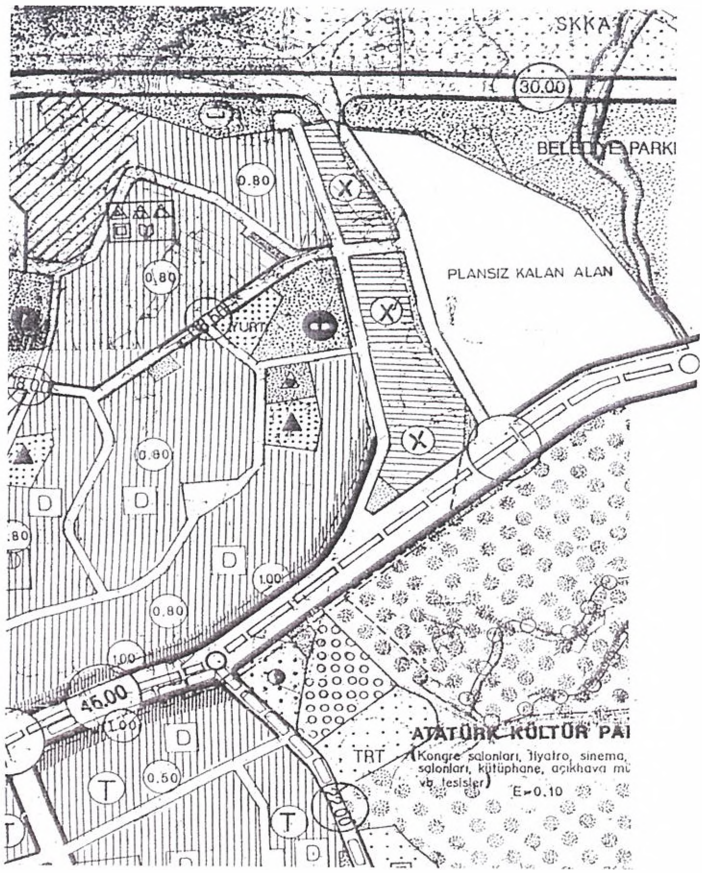




Plancılar ilginç sözcükler buluyorlar; örnekteki planda sanal parsel tanımlanmış. Yani parseli yok etmiş, Bir diğerinde plansız kalan alan var. Planlama literatüründe böyle bir kavram olamaz. Bir diğer alanda, yol kırk metre kot farkı ile geçiyor. Neden; parsellerin birisine belirli bir yerden kot verecekler. Aslında kurgulanan bu.



Bu örnekte ise, su kaynakları ihmal edilmiş, çok kazı gerektiren ve ağaç kesimine neden olacak pistlere göz yumulmuş, uygulama planı geçersiz halihazır harita üzerine çizilerek, "iptal edilen planlama alanı" gibi planlama dilinde yeri olmayan ifadeler kullanılmıştır.



Kot farkları hiç dikkate alınmadan yapılan planlara da rastlıyoruz.





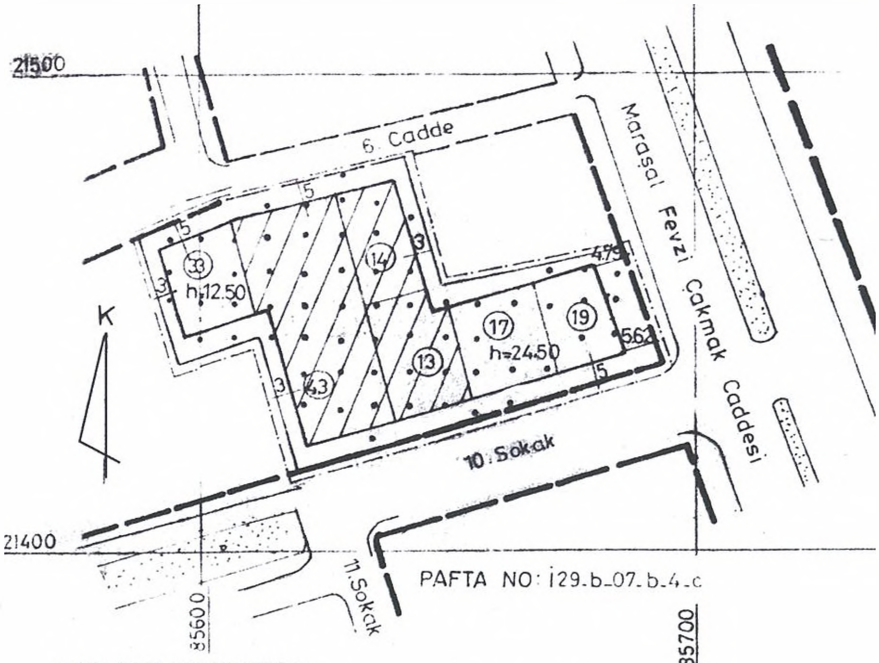
Biraz önce aktardığımdan farklı bir ahlak problemi de bu örnekte; Galiba sadece bizim icadımız olan bir durum bu. "Mevcut durum imar durumudur, yapıların yıkılıp yeniden yapılması durumunda eski duruma uyulacaktır". Bu imar affından başka bir şey değildir. Burada da karşımıza Ankara Keçiören'de Fethullah Mektebi çıkıyor.







Bu sefer laik cepheye geçelim. Başkent Hastanesi çıkıyor karşımıza. Cepheler de farklılaşmamaya başlıyor. Yapı yaklaşma mesafesi 4,52 ile 6,. Şeklinde plan kararı olabilir mi? Olur, çünkü yapılar yapıldıktan sonra plan rasyonalize ediyor ve bunun için bakanlığa gidiyor, bakanlık da imzayı basıyor.



ANKARA-(CANKAYA)
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ HASTANE ALANI
ÇANKAYA 2643 ADA, 13-14-33-43 VE 44 PARSELLER 1/1000
ÖLÇEKLİ UYGULAMA İMAR PLANI DEĞİŞİKLİĞİ

GÖSTERİM;

PLAN DEĞİŞİKLİĞİ ONAMA SINIRI

YAPI YAKLAŞMA SINIRI

HASTANE ALANI

MEVCUT HASTANE BİNASI

1. Hastane Alanına katılan 2643 ada,33 no.lu parsel H=12.50 m., 17 ve 19 sayılı parsellerin tevhidinden oluşan 44 no.lu parselde saçak seviyesi 24.50 m. (zemin + 7 kat) olacaktır. Yapılar imar planındaki ebatlarına gore yapılacaktır.

2. Hastane binalarına ait otopark ihtiyacı 4304 ada 36 parselde karşılanacaktır.

3. 44 no.lu parselde yapılacak binada 2 adet bodrum kat yapılabilir. Bu katlar Ameliyathane ve Laboratuvar, vb kullanımlara tahsis edilebilir ve mülkiyet sınırına kadar yapılabilir.

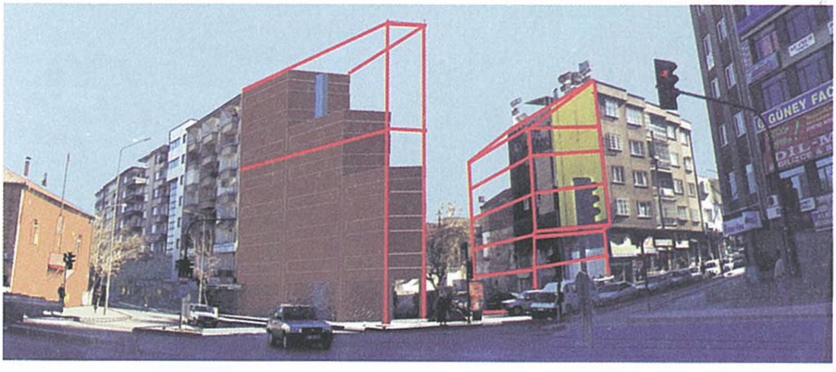
4. 2643 ada 43, 13, 14, 33 ve 33 parsellerdeki Hastane tesislerine ait Çankaya Belediyesince verilen yapılanma koşulları saklıdır.

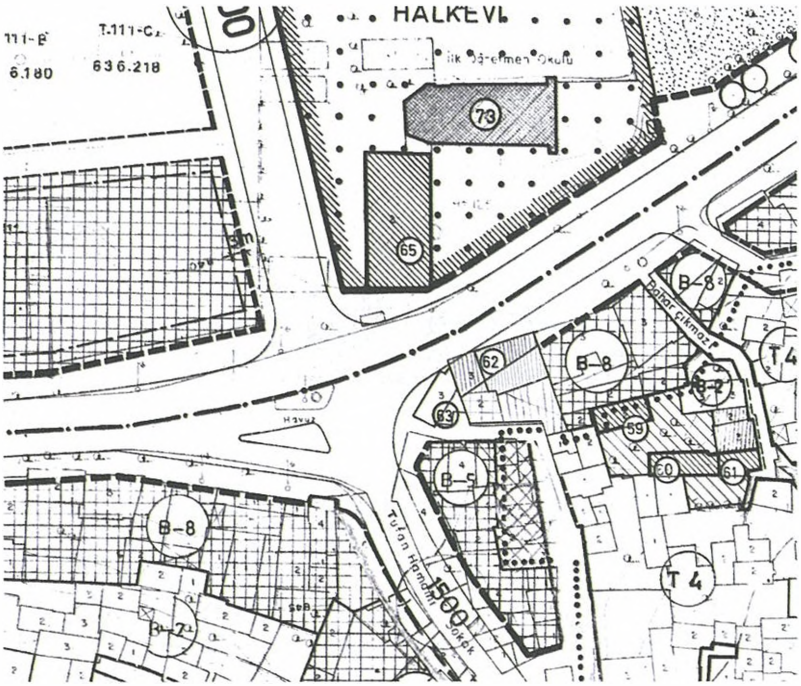
Bir diğer örnek; koruma kapsamından çıkan ve yıkılan binanın yerine yapılacak yeni yapı ile ilgili. Parseldeki binanın kaç katlı olacağına dair bir tartışma yapılıyor. En önemli konu, yapılacak binanın 8 ya da 5 kat olması Kimse de bir etüt yapıp, o mekana uygun çözüm üretme yolunu denemiyor. En uygun çözüme dair çalışma yapılmıyor. Her şeye rağmen bu alanda çözüm üretmek meslek ahlakıdır.



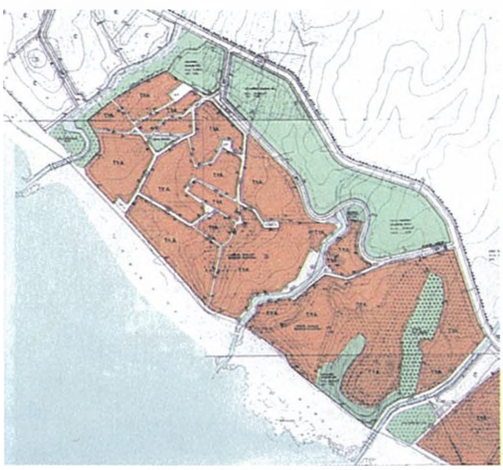



BANKAPITAL





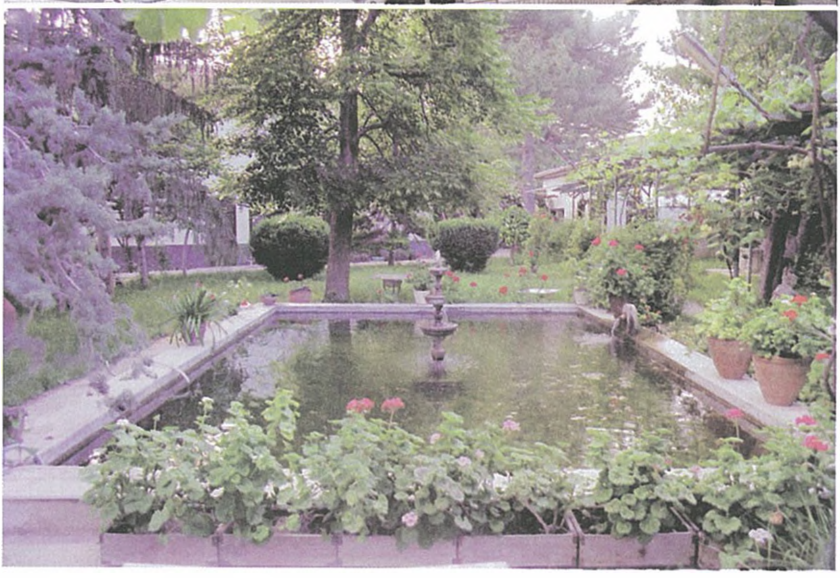
Bu örnekteki alanı Nimet (Sırcan) çok iyi tanır. Önce siz bir alanda denetim yapmayarak kaçak yapılaşmanın önünü açıyorsunuz. Ardından var olan durumu planlıyoruz. Mesleğimiz gereği bu tür konularda bilirkişi olarak da çalışıyoruz. Bu örnekteki alanda ben de bilirkişiydim. Bilirkişi olarak görevim olmamasına rağmen, bir plan da yaptım. Zira bir meslek adamı olarak yol göstermek ve o mekanı biraz olsun kurtarabilmek için çözümler üretmek de gerekebilir.





Plancı mevcudu her zaman görmüyor. Örneğin plancı imar planı yapıp asıl görmesi gereken binayı yapılacak parselasyon ile yok edebiliyor. Mekanı umursamıyor.

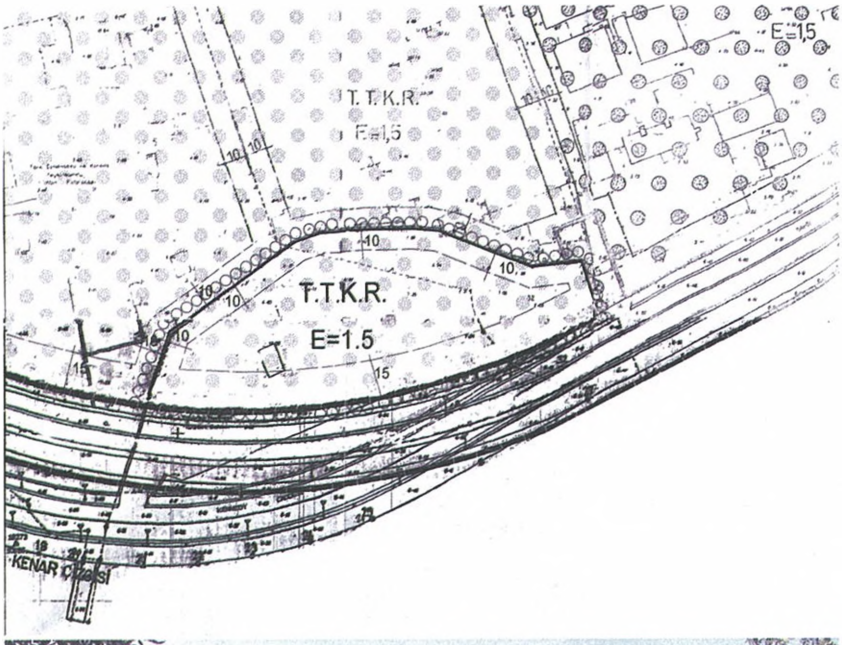




Selim Edez Çukuru güzel bir göl olmuş. Plancı bunu hala imar işi olarak görüyor. Başka bir gözle bakamıyor, belki de gidip görmüyor bile. Sonuçta da bu planlar ortaya çıkıyor.









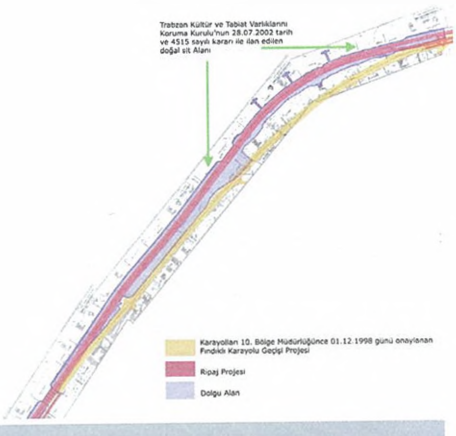
Kayseri Şeker Fabrikasının bulunduğu alan birinci derece tarım toprağı olarak belirlenmiş durumda. Ancak bu alanı Kayseri Belediyesi planlıyor ve yapılaşmaya açıyor. Bir plancı bu alanla ilgili planı yapıyor. Kimse itiraz etmiyor. Bir meclis üyesi dava açmasa bu işlem tartışma konusu dahi olmuyor.





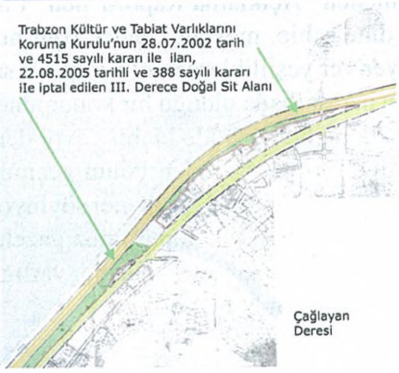
Son örneklerden birisi, Fındıklı'daki Karadeniz Sahil Yolu. Biliyorsunuz, gazetelerde de yer aldı. Bilirkişi incelemesi yapıldığında yol bitmişti. Burada bir plancının sözleri beni çok üzdü. Dava konusu edilen imar planları ile ilgili olarak bir Şehir Plancısı tarafından düzenlenen "Açıklama Raporu"nda "Fındıklı yerleşmesinin, uzunca bir sahil şeridine sahip, mevcut Devlet Yolu'nun kenarında birbirine bitişik binalardan ve yer yer yeşilliklerden oluşmuş bir sahil yerleşmesi olduğu, ... deniz kirliliğinin had safhada olduğu bir konumunda bulunduğu, yol projesinin uygulanması halinde bu kesimde hiçbir çevre dengesinin bozulmayacağı, aksine sahil kirliliğinin bu kesimden yolun geçmesi ile önlenmiş olacağı" belirtilmekte idi. Bunları ne yazık ki bir plancı söylüyor. Bunun adli zabıta ahlakına girdiği kanısındayım. Bilirkişi raporumuz gazetelerde çıktı. Hatta orada gazetelerde çıkan haber "Hocalar insanın kendi varlığını tehlikeye attığını yazıyor" başlıklı idi. En azından bunu görmüşler.




Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 28.07.2002 tarih ve 4515 sayılı kararı ile ilan edilen doğal sit Alanı
Karayolları 10. Bölge Müdürlüğünce 01.12.1998 günü onaylanan Fındıklı Karayolu Geçişi Projesi
Ripaj Projesi
Dolgu Alan






Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 28.07.2002 tarih ve 4515 sayılı kararı ile ilan, 22.08.2005 tarihli ve 388 sayılı kararı ile iptal edilen III. Derece Doğal Sit Alanı
Çağlayan Deresi


Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 28.07.2002 tarih ve 4515 sayılı kararı ile ilan edilen sit alanı
FINDIKLI
1/25000

Burası Gölyaka, (resim 26)depremde yıkılmış. Plan adı verilen bu belgelere göre zaten yıkılır. Kenti bu belgelerle yönetiyorsunuz. Biraz daha romantik olalım, biraz daha şiir yazalım, haritacılığın esiri olmayalım.



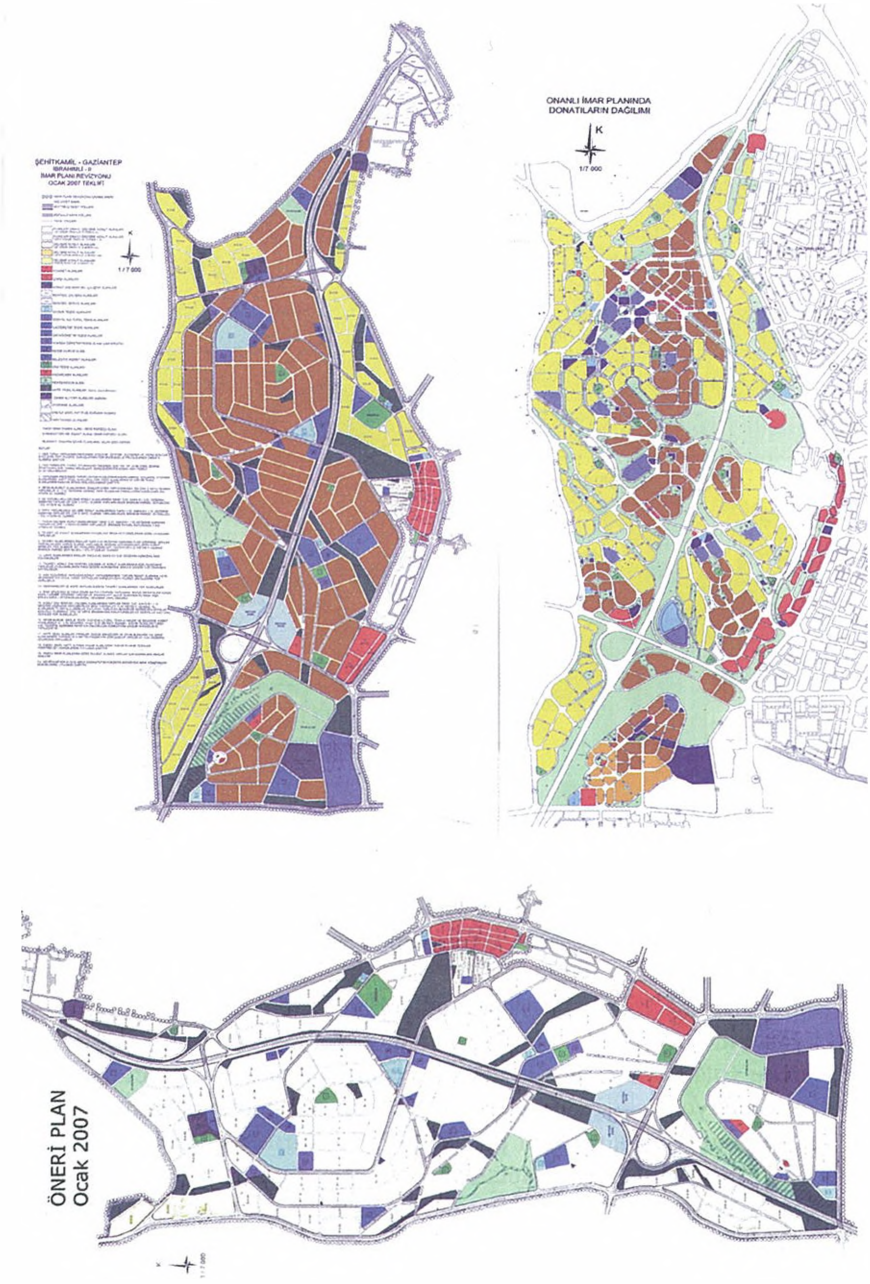






Çok ilginç bir olay, Melih (Ersoy) sabah bu konudan biraz bahsetti. Bu bir kentimiz için yapılmış ve onaylanmış plan. İki boyutta kentin mülkiyet düzeni kurulmuş, mimarlığı henüz yok. Eminim mimarlığı çıktığında bu iki planın sonucu da aynı olacak. En azından mekan duyarlılığı olan bir plan yapılmış ve onaylanmış. Ancak diyorlar ki "Bu plan kötü, biz bir başka plancı tutalım yenisini yapalım". Bir başka plancı tutuyorlar, o da yeni bir plan hazırlıyor. Farkı göstermek gerekiyor. Planın içinden otoyol niteliğinde bir yol geçiyor. İlk plan bu yola duyarlı, onunla ilişki kuruyor, onu bir parçalayıcı öğe olarak görmek istemiyor, merkezler koyuyor. Yani bir taraftan karşıya geçtiğinizde bir merkez buluyorsunuz. Yeni planda hiçbir duyarlılık göstermiyor, mekan yaratma duyarlılığı yok. Bu planlardaki yoğunluk dağılımına baktığımızda da birisinin tepeleri yoğunlaştırmaya yönelik kararlar getirdiğini, diğerinin ise her yerde benzer dağılımları yaptığını görüyoruz. Birisi bir yeşil alan sistemi kuruyor, diğeri çiçek hastalığı gibi yeşil alan dağılımına sahip. Birisinde mahalle kavramı var, diğerinde yok. Birisinin okul dağılımı nüfusla iç içe, diğeri

okulları kenara yerleştirmiş. Birisi merkez yaratıyor, diğeri yaratmıyor. Birisi kamusal alanları % 35-40 dışında bir kritere dayalı yaratma çabasında diğer planda kamusal alan umursanmıyor.



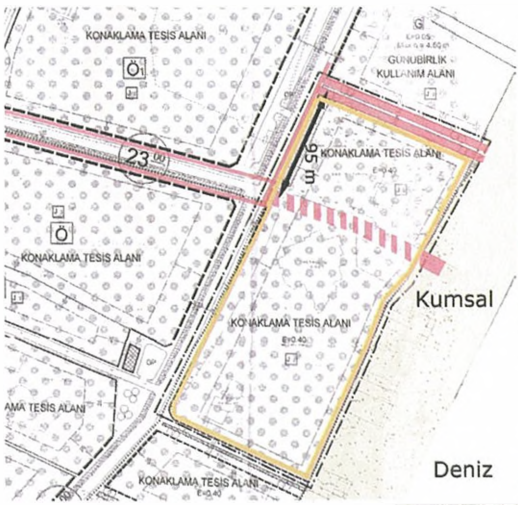

ONAYLI PLAN


ÖNERİ PLAN
Ocak 2007


ONAYLI PLAN


ÖNERİ PLAN
Ocak 2007

Güney Antalya'da Göynük'te yaşananlar için vahim bir konu. Plancı yolu kaydırmış. İlk bakışta ne kadar basit görünüyor. Ancak o yol tarihsel olarak köyün kıyıya eriştiği yol. Bu köy artık belediye olmuş. etrafı da günübirlik alan,başka bir kullanım olamıyor çünkü orman alanı. Daha sonra plan değişiklikleri yapılıyor. Önce alt parçanın, sonra üst parçanın imara açılması gerçekleşiyor. Bütün bu işlemler öylesine sistematik bir dizine sahip ki, insanın Da Vinci şifresine inanası geliyor. Bu işlemler sonrasında tarihsel olarak o yolu kullananlara 50 metre öteden yürümeleri gerektiği söylenebiliyor. Burada kavramını unuttuğumuz önemli konu, yolun insanın beklentisi olduğunu ya da mekanın tümce bilimini unutmakta yatıyor. Çok temel kitaplarımızı, kuramlarımızı unuttuğumuzu gösteriyor.











Tartışmadığımız ya da unuttuğumuz ya da bilmediğimiz kavramlardan birisi "Sentence of space". Mekanın oluşturulmasında 1980lerden başlayarak geliştirilen önemli kuramlardan birini Mekanın Sentaksı (Space Syntax) oluşturmaktadır. Sentaks bir bütünün parçalarının düzenli ve sistematik olarak kurgulanması anlamına gelmektedir. Dilbilimde ise Tümcebilim ve Sözdizimi olarak anılmaktadır. (Şekil 30 ve 31). Kurama göre; nasıl ki bir tümcede sözlerin dizimi anlamı vermektedir, mekânın kurgulanmasında da anlamlı ve birbirini izleyen yapılar mekânı anlamlı yapacaktır. Kurama göre mekân bileşenleri bir ağ olarak nitelendirilmekte, bireyin bu ağ içindeki hareketlerinin sürekli bir seçme yapma eylemi gerektirdiği kabul edilmekte ve mekanlar arasındaki

bağlantı ve bütünleşmelerin bu kurgu ile çözümlenerek tasarıma yön verileceği ifade edilmektedir. Planlama ve tasarım çalışmalarında dolaşım sistemlerinin oluşturulması, güzergah belirlemeleri ile yol bulmada bu yöntem yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Bunu sağlamak için mekana ilişkin üç kavrama dayanılmaktadır:

- Görme Alanı Genişliği (Isovist); bir planda, bulunulan her hangi bir noktadan görülen alan genişliğidir.
- Eksensel Mekân (Axial Space); bir düz çizgiyi ve onu izleyen olası izi temsil etmektedir.
- Dışbükey Mekân (Convex Space); her hangi bir çokgen mekân içinde her noktanın diğer tüm noktalardan izlenmesi durumudur.

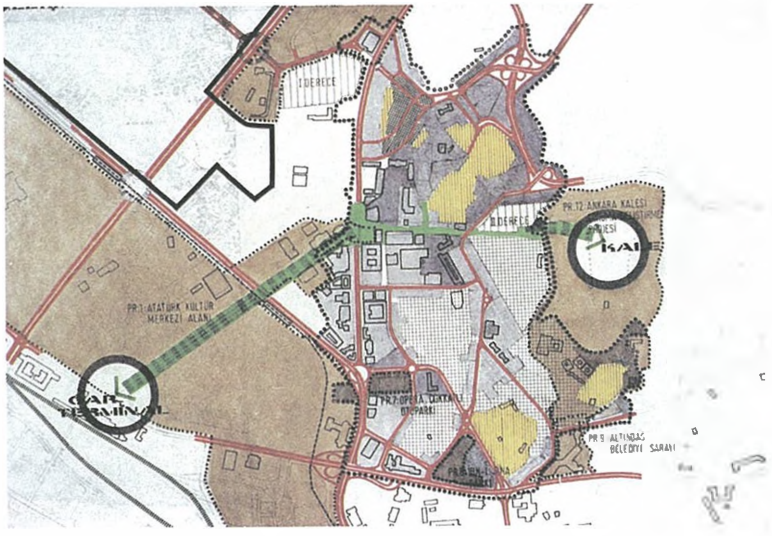
Koruma imar planı, şimdi şehir plancılarının yetkisindedir. Ancak şu güzel yapıları koruma amaçlı imar planı adı verilen belge ile korumak mümkün görünmüyor. Ulus'ta rahmetli Raci Bademli'nin çabalarıyla ortaya çıkmış tasarım, tek parsel temelinde yapılmış maketi var. Otuz kişi çalışmış, ortaya bir ürün çıkarmış, birisi gelmiş "Ben burayı yıkacağım" diyor. Bir plancı da buna yönelik plan yapıyor. Bence bu, mesleğe dair bir ahlak sorunudur.

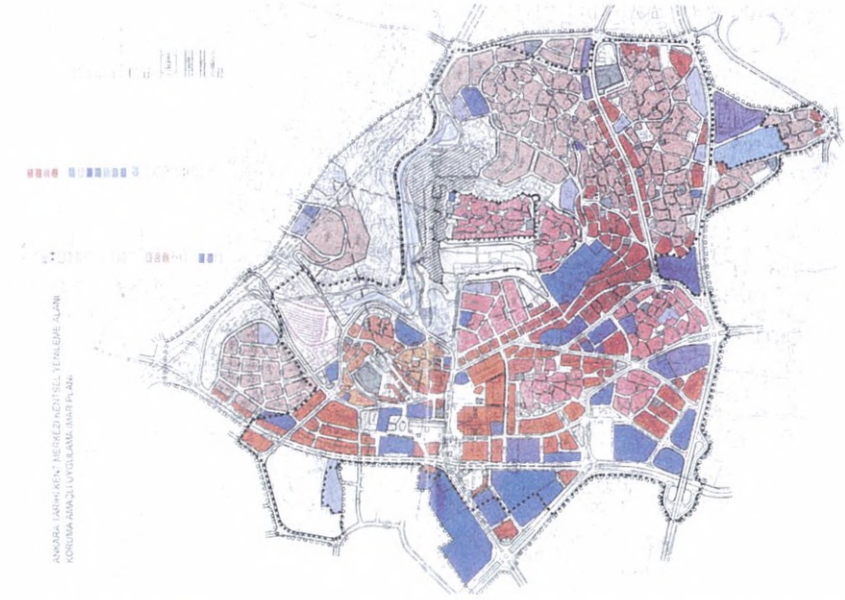


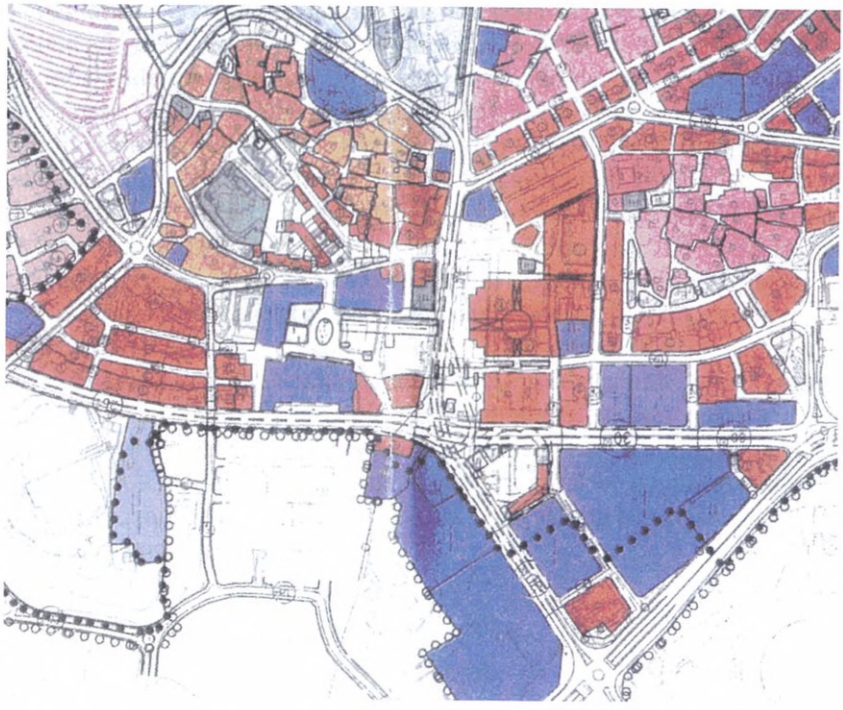





ULUS TARİHİ KENT MERKEZİ ÇEVRE
DÜZENLEME
YARIŞMASI
KORUMA İMAR PLANI 1:1000


PR 12 ANKARA KALESİ
PR 1 ATATÜRK KÜLTÜR
MERKEZİ ALANI
PR 5 ALTINDAĞ
BELEDİYE SARAYI





Beni dinlediniz, teşekkür ediyorum. Umarım zamanımı aşmamışımdır.

KÜRESEL GELİŞMELER, NEOLİBERAL POLİTİKALAR, RİSK TOPLUMU VE PLANLAMA ALANI

Prof.Dr. MURAT BALAMİR

(Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)

Planlamanın kapsam ve hedefleri ile uygulama alanları, zaman içinde değişmezlik gösteren ya da bağımsız olarak belirlenebilen bir özellikte değildir. Bu alanı uzun dönemde (ve geniş coğrafyada) etkileyen ana güç ve süreçlerin niteliği tarihsel dönemlerde farklılaşmıştır. Planlama, erken modern toplumda, sanayideki gelişmelerin yarattığı kentleşmenin ve çevre üzerindeki olumsuzluklarının giderilmesi, asgari bireysel fiziki standartlar ve hijyen koşullarının sağlanması için gerekmişti. Bu amaçla öngörülen fiziki planlama kurumu, olumsuz sonuçları gidermekle (remedial planning) yükümlü kılınmıştı. Daha sonra planlama, 'refah toplumu' döneminde 'ekonomik büyüme', 'kamu yararını' kollama, kendi hedeflerini belirleyen girişimci (proactive planning) bir toplumsal etkinlik kimliği kazanmıştı. Günümüzde ise, iki karşıt eğilimin planlama üzerinde farklı yönlerde belirleyici güçler oluşturduğu izlenmektedir. Neoliberal politikaların planlama alanını daraltma etkileri yaratıp yaratmadığını dikkatle izlemek gerekmektedir. Buna karşılık, doğanın ve kaynakların geri dönüşsüz yok edilmesi, iklim değişikliği, 'risk toplumu' koşullarının yoğunluk kazanması gibi nesnel koşullar, günümüzde 'küresel yararı' kollamak üzere farklı bir planlama (preemptive planning) tutum ve kurumlaşmasını gerektirmektedir. Bu güçler, planlamanın kapsam, içerik ve uygulama süreçlerini etkili bir biçimde yönlendirmekte, bu kurumun yakın gelecekte değişime konu olacağına işaret etmektedir.

KÜRESELLEŞME VE NEOLİBERAL TERCİHLER; PLANLAMANIN KUŞATILMASI

Birbirinin yerine geçercesine kullanılan küreselleşme ve neoliberal yaklaşım terimlerinin, gerçekte çok farklı iki süreç ve olgudan söz ettiğini öncelikle netleştirmek gerekir. Bu iki kavramın aynı imiş gibi kullanılması, kimi yazarlar

tarafından özellikle izlenen bir tutumdur. Bu tutum uluslararası ortamda ve bizde yeterince düşünsel karmaşaya yol açmakla amacına ulaşmış görünmektedir.

Küreselleşme kavramı yalnızca bir tarihsel dönemin nesnel koşullarını tanımlar. Mikro-çiplerin geliştirilmesi ve kitlesel üretimi bu koşulların yaratılmasında başlıca etkendir. Bu yolla, tüm üretim süreçleri programlanabilmiş, hızlandırılabilmiş, ölçek sıçramalarına ve geniş bir coğrafyada entegre edilebilmesine yol açılmıştır (1). Aynı etkenin, bilgi işleme ve saklamada, ulaşım ve haberleşme süreçlerinde de verimlilik ve ölçek büyümelerine yol açması, sermayenin sınırları aşan bir bütünleşme ve birikim gücü kazanması için yeterli olmuştur. Bu nesnel koşulların, uluslararası piyasaların da bütünleşmesi ve etkinlik kazanmasında katkıları olmuştur; ancak bu durumun neoliberal politikaları benimsemeyi zorunlu kılan bir yönü yoktur. Neoliberal uygulamalara başvurma bir siyasal tercih konusudur. Ne küreselleşme koşulları kaçınılmaz olarak neoliberal düzenlemeleri gerektirmektedir, ne de neoliberal politikalar nesnel küreselleşme koşullarını yaratmıştır ve bununla bağımlıdır. Ne var ki, zorunlu bir bağlantı bulunduğu iması sürekli olarak karşılaştığımız bir aldatmacadır.

Neoliberal politikaların kaynağı ve uygulanma tarihçesine ilişkin araştırma ve eleştirel değerlendirmeler, yoksunluğu çekilen bir bakış açısı ve araştırma alanı değildir (Bourdieu, 1998; Harvey, 2005, 2007; Leitner, Peck ve Sheppard, 2007). Burada, neoliberal politikaların temel özelliklerini, uygulamaların çeşitlenmesini ve yalnızca hangi yönleri ile planlama karşıtı bir zemin oluşturduğunu belirleme çabasındayız. Piyasa ve planlama, hangi siyasi ortamda olursa olsun, kaynakların dağıtımında iki alternatif mekanizma ve yöntemdir. Piyasalar neoliberal uygulamaların başlıca aracı ise, planlama neoliberal ortamda itibar edilen bir araç ve kurumlaşma değildir.

Neoliberal yaklaşım, ekonominin ve toplumun yönlendirilmesinde birinci önceliği piyasaların genişletilmesine, girişimciliğin yaygınlaştırılmasına, yatırımların ve ticaretin yapılmasında engel ve zorlukların kaldırılmasına veren bir tercihtir. Öyle ki, piyasa ve girişimcilik araçlarını etkin kılmak pahasına çoğu kez, neoliberal politikayı savunanlarca ileri sürülen amaçlar (ekonomik büyüme, toplumsal paylaşım düzeni) gözden kaybedilmektedir. Bir yandan uluslararası bütünleşmelerle mevcut piyasalar ölçek büyümelerine uğrarken, öte yandan eğitim, sağlık, ulaşım, gibi kamu eliyle planlama etkinliklerine dayalı olarak sunulan hizmetler özelleştirilmekle yeni piyasalar oluşturulmaktadır (2).

Herhangi bir yatırımın yapılması, kaynakların ya da hizmetlerin ortak (kollektif) işletilmesi/kullanımı, toplumsal bir öngörü, meşru uzlaşı dolayısıyla bir 'plan' gerektirir. Planlamaya duyulan gereksinme, özünde bir ortak referansa

dayanma, yetkilerin kullanılmasında meşruiyet kazanma ve hesap verebilme dayanağına olan gereksinmedir. Neoliberal yaklaşım, ikinci temel özelliği olan kamu kurumlarını küçültmek ya da kaldırmakla, kaynakları özelleştirmekle, planlamanın toplumsal zeminini daraltmakta ya da yok etmektedir. Kamu yatırım ve etkinlik alanlarının daraltılması, kamu hizmet ve harcamalarının kısıtlanması, kamu mallarının elden çıkarılarak mülksüzleştirme sürecine girilmesi, planlama işlevine olan gereksinmeyi de büyük ölçüde ortadan kaldırmaktadır. Bunların paralelinde özelleştirme gelirlerinin saydamlıkla yönetilmemesi, yabancılara doğrudan ya da dolaylı büyük varlık transferleri, kamu denetim etkinliğinin çözülmesi gibi süreçler gelmektedir (3). Kaynakların ve mekanın kullanımında kuralların kaldırılması, giderek denetim özürlü bir toplum ve kültürün yaratılması demektir (4). Denetim mekanizmalarının kalkması, planlama gereksinmesini azaltan ayrı bir güçlü etkendir.

Ulusal varlıkların elden çıkarılması sonucunda plan hazırlama gereksinmesi ve istenci kaybedilmektedir. Bu eğilimin aldığı biçimlerden biri de karar kapsam alanının dağıtılması, alt kademe ve yerel yönetimlere yetkilerin denetimsiz aktarımıdır. Yerelleşmenin, farklı konularda plan hazırlama işlevlerini pekiştirmesi, "yerel rekabet gücünün" planlama yolu ile gelişeceği anlayışının yaygınlaşması beklenirdi. Ancak yerel yönetimler üzerinde yeterli bir denetim kurulmaması, teknik konularda siyasi eğilimlerle kararlar verilmesi, seçilenlerin her konuda yetkin oldukları yolunda varsayımlar yapılmasına yol açmaktadır. Bunun anlamı, siyasi otoritenin mesleki otoriteyi teslim almasıdır. Güncel gereksinmelerin karşılanmasında, yeni kentsel işlevlerin ortaya çıkması ve yatırımların yapılmasında piyasa kendi yerel yöntem ve yollarını belirlemekte, planlama merkezden yetkilendirilmeyip etkisiz bırakılmaktadır. Yerel ortamda, planlama işlevinin yerine getirilmesi konusunda ayrı düzenleme ve yükümlülüklerin getirilmemesi, planlama etkinliklerinin en alt düzeye çekilmesi sonucunu doğurur (5).

Neoliberal uygulamalarda gözlenen üçüncü temel özellik, işgücünü ve kaynakları koruyan mevcut düzenlemelerin kaldırılması çabasıdır. Sosyal güvenlik, iş güvenliği, sağlık, emeklilik haklarında gerilemeler, toplu iş düzenlemelerinin etkin olmadığı gerekçesiyle kaldırılması, işten çıkarmaların kolaylaştırılması vb girişimler, adım adım uygulanan bir stratejidir. İşgücü piyasasında rekabetin kızıştırılması, işten çıkarma ve işe alma işlemlerinin kolaylaştırılması mutlaka sağlanan bir koşuldur. İşgücü açısından, sorumluluklar üstlenme ve toplumsal haklar kazanmada kollektif düzenlemeler yerine, bireysel piyasa gücü ya da bireysel ilişkiler belirleyici durumdadır. Bu ortamda 'kamu yararı', 'toplumsal', 'sınıf' kavramları erozyona uğratılmaktadır. Dolayısıyla planlama bir kez daha, içeriğinin ve hedeflerinin boşaltılması yoluyla sınırlanmaktadır. Ayrıca, işgücünün kurumsal yapılarının çökertilmesi eğilimi, planlama meslek odalarının da etkisizleştirilmesine giden yolu açmaktadır. Plancılar artık kamu

programlarının yürütücüsü değil, uluslararası sermayenin gündemine hizmet eden bireylerdir (6).

Neoliberal uygulamalarda gözlenen bir başka özellik, doğa ve kültür varlıklarının korunması hedeflerinin geri plana itilmesi, bu kaynakları koruma sorumluluklarının muğlaklaştırılıp denetim mekanizmalarını kaldıran ve bu kaynakların piyasa eğilimlerine göre kullanıma açılmasına ya da gözden çıkarılıp tüketilmesine yol açacak düzenlemelerin yapılmasıdır. Kıymetli maden ve enerji kaynakları söz konusu ise, yönetimlerde doğal varlıkların ve ekolojik değerlerin savunanı bulunmaz (5177 sayılı yasa, 2004). Aktörleri ve hedefleri önceden belirlenmiş, uluslararası yatırımlar ya da kullanıcı kesimlere çekici kılmak uğruna kolaylaştırmalar sağlanan, hukuku zorlayan tekil proje uygulamalarında, yerel yönetimler değil, üst düzey kararlar belirleyicidir. Burada planlı bir rasyonele dayanma gereği gözardı edilmekte, planlama ilke ve yöntemleri adım adım aşındırılmaktadır (7).

Neoliberal uygulamaların dayatılması öncelikle uluslararası anlaşmalar yoluyla sağlanmakta, bu çerçevede getirilen hükümlerin ulusal mevzuatı aşan bir güçte olduğu baştan kabul edilmektedir. NAFTA, IMF, WTO, MAI, vb anlaşmalar, Dünya Bankası projeleri, tahkim yasaları ile yaratılan çerçeve kaçınılmaz olarak mevcut ulusal hukuk sistemi ile çatışmaktadır. Bu durum, bir yandan mevcut hükümleri tanımayan yeni uygulamaların ortaya çıkmasına, diğer yandan neoliberal bir yeni hukuk yaratma çabalarının gündeme gelmesine yol açmaktadır. Bu girişimlerin ulusal planlama sistemine ise hiçbir yeni yaptırım yeteneği getirmediği, planlama kapasitesini kısıtlayan, karar konularında katılımcı söylemlere karşın yerel topluluklarla işbirliğini dışlayan eğilimlerinin ağır bastığı görülür. Teknik konularda bile yönetimlerin nesnel ve bilimsel ölçütleri bir kenara bırakıp, siyasi nedenlere dayalı karar verme süreçlerini meşrulaştıran çabalar gösterdikleri izlenir (8).

Neoliberal politika, kültürel ve toplumsal değerlerin de yeniden biçimlendirilmesi projesi ile bütünleşir. Piyasa uygulamalarına ayak uyduramayanlar sistemde 'başarısızlar' tanımlaması ile damgalanırlar. Söz konusu değerlendirmeler, ekonominin adeta Darwin'ci bir açıklamasına dayanmaktadır. Çoğulcu söylemlere karşın yoksullar, etnikler, başka din ve inanç sistemlerine bağlı kesimlerin dışlanmasında, kültürel ortamda üstü örtülü ya da açık biçimlerde aşağılanmasında bir sakınca bulunmaz. Neoliberal etik ve değer yargıları sistemini tamamlayan bir özellik de, genel ve tekil (ortaklaştırıcı) bir toplumsal üst değerler sistemi değil, 'kompartmanlaştırılmış', birbirini gözetme davranışlarının hedeflendiği ileri sürülse de, bunu zorunlu görmeyen değer ve düşünce yapılarının yaygınlaştırılmasıdır. Dini inançların ve bunlara ilişkin yaşam biçimlerinin, batıl inanç ve kültürlerin, realizmden uzak-fantastik sanat yapıtlarının yükseltilmesi, neoliberalizmin "özgürlük" paletinin diğer renkleridir. Neoliberal politika açıktır ki, bir insanlık aydınlanma ve adalet projesi

değildir. Bu çoğulluk ve (saydamlık savunulsa da) hedef bulanıklığı yaratılmış ortamda planlama kimin için yapılacak, planlamayı kim talep edip savunacaktır?

Neoliberal politikaların gözlenen evrensel sonuçlarının, vadedilen ekonomik büyüme, birikim ve refah artışlarını gerçekleştirmediği, 'tam istihdam' politikasının dışlanması sonucunda işsizliğin ve yoksulluğun yaygınlaştığı, sınıfsal kutuplaşmalar uğruna çok küçük bir azınlığın aşırı zenginleştiği yolundadır. Harvey'e (2007) göre neoliberal politika yeni değerler yaratmayı değil, yalnızca sınıflar arası yeniden dağılımı hedeflemekte; bu açıdan ekonomik değil, siyasi bir proje özelliği göstermektedir. Bu (para piyasalarında büyük bir çeşitlenme ve sürtünmesiz ve hızlandırılmış akışkanlıkların da kolaylaştırıcı etkileriyle), geniş kitleleri yoksullaştırma yoluyla sermaye birikimini sürdürme yöntemi ve bir "yaratıcı yıkım" sürecidir. "Ekonomik rasyonel, 'rekabet ve etkinlik' kriterlerine dayandırılabilse de, toplumsal rasyonel, 'adalet' kavramına dayandırılmak zorundadır" (Harvey, 2007, 151). Adalet, neoliberal yaklaşımın özünde yatan bir kavram değildir. Neoliberal politikaların getirdiği bir başka sonuç da, önceki uygulamalarda ve işletme ortamındaki verimliliğini kaybeden, özelleştirilemeyip elde kalan 'kalıntı' altyapının yenilenememesi, kimi toplum kesimlerinin marjinal konumda ve yoksullaşma yolunda yalnız bırakılışı ve yaratılan çöküntü süreçleridir. 'Demonte' edilen ekonomik sistemin verimli parçaları yağmalanırken, diğer parçaları sahipsiz bırakılıp çürümeye terk edilmektedir. Öte yandan kaynakların geri dönüşsüz biçimlerde yersiz tüketilmesi; doğa, kültür varlıkları ve çevrenin gözden çıkarılması ve yağmalanması, ayrıca iklim değişikliği gibi küresel yıkıma ilişkin hiçbir çözüm ve sorumlu göstermeyip bu süreçleri azdıran tutumlarda ayak diremesi neoliberal yaklaşımın umursamaz, masumiyetten uzak ve ürkütücü yönleridir.

Yukarıda sıralanan özellikleri yanında, neoliberal politikanın planlama alanında görülen sonuçları Türkiye özelinde de irdelenebilir. Önde gelen bir gözlem, planlama yetkilerinin yerelleştirilmesi ve saçaklanmasının aynı anda yürümekte oluşudur. Yerel yönetimler denetimsiz olarak yetkilendirilmiş bulunmakta, öte yandan aynı alanlarda farklı bakanlıklar üst yetkilerle yerel planlar yapmakta, uygun gördükleri yatırımlara izin vermektedirler. Bu durum hem yetki karmaşasına ve karşıtlıklara, hem de özellikle altyapı ve çevre koruma konularında yetki boşluklarına yol açmaktadır (9).

Siyasi otoritenin mesleki otoriteyi teslim alması, gündeme gelen düzenlemelerde ve uygulamalarda karşılaştığımız bir durumdur. Neoliberal siyaset planlamaya gerek görmediği gibi, sermaye kesimi ile ilişkileri de temel alan bir anlayış içindedir. Yeni yatırımlar ve kaynakların devredilmesi için plan hazırlatma zorunluluğu ile karşılaşılsa da, bu engeller bir an önce yasak savmak üzere, yatırımcı sermayenin sabırsızlığı ile tamamlatılıp aşılacaktır. Gerektiği zaman ve koşullarda mevcut planlama süreci ve yöntemleri, hukuk ve kamu

yararı ilkeleri göz ardı edilerek ayrıcalıklı uygulamalara başvurulur. Bu eğilimler mesleki yetki sınırlarının ve hizmet standartlarının dolayısıyla toplumsal saygınlığının aşındırılmasına, ya da belirsiz bırakılmasına yol açar (10).

Kamu mallarının ve fiziki altyapının (okullar, cezaevleri, istasyonlar, vb) özel kesime devri, bu işlemlerde planlama kriterlerinin gözardı edilmesi, bunların düşük değerlerle elden çıkarılması, hizmetlerin daha yaygın biçimde piyasada görülmesi, yönetimlerin yandaş girişimcilere fırsatlar tanıması ve aynı zamanda sorumluluk ve denetimlerden kurtulması anlamındadır. Yapılacak özel yatırımların (otel, hipermarket, oto yarış tesisleri, vb) planlama kriterlerine uygunluğu araştırmaları yapılmak yerine, engel oluşturan plan kararlarının değiştirilmesi neoliberal yönetim zihniyetine daha uygun bir tutumdur. Bu işlemlerde de planlama ilkeleri ve plancı yetkileri, yöneticiler ya da diğer meslekler tarafından gaspedilmektedir. Türkiye'de aynı davranış, doğal ve tarihi çevrede geri dönülmez yıkımlara yol açan kararlarda da gözlemlenmektedir. Uluslararası sermayenin turizm yatırımları, ülkenin ender doğal güzellikteki alanlarının denetimsiz gelişmesine, bu arada yabancı planlama meslek hizmetlerinin de ülkeye sızmasına yol açmaktadır. Büyük bölümü kayıt dışı sermaye akışlarına dayalı 'rezidans'lar, uluslararası piyasalara sunulan tatil konutları ve köyleri, taşınmaz piyasalarında çeşitlenmeler ve (menkulleştirme, 'mortgage' yasası vb) yeni finansal yöntemler, bu alandaki girişim kapasitelerini güçlendirmektedir (11).

Bütün bu plansız yürütme biçimleri yanı sıra, neoliberal yaklaşımın planlamaya önem verdiği aldatmacası da gündemdedir. Strateji planlaması tanımı ile sözde katılımcı planlama yöntemleri, özellikle küçültülen kamu kurumlarında etkinliği artırma hedefindedir. Bunun, yerel topluluklardan başlayarak, toplumun her düzeyinde karar erkine de katkı veren gerçek bir katılım yaratması söz konusu değildir. Neoliberal politikanın, planlamanın etkilerini zayıflatıp boşa çıkaran, planlama talebini ve çalışma alanlarını daraltan, içeriğini etkisizleştiren, toplumsal saygınlığının aşındırılmasını sağlayan bir tutum ve etkilere sahip olduğu açıktır. Bu durum hem kuramsal açıdan, hem de Türkiye'deki uygulamaları ile tanımlanabilmektedir. Neoliberal söylem ve uygulamalar bugün eleştirel değerlendirme ve sistemli direniş biçimleri geliştirme çabalarını doğurmuştur (Leitner, vd., 2007). Bu direniş politikasının meslek ortamında da benimsenmesi için yeterli neden bulunmaktadır. Meslek ortamında ve Oda çalışmalarında hangi direniş etkinlikleri yerinde görülebilir?

- Neoliberal politikaların kapsamlılığını ve doğru anlaşılmasını sağlamak üzere kampanyalar düzenlemek ve bu amaçla diğer meslek odaları ve kuruluşlarla anlayış ve çalışma birliği geliştirmek;
- Toplumsal haberleşme-dayanışma ağları ve bir özel internet sitesi geliştirmek;

- Meslek odaları ile birlikte uygulamaları izlemek ve belgelemek üzere, 'rant ve yolsuzluk gözlemevi' kurmak ve bilgi akışını kayıt-dosyalama düzeni altında tutmak, gerektikçe yayınlamak; Bu yolla Türkiye'de neoliberal uygulamalar tarihi profilini ortaya çıkarmak; Bu konuda üniversitelerle araştırma işbirliği yapmak;

- Doğal ve kültürel kaynakların korunması, kullanımı, restorasyonu konularında özel gözetim ve görevlendirmeler yapmak;

- Yeni uygulamaların yasal sınırlarının hukukçularla birlikte değerlendirilmesini sağlamak ve sakıncalı uygulamalara karşı hukuk kanallarına başvurmak; Bu etkinlikler için kaynak oluşturmak;

- Yerel katılımlı örgütlenmeler ve ortaklıklara dayalı örnek dönüşüm projeleri geliştirmek ve desteklemek;

- Planlama yarışmalarının çoğaltılması ve uygulamalarının tanıtılması için programlar önermek;

- Yıllık sempozyumlar ile planlama uygulamalarının tartışılmasını sağlayacak platformlar geliştirmek;

- Planlama mevzuatının yenilenmesi konusunun gündemde tutulmasını sağlamak;

- En başarılı uygulama değerlendirmelerini kurumlaştırmak;

- Planlama alanının genişletilmesi amacıyla bir strateji geliştirmek ve yeni planlama alanlarına meslek adına sahip çıkmak; vb.

Neoliberal politika ve uygulamaların, planlama alanını daraltıp, çok yönlü olumsuz etkiler yaratmakta olduğu açıktır. Günümüzde başka eğilim ve güçlerin ise planlamaya yeni gereksinmeler yarattığı ileri sürülebilmektedir. Gereksinilen hizmetlerin verilmesinde, planlama da kendi içerik ve çalışma biçimlerini gözden geçirmek zorunda kalacaktır.

RİSK TOPLUMU, AFETLER POLİTİKASINDA DEĞİŞİKLİKLER VE PLANLAMA ALANI

Ulrich Beck (1992) 'risk toplumu' terimini, bir tarihsel geçiş dönemi olarak gördüğü günümüz toplumların çözümünde ve bu toplumsal koşulları özetleyen bir tanım olarak kullanmaktadır. Buna göre sanayi devrimi ile gerçekleşen 'modern toplum', günümüze evrimlenmesinde kendine özgü süreçler ve organlar geliştirmiş, 'parlamenter demokrasi' ile kendi yönetim-denetim biçimini oluşturmuştur. Ne var ki, bu sistemde bilim ve teknoloji kurumla-

rı ve süreçleri demokratik denetim dışında kalmıştır. Piyasa eğilimlerine ve güç yapılanmalarına göre yönlenen bilim ve teknoloji, sağladığı kolaylıklar ve ilerlemeler yanında yaşamsal olumsuzluklar ve belirsizlikler taşıyan sonuçlar doğurmuştur. Öyle ki, bugünün toplumunda yalnız sınıf ve aile yapılanmalarının çözülmesine değil, insan yaşam çevresinin ve doğanın da tüketilmesine yol açan işleyişler yaratılmış bulunmaktadır. Bireylerin yaşam koşulları, çalışma ortamları, görüştükleri kişiler, seçtikleri eşler, beslenme, eğitim ve bilgilenme konularında yaptıkları seçimlerde kendilerini giderek daralmakta olan risk çemberleri ile sarılmış bulmaktadırlar (12). Bu topyekun yokoluşa yönelen gidişin durdurulması ancak yeni bir toplumsal rasyonele geçiş ve kaçınılmaz bir 'ikinci aydınlanma devrimi' ile olacaktır. Beck'e göre, bu durum bilim ve teknolojinin demokratik denetim altına alınması yoluyla sağlanacaktır. Risklerin azaltılmasına yönelik önlemler, 'yeşil devrim', 'sürdürülebilir' çevre denetimine ilişkin düzenlemeler, gıda sanayiine ilişkin yeni denetim yöntemleri, doğal sistemleri koruma amaçlı uluslararası sözleşmeler vb. örneklerle bugünden kendini göstermektedir.

Buluşların, yeni teknoloji ve üretim süreçlerinin (kimya, genetik, nükleer, vb) yan etkileri ancak uzun dönemde ortaya çıkmakta, yaşamı etkileyen 'imal edilmiş belirsizlikler' giderek yoğunluk kazanmaktadır. Ölümcül etkiler, besin kaynaklarında zararlı girdiler yoluyla insan toplulukları üzerinde olduğu kadar, doğal yaşamı ve tüm canlılar sistemini yok etmekte, bulaşıcı bir kirliliğin doğada zincirleme yayılmasına, iklim rejimlerini saptıran birikimli etkiler yaratılmasına neden olmaktadır. Öte yandan risk toplumu kendini avutma ve yanıltma mekanizmalarının da etkin olduğu bir dönemdir. Kabul (tolere) edilebilir risk kavramı, ekolojik eşikler bulunduğu varsayımı, yan etkilerin ölçülmesinde zorluklar, tazmin edilebilir zarar kavramı, etkileri uzun döneme yayılması nedeniyle algılanma zorlukları, her etkinin 'antidot'u bulunduğuna inanılması, bilime-piyasalara-yönetimlere zemin bulmayan güven duygusu, vb risklerin yıkıcı etkilerinin daha hızlı yaygınlık kazanmasına yol açmaktadır. Neoliberal politikanın getirdiği güç ve etkileri "yaratıcı yıkım" ile tanımlamak olanaklıysa (Harvey, 2007), Beck'in (1992) açıkladığı bilim ve teknoloji marifetiyle geliştirilen güç ve süreçleri de "yıkıcı yaratıcılık" tanımı ile anmak gerekecektir. Neoliberal yaratıcı yıkım mekanizması, siyasi tercihlerin bir ürünü olmakla birlikte, yıkıcı yaratıcılık, toplumsal gelişme tarihinin yapısal bir özelliğidir. Neoliberal politika planlamayı ne kadar dışlamaktaysa, risk toplumunun getirdiği sorunlar ortamının da o denli geniş bir denetim sistemine ve planlamaya gereksinme duyacağı ve planlamaya bir yeni itibar kazandırma potansiyeli getirmekte olduğu görülmelidir. Planlama etkinliklerimizin, yasal yetkilerimizin ve meslek alanının ve eğitimin, bu potansiyel göz önünde tutularak yeniden tanımlanması gerekecektir.

Planlama alanının risk yönetimi konularını kapsayacak bir açılım göstermе-

si, güncel bir gereksinmedir. Bu hedefe yönelmelerimizi destekleyen bir dizi başka gelişme bulunduğunu da anımsamak yerinde olacaktır. Uluslararası ortak politikaların geliştirilmesi ödevlerini üstlenen BM ve ilgili organları, gerek 'sürdürülebilir kalkınma' ve çevre koruma konularındaki çalışmalarında, gerekse doğal afetler politikasının yeniden biçimlendirilişinde risk yönetimi konusunu ön plana taşımıştır. Çevre kirlenmesi ve yıkımına yol açmayan kalkınma modellerinin geliştirilmesi ayrı bir dizi konferans ve sözleşmeler çerçevesinde (Rio, Kyoto, Millenium Bildirgeleri) yürütülmektedir. Doğal afetler konusunda ise, yaklaşık 40 yıldır geliştirilen politika uyarınca yapılan uluslararası acil durum dayanışmaları ve yardımlar umulan sonuçları doğurmamıştır. Bu performansın verimsizliği, afetlere maruz toplumların kayıplarının zamanla azaltılamaması, yeni bir politikanın geliştirilmesini kaçınılmaz kılmıştır. Yeni politika, afetler öncesinde, tehlikelerin belirlenerek risklerin azaltılması hedefini ön plana çıkarmaktadır (13).

Toplumsal ve fiziki/coğrafi bağlamda, risklerin afet öncesinde belirlenmesi ve risk azaltma yöntemlerinin geliştirilmesi konusu, planlama mesleğinin öncelikli uğraş alanı sayılmalıdır. Uluslararası ve ulusal düzeylerde uygulama yöntemlerinin yeniden belirlendiği bu dönemde, planlamanın bu alanda hangi katkılar verebileceğini göstermesi gerekmektedir. Bu açıdan, afetlere ilişkin çalışmalar kapsamında, kapsamlarına göre dört tür planlama biçiminin bulunduğu tanımlanabilir (14). Bunlardan gündemde olan, afet öncesi risk azaltma uygulamalarını hedefleyen 'sakınım planlaması'dır (mitigation planning). Bu planlama biçiminin içeriğinin geliştirilmesi, uygulama araçlarına kavuşturulması ve kurumsal bir kimlik kazandırılması gerekmektedir. Kısaca, planlama alanının bu yönde genişletilmesi fırsatları vardır; meslek grubumuzun bu alana sahip çıkması ve eğitim programlarının yenilenmesi sağlanmalıdır.

Afet risklerinin azaltılması için hazırlanacak planlama çalışmaları, öncelikle tehlike verilerinin ve olası kayıpların belirlenmesini gerektirir. Bu, hangi düzeyde çalışılmakta olduğuna ve hangi tehlikelerin söz konusu olduğuna bağımlıdır. Örneğin, sismik tehlikelere karşı, yapı ölçeğinde mühendislik birikiminin sahip olduğu bilginin, kentsel, bölgesel, ulusal risk yönetimi konularında katkısı sınırlı kalır. Her düzeyde, o düzeye özgü risklerin ayrıca tanımlanması gerekecektir. Ancak en karmaşık risk nedensellik bağlantılarının bulunduğu ortam kent düzeyidir. Kentsel sistemler çok sayıda 'risk sektörü'ne sahiptir; yapı stoku bunların yalnızca birini oluşturur (15). Kentsel risk azaltma çalışmaları özel bir planlama yaklaşımı ve içeriği belirlemektedir. Mekansal, sosyal, yönetsel, fiziki yönleriyle bu etkinliğin sıradan imar planlamasından farklılığını vurgulamak üzere ayrı bir tanım vermek yerinde görülmelidir. Fiziki ve sosyal sistemlerin içerdiği risklerin azaltılmasını hedefleyen bu planlama etkinliği, kendine özgü içeriği nedeniyle ayrı bir tanımı hak etmektedir.

Afet tehlikelerine karşı kent düzeyinde risklere karşı önlem alma yöntemleri

geliştiren yaklaşımların gözden geçirilmesi, İstanbul için geliştirilen ile birlikte altı ayrı tür bulunduğunu göstermektedir (Balamir, 2007). Afet sonrasında alınan derslere dayanarak yerleşimin daha güvenli biçimlerde yenilenmesi ya da yerini değiştirme yoluyla fiziki düzenlemelere gidilmesi çalışmalarında doğaldır ki plancılar hizmet vereceklerdir; hatta bu tür çalışmalarda yönetici konumlarda yer almalıdırlar. İkinci bir yaklaşımın makro düzeyde kayıp kestirimleri yaptığını, bu verilere dayanarak yönetsel önerilerde bulunduğu görülmektedir. Bu tür çalışmaların genellikle mühendisler tarafından, tekil yapı özelliklerine dayanılarak yapılan kestirimlere ya da HAZUS gibi kimi varsayımlar taşıyan simulasyon modellleri geliştirdikleri anlaşılır. Üçüncü bir grup çalışma, kentsel riskleri tekil yapılar ya da altyapı sistemlerinin dayanım hesaplarına bağlı görür. Burada kentsel riskler yapı stoku riskleri toplamına indirgenmiştir. İmar planlaması araçları ile yetinen kimi plancı yaklaşımlarını dördüncü bir kategori olarak düşünmek yerindedir. Bu çalışmalarda, yerel jeolojik ve morfolojik özelliklere göre tanımlanan bölgelere uygun yapılanma ve kullanım tahsisleri yapılır. Geçmiş dönem verilerine dayanılarak yüksek tehlike bölgeleri iskan dışı tutulur, ancak depolama hayvan barınaklarına izin verilebilir. Kamu yapıları ile hastane ve okul gibi 'acil durum görevlisi' tesisler özellikle en güvenli bölgelere atanmalıdır. Fay hatlarına komşu bantlar yapılaşmaya kapatılmalı, uzaklaşıldıkça bu koşul gevşetilmelidir. Tehlikelere maruz metropolitan şehirlerde yürütmüş oldukları çalışmalarda Columbia Üniversitesi araştırma grubu (2001, 2002), çok disiplinli bir çerçevede farklı bir planlama pratiği geliştirmektedir. Kentte bir dizi risk tanımlamakta, kayıp tahminleri geliştirmekte, bunlara dayalı çok yönlü politika önerileri yapılmaktadır. Ancak planlamayı, toplumsal katılıma yer vermeyen bir teknik çalışma olarak görmektedir. İDMP ise, risk analizleri ve sektörlere dayalı bir sakınım planlaması ile kentte tüm kesimlerin rol almasını sağlayacak bir seferberlik yaratmak hedefindedir.

İstanbul bugün karşı karşıya bulunduğu deprem tehlikesi karşısında dünyanın en riskli büyük şehridir. Ne var ki, İDMP kapsamında önerilenler hayata geçirilememiş, konu Türkiyeyi borçlandırma yoluyla finanse edilen ve Dünya Bankası'nın kendinden menkul 'uzmanlarına' emanet edilmiş projelere indirgenmiş bulunmaktadır. Bugün İstanbul'un deprem tehlikesine karşı ileri sürülen üç farklı yaklaşım ve ideoloji netleşmiştir:

1. "İnsanları öldüren yapıların yıkılmasıdır; O halde yapıların güçlendirilmesi yeterli önlemdir". Bu yaklaşım özellikle İstanbul'da yapı güçlendirme piyasasının genişlemesini uygun gören mühendislik mesleği yaklaşımıdır. Meslek çevrelerinin çabalarıyla güçlendirme çalışmalarına engelleri kaldırmak üzere bir yönetmelik hazırlanmış, kat mülkiyeti yasası düzeltilmiş bulunmaktadır (2007). Ancak büyük bölümü kaçak bir stok olan İstanbul'da bu yaklaşımın bekle-

nen yaygın uygulamayı bulması zor olacaktır. Bu yaklaşım, kentte tek yapıdan başka bir risk bulunmadığı varsayımını yapmakta, yapı topluluklarının birlikte ele alınmasının getirebileceği ekonomileri görmezden gelmekte, kentsel çevre standartlarının iyileştirilmesi fırsatlarını boşa vermekte, kentin çirkin yapılaşma düzeninin sürdürülmesini sağlamaktadır.

2. "Piyasa, tüm güvenlik taleplerini karşılar" görüşündeki yaklaşımlar neoliberal politikalarla bütünleşir. Güvenlik araç gereci pazarlama derdindeki piyasa girişimcileri, poliçe satışlarını artırmak peşindeki sigorta sektörü, "İstanbul'da taşınmaz değerleri artarsa güvenlik de yükselir" anlayışındaki yönetimlerin büyükşehrin genişletilmesi pahasına yeni konut siteleri ('rezidans'lar) yapımını özendirmesi, dış sermaye çevrelerine arsa pazarlamaları, uluslararası yarışmalarla fantazi projeler üzerinden kent parçalarının düzenlenmesi işlerini planlama meslek grubundan kaçırmaları, İstanbul'un planlanması için özel kurumsal yapılanmalara başvurmaları, İstanbul'un kimi bölgelerinde rant tesisleri, depremi unutan yoğun yapılaşma önerileri ve "Manhattanlaştırma" özenmeleri, büyük tehlike karşısında piyasa sisteminin asıl çare olduğu görüşündedir.

3. "Bütünlük taşıyan, kapsamlı ve katılımlı bir planlama ile risk azaltma yöntemlerinin eşgüdümü sağlanır". İDMP'nin yaklaşımı olan sakınım planında, deprem tehlikesine karşı kentsel direnci artırmak üzere üç temel ilke tanımlanmaktadır:

   a) Kent toplumunun, elden geldiğince geniş kesimlerinin risk azaltma yönetimine katkıları sağlanmalıdır;

   b) Doğal tehlikeleri gözetmek yanı sıra, tüm kentsel risk sektörlerinde plan geliştirmek gereği vardır. Bunun için her sektörde ilgili taraflar belirlenerek, karşılıklı rol ve sorumlulukları tanımlanmalı, her sektörde etkinlikleri düzenleyen protokoller elde edilmeli, bunların eşgüdümü bir sakınım planı tarafından yerine getirilmelidir;

   c) Yüksek risk gösteren alanlar belirlenerek, ivedi ve 'yoğun bakım' amaçlı eylem planları hazırlanmalıdır. Bu çalışmalar, yerel risk yönetimi için özel veri tabanlarının hazırlanmasını, yerel katılım ve ortaklıklar geliştirmek üzere süreç modelleri geliştirilmesini, güçlü uygulamalar için yeni araç ve finans yöntemleri geliştirmeyi, yatırım programları ile sosyal projelerin bütünleştirilmesini gerektirir.

İstanbul'da bugün kimi ilçeler düzeyinde, büyük bütçelerle deprem tehlikesine

karşı önlem alma çalışmaları sürdürülmektedir. Ancak bu çalışmalarda plancı yaklaşımların egemen olduğunu ileri sürmek olanaksız kalmaktadır. Tekil yapı güvenliği arama endişesi ile yapılar mühendislik ekiplerince taranmakta ancak elde edilen verilerin sonuçları belirsiz kalmakta, ya da bir uygulama politikası geliştirilmesi hedefine erişilememektedir. Oysa Zeytinburnu örneğinde de gösterilebildiği gibi, yerel toplulukların ortaklıklar kurma yoluyla katılacakları toplu yenileme yöntemleri, gerek bireyler açısından, gerekse kent ölçeğinde çevre niteliklerinin geliştirilmesi ve ekonomiler sağlanması açılarında üstün bir alternatif oluşturmaktadır (16). Plancıların bu ortamda çok yönlü beceriler göstermeleri, çevre ve toplum güvenliğini yükseltecek yeni önlemler geliştirmeleri, bu çalışmaların yerel topluluklarla birlikte yürütülmesinin sağlanmasında proaktif roller üstlenmeleri, kentsel risklerin yapı birimlerinin yıkılma olasılıklarından ibaret olmadığını örneklemeleri, yapı toplulukları ve çevrelerinin hangi riskler içerdiklerini göstermeleri, yer bilimcileri ve toplum bilimcilerle ayrı işbirlikleri geliştirmeleri, yeni uygulama araçları tanımlamaları gerekmektedir. Özellikle yerel toplulukların tehlike karşısında yapılandırılması ve ortaklıklar geliştirmelerinin, yönetimlerin benimsemiş olduğu neoliberal politikaların bertaraf edilmesinde plancılar açısından büyük değer taşıdığı düşünülmelidir. Bu çalışma alanında daha fazla plancının rol alması, bu alanın kurumsal düzeyde bir planlama konusu olduğuna meşruiyet kazandırılması, planlama yetki alanının genişletilmesi yolunda mevzuatta gereken değişikliklerin yapılmasının sağlanması, tüm meslek grubumuzun sahip çıkması gereken bir stratejidir. Bu strateji, meslek odamızca üstlenilecek bir fırsat ve ödev olarak durmaktadır.

NOTLAR

1. İlginçtir, sanayi devriminde de dokuma tezgahlarında fiziki programlama yöntemlerinin geliştirilmesi üretimin otomasyonu ve hızlandırılmasında rol oynamamış mıydı?

2. Piyasaların genişletilmesi ve yeni piyasalar oluşturulması başlıbaşına 'yaratıcı' bir çabadır. Bu gelişmeler, bir yönüyle doğrudan elektronik devrimin nesnel sonucudur. Tüketimin büyük çapta örgütlenmesi ve hızlandırılması, elektronik kasaların, bar-kodların, hiper-marketlerin kurulması, ileri ve geri piyasaların eşgüdümü, aşırı tüketim ve üretimin kamçılanması, tüketici kartları, tüketim kredileri ve borçlandırma, reklamlar ve medya, sistemin birbirini tamamlayan ögeleridir. Yeni piyasalar oluşturma ise, genellikle özelleştirmeler sonucu kimi hizmetlerin kamu elinden çıkarılmasına dayanmaktadır. Yeni hizmet biçimleri ve kaynakların yaratılması, kimi kaynakların menkulleştirilmesi gibi yöntemler de yeni piyasaların oluşturulmasında rol oynamaktadır.

3. Ekonomik etkinlik yarattığı ileri sürülen özelleştirmeler verimli kamu işletmeleri, altyapı, iletişim, elektrik üretimi ve dağıtımı, akarsular dahil doğal kaynaklar işletilmesi, bankalar, kamu kurumları, konut stoku, sağlık, eğitim, cezaevleri işletmeciliği, güvenlik hizmetleri, faydalı buluş, patent, akreditasyon ve fikir hakları gibi çok sayıda alanda gerçekleştirilmektedir. Bu eğilimin, özel mülkiyetin genişletilmesi ve yeni piyasalar oluşturulması yanı sıra, işsizliğin artması, işgücü örgütlülüğü ve güvenliğinin daraltılması etkileri olduğu gösterilmektedir (Harvey, 2007). En değerli taşınmazlar, akara sahip altyapı, doğal ve kültürel varlıklar, vb özelleştirilip uluslararası sermaye eline geçiyorsa, mülksüzleşiyorsak, planlayacak neyimiz kalıyor?

4. Denetim işlevlerinin erozyona uğraması, bir yandan girişimcilerin yatırım kararları için özgürlükler kazandırmakta, diğer yandan yüksek tehlike ve risklerin yoğunlaştığı bir yaşam ortamının genişlemesine yol açmaktadır. Her ikisinin de sonuçta sigorta piyasalarının yaygınlaşması için elverişli koşullar yarattığı ileri sürülebilir. Denetimin en genel ortamı olan medya özgürlüğü ise tam bir aldatma ve yapay toplum yönlendirme aracına dönüşür. Bu yalnızca tüketim alışkanlıklarının kalıplara sokulmasını değil, bilgilenme ve siyasi yargılar oluşturma süreçlerinde de daha etkili bir rol geliştirmektedir. Bu nedenle kendi içinde bir kaynak ve bir yeni piyasa olarak değerlendirilir. Özelleştirmelere, uluslararası sermayeye açılır. Bu büyük birimlerle ya da küçük lokmalara ayrılarak (kimi dizilerin sponsorluğu, hava durumu raporlarının firmalarca desteklenmesi, spor haberlerinin hazırlanması gibi) gerçekleştirilebilir.

5. Nüfus artışları ve büyümelere karşın, Türkiye'de yerleşme planları yapımının içerik ve sayıca aynı orantıda yükseldiği söylenemez. Yakın dönemde gözlenen planlama girişimlerinin çoğunun yerel plan değişiklikleri ve tekil yatırım kararlarından kaynaklandığı görülecektir.

6. Bunun günümüzde aldığı biçimlerden birkaçını sıralamak gerekirse: uluslararası taşınmaz firmaları, büyük tüketim mağazaları zincirleri, uluslararası piyasalara konut ve taşınmaz satış ve üretim etkinlikleri, ya da uluslararası sirket/kurumların (genellikle Türkiye'yi borçlandırma yöntemleriyle) yürütmekte oldukları projeler kapsamında üstlenilen planlama etkinlikleri tanımlanabilir.

7. Günümüz Türkiye'sinde bu tür plan hazırlama süreçlerine ilişkin çok sayıda örnek göstermek olanaklıdır: İstanbul'da Arap sermayesine önceden yapılan sözleşmelerle İETT arazisinde yoğunluk ve

kullanım değişiklikleri (Balamir, 2006), İstanbul Hilton bölgesinde tasarlanan satış ve ayrıcalıklı hak tahsisleri, siyanür kullanan altın arama girişimleri, baraj kurma amacıyla antik ve tarihi değerlerin gözden çıkarılması, Antalya'da golf turizmi amaçlı yatırımlar uğruna ormanların yok edilmesi, olağan planlama süreç ve yöntemlerinin aşılarak tekil ve ayrıcalıklı haklar verilmesi, noktasal imar düzenlemeleri, su toplama havzalarında yapılaşmalara göz yumulması, saydam olmayan yöntemlerle büyük ölçekli rant transferleri, gibi girişimler yerel yönetimlerin neredeyse başlıca etkinlik konularıdır.





8. Türkiye'de de son yıllarda gerçekleştirilen uluslararası anlaşmalar, tahkim, gümrük, ticaret, bankalar, borsalar, finans, özelleştirme, ulusal-uluslararası sermaye ortaklıkları, yönetim sistemi değişiklikleri, medya düzenlemeleri, vb konulardaki yasal düzenlemelerin hepsi neoliberal koşulların yerleşmesini hedeflemektedirler. Türkiye'de 2002 sonrasında yapılan düzenlemelerin sayısal olarak %10 kadarının doğrudan fiziki yatırımlar ve planlama alanında getirilen düzenlemeler olduğunu belirleyen Balaban (2008) çalışması, bu yasaların uluslararası sermaye için kolaylaştırıcı, planlı denetimi zayıflatan teknik karar yetkilerinin bile plancılara değil, siyasetçilere aktaran nitelikte olduğunu örneklemekte başvurulabilecek bir envanterdir. Bu veri ile neoliberal politikanın Türkiye'de adım adım nasıl somutlaştığını izlemek olanaklıdır.

9. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi (5197, 5215, 5216, 5227, 5272, 5302 sayılı, 2004/2005) yasalarla sağlanmıştır. Bakanlıklar ve yerel yönetimler arasında yetkilerin coğrafi temelde parçalanması, tutarlı planların uygulanmasını olanaksız kılmakta, planlamanın yararı ve etkinliği konularında güvensizlikler doğmaktadır. Bu yönde turizm yatırımları çok sayıda örnek yaratır. Kültür ve Turizm Bakanlığı yerel yönetimlerin planlarının üstünde kararlar alırken yeterli eşgüdüm sağlanamamaktadır. İstanbul Zeytinburnu kıyı bandında Bakanlıkça bir büyük kruvaziyer limanı yatırımına izin verilirken, bu konuda

bir araştırma yaptırmaya gerek görülmez; yerel belediye ile ortaklıklar, Büyükşehir Belediyesi (olması gereken) ulaşım ve turizm ana planları ile eşgüdümü aranmaz; yalnızca engel hükümler değiştirilir (4971 sayılı yasa, 2003).

10. Belirli bir projeye ya da yere özgü yasa düzenleme geleneği bulunmayan Türkiye'de 5104/5481 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu (2004, 2006), planlama yöntemi ve yaptırım gücünün geliştirilmesi gibi bir hedef taşımaktan çok, doğrudan yönetime çalışma kolaylıkları sağlamak amacındadır. Planlama yetkilerinin yatırımların önünde bir engel oluşturduğu anlayışı ile bunların aşılması hedeflenir (4864, 2003; 4916, 2003; 5228, 2004; 5319/5335, 2005 sayılı yasalar). Özelleştirme ve ihale işlerinin kolaylaştırılması ve planlama engellerine takılmaması için çıkarılan yasalar (5625, 2007), ayrıca özelleştirme idaresine kendi planlarını hazırlayıp onama yetkileri sağlanmıştır (5398, 2005). Dönüşüm Kanun Tasarısı'nda, bu özel plan hazırlama hizmetlerinin ancak plancılar tarafından verilebileceği hükmü yer almaz. Bu yetki gizil olarak doğrudan yönetimlere tanınmıştır. Uygulamalarda, noktasal plan değişiklikleri, kamu mallarının 'şaibeli' kullanımı ve devri (5018 ve 5027 sayılı yasalar, 2003; 5229 ve 5234 sayılı yasalar-Haydarpaşa, 2004;), tahsisler ve yap-işlet hakları verilmesi işlemleri kamu yararı gözetilerek değil, yatırımcıların, siyasi yandaşların, ya da TOKİ gibi ayrıcalıklar sağlanan birimlerin çıkarları doğrultusundadır (4833, 4969, 5273 sayılı yasalar). Kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde yerel tekeller yaratılması, (hafriyat kaldırma, otopark işletme, ulaşım hizmetlerinin özelleştirilmesi gibi konularda) mafyalaşma, belediye şirketleri tarafından yürütülen usulsüzlükler, yaratılan 'rantın kirli dolanımı' ve yönetimlere yapılan bağışlar, yasadışı sermayenin imar işlerinde aklanması girişimleri, medyanın tekelleştirilmesi ile birlikte, hukukun ve kamu bilgisinin dışında kalan bir başka karanlık gerçekliğin yaygınlaşmasını sağlamaktadır. Batı neoliberal uygulamalarında ise, (hiç değilse görüntüde) toplum katılımı ile yeni denetim mekanizmaları geliştirilmektedir. Bağımsız/gönüllü denetçiler, işletme-bakım-performans ölçütleri, tarafsız medya, çok yönlü denetim işlevlerinin (audit society) yürütülmesini olanaklı kılmaktadır.

11. Sermaye birikimini hızlandırma hedefi, doğal çevrenin gözden çıkarılması sonucunu da getirir. Bu durum, Türkiye'de doğanın korunması değil, bu varlıkların sermaye tarafından yağmalanmasını kolaylaştıran bir dizi yasa ve değişikliklerle sağlanmaktadır: ormanlar (4841, 4965, 4999, 2003; 5192, 2004 sayılı yasalar), meralar (5178,

2004; 5334, 2005; 5635, 2007), kıyılar (3621, yönetmelik 2004; 5398, 2005), tarım alanları (5403, 2005; 5578, 2007), çevre (5491, 2006), madenler (5177, 2004), ayrıca su havzaları, kirlilik ve sanayi artıklarının kaçak atıkları, kentsel çıktıların bilim dışı yönetimi, vb konularda yeterli koruyucu önlemler alınmaması, Türkiye'yi geri dönülmez koşullara götürmektedir. Kamu altyapısı ve donatıları da bu yağma kültüründen kurtulmuş değildir. Arsası değer kazanmış okulların özelleştirilmesi (4967 sayılı yasa, 2003), uzun dönemli tahsisler, konut finansmanına ilişkin 'mortgage' yasası (5582, 2007) vb sistemi tamamlayan adımlardır.

12. Beck'in (1992) açıklamalarına dayalı bir karşılaştırmalı tartışma özeti aşağıdaki gibi yapılabilir. Bu liste, Beck'in yoğun anlatımı içinden seçmelerle daha da uzatılabilir.

Modern Toplum	**Risk Toplumu**
Üretimin 'Yararlarını' Elde Etmek	Üretimin 'Zararlarını' Önlemek
Varlık Yaratmada Yapıcı Akıl Yürütme	Risk Azaltma ve Denetlemede Önleyici Mantıkla Çalışma
Modernleşmenin Ürünlerinden Yararlanmak	Geç Modernde İstenmeyen Yan Etkilerden Kurtulmak
Sınıf Konumlarına Göre Yaratılan Varlıktan Pay Alması	Konumdan Bağımsız Olarak Herkesin Risklerden Pay Alması
Mevcut Zenginliklerin Tüketimi	Gelecekteki Risklerin Önlenmesi Çabaları
Üretimde Yerel/Tekil Kazalar	Üretim ve Tüketimde Küresel Tehlike ve Tehditler
Tehlike ile Karşılaşan Bireyler	Tüm Yaşam Tehlikede
Belirlenmiş Sosyal ve Yasal Sorumluluklar	Sorumlulukları Belirlemek Olanaksız
Nesnel Koşullar Toplumsal Bilinci Belirliyor	Bilinç Riskleri Açığa Vuruyor
Eşitlik Ütopyası	Güvenlik Ütopyası
Gereksinmeleri Karşılamak Üzere Toplumsal Dayanışma	Endişelerden Kaynaklanan Toplumsal Dayanışma
Rasyonel, Bilimin Tekelinde	Felaketlerin Önlenmesi Toplumsal Rasyonalite Gerektiriyor
Medya, Başarı Öyküleri Aktarma İşlevi Görüyor	

Modernizasyon, Feodal Toplumu Yok Etti	Medya Risklerin Açıklanması için Gerekli
Doğa Üzerinde Kontrol/ Egemenlik Kurulmaktaydı	Modernizasyon Kendini Yok Ediyor
Riskler Bilim ve Kurumlarca Hesaplanıyor	Bilim ve Teknoloji Üzerinde Kontrol/ Egemenlik Kurmak Gerekiyor
Parlamenter Demokrasi	Riskler Artık Hesaplanamıyor
	Demokrasinin Genişletilmesi Gerekiyor

13. Uluslararası afetler politikasındaki değişiklikler, Yokohama Konferansı (1994) ve Kobe Konferansı (2005) tanımlanmış, 2000 yılında BM başlıca amacı her düzeyde risk azaltma olan bir yeni organ oluşturmuştur (ISDR). Bu kuruluş 2005-2015 yıllarını kapsayan 'Hyogo Eylem Çerçevesi'ni yürütmektedir (Balamir, 2007). Uluslararası afet ve risk politikalarını yönlendiren başlıca adımlar:

    - BM Genel Kurul kararları (1976 yılından bu yana) www.un.org/Depts/dhl/resguide/gares1.htm
    - BM 'Doğal Afet Etkilerini Azaltma Uluslararası Onyılı' (IDNDR, 1990-2000) www.unisdr.org/
    - 'Yokohama Stratejisi ve Güvenli bir Dünya için Eylem Planı' (1994) www.undp.org/bcpr/yokohamastrategy.pdf
    - Millenyum Bildirgesi (2000) 'Sürdürülebilir Kalkınma' www.un.org/millenium/declaration/
    - UNISDR (2000-) oluşturulması www.unisdr.org
    - OECD Raporu (2003) www.oecd.org/publications
    - UNDP Raporu (2004) www.undp.org/bcpr/
    - KOBE Konferansı Kararları ile HYOGO Bildirgesi (2005) ve Eylem Çerçevesi (2005-15): Uluslar ve Topluluklarda Afetlere Direncin Yapılandırılması www.unisdr.org/hfa
    - AB (2005) ESPON önerileri www.espon.org.uk
    - UNISDR (2005) 'Living with Risk' Raporu www.unisdr.org
    - ISDR (2007) Risk Azaltma Küresel Platformu (2007) www.preventionweb.net/globalplatform

Yokohama Stratejisi (1994):

Strateji:

- Risklerin doğru belirlenmesi birinci önceliktir;
- Afet sonrasında yardım gereksinmelerini azaltabilmenin yolu, doğru hazırlık ve risk azaltma (sakınım) çalışmalarıdır;
- Risk azaltma (sakınım) ve hazırlık çalışmaları kalkınma politikasının ayrılmaz bir bütünüdür;
- Sakınım çalışmaları, katılım sağlandığı sürece başarılı olacaktır;
- Afetlere hedef olmaktan kurtulmanın yolu, eğitim-öğretim ve kapasite geliştirmeden geçer;
- Çevre koruma, sakınım politikası açısından bir zorunluluk olduğu gibi, her ülke kendi insan, doğal ve teknolojik kaynaklarından sorumludur.

Eyleme Geçmede Özellikle Gözetilmesi Gerekenler:

- Risklerin giderilmesi için yeni yöntemler araştırmalıdır;
- Düşük gelir grupları kollanmalıdır;
- Nüfus ve altyapının yoğunluk gösterdiği büyük yerleşim alanları özellikle tehditler altındadır;

Kobe Bildirgesi ve Hyogo Eylem Çerçevesi (2005-2015)

Hedeflenenler:

- Risklerin önceden belirlenmesi ve sakınım çalışmalarına öncelik verilmesi
- "Entegre, çok-sektörlü, somut" eylemlerin zorunlu kılınması
- Sakınım etkinliğini kalkınma programları ile bütünleştirilmesi
- Sakınım Planlamasının kurumlaştırılması
- Sakınım Etkinlikleri için düzenli kaynak ayrılması
- Dirençlilik kültürünün her düzeyde yaygınlaşması
- Paydaşların belirlenerek katılımlı uygulamalar için sinerjiler

oluşturulması

14. Afetlere ilişkin uygulamalar kapsamında hedefleri, kapsamları ve yöntemleri açısından farklılaşan dört ana planlama biçimi bulunduğu ileri sürülebilir :

    - YARA SARMA PLANI : afet sonrasında 'zararları gidermek' için (reconstruction plan)
    - ACİL DURUM (7269) PLANI : 'acil duruma hazırlıklı olmak' için (emergency preparedness plan/ ya da contingency plan)
    - SAKINIM PLANI : afet öncesinde 'riskleri azaltmak' için (mitigation plan)
    - DİRENÇLİ GELİŞİM PLANI : 'toplumsal direnci artırmak', gelişme dinamikleri yönlendirme ve sürdürülebilir toplumsal yapılanma için (resilience plan)

    Risk azaltma, önleme, paylaşma hedeflerine yönelik planlama çalışmaları kapsamı, çalışma düzeylerine göre farklılık gösterecektir. 'Sakınım Planlaması' terimi, bu işlevin özel bir planlama alanı oluşturduğunu, dolayısıyla ancak bu meslek erbabı tarafından verilebilecek bir hizmet olduğunu vurgulamak üzere kullanılmaktadır.

15. Kentsel risklerin belirlenmesi ve risk azaltma yöntemlerine ilişkin kapsamlı bir çalışma, İstanbul Deprem Master Planı (İDMP, 2003) için ODTÜ-İTÜ grubu tarafından uyarlanmıştır (Balamir, 2001). Kentsel sakınım planında yer alan başlıca risk sektörleri aşağıda sıralanmıştır. Her sektörde fiziki/coğrafi/mekansal düzenlemeler ile, kaynakların ve toplumsal eşgüdümünün kurulması gereği, zengin bir planlama çalışma kapsamı belirlemektedir. Bu açıdan, planlama anlayışını basit imar uygulamalarına indirgememek gerekir.

    - Üretim Kaybı Riskleri: Sanayi/ Altyapı/ İşgücü/ Girdi-Çıktı Bağlantıları
    - Yapı Stoku ve Kentsel Altyapı Sistemlerinde Riskler
    - Doku Riskleri: yapılaşma türü/ arsa/ yol/ otopark/ açık alan/ yoğunluk
    - Makroform ve Kentsel Büyüme Eğilimlerine ilişkin Riskler
    - Arazi Kullanımı Uyumsuzluk Riskleri: Alan ve Yapı ölçeklerinde uyumsuzluklar

- Özel Riskler Gösteren Alanlar: vadiler/ yamaçlar/ kıyılar/ baraj altı havzalar
- Kültür Mirası Özel Yapı ve Çevrelerde Riskler: tarihi/anıtsal yapılar ve çevreler
- Tehlikeli Kullanımlar: Yanıcı, Patlayıcı, Kimyasal, vb depo/ dolanım
- Acil Durum Görevlileri (ADG) : Hastane, İtfaiye, Okul, Haberleşme Merkezleri, vb.
- Yönetsel Yetersizlik Riskleri: Uzman Personel, Temrin-Tatbikat-Eğitim
- Dışsal Etkenler: Kaza, Sabotaj, Terörizm
- Toplumsal Edilgenlik Riskleri: katılım ve yerel örgütlenmede kısıtlar

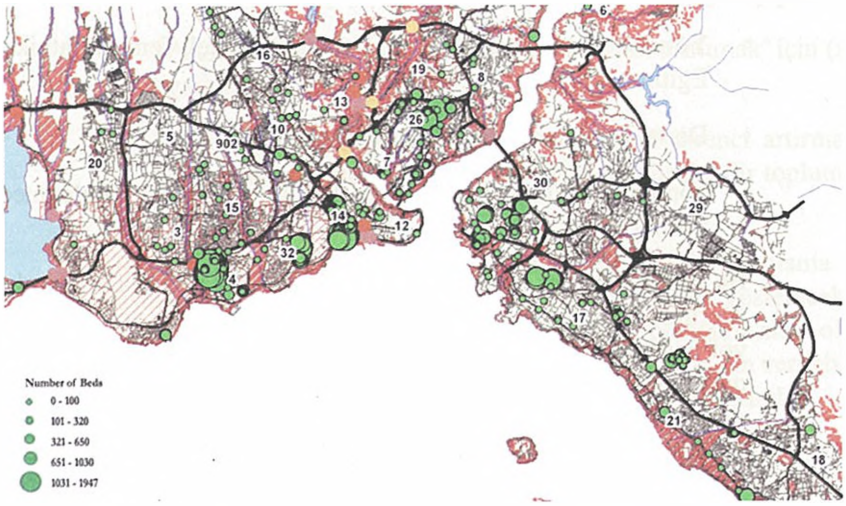
Bu sektörlerin her birinde ilgili tarafların, risk azaltma yöntemleri üzerinde uzlaşma yoluyla protokoller geliştirmeleri ve buna bağlı yol haritasına göre alt projelerin uygulanmasına geçilmesi önerilmektedir. Bu ortamda planlama analizleri ile her sektörde yüksek riskli alan ve birimlerin hangileri olduğu ve ne tür önlemlerle risklerin azaltılabileceği gösterilmektedir. Risk sektörleri analizleri ile sakınım planlamasının gerçek bir içeriği bulunduğu konusu somutlaşmaktadır. Taşınmaz birimlerine ilişkin verilerin coğrafi bilgi sistemi ile yapılan sorgulamaları ile her sektörde yüksek, orta ve düşük düzeylerde risklerin hangi alanlarda ya da gruplarda kümelendiğini belirlemek ve bunlara ilişkin farklı uygulama önerileri geliştirmek olanaklı görülmektedir. Burada gösterilen örneklerde:

- tehlikeli madde işleyen ve depolayan birimlerin risk düzeylerinin hangi etkenlere (etki alanı yoğunlukları, erişirlik, zemin koşulları, komşu birimlerin tehlikeli olup olmadığı gibi özelliklere) bağlı olarak bir mekansal dağılım gösterdiği;
- Acil durum görevlisi tesislerin en önde geleni olan hastanelere depremde duyulacak gereksinmeleri karşılayabilir bir konumlanma ve kapasiteler bulunup bulunmadığı; yetersizlikleri karşılamada hangi önlemlere başvurmak gerekeceği;
- Açık alan yetersizliklerinin ortaya çıkarılmasında yoğunluklar, terk edilen konuttan uzaklaşmama, zarar görme potansiyeline bağlı olarak, yeterli büyüklüklerin sağlanıp sağlanmadığı gibi

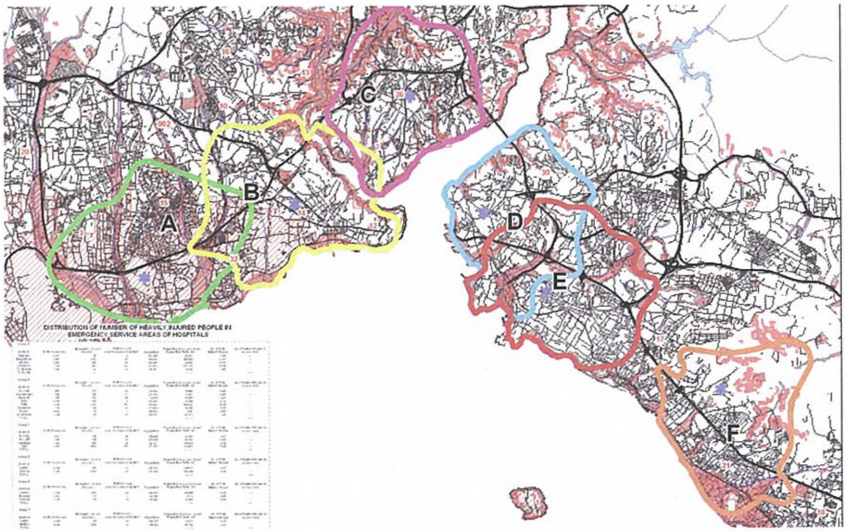
mekansal ve teknik analizlerin birlikte yürütülmesi; Açık alanların genişletilmesi gereğinin yoğunlaştığı bölgelerin belirlenmesi ve bir bütüncül açık alanlar sisteminin geliştirilmesi;

- Okulların risk etkenlerine (büyüklükler, komşu kullanımlar, erişirlik, zemin özellikleri, açık alan varlığı, vb) ve risk düzeylerine göre sıralanması, bu okullara ilişkin bugünden kararlar alınmasında bir rasyonel oluşturmaktadır.

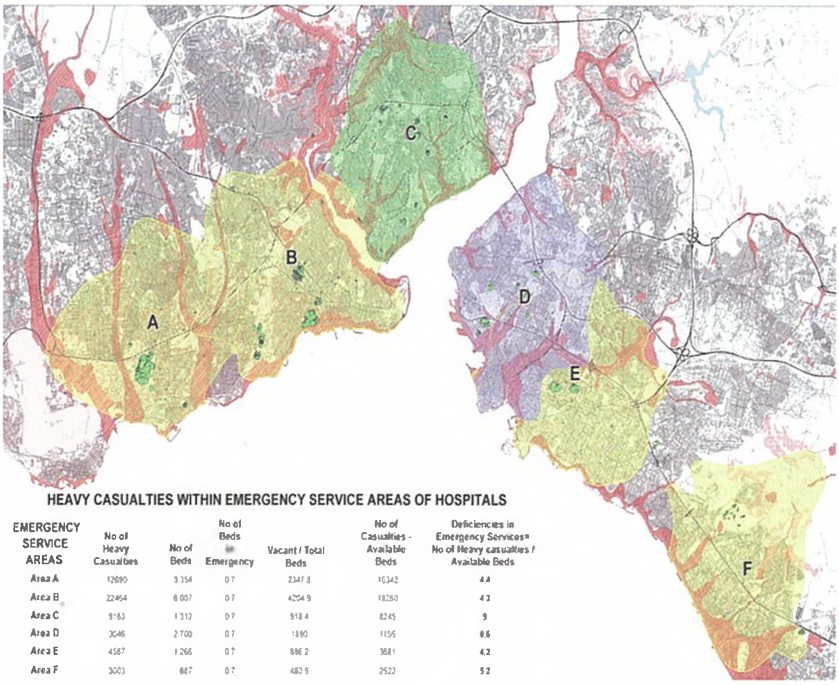
HASTANE KAPASİTELERİ



ACİL DURUM ERİŞİM MENZİLLERİ



ACİL DURUM HİZMET AÇIĞI

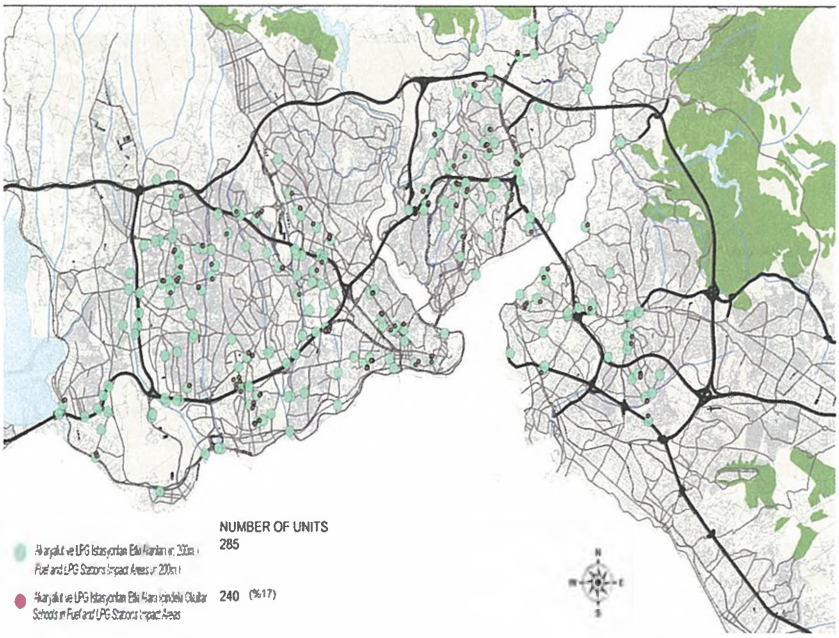


HEAVY CASUALTIES WITHIN EMERGENCY SERVICE AREAS OF HOSPITALS

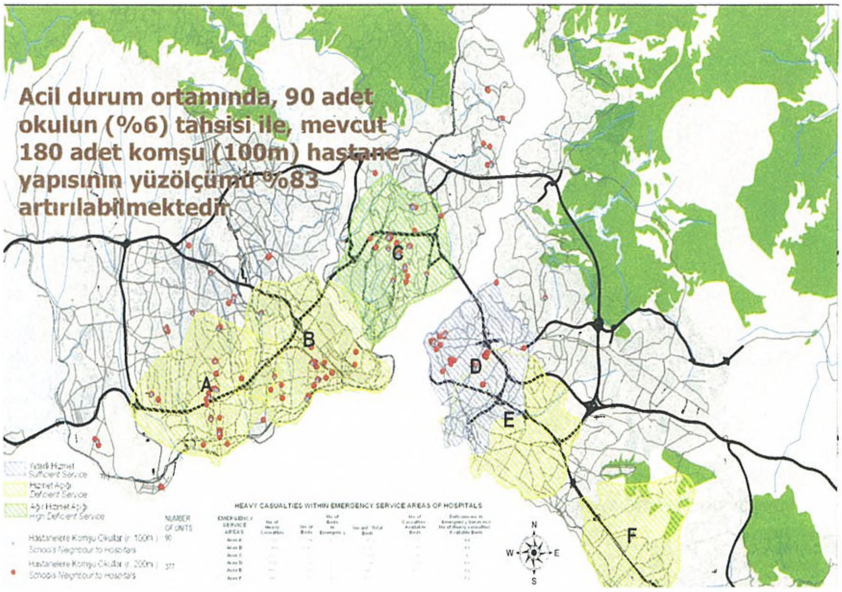
EMERGENCY SERVICE AREAS	No of Heavy Casualties	No of Beds	No of Beds in Emergency	Vacant / Total Beds	No of Casualties - Available Beds	Deficiencies in Emergency Services= No of Heavy casualties / Available Beds
Area A	12690	3 354	0 7	2347 8	10342	4.4
Area B	22464	6 007	0 7	4204 9	18260	4 3
Area C	9163	1 312	0 7	918 4	8245	9
Area D	3046	2 700	0 7	1890	1156	0 6
Area E	4567	1 266	0 7	886 2	3681	4.2
Area F	3003	847	0 7	483 9	2523	5 2

OKULLAR -
TEHLİKELİ KULLANIMLAR

SCHOOLS -
HAZARDOUS USES

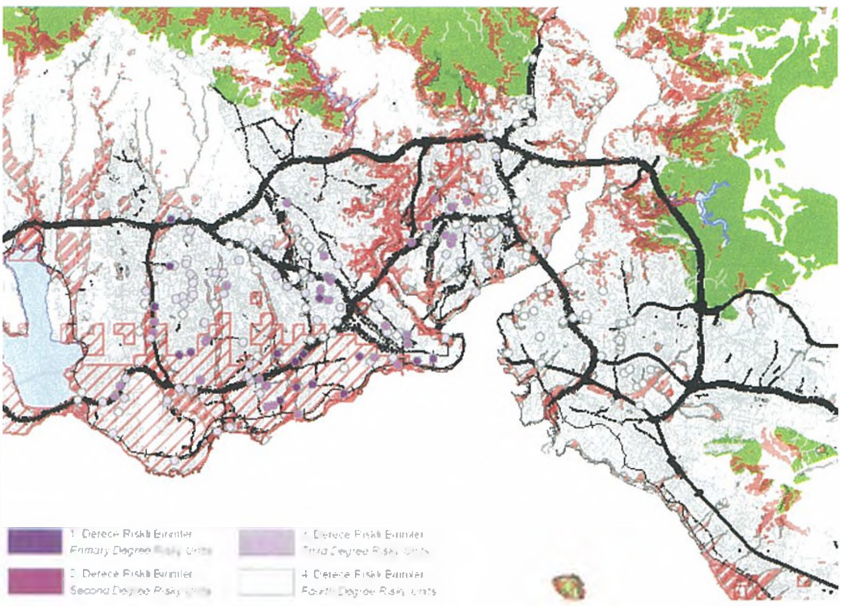


HASTANELERE KOMŞU OKULLAR — *SCHOOLS NEIGHBOUR TO HOSPITALS*



LPG ve BENZİN İSTASYONLARI RİSKLERİ:

Zemin Koşulları, Komşu Nüfus ve Değerler, Komşu Tehlikeli Kullanımlar, Erişirlik Etkenleri Birleşik Sınıflaması



16. Zeytinburnu İlçesi için ODTÜ'de hazırlamış olduğumuz (Büyükşehir Belediyesi tarafından alınan) bir irdeleme, tekil yapıların değil, toplu yenilemelerin yeterince verimli olabileceğini örneklemiştir. Büyük çoğunluğu kaçak olan bir yapı stoku ve (hisseli mülkiyete dayalı) kentsel çevrede tek yapıların güçlendirilmesi teknik ve yasal açılardan olanaksız kalırken, toplu yenileme projelerinin çok yönden katkılar getirebileceği ve bunun büyük ölçüde öz kaynaklarla gerçekleştirilebileceği gösterilmiştir. Geliştirilen yönteme göre bölgede en yoğun mevcut yapılaşmış bir alanda öneri süreç, fiziki-mekansal, finansal, sosyal, yasal ve yönetsel açılardan sınanmıştır. Araştırma iki ana koşulun sağlanmasını temel ilke olarak almıştır. Öncelikle başvurulan yöntemin, nüfusun alandan ayrılmasına ve yabancı bir nüfusun gelmesine yol açmaması, yani 'gentrification' süreçlerine yol açmaması hedeflenmiştir. İkinci olarak ise, söz konusu sürecin bir dış kaynağa dayanmaksızın kendi kaynaklarıyla gerçekleştirilebilmesi olanakları aranmıştır. Bununla piyasada çok yerde benzer süreçlerin tekrarlanabilmesine ilişkin göstergeler elde edilmeye çalışılmıştır. Geliştirilen yöntemin, yoğun yapılaşmanın yer aldığı bir alanda dahi aynı nüfus ve yapılaşma hacminin ferah biçimlerde yerleştirilebilmesine izin veren mekan ekonomileri elde edebileceği, taşınmaz sahipleri kadar mevcut kiracıların dahi kollandığı bir toplu yenilemenin mümkün olduğu, taşınmaz sahiplerinin oluşturacakları ortaklık adına bireysel uzun dönemli borçlanmalarla kira düzeyleri kadar geri ödemelerle bugün sahip oldukları taşınmaz değerlerini defalarca katlayan yeni değerlere kavuşabilecekleri kanıtlanabilmektedir. Belirli yoğunluklarda toplu yeni kentsel tasarımlar elde edilmesi, kentlerimizin estetik değerler kazanması için yeni bir ufuktur. Yöntem, kentsel ortaklık yönetimi, yerel yönetimde yeni aktörlerin gelişmesi gibi ayrı katkılar vaat etmektedir. Plancıların, dirençli fiziki çevrelerin oluşturulmasında (piyasada tekil yapıların güçlendirilmesi yönteminin değil), özellikle toplu yenilemenin getirebileceği ekonomileri ve yerel toplulukları yeniden örgütleme modellerinin geliştirilmesini planlama alanı içinde görmeleri, bu yaklaşımın aynı zamanda neoliberal vahşetle mücadelede kazanılacak bir cephe olarak değerlendirmeleri beklenir.



ÖRNEK TOPLU DÜZENLEME ALANI 241 YAPI 990 KONUT 4500 KİŞİ





YAPILAŞMA BİÇİMİ TERCİHLERİ

Tünel Kalıp / Asansör Yeri Ayrılmış / Garaj-Depo Bodrum / Ağırlık Merkezi Düşük Kotta: Geniş Tabanlı/ Çift Yönde Perde

KAYNAKLAR

Balaban, O. (2008) Capital Accumulation Processes and Urban Development, Doktora Tezi, eki: TC Yakın Dönem Kanun ve Yönetmelikler Listesi, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara.

Balamir, M. (2007) Afet Politikası, Risk ve Planlama, TMMOB Afet Sempozyumu 5-7.12.2007 Bildiriler Kitabı, Ankara, 31-43

Balamir, M. (2006) Afet Politikalarında Yükselen Paradigma: Sakınım; Depremler Ülkesi Türkiye'de Tutumlar ve İstanbul Tartışmaları, Cumhuriyet Bilim Teknik (yıl 20, sayı 996) 18-19, 22.

Balamir, M. (2002) Kentsel Risk Yönetimi: Depremlere Karşı Güvenli Kent Tasarımı için Yöntem ve Araçlar, Doğal Afetler: Güvenlik için Tasarlama, derleyen, E. Komut, UIA - Türkiye Mimarlar Odası, Kardelen Ofset, Ankara, 26-54.

Beck, U. (1992) Risk Society: Towards a New Modernity, Sage, London.

Bourdieu, P. (1998, Aralık) The Essence of Neoliberalism, Le Monde.

Harvey D. (2007) Neo-Liberalism as Creative Destruction, Geografiske Anna-

ler (88B:2) 145-158.

Harvey, D. (2005) A Brief History of Neoliberalism, Oxford University Press, Oxford.

Leitner, H., Peck, J., Sheppard, E. S. (2007) Contesting Neoliberalism: Urban Frontiers, Guilford, NY.

3. OTURUM

MESLEK ALANINDA DÖNÜŞÜM

OTURUM BAŞKANI: Prof.Dr.TAMER GÖK

PLANLAMA MESLEK ALANINDA ÇAKIŞMA VE AYRIŞMALAR
Yrd.Doç.Dr. FİKRET ZORLU

PLANLAMA MESLEK ALANININ ODAĞINDA YER ALAN KAVRAMLARIN PLANLAMA PARADİGMALARININ DÖNÜŞÜMÜ EKSENİNDE ELE ALINMASI
Araş.Gör. EYLEM BAL

ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA MESLEK ALANININ ORTAYA ÇIKIŞ KOŞULLARININ VE GELİŞİM SÜRECİNİN ULUSAL VE ULUSLARARASI DÜZLEMDE TANIMLANMASI
(GAZİ ÜNİVERSİTESİ, ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA BÖLÜMÜ, MESLEKİ YETERLİLİK KOMİSYONU ADINA)
Yrd.Doç.Dr. KÜBRA CİHANGİR ÇAMUR

CIAM VE AB YAKLAŞIMLARININ PLANLAMA PRATİKLERİNE GETİRİLERİ
Prof.Dr. LEVİN ÖZGEN

PLANLAMA MESLEK ALANINDA KURAMSAL, PRATİK VE YASAL DÜZELEMLERDE ÇAKIŞMA VE AYRIŞMALAR

Dr. FİKRET ZORLU

(Mersin Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)

Bu çalışmada planlama meslek alanı üç düzlemde tanımlanmakta ve son yıllarda bu üç düzlemde meslek alanına ilişkin tanımlarındaki farklılaşma ve örtüşmeler kavramsal düzeyde geliştirilen bir yöntemle ortaya konmaktadır. Bu tespitlerden yola çıkılarak meslek alanının bilimsel, etik, ve yasal sınırları uygulama alanı ile ilişkileri üzerinden tartışılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, planlama meslek alanının tanım/tanımlarına ilişkin genel bir çerçeve oluşturmak ve kavramsal düzeyde alt başlıklar üzerinden birtakım sorular tartışılmaktadır.

Son yıllarda, şehir ve bölge plancılarının kamuda ve özel sektörde üstlendiği uzmanlık işleri yaygınlaşmaktadır. Bu yaygınlaşma plancının ilgili çalışmaların sonucunda uygulamaya geçen işler içinde etkisinin arttığı veya planlama meslek alanı sınırları içerisinde bu işlerin tanımlanabildiği anlamına gelmemektedir. Planlama işleri uygulamada kurumların strateji planlarından gayrimenkul değerleme çalışmalarına kadar geniş bir yelpazede yürütülmekte. Bunları bir çoğu 10 yıl öncesine kadar karşılaşmadığımız işler olmakla beraber gerek kamuoyunun ve gerekse meslek alanının gündemine girmiştir.

Hizmetlerdeki yaygınlaşma planlama işlerinin gerek mevzuatta olsun, gerekse toplumda meşruiyetinin ya da kabul edilebilirliğinin arttığı anlamına da gelmemektedir, ancak faaliyetlerinin bir çeşitlenmesi gözlemlenebilmektedir. Bu faaliyetlerin bir kısmı mevzuatta yer alan hükümler içinde şehir plancılarına ilişkin düzenlemeler ile örtüşmekte diğer kısmı ise mevzuatta telafuz edilmemektedir. Diğer yandan üniversitelerimizin şehir ve bölge planlama bölümlerinde şehir ve bölge plancısı tanımı, kazandırılan beceriler ve uzmanlık alanları araştırılmaktadır. Çalışmanın üçüncü boyutunu ise literatürde (veya eğitim alanında) şehir ve bölge planlama uzmanlık alanı içerisinde doğrudan veya dolaylı olarak yer alabileceği tarif edilen çalışmalarda meslek alanının pratikteki rolü ve etkinlik düzeyi karşılaştırılmktadır

Yukarıda konu edilen araştırma alanları üç düzlemde tanımlanmıştır: kuramsal

düzlem, uygulama düzlemi (örgütsel düzlem) ve yasal düzlem. Bu çalışmada üç düzlem arasındaki çakışma ve ayrışmalar irdelenmekte, planlama meslek alanının sınırı ve kapsamı tartışılmaktadır. Tartışma yetkinlik (bilimsel kapasite), etik (kabul edilebilirlik sınırı), kurumsallık (yönetsel, organizasyonel kapasite) kavramları üzerinden yürütülmektedir.

PLANLAMA MESLEK ALANI		KAVRAMLAR		
		Yetkinlik (bilimsel)	Etik(kabul edilebilirlik sınırı)	Kurumsallık (yönetsel organizasyonel kapasite)
DÜZLEMLER	1-Kuramsal	11	12	13
	2-Örgütsel	21	22	23
	3-Yasal	31	32	33

Bu çalışmada meslek alanına ilişkin başlıklar Türkiye koşullarında incelenmekte ve değerlendirilmektedir.

Kuramsal yetkinlik (11) başlığı altında; kuramsal alanda veya eğitim alanında şehir ve bölge planlama disiplininin kuramsal tanımı, uzmanlık alanı (alanları) ve edinilmesi gereken bilgi ve beceriler tanımlanmaktadır. Bunun için şehir ve bölge planlama eğitimi veren bölümlerin mesleki yetkinlik kazandırmaya yönelik amaçları, ders programları ve ders içerikleri incelenmiştir. Bölümlerin programlarından bir uzman olarak "plancının" sahip olması gereken kuramsal donanımın ve edinmesi gereken becerilerin neler olması gerektiği araştırılmıştır.

Kuramsal etik (12) başlığı altında; kuramsal alanda veya eğitim alanında şehir ve bölge planlama disiplini için doğrudan veya dolaylı olarak tarif edilen kamu yararı, toplumsal gereksinmler, koruma kullanma dengesi gibi kavramlar tanımlanmaktadır. Bu tanımların meslek adamı olarak placıyı, hangilerinin plancının sorumlu olduğu iş ve işlerdeki yaklaşımı tarif ettiği araştırılmıştır.

Kuramsal kurumsallık (13) başlığı altında; kuramsal alanda veya eğitim alanında şehir ve bölge planlama disiplini içerisinde yapılabilecek çalışmalar için gerekli ekip, kurumsal altyapı ve planlamanın yürütülebilmesi için gerekli kurumsal altyapı tanımlanmaktadır. Bu kurumsal yapı içerisinde plancının rolünün ne şekilde tarif edildiği araştırılmıştır.

Örgütsel yetkinlik (21) başlığı altında; uygulamada veya kamuoyunda şehir ve bölge planlama meslek alanının tanımı meslek örgütünün ve meslek odasının tarif ettiği biçimde sunulmaktadır. Meslek örgütü olan Şehir Plancıları Odası'nın şehir ve bölge plancılarının hangi iş ve hizmetleri yapabileceği konusundaki yetkinliği, yönetmelikleri, açıklamaları ve açtığı davalar üzerinden

araştırılmıştır.

Örgütsel etik (22) başlığı altında; şehir ve bölge planlcılarının üye oldukları meslek örgütünün (şehir plancıları odası) yönetmeliği ve mesleğe ilişkin olarak tarif ettiği yetki alanları ve faaliyetlerin, kamu yararı ve kabul edilebilirlik sınırları ve diğer düzlemlerle ayrışan ve örtüşen yönleri ortaya konmaktadır. Burada meslektaşlardan beklenen tutum ve yapılan hizmetlere ilişkin kabul edilebilirlik sınırları ayrı ayrı incelenmektedir.

Örgütsel kurumsallık (23) başlığı altında; şehir plancıları odasının tanımladığı (yönetmeliklerinde tanımlanan) iş ve faaliyetlerin belirli bir örgütlenme ve yönetim modeline karşılık gelip gelmediği veya yasal karşılıkları olup olmadığı araştırılmaktadır. Meslek örgütünün planlama hizmetlerinin yerine getirilebilmesi aşamasında plancının rolünü tarif etme biçimi araştırılmaktadır.

Yasal yetkinlik (31) başlığı altında; mevzutta şehir ve bölge planlama meslek alanının tanımı ve yetki alanlarına ilişkin tanımlar, sınırlar tartışılmaktadır.

Yasal etik (32) başlığı altında; mevzutta şehir ve bölge planlama faaliyetlerine ilişkin kamu yararı, planlama, planlamanın amacı ve bu kavramlara ilişkin ölçütler ve sınırlar tartışılmaktadır. İmar Mevzuatı, Koruma Mevzuatı, Kıyı Mevzuatı, Turizm Mevzuatı, Çevre Mevzuatı içerisinde etik değerlere veya planlarda kabul edilebilirliğe ilişkin kavram veya anlatımlardan yola çıkılarak bu değerlere ne düzeyde referans verildiği araştırılmaktadır.

Yasal kurumsallık (33) başlığı altında; planlama faaliyetleri için mevzuatın öngördüğü asgari kurumsal kapasiteler, kurumlardan beklediği çalışmalar tartışılmaktadır. Mevzuatta planlama ile doğrudan ilişkili hizmetlerin yerine getirilmesi aşamasında gerekli kurumsal düzenlemeler veya ekipler içinde plancının rolü araştırılmaktadır.

Bu çalışma sonucunda bu üç düzlem ile üç kavramdan yola çıkılarak elde edilen dokuz başlık (kategori) üzerinden yapılan tanımlar ve uygulamların örtüşme ve ayrışma düzeyleri irdelenmektedir. Bu değerlendirmeden yola çıkılarak planlamanın eğitim, yasal-yönetsel ve uygulama alanlarına ilişkin örtüşme (uyumluluk) ve dışlama (uyumsuzluk) düzeyleri ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Yetkinlik "yetki, yetkili" veya "uzman" gibi kavramlar üzerinden tanımlanmaktadır

Etik "iyi" olan davranışların özü, "doğru" "adalet" "sorumluluk" kendinden başkalarının haklarını savunma kavramları ile açıklanmaktadır. Planlama alanında ise çoğunlukla "kamu yararı" kavramı ve "meslek ahlakı" ile özdeşleştirilmektedir.

Kurumsallık ise "ekip", "kurum", "uzmanlar grubu" gibi tanımlar ile karşılığını bulmaktadır.

Son yıllarda planlama meslek alanında kurumların strateji planının hazırlanmasından gayrimenkul değer belirleme çalışmalarına kadar geniş bir yelpazede çalışmalar yürütlmektedir. Bu çalışmaların birçoğu on yıl öncesine kadar uygulamada talep edilen işler olmamakla beraber gerek kamuoyunun ve gerekse meslek alanının gündemine girmiştir. Ancak planlama eğitimi veren kurumların eğitim programlarında, meslek odasının yönetmelikleri ve mevzuat içerisinde bu işlerin tamamı meslek alanı içerisinde tanımlanmamaktadır. Bu bir yandan sorun (dışlama) olarak algılanabilirken diğer yandan bu tür çalışma alanlarının meslek örgütü, eğitim kurumları ve mevzuat içerisinde tanımlanabilirliği (veya kabul edilebilirliği) de tartışılmalıdır.

Üniversitelerin şehir ve bölge planlama bölümlerinde mesleğe ilişkin tanımlar benzeşmektedir. Ancak meslek alanının alt uzmanlık alanlarına ilişkin tanımlamalar ve eğitim programlarındaki öncelikler farklılaşmaktadır.

Ülkemizd şehir ve bölge planlama lisans eğitimi Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Bozok Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Süleyman Demirel Üniversitesi'nde verilmekte, Mersin Üniversitesi ve Yüzüncü Yıl Üniversitesi ise lisans eğitimine yönelik hazırlıklar sürmektedir. Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nde ise sadece yüksek lisans eğitimi verilmektedir.

Bu bölümlerin eğitim programlarının tanıtımına, ders içeriklerine ilişkin belgeler incelendiğinde planlama meslek alanına ilişkin yetki, etik ve kurumsal yapılanmaya elişkin tanımlar çoğunlukla genel ilkeler ve kapsam yönünden yapılmaktadır. Uygulamadaki bir kısım işlere değinilmemekte, birtakım planlama işleri ise uygulamada farklı biçimde yürütülmektedir. Örneğin bazı bölümlerde doğrudan imar planına yönelik yöntem ve teknikler sunulmazken bazı bölümlerde ise mevzuattaki tanımla birebir örtüşen biçimde imar planı yöntem ve tekniğini sunan dersler bulunmaktadır. Benzer biçimde bazı bölümlerde bölge planlama, sosyal ve ekonomik kalkınma modelleri, bölgesel coğrafya konularına sık sık değinilirken bazılarında ise bu konulara nadiren değinilmekte, doğrudan kent mekanına ilişkin sorun tanımı, tasarım ve uygulamaya öncelik verilmektedir. Bu farklılaşma planlama eğitimine yönelik farklı yaklaşımların programlara yansıması olarak görülmekte ve doğal karşılanmaktadır.

Dünyadaki üniversitelerde de benzeri farklılaşmalar söz konusudur. Ülkelerin bölgesel gelişmişlik ve kentleşmeye ilişkin bulundukları evreler ile eğitimde

meslek alanlarının kapsamları bu farklılaşmada etken olmaktadır. Ülkemizdeki farklılaşma doğal olarak karşılanmakla beraber meslek alanının tanımı, yetkinliği, etik değerleri ve kurumsallaşmasına yönelik ortak paydaların belirlenmesinde güçlükler ortaya çıkabilmektedir. Planlama eğitiminde meslek alanının uygulamalarına ilişkin kuramsal temeller yanında beceriye ilişkin eğitimi de kapsamaktadır ancak bu düzlem genel olarak "kuramsal düzlem" olarak adlandırılmış ve meslek alanına ilişkin değerlendirme diğer düzlemler ile birarada yapılmıştır.

Mevzuatta incelenen ve planlama meslek alanını doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren yasa ve yönetmelikler içinde meslek alanını en net biçimde tarif eden düzenleme İmar Planlarının Yapımını Yükümlenecek Müellif ve Müellif Kuruluşlarının Yeterlilik Yönetmeliği'dir. Bu yönetmelikte:

> *Madde 1-Bu Yönetmeliğin amacı, yerleşme planlan ve bu çerçevede şehir ve kasabaların imar planlarının, uygulamada bütün ilgili taraflarca uyulması gereken, güvenilir ve uygulanabilir nitelikte düzenlenebilmesi için, bu planların yapımını yükümlenecek müelliflerin ehliyet durumlarına ait esasları belirlemektir.*
>
> *Madde 6- A-derecelendirme esasları-3 Yüksek öğrenim kurumlarında planlama ile ilgili uzmanlık dalında öğretim görevini belirlenen sürelerde yapmış olmak,*
>
> *B - Planlama işlerini yükümlenecek müellifler:*
>
> *Planlama işlerini yapacak müelliflerde. Üniversite, Akademi veya Yüksek Okulların şehir planlama, bölge planlama, kentsel tasarım veya mimarlık fakülte veya bölümlerinden, şehir plancısı, bölge plancısı, kentsel tasarımcı, veya mimar ünvanları alarak mezun olmuş olmaları veya bu disiplinlerden birinde lisans üstü öğrenimi yaparak Master veya Doktor derece ve ünvanlarını kazanmış olmaları şartı aranır.*
>
> *E - Planlama işi ;*
>
> *Planlama işi ifadesi ile, çevre düzeni planları, büyükşehir bütünü nazım planları, imar planları ve bunlara yapılan ilaveleri, plan revizyonu ile mevzii imar planlarının uygulama imar planlarına ait parselasyon planlarının düzenlenmesi işleri, bu planların incelenmesi, onaylanması işleri, planlamaların irdelenmesi işleri ve plan müelliflerinin değerlendirilme ve derecelendirilmesi işlerinin tümü anlaşılır. Planlama işinde çalışmış olmak ifadesi, yukarıda sayılan işlerin tamamım, veya bir bölümünü kapsar.*

Hükümleri yer almaktadır.

3194 Sayılı İmar Kanunu ise planlamanın en geniş biçimiyle tanımlandığı, ve

planlama mesleğinin açık biçimde tarif edildiği tek yasadır. 2960 Sayılı Boğaziçi Kanunu'nda nazım ve uygulama imar planları yasa hükümleri niteliğindedir ve ilgili maddelerde tamamen plan koşullarına atıfta bulunulmaktadır. Diğer bir deyişle bir planın yasa ile güvence altına alındığı özel bir düzenlemedir. 2981 Sayılı İmar Affı Kanunu kaçak yapıların imar planları yoluyla yasallaştırmasını öngören, planlamayı meşrulaştırma dışında bir düzenleme aracı olarak tanımlamayan ve planlama meslek alanını en fazla yıpratan (itibarını sarsan) yasa olmuştur.

Aşağıda sıralanan yasalarda ise planlama ile ilgili hükümler yer almakta, ancak tamamında imar planına ve 3194 sayılı İmar Kanunu hükümlerine ve "imar planına" atıfta bulunulmaktadır:

2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu,

2510 Sayılı İskan Kanunu,

3621/3830 Sayılı Kıyı Kanunu,

1164 Sayılı Arsa Ofisi Kanunu,

2872 Sayılı Çevre Kanunu,

4342 Sayılı Mera Kanunu,

2863 Sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu,

2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu,

2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ve 4957 Sayılı Turizmi Teşvik Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun,

4706 Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi Hakkında Kanun,

7269 Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyle Alınacak Tedbirlere Dair Kanun,

442/3367 Sayılı Köy Kanunu, Organize Sanayi Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği, Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği,

Endüstri Bölgeleri Yönetmeliği,

Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği.

Planlama işlerinin en geniş anlamıyla tarif edildiği yönetmelik ise İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelik (Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik) tir. Turizm Alanlarında ve Turizm Merkezlerinde İmar Planlarının Hazırlanması ve Onaylanmasına İlişkin Yönetmelik te de benzer düzenlemeler yapılmıştır. Bütün bu yasal düzenlemeler arasında planlama mesleğinin ve disiplininin açık biçimde tarif edildiği düzenleme ise

İmar Planlarının Yapımını Yükümlenecek Müellif ve Müellif Kuruluşlarının Yeterlilik Yönetmeliği dir. Bunun yanında tartışmalı olmakla birlikte mesleğe ilişkin tanım ve kapsamın dolaylı olarak yapıldığı diğer bir düzenleme ise Mimarlık, Peyzaj Mimarlığı, Mühendislik, Kentsel Tasarım Projeleri, Şehir ve Bölge Planlama ve Güzel Sanat Eserleri Yarışmaları Yönetmeliği dir.

Meslek alanına ilişkin bir diğer düzenleme ise Plansız Alanlar İmar Yönetmeliği dir. Bu yönetmelikte getirilen hükümler ile imar planları yoluyla getirilen hükümler arasında ciddi benzerlikler bulunmaktadır. Dolayısıyla planlarda plansız alanlardan farklı olarak sadece yol düzenlemeleri, arazi kullanımı ve yoğunluklar belirlenmektedir. Diğer hususlar zaten imar yönetmeliklerine bırakılmaktadır. 3030 Sayılı Kanun Kapsamı Dışında Kalan Belediyeler Tip İmar Yönetmeliği, ile büyükşehir belediyelerince hazırlanan imar yönetmelikleri de benzeşmekte özgün düzenlemeler yapılmamaktadır. Ancak bu düzenlemelerde meslek alanına ilişkin doğrudan tanımlar, yetkileri tarif eden hususlar bulunmamaktadır.

Meslek örgütüne ve meslektaşların çalışma esasları, yetki ve sorumluluklarına ilişkin en temel düzenleme ise Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Şehir Plancıları Odası Ana Yönetmeliği'dir. TMMOB Şehir Plancıları Odası Serbest Şehircilik Hizmetleri, Büro Tescil, Mesleki Denetim ve En Az Ücret Yönetmeliği'nde ise mesleğin yetkili olduğu veya uygulamada sorumluluk aldığı işler tarif edilmektedir. Bu yönetmelikte "Oda, Serbest Şehircilik Hizmetlerini yürürlükteki mevzuat ile planlama ve şehircilik ilkeleri, kamu yararı, mesleki etik ve benzeri bakımlardan denetlemeye yetkilidir." denilmekte ve aşağıdaki hizmetler planlama meslek alanı kapsamında tanımlanmaktadır:

Bölge planı

İl veya havza ölçeğinde çevre düzeni planı

İl gelişme planı

Turizm master planı

Alt bölge, kentsel çevre bütünü çevre düzeni planı

Milli parklar uzun devreli gelişme planı

Sektörel planlar (ulaşım, altyapı, sanayi, konut ve merkez)

Nazım imar planı

Kent bütününe yönelik imar planı

Islah imar planı

Koruma amaçlı imar planı

Mevzii imar planı

İmar planı değişikliği

Köy gelişme planı

Kentsel tasarım projeleri

Parselasyon planı

Danışmanlık hizmetleri

Serbest şehircilik hizmetlerine ilişkin fizibilite

Gayrimenkul geliştirme ve değerlendirme çalışması

Yatırım yer seçimi

Planlama meslek alanında uygulamalar da dikkate alınarak yetkinlik, yeterlilik, kabul edilebilirlik konularında yapılacak tartışmalara referans oluşturabilmek amacıyla aşağıdaki kategoriler-uygulamalar matrisi oluşturulmuştur.

Planlama Meslek alanı	*düzlemler*								
	Kuramsal düzlem			*Örgütsel düzlem*			*Yasal düzlem*		
Uygulama alanları	*11*	*12*	*13*	*21*	*22*	*23*	*31*	*32*	*33*
Kurumsal strateji planı	?	?	?	-	-	-	?	?	*
Bölge planı	+	+	+	+	+	+	*	*	*
Havza Planı	*	*	*	+	+	+	?	*	*
İl gelişim planı	*	*	*	*	*	*	?	+	*
İl çevre Düzeni Planı	*	*	*	+	?	?	*	+	*
Çevre Düzeni Planı	+	*	+	+	+	+	*	?	+
Nazım İmar Planları	+	+	+	+	+	+	+	+	+
İmar Planı	*	*	+	+	+	+	+	+	+
Koruma Amaçı İmar Planı	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Sektörel İmar Planı	?	?	?	*	*	*	*	*	*
Ulaşım Planı	+	+	*	+	+	+	*	*	?
Altyapı Planı	*	*	*	?	?	?	?	?	?
Kentsel Dönüşüm Planı	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Kentsel Tasarım	?	?	*	+	+	+	?	?	?
Sektörel Yatırım Projeleri	?	?	-	*	-	-	-	-	*
Kırsal Kalkınma Projeleri	*	+	*	-	-	*	*	*	?
Kentsel Sosyal Projeler	*	+	*	-	-	-	?	-	?
Gayrimenkul Değerleme	*	?	-	?	?	-	?	?	?
Yatırım Fizibilite	*	?	-	*	-	-	?	?	?
Yatırım Danışmanlığı	?	?	1	-	-	?	?	?	?

+ Tanımlı, * Kısmen tanımlı, ? Belirsiz (veya farklı biçimde yorumlanmakta), - Tanımsız

Araştırma sonucunda meslek alanının uygulama alanlarına ilişkin örtüşme-dışlama haritası çıkarılmıştır. Bunun için Likert ölçeği yönteminden yararlanılmıştır. Bu yöntem kişilerin belirli bir konuya veya soruna karşı tutum ve yorumlarının sayısal değerlerle temsil edilmesine dayanmaktadır. Kişilerin yöneltilen bir görüşe "kesinlikle katılıyorum-kesinlikle katılmıyorum arasındaki uç görüşlerinin rakamsal karşılığı -2 ile 2 arasında kabul edilirse, yorum yapmama ise 0 olarak kabul edillirse 5 dereceli bir değerlendirme ölçütü kullanılmış olmaktadır. Bu yöntem çalışmaya uygulandığında kurumların incelenen konulara ilişkin referanslarının yoğunluğu ve benzerlik "tanımlı", ayrışma veya tanımsızlık ise "tanımsız" olarak ifade edildiğinde dört dereceli bir değerlendirme yapılmış olmaktadır. Bu derecelendirmenin sayısal ifadesi ise 0 ile 3 arasındaki değerlere karşılık gelmektedir.

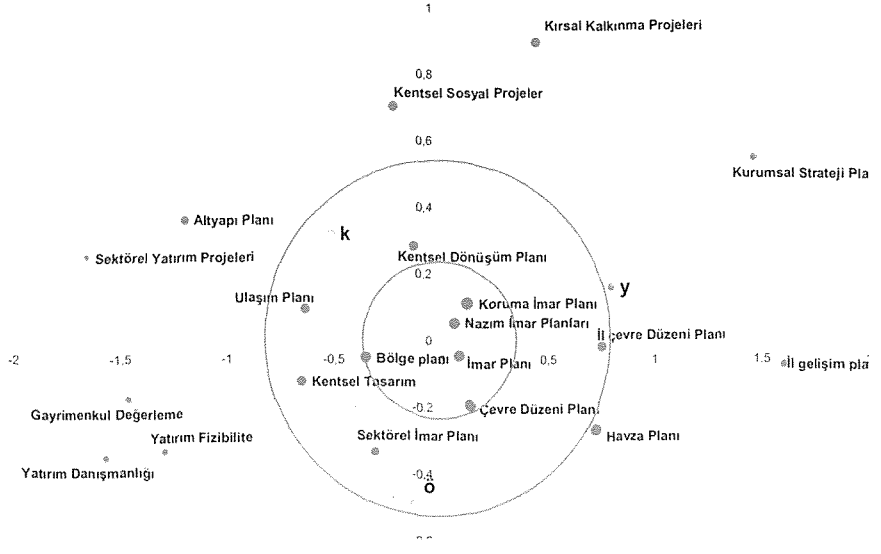
Planlama meslek alanında hizmetler değerlendirilirken, örneğin eğitim alanında "yetkinlik" konusunda kurumsal strateji planı nasıl tanımlanıyor diye araştırıldığında çoğu üniversitede kurumların strateji planına ilişkin çok fazla referans verilmemektedir. Bazı bölümlerde kısmen tanımlamalar bulunmakta, bazı seçmeli derslerde tarif edilmekte. Bu nedenle bu tür ortak tanımlamaların olmadığı durumlar için "tanımsız" değerlendirmesi yapılmıştır. Bütün bölümlerde aşağı yukarı ortak tarifi olan hizmetlere ise "tanımlı" denilmiştir. Üniversitelerin ders programlarında genel olarak tarif olmamakla birlikte bazı bölümlerde sadece bir tane seçmeli ders ya da bir dönem içinde bir projede çalışılmış, diğer bölümlerde aynı hizmet farklı biçimde tarif edilmiş ise bu alan "belirsiz" olarak tanımlanmıştır. Dünyadaki üniversitelerde benzeri farklılaşma bildiğimiz kadarıyla ana hatlarıyla söz konusu. Bölgesel gelişmişlik ve kentselleşme düzeyine ilişkin olarak ülkelerin bulundukları evreler itibariyle bir farklılıklar olabilir, yani ülkelerin kendi içlerindeki eğitim sistemleri farklılaşabiliyor. Ülkemizde ise üniversitelerin kendi içinde ciddi bir farklılaşma var. Bu farklılaşma doğal karşılanabilir. Ancak bu farklılaşmanın artması planlamanın tanımına ilişkin muğlaklıkları da beraberinde getirebilmektetir. Uygulamada, bu durum karşılığını görebilmekte, belirsizlikler sürmektedir.

Elde edilen haritada örtüşmeler ve dışlamalar yetkinlik, etik (kabul edilebilirlik) ve yasal-kurumsal düzlemlerde irdelenmektedir. Araştırmanın sonucunda gerek yasal-yönetsel alanda ve gerekse eğitim alanında yapılacak çalışmalarda paralelliğin sağlanmasına yönelik alt başlıklar önerilmektedir. Haritaların şematik anlatımı ve düzlemler arası mesafelerin belirlenmesinde toplumsal ağ çözümlemesi yönteminden yararlanılmıştır. Bu yöntem temelde kişi veya kurumlar arasındaki ilişkiler üzerinden kümelenme ve mesafelenmenin araştırılmasında kullanılmaktadır. Bu araştırmada ise düzlemlerin kavramlara değinme sıklığı ve ortak tarifler üzerinden düzlemler arasındaki mesafeler belirlenmiştir.

Araştırmadan elde edilen bulgular sonucunda olması gereken koşulları belirle-

mek gibi bir amaç güdülmemekte, mevcut durumun bir haritasının çıkarılması ve meslektaşların tartışmasına sunulmaktadır.

Şekil 1 de meslek alanının kuramsal, örgütsel ve yasal düzlemler yönünden hizmet alanlarına yaklaşımı görülmektedir. Şekilde "kuramsal alan" olarak adlandırılan eğitim alanı sol üst köşede, "yasal alan" sağ üst köşede, "meslek örgütü alanı" ise alt köşede yer almaktadır. 'Ö' işareti örgüt, 'K' kurum, 'Y' ise yasal düzlemi ifade etmektedir.



Şekil 1: melsek alanında kuramsal, örgütsel ve yasal düzlemlerin uygulamada planlama hizmetlerine ilişkin yaklaşımları

Üniversitelerin şehir ve bölge planlama bölümlerinde yer alan derslerin içerikleri ağırlıklı olarak yetkinlik kavramıyla özdeşleştirilebilecek kavramlara yakın bulunmuştur. Genel ifadeler üzerinden etik ve planlama ahlakına ilişkin açıklamalar bulunmakla beraber açık ve detaylı bir etik tanımı yapılmamıştır. Planlama hizmetlerinin yerine getirilmesi için ne tür kurumsal yapılanma gerektiğine ilişkin çok sayıda değinme bulunmaktadır. Ekip, grup, uzmanlar, işbirliği, paydaşlar, kurum, vb. kavramlar kurumsallığa ilişkin referanslar olarak kabul edilmiştir.

Meslek örgütünün ana yönetmeliği kısmen yetkinlik kısmen de etik konularına değinmektedir. Ancak etik konusu "meslek ahlakı ve kamu yararı" dışında açıklayıcı biçimde yer almamaktadır. Kurumsallığa ilişkin olarak çok az tanım bulunmaktadır. Mevzuatta ise planlama işleri tarif edilmekte iki yönetmelik dışında planlama mesleğine değinilmemektedir. Mevzuatta adı geçen planlama tanımlı olmakla beraber çoğunlukla imar planına referans verilmektedir.

Meslek alanına ilişkin değinmeler ise imar planı veya koruma imar planı gibi hizmetleri işaret etmektedir. Kamu yararı ve toplumun sağlığı birer etik referans olarak kabul edildiğinde, ki bu kavramların dışında herhangi bir etik kavrama yer verilmemektedir, mevzuatın bu yönde bir kaygısı olmadığı anlaşılmaktadır. Kurumsallık plan hazırlama ve onama yetkisi üzerinden tanımlanmaktadır. Bu yönüyle kurumsallığın en geniş anlamıyla yer aldığı düzlem yasal düzlem olarak görünmektedir.

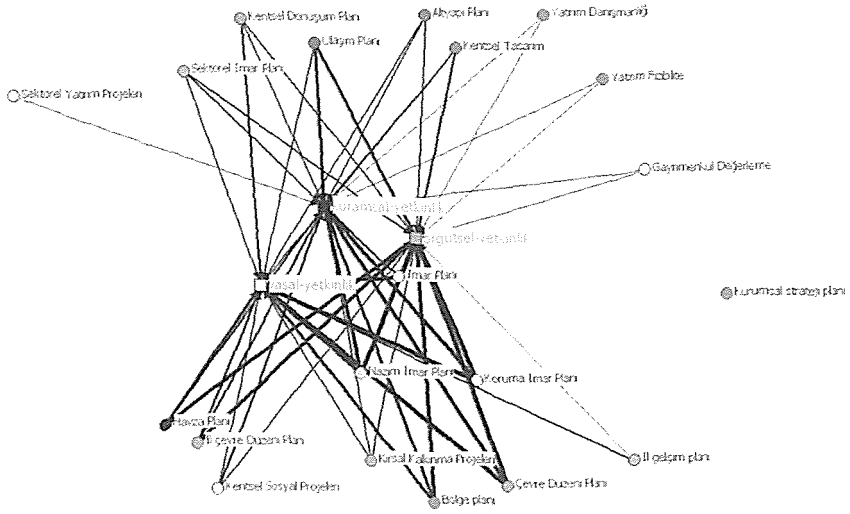
Mevzuatta ise planlama meslek alanını doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren yasa ya da yönetmelikler incelendiğinde en net tarif imar planlarının yapımını yükümlenecek müellif ve müellif kuruluşlarının yeterlilik yönetmeliğidir. Bu yönetmeliğin 1'nci maddesinde planlamanın kendisi tarif ediliyor. 6 ncı maddede üniversite eğitimi gerektiğine dair tanım var. 6 ncı maddenin B maddesinde bizatihi şehir ve bölge plancısı, kentsel tasarımcı şeklinde net tarif var. Planlama işinin kendisi de çevre düzeni planı, büyükşehir bütün nazım planı, imar planları, ilave planı ve revizyon planı gibi tanımlar net bir şekilde konulmuştur. Bunun dışında başka bir bir tarif bulunmamaktadır.

Her üç düzlemin eşdeğer düzeyde değindiği hizmetler, imar planı (uygulama, revizyon vb.), koruma imar planı, nazım imar planı, çevre düzeni planı ve bölge planını kapsamaktadır. Ancak meslek alanının yetkili olduğu konusunda üzerinde hemen hemen uzlaşılan imar planı aynı zamanda an fazla eleştirilen ve kentlerin fiziksel biçimlernmesinin temel aracı olarak görülmektedir. Bu çelişkili ve sorunlu durumun irdelenmesinde yarar görülmektedir.

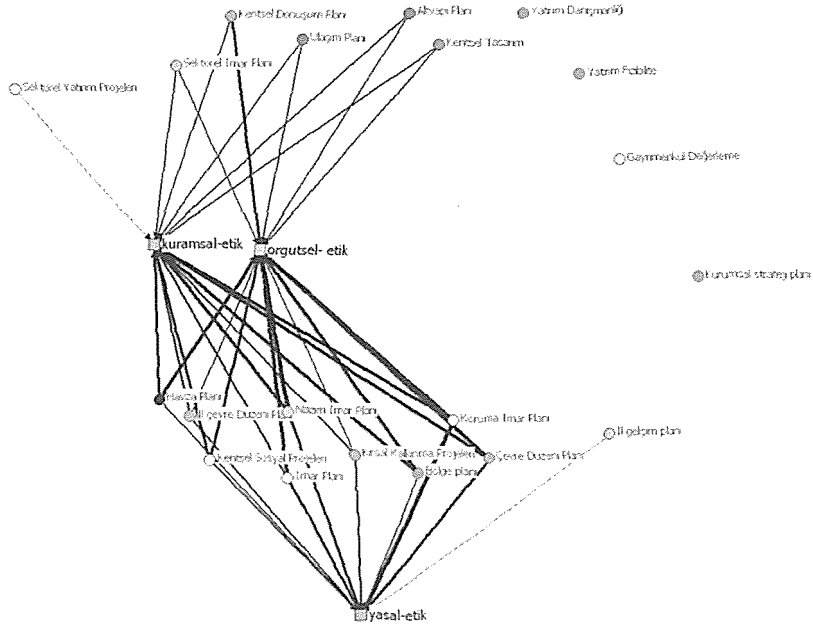
İncelenen hizmetler arasında hem üniversitelerce tanımlanan, hem mevzuatta karşılığını bulan, hem de meslek örgütünce tanımlanan işler aslında ana hatlarıyla koruma imar planı, nazım imar planı, imar planı, bölge planı ve çevre düzeni planıdır. Bölge planı çok tarif edilmekle beraber, ki uygulamada çok örnekleri bulunmakta, bütün düzlemlerce kabul gören ve tanımlanan bir alan olarak görülmektedir. Bunun hemen çeperinde ulaşım planı, kentsel tasarım, sektörel imar planı, havza planı, il çevre düzeni planı bulunmaktadır. Diğer bir deyişle kısmen tanımlı veya ortak tanımı az olan alanlar olarak görülmektedir.

Yatırım danışmanlığı, yatırım fizibilite hizmetleri, gayrimenkul değerleme, sektörel yatırım projeleri, kırsal kalkınma planları, il gelişim planları ve kurumların stratejik planları planlama meslek alanının uygulama alanları içerisinde yer almakla beraber kuramsal, örgütsel ve yasal düzlemlerde yeterince tanımlanmayan ortak tarifleri olmayan hizmetler olarak görünmektedir. Bu hizmetlerin bir kısmı yasal, bir kısmı örgütsel bir kısmı ise kuramsal düzlemde tanımlanmakta ancak düzlemler arasında yetkinlik, etik veya kurumsallık anlamında ortak tanımlar bulunmamaktadır. Havza planı, ulaşım planı, sektörel imar planı, kentsel dönüşüm planı ve kentsel tasarım hizmetleri ise kıs-

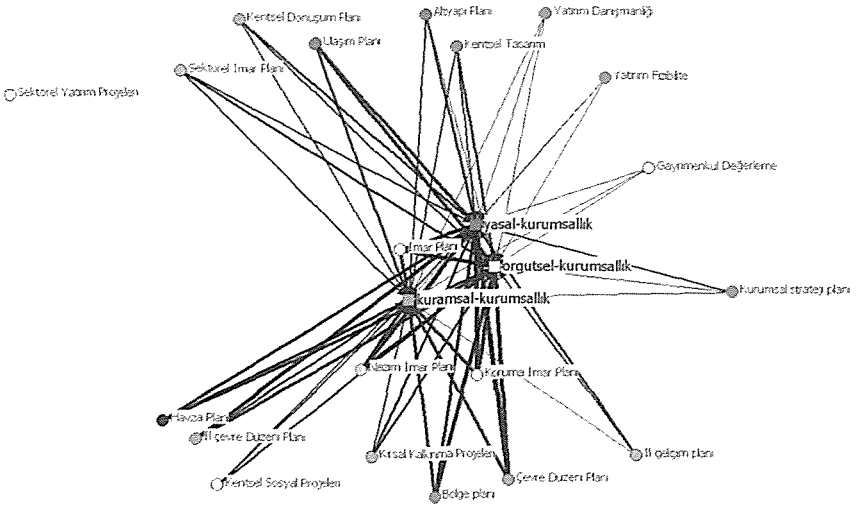
men tanımlanmış olmakla beraber üç düzlem arasında önemli farklılaşmalar bulunmaktadır.



Şekil 2: kuramsal, örgütsel ve yasal düzlemlerin planlama hizmetlerine "yetkinlik" yönünden yaklaşımları



Şekil 3: düzlemlerin planlama hizmetlerine "etik" yönünden yaklaşımları



Şekil 4: düzlemlerin planlama hizmetlerine "kurumsallık" yönünden yaklaşımları

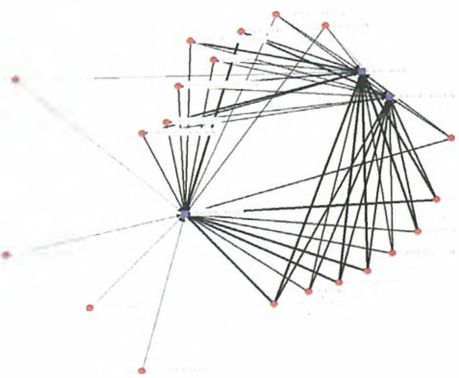
Bu üç düzlemce kısmen referans verilip uygulamada da yapılan, gayrimenkul değerleme, yatırım fizibilite, yatırım danışmanlığı, odanın meslek düzenlemesinde yer almakla beraber özellikle son yılda meslektaşlarımızca yürütülen hizmetler olup bunlar akademik dünyada ya da eğitim alanında ya da mevzuatlarda hemen hemen hiç yer almamaktadır. Bazı bölümlerde seçmeli ders düzeyinde yer almaktadır. Yasada ise bu planlama dışındaki ya da planlamayı ilgilendirmeyen alanlara ilişkin düzenleme vardır. Bunun bir diğer grafik ifadesine bakıldığında toplumsal ağ çözümlemesi olarak adlandırılan sosyal ilişkiler kuramına göre, iki kişi arasındaki ortak değer ve ilişki yüksek ise o iki kişi birbirine yakın olarak kabul edilmektedir. Bu iki kişi arasındaki ortak değer düşükse ya da bağ zayıfsa aralarındaki mesafenin yüksek olduğu kabul edilir. Şekildeki çizgi kalınlıkları verilen referans sayısını, ilgili alana ilişkin tanımlama netliğini ifade etmektedir. Örneğin kurumsal strateji planına üç düzlemde hemen hemen hiç değinilmiyor. Tespit edilebildiği kadarıyla sadece bir tane üniversitemizin bir seçmeli dersinde bir konu olarak değinilmiştir.

Her üç alanda en az referans verilen konular gayrimenkul değerlendirme, yatırım fizibilite, yatırım danışmanlığı, sektörel yatırım projeleri. Diğerlerinde yine az referansı olan sektörel imar planı, kentsel dönüşüm planı, altyapı planı, kentsel tasarım. Aslında kamuoyunda çok dile getirilebiliyor, ama eğitim programında, yasada ya da odanın kendi yönetmeliğinde çok karşılığını bulmuyor. Grafikte de görüldüğü üzere imar planı merkeze en yakın alandır. Çok doğaldır, ama ilginç bir durum var; üstünde en çok uzlaştığımız, en çok sahiplendiğimiz, en fazla yetkili olduğumuzu düşündüğümüz, etik kodları biraz daha

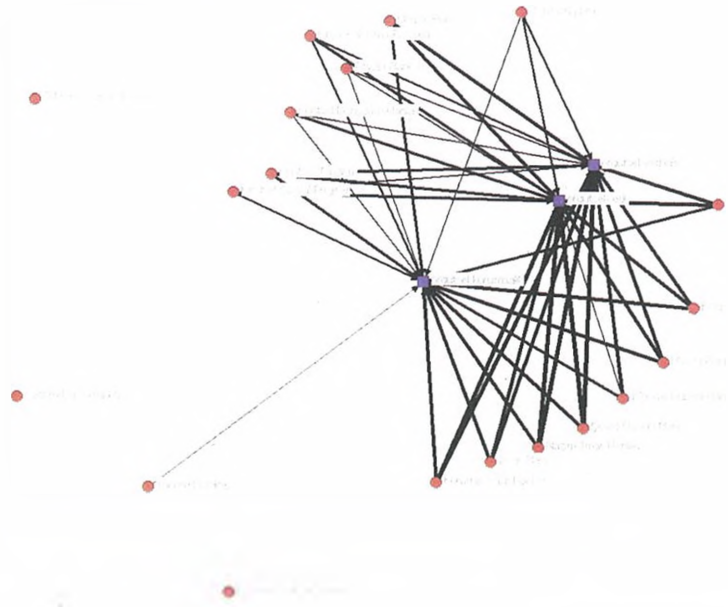
fazla bulunan bu alan en fazla eleştiri alan, kentlerin bu duruma gelmesinde sorumlu olarak görülen planlama yöntemi olmaktadır. Üzerinde bu kadar uzlaştığımız bir planlama yöntemi ya da aracının bu kadar da eleştiri alması, bu kadar olumsuzluklara neden olması da düşündürücüdür. O anlamda bu konuda biraz daha fazla çalışma yapma gereği doğmaktadır.

Her üç düzlemce pek fazla değinilmeyen, ancak uygulamada yaygınlaşan sektörel yatırım projeleri, sektörel imar planı, bu gayrimenkul değerleme gibi konulara ilişkin bir tavrımızın olması gerektiği açık, çünkü meslektaşlarımızın yöneldiği bir alan. Bir gayrimenkul değerlendirmeyi ahlaki açıdan adabına uygun şekilde yaparsınız, bu başka bir şeydir. Planlama içerisinde genellikle bu alanlara böyle çok sıcak bakılmıyor. O işin kendi çerçevesinde ahlaki olarak yapılması başka bir şey, o işin planlama içine girip giremeyeceği ise başka bir tartışma. Bu anlamda bu hizmetler planlama meslek alanına girmeli midir, girmemeli midir tartışmasının yürütülmesi gerekiyor.

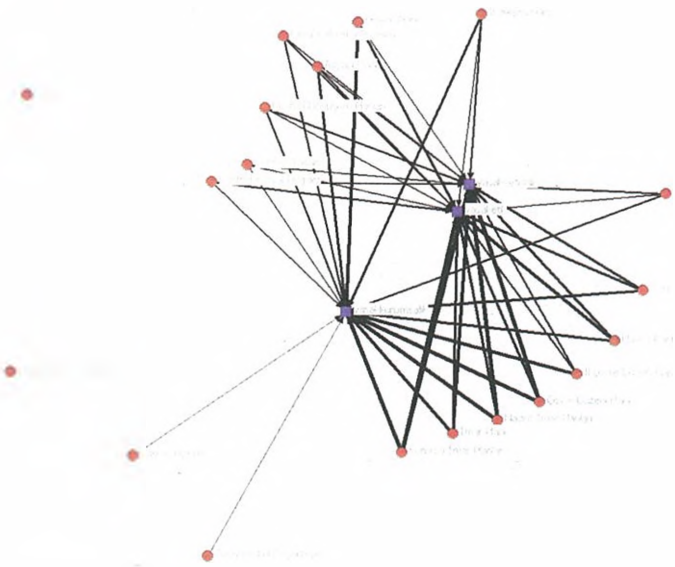
Ulaşım planı, altyapı planı, sektörel planlarına eğitim ve örgüt alanında sık değinme var, ama uygulamada karşılığını çok bulmamakta. Kentsel sosyal projeler, kırsal kalkınma projeleri yine akademik alanda daha çok karşılığını bulmakla beraber ne uygulamada, ne de mevzuatta çok fazla yer edinmiş değil. Şimdi etik açısından bakıldığı zaman bu dört kavrama herhangi bir referans verilmemekte. İmar kanununda en azından bir kamu yararı tanımı geçerken, bu dört alana ilişkin herhangi bir referans bulunmamaktadır. Etik referanslarımız daha çok bu imar planları düzlemine gidiyor. Yasal etik dediğimiz şey en çeperde kalıyor. Etiğe ilişkin en az referans mevzuatta yer almakta. Neredeyse hiç yok, bu ciddi bir sıkıntıdır. Planlama etiğinin yasal bir zemini olmadığı, karşılığı olmadığı görülmektedir. Yazılı olmayan birtakım metinler var denilebilir ancak kurallara dökülmeyen, metne geçmeyen kodların hayata geçmesi güçleşmektedir.



Şekil 5: Kuramsal düzlemin hizmetlere yetkinlik, etik ve kurumsallık yönünden yaklaşımı



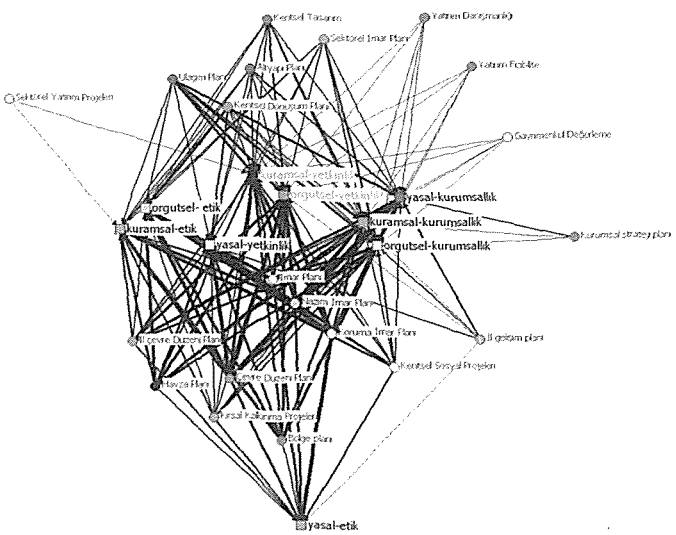
Şekil 6: Örgütsel düzlemin hizmetlere yetkinlik, etik ve kurumsallık yönünden yaklaşımı



Şekil 7: Yasal düzlemin hizmetlere yetkinlik, etik ve kurumsallık yönünden yaklaşımı

Kurumsallık kavramı, planlama hizmetlerinin kim tarafından yapılması gerektiği, nasıl yapması gerektiğine dair iyi tarifleri kapsamaktadır. Bu düzlemine ilişkin göreli olarak daha çok tanım ve düzenleme bulunmaktadır. Yetkinlik tanımına yönelik olarak eğitim alanı daha çok yetkinliğe yönelik beceriler üzerinden referanslar vermektedir. Eğitim alanında etik ve kurumsallığa değinilmekte ancak, yetkinlik biraz daha merkezine yakın görülmektedir. Örgütün yaklaşımına göre etiğin kendisi biraz daha merkezde yer almaktadır. Yetkinlik ve kurumsallık biraz daha çeperdedir, ancak referans sayısı az değildir.

Yasal düzlemin kendisinde kurumsallık merkeze yakın bulunmuştur. Etik kavramına bazı alanlarda çok, çoğu alanda ise az sayıda referans verilmiştir. Bu 9 kavramın birbirlerine olan mesafesine bakıldığı zaman yasal, örgütsel ve eğitimsel ya da akademik alanın mesafesinin arttığı görülmektedir. Bu mesafelenme doğal karşılanabilir, ama bu mesafenin artması ortak uzlaşı zeminin azalmasına, ortak uzlaşı zemini ise bu yetkinlik, etik ve kodlarının geliştirilmemesine neden olmaktadır. Bu mesafelenmedeki en büyük faktörlerden biri mevzuatın etik, yetkinlik ve kurumsallığa yeterince yer vermemesidir. Mevzuatta planlamaya ilişkin genellikle "imar" anlamında çok tarif var, ancak mesleğe ilişkin neredeyse hiç tarif bulunmamaktadır. Bu üç düzlemde çok referans verildiği halde sorunlu olan hizmet alanları bulunmakta; örneğin imar planı. Bunun yanında pek sahiplenilmeyen, melsek alanında adı geçmeyen, ancak çok sayıda uygulama yapılan alanlar var; örneğin gayrimenkul değerleme. Bu konuda daha fazla çaba ve çalışma yapılması ve bunların planlama meslek alanına bir şekilde yazılı kod olarak girmesi gerekmektedir.



Şekil 8: kuramsal, örgütsel ve yasal düzlemlerin planlama hizmetlerine yaklaşımları

SONUÇ:

Bu çalışmada planlama meslek alanı üç düzlemde ve üç kavram üzerinden irdelenmiş ve düzlemler arasındaki ayrışma ve çakışmalar saptanmaya çalışılmıştır. Eğitim alanında planlama meslek alanının yetkinliği ve uzmanlaşma alanı geniş bir yelpazede tanımlanmaktadır. Planlamada etik değerlere değinilmekte ancak bunun karşılığı olarak detaylı bir tanım bulunmamaktadır. Planlama etiği dışında, kamu yararı, veya toplum yararı üzerinden dolaylı tarifler söz konusudur. Planlama işlerinde ne tür kurumsal düzenlemeler gerektiği, planlamada ekip çalışması, mesleklararası ortak çalışmalara ise sıkça değinilmektedir.

Meslek örgütünün (odanın) yönetmelik ve düzenlemelerinde uzmanlık alanı geniş bir yelpazede tanımlanmakla beraber eğitim alanında tarif edilen uzmanlık alanlarıyla birebir örtüşmemekte, mevzuatta ise bu alanların çoğuna ilişkin düzenlemeler bulunmamaktadır. Melsek örgütü kamu yararı ve meslek ahlakına değinmekte ancak tanımlarını genel düzeyde yapmakta detaylı hükümler bulunmamaktadır. Kurumsal düzenleme açık biçimde ifade edilmemektedir.

Mevzuatta şehir planlama mesleği, imar planı (nazım, koruma ve uygulama) ile özdeşleştirilmektedir. Bunun yanında çevre düzeni planına birçok yerde atıfta bulunulmaktadır. Bunların dışında meslek alanının kapsamında yer alan hizmetlere yer verilmemektedir. Mevzuatta planlamada veya meslek etiğine ilişkin bir tanım ve düzenleme bulunmamaktadır. Sadece kamu yararı kavramı üzerinden dolaylı yorum yapılabilmektedir. Kurumsallaşmaya ilişkin olarak çevre düzeni planı ve koruma imar planlarına ilişkin işlerde disiplinlerarası çalışma tarif edilmektedir. Diğer hizmetler için sorumlu kurumlar tarif edilmiş olmakla beraber hizmetlerin yerine getirilmesi için nasıl bir kurumsal (disiplinlerin iş tanımına dayalı) düzenleme yapılması gerektiği, hangi uzmanların sorumlu olduğu açık biçimde ifade edilmemektedir. Uygulamada ise eğitim alanı, meslek örgütünün iş tanımları ve mevzuatta yer almamasına rağmen meslektaşlarımızın yürüttüğü çok sayıda hizmet bulunmaktadır.

Ülkemizde kişi veya kurumların konumlarına göre planlamaya ilişkin tanımları dünyadaki farklılaşma kadar geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Bu farklılaşma bir yanda "zenginlik" olarak kabul edilebileceği gibi diğer yanda "uzlaşmazlık" olarak da değerlendirilebilir. Planlamanın pozitif bilimler gibi katı kurallar ve net sınırlar içerisinde tarif edilmesi beklenemez. Ancak planlamaya ve meslek alanına ilişkin yorumbilimsel ve yöntembilimsel genişlik meslek alanının derinliğini, etkinliğini ve kabul edilebilirliğini azaltabilmektedir. Bu nedenle planlama meslek alanına ilişkin tanım, kapsam ve yetkinlik konusunda belirli düzeyde uzlaşıların sağlanması gerekmektedir.

Bu tartışmaların amacı akademik sonuçlara ulaşmak olmayıp günümüzde

kentlerdeki uygulamalara ilişkin meslek içi yaklaşım farklılaşmasının kaynağı ve sonuçlarını tartışmaya açmaktır. Bir kentteki planlama çalışmasının yöntem, amaç ve içerik yönünden belirli bir kesim tarafından savunulması, diğer kesimlerce eşleştirilmesi olağandır. Ancak kamuyounda ciddi rahatsızlıklara neden olan projelerin planlama yoluyla meşrulaştırılması sadece yönetsel veya siyasi nedenler ile açıklanamaz. Planlamanın kendisi salt yönetsel ve siyasi kararlar bütünü ve düzenlemeler olarak hayata geçiyor ise meslek alanının ve plancının rolünden söz edilemez. Bu durumda uygulamada karşılığı olmayan bir yetkinliğe yönelik eğitiminin ve kurumsallaşmasının anlamı kalmamaktadır. Planlama alanına ilişkin uygulama üzerinden kapsamlı bir araştırma yapıldığında yasa koyuculara "karşılığı olmayan bir mesleğe yönelik eğitimin ortadan kaldırılması ya da eğitim alanında kurumsallaşan bu meslek alanının mevzuattaki yetkinliği, rolü ve işleyiş biçiminin yeniden tarif edilmesi" biçimindeki bir talebin iletilmesi gerektiği anlaşılacaktır. Dinlediğiniz için eşekkür ederim.

PLANLAMA MESLEK ALANININ ODAĞINDA YER ALAN KAVRAMLARIN PLANLAMA PARADİGMALARININ DÖNÜŞÜMÜ EKSENİNDE ELE ALINMASI

Araş.Gör. EYLEM BAL

(Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü.)

Mekan ve mekan üzerindeki her türlü soyut ve somut gerçeklik üzerinde önemli bir müdahale aracı konumunda olan planlama, kuramsal düzlemde yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelerin dönüştürücü gücüne bağlı olarak kabuk değiştirmektedir. Bu değişimin izini sürmek yoluyla modern planlamanın köklerine inildiğinde, karşımıza kaçınılmaz olarak katıksız olarak modernite ve sonrasında onun başka yüzleri çıkmaktadır.

Bilindiği üzere; tarihsel süreç içinde aydınlanma sürecinin temel çıktısı olan modernitenin mekanı dönüştürmede kullandığı en temel araç planlama olmuştur (Işık, 1995). Berman'a göre modernite; her türlü coğrafi, etnik, sınıfsal, ulusa ait, dinsel ve ideolojik sınırları boylamasına kesmekte ve tüm insanlığı paradoksal bir birlik adı altında birleştirmek istemektedir (Berman, 2004). Moderniteyi dört temel boyutuyla ele almak mümkündür:

Ekonomi	*- Sanayileşmiş toplum* *- Metalaşmış ürün* *- Ücretli emek* *- Liberalist mülkiyet anlayışı*
Bilgi	*- Toplumsal olguların temsili* *- Nesnel bir toplum bilim* *- Bilgiyi aktarmada saydam bir araç olarak, dil* *- Evrensel olarak geçerli olabilecek bir hukuk ve ahlak alanı*
Birey	*- Geleneksel bağlardan kurtulmuş kendi aklıyla kendisini yönetebilen birey* *- Modern toplumun yurttaşı eşit bireyler*

Kurumsal yapı	- *Ulus devlet* - *Demokrasi* - *Ulus kimliği*

Kaynak: Tekeli (1995)'den yararlanılarak oluşturulmuştur.

MODERNİTENİN İLK İZLERİ

Erken modernite olarak adlandırılan süreçte; kent planlamanın endüstri devrimi süreci ve sonrasında, kapitalizmin yıkıcı etkilerine sahne olan sanayi kentinin sorunlarına tepki olarak geliştiği ve bu sorunların mekan aracılığıyla çözülmesini amaçladığı görülmektedir (Tekeli, 1995, Şengül; 2002). 19. yy'ın ikinci yarısında İngiltere'de sanayi kentinin yarattığı olumsuz sağlık koşulları karşısında burjuva sınıfının faydacı politikaları ve Fransa'da Haussman'ın Paris kentindeki uygulamaları planlama alanında modernitenin çarpıcı izlerinin gözlemlenebileceği önemli süreçler olmuştur. Harvey 19. yy'ın ikinci yarısından sonraki süreç için "...1848'den sonra modernizm büyük ölçüde kentsel bir olgu idi" (Harvey, 1997, s. 39) yorumunu yapmaktadır. İngiltere'deki sanayi kentleri ve özellikle Paris'teki uygulamalar modern planlama tarihinde toplumsal ilişkilere mekan aracılığıyla müdahale edilebileceğinin görülmesi açısından önemli bir dönüm noktası niteliğindedir.

Ardından, söz konusu yıkıcı izlere tepki niteliğinde, 19.yy.'ın sonu 20. yy'ın başlarında kendinden sonraki süreçlerdeki planlama anlayışları için bir gelenek haline gelecek olan Haussmann'cılığa karşı tepkiler yoğunlaşmış ve yeni yaklaşımlar önerilmeye başlamıştır (Tekeli, 1980). Bunlar arasında; Güzel Kent, Camillo Sitte'cilik, Bahçe Kent, Amsterdam Planlaması, Tony Garnier'in Cite Industriel'i, City Efficient, F. L. Wright ve Le Corbusier'in önerilerini saymak mümkündür. Söz konusu yaklaşımlar, birer ütopya olarak devletin dışından gelen çözüm önerileri niteliğini taşımakta ve kendi dönemi içinde kapsamlı olmayan yaklaşımlar (Şengül, 2002) olarak belirginleşmektedir.

Tekeli; CIAM'nın 1933 yılında hazırladığı Atina Charter'i modernist kent planlama anlayışının gelişmiş bir ifadesi olarak tanımlamanın mümkün olduğunu belirtmekte ve anlaşmanın içeriğini şöyle özetlemektedir (Tekeli, 1995):

- Kentlerin sadece kişilerin çıkarları doğrultusunda gelişmesi sağlıksız bir kentleşme yaratacaktır. Sürece kamu yararı açısından müdahale edilmelidir.
- Kentler sağlıklı bireylerin yaşadıkları yerler olacak bu nedenle insani ölçek esas alınacaktır.

- Kent ve bölgesi sosyal, ekonomik ve politik bütünlüğe sahip olacaktır.
- Organik bütünlüğün planlaması bölge ölçeğinden başlayacaktır.
- Kent mekanı planlanırken, oturma, çalışma, dinlenme ve dolaşım mekanları ayrılarak planlanmalıdır.
- Kent içinde kademelenmiş bir yol sistemi bulunmalıdır.
- Kentin genel olarak yirmi yıllık gelişmesi tahmin edilebilir ve yerleşmenin planı buna uygun olarak hazırlanabilir. Buna uygun olarak yatırımlar planlanmalı ve gerekli denetimler yapılmalıdır.

MODERNİTE ÖNCÜLÜĞÜNDE KAPSAMLI PLANLAMA

Kapsamlı planlama, planlama alanında hakim bir anlayış olarak, 20. yy'ın ikinci yarısından itibaren belirginlik kazanmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında Keynesyen gelişme anlayışlarının gündeme gelmesiyle, kentin düzenlenmesi düşüncesi ulus devlet politikalarının odağına yerleşmiş, planlama devletin elindeki en etkin stratejik araçlardan birisi haline gelmiş ve söz konusu dönemin öne çıkan planlama anlayışı ise geniş kapsamlı akılcı planlama olmuştur (Şengül, 2002). Kapsamlı planlama, modernitenin temel ilkelerine büyük ölçüde sahiptir. "Modernist kent planlaması kapsamlı ve akılcı planlama aracılığıyla kentin bütününe hakim olma, kentin bütününü yönlendirme çabasıdır" (Işık, 1993, s.31). Amerikan Planlama Birliği'nin Planlamanın Etik Kuralları başlıklı yönergesinde belirtilen ilkeler bu görüşe destek verir niteliktedir. İlkeler (Lucy, 2003):

- Kamu yararına hizmet et
- Planlama süreçlerine vatandaşların katılımını destekle
- Planlamanın uzun vadeliliği ve kapsamlı niteliğini benimse
- Fırsatları ve seçenekleri herkes için genişlet
- Eşgüdümü planlama süreçleri aracılığı ile sağla

biçiminde sıralanmaktadır.

Kapsamlı planlamaya ilişkin yapılan tanımlarda; olgucu/pozitivist bir geleneğin izlendiği, yerleşmelerin gelecekteki mekansal gelişiminin önceden kestirilebileceği ve kapsamlı olarak biçimlendirilebileceği yönünde parametreler bulunmaktadır (Ersoy, 2007). Şengül'e göre "Kapsamlı planlama yaklaşımı pozitivist bir bakış açısıyla, toplumsal ilişkilerin ve mekansal yapıların bi-

limsel araçlar ve teknikler kullanılarak analiz edilebileceğini ve bu çerçevede sorunlarının ve bunlara yönelik çözüm önerilerinin teknik bir süreç içinde belirlenebileceği iddiasındadır" (Şengül, 2002, s. 10). Tekeli kapsamlı planı; bütünlüğü, iç tutarlığı olan ve planlar hiyerarşisi içinde ele alınması gereken bir plan olarak tanımlamakta "bu tür bir planlama anlayışının gerisinde ister kent ölçeğinde olsun, ister ülke ölçeğinde olsun coğrafik mekandaki gelişmeleri bir bütün olarak denetim altına almak arayışı" bulunduğunu ifade etmektedir (Tekeli, 2002, s. 5). Ersoy, kapsamlı planlamanın en önemli işlevlerini şöyle sıralamaktadır (Ersoy, 2007):

- Kentlerde konu ve sorun odaklı yapılacak olan sektörel planlama çalışmalarına rehber olacak bir düzenleyici/nazım plan oluşturmak
- Sektörel planlarla nazım planların uyumunu denetlemek
- Kamu yararını güçlendirmek amacıyla, sektörel planlarda geliştirilen öneriler arasında uyum ve eşgüdüm sağlamak.

KAPSAMLI PLANLAMA İLE PLANLAMA MESLEK ALANININ ODAĞINA YERLEŞEN KAVRAMLAR

Kapsamlı planlama üst alanda planlamanın doğası üzerinde kapsayıcı bir etkiye sahip olurken, alt alanda planlama meslek alanının odağına bazı kavramları koymakta ve bu kavramlarla planlama eylemine yön vermektedir. Söz konusu kavramların bir takım parametreler altında şekillendiğini söylemek mümkündür.

Kapsamlı Planlamanın Temel Parametreleri

Bakış Açısı	*Pozitivist bir bakış açısına sahip olması* *Toplumsal ve mekansal yapının bilimsel tekniklerle analiz edilmesi* *Çözüm önerilerinin teknik bir süreç içinde belirlenmesi* *Siyasetten arındırılmış, bilimsel ve teknik bir süreç* *Planlamanın rasyonel bir eylem olduğu kabulü* *Toplumsal yapı üzerinde denetim kurmanın en rasyonel araçlarından birisi*

Yöntem	*Planlama sürecinin birbirini izleyen alt süreçlerden oluşması* *Planlamanın Uzun vadeliliği/Uzun erimliliği*
Siyasal Otorite	*Devletin öncülüğünde kentlere yön verme kaygısı*
Temel Gerekçe	*Planlamanın merkezine kamu yararı kavramının koyulması*
Kapsam	*Planlamanın geniş kapsamlılığı*
Aktörler Arası İlişki	*Planlama kurumları ve kentsel süreçlere yer vermede görev alan kurum ve aktörler arası eşgüdüm sağlama*
KenteBakış/Kent Öngörüsü	*Sağlıklı ve düzenli kentleşmenin güvencesi olarak kapsamlı planlamanın görülmesi* *Kenti bir bütün olarak görme eğilimi* *Büyük ölçekli metropol alanın tümünü kaplayan planlar üretilmesi* *Kentin toplumsal amaçlarla biçimlendirilebilecek bir şey olarak görülmesi* *Bu biçimlendirmenin denetim altına alınabilir olması* *Kentin ekonomik büyümeyi, toplumsal refahı ve eşitliği artıracak biçimde tasarlanması*

Kaynak: Şengül (2002) ve Tekeli (1993)'den yararlanılarak oluşturulmuştur.

Kapsamlı planlama anlayışı çerçevesinde planlama erkini elinde bulunduran temel otorite devlet olmaktadır. Planlama eylemi, ulus bütününde toplumsal refahın sağlanması, dengeli ve eşitlikçi gelişmenin yaratılabilmesi amacıyla, devletin elinde mekana müdahale etme yönünde kullanılan en stratejik araç konumundadır. Planlamanın temel gerekçesi kamu yararı olup, planlama eylemi toplumu bir bütün olarak kavrayan kamu yararı için yapılmaktadır. Diğer bir anlatımla; uygulama aşamasında ortaya çıkabilen farklı eğilimlere rağmen, üst yapıda planlamanın ne adına yapıldığı sorusunun yanıtı kamu yararı, kim için yapıldığı sorusunun yanıtı ise net bir biçimde kamudur. Bu noktada planlama eylemi birbirini izleyen ve yukarıdan aşağıya doğru inen ardışık alt süreçlerden oluşmakta ve merkeziyetçi-hiyerarşik bir yapılanma sergilemektedir. Kapsamlı planlama süreç üzerine değil, sonuç tasarımı üzerine odaklanmakta ve zamansal olarak uzun erimli bir eğilim göstermektedir. Planlamanın kullandığı teknikler, bilimsel ve rasyonel teknikler olup, burada gerek mekanın gerekse de mekan üzerindeki toplumsal yapının söz konusu araçlarla denetim altına alınabileceği ve yönlendirilebileceği düşüncesi hakim bir anlayış olarak belirginlik kazanmaktadır.

KAPSAMLI PLANLAMAYA YÖNELIK ELEŞTIRILER VE PLANLAMA MESLEK ALANININ ODAĞINDA YER ALAN KAVRAMLARIN DÖNÜŞÜMÜ

Kapsamlı planlama 20. yy'ın ikinci yarısından itibaren etkinliğini artırmaya başlamış ancak bu sürece paralel olarak yoğun bir biçimde, farklı planlama yaklaşımlarından ve düşünsel alanlardan gelen eleştirilere maruz kalmıştır. Bunları Aşamalı Planlama, Savunucu Planlama, Marksist Eleştiri, Neo liberal/Yeni Sağ Eleştirisi, Modernite Eleştirisi ve İletişimsel Planlama-Sivil Toplum Merkezli Müzakereci Planlama Anlayışı-başlıkları altında sınıflandırmak mümkündür (Şengül, 2002, Ersoy; 2007).

Kapsamlı Planlamanın Odağındaki Kavramlara Yönelik Eleştiriler

AŞAMALI PLANLAMA	*-Tek bir kamu yararı yerine toplumdaki farklı gruplara yönelik farklı kamu yararı* *-Devletin ağırlıklı rolü yerine, özel sektörün de sürece dahil edilmesi* *-Bütünlüklü hiyerarşik yapı yerine aşamalı bir yapı*
SAVUNUCU PLANLAMA	*-Kamu yararının soyut bir ilke olarak değil, toplumun güçsüz kesimlerini gözetecek biçimde olması* *-Planlama sürecinin yalnız teknik boyutunun değil siyasal boyutunun da gözetilmesi* *-Tek bir plan yerine farklı planlar üretilmesi* *- Kapsamlı planlamanın planlama sürecine katılımı zorlaştırması* *-Planlamanın merkeziyetçi yapısı yerine aşağıdan yukarıya bir yapılanmaya sahip olması*
MARKSİST ELEŞTİRİ	*-Kent planlamasının kapitalist toplumsal ilişkileri yeniden üretmede bir araç haline geldiği* *-Kapsamlı planlama hakim sınıflar yararına bir eylem olarak iş görmekte olduğu* *-Devletin elindeki planlama aygıtının sermayenin özel çıkarları ile kişisel çıkarlar arasında çelişkiyi çözme işlevini üstlenmekte olduğu*

NEOLİBERAL *YENİ SAĞ ELEŞTİRİ*	*-Devletin gücüne paralel olarak güçlenen planlama aygıtının yerine, devletin etkinliğinin zayıflatılarak neoliberal stratejilerin odağına piyasa mekanizmasının yerleştirilmesi* *-Toplumu bireyin üzerine koyan kamu yararı anlayışının bireysel özgürlükleri-kişisel yararı-girişimciliği sınırlaması* *-Demokratik olmayıp katılımı göz ardı etmesi* *-Dinamik olan piyasa yapısının, uzun erimli kapsamlı politikalarla sınırlanmakta olduğu* *-Planlamadan boşalan alanı piyasa güçlerinin doldurması gerekliliği* *-Özel mülkiyetin sınırlanması*
MODERNİTE ELEŞTİRİSİ *YAKLAŞIMI*	*-Planlama aracılığıyla devletin temel mantığının belirleyici olması yerine farklı kimlik ve çıkarların kendisini müzakere etmesine olanak tanıyan bir yapılanmanın oluşturulması* *-Geleceğin uzun erimli bir bakış açısıyla tasarlanmasının gerçekliğin sürekli yeniden oluşup kurulduğu kabulüyle reddedilmesi* *- Toplumun homojen tek boyutlu uzun erimli bir tasarım içine sıkıştırılması yerine farklı çıkar, kimliklerden oluşan heterojen bir yapılanması olduğunun kabul edilmesi* *-Yukarıdan aşağıya gelişen yapılanmanın totaliter merkeziyetçi olması nedeniyle aşağıda yukarıya bir yapılanmanın geliştirilmesi* *-Farklılıkların aynılaştırması yerine gözetilmesi* *-Tek boyutlu, demokratik olmayan ve çoğulculuğu reddeden yapının çok boyutlu demokratik, katılıma açık, ve çoğulcu olması* *-Kenti kategorilere ayırarak bölgeleme anlayışının, kentin tekdüzeleşmesi ve farklılıkların öne çıkarılmasında engel oluşturması nedeniyle reddedilmesi*

İLETİŞİMSEL PLANLAMA -Sivil Toplum Merkezli Müzakereci Yaklaşım-	*-Modernitenin reddi yerine, sivil toplum merkezli katılımcı bir planlama anlayışı olarak biçim değiştirmesi* *-Planlamanın devletin etkinlikleriyle sınırlı yapısının değiştirilmesi* *-Modernist kapsamlı planlamanın araçsal rasyonalite anlayışı yerine iletişimsel rasyonalitenin konulması* *-Yukarıdan aşağıya teknik bir rasyonalite yerine aşağıdan yukarıya katılımcı bir rasyonalitenin konulması* *-Merkeziyetçi bütünü odağa alan bir anlayış yerine farklılıkların bir arada tartışılarak müzakere edildiği bir anlayışın konulması*

Kaynak: Şengül (2002) ve Ersoy (2007), (2007)[1], (2007)[2]'den yararlanılarak oluşturulmuştur.

Süreç içinde kapsamlı planlamaya yöneltilen ve bazıları planlama alanında geniş yankılar uyandıran yaklaşımlara ilişkin eleştirilerin, kapsamlı planlamanın temel kavramları üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Söz konusu kavramların, kapsamlı planlamaya yön veren ve planlama meslek alanının odağına yerleşen temel parametreler oldukları fark edilmektedir. Bu noktada eleştirilerin ağırlıkla; planlamanın temel gerekçesi konumunda olan kamu yararı, planlama aygıtını elinde bulunduran ve bu yolla mekana ve topluma yön veren temel siyasal otorite konumundaki devlet, planlamanın yukarıdan aşağıya inen, merkeziyetçi ve hiyerarşik yapılanması, bütüne yönelik olarak getirdiği uzun erimli, kapsamlı ve bütünlükçü gelecek tasavvuru biçiminde sıralamak mümkündür.

Planlamanın Temel Gerekçesi Olarak Kamu Yararı

Kapsamlı planlamada eleştirilere en fazla maruz kalan alanının, söz konusu planlama yaklaşımının odağında yer alan kamu yararı olduğu görülmektedir. Kamu yararı aşamalı planlamanın eleştirisinde tek bir kamu yararının olamayacağı, farklı çıkar grupları için farklı kamu yararlarının geliştirilmesi gerektiği biçiminde ele alınmıştır. Savunucu planlama yaklaşımında, kapsamlı planlamanın kamu yararı kavramı, toplumun güçsüz kesimlerini dışarıda bırakan bir kamu yararı olmakla suçlanmış ve gerçek kamu yararının, özellikle temsil olanağı bulamayan güçsüz kesimleri de kucaklayacak bir kamu yararı olması gerektiği öne sürülmüştür. Marksist eleştiride, planlamanın kapitalist toplumsal ilişkileri üreten ve bu yolla hakim sınıfların çıkarlarını koruyan bir araç olduğu öne sürülmekte, bu haliyle de mevcut kamu yararının söz konusu sınıfların yararı haline gediği eleştirisi yapılmaktadır. Neoliberal yeni sağ

yaklaşımın eleştirisinde, kamu yararının bireysel yararın önüne geçtiği belirtilmekte ve bu haliyle kamu yararının bireysel girimciliği, kişisel özgürlükleri, piyasa mekanizmasını sınırladığı öne sürülmektedir. Modernite eleştirisinde ise; modernist planlamanın toplumu üst anlatılar etrafında toplayarak homojen bir yapılanma olarak görmeye çalıştığı, kamu yararının da bu anlayış çerçevesinde şekillendiği üzerinde durulmaktadır. İletişimsel planlamada, modernist omurgadan kopmadan, toplumu tek bir amaç etrafında toplayan bütünsel bir kamu yararı yerine, farklılıkların gözetilmesi yoluyla bu farklılıklar üzerinden tariflenen bir kamu yararı anlayışı üzerinde yoğunlaşıldığı gözlenmektedir.

Devletin Rolü

Kapsamlı planlamaya yöneltilen eleştiriler arasında, mekana ve topluma yön vermek amacıyla, planlama aygıtını elinde bulunduran ve etkin bir işleve sahip olan siyasal otoriteye karşı eleştiriler getirildiği görülmektedir. Aşamalı planlamada devletin ağırlıklı rolünün yerine özel sektörün de sürece dahil edilmesi öngörülmektedir. Marksist eleştiri, planlamanın kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretilmesinde bir araç olarak kullanıldığını ifade ederken, planlamayı kullanan siyasal otoritenin halkın yararına değil, hakim sınıfların yararına çalışan bir otorite olduğunu belirtmektedir. Neoliberal yeni sağ eleştiriye göre devlet piyasa mekanizmasının işleyişinin önünde engel oluşturmaktadır. Planlama aygıtını elinde bulunduran ve etkin konumda olan devletin yerine edilgen bir devlet yapılanmasının geçmesi, buradan doğacak temel boşluğu neoliberal stratejilein doldurması, planlamadan boşalacak yere ise piyasa mekanizmasının geçmesi gerektiği ifade edilmektedir. Modernite eleştirisi yaklaşımda, devletin elinde bulunan planlama aracının tahakkümcü bir biçimde kullanıldığı, farklılıkların göz ardı edildiği ve mekan arcılığıyla toplumu aynılaştıran bir yapılanmanın yaratıldığı vurgulanmaktadır. Müzakereci yaklaşım ise, planlamanın devletin etkinlikleriyle sınırlı yapısının değiştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Planlamanın Merkeziyetçi Yapısı

Aşamalı planlamada kapsamlı planlamadaki hiyerarşik yapı yerine aşamalı bir yapılanma önerilmektedir. Savunucu planlamada, kapsamlı planlamanın yukarıdan aşağıya gelişen yapılanmasının toplumun güçsüz kesimlerini planlama sürecine dahil etmemesi nedeniyle, planlamanın aşağıdan yukarıya bir yapılanmaya kavuşturulması gerektiği savunulmaktadır. Neoliberal yeni sağ eleştiriyle bu yapılanmanın tek merkezden yönlendirildiği, bu nedenle de katılıma ve demokrasiye açık olmadığı ileri sürülmektedir. Modernite eleştirisi yaklaşımda yukarıdan aşağıya gelişen yapılanmanın katı merkeziyetçi olması nedeniyle aşağında yukarıya bir yapılanmanın geliştirilmesi gerektiği söylen-

mektedir. Planlamanın merkeziyetçi yapısına yönelik en hararetli eleştiriler, iletişimsel planlama alanından yükselmekte ve bu yapılanmanın müzakere süreçlerinin önünü kapamasından dolayı demokratik olmadığı savunulmaktadır. Yapılması gereken ise teknik rasyonalite yerine araçsal rasyonalitenin getirilmesi ve katılım mekanizmasının işler kılınmasıdır.

Planlamanın Kapsamlı, Bütünsel ve Uzun Erimli Yapısı

Kapsamlı planlamanın moderniteden doğrudan beslenerek edindiği kapsamlı, bütünsel ve uzun erimli yapısı, postmoderniteden ve neoliberal yeni sağdan gelen yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Neoliberal yeni sağ anlayışta, dinamik olan piyasa yapısının planlama aracılığıyla uzun erimli, kapsamlı ve tek elden kontrol edilmek istenen bir yapı içinde sınırlandırılmak istendiğini savunulmakta ve bu nedenle söz konusu sürecin serbest piyasa koşullarının hakimiyetine bırakılması önerilmektedir. Modernite eleştirisinde en genel ifadeyle, mekanın uzun erimli bir bakış açısıyla tasarlanmasının anlamlı olmadığı, gerçekliğin belirlenmişlik ilkesi içinde değil, belirsizlik ilkesi içinde şekillendiği vurgulanmakta, bu nedenle bütün üzerinde kapsamlı bir hakimiyet kurma çabası anlamsız bulunmaktadır. Bütün yerine parçalar, sonuç yerine süreç üzerine vurgu yapılmaktadır.

DEĞERLENDİRME

Planlamanın odağında yer alan kavramların dönüşümüne yönelik bir irdeleme yapıldığında; karşımıza kaçınılmaz ilk olarak tüm ihtişamıyla modernitenin altın kurallarını ilke edinmiş olan kapsamlı planlama çıkmaktadır. Kapsamlı planlamanın odağındaki kavramlar üzerinde dönüştürücü etkiye sahip olan en temel eleştirilerin ise; iktisadi alana karşılık gelen neoliberal yeni sağ anlayış ve düşünsel alana karşılık gelen modernite eleştirisi yaklaşımından geldiği görülmektedir.

Planlama paradigmaları alanında yaşanan tartışmaların süreç içinde birbirleriyle ilişkilenerek hakim paradigmayı şekillendirdikleri görülmektedir. Kamu yararı bugün gelinen noktada planlama alanının üzerinde en çok kafa yorması gereken alan olarak öne çıkmaktadır. Kapsamlı planlamanın toplumu bir bütün olarak gören anlayışı içinde bütüne karşılık gelen kamu yararı, özellikle neoliberal yeni sağ ve modernite eleştirisi yaklaşımlardan önemli eleştiriler almıştır. Bu eleştiriler çerçevesinde şekillenen gelişmeler doğrultusunda, kapsamlı planlamanın kamu yararı konusundaki iddialı savının ve temel olarak kamu yararının öznesi konumundaki kamunun tarifinin sarsıntıya uğradığı açıktır (Bal, 2007). Diğer taraftan kamu yararının tümüyle terk edildiğini söylemek

doğru bir tespit olmayacaktır. Nitekim kamu yararı planların temel gerekçesi olarak gösterilmeye ve idari yargının karar verme aşamasında kullandığı temek kavram olmaya devam etmektedir. Bu noktada, söz konusu ikili yapının ne ifade ettiği ve günümüzde planlama eyleminin kimin için yapıldığı sorularının cevaplarının aranması gerekmektedir.

Kapsamlı planlamada, devlet, piyasa ile toplum arasında etkin bir işlev üstlenirken planlama, siyasal gücün mekan aracılığıyla gerçekleştireceği eylemlere yön veren en önemli araç haline gelmektedir. Ancak neoliberal politikalar ve modernite eleştirileri çerçevesinde şekillenen süreç içinde, devletin etkin gücünün zayıflatılarak edilgen ve düzenleyici bir konuma getirilmeye çalışıldığı gözlemlenmekte, planlama erkini stratejik bir araç olarak elinde bulunduran aktörün bugün tek başına devlet olduğunu söylemek güçleşmektedir. Yönetişim kavramının ağırlık kazanmasıyla öne çıkan yapılanma, planlama alanında sürecin tek elden yönlendirilmeyeceğine işaret etmektedir. Planlama bu kez tek başına devletin elindeki bir araç olmaktan çıkıp, kamu, özel sektör ve sivil toplum örgütleri arasındaki yapılanmanın içinde, yine mekana ve topluma yön vermedeki en güçlü araç olarak yer edinme eğilimi göstermektedir. Ancak burada kritik olan ve üzerinde düşünülmesi gereken nokta; planlamanın bu aktörler arasında nerede konumlanacağı ve nasıl bir rol üstleneceğidir. Diğer yandan, bu durum devletin planlama alanındaki gücünü yitirmesi biçiminde algılanmamalıdır. Aksine elinde bulunan gücü nasıl ve kimlerle paylaştığı ve kim için kullandığı noktasındaki değişimin plancılar tarafından doğru deşifre edilmesi gerekmektedir.

Süreç içinde kapsamlı planlamanın merkeziyetçi yapısı yoğun eleştiriler almış, baskıcı ve katılımın önünü kapayan bir yapıda olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır. Katılım, müzakere, demokratik süreçler, iletişim, gibi kavramlar planlamanın gündeminde önemli bir yer edinmiştir. Diğer yandan kentlilerin yaşam alanları üzerinde söz sahibi olma taleplerinin de giderek arttığı gözlemlenmektedir (Kayasü, 2002). Planlama gibi düşünsel, yönetsel ve iktisadi alanlardaki egemen anlayışlara göbekten bağlı bir yapılanma içinde, katılım olgusunun, toplumun tüm kesimlerine kendilerini ifade olanağı sunmasının ne kadar gerçekçi olduğu, sorgulanmalıdır. Planlamanın ana kurgusu alt alanda varlığını sürdürürken üst alanda katılım, müzakere, demokrasi gibi kavramların süreç üzerinde samimi bir biçimde mi yoksa birer telafi mekanizması olarak mı iş gördükleri şüphe ile yaklaşılması gereken konular olarak durmaktadır.

Modern planlama doğası gereği moderniteye göbekten bağlı olan kapsamlı, uzun erimli, bütünsel, sonuç odaklı, önceden belirli bir gelecek tasviri içeren bir yapıya sahiptir. Burada öne çıkan temel soru ise planlamanın sanıldığı gibi moderniteyle olan bağlarını büyük ölçüde koparıp koparmadığı sorusudur.

Planlama gerçekten doğasının dışına mı çıkmıştır, yoksa postmodernite çatısı altında kabuk değiştirmiş bir biçimde sunularak, parçalar üzerinden çok daha güçlü bir örgütlenmeyle bütünü inşa ederek kendi varlığını daha güçlü bir biçimde mi kurmaktadır?

KAYNAKLAR:

Bal, E. (2007), *İdari Yargının Üç Temel Bileşeni Olarak; Kamu Yararı,* Planlama Esasları ve Şehircilik İlkeleri, Planlama 2006/3, s.27-33.

Berman, M., (2004), *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor,* İletişim Yayınları, 7. Baskı, İstanbul.

Ersoy, M., (2007), *Kapsamlı Planlama Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Bugünü,* s.115-170, Kentsel Planlama Kuramları, Ed: Melih Ersoy, İmge Yayınevi, Ankara.

Ersoy, M., (2007)[1], *Kapsamlı Planlama Yaklaşımına Karşı Sağdan Bir Eleştiri: Adım Adım (Aşamalı) Planlama,* s.171-195, Kentsel Planlama Kuramları, Ed: Melih Ersoy, İmge Yayınevi, Ankara.

Ersoy, M., (2007)[2], *Kapsamlı Planlama Yaklaşımına Karşı Liberal Eleştiri: Savunmacı Planlama Anlayışı ve Çoğulculuk,* s.197-227, Kentsel Planlama Kuramları, Ed: Melih Ersoy, İmge Yayınevi, Ankara.

Harvey, D., (1997), *Postmodernliğin Durumu,* 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

Işık, O., (1995), *Modernizmin Kenti/Postmodernizmin Kenti,* Birikim, Eylül 93 Sayı: 53, İstanbul, s. 27-33.

Kayasü, S., (2002), *Yeni Planlama Paradigması ve Kurumsallaşma Süreçleri Üzerine,* Planlama, 2002/4, s.52-54.

Lucy, W. H., (2003), *APA's Ethical Principles Include Simplistic Planning Theories,* Readings In Planning Theory, (Ed): Scott Campbelland and Susan S. Fainstein, Blackwell Publishing.

Şengül, T., (2002), *Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme,* Planlama, 2002/2-3, s.8-30.

Tekeli, İ., (1980), *Türkiye'de Kent Planlamasının Tarihsel Kökleri,* Türkiye'de İmar Planlaması, ODTÜ Mim. Fak. Yay., Ankara.

Tekeli, İ, (1993), *Postmodernizm Tartışmaları Üzerine Düşünceler*, Egemimarlık, 93/4, s.60-64.

Tekeli, İ.,(1995), *Bir Modernite Projesi Olarak Türkiye'de Kent Planlaması*, Egemimarlık, 95-2, s.51-55.

Tekeli, İ., (2002), *Türkiye'de Kent Planlamasının Yeniden Kurumsallaşmasını Düzenlerken Düşünmesi Gerekenler Üzerine*, Planlama 2002/1, s.4-11.

ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA MESLEK ALANININ ORTAYA ÇIKIŞ KOŞULLARININ VE GELİŞİM SÜRECİNİN ULUSAL VE ULUSLARARASI DÜZLEMDE TANIMLANMASI

Y.Doç.Dr.KÜBRA CİHANGİR ÇAMUR

Y.Doç.Dr.NİLGÜN GÖRER TAMER

Y.Doç.Dr.NİHAN SÖNMEZ

Y.Doç.Dr. ÇİĞDEM VAROL

Y.Doç.Dr.TANYEL ÖZELÇİ ECERAL

Y.Doç.Dr.BİLGE ARMATLI KÖROĞLU

(Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Mesleki Yeterlilik Komisyonu)

Şehir planlamanın belirli bir tanım içine sığdırılmaya çalışılan kapsamlı içeriği, meslek alanının teori ve pratiği biraraya getirecek biçimde tanımlanmasını da güçleştiren etmenlerin başında gelmektedir. Toplumun başlangıçta sağlıklı bir çevrede yaşamak kaygısı ve gereksinimi üzerinde yükselen planlamanın, tarihsel süreçte "özgün eğitim", "yasal çerçeve" ve "kurumsallaşma" boyutunda sahip olduğu nitelikleri, yetki ve sorumlulukları uygulama ile deneyime dönüşmektedir. Planlamanın disiplinlerarası çalışma özelliği ve gerekliliği ise meslek alanına sağladığı olanakların yanında, alanın sınırlarının, başlama ve bitiş noktalarının ilgili her kesimin üzerinde uzlaştığı içerikte tanımlanmasının önündeki engellerdendir.

"Kamu yararı" ve "planlama ölçeklerinin bütünlüğü/birlikteliği" gibi aslında herhangi bir yerde yazılı olmayan esaslar üzerinde yükselen ve aydınlanmanın/modernizmin ürünü olan şehir planlama disiplini yaklaşık 30 yıldır postmodernist yaklaşımların ve küresel piyasalara eklemlenme çabasındaki gelişme eğilimlerinin etkisi altında evrilmiştir. 1960lı yılların kapsamlı planlama pratiğinden koparak parçacı planlama yaklaşımlarının benimsenmesi, planlamanın mekanın plan ve tasarımıyla ilişkili diğer disiplinlerle olan ilişkisine de, varolan sorunları çoğaltan biçimde, yansımıştır. Özellikle kentsel tasarım ve imar planlama alanlarında ortaya çıkan meslek alanı paylaşımına ilişkin kaygı

ve tartışmalar ulusal düzlemde; Küreselleşme-GATS ve AB ile uyum çabaları da uluslararası boyutta kaygıların çoğalmasına yol açmıştır. Bu ve benzeri, tarihsel süreçte disipline ilişkin birikmiş sorunların çözümü "şehir planlama meslek alanının", plancıların üzerinde uzlaştığı, kaygıların giderilmesini sağlayacak "ortak bir düzlemin" oluşturulduğu açık bir içerikle tanımlanmasını zorunlu kılmaktadır.

Ulusal boyuttaki belirsizlik ve tartışmaların giderilmemesinin uluslararası düzlemde daha büyük sorunların yaşanmasına neden olacağı açıktır. Bu çalışma kapsamında ilk aşamada "meslek alanının tarihsel süreçte (ulusal düzlem, uluslararası düzlem ve karşılaştırma) tanımlanması", ikinci aşamada "meslek alanına ilişkin ulusal mevzuatın ve kurumsal yapının irdelenmesi" yapılacaktır. Daha sonra GATS'ın meslek alanına olası etkileri ve Avrupa Birliği ile uyumda sorun alanları üzerinde çalışılacaktır. Sonuçta ortaya çıkacak incelemenin hedefi, şehir ve bölge planlama meslek alanı için sağlam ve üzerinde uzlaşılmış bir zeminin oluşturulması ve meslek alanının geleceğine yönelik önerilerin geliştirilmesine katkıda bulunmasıdır.

PLANLAMAYI VE KENT PLANLAMA EĞİTİMİNİ GEREKLİ KILAN KOŞULLARA KISA BAKIŞ

1950 ve 60lı yıllar planlama disiplini açısından önemli başlangıçların yaşandığı bir dönemi işaret etmektedir. 1950li yıllar kentlerin ekonomik olanaklar ve mekansal sorunların iç içe geçtiği yığılma alanları olmaya başlamasıyla kendini göstermektedir.Kendiliğinden gelişen çözümlerin ve çözüm arayışlarının yetersiz kalması, merkezi yönetimin soruna müdahalede yeni arayışlar içine girmesini zorunlu kılmıştır.

Kentsel alanlardaki büyümeyi ve sorunlarını anlamakta, yönetmekte yaşanan güçlükler, özellikle gecekondu alanlarına yönelik politikalar üretmek üzere yeni yasal ve kurumsal düzenlemelere gidilmesi (İmar Yasası, İmar ve İskan Bakanlığının kuruluşu, vd) bu döneme damgasını vuran gelişmeler olması yanında kentlerimizin geleceğini de belirleyici önemli adımlardır.

1960lı yılların başında (1961 yılında) kent planlamasına yönelik yurtdışından getirilen uzmanların ve sadece mimari çözümlerin yetersizliğinin anlaşılmasıyla ODTÜ'de "şehir planlama" uzmanlarının yetiştirileceği bir "şehir planlama", 1966 yılında ise "bölge planlama" programının eğitime başlaması, meslek eğitiminin ulusal düzlemde başlangıç noktalarını oluşturmaktadır.

ODTÜ'de kurulan Bölüm[1] 1962'de yüksek lisans, 1967'de lisans düzeyinde

1 *Burada ODTÜ'nün ve Şehir Planlama Bölümü'nün kuruluşuna ilişkin kısa bir anı, o günün koşullarının açıklak kazanması açısından yararlı olacaktır : "...ODTÜ'nün kuruluşu başlı başına*

ilk mezunlarını vermiştir. Ülkemizde Şehir Plancısı yetiştiren üniversitelerin sayısı 1980li yıllardan başlayarak hızla artmış, eğitime başlayan bölüm sayısı (birisi yüksek lisans eğitimi olmak üzere)16'ya[2] ulaşmıştır. Üniversitelerin Şehir ve Bölge Planlama bölümlerinden mezun olan şehir plancılarının sayısı 5000'e[3] yaklaşmıştır. Şehir Plancıları Odası'na kayıtlı plancı sayısı ise 2007 Kasım itibariyle 4050'dir.

ŞEHİR PLANLAMA MİMAR VE MÜHENDİSLERİ ODASINDAN ŞEHİR PLANCILARI ODASINA...

4 Şubat 1967'de "...ülkemizdeki süratli gelişme ve şehirleşme olguları şehir ve bölge planlama çalışmalarının yeni bir yaklaşım ve ihtisas konusu olarak ele alınmasını zorunlu hale getirmiş bulunmaktadır. Ülkemizde bu konuda ihtisas öğrenimi yapmış mimar ve mühendislerin bir meslek odasında toplanması..." amaç ve talebini dile getiren, Esat Turak ve İlhan Tekeli tarafından TMMOB'ye sunulan dilekçe, Şehir Plancıları Odası'nın kuruluşunda ilk adım olmuştur.

24 Temmuz 1967 tarihli Şehir Plancıları Odası kurulması hakkında Mimarlar Odası Özel İhtisas Komisyonu Ön Raporunda şehir plancıları odasının ayrı bir oda olarak kurulması için öne sürülen gerekçede "Mimarlar Odasının 3000'e yaklaşan üyeleri arasında, şehir plancılarının meseleyi bütün ağırlığı ile ortaya koymaları çok güç olduğu gibi, ortaya çıkacak görüşün özel olarak o konu ile ilgili meslek odasınca savunulmasının daha etkili olacağı" görüşüne yer verilmiştir. Ayrıca raporda Türkiye'de ihtisaslaşmanın gelişmesi ve yaygınlaşması amacıyla şehir plancılarının, mimarlar odasından ayrılarak TMMOB içinde ayrı bir oda olarak kurulmasının önemi üzerinde durulmuştur. Bu ihtisaslaşma gerekçesine rağmen iki disiplin arasında iş tanımının kesin hatlar ile ayrılmasının zor olduğu belirtilerek mesleki yetki tespiti işinin zaman içinde bir çözüme ulaşacağı sonucuna varılmıştır.

16 Mart 1969 tarihinde Şehir Planlama Mimar ve Mühendisleri Odası I.Genel Kurulunu yaparak faaliyete geçmiştir. Şehir plancıları odasının mimarlar odasından ayrı olarak kurulmasının gerekçesinde "Şehir plancıları yalnız bir şeh-

---

bir olaydır. Charles Abrams diye Birleşmiş Milletler Teknik Kurulu Başkanı bir zat geldi, bu zatın vazifesi Bayındırlık Bakanlığı'na bir şehircilik uzmanı, bir deprem uzmanı, bir de mimari büroya br uzman temin etmek. Bakan 'gezdir' dedi. Biz Abrams'la bütün Anadolu'yu gezdik, Ankara'ya döndük, ben o zaman Bakanlık'ta Fen Heyeti Reisiydim... Charles Abrams'a 'sen bize üç uzman göndereceksin, bunlar çekip gidecek, sen buraya bir üniversite kurabilir misin? Mesela Orta Doğu Teknik Üniversitesi' diye bir üniversite kursak, bütün Arap diyarı buraya gelir, hem bize döviz sağlar, hem çevreye hizmet etmiş oluruz..." (Mühendislik-Mimarlık Öyküleri 1 isimli kitaptan aktaran Zafer Şahin, TUBOP 2.Koordinasyon Toplantısı, TMMOB Yayını, s.13, 2006, Ankara).

2 *Bu sayıya henüz öğrenci almayan bölümler de dahildir.*

3 *Bu sayıya ŞPO'ya kayıtlı olmayan üyeler de dahildir.*

rin gelişimi ile değil, şehirlerin varlık ve gelişme sebepleri, diğer şehirlerle ilişkileri, bölge ve ülkedeki yerleri, şehirleşme sebepleri sonuçları gibi çok geniş konularla uğraşan ve bu konularda karar veren kişiler" olarak meslek tanımı yapılmıştır. Mesleğin sadece şehir planlama eğitimi almış kişiler ile sınırlı olamayacağı, şehir planlama eğitimi dışında şehir planlama işi ile ilgili meslek alanlarında lisans eğitimi yapmış olanların daha sonra şehir planlama alanında ihtisas yapabileceğine yer verilmiştir. Bu yaklaşımın başka bir açıdan dile getirildiği 31 Mart 1969 tarihinde ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dekanlığına TMMOB Şehir Planlama Mimar ve Mühendisleri Odası'nın kuruluşunu bildiren yazıda karşımıza çıkmaktadır. Yazıda "mimarlık disiplininin şehir planlama bilimi ile ilgili disiplinlerden sadece birisi olduğu bu nedenle mimarların şehir planı yapmasına imkan yoktur" denilmektedir.

Şehir Planlama Mimar ve Mühendisleri Odasının kuruluşundan bir ay sonra, 29 Nisan1969 tarihinde TMMOB XVI. Genel Kurulunda, Şehir Planlama Mimar ve Mühendisleri Odasının kapatılması için karar almıştır. Şehir Planlama Mimar ve Mühendisleri Odası bu kararın iptali için Danıştaya başvurmuş ve dava süresinde oda faaliyetleri durdurulmuştur. Odanın kapatılma gerekçesi, Şehir Planlama Mimar ve Mühendisleri Odası'nın I.Genel Kurul toplantısına mimar ve mühendis olmayan kişilerin de katıldığıdır. TMMOB Odaya kayıtlı şehir plancılarının diplomasında mimar veya mühendis yazmadığından hareketle Odanın kapatılması kararını 16. Genel Kurulunda almıştır.

3 yıl sonra 25 Mart 1972 tarihinde dava Şehir Planlama Mimar ve Mühendisleri Odası lehine sonuçlanmış ve Oda faaliyete geçmiştir.

1967-1972 yılları arasındaki dönemin ülkemizde bugün yaşanan kentsel sorunların temellerini oluşturan gelişmelerin en yoğun yaşandığı dönem olması ve aynı dönemde şehir planlama mesleğinin örgütlenme mücadelesi vermesi rastlantı olarak açıklanamaz. Bugünden geçmişe bakıldığında, Şehir Planlama Mimar ve Mühendisleri Odasının kapatılması kararının kentlerimizin geleceği açısından da talihsiz bir karar olduğu söylenebilir.

1980li yıllar

1980 sonrası dönem ulusal ekonomi politikalarının köklü bir değişime uğradığı, içe kapalı yapıdan dışarıya açılmaya geçildiği ve sürdürüldüğü yıllardır. Uluslararası düzlemde mimarlık ve planlama alanında modernist içeriğe yönelik yükselen eleştirilerin post-modernist yaklaşımlarla aşılmaya çalışıldığı bu dönem ülkemizde planlama alanında önemli değişimlerin yaşanmasına da yol açacaktır. Planlama yetkilerinin merkezden yerel yönetimlere devri ve bunu izleyen çok sayıda yeni düzenleme, bugün sonuçları açık olarak görülebilen, yeni yapının belirleyicileri olmuştur. O dönemde (1984-Haziran) İlhanTekeli tarafından yapılan aşağıdaki değerlendirme ilginçtir:

"Türkiye'de fiziksel planlamayı değerlendiren bir bildiri yazmam istendiğinde iki duygunun etkisi altında kaldım. Bunlardan birincisi kötümser bir bakış açısıydı. Kentlerin çevrelerindeki gecekondu kuşaklarının varlığından, gelişmeyle birlikte kentlerin tarihsel dokularının hızla tahribinden, kıyıların yağmasından vb. gözlemlerden kaynaklanıyordu. Böyle bir etki altında Türkiye'de gerçekte bir fiziki planlama olgusunun bulunmadığını savlayan bir bildiri yazılabilirdi.

Etkisi altında kaldığım ikinci duygu iyimserdi. Bu iyimserlik, çok sayıda yetişmiş fiziki plancının bulunmasından, yasalarla çok değişik türde ve ölçekte fiziki planlama çalışması için dayanaklar sağlanmış olmasından ve yetkiler verilmesinden doğuyordu... alınacak yeni yasal önlemlerle kurulacak ya da yeniden düzenlenecek planlama örgütleriyle bu sistemin nasıl pekiştirileceği gösterilebilirdi[4]".

ŞEHİR PLANLAMA MESLEK ALANINA ULUSAL MEVZUATTA TANINAN MESLEKİ YETKİLER

1980li yıllarda hem kentleşmenin hem de plancıların sorunlarının çözümünde etkin olacağı beklentisiyle iyimserlikle karşılanan bu düzenlemeler meslek alanına ilişkin ne getirmektedir?

TMMOB'a bağlı meslek grupları içerisinde yetki ve sorumluluklarını kendi özel yasaları ile tanımlayan meslekler olmasına karşın, şehir planlama alanı özel bir yasa ile düzenlenmemiştir. Buna karşın şehir planlama alanına ait mesleki yetkiler 3194 sayılı İmar Yasası ve 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası içerisinde yer almaktadır.

3194 sayılı İmar yasasının 38. maddesi 'şehir plancısı'nın yetkisi tanımlanmış ve *"Halihazır harita ve imar planlarının hazırlanması ve bunların uygulanmasının fenni mesuliyetini; uzmanlık, çalışma konuları ve ilgili kanunlarına göre, mühendisler, mimarlar, şehir plancıları deruhte ederler."* ifadesi yer almaktadır. Bu yasa maddesine dayanılarak hazırlanan Plan Yapımını Yükümlenecek Müelliflerin Yeterliliği Hakkında Yönetmelik'in *"Plan Yapacak Müelliflerde Aranacak Yeterlilik"* başlıklı 6. maddesinde de *"Planlama işlerini üstlenecek müelliflerde yükseköğretim kurumlarının Şehir ve Bölge Planlama Bölümlerinden lisans eğitimini tamamlayarak mezun olmak şartı aranır. Yurt dışında öğrenim görenlerin bu öğrenimlerinin ve aldıkları derecelerin, yurt içinde görülen öğrenim ve alınan derece ile eş değerde olduğunun yetkili makamlarca onaylanmış olması şarttır."* hükmü getirilerek şehir planlama meslek alanında çalışacak şehir plancılarının eğitimi konusu açık hale getirilmiştir[5].

4 *Tekeli, 1991.*

5 *TUBOP Mesleki Yetkinlik ve Yeterlilik Komisyonu Taslak Raporu, 2007.*

Şehir planlama meslek alanına ilişkin yasal düzenlemeler 3194 sayılı İmar Yasasından daha kapsamlı bir biçimde 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda yer almaktadır. Bu kanunda yapılan bir değişiklikle kanunun 17. maddesinin a bendinin 8. fıkrasında: *"Koruma amaçlı imar planları müellifi şehir plancısı olmak üzere alanın konumu, sit statüsü ve özellikleri göz önünde bulundurularak mimar, restoratör mimar, sanat tarihçisi, arkeolog, sosyolog, mühendis, peyzaj mimarı gibi meslek gruplarından Bakanlıkça belirlenen uzmanlar tarafından hazırlanır."* hükmü getirilerek koruma amaçlı imar planlarının yapımında şehir plancılarının yetkili olduğu ifade edilmiştir.

Bu yasal düzenlemeye dayalı olarak çıkarılan Koruma Amaçlı İmar Plan Müelliflerinin Yeterliliği ile Görev, Yetki ve Sorumluluklarına İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik'in "yetki" konusunu düzenleyen 17. maddesinde "Koruma amaçlı imar planlarının müellifi, şehir plancısı veya şehir ve bölge plancısı veya kent plancısıdır. Planlama ekibinde alanın konumu, sit statüsü ve özellikleri göz önünde bulundurularak mimar, restorasyon konusunda yüksek lisans yapmış mimar, sanat tarihçisi, arkeolog, sosyolog, mühendis, peyzaj mimarı gibi meslek gruplarından yeterli sayıda uzman görev alır" hükmü getirilmiştir. Bu madde ile Koruma Amaçlı İmar Planlarının Müellifinin Şehir Plancısı veya Şehir ve Bölge Plancısı veya Kent Plancısı olması gerektiği hükme bağlanmıştır[6]. Şehir ve Bölge Plancısı ya da Kent Plancısı unvanına sahip olanlarda aranacak koşullar da aynı yönetmeliğin *"Plan müellifinde aranacak asgari nitelikler"* başlığı altında yer alan 18. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddede de *"Koruma amaçlı imar planı müellifinde asgari aşağıdaki nitelikler aranır:*

a) Asgari dört yıllık lisans eğitimi veren fakülte veya bunlara denkliği yetkili makamlarca kabul edilen yüksek öğretim kurumlarının şehir planlama veya şehir ve bölge planlama bölümünden, şehir plancısı veya şehir ve bölge plancısı veya kent plancısı unvanını alarak mezun olmak,

b) 17/6/1938 tarihli ve 3458 sayılı Mühendislik ve Mimarlık Hakkında Kanunun 1inci maddesinde belirlenen niteliklere sahip olmak ve 27/1/1954 tarihli ve 6235 sayılı Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanununun 33 üncü maddesi uyarınca ilgili meslek odasına kayıtlı olmak,

c) TMMOB Şehir Plancıları Odasından alınmış büro tescil belgesine sahip olmak,

d) Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca 2/11/1985 tarihli ve 18916 sayılı

6 *TUBOP Mesleki Yetkinlik ve Yeterlilik Komisyonu Taslak Raporu, 2007.*

Resmi Gazete'de yayımlanan İmar Planlarının Yapımını Yükümlenecek Müellif ve Müellif Kuruluşlarının Yeterlilik Yönetmeliği kapsamında verilen imar planı yapımı yeterlilik belgesinden asgari (E) grubu yeterlilik belgesine sahip olmak ve söz konusu Yönetmelik uyarınca o yerleşmenin imar planlarının hazırlanmasında geçerli olan yeterliliğe sahip olmak.

Koruma amaçlı imar planlarının ihale yöntemi ile elde edilmesi durumunda plan müellifinin yukarıda belirtilen niteliklere sahip olması gerekmektedir.

Planlama çalışmasını yüklenecek müellif kuruluşların ortaklarından yukarıdaki niteliklere sahip şehir plancısı veya şehir ve bölge plancısı veya kent plancısının asgari % 51 hissesi olmak zorundadır.

Koruma amaçlı imar planlarının doğrudan idarece yapılması halinde (c) bendinde belirtilen koşullar aranmaz." hükümleri getirilmiştir. Yönetmelik maddesinin içeriği başka hiçbir mevzuatta yer almadığı biçimde ve hiçbir tartışmaya yer bırakmaksızın Şehir ve Bölge Planlama meslek alanının kapsamlı bir tarifini de yapmaktadır. Ancak asıl olan meslek alanının yetki sınırları ile bu mesleği icra edenlerin yeterliliklerini belirleme ölçütlerinin şehir planlama meslek yasası ile tanımlanmış olmasıdır.

Ancak, meslek alanımızla ilgili yönetmelikte de açık bir meslek tanımının olmaması önemli bir eksiklik ve giderilmesi gereken sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

AB-GATS SÜRECİNDE MESLEK ALANLARI, ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA MESLEĞİNİN YERİ

Genel olarak devletin sunduğu kamu hizmetlerinin özel sektöre devrini gerektiren ve düzenleyen bir anlaşma olarak tanımlanabilecek, küresel düzeyde hizmet ticaret ilişkilerini düzenleyen GATS anlaşması 1994 yılında imzalanmıştır. Bu anlaşma ile uluslararası pazara açılacak hizmet alanları sıralanmıştır. "Kent planlama" hizmeti "mesleki hizmetler" sınıflaması altında, "uzmanlık gerektiren hizmetler" grubunda; hukuk hizmetleri, muhasebecilik hizmetleri, mühendislik ve mimarlık hizmetleri ile birlikte yer almaktadır. Türkiye, GATS kapsamında yer alan 155 hizmet alanının 72'sinde taahhütte bulunmuştur. Mesleki hizmetler ve uzmanlık gerektiren hizmetler Türkiye'nin taahhütte bulunduğu 72 alan içinde yer almaktadır ve dolayısıyla planlama hizmetleri GATS anlaşmasının hükümlerinden doğrudan etkilenmektedir.

GATS'ın temel amacı; hizmet sunumunda tam liberalizasyonu (serbestliği) sağlamaktır. Hizmetlerin özelleştirilmesi ve uluslararası pazara açılması belli başlı ulusal düzenlemeleri zorunlu kılmaktadır. Meslek alanında gerekli ya-

sal ve kurumsal düzenlemeler tamamlanmadan GATS Anlaşması ve ona bağlı olarak imzalanmış olan konvansiyonlar ile ülkenin yabancı hizmetlerin dolaşımına ve rekabetine açılması, planlama alanında hizmet üreticilerinin rekabet edememesine, sektörde istihdam problemlerinin ortaya çıkmasına, ulusal firmaların taşeronluğa itilmesine neden olabilecektir.

Yabancıların hizmet haklarının tanımlanmasında ve denetiminde yasal alt yapımızdaki eksiklikler niteliksiz yabancı hizmetler alınmasına neden olabilecektir. Ülkemizde hizmet sunanların haklarını koruyan, tanımlayan Meslek Odaları'nı yapılandıran Meslek Yasaları'ndan ve buna dayalı olarak oluşmuş bir meslek hukukundan (özellikle şehir planlama gibi genç mesleklerde) ne yazık ki söz edilememektedir.

GATS anlaşmasıyla hizmetlerin uluslararası pazara açılması firmaların ve kişilerin uluslararası hareketliliğini gerektirmektedir. AB'nin temel haklarından biri "kişilerin serbest dolaşımlarının gerçekleştirilmesidir. Çalışmak üzere başka bir AB üyesi ülkeye gitmek isteyen kişinin yapmak istediği meslek alanında ilgili mesleki eğitim, tecrübe ve yeterliliğe sahip olduğunu belgelemesi ve gittiği ülkede başvuru sahibinin mesleki yeterliliğinin tanınması gerekmektedir. Meslek yeterliliklerin karşılıklı tanınması Türkiye ve AB arasında hizmetlerin serbest dolaşımının uygulanması için gerekli bir mekanizmadır[7].

Mesleki Yeterliliklerin Düzenlenmesi ve Tanınmasına İlişkin AB'nin 2005/36/EC direktifi önemli bir rol oynamaktadır. Üye devletler arasında kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımının önündeki engelleri kaldırma hedefi doğrultusunda, bir üye devlette mesleki yeterliğini almış bir kişinin başka ülkede, serbest veya çalışan olarak mesleğini gerçekleştirmesinin sağlanmasının amaçlandığı bu direktifte; meslek grupları ikiye ayrılmakta ve iki ayrı sistem tanımlanmaktadır.

- İlk grupta açık düzenlemelerin yapıldığı; doktorluk, hemşirelik, diş hekimliği, veterinerlik, ebelik, eczacılık ve mimarlığın bulunduğu 7 meslek grubu yer almaktadır.
- İkinci grubu ise mesleğin icrası için eğitim şartlarına ilişkin bir düzenlemenin bulunmadığı diğer tüm meslekler oluşturmaktadır. Bu grup için ülkeler kendi iç düzenlemelerini yapıp yapmamakta ve düzenlemeleri yaparken temel şartların ve standartların belirlenmesinde serbest bırakılmışlardır. Bu durumda Planlama mesleği ikinci grup meslek alanı içinde yer almaktadır.

İkinci grupta yer alan mesleklerde eğitim belgeleri bazında 5 farklı düzey tanımlanmıştır:

7 *Örücü, 2007.*

1. Mesleki beceri belgesi,
2. Sertifika,
3. Kısa süreli eğitim programını başarı ile tamamladığını gösteren diploma,
4. Orta seviyede bir eğitim programını başarı ile tamamladığını gösteren diploma,
5. Yüksek seviyede bir eğitim programını başarı ile tamamladığını gösteren diploma.

Plancılar, 4 sene asgari yüksek öğrenim görmüş kişiler grubuna girdiği için bu sınıflama içinde 5. Düzey'de yer almaktadır. Ülkemizde bu alanda yetişen ara eleman bulunmamaktadır.

AB'nin bu direktifinden yola çıkarak Türkiye'de "Mesleki Yeterliliklerin Düzenlenmesi ve Tanınması Hakkında Kanun Tasarısı" çalışmaları gündeme gelmiştir. Yasanın amacı direktifle bağlantılı olarak;

- "mesleğin edinilmesi ve uygulanması için gerekli meslek yeterliklerinin düzenlenmesi",
- "tam üyelik halinde AB vatandaşlarının mesleki yeterliliklerinin tanınması için aranacak koşullar belirlenmesi" ve
- "diğer ülke vatandaşlarının mesleklerini ülkemizde uygulamaları için mesleki yeterlilikleri düzenlemesi" olarak ortaya konmuştur.

Planlama mesleği belirlenen 7 meslek alanı dışında kaldığından ve henüz düzenlenmemiş bir alan konumunda bulunduğundan, tasarının "Bu kanun kapsamında yer almasa da bir mesleğin edinilebilmesi için gerekli esas ve usuller, mesleği edinmek için alınan eğitim sonucu verilecek yeterlik veya eğitim belgeleri, kanun, tüzük karar ve yönetmelik ile belirlenmiş ise bu meslek düzenlenmiş meslektir" şeklinde ifade edilen 4. maddesi (a) bendinin bu konuda değerlendirmeye alınması gerekli görülmektedir.

Bu durumda planlama mesleğinin "düzenlenmiş meslek[8]" kapsamına girebilmesi ve serbest dolaşım sürecinde haksız rekabetin önlenebilmesi için ulusal mevzuatta gerekli düzenlemelerin yapılması gereği ortaya çıkmaktadır.

8 *21/09/2006 yılında 5544 sayıyla yasalaşan Mesleki Yeterlilik Kurumu Kanunu, tabiblik, diş hekimliği, hemşirelik, ebelik, veterinerlik, mühendislik ve mimarlık ile en az lisans düzeyinde öğrenimi gerektiren ve mesleğe giriş şartları kanunla düzenlenmiş olan meslekleri bu Kanun kapsamı dışında tutulmuştur.*

MESLEKİ YETERLİKLERİN TANINMASINA İLİŞKİN SÜREÇTE ULUSAL EĞİTİM VE YETİŞTİRME MEKANİZMALARININ UYUM SÜRECİNİN BİR PARÇASI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Mesleki yeterliklerin tanınmasına ilişkin tartışmalar devam ederken, bir yandan da genel sistemi tanımlamak için ulusal eğitim ve yetiştirme mekanizmalarının da uyum sürecinin bir parçası olarak değerlendirilmesi gerekir. AB sürecinin bir parçası olarak yüksek öğretimde uyum ve yeniden yapılanma çalışmalarının temellerinin; 1998 yılında Fransa, İtalya, İngiltere ve Almanya'nın girişimiyle Sorbonne Bildirgesi'yle atıldığı ve 1999'da 29 Avrupa ülkesinin onayladığı Bologna Bildirgesi'yle detaylandırıldığı görülmektedir. Yükseköğretimde hareketliliğin artırılması, Avrupa bilincinin geliştirilmesi, rekabet edilebilir kılma ve "Yüksek Öğretimde Avrupa Alanı"nın yaratılması amacını taşıyan bu bildirge, bildirge olmanın ötesinde tarafların uymayı taahhüt ettikleri ve 2010 yılına kadar tamamlanması hedeflenen bir eylem planı niteliğindedir. Bologna bildirgesinin ardından 2001 yılındaki Prag Konvansiyonu ile Türkiye Bologna sürecinin bir parçası olmuş ve bu konudaki uyum çalışmalarına başlamıştır.

Bu kapsamda belirlenen 6 temel hedef:

- Kolay anlaşılabilir karşılaştırmalı mezuniyet dereceleri olan bir sistem kurulması,
- Lisans ve yüksek lisans olmak üzere iki basamaklı bir yapının oluşturulması,
- Öğrenci hareketinin yaygınlaştırmasını sağlamak amacıyla Avrupa Kredi Transfer Sistemi (ECTS) veya eşdeğeri bir kredi sisteminin oluşturulması
- Serbest dolaşımın etkili bir biçimde hayata geçirilebilmesi ve öğrenci, öğretim elemanı, araştırmacı, yönetim kadrosu için hareketliliğin desteklenmesi
- Yükseköğretimde kalite güvencesi sağlanması için Avrupa işbirliğinin desteklenmesi
- Eğitim, öğretim ve araştırmada kurumlar arası işbirliğinin geliştirilmesi, ortak programların oluşturulması ve değişim programlarıyla yükseköğretimde Avrupa boyutlarının sağlanması

Bu sürecin gerçekleştirilmesi hareketliliğin sağlanması ve meslek konusunda asgari beklentilerin gerçekleşmesi söz konusu olacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Mesleki Alanına İlişkin...

- Ulusal düzlemde, TMMOB'a bağlı meslek grupları içerisinde yetki ve sorumluluklarını kendi özel yasaları ile tanımlayan mesleklere benzer biçimde, şehir planlama alanının da kendi özel ve özgün yasası ile düzenlenmesi,
- Planlama mesleğinin uluslararası düzlemde "düzenlenmiş meslek" kapsamına girebilmesi ve serbest dolaşım sürecinde haksız rekabetin önlenebilmesi için ulusal mevzuatta gerekli düzenlemelerin yapılması,
- Eğitim, öğretim ve araştırmada kurumlar arası işbirliğinin geliştirilmesi, ortak programların oluşturulması ve değişim programlarıyla yükseköğretimde Avrupa ölçütlerine uyumun sağlanmasına yönelik olarak, asgari mesleki beklentilerin belirlenmesi,

gerekmektedir.

Planlamaya İlişkin...

Planlama disiplini çalışma alanını çeşitlendirmiş ve genişletmiş olmakla birlikte, karar alma süreçlerindeki etkinliğinin (baskın liberal politikalar karşısında) zayıfladığı bir dönemden geçmektedir. Meslek daha önce olmadığı kadar siyasetin etki alanına girmiş; siyasi erkin mekanı istediği gibi biçimlendirebileceği yaklaşımının aracı olmaktan kaçınamamıştır (bir kısım plancı da sürecin doğrudan baş aktörüdür).

Disiplin bu süreçte varoluşunun temellerini fiziksel planlama anlayışından süreç planlamasına geçiş ile çözme çabasındadır[9].

Bu süreçte, planlama, kentsel rant oluşturmanın ve rant yönetiminin birincil aracı konumuna indirgenmiştir/yükseltilmiştir (Kentler artık belediye başkanlarının adıyla anılan planlarla biçimlenmektedir).Bulunduğumuz noktada, mevcut siyasi yapının sürdürülebilirliğine yönelik olarak toprak rantı aktarımının ve kentsel alanda sermayenin taleplerine verilecek yanıtların kamu yararına olmayacağının göstergeleri ortadadır. Hazine topraklarının amaç dışı kullanımı ve orman alanlarına ilişkin tasarılar; kentsel dönüşüm başlığı altında gerçekleştirilen/planlanan çalışmalar bu dönemin en hassas konularını oluşturmaktadır. Meslek Odamıza (aslında tüm meslek odalarına) karşı yerel yö-

9 *Raci Bademli'nin 2001-2002 dönemi Kentsel Planlama İşliği Çalışma Notlarında belirttiği gibi "Planlama bu anlamda yaratıcı bir hizmet süreci olarak sadece hedefler ve/veya sorunların olası çözümleriyle değil; sorunları yaşayanların çözümleri benimsemesiyle ilgilidir. Bu bakımdan planlama, süreç yönetimini konu alan ve kendisi bizzat süreç yönetimi olan bir uğraştır."*

netimlerin büyük bölümünce geliştirilen kaygı verici tutum ve kamunun kamu yararını gözetmekten uzak genel tutum da meslek alanı ve meslektaşlarımız açısından aşılması gereken olumsuzluk noktalarını oluşturmaktadır.

Olumsuzlukların ağırlık kazandığı bu tabloda;

- Meslekte yeni açılımlar, yeni planlama yaklaşım ve stratejileri oluşturma çabalarının sürmesi,
- Meslekte uzmanlık seviyesine gelmiş, meslek alanı ve etiği konusunda bilinçli ve duyarlı çok sayıda (kamu sektörü ve özel sektör) plancının olması,
- Teknolojinin sağladığı olanaklardan yararlanarak mesleğin etkinlik alanını genişletici yeni alt uzmanlıkların oluşması konusundaki yaklaşımlar,
- "şehir plancılarının" kamunun ve özellikle yerel idarelerin yönetimine geçmişe oranla daha istekli olmalarının ortaya çıkardığı/çıkaracağı yöneticilik deneyimlerinin plancılar ile karar verme mekanizması arasındaki kopukluğu/uzaklığı giderici etkide bulunması beklentisi;

sayılabilecek olumlu gelişmeler arasındadır.

Toplumda ve üst düzey yönetici kadrolarda "imar" söyleminden, yeniden "şehir" ve "şehircilik" içerikli bir planlama algısına yönelişin gerçekleşmesini sağlamak üzere yapılması gerekenler acil müdahale alanını oluşturmaktadır. Meslek alanı ve kamusal alandaki yıpranma eşanlı olarak ortaya çıkmaktadır. Planlama kamu yararı ve ortak yaşam kalitesi adına müdahalede bulunmayı gerektirmektedir. Müdahalenin yeni araçlarını ve yeni çerçevesini belirlemek, bu belirlemede geçmişin olumlu deneyimlerinden yararlanmak önem kazanmaktadır. Bu bağlamda, teknolojik gelişmenin sunduğu olanaklarla donatılmış bir bütüncül / kapsamlı planlamanın, orta ve uzun erimli hedeflerle planlama gündemine yeniden taşınması önem kazanmaktadır.

KAYNAKLAR

EMO, AB GATS ve Mühendislik Komisyonu Raporu (2006).

Bademli, R., 2001-2002 Kentsel Planlama İşliği Çalışma Notları, (2006).

Örücü, O., "Mesleki Yeterlilik, Mesleki Tanınırlık" Elektrik Mühendisliği, EMO, 431, s.83-85, Ankara, (2007).

Tekeli, İ., Kent Planlaması Konuşmaları, s.1., TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, Ankara, (1991).

TMMOB, TUBOP 2.Koordinasyon Toplantısı Orta Doğu Teknik Üniversitesi Buluşması, (Editörler: Hayriye Çelik, Çiğdem Ünal, İlknur Urkun-Bowe), s.13, Ankara (2007).

TUBOP Mesleki Yetkinlik ve Yeterlilik Komisyonu Taslak Raporu (Haziran 2007).

CIAM ve AB YAKLAŞIMLARININ PLANLAMA PRATİKLERİNE GETİRİLERİ

Prof. Dr. LEVİN ÖZGEN

(Abant İzzet Baysal Üniversitesi Öğretim Üyesi)

ABSTRACT

Planing is also one of the fields which are forced to restructuring by the globalized world. It may be said that it carries a specific importance among other forced fields to the transformation due to its content and multidisciplinary character within considering its interaction with other areas. It is necessary to say that it did not finish the considering of its changing and forcing that it faces to face with them. The consideration seems to continue due to its multidimensionality. By this reason, re-observation of some historical dimensions and perspectives in its multidimensions that gave the moment and motivation to the planning. Approaches and practices related to the planning of Congress of International Architecture Modern and European Community which became a political unity and hegemonic core in the globalized world are two of the historical facts which gave the direction to the planning.

ÖZET

Planlama da küreselleşmiş dünyanın yeniden yapılanmaya zorladığı alanlardan biridir. Kapsamı ve çoğul disiplinli olma özelliği bakımından, diğer alanlarla etkileşimi de göz önüne alındığında, değişime zorlanan alanlar içinde özel bir önem taşıdığını söylemek olanaklıdır. 2000lerin ilerleyen yıllarında karşı karşıya kaldığı değişimi ve zorlanmayı sorgulamayı henüz bitirmediğini söylemek gerekir. Sorgulama çok yönlü olduğundan bir müddet daha sürecek gibi görünmektedir. Bu nedenle pek çok yönünün içinde kendisine ivme kazandıran, yön veren tarihsel ara kesitlerin ve perspektiflerin yeniden irdelenmesinde yarar vardır. Uluslararası Modern Mimarlık Kongrelerinin ve küreselleşmiş dünyada giderek siyasal bir birlik ve güç odağı haline dönüşmüş bulunan Avrupa Birliğinin, planlama ile ilgili olarak ortaya koydukları yaklaşımların ve pratiğin planlamaya ivme ve yön verici tarihsel olgulardan ikisi olduğu ileri sürülebilir.

GİRİŞ

Planlama da küreselleşmiş dünyanın yeniden yapılanmaya zorladığı alanlardan biridir. Kapsamı ve çoğul disiplinli olma özelliği bakımından, diğer alanlarla etkileşimi de göz önüne alındığında değişime zorlanan alanlar içinde özel bir önem taşıdığını söylemek olanaklıdır. 2000lerin ilerleyen yıllarında karşı karşıya kaldığı değişimi ve zorlanmayı sorgulamayı henüz bitirmediğini söylemek gerekir. Sorgulama çok yönlü olduğundan bir müddet daha sürecek gibi görünmektedir. Bu nedenle pek çok yönünün yanı sıra kendisine ivme kazandıran, yön veren tarihsel ara kesitlerin ve perspektiflerin yeniden irdelenmesinde yarar vardır.

Uluslararası Modern Mimarlık Kongreleri olan CIAM ve küreselleşmiş dünyada giderek siyasal bir birlik ve güç odağı haline dönüşen Avrupa Birliği, kısaca AB bünyesinde planlama ile ilgili olarak ortaya konan yaklaşımların ve pratiklerin planlamaya ivme ve yön verici tarihsel olgulardan ikisi olduğu ileri sürülebilir. CIAM bir anlamda planlamanın önünü açmışken, AB küreselleşmiş dünyaya uyum sorununu planlamanın gündemine koyar durumdadır. Böyle yaparken çoğu değerlerini de terk etmeye zorlamaktadır.

Her iki oluşumun ve söylemleri ile yaklaşımlarının tarihi bağlamları farklıdır. CIAM 1900lü yılların ilk çeyrek döneminin gerçekleri ve konjonktürü ile biçimlenirken bir yandan da uygarlığın başından beri şehircilik ve planlamanın iç içe olduğu mimarlık pratiğinde yeni bir sayfa açtı denebilir. AB ise pek çok etkenin karmaşık düzlemlerde ve çoğul yönlü etkileşimi ile yeni bir planlama yaklaşımını, eğitimini ve pratiğini geliştirme çabası içindedir. Hal böyleyken her iki olgunun söylemleri arasında farklılıklar, örtüşmeler, benzerlikler vardır. Planlama darboğazlar yaşarken bu farklılıkların, örtüşmelerin ve benzerliklerin nedenleri, içerikleri irdelenmeyi hak eder durumdadır. İrdelemelerin sonuçları planlama pratiğinin önündeki sürece katkı sağlayabilir.

Bu yaklaşımla bu çalışma CIAM ve ABnin planlama konusundaki anlayışlarını, getirdikleri planlama pratiklerini irdelemeye çalıştı. Bunu yapabilmek için önce planlamayı kapsayan kısa bir tarihsel evrim ele alındı ve insanlığın ilgili çerçevelerde tutumuna kısaca yer verildi. Bu, CIAMın ortaya çıkışını ve içeriğini kavramayı kolaylaştırmak için yapıldı. CIAMın oluşumuna kısaca yer verildikten sonra yaklaşımları, söylemleri ve geliştirdiği üslup konjonktürün ve yaşanan sorunların içinden yerleştirilmeye çalışıldı. Bu pratikler içinde planlamanın giderek genişleyen ve çeşitlenen kapsamına da değinildi. Nedenleri üzerinde duruldu.

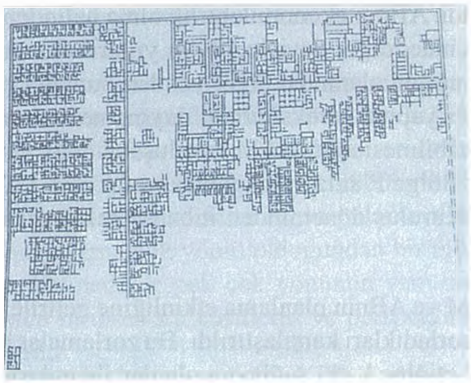
Buradan hareketle ABnin planlama yaklaşımları ve pratikleri CIAM ile karşılaştırmalı olarak irdelendi. Bunların ortaya çıktığı koşullar ve sorunlar bağlamında CIAMın söylemleri, yaklaşımları ve pratikleri ile benzerlikleri ve

farklılıkları gözlendi. ABnin ekonomik birlik olma halinden, siyasal güç odağı haline gelme sürecinde, diğer deyişle 1990lı yılların ikinci yarısından 2000li yıllara bir yandan eğitim alanında, diğer yandan bununla bağlı olarak pratiklerinde değişiklikler yapma gereksinimini duyma nedenleri ele alındı. Bunların daha iyi kavranabilmesi için CIAM kuruluşuna denk yapıda görülebilecek Uluslararası Şehir Bölge Planlama Organizasyonu olan ISOCARPın söylemleri de ele alındı. Kuruluş döneminden itibaren çalışmaları içinde ele alınan sorunlar irdelendi.

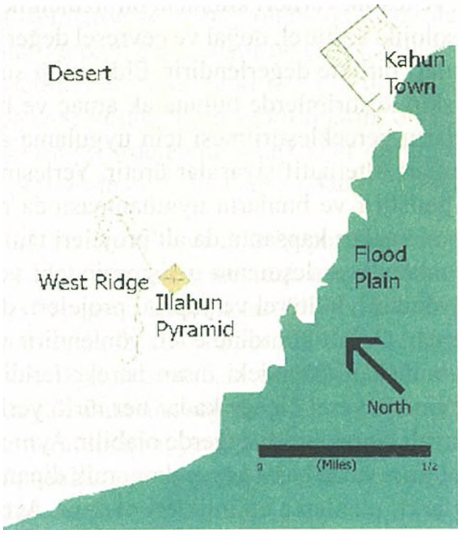
Sonuç olarak CIAM ve ABnin planlama etkinliğine getirileri, planlamayı hangi yönde gitmeye zorladıkları karşılaştırıldı. Bu zorlamalar içinde planlamanın geleneksel meslek etiğine katkı sağlayıcı olanlar ile aykırı olarak görülebilecekler arasında planlamanın nasıl bir yol benimseyebileceği üzerinde öneriler geliştirilmeye çalışıldı.

PLANLAMA VE KÜRESELLEŞMİŞ DÜNYA

En genel anlamda planlama, ülke düzeyinden yerel ölçeğe kadar her türlü yerleşmede ekonomik, sosyal, politik ve kültürel dinamiklerin ortaya çıkardığı ve/veya çıkaracağı fiziksel ve mekansal gelişmelerin bir düzen çerçevesinde bir plan yardımıyla biçimlenmesini yönlendirme, düzenleme etkinliğidir denebilir. Yerleşmenin, özelde kentin planlı oluşumunun ve gelişmesinin sağlanması için, bu mekanların değişiminde etkili olabilecek mekansal, ekonomik, sosyal, demografik ve teknik verileri kullanan bir uzmanlık alanıdır. Bunlar ile var olan tarihi, arkeolojik, kültürel, doğal ve çevresel değerler ile yaşam normları ve estetik yargıları birlikte değerlendirir. Elde ettiği sonuçlarla yerleşmenin gelişmesine ilişkin kestirimlerde bulunarak amaç ve hedefleri yerleştirir. Bu hedef ve amaçların gerçekleştirilmesi için uygulama araçlarını, süreçleri ve kaynakları tanımlar. Alternatif siyasalar üretir. Yerleşmenin siyasal yetkilileri için öneriler geliştirir ve bunların uygulanmasında rol üstlenir. Yerleşme için plan ve uygulamaları kapsamında alt projeleri tanımlar ve onlara yön verir. Böylece bir anlamda yerleşmenin gelişmesindeki ve yapılaşmasındaki ekonomik, sosyal, yönetsel, kültürel ve yapısal projeleri, diğer deyişle planın alt parçalarını tanımlar. Onları koordine eder, yönlendirir ve denetler. Planlamanın temel konusu mekan üstündeki insan hareketleridir. Mekanın ölçeği, ülke ve bölge düzeyinden yerel ölçeğe kadar her türlü yerleşmeyi kapsar. Bu bağlamda ölçeğe dayalı olarak farklı değerde olabilir. Aynı zamanda yerleşmenin işlevine, uzmanlığına ya da başat sosyoekonomik dinamiklere bağlı olarak içerik bakımından farklı planlama etkinlikleri olabilir. Aynı yaklaşımla tarihi perspektif içinde planlamanın nicel büyüklük, içerik, tür, üstlendiği rol ve konum olarak da farklılaşma yaşadığını söylemek gerekir. Planlama, niteliği gereği kamu ve toplum yararını esas alan bir kamu hizmetidir. Plancı gerek kamu sektöründe gerekse özel sektörde kamu hizmeti veren bir uzmandır.



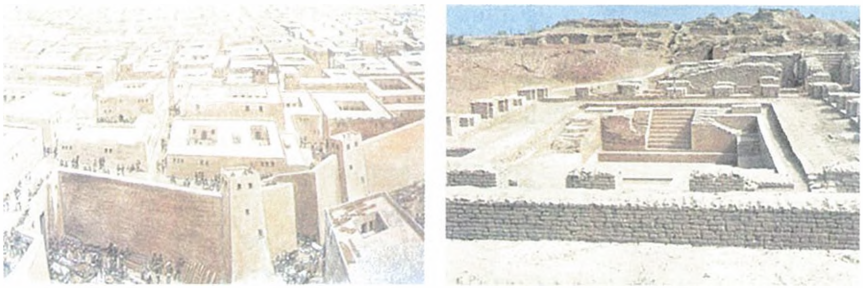
Planlamanın örtülü olarak içinde yer aldığı şehircilik uygarlığın ilk adımlarını oluşturan dönemlerde, diğer deyişle uzun yıllar boyunca mimarlık mühendislik uzmanlık ve etkinlik alanının kapsamı içindedir. Konum bakımından yönetici gücün kayıtsız şartsız emri altındadır. Gözettiği yarar iktidarın yararıdır. İlk kentlerden ve piramit inşaatında çalışanlar için işçi kenti olarak düzenlenmiş, planı tümüyle sorgusuz bir iktidarı vurgulayan Kahun kentinin plancısının tek kaygısı firavun için çalışan işçilerin konaklamaları ve kaçmamalarıdır denebilir. Eski Mısır uygarlığında 12. sülaleye, Orta Krallık dönemine ait bu yerleşme 100 yıl sonra çöl tarafından örtüldü.



Kahun Kentinin Planı ve Konumu

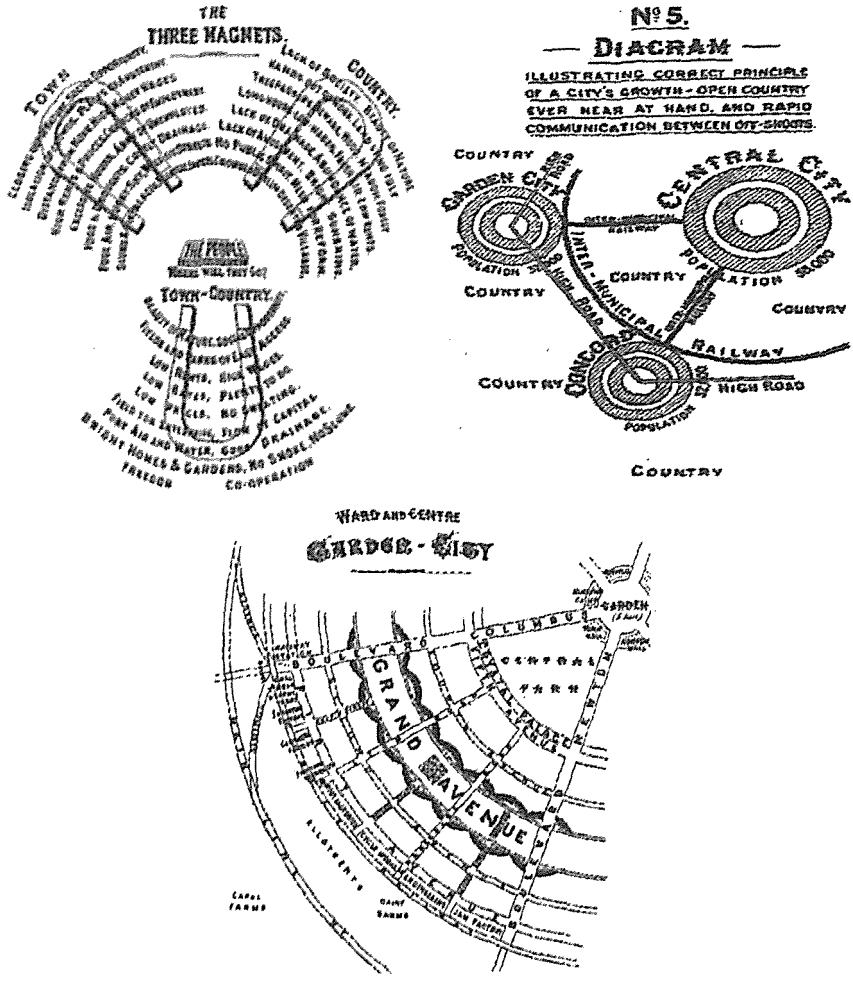
Mezopotamya kentlerini yaratanlar da, şehircilik planlama uzmanlığını da

yürüten ve kent yönetiminin memurları olan mimarlardı. 2000li yıllarda da hala kullanılan, esasen köklerini Mısır ve Mezopotamya uygarlıklarından, onların da öncülü MÖ. 3000lerin İndus kentleri Mohenco Daro, Taksila, Harappa planlarından alan ızgara plan ile Yunan kentlerini planlayan Hippodamus da diğer yapı ustaları gibi, kent yöneticilerinin ve ileri gelen sınıfa mensup soyluların egemenliğindeki kesin sınıflandırılmış toplumsal yapıyı gözetti. Ancak yine de kent kamuya ait pek çok yapıyla donatılıyordu. Planlamanın ana sorumluluk değeri olan kamu yararı kavramının temelleri burada bulunabilir.



Mohenco Daro

Ortaçağ döneminde yapı ve kentle ilgili her türlü mimarlık ve planlama hizmeti tanrı, kilise, aristokrasi ve doğa neyi emrediyorsa onunla sınırlandı. Rönesans dönemine damgasını vuran olgulardan biri olarak, perspektif uygulamalarının toparlanarak kurallı hale getirilmesinin de yardımıyla mimarlar yapılarını inşa etmeden önce kentsel perspektif içinde irdelemeye başladılar. Dürer, Palladio, Leonardo da Vinci, Alberti, Mikelanj bunlar arasındaydılar. Ressam, heykeltıraş, yapı ustası gibi uzmanlıklara sahiptiler. Bu dönem, planlama disiplinine, yeni bir disiplin olma yolunda ilk soluğu vermekle birlikte, planlama ne mimarlık ve mühendislikten bağımsız bir alan olarak biçimlendi. Ne de planlama etkinliğini de yürüten yapıcılar yeni yeni oluşan kent soylularının yararlarını göz ardı edebildiler. Sanayi kentinin aydınlar ve kent soyluları üzerinde yarattığı dehşet ve önceye duyulan özlemden doğan hüzün, yeni şehircilik ve planlama arayışlarına hız verdi. E. Howard Bahçe Kent modelini geliştirirken bir yandan da aristokrasi döneminin gücünü ve dinginliğini arıyordu. Temel amacı kırın dinginliği ile kentin ekonomik ve teknolojik olanaklarını tek bir yerleşmede birleştirebilmekti. 1871de Amerika Birleşik Devletleri(ABD)'nde önce çiftçi, ardından gazeteci olma deneyimlerinden sonra 1898de İngiltere'de yazdığı kitabı pek çok Bahçe Kent uygulamasına ortam yarattı. Uygulamalar genellikle II. Dünya Savaşının yıkımlarından sonra gerçekleştirildi. Howard ne mimar ne de plancıydı. Ancak kurduğu Bahçe Kentler Birliği İngiltere'nin çevre düzenleme kurumlarının en eskisi ve köklüsü oldu.



E. Howard'ın Üç Mıknatıs Şeması, Merkez Kent ve Bahçe Kent İlişkisi ve Bahçe Kentin Dokusu

Campanella, Moore gibi sosyopolitik eleştirmenler ütopyalarını hep kentsel yerleşmelerle açıkladılar. Owen, Fourier, Cabet, Godin gibi ütopist toplumbilimciler toplumsal dayanışmacı düşüncelerini ne mimar, ne de plancı olmamalarına karşın planlama ile somutlaştırdılar. (Özgen, 2005) Kent bir anlamda politik duruşun sloganı oldu. Onların ardından 1800lü yıllar 1900lerin başına kadar bir yandan sanayi devriminin yarattığı sorunlu kent ortamına alternatifler yaratma, bir yandan da sanayi kentine, burada ortaya çıkan kent soylularının istemlerine, işçilerin kitlesel varlığının getirdiği sorunlara çözüm arama çabalarıyla doludur. Bunların tümü ideal kenti aramakla meşgul oldular. Bunlar içinde yaşanabilir kente duyulan özlemlerle dolu olanlarda bile mimarların

varlığı söz konusudur. (Pevsner, 1977) Ancak uğraşı alanları ağırlıklı olarak güzel ve ideal kenttir. C. Sitte, eğitimini de almış gerçek bir mimar, sanat tarihçisi, ressam ve kent planlama kuramcısı idi. 1889da yazdığı "Artistik Prensiplere Göre Kent Planlama" adlı kitapla sanayi kentinin karşısına insanca boyutları ve estetik ögeleri olan kent tasarımını koydu denebilir. O'na göre mimarlık kültürlenme süreciydi. İspanyol mimar S. Y Mata da bu dönemin şehircilik alanındaki önemli kuramcılardan ve öncülerden biridir. İlk modern şehircilik uygulayıcısı olarak 1882 yılında Madrid'de lineer kent eskizini yayınladı. Önerdiği sistem içinde özellikle kentsel ulaşım konusunu odak olarak ele aldı. Şehircilik sorunlarının tümünün ulaşım sorunlarından doğduğunu ileri sürdü. İlk sokak aracını ve telefon sistemini yarattı. 50 m. genişlikte ve belli uzunluktaki sokağı "geleceğin kenti" olarak belirledi. Mata'nın lineer kent fikri ve önerisi 20. yy.da yeni bir formül imiş gibi yeniden ele alındı. Büyük sanayi kentlerinde uygulanacak bir model olarak görüldü.



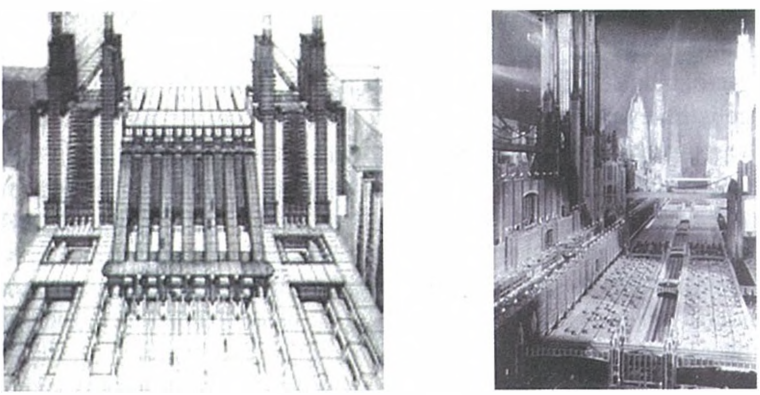
Lineer Kent

T. Garnier'nin sanayi kenti projesinin temeli böyledir. Garnier bir ipek işçisinin çocuğu olarak her zaman işçilerin zor yaşamlarına karşı duyarlı oldu. Bir mimar olarak kendi açısından, konut sorunu üzerinde yeni bir düşünüş şeklini geliştirmeye çalıştı. Sosyal konut sorununa çözüm bulmaya uğraştı. Lineer kent denemesi Rusya'da daha karmaşık sistemde yapıldı ve fabrikalar demiryolu boyunca yerleştirildi. Sosyal donatıları içeren 500 m.lik bir yeşil kuşak yardımıyla konutlar sanayi alanından ayrıldı. Konut bölgesinin çevresi park, toplantı salonları gibi kültürel donatılarla desteklendi. Bu doku Volga nehrinin kıyısında 65 km boyunca yerleştirilen altı bant halinde yinelendi. Lineer kentlerin arasında Stalig 50.000 kişilik nüfusuyla önemli bir örnek oldu. Stalig lineer kentinin uzunluğu 5.6 km, genişliği ise 2-3 km.dir. Bu çalışmalar 1874de İsveç'te, 1901de Hollanda'da ve 1909da İngiltere'de konut ve kentlerin geliştirilmesi ile ilgili olarak çıkartılan yasalarda yansımalarını buldu.



Garnier'nin Lineer Kenti

1800lü yıllar boyunca şehirci mimarlar ideal kent arayışı içinde çalıştılar. Bu yıllarda ortaya konan örnekler şehirciliğin gelişmesinde çok önemli köşe taşları oluşturdu. Ama kent planlama olarak ayrı bir uzmanlık alanının ortaya çıkması söz konusu olmadı. İdeal kent arayışları çalışan kesimlerin refah ve yaşanabilirlik düzeylerini geliştirmeyi hedefledi. Sanayi kentinin sağladığı olanaklardan vazgeçmeksizin yaşanabilir kent arayışı içinde oldu. Pek çok çözüm önerisi uygulanma şansına sahip olmadı. Kente hareketi katarak çözüm arayışında olan Saint Elia gibi şehirci mimarların kent önerileri ise daha sonra bilimkurgu çalışmalarda uyarlandı.



SaintElia'nın Citta Nova'sı ve Sinemada uyarlaması

Genç kapitalist sistemin rahat işleyebilmesi yolunda mekansal alternatifler geliştirmiş oldular. Genç kapitalist sistemin gelişmeye başladığı 1750li yıllardan itibaren örtülü olarak biçimlenmeye başlayan kamu, kamu yararı kavramlarının bu arayışları etkilediği öne sürülebilir. Şehirciliğin içinden planlamanın bağımsız bir uzmanlık alanı ve bilimsel bir disiplin olarak çıkıp ilerlemesi, sistemin gelişmesi ve kamu yararı kavramının biçimlenmesiyle sıkı ilişki içindedir denebilir. Kentlerin, özelde kent devletlerinin ortaya çıkmasından itibaren kamusal alan ayrımı olduğu genelde vurgulanır. Ancak kamuoyu, kamu yararı ve kamusal alan kavramlarının gerçek içeriğini sanayi toplumuyla bulduğu, çünkü bu kavramların kapitalist devlet, mülkiyet ve sınıf olgularının biçimlenmesi ile sıkı ilişki içinde olduğu öne sürülür. (Habermas, 1997) Kamusal alanın, Londra, Paris gibi kentlerdeki kahvelerde, lokantalarda aydınlar, sanatçılar ve işçiler arasında oluşan tartışma ortamlarıyla biçimlenmeye başladığı vurgulanır. (Giddens, 2000) Modern devletin gelişimine paralel biçimde serpilip büyüyen kamusal alan, devlet ile yurttaş, yöneten ile yönetilen arasında iletişimin kurulduğu önemli uğrak noktalarından biridir. Kamusal alan yalnızca devlete karşı kurulan bir alan değil, aynı zamanda sermayenin mantığına karşı olan bir alandır. (Uzun ve Hasdemir, 2007)

Kamu yararı kavramının şehircilik ile kaynaşmasında CIAMın büyük katkısı oldu. Planlama disiplininin bağımsız bir alan olarak biçimlenmesindeki rolü ve uygulamaya getirdiği gündem ile CIAM planlama mesleğinin 2000li yıllardaki sorunlarının kavranmasında özel bir ilgiyi hak eder. Planlama disiplininin, özelde II. Dünya Savaşı sonrasında sıkıca sarıldığı, kuram ve uygulamalarını ona göre biçimlendirdiği ve esasen 1960lı yıllardan itibaren çok tartışmalı hale gelen kamu yararı kavramı, küreselleşmiş dünya tarafından çekilip alınıverdi. Planlama da küreselleşmiş dünyanın yeniden yapılanmaya zorladığı alanlardan biri haline geldi. Öncelikle küreselleşmiş dünyanın bireyi öne çıkarması, kentlere küresel ağlar içinde yeni bir rol tanımlaması, planlama sürecinde yeni aktörlere rol vermesi bunun nedenleri arasında sayılabilir. Bunun ötesinde planlamanın, kapsamı ve çoğul disiplinli olma özelliği bakımından, değişime zorlanan alanlar içinde diğer alanlarla etkileşimi de göz önüne alındığında özel bir önem taşıdığını söylemek olanaklıdır. Çünkü içerdiği ya da sıkı ilişki içinde olduğu her alanda dönüşümler vardır. Bunlarla ilgili yeni paradigmalar söz konusudur. Eski kavramlar pek çok olgu ve konu karşısında açıklayıcılıklarını yitirdi. Planlamanın 2000lerin ilerleyen yıllarında karşı karşıya kaldığı değişimi ve zorlanmayı sorgulamayı henüz bitirmediğini söylemek gerekir. Sorgulama, çok yönlü olduğundan bir müddet daha sürecek gibi görünmektedir. Bu nedenle pek çok yönünün yanı sıra kendisine ivme kazandıran, yön veren tarihsel ara kesitlerin ve perspektiflerin yeniden irdelenmesinde yarar vardır.

CIAM ve küreselleşmiş dünyada giderek siyasal bir birlik ve güç odağı haline dönüşmüş bulunan AB bünyesinde planlama ile ilgili olarak ortaya konan yak-

laşımların böylesine ivme ve yön verici tarihsel olgulardan ikisi olduğu ileri sürülebilir. CIAM bir anlamda planlamanın önünü açarken, AB küreselleşmiş dünyaya uyum sorununu planlamanın gündemine koyar durumdadır. Böyle yaparken çoğu değerlerini de terk etmeye zorlamaktadır. Bu iki oluşumun yakından gözlenmesi, planlamanın 2000li yıllarda karşı karşıya kaldığı yeni konumun anlaşılmasına katkı sağlayabilir.

ULUSLARARASI MODERN MİMARLIK KONGRELERİ, CIAM

CIAM 1928de kurulan, 1959da dağılan ve yerine Team X adlı yeni bir oluşumu bırakan bir örgütlenmedir. Mimarlık ve şehir planlama kuram ve pratiğinde 20. yy.da yaşanan gelişmelerde önemli bir adımdır. (Günay, 1983) Bir anlamda mimarlıktaki modernite döneminin, özelde ise uluslararası modern mimarlık akımının akıl hocalığını yürüten bir kuruluş oldu denebilir. Yapı olarak hem bir örgüt işlevini yüklendi. Hem de bir dizi kongreden oluştu. Genel olarak, 1900lü yılların ilk çeyreği çeşitli toplumsal alanlarda olduğu gibi, mimarlık alanında da "mimarlığın toplum için olduğu", "mimarlığın toplumsal sanat olduğu" yolundaki açıklamalarla özdeşleşti denebilir. 28 Avrupalı mimarın bir araya gelmesiyle İsviçre'de Sarraz Şatosunda H. de Mandrot'nun ev sahipliğinde kurulan CIAM, her nekadar Bauhaus, Şikago Okulu gibi önceki süreçlerden bağımsız bir gelişme olarak algılanamasa da, getirdiği kavramlar ve oluşturduğu örgütsel yapı bakımından dikkat çekici bir gelişme ve oluşum oldu. Le Corbusier mimarları örgütleyici olarak rol üstlendi. İlk genel sekreter S. Giedion ve J. Carrington Modern Kentsel Mimarlık adına ya da Kentsel Tasarımcı olarak yer aldı. [Diğer kurucular Karl Moser (ilk başkan), Victor Bourgeois, Pierre Chareau, Josef Frank, Gabriel Guevrekian, Max Ernst Haefeli, Hugo Häring, Arnold Höchel, Huib Hoste, Pierre Jeanneret (Le Corbusier'nin kuzeni), André Lurçat, Ernst May, Fernando García Mercadal, Hannes Meyer, Werner Max Moser, Carlo Enrico Rava, Gerrit Rietveld, Alberto Sartoris, Hans Schmidt, Mart Stam, Rudolf Steiger, Henri-Robert Von der Mühll, Juan de Zavala, Sovyetler Birliğinden delegeler El Lissitzky, Nikolai Kolli ve Moisei Ginzburg]. Daha sonra kurucu mimarlara Alvar Aalto ve Hendrik Petrus Berlage da katıldı. 1931de Harwell Hamilton Harris CIAMın ABDli mimarlar grubunun sekreteri olarak seçildi.



CIAM Kurucuları bir arada

CIAM, seçimle oluşturulan ve Uluslararası Çağdaş Mimarlık Sorunları Çözüm Komitesi olan CIRPAC (International Committee for the Resolution of Problems in Contemporary Architecture) adlı komiteye ve çeşitli çalışma gruplarına sahip oldu. 10 tane kongre gerçekleştirdi. Çeşitli ülkelerdeki sonuçları karşılaştırmak ve modern şehircilik konusundaki nesnel denemeleri ortaya koymak şeklinde gerçekleştirilen bu kongrelerin tarihleri, yerleri ve odak konuları şöyle sıralanabilir (Günay, 1983, Hasol, 1995);

1. 1928, Sarraz / İsviçre; Kuruluş ve temel ilkelerin belirlenmesi, Modern Mimarlığın özelliklerinin ve temel yaklaşımlarının açıklanması,

2. 1929, Frankfurt / Almanya; Ernst May'in Konut Sorunu çalışması üzerinde görüşmeler, Düşük maliyetli konut ve komşuluk birimi çalışması, en küçük konut, dar gelirli sınıfların konut sorunu gibi konuların tartışılması,

3. 1930, Brüksel / Belçika; Rasyonel konut ve komşuluk üzerine çözüm arayışları,

4. 1933, Atina / Yunanistan; Atina Şartının hazırlanması ve açıklanması, Fonksiyonel Kent tanımı,

5. 1937, Paris / Fransa; Gereksinimlere ve günün teknik araçlarına uygun mimarlık ve şehir planlama yöntemleri ile sağlıklı ve mutlu kentler yaratma laboratuarı görevinin üstlenilmesi, işlevsel kent, konut ve boş zamanlar gibi konuların çalışılması,

6. 1947, Bridgewater / İngiltere; CIAM ve Çağdaş Mimarlık hedeflerinin yeniden değerlendirilmesi

7. 1949, Bergamo / İtalya; CIAMın kentin dört temel parçasına ilişkin düzenlemesi,

8. 1951, Hoddesdon / İngiltere; Tarihi kent merkezi temasının çalışılması,

9. 1953, Aix-en-Provence / Fransa; Habitat kavramı üzerinde yoğunlaşma, yeni gruplar ve yeni fikirler geliştirilmesi,

10. 1956, Dubrovnik / Yugoslavya; Smithsonların eleştirileri, Atina Şartının çözülmesi.

CIAM genel olarak bir skandalın ardından doğdu olarak bilinir. Le Corbusier'nin 1927de katıldığı bir yarışmada modern ve işlevsel anlayışla gerçekleştirdiği projesinin, tutarlı olmayan ancak modern oluşa karşı bir tu-

tumla yarışma dışında bırakılmasından sonra kuruldu. Kuruluş bildirgesinde * Çağdaş mimarlık sorunlarına açıklık kazandırmak, * Modern mimarlık düşüncesini temsil etmek, * Bu düşünceyi teknik, ekonomik ve toplumsal çevrelere aktarmak, * Mimarlık sorununun tanındığını görmek şeklinde konulan dört temel hedef CIAMın çalışmalarının kapsamını da açıkça ortaya koymuş oldu. CIAM oluşumu modern mimarlık camiasında önemli etkiler yarattı. Ancak bu etkiler yalnızca modern mimarlık yaklaşımının ilkelerinin oluşturulması bağlamında olmadı. CIAM oluşumunu gerçekleştiren kadro modern mimarlığın görev alanlarını yeniden tanımlamış oldu. Buna göre mimarlık ekonomik ve politik bir araçtır. Bu konumuyla yapı ve kent tasarımı yardımıyla tüm dünyayı geliştirebilir.

CIAMın böylesine iddialı bir oluşum olmasında, yer alan mimarların dünya ve mimarlık anlayışları önemli rol oynadı denebilir. Ancak bundan daha önemli olarak 1900lü yılların başından itibaren ortaya çıkan I. Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında açıklık kazanan konjonktür ve anlayış, işsizlik, evsizlik, çalışma yaşamındaki zorluklar, politik ortamın özellikleri bağlamında maddi koşullar, sanayi kentinin sorunları gibi konuların önemli etkisi olduğu da söylenebilir. Dönem itibariyle kıta Avrupasında yaygın ve genelde iktidarda olan ve sosyalizm ve Sovyetler Birliği yanlısı sosyal demokrasinin varlığının da bu oluşumda rolü olduğu öne sürülebilir. Oluşumun dönemi, dünya bunalımının oluşumunun duyumsanmaya başladığı, bir yandan da sosyal demokrasinin toplumsal ve ekonomik sorunları çözmede yetersiz kalması karşısında nasyonal sosyalizmin zafer kazanmaya başladığı yıllarla örtüşür. Kurucularından Le Corbisier'nin esasen daha önceki yıllarda CIAM ilkelerinin temelini oluşturan söylemleri ve uygulamaları vardır. Özellikle Bauhaus oluşumu içinde yer alan mimarların geliştirdiği ilkeler içinde Le Corbusier'nin yaklaşımları da önemli bir ilgi odağı olmuştu. Le Corbusier, modern mimarlığın gündemine toplumsal sorunları yerleştirerek yeni anlayışların gelişmesine ortam yarattı. Geliştirdiği toplu konut ve kentsel yerleşim ilkeleri esasen CIAM yaklaşımlarına yön verdi denebilir. Le Corbusier'ye göre, modern yaşam, konut ve kent için yeni bir plan istemekte ve beklemektedir. Planın olmadığı yerde, keyfilik vardır. Sanayi devrimi yeni bir toplumsal grup olan aydınları yaratmıştır. Onların görevi yine sanayi devriminin yol açtığı toplumsal sorunlara sahip çıkmaktır. Sanayi devriminin getirdiği seri üretim konut ve kent üretimi için de geçerli kılınabilir. (Le Corbusier, 1999) Le Corbusier, örgüt 1959da dağılmadan önce 1955de, toplantılarda ingilizce kullanımına karşı çıkarak CIAM üyeliğini bıraktı.

CIAM örgütünün oluşmasını iyice kavramada o dönemdeki olayların niteliği de katkı sağlayabilir. Barselona'da Almanya Pavyonunun M. V. Der Rohe'un projesine uygun olarak modern anlayışla inşa edilmesi, mühendis M. O'Shaughnessy'nin projesine uygun olarak, yeni gotik ögeler ve anlayış barındıran Golden Gate Köprüsünün inşaatı, İspanya'da falanjistlerin yarat-

tığı siyasal şiddet olayları, Pakistan Ayrılıkçı Hareketinin doğması, Fransa'da Dadalier hükümetinin kurulması, Hitler'in şansölye olması ve ardından ırk ve Alman ulusunun üstünlüğüne dayalı ilk beyanatlarını vermesi, zilli telefonun kullanılmaya başlaması, Roosevelt suikasti, Reichstag yangını ve ardından özgürlüklerin kısıtlanması, Japonya'da şiddetli bir deprem ve ardından çıkan tsunaminin 3.000 kişinin ölümüne yol açması, Roosevelt'in büyük bunalımı açıklayarak banka tatiline karar vermesi, Avusturya'da faşizmin zaferi, Almanya'da nazizmin % 43 lük zaferi dönemin siyasal ve güç dağılımı ortamını açıklar niteliktedir.



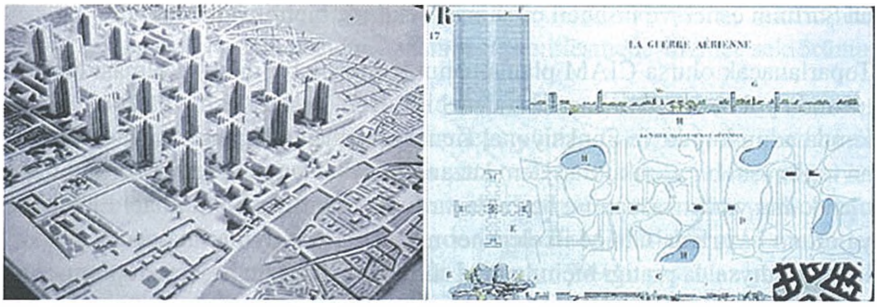
M. V. Der Rohe'nin Barselona Almanya Pavyonu



Golden Gate Köprüsü / San Fransisko / ABD

İlk nazi toplama kampı olan Dachau'nun tamamlanması, Hitler'in diktatörlüğünü sağlayan yasal düzenlemeler, yahudilerin bir günlük boykotu, Amerika'da içki yasağının kalkması, Gestaponun kurulması, Almanya'da sendikaların kapatılması, kitapların kitlesel olarak yakılması, Gandi'nin açlık grevi, Bolivya Paraguay savaşı, Norveç'de nasyonal sosyalist parti oluşumu, Almanya'da ırk düşmanlığının yasallaşması, ilk bölgesel planlama deneyimlerinden olan Tennesse Valley Otoritesinin oluşturulması, New York Bölgesel Planlama çalışmaları, Almanya'da siyasi parti oluşumlarının ve tüm özgürlüklerin yasaklanması, Sovyetler Birliği ile ABD arasında diplomatik ilişkilerin kurulması gibi diğer olaylar, CIAM örgütünün köklerini sosyal demokrasinin uğraşı alanlarından aldığını, söylem ve pratiklerini çalışan kesimlerinkiler başta olmak üzere toplumun gereksinimleri üzerine oturttuğunu, ancak ekonomik ve siyasi bunalımların ve nazizmin / faşizmin dünya gündemine damgasını vurduğu bir dönemde ortaya çıktığını anımsatır.

CIAM bir anlamda mimarlığın yeniden yorumlanması olarak görülebilir. Modern mimarlık akımının kendini berraklaştırdığı, kuramlarını ortaya koyup geliştirdiği ve pratiğe aktardığı bir düzlem rolünü üstlendi denebilir. Kuruluşundan dağılışına kadar kentsel yaşam, mekan ve aidiyet sorunlarını tartıştı. Bunlardan çıkan birikimler ve sonuçlar tüm dünyada kentsel yerleşimlerin biçimlenmesine yeni bir yön kazandırdı. Mimarlığın yönetimlerden ve siyasetten soyutlanmış bir şekilde varlığını sürdüremeyeceğini, ekonomik ve politik koşulların geleceğin mimarlığını ve yapılaşmayı etkileyeceğini vurguladı. CIAMa göre toplum daha çok sanayileştikçe mimarlığın ve yapı sektörünün yöntemlerini ussallaştırmaları, yüksek verimlilik sağlamak için yeni teknolojiler ve yollar kullanmaları yaşamsal bir önem taşır. Le Corbusier'nin vurguladığı gibi yapı ticaretinin verimsizliği ile otomotiv sektörünün verimliliği arasında sıkı ilişki vardır. Bu bağlamda şehircilik, kent planlama önceki dönemlerin estetik kaygıları ile ele alınamaz. Kentleşme fonksiyonel düzen gereksiniminin gereği olmalıdır. Satışlar, spekülasyon ve miras aktarımları nedeniyle doğan kaotik arazi parçalanması kollektif ve metodik bir arsa politikasıyla önlenebilir. Kentsel yerleşmelerin yeniden biçimlenmesi şarttır. Çoğu Avrupa kentinde bulunan dolambaçlı yol, dükkan, konut ağı yerine, standart komşuluk birimlerinden oluşan, çalışma, barınma ve rekreasyon alanlarının birbirinden ayrıldığı bölgelenmiş kent konulmalıdır. CIAM yaklaşımlarında Mumford, Gropious, Wright, Osborne gibi şehirci mimarların kentle ilgili çalışmalarının önemli etkisi vardır. CIAM önerilerinde kentin, güneş, yeşil, temiz hava gibi doğal kaynakları çoğaltan, yapılar için ulaşım akslarından bağımsız konumlanışı öne çıkaran değerler öndedir. Ussallık ve dolu boş elemanların dama tahtası şeklinde dizilmesi öngörüsü de geneldir.



Le Corbusier'in, Plan Voisin ve La Guerre Aérienne adlı çalışmaları

Kentsel yerleşmeler, mimarlığın ve kent planlamanın yeni tutum ve anlayışı CIAMın 1933de Atina'da gerçekleştirdiği kongresinde tümüyle açık hale geldi. Kongrenin ana konusu Fonksiyonel Kent olarak belirlendi. Amaç modern mimarlığın işlevselciliğinin kent planlamaya uyarlanmasıydı. Kongrede 34 kentin analizi irdelendi ve kentsel sorunlara çözüm önerileri geliştirildi. Sonuçlar Atina Şartı adıyla yayınlandı. Atina Şartı modern kentin konut, rekreasyon, çalışma, ulaşım ve tarihsel yapılar diye beş maddede toparlanan sorunlarını kapsayan veri ve gereksinimleri dile getiren bildirge olarak tanımlanabilir. (Hasol, 1995) Bu tarihten itibaren planlama disiplini, ilkeleri belirlenmiş bağımsız bir uzmanlık olarak ortaya çıkmış oldu. O dönemde geniş beğeni ve takdir toplayan ilkeler küreselleşmiş dünyanın oluşumunun başlangıcı olan 1980li yıllarda yine planlamanın en çok sıkıntısını yaşadığı çerçeveler ve anlayış oldu. Kentsel yerleşmelere getirdiği düzen, yüksek ve birbirinden geniş, yeşil mekanlarla ayrılmış apartman bloklarıyla dolu, katı bir işlevselliğe sahip kentler idi. Yerleşmeyi oluşturan her bölgenin yeşil kuşaklarla birbirinden ayrılması öngörüldü. Diğer deyişle yeni kent planlama anlayışına göre kentlerin sorunları katı bir işlevsel bölünme, nüfusun, geniş açık mekanlarla birbirinden ayrılmış yüksek apartman bloklarına dağıtılmasıydı. Atina Şartı 95 adet rasyonel kent planlama ve inşaatı programı ortaya koydu. Bunlar; * yüksek katlı konut blokları, * katı bölgeleme, * yerleşim alanları ile ulaşım akslarının birbirinden ayrılması, * tarihi yapıların ve alanların korunması, * yaşam, çalışma, rekreasyon ve sirkülasyon olmak üzere dört işlev için bağımsız bölgelerin yaratılması şeklinde toplanabilir. Atina Şartı ancak 1943de yayınlanabilmesine karşın CIAM üyelerinin çeşitli çalışmaları bu yönde oldu. Uygulamalar ise ancak savaş sonrasında ortaya çıkabildi. CIAMın dağılmasında da kentsel yerleşmelerde birbirinden uzak kalış, soyutlanmışlık, kent bütününü oluşturan parçaların birbirini dışlamış biçimde konumlanışları, konut bloklarındaki insanların yanlızlığı, yaşamdan, kent bütününden kopukluğu gibi olgular oldu denebilir. Çünkü insanın kentine aidiyet duyması önemli idi. Komşuluklar da öyle. Kentin kent olarak duyumsanmasında, kenar semtlerindeki kısa ve dar sokaklar çok daha başarılı olarak görülebilirdi. Getirilen en önemli eleştiri Ati-

na Şartının esnek ve insancıl olmaması şeklinde biçimlendi denebilir.

Toparlanacak olursa CIAM planlamanın bağımsız bir disiplin olması doğrultusunda yol açtı, ortam hazırladı denebilir. Kent ve kentleşme türünün bir anlamda adını koydu ve Fonksiyonel Kent doğrultusunda planlama çalışmalarına toplumsal bir içerik ve söylem kazandırdı. Planlamanın temel sorumluluğu olan kamu yararı kavramını berraklaştırdı. Kapsamlı ve Savunmacı Planlamaya ortam hazırladı. CIAM ilkeleri her nekadar 1960lı yıllarda önemli eleştirilere uğradıysa da pratiği biçimlemeyi sürdürdü. CIAMın başarısı toplumsal ve politik bir duruş olmasında bulunabilir. 1980li yıllardan itibaren küreselleşmiş dünyanın biçimlenmesi, giderek kendi özelliklerini ve doğasını yaygınlaştırmasıyla da bağlantılı olarak planlama disiplininin temeli sarsıntı yaşamaya başladı. Bir bakıma CIAM ve özelde Atina Şartının planlama disiplininin temeline yerleştirdiği kamusal alan ve kamu yararı kavramları anlamını yitirdi. Yeni uyum gerekliliği AB bünyesinde özelde eğitim alanında ortaya çıkan çalışmaların planlamaya getirilerinde izlenebilir.

AVRUPA BIRLIĞI PLANLAMA YAKLAŞIMI VE ISOCARP PRATIĞI

AB de 1990lı yılların başından itibaren küreselleşmiş dünyaya uyum sağlamaya başladı. Pek çok alanda küreselleşmiş dünyanın ekonomi politiğine uygun düzenlemeler yaptı. Devlet, ulusal ve dünya pazarları, üretim ilişkileri gibi temel pek çok alanda yeni düzenlemelere gidildi. Uygulanmakta olan sosyal refah pratikleri adım adım terkedildi. 1990lı yılların ikinci yarısından itibaren, özelde 2000li yıllarda küreselleşmiş dünyaya uygun düzenlemelere ağırlık verildi. Planlama yaklaşımlarını ve pratiğini de etkileyen gelişmelere ilişkin olarak şu süreçlerden söz edilebilir;

- Küreselleşmiş dünyanın temel yapısını oluşturan birikim ve rekabet ağlarının kentler üzerinden işlemesi nedeniyle kentlerin yeni bir önem ve rol kazanması, kentlerin yarışmacı kent olması öngörüsü,
- Bölgesel gelişme ve planlama pratiklerinde, sürdürülebilirlik anlayışının doğması ve bölge büyüklüğünün kent ölçeğine, ya da kent ölçeğinin bölge düzeyine yaklaştırılması,
- Merkez ve yerel yönetim güçleri arasında işbirliğini öngören ve yönetişim adı verilen yeni bir yönetim anlayışının kurumsallaşmaya başlaması,
- Emek ve üretim süreçlerindeki değişikliklerle eğitim ve istihdam arasında yeni ilişkilerin oluşması, emek pazarının küresel çapta yeniden biçimlenmesi,

- Emek ve üretim süreçlerindeki değişikliklerle hizmet sektörünün sanayi aleyhine önem kazanması, kentleşmede hizmet sektörünün artan rolü.

Bunlar hem kentlerin kendilerini dönüşmeye yönlendiren, hem de kentleri de içerecek şekilde yaşamın her alanında yeni yaklaşımların belirlenmesine yol açan süreçler ve olgulardır. Bu süreçlerin etkileşimlerinin bir düzeyi, Bolonya Süreci olarak bilinen ve çeşitli kentlerde yapılan toplantılarla gelişen eğitim alanının yeniden düzenlenmesidir. Bir bakıma 1999da yayınlanan Bolonya Bildirgesi ile başlatılan yüksek öğrenimin yenilenmesi girişimidir. 2010 yılına kadar AB ülkelerinde birbiriyle uyumlu, karşılıklı anlaşabilen, rekabet gücü yüksek Avrupa Yüksek Öğretim alanı oluşturulmasıdır. Karşılaştırılabilir bir derece sisteminin uygulanmasıyla lisans ve yüksek lisans eğitim programlarının ortak bir paydada buluşturularak denkliğin kurulmasıdır. Böylece kesintisiz bir mekan üzerinde öğrencilerin ve hocaların dolaşımının sağlanmasıdır. 2000deki Lizbon Stratejisi ile de ABnin, en dinamik ve bilgiye dayalı rekabet ekonomisinde önde olması hedeflendi. Buna göre "AB sürdürülebilir ekonomik büyüme becerisi ile vatandaşlarına daha iyi iş, yaşam ve sosyal bütünlük sağlayarak dünya genelinde rekabetçi ve bilgiye dayalı bir ekonomiye sahip olmalıdır."

Ardından 2001de yapılan Prag Toplantısında yaşam boyu öğrenimin gerekliliği, sosyal boyutun göz önünde tutulması vurgulandı. 2003de yapılan Berlin Toplantısı doktora eğitimini lisans ve yüksek lisans konusundaki öngörülere dahil etti. Buna göre "üniversitelerin toplumsal sorumluluğu öne çıkartılmalıdır, araştırma ve eğitim etkinlikleri vazgeçilemez, birbirine yeğlenemez asli etkinliklerdir. Esnek öğrenim sağlayan olanaklar yaratılmalıdır." 2005deki Bergen Toplantısı ise dolaşım sırasında kalite güvencesinin sağlanması konusunu yerleştirdi. Esnek öğrenme için olanaklar yaratılması üzerinde durdu. 2007 Londra Toplantısı tüm süreci gözden geçirmeyi amaçladı. Bu toplantılar ve alınan kararlar, esasen neo liberal ekonomi politikalar çerçevesinde bilginin kapital birikim sisteminde önemli bir öge olarak kabul edilmesi nedeniyle ilgili süreçlerin yeniden düzenlenmesi olarak da görülebilir. Bu toplantılar içinden şu noktalar öne çıkar; * Öğrencilerin ve hocaların dolaşım yoluyla Avrupa emek pazarına rahat uyum sağlaması, * Yarışabilirlik gücünü oluşturamayan kurumların rekabet ortamlarından çekilmesi, * Rekabet gücü olabilen kurumlar arasında işbirliğini geliştirerek yüksek eğitim sisteminin esnek bir yapıya yönlendirilmesi, * Kamu kurumu niteliğine sahip okulların yanı sıra özel eğitim kurumlarının öne çıkartılması yardımıyla sürekli eğitim sisteminin oluşturulması.

Bu oluşumların planlama disiplinini iki düzlemde etkilediğinden söz edilebilir. Bunlardan bir tanesi planlama eğitiminin düzenlenen yeni koşullar çerçevesinde yeniden düzenlenmesi, içerik, hacimsel büyüklük, örgütlenme yapısı gibi

yanlarına esnekliğin katılması, süre olarak yeniden aşamalandırılarak yeni bir zamanlamaya oturtulmasıdır. İkincisi ise planlama pratiğinin hem toplantılardaki yaklaşımlar, hem de ekonomi politik sistemin yaşadığı değişiklikler, diğer deyişle neo liberalizmin mantığı ve yaklaşımları doğrultusunda yeniden anlamlandırılmasıdır. Birinci düzlem planlama okullarında derslerin sayısı ve kredisi bakımından azaltma getirirken tarih, sosyoloji gibi sosyal yanları bakımından da kısaltmaları gerekli görür durumdadır. Dahası toplamda planlamanın temel objesi olan toplum yerine birey, insan gibi daha tekil hedefler gelmektedir. Bunların yararı olarak ortaya konan kentsel hedefler ise oldukça kişisel içerikler taşır durumdadır. Bunun, 1998de Avrupa Şehir Plancıları Konseyi (ECTP) tarafından hazırlanan ve 2003de yayınlanan 'Yeni Atina Şartı; 21. yy.da Kent Vizyonu' adlı belgede izlenmesi olanaklıdır.

Yeni Atina Şartı adlı çalışmanın temel gerekçesi 21. yy.da tam bir Avrupa bütünleşmesinin sağlanacağı, bu nedenle Avrupa kentleri için ortak hedeflerin ve vizyonun hazırlanması gereğidir. Buna göre; * Kentler arasında kültürel zenginliği ve çeşitliliği birleştirecek ağların oluşturulması, * Kentlerin anlamlı ve işlevsel ağlarla birbiriyle bağlantılı hale gelmesi, * Ağların, işbirliği ve dayanışmanın yanında yarışabilirliği öne çıkartması * Kent sakinlerinin kentsel refah düzeylerinin yükseltilmesi, * Doğal ve insan eliyle üretilmiş çevrenin doğal ögelerinin kaynaştırılması öngörülür. Şart küreselleşmiş dünyada önem kazanan kent ağı konusunun dışında, kentlerin temel konularını ve sorunlarını da belirleyerek plancıların kentleşmiş dünyadaki gündemini ve mekan üzerinde planlama yollarını açıklığa kavuşturdu denebilir. Çünkü mekansal planlama sürdürülebilir gelişmenin yayılmasında en can alıcı konu olarak görülür. Olanakların ve kısıtların mekansal yönetimi önemlidir. Yeni Şartın sloganı "Organik Kentten, Yurttaşların Kentine"dir. [Hazırlayanlar Jed Griffiths (İngiltere), Charles Lambert (Fransa), Flemming Thornaes (Danimarka) ve Alexander Tripodakis (Yunanistan)dir. Katılan ülkeler Belçika, Danimarka, Almanya, Yunanistan, Fransa, Irlanda, İtalya, Hollanda, İspanya, Portekiz, İngiltere ve izleyici ülkeler Kıbrıs, Macaristan, İzlanda, Polanya, İsviçre ve Türkiyedir.] Görüşülen konular demografi, göç ve konut, toplumsal konular, kültür, kimlik, bilgi toplumu ve çevre, ekonomi, hareketlilik, seçme ve çeşitlilik, güvenlik ve sağlık gibi geniş bir yelpaze oluşturdu. Tartışmalar sonucunda ulaşılan ortak sorun ve hedef sürdürülebilir kentin gerçekleştirilmesi oldu. Bunun gerçekleştirilebilmesi ise * Herkezin kenti, * Doğru katılım, * İnsanlararası ilişki, * Karakter sürekliliği, * Yeni teknolojilerden yararlanma, * Çevresel Yaklaşımlar, * Uygun ekonomik etkinlikler, * Hareket ve erişebilirlik, * Değişme ve çeşitlilik, * Sağlık ve güvenlik gibi sorunların çözümüne bağlandı.

Yeni Atina Şartının vurguladığı konular şöyle sıralanabilir;

Genel Vizyon; Bağlantılı Kent; Hava kirliliği, verim düşüklüğü, güvenlik, merkezlerin sorunlu durumu ve benzeri ortak konuların çözümünde sürdürü-

lebilir kentsel gelişme ve yönetimin sağlanması yolunda kentlerin birbiriyle hem zamansal, hem mekansal olarak bağlantılı olması. Bunun;

1. * Sosyal denge, * İçerme, * Çok kültürlü zenginlik, * Kuşaklararası bağlantılılık, * Toplumsal kimlik, * Hareketlilik, * Uygun kolaylıklar ve hizmetler gibi konuları gözeterek TOPLUMSAL BAĞLILIĞI gerçekleştirmesi,

2. * Küreselleşme ve yerelleşme diyalektiği, * Rekabet üstünlükleri, * Kent ağı ve * Ekonomik çeşitlilik gibi konuları geliştirerek EKONOMİK BAĞLILIĞI yaratması,

3. * Girdi- çıktı yönetimi, * Sağlıklı kentler, * Doğa, peyzaj ve açık mekanlar, * Tarihi, doğal ve kültürel mekanlar ve * Enerji gibi konuları gözeterek ÇEVRESEL BAĞLILIĞI kurması ön görülür.

Bu öngörülerin mekansal planlama üzerinde güçlü etkisi oluşur. Buna göre mekansal planlamanın; 1) Mekansal Bağlantılar; Kent içinde ve etrafında mekansal ağların oluşturulması, kent merkezi ve çevre semtler, fiziki yapılar ve doğal çevre arasında mekansal bağlantılar kurulması, 2) Karakter sürekliliği ve yaşam kalitesinin sağlanmasıyla oluşturulacak Bağlantılar; Kentsel tasarım yoluyla kentlerde yeniden doğuş yaratılması, her ülkede ve her kentte farklı yollarla, kentsel tasarımın canlandırılması, kentlerin veya bazı semtlerin yeniden iskanı, kişisel ilişkilerin arttırılması, hem bireysel hem toplumsal güvenliğin sağlanması, estetik, kişisel anılar gibi yollarla aidiyetin geliştirilmesi gibi konuları ele alması gerekli görülür. Bunların yanı sıra Yeni Atina Şartına göre kentlerde birbirine bağlı önemli değişiklikler olmuş ve yeni eğilimler ortaya çıkmıştır. Bunlar; * Ekonomik ve teknolojik değişmeler, * Toplumsal ve politik değişmeler, * Çevresel değişmeler ve * Kentsel değişmeler olarak sıralanabilir. Bu değişmeler karşısında planlama disiplini ve plancı artık çalışma yöntemini ve anlayışını değiştirmek durumundadır. Yeni Atina Şartına göre plancı, tüm verileri analiz eden, diğer bilim dallarıyla ilişkiler kurarak çözümler üreten bir bilim insanı, bir tasarımcı ve vizyon geliştirici, politik danışman ve arabulucu, ve kentsel yönetici olmak durumundadır.

Bu yaklaşımlarıyla Yeni Atina Şartı CIAMın söylemlerinden farklı olarak kentin sakinleri ve kullanıcıları üzerine odaklanır demek olanaklıdır. CIAM söylemleri kentin nasıl olması gerektiğini yerleştirirken, toplumsal ve politik duruş sergilerken, Yeni Atina Şartı plancının ve planlama disiplininin gelecek kentsel yaşam için etik kurgular üreten, plancıyı kentin yöneticisi olarak tanımlayan, planları da taraflar arasında görüşmeler sürdüren, kent sakinlerinin ve kullanıcılarının değişen dünyada ortaya çıkan gereksinimlerini karşılamaya çalışan arabulucu olarak tanımlamış olur. Şart 1998in vurguladığı üç düzey şunlardır; 1) Kentlerdeki değişim ne rastlantısal ne de kontrol edilemez de-

ğildir. Toplumsal güçlerin yeni bir kombinasyonunun sonucudur. 2) Plancı, *toplumsal niyetler arasında arabuluculuk yapan ve buradan ortaya çıkan programların uyarlanmasını müzakere eden bir konumdadır.* Şartın ortaya koyduğu hedeflerin, kentteki tüm aktörlerin yaptığı katkılarla yakalanacağı vurgulanır. Bu nedenle kentteki değişmeler dikkatli bir şekilde gözlenerek planlamanın gündemi sürekli olarak değiştirilmek durumundadır. 3) Planlama etkinliğine yönetişimin destek olabileceği düşünülür. Bu yaklaşımla planlama esnek olmak durumundadır. Her zaman için, kentsel gündemin, genel planlama ilkelerinin ve yeniden değerlendirmenin bir arada ele alınması gereklidir.

Planlama disiplininin toplumsal ve politik içerikten etik ve çok da açık olmayan söylemlere yönelmesini Uluslararası Şehir bölge Plancıları Topluluğu olan ISOCARP(International Society of City and Regional Planners)ın çalışma temalarında da izlemek olanaklıdır. ISOCARPın söylemlerindeki değişme, benzeri bir içerik sergiler. ISOCARP 1965te kurulduğunda bir bakıma CIAM ilkeleri sürüyordu denebilir. Dünyanın her tarafından uzman plancıları bir araya getirmeyi hedefleyen kuruluş 2000li yıllar itibariyle 70i aşkın üyeye sahiptir. Üyeleri arasında bir ağ kurmayı hedefler. UNESCO şemsiyesi altında etkinlik sürdüren ISOCARP sivil bir topluluktur.



ISOCARP toplu halde

ISOCARPın temel etkinliği yıllık kongreleridir. 1965den 2007 yılına kadar 43 kongre gerçekleştirildi. 1970li yılların sonuna kadar olan konrelerin temaları CIAM döneminin ana konularına yakın bir seyir izledi. Bunlar kentsel gelişmelerin analizi, planlamada ulaşım sorunu, fiziki ve ekonomik planlama arasındaki ilişkiler, yapılı çevrenin görsel kalitesi, kentsel alan kullanımı ve etkinlikler arasında bütünleşme ve ayrışma, planlama ve politik kararlar arasındaki ilişkiler, plancının eğitimi gibi konular oldu. 1970li yılların sonundan itibaren dünyanın ortak sorunları haline gelen çevre, enerji, toplumsal değişmeler, kentte Rönesans, herkes için yerleşim, planlamada ortaklar, küçük kentler, planlamada hükümet dışı etkinlikler, evsizler için planlama, metropoliten

çevre, iletişim teknolojileri ve hareketlilik gibi konular ele alındı. Bunlar aynı zamanda sistemin yeniden yapılanma sürecinin öne çıkardığı konulardır. 1990 yılından itibaren küreselleşmiş dünyaya ait konuların öne çıktığı görülür. Bu yılların temel ilgi alanı küreselleşmiş dünyanın söylemleri ve yaklaşımları ile paralellik izler. Çevre, kültürel kimlik ve birlik, kentler ve bölgeler, kentin hızlı değişime uyumunda planlama ve arabuluculuğun katkısı, göç ve küresel ekonomi, risk değerlendirme ve yönetimi, sürdürülebilir kent, sürdürülebilirlik için bölgesel stratejiler ve yerel etkinlikler, halkın planlamaya katılımı, bilişim / bilgi çağında planlama, kent bölgelerinin yönetimi, yaratıcı ekonomi mekanları, bütünleşme ve ayrışma, olanaklar ve sınırlar, kentsel üçlü görüşmeler, vizyon ve stratejik kent projeleri konuları bu durumu açıkça ortaya koyar.

Planlama artık taraflar arasında arabuluculuk eden, konuları müzakere ederek çözüme götüren bir konumdadır. Dünyadaki değişimlere uyum sağlamak üzere neyin, ya da kimin yararını gözeteceği belli olmaksızın taraflar arasında bir mutabakat oluşturmak asli görevi durumundadır.

SONUÇ OLARAK

	CIAM	AB
Dönem	Rasyonalizm sonrası • Modern Mimarlık • Uluslararası Mimarlık	Postmodernite sonrası • Çeşitli akımların karmaşası ve kentsel tasarım
Örgüt Yapısı	• Bağımsız Örgüt • Kongreler • Uygulama Esaslarının belirlenmesi	• Zirveler • Kongreler • Bildirgeler
Kent Planlama İlkeler	Foksiyonel Kent • Kapsamlı Planlama • Savunmacı Planlama ◦ Kentin temel parçalarının birbirinden ayrı bölgelenmesi, ◦ Standart komşuluk birimi ◦ Ulaşım akslarından bağımsız konumlanış, ◦ Ussallık ve dolu / boş dengesini gözeten dama tahtası yerleşim ◦ Güneş, yeşil, temiz hava gibi doğal ögelerin en çoğa çıkartılması ◦ oplu, düşük maliyetli, işlevsel konut	Organik Kentten Yurttaşların Kentine • Sürdürülebilirlik, • Yönetişim altında Müzakereci Planlama, ◦ Kent ağları ve yarışabilirlik, ◦ Kentsel refahın yükseltilmesi, ◦ Doğal ve yapay ögelerin kaynaştırılması, ◦ Plan hiyerarşisinin özgürleştirilmesi, ◦ Herkeze ait olan kent yaratma

Politik Söylem	Mimarlık ve Şehircilik; • Toplum içindir, • Toplumsal sanattır, • Ekonomik ve Politik araçtır.	Planlama ve Plancı; • Bilim insanıdır, • Tasarım yapıcı ve Vizyon geliştiricidir, • Arabulucudur, • Müzakerecidir.
Yarar	Kamusal yarar, toplumsal hedefler, bütünlükçü içerikler	Birey yararı, tekil hedefler, kişisel içerikler

CIAM ve AB pratikleri yukarıda görüldüğü gibi bir tablo halinde toparlanabilir. Buna göre CIAM planlamanın bağımsız bir disiplin olarak gelişmesinin önünü açarken, kürselleşmiş dünyanın ve AB pratiklerinin planlama meslek alanını karmaşıklaştırdığı, kamu yararı yerine koyduğu söylemlerle planlama mesleğinin temel objesini ve hedefini belirsizleştirdiği öne sürülebilir. CIAM Fonksiyonel Kent tanımı ile toplumsal sorunlara sahip çıkarak çözüm önerileri geliştirirken, AB pratikleri Organik Kentten Yurttaşın Kentine gibi bir tanımla kentten çok kent sakini ile ilgili görünmektedir. Herkeze ait kentin yaratılması hedefi de bunu destekler durumdadır. Oysaki küreselleşmiş dünyada kentin sorunları her zamankinden daha karmaşık durumdadır. CIAM plancıyı bir toplumsal uğraşı alanı olarak tanımlayıp toplumsal sorunları çözücü bir konumda görürken, AB pratikleri plancıyı yalnızca müzakere edici ve taraflar arasında arabulucu olarak tanımlar durumdadır. Burada temel hedef kamu yararının gözetilmesi değil belirsiz taraflar arasında sistemin istediği dengeyi sağlamaktır. CIAM kapsamlı ve savunmacı anlayışları getirerek planlama disiplinine özgünlük ve prestij katarken, AB pratikleri planlama disiplinini ve meslek alanını daraltmakta, önemsizleştirmektedir. CIAMın başarısı planlama disiplinini ve plancıyı toplumsal sorunların çözümüyle özdeşleştirmesinde, plancıdan toplumsal ve politik bir duruş ve kimlik sergilemesini beklemesinde bulunabilir. Bu tutumla tüm eleştirilen yanlarına karşın planlamanın belirli bir kararlılık kazanmasını sağlamıştır. Oysaki özelde AB, bütünde ise küreselleşmiş dünyanın planlamadan beklediği, daha önemsiz bir konuma razı olması, bütünü görmek yerine parçacı davranışla kentsel tasarıma ağırlık vermesidir.

Planlama disiplininin ve mesleki uygulamalarının bu durumun farkında olarak, küreselleşmiş dünyanın kent ve kentleşme sorunlarına ilişkin yeni bakış açıları geliştirmesi, toplumsal ve siyasal bir duruş geliştirmesi yerinde olacaktır.

KAYNAKLAR

Giddens, A., 2000. Sosyoloji. Yayına Hazırlayanlar; H. Özel ve C. Güzel. Ayraç Yayınevi, Ankara.

Günay, G., 1983. History of CIAM and Team X. Basılmamış ders notları. ODTÜ, Ankara.

Habermas, J., 1997. Kamusallığın Yapısal Dönüşümü. Çev. T. Bora ve M. Sancar. İletişim Yayınları, İstanbul.

Hasol, D. 1995. Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü. Yapı Endüstri Merkezi Yayınları. Altıncı Baskı, İstanbul.

Le Corbusier, 1999. Bir Mimarlığa Doğru. Çev. S. Merzi. Yapı Kredi Kültür SanatYayıncılık Ticaret ve Sanayi AŞ. İstanbul, Şubat.

Özgen, L., 2005. Ütopya ve Tasarım. Ürün Yayınları, Ankara.

Pedret, A., 2002. "Representing History or Describing Historical Reality?: the Universal and the individual in the 1950s". International Conference on the Research of Modern Architecture; Universe Versus Individual, Kongre kitabı içinde, 30 Ağustos - 1 Eylül, Jyväskylä, Finlandiya.

Pevsner, N., 1977.Ana Çizgileriyle Avrupa Mimarlığı. Çev. S. Batur. Cem Yayınevi, İstanbul.

Uzun, R., Hasdemir, T. A., 2007. "İletişimde Farklı Arayışlar: Gazetecilik Kamusal Alanda Ne Arıyor?" Folklor / Edebiyat, Cilt; 13, Sayı; 49, 2007/1 içinde, sy. 279 – 298, Ankara.

4. OTURUM
MESLEK PRATİĞİ

OTURUM BAŞKANI: Prof.Dr.FERAL EKE

PLANLAMADA VE ŞEHİRCİLİKTE NİTELİK ARAYIŞI
Yrd.Doç.Dr. TOLGA ÜNLÜ

KENTİ TASARLAMAK VE ÜRETEBİLMEK: TOPLU KONUT UYGULAMALARI
Doç.Dr. ÇAĞATAY KESKİNOK

ÜLKEMİZDE MİLLİ PARK VB DOĞAL KORUMA ALANLARINDA PLANLAMA DENEYİMİ VE ŞEHİR PLANLAMA MESLEK ALANINDAKİ YERİ
AYŞE EZER

KORUMA-PLANLAMA İLİŞKİSİ(ZLİĞİ);GELİBOLU'DA TARİHİ VE KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINA YÖNELİK (KARŞI) MÜDAHALELER
Yrd.Doç.Dr. ÇAĞLAR MEŞHUR, Araş.Gör. M. SERHAT YENİCE, Araş.Gör. FADİM YAVUZ ÖZDEMİR, Araş.Gör. MEHMET TOPÇU

PLANLAMADA VE ŞEHİRCİLİKTE NİTELİK ARAYIŞI

Yrd.Doç.Dr. TOLGA ÜNLÜ

(Mersin Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)

Bu çalışmadaki amaç, Türkiye planlama siteminin işleyişi (genel anlamda planlama olarak kullanılacaktır) ile kentsel mekanın üretilmesi ve biçimlendirilmesi (genel anlamda şehircilik olarak kullanılacaktır) süreçlerinde ortaya çıkan sorunlardan yola çıkarak Türkiye planlama sistemi ile şehirciliğinde niteliksel bir işleyişe ve niteliksel bir sonuca yönelik tartışma geliştirmektir[1].

Çalışmanın merkezinde planlamada ve şehircilikte niteliksel bir arayış bulunmaktadır. Nitelik kavramı kendi içince öznel tanımlamalara açık olduğu ve çeşitli muğlaklıklar barındırdığından bu arayış sancılı bir süreci de beraberinde getirmektedir. Ancak, özellikle son yıllarda sıklıkla gündeme gelmekte olan kentsel dönüşüm, kentsel yenileme, kentsel canlandırma vb. gibi kavramlar ve bu doğrultuda üretilen projeler Türkiye planlama sürecinde ve özellikle şehirciliğinde nitelik tartışmasını gerekli hale getirmiştir.

Nitelik sorunu, günlük yaşamda somut olarak gözlemlenebilen, Türkiye kentlerinde ve planlama yazınında sıklıkla dile getirilen bir sorundur (Altaban, 1998; Altaban, 1985; Bademli, 2002; Çeçener, 2002; Duyguluer, 1989; Gök, 1981; Günay, 1985; Günay, 2006; Özbay, 1989; Tekeli, 2002). Yerel değerlerin yansıtılamadığı ve kimliksizleşmeye, birörnekleşmeye başlayan standartlaşmış kentsel mekanlar kendine özgü nitelikler oluşturmaktan ve kendine özgü değerler üretebilmekten uzak kalmaktadır. Böylece, kısıtlı birkaç örnek dışında tüm kentler aynılaşmakta ve kentler birer yapı yığını haline gelmektedir. Bu sorun batı planlama yazınında da dile getirilmekte ve kentlerdeki temel sorunlardan biri olarak ele alınmaktadır (Barnett, 1982; Biddulph, 1998; Booth, 1983; Carmona, 1996 ve 1999; Carmona vd., 2003; Onaran ve Sancar, 1998; Plater-Zyberk, 1994). Örneğin, Hedman ve Jaszewski (1984,1) bu sorunu somut olarak tanımlamakta: "Kentler ve altkentler tatmin edici ve uyumlu bir gelişme örüntüsü geliştirmekte zorlanmaktadır. Binalar tekil olarak çekici ve heyecan verici olabilmekte, ancak bir araya geldiklerinde oluşturdukları

1 *Bu tartışmanın geliştirilmesinde planlama ile şehircilik arasındaki kavramsal ayrım, Baykan Günay'ın 2003 yılında Dünya Şehircilik Günü kapsamında yapmış olduğu sunuşta tanımladığı şekilde ele alınmaktadır (Günay, 2004).*

bütüncül etki çoğunlukla umut kırıcı olmakta, onları bir araya getirecek güçlü örüntüler oluşturulamamaktadır".

Bu durum, mekana yapılan müdahale biçimleri ile süreçlerinin örgütlenmesi ve mekanın biçimlendirilmesinde öncelik tanınacak ilkelerin niteliksel arayışlara olanak sağlayacak şekilde tanımlanmamasından kaynaklanmaktadır. Bu çalışma kapsamında ele alınan temel kabullerden biri de bu duruma işaret etmektedir. Türkiye'de planlama ve şehircilik süreçlerinde salt kent planları ve kentsel mekan değil, aynı zamanda meslekler arası ilişkiler de niceliksel değerler doğrultusunda üretilmiş, tanımlanmış ve biçimlendirilmiştir. Böylece, kent planlarında, kentsel mekanda ve mesleki davranış biçimlerinde standartlaşma oluşmaya başlamıştır. Standartlaşmanın gözlemlenebilir sonucu ise planlama yazınında pek çok defa ifade edildiği gibi kentsel mekanın prototip üretimi ve tektipleşmesidir. Böylece, ülkedeki hemen hemen tüm kentlerde ortaklaştığı şekliyle, yere özgülüğün kaybolduğu, yerel değerlerin mekansal üretim süreçlerine yansıtılamadığı, farklı tercihlerin ve farklılıkların kendini ifade etme olanağı bulamadığı kentsel mekanlar üretilmiştir.

Bu çalışmada, gözlemlenebilir biçimde "kentsel mekanda nitelik sorunu" olarak tanımlanmış olan sorun, kentsel mekandaki bu aynılaşmaya ve birörnekleşmeye işaret etmektedir. Ancak, bu aynılaşmanın arkasında kent planlarında ve mesleki davranışlarda da aynılaşma bulunmaktadır. Bu durum, planlama sistemi ve şehircilik ile ilgili birtakım soruları ortaya çıkarmaktadır ve çalışma kapsamındaki tartışmalar da bu sorular çerçevesinde gelişecektir:

- Nitelikli kentsel çevrelerin elde edilmesinde yaşanan yoksunluklarda planlama meslek alanının nasıl sorumlulukları ve sorunları bulunmaktadır? Sorunların temelinde ne tür anlayışlar yer almaktadır?

- Türkiye'de nitelikli kentsel çevrelerin oluşmasına ilişkin sorunlar nasıl tanımlanabilir, gruplanabilir ve plancılar bu sorunlar karşısında nasıl davranış biçimleri oluşturmaktadır?

- Kentsel çevrenin nitelik kazanması için nasıl bir arayış içinde olmalı, planlama ve şehircilik için nasıl bir çerçeve tanımlanmalıdır?

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu sorulara yanıt aranacaktır. Bu kapsamda, yazının ilk bölümünde planlama ve şehircilik anlayışlarında farklı yaklaşımlar olarak niceliksel ve niteliksel yaklaşım ele alınacak ve bu yaklaşımlar hakkında genel bir çerçeve sunulacaktır. İkinci bölümde, bu anlayışlar çerçevesinde Türkiye planlama sisteminde hakim olan yaklaşım ve bu yaklaşımın doğurduğu sorunlar üzerinde durulacak, üçüncü bölümde ise planlama ve şehircilik süreçlerine kılavuzluk edebilecek niteliksel bir çerçeve oluşturulmaya ve bu çerçeve içinde temel ilkeler ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu ilkeler,

planların üretilme süreçleri ve biçimlendirilmesi amaçlanan kentsel yapılı çevreyle ilgili olacaktır.

PLANLAMA VE ŞEHİRCİLİKTE FARKLI TUTUMLAR

Bu çalışma çerçevesinde planlama ve şehircilikteki tutumlar temelde iki biçimde gruplanmıştır. Kuşkusuz, meslek alanında ikiden çok daha fazla farklılaşma bulunmaktadır, ancak farklılıkların ikiye ayrılmasındaki amaç farklılaşmanın uç noktalarının ortaya konmasıdır. Meslek alanında, özellikle planlama ve şehirciliğin uygulanması süreci ile karşı karşıya kalan aktörler her iki uçtan beslenerek yeni bir tutum geliştirebilmektedir. Bunun sonucunda, her iki tutumun ortaya çıkardığı durum yeni farklılıkları da kaçınılmaz olarak barındırmaktadır. Bu çerçevede, aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacağı gibi, planlama ve şehircilikte farklı tutumlar en genel anlamda niceliksel ve niteliksel anlayış olarak iki uç noktada farklılaştırılmıştır. Bu farklılaşma, toplumsal yapıyla ilgili temel kabuller, planlamayı ve şehirciliği yönlendiren kuralların niteliği ve meslek alanındaki ilişkilerin yapılandırılmasından kaynaklanabilmektedir.

Niceliksel Anlayış

Niceliksel denetim anlayışının temelindeki ana kabul, yapılı çevreyi biçimlendiren toplumsal ilişkilerin değişken olmadığı, değişikliklere açık olmadığı, durağan olduğu ve toplumun değişmeyeceği, toplumsal sistemin her zaman durağan bir dengede olduğudur (Allen 1997; Ostrom 1990). Bu durumda planlama, belirli bir düzen oluşturmanın ve bu düzenin gelecekte bir zamana taşınmasının temel araçlarından biri haline gelmektedir (Taylor, 1998). Diğer bir deyişle, mevcut durumda varolan ilişkiler üzerinden bir düzen tanımlanmakta, bu düzenin değişikliğe uğramadan gelecekte de devam edeceği düşünülerek, geleceğe yönelik bir resim oluşturulmaktadır. Bu düşünce içinde kentler, kendi içinde farklılıklar göstermeyen yekpare bütünlükler olarak görülmektedir. Bununla birlikte, değişik kentlerin de birbirinden farklılaşma olasılıkları çok düşük görülmekte, giderek tüm kentler benzer şekilde ele alınmaya başlamaktadır. Bu durumda, kentsel mekanın biçimlendirilmesi sürecinde (şehircilik) mekan bağlamından koparılmış ve nötrleştirilmiş olmaktadır.

Bu çerçevede, planlamayla ilgili kurallar sabit ve değişken olamayan bir şekilde tanımlanabilecektir ve birbirinden farklı olmadığı düşünülen kentsel çevrelerin farklılıklara açık olmayan ve katı kurallar ile biçimlendirilebileceği kabul edilmektedir. Böylece, planlama ile hukuk arasındaki ilişki teknik bir boyuta indirgenmektedir (Imrie ve Thomas, 1997). Önemli olan, kuralların yorumlamaya olanak bırakabilecek hiçbir boşluk bırakılmadan oluşturulması, içsel olarak tutarlı, soyut ve akılcı bir şekilde örgütlenmiş bir hukuksal sistem

oluşturulmasıdır (Onaran ve Sancar, 1998). Bu kapsamda, kentsel çevrenin biçimlendirilmesiyle ilgili kurallar, çekme mesafeleri, kat yükseklikleri, parsel boyutları vb. gibi teknik ölçütleri denetlemeye odaklanmaktadır.

Tektipleştirmeye, aynılaştırmaya, ayrıntılı denetime ve yukarıdan aşağıya katı bir kademelenmeye dayalı niceliksel anlayış kentsel yapılı çevrenin oluşumunda farklı bağlamların oluşmasına, yerin kendine özgü özelliklerinin ortaya çıkmasına ve yerleşimlerin karakterinin güçlenmesine olanak sağlamamakta, kentlerin giderek birbirine benzemesine, diğer bir deyişle aynılaşmış mekânsal bağlamların oluşmasına neden olmaktadır. Bu yönüyle, niceliksel tutum, bağlamdan bağımsız bir üretim ve denetim anlayışı sunmaktadır. Kentsel mekanın sayısal değerler üzerinden oluşturulabileceği kabulü yapılmakta, ancak mekanın özüne yönelik değerlere ilişkin önermeler ve kavramsal bir çerçeve geliştirilmemektedir. Bu durum ise bir yandan planlama süreçlerinde ve planlarda, diğer yandan kentsel yapılı çevrede standartlaşmayı beraberinde getirmektedir.

Durağan bir denge arayışında olan ve kuralların katı ve esneklikten yoksun bir şekilde tanımlandığı niceliksel yaklaşımda planlama ve şehircilikle ilgili mesleklerin alanları da kesin bir şekilde tanımlanmış olmaktadır. Buna göre, örneğin kent plancıları ile mimarlar birbirleriyle çalışmaktan ve iletişime girmekten çok, farklı alanlarda kendi mesleklerini sürdürmektedir. Bu durumda mimarlar, plancılar ve dolayısıyla planlar ve kurallar tarafından denetlenmenin yaratıcılıklarını kısıtladığını, tasarım süreçlerinin etkin bir şekilde işletilemediğini öne sürmektedir (Carmona, 1998; Speireigen, 1965). Meslekler arasında geçirgenlikten uzak olan bu ayrışma her meslek için kendi alanını ve faydasını kentsel mekanın niteliklerinin yükseltilmesinin önünde tutmaktadır. Böylece, her meslek kendi meslek alanı içinde diğerlerinden olabildiğince bağımsız hareket edebilmekte, kendi meşruiyet zeminini de bu bağımsızlık içinde aramaktadır. Bu durum ise kurallardaki ve kentsel çevredeki standartlaşmanın yanı sıra mesleki davranış biçimlerinde standartlaşmayı da beraberinde getirmektedir.

Niteliksel Anlayış

Niceliksel anlayışın mekanik ve durağan toplum kavramsallaştırmasına karşılık niteliksel anlayışta, toplumun devingen olduğu ve sürekli değişen karmaşık ilişkilerle biçimlendiği kabulü söz konusudur (Hall, 1996). Buna göre, toplum içindeki farklılıklar ve benzerlikler toplumun karmaşık yapısını oluşturmakta, bu karmaşıklık içinde gelecekle ilgili uzun dönemli kestirimlerin yapılması olası görülmemektedir (Allen, 1997). Bu kavramsallaştırma içinde kentler birbirine göre farklılıklar barındırabileceği gibi kentlerdeki alt-alanlar da kendine özgü nitelikleriyle farklılıklar oluşturabilmektedir.

Bu farklılıkların bir arada tutulabilmesi, birlikte bir bütün oluşturabilmesi ise niceliksel yaklaşımın sunmuş olduğu katı ve durağan kurallardan oluşan yasal çerçeveden farklı bir kurallar bütünü gerektirmektedir. Zira, kuralların şekillenmesi, karmaşık ve değişken toplumsal ilişkiler ile bu ilişkilerin gerçekleştiği yapılı çevrenin karşılıklı ve etkileşimli ilişkisi ile gerçekleşebilmektedir. Diğer bir anlatımla, kentsel yapılı çevre ve onu oluşturan kurallar birbirinden ayrı iki varlık olarak ele alınmamakta, karşılıklı etkileşimle birbirini oluşturan oluşumlar olarak değerlendirilmektedir. Bu durumda planlama hukuku yorumsal (interpretive) ve diyalektik bir içerik kazanmakta, hukukun bağlamsallığı (contexuality of law) gündeme gelmektedir (Imrie ve Thomas, 1997).

Kuralların önleyici (anticipatory) içeriği, gelecekte oluşabilecek sorunların çözümüne yönelik politikaların günümüzde geliştirilmesine olanak vermektedir. Bu yönüyle, değişen koşullara uyum sağlama potansiyeli yüksek olan niteliksel anlayışta esneklik etkin bir yer edinmektedir. Esneklik, değişimler karşısında kentsel mekânda değişimin yönetilmesi için seçenekler oluşturmaktadır (Baer, 1997). Bu süreçte amaç, tek tek binaların oluşmasını sağlamak değil, binaların kamusal alanla ilişkileri çerçevesinde yerel düzeyde farklılaşmayı sağlamak, diğer bir deyişle yerin kendine özgü özelliklerini, kimliğini ve karakterini ortaya çıkarmaktır.

Bu çerçevede, niteliksel yaklaşıma göre meslekler arası ilişkiler, toplumsal iletişime ve katılıma açık bir öğrenme süreciyle birlikte şekillenmelidir. Bu süreç salt meslekler arası ilişkiler ile sınırlandırılmayacak, geniş anlamda toplumun da planlama ve şehircilik süreçlerine katılımı sağlanacaktır (Allen, 1997). Bu anlamda, karşılıklı iletişim ve öğrenme süreçlerinin sonucunda melekler arası geçirgenlikler artabilecek ve ortaklaşan alanlar tanımlanabilecek, bütünleşik meslek alanları oluşturulabilecektir. Böylece, mimar ile plancı arasında mesleki olarak tanımlanmış alanların yanı sıra her iki disiplinin ortaklaşa tanımlamak zorunda kalacağı ortaklaşa meslek alanları gelişecektir. Bu durumu salt plancılarla mimarlar arasındaki ilişki ile sınırlandırmak sorunun çözüm alanını da kısıtlamak anlamına gelecektir, çünkü plancılar salt mimarlar ile değil, mühendislik ve sosyal bilim alanındaki pek çok disiplin ile ortaklaşan mesleki alanlar oluşturma olanağını barındırmaktadır.

Yukarıda belirtildiği gibi, herhangi bir ülkenin planlama sistemi ve şehircilik uygulamaları niteliksel veya niceliksel anlayışa yakın durabilmektedir. Ancak, bugün dünyadaki çekçok örnekte planlama sistemi salt niteliksel ya da salt niceliksel yaklaşıma dayalı olarak işletilmemektedir. Niteliksel yaklaşımlarda niceliksel etkiler ya da niceliksel yaklaşımlarda niteliksel etkilerle karşılaşmak olanaklıdır. Örneğin, son dönemde, niteliksel yaklaşımın ağırlıkta olduğu İngiltere sistemi niceliksel yaklaşım ile desteklenmekte iken, Fransa örneğindeki niceliksel yaklaşımın hakimiyeti niteliksel yaklaşımın sistem içinde kendine yer bulmasıyla kırılmaya başlamıştır. Bu örneklerin ayrıntılı olarak

değerlendirilmesi başka bir çalışmanın konusu olabilecektir, ancak bu çalışma kapsamında Türkiye planlama sistemi ve şehircilik uygulamalarında hangi yaklaşımın temel kabullerinin ağırlıkta olduğu, sistemin hangi yaklaşıma daha yakın durduğu tartışılacaktır. Bununla birlikte, bu duruşun kentsel mekanda nitelik sorununun oluşmasındaki etkisi üzerinde durulacaktır.

TÜRKİYE PLANLAMA VE ŞEHİRCİLİK SÜREÇLERİNDEKİ ANLAYIŞ VE SORUNLAR

Bir ülkenin planlama sistemi ve bu sistemin işleyişi hakkındaki yaklaşımın değerlendirilebileceği en somut ve açık araçlar, kentsel mekanın kendisi ve sürecin yönlendirilmesini sağlayan yasal kurallardır. Yukarıda belirtildiği gibi, kentsel mekan gözlemlendiğinde niceliksel yaklaşımın ağırlıkta olduğu bir tutumla üretilen mekanlarda aynılaşma, birörnekleşme ve prototip üretim vb. gibi sorunlar en görülebilir şekilde tanımlanabilmektedir. Bu gözlenebilir sorunun arkasında ise bir yandan yasal kurallar yer alırken diğer yandan sosyal ilişkiler çerçevesinde meslek alanları arasındaki ilişkiler de bulunmaktadır. Bu ikili yapının –kurallar ile sosyal ilişkiler- ürettiği kent planları ise Türkiye planlama sisteminde imar planları olarak adlandırılmaktadır. Aşağıda, Türkiye planlama sistemindeki kuralların nitelikleri ile planlama alanındaki sosyal ilişkiler değerlendirilecek ve Türkiye planlama sistemindeki sorunlar tanımlanacaktır. Bu sorunlar temel olarak planlamanın üç alanı olarak tanımlanmış olan yasal alan, sosyo-politik alan ve sürece ilişkin alanda ortaya çıkmaktadır ve bu başlıklar altında gruplanmıştır.

Yasal alanda tanımlanmış olan araçlar (yasa, yönetmelik, plan vb.) bir yandan sosyo-politik alandaki aktörlerin davranış biçimlerini ve eylemlerini kısıtladığı gibi diğer yandan sürece ilişkin alanın işleyişini de tanımlamaktadır. Dolayısıyla, yasal alan, diğer bileşenlere göre daha merkezî bir konumda bulunmaktadır. Sosyo-politik alan, değişik çıkarlara ve beklentilere sahip farklı aktörler arası çatışmalar, tartışmalar ve uzlaşmaların yaşandığı bileşendir. Kentsel mekanın üretilmesi ve biçimlendirilmesiyle ilgili sorumluluklar ve meslek alanları da burada tanımlanmaktadır. Sürece ilişkin alanda ise aktörlerin katılım biçimleri tanımlanmakta ve yasalar ile yönetmeliklerde tanımlandığı şekilde kent planları ve diğer araçlar elde edilmektedir.

Yasal Alanda Sorun: Parsele Dayalı Anlayış

19. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak günümüze kadar süregelen, çeşitli yasa ve yönetmelikler yoluyla tanımlanmış olan birtakım yasal kurallar,

Türkiye'de planlama ve şehircilik uygulamalarını yönlendirmiştir. Bu süreç içinde 1882 yılında yürürlüğe giren Ebniye Kanunu'ndan günümüzde yürürlükte olan 3194 sayılı İmar Kanunu'na kadar planlama süreçlerini ve şehirciliği yönlendiren kurallar temel olarak benzer özellikler göstermiştir. Her ne kadar, birtakım konu-temelli (topic-based) kanunlarla (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Kıyı Kanunu, Turizmi Teşvik Kanunu vb.) bu kanunun sunmuş olduğu çerçevenin dışına çıkmak olanaklı olsa da bu durum her zaman olumlu sonuç vermemektedir. İmar Kanunu'yla birlikte konu-temelli kanunların da genel anlamda niteliksel bir arayıştan uzak olduğu, niceliksel yaklaşımın tutumuna yakın bir çerçeve sunduğu görülmektedir.

Bu yaklaşım, gerek İmar Kanunu ile olsun gerek diğer konu-temelli kanunlarla olsun kentsel çevrenin üretilmesi ve biçimlendirilmesini yönlendiren ve denetleyen araçlar olarak üretilen imar planlarında izlenebilmektedir. Yüksek düzeyde kesinliğe dayanan, ulusal düzeyde aynılık getiren düzenleyici bir sistemin ürünü olan imar planları, kentsel çevrenin biçimlendirilmesi sürecini katı ve kesin ifadeli bir şekilde yönlendirmektedir.

İmar planlarından beklenen kentsel yapılı çevreyi niceliksel olarak üretmek ve denetlemektir. Bu üretim sürecinde, imar planlarının temel denetim nesnesi parsel olmaktadır. Tek parsel, —niceliksel olarak denetlenebilirliği yüksek olduğundan— hem planlama sürecinde hem de plan uygulama sürecinde üretilmesi gereken temel birim haline gelmektedir (Şekil 1). Böylece, imar planlarında, çoğunlukla, niceliksel ölçütlere dayalı yapılanma koşulları öngörülmektedir. Yapı alanının, yapı yüksekliğinin, çekme mesafelerinin denetlendiği bu çerçevenin sınırlarını ise tek tek parseller oluşturmaktadır. Bu anlayış, yapıların çevresiyle ilişkileri üzerinde durmazken kentsel mekân oluşturmaktan da uzak kalmaktadır (Bademli, 2002). Parsele dayalı anlayış, parsellerin birleşmesiyle yapı adalarının oluşmasını sağlarken, önemli olan inşaat haklarının nasıl dağıtıldığı olmaktadır. Bu anlamda, imar planlarının üretilmesi sürecinde öncelikli olan kentsel mekân oluşturmak değil, inşaat haklarının dağıtılması, parsellere inşaat ruhsatı verilebilmesidir.

Parseller sınırları ile kendini kısıtlamış olan bu yaklaşım prototip yapı ve kentsel çevre üretimini beraberinde getirmekte, kentler benzer parsellerle biçimlendirilmekte, tek tek parsellerin yan yana gelmesiyle bir kentsel çevre oluşmaktadır. Bunun sonucunda, birer yapı yığınına dönüşen kentler kendine özgü karakter oluşturmaktan ve kendi yerel özgünlüğünü korumaktan uzak oluşumlar olarak şekillenmektedirler (Şekil 2).



Şekil 1: İmar planları genellikle tek tek parsellere odaklanmakta ve kentlerin bu parsellerin birleşmesinden oluşacağı kabulünü yapmaktadır. Bu durumda öncelikli olan niceliksel olarak parsellerin üretimi ve bunların birbirine eklenmesiyle niceliksel bir bütün oluşturulmasıdır (Kaynak: Kişisel arşiv).



Şekil 2: Mersin, özellikle 1980'li yıllardan itibaren niceliksel yaklaşımın etkisiyle gelişmiş pek çok kentten biridir. Kent, bu süreçte kendine özgü karakterini korumayı başaramamış ve niceliksel olarak üretilen parsellerin bir araya gelmesiyle gelişmiştir (Kaynak: Kişisel arşiv).

İmar mevzuatında ve dolayısıyla imar planlarında hakim olan yaklaşım, kentsel mekanda nitelikle ilgili bir tanımlama yapmaktan da uzaktır. Nitelikle ilgili bir tanımlama, muğlak cümlelerin arkasına gizlenmiş olarak yer almaktadır. Örneğin, İmar Kanunu'nun birinci maddesinde yapılaşmanın "plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülü"nün sağlanmasının amaçlandığı ifade edilmektedir. Ancak bu şartların nasıl tanımlanacağı ve uygunluğun hangi ölçütlere göre sağlanacağı belirtilmemiştir. Bu konuda bir yaklaşım geliştirmenin aracı olarak kullanılabilecek "Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik"in birinci maddesinde de amacın "fiziksel çevreyi sağlıklı bir yapıya ulaştırmak" olduğu vurgulanmaktadır. Bu belirsiz tanımlamalar çerçevesinde nitelik, 'kişi başına düşen yeşil alan' miktarına ya da eğitim ve sosyal tesis alanlarına indirgenmektedir. Bu niceliksel yaklaşıma yakın olan bir tutumu ifade etmektedir ve örneğin yeşil alanların hangi ilkelere göre tasarlanması gerektiği, kent bütünü içinde nasıl anlamlar üretebileceği ve nasıl biçimlendirilmesi gerektiğine yönelik ilkesel bir tutum geliştirilememiştir.

Dolayısıyla, gerek İmar Kanunu'nda gerekse bu kanuna bağlı yönetmeliklerde belirtilen "sağlıklı kentsel çevreler", "fen ve çevre şartları" ya da "kamu yararı" kavramları, bu kavramların nasıl hayata geçirilebileceği ile ilgili ilkeler ortaya konmadığı sürece muğlak kalacaktır. Önemli ve öncelikli olan bu ilkelerin oluşturulması ve kentsel mekanların bu ilkeler çerçevesinde biçimlenmesinin sağlanmasıdır. Son dönemde, bu doğrultuda niteliksel bir yaklaşım geliştirmeye, kentlerin kendine özgü karakterlerini ortaya çıkarmaya çalışan çalışmalar gündeme gelmektedir. Örneğin, İzmir Büyükşehir Belediyesi, kentin karakterinin önemli bir parçası olan Kordon bölgesi için, özel olarak o bölgede geçerli olacak bir yönetmelik hazırlamış ve yürürlüğe koymuştur. Bu yönetmelikte Kordon bölgesinin "kamu yararına öncelik tanıyan bir anlayışla kente yeniden kazandırılması" amaçlandığı belirtilmektedir (Şekil 3).



Şekil 3: İzmir kentinde Kordon bölgesi, oluşturduğu cephe özellikleri ve fiziksel mekan ile işlevlerin kurduğu ilişki çerçevesinde kendine özgü bir gelişme göstermiştir (Kaynak: Kişisel arşiv).

Bu tanım da kuşkusuz diğer tanımlar gibi kesin sınırlar ifade etmemektedir, ancak yönetmeliğin ilerleyen bölümlerinde alan tanımlamalarının ve bu alanlara yapılacak müdahalelerin tanımlanması, cepheler, sokak kaplaması, sokak mobilyaları ve tabelalar ile ilgili ilkelerin belirlenmesi ve alandaki işlevsel kullanımlar ile fiziksel mekanın ilişkisinin kurulması ilk maddede tanımlanan "kamu yararına öncelik tanıyan anlayış"ın içini doldurmaktadır. Böylece, bu yönetmelik ile kent bütünü içinde özel önem ve anlam taşıyan bir kentsel alana yönelik, alanın taşıdığı nitelikleri güçlendirecek özel müdahale koşulları geliştirilmektedir. Aynı şekilde İstanbul Büyükşehir ve Beyoğlu belediyelerinde de benzer çabalar gözlenmekte, kentin alt-bölgelerinin kendine özgü karakterlerini güçlendirmeye, kentsel mekanı nitelikli hale getirmeye çalışmaktadır.

Kentsel mekanda nitelik sorununu çözmeye yönelik bu çabalar sınırlı sayıda da olsa, niceliksel yaklaşımın ağırlıklı olduğu imar mevzuatı içinden niteliksel bir yaklaşımın da çıkarılabileceğini göstermesi açısından önemlidir.

Sürece İlişkin Alanda Sorun: Süreçte Bürokratikleşme

Yasal alanda belirlenen kurallar doğrultusunda geliştirilmiş olan niceliksel yaklaşım, planların üretilmesi ve bu süreç içinde aktörlerin ilişkilerini de teknik bir eylem olarak tanımlamaktadır. Bu teknik içerik süreç içinde aktörler/meslekler arası kopuklukların oluşmasına da neden olabilmektedir. Planların, gelecekte bir anın dondurulduğu belgeler olarak sundukları durağanlık sürecin işleyişinde de devam etmekte, planların üretim süreçlerinde katılım mekanizmaları teknik boyutuyla gündeme gelmektedir. Burada katılım çoğunlukla planlar hazırlandıktan sonra süreçte yer almayan aktörleri bilgilendirme toplantıları biçiminde gerçekleşmektedir. Bu toplantılar sonucunda ise çeşitli aktörlerden planlama süreci hakkında görüş bildirmeleri beklenmektedir. Bu süreçte plan hazırlamakla/hazırlatmakla yükümlü olan kurum (çoğunlukla belediyeler, kimi zaman ise ilgili bakanlıklar) tek karar verici durumunda kalmakta, katılımı salt 'görüş alma' eylemine indirgemektedir. Bu biçimsel bir katılım örneğidir. Böylece, planların tüm toplum kesimlerince benimsenme düzeyi azalmakta ve planlar teknik birer belge olmaktan öteye gidememektedir. Bu süreçle belediyeler düzeyinde sıklıkla karşılaşılmaktadır, ancak son dönemde özellikle 1/100000 ölçekli çevre düzeni planlarının hazırlanması sürecinde benzer bir yaklaşım Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından da geliştirilmiştir.

Katılımın teknik bir eyleme indirgenmesi de kuşkusuz planlama sürecindeki nitelik sorunlarından biridir. Bazı belediyelerin süreçte katılımın işletilmesi adına "kentsel tasarım atölyeleri" vb. örgütlenmelere gittiği, plan ve projelerin ortaklaşa üretildiği bir ortam hazırladığı görülmektedir. Ancak bu arayışlar da genel yaklaşım içinde kısıtlı kalmaktadır.

Diğer yandan, planların elde edilmesine ilişkin bu sorunların yanı sıra, planların izlenmesi ile ilgili sorunlar da bulunmaktadır. Çoğunlukla, planların elde edilmesi ile sürecin sona erdiği düşünülmekte, gözden geçirme vb. süreçlerin yürütülmesi genellikle uygulanmamaktadır. Diğer bir deyişle, plan kararları mutlak doğru olarak kabul edilmekte, kentsel yapılı çevrede değişiklik yapmaya yönelik öneriler bu mutlaklık içinde değerlendirilmektedir. Böylece, öneriler plan kararlarına uygunluğa göre irdelenmekte, plan kararları sorgulanmamaktadır. Değerlendirme sürecinde rutin eylemlere dayanan sürece ilişkin işleyişe büyük önem verilmekte, kentsel mekânda ve kamusal alanda niteliğin yükseltilmesi gibi amaçlar geri planda kalmaktadır. Bu anlamda, süreçte bürokratikleşme yaşanmaktadır. Bürokratikleşmenin hakim olduğu süreçte katılım olanakları değerlendirilememekte, katılım çoğunlukla askı süresi ile kısıtlı tutulmakta ya da yargısal denetim ile dolaylı olarak sürecin dışından dava açma yoluyla sağlanmaktadır.

Sosyo-politik Alanda Sorun: Bireysel Eylemler

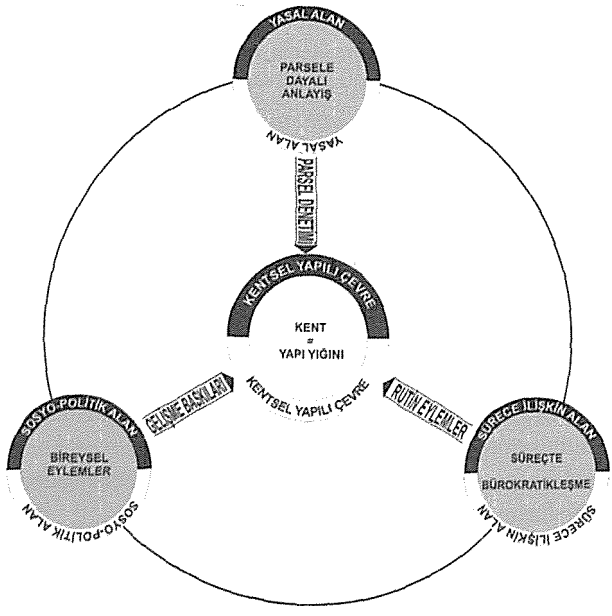
Sosyo-politik alan, planlama ve şehircilik süreçlerinde yer alan aktörlerin/uzmanların görüşlerinin, çıkarlarının çatıştığı bir alan olmakla beraber aynı zamanda meslekler arası ilişkilerin oluşturulduğu alandır. Ancak, çoğunlukla sürecin teknik bir şekilde işlemesi, süreçte yer alan aktörlerin birbirinden bağımsız ve kopuk bir şekilde davranması sonucunu da beraberinde getirmektedir. Kentsel yapılı çevreyle ilgili bir öneri, plancılar ya da mimarlar tarafından ilgili yönetime sunulmakta, öneri, yönetimde çalışan meslek uzmanları tarafından değerlendirilmekte, belediye meclislerinde tartışılmakta, değerlendirme sonrası kabul edilen öneri askıya çıkarılmakta ve halkın bilgisine sunulmaktadır. Tüm bunların sonucunda, öneri kabul edilmekte ya da reddedilmektedir. Bu süreçte, tüm aktörler birbirinden bağımsız ve ayrı bir şekilde kendilerine tanınmış sınırlar içinde davranmaktadırlar. Sürecin işleyişi, aktörlerin bireysel olarak davranış geliştirmelerini özendirmekte, sonuçta kentsel yapılı çevre bireysel eylemler ile biçimlendirilmektedir

Bireysel eylemler beraberinde şehirciliğin bireyselleşmesini getirmektedir. Kentsel mekânda niteliğin artırılması, kentlerin karakter kazanması ve kendine özgü özelliklerini açığa çıkarabilmesi için bireyselleşen şehirciliğin dönüştürülmesi temel sorun alanlarından birini oluşturmaktadır.

Diğer yandan, sürecin işleyişinde aktörler/meslek uzmanlarının davranış biçiminde de "kurallara teslim olma durumu"nun hakim olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle, süreçte yer alan aktörler genellikle değişmeyen kurallara göre davranış biçimleri geliştirmekte, bunun sonucunda planlama ve şehircilik salt teknik bir işleme, toplumsal değişimlere ve değişen değer yargılarına rağmen sabit kalan değişmez kurallara uygunluk boyutuna indirgenmektedir.

Kuralların değişmezliğinin sürmesi, planlama pratiklerinin uzun dönemler boyunca kabul edilmiş biçimlerde devam ettirilmesi olanaklarını da beraberinde getirmektedir. Bu kolaylık çerçevesinde, kentsel yapılı çevrenin biçimlendirilmesi ile ilgili yenilikçi yaklaşımların aranması söz konusu olamamakta ve gecikmektedir. Bu da şehir plancılarını "şehir mühendisi/tekniker" durumuna getirirken şehir planlamayı da çeşitli normlar/kurallara uygunluğun sağlanması eylemine indirgemektedir.

Bu durumda, meslekler arasındaki iletişim bazı sınırlı örnekler dışında kısıtlanmakta, her meslek yasal kuralların tanımladığı alan içinde kendi egemenliğini oluşturmaktadır. Meslekler arası ilişkiler yasal alanda tanımlanmaya çalışıldığında ise son dönemde görüldüğü gibi Danıştay, mimarlık ile şehir planlama meslekleri arasındaki sınırları belirlemiştir. Diğer bir deyişle, meslekler, alttan gelen bir şekilde kendilerine özgü alanları ve ortak alanları birlikte tanımlamadığında bu tanımlama hukuksal boyutuyla yasal alanda yapılmaktadır. Aynı şekilde, kentsel mekanın biçimlendirilmesiyle ilgili birçok konu İdare Mahkemesi ve Danıştay kararlarıyla çözüme kavuşturulmaya çalışılmaktadır. Bu süreçte, bilirkişilik kurumu sürece dahil olmakta, sosyo-politik alanda çözüme kavuşturulamayan sorunlara yasal alandan dahil olarak çözüm seçenekleri oluşturulmakta ve sürecin dışından müdahale edilmektedir.



ŞEKİL 4: Türkiye planlama sistemindeki sorunlar yasal alanda 'parsele dayalı anlayış', sosyo-politik alanda 'bireysel eylemler' ve sürece ilişkin alanda 'süreçte bürokratikleşme' olarak ön plana çıkmaktadır.

Meslek alanlarının ortaklaşa tanımlanabildiği ve birlikte üretim süreçlerinin gerçekleştirildiği alanlar son yıllarda farklı disiplinlerin birlikte yer almasının sağlandığı proje yarışmaları olmaktadır (Erten, 2006). Yarışmalarda çoğunlukla şehir plancısı, mimar, peyzaj mühendisi gibi farklı mesleklerden kişiler birlikte yer almakta ve birlikte davranmaktadır.

Özetle, Türkiye planlama sistemi ve şehirciliğinde egemen olan niceliksel yaklaşımın neden olduğu sorunlar yukarıda "parsele dayalı anlayış", "bireysel eylemler" ve süreçte bürokratikleşme" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunların hakim olduğu sistemin işleyişi sonucunda kentler çoğunlukla birbirinden farklı olmayan, kendine özgülüğünü kaybeden birer yapı yığını haline gelmektedir. Bu yapılaşma biçimi, temel olarak imar planlarının yönlendirilmesiyle gerçekleştiğinden "Plana Dayalı Yapılaşma" olarak adlandırılabilir. Niceliksel yaklaşımın neden olduğu bu sorunlara ve kentlerin kendine özgülüğünü yitirmesine yol açan "plana dayalı yapılaşma"ya çözüm, niteliksel yaklaşımda yer almaktadır.

NİTELİKSEL BİR ARAYIŞ: KENTİ TASARLAMAK/TASARIMA DAYALI YAPILAŞMA

Çalışmanın son bölümünde, yukarıda tanımlandığı şekilde Türkiye planlama sisteminde egemen olan niceliksel yaklaşım ve buna bağlı olarak gelişen "Plana Dayalı Yapılaşma"ya seçenek olarak niteliksel bir çerçeve sunulması amaçlanmaktadır. Bu çerçeve "Tasarıma Dayalı Planlama ve Yapılaşma" olarak adlandırılmıştır.

Türkiye örneğinde planlama ve şehircilikte nitelik arayışı her şeyden önce meslek alanındaki alışkanlıkların değişmesi ve bir kültürel değişimin yaşanması anlamına gelmektedir. Bu kapsamda, oluşacak niteliksel bir çerçeve için bazı temel kabullerde bulunmak gerekmektedir. Bu çalışmada, Türkiye planlama ve şehircilik süreçlerini niteliksel arayışa yöneltebilecek temel kabuller en genel anlamda şöyle tanımlanmaktadır:

- İyi tasarlanmış bir süreç ve iyi tasarlanmış bir kentsel çevre herkes için gereklidir. Son yıllarda gündeme sıklıkla geldiği şekliyle, nitelikli kentsel çevreler salt kentsel dönüşüm yapılacak alanlar için değil, aynı zamanda, belki daha önemli bir şekilde yeni oluşacak kentsel alanlar için de gereklidir.

- Nitelikli kentsel çevre üretilmesi, meslek alanlarını imar planlarıyla sınırlandırmayan farklı uzmanlık alanlarını da planlama ve şehircilik süreçlerine katabilecek, becerilerini bu yönde geliştirebilecek plancılarla olanaklı olabilecektir.

- Mekanlar kendine özgü yapılarıyla birbirinden farklılaşmaktadır ve özgünlükleri içinde her yer birbirinden farklı şekilde ele alınmak zorundadır. Yerden ve bağlamdan koparılmış tektipleşmiş planlar kentsel mekana nitelik kazandırmaktan uzaktır.

Bu çalışmada, Türkiye planlama sistemindeki niceliksel yaklaşıma seçenek olarak sunulan "Tasarıma Dayalı Planlama ve Yapılaşma" ile ilgili çerçeve temel olarak kent bütünü ölçeği göz önünde bulundurularak tasarlanmıştır. Ancak, bu yöntemin bölge ölçeğinde uygulanması da olanaklıdır. Kent bütünü ölçeğinin seçilmesindeki öncelikli amaç, bu ölçekte tasarlanan sürecin bütüncül bir şekilde yürütülebilmesi ve somut olarak gözlenebilmesi, gözden geçirilmesinin olanaklı olmasıdır.

Çalışmanın başında da belirtildiği gibi temel sorun olarak "kentsel mekanda nitelik" sorunu tanımlanmıştır ve ilerleyen bölümlerde de izlendiği gibi Türkiye planlama sisteminin niceliksel yaklaşımı kentsel mekana nitelik kazandırmaktan uzaktır. Bunun en önemli nedenlerinden biri planlama sisteminin kentsel mekan değil parsel üretmeye ve o parsellerde yapılacak yapılara ruhsat vermeye odaklanmış olmasıdır. Bu durumda, bu bölümde öncelikle üzerinde durulması gereken soru, kentsel mekanın niteliklerinin nasıl tanımlanacağıdır. Diğer bir anlatımla, somut olarak gözlenebilecek bir ürün/sonuç olarak kentsel mekan ne tür nitelikler barındıracağı tanımlanmalıdır. Bu tanımlamayla birlikte sürecin genel ilkeleri de ifade edilmelidir. Daha sonraki aşamada ise tanımlanmış bu ilkeler doğrultusunda sürecin nasıl işleyeceğine ve bu süreçte aktörlerin nasıl yer alabileceğine yönelik bir süreç tasarımının yapılması gerekmektedir. Dolayısıyla, ilk olarak şehircilikle ilgili nitelikler ele alınmalı, daha sonra planlamayla ilgili nitelikler tartışılmalıdır.

Burada planlamayla şehircilik birbirinden ayrılmıştır, ama bu iki sürecin bu kadar net bir şekilde ayrılması çoğu zaman olanaklı olmayabilir. Bu ayrım, çalışmanın başında da belirtildiği gibi Günay'ın 2003 yılında "Şehircilikte Reform" başlıklı Dünya Şehircilik Günü 27. Kolokyumunda yapmış olduğu sunuşta ifade edildiği biçimiyle oluşturulmuştur[2]. Söz konusu sunuşta şehircilik hedef/amaç olarak, planlama ise araç olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla, aşağıda şehircilikle ilgili nitelik arayışı doğrudan kentsel mekan ile ilgili iken planlamayla ilgili nitelik arayışı sürece ilişkin ve bu süreçte aktörlerin yer almalarıyla ilgili olacaktır.

Şehircilik ile İlgili Nitelik Arayışı

Tarihsel olarak şehircilik ile ilgili ilkelerin geliştirilmesi konusunda, özellikle

2 *Bu ayrım, daha sonra Günay tarafından geliştirilmiş ve Planlama dergisinin çeşitli sayılarında yer almıştır (Çalışkan, 2005, Günay, 2006).*

19. yüzyılda sanayileşmenin hızlanmasının ardından pek çok kapsamlı çalışma olmuştur. Bu çalışmaların temelinde kuşkusuz batı şehrinin karşılaştığı sorunlara çözüm arayışı bulunmaktaydı. Bunlar arasında en kapsamlı olanı ve günümüzde de halen pek çok mimar ve plancı üzerinde etkisini sürdürmekte olan, CIAM'ın Atina toplantısında ortaya koyduğu ilkelerdir. Bu ilkeler, bir planlama sürecine ya da aktörlerin süreçte nasıl yer alacağına değil, doğrudan kentsel mekanın hangi nitelikleri barındırması gerektiğine yönelikti. Bu ilkeler kuşkusuz eleştirilere uğradı ve karşısına seçenekler de kondu, ancak şehircilik tarihi içinde önemini ve etkisini hiçbir zaman kaybetmedi. Bunun nedeni, ilkelerin doğrudan mekansal yapılanmayla ilgili olmasıdır.

Son yıllarda ise şehircilik ile ilgili ilkelerin geliştirilmesi planlama ve mimarlık yazınında temel ilgili alanlarından biri olmuştur ve bu çalışmaların şehirciliğin esasları konusunda ortaklaştığı birkaç temel ilke bulunmaktadır. Bunlar genel olarak şöyle sıralanmaktadır:

- **Kentsel mekanın karakter kazanması:** Yerin kendine özgü kimliğinin tanımlanması. Kentsel mekanın, yerel özelliklere, yere özgülüğe, kentsel ve doğal peyzaja ve kültüre uyumlu olması gerekliliği.
- **Kentsel mekanda süreklilik ve kapalılık:** Kamusal ve özel mekanların birbirinden ayrılması ve algılanabilirliğinin artırılması. Özel mekanlarda cephelerde süreklilik ve kamusal mekanlarda kapalılığın sağlanması.
- **Kamusal alanda nitelik:** Herkesin kullanımına açık ve herkesin kullanımını cazip kılacak şekilde tasarlanmış kamusal alanlar.
- **Hareket kolaylığı/erişilebilirlik:** Yaya üstünlüğünün ve herkesin güvenli bir şekilde hareket etmesinin sağlanması.
- **Okunabilirlik:** Bir kentin/yerin diğerlerinden farklılaştığını okutabilecek şekilde ulaşım bağlantılarının, yaya alanlarının ve landmarkların birbirileriyle bütünleşecek şekilde tasarlanması.
- **Adaptasyon:** Sosyal, ekonomik ve teknolojik değişimlere uyum sağlayabilecek koşulların oluşturulması.
- **Çeşitlilik:** Birbiriyle uyumlu olabilecek ve birbirini destekleyecek arazi kullanım biçimlerinin beraber kullanılması.

Bu ilkeler, genel anlamda bir kentin ya da kent parçasının kendine özgü karakterinin oluşturulması, ancak aynı zamanda değişen koşullara uyum sağlayabilecek esnek bir gelişme sürecinin tasarlanması ve tüm kesimlerin bir araya gelebileceği, çeşitliliğin sağlanabileceği kamusal mekanların üretilmesi gerekliliği üzerinde durmaktadır. Bu doğrultuda, kentsel mekanın biçimlen-

dirilmesiyle ilgili ilkelerin tanımlanması gerekmektedir. Bu çalışmada, bu nitelikler kentsel mekanın nitelikleri (morfolojik, işlevsel, görsel, bağlamsal) üzerinden ve yukarıdaki ilkeler doğrultusunda tanımlanacaktır.

Kentsel mekanın işlevsel nitelikleri kent içindeki arazi kullanımının kentteki dağılımı ve farklı arazi kullanım biçimlerinin birbirleriyle ilişkisi ile ilgilidir. Bu anlamda, işlevsel özellikler, arazi kullanım örüntüsü ve kamusal-özel alan etkileşimini kapsamaktadır. Türkiye planlama sistemi içinde, imar planlarında arazi kullanım örüntüsü ile ilgili kararlar genellikle tek-işlevli (mono-functional) bir yapıya göre kurgulanmıştır. Bu çerçevede, arazi kullanım örüntüsünde farklı kullanımlar işlevsel bölgeleme esasına göre birbirinden ayrılmıştır ve arazi kullanım kararları ayrıntılı olarak belirlenmiştir[3]. Carmona vd.'nin (2003) belirttiği gibi tek-işlevli ve kullanımların ayrıştırılmasına yönelik yaklaşım kentsel gündelik yaşamdaki canlılığı olumsuz etkilemektedir ve karışık-kullanımlı bir arazi kullanım örüntüsü kentsel yaşama canlılık katan bir unsur olarak kabul edilmektedir. Arazi kullanım örüntüsünde çok-işlevli ve esnek kullanımların etkin bir şekilde kullanılması kentsel gündelik yaşama canlılık getirecek, bireylerin etkileşimini artıracaktır

Diğer yandan, işlevsel özellikler açısından özel-kamusal alan etkileşiminde kamusal parklar ve açık alanlar etkin bir konumda bulunmaktadır. İmar anlayışında ise parklar ve açık alanlar, artık alanlar olarak değerlendirilebilmektedir ve plan uygulama süreçlerinde mevzuat gereği elde edilmesi gerekli alanlar olarak görülmektedir. Dolayısıyla, parklar niceliksel olarak, standartlara uygun bir şekilde üretilmesi gerekli alanlar haline gelmektedir. Tasarıma dayalı yapılaşmada parklar (özellikle mahalle ölçeğindeki parklar) kamusal alanın oluşmasında etkin bileşenler olarak değerlendirilmektedir. Parkların toplumsal olarak sahiplenilmesi ve kentin karakter oluşumu sürecine katılması gerekmektedir. Bu doğrultuda, küçük ölçekli parkların yeni bir mülkiyet biçimi (toplumsal mülkiyet) ile karakter bölgelerinde yaşayanların sorumluluğuna ve sahipliliğine verilmesi seçeneklerden biri olarak düşünülmelidir.

Kentsel mekanın morfolojik nitelikleri, kentsel mekânın fiziksel bileşenlerini kapsamaktadır. Bunlar temel olarak kentsel biçim (urban form) ve kentsel yerleşim (urban layout) ile ilgilidir (Carmona vd., 2003). Kentsel yerleşim, yapı adalarının boyutları ve biçimleri ile sokak örüntüsü üzerinden tanımlanmakla birlikte, kentsel biçim kentsel yerleşim içinde binaların tek tek ve birbirlerine göre konumlanmalarıyla tanımlanmaktadır. Bu anlamda, kentsel

3 Türkiye planlama sisteminde çok-işlevli uygulamaları desteklemek amacıyla geliştirilmiş arazi kullanım biçimleri bulunmaktadır. "Konut dışı kentsel çalışma alanı" ve "tercihli turizm alanları" bunlara örnektir. Bu kullanımlar, barındırdıkları esneklikle, farklı kullanımların bir arada bulunmasına olanak vermektedir. Ancak bu tür uygulamalar, imar planlarındaki parsele dayalı anlayıştan dolayı yaygınlaşamamakta, çoğunlukla da farklı işlevlerin birlikteliğinden çok bu alanlarda tek işlevli bir gelişme görülmektedir.

biçimi oluşturan bileşenler, bina yükseklikleri, yapı düzeni, çekme mesafeleri, bina hacimleri gibi etkenlerdir.

Kentsel biçimin tek tek parseller temelinde binalarla değil, altbölgeler ölçeğinde bütüncül bir şekilde şekillendirilmesi sağlanmalıdır. Bu çerçevede, kent bütünü ölçeğinde değerlendirildiğinde kent içinde bütünlük gösterecek karakter bölgelerinin belirlenmesi sağlanmalıdır. Bu bölgeler, diğer tüm özelliklerle birlikte kendine özgü karakterini ortaya çıkaracak biçimde tasarlanmalıdır. Bu doğrultuda, morfolojik özellikler içinde etkin cephe tasarımı önem kazanmaktadır. Yapı adalarında sokakla ilişkinin etkin bir şekilde sağlandığı cephe tasarımlarının özendirilmesi sonucunda kentsel mekânda süreklilik ve kapalılık (continuity and enclosure) oluşacaktır. Bunun yanı sıra kentsel mekândaki yatay ve dikey bileşenlerin (cephe genişliği, bina yüksekliği, pencereler, kapılar vb.) tasarımı, belirlenmiş altbölgelerde bir kentsel karakterin oluşmasını sağlayacaktır.

Etkin cephe tasarımı, aynı zamanda işlevsel özellikler açısından özel-kamusal alan etkileşimini de olumlu yönde etkileyecektir.

Diğer yandan kentsel yerleşimde, yapı adalarının boyutları ve biçimleri kentsel karakterin oluşmasında etkin olabilmektedir. İmar anlayışının sunmuş olduğu prototip yapı adalarının yerine kullanıcıların değişik gereksinim ve yönlenmelerine duyarlı, farklı tasarımların üretilmesini olanaklı kılacak farklı boyut ve biçimlerde yapı adaları oluşturulmalıdır. Yapı adalarının biçimlendirilmesinde etkin cephe tasarımı ile eşgüdüm sağlanmalı ve sokak örüntüsünde canlılık elde edilmeli, yapı adalarının iç mekânları kentsel mekânın parçası haline getirilmelidir

Etkin cephe tasarımıyla birlikte **kentsel mekanın görsel niteliklerine** yönelik denetim ölçütleri ve müdahalelerin geliştirilmesi olanaklı olacaktır. İmar anlayışı çerçevesinde tanımlanmamış olan ya da çok kısıtlı bir şekilde kendine yer bulan görsel özellikler, bir yerin kendine özgü karakter geliştirmesinde etkin rol üstlenebilmektedir. Cephelerde düşey ve dikey bileşenlerin yere özgü karakter temelinde tasarlanması kentsel mekânda belirli bir ritim ve uyumun gelişmesini sağlayacaktır. Bu anlamda, bina yükseklikleri, bina genişlikleri, renkleri ve çekme mesafeleri görsel özelliklerin denetlenmesi için temel bileşenlerdir.

Türkiye planlama sistemi içinde kendine kısıtlı bir şekilde yer bulan **bağlamsal niteliklerin** denetlenmesi, bir yerin karakter kazanmasında ve yerin kendine özgü özelliklerinin gelişmesinde etkin bir rol üstlenmektedir. İmar anlayışında çoğunlukla, uygulama sürecinde değerlendirilen peyzaj, bina malzemesi, mimari biçem gibi bileşenler yerin kendine özgülüğünü ortaya çıkaracağı gibi bir kent kimliği oluşmasında da etkili olacaktır.

Bu tür ilkesel kararların üretilmesi kurumlar ve aktörler arasında eşgüdümlü çalışmayı gerektirmektedir. Bundan dolayı aşağıda da üzerinde durulacağı gibi merkezi yönetimde yeni bir yapılanmaya gidilmesi ve ülke genelinde niteliksel bir arayışı temsil edilecek örgütlenmenin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

KENTSEL MEKANIN NİTELİKLERİ	TÜRKİYE PLANLAMA SİSTEMİ *NİCELİKSEL ANLAYIŞ & PLANA DAYALI YAPILAŞMA*	TASARIMA DAYALI PLANLAMAYA YÖNELİK ÖNERMELER: NİTELİKSEL BİR ARAYIŞ
MORFOLOJİK **Kentsel mekânın fiziksel biçimlendirilmesi** -bina tasarımı -yapı adası örüntüsü -yol örüntüsü	**KENTSEL BİÇİM** -kentsel mekân=tek tek parsellerin birleşmesi -denetimin parselleşmesi -binaların tek tek yapılması	-kentsel mekânda bütüncül anlayış -etkin cephe tasarımı -kentsel mekânda süreklilik -kentsel karakter
	KENTSEL YERLEŞİM -prototip yapı adaları	-farklı biçim ve boyutlarda yapı adaları ile esneklik
İŞLEVSEL **Alanın kullanımı** -arazi kullanım örüntüsü -özel-kamusal alan etkileşimi	**ÖZEL-KAMUSAL ALAN ETKİLEŞİMİ** -parkların artık alan olarak değerlendirilmesi -yolların geçiş alanı olarak değerlendirilmesi	-parkların kamusal alanın etkin bir bileşeni olarak değerlendirilmesi -plan uygulama sürecinin yeniden tanımlanması
	ARAZİ KULLANIM ÖRÜNTÜSÜ -arazi kullanım örüntüsünde ayrışma -tek-işlevli gelişme	-esneklik: çok-işlevli kullanımlar -kullanımların birlikteliği -kentsel canlılık -kamusal alanın güçlenmesi -bireylerin etkileşimi
GÖRSEL	**RİTİM VE UYUM** ?	-etkin cephe tasarımı -bina yüksekliği -bina rengi -pencereler ve kapılar
BAĞLAMSAL	**YERİN KENDİNE ÖZGÜLÜĞÜ** ?	-kimlik -peyzaj -mimari biçem

Şekil 5: Kentsel mekanın nitelikleriyle ilgili Türkiye planlama sisteminin sunduğu çerçevede üretilenler ve tasarıma dayalı planlamada kentsel mekanın niteliklerine yönelik ilkeler.

Planlama ile İlgili Nitelik Arayışı

Planlamayla ilgili nitelik arayışı planlamanın üç temel alanındaki kavramsallaştırmanın yeniden ele alınmasını gerektirmektedir. Öncelikle kentin parsellerin birleşmesinden oluşan bir bütün olduğu anlayışının yerine kentin kendine özgü karakterini ve kimliğini ortaya çıkartabilecek bir anlayışın ortaya konması gerekmektedir. Burada önemli olan kent bütünü ölçeğinde benzer özellikler gösteren ve göstermesi öngörülen alanların müdahale alanları olarak belirlenmesi ve bu alanların bütüncül olarak ele alınmasının sağlanmasıdır.

Diğer bir deyişle, kentlerde benzer özellikler gösteren alanların birer "karakter bölgesi" olarak tanımlanması ve bu bölgeler arasındaki ilişkinin kent bütünü ölçeğinde genel ilkelerle oluşturulması sağlanmalıdır. Bunun ardından, kent bütünü ölçeğinde geliştirilen ilkeler ve stratejik çerçeveye bağlı olarak her karakter bölgesinin kendi gelişme dinamiklerine uygun bir şekilde gelişmesini sağlayacak ilkelerin ve bu ilkeler doğrultusunda projelerin ve planların geliştirilmesi sağlanmalıdır.

Kuşkusuz, bu durumda planlama sisteminin gözden geçirilmesi, yeni planlama araçlarının üretilmesi ve meslekler arası ilişkiler ile aktörlerin sorumluluklarının yeniden tanımlanması gereklidir. Bu çalışmada kent planlarının tek başına kentteki gelişmeyi, dönüşmeyi ve kentsel mekanın biçimlendirilmesini sağlayabilecek araçlar olarak ele alınamayacağı ileri sürülmektedir. Diğer bir deyişle, kentsel mekanın üretilmesi ve biçimlendirilmesi salt imar planlarına teslim edilecek bir eylem değildir. İmar planlarının yanında, mekansal nitelikleri ortaya çıkaracak ve güçlendirecek, kentsel mekanın biçimlenmesine kılavuzluk edecek yeni araçların kent planlarıyla birlikte ele alınması kaçınılmazdır. Bu tür araçlar, kent bütünü planlarının üretilmesi sürecinde oluşturulmaya başlanmalı ve kent bütünü ile karakter alanlarında oluşacak yapılaşmayla ilgili strateji ve kararlarının uygulanmasına yönelik ilkeler ve ölçütler sunmalıdır. Bu durumda, imar planlama sisteminde nazım imar planı olarak adlandırılan kent bütünü planları, mevcut durumda olduğu gibi niceliksel yaklaşım göstermek yerine kentin tümünün ve karakter bölgelerinin kimliğini güçlendirecek stratejilerin geliştirileceği belgeler olacaktır. Böylece, yapılaşmanın yönlendirilmesine yönelik temel araçlar, karakter alanlarının üretilmesi sürecinde ortaya konacak olan "tasarım çerçevesi"nde tanımlanacaktır.

"Tasarım çerçevesi" uygulamanın omurgası ve kentsel mekândaki değişimin yönetilmesini sağlayan araç haline gelecektir. Uygulama imar planları ise nazım planlarda ve tasarım çerçevesinde belirlenen strateji, ilke ve ölçütler doğrultusunda üretilecek ve sadece yapı ruhsatı verilmesi süreçlerinde yasal bir dayanak olarak yer alacaktır. Diğer bir anlatımla, kentin bütününü kapsayan uygulama imar planları üretilmeyecek, karakter alanlarında gelişme gerçekleşeceği zaman, "tasarım çerçevesi"nde belirlenen ilkeler ve ölçütler doğrultusunda uygulama imar planları hazırlanacaktır (Şekil 6).

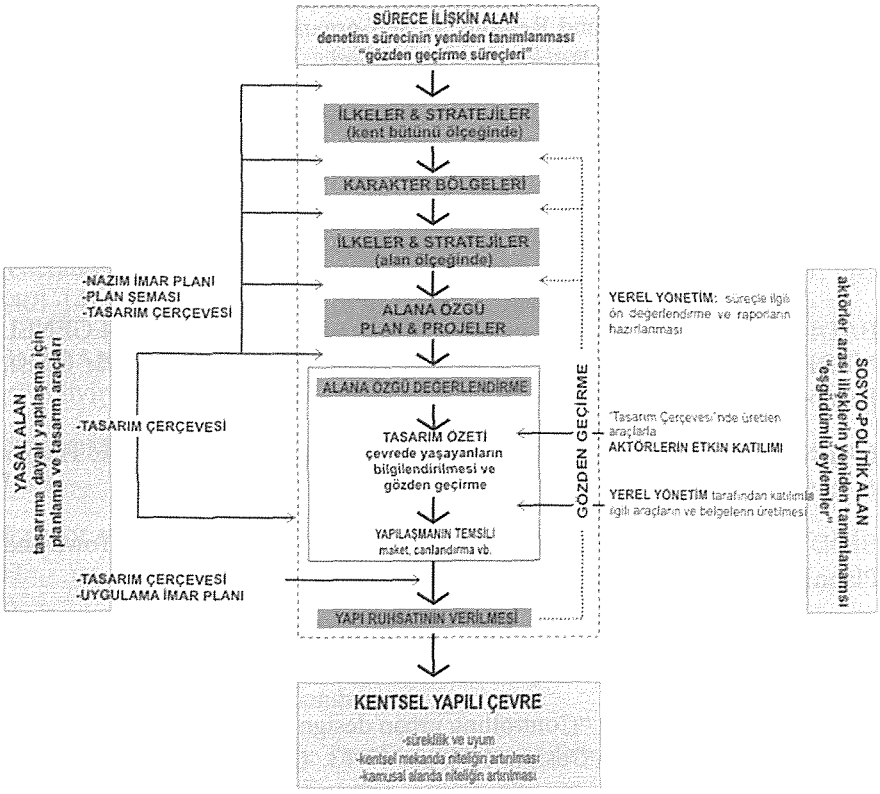
Planlama araçlarındaki niteliksel değişim ve yeni planlama araçlarının tanımlanması, kuşkusuz sürecin işleyişini de etkileyecektir. Bu anlamda, kademelenmenin yeniden tanımlanması ve gözden geçirme süreçleri ön planda olmalıdır ve planlama sürecinde üst kademe ve alt kademe arasında devingen bir etkileşim oluşması amaçlanmalıdır. Kademelenmenin günümüzdeki durağan yapısı, ancak tasarım çerçevesinin tanımlanması ve sürece dahil edilmesi ile olanaklı olabilecektir. Karakter alanlarında gerçekleşecek gelişmeler hakkında çevrede yaşayanların bilgisine sunulacak araçların (tasarım özeti) geliştirilme-

si ve oluşacak yapılaşmaya yönelik sunuşların yapılması (olası yapılaşmanın temsili) sağlanmalıdır. Bu araçların tanımlanması ve süreçte etkin kılınması geniş toplumsal kesimlerin planlama ve şehircilik süreçlerine katılımını artıracaktır (Şekil 6).

Bu işleyiş ise ancak süreçte yer alan aktörlerin eşgüdümlü eylemler ile sürekli ve devingen bir etkileşimde bulunması ile sağlıklı ve tutarlı bir şekilde yürütülebilecektir. Kentsel mekanın nitelik kazanması ve "tasarıma dayalı planlama" sisteminin oluşturulması için, merkezi yönetim, yerel yönetim ve meslek odaları ile akademi dünyasına önemli görevler düşmektedir. Merkezi yönetimin, niteliksel bir çerçeve geliştirmek için yeni bir örgütlenmeye yönelmesi, planlama ve şehirciliğin asli görev olarak algılandığı kurumsal yapının oluşturulması sağlanmalıdır. Bu durumda, ister bakanlık düzeyinde olsun ister kurullar düzeyinde olsun planlama ve şehircilik ile ilgili, ülke genelinde uygulanacak niteliksel strateji ve ilkelerin geliştirilmesi gereklidir. Günümüzde ise bunun aksine özellikle imar yönetmeliklerinin hazırlanması sürecinde niceliksel anlayışın benimsendiği, sürdürüldüğü görülmektedir. Örneğin, bakanlık düzeyinde "Tip İmar Yönetmeliği" hazırlanmakta, bu yönetmelik ile tüm yapılaşmanın merkezden en ayrıntılı şekilde ve parsel ölçeğinde denetlendiği görülmektedir. Bu durumda, belediyeler, kendine özgü yönetmelikleri geliştirmekten uzak durmakta, Tip İmar Yönetmeliği'ne benzer yenilerini üretmektedir. Oysa bakanlık düzeyinde böyle bir çalışma yapılmasına gerek yoktur, ayrıntılı denetleme isteğine karşı, yerel yönetimlerin kendine özgü özelliklerinin ortaya çıkarılmasını sağlayacak stratejilerin ve ilkelerin merkezi olarak belirlenmesi yeterli olacaktır (Şekil 6).

Yerel yönetimler ise kendi yerellikleri içinde karakterlerini güçlendirecek, kendine özgü niteliklerini ortaya çıkaracak plan, proje ve diğer belgelerin oluşturulması için yerel düzeyde yeni bir örgütlenmeye yönelmelidir. Bu durumda, belediyelerin, merkezi yönetimin temsilcisi olarak il müdürlüklerinin yapılarının değişmesi ve planlama ve şehircilikle ilgili yeni bir örgütlenmeye gidilmesi kaçınılmaz olacaktır. Bu örgütlenme kuşkusuz kentsel mekanın üretilmesiyle ilgili tüm meslek temsilcilerinin süreçte yer almasıyla olanaklı olacaktır. Öncelikle, Şehir Plancıları Odası meslek alanının yeniden tanımlanmasını sağlamalı ve kentsel mekan üretme süreçlerinde izlenmesi gereken ilkeleri ve stratejileri etik kurallar bütünü içinde tanımlamalıdır. Bu tanımlama çabası içinde diğer meslek alanları ile bütünleşmenin sağlanacağı alanlar da tanımlanmalıdır. Bu çerçevede, şehir plancılarının kendi meslek alanlarını salt imar planları üretilmesi ile sınırlandırma yanılgısına düşmemesi önemlidir. Şehir plancıları, planları üretmek kadar kentsel mekanın niteliklerinin nasıl yükseltileceği ile de ilgili olmalıdır ve ilgi alanlarını salt plan üretmekle kısıtlamamalıdır. Bu anlamda, şehir plancıları, yerel yönetimler ile merkezi yönetimden kentsel mekanda niteliğin yükseltilmesi ile ilgili çabaların yoğun-

laşmasıyla ilgili taleplerde bulunmalıdır.



Şekil 6: "Tasarıma Dayalı Planlama ve Yapılaşma"yı yönlendirecek planlama sürecine yönelik bir çerçeve önerisi

Bu çalışmada, Türkiye planlama sistemine ve şehirciliğine hakim olan niceliksel yaklaşıma seçenek oluşturacak, kentsel mekana nitelik kazandıracak, kentlerin kimliklerini ve kendine özgü karakterlerini güçlendirecek bir niteliksel arayışla ilgili temel önermelerde bulunulmuştur. Bu önermeler çerçevesinde, merkezinde "tasarım çerçevesi" olan ve yeni planlama araçlarının tanımlandığı bir planlama sistemi oluşturulması hedeflenmektedir. Bu çerçeve, temelde kent bütünü ölçeğine yönelik olarak geliştirilmiştir, ancak yöntem olarak bölgesel ölçekte de kullanılması olanaklıdır. Bu süreç meslekler arası geçirgenliği ve iş birliğini gerektirdiği kadar, öncelikle ve bir zorunluluk olarak yukarıda da belirtildiği gibi kültürel bir anlayış değişikliğini gerekli kılmaktadır. Bu değişim ise ancak, kenti ve kentsel mekanı üretme iddiasında olan tüm meslekleri kendi sınırlarını çizmesiyle değil, bir araya gelmesiyle olanaklı olacaktır.

KAYNAKLAR

ALLEN, (1997); Cities and Regions as Self-organising Systems: Models of Complexity, Gordon and Breach, the Netherlands.

ALTABAN, Ö. (1998); "Cumhuriyetin Kent Planlama Politikaları ve Ankara Deneyimi" in Sey Y.(ed.),75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık ,Tarih Vakfı, İstanbul.

ALTABAN, Ö. (1985); "İmar Yasa Tasarısı Üzerine Görüşler", Mimarlık, 16-19.

BADEMLİ, R. (2002); "Plan uygulamaları" in MİMARLAR ODASI GENEL MERKEZİ (2002); İmar Hukukunda Toplum ve Mimarlık, Mimarlar Odası, İstanbul.

BARNETT, J. (1982). An Introduction to Urban Design. New York: Harper & Row.

BIDDULPH, M.J. (1998); "Choices in the design control process", Town and Planning Review, vol. 69, pp. 23-48.

BOOTH, P. (1983); "Development control and design quality", Town and Planning Review, pp. 265-284.

CARMONA, M. (1996); "Controlling urban design, Part 1: A possible renaissance", Journal of Urban Design, 1(1), pp. 47-73.

CARMONA, M. (1999); "Innovation in the control of residential design", Town Planning Review, vol. 70, no 4.

CARMONA, M.; OC, T.; TIESDELL, S.; HEATH, T. (2003); Public Places, Urban Spaces, Architectural Press, Oxford.

ÇALIŞKAN, O. (2005); "Doç. Dr. Baykan Günay ile Söyleşi: şehre biçim evrme sanatı ya da düşüncede devrim", Planlama 2005/3, TMMOB Şehir Plancıları Odası yayını.

ÇEÇENER, H. B. (2002); İmar Hukuku ve Kentleşme Sürecindeki Olumsuzluklar, İstanbul, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Yayınları, Özdil Basımevi.

DUYGULUER, F. (1989); İmar Mevzuatının Cumhuriyet Dönemi Mimarlığına ve Şehir Planlamasına Etkileri, TBMM, Ankara.

ERTEN, S. (2006); "Kentsel Tasarım ve Farklı Disiplinlerin Sorun Alanları", Planlama 2006/4, TMMOB Şehir Plancıları Odası yayını.

GÖK, T. (1981); "İmar Mevzuatının Değerlendirilmesi", İmar Planlamasi Yapım Ve Uygulama Süreçleri, Ş.P.O., Ankara.

GÜNAY B. (1985); "İmar Yasa Tasarısı Ve Planlama Eylemi", Mimarlık, Vol. 4, pp.16-19

GÜNAY B. (2006); "Şehircilik-Planlama-Tasarlama-Mimarlık-Peyzaj", Planlama 2006/4, TMMOB Şehir Plancıları Odası yayını.

IMRIE R. and THOMAS H. (1997); "Law, Legal Struggles and urban Regeneration: Rethinking the Relationships", Urban Studies, vol. 34, no. 9, pp. 1401-1418.

ONARAN K.S.; SANCAR, F.H. (1998); "Design review in small communities", Environment and Planning B: Planning and Design, vol 25, pp 539-557.

OSTROM, E. (1990); Governing the Commons, Cambridge University Press.

ÖZBAY H., (1989), "İmar Yönetmelikleri ve Sorunlar", Mimarlık 89/5, 44-47.

PLATER-ZYBERK, E. (1994); Forward, in SCHEER, B. C. and PREISER, W. F. E. (1994); Design Review: Challenging Urban Aesthetic Control, Chapman and Hill, New York, London.

SPEIREIGEN, P. D. (1965); The Architecture of Towns and Cities, McGraw-Hill, New York.

TEKELİ, İ (2002); "Türkiye kent planlamasının yeniden kurumsallaşmasını düzenlerken düşünülmesi gerekenler üzerine", Planlama, 2002/1, pp. 4-11.

KENTİ TASARLAMANIN VE ÜRETEBİLMENİN BİR ARACI OLARAK TOPLU KONUT UYGULAMALARI

Doç.Dr. H.ÇAĞATAY KESKİNOK

(ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)

Toplu konut olgusunun sağlıklı biçimde tartışılması, kuşkusuz konunun tarihsel ve toplumsal çerçevede ele alınmasını gerektirir. Bir kavram ve uygulama alanı olarak toplu konut olgusu devlet müdahalesi ile ilişkilidir. Bunun en temel nedeni, toplumsal bir sorun olarak konut sorununun, piyasa mekanizması içinde çözüm olanaklarının sınırlı oluşudur. Bir başka deyişle, kamu eliyle toplu konut uygulamaları, piyasa mekanizmasının çözemediği bir kesimin taleplerine karşılık gelmektedir. Bu tür bir çözüm, piyasa mekanizması yoluyla konut gereksinmeleri karşılanamayan kesimlerin barınma sorununu çözdüğü ölçüde olumlu bir katkı olarak görülmelidir. Bununla birlikte, toplu konut uygulamalarının görece büyük ölçekli çözümler olmaları nedeniyle, konu aynı zamanda önemli bir planlama sorunu haline gelmektedir.

Toplu Konut İdaresi'nin (TOKİ) konut üretimi, 2004 yılında ülkedeki toplam konut üretiminin %24'7 sine ulaşmıştır. Bu önemli bir büyüklüktür. 2004 yılı sonrasında, bu en yüksek orana yaklaşılamamış olsa bile, yine de TOKİ'nin konut üretiminde dikkate değer bir paya sahip olduğu belirtilmelidir . Bu veriler, toplu konut uygulamalarının, ne denli önemli bir kentsel ve bölgesel gelişme aracı olduğunu düşüncesini güçlendiriyor. Bu genel çerçeve içinde, toplu konut uygulamalarının planlanması ve tasarımı sürecine ilişkin tartışmanın, bölgesel ve kentsel olmak üzere iki düzeyde yapılabileceği belirtilmelidir. Ülkemizdeki uygulamalarda, kamunun toplu konut yatırımlarının kentsel ve bölgesel gelişmenin yönlendirilmesinde önemli bir araç olduğu göz ardı edilmektedir. Kamu kesimi eliyle gerçekleştirilen toplu konut uygulamaları, belirli sayıda birim konut üretmenin ötesine geçememektedir. Yapı üretmek öne çıkarken kenti üretmek ve geliştirmek gibi bir kaygının taşınmadığı gözlenmektedir.

Toplu konut uygulamalarının, bölgesel gelişme sorunlarının çözümüne yönelik önemli bir araç olduğu açıktır. Kaynak tahsislerinde, önceliklendirme ölçütlerinin belirlenmesi bu kapsamda ele alınmalıdır. Siyasi değerlendirmeler sayılmaz ise, önceliklerin belirlenmesinde ve yatırımların dağılımında, Türkiye örneğinde herhangi bir teknik ölçütün dikkate alınmadığı gözlenmektedir . Toplu Konut Fonlarının dağıtımında, bölgesel gelişme sorunlarını ve bölgelerarası eşitsizliği dikkate alan bir siyasanın izlenmediği, tersine gelişmiş bölgelerin Fondan yararlanma oranının daha fazla olduğu saptanmaktadır (Günay,1990:24). Kamunun toplu konut kaynaklarının tahsisinde, bölge planlama kapsamında önceliklerin belirlenmesi, kentlerin ve bölgelerin gelişmişlik düzeyleri ve arzu edilen gelişmeleri vb konularda irdelemelerin yapılmadığı belirtilmelidir. Ülkemizde bölgesel gelişme siyasaları ile ilişkilendirilmiş, toplu konut uygulama örneklerinden söz etme olanağı yoktur.

Konut stokunun durumuna göre, kentler ve bölgelerin karşılaştırılması ve konut açığının yanı sıra diğer toplumsal gelişme sorunlarının varlığı, afet riskleri ve olası çevresel sorunlar ve kentlerdeki problemli alanların durumu da dikkate alınarak bölgelerin gereksinmelerinin, gelişme dengeleri de gözetilerek belirlenmesi, bölgesel gelişme sorunlarının çözümü başlığı altında ele alınmalıdır.

Yeni kent parçalarının planlaması ve toplu konut uygulamalarının, yerel ekonomilerde istihdam olanaklarının yaratılması açısından katkıları da, konunun bölgesel gelişme yönü ile ilişkilidir. Kuşkusuz, yer seçim kararlarında teknik irdelemelerin ötesinde siyasi değerlendirmeler ve yan tutmaların belirleyici olduğu ileri sürülebilir. Bu konudaki tartışmanın, yazının kapsamı dışında tutulduğu ve yazının kent planlaması düzeyine yoğunlaşacağı belirtilmelidir. Burada, toplu konut yatırımlarının bölgesel yer seçimi konusunun önemli bir bölgesel gelişme siyasa aracı olduğunun belirtilmesiyle yetineceğiz.

TOPLU KONUT UYGULAMALARI VE KENT İLİŞKİSİ

Toplu konut uygulamaları için gerekli alanların büyüklüğü, çoğu durumda yapılı çevre dışında yer seçilmesini gerektirmektedir. Tarihsel olarak oluşmuş kente göre, kısa sürede inşa edilen bu tür bir çevrenin başarısı iki temel kaygı etrafında şekillenmek durumundadır. Birincisi, bu alanların mevcut kentle nasıl ilişkilendirileceğidir. İkincisi ise, söz konusu alanların kendi içlerinde nasıl tasarlanacağıdır. Bu iki boyutu çözümleme düzeyinde ayrıştırabilirsek de, dikkatli bir değerlendirme, toplu konut alanlarına yönelik bu iki kaygının birbirleriyle yakından ilişkili olduğunu gösterecektir. Örneğin, mevcut kent dokusu ile eklemlenme sorununu önemseyen bir planlama yaklaşımı, toplu konut alanlarının kendi iç düzenlerine ilişkin planlama ve tasarım ilkelerinin geliştirilmesinde, mevcut kent dokusuna özgü değerleri ve öğeleri yaratıcı bi-

çimde kullanmaya yönelebilecektir.

Toplu konut alanları, her şeyden önce, ağırlıklı olarak konut alanı niteliğindedirler. Konut yanı sıra, diğer işlevler ne kadar geliştirilirse geliştirilsin nihai olarak bu alanların, oluşmuş kent dokularının sahip olduğu çeşitlilik ve yeterlik düzeyine sahip olamayacakları açıktır. Bu nedenle, toplu konut alanlarının mevcut kentsel dokuyla eklemlenmesi, bu alanların yaşanabilirliğinin artırılması açısından önemlidir. Bu ise ulaşılabilirlik konusu ile sınırlı görülemez. Toplu konut alanlarının kent ile ilişkisinde ulaşılabilirlik önemli olmakla birlikte, kentle eklemlenme ve bütünleşme, toplu konut uygulamaları yoluyla kentin ve kentselliğin geliştirilmesi konuları, üzerinde düşünülmesi gerekli konulardır.

Barınma gereksinmesinin karşılanması ancak bir başlangıç noktası oluşturmaktadır. Kamunun toplu konut yatırımlarının, konut gereksinmesinin karşılanması yanı sıra kentlerin diğer sorunlarının da çözümüne ne düzeyde katkıda bulunabildiği konuları önem kazanmaktadır. Sorun yalnızca bina üretmek değildir. Burada tartışma konumuzu, toplu konut uygulamalarının ne ölçüde kendi içinde ve kentin diğer bölgeleriyle ilişkisinde, kentsel mekanın ve kentselliğin üretimine katkıda bulunduğu soruları oluşturmaktadır.

KENTLERİN PLANLANMASI VE TOPLU KONUT UYGULAMALARI

Toplu konut alanlarının, kentlerin planlama sürecinde düşünülerek belirlenmiyor oluşu, tartışılması gereken sorunlardan biridir. Uygulamalarda, toplu konut alanları, kentlerin planlanması ve tasarımının önemli bir parçası ve aracı olarak değerlendirilmemektedir. Bu nedenle, kentlerin gelişmesinde bütünsellik sağlanamamaktadır. Bu konular, şirket rasyonalitesinin dışında kamusal yatırımın sahip olması gereken çoklu amaçlarla ilişkilidir. Ülkemizde, toplu konut uygulamalarının çoklu amaçlı çerçevede ele alınması örnekleri bulunmakla birlikte çok sınırlıdır. Kentlerin sorun alanlarının dönüştürülmesine yönelik projeler ile ilişkilendirilmiş örnekler yok denecek kadar azdır. Kuşkusuz, kentlerin gelişmesinin planlanmasında parçacı yaklaşımları ve uygulamaları özendiren yeni liberal siyasalar bunun en temel nedenidir. Kapsamlı ele alışlar, karmaşık ve karşılıklı ilişkileri kurulmuş, çoklu amaçlı ve kamusal yararları öne çıkaran yaklaşımlar ile getirilere doğrudan ve süratle erişmeyi arzulayan liberal yaklaşımların çatıştığı çok açıktır.

Günümüzdeki toplu konut uygulamaları, 1970'li yıllardaki toplu konut ve yeni yerleşim alanları projelerinden çok farklı bir noktaya gelmiştir. Toplu konut alanlarının geliştirilmesi problemi, bir başka deyişle 'yeni yerleşim alanları' problemi ve kavramı, artık kentlerin nazım planlama çerçevesinde yer alma-

maktadır. Bu denli önemli bir yatırım konusunda, yer seçim kararları, kentlerin bütünsel planlama sürecinin organik bir parçası olmaksızın verilmektedir . Toplu konut uygulamalarının, kent içindeki diğer sorun alanlarıyla ilişkilendirilerek gerçekleştirilmesi önemli bir konudur. Örnek olarak afet riskli alanların tasfiyesi, kentsel dönüşüm gerektiren alanlardaki toplu konut uygulamaları vb gibi. Bu konuda, Türkiye'deki örneklerimizin son derece cılız ve daha çok parçacı uygulamalar şeklinde geliştiğini belirtmek gerekiyor. Son dönemde, kamu eliyle gerçekleştirilen uygulamalarda ortaya atılmış olan 'kentsel yenileme/kentsel dönüşüm' projeleri, varolan yapıların yıkılıp elde edilen boş arsalar üzerinde, yüksek katlı ve imar hakkı artırılmış konut alanları yaratılmasının ötesine geçememektedir. Oysa, yenilenecek kentsel bölgeler, planlı kentin bir parçası olarak ele alınmalı ve konu toplumsal bir problem olarak değerlendirilmelidir. İmar hakları artırılmaksızın, çözüm önerilerinin neler olabileceği ve fiziksel mekan kalitesini artırmada nasıl kullanılabileceği konularında düşünülmelidir. Bunların yanı sıra, bugün özellikle büyük kentlerin büyüme süreçleri, kent çeperlerini sarmış gecekonduların bulunduğu arsa ve arazileri, sermaye açısından çekici hale getirmektedir. Bu ise, konunun sosyal kalkınma boyutu ile ele alınmasını engellemektedir.

Bu yazıda bölgesel ölçekten çok toplu konut alanlarının, kentin ve kentselliğin üretimi ile ilişkisi üzerinde durulmaktadır. Bu nedenle, toplu konut alanlarının planlaması ve tasarımında şu temel kavramlar vurgulanmaktadır: Kentsel mekânın ve kentselliklerin üretimi, kentle bütünleşme, ortak alanlar sürekliliği, mekansal ve toplumsal bütünleşme, toplu konut alanlarının tasarımı ve planlamasında birimlerin kendi içinde bütünleşmesi, toplu konut alanının çevresindeki alanlarla bir araya gelişindeki ortaklıkların düzenlenmesi, yani kentsel omurgaların yaratılması, vb.

Bu kavramlar açılacak olursa, kentsel omurgalardan söz edildiğinde anlatılmak istenen, toplu konut uygulamasının büyüklüğü ölçüsünde kendi içinde omurgalar oluşturup oluşturamadığı, ve de çevresindeki alan içinde kentsel omurgaların ne düzeyde parçası olabildiğidir. Kentle bütünleşme, kentin planlama çerçevesi içinde anlamlı ve kentin gelişmesinde sürükleyici bir parçası olabilme düzeyidir. Kentle bütünleşmek, toplu konut alanının bulunduğu yerdeki diğer kentsel bölgeler ile bütünleşmek ve bu şekilde birbirleriyle ilişkili parçalar bütününe ulaşabilmek, yani kenti üretebilmek anlamına gelmektedir.

Türkiye'de 1970'li yıllarda gecekondu sorununa çözüm olarak geliştirilen yeni yerleşim alanları projelerinin, toplu konut üretmenin yanı sıra temel problemi, kentin planlanmış üst biçimi içinde, yani gelişme yönü üzerinde, toplu konut alanları kapsamında değerlendirilebilecek yeni gelişme alanlarının belirlenmesi ve kamulaştırılarak gelişmeye açılmasıydı. Kamulaştırılan araziler üzerinde sosyal konut üretilmesi siyasası, toplumsal bütünleşme açısından, daha sağlıklı çevre koşulları altında konut alanları ve sanayi alanları ilişkisinin ye-

niden kurulması da mekansal bütünleşme açısında olanaklar sunmaktaydı.

Bugün bu kapsamdaki bir planlı kentsel gelişme modelinden oldukça uzaktayız. 1984 tarihli Toplu Konut Yasası'nın yarattığı kredi olanakları ile desteklenen kooperatif hareketi, kentler dışında seçilen ucuz fiyatlı alanlarda parçalı, sıçramalı ve genelde nazım planlardan hemen tamamen bağımsız bir büyüme sürecini beraberinde getirmiştir (Altaban, 1996:2). Kuşkusuz bu gelişmeyi, 1980'li yılların ortasından başlayarak izlenen yeni liberal siyasalar ile, bu yönde gerçekleştirilmiş yasal düzenlemelerin, kent planlama süreçleri üzerindeki etkileri olarak değerlendirmek gerekmektedir.

KENTLERİN PLANLANMASINDAN TOPLU KONUT ALANLARININ TASARLANMASINA,

Kentlerin planlamasında, arazi kullanımı ve gelişme stratejileri ile tutarlı konut gelişmesinin sağlanması açısından toplu konut uygulamaları stratejik öneme sahiptir. Tarihi ve eski kentin sorunlarının çözümü araçlarından biri olarak yeni kent yaklaşımı içinde toplu konut uygulamaları önemli bir araçtır.

Türkiye'de yöreler, coğrafik ve iklimsel olarak oldukça farklılık gösteren bir yapıdadır. Bu farklılaşmış yapı, farklı yaşam çevresi biçimlerine zemin oluşturmakta, bölgelerin iktisadi ve toplumsal sorunları ile birlikte konut ve konut çevresi mekanına ilişkin olarak sorun alanlarının çeşitlenmesini beraberinde getirmektedir.

Toplu konut alanlarının tasarımında uygulamanın yapılacağı bölgeye, yöreye ve kente özgü bir kimlik arayışının olduğunu söylemek zordur. Doğayla bütünleşme probleminin ya da doğal verilerin dikkate alınmadığı, toplu konut alanlarının, çevrelerindeki kentsel alanla ilişkisinin önemsenmediği gözlenmektedir. Bu alanların kentsel omurgaların parçası olması konusunda olumlu tespitler yapılamamaktadır.

Mimari kimlik arayışları yanı sıra toplu konut uygulamasının gerçekleştirileceği kente, bölgeye ve yöreye uygun yapı tipolojilerini geliştirebilme becerisi önemlidir. Doğayla bütünleşme, doğal ve tarihi çevre ile uyum, doğal çevre ile yapılı çevre arasında geçişliliklerin sağlanması konuları toplu konut uygulamalarında dikkate alınmamaktadır. Doğal ve kültürel peyzaja katkı, dolu-boş, kütle-açık alan ilişkisi vb tasarım değerleri göz ardı edilmektedir.

Toplu konut alanları içinde yapıların bir araya gelişi bir doku üretememektedir. Yakındaki doğal ya da kentsel çevreye geçiş kanalları, görsel ya da fiziksel süreklilikler yaratılmamaktadır. Toplu konut alanlarının bulunduğu yörelerdeki kentsel doku ile ölçü, ölçek ve biçim koşulları açısından ciddi uyum sorunları vardır. Yörelere özgü yapı özellikleri ile uyum kaygısı yoktur. Konut tasarım-

larında tek tip biçimlerin tekrarına dayanan bir tasarım yeğlenmektedir. Tasarım, tek tip biçimlerin eşit aralıklarla dağıtılmasının ötesine geçememektedir. Bu ise yersel özelliklerin yaratıcı biçimde değerlendirilmesini olanaksızlaştırmaktadır. Mekanlardaki aynılaşma, tek düzelik ve tanımsızlık, açık alanların işlevselliğini zayıflatmaktadır. Yapılar arasındaki açıklıklar, görsel açıklıkların dışında bir işlev sunamamaktadır. Toplu konut mekanında gelişmiş mekan örgütlenmeleri gözlenmemektedir. Basit biçimlerin tekrarları ile konut çevresi yaratılmaktadır. Kesin sınırlarla belirlenmiş toplu konut alanı ile yakın çevredeki alanlar arasında geçiş ve süreklilik problemleri, tüm toplu konut uygulamalarında ortak sorundur. Çoğu örnekte, toplu konut alanını çevreleyen bir dış yol veri alınarak, tek tip yapıların basit tekrarı yoluyla açık alanlar yaratılmaktadır. Genellikle benzer planların farklı topografik koşullarda bile aynen uygulandığı gözlenmektedir. Bu benzer planlar, çarpıcı topografik farklılıkların olduğu yerlerde bile mekanları aynılaştırmaktadır.

Kenti üretmek, kentselliği üretmek –bölünme ve parçalanma ve ilişkisizliğin tersine- kamusallığı ve ortak alanları/kamusal mekanları geliştirmek ve yaratmak demektir. Kentlerin gelişmesinde, 'planlamadan yoksun tasarım' ile 'tasarım geliştiremeyen planlama' önemli mesleki zayıflıklar olarak karşımıza çıkıyor. Kentsel çevrenin tasarımında ve planlamasında bağlamsızlık, ortak bağlam yoksunluğu önemli bir sorundur. Bir bağlam yaratamama, seçilen alanın, çalışılan alanın bir bağlam içinde değerlendirilememiş olması toplu konut uygulamalarında da genel bir sorundur. Doğru tasarım, planlama ile bütünleştirilmelidir. Bu ise kenti planlamak demektir. Burada kentin planlamasının parçası olamayan bir toplu konut alanları belirlemesinin yanlışlığına dikkat çekilmelidir. Toplu konut alanının doğru yer seçiminin, kendi başına yeterli bir çerçeve oluşturmayacağı açıktır. Kaldı ki bu konudaki geçerli ölçütlerin doğru yer seçiminden çok, kentteki boş alanların seçilmesi ile sınırlı olduğu bilinmektedir. İşletme akılcılıklarına uygun yer seçimi, yani ucuz arsa temini yer seçiminde belirleyici olmaktadır. Bu nedenle ilk başvurulan yerler, arsa ve araziler dağılımları rastlantısal olan Hazine mülkiyetindeki arsa ve araziler olmaktadır. Uygulamalarda yer seçiminde, kentin ya da planlanmış kentin bir parçası olabilme, kentin gelişmesini sürükleyebilme gibi kaygıların taşınmadığı gözlenmektedir. Bu nedenle de, kentsel bölgelerin bir araya gelişi rastlantısallıkların ve eklemelerin ötesine geçememektedir.

Diğer yandan, giderek kendi içine kapanan ve öyle tasarlanan konut alanları ne denli iyi tasarlanırlarsa tasarlansınlar kentin bütününe ilişkin kamusallığın oluşumuna katkıda bulunamamaktadır. Tersine bunlar, kentteki mekânsal ve toplumsal bölünmenin önemli göstergeleri olarak karşımıza çıkıyor, bir anlamda 'kamusallığın' yani 'kentin' parçalanmasına hizmet ediyorlar. Siteler şeklindeki kendi içlerine dönük orta üst ve üst gelir gruplarına ait konut alanları kent oluşturamıyor, kentselliği üretemiyor. Otomobilleşmeyi özendiren,

yürünebilirliği değil otomobille erişimi öne çıkaran planlama ve tasarım, mekansal parçalanmayı ve saçılmayı destekliyor, kamusal mekanlara ilgisizliği ve yabancılaşmayı beraberinde getiriyor. Güvenlik gereklilikleri ile kendi içlerine kapanan konut siteleri çoğaldıkça, kent bölünüyor. Kuşkusuz kent planlama ve tasarımın, toplumsal nedenleri kapsamlı bütün bu sorunlarla baş etmesini beklemek hayal olacaktır. Yine de, kent planlama ve tasarım sürecinde bu hakim eğilimin içselleştiriliyor olmasından kaygı duymalıyız. Bu nedenle, kent planlama ve tasarımın sorunsalı, toplu konut alanları da dahil olmak üzere, kentsel bölgelerin bütünleştirilmesi, kamusallıkların ve de kentselliklerin geliştirilmesi problemleri üzerinde oluşturulmalıdır.

Toplu konut uygulamalarında şu konuların önemli problemler olarak vurgulanması ve üzerinde düşünülmesi gerektiğini ileri sürebiliriz:

Toplumsallaşma ve toplumsal bütünleşme mekânlarının yaratılması; toplu konut alanının içinde ve dışında ve çevresiyle ilişkilerinin düzenlenmesi; kentsel donatı ve kentsel hizmet alanlarının geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi; çevresel koşulların iyi değerlendirilmesi ve yaşam kalitesine katkı yönüyle yararlanılması; kentteki toplu konut alanlarının belirlenmesinin ve üretiminin kentteki diğer sorun alanlarıyla çapraz ilişkisi kurularak çözülmesi; projelerin çoklu işlevli olarak geliştirilmesi; bölgelere özgü peyzaj değerlerinin kullanılması ve geliştirilmesi; mahalle, sokak ve meydan gibi kavramlarının geliştirilmesi ve kullanılması; mekanın çeşitlendirilmesi, otomobil kullanımının ve olanaklarının dışında, kentsel bölgeler ve birimler arasında, yaya ve toplu taşın sistemlerine ağırlık veren süreklilik ve geçişliliklerin sağlanması.

Sorun, planlama ve tasarım sürecine yön verecek nitel değerlerle, ölçütlerle ve ilkelerle ilişkilidir. Niceliksel koşulların yerine getirilmesi ya da toplu konut alanlarının içinde yeterince açık alan yaratılması sorunu çözmüyor. Sorun, toplu konut alanının kendi içinde tasarlanması ve düzenlenmesi yanı sıra çevresi ile eklemlenmesi ve çevresi ile bir araya gelişinin bir kent çevresi yaratıp yaratamadığı ile ilgilidir. Alanın kendi içindeki ulaşım sisteminin kendi içinde olduğu kadar çevresi ile bütünleşmesi, ortak alanlar kavramının geliştirilmesi, mekanın niteliğinin öne çıkarılması ve çeşitlendirilmesi önemlidir.

Toplu konut uygulamalarında karşımıza çıkan önemli sorunlardan biri de sınırlar sorunudur. Doğrudan mülkiyet sınırı, toplu konut alanını kendi başına bir planlama ve tasarım alanına dönüştürmektedir. Buradaki sınırlar herhangi bir tasarım ya da bir planlama sürecinin sonunda üretilmiş değildir. Bir planın parçası olmayan ve kentin diğer bölgeleriyle belirli bir tasarıma göre ilişkisi kurulmamış alanların, toplu konut alanı olarak belirlenmesinin sonucunda, alanın –mülkiyet- sınırları tasarım ve mekansal örgütlenmeyi doğrudan belirler hale gelmektedir. Kuşkusuz bu, büyük bir oranda toplu konut alanlarının belirlenmesi ve uygulanmasındaki yetkilerle ilişkilidir.

Toplu konut alanında yaşayanlar ile çevrede yaşayanların bir araya geliş mekanlarının yaratılması, ortak mekanların yaratılması yoluyla kamusallığın geliştirilmesi yani kentin üretilmesi, mekanların bir araya gelişinde geçişlilik ve sürekliliğin sağlanması konuları toplu konut uygulamalarında göz ardı edilmektedir.

Görsel zenginliğin yaratılması ve potansiyellerin değerlendirilmesi, manzara olanaklarının geliştirilmesi, topografik verilerin iyi değerlendirilmesi, üçüncü boyutun değerlendirilmesi, toplu konut uygulamasının yapılacağı yerdeki tarihsel kentin ölçeği ile uyum önemli sorun alanlarıdır. Topografik yapıya uyum, yalnızca doğal peyzajın değerlendirilmesi sorunu değildir. Sorun maliyetlerle de doğrudan ilişkilidir. Toplu konut uygulamalarında üçüncü boyuta ilişkin tasarım değerlendirilmelerinin yapılmadığı gözlenmektedir. Rastlantısal bir planlama verisine dönüşen planlama alanı sınırı (arsa ve arazinin mülkiyet sınırları) içinde, aynılaştırıcı ve tek tipleştirici konut üretim süreci, dikey ve yatay gelişme seçeneklerini, yakın çevresi ile bütünleşme olanaklarını tümüyle ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle, toplu konut alanları, yakınlarındaki kent parçaları ile ilişkileri sınırlanmış, kentsel alanda süreklilikler oluşturmayan bölgelere dönüşmektedir. 'Mekan dizimi' ('space syntax') yerine, bölünmüş mekanların birbirlerine eklendiği bir kentsel çevre yaratılmaktadır.

Tasarım kıyı ve kenar üretmelidir. Tasarım, var olan peyzaj olanaklarını değerlendirebildiği kadar peyzaj olanakları da yaratmalıdır. Dikey-yatay hareket olanaklarının ve çeşitliliğinin yaratılması, yönlenme olanaklarının güçlendirilmesi önemlidir. Arazilerin eğiminden, manzara olanaklarına katkıda bulunacak şekilde yararlanılmalıdır. Oysa, toplu konut uygulamalarında, eğim ve diğer topografik farklılaşmalar, mekanın çeşitlenmesi ve zenginliği açısından değerlendirilmemektedir. Yeğlenen kütle biçimleri nedeniyle topografyaya aşırı müdahalelerde bulunulmaktadır.

Konutun kalitesi kavramı yeterli değildir. Türkiye'de toplu konut uygulamalarında konutun kalitesi kavramı öne çıkarılmakla birlikte, konut çevresi mekan kalitesi ile ilgili olarak geliştirilmiş ilke ve ölçütlerden söz edememekteyiz. Çevre ile bütünleşme problemi, ölçü ve ölçek, biçim ve oranları içeren bir tasarım problemi olduğu kadar aynı zamanda bir toplumsal ilişki problemidir. Toplu konut alanlarında yaşayanlar arasında topluluk duygusunun güçlendiği açıktır. Ancak, kentin sürekli kendi içine kapalı birimler oluşturularak geliştirilmesi, kentsel bölgeler arasında kamusallığın ve ortaklığın geliştirilmesi konusunda tam tersi etkiler yaratabilmektedir. Kooperatifleşmenin konut üretim sürecinde örgütlenmeye katkıda bulunan önemli bir araç olduğu yadsınamaz. Buna karşın, kooperatiflerin seçtikleri arsa ve arazilerin bağımsız bir toplu konut alanı planlama, tasarım ve uygulama birimine dönüştürülmesi, kendi

içine kapalı kentsel çevrelerin oluşmasına yol açmaktadır. Bu nedenle, toplu konut alanlarının planlanması ve tasarımının, kentsel bölgeler arasında bütünleşmenin özellikle geliştirilmesine yönelik ele alışları içermesi gerektiği vurgulanmalıdır.

Planlama ve tasarımın yöntemi ve süreci, toplu konut alanı olarak seçilen sınırların dışında bir araya geliş noktalarının ve mekanlarını tasarımı ve planlamasını olanaksızlaştırıyor. Kentle bütünleşmeyen konut alanları, gereğinden fazla ve sürdürülemez bir alt yapı yatırımını ve anlamsız bir kentsel yayılmayı/saçılmayı zorunlu kılıyor. Otomobilleşmeyi özendiren bu gelişme biçimi, Ülkemizi önemli bir pazar olarak gören otomobil ve petrol tekelleri açısından çok arzu edilen bir gelişme olabilir. Ancak gelişme ve yoksullaşma sorunları yaşayan ülkemiz açısından son derece maliyetli ve sürdürülemez bir gelişme yaratılıyor.

Kentsel bütünleşme kanalları olarak şunlar sayılabilir: Toplu taşın olanakları ve sisteminin yaratılması, doğal kanallar, yeşil alanlar sistemi, birbirleriyle ilişkilendirilmiş merkezler ve alt merkezler sistemi. Toplu konut alanlarının geliştirilmesi problemi, dile getirilen kentsel sistemlere ilişkin planlama etkinliği çerçevesinde ele alınmalıdır. Özetle, toplu konut alanları planlaması ve tasarımı problemi, kentlerin planlanması çerçevesi içinde ele alınmalıdır.

SONUÇ

Son beş yıllık dönemde yaklaşık 290 bin civarında konut, merkezi yönetim eliyle üretilmiştir. Farklı büyüklükteki bu uygulamaların büyük bir kısmı orta gelir gurubuna yönelik üretilmiştir. 1/5'lik bölümü ise üst gelir gurubuna yönelik, hasılat paylaşımı yöntemi ile üretilen konutlardır . Bu denli büyük bir niceliksel katkının, kent oluşturma ve kenti geliştirme konusunda ortaya koyduğu katkı yok denecek kadar azdır. Temel kaygının nicelik olduğu, nitelik kaygısının göz ardı edildiği ve nitelikli kentsel mekanların üretilemediği gözlenmektedir. Uygulamalarda, mimari ve kentsel tasarım düzeyinde büyük bir eksiklik olduğu belirtilmelidir.

5 Mayıs 2004 tarih ve 5262 sayılı Yasa ile Toplu Konut Kanunu'nda yapılan değişiklik ile TOKİ'nin, uygulama yapacağı alanlarda çevre ve imar bütünlüğünü bozmayacak şekilde her tür ve ölçekteki imar planlarını yapmaya ve yaptırmaya ve tadil etmeye yetkilendirilmiş olması, dile getirilen sorunu çözememektedir. Bunun en temel nedeni, İdarenin yetkili olduğu 'uygulama yapılacak alanlar' ile kentin planlı gelişmesi arasındaki ilişkinin nasıl kurulacağı sorusunun, kentsel alanda bölünmüş yetkilerin varlığı koşullarında yanıtlanmasının imkansızlığıdır.

KAYNAKLAR

Altaban, Özcan (1996), Toplu Konut Alanlarında Örgütlenme ve İşletme, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Konut Araştırmaları Dizisi:13, ODTÜ Basım İşliği, Ankara.

Analitik Araştırma-Danışmanlık (2006), Toplu Konut İdaresi (TOKİ) Müşteriye Danışma Süreci Araştırma Çalışması, T.C. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Araştırma Dizisi: 3, Sude Ajans, Ankara.

City of Helsinki, Town Planning Department (1988), Helsinki Plans: Pikku-Huoplahti, Kytosuontie, Vesenpaino Oy.

City of Helsinki, Town Planning Department (1988), Helsinki Plans: Pikku-Huoplahti District Master Plan, Painoratos Oy.

City of Helsinki, Town Planning Department (1988), Helsinki Plans: Pikku-Korppaanmaki, Painoratos Oy.

Günay, Baykan (1990), Toplu Konut Uygulamalarının Bölgesel Gelişme, Kentsel Gelişme, Konut Politikaları ve Kentsel Makroformlar Açısından Değerlendirilmesi, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu'na sunulan Rapor, Ankara.

Helsinki City Planning Department (1986),Suburban Area Master Plan, Publication Division of The National Board of Survey, Helsinki.

Helsinki City Planning Department (1988), West Pasila, Painoratas Oy.

Helsinki City Planning Office (1984), Vesala, Painoratas Oy.

Keskinok, Çağatay (2006), "Kentinin Planlı Gelişimi Açısından Batıkent Projesinin Önemi/ Planlama ve Tasarım Sürecine İlişkin Eleştirel Değerlendirme", Cumhuriyet'in Ankara'sı, Tansı Şenyapılı (der), ODTÜ Yayıncılık, Ankara, ss.120-152.

Planeamientos Urbanisticos Generales (1980), Tres Cantos, Madrid.

T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (2007), 4.5 Yılda 81 İlde 350 İlçede 745 Şantiye'de 275.000 Konut, Ankara.

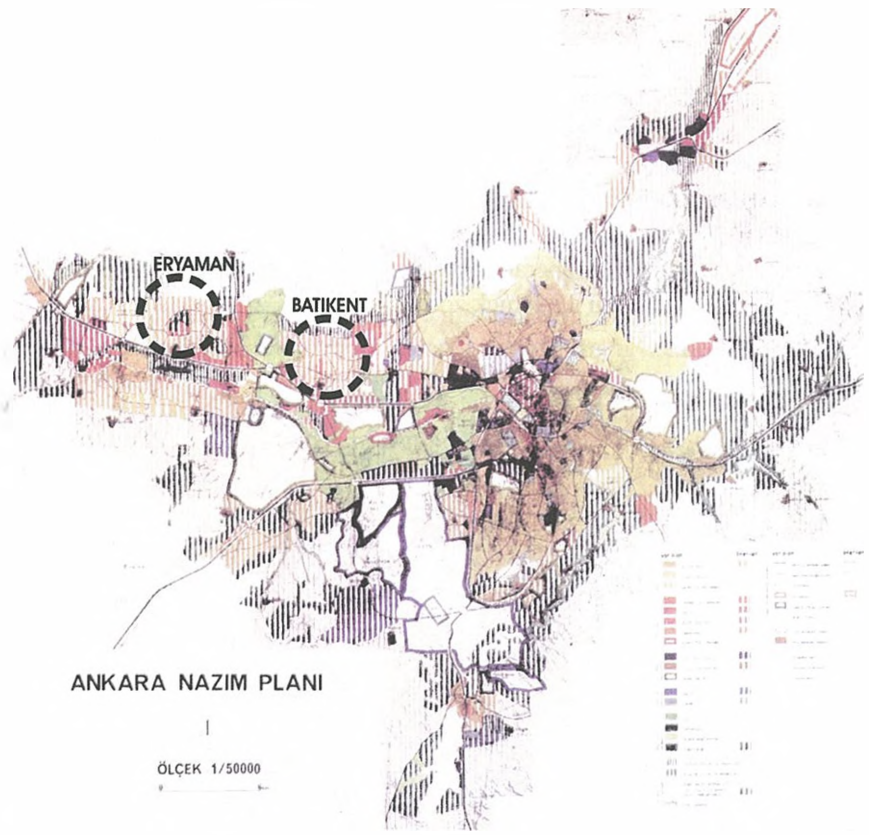
Taşçı, Yavuz (tarihsiz), Taşçı Mimarlik-Planlama Stüdyosu, 1965/Taşçı Architecture-Planning Studio since 1965, broşür.

The City of Helsinki, City Planning Department (1989), Central Pasila-Expansion Area for Helsinki City Center, Painoratas Oy.

Tuna, Numan vd (1996), Türkiye'de Toplu Konut Uygulamalarının Kentsel Gelişmeye Etkileri, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Konut Araştırmaları Dizisi:9, ODTÜ Basım İşliği, Ankara.

Veri Araştırma Danışmanlık Eğitim ve Yayıncılık (2006), Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Ortaklık Yapılan Belediyeler Etkinlik Anketi, 2005 Veri Tabanı ve Değerlendirmesi, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Miki Matbaacılık, Ankara.

Yapı-Endüstri Merkezi (2006), Türkiye'de Konut Sektörü ve Başbakanlık Toplu Konut İdaresi'nin (TOKİ) Konut Üretimindeki Yeri, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Araştırma Dizisi: 2, Sude Ajans, Ankara.

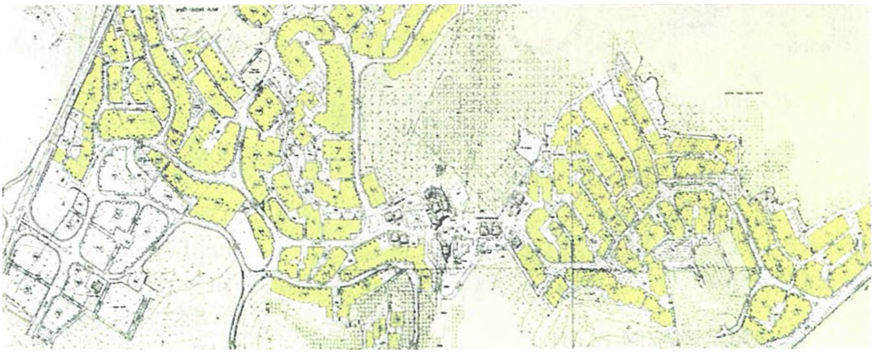


Akkondu/Batıkent Projesi ve Eryaman Yeni Yerleşim Alanı Projeleri ve Ankara Metropoliten Alan Nazım Planı

Dar gelirlilere yönelik "Akkondu Projesi" (sonradan Batıkent Projesi) 1970'li yıllarda gecekondulaşma sorununa çözüm olarak ortaya atıldı. O tarihlerde, projenin en önemli yanlarından biri de Ankara'nın metropoliten nazım plan-

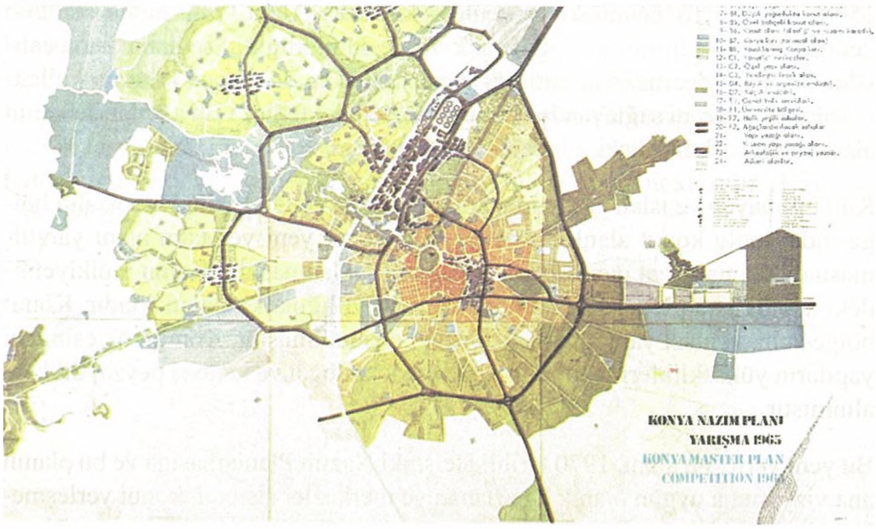
lama sürecinde öngörülen gelişme stratejisi ile bütünleşme sorunsalına sahip olmasıydı. Toplu taşın sisteminin yaratılması ve Batı Koridorunda gelişme, bu planın en önemli iki stratejik kararıdır. Bu kapsamda geliştirilmiş ikinci proje, Eryaman Yeni Yerleşim Alanları Projesidir. Ankara kentinin Batı koridoru üzerinde planlı gelişmesine katkısı yadsınamaz. Yeni yerleşim alanları projeleri, sosyal amaçlı konut ve konut çevresi üretmek amacıyla, kamulaştırılan topraklar üzerinde büyük kent parçalarının planlanmasına dayanmaktadır. 1/50000 ölçekli Ankara Nazım Planında, Batı Koridoru ile doğa alanlarının, konut alanları ile sanayi alanlarının bütünleşmesi öngörülmüştür. Bugün bir çok toplu konut uygulamasında gözlendiği üzere, plan-proje karşıtlığı tersine Batıkent ve Eryaman örneklerinde proje-plan tutarlığı vardır.

Bu açıklamalara karşın, Batıkent Yeni Yerleşim Alanı Projesinde, plan uygulama ve tasarım sürecine ilişkin sorunlar göz ardı edilemez. Kendi içlerinde yeknesak özellikler gösteren kooperatif alanlarının kendi başlarına tasarım ve uygulama birimi olarak bağımsızlaştırılmasının yarattığı sorunlardan söz edilmelidir. Birbirlerinden bağımsızlaştırılan kooperatif alanlarının bir araya gelişinin bir plan dahilinde çözülememiş olması önemli bir planlama sorunudur. Kendi içlerinde belirli oranda toplumsal dayanışma duyguları güçlü birimler oluşturmalarına karşın, kooperatif alanlarının bir araya gelişinin kentselliği ve kamusallığı geliştirdiğini söylemek zordur.



1970'li yılların başında Ankara'daki bir konut bölgesi tasarımı (Mimar-Şehirci Yavuz Taşcı planı)

Projede kentsel omurgalar oluşturulmaya çalışılmıştır. Toplu konut alanının çevresiyle ilişkisini kurma kaygısının öne çıktığı gözlenmektedir. Komşuluk birimi planlaması ve tasarımı, Ankara kentinin batı yönünde gelişme biçimine uygun olarak geliştirilmiştir. (Kaynak: Taşcı (tarihsiz))



Konya kenti nazım planlama çalışmaları (1960'lı yılların sonu) (Mimar-Şehirci Yavuz Taşçı planı)

Kentlerdeki yeni yerleşim alanları fikrinin, bir nazım plan düzeyinde ve kentle bütünleşme sorunsalı çerçevesinde ele alınması örneklerinden biri de Konya kentidir. Yeni gelişme alanlarının gelişme şeması, toplu konut uygulamalarının kentsel omurgalar üzerinde kent merkezi ile bütünleşmesine olanak sağlamaktadır. (Kaynak: Taşcı (tarihsiz))

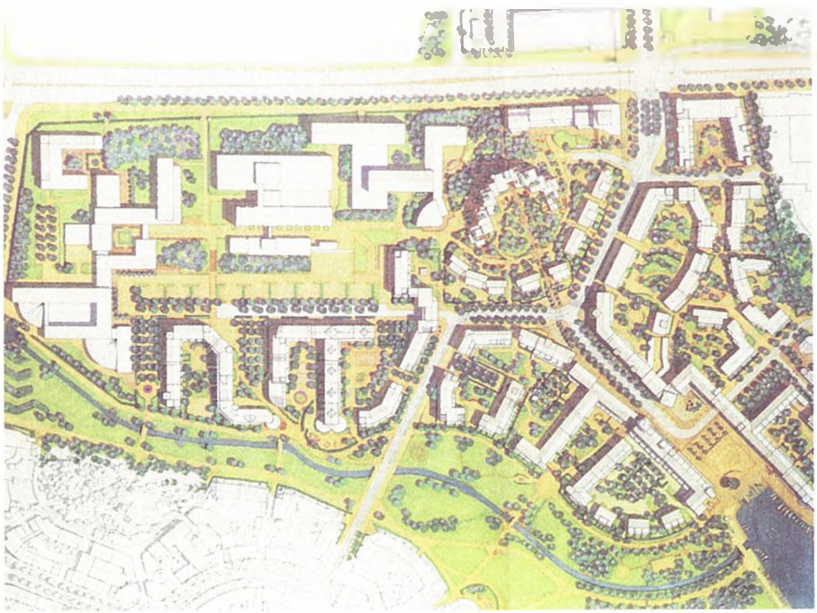


Pikku-Huopalahti Yeni Yerleşim Alanı (Helsinki)

150 hektar büyüklüğündeki ve kente 4 km uzaklıktaki toplu konut alanının kent ile eklemlenmesine ve mevcut kent ile sürekliliğinin sağlanmasına çalışılmıştır. Projede, mekan çeşitliliği yaratan, mekan oluşturan, koruma-kullanma alanları düzeni sağlayan bir tasarım gözlenmektedir. Açık alanlar ile konut alanları organik bir ilişki içinde tasarlanmıştır.

Kullanılmayan ve ıslah gerektiren arazilerin bulunduğu Pikku Huopalahti bölgesinde, toplu konut alanları öne çıkarılarak bir yeni yerleşim alanı yaratılmasındaki amaç kent merkezi sürekliliğinin sağlanmasıdır. Kamu mülkiyetindeki alanda konut parselleri kullanıcılara 60 yıllığına kiralanmaktadır. Konut bölgesinin, kentsel yapıyı tamamlayacağı düşünülmüştür. Konut bölgesindeki yapıların yükseklikleri belirlenirken çevredeki doğal ve kentsel peyzaj dikkate alınmıştır.

Bu yeni yerleşim alanı, 1970 tarihli Helsinki Nazım Planlamasına ve bu planın ana vizyonuna uygun olarak hazırlanan ve merkezler sistemi, konut yerleşmeleri yer seçimi ve yeşil kuşak konularını içeren Banliyölere Ait Nazım Planına uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Bu planda yeni yerleşim alanlarının esas olarak mahalle merkezlerine ve demiryolu istasyonlarına yakın konumlarda oluşturulması genel ilkesinden hareket edilmiştir. Planda, banliyölerdeki yeni gelişme alanlarının kentsel yapı ile bütünleşmesinin sağlanması amaçlanmıştır. Yeni yerleşim alanlarının planlaması ve ulaşım problemi çalışma alanlarının planlaması problemi ile birlikte ele alınmıştır. (Kaynak: City of Helsinki, Town Planning Department (1988))



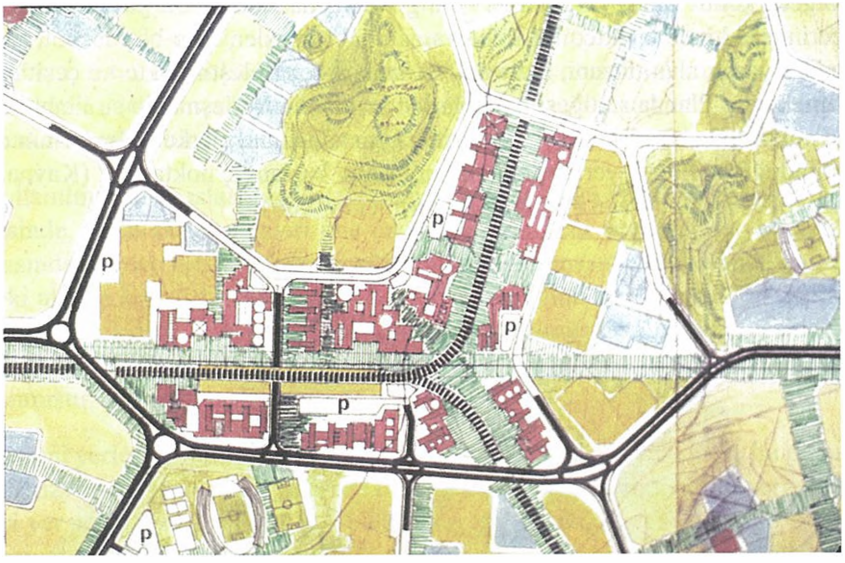
Pikku-Huopalahti Yeni Yerleşim Alanı Kytosuontie Bölgesi (Helsinki)

Bölgede konut alanları ile ticaret ve diğer çalışma alanları bir yaya omurgası üzerinde eklemlenmektedir. Kütleler arasındaki geçişler, dolu-boş düzeni, açık alanlar-yapılı alan düzeni, kamusal mekanları zenginleştirmekte ve çeşitlendirmektedir. Planda su öğesi iyi değerlendirilmiştir. Yerleşmenin su ile buluşma noktasında bir meydan yaratılmıştır. Aynı zamanda, merkez işlevlerinin de bulunduğu bu nokta, yerleşmenin omurgasının başlangıç noktasıdır. (Kaynak: Cirty of Helsinki, Town Planning Department (1986))



Tres Cantos Yeni Kent Projesi (Madrid Metropoliten Bölgesinde yeni kent uygulaması)

Proje 150 Bin nüfusu kapsamıştır. Yeni kentte, sanayi alanları ile bütünleşme, projenin önemli mekansal stratejisidir. Doğal peyzaj ile bütünleşme amaçlanmıştır. Yerleşme merkezi, bir kentsel omurga üzerinde şekillenmektedir. Yaya erişimine öncelik veren ve demiryolu istasyonu üzerinde oluşan bir kent merkezi yaratılmıştır. Merkez belirli bir omurga üzerinde şekillendiğinden, yerleşmenin ortasından geçen karayoluna karşın, merkez ile karayolunun ötesinde yer alan parçaların ilişkisini kurmak zor olmamaktadır. Kentsel omurgaları, merkezler , alt merkezler ve bölgeler arasında ilişkilerin belirli bir sistem içinde düzenlenmesine olanak sağlamaktadır. (Kaynak: Planeamientos Urbanisticos Generales (1980))



Eryaman Yeni Yerleşim Alanı Projesi , merkez bölgesi şematik gösterim (Ankara)

1/5000 ölçekli planda merkez bölgesi ayrıntılı olarak gösterilmektedir. Kent merkezi şeması, kent merkezinin ayrıntılı tasarım aşamasında ne yönde ve hangi biçimde gelişeceği konusunda genel çerçeve sunmaktadır. Kent merkezi, toplu taşın hattı ve ana yaya yolundan oluşan omurga üzerinde biçimlenmektedir. Bu kentsel omurga, bölgeleme düzeninin yanı sıra açık alanlar- yapı ilişkisini ve taşıt-yaya dolaşım sistemini tanımlamaktadır. Merkez kullanımlarının dağılımı ve biçimi, semtlere ve mahallelere yönlenmeye katkıda bulunmaktadır. Kent merkezindeki şematik kütle gösterimi, yaya yolu üzerinde biçimlenen yapı düzenini anlatmaktadır. (Kaynak:Keskinok (2006))



Batıkent için kentsel sistem ve kent merkezi önerisi (gerçekleşmemiştir)

1/5000 ölçekli plan şemasında, yaya erişebilirliği, merkezler ve alt merkezler ilişkisi, yeşil alan sistemi, mahalleler ve komşuluk birimlerinin dağılımı gösterilmektedir. Planda, kent merkezi, toplu taşın hattı ve ana yaya yolu üzerinde biçimlenmektedir. Taşıt yolları merkezi çevrelemektedir. Toplu taşın durakları, merkezi yerleri tanımlamaktadır. Merkezler ve alt merkezlerin oluşumunda yürünebilirlik ilkesi izlenmiştir. 1/5000 ölçekli planda, Batıkent merkezine ilişkin ayrıntılı tasarıma yol gösterecek bir şema geliştirilmiştir. Şematik düzeyde de olsa, merkez, mahalleler ve semtlerin mekansal örgütlenmesine ilişkin ayrıntılı tasarımın dayanabileceği bir kentsel omurga geliştirilmiştir. Yürünebilirlik ilkesinden hareketle yaya sistemi oluşturulmuştur. Merkezi yerler, toplu taşın ve yaya erişebilirliği ilkelerinden hareketle oluşturulmuştur. Metropoliten Kent Merkezi ile ilişki, toplu taşın sistemi ile kurulmaktadır. Yaya sistemi ile yürünebilir bir kent yaratılmaya çalışılmıştır. (Kaynak:Keskinok (2006))



Malatya-Akçadağ Toplu Konut Alanı



İzmir-Uzundere Gecekondu Dönüşüm Uygulaması

Eğim ve diğer yer yapısına ait özellikler, alt edilmesi gereken fiziksel veriler olarak görülmektedir.



Karabük-Fatih Mahallesi Toplu Konut Alanı

Toplu konut uygulamasında, su kenarı, toplu konut alanının çevre kalitesine katkıda bulunacak iken, tümüyle dışlanmıştır. Toplu konut alanının tasarımı kıyı oluşturmamaktadır. Konutların tek düze dağılımı, mekanı tek tipleştirmekte/aynılaştırmaktadır.



İstanbul-İkitelli Toplu Konut Alanı



İstanbul-Pendik Toplu Konut Alanı



Erzurum- Yıldızkent Gecekondu Dönüşüm Uygulaması



Küçükçekmece-Halkalı Gecekondu Dönüşüm Uygulaması

Farklı kentsel dokular arasındaki geçişler, önemli bir tasarım problemidir. Gecekondu dönüşüm uygulamalarında, aşırı yoğunluklarla oluşturulan çok katlı konut bölgeleri, mekan zenginliği açısından gecekondu alanlarına ne denli seçenek oluşturabilmiştir?



Erzurum-Ilıca Mahallesi Toplu Konut Alanı



Erzincan Çarşı Mahallesi Geçitköyü Gecekondu Dönüşüm Uygulaması



Bursa-Yıldırım Mahallesi Toplu Konut Alanı



Burdur-Yenimahalle Toplu Konut Alanı



Tatvan Karşıyaka Mahallesi Toplu Konut Alanı



Bartın-Kaynarca Mahallesi Toplu Konut Alanı



Bayburt-Şingah Mahallesi Toplu Konut Alanı



Artvin-Seyitler Köyü Toplu Konut Alanı



Ankara-Mamak Toplu Konut Alanı



Adana-Yüreğir Toplu Konut Alanı



Besni Toplu Konut Alanı



Adıyaman Toplu Konut Alanı



Ankara-Eryaman Toplu Konut Alanı



Fatsa-Şerefiye Toplu Konut Alanı

Türkiye'den toplu konut örnekleri

Toplu konut uygulamalarında 'bina kalitesi' kavramı vardır. Buna karşın, 'mekânın kalitesi' göz ardı edilmektedir. Çoğu uygulamada, 'mekânın örgütlenmesi', kentle ilişki, kentle bütünleşme gibi bir sorunsalın oluşturulmadığı gözlenmektedir.

Farklı coğrafi koşullara sahip kentlerde olmalarına karşın, toplu konut uygulamalarında yere özgü olma gibi bir arayış yoktur. Kentlerin bulunduğu bölgelerin doğal ve tarihsel özellikleri, topografik vb özellikleri dikkate alınmamaktadır. 'Kıyı kenti', 'sanayi kenti', 'liman kenti' vb farklılıklar göz ardı edilmektedir. Bu özelliklerin, toplu konut kullanıcılarının gereksinmelerine ne şekilde yansıyabileceği gibi konuların, tasarım sürecine aktarıldığını gösteren herhangi bir ipucu elde edilememektedir. Üçüncü boyuttaki olanakların yüksek olduğu yerler ile bu olanakların sınırlı olduğu yerlerdeki tasarımlar aynılaşmakta/tek tipleşmektedir



Pasilankatu (Helsinki) Toplu Konut Bölgesi

Bu toplu konut bölgesinde mahalle/semt merkezi, karma kullanımlıdır. Arkadlı yapıların bitişik düzende bir araya gelişi, mekanı zenginleştirmekte ve nitelikli bir kentsel çevre oluşturmaktadır. Merkezin karma kullanımlı niteliği, mekanın gün boyu kullanılabilirliğini artırmaktadır. Arkadlı yapılar arasındaki süreklilikler, yönlendirme olanakları yanı sıra soğuk iklimde rahat alışveriş ortamı sağlamaktadır. (Kaynak: Helsinki City Planning Department (1988))



Pasilankatu (Helsinki) Toplu Konut Bölgesi

Konut çevresindeki gerek yapı kütlelerindeki gerekse yaya yol sistemindeki süreklilik ve hareket, güçlü yönlenme olanakları yaratmaktadır. Bu aynı zamanda, kamusal ve yarı kamusal mekanların çeşitlenmesine izin vermektedir. (Kaynak: Helsinki City Planning Department (1988))



Pikku-Huopalahti Yeni Yerleşim Alanı (Helsinki)

Toplu konut bölgelerinde nasıl bir kent biçimi ve bunun varolan kentsel çevre ile nasıl bütünleşeceği, kent planlamanın ve tasarımın konusudur. Bunların yanı sıra, kentin parçaları arasında bütünleşme sağlanmasının bir aracı olarak toplu konut alanlarından yararlanılabilir. Bu durumda, toplu konut alanının ve toplu konut alanı içinde geliştirilecek diğer kullanımların, kentsel bütünleşmeye katkıda bulunacak biçimde tasarlanmaları gerekir. (Kaynak: City of Helsinki, Town Planning Department (1988))



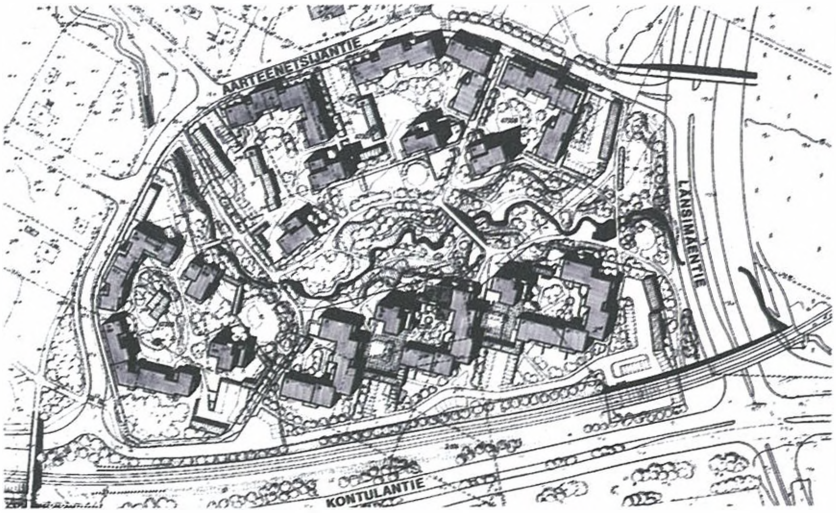
Pikku-Huopalahti Yeni Yerleşim Alanı Korppaanmaki Bölgesi (Helsinki)

Toplu konut alanlarında kentsel peyzaja ilişkin imgeler yaratılması bir anlamda kentsel alanı tasarlamak demektir. (Kaynak: The City of Helsinki, City Planning Department (1989))



Pasila Toplu Konut Alanı (Helsinki)

Toplu konut alanında farklı konut ve kentsel doku tasarımları, aynı zamanda işlevsel bir mekan çeşitliliğine ve farklılaşmasına izin vermektedir. (Kaynak: The City of Helsinki, City Planning Department (1989))



Vesala Yeni Yerleşim Alanı (Helsinki)

Helsinki kent merkezine 14 km uzaklıkta yer almaktadır. Kısmen yapılaşmış olan bölgede, toplu konut alanları, Helsinki kenti metro sisteminin parçası haline getirilmiştir. Bu şekilde kentsel bütünleşme sağlanmakta ve bölge geliştirilmektedir.

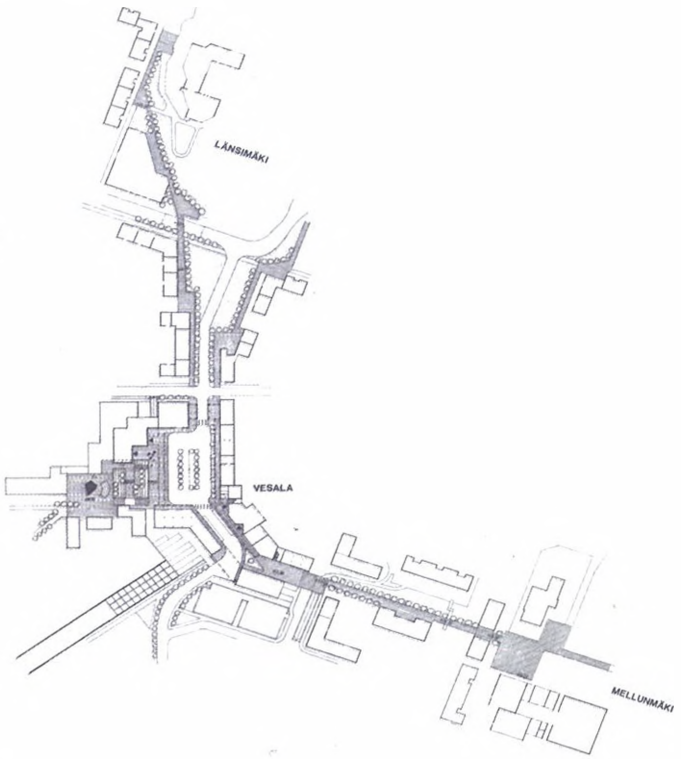
Planlama alanı içindeki yapılaşmış alanlar ile toplu konut alanlarının hem işlevsel olarak hem de kent peyzajı açısından bütünleştirilmesi amaçlanmıştır. Yapılaşmış alandaki merkezler ile planlanmış alanlardaki merkezler birbirleriyle, işlevsel farklılaşmaları dikkate alınarak bütünleştirilmişlerdir.



Vesala semti, Helsinki metrosunun erişim alanında yer almaktadır. Metro istasyonunun yeri, tüm komşuluk birimlerine hizmet sunacak şekilde belirlenmiştir.

Çok katlı yapı kümeleri, meydan ve meydancıklar ve avlular oluşturacak biçimde birbirleriyle eklemlenmekte ve bir doku oluşturmaktadır. Bu meydan ve avlular, aynı zamanda alanın omurgasını oluşturan dere yatağı boyunca ilerleyen yeşil alana açılımlar sunmaktadır.

Alanın içe dönük ortamında doğal çevreyle uyum sağlanırken, dışa dönük dünyasında (ana taşıt yollarına bakan yönlerde) yapı düzeni ile kentsel doku sürekliliğine katkıda bulunulmaktadır. Yapı gruplarının bir araya gelişi, ortak alan tanımlamakla birlikte kapalı sistem özelliği göstermemekte, üst ölçekteki ortak alan sistemini oluşturmaktadır. Planda su öğesi peyzaj olanakları yanı sıra birleştirici bir öğe olarak değerlendirilmiştir. (Kaynak: Helsinki City Planning Office (1984))



3

Yeni yerleşim alanlarında kentsel omurgalar (Helsinki)

Yaya yolu, Vesala, Mellunmaki ve Lansimaki komşuluk birimlerinin hizmet merkezlerini bağlamaktadır. Vesala'daki metro istasyonu aynı zamanda trafik değişim noktasıdır. (Kaynak: Helsinki City Planning Office (1984))

ÜLKEMİZDE MİLLİ PARKLAR KANUNU KAPSAMINDA KALAN DOĞA KORUMA ALANLARINDA PLANLAMA DENEYİMİ VE ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA MESLEK ALANINDAKİ YERİ

(Uzun Devreli Gelişme Planları örneğinde)

AYŞE IŞIK EZER

(Y.Şehir Plancısı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Çevresel Etki Değerlendirme ve Planlama Genel Müdürlüğü, Planlama Daire Başkanlığı)

GİRİŞ

Mevcut yasal düzenlemelerimiz içinde 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu kapsamında uluslararası ve ulusal nitelikte kaynak değerlerine (doğal, kültürel, tarihi ve arkeolojik) sahip alanlara milli park, tabiat parkı, tabiatı koruma alanı ve tabiat anıtı olmak üzere dört farklı "doğa koruma alanı" statüsü verilmektedir .

Ülkemizde milli park vb doğa koruma alanlarında planlama süreci 1. Dünya Milli Parklar Kongresinden sonra başlamış, 1972 yılında Amerika Milli Parklar İdaresi ile işbirliği halinde Mülga Orman Bakanlığında kurulan teknik ekip tarafından devam ettirilmiştir. Planlar birçok meslek uzmanının birlikte çalışması ile hazırlanmış, planlama gurubunda "Park Plancısı" tanımına yer verilmiştir.

Planlama mevzuatının temelini oluşturan 3194 Sayılı İmar Kanunu ve ilgili yönetmelikleri ile bu düzenlemelere göre hazırlanan "İller Bankası İmar Planlarının Düzenlenmesi ile İlgili Teknik Şartlaşma" Ülkemizde halen uygulandığı şekliyle planlama yaklaşımını, esaslarını ve sürecini tanımlamaktadır. Bu düzenlemelerde, amacı ne olursa olsun hemen her türlü ve ölçekte yapılan arazi kullanım kararı getiren planlarda veya sektör planlarında (turizm, ulaşım vd), doğal kaynaklar "kullanım" amaçları doğrultusunda ele alınmaktadır. Bu

bağlamda "koruma planı" sadece tarihi veya arkeolojik kaynak değerlerinin bulunduğu alanlar için yapılmış, doğa koruma alanları görmezden gelinerek turizm veya rekreasyon alanı olarak değerlendirilmiş, "doğal sit" alanı olan yerler imar planlarında ayrıca yer almış, ancak bakış açısı ve planlamayı ele alış biçimi değişmemiştir.

Milli Parklar Kanununun "Planlama" başlıklı 4. Maddesinde, İmar Kanunun "İstisnalar" başlıklı 4. Maddesinde yeralan hükümlerle milli park vb doğa koruma alanlarında yapılacak planların planlama mevzuatı ile ilişkisinin kurulması, yasal olarak, doğa koruma alanlarında yapılan planları doğrudan şehir planlama meslek alanı içine sokmuştur.

Ancak;

- Şehir ve bölge planlama eğitiminin içeriği,
- Mevcut planlama bakış açısı ve yaklaşımının, özellikle 1980 sonrası, neoliberal politikaların benimsenmesi ile başlayan süreçte, planlamanın piyasa/rant kaygısı ile şekillenen "imar" kıskacına girmesi,
- Bugüne kadar insanın ihtiyacı için "nasıl kullanabiliriz" anlayışının temel belirleyici olduğu planlama yaklaşımında, doğal kaynakların da aynı bakış açısı ile ele alınması,
- Bitki örtüsü adı altında biyolojik ve ekolojik özelliklerin göz ardı edilmesi, jeolojik, jeomorfolojik yapının sadece "sakınca" açısından değerlendirilmesi,
- Son yıllarda ortaya çıkan ve büyük ölçüde kabul gören "sürdürülebilirlik" kavramının "koruma" kavramı yerine kullanılarak, adeta doğal kaynakların kullanım gerekçesini oluşturması,

"doğa koruma alanlarında" planlama konusunun şehir ve bölge planlama meslek alanının gündemine girmesini engellemiştir.

Birçoğu sadece kısa dönemli rant kaygısıyla biçimlendirilen imar planlarında (1/25.000 ölçekli çevre düzeni planı, 1/5.000 nazım imar planı, 1/1.000 ölçekli uygulama imar planı vb), imar kanunu gereği yerleşim alanları içinde ayrılması zorunlu yeşil alanların ayrılmaması veya mevcutlarının rant nedeniyle yok edilmesi sonucunda; doğal alanlar kentsel gelişme, orman alanları da yeşil alanlar için rezerv olarak görülmektedir. Sadece mülkiyetin ölçüt olarak değerlendirilmesi sonucunda; doğal karakteri korunacak alanlarda, tarım alanlarında, hatta zeytinliklerde ve son olarak orman alanlarında "...özel mülkiyete konu araziler..." şeklinde tanımlanan hükümler ile ortaya çıkan sıçramalı gelişme, doğal alanlarda yırtılmalara yol açtığından doğal kaynaklar işlevlerini yitirmektedir. Ayrıca "doğa koruma alanları" statüsüne alınmış yerler tescilli

rekreasyon alanı olarak algılanmaktadır.

Bugüne kadar "imar" kıskacında kalan planlamanın son dönemde de "kentsel dönüşüm" adı altında yapılan uygulamalarla bütünsel yaklaşımı da ciddi darbe almış, plan kavramı adeta proje yerine kullanılmaya başlanmıştır.

Tüm bu gelişmeler içinde, şehir ve bölge planlama mesleğinin çok yeni tanıdığı "doğa koruma alanları" için yapılan Uzun Devreli Gelişme Planının (UDGP) yaklaşımı hem meslek alanı açısından hem de özellikle doğal kaynakların planlamada ele alınış biçimi açısından önemli katkı sağlayabilir.

Bu makalede; öncelikle ülkemizde milli park vb korunan alanlarda planlama deneyimi genel hatlarıyla aktarılmıştır. Bugünkü yasal düzenlemelere göre Milli Parklar Kanunu kapsamında ilan edilen "doğa koruma" alanlarında yapılan "uzun devreli gelişme planı"nın niteliği, yaklaşımı, izlenen süreç, diğer meslek disiplinleri ile ilişkisi, mevcut imar planından ayıran özellikleri, şehir ve bölge planlama meslek alanındaki yeri, plancının rolü Dilek Yarımadası –B.Menderes Deltası Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı örneğinde açıklanmıştır.

DOĞA KORUMA ALANLARINDA PLANLAMA DENEYİMİ

Ülkemizde doğa koruma alanlarının ayrılması işlemi için yasal düzenlemeler açısından iki dönemden söz etmek olasıdır. 1960 yılarına dayanan milli park planlama deneyimi de bu iki dönemi belirleyen yasal düzenlemedeki değişikliğe koşut olarak farklılaşmıştır.

Milli park alanları, 2873 sayılı Milli Parklar Kanununun 1983 yılında yürürlüğe girmesine kadar 6831 sayılı Orman Kanununun 25. Maddesine göre ilan edilmekteydi. İlk milli park ilanının yapıldığı 1958 yılından 25 yıl sonra, doğa koruma alanlarının ilanı, planlanması, korunması ve yönetilmesine ilişkin olarak tüm düzenlemeleri içeren ve amacı sadece "koruma" olan Milli Parklar Kanununun yürürlüğe girmesiyle yeni bir dönem başlamış, milli park vb alanların planlanması 3194 sayılı İmar Kanunu ile ilişkilendirilmiştir.

Bu nedenle, yasal düzenlemedeki köklü değişimin yansıtılabilmesi için, Uzun Devreli Gelişme Planı yapımında izlenen süreç gerek yasal düzenleme, gerekse yaklaşım açısından Milli Parklar Kanunu öncesi ve sonrası olmak üzere iki dönemde ele alınmıştır.

1983 Milli Parklar Kanunu Öncesi

Ülkemizde ilk milli park ilanı 6831 sayılı Orman Kanununun 25.maddesine dayanılarak 1958 yılında Yozgat Çamlığı Milli Parkı ilanı ile gerçekleşmiştir.

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak, Türkiye 1962 yılında 1. Dünya Milli Parklar Kongresine katıldığında milli parka sahip sayılı ülkelerden birisiydi.

Ülkemizde milli park vb doğa koruma alanlarında planlama süreci 1. Dünya Milli Parklar Kongresinden sonra başlamıştır.

İlk milli park planı olan ve 1964 yılında yapılan Uludağ Milli Parkı Uzun Vadeli Kalkınma Planının Başlangıç başlıklı bölümünde de belirtildiği gibi *"Birinci Dünya Milli Parklar Konferansında alınan kararlardan 12 Numaralı Tavsiye'de şöyle denilmekteydi: Birinci Dünya Milli Parklar Konferansı, Tabiatın Korunması Uluslararası Birliğinin kendi programlarını geliştirmek isteyen memleketlere yardım amacı ile park planlaması konusunda bir komite kurulmasını ve özellikle aşağıdaki noktalar üzerinde önemle durulmasını sağlamak ihtiyacını incelemesini tavsiye eder..."* . Bu tavsiye üzerine Park Sistemleri Planlama Komitesi kurulmuştur.

Bu plan çalışmasından önce Uluslararası Milli Parklar Komisyonu üyeleri tarafından 1958 yılında Uludağ ile ilgili araştırma raporu ve 1963 yılında da "Türkiye'de Parklar ve Açıklık Arazinin İdaresi-Bir Memleket Raporu" adlı bir rapor olmak üzere iki araştırma yapılmıştır . Yine Önsözde de belirtildiği şekilde, Türk Hükümetinin Uluslararası Milli Parklar Komisyonundan talebi doğrultusunda, Uludağ Milli Parkı planının yapımı için Kanada Milli Parklar Planlama Dairesi Şefi görevlendirilmiş, 2 ay süre ile Türkiye'de çalışarak Uludağ Milli Parkı planını hazırlamıştır. Uludağ Milli Parkı planı 1964 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından onaylanmıştır. Bu plan Uluslararası Milli Parklar Komisyonunca Dünya Tabiatını Koruma Birliği dahil 127 ülkeye örnek plan olarak gönderilmiştir.

Uludağ Milli Parkı plan çalışmasından yaklaşık 6 yıl sonra Dünya Bankası ile işbirliği çerçevesinde; 1968–1971 yılları arasında birçok alan için ABD Milli Parklar Dairesinin ve Milletlerarası Kalkınma Dairesinin (USAID) işbirliği ile Uzun Vadeli Gelişme Planı yapılmıştır. Planlar, ABD Milli Parklar Dairesinin işbirliği ve Milletlerarası Kalkınma Dairesinin (USAID) yardımları ile 1960'lı yılların sonlarında (1968-1969) başlanıp, 1971 yılında tamamlanmıştır. Bu planların en önemli özelliği aynı zamanda alanların milli park ilan edilmesi amacıyla hazırlanmasıdır. Bu nedenle planlar; koruma tedbirleri, korunan alanlardan halkın yararlanması, geliştirme, tanımlama, genel idare ve milli park hizmetlerinde bir makro plan karakterinde rehber olarak kullanılacak, nihai bir plandan çok teklif ve gelişmeleri tespit eden, alanların resmi statüye kavuşmasından sonra yürürlüğe giren planlardır.

Plan çalışması yapılarak milli park olarak önerilen alanlardan ilk etapta Termessos M.P., Kovada Gölü M.P., Beydağları Sahil M.P., Köprülü Kanyon M.P., Göreme Tarihi M.P., Boğazköy Alacahöyük M.P., Spil Dağı M.P., Ge-

libolu Yarımadası Tarihi M.P., Munzur Vadisi M.P. ve Troya Tarihi M.P ilan edilmiş, hazırlanan planlar yürürlüğe girmiştir. Bu dönemde planlama çalışmalarının tamamlandığı, fakat orman alanı dışında olup 6831 sayılı Orman Kanunu gereği, orman rejimi içine alınmadığından ilan edilememiş sahalar da mevcuttur.(Fotoğraflar Beydağları Sahil MP, Göreme Tarihi MP, Munzur Vadisi MP)

1958- 1983 Yılları Arasında Yapılan Planlarda İzlenen Yöntem:

Uludağ Milli Parkı için hazırlanan planın, hem ilk plan olması açısından hem de hazırlanış biçimi açısından diğer planlardan ayrı olarak değerlendirilmesi yerinde olur. O dönemde ülkemizde korunan alanlara için hazırlanacak plan içeriği ve niteliği açısından yasal ve teknik bir düzenleme olmadığından, Kanada milli parklarında uygulanan yöntem kabul edilerek yabancı uzmanların yaklaşımı benimsenmiştir. Buna göre, mevcut verilerin gözlemsel arazi çalışması ile deneyimli uzman tarafından değerlendirilmesi yöntemi ile plan elde edilmiştir. Uluslararası Milli Parklar Komisyonu üyeleri tarafından hazırlanan Uludağ ile ilgili Araştırma Raporu (1958) ile "Türkiye'de Parklar ve Açıklık Arazinin İdaresi-Bir Memleket Raporu" (1963) adlı raporların verileri kullanılmıştır. Planlama ekibi: Uluslararası Milli Parklar Komisyonu Danışman Plancısı sıfatıyla Kanada Milli Parklar Planlama Dairesi Şefi, danışman plancının yardımcısı ve tercüman (uzmanlık konusu belirtilmemiş), Uludağ Milli Parkı Bölge Şefi, desinatör ve kâtipten oluşmuştur. Danışman plancı dışındakiler Bakanlık personelidir. Plan dokümanında milli park sınırını gösteren şematik harita dışında harita kullanılmamıştır. Uygulama planlarına atıfta bulunulmuştur.

Planın diğer önemli özelliği milli park ilanından önce yapılmasıdır. Plan çalışması aynı zamanda milli park ilan edilecek alanın belirlenmesi sürecini de kapsamaktadır. Bu nedenle, plan; koruma tedbirleri, geliştirme, korunan alanlardan halkın yararlanması, genel idare ve milli park hizmetlerinde bir makro plan karakterinde rehber olarak kullanılacak, nihai bir plandan çok gelişmeleri tespit eden tavsiye plan niteliğindedir. Plan, sahanın 1964 yılında milli park olarak ilan edilmesiyle yürürlüğe girmiştir.

ABD Milli Parklar Dairesi ile birlikte yapılan planlarda da benzer süreç izlenmiştir. Bu planlarda da Uludağ Milli Parkı plan çalışmasında izlenen yaklaşımın benzeri izlenmekle birlikte önemli farklılıklar da görülür.

Bu çalışmalarda da, uzun devreli gelişme planları ilandan önce yapılmış, milli park etüdü ile plan çalışması eş zamanlı olarak yürütülmüştür.

Planın tek bir uzman yerine, yabancı ve Türk uzmanlardan oluşturulan planlama ekibi tarafından yapılması en önemli farklardan birisidir. Planlama eki-

binde, jeomorfolog, arkeolog, mimar, orman mühendisi, sosyolog, jeolog gibi birçok meslek disiplininden uzman yer almıştır. Ayrıca, ekip içinde milli park plancısı tanımı da görülmektedir.

Diğer bir fark da, planın fiziki plan özelliğinin belirginleşmesi ile harita kullanımında görülmektedir. Bu planlarda 1/25.000 ölçekli topografik haritalar kullanılmıştır. Arazi kullanım kararları getirilmiş, yapılaşma karaları getirilen alanlar için uygulama imar planlarına atıfta bulunulmuştur. Bu açıdan değerlendirildiğinde UDGP'nın üst ölçekli fiziki plan niteliği açıklık kazanmıştır.

Planlama sürecinde klasik planlama aşamaları izlenmiştir. Gözlemsel arazi çalışması ile mevcut durum tespiti yapılmıştır. Tüm uzmanlık konuları birlikte değerlendirilerek kaynak değerleri belirlenmiş, tüm verilerin değerlendirilmesinden sonra karar sürecine geçilmiştir. Bu çalışmada da mevcut verilerin tecrübeye dayalı değerlendirilmesi açısından uzmanlık deneyimi ön planda tutulmuştur. Periyodik çalışma yapılan biyolojik ve ekolojik veriler açısından da değerlendirildiğinde; uzmanlık ön planda olup, etüt çalışması ile birlikte yürütüldüğü için mevcut veriler değerlendirilmiş, periyodik çalışma gerektiren bilimsel araştırmalar daha sonraya bırakılmıştır.

Planların hepsinin ortak özelliği, alanların kaynak değerlerinin korunması ve devamlılığının sağlanması için plan karar ve hükümlerinin getirilmiş olmasıdır. Doğal, kültürel, tarihi ve arkeolojik kaynak değerleri plan karar ve hükümlerinin temel belirleyicisidir. Tüm planlarda bölgeleme tekniği kullanılmıştır.

Ülke deneyiminde farklı bir yere sahip çalışmalardan birisi de Olimpos- Beydağları Sahil Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı çalışması örneğidir. 1970'li yıllarda başlanan ve Olipmos –Beydağları Sahil Milli Parkının büyük bir kısmını da içeren Güney Antalya Çevre Düzeni Planı çalışması sırasında izlenen süreç, imar planı çalışmalarında doğa koruma alanlarını ve UDGP'nın ele alınış biçimi açısında önemli bir örnek oluşturmaktadır.

Olipmos –Beydağları Sahil Milli Parkı UDGP AID işbirliği kapsamında hazırlanmış ve 1972 yılında sahanın milli park ilan edilmesiyle yürürlüğe girmiştir.

Bu gelişmelere koşut olarak Antalya bölgesinde turizmin geliştirilmesi amacıyla Turizm ve Tanıtma Bakanlığınca imar planı çalışmaları başlatılmıştır. Bu kapsamda Güney Antalya Çevre Düzeni Planının yapımı için mülga "Orman Bakanlığı, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ve İmar İskân Bakanlığı" arasında iki kez protokol imzalanmıştır. 13.04.1974 tarihli birinci protokolün 2. maddesinde; *"....hazırlanacak olan 1/25.000 ölçekli plan ve imar yönetmeliğinin hazırlanması sırasında, Olimpos-Beydağları Sahil Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı'nın göz önünde bulundurulması gerektiği..."*

2-c maddesinde "....Orman Bakanlığının doğal, kültürel, rekreasyonel değerlerin korunması açısından gerekli kısıtlamaları belirlemeye yetkili mercii olduğu.." belirtilmektedir.

Bu protokolden yaklaşık olarak bir yıl sonra 14.03.1975 tarihinde imzalanan ikinci protokolün;

2.2.2. maddesinde "...hazırlanacak olan nazım imar planları ve uygulama imar planlarının hazırlanması sürecinin Orman Bakanlığı ve İmar İskân Bakanlıklarınca izleneceği ve gereken verileri Turizm Bakanlığına ileteceği..."

2.2.3. maddesinde "....Mevcut orman dokusunun geliştirilmesi, sahil erozyonunun önlenmesi ve kumsal alanların düzenlenmesi Milli Park içi yol kararı peyzajının restorasyonu ve düzenlemesi ile gezinti ve yol patikalarının, manzara teraslarının, kamping mesire ve piknik yerlerinin düzenlemesi, Milli Park İdare Ve Tanıtma Merkezlerinin ve işaret ve ikaz levhalarının tanımlanması amacına yönelik planlama çalışmaları Orman Bakanlığınca gerçekleştirilecek, Turizm ve Tanıtma Bakanlığınca hazırlanmakta olan planlarla ilişkisinin kurulması sağlanacaktır..." ifadesi ile Milli Parka yönelik kısıtlamaların ve kararların mülga Orman Bakanlığınca düzenleneceği,

2.3 maddesinde "...Bölge için hazırlanacak olan altyapı projelerinin Milli Park peyzajını zedelememesi için uyulması gereken ölçü ve koşulların Orman Bakanlığınca belirleneceği..."

protokol altına alınarak işbirliği sağlanmıştır. Bu işbirliği sonucunda Olimpos-Beydağları Sahil Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı karar ve hükümlerinin Güney Antalya Turizm Gelişim Projesi kapsamında tamamlanan 1974 tarihli Çevre Düzeni Planına aktarılması da sağlanmıştır. ile Bu kurumsal işbirliği ve planlama bakış açısı ile ortaya çıkan sonuç; doğal kaynak değerlerinin korunması ile turizm gelişmesinin çatışan talepleri olmadığı, aksine birbirlerinin gelişmesini desteklediğidir.

Bu süreç, 1982 yılında 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu yürürlüğe girinceye kadar devam etmiştir. 1982 yılından sonra, kitle turizmi taleplerinin belirlediği turizm anlayışı ile yoğunluk artışı ve yeni turizm alanlarının açılması (orman alanlarının tahsisi) yönünde 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planında değişiklikler yapılmış, bu süreç 1988 yılında Olimpos- Beydağları Sahil Milli Parkını 69.800 hektardan 34.425 hektar küçültülen sınır değişikliği ile sonuçlanmıştır. Bu sınır değişikliğiyle Kemer, Tekirova, Beldibi ve Göynük yerleşim alanları ile birlikte Olimpos antik kenti de Milli Park sınırı dışında bırakılmış, Milli Parkın adı Beydağları Sahil Milli Parkı olarak değiştirilmiştir.

Milli Parklar Kanunu Sonrası

1983 yılında 2873 sayılı Milli Parklar Kanununun yürürlüğe girmesi ile doğa koruma alanlarına ilişkin düzenlemeler ilk kez ayrı bir özel kanunla düzenlenmiştir. Yasal olarak planlama açısından da yeni bir dönem başlamıştır. Yasada; milli park, tabiat parkı, tabiatı koruma alanı ve tabiat anıtı olarak tanımlanan doğa koruma alanlarında yapılacak her türlü iş ve işlemlere ilişkin olarak düzenlemeler getirilmiş, bu koruma alanlarında yapılacak planlar da tanımlanmıştır. Milli Parklar Yönetmeliğinin 5. Maddesinde planlamaya temel oluşturan ilkeler belirtilmiştir. Bu ilkeler genel olarak;

Kanun kapsamında ilan edilen alanlarda; Milli Parklar Kanununun 14. Maddesi ile Milli Parklar Yönetmeliğinin 5. Maddesinde *"...doğal ekolojik dengenin bozulamayacağı, yaban hayatının tahrip edilemeyeceği bunlara yol açacak faaliyetlere izin verilemeyeceği, kaynak değerleri ile koruma ve kullanma esaslarının belirlenmesinde, bilimsel ve teknik araştırmalara en geniş ölçüde yer verileceği, kaynakların doğal karakterinin mutlak korunması ve devamlılığının sağlanacağı, doğal denge ve manzara bütünlüğünü bozacak ve doğal çevrenin bakir karakterine uymayan hiçbir faaliyete izin verilemeyeceği, sadece koruma, yönetim, araştırma, ziyaretçi, tanıtım tesislerinin yer alabileceği..."*

şeklinde düzenlenen hükümler uzun devreli gelişme planının temel planlama kriterlerini oluşturmaktadır. Bu ilkeler yazılı olmasa da, Milli Parklar Kanunundan önce yapılan planların da temel ilkeleridir.

2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 1983 yılından sonra yapılan ilk plan, 1991 yılında Başkomutan Tarihi Millî Parkı Uzun Devreli Gelişme Planıdır. Mülga Orman Bakanlığı uzmanlarınca yapılan planda, 1971 yılında yapılan planlarda izlenen süreç aynen uygulanmış, kullanılan teknik değişmemiştir. Jeomorfolog, tarih uzmanı, arkeolog, mimar, orman mühendisi, sosyolog, jeolog gibi farklı meslek disiplini uzmanlarından oluşan planlama ekibi tarafından gerçekleştirilmiştir. Gözlemsel arazi çalışması yapılmış mevcut veriler kullanılmıştır.

Plan hükümlerinde imar planlarında kullanılan teknik ve biçim kullanılmıştır. Genel hükümler bölümünün birinci maddesinde *"...Bu plan ve plan notlarında yer almayan konularda 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu ile Yönetmeliği, 3194 sayılı İmar Kanunu ve Kanunun "Belediye ve Mücavir Alan Sınırları içinde ve Dışında Planı Bulunmayan Alanlarda Uygulanacak İmar Yönetmeliği". "3030 Sayılı Kanun Kapsamı Dışında Kalan Belediyeler Tip İmar Yönetmeliği", "2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu" ve Bu Kanunun "Turizm Yatırım ve İsletmeleri Nitelikleri Yönetmeliği". "2872 sayılı Çevre Kanunu ve Yönetmelikleri" ile yürürlükteki "kıyı mevzuatında" geçen tanımlar ve hüküm-*

ler geçerlidir....." düzenlemesi ile Milli Parklar Kanununun 4. maddesinde hükme bağlanan planlama mevzuatı ile ilişkisi kurulmuştur. Planda bölgeleme tekniği kullanılmıştır. Yine yapılaşma karaları getirilen alanlar için uygulama imar planlarına atıfta bulunulmuştur.

Bu döneme kadar hazırlanan planların planlama ekibinde şehir ve bölge plancısına rastlanmamaktadır. Bunu dönem koşulları açısından değerlendirmek gerekmektedir. Mülga Orman Bakanlığında Milli Parklar Dairesinde ilk Şehir ve Bölge Plancısının çalışmaya başlaması da 1990 yıllarının başındadır.

Uzun Devreli Gelişme Planlarının hazırlanmasında bugünkü anlayış ile izlenen yöntem, kavramsal değerlendirmeler, harita ölçeği, kullanılan teknik açısından planlama mevzuatı ile ilişkilendirilmesi, 1992 yılında, ilk kez Sultansazlığı Tabiatı Koruma Alanı (2005 yılında statüsü Milli Park olarak değiştirilmiştir) Uzun Devreli Gelişme Planının Bakanlık dışında yaptırılmasıyla başlamıştır. Sultansazlığı Tabiatı Koruma Alanı Uzun Devreli Gelişme Planı çalışması Bakanlık dışında yaptırılmış, planlama ekibi 3 adet şehir ve bölge plancısı, 3 adet peyzaj mimarı, jeoloji mühendisi, istatistik uzmanı, biyolog (ornitolog), jeomorfolog, ziraat mühendisi (toprak bölümü), ziraat mühendisi (bitki koruma), desinatör ve bilgisayar operatörü uzmanlarından oluşturulmuş , 9 aylık arazi çalışmaları yapılarak plan çalışması yaklaşık 2 yılda tamamlanmış, Bakanlıkça onaylanarak 1993 yılında yürürlüğe girmiştir.

Plan karar ve hükümleri planlama mevzuatına uygun teknik içerik ve biçimde hazırlanmış, harita ölçeği 1/25000 olarak kullanılmıştır. Planlama kararlarında bölgeleme tekniği kullanılmıştır. Planın uygulaması için yönetim ve organizasyon modeli önerilmiş, planın uygulama programı yapılmıştır.

Mevcut planlama sürecine benzer aşamalarda gerçekleştirilen UDGP planlama sürecinin ayrıntılı açıklama olanağı bulunmadığından aşamalar genel olarak açıklanmış, sadece Uzun Devreli Gelişme Planının mevcut planlama sürecinden ve yaklaşımından temel farklılıkları aktarılmıştır.

UZUN DEVRELİ GELİŞME PLANININ ÖZELLİKLERİ

Tanımı

2873 sayılı Milli Parklar Kanununun 4. maddesinde belirtilen "bu kanun hükümlerine göre Milli Park olarak belirtilen yerlerin özellik ve nitelikleri göz önünde tutularak, koruma ve kullanma amaçlarını gerçekleştirmek üzere, kuruluş, geliştirme ve işlemlerini kapsayan gelişme planı; Kanunun uygulanmasına yönelik olarak hazırlanan Milli Parklar Yönetmeliğinin 11. maddesinde Uzun Devreli Gelişme Planı (UDGP) olarak tanımlanmıştır.

2873 Kanunun 8. Maddesi ile Yönetmeliğin 23.a Maddesinde "Milli Park ve Tabiat Parklarının Uzun Devreli Gelişme Planları kesinleşmeden her hangi bir iznin verilemeyeceği" hükme bağlanmış herhangi bir kullanım, yapı ve tesisin gerçekleştirilebilmesi için öncelikle Uzun Devreli Gelişme Planının yapılması zorunluluğu getirilmiş ve plan tanımı da yapılmıştır.

Planlama Mevzuatı İle İlişkisi

Uzun devreli gelişme planının planlama mevzuatı ile ilişkisi, 3194 sayılı İmar Kanununun İstisnalar başlıklı 4. Maddesinde *"...diğer özel kanunlar ile belirlenen veya belirlenecek olan yerlerde, bu Kanunun özel kanunlara aykırı olmayan hükümleri uygulanır..."* hükmü ve 2873 sayılı Milli Parklar Kanununun 4. Maddesinde *"...imar uygulama planları milli park gelişme planı hüküm ve kararlarına uygun olarak hazırlanır.."* hükmü ile kurulmuştur.

Ayrıca Milli Parklar yönetmeliğinin 12. Maddesinde *"... Milli Park uzun devreli gelişme planı uyarınca iskan ve yapılaşmaya konu olan yerler için..... imar mevzuatına uygun imar uygulama planları, milli park uzun devreli gelişme planı hüküm ve kararlarına uygun olarak, hazırlanır veya hazırlattırılır; Bayındırlık ve İskan Bakanlığının onayı ile yürürlüğe girer....."* hükmünde de yapılaşmaya konu olan yerler için imar uygulama planlarının yapılacağı ve Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca onaylanacağına ilişkin düzenlemeler UDGP'nın fiziki plan niteliği ile üst ölçekli plan niteliğini açıkça belirlemektedir .

Amacı ve Hedefleri

Uzun Devreli Gelişme Planı, amacı sadece "koruma" olan Milli Parklar Kanunu kapsamındaki milli park, tabiat parkı, tabiatı koruma alanı ve tabiat anıtı olarak ilan edilen doğa koruma alanlarına koruma statüsünü kazandıran özelliklerinin korunması için en önemli araçtır. Bu açıdan değerlendirildiğinde nitelik ve teknik özellikler açısından aynı planlama süreci izlenmekle birlikte amaç farklılığı verilerin ele alınış biçimini ve değerlendirme bakış açısını da değiştirmektedir. Bu değişiklik plan karar ve hükümlerine yansımaktadır.

Uzun Devreli Gelişme Planının temel amacı, koruma statüsüne alınan alanlarda kaynak (doğal, kültürel, arkeolojik ve/veya tarihi) değerlerinin devamlılığını sağlayacak koruma kullanma dengesinin tesis edildiği yönetim planının hazırlanmasıdır. Bu temel amaca ulaşabilmek için belirlenen plan hedefleri;

- Kaynak değerlerinin korunması ve devamlılığının sağlanması,
- Koruma kullanma dengesini sağlayacak arazi kullanma kararlarının

geliştirilmesi,

- Yöre halkının sosyo-ekonomik kalkınmasına ivme verilmesi,
- Uygulanabilir plan için hukuksal zeminin ortaya konulması,
- Koruma alanları ile etkileşim halinde olan bölge halkının sosyo-ekonomik kalkınmasına olanak verecek arazi kullanım kararlarının belirlenmesidir.

Kaynak Yönetimini İçeren Stratejik Plan Özelliği İle Birlikte Fiziki Plan Niteliğindedir, Yönetim Organizasyonu Önerir: Kaynak değerlerinin (doğal, kültürel, tarihi, peyzaj) etkin korunması, devamlılığının sağlanması, korunan alan ile etkileşim halinde bulunan yerleşim alanlarının olumsuz etkilerinin en aza indirilmesine ve denetiminin sağlanarak UDGP'nın uygulanabilmesine yönelik olarak koruma, denetleme, uygulama stratejileri ve yönetim (alan yönetimi) organizasyonu önerir.

Uzun Devreli Gelişme Planları Analitik Etüt (Mevcut Durum Tespiti) Raporu ile elde edilen verilerin değerlendirilmesi sonucunda mekânsal plan kararları (arazi kullanma veya kullanmama kararları) belirlediği için raporu ile bütün üst ölçekli fiziki plandır. Uygulama stratejilerini ve uygulama etaplarını içerir.

Uygulama proje ve/veya program tarif eder: UDGP uygulamayı yönlendiren, kısıtlayan ana ilkeleri tanımlar. Her plan kararı ve plan hükmü bir uygulama imar planı, projesi ve/veya mekânsal olmayan uygulama programını tarif eder.

Plan kararları süreklilik ve esneklik taşır: Üst ölçekli plan niteliğindeki Uzun Devreli Gelişme Planları belli bir zaman kesitinde yapılan tespit çalışmalarına dayanılarak hazırlamakta ve kesin hükümler içermektedir.

Teknik hata veya yasal değişiklikler dışında, üst ölçekli plan niteliğindeki bu planlarda tanımlanan/belirlenen kararlarda;

- Uygulama plan, proje ve programlarının sonuçlarına,
- Değişen özelliklerin (doğal veya dış etkiler) tespit edilmesine,
- Uzun dönemde yapılacak biyolojik ve ekolojik çalışmalara,
- İzleme (her konu da) çalışmalarının sonuçlarına,

bağlı olarak, tespit edilen sorunlar gerekçelendirildikten sonra gerekirse, yapım ve onay süreci aynı olmak üzere plan kararları revize edilebilir.

Disiplinlerarası çalışmayı gerektirir: Koruma statüsüne gerekçe oluşturan kaynak değerlerine ilişkin çalışma sonuçları planlamanın temel verilerden biri olduğundan; kaynak değerlerine ilişkin çalışmalar ilgili uzmanların fiili katılımı ile gerçekleştirilir.

Şehir Plancısı, Jeomorfolog, Hidrolog, Hidrojeolog, Jeoloji Mühendisi, Ekolog, Sistematik Botanik, Zoolog, Ornitolog, Balık Uzmanı, Entamolog, Omurgalı Uzmanı, Limnolog, Orman Mühendisi, Su Ürünleri Mühendisi, Ziraat Mühendisi, Mimar, Peyzaj Mimarı, Çevre Mühendisi, Arkeolog, Soyolog vd. uzmanlık konusu ve sayısı alanın ana kaynak değerlerine göre değişebilir.

Geri beslemeli sürece sahiptir: Analiz sentez ve planlama olarak özetlenebilecek temel üç aşamada gerçekleştirilen planlama sürecinin her yeni aşaması, bir önceki aşamalara geri dönüp değerlendirme yapılarak sonuçlandırılır.

Veri tabanı oluşturur: Veri toplama çalışmalarında aynı yöntemin kullanılması sonucu (özellikle biyolojik ve ekolojik kaynak değerlerine ilişkin) karşılaştırılabilir ve değerlendirilebilir standart veri tabanı oluşturulmasını sağlar.

DİLEK YARIMADASI –B.MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI ÖRNEĞİNDE UDGP'NINDA İZLENEN SÜREÇ

Yukarıda kısaca özellikleri aktarılan UDGP planlama sürecinde hangi uzmanlık konularında nasıl çalışıldığı ve bu verilerin ele alış biçimi ile elde edilen verilerin nasıl değerlendirilerek planlamaya aktarıldığı konusunda tüm uzmanlık konularının burada anlatılma olanağı bulunmamaktadır. Bu nedenle jeomorfolojik evrim ve yerleşim alanının gelişme alan ihtiyacına yönelik yapılan çalışmalar örneklenmiştir.

Genel Bilgi

Planlama alanı, Aydın İli Söke ve Yenihisar İlçeleri sınırları içinde kalan Dilek Yarımadası-B.Menderes Deltası Mili Parkı alanı toplam yaklaşık 27.675 ha büyüklüğündedir. Milli Parkın ana kaynak değerini Dilek Yarımadası ve Büyük Menderes nehrinin oluşturduğu en genç delta bölümü oluşturmaktadır. Milli Parkın sahip olduğu jeomorfolojik yapının ortaya çıkardığı; deniz seviyesinden başlayan sucul ekosistem ile yüksekliği 1200m'yi bulan dağlık ormanlarının oluşturduğu ekosistem çeşitliliği Akdeniz havzasında en zengin ekolojik bütünlüğü temsil etmektedir. Milli Park alanı; deniz, lagünler, tuzlu araziler, tatlı ve acı kaynak suları, tarım alanları ve zeytinlikler, makilikler, ormanlar, köy çevreleri ve tepe grupları olmak üzere çok farklı biyotoplara da sahiptir. Bu zengin ekosistem, içinde zengin bitki ve hayvan çeşitliliğini de barındırmaktadır. Yarımada kıyıları Akdeniz foku barınma noktalarından

birisidir. Büyük Menderes Deltasında tespit edilen 254 kuş türünden, 70 türünün kuluçkaya yattığı tespit edilmiştir. Dünyada nesli tehlike altında olan ve sadece 4000-4500 civarında erişkin bireyin kaldığı tahmin edilen Tepeli Pelikan (Pelecanus crispus) adlı türün dünyadaki üçüncü büyük kolonisi için kuluçka alanıdır.

Eski Doğanbey köy yerleşik alanı Milli Parkın kültürel kaynak değeridir. Milli Park statüsü yanı sıra Büyük Menderes Deltası aynı zamanda 1994 yılında 3789 sayılı karar ile I. Derece Doğal Sit Alanı, Eski Doğanbey köy yerleşik alanı da I. Derece Kentsel Sit Alanı olarak tescil edilmiştir.

Rekreasyonel kaynak değeri olarak; Milli Park alanının Yarımada kısmında bulunan ve Kalamaki Plajları olarak tanınan Aydınlık, İçmeler, Kavaklı ve Karasu Koylarını turizm sezonunda günde ortalama 10.000 kişi ziyaret etmektedir. Ayrıca Yarımadada iki adet yürüyüş güzergâhı düzenlenmiştir.

Milli Park alan içinde kalan tek yerleşim alanı Doğanbey Köyü olmasına karşın, Güzelçamlı, Tuzburgazı, Batıköy, Balat ve Akköy olmak üzere 5 yerleşimin arazileri Milli Park alanı içinde kalmaktadır.

Bölge ekonomisinin temel sektörü tarımdır. B. Menderes Deltasındaki tarımsal yapı genel olarak Söke ovasında devam eden tarımsal yapının organik bir parçasıdır. Çevredeki turizme bağlı rant artışı Eski Doğanbey Köyü ile Yeni Doğanbey Köyü arasında kalan araziler üzerinde yapılaşma baskısına dönüşmüştür.

Ekolojik planlama yaklaşımı ile Çok Kriterli (Analitik) Hiyerarşik Değerlendirme Süreci tekniği kullanılan Uzun Devreli Gelişme Planı planlama süreci; Analiz (mevcut durum tespiti), Sentez (değerlendirme ve sorun tanımlaması) ve Planlama (projeksiyonlar, taşıma kapasitesi hesapları, plan karar ve hükümleri) olmak üzere genel olarak üç temel aşamadan oluşmaktadır.

Analiz bölümünde: arazi çalışmaları ve daha önce yapılmış olan çalışmalardan elde edilen verilerin değerlendirilmesi yapılarak mevcut durum ortaya konulmakta, 1/25.000 ölçekli hâlihazır haritalara aktarılarak bilgi paftaları oluşturulmaktadır. Planlama çalışmasının temel verilerinin oluşturulduğu bu bölümdeki çalışmalar birbirine paralel olarak doğal ekosistem ve yerleşim alanları olmak üzere iki başlıkta yürütülmekte, doğal (biyolojik, ekolojik, jeolojik, hidrolojik, peyzaj vb) ve kültürel (tarihi, arkeolojik, etnografik, folklorik vb) kaynak değerleri, arazi kullanım durumu ve bölge halkının sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri belirlenerek, doğa koruma alanlarından yararlanma biçimi ve beklentileri ortaya konulmaktadır. Bu aşamada:

1. Doğal yapı başlığında incelenen doğal kaynaklara ilişkin verilerin ilgili uzmanların fiili katılımıyla planlama verilerine dahil edilmesi,

verilerin toplanma biçimi ve değerlendirilmesi UDGP çalışmasının önemli farklılığından birisidir.

Mevcut planlama sisteminde; biyolojik yapı "bitki örtüsü, orman alanı, tarım alanı" olarak parçalı ifade edilmektedir. UDGP planlama yaklaşımında ise doğal kaynaklar bilimsel tanımları ile ayrı ayrı ele alınarak evrimsel süreç içinde incelenmekte, doğal ekosistem içindeki rolleri açısından değerlendirilmektedir. Diğer bir ifade ile jeolojik, jeomorfolojik, hidrolojik ve biyolojik yapı (flora fauna ve tüm canlılar) bir bütün olarak ele alınmaktadır. Planlamaya temel oluşturan mevsime bağlı (periyodik) biyolojik ve ekolojik veriler ilgili uzman katılımı ile elde edilmektedir. Plancının sübjektif değerlendirmesine bırakılmadan, somut veriler ile değerlendirmeye alınmaktadır.

Gerek görüldüğü takdirde havza bazında inceleme ve değerlendirme yapılmaktadır. Özellikle su sistemlerinde havza bazında yapılan jeomorfolojik evrim ve hidroloji çalışmaları mevcut durumun doğru ve bütüncül olarak anlaşılmasını sağladığından sorun çözümü için de gerçekçi sonuçlara ulaşmada kolaylık sağlamaktadır.

2. Tüm uzmanlık konularının kaynak değeri olarak önem durumu tespit edilmektedir.

   Örneğin; Kaynak değerleri içinde jeolojik, jeomorfolojik yapı yerleşilebilirlik ölçütüne göre sadece "sakıncalı" olma durumu açısından değil, kaynak değeri olarak "önem" derecesine göre doğal miras açısından da değerlendirilmektedir.

3. Yerleşim alanları ve diğer insan faaliyetleri öncelikle kaynak değerleri üzerindeki etkisi açısından değerlendirilmektedir.

4. "Çevresel değerler" tanımı ile, yerleşim alanlarının konumlandırıldığı merkez olma durumu ortadan kaldırılarak, uzmanlık konularının hiç birine (yerleşim alanları dahil) bir diğerine göre daha fazla önem atfedilmemektedir.

5. Yerleşmelerin gelecekteki fiziksel gelişme eğilimleri, yönleri, büyüme ve yayılma kapasiteleri, koruma alanı ile etkileşimi, koruma alanına yönelik her türlü beklentilerinin tüm kaynak değerlerini olası etkileme durumlarının tespiti (balıkçılık, turizm, otlatma, tarım, vb)

yapılarak taşıma kapasitesi açısından değerlendirilmektedir.

6. Bu günkü kullanım biçimine bağlı olarak kaynak değerlerinde ortaya çıkan tahribat düzeyi (çevre sorunları) belirlenmektedir.

7. Analitik etüt çalışmasında niteliksel özellikler somut verilere dönüştürülerek, koruma alanının ana kaynak değerini oluşturan doğal kaynak değerlerine ilişkin olarak zamansal ve mekânsal sınırlar net olarak belirlenmektedir.

Bu doğrultuda, analiz aşamasında Dilek Yarımadası, B. Menderes Deltası Milli Parkı UDGP planlama sürecinde yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde;

- İki farklı ekosistemi temsil eden Dilek Yarımadası, B. Menderes Deltası ve bu iki sistemin geçiş bölgesi olan Doğanbey Köyü Çevresi-Karine Mevki olmak üzere üç başlıkta yürütülmüştür.

- B. Menderes deltasının evrimsel sürecini ve gelecekteki durumunu, ekosistemin özelliklerini, mevcut kirlilik durumu gibi sorunların kaynağını anlayabilmek için B. Menderes Nehrinin havzası ölçeğinde jeomorfolojik evrim ve su sistemi incelenmiştir.

- B. Menderes Nehrinin mevsimlere bağlı olarak dönemsel hareketin (mevsimlik taşkın) deltadaki doğal sistemin devamlılığını sağladığı, mevsimlere bağlı bu değişimin avifauna, balık hareketleri ile doğrudan ilişkili olduğu, bu ilişkinin rastlantısal değil evrimsel bir süreci tanımladığı, tespit edilerek, bu ilişkilerin ortaya çıktığı deltanın ve mevsimsel özelliklerinin devamlılığının doğal su hareketine bağlı olduğu ortaya konularak, Milli Park alanının ana kaynak değerini oluşturan doğal kaynak değerlerine ilişkin olarak zamansal ve mekânsal sınırlar net olarak belirlenmiştir (Şekil).

- Planlama amacı doğrultusunda ve bakış açısı gereği, Eski ve Yeni Doğanbey Köy yerleşik alanları arasında kalan zeytinlik arazilerin el değiştirmesindeki beklentiler ile yerel halkın ihtiyaçlarına yönelik beklentilerin birbirinden ayrılması gereklidir. Bu doğrultuda Doğanbey köy arazilerinin tamamının Milli Park sınırı içinde kalması ve mevcut turizm baskısı, yapılaşma, parselasyon taleplerinin giderek artması nedeniyle Milli Park açısından olası olumsuz gelişmelerin olabileceği gözönüne alınarak Doğanbey Köyü arazilerinde ayrıntılı mülkiyet analizi yapılmıştır.



TÜSTAŞ AŞ, 1996

Sentez bölümünde: Araziden elde edilen veriler ile mevcut bilgiler karşılıklı ilişkilendirilerek planlama kararlarını yönlendirecek sorun tanımlaması ve ön değerlendirme yapılmaktadır.

1. Üzerinde hassasiyetle durulması gereken diğer bir nokta da, Analitik verilerin değerlendirildiği Sentez bölümünde karşımıza çıkmaktadır. Analitik verilerinin planlamada hangi bakış açısı ile değerlendirileceği ve yorumlanacağı en önemli noktalardan birisidir. Bu çerçevede, ikinci bölüm, doğal ekosistemin varoluş nedeni olan coğrafi oluşumunun sınırlarının belirlenmesinde ve alanının korunmasına ilişkin çözümlere ulaşılmasında en önemli aşamayı oluşturmaktadır. Bu aşamada sorun tanımlaması için farklı teknikler (SWOT analizi gibi) kullanılabilir.

2. Planlamaya temel girdi olarak dahil edilen jeolojik, jeomorfolojik, hidrolojik ve biyolojik yapıya ilişkin veriler karşılıklı ilişkilendirilerek (çok kriterli hiyerarşik değerlendirme) doğal ekosistem içindeki rolleri açısından değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme sonucunda: doğal ekosistem, flora, fauna, jeolojik, jeomorfolojik, hidrolojik

yapı ve peyzaj vd açısından önemli alanlar belirlenmektedir. Diğer bir ifade ile doğal kaynaklar açısından korunması gereken alanlar ile kullanımında kaynakların devamlılığı açısından sakınca olmayan alanlar belirlenmektedir.

Bu doğrultuda, sentez çalışması jeomorfoloji ve hidroloji açısından değerlendirildiğinde; Jeomorfolojik evrim ve hidrolojik sisteme ilişkin temel veriler ile bu sistemin bir sonucu olarak ortaya çıkan tarımsal faaliyetler, sulama, avifauna ve balıkçılık verilerinin birbirleri ile ilişkilendirilmesi sonucunda:

- Deltayı oluşturan B. Menderes nehrinin ve su rejiminin temel unsuru olduğu,
- B. Menderes Nehrinin taşıdığı siltin sulama ile birlikte ovaya yayılması sonucu, kıyı kordonlarının beslenemez duruma geldiği,
- Gerideki Söke ovasında yer alan tüm yerleşim alanları ile tarım alanlarının tuzlu su riski ile karşıya kalması sonucunu doğuracağı,
- Lagünlerdeki balık çeşitliliğinin azalacağı
- Tüm ekosistemin indikatörü olan kuş popülasyonundaki azalacağı değerlendirmelerine ulaşılmıştır.

Sentez çalışması yerleşim alanı açısından değerlendirildiğinde;

- Dilek Yarımadasının güneyinde Menderes Deltasının kuzeyinde yeralan Doğanbey köyünde yenilenme sürecinin başlattığı rant artışı en önemli problemlerden birisi olduğu,
- Burada yapılaşmaya yönelik ortaya çıkan spekülatif amaçlı talep ile yerleşme sakinlerinin ihtiyaçlarına yönelik talep arasındaki ayırımın yapılması Milli Parkın geleceği açısından son derece önemli olduğu,
- Yenidoğanbey Köyü nüfus artışının doğal nüfus artışı altında kaldığı, dolayısıyla gelecekte ortaya çıkacak gelişme alanı gereksiniminin Milli Park açısından tehdit oluşturmadığı

değerlendirmelerine ulaşılmıştır.

Planlama bölümünde: Sentez bölümü sonuçlarına göre arazi kullanım kararlarının belirlendiği plan karar ve hükümleri üretilmektedir. Ayrıca plan kararlarının uygulama etkinliğinin sağlanabilmesi için alanın korunması, kullanılması ve yönetilmesine ilişkin organizasyon şeması oluşturulmaktadır. Bu bölümde;

1. Öncelikle fiziki planlamaya temel oluşturan yasal, doğal sınırlayıcılar ile antropojenik baskı düzeyi belirlenmektedir.

2. Doğal yapı elemanları, yasal ve doğal (fiziki) sınırlayıcılar "daha fazla alanı nasıl kullanabiliriz" sorusuna yanıt aramak için değil, alanın nüfus taşıma kapasitesinin ortaya çıkarılması ve koruma açısından sınırlayıcıların belirlenmesi amacıyla incelenmektedir.

3. Doğal yapıya (doğal ekosistemlere) ilişkin veriler sadece yerleşime uygunluk açısından ele alınmayıp, planlamaya girdi olabilmesi için; doğal hayatın devamlılığı için gereken alanlar, ekolojik ve biyolojik açıdan önemli alanlar belirlenmektedir.

4. Doğal yapıya ilişkin değerlendirmelere paralel olarak yürütülen yerleşim alanlarına ilişkin çalışmalarda yapılan nüfus projeksiyonu hesapları ile gelecekte ihtiyaç duyulan yerleşim alanı ihtiyacı belirlenmektedir.

Ancak, burada unutulmaması gereken en önemli husus, bu nüfusun altyapı ihtiyaçlarının doğal kaynak değerlerinin taşıma kapasitesi ile uyumudur. UDGP Planlama yaklaşımında mevcut planlama yaklaşımının aksine, taşıma kapasitesi ve nüfus projeksiyonu değerleri uyumlu hale getirilerek sentez sonuçları ile birlikte mekânsal kararlara yansıtılması hedeflenmektedir. Bu uyum: tespit edilen nüfusun altyapı ihtiyacı ile yerleşim alanlarında veya doğa koruma alanlarında yeralması olası (konut, ticaret, turizm, tanıtım, altyapı, eğitim vd) kullanım biçimi ve bunların alan/yapı büyüklüğü açısından değerlendirilmesidir. Burada belirtilen "uyum" "sürdürülebilirlik" olarak da adlandırılabilir. Planlama alanında, doğal değerlerin sürdürülebilirlik ilkesinde kullanımını sağlayacak arazi kullanım kararları geliştirilmektedir.

Koruma alanına ilişkin taşıma kapasitesi ve gelecekteki nüfusun gereksinimi belirlendiğinden arazi rantı, spekülatif beklentiler vb mekana yansıtılamayacağından ihtiyaçtan fazla alanın kullanıma açılması da engellenmektedir. Mevcut durumda, plan kapsamına giren alanlardaki baskıcı talebe karşılık çözüm olarak görülen "daha fazla alanın kullanıma açılması" yaklaşımı, doğal alanlardaki noktasal sıçramalı gelişmelerin, tahribatın yanı sıra, kaynak israfına da yol açmaktadır.

Bu doğrultuda; Milli Park alanında tanımlanan yasal sınırlayıcılar Jeomorfolojik yapı için değerlendirildiğinde DSİ kuruluş kanunun Menderes nehir yatağı ve buna bağlı gelişen deltayı olumsuz etkileyen temel yasal sınırlayıcıdır. Yerleşim alanları açısından değerlendirildiğinde de Milli Parklar Kanunu, Çevre Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, İmar Kanunu, DSİ Kuruluş Kanunu ve uluslararası sözleşmeler temel yasal sınırlayıcılardır.

Doğal (fiziki) sınırlayıcılar yine jeomorfolojik yapı açısından değerlendirildiğinde:

- Jeomorfolojik evrim sonucunda oluşan delta, su hareketine bağlı olarak sınırları oluşan bu hassas sistemin bütünü ile birlikte her bir parçası arazi kullanım planlamasının en önemli doğal sınırlayıcı olduğu belirlenmiştir. Menderes Deltası, Menderes nehri ve kolları, kıyı, kıyı kordonları, lagünler, tuzcul ortamlar vb. arazi parçalarının oluşturduğu hassas bir dengeyi ifade etmektedir. Hassas sistemin her bir parçası ve bütünü arazi kullanım planlamasının en önemli doğal eşiğini oluşturmaktadır. Doğal (fiziki) sınırlayıcılar Dilek Yarımadasının coğrafi konumuna, topografik yapısına ve iklim özelliklerine bağlı olarak ortaya çıkan habitatlar hem barındırdıkları bitki çeşitliliği hem de yaban hayatı açısından en önemli doğal sınırlayıcılardır.

- Yerleşim alanları açısından değerlendirildiğinde jeomorfolojik evrim, flora ve fauna açısından önemli alanlar, zeytinlikler en önemli doğal sınırlayıcıdır.

Antropojenik (insana dayalı) baskı açısından yerleşim alanları değerlendirildiğinde;

- Eski ve Yeni Doğanbey Köyü arazileri arasında kalan alanlar antropojenik baskının en fazla hissedildiği alanlar arasındadır. Antropojenik baskının yoğun hissedildiği bir diğer kesim delta kesimidir. Tarımsal faaliyetlerin yanı sıra balıkçılık ve kaçak avcılık bu baskıyı oluşturmaktadır. Antropojenik baskı nüfus projeksiyonu ile niceliksel olarak ortaya konulabilmektedir. Milli Park ile doğrudan ilişki içinde olan yedi yerleşim 2015 yılında yaklaşık toplam 37.000 kişilik nüfusa sahip olacaklardır. Bu değer 1990 yılı nüfusu olan toplam 15.765 kişinin iki katı değerindedir. Bu da nüfus baskısının (kullanım baskısı) hangi ölçülerde Milli Parkı tehdit edeceğini göstermektedir.

Eski ve Yeni Doğanbey Köy yerleşik alanları arasında kalan arazilerin el değiştirmesindeki beklentiler ile yerel halkın ihtiyaçlarına yönelik beklentileri birbirinden ayrılarak plan karar ve hükümlerinde sadece Doğanbey köyü sakinleri için gelişme alanı belirlenmiştir.

Jeomorfolojik sınırlayıcılar plan karar ve hükümlerinin belirlenmesi açısından değerlendirildiğinde: Milli Park alanının sahip olduğu jeolojik ve jeomorfolojik karakteri Planlan kararları ile belirlenen bölgelemenin temelini oluşturmuştur. Milli Park alanı Menderes Deltası, Dilek Yarımadası ve bu iki farklı ekosistemin birleşme noktasında bulunan Eski ve Yeni Doğanbey Köy yerle-

şik alanları ve yakın çevresindeki kültür arazilerini kapsayan Doğanbey konisi bir geçiş bölgesi (koridoru) olarak tanımlanmıştır.

Yukarıda özetlenen değerlendirmeler bölgeleme tekniği kullanılarak geliştirilen plan kararlarının temelini oluşturmuştur.

Jeomorfolojik veriler diğer kaynak değerleri ile birlikte değerlendirilerek Milli Park alanı

- Bölge A- Menderes Deltası,
- Bölge B- Dilek Yarımadası ve
- Bölge C- Doğanbey Köy Yerleşik Alanları ve Yakın Çevresi

olmak üzere üç ana bölgeye ayrılmıştır.

Ana bölge olarak tanımlanan bu üç bölge kendi içinde kullanım biçimine göre Hassas Bölge Mutlak Koruma Alanı, Sınırlı Kullanım Alanı ve Kontrollü Kullanım Alanı olarak tekrar alt bölgelere ayrılmıştır.

Dilek Yarımadası-B.Menderes Deltası Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı, onay süreci açısından da ilk olma özelliği taşımaktadır. Planın onayını düzenleyen Milli Parklar Kanununun 4. Maddesinin uygulanması üç aşamada gerçekleştirilmiştir; birinci aşamada ilgili tüm kamu kurumu yetkilileri ile toplantılar yapılarak teknik çalışma tamamlanmış, ikinci aşamada toplantıya katılan kurumların merkez yetkilileri ile birlikte tüm yerel halk, idareler, sivil toplum kuruluşları ile birlikte yerinde toplantı yapılarak plan kararları arazide değerlendirilmiştir. Üçüncü aşamada da tüm ilgili Bakanlıkların ortak görüş ile 1996 yılında onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

Planın onaylanmasından dört yıl sonra Milli Park İdare Ziyaretçi ve Tanıtım Merkezinin inşası tamamlanarak alan yönetimine geçilmiş, Tarım Uygulama Programına başlanmıştır.

SONUÇ

Milli park ve benzeri doğa koruma alanları genelde orman alanları ile özdeşleştirilmektedir. Bu durum planlama açısından yanılgılara düşülmesine yol açmaktadır. Kanunda da tanımlandığı şekilde, bu alanlara doğal, kültürel, tarihi ve arkeolojik kaynak değerlerinin özellikleri nedeniyle doğa koruma alanı statüsü verilmektedir. Orman alanlarına sahip koruma alanı dışında hiç orman alanı olmayan koruma alanları da vardır. Bu konuda çarpıcı örnek vermek gerekirse; Göreme Tarihi Milli Parkı jeolojik, jeomorfolojik ve sanat tarihi açısından önemli kaynak değerleri nedeniyle milli park ilan edilmiştir. Milli

Park sınırları içinde Ürgüp ilçesinin bir kısmı, Göreme, Uçhisar, Ortahisar gibi yerleşim birimleri kalmaktadır. Diğer bir örnek de Polonezköy Tabiat Parkıdır. Her ne kadar çevresi orman alanı olsa da, Tabiat Parkı adını aldığı Polonezköy yerleşimi, Ülkemizde benzeri olmayan bir kültürel kaynak değerine sahip olduğu için Tabiat Parkı içinde yer almaktadır. İçinde ilçe merkezlerinin yer aldığı Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı, Başkomutan Tarihi Milli Parkı gibi örnekleri çoğaltmak olasıdır.

Bugünkü yasal düzenlemeler içinde "Uzun Devreli Gelişme Planı"nın üst ölçekli fiziki plan niteliği tanımlanmış olup, doğrudan şehir ve bölge planlama meslek alanı içine girmektedir. Ancak, yaklaşım ve anlayış değişikliğiyle birlikte, diğer disiplinler ile dil birliğinin sağlanmasına şiddetle gereksinim vardır.

Sınırsız kullanım yaklaşımı çerçevesinde ortaya çıkan imar planları (1/25.000 ölçekli çevre düzeni planı, 1/5.000 nazım imar planı, 1/1.000 ölçekli uygulama imar planı vb), sadece kısa dönemli rant kaygısının biçimlendirilmesi ve plan sınırı dışında kalan doğal alanların da gelecekte yerleşim rezerv alanı olması sonucuna götürmekte, belki de hiç kullanıma açılmaması gereken doğal alanlar kentsel arsa olarak değerlendirilerek sıçramalı büyümeye yol açılmakta, bu süreç içinde doğal kaynaklar işlevlerini yitirmektedir. İşte bu bakış açısı Şehir ve Bölge Plancılarının doğa koruma alanlarındaki plan çalışmalarını da anlamasını zorlaştırmıştır. Göreme Tarihi Milli Parkı içinde yapılan bazı imar uygulamalarına baktığımızda bu durum açıkça görülmektedir (Foto12-13). Fotoğrafın Göreme Tarihi MP bölgesine ait olduğuna dair en küçük bir ipucu dahi yoktur. Doğal kaynak değerlerine ait verilerin planlara aktarılması zorluğunu biran olsun kabul etsek dahi, kültürel kaynak değerlerine ait verileri yapılaşma hükümlerine somut olarak aktarabileceğimiz halde sonuç ortadadır.

Bu nedenle adı "koruma planı" olmamakla birlikte, "doğa koruma alanı" olarak statü verilmiş alanlarda yapılan uzun devreli gelişme planlarının niteliği, planlama bakış açısı ve izlenen süreç açısından bu güne kadar kabul gören planlama yaklaşımının değişmesi açısından önemli katkılar sağlayacaktır.

Uzun Devreli Gelişme Planında, ekolojik planlama yaklaşımı temelinde, farklı meslek disiplininden uzmanların fiili katılımı sağlanarak doğal kaynakların özellikleri, işlevleri ve bozulma durumları bilimsel çalışmalar ile ortaya konulmakta, bu çalışma sonuçları planlamaya veri oluşturacak biçime dönüştürülerek planlamanın temel verileri olarak değerlendirilmektedir. Bu itibarla; planlamaya konu olan alan özellikleri, amacı, izlenen süreç ve planlama yaklaşımı "imar" kıskacındaki mevcut planlama yaklaşımından ayrılmaktadır.

UDGP çalışmalarına en yakın teknik şartnameye sahip 1/100.000 ölçekli Çev-

re Düzeni Planlarının teknik şartnamelerinde biyolojik verilere yer verilmeye başlanmış olmakla birlikte plan kararlarına ne kadar aktarıldığı tartışma konusudur. Bunu genel olarak iki nedene dayandırabiliriz. İlk olarak, bu verilerin planlama açısından belirleyici özelliğinin henüz anlaşılamadığını, ikinci olarak da mevcut anlayışın devamı olarak "koruma" ve "sürdürülebilirlik" kavramlarının "kullanımın" gerekçesini oluşturmaya devam ettiğini söyleyebiliriz.

Tüm bu süreç Plancının rolü açısından değerlendirildiğinde:

Plancılar biyolojik ve ekolojik verilerin özelliklerindeki farkı bilmek ve planlara aktarmak/ yansıtmak zorundadır. Artık plan yapılan alanların coğrafi özelliklerinin kaynak değeri olarak temel veri olduğu, bunların "yerleşilebilirlik" anlayışı ile yapılan tanımları ile değil, planlamanın teknik ve yasal süreçlerini tanımlayan tüm dokümanlarda kendi fonksiyonlarına göre yapılan bilimsel tanımlamalarıyla yeralması gerektiği görülmelidir. Biyolojik ve ekolojik verilerin değerlendirilmesinde;

- Ülkemizin coğrafi karakterindeki farklılıkların, seçkinliğin, özgünlüğün her ölçekteki planlara yansıma zorunluluğunun,
- Jeolojik verilerin "sakınca" kıskacından çıkarıp kültürel miras olabileceğinin,
- Jeomorfolojik verilerin, özellikle su sistemlerinde doğanın tüm geçmişini ve geleceğinin hikâyesini, kendi sınırlarını/ doğal yeteneğini anlattığının,
- Orman alanlarının bir bütün ekosistem olduğunu, parçalandığında önce kalbini besleyen ana damarlarının kesildiğinin,
- Ağaç dikildiğinde orman değil, sadece ağaç topluluğu olduğunu, biyolojik olarak yaşayan bir varlık olarak orman niteliği için en az 100 yıl gerektiğinin,
- Tarım alanlarının her an vasfı değiştirilen, arka bahçemiz olmadığının,
- Suyun yerüstü ve yeraltı havzaları ile birlikte birbiri ile ilişkili bir bütün sistem olduğunun,
- Step, kayalık, bataklık vb alanların "boş" ya da "hali" arazi olmadığı, biyolojik çeşitliliğin yüksek olduğunun,

- Bitki örtüsü ile fauna varlığının bir sonuç durumu olduğunu, jeolojik, jeomorfolojik ve hidrojeolojik yapının sunduğu olanaklar ile bunların ortaya çıktığının, ekosistem ilişkilerinde fonksiyonelliğinin anlaşılması gerektiğini,
- Kumul alanların canlı organizma olduğu, gerisindeki karasal alanlar için yaşam sigortası olduğunun,
- Tüm bu parçacı yaklaşımın yarattığı olumsuzlukların giderilebilmesi için planlama verilerine bitki örtüsü değil "ekolojik ve biyolojik yapı" başlığı altında doğal değerlerin incelenmesi gerektiğinin

bilinmesi gerekmektedir.

Bunun için eğitim aşamasından başlayan bir anlayış değişikliğine gereksinim vardır.

Ülkedeki tüm tarım alanlarının, doğal karakteri korunacak alanların, orman içinde özel mülkiyete konu olan arazilerin bir tek koşul ile yapılaşmaya açacak düzenlemelerin yapıldığı, tüm ülke düzeyinde aynı plan karar ve hükümlerinin uygulandığı bir planlama anlayışı nasıl açıklanabilir?

Şehir ve bölge planlama meslek alanının "imar kıskacından" çıkarılabilmesi için, öncelikle planlamanın doğasında olan çoklu uzman çalışmasına işlerlik kazandırılmasına ve diğer uzmanlık konularının dilini öğrenmeye gereksinimi vardır.

Aksi takdirde bugüne kadar olduğu gibi, amacı ne olursa olsun hemen her türlü ve ölçekte yapılan arazi kullanım kararı getiren planlarda veya sektör planlarında (turizm, ulaşım vd), doğal kaynaklar "kullanım" amaçları doğrultusunda ele alınmaya devam edilecektir. Ya da "sürdürülebilirlik" adı altında doğa koruma alanları görmezden gelinerek turizm veya rekreasyon alanı olarak değerlendirilecek, orman alanları kentsel yeşil alan rezervleri olmaktan çıkamayacaktır.

Birçoğu olanaksız görülebilir. Ancak en azından, bu şekilde, planlarda orman alanının ağaç topluluğu olmadığı, içinde serpiştirilmiş haldeki özel mülkiyet alanlarına hak mağduriyetlerini önleme adına yapılaşma hakkı vererek orman alanlarında yırtılmalara yol açılması, zeytinlik alanlarının ve mutlak tarım alanlarının tarımsal konut adı altında ikinci konut için sunulması önlenebilir.

DOĞA KORUMA ALANLARI



Ölüdeniz-Kıdırak Tabiat Parkı Ana kaynak değerleri: kıyı kumulu, deniz, durgun su ve kıyı ekosistemi, orman ekosistemi, dinlenme ve eğlenme potansiyeli. Foto1: Cevat Günel



Aladağlar Milli Parkı Ana kaynak değerleri; Jeomorfolojik yapı, flora ve fauna zenginliği, ekolojik özellikleri Foto2: Cevat Günel



Altınbeşik Mağarası Milli Parkı ana kaynak değerleri: Jeolojik ve jeomorfolojik oluşumlar Foto3: Cevat Günel



Altındere Vadisi Milli Parkı Ana kaynak değerleri: Kültürel değerler (Sümela Manastırı) doğal bitki toplulukları, manzara, dinlenme ve eğlenme potansiyeli Foto4: Cevat Günel



Başkomutan Tarihi Milli Parkı Ana kaynak değerleri: kurtuluş savaşının en önemli aşaması olan Başkomutan Meydan Savaşının geçtiği bölge, kültürel ve tarihi değerler. Foto5: Cevat Günel



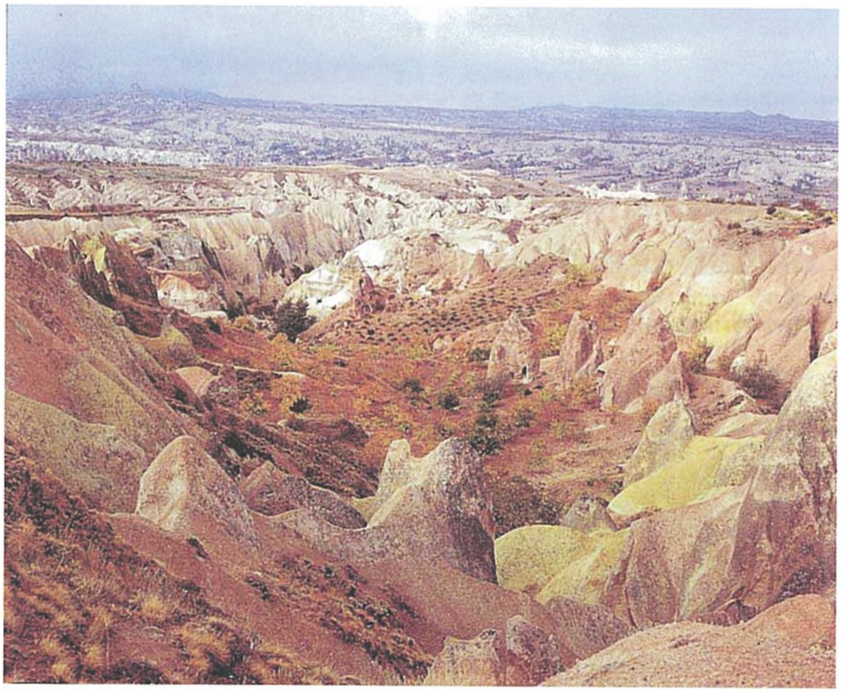
Boğazköy Alacahöyük Milli Parkı Ana kaynak değerleri: Arkeolojik kalıntılar (Hititlerin Merkezi) Foto6: Cevat Günel



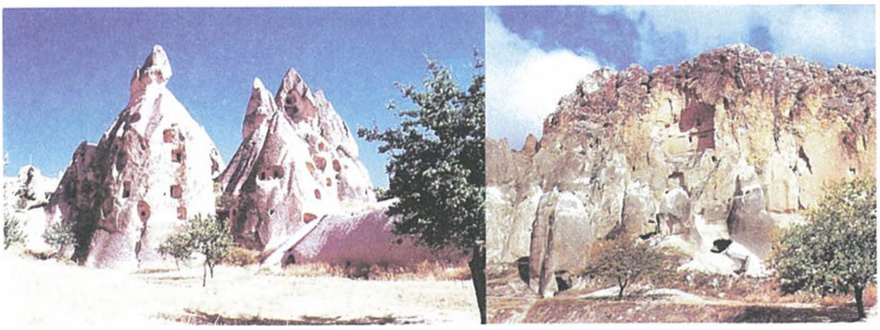
Beyşehir Gölü Milli Parkı Ana kaynak değerleri: göl, kıyı, akarsu, orman gibi farklı ekosistemler, eğlenme ve dinlenme potansiyeli, Foto7: Ayşe Işık Ezer



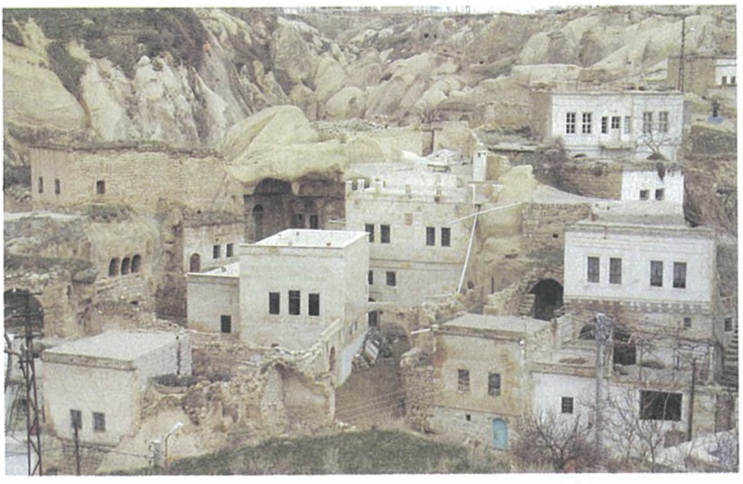
Beyşehir Gölü Milli Parkı Foto8: Ayşe Işık Ezer



Göreme Tarihi Milli Parkı Foto9: Cevat Günel



Göreme Tarihi Milli Parkı Ana kaynak değerleri: sanat tarihi açısında önemli arkeolojik değerler, jeolojik ve jeomorfolojik yapı Foto10: Cevat Günel



Göreme Tarihi Milli Parkı Foto11: Ayşe Işık Ezer





Göreme Tarihi Milli Parkı Foto12-13: Ayşe Işık Ezer





Kaçkar Dağları Milli Parkı Ana kaynak değerleri. zengin flora ve fauna, orman, akarsu, yüksek dağ ekosistemi, arkeolojik, kültürel yapı, yaylacılık. Foto14: Cevat Günel

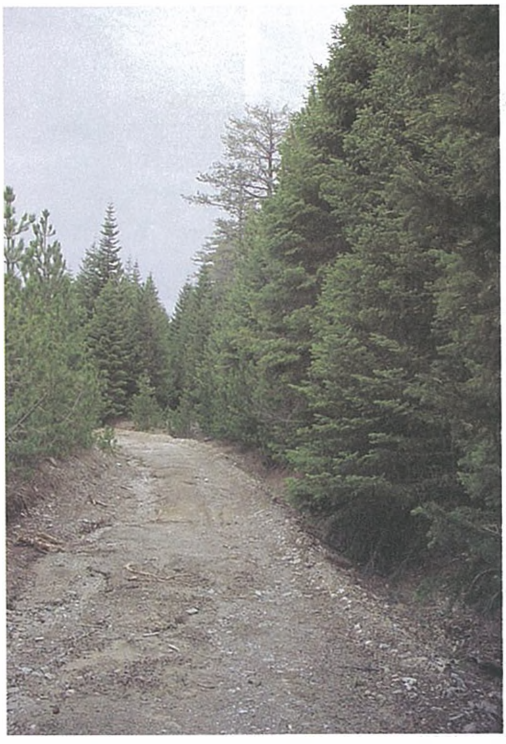




Kaçkar Dağları Milli Parkı Foto15: Cevat Günel



Karagöl-Sahara Milli Parkı Ana kaynak değerleri: göl, kıyı, akarsu, yüksek dağ ekosistemi, geleneksel yaylacılık, zengin flora ve fauna zenginliği Foto16: Cevat Günel



Kazdağı Milli Parkı Ana kaynak değerleri: orman ekosistemi, flora ve fauna zenginliği. Foto17: Ayşe Işık Ezer



Kazdağı Milli Parkı milli park sınırından başlayan 2. konut alanları Foto18: Ayşe Işık Ezer



Kazdağı Milli Parkı Foto19: Ayşe Işık Ezer



Yedigöller Milli Parkı Ana kaynak değerleri, göl, kıyı ve orman ekosistemi, dinlenme ve eğlenme potansiyeli Foto19: Cevat Günel Foto20: Cevat Günel



Marmaris Milli Parkı Foto21: Cevat Günel



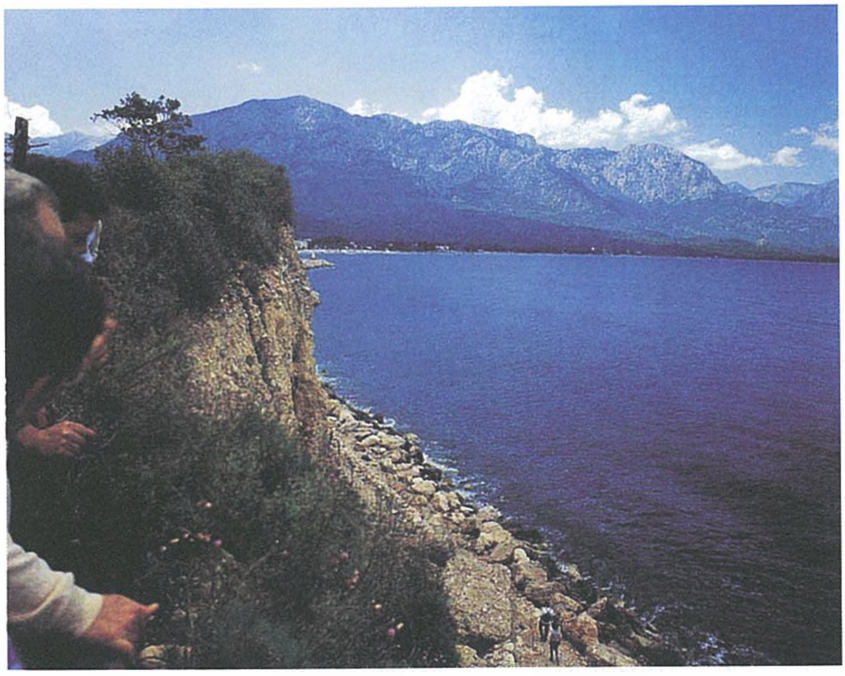
Marmaris Milli Parkı ana kaynak değerleri: deniz kıyı ve orman ekosistemi. Jeomorfolojik yapı, arkeolojik özellikler. Foto22: Ayşe Işık Ezer



Munzur Vadisi Milli Parkı Ana kaynak değerleri: akarsu, kıyı ve orman ekosistemi, flora ve fauna zenginliği Foto23: Ayşe IŞIK EZER



Munzur Vadisi Milli Parkı Foto24: Ayşe Işık Ezer



Beydağları Sahil Milli Parkı Foto25: Cevat Günel



Abant Tabiat Parkı Ana kaynak değerleri: göl, kıyı, orman ekosistemi, zengin flora ve fauna varlığı, dinlenme ve eğlenme potansiyeli Foto26: Ayşe Işık Ezer

KAYNAKLAR

Anonim, 1985, Yeni İmar Yasası ve Yönetmelikleri, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği – Ankara.

Brooks, Lloyd, 1964, "*Uludağ Milli Parkı Uzun Vadeli kalkınma Planı*", T.C. Tarım Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü.

Ezer A., 1997, "*Doğal Koruma Alanlarında Ekolojik Planlama Yaklaşımı*", III.Ulusal Ekoloji Kongresi, Gazi Ün . Kırşehir Eğ. Fak., Biyologlar Derneği yayını, Kırşehir.

Ezer A., 1997, "*Kent Ekosistemlerinde Ekolojik Planlama Yaklaşımı*" Yayınlanmamış Bildiri, Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, ODTÜ, Ankara.

Ezer, A., Gürkan., B., "*Planlamada Ekolojik Yaklaşım*" Birlik Haberleri, TMMOB aylık yayını, yıl:26, Haziran 1999, ISSN 1300-7181.

Ezer A., 2002, "*Korunan Alanların Ayrılma. Planlama ve Uygulama Esasları, Hizmet İçi Eğitim Semineri yayımlanmamış Ders Notları*", Bursa.

Ezer A., 2003, "*Korunan Alanların Ayrılma. Planlama ve Uygulama Esasları, Hizmet İçi Eğitim Semineri yayımlanmamış Ders Notları*", Antalya.

Ezer, A., 2005, "*2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu Kapsamındaki Alanlarda Planlama Uygulamaları Yerel Teşkilatın Yönetimsel Katılımı*", Yayınlanmamış Bildiri, Kentsel Biyosfer Rezervleri: İstanbul'un Potansiyel(ler)i Çalıştayı (31.Ocak-1.Şubat/2005),

Ezer, A, 2005, "*Ekolojik Planlama Yaklaşımında Doğal Kaynakların Ele Alınış Biçimi (Uzun Devreli Gelişme Planı Örneğinde)*" Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, 8-10 Eylül, Süleyman Demirel Ünv., Isparta.

Ezer, A., 2006, "*Beyşehir Gölü Yüzey Su Toplama Havzası Yönetim Planı Örneğinde Ekolojik Planlama Yaklaşımı*" (Uygulama örnekleri ile) Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi, Kamu Yönetimi Uzmanları Derneği Yayını, Sayı 28, Ekim-Kasım.

İller Bankası, 1986 "*İmar Planlarının Düzenlenmesi ile İlgili Teknik Şartlaşma*".

Karavelioğlu,C. 2002, Açıklamalı-Uygulamalı-İçtihatlı İmar Kanunu, Karavelioğlu Hukuk Yayınevi, Ankara, Cilt I.,II.

Milli Parklar Yönetmeliği, 1986, R.G. Sayısı: 19309.

Şişli.M.N., 1996 Çevre Bilim Ekoloji, Yeni Fersa Matbaacılık, Ankara

Orman Bakanlığı, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ve İmar- İskan Bakanlığı Arasında İmzalanan 13.04.1974 Tarihli Protokol.

Orman Bakanlığı, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ve İmar- İskan Bakanlığı Arasında İmzalanan 14.03.1975 Tarihli Protokol.

TÜSTAŞ, 1993, Sultansazlığı Tabiatı Koruma Alanı Master (Uzun Devreli Gelişme) Planı, Orman Bakanlığı Milli Parklar Dairesi Başkanlığı, Ankara.

TÜSTAŞ, 1997, Dilek Yarımadası-B.Menderes Deltası Milli Parkı UDGP Raporu, TC Orman Bakanlığı Milli Parklar Dairesi Başkanlığı, Ankara.

2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 1983.

KORUMA-PLANLAMA İLİŞKİSİ(ZLİĞİ)

Gelibolu'da Tarihi ve Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik (Karşı) Müdahaleler

Yrd.Doç.Dr. M.ÇAĞLAR MEŞHUR

Araş.Gör. MEHMET TOPÇU

Araş.Gör. FADİM YAVUZ ÖZDEMİR

Araş.Gör. M.SERHAT YENİCE

(Selçuk Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)

KORUMA KAVRAMININ GELİŞİMİ

Tarihsel çevreyi koruma çabaları açısından yaşanan en önemli gelişme, koruma kavramının, tek yapı ölçeğinden, geleneksel kent dokularının çağdaş işlevler yüklenerek korunması ölçeğine doğru evrilmesidir. Endüstri devriminden itibaren yoğunlaşan ve daha çok yapı ölçeğinde etkinlik gösteren koruma çabaları, 20. yüzyılın ortalarından itibaren, dünya savaşlarının yıkıcı etkilerinin getirdiği anlayış farklılaşmasına da bağlı olarak doku ölçeğinde koruma üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu dönem ve devamında yapılan yasal düzenlemelerle (Hollanda'da Anıt Yasası- 1961, Fransa'da Malraux Yasası-1962, İngiltere'de Civic Amenities Act- 1967, İtalya'da Kent Planlama Yasası- 1967, Türkiye'de Eski Eserler Yasası- 1973) korunacak alanların, bir müzeden çok, kentlerin yaşayan parçaları şeklinde korumasına yönelik çabalar geliştirilmiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak, genelde mimar ve sanat tarihçilerinden oluşan kentsel koruma uzmanlık alanı, giderek plancıları ve ekonomiyle ilgili diğer disiplinleri de içerir hale gelmiştir (Yücel, 2005).

Tarihsel süreç içerisinde, koruma kavramı açısından ortaya çıkan bir diğer önemli yaklaşım farklılığı da, kavramın algılanmasına ilişkindir. İlk koruma çabaları geçmişe ait öğelerin "eskiliğinden" kaynaklanan özellikler üzerine yoğunlaşırken, yeni çabalar "geçmiş için bir gelecek" sloganı altında benimsemiştir. Bu anlamda, küreselleşme süreci ile planlamanın gündeminde yer alan sürdürülebilirlik kavramı ve buna bağlı yaklaşımlar, koruma anlayışında

da etkin olmuştur. Bu yeni anlayış, koruma olgusunda sadece saklamayı değil, sosyal ve ekonomik boyutları da içeren, özgün değerlerin sürekliliğini sağlamayı amaçlayan ve buna bağlı olarak koruma-kullanma dengesini öngören bir yaklaşıma sahiptir (Yücel, 2005).

Türkiye'de Koruma Kavramına Yönelik Açılımlar

Türkiye'de koruma sürecinde ortaya çıkan yasal düzenlemelerle, korumaya yönelik çabaların, teknik ve kurumsal açıdan gelişme göstermesi, yine bu çabalarla birlikte korumanın, tek yapı ölçeğinden, mimari mirasın oluşturduğu tarihi ve geleneksel doku ölçeğine kadar evrilmesi ve çabaların yaşama geçirilmesine yönelik bazı ekonomik açılımların da sağlanması, yarım asırlık koruma deneyimleri ile ortaya çıkan temel kazanımlardır (Madran ve Özgönül, 2005).

Cumhuriyetin ilk yıllarında temeli müzecilik olan eski eser koruma anlayışı; 1930'lu yıllardan sonra içine yapıları da alarak genişlemiştir. Bu süreçte, koruma ile ilgili kurumsal ve hukuksal altyapının oluşumu başlamış ve yapı ölçeğinde korumaya yönelik yasal düzenleme arayışına girilmiştir. "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu" (GEEAYK)'nun kurulması, bu süreçte, koruma olgusunun kurumsallaşmasına yönelik atılan ilk adım olmuştur (Görgülü, 2007; Kejanlı, Akın ve Yılmaz, 2007).

1970'li yıllarla birlikte koruma kavramı ölçeği genişleyerek sit alanları ölçeğinde algılanmaya başlamış ve 1973 yılında, tarihi çevrenin bir bütün olarak korunmasına yönelik açılımlar getirmesi açısından önemli bir yapı taşı olan "1710 sayılı Eski Eserler Yasası" çıkarılmıştır. Söz konusu Yasa, Türkiye'deki taşınmazların saptama, belgeleme ve tescil işlemlerine yönelik başlattığı süreç açısından da kayda değerdir (Kejanlı, Akın ve Yılmaz, 2007).

1980'li yıllarla birlikte, kavramsal çeşitlenme ve farklılaşmalarla birlikte doku koruma ve imar planlama yeni bir yasal düzenleme ile "planlı koruma" kavramı adı altında uygulama alanı bulmuş; planlama ve korumada aktif rol üstlenecek bir kurumsallaşma arayışı başlamıştır. Bu amaçla (1710 sayılı yasanın yerine) çıkarılan "2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası ve bu Yasa kapsamında ilk kez tanımı getirilen "Koruma Amaçlı İmar Planı" kavramı, söz konusu kurumsallaşma arayışı açısından vurgulanması gereken önemli noktalardır (Görgülü, 2007).

2000'li yıllarla birlikte planlama ve korumada aktif rol üstlenecek kurum ve akademik çevrelerin bilimsel olarak uygulamaya katılımı devam etmiş, belediyeler de uluslararası işbirliği ile kentlerin korunmasında öncü olmaya başlamıştır (Kejanlı, Akın ve Yılmaz, 2007). Bu süreçte, 2004 yılında yürürlüğe giren 5226 sayılı Yasa, kentsel koruma olgusuna güncel açılımlar getirmeyi hedefleyen bir düzenleme olmuştur. 27 Temmuz 2004 tarihli Resmi Gazete'de

yayınlanarak yürürlüğe giren 5226 sayılı Yasayı önemli kılan temel etken ise ekonomik ve kurumsal temelli yaşanan açmazlara ilişkin taşınan kaygı ve korumayı, yerel boyutu ön planda olan bir uğraşa dönüştürmeye yönelik açılımlardır. Bu anlamda, önceki düzenlemede yalnızca Bakanlığa ait olan, kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin uygulamaların denetlenmesi görevi, belediyeler ve valilikleri kapsamak üzere genişletilmiştir. Yine, bu amaçla Büyükşehir belediyeleri, valilikler ve Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde kültür varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek üzere, sanat tarihi, mimarlık, şehir planlama, mühendislik, arkeoloji gibi meslek alanlarından uzmanların görev alacağı koruma, uygulama ve denetim bürolarının kurulması da, koruma olgusunu, yerelleştirmeye yönelik bir düzenlemedir (Parlak, 2007).

Ülkemizde, koruma kavramına yönelik çabaların ortaya konduğu bu tartışma kapsamında, irdelenmesinde yarar görülen kavramlardan biri de, koruma amaçlı imar planıdır. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca belirlenen sit alanlarının korunması, değerlendirilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılmasının, kapsamlı ve farklı meslek alanlarını ilgilendiren bir süreç olması, korumaya yönelik çabaların özel amaçlı planlar kapsamında ele alınmasına temel oluşturan en önemli etkendir.

"3386 ve 5226 sayılı Kanunlar ile değişik 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim-geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimari, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; hali hazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, alt yapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile planlama kararları, tutumları, plan notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar planlarının gerektirdiği ölçekteki planlar" şeklinde tanımlanan; müellifi şehir plancısı olmak üzere, alanın konumu, sit statüsü ve özellikleri göz önünde bulundurularak mimar, restoratör mimar, sanat tarihçisi, arkeolog, sosyolog, mühendis, peyzaj mimarı gibi meslek gruplarından uzmanların hazırlaması öngörülen koruma amaçlı imar planı; tanımından da anlaşılabileceği üzere, son derece kapsamlı ve üretilmesinde farklı uzmanlık alanlarının eşgüdümüne ihtiyaç duyulan bir planlama sürecidir. Ancak, (çalışmanın sonraki bölümünde

değinildiği üzere), "koruma amaçlı imar planı" gibi, imar planlarından farklı, özel amaçlı bir planlama sürecinin yaratılmış olması, bu sürecin de sadece "sit alanları" ve "etkileme geçiş alanları" ile sınırlı tutulmasının, ortaya çıkardığı kazanımlar kadar, kayıplar açısından da irdelenmesi gerekmektedir.

KORUMA-PLANLAMA İLİŞKİSİ (ZLİĞİ)

Çalışmanın bir önceki bölümünde ortaya konan tanımlamalar, Ülkemizin, "koruma" kavramı açısından yaşadığı, yasal ve yönetsel açılımlarla birlikte, uluslar arası düzeydeki güncel tartışmalarla bütünleşme çabalarını açıkça ortaya koymaktadır. Ancak, kurumsal açıdan önemli gelişme gösteren ve bu süreç içerisinde bir uzmanlık alanı haline dönüşen kavramın, en önemli uygulama araçlarından biri olan Koruma Amaçlı İmar Planlarının (KAİP) varlığı, ciddi bir riski de beraberinde getirmektedir. Bu yapılanmaya ilişkin temel sorun, KAİP gibi bir tanımlamanın, uygulama imar planlarının, koruma tartışmasını tümüyle dışlanmasına zemin hazırlaması; başka bir anlatımla, "koruma amaçlı imar planı" tanımının, "koruma amacı olmayan imar planı" gibi bir tanımlamaya meşruiyet kazandırma riskini içermesidir.

Bu anlamda, özellikle son 20 yıl içerisinde, koruma amaçlı imar planları, gerek yasal ve teknik içeriği, gerekse planları üretecek müellif ve gruplar açısından geliştirilmeye çalışılırken, koruma kavramının uygulama imar planları ile nasıl bütünleştirileceği sorusunun tartışılmamış olmasının, (meslek alanımıza müdahaleye dönüşen ve kimi zaman kırıcı da olan) "imarcılık", "rantiye planlaması", "mimarsız planlama" gibi eleştirilere büyük ölçüde temelini oluşturduğunu söylemek olasıdır.

Koruma-Planlama İlişkisi(zliği): Gelibolu Geleneksel Kent Dokusu'nda Plan Kararlarına İlişkin Bir İnceleme

Sahip olduğu tarihsel birikim açısından Ülkenin en önemli yerleşmelerinden biri olan Gelibolu (Çanakkale) İlçesinin, kent merkezinde, özellikle son 20 yıl içerisinde yaşanan gelişmeler, bir önceki bölümde yapılan saptamalara, somut örnek oluşturmasının yanı sıra, koruma sürecine ilişkin çarpıklıkları da içermesi bağlamında çalışmanın önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Çalışma kapsamında irdelenen, Gelibolu'nun karakterini tanımlayan en belirgin özellik bir liman kenti olmasıdır (Bkz. Şekil 1). M.Ö. 1200 yılında Critote adı ile kurulan, sonraları Yunanlılarca Kallipolis, Ortaçağda ise Batılılarca Gallipolis adı ile anılan Gelibolu'nun, Osmanlı döneminde, Trakya ve Avrupa fetihlerinde daima hareket merkezi olarak kullanılması, özellikle 15.yy. da kente yapılan birçok yatırımın ve kültürel açıdan gelişimin temel nedeni olarak kabul edilmektedir (İrdesel, 1994).

Ayrıca, kentin tarihsel süreç içerisindeki kültürel kazanımının temelinde yatan

etken, farklı kültür ve yaşayışların ortaya çıkardığı zenginliktir. Bu anlamda, mekansal açıdan klasik Anadolu kentinin izlerini taşıyan kenttin (Bilgen ve Özcan, 1989), Türk, Ermeni, Yahudi ve -



Şekil 1. Gelibolu İlçesi'nin Genel Görünümü

Rum toplumlarının etkisi ile ortaya çıkmış mekansal ve kültürel yapısı, her açıdan incelemeye değerdir. Ne var ki, geleneksel ticaret ve konut bölgesi ile iskele civarında yer alan bu mekansal yapının izlerini, bugün, tek yapı ölçeğinde varlığını sürdürmeye çalışan sivil mimarlık örneği yapılar ve yol dokusu dışında yakalama olanağı ortadan kalkmıştır.

Bu anlamda, Koruma sürecinde yapılan hatalar kadar, planlama sürecinde yapılan müdahalelerden de kaynaklanan ciddi açmazların yaşandığı Gelibolu'nun, bu tartışmaya konu edilmesinin ardında 3 temel neden bulunmaktadır.

Bunlardan ilki, kentin, geleneksel dokusunun korunması sürecinde, kurumsal süreklilik açısından yaşanan sorundur. Gelibolu'nun 1983 yılından günümüze kadar olan zaman dilimi içerisinde, yetki alanları kapsamında bulunduğu koruma kurulları (Tablo 1), sorunu tüm çıplaklığıyla ortaya koymaktadır.

Tablo 1. Gelibolu'nun 1983'ten Günümüze Kadar Olan Dönemde Yetki Alanı İçerisinde Bulunduğu Koruma Kuruları

DÖNEM	KORUMA KURULU
1983-1987	İstanbul Bölge Kurulu
1987-1988	İstanbul I Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
1988-1990	Edirne Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
1990-1994	Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
1994-2000	Edirne Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
2000-	Çanakkale Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu

Koruma kararları açısından ciddi bir tutarlılık sorunu da oluşturan bu süreç kadar önemli bir diğer sorun ise, kentte, 200'e yakın sivil mimarlık örneği ve anıtsal yapı yer almasına karşın, bütüncül bir koruma yaklaşımına altlık oluşturacak herhangi sit alanı kararının getirilmemiş olmasıdır. Gelibolu'nun geleneksel kent dokusuna yönelik bütüncül bir planlama yaklaşımı üretme olanağını tümüyle ortadan kaldıran bu durum, dokunun bugün neredeyse yok olma noktasına gelmesindeki en önemli etkenlerden biridir.

Koruma sürecine yönelik vurgulanan bu sorunlardan çok daha önemli olduğu düşünülen sorun ise, sivil mimarlık örnekleri ile anıtsal yapıların bulunduğu alanda üretilen plan kararlarıdır. Uygulama imar planları kapsamında getirilen yapılaşma kararları ile sivil mimarlık örneği ve anıtsal yapıların adeta "imha" edilmesi şeklinde ortaya çıkan bu süreç (Şekil 3a, b, c), büyük ölçüde, çalışma kapsamında dile getirilen, koruma kavramının "sit alanları" ile özdeşleştirilmesi ve koruma tartışmasının, ancak koruma amaçlı imar planları kapsamında yapılacağı gibi çarpık bir düşünceye dayanmaktadır. Bu anlamda, her ne kadar, Gelibolu'da, koruma sürecinde, kurumsal işleyiş ve bütüncül koruma yaklaşımı açısından yapılmış ciddi hatalar bulunmaktaysa da, bu hataların, (meslektaşlarımızca yasal nitelik kazandırılan) imar planı kararlarına hiçbir şekilde haklılık kazandırmayacağı; bu anlamda, meslektaşlarımızca üretilen imar planlarının, geleneksel kent dokuları üzerinde yarattığı etkiler açısından ciddi bir özeleştiriye ihtiyaç duyduğu gerçeği de göz ardı edilmemelidir. .

ÇALIŞMAYA İLİŞKİN ÇIKARSAMALAR

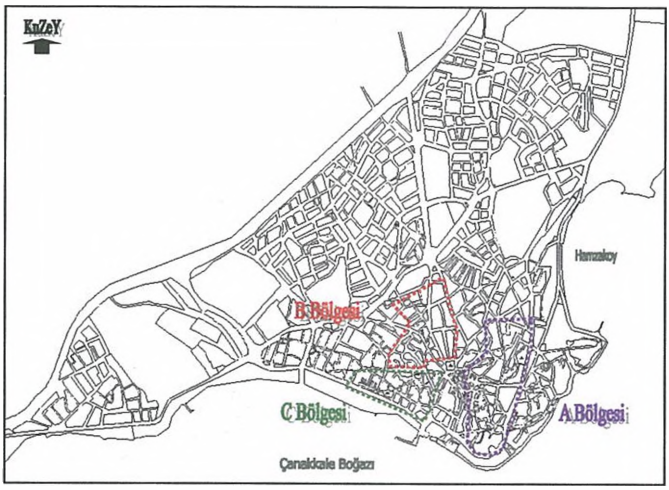
Ülkemizin 50 yılı aşkın bir zamandır yaşadığı "koruma" deneyimleri, kavramın kuramsal ve pratik açıdan gelişiminde önemli açılımlar sağlamıştır. Buna, özellikle 5226 sayılı Yasa ile getirilen ekonomik destek araçları da eklendiğinde, koruma pratiğinin önündeki en ciddi engellerden biri olan halk katılımı sorununun da çözümlenme sürecine girdiği kolaylıkla söylenebilir.

Ne var ki, kentsel korumanın bir yaşam biçimine dönüştürülememesi sorunu hala devam etmektedir. Buradaki temel sorun, koruma kavramını, sit alanları ile özdeşleştiren ve söz konusu alanlara ilişkin sınırları da koruma tartışmasının bittiği (!) sınırlar olarak değerlendiren anlayışın varlığıdır. Kentsel korumayı, koruma amaçlı imar planları kapsamında yapılan bir tartışma olarak değerlendiren bu anlayış, imar planlarının üretilmesi sürecinde "koruma" kavramının tümüyle göz ardı edilmesine de zemin hazırlamaktadır.

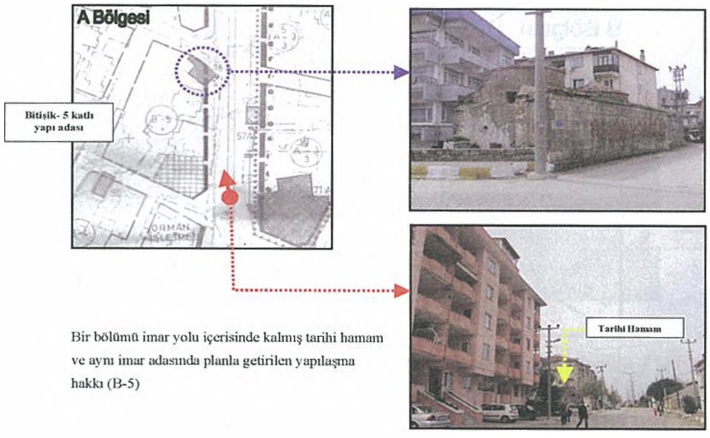
Oysa, bir planlama süreci açısından temel olan, yeni gelişme alanlarının belirli ölçütler ışığında tasarlanması kadar, kentsel kimlik, süreklilik, tarihsel izler gibi kavramların göz önünde bulundurulması ve bu anlamda, geleneksel kent dokularını var eden izlere yönelik yaklaşımlar da geliştirilmesidir. Ancak, bu

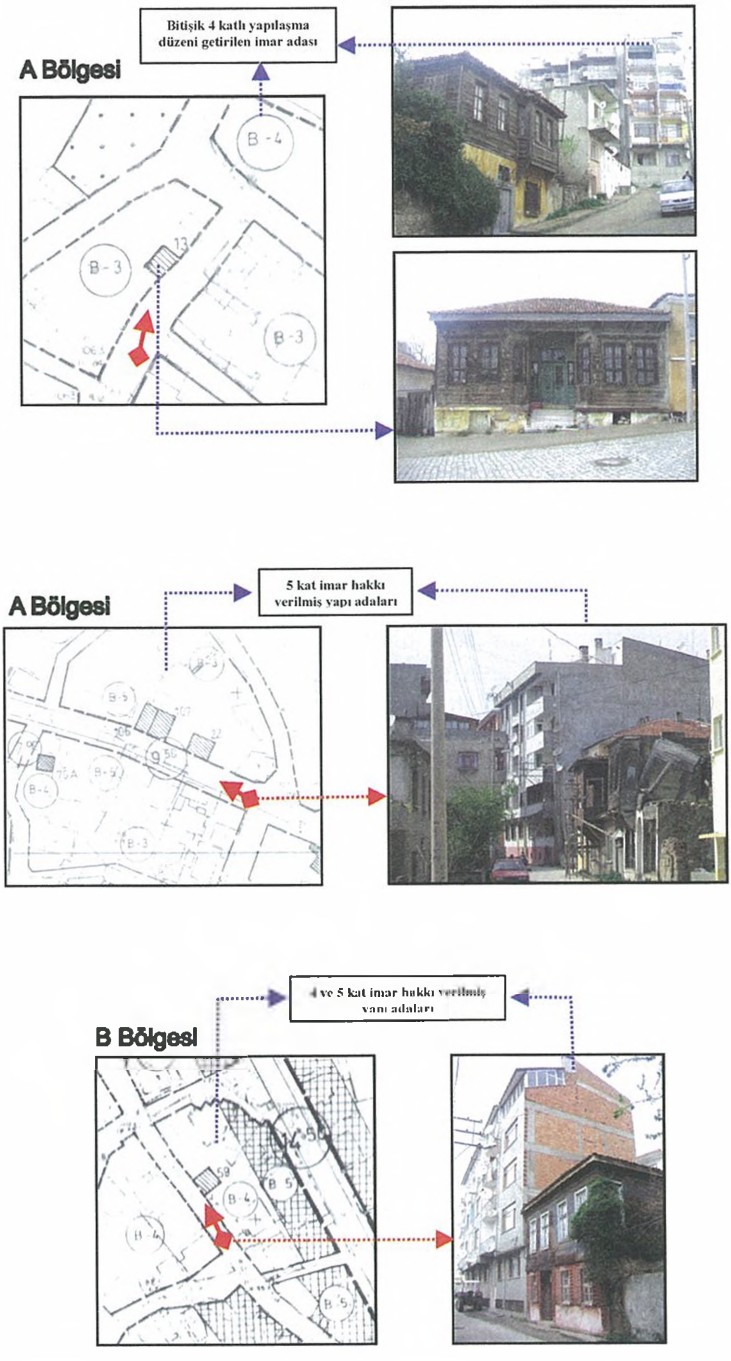
gerçekliklerin, imar planlarında ele alınmasının ötesinde, sürecin, sadece, inşaat yoğunluğunu ve yapılaşma biçimlerini belirleme sığlığına indirgenmiş olması, meslek alanımızı, korunması gereken değerler açısından sorgulanır hale getirmektedir.

Bu anlamda, (birçok eleştiri getirilmesine karşın) mekanın tasarlaması adına meslek alanımızın elindeki en önemli araçlardan biri olan imar planlarının, koruma duyarlılığı açısından ciddi bir özeleştiriye ihtiyacı vardır. Söz konusu eleştiri, koruma tartışmasının, koruma amaçlı imar planlarına hapsedilmemesi ve korumanın, her plan kademesi ve türü açısından göz önünde bulundurulması gereken bir kavram olduğunu vurgulama adına yaşamsal derecede önem taşımaktadır.

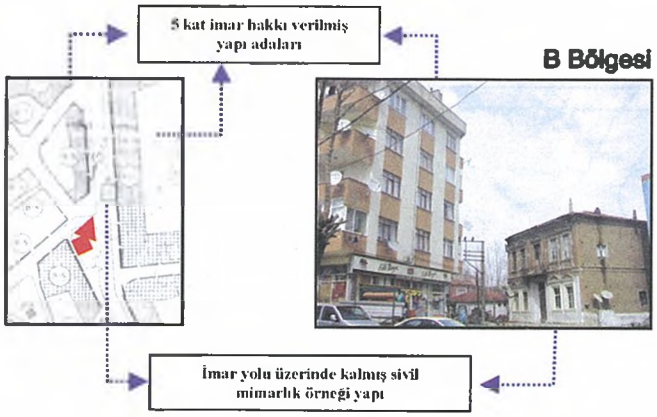


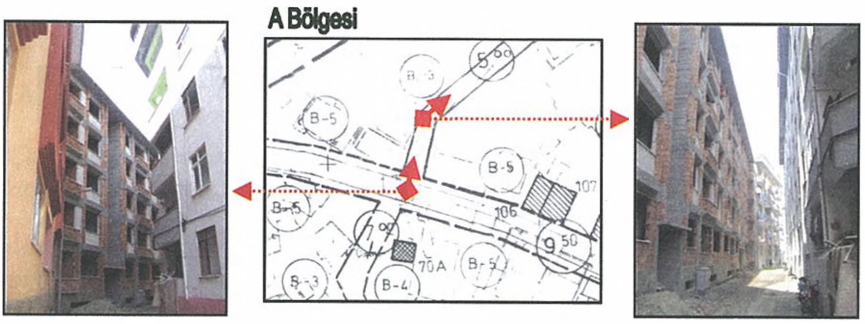
Şekil 2. Gelibolu Yerleşim Alanı ve Örneklem Seçim Bölgelerinin Kent İçindeki Dağılımı



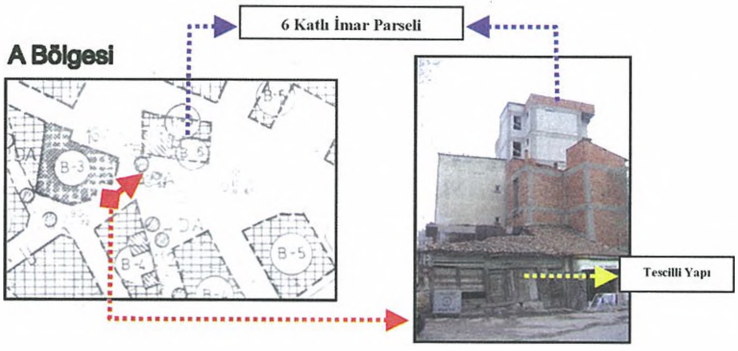


Şekil 3a. Sivil Mimarlık Örneği Yapıların Bulunduğu Alanlarda Getirilen Yapılaşma Kararları ve Yapılaşmanın Ortaya Çıkardığı Kentsel Siluet

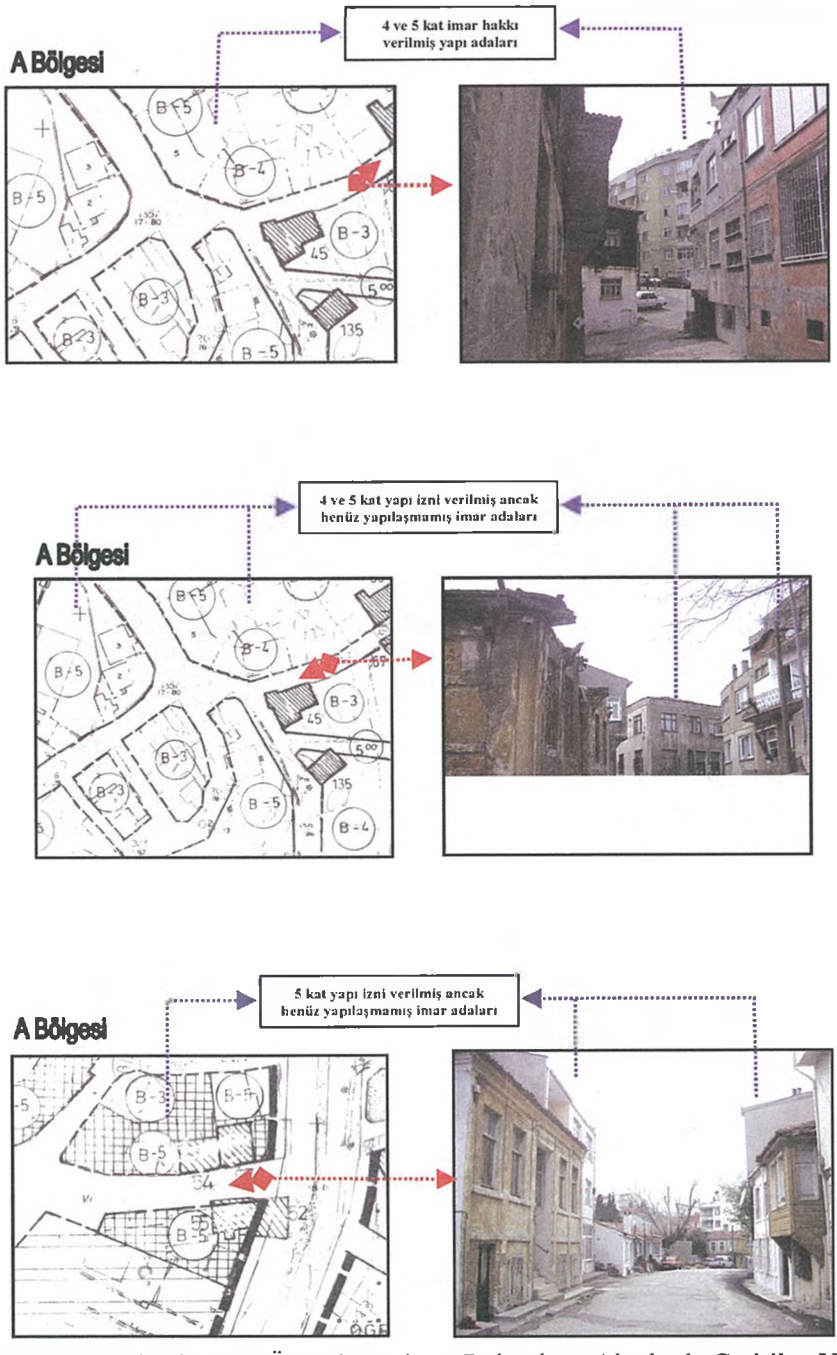




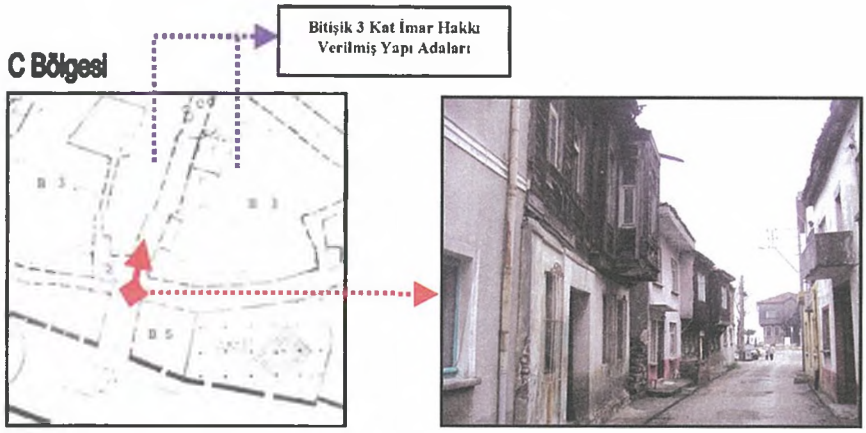
5 metrelik imar yolu üzerinde getirilen B-5 yapılaşma düzeni



Şekil 3b. Sivil Mimarlık Örneği Yapıların Bulunduğu Alanlarda Getirilen Yapılaşma Kararları ve Yapılaşmanın Ortaya Çıkardığı Kentsel Siluet



Şekil 3c. Sivil Mimarlık Örneği Yapıların Bulunduğu Alanlarda Getirilen Yapılaşma Kararları ve Yapılaşmanın Ortaya Çıkardığı Kentsel Siluet



Şekil 4. İmar Planında Geleneksel Dokuya İlişkin İpuçlarının Yakalandığı Tek Sokak

KAYNAKLAR

**Çalışmada yer alan fotoğraflar, Nisan 2007'de yapılan saha araştırmalarından elde edilmiştir.*

BİLGEN, H.G., ÖZCAN, G.B. (1989), "*İmar ve Şehir Planlama Mevzuatının Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığına ve Şehir Planlamasına Etkileri*", T.B.M.M Kültür Sanat Yayın Kurulu Yayınları, Yayın No : 40, ANKARA

GÖRGÜLÜ, Z. (2007), "*Kültür Varlıklarının Korunması ve Planlama*", http://www.tarihikentlerbirligi.org/doc/zekai_gorgulu.doc , Erişim: 09.08.2007.

İRDESEL, M. (1994), "*Gelibolu ve Yöresi Tarihi*", Baha matbaası, İstanbul.

KEJANLI, D.T., AKIN, C.T., YILMAZ, A. (2007), "*Türkiye'de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme*", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi www.e-sosder.com, ISSN:1304-0278, Kış -2007 C.6 S.19, s.179-196.

MADRAN, E., ÖZGÖNÜL, N. (2005), Son Yasal Düzenlemelerde Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması ve Yerel Yönetimler El Kitabı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı-TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, DÖSİMM Matbaası, Ankara.

PARLAK, D. (2007), "*5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun Getirdiği Değişiklikler*", http://www.tarihikentlerbirligi.org/doc/dervis_parlak.doc, Erişim: 08.09.2007

YÜCEL, C. (2005), "*Korunacak Kentsel Alanların Planlanmasında Güncel Yaklaşımlar*", Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı : 18 Yıl : 2005/1, Kayseri, s.223-235.

5. OTURUM

MESLEKİ DENEYİM: FARKLI PLANLAMA ÖLÇEKLERİNDE PLANCI OLMAK

OTURUM BAŞKANI: SAFFET ATİK

SERDAR BEKTÖRE
Şehir Plancısı

M.REMZİ SÖNMEZ
Şehir Plancısı

NİMET SIRCAN
Şehir Plancısı

NECATİ UYAR
Şehir Plancısı

SAFFET ATİK

Şehir Plancısı, Ankara

Meslektaşlarım ve meslektaş adaylarımız; önce iyi günler diliyorum, saygılar sunuyorum.

Ben de bu oturuma katkıda bulunacak arkadaşlarımı davet ediyorum. Efendim; kapı önündeki arkadaşlarımızı ben davet etmeliyim. Yaklaşık 1 saat 15 dakikalık bir gecikmemiz var. Ben bu zamanı iyi değerlendirmek, ve oturumu kısa sürede bitirebilmek için konuşmacı arkadaşlarımın izniyle elimden geleni yapacağım. Zamanı planlamak da bizim işlerimizden biri. Bu nedenle bu 1 saat 15 dakikalık gecikmeyi de minimuma indirirsek memnun olurum. Bana öyle geliyor ki bu kolokyumun ilginç oturumlarından bir tanesini gerçekleştireceğiz, çünkü konumuz daha çok deneyimi anlatmak ve yorumlamak. Çoğu kez, teorik şeylerin anlaşılması için yoğun konsantrasyon gerekiyor, ama bu defa dört değerli meslektaşımın katkılarıyla, tahmin ediyorum hem eğitici, hem de bir parça dertleşme babında belki de özeleştiri bağlamında birtakım konuşmalar yapacağız.

Ben şöyle bir program öngördüm izninizle: Minimumda tutmak kaydıyla, bu toplantıya açılım sağlamak, ancak iddialı olmamak kaydıyla, bir çerçeve olması için minimum bir zamanda bir kronolojik değerlendirme yapacağım. Tahmin ediyorum bu 7-8 dakikada bitecek. Normalinde 15 dakika gibi düşünmüştük. Bilahare dört değerli konuşmacımızın sunuşları var, bunları da 10-15 dakikada toparlayabilirsek iyi olur diye düşünüyorum. Yaklaşık 15 dakikalık da bir soru-yanıt bölümümüz olacak.

Şimdi programda yazılı isim sırasıyla olmamak üzere, ben arkadaşlarımı sizlere çok kısa biçimde takdim edeceğim, ama bilahare bir sunu çerçevesinde konuşmacılarımızın özelliklerini daha da ayrıntılı ele alacağım. Onun için çok kısa kesiyorum ve hanımlar önce diyerek Sayın Nimet Sırcan'dan başlamak istiyorum.

Sevgili Nimet 1976 ODTÜ mezunu. Yaklaşık 5 yıl ODTÜ'de asistanlık ve öğretim görevliliği yaptı. Bilahare Antalya Belediyesi, Manavgat Belediyesi, Özel Çevre Koruma Kurumu Antalya İl Müdürlüğünde görevini sürdürdü. Nimet Hanım bir dönem Antalya Şube Başkanımızı yaptı. Ayrıca İdari Yargıda da bilirkişi olarak bir süredir hizmet veriyor. Hanımlar önce dedikten sonra erkek arkadaşlarımızı da mezuniyet yılı sıralamasına göre en gence en son söz vererek çalışmamızı sürdüreceğiz.

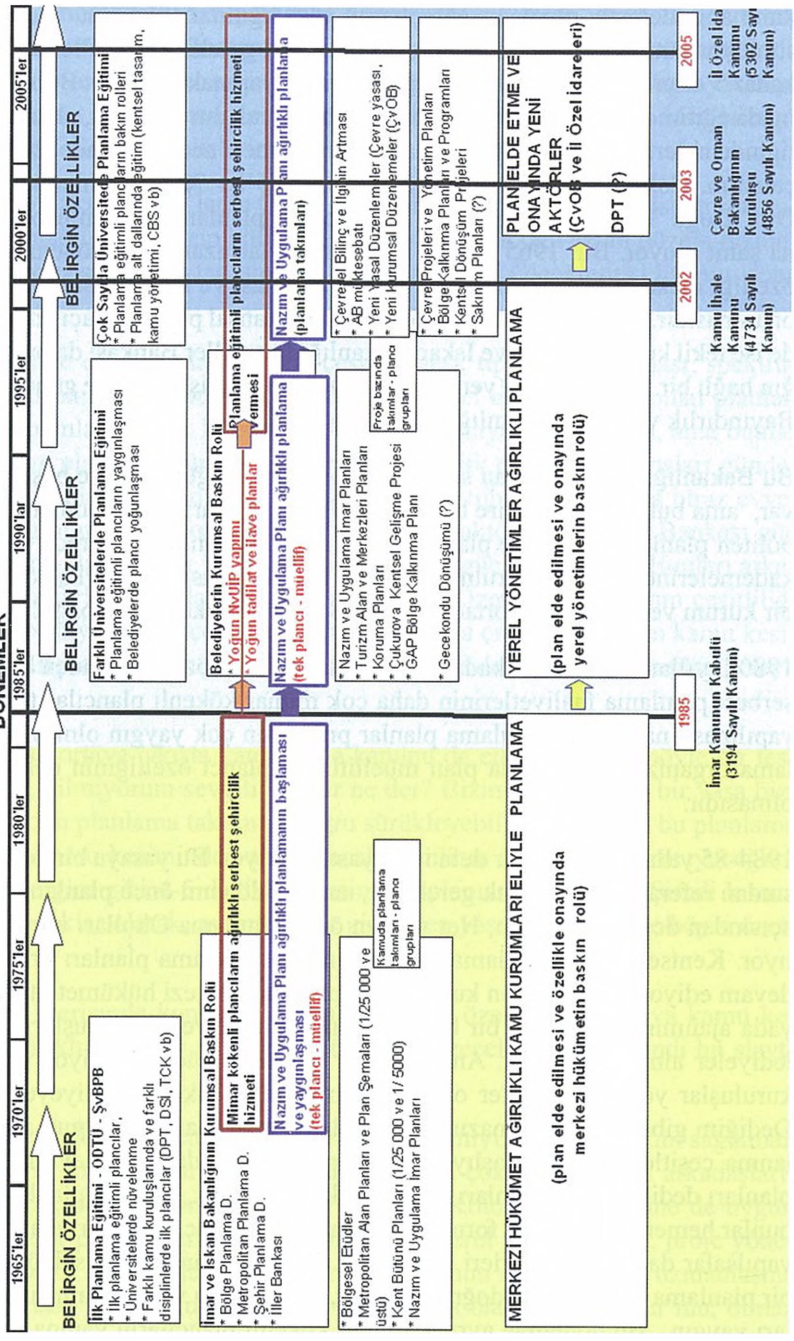
Aslında bütün arkadaşlarımızı siz tanıyorsunuz. Remzi Beyi gayet tabii tanıyorsunuz. Odamızın başkanı idi. 1976 ODTÜ mezunu. Nimet Hanımla sınıf arkadaşı. Kamu kesiminde Turizm Bakanlığı ve Mersin Belediyesinde görevleri var. Bilahare özel kesimde Bülent Berksan hocamızın atölyesinde, bilahare de Dampo'da kendi atölyesinde mesleki yaşamını sürdürdü ve sürdürüyor. Gazi Üniversitesinde yarı zamanlı öğretim görevlisi. Çok fazla planlama çalışmasının içinde bulundu. Zamanı tüketirim, bunları saymayacağım. Kendisi zaten dediğim gibi arttıracak.

Sevgili Serdar Bektöre 1983 ODTÜ mezunu. 86'da bildiğim kadarıyla mastırını tamamladı. Serdar Beyin konuşması da çok ilginç olacaktır diye düşünüyorum. Serdar Bey mezuniyetinden bu yana Eskişehir'de serbest şehir plancısı olarak görev yapıyor, ama Serdar'ın da Anadolu Üniversitesinde ve Osmangazi Üniversitesinde yaklaşık 6 yıl kadar kısmi zamanlı öğretim görevliliği var. Serdar Bey de odamızın Eskişehir İl Temsilciliğini yaptı. Şimdi odada görevli arkadaşlarımız çoğunlukta, çünkü son konuşmacı olarak sevgili Necati'yi takdim edeceğim. Necati Uyar da üç devre yönetim kurulumuz da üye ve başkan olarak görev yaptı. 1985 yılı 9 Eylül Üniversitesi mezunu. Serbest şehir plancısı, danışman olarak görev yapıyor, ayrıca İzmir ve Aydın'da kurul üyeliği görevlerinde de bulundu.

Şimdi kısaca konuşmacıların bu kısa tanıtımından sonra ben de kendimi tanıtayım. Ben oturum başkanı Saffet Atik, şehir ve bölge plancısıyım. Mesleki yaşamımın ilk 14 yılını kamu kesiminde görev aldım, bilahare özel kesime geçtim. Meslek yaşamımı böyle sürdürüyorum. Süre olarak, özel kesim birr parça daha fazla, toplam 20 yıl; böylece benim mesleki yaşamım 34 yılı buluyor.

Şimdi ekranda pek de iyi okunmayan bir çizelgeyi, bir şemayı size takdim etmek istiyorum.

"PLANLAMA MESLEK ALANI : GEÇMİŞTEN GELECEĞE..." İÇİN BİR KRONOLOJİK DEĞERLENDİRME DENEMESİ
A. Saffet Atik



Bu şemanın çok fazla bir iddiası yok; bu sadece bizim şahit olduğumuz, en azından 30-35 yıllık bir dönemde, planlama pratiğinde nelerin değiştiğini, bi-

zim hangi değişik planlama süreçlerini yaşadığımızı anlatıyor. Bazen dilim sürçüyor, lütfen bağışlayın. Çok kısaca gitmem gerekirse 1965'lerden 2005'e kadar 5'er yıllık dönemlerle bir değerlendirme yapmak olanaklı. Bunu ben, şemada eğitimde durum nedir, kurumsallaşma olarak durum nedir, planlama pratiğinde nelerle karşılaştık ve planlamanın tiplemesi nedir şeklinde özetlemeye çalıştım. Çok kısaca özetlemek gerekirse, 1965'ler 70'ler planlama eğitimin Orta Doğu Teknik Üniversitesin verilmesini, planlama eğitimin başlamasına şahit oluyor. Bu 1965 lerden 1985 lere kadar uzanan bu dönemin baskın özelliği mekansal planların kamu eliyle yapılması ve kamu kesimi tarafından onanmasıdır. Bu dönemde kamu kesiminin mekansal planlama açısından nerede ise tekil kuruluşu İmar ve İskan Bakanlığıdır ve İller Bankası da bu bakanlığın bağlı bir kuruluşudur. (yeni adı ve kaybolan bazı işlevleri ile günümüzdeki Bayındırlık ve İskan Bakanlığı)

Bu Bakanlığın planlamadan sorumlu genel müdürlüğünün daire başkanlıkları var, ama bunlardan üç daire başkanlığı ilginç. Bunlar; şehir planlama, metropoliten planlama ve bölge planlama. Bu daire başkanlıkları nerede ise planla kademelerine göre oluşturulmuş. Ayrıca İller Bankası gibi fevkalade önemli bir kurum ve okul olarak ortada ve İmar ve İskan Bakanlığına bağlı.

1980 li yılların ortalarına kadar uzanan bu dönemin özelliklerinden bir diğeri, serbest planlama faaliyetlerinin daha çok mimar kökenli plancılar tarafından yapılması, nazım ve uygulama planlar pratiğinin çok yaygın olması ve planlama organizasyonunda da plan müellifi, tek plancı özelliğinin çok belirgin olmasıdır.

1984-85 yılları önemli. Bir defa imar yasası çıkıyor. Bu yasaya birkaç kaç açısından referansta bulunmak gerekiyor, ama bu dönemi önce planlama eğitimi açısından değerlendireyim. Her şeyden önce Planlama Okulları artmaya başlıyor. Kentsel kesim planlamasında nazım ve uygulama planları pratiği yine devam ediyor. Planlamanın kurumsal yapısında merkezi hükümet otoritesinin yada ajanının yerini yine bir başka kamu kuruluşu veya kuruluşları olan belediyeler almaya başlıyor. Ancak, roller önemli ölçüde değişiyor ve baskın kuruluşlar yerel yönetimler oluyor. Plan onama yetkisi belediyeye geçiyor. Dediğim gibi pratiklerde nazım ve uygulama imar planları yaygın, ama planlanma çeşitlenmeye de başlıyor. Bir önceki oturumda uzun devreli gelişme planları dedik, turizm alanları yada merkezler dedik, koruma planları dedik, bunlar hemen hemen aynı formatla ve mantıksal süreç aşamalarından geçerek yapılsalar da farklı sektörleri içeriyorlar. Bir başka anlatımla, sektör spesifik bir planlama yaklaşımına doğru gidiş var, fakat nazım ve uygulama imar planları yaygın . Bu dönemde ayrıca, mimar kökenli plancıların yanına planlama eğitimi alan plancılar eklenmeye başlıyor; fakat müelliflik, tek plancı anlayışı hâlâ ve yine çok yaygın.

2000'ler günümüze kadar, çok daha önemli değişiklikleri işaret ediyor. Bunlardan bence önemlisi, kısaca söylemek gerekirse, yeni yasal düzenlemelerle planlamada yeni aktörler ortaya çıkmaya başlamasıdır. İl Özel İdaresi yasasıyla il planlarını hazırlatma ve onaylama yetkisi Büyükşehir veya İl Meclisleriyle birlikte İl Genel Meclislerine geçiyor.

Bu yeni bir aktör, 2003'lerde Çevre Bakanlığı ile Bayındırlık ve İskan Bakanlığı arasındaki, hepimizin bildiği yada içinde bulunduğu çevre düzeni planını kim yapar, nasıl yapılır tartışmasını tartışmasının İl Ölçeğindeki kısmını sona erdiriyor.

Bu dönemde de yine planlamanın çeşitlenmesi, tiplemenin artması, spektrumun genişlemesi devam ediyor. Mesela çevresel endişelerle yapılan planlar, yönetim planları ağırlık kazanıyor. Ağırlık kazanıyor demeyelim, ama bunlar başlıyor ve planlama gündemine giriyor. Stratejik planlama arayışları gündeme geliyor. Planlamanın kurumsal yapısına baktığımız zaman da biraz evvel dediğim gibi mevcut otoritelerin yanı sıra yeni aktörler var. İller Bankası güç kaybediyor, Bayındırlık ve İskan Bakanlığımız güç kaybediyor. Bunları arkadaşlarımız farklı boyutlarıyla ele alacaklardır. Özetle, planlamanın çeşitliliği artmaya başlıyor, fakat çok önemli bir şey ortaya çıkıyor: Eskiden kamu kesiminde olan planlama grupları, bu defa özel kesimde planlama takımları ortaya çıkıyor.

Aslında bu ortaya çıkışta kamu ihale kanunu da etkili. Benim böyle bir tespitim var, bilmiyorum sevgili dostlar ne der? Bizim dışımızdaki bir yasa bizi müelliflikten planlama takımına doğru sürükleyebiliyor. Eskiden bu planlama takımları kamu kesiminde vardı. Ancak, bunların ayrıntısına girmeyeceğim, çünkü dediğim gibi 4-5 dakika içerisinde toplamam gerekiyor. Şimdi kısaca sadece başlıklar olarak, ayrıntıya hiç girmeden yaşadığımız süreç böyle özetlenebilir.

Bu süreç içerisinde konuşmacı arkadaşlarımız özel kesimde veya kamu kesiminde farklı görevler yaptılar. Öbür slayta geçelim lütfen, şimdi bu slaytta...,

Acaba bu toplantının içinde bunları tartışabilir miyiz diye bir açılım sağlamak istiyordum. Artık zaman yok, çünkü gerçekten çok uzadı. Belki arkadaşlarımız değinir, bundan sonrası ne olur diyerek? Kolokyumun ismine de uygun olarak bizler plancı olarak neler yapabiliriz? Yerel yönetimlerde, proje yönetiminde, kent idaresinde neler yapabiliriz? Bunun için nasıl bir uzmanlaşma gerekir? nasıl bir eğitim? Böyle bir tartışma da olabilir, ama olur mu, olmaz mı bilmiyorum.

Efendim; ben dedim ki arkadaşlarımızı size bir tabloda da takdim edeceğim. Simdi bu slayta bakarsanız, belki de konuşmacıların deneyimini uzun uzun

anlatmama gerek yok. Sevgili Serdar özellikle nazım ve uygulama planları üzerinde yoğunlaştı, tadilatlar üzerinde yoğunlaştı. Gerçekten çok çarpıcı, ilginç deneyimleri var ve bize aktaracak.

Remzi farklı sektörlerde çok fazla sayıda -eğer tipleme yapacaksak; plancı olarak, yönetici olarak, danışman olarak- görev yaptı. Ekranda, yansıda gördüğünüz için detaya girmiyorum. Keza Nimet arkadaşımız belediyelerde farklı planlama faaliyetlerinde görev yaptı. En azından bir taraf olarak olayı denetleyen ve yönlendiren kişi olarak görev olarak. Sevgili Necati de görüyorsunuz, farklı planlama kademelerinde, ölçeklerinde çok fazla planlama faaliyetinde bulundu. Burada, benim bu tablomda eksik bir yer var tabii; bir bölge planlama meselesi var. Ben şöyle düşünmüştüm: Benim de 3-5 bölge planında bir şekilde naçizane deneyimim, katkım oldu. Birkaç şey de ben söyleyebilirim diye, ama korkarım buna zamanımız kalmayacak. Eğer fırsat bulursam birkaç saptamamı sizinle paylaşmak isterim.

Burada da daha koyu yazıyla gördüğünüz gibi, arkadaşlarımız kamu kesiminde bu işi yaptı, özel kesimde bu işi yaptı.

Öbür slayda geçersek, profesyonel yaşamlarında profesyonel meslek icrasının yanı sıra, oda yöneticiliği yaptılar ve üniversitelerde de görev aldılar. Bu slaydı da şunun için koydum: Biz bu süreç içerisinde ister özel kesimde, ister kamu kesiminde ister oda yöneticisi olarak, ister akademik dünyada farklı deneyimler yaşadık ve farklı yorumlar getirebiliriz. Sadece arkadaşlarımıza bir yol açmak için böyle bir sunuşu yaptım. Kendileri şimdi özgün iradeleriyle bunlardan hangisini seçecekler buna kendileri karar verecekler. Ben yine hanımlar önce deyip Nimet Hanımla başlıyorum.

SERDAR BEKTÖRE

Şehir Plancısı, Eskişehir

Ben de Saffet Beyin dediği gibi 1985'den bu yana Eskişehir'de serbest şehir plancısı olarak çalışıyorum. Bunu özellikle söylüyorum, çünkü bir Anadolu kentinde çalışıyorum. Eskişehir'de çalıştığım kadar küçük ölçekli belediyelerle de çalışıyorum. Küçük ölçekli derken hani çoğumuz şimdi Büyükşehir belediyesi sınırları içinde yaşıyoruz, büyük kentler içinde dolaşıyoruz, ama Türkiye'de;2000,3000, 5000, 10000 nüfuslu belediyeler de var. Dolayısıyla bu küçük belediyeler ifadesi kullanırken, nüfusu 10000'den aşağıda olan belediyelerde de birebir planlama çalışması içinde bulundum. Dolayısıyla anlatacaklarım biraz Anadolu'daki küçük belediyelerdeki planlama süreci ve buradaki şehir plancılarının belediyelerle olan ilişkileri üzerine kurulu olacak. Bunları anlatırken de teorik bazda konuşmaktan çok, birebir meslek hayatı içinde yaşadığım, şahit olduğum örnekleri size aktarmaya çalışacağım. Yalnız bu eleştirileri yaparken veya gözlemlerimi aktarırken biraz meslektaşlarımıza, bakanlıkta çalışan arkadaşlarımıza, İller Bankasına, diğer kamu kurumlarına, üniversitelere ve Şehir Plancıları Odasıyla ilgili de birtakım eleştirilerim olacak, çünkü bu gözlemlediklerim bir bakıma tüm bu kurumları da ilgilendiren bir sürecin getirdiği problemler.

Yıllardır çeşitli platformlarda, bu tür toplantılarda meslek alanımızla ilgili farklı sorunları, planlamayı, şehir planlama mesleğini, kentlerimizi, planlama alanımızın geleceğini, 2B arazilerini, afet planlamasını, kıyı şeritlerini, turizm bölgelerini, toplu konut bölgelerini ve benzeri problemleri tartışıp duruyoruz. Hepimiz şahit oluyoruz ki bu tartışmalar daha çok akademik düzeyde, teori bazında devam edip sürmekte. Bu tür toplantılarda konuştuklarımızı şu anda toplantıya katılan bizler anlayabiliyoruz. Bizler derken şunu özellikle belirtmek istiyorum: Herhalde şu anda bu salonda olanların çoğu Büyükşehir belediyelerinde çalışan veya Ankara'da öğrencilik hayatına devam eden öğrenci kardeşlerimiz, meslektaşlarımız veya akademik düzeyde mesleğe devam eden öğretim üyeleri, arkadaşlarımız. Burada biz her şeyi birbirimizin diliyle anlatabiliyoruz, anlayabiliyoruz. Birbirimizin dilinden anlayabiliyoruz. Ancak buradan çıkan kararlar, sonuçlar, tartıştığımız şeyler eğer yasalaşırsa veya hukuki bir nitelik kazanırsa uyulması gereken bir belge haline gelirse bu kararların küçük belediyelerde uygulanabilme şansı hemen hemen hiç olmuyor diyebili-

rim. Bu gibi toplantılarda, üst düzeyde aldığımız kararları küçük belediyelerde uygulayacak ne personel var, ne teknik donanım var.

Küçük belediyelerimiz sorunları aslında bizim burada tartıştığımızdan çok daha basit ve çok daha farklı, çok daha küçük. Belki çoğumuz farkındayız, onun için ben bir kez daha böyle bir toplantıda dile getirmek istedim ki bu ve buna benzer toplantılarda konuştuklarımızı, tartıştıklarımız, aldığımız kararlar küçük belediyelerde çok fazla önemsenmiyor, uygulanmıyor. Bu bağlamda benim bu toplantıda anlatacaklarım 20 yıldan fazla süredir devam eden meslek yaşantımda Anadolu'daki küçük belediyelerdeki planlama ve şehir plancılarının konumu üzerine gözlemlediklerimle ilgili çeşitli kesitler üzerine olacak. Bunun daha iyi anlaşılabilmesi için Saffet Bey biraz mesleki olarak geçmişinden bahsetti. Daha anlaşılabilir bir çerçeveye oturabilmesi için şunları da ilave edeyim: 1983 yılında lisans, Orta Doğu Teknik Üniversitesinden mezun oldum.1986'da da yüksek lisansı bitirdim.

Bu arada 1 yıl boyunca araştırma görevlisi olarak çalıştım. Araştırma görevinin sona ermesiyle tezimi yazmak üzere Eskişehir'e döndüm. Memleketim Eskişehir olduğu için Eskişehir'e döndüm. Tezimi burada yazmaya devam edeyim dedim. Tabii tam bu süreçte 1985 yılındaki İmar Kanunu'yla birlikte şehir plancılarına olan ihtiyaç arttı. Şehir plancıların iş sahaları çok genişledi. Ben hiç hesapta yokken, hiç planda programda o şekilde değilken tezimi yazmak üzere Eskişehir'de bulunduğum süre içinde, 1985 yılındaki yasadan sonra çeşitli iş teklifleri gelmeye başladı. Tabii bu iş teklifleri gelirken de bunlar öyle çok büyük işler değildi. Bizden daha büyük ağabeylerimiz, hocalarımız daha iyi hatırlarlar. 1985'ten önceki uygulamalar da piyasadaki imar planları işlerinde genellikle harita mühendisleri, mimarlar, inşaat mühendisleri daha çok etkindi. Hatta birçok mevzi imar planlarını harita mühendisleri ve mimar kökenli plancılar hazırlıyorlardı.

1985'ten sonra şehir plancılarının öneminin artmasına, yetkilerinin artmasına binaen bu planların şehir plancıları tarafından hazırlanma mecburiyeti ortaya çıkınca, bizim de meslek olarak önemimiz, etkinliğimiz arttı. Bunun üzerine tabii küçük yerlerde haberleşme iletişim ağı daha kuvvetli çalışıyor. Harita mühendisleri vasıtasıyla iki üç tane iş yaptım. O iki üç işin devamında daha başka işler gelmeye başladı. Belediyelerle tanışmaya başladık ve hiç hesapta yokken tezimi bitirmeden serbest piyasa koşulları içinde çalışmaya başladım. Çalışmaya başladım derken, şehir plancısı olarak değil, bunu özellikle söyleyeceğim, daha evvelki toplantılarda da söylemiştim " İmar Plancısı" olarak çalışmaya başladım. Nitekim şu anda serbest piyasada çalışan meslektaşlarımızın çoğu bu piyasa koşulları içinde imar plancısı olarak çalışıyoruz.

Hiç unutmuyorum, Orta Doğu Teknik Üniversitesindeki eğitimimizin ikinci senesinde sevgili Yiğit Gülöksüz hocamız bizi ikinci ders yılının başında

stüdyoda topladı, aynen şöyle dedi: "Biz sizi şehir ve bölge plancısı olarak yetiştireceğiz, eğer imar plancısı olmak istiyorsanız bir kenara ayrılın, biz size bir senede öğreneceğiniz her şeyi öğretiriz, mezun ederiz." Tabii biz o sıralar şehir plancısı nedir, imar plancısı nedir, henüz ikinci senenin başındayız; olayı çok kavrayamamıştık. Dolayısıyla hiç kimse de "Ben imar plancısı olacağım, beni bir yılda mezun edin" diye ortaya çıkmadı. Neyse biz şehir ve bölge planlama eğitimi alarak eğitimimize devam ettik, fakat piyasaya çıktığımız zaman 1985'teki ilk iş önüme geldiği zaman çok basit bir işti. Bir benzin istasyonunun mevzi imar planı işiydi. Böyle bir iş önüme geldi, ben ilk defa olarak hayatımda bir imar planı yapmak durunda kaldım. Fakat daha evvel imar planı nedir çokta bilmiyorduk.Çünkü ODTÜ'deki eğitimi hepimiz biliyoruz; daha çok tasarım boyutunda, daha çok teorik boyutta eğitim alıyoruz,imar planı hususunu daha doğrusu piyasaya yönelik planlama konususnu neredeyse hiç görmedik. İlk iş önüme geldiği zaman inanır mısınız, bir hafta o işi çizemedim. Nereden başlayacağım, nasıl çizeceğim, yoğunluk ne olacak, plan notları ne olacak,rapor nasıl yazılacak,dosyada neler olacak? Anadolu'da plancı olmanın o dönemlerde şu zorluğu vardı: Ankara'da, İstanbul'da, İzmir'de meslektaş sayımız çok, örgütlülük oranımız yüksek, danışabileceğimiz kimseler çok.

Ben Eskişehir'e gittiğim zaman 1985'te büroyu açtığım zaman bir tane plancı yoktu. Dolayısıyla bir iş geldiği zaman danışabileceğim hiç kimse yoktu, soracağım hiç kimse yoktu. Bugünkü gibi haberleşme ağları, internet ortamı, iletişim olanakları o zaman bu kadar kuvvetli değildi. Bir şey öğrenmek için Eskişehir'den Ankara'ya atlayıp geliyordum, yarım saat ağabeylerimizle konuşuyordum, danışıyordum, tekrar Eskişehir'e dönüyordum. Neyse sağdan, soldan daha evvel yapılmış plan örnekleri falan bularak ilk planlarımızı üretmeye başladık. Tabii işleri yaptıkça bu bir nevi tecrübe oluyor herhalde, daha büyük boyutlu işleri yapmaya başladık. Bu süreçte 1988'le 2000 yılları arasında Eskişehir Bölge İdare Mahkemesine bağlı olarak bilirkişilik görevleri üstlenmeye başladım. Yani o zamanlar Eskişehir'de toplam 3 tane plancı vardı. Dolayısıyla hepimiz, biraz da mecburiyet karşısında, tecrübesiz de olsak bilirkişiliklerde görev yapmaya başladık, fakat bu bilirkişilik görevi bana üniversite eğitim hayatımda öğrendiklerimden çok farklı bir mesleki tecrübe kazandırdı. Bu bilirkişilikler sırasında da hep Tamer Gök hocamızı hatırlarım.

Orta Doğu'daki eğitimimiz sırasında imar hukuku derslerini üçüncü sınıfta sadece bir yıl aldık ve o imar hukuku dersini alırken işin açıkçası çoğumuz derse fazla ısınamamıştık. Orada projeler hazırlamak, tasarımlar yapmak, hayaller kurmak, paftaları boyamak varken imar hukuku dersi bize böyle çok soğuk bir ders olarak gelmişti. İşin açıkçası neredeyse mecburi bir ders olarak o dersi alalım, geçelim falan diye geçiştiriyorduk. Bu bilirkişilik görevi sırasında anladım ki bu imar mevzuatı, imar hukuku denen konu hakikaten çok önemli bir konu. Bizim mesleğimiz açısından olmazsa olmaz bir mevzuat. Sonuçta eğer

piyasada imar plancısı olarak çalışıyorsak imar mevzuatına, imar hukukuna da çok hakim olmamız gerekir. Aşağı yukarı 250'ye yakın konuda bilirkişi olarak görev yaptım ve bu konular sadece planlamayla ilgili konular değildi. Tabii imar mevzuatı işin içine girince 18.madde uygulamalarıyla ilgili problemlerde geliyordu. 18.madde uygulama yönetmelikleri, inşaatlarla ilgili, mimari projelerle ilgili konularda geliyordu, onlarla da mecburen içli dışlı olmak gerekti ve ben o açığımı, yani üniversitedeki o açığımı belki bu bilirkişilik süresinde kapatmaya çalıştım.

Bu arada Anadolu Üniversitesi ve Osmangazi Üniversitesinde yarı zamanlı olarak da mimarlık bölümündeki şehircilik derslerine katıldık ve Orta Doğu'daki eğitimden sonra Anadolu ve Osmangazi Üniversitelerini örnek gösterirsek Anadolu'daki üniversitelerdeki eğitim düzeyinin ne kadar düşük olduğuna orada şahit oldum. Dolayısıyla o da benim mesleki yaşantımın başında çok vurucu bir noktaydı. Tabii çeşitli dönemlerde ŞPO Eskişehir il temsilcisi olarak çalıştım.Bu bilirkişilikler sırasında görev yaptığım Eskişehir Bölge İdare Mahkemesinin bağlı olduğu bölgede Eskişehir, Bilecik, Kütahya, Afyon illeri bulunuyor. Bu illerde yaklaşık 200'e yakın belediye var. İmar konularıyla ilgili bilirkişiliklerde mutlaka yerine gidip gözlem yapılması gerekiyor. Bu bilirkişilikler sayesinde bu bölgedeki 200 belediyenin neredeyse tamamına yakınıyla tanışma fırsatım oldu. Burada yapılan işleri gözlemleme imkânım oldu. Bu arada kendi yaptığım işlerle ilgili olarak da bu küçük belediyelerin çoğuyla bir şekilde tanıştık.

Bu sene, 2007 yılı başında Şehir Plancıları Odası Dergisinde yayınlan rakamları incelediğimde; eğer son üç beş ayda artmadıysa, Türkiye'de 476 tane şu anda tescilli serbest şehircilik bürosu var. Bunların dağılımına baktığımız zaman 111 tanesi Ankara'da, 74 tanesi İstanbul'da, 39 tanesi İzmir'de, toplam 224 tane büro 3 büyük ilde yer alıyor. Kalan 252 tanesi ise 78 ile dağılmış durumda. Ancak bu 252 içinde de ağırlıklı olan iller var. Örneğin Antalya'da 32 büro, Muğla'da 19 büro, Bursa'da 12, Konya'da 12, Hatay'da 11, Aydın'da 10, Mersin'de 10, Balıkesir'de 8 büro var.Dikkat ettiğiniz zaman daha çok deniz kıyısı ve turizm bölgesi olan illerde planlama büroları yoğunlaşmış durumda. Saydığım bu 11 ilde 338 tane planlama bürosu var. Kalan 70 ilde ise 138 tane planlama bürosu kalıyor,yani il başına 2 tane planlama bürosu var.

Biraz evvel Remzi Bey de anlattı; 2000'lerde bu sayılar çok daha düşüktü. 1995-2000'lerden sonra Anadolu'daki bürolar artmaya başladı. Belki bu biraz da mezun olan plancı sayısıyla birebir orantılıdır. Ben hiç unutmuyorum, 1985 yılında Eskişehir'de büro açmaya karar verdiğim zaman benim Ankara'da büro sahibi olan meslektaşlarım da var. Herkes şaşırmıştı; Eskişehir'de sen ne iş yapacaksın diye. Çünkü o zamanlar için planlamanın merkezi Ankara'ydı. İller Bankası ihalelerine girip çıkıyoruz,tüm Türkiye'deki belediye başkanları Ankara'ya gelip gidiyorlar,bu nedenlerle Ankara'da olmak gerekiyordu. Büro-

ların çoğuda Ankara'daydı. Eskişehir'de büro açıyor olmam çok kişiyi şaşırtmıştı. Ama uygulamada, tam tersi olarak belki de 1985'teki İmar Kanunun çıkmasına denk gelmesi bakımından, benim için çok avantajlı oldu. Eskişehir'de olmanın avantajını çok yaşadım, çünkü ilk büroydum, tek büroydum ve orada bir plancı boşluğu vardı. 2000'li yıllardan sonrada Anadolu'nun diğer kentlerinde de aynı şekilde planlama büroları açılmaya başlandı. Anadolu'da çalışan plancılar da kendilerine göre farklı iş alanları çok rahat bulabildiler.

Şimdi Türkiye'deki belediye sayılarına bakıyoruz. Biraz atlayarak geçiyorum. Gene bu son iki üç ay içinde değişmediyse 3215 tane belediye ver. Bunlardan 16 tanesi Büyükşehir belediyesi, 65'i ise il merkezi belediyesi. Belediye sınırları içinde yaşayan nüfus ise yüzde 78,73 oranında, yani Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğu belediye sınırları içinde yaşıyor. Belediyeleri nüfusa göre grupladığımız zaman da 2000'den az nüfusu olan belediyeler 340 adet ki bunlar şu anda yeni kanuna göre belediyelik vasfını kaybedecek olan belediyeler. 1640 tanesi 2000- 5000 arası nüfusa sahip, 558 tanesi de 5000- 10000 nüfus arasında. Toplam belediyelerin yüzde 80'ninin nüfusu 10000 kişinin altında, dolayısıyla benim burada anlattığım gözlemlerim , bu toplam belediye sayısı içindeki yüzde 80'lik dilime tekabül eden belediyelerdeki gözlemlediklerimdir.

Benim çalıştığım bölge içindeki belediyelerde çalışan plancılar var mı diye baktığımız zaman şu anda Eskişehir belediye sınırları içinde, Büyükşehir belediyesi ve alt kademe belediyelerde 13 tane plancı çalışıyor. Afyon, Kütahya ve Bilecik belediyelerinde 1'er tane plancı var. Nüfusu 10000'in altında olan belediyelerde ben plancı çalıştığını hiç görmedim, hiç şahit olmadım. Sadece yarı zamanlı,geçici görevli yada danışman olarak çalışan plancılar var. Gerek bilirkişilik, gerek mesleki yaşantım sırasında planlama aşamasında bu belediyelerle ilgili birçok olaya şahit oldum.

Tabii buradaki benim anlattıklarıma konu olan planlama hizmetleri üst ölçekli, üst düzeyde planlar değil. Biliyorsunuz, küçük belediyelerde olsa olsa en fazla 5000 ölçekli bir plan oluyor , ama planlama hizmetleri tamamen 1/1000 ölçekli imar planları üzerinden yapılıyor ve genellikle de daha çok plan tadilatları ve mevzi imar planları şeklinde bir planlama süreci yaşanıyor. Bu küçük belediyelerdeki planlama sürecinde benim gözlemlediğim belirgin problemler ve eksiklikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Küçük belediyelerde teknik kadro yetersizliği var, yani gittiğimiz çoğu belediyede bırakın şehir plancısını, bırakın mimar veya inşaat mühendisini; iki yıllık yüksekokul mezunu tekniker dahi bulunmuyor. Birçok belediyede fen işlerini aynı zamanda hesap işleri veya yazı işlerinde çalışan personel veya zabıta devam ettiriyor. Belediyeler kadro yetersizliğinden ve maddi yetersizlikten çalıştıracak

eleman bulamıyor. Kadroları varsa dahi bu küçük belediyeler nüfus olarak küçük bir yerleşim olduğu için de çoğu teknik eleman bu belediyelerde çalışmayı kabul etmiyorlar. Şimdi söz ettiğimiz belediyeler Polatlı veya Ankara'ya 20 km. mesafede olan belediyeler değil. Öyle belediyeler var ki il merkezine 80, 100, 120 km mesafede, yani işe günübirlik gidip gelmeleri de mümkün değil. Zaten belediyede görev yapıyorsanız, 24 saat o belediye sınırı içinde olmanız lazım. Her an çok değişik problemler çıkabiliyor. Küçük belediyeler için şehir plancısı veya teknik personel çalıştırmak onlar için gereksiz bir durum, aşırı lüks bir ihtiyaç neredeyse.

- Küçük belediyelerde bizim yaptığımız planları onaylayan belediye meclislerinin yetersizliği ayrı bir sorun. Siz uğraşıp plan yapıyorsunuz, bütün verileri toplayıp değerlendiriyorsunuz, birçok kriteri göz önünde bulunduruyorsunuz, planı onamak için belediye meclisine götürdüğünüz zaman kendinizi çok farklı tartışmaların içinde buluyorsunuz. Küçük belediyelerde belediye meclis üyeleri genelde 9-11 kişi arasında değişiyor. Dolayısıyla 2000 nüfuslu bir yerin meclis üyeleri de; nakliyeciden, kasaptan, oduncudan veya bakkal sahibinden vb.esnaftan oluşuyor. Bunların çoğu da ilkokul mezunu, zaten bir tek okuyan insan varsa, eğer liseyi falan bitirebilmişse o da belediye başkanı oluyor. Dolayısıyla bu meclis üyelerine planı anlatabilme , onları ikna edebilme imkanınız çok kısıtlı oluyor.

- Gene küçük belediyelerde siyasi baskılar çok yoğun. Buralarda belediye başkanları bir nevi o bölgenin padişahı veya kralı gibi davranıyorlar. Fen memuru varsada, meclis üyeleri varsada,belediye başkanları bu fen memurları ve meclis üyelerinin üstünde müthiş bir baskı oluşturuyorlar. Zaten meclis üyeleri de belediye başkanı aynı siyasi partidense onun aldığı kararları gözü kapalı olarak onaylamak zorunda kalıyorlar.Fen memurlarıda işten atılma korkusuyla belediye başkanlarının dediklerini uygulamak zorunda kalıyorlar.

- Ben şimdi mesela bu siyasi baskılarla ilgili Afyon'un bir belediyesinde yaşadığım bir örneği anlatayım.Hepimiz kaçak yapılardan şikayetçiyiz. Kaçak yapıların Bakanlığa bildirilmesiyle ilgili sürekli formlar geliyor, fakat bu kaçak yapılar bildirildiği zaman da bunların devamında o kaçak yapılarla ilgili gerekli işlemlerin yapılması, ceza tutanaklarının tutulması, kaçak yapıların yıkılması işlemleri gerekiyor. Küçük yerleşimlerdeki belediye başkanları bu tür zorunluluklarda kesinlikle uygulamanın dışında kalıyorlar. Afyon'un bir belediyesinde bir fen memuruyla görüştüm. Bana bir plan tadilatı teklifi için gelmişlerdi. "Niye tadilat yapıyorsunuz, burada ne problemimiz var?" diye sordum, "İşte ağabey, buralarda bizim 23 tane

kaçak ve mevzuata aykırı yapımız var. Planı o şekilde düzeltmemiz lazım, yoksa üzerimizde baskı var. Burada bir plan değişikliği yapalım" diye yanıtladı. "Bu 23 tane yapıyı Bakanlığa bildirdiniz mi?" diye ğa sorduğumda "Bildiremiyorum" dedi. "Elimde liste var, başkana veremiyorum. Başkana verdiğim zaman bunun yasal işlemlerinin yapılması lazım. Yasal işlem yapıldığı zaman bunlara cezalar yazılması lazım, binaların yıkılması lazım. Burada küçük yerlerde herkez arasında biraz hemşerilik, akrabalık bağı olduğu için mutlaka bir tanıdığın binasına, arsasına veya çıkarına dokunuyorsunuz. O yüzden belediye başkanı benden bu listeyi almıyor" dedi. "Eğer bu listeyi verirsen, işleme koyarsan seni işten atarım diye tehdit ediyor" dedi. Fen memuruda haklı olarak "O zaman ben işten atılırsam benim hakkımı kim koruyacak?Benim arkamda kimse yok,iki tane çocuğum var,açmı kalacaklar? " diyor.O fen memuru hala,her ihtimale karşılık (olabilecek soruşturmalara tedbir olarak),mevzuat aykırı yapıların listesini cebinde tutuyor

- Bir başka sorun belediyeler ve kurumlar arasındaki benzer işlerde farklı uygulamaların olmasıdır. Küçük illerdeki kamu kurumlarının plan yapım sürecindeki görüşleri küçük belediyelere farklı şekilde yansıyabiliyor. Kurumlar arasında kesinlikle bir dil birliği yok. Kamu kurumları son yıllarda birbirinden bağımsız çalışma süreci içine girdi. Bir plan işi yapılırken, planlama hizmeti yapılırken kamu kurumlarının çoğu "Benim kriterlerim öncelikli olarak ön plana alınsın,planlar bu şekilde yapılsın" diye bir baskı oluşturmaya başladılar. Özellikle Tarım İl Müdürlükleri, Çevre Müdürlükleri, Botaş, Tedaş ve bunun gibi kurumlar planlamayı plancının yetkisinden alarak direk kendileri yönlendirme gayreti içine giriyorlar. Bunu küçük belediyelerde çok daha rahat başarabiliyorlar.

- Diğer bir sorun küçük belediyelerdeki denetim yetersizliğidir. Yapılan her iş belediyelerde periyodik olarak bakanlık müfettişleri tarafından inceleniyor, fakat gelen müfettişler herhalde İçişleri Bakanlığı'ndan geliyor ki çoğunlukla imar konularında benim gözlemlediğim kadarıyla çok yetersiz kalıyorlar, çok tecrübesiz kalıyorlar. Gene birçok belediyede, iş yaptığım belediyelerde özellikle uyarıyorum; "Bakın şu işlemlerinizi düzeltin, kat sayılarını düzeltin, planlarınızı düzeltin, şu tedbirleri alın. Yarın bir gün bir müfettiş geldiği zaman inceleme sonucunda ceza alırsınız" diye devamlı sıkıştırdığım belediyeler var. Müfettiş geliyor, inceleme yapıyor. İnceleme sonucunda "Ne oldu, ne cezalar aldınız? Hangi hususlar rapor edildi?" diye belediyeyi arıyorum. "Ağabey; müfettiş bize teşekkür edip gitti, hiçbir hususta işlem yapmadı" diyorlar. Yapmama-

sı gayet normal, çünkü gelen müfettişler,imarla ilgili hususlardan anlayan teknik kişiler olmadıkları için, belediyelerde yapılan imar ve planlama çalışmalarındaki hataları ve eksiklikleri tespit edemiyorlar.Yapılan incelemeler çok kısıtlı boyutlarda kalıyor.Müfettiş incelemesi sonucu hataların görülememesi,daha sonraki yıllarda belediye personeline daha büyük hatalar yapması hususunda cesaret verebiliyor.

OTURUM BAŞKANI

Bende biraz sonra sevgili Serdar'a teşekkür edeceğim, bana bu fırsatı verecek diye düşünüyorum.

SERDAR BEKTÖRE

Şimdi gene küçük belediyelerde çalışanların yetersizliği ve mevzuata hâkim olamama problemi var. Bu da teknik personelin yetersizliğinden kaynaklanıyor. Ankara'dan (genelde onlar Ankara derler), bakanlıklardan ve diğer kurumlardan; ne kararlar, ne genelgeler, ne tebliğler gelirse gelsin, bunlar sümen altı ediliyor. Bu bir nevi biraz da işlerine geliyor, çünkü sert kararlardan, sert tedbirlerden kaçındıklarını zannediyorlar, görmemezlikten geliyorlar. Sonuçta müfettiş incelemeleri sonucunda da yaptıkları hatalar ortaya çıkmayınca bu mevzuatı takmama hususunda daha cesaretli davranabiliyorlar.

- Bu küçük belediyelerle çalışan şehir plancılarının konumu burada çok önemli hale geliyor. Eğer o belediye işini düzgün yapan meslek etiğine uygun düzenli çalışan bir plancıyla çalışıyorsa belediyenin bütün planlama işlerine düzenli ve mevzuata uygun olarak devam ediyor, ama olur da... Var, şimdi hiç kimse "Yok" demesin. Bazı meslektaşlarımız arasında belediyelerin bu bilgisizliğini fırsat bilerek, "Nasıl olsa anlamıyorlar" deyip her türlü işi yaparak veya imzalayarak planlama hizmetini sunan meslektaşlarımız da var.

- Diğer bir eksiklik; küçük belediyelerde düzenli arşiv yok. İstatistiki hiçbir bilgi tutulmuyor. Kasıtlı olarak bu şekilde yapılıyor. Eğer bir belediyede çalışan fen memuru ayrılmak zorunda kalırsa bütün belediyenin imar arşivini de yanında götürüyor. Dolayısıyla siz oraya gittiğiniz zaman arşiv adına hiçbir şey bulamıyorsunuz.Düzenli bir arşiv tutulması ;yapılan hatalı işlemlerle ilgili belgeleri ortada bırakmak sonucunu doğuracağından,arşiv tutmak çoğu belediyenin işine gelmiyor.İstatistiki olarak hiçbir husus kesin rakamlarıyla belgelenemiyor.Bu düzensizlik o yerleşimde yaşayan çoğunluğunda işine geliyor,çünkü o veya bu şekilde, o yerleşimde yaşayanların

büyük yada küçük ,mevzuata aykırı yapıları var.Kayıtlar tam olarak tutulmayınca,ortada belgede olmuyor,yani bir nevi topluma yayılmış bir suç daha rahat gizlenebiliyor.

- Küçük belediyeler açısından imar planları aynı zamanda işlevsiz. Tamam,belediyenin bir imar planı olması bir mecburiyet, ama onlar için olması gereken ve duvarda asılması gereken bir belge, ama imar planları asla uyulması gereken bir belge değil. Tabii ki üst ölçekli planlara uyumsuzluk konusunda bir şey söylememe hiç gerek yok. 1/1000'lik planlarda dahi bu tür gelişigüzel davranan belediyelerde üst ölçekli planlara uyum sağlamak mümkün değil.

- Piyasada gördüğüm bazı olumsuzluklar karşısında,doğal olarak, bende tapkimi göstermek istedim zaman zaman.Bazı belediyelerin yaptığı planlarda şehir plancısı imzası yok diye Bakanlıkla görüştüm,plancı olmasada İmar Müdürlüğü (mimar) imzasının yeterli (!) olduğunu ifade ettiler.Bazı belediyelerin onayladığı imar planlarının yeterli karne grubuna haiz olmayan plancılar tarafından yapıldığını ŞPO'ya bildirdim bir dönem,ama ŞPO'nun zaten karne gruplarına karşı olduğunu ve şikayetimi Bakanlığa yapmam gerektiği yanıtını aldım.Ortada Mesleki Denetim Uygulaması diye bir uygulama var,ama çoğu belediye bu MDU uygulamasını bilmiyor,uygulamıyor.MDU uygulaması yaptırmayan belediyelere bir yaptırım yok. Piyasada gördüğüm bazı uygulama problemleri ve yeni çıkan yönetmeliklerdeki belirsizlikler için Bayındırlık ve İskan Bakanlığı TAU'ya bir dilekçe yazdım Mart 2006 tarihinde,hala yanıt gelmedi.Bütün bu örnekleri özel şehircilik hizmetlerini hangi şartlarda yapmaya çalıştığımızı ortaya koymak için verdim.

Son olarak şunu ifade edeyim: Bu belediyelerle çalışan bir şehir plancısı olarak, çalışırken benim karşılaştığım en büyük zorluklar şunlar oldu; Küçük belediyede iş yapan plancılar mevzuata çok hâkim olmak zorunda. Belediyelerden öyle sorular, öyle talepler, öyle problemler geliyor ki sadece planlama mevzuatını değil,imar mevzuatının içinde 18.madde uygulama yönetmeliğini, belki biraz harita mühendislik alanını, biraz proje, mimarlık, peyzaj alanlarınıda bilmek ve bilgi sahibi olmak gerekiyor. Arşiv ve evrak eksikliği yüzünden,planlama işi ile ilgili olarak tüm belgeleri kendiniz toplamak zorunda kalıyorsunuz. Harita yok, imar planı yok,kadastro paftası, kurum görüşleri yok, jeolojik etüt yok. Bunların her birini, gerekirse Ankara'ya giderek, gerekirse o ildeki Kadastro Müdürlüklerine ve ilgili kurumlara giderek kendiniz tek tek toplamak durumundasınız.Harita ve jeolojik etüd işlerini siz organize etmek durumunda kalabiliyorsunuz. Bir iş yapılacağı zaman, ihale yapılması gerekiyorsa, ihaleyle ilgili her tür evrakı, varsa örnek sözleşmeleri, örnek istihkak raporlarını siz götürmek zorundasınız, çünkü belediyede bu işten anlayan hiç kimse yok.

Bütün bunlara karşı plancılar; çok sabırlı, ikna ve organizasyon yeteneği yüksek,lider vasıflı,insiyatif kullanabilen/karar verebilen, mesleğine hâkim kişiler olmak zorunda.Aksi durumda maalesef plancılar "kullanılan yetki sahibi mühendisler" durumuna düşüyor.

M. REMZİ SÖNMEZ

Şehir Plancısı, Ankara

Sevgili meslektaşlar, değerli öğrenciler, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Oturum başkanının ortaya koymuş olduğu çerçeve üzerinden kendi planlama deneyimlerimi sizlerle paylaşmak istiyorum. Her ne kadar son dönemde, Büyükşehir nazım planları konusunda çalışmakta, bu toplantıda benden bu yöndeki deneyimlerimin aktarılması beklenmekteyse de, deneyimlerimi daha çok tarihsel bir perspektife oturtarak genel bir resim oluşturmaya çalışacağım.

MESLEKTE İLK ADIMLAR

1976'da okulu bitirdiğimde, çalışma alanları, kamuda, İller Bankası, İmar İskan Bakanlığı, Turizm Bankası ve bazı büyük belediyelere girmek, serbest şehir plancısı olarak yada çoğu mimar kökenli olan şehircilik bürolarında çalışmak, serbest şehircilik bürosu kurmakla sınırlı idi. Şehir plancılarının kurduğu bürolar parmakla sayılacak kadar azdı ve bunlar bir iki kişiden oluşan küçük bürolardı.

Şehirciliğin hizmet alanı dar, iş imkanları ise, İller Bankası'ndan ihale ile belde imar planları yapmak, mimarlara imar planı araştırması yapmakla sınırlı idi

İş ve çalışma alanının sınırlı olmasının ötesinde sorunlar vardı; O zamanlar tek olan ODTÜ Şehir Planlama Bölümü'nün verdiği planlama eğitimi sürecinde edinilen bilgi ve beceri, meslek pratiğinde egemen olan imar planı yapmaya yönelik değildi. Dahası, kent planlamayı salt fiziki mekanın tasarımına indirgeyen imar planı anlayışını eleştiren bir anlayış vardı. Buna karşı akademik ve mesleki çevrelerde, kentleri yaşayan bir organizma ve bir sistem olarak algılayan, planlamayı sorun çözücü ve geleceği bilimsel yöntemlerle öngören, disiplinler arası bir ekip çalışmasına dayalı bir süreç olarak tanımlayan, bunun yasal kurumsal yapısını oluşturmayı hedefleyen bir çaba sürmekteydi.

Mesleğimiz kurumsallaşmanın başlangıcındaydı ve mimarlıktan kopuşun sorunları yaşanıyordu. Bizim dönemimizde aynı çatı altında olduğumuz mimarlık bölümü ile ortak dersimiz yoktu, ayrıca, sosyal bilimler, ekonomi, istatistik, matematik, hukuk, felsefe dersleri görüyorduk. 1969'da kurulan Odamız,

TMMOB Genel Kurulunda kapatılmış, 1973'de Danıştay kararı ile tekrar açılmıştı.

Serbest çalışmaya, imar planı ve araştırma yapmaya soyunduk, kamuda ve planlama bürolarında çalıştık. Eğitimle edindiğimiz becerileri kullanamıyor, o günlerin söylemi ile, "teknik ressamların yapabildiği" bir işi onlardan daha iyi yapmaya çalışıyorduk. "şehir plancıları iyi araştırma yapar ancak, imar planı konusunda başarılı değildir" söylemi vardı. O nedenle, şehir plancıları daha çok plan araştırması yapardı.

Ben "imar planını" üniversite eğitimi sonrası Y. Mimar Bülent Berksen'in bürosunda 1979-83 yıllarında çalışarak öğrendim, arkadaşlarımız da başka bürolarda imar planı ile tanışmıştı. Bülent Bey, imar planını kentsel tasarımla bağdaştıran kendine özgü bir plan dili oluşturmuştu. Bu açıdan bana yararı olmuştu.

Özetle, eğitim sürecinde kazandığımız bilgi ve becerileri bir yana bırakmış, piyasanın mesleki pratiğine adapte olmaya çalışıyorduk.

MERSİN'DE YERİNDE PLANLAMA DENEYİMİ

1980'lerde, yerinde planlama ilkesinin tartışıldığı ve bazı örneklerle yaşama geçirilmeye çalışıldığı yıllardı. 1973'lerin sosyal demokrat belediyecilik hareketinin etkileri ile "uygulamayı planlamanın ayrılmaz parçası olarak öne çıkaran" bir anlayış gelişmişti. Bu bir anlamda uygulamayı, planlama eyleminin odağına yerleştirmekteydi. O güne kadar merkezi olan planlama kurumları uygulamayı yürüten yerel yönetimlere kayma eğilimine girmişti. İmar Iskan Bakanlığı'nın kurduğu nazım plan büroları ve İller Bankası İmar Planlama Dairesi'nin yanısıra, belediyelerde "planlama birimleri" kurulmaya başlanmıştı.

Kuruluşunda benimde yer aldığım Mersin Belediyesi Planlama Birimi ilklerden birisi idi. 1981-84 yılları arasında Mersin Belediyesi planlama biriminde çalıştığım sürede kentin 1/5000 ve 1/1000 ölçekli imar planlarını ürettik. Yaptığımız planlar, çoğu İmar İskan, İller Bankası gibi merkezi kuruluş temsilcileri ile Mersin Belediyesi temsilcilerinin oluşturduğu Danışma Denetleme Kurulunda tartışılıyor ve İmar İskan Bakanlığı'nca onaylanıyordu. Merkez ve yerel arasında eskisine oranla sınırlı bir iletişim ve eşgüdüm sağlanıyordu. Bununla birlikte yine de aksayan bir yön vardı. Meslek ideolojisi olarak, planlamayı bütünsel, kamu yararı esasına, akılcı (rasyonel) karar verme süreci olarak algılayışımız, plan kararlarında yerel dinamikleri dışarda bırakmaya yönelik anlayışımız sürmekte idi. Yerel büronun, bilgiye ulaşmada sağladığı avantajlar dışında, bir avantajı yoktu. Diğer bir deyişle uygulamayı yapacaklara ve yerel karar odaklarına kapıları kapatarak plan yapıyorduk. Bu durum gerilimlere

de neden oluyordu ve planın yerelde sahiplenilmesini ve uygulanabilirliğini zayıflatan bir unsurdu. Planların uygulanabilirliliğini azaltan önemli bir etken de plan araçlarının yetersizliği ve o dönemde kentsel sektöre aktarılan kaynakların sınırlı oluşu idi.

Yerel aktörlere güvensizliğe dayanan bu tutumun nedeni, "plana yerel düzeydeki her tür müdahale küçük-büyük çıkarlara hizmet eder" düşüncesi, o dönemdeki anlayışın bir yansıması idi. Genel kanı merkez bürokrasisinin en doğru kararları verdiği yönünde idi. Biz plancılar da bilinçaltımızda benzer düşünceleri taşıyorduk.

Yaşadığımız deneyimler bu anlayışı terketmemize neden oldu. Günümüzde hem yerelde hem de merkezde plana yapılan olumsuz müdahaleler giderek artıyor. Merkezde verilen kararların bundakı payı belki daha fazla çünkü daha önemli kararlara merkezde imza atılıyor.

YENİ İMAR KANUNU VE PLANLAMA YETKİLERİNİN YEREL YÖNETİMLERE DEVREDİLMESİ

1985 sonrası, yetkilerin yerel yönetimlere devredilmesinin kısa, orta, uzun erimde birçok sonucu ortaya çıktı. Bu düzenlemenin en etkileyici sonucu, mevzuata, teknik ve bilimsel kurallara aykırı plan değişiklikleri ve mevzi planların çok yaygınlaşması idi. 5 yılda birçok yerleşmenin planı tanınmaz hale geldi. Kentlerde rantı yüksek bölgelerin, kıyı yerleşmelerinin planları sürekli değişiyordu. O dönemde, önemli plan değişiklikleri için belediyelerin nakti yardım, grayder, kepçe, makam otomobili alması alışılagelen bir davranış haline geldi.

Üniversitelerin yeni planlama bölümlerini açması, yeni mezunların Ankara, İstanbul, İzmir dışında Anadolu kentlerinde bürolar açması, belediyelerde çalışmaları, plancıların yurt düzeyinde yaygınlaşmasına neden oldu.

Bu olumlu gelişmenin bir de olumsuz yönü ortaya çıktı. Deneyimi sınırlı plancıların, meslek ilkelerini uygulamada karşılaştıkları sorunlar, bu ilkeleri savunmada direnmeleri durumunda yeterli yasal ve mesleki güvencelerinin olmayışı, planlamada yeterli denetim mekanizmalarının bulunmayışı, plancıların rant cephesi karşısında tek başlarına kalmalarına neden olmakta, bu durum mesleğin etkinliğini ve prestijini azaltan bir unsur olmaktaydı. Bu konudaki olumsuzluklar, tekil örneklerle de sınırlı kalmıyor, yaygınlaşıyordu.

Bu ve benzer sorunlar, 1990'larda mesleki denetimin nasıl etkin olarak yapılabileceği sorusunu gündeme getirdi. Denetim için Odaların etkinliğinin artırılması, katılım mekanizmalarının oluşturulması, meslek etiği konuları, meslek çevreleri ve Odanın gündeminde önemli yer tutmuştu. Bu sorun halen

gündemdeki yerini korumaktadır. Oda yöneticisi olduğum o dönemde kamuoyunun mesleki denetim yapılması konusunda yoğun bir beklentisi oluşmuştu. Odamızın mesleki denetim uygulamaları, o dönemde başlatıldı. Ancak bu daha çok bugün olduğu gibi yetki konusunda bir denetimdi. Planlamada içerik denetimi yapılmasına ilişkin arayışlar başlamıştı. Ancak bugüne kadar başarılamadı.

O dönemlerin bir önemli gelişmesi de, kırsal yerleşmelerin belediye olma eğilimleri ve köylerin birleşerek yeni belediyelerin kurulması idi. Bunun istihdam, belediyeye kadro verilmesi, makam otosu, çöp arabası vb. ekonomik avantajlar ve siyasi birçok nedenin yanısıra, büyük kentlerin gelişme alanlarında rantın kontrolü idi. Özellikle Büyükşehir Belediyelerinin çevresinde kurulan küçük belde planlarının kentsel gelişme ve çevre üzerindeki olumsuz etkileri çoğumuzca bilinmektedir. 1990'larda kurulan bu küçük beldeler, kentsel rantın yönetiminde önemli söz sahibiydiler. İmar rantları o denli yüksekti ki, İçişleri Bakanlığı'nca yapılan operasyonlara dahi konu olmuştu. O dönemden bir gazete küpürü "hazine arazilerini yağmalamak için belediye kurmuşlar" biçiminde idi.

Yeni İmar Kanunu yürürlüğe girdiği dönemde, bizim büromuz da kurumsallaşmaya yöneldi. İki plancı ve bir A gurubu mimarla şirket oluşturmuştuk. O günün koşullarına göre iş alabilme ve yapabilme kapasitesi yaratmaya çalışıyorduk. Isparta, Mersin, Balıkesir ve daha bir çok yerleşmenin planlarını yaptık. O dönemde ve bugün de belediye yönetiminin planlamaya bakışı ve tutumunun çok önemli olduğuna inanıyorum. Burada plancı ve karar vericilerin yetki ayrımı, paylaşımı, hangi konularda kimin karar vereceği önem kazanıyor. Bu süreçte plancılar çoğu kez karar mekanizması dışında bırakılıp "çizimci" durumuna düşürülmüştü. 1985-1990 yılları arasında Isparta'nın planlama çalışmalarında, plan kararları, değişiklik önerileri, imar komisyonunda ve mecliste plan müellifinin katılımı ile tartışılır ve plan müellifinin görüşüne önem verilirdi. İstisnalar olurdu, ancak en azından hukuki süreçlerin dışına taşılmaz, plancı karar mekanizmasının bir parçası olarak işlev görürdü. Bunda, Isparta Belediye yöneticilerinin tutumu kadar, kentte nüfus ve göç baskısının olmayışı ve yerleşmiş bir "imar" kültürünün varlığının da etkili olduğunu düşünüyorum.

Aynı dönemde çalıştığımız Mersin planlarında belediye daha farklı tutum sergilemekteydi. Plancılar olarak sorun çözücü yaklaşımla, dengeli, eşitlikçi uygulanabilir planlar üretmiştik veya ürettiğimizi düşünüyorduk. Ne var ki Mersin'de rant ve yoğun yapılaşma kaygısı ağırbastı. "emsal uygulaması" adı altında, "serbest kat düzeni", "kat artışına göre kademeli emsal artışı yükleme" gibi yeni planlama kavramları yaratılıp, bir sayfalık meclis kararı ile, Mersin'de yoğun yapılaşmanın önü açıldı. Bugün Mersin'in batı kesimindeki yapılaşma, müellifler, planlama süreçleri dışında gerçekleşen o dönem karar-

larının bir sonucudur.

Meğer aynı dönemde, başka belediyelerde başka icatlar yapılmaktaymış. Örneğin, Antalya'da bodrum katların açığa çıkmasına ve bir kat kazanılmasına neden olan, su basman kotunu 2,50 metreye çıkaran bir "plan notu", sonuçta, zeminden bir metre aşağıda oluşan ve her yağmurda Antalya'da su baskını afetine neden olan bir maddelik meclis kararı, yoğunlukların iki, iki buçuk kat kadar artışına neden olan "serbest kat düzeni", "kapalı çıkmaların emsale dahil edilmemesi" kararları vs. Kuşkusuz başka kentlerimizde yaratıcı yöneticiler daha parlak buluşlar da yapmışlardır.

Biz kente karşı sorumluluk duyan plancılar olarak olumsuz görüşümüzü, o dönemde, Mersin Belediyesi'ne "müellif görüşü" olarak iletmiştik, ancak bu görüşe pek pirim verilmedi. Benzer bir konuda, Belediye Meclisinde konuşmama dahi izin verilmediğini anımsıyorum. Bu gelişmeler nereye kadar gidecekti. Kişisel karşı çıkışlar cılız kalıyor, pek de işe yaramıyordu. Her gelişme eğilimi, içinde karşıtını oluşturduğu gibi, bu konuda da meslek odalarının karşı çıkışları uç vermeye başladı. 1990'lardan bu yana giderek gelişen bir karşı duruş ve hukuk mücadelesi Şehir Plancıları Odası, Mimarlar Odası gibi meslek odaları başta olmak üzere, sivil toplum tarafından ve üniversitelerce sürüyor, sürdürülüyor, çoğu kez bu mücadeleden sonuç da alınabiliyor. Mersin'de emsal uygulaması ile ilgili karar geç de olsa iptal edildi. Antalya Belediyesi İmar Yönetmeliğini değiştirmek suretiyle bazı olumsuzlukların önünü kesmeye çalıştı.

Plancılar yetkilerin yerele devredilmesini genel olarak olumlu karşılamışlardı. Ancak olumsuz gelişmeler tereddüte ve çelişkili düşüncelere sürüklemekteydi. Verilen yetkilerle birlikte denetim ve yaptırımlar da getirilmeliydi. Plan kararı, plancı ile belediye meclisi arasında kalan bir konu değil, toplumu ilgilendiriyordu. Toplumla paylaşılmalı, denetim ve katılım mekanizmaları oluşturulmalıydı.

YETKİLERİN MERKEZE DÖNMESİ, KADEMELİ BİRLİKTELİĞİN KAYBOLMASI, SEKTÖREL VE ALAN TEMELLİ PLANLAMANIN YAYGINLAŞMASI

Bu olumsuz gidişin yansımaları, yerele verilen yetkilerin 1990'lardan itibaren parça parça merkezine geri dönüşüne, geri alınmasına neden oldu. Ancak, geri alınan yetkiler eski yerine değil merkezde birçok yere dağıldı. Bu süreç planlamada kademeli birlikteliğin kaybolduğu, sektörel ve alan temeli planlamanın önünü açacak yasal değişikliklerle planlama gündemindeki yerini sürekli korudu. Bu süreç devam ediyor. (bkz. Feridun Duyguluer, Fiziki Mekanda Kurumların Yetkileri, 2003, İmar Mevzuatının Kayıpları 2007)

1990'lar planlama hizmetlerinde çeşitlenmeyi getirmiş oldu. Turizm master planları, turizm merkezi planları, toplu konut planları, koruma amaçlı imar planları, yönetim planları, çevreye duyarlı planlama vb. bu çeşitlenme yalnızca ülke içi dinamiklerle de sınırlı kalmadı. Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler programları ile giderek çeşitlenen bir planlama alanı ortaya çıktı. Çevre ve kentsel gelişme konularında birçok plancı uzman bu projede yer aldı. Kendi deneyimlerimden yola çıkarak bazı noktalara değinmek istiyorum; 1985 sonrası geliştirilen Çukurova Kentsel Gelişme Projesi deneyimi Dünya Bankası'nın birçok projesi gibi uygulamaları ve sonuçları itibariyle çok başarılı olmasada, bu projeye katılan birçok meslekdaş gibi, benim için de öğretici olmuştur. Bu projede herşeyden önce eğitimle kazandığımız becerileri uygulama fırsatı bulmuştuk. Bu projelerde planlama bir ekip çalışması olarak görülüyordu. Planlamanın salt fiziki tasarım olmadığı, mühendislik, toplum bilim, ekonomi ile ilişkileri, planlamada maliyet faktörü, finansman, maliyetin geri dönüşü, çeşitli toplumsal katmanlara yönelik konut politikaları, satınalınabilirlik, vb. kavramlar çerçevesinde planlama araçlarının etkin kullanımı söz konusuydu.

Çalışmalarında yeraldığım Karadeniz Çevre Programı da benim açımdan öğretici oldu. Bu projede, ekoloji ve çevrenin planlamadaki önemi, planlamanın salt insan odaklı değil, sürdürülebilir çevre, sürdürülebilir yerleşme kavramlarına dayandırılması gerektiği öne çıkıyordu. Bu tür bir bölgesel projede, vizyon, hedef, strateji, politika, program ve proje gibi uygulama süreçlerine ilişkin kavramların planlamada kullanılması, bu kavramları soyut kavramlar olmaktan çıkarmakta, proje ile içselleştirmekteydi. Bir Dünya Bankası uzmanının "formüle ettiğimiz sorunlara çözüm önermelisiniz, belirlediğimiz potansiyelleri kullanmalısınız." sözü planlamada sürecinin önemini, gerçekçiliğini ifade etmekteydi.

ÜST ÖLÇEK PLANLARDA YAŞANAN YETKİ ÇATIŞMALARI VE BELİRSİZLİK DÖNEMİ

2000'li yıllara üst ölçek planlarda yetki çatışmalarının ve belirsizliğin damgasını vurduğunu biliyoruz. Bu konuda bir örnek vermek istiyorum. Antalya Büyükşehir Belediyesi'nin danışmanı olduğum yıllarda, Antalya'nın çevre düzeni planının yapılması için toplantılar düzenlendi. 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı, çevre belediyelerle birlikte Valiliğin eşgüdümü, belediyelerin katılımı ve Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın onayı ile gerçekleştirilecekti. Bu konuda ilerleme de sağlandı. Öngörülen sınırlar içinde, Büyükşehirle birlikte 13 çevre belediyesi ve Valiliğin yetki alanındaki 37 köyü kapsayan araştırmalar Haziran 2002'de tamamlandı. Ancak, plan tamamlanmadı. Valilik ve çevre belediyelerinin isteksizlikleri nedeniyle önce sınır daraltıldı, Büyükşehir sınırları esas alandı. Sonra, Büyükşehir Kanunu nedeniyle ÇDP'nin ölçeği değişti. 1/50.000 ölçekli ÇDP, o dönemdeki geçiş dönemi koşulları içinde Bayındırlık

ve İskan Bakanlığı'nca Mart 2005'te onaylandı. 1/25.000 ölçekli nazım imar planı yeni Büyükşehir Belediye Kanunu'na göre Haziran 2005'te Büyükşehir Belediyesi'nce onaylandı. Planlamaya başladığımız dönemdeki yetki dağılımı ile bitirdiğimiz dönemdeki yasalar ve yetki dağılımı değişmişti.

BÜYÜKŞEHİR NAZIM İMAR PLANLARI

2004'te yasalaşan Büyükşehir Belediye Kanunu'na yapılan pek çok eleştiri geçerli olmakla birlikte, Belediye sınırlarının genişletilmesi ve 1/25.000 ölçekli nazım imar planı yapma zorunluluğu getirmesi nedeniyle planlama açısından önemli açılımlar getirmiş oluyordu. Bu durum bir fırsata dönüştürülebilir miydi? Bu fırsatlar;

- Kente ilişkin vizyon, hedef ve stratejilerin, kentsel bölge bütününde yeniden tanımlanması fırsatı,
- Yürürlükteki imar planlarının, üst ölçekli bir nazım planın yönlendiriciliğinde disipline edilmesi, yenilenmesi, parçacı planlama uygulamalarını önleyecek bir planlama sisteminin oluşturulması fırsatı,
- Planların bir mekansal bütünlükte ele alınması ile büyükşehir çevresinde, özellikle belde belediyelerince yönlendirilen plansız gelişmenin önlenmesi, bu bölgelerin, çevreyle uyumlu kentsel ihtiyaçları karşılayacak biçimde geliştirilmesi fırsatı,
- Parçacı, statik, sosyal-mekansal gelişmelerin gerisinde kalan bir plan anlayışından, dinamik, kentsel sorunlara çözüm sunan, gelişmelere yön veren, plan kademeleri arasında esnek geçişlere imkan veren bir plan anlayışı ve buna uygun bir planlama dilinin oluşturulması fırsatı.

Bu anlayış, planlamanın bir süreç olarak örgütlenmesini, her plan kademesinin ölçeğin gerektirdiği kararlar ve plan dili ile ifadesini, katılım mekanizmalarının oluşturulmasını, planlamada daha etkin araçlara olan ihtiyacı, sektörel planların, büyük projelerin nazım plan bütünlüğünde tarif edilmesini de gerektirmektedir. Ancak bu planlama ortamının yaratıldığını söylemek mümkün değildir. Bu birçok yasal kurumsal değişikliği gerektirmektedir. Şehircilik (planlama) ve imar kanunu bir açılım getirebilirdi. Ancak bu temel yasa yerine, kısa dönemli hedeflere yönelik yasaların öne çıkartılmakta olduğunu görüyoruz.

DİYARBAKIR BÜYÜKŞEHİR PLANLAMA DENEYİMİ

Diyarbakır planlamasının en önemli sorunu geçmiş uygulamalarla, plan disiplininden iyice uzaklaşılmış olunması, gecekondu bölgeleri bir yana, imarlı,

planlı alanların da plan değişiklikleri ile plansız gelişmesi idi. Diyarbakır'da herşeyden önce, bir planlama kültürü yerleştirmek için, planı bir uzlaşma belgesi, bir yol haritası olarak ele almak gerekiyordu.

Yerinde yapılacak çalışmalar için bir "Planlama Ofisi" kurulması, plan değişikliklerine ve mevzi planlara ilişkin ölçütler getirilmesi, planların sağlıklı verilere dayandırılması için kurumlardan bilgi ve görüş alınması, jeolojik etüdlerin yapılması gibi girişimler bunun ilk adımları oldu. Planlama aşamasında, meslek odalarının bilgilendirilmesi ve katılımları, planın kentliler ve kamuoyunca benimsenmesi ve sahiplenilmesi açısından yararlı oldu.

Diyarbakır nazım imar planları, kenti bir bütün olarak kavrayan, mevcut sorunları çözmeyi ve gelişme alanlarını planlamayı, yeterli fiziksel ve sosyal altyapı hizmetlerini sağlamayı, mekan kalitesini yükseltmeyi öngören bir anlayışla ele alınmıştı. Bu kapsamda,

- Aşırı artan arazi fiyatlarının dengelenmesi ve arsa spekülasyonunun önlenmesi amacı ile yeni gelişme alanlarının planlaması ve kentsel arsa üretilmesi öngörülmüştü. Bunların bir bölümü Toplu Konut İdaresi tarafından gerçekleştirilmektedir.

- Yetersiz kalan sosyal donatı alanlarının arttırılması amaçlanmıştı. Yeni gelişme alanlarında sosyal donatı alanları yeterli ve dengeli biçimde planlanmıştı. Böylece mekan ve yaşam kalitesinin artırılması amaçlanmıştı.

- Ekonomik hedeflerle uyumlu olacak biçimde yeni iş ve çalışma alanları planlanmıştı. Böylece, kent içinde çevre sorunu yaratan iş alanlarının kent dışında toplu işyeri biçiminde yerleşmelerine yönelik, yeni iş ve istihdam alanları oluşturulmuştu.

- Diyarbakır Ulaşım Ana Planı, Nazım İmar Planı ile eşzamanlı ve koordineli olarak hazırlanmıştır. Ulaşım ana planı ve nazım planın hedef ve ilkeleri uyumlaştırılarak, ulaşım yatırımlarının planlı kentsel gelişmeyi desteklemesi amaçlanmıştır.

- Nazım imar planı, uygulama planlarını ve projeleri yönlendiren, ilkkademe belediyeleri ve diğer idareler ile koordinasyonu sağlayan bir strateji belgesi olarak algılanmaktadır.

- İmar Kanunu'nun 18. maddesine göre tüm gelişme alanlarında imar uygulaması yapılması nazım planda zorunlu koşul hükmü olarak getirilmişti. Bunun ilk uygulaması Bağlar Belediyesi'nin Bağcılar gelişme bölgesinde yapılmaktadır. Bu bölgede 1260 hektar alanda, 300 hektar yol, 130 hektar yeşil alan ile, 50'nin üstünde ilköğretim,

ortaöğretim, kreş, anaokulu ve ibadet yerinin bu uygulamalarla bedelsiz olarak kamuya terki sağlanmaktadır. Bu bölgede elde edilen yeşil alan, Diyarbakır'ın mevcut park alanlarının iki katı kadardır.

- Nazım planlar 1/5000 ve 1/1000 ölçekli imar planlarını ve önemli kentsel projeleri yönlendirici olup, onlara dayanak oluşturmaktadır.

  Örneğin, Dicle Vadisi nazım imar planlarına dayalı olarak "Dicle Vadisi Kentsel Tasarım Proje Yarışması" yapılarak, vadinin geleceği, ekolojik yapısının korunarak kentsel yaşamla bütünleştirilmesi amaçlanmıştır.

- Yenişehir merkez bölgesi için yapılan nazım ve uygulama imar planları bu bölgede yıllarca birikmiş olan imar sorunlarını çözmeyi, bölgenin merkezi iş alanı olarak gelişmesine yönelik kararları kapsamaktadır.

Nazım imar planlarında yukarıda sıralanan fırsatları değerlendirilmeye ve amaçları gerçekleştirmeye yönelik bir strateji izlendi. Eldeki araçlarla bu amaca yönelik esnek bir plan dili yaratma olanağı araştırıldı, ancak bir yandan imar mevzuatına göre onaylanması gereken bir plan üretilmesi gerekliydi. Buna rağmen bu konuda ilerleme sağlandığı kanısındayım. Yenişehir ve Bağlar-Bağcılar planlarında nazım planın koyduğu ana stratejilerden kopma olmadı. Bunda planların yapılış yöntemi, belediyede sürekli bir planlama biriminin bulunması, belediye yönetiminin plana sahip çıkması gibi nedenlerin önemli payı bulunuyor. Ancak yine de yönetici plancı ilişkisinin belirsizliği bu plan çalışmasında da sorun olmayı sürdürüyor.

Planlamada, yönetici ve karar verici olanların, hedef, vizyon, alternatif belirlemede, plancılarınsa ön görülen vizyon ve hedeflerle uyumlu, teknik ve bilimsel verilere dayalı plan kararlarının verilmesi konusunda yetkili olması bu konudaki çelişkileri giderici temel yaklaşım olmakla birlikte, bu anlayışın Diyarbakır planlama sürecinde yeterince içselleştirilemediği de ortadadır.

Tarihsel bir perspektifte özetlemeye çalıştığım mesleki deneyimlerimi, kamu arazilerinin planlamada kullanımı, özelleştirmelerin etkileri, rant ve plan ilişkisi, plancının konumu, karar vericiler ve plancıların ilişkileri konusundaki görüşlerimi örneklerle sizlerle kısaca paylaşmak istiyorum.

KAMU ARAZİLERİ VE ÖZELLEŞTİRMENİN PLANLARA ETKİSİ

Kamu arazileri planlamada önemli bir araç olarak bilinir. Bunun nedeni, bu arazilerin kamusal hizmetler için bir olanak olmasıdır. Plansız gelişmenin önlenmesi için, alt gelir guruplarına yönelik konut projeleri geliştirilebilir, kamu-

sal amaçlarla kullanılabilir. O nedenle Odamız ve meslektaşlarımız, geçmişte kentlerde kamu arazisi stoğunun artırılması yönünde çaba göstermiştir.

Günümüzde, durum giderek tersine dönmektedir. Devletin, kamu arazilerine bakışı değişmiş, yalnızca gelir getirici bir unsur olarak görülmeye başlamıştır. Bunun planlama ve kentler üzerindeki olumsuz etkileri hepimizce bilinmektedir. Örneğin, Antalya ANTPIL ve Dokuma Fabrikasının arazisi, yerel yönetimlerce yapılan planlarda, kente katkı sağlayacak biçimde planlanmış, çevresi mekan ve yaşam kalitesi düşük bir bölgede kalan fabrikaların arazisinde geliştirilecek projelerin mekan kalitesini yükseltmeyi hedeflemişti. Ancak, Özelleştirme Idaresi yetkilerine dayanılarak Arsa Ofisi eliyle bu bölge rantı artırmaya yönelik olarak planlandı. Bir çok gelişmeden sonra, arazinin yabancı bir firmaya satıldığını biliyoruz.

PLANLARDA KAMUYA AİT ARAZİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bir başka örnek Diyarbakır'dan; Diyarbakır çevresindeki kamu arazileri mümkün olduğunca, kamusal hizmetlere (bunların içinde, toplu konut ve toplu işyerleri gibi rant getirici olanlarda bulunuyor) ayrılmıştı. Ancak, Valilik Milli Emlak Müdürlüğü, dere yataklarında, yerleşime uygun olmayan alanlarda, tarım ve sulama alanlarında olup olmadığına bakmaksızın kamuya ait parseller için yüzlerce plan iptal davası açtı.

Kentin planlanmasında, ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri alınmak suretiyle gerekli araştırmalar, çalışmalar yapılmış, plan kararlarının sağlıklı verilere dayandırılması sağlanmıştır. Bu kapsamda; nazım imar planı kararlarının verilmesinden önce, araştırma ve planlamaya geçiş aşamalarında, arazinin topoğrafik özellikleri, jeolojik yapısı, mevcut kullanımı, tarımsal niteliği, sulama durumu gibi tüm faktörler birlikte değerlendirilmiş ve "eşik sentezi" yapılarak gelişmeye uygun alanlar belirlenmiştir. Dolayısı ile, kamuya ait arazilerin planlanmasında, planlama ilkeleri, şehircilik esasları ve kamu yararı dışında bir yaklaşım benimsenmemiş, ayrımcılık yada eşitsizlik sözkonusu olmamıştır.

Yerleşim alanı içinde kalan, konut yada ticaret gibi rant getirici kullanımlar dışında, yol, yeşil alan, okul alanı gibi kamusal nitelikli kullanımlarda kalan kamu parselleri uygulama imar planlarının 3194 sayılı imar kanunun 18. Madde uygulamaları sonucunda imar haklarını kullanmaları sözkonusudur. Kaldıki, sözkonusu kullanımlar kamusal nitelikli ve kamu kurumları tarafından yerine getirilmesi gereken hizmetlerdir. Bu örnek, devletin kentsel alanlardaki kamu arazilerine bakışını yansıtması bakımından önemli görülmektedir.

KAMU YARARININ GÖZETİLMESİNDE PLANCININ KONUMU DA BELİRLEYİCİDİR.

Planlamanın bir kamu hizmeti olduğu, kamuda yada serbest plancı olarak çalışmanın bu ilkeyi değiştirmemesi gerektiği, üzerinde oydaşma olan bir anlayıştır. Bunu belirleyen etkinlerden birisi de plancının konumudur. Plancının, planlamayı kamu idaresi adına yapması yada denetlemesi önemli bir etkendir.

İller Bankası ihalesi ile yaptığım bir kent planının onayının ardından, Belediyenin de yol göstermesi ile plan değişikliği yapma teklifleri alıyordum. Birkaç değişiklik yaptıktan sonra bunun süreklilik göstereceğini düşünerek, Belediyeye bir teklif sundum. Bundan böyle kişiler adına plan değişikliği yapmak istemediğimi, benimle çalışmak istiyorlarsa belediye adına çalışmak isteğimi ilettim. Kabul edildi. Buna göre, değişiklik önerileri belediyeye sunulacak, müellif görüşü alınacak, kabul edilenler için plan değişliği hazırlanacak ve meclise sunulacaktı. Böylece değişikliği talep edenlerin adına değil, planlama görevini belediyenin adına yürütüyorum. Bu uygulama ile değişiklik önerisi sayısı giderek azaldı.

RANTIN ARTIRILMASI DÖNÜŞÜM İÇİN TEK BAŞINA YETERLİ Mİ?

Kentsel dönüşüm, günümüzde ne yazık ki rant yaratma ve yaratılan rantın dağıtımı temeline oturtulmaya çalışılıyor. Mekan kalitesini artırmak, yaşanabilir çevreler yaratmak, mekansal adaletsizlikleri gidermek güdüleri gözardı ediliyor.

Mersin kent merkezinin çeperindeki alanlar, mülkiyet dokusu, yapılaşma ve plan kararları nedeniyle, 1990'larda merkezin sağlıklı biçimde yayılmasını engellemekteydi. Belediye çözüm olarak, bu bölgede, "imar yönetmeliği'nin belirlediği katların bir kat üstünde artırılması" yönünde karar almıştı . Ancak imar haklarının artışı da bölgede mekansal gelişme için tek başına çözüm olamadı.

Çözüm kensel tasarıma dayalı bir plan yapılarak aşıldı. Yoğunluk artışı yapılmaksızın belli bölgelemeler yapıldı. Gelişme odakları ve aksları tanımlandı. Her bir bölge için uygulama, kullanım, mülkiyet dönüşüm, yapılaşma, ulaşım konularında stratejiler geliştirildi. Uygulama bugün sürmekte.

KARAR VERİCİ İLE PLANCI İLİŞKİSİNİN BELİRSİZLİĞİ SOMUT ÖLÇÜTLERİN BULUNMAYIŞI SORUNUNUN ÖNEMLİ BOYUTLARINDAN BİRİSİDİR.

Yönetici, karar vericinin rolü, vizyon ve hedef belirleme alternatif stratejilerden seçme yapma ile sınırlı olmalıdır. Plancı, kararları bilimsel ve teknik verilere dayalı, eşikler, mekansal çözümlemeler, risk analizleri, sentezlere göre hukuk ve etik kurallara göre oluşturmalıdır. Serbest çalışan plancıların meslek yaşamı, karar vericilerin bu sınırları aştığı örneklerle doludur.

Plancılar buna karşı stratejiler geliştirmekte, geliştirmek durumundadır. Bilgiye, hukuka, meslek ahlakına ve deneyime dayalı ikna yöntemleri kullanılabilir. Araştırmalar, sentezler, planlamaya geçiş raporları, alternatif çalışmalar ne işe yarar? o nedenle plancının bilimsel bilgi ve beceri ile, hukukla, etikle donanması çok önemli. Bu donanım plancıyı salt çizim, tasarım yapan teknisyen konumundan da kurtaracak bir yol olduğunu düşünüyorum.

NİMET SIRCAN

Şehir Plancısı, Ankara

Zaman açısından oldukça kısıtlandığımızı anlıyorum. Onun için hazırlamış olduğum konuşma çerçevesini deminden beri olabildiğince kısmaya çalışıyorum. Zamanı kıymetli kullanmak zorundayız. Arkadaşlar; 83 yılında ben Antalya'ya taşındım ve orada belediyelerde imar müdürlüğü yaptım. Daha çok yönetici pozisyonundaydım, ancak küçük ölçeklerde çalıştığınız zaman her şeyi yapmak durumunda kalıyorsunuz. Bu da insana hakikaten çok önemli deneyimler kazandırıyor. Şimdi benim çalıştığım dönem, Antalya bölgesinde Türkiye'deki ilk kitlesel organize turizm yatırımların başladığı bir dönemdi. Devir Anavatan Partisinin en güçlü olduğu dönemlerdi. Ve 12 Eylül askeri darbesinin de, her ne kadar seçimler yapılmış, hükümet kurulmuş ise de çok derinden hissedildiği bir dönemdi. Bu ortamda Anadolu'da o günün koşulları içinde, çok daha fazla taşra özelliği taşıyordu tabii, şehir plancısı olmak ne demektir konusunda olabildiğince özet bir şekilde izlenimlerimi aktarmak istiyorum. Şimdi bu süreçte merkez ve taşra ilişkisi, yerel ölçekte de siyasetçi ve plancı arasındaki ilişki, plancı ile diğer bürokratlar arasında ilişki, plancıyla kamuoyu arasındaki ilişki diye özetleyebileceğim bir ilişkiler şeması içinde ve temelde de hep bir gerginlik ve çelişki yaşamak zorunda olduğumuz ilişkiler ağı içinde görev yapmak durumundayız. Biliyorsunuz, 85 yılına kadar süren çok katı bir merkeziyetçiliğin hâkim olduğu, bütün onama yetkilerinin, bütün yetkilerin merkezde toplandığı bir süreçte Ankara'nın belirleyiciliği tartışılmazdı.. 85 yılında aniden bir gün sabah bir kalktık, baktık ki ciddi bir değişiklik gerçekleşmiş. Plan onama yetkisi taşraya verilmiş. Merkeze bakıyorsunuz ki , planlama konusunda ciddi birikimi olan, hepimiz için, bütün kurumlar için öğretici bir kurum olan İmar ve İskan Bakanlığı bir anda kapatılıverdi.

Şimdi aradan 22 yıl geçti, inanın hâlâ bu bünyede bayındırlıkçılar ve imarcılar diye ayrım var. Bütünleşme olmadı, çünkü ilgi alanları, görev alanları farklıydı. Neden acaba bu birleşim yapıldı? O günün siyasileri bir takım şeyler getirdiler, ama bundan sonraki yıllarda da göreceğimiz örneklerde kurumlar arasındaki reorganizasyon diye takdim edilen şeylerin bence bir tek hedefi var: planlamayı işlevsiz hale, etkisiz hale getirmeyi amaçlıyor diye düşünüyorum. Çok somut örneklerini yaşadık. Süreç nasıl işledi? Önce taşra bir şaşkınlık dönemi yaşadı. Ben şahsen görev alanım içinde olabildiğince öğrendiğimiz,

aklımızın erdiğince doğru düzgün bu işi götürmeye çalıştık; fakat o dönemde Ankara'daki yetkililer bir küskünlük içine girdiler. Ne haliniz varsa görün, alın yetkilerinizi başınızda patlasın gibi bir eda içine girildi. Oysa o süreç, yani yetkilerin el değiştirdiği bu değişim süreci daha yavaş, zamana yayılarak ve eğitilerek düzenlenebilirdi. Örneğin İller Bankası gibi bir kurum vardı elimizde, bu kurumun bölge müdürlükleri vardı. Bunlar yerelde, küçük belediyelere danışmanlık, öğreticilik, servis üreticiliği gibi ilave ve daha kapsamlı fonksiyonlar üstlenebilirdi diye düşünüyorum, ama yapılmadı. Bu değişim dönemi planlı bir şekilde yapılmış olsaydı, meslekte ve fiziki mekanda böylesi bir yozlaşma yaşanmazdı sanıyorum.

Bu dönemde Turizm Bakanlığı, özellikle Antalya turizm merkezi olduğu için çok yoğun ilişkide olmamız gereken bir merkezi üniteydi. Doğal ve tarihi sit alanları dolayısıyla Kültür Bakanlığı devredeydi. Yani sıkça muhatap olmak zorunda olduğumuz çok sayıda merkezi kurum vardı. Hepsinde karşılaştığımız -biraz da Ankara merkezli kurumlara eleştiri olacak- taşrayı küçük görme tavrı, taşra bu işlerden anlamaz gibi bir eda vardı Her türlü, teklif olumlu görülse dahi, çok uzun zaman bekletiliyordu. Bir kere bu açıdan açıkçası taşrada bir plancı olarak sıkıntı duyuyordum, çünkü benim iddiam hep, " doğru yaparsak bakanlık da bunu kabul eder" olmuştur. Çok kısa bir örnek vereceğim. Küçük, ama kritik, turizm açısından önemli bir yerleşim vardı. O dönemdeki valimiz de hakikaten çok aklı başında, saygıyı hak eden bir kişiydi. Uzmanlığa ciddi ölçüde saygı gösteren bir valiydi. Onun desteğiyle biz Bayındırlık İl Müdürlüğünde İmar Şubesi kapsamında bir planlama ekibi kurup, bu planlamayı yapmaya kalkıştık, çünkü belediye olacağı belliydi. Belediye olduğu takdirde de köy muhtarı belediye başkanı olacaktı. Bu idari dönüşüm olmadan bunu yapalım dedik ve o dönemde planı, Turizm Bakanlığı ve Bayındırlık İskan Bakanlığı onaylayacak. İlgililer geldiler, sunum yaptık. Uzunca bir süre tartıştık, yani çalışmayı değerlendirdik ve Feral Eke Hanım -bilmiyorum burada mı- o dönemde TAU Genel Müdürüydü. Şunu söylemişti, hiç unutmuyorum: "Bütün il müdürlüklerimiz böyle çalışsa bize iş kalmaz." Gülerek, espri yaparak çalışmamızı takdir etmişti. Biz de büyük bir keyifle hemen onaylanacak inancıyla Bakanlığa gönderdik. Aradan iki sene falan geçti, sonunda virgülü bile değişmeden onaylandı. Ama o iki sene niye bekledi ben onu bugün bile anlamıyorum. Eminim onay işlemini yapan arkadaşlar da neden beklendiğini bilmiyorlardır. Tabii bu tutumlar ülke genelinde sıkıntı yaratıyor. Planlama pratiğinin zaman boyutunun önemi ne yazık ki, bürokrasi tarafından tam anlaşılamamıştır.

Ben çok uzatıyorum galiba, kendimi toparlamam lazım. Özetle, merkezle taşra arasında hakikaten çalışmaları ciddi ölçüde olumsuz etkileyen gerginlikler kaçınılmaz oluyor. Yerelde ise, aynı şeyi yerel ölçekte yaşıyorsunuz. Genç arkadaşlara şunu söylemek istiyorum: Öyle bir meslek seçmişsiniz ki hakkıyla

mesleğinizi icra etmek istiyorsanız kötü adam olmayı baştan kabul edeceksiniz. Başka çaresi yok. Eğitim kurumlarına da naçizane tavsiyem, gerçekten plancıların bu halkla ilişkiler yönü, insan ilişkileri konusunda bazı dersler görmeleri gerekir diye düşünüyorum. Çünkü meslek hayatınızda hiçbir meslek erbabının yaşamadığı tansiyonları yaşamak zorunda kalıyorsunuz. Çünkü kaleminizin ucu milyarlarca lira, trilyonlarca liraya tekabül ediyor. Bunun yarattığı gergin bir ortamda meslek icra etmek zorundasınız. Onun için çok hassas, insan ilişkilerini tartabilen, analiz edebilen, taktik geliştirebilen bir yapı ve bilgi birikimine ihtiyacımız var.

Bu aşırı merkeziyetçilikten böylesi boş vermişlik, ne haliniz varsa görün gibi on yılı aşkın bir dönem yaşadık. Giderek büyüyen ve çoğalan olumsuzluklar, belli ölçülerde ufak tefek kararnamelerle belli ölçülerde kısıtlanmaya, denetlenmeye çalışılıyordu. Büyük Kocaeli depremi ertesi aniden tepkisel yönetmelikler, yasa değişiklikleri, revizyonlar devreye girdi. 2000'li yıllardan bu yana da gerek sektörel, gerek ölçek bazında planlama fonksiyonları parçalanmaktadır; ama dikkat ederseniz bir taraftan yetkiler taşraya, alt ölçeklere verildiği iddia edilirken, kritik ölçek ve bölgelerde değişik kanallardan yetkiler merkeze toplanıyor. Yani, planlamanın daha etkin ve doğru yapılması ve uygulanmasından, çok yetki kavgasının tezahürü olarak görmek gerekiyor diye düşünmekteyim.

Benim 5 dakikam kaldığı iletilince panikledim, bir sürü şeyi geçmek zorundayım. Deneyimlerim sonucunda plancının niteliği ve rolü ne olabilir diye düşünüyorum. Bir kere plancının gerçekten bilgi ve eğitim eksikliği ciddi boyutlarda. Kusura bakmayın. Çok sayıda ve çok hızlı bir şekilde bu eğitimi veren okullar açılıyor. Tabii o konuda bizim yapabileceğimiz ne var, bilemiyorum, ama bu soruna naçizane dikkat çekmek istiyorum. Bilgi ve eğitim eksikliği derken, plancının bilgi, eğitim eksikliği, siyasetçinin ve de kamuoyunun bilgi eksikliğini kastediyorum... Plancıyı yetiştiren eğitim kurumları var, ama plancı da görevi sırasında siyasetçiyi ve kamuoyunu eğitmek zorunda ki birtakım şeyleri hayata geçirebilsin. Tabii ki plancının etkisi genelde az oluyor, ama zaman zaman, eğer çaba harcanırsa, ciddi boyutlarda etkili olabiliyor.

Bir diğer konu var. Plancı, teknik bilgilerini kullanırken aynı zamanda bunun halkla ilişkiler bölümünü, kamuoyunu yaratma ve organize etme, projesini gerçekleştirmek için birtakım taktikler geliştirmek zorunda. Onun için gerçekten bilgili ve de meslek ahlakına sıkı sıkıya yapışmış olması gerekiyor. Bu vesileyle mesleki denetimin çok önemli olduğunu söylemek istiyorum. Görebildiğim kadarıyla bütün oda şubelerinde, odamız kapsamında bu yönde ciddi bir sıkıntı yaşanıyor. Arkadaşlar; her şeyi eleştiriyoruz, ama kendimizi de lütfen eleştirelim ve bu mesleki denetim konusunu bir öz denetim mekanizması haline getirelim. Sabah ve dün bu konuda konuşuldu. Mesleki denetim için yasal zemin olmadığı dile getirildi, ama mevcut çerçeve içinde de mesleki

denetimin yapılabileceğine inanıyorum. Bunun örneklerini biz Antalya'da yaşadık. Unutmayalım ki, yetkin ve iyi ahlaklı meslek pratiği toplum nezdinde mesleğin saygınlığını arttıracaktır. Bundan meslekdaşlarımız ve toplum yararlanacaktır.

Bir diğer değinmek istediğim konu; merkezileşmeye en son örnek verebileceğimiz konu bu 1/100000 ölçekli planların yapılma süreci ve planların niteliğidir. Doğrusu biz Antalya'da şoktayız. Teknik olarak uygulama olanağı olmayan, ölçekle uyumsuz bir teknikle çizilmiş, tartışma konusu dokümanlarla, planlarla şekillendirilecek merkeziyetçi ve garip bir süreç yaşayacağız. Ama hakikaten niye bunlar yapıldı, niye böyle yapıldı, hangi sorunu çözüyor; biz bunun cevabını bulabilmiş değiliz. Demin dediğim gibi planlamanın etkisizleştirilmesinin başka bir örneği mi yaşanıyor? Sonuçta bu kadar birikimi olan kurumlar varken, bu yetkinin bir anda Orman Bakanlığına, Çevre Bakanlığına verilmesini de ben doğrusu cevaplandıramıyorum. Belki verebileceğim cevap şu:

Planlama konusunda hakikaten büyük bir savaş veriliyor. Onama yetkisi kimin elinde olacak? Bu yönde yıllardır süren bir çatışma var. Bu kavga içinde, bu uğraş içinde de plancıların etkin olabilmesi için meslek ahlakı ve bilgi birikimine büyük ölçüde ihtiyaç var. Zamanımı aşıyorum, o nedenle şimdilik sözlerimi bitiriyorum.

Teşekkür ediyorum.

NECATİ UYAR

Şehir Plancısı, Ankara

Umarım anılara dalıp gidip, farklı bir noktaya götürüp sizleri sıkmam. Ben biraz yaşadığımız deneyim sürecindeki çelişkilere değinmek istiyorum. Geldiğimiz noktada ne tür çelişkiler yaşamaya başladık? Planlama alanında nasıl sorunlarla karşı karşıyayız? Deneyimlerimiz ne tür yanlışları bize öğretti? Biraz bunlardan bahsetmek istiyorum. Kendi deneyim sürem açısından baktığımda mezun olduğum yıllarda çok şanslı bir dönemde eğitime başladığımı ve bitirdiğimi düşünürdüm. Şöyle ki; 1980'de 12 Eylül darbesi yapıldıktan bir ay sonra eğitime başladım. 1985'te mezun oldum. Planlama eğitimini aldığımız beş yıllık süre, darbenin hemen sonrası, yeni yasal düzenlemelerin yapıldığı, Özal'ın en hızlı dönemi diyebileceğimiz yıllardı.

Yerelleşme söylemi, tıpkı bugün olduğu gibi o günlerde de çok gündemdeydi ve yerelleşme sonucunda Türkiye'nin önemli bir patlama yapacağının söylendiği yıllardı. Bir yandan da küresel etkinin Türkiye'deki arttığı dönemlerdi bizim öğrencilik yıllarımız olarak geçen o beş sene. Bir anlamda şanslı bir dönemde de mezun olduk. Tabi ki bu sürece kulağınızı alıştırırsanız, yaşanan değişimi kabullenirseniz çok şanslı bir dönemde mezun olduğumuz söylenebilir.

Mezun olduğumuz yıl Mayıs'ta imar kanunu çıktı, Haziran'da biz mezun olduk. Yerel yönetimlere yetkiler devredildi, yaşanan bu değişim sonrası hocalarımızın söylemine bakarsanız; Türkiye'nin her yerinde şehir plancıları aranacak, işler plancıları bekleyecek. Serdar'ın verdiği örnekte olduğu gibi her ilde, her yerde şehir plancılarına gereksinim olacak, kimse açıkta ve işsiz kalmayacak, şehir plancıları için müthiş iş olanakları ortaya çıkacaktı. Geçmişten bugüne öğrencilerin son yıla geldiğinde düşündüğü "Biz mezun olunca ne yapacağız?" endişesi bizim için sanki biraz daha azdı, çünkü biz iş açısından yeni ve umut dolu bir dönemde mezun olmuştuk.

Ben 1980-85 arasındaki dönemi Dokuz Eylül Üniversitesinde okudum. O yıllarda ODTÜ'de verilen eğitimden biraz daha farklılaştığını iddia eden bir eğitim verilmeye başlanmıştı İzmir'de. Bunun yanında, bazı dayatılan şeyler de vardı. Daha iyi bir plancı olacağız gibi, iyi niyetli bir genel kabul olsa da, diğer yandan verilen eğitime eleştirel de bakıyorduk. Yani, verilen bu eğitim acaba

doğrusu mu, değil mi, ODTÜ'de nasıl bir eğitim veriliyor? Bu sorulardan sıyrılamadan eğitim dönemimizi tamamladık.

Dokuz Eylül Üniversitesi, ülkemizde planlama eğitiminin verildiği ikinci okuldu. Aslında eğitime Ege Üniversitesinde başlanmıştı. O yıllarda her konuda yaşanan değişimin bir benzeri üniversitelerde yaşandı ve bizim bölüm ayrılarak Dokuz Eylül Üniversitesi'ne bağlandı. Başladığımız yıllarda edineceğimiz mesleğin ne olduğunu tam olarak bilmeden, hatta "Bu güzel bir iş, Güzel Sanatlar Fakültesinin altında" diye başlamıştım okula. Benim tercih ettiğim Kent Planlama Bölümü Güzel Sanatlar Fakültesinin bir bölümüydü. Yaşanan değişimler sonunda bizleri mühendislik bölümünden mezun ettiler. Üniversite, fakülte ve bölüm, her şey kontrolümüz dışında değişti. 12 Eylül'ün meslek alanımızda yaşadığımız değişimlere ilk katkısı böyle gerçekleşti.

Salt bu değişim değil tabi ki, geçen yıllar içinde baktığımızda çok şey değişti, ancak yasa hariç. 1985'te çıkan İmar Yasası bugüne kadar hiç değişmedi. Her alanda değişim gerçekleşirken yasa değişmeden bu günlere geldi. Eğitim aldığımız yıllarda, bize (rapido icat edildiği halde) graphos kullanımı dayatılmıştı. "Graphos alacaksınız, edineceksiniz", "bu mutlaka size gerekli", söylemleri arasında, ben ve birkaç arkadaşımız İzmir'de bulamamış, "nasıl bir şeydir bu?" merakıyla yurtdışından getirmiş ve edinmiştik. Oysa ki, o yıllarda Türkiye'de rapido vardı ve çizim için graphostan daha ileri bir teknolojiye karşılık geliyordu. Gerçi bu dayatmanın okul sonrasında faydasını gördük. İller Bankası İmar Planlama dairesi tarafından yaptırılan ve astrolon kullanılan işlerde graphos'u kullanmak zorundaydınız. Astrolon mürekkebiyle kullanılabilecek bir rapido henüz yoktu. Okulda başlangıçta karşı durduğumuz ve eski teknoloji olduğunu iddia ettiğimiz graphos kullanımını öğrenmiş olmak, mezuniyet sonrasında eski teknolojiyi esas alan planlama sistemimiz nedeniyle bizim için avantaja dönüştü. Sonrasında geçen yıllar içinde çok hızlı ilerledik. Zaman içinde astrolon mürekkebini kullanabilen rapidolar da Türkiye'ye geldi.

OTURUM BAŞKANI

Özür dilerim. Belki bilmiyorlar. Genç arkadaşlarımız için graphos ve rapidonun ne olduğunu...

NECATİ UYAR

İmar Yasası'nda yazıyor. Kullanılacak rapido uçlarının lejantta karşılığı var. Kullanılması gereken graphos ve tarama uçlarının da karşılığı var. Tabii bu süre içinde öylesi bir teknolojik gelişme yaşadık ki, başlangıçta graphos, rapido vesaire kullanır durumdayken, 80'li yıllardan 90'lı yılların başına geldiğimizde bilgisayar ve çizim programlarıyla tanıştık. Yaşanan değişim müthiş

kolaylıklar sunuyordu. İmar planı yapan plancılar, günler geceler boyu süren noktalamalardan, taramalardan kurtulmaya başladı. Cad programlarına herkes dört elle sarıldı. 2000'li yıllara geldik, bu kez plancıların karşısında GIS programları duruyordu.

Ben bu sunuşa hazırlanırken, sunuşun başlığı ne olmalı diye düşünürken bu değişim sürecine karşılık gelen "Graphos'dan GIS'e geçen deneyim süreci" olarak adlandırmayı düşündüm. Gerçekten içinde bulunduğumuz yıl itibariyle baktığımızda, bizim ürettiğimiz planlar, GIS'i aktif olarak kullanmak zorunda olduğumuz ve veritabanı oluşturmak zorunda olduğumuz işler haline geldi.

Meslek alanımızda, geçen yıllar içinde bunca teknolojik ilerleme yaşanırken, 1985'te çıkan İmar Yasası'nın aynen yerinde durması, yasal düzenlemelerin aynı kalması, amaçlanan ve beklenen ürünün hâlâ aynı ürün olması, önemli bir çelişki olarak ortada. Bu durum, aslında çok korkunç olarak nitelendirebileceğimiz bir noktaya getirdi bizleri, gelişmeler sonucu ilginç biçimde ölçek kavramını yitirdik. Sanırım pek çoğumuz bunun farkındayız. Özellikle son bir iki yıldır çalıştığımız 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planı çalışmalarında bunun neden olabileceği sorunları ciddi biçimde gözlemlemeye başladık.

Yaşadığımız teknolojik gelişmeler sonucu uygulama ölçeğinde, 1/1 ölçekte çalışmayı olanaklı kılan bir teknolojiyi, örneğin 1/100.000 ölçekte kullanmaya başladık. Bu durum, en üst ölçekte yaptığınız bir çalışmaya yönelik değerlendirmelerin, en alt ölçekte kullanılması gereken araçlarla yapılmasına neden olmaya başladı. Teknolojinin yardımıyla, 1/100.000 ölçekli planlara 1/1 ölçekte koordinat verilerek eleştiriler ve itirazlar yapılmaya başlandı. Tabii yaşanan bu süreç, teknolojinin planlamada daha çok kullanılır duruma gelmesi, mesleki alanda bir farklılaşmayı da beraberinde getirdi. Garip biçimde, teknolojinin gelişimi planlamada tasarımı en aza indirdi, hatta ortadan kaldırdı. Şehir plancıları, gelişen teknolojik olanakları kullanırken, tasarımda ciddi bir gerileme yaşadılar. Ben mezun olduğum yıllarda, birçok meslektaşım gibi daha çok tasarım yapıyordum, plan çalışması tamamlanıncaya kadar tasarımda sürekli bir değişim ve gelişme yaşanabiliyordu. Bilgisayar kullanımı, işleri kolaylaştırırken tasarımı zorlaştırdı ve hatta ortadan kaldırdı. Planlamanın çoğunlukla tasarımdan uzaklaşan, bilgisayarda yapılabilen, rutin teknik çizim işlerine dönüşmesine neden oldu. Bugün bizler, tasarımdan da vazgeçmemek adına, eski tekniklerle yeni teknolojilerin bir arada kullanılmasının yöntemini geliştirmeye çabalıyoruz. Bizim gibi, tasarımdan vazgeçmeme arayışlarını sürdüren azınlıkta kalmış bir grubun yanında, meslek ortamımızda genel olarak tasarımın karşısında teknolojik kolaycılık egemenliğini ilan etmiş durumda.

Ölçeklerle sorunumuz salt teknolojik gelişmeler nedeniyle yaşanmıyor. İmar Yasası ilk çıktığı yıllarda, beklentimiz, bizlere eğitimde verilen algılama çok iyi niyetli beklentilere neden olmuştu. Bizler geçecek zaman içinde belirli bir

alanda uzmanlaşmayı bekliyorduk. Biz bir ölçeği seçeriz, bir konuyu seçeriz ve o konuda uzmanlaşırız ve bu işi üretiriz diyorduk. Ancak, Serdar'ın da söylediği gibi 1/5.000 ve 1/1.000 ölçekli imar planlarından hiçbir zaman uzaklaşamadık, kopamadık. Genel işleyişten bağımsız biçimde bu kopmayı kendi irademizle gerçekleştirsek, serbest çalışma şansımız yoktu. Mutlaka o işleri bir taraftan sürdürmek gerekiyordu. Zaman içinde belirli bir alanda, ölçekte uzmanlaşmayı beklerken, her ölçekte çalışan plancılar olduk. Örneğin; Gün içinde, bir yanda koruma planı çalışır ve 1/500 ölçekte tasarım yaparken, belki birkaç saat sonra bu çalışmaya ara verip, 1/100.000 ölçekte, bölgesel nitelikte olma iddiasını taşıyan bir planlama çalışmasına dönmek durumunda kalabiliyoruz.

Tabii böylesi karmaşık bir ortamda, çok farklı ölçeklerde çalışmak zorunda olmak, uzmanlaşmayı daha da zorlaştırdı. Her ne kadar, ilgi duyduğumuz konularda yoğunlaşarak, belli konularda uzmanlaştığımızı varsaysak da, aslında tam da bir uzmanlaşmaya karşılık olarak gelmedi yaşadığımız süreç.

Farklı ölçekler arasında gidip gelmenin yanı sıra, biraz önce sözünü ettiğim teknolojik gelişmeler, her tür planın aynı CAD programıyla üretilebilir hale gelmiş olması, ölçek kavramını yitirmemizin bir diğer önemli nedeni oldu. Bilgisayar ekranında ölçek kavramının olmamasından kaynaklanan, baktığınız anda gördüğünüz ölçeğin ne olduğunu kavrayamadan çalışır hale gelmek bambaşka bir noktaya getirdi bizleri. Şehir plancıları giderek ölçek kavramını yitirdi, ölçek kavramını yitirmek bir yana, ölçekler arası ilişki kavramını da yitirdi. 1/100.000'den 1/25.000'e, 1/25.000'den 1/5.000'e, 1/5.000'den 1/1.000'e geçildiğinde kim nasıl davranmalı, nasıl bir tasarım süreci olmalı ve hangi konular nerede çözülmeli unutuldu. Çünkü ekranda aynı projeye 1/1 ölçekte ve 1/100.000 ölçekte de bakabiliyorsunuz. Hata yapmama endişesi, 1/100.000 ölçekli çalışmalarda tasarımın yer yer 1/1 ölçekte yapılmasına neden olabiliyor.

Bugün artık, en üst ölçekte yapılan plandan, bir alt ölçekte planı üretecek şehir plancısının bile yanlış beklenti içine girdiğini görüyoruz. Hata yapmama adına, alt ölçekte plan çalışmasını yürütecek plancılar bir üst ölçekteki planı koordinatlı olarak elde etmeye çalışıyorlar. Bu istek bir yandan hata yapmama endişesinden kaynaklanırken, diğer yandan teknolojinin sağladığı kolaylıktan faydalanma arayışından kaynaklanıyor. Bugün için, yapıldıkları ölçekte basılmış paftalar üzerinden değerlendirilmesi gereken planlar, artık ekranda büyültme yoluyla değerlendirilmeye başlanmış durumda. Bu durum tam anlamıyla şehir plancısının ölçek kavramından uzaklaşmasıdır.

Teknolojiyle planlama tekniğinin geçen süre içinde uyumlu hale getirilememesi, bugüne kadar önemli sorunlara neden olduğu gibi, gelecekte de yeni sorunların ortaya çımasına neden olacaktır kaçınılmaz olarak. Geçmişte ör-

neklerini gördüğümüz, farklı ölçeklerdeki planların birbirine uyumuna ilişkin değerlendirmelerde, yargı kararlarında da önemli sorunların yaşanması kaçınılmaz görünüyor. Yasalar ile uygulama arasında giderilemeyen uyumsuzluktan kaynaklanan çelişkiler, ne yazık ki oluşacak bazı yargı kararlarıyla daha da içinden çıkılmaz hale gelebilecektir. Örneğin; bilirkişi atanmış olan kişilerin o plandaki değerlendirmesini bilgisayar ekranından mı, yoksa basılı pafta üzerinden mi yapacağı konusu bile çok ciddi, birbiriyle çelişen yargı kararlarının ortaya çıkmasına neden olacak önümüzdeki yıllarda.

ÇEVRE DÜZENİ PLANI ÇALIŞMALARINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER;

Ben sunuşumun bu bölümünde, özellikle son iki yılda Çevre ve Orman Bakanlığı'nın başlattığı "Çevre Düzeni Planı" çalışmalarından bir bölümünde görev alan bir meslektaş olarak deneyimlerimi paylaşmak istiyorum. Çevre düzeni planları aslında çok yeni değil meslek alanımızda. Çevre düzeni planlarını konuşmaya yeni başlamadık. Mezun olduğumuz 80'li yıllarda da, biz çevre düzeni planlarını konuşuyorduk.

Çevre düzeni planları, mezun olduğumuz, yerelleşme söylemlerinin tavan yaptığı yıllarda, Anadolu'da elde edeceği planlama yetkileriyle plancı krallara dönüşme düşleri gören bazı meslektaşlarımızın, düşlerinin yıkılmasının nedeni olarak gündemdeydi. Özellikle ülkemizin kıyı kesimlerinde, kurulan düşlerin ortadan kalkmasına, sınırlanmasına neden olan planlardı çevre düzeni planları. "Ben elimdeki yetkilerle belediyeyi de yönlendirdiğimde neler yaparım" diyen bir plancının, önüne çıkan ilk ciddi engel çevre düzeni planlarıydı.

Geçen yıllar boyunca çok eleştirdik, ama bu planlara nasıl baktığımıza tam da karar veremedik. En üst ölçekteki fiziksel plan olarak bazen kabullendik, bazen karşı çıktık, beğenmedik. Oda yöneticisi olarak bulunduğum ortamlarda, serbest şehir plancısı olarak görev yaptığım ortamlarda bazen övdük, bazen kızdık, bazen "İyi ki var" dedik. Ama bütün şehir plancıları çevre düzeni planlarının karşısında bir türlü aynı tarafa geçip netleşemedik. Bu çevre düzeni planı nasıl bir şeydir ve nasıl olması gerekir, olmalı mı, olmamalı mı konusunda hiçbir zaman netleşemedik. Sıkıldığımızda, zorda kaldığımızda eleştirdik, yanlışlarını hemen söyledik, çok kolaydı. Olumlu yanlarını da planları hazırlayanlar savunmak zorunda kaldı.

Meslek alanımız içinde, çevre düzeni planlarına dışarıdan bakıldığında nasıl bir algılama oluştuğuna da biraz değinmek istiyorum. Ülkemizde kentsel toprak rantlarıyla küçük çapta oynayanlar ve oynamaya hevesli olanlar açısından bakıldığında, tam bir düş kırıklığıydı çevre düzeni planları. Sahip olmayı hayal ettikleri yetkiyi başkaları kullanıyor, arazi kullanım desenini artık başka

birileri şekillendiriyordu. Kararlar en üst ölçekte, Ankara'da bir yerlerde veriliyordu ve toprak rantlarıyla oynama şansı yerelin elinde değildi. Ancak, büyük oynayanlar açısından durum hiç de böyle değildi. Çevre düzeni planlarına ulaşabilmek, kullananlar açısından bugünün bir çeşit borsa tüyosu gibiydi. Diğer bir açıdan balkıdığında ise; plana müdahale edebilme şansının, borsadaki yönlendirmeye karşılık geldiğini de söylemek gerek. Bu nedenledir ki, çevre düzeni planları gerek meslek alanımızda, gerek meslek alanımızla ilgili diğer çevrelerde çokça konuşulan konular arasında her zaman yer buldu.

Tabii böylesi bir planlama yetkinsin kavgası olmazsa olmazdı ve bunu AKP iktidara gelmeden önceki, özellikle koalisyon döneminde çokça yaşadık. Özellikle iki farklı partide olan bakanlıklar arasında ciddi yetki kavgalarına şahit olduk ki, tek parti iktidarı bile bu kavgayı bitiremedi. Bayındırlık Bakanlığı ve Çevre Bakanlığının o yıllardaki kavgalarını birçoğunuz anımsayacaktır. Yetki senindi, benimdi çekişmesiyle başlayan gibi çok ciddi tartışmaları, genelge savaşlarını gördük. Aslında bugün bile çevre düzeni planları, karmaşıklaşmış bir yetki yapısının yanı sıra, ölçek ve tanım açısından halen tartışmalı.

Bugün için baktığımızda, birden fazla yetki ve tanımın mevzuatında birbiri ile çelişerek varlığını koruduğunu görüyoruz. Bunlardan ilki, Çevre Yasası'ndan kaynaklanan yetki ile bugünlerde yapımları süren 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planları. Bu planlar Bakanlık tarafından yaptırılıyor, onaylanıyor. Bu planların bir bölümü tek il ölçeğinde, illerde yapılıyor, bir diğer bölümü ise 2-3 hatta 4 ili bir araya getirerek oluşturulan bölgelerde, bölgesel olarak hazırlanıyor. Adına baktığınızda, bölge planı gibi algılanan, 1/100.000 ölçekteki çalışmada kullanılan teknik, teknolojinin de etkisiyle, uygulama imar planına kadar inilebilecek bir planlama tekniği. "Bölgesel ölçekli çevre düzeni planı" gibi adı bölgesel çalışmayı içeren, içeriği bölge planıyla ilgisiz, tekniği arada kalmış bir plan.

Çevre ve Orman Bakanlığının kullandığı yetkiyle, bizim de bir bölümünü üstlendiğimiz, çok sayıda plancının ve planlama grubunun yapımını üstlendiği ve bütün açısından bakıldığında Türkiye'nin neredeyse yarısının planlandığı, 1/100.000 ölçekli bu çevre düzeni planlarına yasal açıdan bakıldığında; planların amacının tanımlı olduğunu görüyoruz. Planın amacı belirli, ölçeği var, yapma, yaptırma ve onama yetkisi de yasada tanımlı. Bu açıdan bakıldığında, geçmişte Bayındırlık Bakanlığı tarafından kullanılan yetkiyle yapılan çevre düzeni planlarından farklılaşıyor. Ancak, içeriği belirsiz, tekniği belirsiz, uygulama yönetmeliği yok. Nasıl bir planı, neye göre yapacağınıza dair bir şartname var ancak yönetmelik yok. Ülkemizde var olan çevre düzeni planlarına ilişkin yönetmelik, bu planların yönetmeliği değil, bunu tanımlamıyor. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından çıkarılan yönetmelik, yetki açısından baktığımızda bile başka bir yeri tanımlıyor.

Mevzuatı incelediğimizde, bu planlara ilişkin yapımı üstlenecek müellif ve ekip tanımı yok. Mevzuat açısından bakıldığında saptayabildiğimiz bunca eksiğine rağmen, yönetmeliği de olmadan bu yetkiyle Türkiye'nin yarısı planlandı geçti ve gelecekte de devam edecek gibi görünüyor. Diğer yandan, İl Özel İdaresi Yasası ve Belediye Yasasında, yine yerelleşme söylemleri arasında bir yetki tanımı yapıldı. İl çevre düzeni planı diye bir isim ve yetki mevzuata girdi. Bu yetkiyi kullanmaya başlayan kurumlar ve belediyeler oldu. Tamamen nesnel değerlendirmeler ve yorumlarla, kimisi eskiden Bayındırlık ve İskan Bakanlığının yaptığı 1/25.000 ölçekli planların tadilatlarında bu yetkiyi kullandı, kimi de tüm ili planlamaya başladı.

Bu planlara baktığınızda da; yasal açıdan adının var olduğunu, kapsamının il sınırı ile tanımlandığını, yapma, yaptırma ve onama yetkisinin tanımlı olduğunu görüyoruz. Ancak, süreç karmaşık ve işleyişi oldukça zor. Adı olsa da tanımı yok, içeriği ve tekniği belirsiz, uygulama yönetmeliği yok, yapımı üstlenecek müellif ve ekip tanımı bunda da yok. Diğer yandan, büyükşehir belediyelerinde bu plana uyma ve buna uygun ya da herhangi bir çevre düzeni planına uygun nazım plan yapma/yapabilme zorunluluğu getiriliyor.

Mevzuatta yer alan düzenlemeye baktığınızda, il çevre düzeni planının, valinin koordinasyonunda, uzlaşması sağlanacak iki farklı kurum, iki farklı siyasal otorite tarafından yapılmasının ve onaylanmasının düzenlenmiş olduğunu görüyoruz. İki farklı kurumu plan konusunda bir araya gelmeye zorlayan karmaşık bir yapı düşünülmüş, ancak bu planın ölçeği nedir, kim yapar, nasıl yapılır, neye göre yapılır, sınırları nedir, bu da hiç belli değil. Böylesi bir yetki de bugünlerde böylesi karmaşık bir halde biz plancılar tarafından kullanılıyor.

Gündemimize yeni giren bu iki çevre düzeni planı çalışmasının yanı sıra, 3194 sayılı yasayla gelmiş olan, nazım imar planlarının çevre düzeni planına uygun olma zorunluluğunda adı geçen bir başka çevre düzeni planı var ki, yıllardır bildiğimiz, kullandığımız, kızdığımız ya da sevdiğimiz planlar bu planlar. Başta kıyılar olmak üzere, kentsel toprak rantının arttığı yerlerde geçmişte Bayındırlık Bakanlığı tarafından hazırlanmış bu planların yapım sürecine ilişkin geçmişte ciddi eleştiriler var. Planlama ciddiyeti ile bağdaşmayacak, A4 kâğıtlarda yapılan değişikliklere ilişkin, çok ciddi eleştiriler var. Bu planlara baktığımızda da bunların yasada adı var, yönetmelikte içerik tanımının yanı sıra yasada olmayan yetki ve müellif tanımı var, ancak bu yetki bugün kullanılmıyor.

Yani bir bütün olarak bakacak olursak, çevre düzeni planı dediğimizde 3 farklı çevre düzeni planının birinden bahsediyoruz. Tabii bütün bunların yanında, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından, Bakanlar Kurulu tarafından ilan edilmiş alanlarda kullanılan bir çevre düzeni planı yetkisi var. Bu planlara bakıldığında; sektörel amaçlı üretilen bu planların da plan yapma, yaptırma ve

onama yetkisinin tanımlı olduğunu görüyoruz. Diğerlerinde olduğu gibi, asıl elde edilmek istenen yetkiye ilişkin tanım bunda da var. Tanımından sektörel bir plan olduğu anlaşılıyor, ama kendine özgü içeriği ve müellif tanımı bunda da yok. Nasıl bir ekip bunu yapacak, nasıl araştırma yaparak yapacak, bunlar yok.

Yalnızca çevre düzeni planları değil bu kaotik ortamın öğeleri. Diğer yandan, yapılan son düzenlemelerle gündemimize giren ve yapılması zorunlu kılınan, 1/25.000 ölçekli Büyükşehir Nazım İmar Planları var. Büyükşehir Belediyesi Yasası ile gündeme gelen bu planların, uymak zorunda oldukları üst ölçekli planlar olan, yürürlükteki çevre düzeni planları ile ölçekleri aynı. Bu durum, yaşadığımız karmaşaya bir de ölçekler arası ilişki karmaşasının eklenmesine neden oluyor.

Geçmişte alınmış yargı kararları var. İstanbul örneğinde, başka illerde de aynı şey çıkıyor: Büyükşehirlere "Sen 50.000 ölçekli, 25.000 ölçekli plan yapamazsın. Senin böyle bir yetkin yok. İmar kanunu gereği 1/5.000 yetkin var" diyen yargı kararları varken, birden yasayla 1/25.000 nazım plan yetkisi tanındı, 2 yıl içinde yapacaksın dendi ve çevre düzeni planına uygun yapacaksın dendi. Ancak, henüz bir çok kentte, gerçekten üst ölçekli plan olarak kabul edilebilecek bir çevre düzeni planı yok, çevre düzeni planı yapmak için bir zorunluluk yok, belli bir süre tanımı yok, ama 1/25.000 ölçekli nazım planı yapmaya bir süre belirlemesi var.

Bugün için yapılan uyumsuz düzenlemeler nedeniyle ortaya çıkan en önemli sorun, bu konularda plancıların savunulabilir ortak doğrularının bulunamaması. Karmaşa, alınan her kararla giderek büyümüş durumda. Bazı kentlerde aynı alanda, onama yetkisi farklı, aynı ölçekte çevre düzeni planı ve nazım imar planı adı altında 1/25.000 ölçekli iki plan var. Aynı alanda, ölçekleri farklı 1/25.000 ve 1/5.000 ölçekli iki tane nazım imar planı var. Kim kime uyacak, nasıl uyacak, mevcut 1/5.000'ler arada ne olacak, 1/1.000 ölçekli uygulama imar planları, yasadaki tanımı açısından bakıldığında hangi nazım plana uygun olacak? Tabii bu karmaşaya, önümüzdeki süreçte yargıda oluşacak yeni kararlarla ciddi yeni karmaşalar da eklenecek gibi görünüyor.

Bunca şeyi söyledikten sonra, bence çıkış yolu sistemin tümüyle bütüncü olarak yeniden düzenlenmesinden geçiyor. Yani graphos dönemindeki yasayı kaldırıp atmaktan geçiyor. Yani, GIS teknolojisini kullanmaya başladıysak, buna uygun bir yasal düzenlemenin yapılması ve bizlerin de şehir plancısı olarak buna uygun bir tekniği yaratmamızdan geçiyor.

Deneyim paylaşımına dönüşen bu sunuşta, büyükşehir belediyeleri tarafından yapılan planlara değinmeden geçeceğim. Ancak, bizim çalışma alanımıza ilişkin, bir önceki oturumda anlatılan milli park alanları için yapılan uzun devreli

gelişme planlarından kısaca söz etmek istiyorum. Milli parklara ilişkin çalışmalarda, imar planlarından oldukça farklı, eğitimini aldığımız konuya yakın hissettiğimiz bir çalışmayı yürüttük. Çalışmalar tümüyle ekip çalışması. Ekibin her bireyi kendi konusunda uzman. Çalışma, uzmanların tespitlerinin plana nasıl yansıyacağını da üretmek zorunda olan bir ekip çalışması. Dolayısıyla, diğer üst ölçekli plan çalışmalarından farklılaştığı için uzun devreli gelişme planlarını biraz daha ayrı bir yere koyuyorum.

Benim deneyimlerim arsında koruma amaçlı planlama çalışmaları da önemli yer tutuyor. Son yıllarda çok sayıda koruma planında yer aldım. Geçmişte şehir plancılarının tümüyle dışında olduğu bir alandı koruma planları. Özellikle mimarların yoğun olarak egemenliğinde olan bir alandı. Yıllardır söylediğimiz iki şeyi çok net bir şekilde yönetmelik düzenlemeleriyle bir önceki hükümet döneminde şehir plancıları elde etti. 1- Planlarda bir ekip tanımlaması olması gerekir. 2- Bu ekibin başında şehir plancısının olması, müellifin de şehir plancısı olması gerekir. Bu iki düzenlemenin de mevzuata girmesi, buna uygun şartnamelerin çıkması, bir yandan koruma amaçlı imar planlarında şehir plancılarının daha çok görev almasını sağladı, diğer yandan koruma amaçlı imar planlarının daha çok yapılmaya başlanmasını sağladı.

Plan sayısındaki artışa koşut olarak, uygulamada koruma amaçlı planlarda çok ciddi sorunlarla karşılaşmaya başladık. Ortaya çıkan sorunların başlıca nedeni ise; kentsel, arkeolojik, doğal, tarihi sit alanları için tek bir şartnamenin hazırlanmış olmasıydı. Bugünlerde, bu durumun yarattığı ciddi bir karmaşa içinde gidiyoruz. Acaba hangi tür sit alanında, hangi tür araştırmaların yapılması gerekiyor sorusundan başlayan karmaşanın çözümünü ne koruma kurulları, ne bakanlık, ne de planı yapan kişiler şu ana kadar bulabilmiş değil. İçinden seçmek gerekiyor, ancak o kadar iç içe geçmiş konular ki tek şartname böyle bir alanda yeterli olmuyor.

Diğer yandan, koruma amaçlı imar planı olarak, bir planın kentin içinden bir bölümünü ayrıştırarak düzenlemesi de çok ciddi bir sorun olarak varlığını sürdürüyor meslek alanımızda. Etrafı sınırla çevrilmiş, kendi içine kapanmış, kendi içinde korumayı hedefleyen, ama onun dışındaki alanlarla ilişkisi bir türlü kurulamayan, o alanlarda da her tür uygulamanın serbest olduğu bir planlama sistemi var bugün için. Dolayısıyla, koruma amaçlı imar planları şartnamelerine ve yapılış biçimine şehir plancılarının müdahale etmesi ve koruma amaçlı imar planlarının, eğer kent içindeyse, özellikle kent merkezleri için, bütün plandan ayrıştırılmadan birlikte ele alınmasını sağlayacak düzenlemelere mutlaka değişiklik yapılarak gidilmesi gerekiyor.

Bunun yanında, koruma planlaması alanında, planı yapma amacı ile elde etme amacındaki farklılaşma önemli bir başka sorun olarak karşımızda. Örneğin; sit alanında kalan parsellerin hazine arazileri ile takas amacıyla kullanılmasına

ilişkin düzenlemelerde, uygulama imar planının istenmesi, yönetmelikle planların sit alanı bütününde hazırlanmasının zorunlu hale getirilmesi, planı elde etme amaçlarındaki farklılaşma hatta çelişki ile birleşince tam bir karmaşaya dönüşüyor. Bir yanda sit alanında kalan taşınmazların sahipleri kendi parselinin takasını yapabilmek için burada bir planı elde etmeye çalışırken, koruma kurulları bütüncül koruma kararı elde etmeye çalışıyor. Yapanın, yaptıranın, aradaki plancının, onaylayacak kurumların, herkesin amacı farklı. Böylesi bir amaç farklılaşması içinde planlar elde edilmeye çalışılıyor, bu da yaşanan çok ciddi sorunlardan.

Sayın başkanın "lütfen bitirin" yazısını okuyarak sunuşumu sonlandırıyorum

Teşekkür ederim.

6. OTURUM

YENİ YAKLAŞIMLAR ALTERNATİFLER

OTURUM BAŞKANI: Prof.Dr.SEMAHAT ÖZDEMİR

PLANLAMA PARADİGMALARINDA DEĞİŞİM ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'DE STRATEJİK PLANLAMA
Yrd.Doç.Dr. F. NEVAL GENÇ

KENTSEL PLANLAMADAKİ STATİK ANLAYIŞA BİR ALTERNATİF ÇÖZÜM: KENTSEL STRATEJİK PLANLAMA VE YÖNETİM YAKLAŞIMI
Yrd.Doç.Dr. ERKAN POLAT, Yrd.Doç.Dr. ATİLA GÜL

AŞAĞIDAN KURULAN PLANLAMA PARADİGMALARINA YENİ KATKILAR
İMECE TOPLUMUN ŞEHİRCİLİK HAREKETİ ADINA HADE TÜRKMEN

PLANLAMA MESLEK ALANINDA 'KADIN
MELİS OĞUZ, NESLİHAN ATATİMUR

PLANLAMA PARADİGMALARINDA DEĞİŞİM ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'DE STRATEJİK PLANLAMA

Yrd. Doç. Dr. F. Neval GENÇ

(Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı)

GİRİŞ

Son dönemde stratejik planlama, bölgesel, ulusal ve uluslar üstü seviyelerde planlama alanında popüler hale gelmeye başlamıştır. Bu popülaritenin temelinde planlama siyasalarıyla çözümlenememiş olan bazı sorunları çözme; kentleri, bölgeleri kendilerine ait değerleri, varlıkları ile ön plana çıkarak daha rekabet edebilir hale getirmek amacı yer almaktadır. Stratejik planlama yaklaşımı 1950'li yıllarda özel sektör örgütlerinin içinde bulundukları belirsizlik ortamında daha planlı ve hazırlıklı olmalarını, küresel rekabette üstünlük sağlamalarını amaçlayan bir yönetim tekniği olarak geliştirilmiş ve 1970'lerde kamu örgütleri tarafından da uygulanmaya başlamıştır. Yeni planlama paradigmaları ve kent planlamada daha esnek yaklaşımların uygulanması arayışında stratejik planlama, geleceği geniş bir vizyon çerçevesinde planlamak için bir araç, statik planlama anlayışına bir alternatif olarak düşünülmektedir.

Ülkemizde küreselleşme, AB'ne adaylık sürecinin kamu yönetimi üzerindeki etkilerinden biri olarak Kamu Yönetimi reformlarında stratejik planlama reformun dayandığı temel kavramlardan biri haline gelmiştir. Stratejik planlamanın ülkemizde mevcut planlama anlayışı içine yerleştirilmesi ve kamu kurumlarının stratejik planlama hazırlıkları sürmektedir. Uygulamaların sonuçlarını değerlendirmek için henüz erken olmakla beraber, söz konusu planların kurumların yönetim kapasitelerini artırma, vizyona ve misyona dayalı planlar çerçevesinde hareket etme, mevcut durumu analiz ederek uzun vadeli düşünmeyi sağlama, planlamaya katılım, yönetişim boyutlarını da taşıması bakımından yenilikler getirdiği söylenebilir. Ülkemizde mevcut planlama anlayışı, yapılan planların kâğıt üzerinde kalması, uygulanamaması, belirlenen amaçlara ulaşmada isabet sağlayamama, hızlı yaşanan değişimler karşısında ihtiyaca cevap verememe gibi sebeplerle eleştirilmektedir. Bu durum, planlamanın yeniden ele alınarak sorgulanması ve amaçlara ulaşmada karşılaşılan

sorunların neler olduğunun tespiti ve planlama meslek alanının boyutlarının, sınırlarının yeniden tanımlanması gereğini doğurmuştur. Planlamayı sadece mekansal düzenleme olarak gören klasik anlayış yerine ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeleri de dikkate alan planlama anlayışına olan ihtiyaç, planlama meslek alanının, plancının kimliğinin, rollerinin, uzmanlık alanının yeniden tanımlanması ihtiyacını doğurmuştur.

Bu çalışmanın amacı ülkemizde planlama anlayışı içine giren başlayan stratejik planlamanın rolünü, yerini, getirdiği fırsatları ve uygulamada karşılaşılabilecek muhtemel güçlükleri tartışmaktır. "Stratejik planlama anlayışı ülkemizde planlama anlayışının değişmesi ve planlamada isabetliliği artırma konusunda faydalı olabilecek midir? "sorunun cevabını araştırmak amacıyla öncelikle Stratejik planlama kavramı ve kamu politikaları alanına girmesi üzerinde durulacak, ikinci olarak ülkemizde stratejik planlama anlayışı ve uygulamalarının gelişimi değerlendirilecek ve nihayetinde stratejik planlamanın ülkemizde planlama pratiğini geliştirmede ne gibi katkılar sağlayabileceği, uygulamada karşılaşabileceği engeller tartışılacaktır.

STRATEJİK PLANLAMA KAVRAMI VE KAMU POLİTİKASI ALANINA GİRİŞİ

Son dönemlerde ekonomi, bilim ve teknoloji alanında yaşanan hızlı dönüşümler ve bunların planlama üzerindeki etkilerinden sıklıkla söz edilmektedir. Ekonominin küresel hale gelmesi ile birlikte mekânlar (bölge, kent, il) her anlamda dönüşüme uğrarken, bu birimlerin planlanması sürecinde de yatay ve dikey farklı ilişki biçimleri oluşmaya başlamıştır. Planlama sorumluluğunu sadece kamu yönetimine veren geleneksel yöntemlerle mekânların karşılaştığı yeni sorunların üstesinden gelinemeyeceği fikri dile getirilmeye başlanmış; planlama alanında kamunun yanında özel sektörün, sivil toplum örgütlerinin, üniversitelerin, meslek örgütlerinin de yer aldığı yeni karar verme, yönetim şekilleri ortaya çıkmış, planların hedefleri de fiziksel gelişmenin ötesine geçerek sosyal ve ekonomik başta olmak üzere çok boyutlu hale gelmiştir (DPT, 2006c: 19).

Planlama alanında yaşanan bu dönüşümün ürünlerinden biri de stratejik planlamadır. Stratejik planlama kavramının henüz tam, üzerinde fikir birliğine varılmış olan bir tanımı yapılmış değildir. Genel bir tanımlamayla stratejik planlama, örgütün fırsat ve tehditleri göz önüne alarak uzun dönemli, gelecekle ilgili planlar yaparak bu planlara uygun olarak hareket etmesini sağlayan ve bu şekilde örgütün devam ve etkinliğini artıran bir araçtır (Yüksel, 2002: 31). Stratejik planlama, mevcut kaynakların en verimli biçimde kullanılarak kurumun gelecekte bulunmak istediği noktaya ulaşmak amacıyla yürüttüğü planlı faaliyetlerdir. Bu anlamda stratejik planlamanın temel unsurları mevcut

durumun tespiti, bu noktaya nasıl gelindiği, nereye doğru gidildiği, nereye gidilmesi gerektiği ve gidilmek istenen noktaya nasıl ulaşılacağıdır (Albrechts, 2001: 295).

Stratejik planlamanın ne olup ne olmadığı tartışmalarında bazı özellikleri şöyle sıralanabilir; stratejik planlama, tek bir şey değildir, farklı amaçlarla, farklı durumlar için uygulanabilen bir kavramlar, prosedürler bütünüdür. Stratejik planlamanın amacı, mutlaka bir stratejik plan dokümanı ortaya çıkarmak değil, bir örgütün neyi nasıl yapacağına ilişkin kararları ve faaliyetleri üretmesine yardım etmektir. Strateji, kimi zaman stratejik planlamadan fazlasını kapsayabilir, uygulamada stratejilerin ne sonuçlar doğurduğu daha önemlidir. Stratejik planlar amaçlarına, çerçevelerine göre farklı şekiller alabilirler (Friedman, 2004: 57). Stratejik planlama farklı seviyelerde ve farklı sektörlerdeki yöneticilerin meşgul oldukları ortak karmaşık sorunların çözümünde kullanılmaktadır. Başarılı bir stratejik plan, hayati öneme sahip alanların belirlenmesi ve tasarlanması, uygun paydaşların tespit edilip sürece dahil edilmesi, uygun planlama içeriğinin belirlenmesi ile mümkündür. Stratejik planlama, ortaya koyduğu sonuçlar açısında kapsamlı planlamadan (comprehensive planning), orta ve uzun dönemli planlamadan da farklılaşmaktadır (Çamur, 2005: 642). Uzun dönemli planlar, mevcut eğilimlerin devam edeceği varsayımına dayanırken, stratejik planlama, yeni eğilimleri, duraklamaları, sürprizleri de tahmin eder; uzun dönemli planlama spesifik hedefler üzerinde dururken stratejik planlama yeni fırsatları ve başlangıçları avantaja dönüştürmeye odaklanır (Albrechts, 2005: xxix). Stratejik planlama bir kavram, prosedür veya araç değildir. Stratejik plan yapımı, süreçler, kurumsal tasarım ve mobilizasyonla ilgili olduğu kadar daha ziyade bütünleşik sosyo-mekânsal faaliyetler tarafından yönlendirilmektedir. Stratejik planlamanın kapasitesi sadece istenilen sonuca ulaşmasına değil, onu belirleyen koşullara da bağlıdır ki bunlar, planlama içeriği ve prosedürleri, politik istek gibi unsurlardan oluşturur (Albrechts, 2001: 295). Stratejik düşünme yaklaşımı ile stratejik mekansal planlama daha pasif, pragmatik, belirli bir yerle sınırlı, zonlama yoluyla arazi kullanımını kontrol etmeyi amaçlayan geleneksel mekânsal planlamadan farklılaşmaktadır (Albrechts, 2005: xxx).

Bu genel çerçeve içinde başlangıçta özel sektörde uygulanan stratejik planlama yaklaşımı sonraki dönemlerde kamu politikası alanına da girmiştir. Özel sektörde geleceği planlamak, hızla değişen çevreye uyum sağlamak ihtiyacından doğan stratejik planın kökenleri 1950'li yıllara kadar geri gitmektedir. 1970'lerde ABD'de kamu yöneticileri sektörde çıkan krizlerle mücadele edebilmek amacıyla stratejik planlamadan faydalanmaya başlamışlar, 1980'lerde kamuda stratejik planlama yapmayı öneren yazılar yazılmaya başlanmıştır (Albrechts, 2001: 294). Stratejik planlama kavramının kamu sektörüne girdiği 1970 sonları, aynı zamanda refah devletinin kriz yıllarıdır. Devlet, faaliyet

alanı, fonksiyonları ile sorgulanırken vatandaşın kamu yönetiminden beklentileri, şikâyetleri artmış, kamu örgütleri verimli, etkili ve kaliteli hizmet üretememekle, hantallıkla suçlanmışlardır. Devletin daha küçük, etkin, hızlı ve özel sektör gibi çalışabileceğini savunan Yeni Kamu Yönetimi Yaklaşımı, bu dönemde Geleneksel Kamu Yönetimi Yaklaşımına yönelttiği eleştiriler ile hâkim konuma gelmiştir. Stratejik planlama kavramı da kamu politikası alanında yaşanan bu dönüşüm dalgası içinde verimli ve kaliteli hizmet sunumu için başvuran yöntemlerden biri olmuştur.

Stratejik planlama perspektifinden ele alındığında, kamu örgütleri de diğer tüm örgütler gibi sürekli olarak değişen iç ve dış çevre faktörleri karşısında stratejik planlara ihtiyaç duyarlar (Barca ve Balcı, 2006: 30). Sosyal ihtiyaçlarda, hükümetler arası ilişkilerde, mali koşullarda ve vatandaş beklentilerindeki değişmeler merkezi ve yerel yönetim kurumlarının karşı karşıya kaldıkları sorumlulukları ve kaynak ihtiyaçlarının şekillerini değiştirmektedir. Bu önemli değişiklileri yönetmek, ileriye dönük bir bakış açısı geliştirmek için stratejik planlamaya ihtiyaç vardır. Stratejik yönetim, geleneksel yönetim anlayışının çeşitli alanlardaki yetersizliklerine de (vatandaş-yönetim, yasama-yürütme-yargı arasındaki ilişkiler; örgütsel, finansal, insan kaynakları) çare olarak düşünülmektedir (Durna ve Eren, 2002: 57). Bu çerçevede kamu yönetimi perspektifinden stratejik planlama, i) sınırlı sayıda stratejik konu, fırsat ve tehditler boyutunda çevre karşısında güçlü ve zayıf yönleri; mevcut kaynaklar, harici eğilimler ve güçler üzerinde odaklanan, ii) temel paydaşları tanımlayan; iii) planlama sürecinde geniş ve çeşitli bir katılım anlayışına olanak tanıyan; iv) gerçekçi uzun dönemli vizyon ve stratejiler geliştiren, toplumsal güç / egemenlik yapılarını, belirsizlikleri dikkate alan; v) yeni fikirlerin, süreçlerin geliştirildiği ve böylelikle yeni kavrama şekillerinin oluşturulduğu, vi) hem kısa hem de uzun dönemde kararlar, faaliyetler, sonuçlar, uygulamalar, gözlem, denetim ve geribildirim üzerinde odaklanan bir süreç olarak kapsayıcı bir biçimde tanımlanabilir (Albrechts, 2005: xxxiii).

Stratejik planlamanın kamu sektöründe yansıma bulduğu alanlardan biri de mekânsal planlamadır. Kamu yönetimi alanında meydana gelen dönüşümler planlama alanına da yansımış ve bu dönemde planlama paradigmasında da benzer dönüşümler yaşanmıştır (Şengül, 2002: 9). Yeni planlama anlayışı, uzun dönemli planlamayı eleştirmekte, uzun vadeli perspektife dayanan yönlendirmeleri, stratejik planlamayı kullanarak kent vizyonunu oluşturmayı önermektedir. Kent vizyonu, gelecekteki eylemlere yol göstermeyi amaçlar. Kent vizyonu, detay tanımlar içermez, kısaca ifade edilir, kentin işlevi, yaşam ve yönetim biçimine dair ipuçları taşır, görsel olarak hayal edilendir, üzerinde oylama yapılarak oluşur. Yeni planlama yaklaşımında uzun dönemli planlar, stratejik planlama anlayışına dayanır ki bu planlar, minimum kontrolü sağlayabilmek, kentin belli bir düzen içinde, yeni oluşumlara açık kalmasını

sağlamaya yarar (Tekeli, 2002: 10). Bu anlayış değişikliği, kent plancısının rolüne, bu rolün tanımlanmasına da yansımıştır. Kent plancısından beklenenler ve onun sahip olması gerektiği düşünülen hünerler değişmiş; salt bir planlama uzmanı olması değil, kamu platformunda bir tartışmanın kolaylaştırıcısı, karşılıklı öğrenme sürecinin bir tarafı, işbirliği gerçekleştirmeye çalışan bir aracı, planın haklılığını savunan argümanların oluşturucusu, düzenleme rolü beklenir olmuştur (Tekeli, 2002: 9).

1970'lerin modernist kent düşüncesinde planlama teorisyenleri artık diğer bilim dallarından, planlama teorisinden ziyade planlama metodolojisi üzerinde duran, vizyon, misyon ve operasyonel hedefleri olan stratejik planlama yaklaşımından faydalanmaya başlamışlardır. 1980 ve 90'ların demokratik, katılımcı planlama talepleri, geleneksel planlama düşüncesini yetersiz hale getirmiştir (Salah Oluf, 2007: 53). 1980'lerde kamusal politikalarda yaşanan dönüşüm, ekonominin küreselleşmesinin etkisiyle kentlerin küresel sermayeyi kendilerine çekmek için giriştikleri öne çıkma çabası, rekabet, yerel ekonomik kalkınma, bu amaçla yerel paydaşlarla işbirliği; bütüncül bir planlama anlayışına olan ihtiyaç mekânsal planlamayı hem fiziksel hem de sosyo-ekonomik kültürel, örgütsel vb. boyutları ile ele alan stratejik planlamanın üstünlüklerinin ön plana çıkması boyutlarında ortaya çıkmış, mekansal politikalara, her bölgenin, her kentin rekabetçi olması şeklinde yansımış ve stratejik mekansal planlama bu yıllardan itibaren üzerinde sıkça üzerinde durulmaya başlanan bir kavram haline gelmiştir (Gedikli, 2007: 238). 1990'larda örgütlerde stratejik planlama yerel, bölgesel, ulusal ve uluslar üstü seviyelerde önem kazanmıştır. Karmaşık mekansal problemlerin çözümünün stratejik bir vizyon yaratma kapasitesine ve yeni mekansal farklılıklara bağlı olduğu düşünülmeye başlamıştır (Albrechts, 2001: 293). Kentleşme hızının ve kentsel sorunların (kent toprağının paylaşılması, kentsel rantlar, planlama sorunları, gecekondu alanları, konut sıkıntısı, çevre ve ulaşım vb.) artışına paralel olarak stratejik yönetime olan ihtiyaç da artmıştır (Yüksel, 2002: 37).

1980'lerden itibaren stratejik planlama kavramı Avrupa'da da planlama yaklaşımlarına daha esnek bir görünüm kazandırma, katı bölgeleme kurallarını azaltma amacıyla uygulama alanına kavuşmuştur. 1990'larda ise artık proaktif, stratejik yaklaşımlara eğilim daha da artmıştır. Avrupa'da pek çok ülkede bu yeni yaklaşımın uygulamaları, planlamada katılımcı, stratejik bir yaklaşımın uygulandığı örnekler bu yıllardan itibaren görülmeye başlamıştır. Örneğin, Almanya'da Bremen gibi bazı kentler bu yeni yaklaşımın öncüleri olmuş, Fransa'da ekonomik kalkınma, İngiltere de ise çevre ile ilgili konular 1990'lardan sonra stratejik planlama anlayışı ile ele alınmaya başlanmıştır (Healey ve Williams, 1993: 704). Barselona Stratejik Metropoliten planı, İngiltere'de Warwickshire kenti stratejik planı, İtalya'da Torino kenti Stratejik planı, Fransa'da Lyon Kenti stratejik planları da bu yıllarda yapılan stratejik

planlara örnek gösterilebilir (DPT, 2006c: 20). Stratejik planlama eski sosyalist ülkelerin kentlerinin yönetiminde de etkili bir araç olarak düşünülmektedir. Yeni planlama yöntemleri arayışı içindeki belediyeler, stratejik planlamayı özel sektörü planlamanın içine çekmenin ve kentlerin geleceğini planlamanın bir aracı olarak görmüşlerdir. Daha da önemlisi bu proaktif yaklaşım, kentsel gelişme için fonların ve siyasi desteğin mobilizasyonu için bir fırsat yaratmıştır (Tsenkova, 2007: 295).

Avrupa ölçeğinde bakıldığında, Europe 2000, Europe 2000+ ve ESDP (European Spatial Development Perspective) AB'nin bütününü kapsayan bir stratejik plan ölçeği geliştirmenin ilk resmi ve açık çabalarını ifade etmektedir (Albrechts, 2001: 297). Bunlar içinde ESDP (Eurupean Commission, 1999), AB'nin kentsel politikaları içinde en önemlilerinden biridir. 1994'te Leibzig ilkeleri ile, ESDP'nin dayandığı politika üçgeninin 3 ayağı, aynı zamanda mekansal planlamanın da genel hedefleri, tanımlanmıştır; ekonomik ve sosyal uyum, sürdürülebilir kalkınma, dengeli rekabet 1999 yılında son şekli verilen ESDP "politika çerçevesi" oluşturan, yasal olarak bağlayıcılığı olmayan, yol gösterici, "hükümetler arası" (inter-governmental), bir belge olarak ortaya çıkmıştır (Faludi, 2002; Atkinson, 2001). ESDP'nin esas amacı, topluluğun yapısal fonların dağıtımı için mekansal strateji oluşturmak (Faludi, 2002); "Avrupa bütününde ekonomik ve sosyal uyumun gerçekleştirilmesi" dir (CEMAT, 2000). ESDP'nin stratejik amacı, dengeli ve sürdürülebilir bir mekansal gelişme stratejisi oluşturmaktır. ESDP, üye devletlere, onların bölgelerine, yerel yönetimlere AB'nin kendi sorumluluk alanlarına hizmet eden politik bir çerçeve sunar (Wiebuch, 2004).

ESDP'nin dengeli ve sürdürülebilir bölgesel gelişmeyi sağlama amacıyla bağlantılı olarak üye devletler arasındaki işbirliği olanaklarını artırmak, bölgelerin, yerel yönetimlerin ve vatandaşların katılımını sağlamak için faydalandığı başlıca araçlar; INTERREG III; Avrupa Bölge Gelişme Fonu (European Regional Development Fund-ERDF), Avrupa Sosyal Fonu (European Social Fund-ESF), Avrupa Tarım Rehberi ve Garanti Fonu (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund-EAGGF), Balıkçılık için Finansal Enstrüman (Financial Instrument for Fisheries Guidance-FIFG), TERRA, ESPON'dur (European Commission 2000; Clement ve diğerleri, 2004; Governe ve Salone, 2005; 16, Wiebuch, 2004).

TÜRKİYE'DE STRATEJİK PLANLAMA

Ülkemizde de küreselleşme ve özellikle AB'ne adaylık sürecinin etkisinin hissedildiği son dönem kamu yönetimi reformlarında stratejik planlama kavramı yönetimde etkinlik ve verimliliği sağlama, planların isabetlilik ve amaca uygunluk derecesini artırma, kurumsal kapasitenin artırılması, planların bütçe

temeline oturtulması amaçlarıyla; katılım, şeffaflık ve hesap verebilirlik ile birlikte reformun dayandığı temel kavramlardan biri haline gelmiştir. Kamu reformlarının ifadesi olan politika belgelerine bakıldığında özellikle yeni yerel yönetim yasalarında diğer kamu kurumları yanında, büyükşehir belediyeleri, belediyeler ve il özel idarelerine stratejik plan yapma zorunluluğu getirilmiştir.

DPT'nin 2006 yılında hazırladığı "Kamu İdareleri için Stratejik Planlama Kılavuzu"nda, kamu kurumlarının planlı hizmet sunumu, politika geliştirme, belirlenen politikaları somut iş programlarına ve bütçelere dayandırma ile uygulamayı etkili bir şekilde izleme ve değerlendirmelerini sağlamaya yönelik olarak "stratejik planlama" nın temel bir araç olarak benimsendiği; stratejik planlamanın bir yandan kamu mali yönetimine etkinlik kazandırırken, diğer yandan kurumsal kültür ve kimliğin gelişimine ve güçlendirilmesine destek olacağı belirtilmektedir (DPT, 2006a: 1). Buna göre stratejik planlama, "Kuruluşun bulunduğu nokta ile ulaşmayı arzu ettiği durum arasındaki yolu tarif eder. Kuruluşun amaçlarını, hedeflerini ve bunlara ulaşmayı mümkün kılacak yöntemleri belirlemesini gerektirir. Uzun vadeli ve geleceğe dönük bir bakış açısı taşır. Kuruluş bütçesinin stratejik planda ortaya konulan amaç ve hedefleri ifade edecek şekilde hazırlanmasına, kaynak tahsisinin önceliklere dayandırılmasına ve hesap verme sorumluluğuna rehberlik eder" (DPT, 2006a: 7).

Ülkemizde kamuda stratejik planlama ve performans bütçe çalışmalarına 2003/14 ve 2004/37 sayılı Yüksek Planlama Kurulu Kararları uyarınca 2004 yılında pilot uygulamalarla başlanmıştır. Sekiz kamu kurumunda stratejik planlama pilot çalışmaları 2006 yılında tamamlanmıştır (Bu kuruluşlar, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu, Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü, Karayolları Genel Müdürlüğü, Hacettepe Üniversitesi, Denizli Valiliği İl Özel İdaresi, İller Bankası Genel Müdürlüğü, Kayseri Büyükşehir Belediyesidir). 2007 yılı Eylül ayı itibariyle, 4'ü merkezi kamu kurumu, 90'ı belediye, 50'si İl Özel İdaresi Olmak üzere, toplam 134 kamu kuruluşu stratejik plana sahiptir. 2005 yılında DPT tarafından Stratejik Yönetim Araştırması yapılmış, stratejik yönetimi kamuda yaygınlaştırma amacıyla 2005 yılı sonunda Strateji Geliştirme Birimleri kurulmuş, Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik yayımlanmıştır (R.G. 26.5.2006). Stratejik planlama araştırması 95 kamu kurumunda gerçekleştirilmiş ve çalışmada kamu kurumlarının stratejik planlama sürecine geçişte karşılaşabilecekleri sorunların tespit edilmesi ve yapısal özelliklerinin ortaya konulması amaçlanmıştır (DPT, 2007). DPT Müsteşarlığı, hazırladığı Stratejik Planlama Kılavuzunu elde edilen deneyimler ve stratejik planlama yönetmeliği doğrultusunda güncelleyerek ilgili tüm kuruluşlara sunmuştur. Performans esaslı bütçeleme çalışmaları ise stratejik planlama ile bütünlüğü çerçevesinde Maliye Bakanlığı tarafından yürütülmektedir.

Ülkemizde Stratejik planlamanın düzenlendiği ilk metin, 5436 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanundur. Bunun yanında 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanununda, 5393 sayılı Belediye ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunları ile 5302 sayılı İl Özel İdareleri Kanununda, 5227 Sayılı Kamu Yönetimi Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun Tasarısı'nda da stratejik planlamaya ilişkin hükümler bulunmaktır.

5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanununda (2003) stratejik plan, "Kamu idarelerinin orta ve uzun vadeli amaçlarını, temel ilke ve politikalarını, hedef ve önceliklerini, performans ölçütlerini, bunlara ulaşmak için izlenecek yöntemler ile kaynak dağılımlarını içeren plan" olarak tanımlanmıştır (m.3). Kanunda (m.9) kamu idarelerine kalkınma planları, programlar, ilgili mevzuat ve benimsedikleri temel ilkeler çerçevesinde geleceğe ilişkin misyon ve vizyonlarını oluşturmak, stratejik amaçlar ve ölçülebilir hedefler saptamak, performanslarını önceden belirlenmiş olan göstergeler doğrultusunda ölçmek ve uygulamanın izleme ve değerlendirmesini yapmak amacıyla katılımcı yöntemlerle stratejik plan hazırlama görevi verilmiştir. Stratejik planlama hazırlamakla yükümlü olan kamu idarelerin stratejik planlama sürecine ilişkin takvimin tespitine, stratejik planların kalkınma planı ve programlarla ilişkilendirilmesine yönelik usul ve esasların belirlenmesinde DPT Müsteşarlığı, performansa dayalı bütçelemeye ilişkin hususları belirleme ise Maliye Bakanlığı yetkili kılınmıştır.

5018 sayılı Kanunun yanı sıra 5393 sayılı Belediye ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunlarına göre, nüfusu 50.000'in üzerindeki tüm belediyeler stratejik plan hazırlamakla yükümlüdür. 5393 Sayılı Belediye Kanununda (18, 34 ve 38, 41, 56, 61. maddeler), belediye encümeni, belediye meclisi ve belediye başkanının stratejik planı hazırlama, görüşme ve onaylamaya ilişkin görevleri belirtilmiştir. 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanununda da (m.7) stratejik plan yapımı zorunlu tutulmuştur. 5302 sayılı İl Özel İdareleri Kanununda da stratejik plan yapma il özel idareleri için zorunlu hale getirilmiştir (10, 26, 30, 31, 39 maddeler). Buna göre, (m. 31) "Vali, mahallî idareler genel seçimlerinden itibaren altı ay içinde; kalkınma plan ve programları ile varsa bölge planına uygun olarak stratejik plan ve ilgili olduğu yıl başından önce de yıllık performans planı hazırlayıp il genel meclisine sunar. Stratejik plan, varsa üniversiteler ve meslek odaları ile konuyla ilgili sivil toplum örgütlerinin görüşleri alınarak hazırlanır ve il genel meclisinde kabul edildikten sonra yürürlüğe girer. Stratejik plan ve performans planı bütçenin hazırlanmasına esas teşkil eder ve il genel meclisinde bütçeden önce görüşülerek kabul edilir."

5227 Sayılı Kamu Yönetimi Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun Tasarısında stratejik plan "Kamu kurum ve kuruluşlarının orta ve

uzun vadeli amaçlarını, temel ilke ve politikalarını, hedef ve önceliklerini, performans ölçütlerini, bunlara ulaşmak için izlenecek yöntemler ile kaynak dağılımlarını içeren plânı ifade eder" denilmektedir (m.3). Uzun Vadeli Strateji ve 8. BYKP'nda, kamu hizmetlerinde etkinlik ve verimliliğin artırılması başlığı altında kamu hizmetlerinde verimlilik, etkinlik, tutumluluğun ve dolayısıyla performansın artırılması, kurumlar arasında koordinasyon sağlanması, hesap verme sorumluluğu, yönetsel saydamlığın artırılması ve kamu yöneticilerinin ve çalışanların politika ve strateji oluşturma kapasitesinin geliştirilmesinin temel ilkeler olduğu belirtilmektedir (DPT, 2000: 191). 9. Kalkınma Planında da, bu plan ile, "...her alanı detaylı bir biçimde düzenleme anlayışına dayanan planlama anlayışından, belirlenen kalkınma vizyonu çerçevesinde makro hedefleri gözeterek öngörülebilirliği artıran, piyasaların daha etkin işleyişine imkan verecek kurumsal ve yapısal düzenlemeleri öne çıkaran, sorunları önceliklendiren, temel amaç ve önceliklere yoğunlaşan bir stratejik plan yaklaşımına geçildiği, bu stratejik amaç ve önceliklerin gerçekleşmesi sürecinde uygulamada etkinlik ve şeffaflığın sağlanması ve hesap verebilirliğe zemin oluşturulması amacıyla planda etkili bir izleme ve değerlendirme mekanizmasına yer verildiği.." ifade edilmektedir (DPT, 2006d: 1). 9. Plan döneminde ekonomik büyümenin ve sosyal kalkınmanın istikrarlı bir yapıda sürdürülmesi ve plan vizyonunun gerçekleşmesi yolunda stratejik amaçlar; rekabet gücünün ve istihdamın artırılması, beşeri gelişme ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi, bölgesel gelişmenin sağlanması, kamu hizmetlerinde etkinlik ve kalitenin artırılması temel hedefler olarak belirlenmiştir (DPT, 2006d: 2). Ayrıca bu plan döneminde (2007-2013) tüm kurumların stratejik yönetime geçişlerinin sağlanacağı ifade edilmektedir. İmar ve Planlama Kanunu Tasarısı Taslağı'nda da stratejik planlama, planlama tanımlaması ve kademelemesi içinde ele alınarak "Mekânsal Strateji Planı" tanımlanmıştır. Buna göre mekânsal strateji planı, "genel ve uzun dönemli ilke ve hedefler ile mekansal ana yönlendirme kararlarını belirleyen ülke fiziki planı, bölge planı, alt bölge plandır" denilmektedir.

STRATEJİK PLANLAMAYA GEÇİŞTE FIRSATLAR VE ENGELLER

Türkiye'de kamu politikası alanında stratejik planlama yapma ve uygulama çabaları yanında stratejik planlamanın uygulanabilirliği de tartışılmaktadır. Zira stratejik planlamanın yeni, güncel bir kavram olması, yeni açılımlar, fırsatlar sunma potansiyeli yanında, kamu yönetimi ve planlama sistemlerinin yapısal özelliklerinden de kaynaklanan bazı engellerle karşılaşması da muhtemeldir. Bu başlık altında bu muhtemel fırsat ve engeller tartışılmaktadır.

Stratejik planlamanın uygulanması ile elde edilebilecek fırsatlar kamu politikalarında isabetliliği artırma başlığı altında ortaya konulabilir. Stratejik planlamanın kamuda uygulanması, karşılaşılan bir sorunu tanımlayabilme, değişim

karşısında yabancı kalmama, kamu hizmetlerini yerine getirmede yeniliklerden faydalanma, kendini yenileyebilme, plan-program-bütçe ilişkisinin güçlenmesi, etkin bir yönetim ve harcama siteminin kurulması, kuruluşların kısa vadeli işlerden ziyade orta ve uzun vadeli somut hedeflere yoğunlaşmaları ve buna göre hareket etmeleri, hedeflere dayalı planlama anlayışına sahip olmaları açısından fayda sağlayabilecektir. Vizyon değerlenmesi ile sürekli gelişme, hizmet kalitesini artırma etkinlik ve çeşitliliğin artırılması, performans göstergelerinin oluşturulması zorunluluğu nedeniyle, kuruluşların her tür planlama ve uygulama faaliyetlerini etkinlik, yerindelik, katılımcılık, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda şekillendirilmesi, denetim ve izleme kolaylaşabilecektir.

Stratejik planlama iç ve dış çevre analizlerine dayalı yaklaşımı ile planların daha gerçeğe uygun, hızlı dönüşümlere cevap verebilir hale gelmesinde mekânsal planlama sorunlarına da çözüm oluşturabilecek boyutlara sahiptir. Örneğin, ülkemizde mevcut mekânsal planlama sistemi planlamanın kentleşme alanında yaşanan dinamik değişimlere cevap verememesi; yapılan projeksiyonların isabetten uzak olması; planların kâğıt üzerinde kalması, planlamanın gelişmeleri geriden takip etmesi, esnek olmamaları ve mevcut durumu meşrulaştıran bir araç görevi görmeleri (Keleş, 2002; Tunçer, 2001: 66); imar aflarının alışkanlık haline gelmiş, mevcut imar düzeninin zafiyetlerinden biri olarak ortaya çıkmış olması (Tekeli, 1991: 5); planlama sürecinin bütünsellikten uzak olması, planlamanın süreklilik, çözüm oluşturma boyutlarında sorunların bulunması (DPT, 2001: 167); imar planlarının uygulanmasını denetleyecek olan teknik bir kuruluşun belirlenmemiş olması, yerel yönetimlerin plan kararlarını politik bir malzeme olarak kullanmaları, plan kararlarının dışına çıkmaları (Alp, 1996: 125); değişmeler karşısında nazım (master) plan anlayışının korunmuş ve yeni bir planlama anlayışının, örgütlenmesinin geliştirilememiş olması (Akçura, 1981: 54) gibi nedenlerle eleştirilmektedir. Mekânsal planlamada da stratejik planlamanın bu sorunlara çözüm oluşturabileceği düşünülmektedir.

Fırsat ve avantajları yanında stratejik planlama kavramının uygulanmasında genel ve ülkemize özgü birtakım engeller, uygulamaların başarısını tehdit eden faktörler ve eleştirilen bazı noktalar da vardır. Bunlardan ilki, kamu ve özel kesimin doğaları arasındaki farktır. Stratejik planlama düşüncesinin özel sektörde geliştirilmiş olması, esas amacının şirketlerin rekabet ortamında uzun dönemli stratejiler ile karlarını artırması ve performansa dayalı bir mali yapı oluşturmak olması kamu kurumlarında uygulanabilirliği yönünde ilk engellerden birini oluşturmaktadır. Çünkü kamu kurumlarının esas amacı kar elde etmek değil, kamusal ihtiyaçların karşılanmasıdır. Kar ve ekonomik amaçlar taşımaması, yöneticilerin sınırsız hareket serbestîsi olmaması kamuda mali kontrolü de güçleştirmektedir. Stratejik planlama mantığının dayandığı

rekabet, yarışma ortamı kamu örgütlerinde söz konusu değildir. Kamu kurumlarının işlevleri, özel sektöre göre çok daha kapsamlıdır, faaliyetlerini sadece ekonomik ölçütlerle değerlendirmek mümkün değildir. Rekabet gücünü artırma amacında olan stratejik planlama anlayışı, kamudaki rekabet anlayışı ile örtüşmez (YAYED, 2006: 40 - 41). Bu durum aynı zamanda uygulama güçlüğünü de beraberinde getirmektedir. Rekabet piyasası içinde üretilmediğinden kamu hizmetlerinde vizyon bakış açısı geliştirmek kolay değildir. Ancak yine de uzun vadeli stratejik bir yaklaşımın kazandırılması, yasal düzenlemelerin yanında çalışanların bakış açılarının, yönetim kültürünün bu doğrultuda değişmesi de mümkündür. Kamu örgütleri rekabetten önce yasama-hükümet etme durumundakilerin kararları doğrultusunda hareket etmek, karmaşık ve çok taraflı gücün ve siyasi etkilerin, yasaların, hukuki ve toplumsal sorunların, vatandaş baskısının etkisi altındadır. Bu nedenle farklı stratejiler geliştirilmek zorundadır (Özgür, 2004: 241; Yüksel, 2002: 39). 1980 sonrası dönemde kamu yönetimi ve politikaları ile ilgili birçok mevzuat, bilimsel yazın ülkemize aktarılmakta, uygulanmakta hatta birebir kopya edilmektedir. Stratejik planlama özelinde düşünüldüğünde ülkemizde sadece kuramı değil, uygulama yöntemi de ABD'den ithal edilmiştir (Akdoğan, 2006a: 4). Özel sektörde geliştirilmiş ve başarılı sonuçlar elde edildiği ifade edilen her yönetim anlayışının kamu da aynı sonuca ulaşmasını beklemek güçtür. Her ne kadar bu iki kesim arasında yönetim tekniği açısından farklılıkların giderek azalmaya başladığı ifade edilse de kamu hizmetinin niteliği gereği önemli anlayış ve işleyiş farklılıkları vardır ve bunların göz ardı edilememesi gerekir.

Stratejik planlamanın kamuda uygulanmasını güçleştiren bir başka engel grubu ise Türk kamu yönetimi sisteminin bürokratik özellikleri ve bunun sorun oluşturan taraflarıdır. Ülkemizde stratejik planlama anlayışının yerleştirilmesi, planlama anlayışının değiştirilmesi çabalarından söz edilmesine rağmen, uygulamada yaşanan güçlükler kamu yönetimi sisteminin değişime direnen yapısını göstermektedir. Nitekim DPT'nin yaptığı stratejik plan araştırmasına katılan yöneticilerin yarıya yakını da bu sorunların yansımaları olarak, yönetimde süreksizlik, kısa vadeli düşünme, değişime direnç, katı ve karmaşık mevzuat, katı organizasyon yapısı, iş tanımlarında belirsizlikten şikâyet etmişlerdir. Diğer yandan, stratejik plan hazırlıkları sistemin insan kaynakları boyutunda yetersizliklerini de ortaya çıkarmıştır. Özellikle yerel yönetimlerde planlama, proje geliştirme ve yürütme konusunda planlama tekniklerini bilen uzmanlar nicelik ve nitelik olarak yetersizdir. Bununla bağlantılı olarak, stratejik planlar incelendiğinde birbirine benzerlikleri ve ilk örnekler olan pilot uygulamalardan çok fazla etkilendikleri dikkat çekmektedir. Bunun esas nedenlerinden biri birkaç büyükşehir belediyesi dışında yerel yönetimlerin çoğunda planlama kültürünün, belirlenmiş bir stratejisinin olmamasıdır. Stratejik Yönetim Araştırmasına katılan üst düzey yöneticiler de stratejik yönetim, stratejik planlama, performans yönetimi konusunda eğitim almış personel sayısının azlığını dile

getirmektedirler (DPT, 2006c: 24). Türk kamu yönetimi sisteminin bu anlamda sorun oluşturabilecek diğer özellikleri gizliliğin esas olması, hesap verebilirlik, şeffaflık ve katılımdan uzak çalışma alışkanlığıdır. Bu durum stratejik planlamada hedeflenen biçimde tüm sektörlerin katılımının sağlanmasına yol açmakta, katılım, sadece danışmaktan ibaret görülmektedir.

Stratejik planlama konusunu düzenleyen yasal metinler ve stratejik plan taslakları da kendi içinde sorunlar taşımaktadır. Öncelikle kamu reformunun temel dayanak noktasını oluşturan 5227 Sayılı Kamu Yönetimi Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun Tasarısı'nın henüz yasalaşmamış olması, stratejik planlama konusunda kurumlara verilen yetkilerin temel bir dayanaktan yoksun kalmasına, görev ve yetki çakışmalarına yol açmaktadır (Akdoğan, 2006b: 32). Konuyla ilgili yasal düzenlemeler içinde en çok DPT'nin hazırladığı taslak yönetmelik eleştirilere konu olmakta; tutarlık ve sürdürülebilirlik anlayışından uzak olduğu düşünülmektedir. 5 yıl için hazırlanan stratejik planlar, özellikle yerel yönetimlerde kurumsallaşmanın olmaması, kadroların belediye başkanı ile değişmesi özelliklerinden dolayı işleyişten uzak kalma tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Yönetmelikte farklı stratejik planlar hazırlamakla görevli olan kamu kurumları arasında hesap verebilirlik, sorumluluk ilişkilerinin nasıl kurulacağına dair düzenlemeler bulunmamaktadır. Nitekim yerel yönetimlerdeki stratejik plan hazırlıklarında kurumlar arası işbirliğinin, bilgi paylaşımın olmaması en sık yaşanan sorunlardandır. Stratejik planlar, parçalı, bütünlükten, eşgüdümden uzaktır. Merkezi kalkınma planları ile ilişkisinin kurulamamış olması nedeniyle stratejik planların bağlayıcılığı, bütünlüğü, merkezi planlama ilkeleri zedelenmektedir (Akdoğan, 2006a: 5; Gülen, 2006: 23). Stratejik planlarda merkezi yönetimin rolü ve örgütlenmesi, yerel yönetimlerin hangi kademede ve nasıl bir plan hiyerarşisi içinde yetki alacakları, plan kademeleri arasındaki ilişki ve tutarlılığın hangi düzeyde denetleneceği bir planlama sistemi çerçevesinde belirtilememiştir (YAYED, 2006: 40-41).

Diğer yandan ülkemizde planlama sürecinin sorun oluşturan yapısal özellikleri de stratejik planlama anlayışının yerleştirilmesinde engel oluşturabilecek özelliklere sahiptir ve bu açıdan eleştirilmektedir. Stratejik planlama kavramında olduğu gibi, ülkemizde mevcut planlama politika ve uygulamalarının bir çoğunun Avrupa'dan ithal olması (Tekeli, 1982: 64; Oc ve Tiesdell, 1994: 102-103) ithal edilen kavramların ulusal, yerel koşullarla uyumu sorununu ortaya çıkarmaktadır. Ülkemizde geleneksel imar planlama anlayışının yaygın olması, bürokratik yönetim geleneğinin de bir yansıması olarak değişime, yeniliklere karşı pek de istekli, esnek olmayan bir planlama anlayışının hâkimiyeti, planlamada merkeziyetçiliğin hâkim olması, plan yapımının yukarıdan aşağıya bir karar verme sürecini izlemesi stratejik planlamanın uygulanmasını güçleştirmektedir. Merkeziyetçi yaklaşımın bir sonucu olarak planların uygu-

lanabilirliği / başarısı karar vericilerin isteğine, çabasına, planı sahiplenmesine bağlı kalmaktadır. Planlama sistemimizin parçalı ve halk desteğinden yoksun olması stratejik planlama önündeki engellerden biridir. Geçerli planlama paradigmalarının bu ülkelerin toplumsal gerçekliklerine göre oluşmuş olmalarına ve bu nedenle toplumsal destek ve ekonomik kaynaklar açısından içinde geliştikleri toplumun gerçekleri ile tutarlı olmalarına rağmen, ülkemizde, geniş toplumsal desteği olmayan bir planlama içeriği ön plandadır (Tekeli, 1991: 6). Tüm planlama süreci içinde demokratiklik, açıklık ve katılımdan söz etmek mümkün değildir (DPT, 2001: 168). Planlamadan sorumlu çok sayıda kurum ve kuruluş farklı konu ve de plan yapma, yaptırma, görüş bildirme, onama, önlem alma yetkilerine sahip olmasına rağmen, bunlar arasında koordinasyonun olmaması; farklı plan kademeleri oluşturulmasına rağmen, bunlar arasında gereken ilişkilerin kurulamamış olması, mevcut planlama süreçlerinin karmaşıklığı, katılımcılık, farklı sektörlerin işbirliği içinde hareket etmesini gerektiren stratejik planlamanın yapılmasını ve uygulanmasını güçleştiren unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. İlişkiler kurulamamış, görev yetki ve sorumluluklar açıklıkla tanımlanmamış olduğu için uygulamada kimi zaman karmaşa, kimi zaman da boşluklar yaşanmaktadır. Bu durum, planlamanın parçalı ve sektörel bir hal almasına neden olmaktadır (Eke, 1998: 22). Plan hiyerarşisinin, alt ve üst ölçekli planlar arasındaki amaç-hedef uyumunun sağlanamamış olması şeklinde ortaya çıkan planlama hiyerarşisi sorunları (T.C. BİB., 1995: 28) da stratejik planlamanın uygulanmasını güçleştiren bir başka noktadır. (DPT, 2001: 168). Bunun yanında planların uygulamaya dönük eylemlerden ziyade dilek ve temennilerden ibaret kalması, planlama ve mevzuat sorunları (mevzuatın karmaşıklığı, parçalı yapısı, imar ve planlama konularında ilkeleri belirleyici çerçeve bir yasanın olmaması, çelişen hükümler içermesi); yönetim sorunları ve uygulama sorunları da planlama sistemimizin diğer sorunlarıdır. Mevcut planlama sistemi içinde çok sayıda plan türü vardır (kalkınma planı, yıllık program, katılım öncesi ekonomik program, ulusal program, orta vadeli program gibi) ve stratejik planlama bu plan çokluğuna ve karmaşasına bir yenisini eklemektedir (YAYED, 2006: 40-41).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Planlama alanında adem-i merkezi, yenilikçi, sürdürülebilir ve işbirliğine açık stratejik planlama sistemlerine doğru genel bir eğilim oluşmaya başlamış, planlamanın tanımı, planlama mesleğinin niteliği, planlamanın ölçekleri ve planlamanın yönetişimi gibi konularda radikal değişiklikler yaşanmaktadır. Bu değişim karşısında ülkemiz planlama sistemi ele alındığında, çok büyük sosyal ve siyasal dönüşümler yaşanmasına rağmen planlamanın yeterince kendini yenileyemediği görülmektedir. Statik bir planlama anlayışı yerine, ekonomik ve sosyal gelişmelere dikkat eden, stratejik gelişme sorunlarına odaklanan

esnek ve yenilikçi bir planlama anlayışına ihtiyaç vardır. Planlamanın alanının genişlemesi ve mesleki dönüşümle ilgili olarak; sadece fiziksel değil, sürdürülebilirlikle ekonomik, sosyal ve çevresel bütün faktörlerin hesaba katıldığı yeni bir planlama anlayışı gerekmektedir.

Gerek kamu yönetimi sisteminin işleyişinde verimlilik ve etkinliğin sağlanması, dış ve iç çevrede meydana gelen değimlere, talep ve isteklere daha duyarlı olma, hızlı kentleşme sonucu ortaya çıkan kentsel sorunların çözümünde planlamanın katkısının olabilmesi için planlamanın kendi kendini dönüştürmesi gerekmektedir. Bu açıdan stratejik planlama ilke ve unsurları söz konusu engeller de dikkate alınarak bir fırsata dönüştürülebilir. Bu çerçevede şu öneriler getirilebilir; stratejik plan hazırlama ve uygulamalarında sadece kurallar ve yasal düzenlemeler oluşturmaktan öteye geçerek, uygun bir kurum kültürü, esnek bir örgütsel yapı, ekip ve lider oluşturulmalıdır; stratejik plan hazırlamada nitelikli personel ihtiyacı, eğitim, bilgilendirme çalışmaları ile giderilmelidir; stratejik planlamaya her derde deva bir çözüm gözüyle bakılmamalıdır; planlamada aktörleri ve planlama kademeleri arasındaki etkileşimleri ve işbirliklerini dikkate alan, yatay ve dikey ilişkileri hesaba katan bir planlama yönetişimi anlayışının geliştirilmelidir; yatay ilişkilerde yerel halk, sivil toplum örgütleri ve özel sektör girişimcileriyle işbirliği önemlidir.

KAYNAKLAR

Akçura, T. (1981). İmar Kurumu Konusunda Gözlemler, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayın No: 36, Ankara.

Akdoğan, Argun (2006a) "*Stratejik Planlama Kavram ve Kuramı Üstüne Değerlendirmeler*", Memleket-Mevzuat, C.2, S. 17, 3-9.

(2006b) "*Kamu Yönetimi Temel Kanunu Yokluğunda İl Özel idarelerinin Stratejik planları*", Memleket, Mevzuat, C.2, S. 17, 30-33.

Alp, Nafi (1996) "*İmar Planlarının Kapsamı, Uygulanmasında Bölge-Genel Müdürlük İlişkileri ve Sorunlar*", 119-128, İmar Planlama Semineri Bildirileri, 21-22 Ekim 1996, İller Bankası Genel Müdürlüğü, İmar Planlama Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Albrechts, Louis (2001) "*In Pursuit of New Approaches to Strategic Spatial Planning: A European Perspective*", International Planning Studies, 6:3, 293-310.

Albrechts, Louis (2005) "*Strategic Planning Revisited*" 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu, Planlamada Yeni Politikalar ve Stratejiler, Riskler ve Fırsatlar, xxv-xliii, Cenkler Matbaacılık, İstanbul.

Atkinson, R. (2001). "*The Emerging "Urban Agenda*" and European Spatial Develepment Perspectives: Towards on EU Urban Policy", European Planning Studies, 9: 395-406.

Barca, Mehmet ve Asım Balcı (2006) "*Kamu Politikalarına Nasıl Stratejik Yaklaşılabilir?* " Amme İdaresi Dergisi, C.39, Sayı 2, 29-50.

CEMAT (European Conference of Ministers Responsible for Regional Planning) (2000). Guiding principles for Sustainable Spatial Development of the European Continent (adopted at the 12th Session of the European Conference of Ministers responsible for Regional Planning on 7-8 September 2000 Hannover) http://www.alpinespace.org/uploads/media/CEMAT_guiding-principles_EN.pdf (12.10.2005).

Clement, K. Bradley, K. ve Hansen, M. (2004). Environment and Sustainable Development Integration in the Nordic Structural Funds An Appraisal of Programming Documents, http://www.nordregio.se/Files/r0407.pdf (17.02.2006)

Çamur, Kübra Cihangir (2005) "*Stratejik Planlama Nedir? Fiziki Mekanın Planlanmasında Sunduğu Olanaklar / Taşıdığı Riskler*", 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu, Planlamada Yeni Politikalar ve Stratejiler, Riskler ve Fırsatlar, 641-648, Cenkler Matbaacılık, İstanbul.

Durna, Ufuk ve Veysel Eren (2002) "*Kamu Sektöründe Stratejik Yönetim*", Amme İdaresi Dergisi, C.35, Sayı 1, Mart 2002, 55-75.

DPT (2000) Uzun Vadeli Strateji ve 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı.

DPT (2001) 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporu,

DPT (2006a) Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Kılavuzu http://www.stratejik planlama.gov.tr/documents/Stratejik planlama-Kilavuz2.pdf (4.09.2007)

DPT (2006b) Stratejik Yönetim Araştırması Özet Sonuç Raporu http://www.stratejikplanlama.gov.tr/documents/Stratejik_Yonetim_Arastirmasi_Raporu.pdf (4.9.2007)

DPT (2006c) Dokuzuncu Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu İl Gelişme Stratejileri ve Politikaları Alt Komisyonu Raporu http://plan9.dpt.gov.tr/oik15_3_ilgelisme/153bolgeselgelisme.pdf (4.9.2007)

DPT (2006d) Dokuzuncu Kalkınma Planı

DPT (2007) Stratejik Yönetim Araştırması Raporu

(http://www.stratejikplanlama.gov.tr/documents/Stratejik_Yonetim_Arastirmasi_Raporu.pdf (4.9.2007).

EKE, Feral (1998),"*75 Yıllık Cumhuriyetimizde İmar*", Mimarlık, (284) 22-25.

European Comission (1999). ESDP European Spatial Development Perspective, Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union, http://europa.eu.int/comm/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/pdf/sum_en.pdf (12.10.2005)

European Comission (2000). TERRA- An Experimental Labaratory in Spatial Planning, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg http://europa.eu.int/comm/regional_policy/innovation/innovating/terra/expplan/terrac.pdf (12.10.2005).

Faludi, A. (2002). "*Positioning European Spatial Planning*", European Planning Studies, 10: 897-909.

Friedman, John (2004) "*Strategic Spatial Planning and The Long Range*", Planning Theory and Practice, Vol 5, no 1, 49-67.

Friedmann, J. (2005). "*Globalization and The Emerging Culture of Planning*", Progress in Planning, 64: 183-234.

Keleş, Ruşen (2002), Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, 7. baskı, Ankara

Gedikli, Bahar (2007) "*Stratejik Mekansal Planlama: Planlamada Yeni Arayışlar, Yöntemler ve Teknikler*", Kentsel Planlama Kuramları, (Der. Melih Ersoy), İmge Kitabevi, Ankara, 2007, 229-278.

Governa, F. ve Salone, C. (2005). "*Italy and European Spatial Policies: Polycentrism, Urban Networks and Local Innovation Practices*", European Planning Studies, 13: 265-283.

Gülen, Fikret (2006) "*Kamuda Stratejik Planlama ve Performans Bütçe*", Memleket, Mevzuat, C.2, S. 17: 18-26.

Healey, Peatsy, Richard Williams (1993) "*European Urban Planning Systems, Diversity and Convergence*", Urban Studies, Vol 30, No 4/5, 701-720.

Oc, T.& Tıesdell, S. (1994) "*Planing in Turkey, The Contrasting Planning Cultures of İstanbul and Ankara*", Habitat International, (18) 4, 99-116.

Özgür, Hüseyin (2004) "K*amu Örgütlerinde Stratejik Yönetim*", Çağdaş Kamu Yönetimi II, 207-254, (Ed. M.Acar, H. Özgür), Nobel Yayıncılık.

Salah ouf, Ahmed M (2007) "*Non-Comprehensive Panning Approaches for Rapidly Urbanizing Communities*", Planning Theory an Practice Vol 8, No:1, 51-67.

Şengül, Tarık (2002) "*Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme*", Planlama, 2002/ 2-3:8-30.

T.C. Bayındırlık Ve İskan Bakanlığı (1995), Mücavir Alanlar ve Fiziksel Planlama, Ankara.

Tekeli, İlhan (1982) "*Türkiye'de Kentleşme Dinamiğini Kavranışı Üzerine*", Türkiye'de Kentleşme Yazıları. Ankara: Turhan Kitabevi, Ankara, 327-345.

Tekeli, İlhan (1991) "*Türkiye'de Fiziksel Planlama Olayına Genel Bir Bakış*", Kent Planlaması Konuşmaları, TMMOB Yayınları, Ankara, 1-9.

Tekeli, İlhan (2002) "T*ürkiye'de Kent Planlamanın Yeniden Kurumsallaşmasını Düzenlerken Düşünülmesi Gerekenler Üzerine*", Planlama, 2002/ 1: 4-11.

Tunçer, Mehmet (2001) "*Türkiye'de Bölge-Kent Planlaması ve Kentsel Tasarım: Uygulama Sorunları ve Görüşler*", Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu-Geleceği Planlamak,(TMMOB Şehir Plancıları Odası), Ünal Ofset, Ankara. 63-78.

Trenkova, Sahsa (2007) "*Reinventing Starategic Planning in Post-Socialist Cities: Experiences from Sofia*", Europen Planning Studies, 15: 3, 295-317.

Wiebusch, M. (2004). "*On the Road to a European Planning System*" http:// www.ceu ectp.org/inc/cgi/dd/dd20041125.pdf (28.11.2005).

Yerel Yönetim Araştırma Eğitim ve Yardım Derneği (2005) "*Stratejik Planlama Üzerine*", Memleket Mevzuat Cilt 2, Sayı 17; 40-41

Yüksel, Fatih (2002) "*Sürekli Değişen Kentsel Faktörler Karşısında Yerel Yönetimlerde Staretjik Planlama Gereği*", Çağdaş Yerel Yönetimler, C 11, S. 1, 31-41.

5393 Sayılı Belediye Kanunu (Kabul tarihi: 3.7.2005)

5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu (Kabul tarihi: 22.2.2005)

KENTSEL PLANLAMADAKİ STATİK ANLAYIŞA BİR ALTERNATİF ÇÖZÜM: KENTSEL STRATEJİK YÖNETİM PLANLAMASI YAKLAŞIMI

Yrd. Doç. Dr. ERKAN POLAT

(Süleyman Demirel Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)

Yrd. Doç. Dr. ATİLA GÜL

(Süleyman Demirel Üniversitesi, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü)

ÖZET

Günümüzde mimari ve kent planlama anlayışı ve yaklaşımı değişmekte ve gelişmektedir. Bu bağlamda, karmaşık ve değişken olan toplumsal, ekonomik, fiziksel, kültürel, politik, ekolojik, küresel, teknolojik ve iletişimsel vb birçok katmanda yaşanan gelişme ve değişimler farklı görüngülerle kentsel planlamaya ve yönetimine de yansımakta ve onu yönlendirebilmektedir. Özellikle planlamada geçmişteki, klasik veya geleneksel planlama anlayışına karşılık, daha esnek, aktörleri sürecin içine alan, katılımı her aşamada ön plana çıkaran, ekolojik tabanlı hedefleri alternatif seçmelerle gerçekleştirmeye yönelik ve eylem odaklı, iletişimsel ve müzakereci bir yapısı bulunan stratejik planlama yaklaşımı ön plana çıkmıştır. Stratejik planlama kavramı, genelde kurumsal olarak tanımlanır ve vizyon, amaçlar, hedefler, roller, sorumluluklar, eylem planları, izleme gibi konuları içerir. Aslında stratejik planlama bir planlama/tasarım, uygulama, yönetimi ve izleme sürecini gerçekleştiren bir araçtır. Planlamanın diğer araçlarıyla ele alındığında, kararların ve eylemlerin ortaya konulmasında oldukça önemlidir. Planlama sürecinde, bugünden yola çıkarak, gelecek için olası durumlardan optimum seçme yapmayı kolaylaştıran stratejik planlama ve yönetim yaklaşımının bu bağlamda birlikte ele alınması gerekir. Ülkemiz kentlerinin içerisinde bulunduğu durumun, statik fiziksel ve klasik akılcı planlama anlayışlarının terk edilmesi ve yeni anlayış ve yaklaşımlarla düzeltilebileceği, kentlerimizin ve kentsel planlamanın hak ettiği evrensel gelişme düzeyine gelmesini sağlayacak öngörülen Kentsel Stratejik Yönetim Planlama (KSYP) yaklaşımının çerçevesi ortaya konularak tartışmaya açılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kent Planlama, Stratejik Yönetim, Stratejik Planlama, Kentsel Stratejik Yönetim Planlaması

GİRİŞ

Çağdaş kentlerin planlanmasında, artık özellikle yaşam ve tasarım kalitesini yükseltme, yeni ekonomik tabanda güç kazanma, sürdürülebilirlik ve çevresel sorumluluğu arttırma, iyi ve yeni bir yönetim ve yönetişim sağlama, küresel ama yereli kaybetmeden yarışma, toplumsal dengeyi kurma gibi koşullar ve yaklaşımlar önemini giderek artırmaktadır.

CIAM'ın ve onu izleyen TEAM 10'un unutulmaz sloganlarından biri şuydu: "... Mimari ve kent planlama, insan davranış ve eylemlerinin mekansal ifadesinden başka bir şey değildir...". Oysa, geçen neredeyse 60 yıllık süreç içerisinde çok şey değişti, dönüştü. Günümüzde sadece mekansal değil, çok daha fazla karmaşık ve değişken olan toplumsal, ekonomik, fiziksel, kültürel, politik, ekolojik, küresel, teknolojik ve iletişimsel vb birçok katmanda yaşanan gelişme ve değişimler farklı görüngülerle kentsel planlamaya ve yönetimine de yansımakta ve onu yönlendirebilmektedir.

Doğal olarak, bu koşulların tek tek sağlanmasından çok, birbirleri ile koordineli ya da eşgüdümlü olarak işler hale getirilebilmesi önem kazanmaktadır. Bu ise, yeni planlama yaklaşımlarını/ paradigmalarını ve tekniklerini de beraberinde getirmektedir.

Küreselleşmenin yol açtığı makro-ekonomik değişimler ve yeni ekonomiler yanında aşağıdan küreselleşmenin ulusalcı ya da yeni ulus-devleti oluşturma baskıları (Brecher vd., 2002), ulus-devletlerin çok uluslu sermaye akımlarını kontrol edebilmelerini güçleştirirken, kentlerin kendi kaderlerini çizmeyle ilgili eylem alanlarının/eylemsellik alansallıkların genişlediği görülmektedir. Küresel sermayenin kazandığı hareket serbestliğine ve dolaşım hızına bağlı zaman-mekan sıkışması, sermayenin bir yere çekilmesini güçleştirip buna dönük yarışmayı hızlandırırken, girişimci ve yenilikçi politikalar geliştirebilen kentler bu yarışmada başarılı olabilmektedir (Harvey, 1999; Parkinson, 1991; Hall ve Hubbard, 1996).

Bunca etkilenim düzeyinde, varoluş süreci içinde karmaşık ve çok yönlü gelişen/değişen kentlerimiz, kendine özgü bir yapı, karakter ve kimlik kazanmıştır. Özellikle yakın geçmişte ve günümüzde yapılan ekonomik/sosyal ve politik merkezli yasal düzenleme, planlama, yönetim ve uygulama anlayışıyla biçimlenen kentlerimizin yaşam koşulları giderek bozularak, çok yönlü sorunlar ve olumsuzluklar ortaya çıkmıştır. Aslında ülkemizdeki söz konusu kentsel/kırsal planlamanın temel alındığı yasal düzenleme 3194 sayılı imar kanunu ve yönetmelikleridir. Günümüzde gerçekleştirilen mevcut imar planlama sü-

reci ve bu süreçten elde edilen imar planları, planlamanın nesnesi konumunda olan kentlerin özgün konum ve özelliklerini, kentlilerin yeni ve farklılaşan istek, talep ve ihtiyaçlarını görmezden gelen statik ve benzer çözümler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küresel arenada yarışmacı bir ortamda başarılı olabilmek açısından, kentin özellikle kıyaslamalı üstünlük taşıyan olanaklarını geliştirip kullanabilmek ve çok yönlü işbirliği ile sinerji yaratabilmek önemlilik arz etmektedir. Kentsel ya da örgütsel gelişmeyi planlayıp yürütme ve yönetme anlamında örgütleyici kapasite önemli bir kavram olarak ön plana çıkmaktadır (Braun ve Van den Berg, 1999).

Hem kuramsal hem de uygulama anlamında daha çok insan merkezli, geleneksel ve/veya klasik fiziksel planlama anlayışının mevcut sorunları çözemediği ve çözemeyeceği ortadadır. Özellikle küresel/yerel/küresel-yerel değişimler, çevresel kirlilik, kent insanın daha iyi yaşam koşullarını talep etmesi gibi nedenler bir yerde kentsel planlamanın bütüncül ölçekte yeniden yapılandırılmasını, yeni yasal, yönetsel araç ve yöntemlerle donatılmasını, esnek, katılımcı/etkileşimli/müzakereci, örgütleyici kapasitesi yüksek, uygulanabilir ve işlevsel olma özelliklerinin kazandırılmasını gerektirmektedir.

Değişen ve gelişen günümüz koşullarında kent planının ve plancılarının temel amacı ne olmalıdır? sorusuna; "Kentlinin sosyal ve kültürel gereksinimlerini karşılamayı, sağlıklı ve güvenli bir çevre oluşturmayı, yaşam kalitesini artırmayı hedeflemek ve bu amaçla başta doğal, ekonomik, demografik, toplumsal, kültürel, tarihsel, fiziksel vb. özellikleri dikkate alarak kentsel alanların sektörel bazda kullanımı, koruma, kısıtlama kararlarını, örgütlenme, tasarım, planlama, uygulama ve yönetim ilkelerini ortaya koymaktır" şeklinde yanıt vermek mümkündür. Bu bağlamda daha esnek, aktörleri sürecin içine alan/çeken, katılımı, iletişimi ya da müzakereyi her aşamada ön plana çıkaran, sürdürülebilir ve ekolojik tabanlı hedefleri alternatif seçmelerle gerçekleştirmeye yönelik ve eylem odaklı bütüncül stratejik yönetim planlama yaklaşımı artık sıkça tartışılır hale gelmiştir. Bu çalışma, özellikle stratejik yönetim planlaması kavramlarının ve çerçevesinin net bir şekilde ortaya konulması ve tartışılması kapsamında farklı mesleki ve bakış açılarının ortak paydada birleştirici ve yol gösterici olarak düşünülmüştür.

STRATEJİK PLANLAMA KAVRAMI

Strateji kelimesi, Latince yol ya da çizgi anlamına gelen "stratum" kavramından ve eski Mısır'da Ptolemaisos'lar devrinde ve Roma'da askeri ve sivil yönetim başkanı anlamına gelen "strategos" 'tan türemiştir (Büyük Larousse, 1981:566). Türkçe'de ise strateji sürme, gönderme, götürme ve gütme anlam-

larında kullanılmaktadır (Eren, 1990:3). Stratejiyi ilk defa ilkeler belirleyerek uygulayan Napolyon'dur. Fakat stratejinin temel kavramları üzerine gerçek incelemeleri 1815'ten sonra Alman Von Clausewitz yapmış ve "strateji, devletin kararlaştırdığı siyasi amaca kuvvet zoruyla varma sanatıdır" şeklinde tanımlamıştır (Hart, 1973:20).

Planlama alanında ise strateji, en basit tanımlamayla, seçilen ve belirlenen amaçlara ulaşmak için yapılan eylem/taktik planları olarak bilinir. Strateji, özneyi (kent, kurum) istenilen hedefe götürecek yaklaşımların ve eylemlerin, plancı ve kurumsal yapı (belediye gibi) tarafından nasıl yürütüleceğini belirtir (Thompson, 2004:18). Başka bir kısa betimlemeyle strateji, kaynakları akılcı biçimde organize etme yöntemidir.

Genel olarak stratejiye bakıldığında, statik ve dinamik olmak üzere iki yaklaşım olduğu görülür. Statik yaklaşım daha çok klasik ve biçimsel olarak ele alınırken, dinamik yaklaşım daha yaratıcıdır. Kentsel planlamanın da hem akılcı (iletişimsel, müzakereci ve katılımcı süreçlerde) hem de dinamik olarak (eylem planları, taktikler, stratejik programlar gibi) ele alınması gereken tarafları bulunmaktadır.

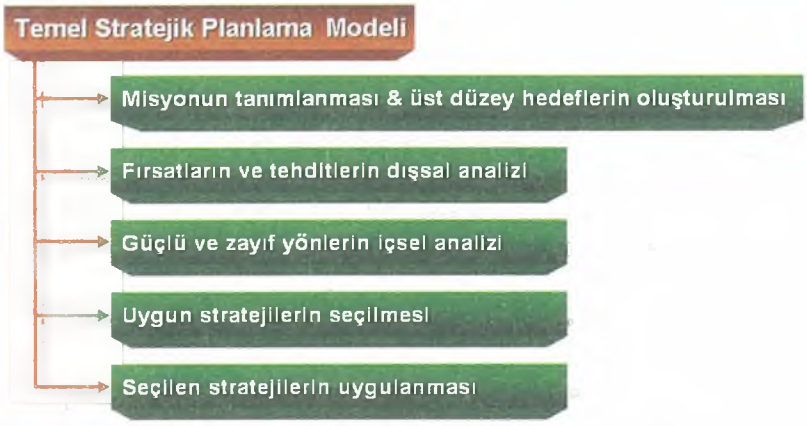
Yaygın yaklaşımlara göre stratejik planlamanın temel özellikleri; şu andaki kararların geleceği belirlemesi, devamlılık sunan bir işlem olması, bir yönetim biçimi olması ve birbiri ile ilişkili planlar setini oluşturan bir yapıya sahip olmasıdır, biçiminde özetlenmiştir (Steiner, 1986:13). Stratejik planlama, stratejilerin kesin kimlik kazandırılarak yazılı ve çizili hale getirilmesidir, aynı zamanda bir yönetim şekli olarak da kabul edilebilir. Stratejik planlama bu açıdan ele alındığında, gelişim için bir akılcı ya da klasik planlama anlayışından çok, sorunları daha net, kısa vadelere bölerek ama uzun vadeli çözen, gerektiğinde işbirlikçi, müzakereci ve katılımcı bir yönü de olan yeni bir yaklaşıma ulaşılır (Polat ve Atmaca, 2007).

Stratejik planlama kavramı, genelde kurumsal olarak tanımlanır ve amaçlar, hedefler, roller, sorumluluklar, eylem planları, izleme gibi konuları içerir. Aslında stratejik planlama bir planlama/tasarım, uygulama, yönetimi ve izleme sürecini gerçekleştiren bir araçtır. Planlamanın diğer araçlarıyla ele alındığında, kararların ve eylemlerin ortaya konulmasında oldukça önemlidir. Planlama sürecinde, bugünden yola çıkarak, gelecek için olası durumlardan optimum seçme yapmayı kolaylaştıran stratejik yönetim ve planlama yaklaşımının bu bağlamda birlikte ele alınması gerekir. Stratejik planlama stratejik düşünme ile alındığında yararlı hale gelir ve stratejik yönetime yol gösterir. Stratejik yönetim, stratejik düşüncenin uygulanmasıdır.

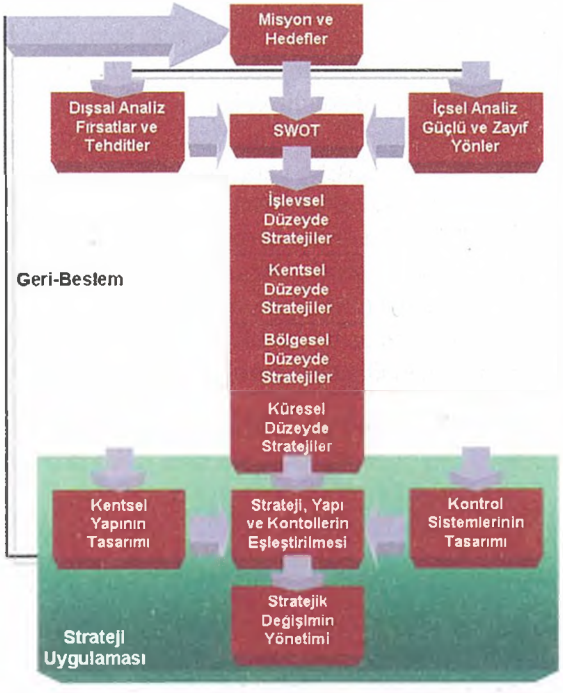
Bir alanın yönetim planı, toplumun sosyal-ekonomik-ekolojik ve politik yapısı içinde değerlendirilmesi gereken ve alanın tüm değerleriyle stratejik ilke/

prensiplerini ve organizasyonunu ortaya koyan, alanın bugün ve gelecekteki koruma ve kullanımına yönelik planlama-tasarım ve uygulama kararları içeren temel ve bütüncül bir yaklaşımdır (Gül, 2005).

Bu temel stratejik planlama yaklaşımını basit bir gösterimle Şekil 1'deki gibi betimlenebilir. Stratejik planlama sürecinin ana bileşenlerini de Şekil 2'deki göstermek mümkündür (Polat ve Atmaca, 2007).



Şekil 1. Temel "Stratejik Planlama" için basit bir model gösterimi.



Şekil 2. Stratejik planlama sürecinin ana bileşenleri.

Strateji kavramı için değişik tanımlar verilebilir, bu tanımlar strateji kavramına farklı çerçevelerde farklı anlamlar yüklemektedir. Bu farklılıkları strateji kavramının değişik boyutları olarak ele alıp değerlendirmek olasıdır:

- Bir yön olarak strateji: Strateji kavramı her şeyden önce bir yön belirleme sürecini ifade eder. Latince "stratum" sözcüğü sözlük anlamı olarak yol, çizgi, yatak anlamları taşımaktadır.
- Bir düşünce olarak strateji: Strateji bir 'düşünme sürecidir'. Bu düşünme sürecinin temel amacı 'önceden hazırlamaktır / tasarlamaktır / planlamaktır'.
- Bir eylem olarak strateji: Strateji yalnızca bir düşünce süreci aynı zamanda bir 'davranış kalıbı'dır da. Strateji bir düşüncenin tasarımı ile değil eylemle sonuç verir. Bu açıdan strateji düşüncenin de ötesinde bir davranış tutarlılığı barındırır.
- Bir konum olarak strateji: Strateji ortam içinde bir 'konum' belirleme, değişen koşullar karşısında bir 'durum alma / konumlandırma' sürecidir.
- Bir kültür olarak strateji: Strateji yalnızca seçilen bir durum değil, bundan da öte yeni bir 'bakış açısı / dünya görüşü'dür.

Geleneksel stratejik planlama sistemi, kendi içinde bazı varsayımlara dayanmaktadır. Bu varsayımların geçerli olmadığı ortamlarda stratejik planlamadan beklenen yararlar elde edilememektedir (Wall ve Wall, 1995). Bir görüşe göre de stratejik planlama, geleceğe dönük bir eylem gibi betimlenmekte; ancak uygulamada bugünün problemleri ile uğraşmaktadır ve mevcut koşulları ileriye doğru projekte etmektedir. Geleneksel stratejik planlamanın sahip olunan kaynaklar ve fırsatları temel kriter alarak bir fizibilite eleği görevi üstlendiği açıktır. Bu anlayış yerine gelecekte belirli bir noktaya ulaşmak için bugün ne yapmak gerektiğini sorgulamak daha gerekli görülmektedir (Prahalad ve Hamel, 1996: 190). Stratejik planlama temelde bir insan süreci(process)dir. Çünkü planlama sürecinde alınan kararlar insanlara aittir (Blackerby, 1993:3).

Castells ve Borja (1997), stratejik planlamanın temel yaklaşımlarını şöyle özetlemektedir:

- Uzun vadeli hedefler için kısa dönemli eylemler oluşturma
- Kaynakların en etkin kullanımını belirleme
- Kenti fırsatlarını ve avantajlarını değerlendirecek konuma getirme
- Destekleyici projeleri belirleme ve geliştirme

- Geleceğe dönük vizyon belirleme
- Tarafsızlık
- Gerçeği kurmacadan ayırma
- Kamu ve özel sektörler arasında işbirliği
- Kent ve bina uyumunun farkında olma
- Katılım ve uzlaşım sağlama

STRATEJİK YÖNETİM PLANLAMASI PARADİGMASI

Yönetim; bir kurumsal ya da örgütsel yapıda amaca ulaşma yolunda girişilen çalışmaların düzenlenmesi ve ortak bir amaca yöneltmek sürecidir (Tosun, 1974:183). Bir başka tanıma göre de, amaçların ekonomik ve etkin olarak gerçekleştirilebilmesi için eylemlerin planlanması, örgütlenmesi, yürütülmesi ve denetlenmesidir (Efil, 1999:4).

Yönetimsel işlevler, yönetimin uygulama alanı ne olursa olsun geçerli ve aynı zamanda tüm yönetsel eylemler için de temel oluşturur (Akat vd., 1994:119). Yönetim işlevlerinin en önemlilerinden biri de planlamadır. Planlama, ister kurumsal isterse kentsel yapı açısından bakıldığında, yönetimin temel çekicisidir ve diğer yönetim işlevlerini amaca doğru yönlendirme işlevi görür. Bu bağlamda, planlama için en basitinden en kapsamlısına kadar birçok tanım yapmak mümkündür. En basit tanımıyla planlama, amaçların ve bu amaçlara ulaştıracak yolların belirlenmesi olarak ifade edilebilir (Ataman, 2001:213).

Edward ve Dimock'a göre; yönetimde planlama, işlerin tesadüfe bırakılmayarak rasyonel bir projeye göre yürütülmesi, kararların eyleme geçtikten sonra, gidişe göre alınacağı yerde, eyleme girişmeden önce alınması demektir (Yozgat, 1983:73-74). Planlama, vizyon ve misyonun belirlenerek bunlarla uyumlu stratejilerin, işlevsel ve stratejik amaçlar ile normların oluşturulması ve bu amaçları yerine getirmek için gereken kaynakların tahsisi olarak da kullanılmaktadır (Ataman, 2001).

Planlamanın temel soruları olan nerdeyiz?, nereye gitmek istiyoruz? ve nasıl? sorularına kontrol sürecini de yorumlayan iki soru eklendi: Nasıl gidiyoruz? ve daha ne yapmalıyız? Bu süreçte, stratejik planlamanın stratejik yönetime dönüşümü net olarak ortaya konulabilir.

Her eylem bir düşüncenin, bir felsefenin ürünüdür. Stratejik yönetim düşüncesinin kilit kavramlarından biri 'gelecek' tir. Bu gelecek, 'görünür/bilinir' bir gelecek olmayabilir. Stratejik yönetim ile bu bilinmeyen ve görünmeyen

bir gelecekte 'yön çizilir'; ancak stratejik yönetimde gelecek kavramı farklı anlamlar da taşır. Geleceğin sadece bir öngörüsü değil, bugünden yapılan tercihlerle yarının biçimlendirilmesi gibi. Başka bir betimleme ile stratejik yönetimin temel sorunu gelecekte ne yapılacağı değil, bilinmeyen ve görünmeyen gelecekte istediğimiz olayların oluşması için şimdi, bugün nelerin yapılacağının belirlenmesidir. Stratejik yönetim düşüncesinin kilit kavramlarından bir diğeri de 'dış çevre' dir. Dış çevre, bir sistemle ilgili olan ve o sistemin dışında kalan her şeyi anlatır ve tüm fırsatlar ve sorunlar bu değişken çevrededir. İşte, stratejik yönetimle dış çevreye bakılır ve değişimin yönü, çerçevesi ve kuralları algılanmaya çalışılır, denilebilir (Kempner, 1980:14).

Bu bağlamda denilebilir ki, stratejik yönetim, zaman ve çevre ile yapılan bir 'değişimle baş etme mücadelesi ya da meydan okuma' dır ve amacı da 'yaşamak ya da varlığını sürdürmektir'.

Stratejik düşünmenin bir davranış, bir tutum, bir yaklaşım olarak çok eski dönemlere kadar uzandığını söylemek olasıdır. Özellikle askeri savaşlar bu tür yaklaşımın örnekleri ile doludur; ancak yönetim bilgilerinin üretilmediği, yönetimin ilgi alanları ile bu alanlara ilişkin yönetsel model ve tekniklerin henüz gelişmemiş olduğu dönemlerdir. Stratejik yönetim düşüncesinin olgunlaşabilmesi, bilimleşebilmesi için öncelikle yönetim düşüncesinin bilimleşmeye başlaması gerekmiştir. Bu oluşum Endüstri Devrimi sonrasına yani yaklaşık olarak 1880'li yıllara rastlar. Bu noktadan hareketle, stratejik düşüncenin geçirdiği bilimsel evreleri Çizelge 1'deki gibi betimlenebilir (Pamuk vd., 1997 :17):

...	Bilimsel Olmayan Yönetim Dönemi
1880	Bilimsel Yönetim Döneminin Başlangıcı
1950	Planlama Dönemi
1960	Uzun Erimli Planlama
1965	Kapsamlı Planlama
1970	Stratejik Planlama
1980	Stratejik Yönetim
1985	Stratejik Senaryolar
1990	Stratejik Görüş

Çizelge 1. Stratejik düşüncenin gelişim evreleri

2. Dünya Savaşı'nda Amerika'nın, Pasifik ve Avrupa savaş sahnelerindeki yönetiminin geniş ölçüde planlamaya bağlı olması ve bundaki başarısı, üniversitelerde ve yüksek okullarda 'yönetim'in ders olarak, bir bilim dalı olarak öğretilmeye başlaması ile belirginleşmiş ve gelişmeye başlamıştır. Ülkemizde de ODTÜ'nün kurulması ile fakültelerde yönetimle ilgili dersler okutulmaya baş-

lanmıştır. Fransızların 'Ecole d'Administration' una benzer biçimde kurulmuş olan, devlet için (İçişleri, Dışişleri ve Maliye) yönetici yetiştiren 'Mülkiye' ile birlikte 1960'lardan sonra çağdaş yönetimde en önemli hamle 'planlama' dan geldi. Demokrasimizin ilk yıllarında plansızlık eleştirileri yapılır ve "bize 'plan' değil 'pilav' lazım" denirdi. Buna rağmen, 'DPT' kurulmuş ve 1960'lı yıllardan sonra daha sistemli çalışan bir yönetim mekanizması devreye girmiş oldu. Uzun Erimli Planlama zamanla Stratejik Planlamaya (1980'ler) ve sonraları bütün dünya da stratejinin önemini de belirten bu yaklaşım ve planlama 'kontrol' sürecini de katarak 'Stratejik Yönetim'e dönüşmüştür.

Stratejik yönetim düşüncesinin gelişimi bir bütün olarak değerlendirildiğinde, dönemler arası geçişler ve farklılıklar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Planlama; görünür gelecek, parçacı yaklaşım, ulaşılacak nokta, kapalı örgüt,
- Uzun erimli planlama; uzak geleceğe dönük zaman ufku,
- Kapsamlı planlama; sistem görüşü, bütüncül yaklaşım, iç etkileşim,
- Stratejik planlama; yön belirleme, yol çizme,
- Stratejik yönetim; açık örgüt, çevre ile etkileşim, geri bildirim,
- Stratejik senaryolar; alternatif yönler, alternatif yollar, senaryolar,
- Stratejik görüş; öngörülemeyen gelecek, bilinmeyen çevre, stratejik değerler, kültür.

Bu noktada, genel olarak denilebilir ki, stratejik yönetim, stratejilerin planlanması için gerekli araştırma, inceleme değerlendirme ve seçim çabalarını; planlanan bu stratejilerin uygulanabilmesi için tedbirlerin alınarak yürürlüğe konulmasını; daha sonrada yapılan çalışmaların kontrol edilerek değerlendirilmesiyle ilgili eylemleri kapsar (Hinterhuber, 1984:1). Aynı zamanda, geleceğe yönelik amaç ve hedeflerin belirlenmesine ve bu hedeflere ulaşılabilmesi için yapılması gerekli işlemlerin tespit edilmesine imkân sağlayan bir yönetim tekniğidir.

Bu tanım içersinde vizyon, misyon, strateji ve eylem olmak üzere başlıca dört ana unsur yer alır. Vizyon, geleceğe yönelik gerçekleştirilebilir amaç ve hedefleri ifade etmektedir. Misyon, gelecekte ulaşılması istenen hedefe (vizyona) yönelik görev ve kararlılık ifadesidir. Strateji, geleceğe nasıl ve hangi yollardan ulaşılacağını gösteren genel bir planlamadır. Eylem ise, belirlenen stratejiler çerçevesinde izlenecek yollardır, taktiklerdir. Buna göre, stratejik yönetim süreci vizyon ve misyonunun belirlenmesi, stratejik hedeflerin ve bu hedeflere

ulaşmayı sağlayacak stratejilerin formüle edilmesi, stratejilerin uygulamaya konması değerlendirme ve kontrol aşamalarını içermektedir (Efil, 1999:216).

Stratejik yönetim 2000'li yıllarda dünya ekonomik sisteminin politik, sosyal ve teknolojik nedenlerle kontrol dışı bir hızla değişen girdaplı bir ortama girmesi nedeni ile hızla gelişen bir inceleme alanı haline gelmiştir. Bu inceleme alanı kurumsal yapıları sosyo-teknik bir ortamda hareket eden bir bütün olarak ele alır. Stratejik karar verme sürecine öncelik tanırken, diğer karar süreçlerinden farklı olarak stratejik kararlar uzun dönemleri kapsarlar, sonuçları risklidir.

Stratejik planlama ve yönetim düşüncesinin evriminde genel olarak bazı yaklaşımlar ve bunları eleştiren karşı yaklaşımlar gözlenmektedir. Bu yaklaşımların en baskın olanları şöyle sınıflandırılabilir:

1. Bir akılcı ve analitik planlama süreci olarak strateji (Chandler, 1969)
2. Durumsallığın gereği olarak doğaçlama (emergent) stratejisi (Mintzberg ve Waters, 1982)
3. Atılım kaldıracı (stretch and leverage) olarak strateji (Prahalad ve Hamel, 1996)
4. Alternatif seçimleme (Trade-Off) olarak strateji (Porter, 1980)
5. Kaynak kullanımına dönük strateji (Grant, 2002)
6. Çevreye bağımlılık (context dependency) olarak strateji (Bartlett vd., 1999)
7. Kontrol enformatiği paradigması olarak strateji

Bu modeller ya da yaklaşımlar birbirini reddeden ve eleştiren alternatifler değil birbirinin devamı olan ve sinerjik bir anlayış sağlayan yaklaşımlardır. Bu noktada, bugün gerekli olan belki de yeni bir kuram, model ya da paradigma değil, stratejik yaklaşımın edimlere yansımasıdır. Stratejik yaklaşım duyarlılık, sezgi ve 'statu quo' yu irdeleyen bir eleştirel akla gereksinim duyar. Dengeli ve sentetik görüş alanları ile sadece bir konu derinlemesine ele alınmaz. Bu nedenle, statik ve/veya mekanik ve analitik düşünce biçimi yerine organik ve sentetik bir düşünce biçiminin yeğlenmesi oldukça önemlidir.

KENTSEL STRATEJİK YÖNETİM PLANLAMASI (KSYP) YAKLAŞIMI

Son yıllarda özellikle planlama ve yönetim açısından gelişen eğilimlere bakıldığında farklı süreçlerin olduğu görülür:

- Değişen teknoloji ve buluşlar/inovasyonlar,
- Küreselleşmenin artan ve çarpan etkisi,
- Ekonomik olarak değişen görüngüler ve yeni oluşumlar,
- Pazarın değişim hızında artış,
- Bilgi sermayesinin gitgide önem kazanması,
- Değişim oranlarında ve büyüklüklerindeki artışlar,
- Kentleşmedeki ve kentlerdeki değişimler/dönüşümler,

Tüm bu eğilimler ister istemez planlama ve yönetimin yeni ve stratejik bir rolü olması gereğinin altını çizmektedir.

Burada kurgulanmaya çalışılan 'Kentsel Stratejik Yönetim Planlaması (KSYP)' nın çerçevesi, kentin stratejik amaçlarını, hedeflerini ve bunlara ulaşmayı mümkün kılacak yöntemleri, kısa/uzun vadeli ve geleceğe dönük bir bakış açısı ile belirlemeye çalışan, üst ve alt ölçekteki yatırımları ve bütçeleri önceliklere göre eylem programıyla ortaya koyabilen bir rehber niteliği taşımaktadır. Bu yaklaşımın temel özellikleri ya da karakteristikleri aşağıdaki gibi betimlenebilir:

- Her ölçekteki yönetimin katılım ve desteği olmalıdır. Bu destek ile planlamanın güvenilirlik düzeyi artırılmalıdır.
- Her düzeyde gerçekleşebilir olmalıdır. Mahalle biriminden kentsel, bölgesel ölçeklere kadar her ölçekte gerçekleşebilirlik düzeyinin sağlanması önemlidir.
- Sistematik bir yaklaşım getirmelidir ve sonuçları öngörmelidir. Girdilere değil, kamu hizmetleri ile elde edilecek sonuçlara odaklıdır.
- Esnek olmalıdır. Değişimin istenilen yönde olabilmesini sağlamaya gayret eder ve değişimi destekler. Statik değil, dinamiktir ve geleceği yönlendirir. Düzenli olarak gözden geçirilmesi (feed-back) ve değişen şartlara göre uyarlanması önemlidir.
- Gerçekçi olmalıdır. Arzu edilen ve ulaşılabilir bir geleceği resmeder.
- Kaliteli yönetim amaçlamalıdır. Disiplinli ve sistemli bir şekilde, kentin kendisini nasıl tanımladığını, neler yaptığını ve yaptığı şeyleri niçin yaptığını değerlendirmesi, şekillendirmesi ve bunlara rehberlik eden temel kararları ve eylemleri üretmesidir.

- Hesap verme sorumluluğu (şeffaflık) üstlenmelidir ve dışsal değerlendirmelere açık olmalıdır. Sonuçların nasıl ve ne ölçüde gerçekleştirildiğinin izlenmesine, değerlendirilmesine ve denetlenmesine temel oluşturur.

- Katılımcı/müzakereci/iletişimsel ve bütüncül bir yaklaşımı benimsemelidir. Stratejik planlama sürecinin yapısal anlamda en üst düzey yetkilisi tarafından tam olarak desteklenmesi şarttır. Bununla beraber, ilgili tarafların, diğer yetkililerin, yöneticilerin ve her düzeydeki personelin katkısı, ortak çabası ve desteği söz konusudur.

- Uygulanabilir ve sürdürülebilir olmalıdır. Planların uygulanabilirliği aslında planın gerçekliği ve doğruluğu ile ilişkilidir. Sadece günü kurtaran ya da uzak erimdeki bulanık bir zaman kesitine çözüm üretilmesi değil, aynı zamanda sürekliliği olan ve gelecekteki ketliler için de çözüm olabilecek stratejiler üretilmesi önemlidir.

- Sadece insan merkezli değil, insanın çevresi ve ekolojik bileşenlerle birlikte değerlendirilerek kullanma-koruma dengesi gözetilmelidir. Sadece kentsel değil, kırsal, bölgesel hatta ülkesel ve küresel ölçeklerde çevreyi gözeten, koruma-kullanma dengelerini ele alan bir yaklaşım şarttır.

- Kamu yararı gözetmelidir. Eşitlikçi ve hakkaniyetli olması ve kamusal yararın kişisel çıkarlar üzerinde tutulması gereklidir.

Söz konusu bu yaklaşımın gerçek anlamda amacına ulaşabilmesi ve uygulanabilmesi için bazı önlemlerin ve konuların da dikkate alınması gerekir:

- Öncelikle, kent planları ülkesel, bölgesel ve alt-bölgesel gibi üst ölçekli planlar ile uyumlu olmalıdır. Söz konusu üst ölçekli planlar da aynı mantıkla veya yaklaşımla gerçekleştirilmelidir. Aslında kent planı üst ölçek olarak mikro/makro havza ya da alt-bölge ölçeğinde yönetim planının yapılması ve bütüncül sektörel kullanım seçeneklerinin optimize edilerek kent ölçeğinde detaylandırılması gerekmektedir. Özellikle yetki ve kaynak dağılımının havza ya da alt-bölge ölçeğinde yapılması uygun olacaktır.

- Alan kullanımları ile ilgili çok sayıda aktörün ilgili ve sorumlu oluşu, mevcut mevzuatla ortaya çıkan karmaşanın giderilmesi için tek bir kurum çatısında birleştirilmelidir. Kenti gerçek anlamda temsil edecek etkin ve etkili bir Kent Üst Yönetimi Kurulu oluşturulmalıdır.

- Alan kullanımı ve fiziksel planlamaya yönelik çok sayıda ve farklı

yasal düzenleme ve yönetmeliklerin olmasına rağmen bütüncül bir planlama yaklaşımı için daha uygulanabilir bir yasal düzenlemeye gidilmeli veya birleştirici bir revizyona gidilmelidir.

- Kent imar planı yerine kent yönetim planı kavramının kullanılması kentin bütüncül plan yaklaşımını daha da pekiştirecektir.
- KSYP yaklaşımı disiplinlerarası işbirliği ve koordinasyon gerektirmektedir. Planlama tek bir mesleki disiplinin tekelinde olmayacak şekilde ilgili mesleki disiplinlerin bir arada ekip çalışması ile yapılmalı ve uzman personel ile gerçekleştirilmelidir. Planlama ekibinde çalışacak farklı mesleki disiplinlerin birbirini daha iyi anlaması ve tanıması sağlanmalı, özellikle roller ve sorumluluklar netleştirilmelidir.
- Uygulama ve denetleme aşamasında da çalışacak teknik elemanın ve personelin eğitilmesi ve her türlü teknik donanıma sahip olması sağlanmalıdır.
- Söz konusu yaklaşım öncelikle bir kent üzerinde test edilerek eksiklikler ve yanlışlıklar ortaya konulmalı ve diğer kentler için ideal bir kılavuz görevi üstlenmelidir.
- Bu yaklaşımın uygulama aşamasında Kent Bilgi Sistemi oluşturmak suretiyle işleme ve denetleme işlemleri bir bütünlük içinde yürütülmelidir.

SONUÇ

Kentsel alanlar, insan ve doğal değerlerin birlikteliğinden ve bütünleşmesinden ortaya çıkan canlı bir organizmadır. Kent planlaması da, nesnesinin bu yapısını algılayan ve ona yeni/özgün bir biçim veren süreci içerecek şekilde kurgulanmalıdır. Bu yolla ulaşılacak yeni stratejik yönetim planlama modeli/yaklaşımı, kentlerin özgün koşullarından, sosyo-mekansal yapılarından, iç ve dış dinamiklerinden hareketle, kentte yaşayan herkesin haklarını gözeten ve ihtiyaçlarını tam olarak karşılayabilecek (özellikle engelli, yaşlılar ve çocuklar olmak üzere), doğal ve kültürel değerleri dikkate alan, daha katılımcı/etkileşimsel/iletişimsel, farklı uzmanlık alanlarını kapsar ve eşgüdümlü biçimde olacak sağlıklı ve yaşanabilir kentsel mekanların tasarlamasını hedeflemelidir.

Değişen dünya, küreselleşme baskıları, değişen ekonomik ve toplumsal görüngüler, kentleşmenin daha kozmopolitan olarak tanımlanması, pazar-yönelimli kentsel değişimin yönlendirilmesi (steering), yaşam biçimi/kültürü/kalitesinin

değişmesi, gereksinimlerin farklılaşması, uzmanlık alanlarının genişlemesi ve daha profesyonelleşmesi, sürdürülebilirliğin ve çevresel sorumluluğun artmasının zorunluluğu, iyi ve yeni bir yönetim ve yönetişim sağlanması gibi nedenler artık kenti çok daha farklı tanımlamayı ve politikalar üretmeyi gerekli kılmaktadır. Planlamaya son yıllarda, özellikle ekoloji boyutunun da katılması, çok yönlü disiplinler arası bir çalışma ortamının oluşturulmasına ve çok disiplinli yöntem ve tekniklerin gelişmesine yol açmıştır (Özer vd., 1996:24).

Ülkemizde ise, planlama pratiği ve yasal çerçeveden kaynaklanan sorunlar, kentsel planlamanın etkin bir uygulama aracı olmasını engellemekte, yapılan planların statik, kuramsal tabana oturmayan, günü kurtarmaya yönelik, parçacıl çözümler önermesi kemikleşmiş yapıyı daha da pekiştirmektedir. Katılım, eşgüdüm, etkileşim ve sürdürülebilirlik gibi kavramların mevcut planlama bünyesine tam olarak eklemlenememesi, planlamanın artık sadece uygulamayla değil yönetilerek uygulanmasının gereğini ortaya koymaktadır.

Bu anlamda, önerilen KSYP yaklaşımı aslında, yeni bir kent planı ya da bu konuda çözüm önerisi oluşturma eğiliminde olmayıp, çok yönlü sorunlarla büyüyen ve gelişen mevcut kentlerimizin bütüncül bir stratejik planlama yaklaşımı ile çözüm üretebilecek ve iyileştirebilecek dinamik ve kuramsal ölçekteki bir planlama anlayışını ortaya koymaktadır. Süreçte kullanılacak yöntem ve teknikler, kriter ve göstergeler her kentin özelliklerine göre değişebilir ve detaylandırılabilir. Ancak genel bir rehber oluşturmaktan çok, eyleme yönelik taktikler geliştirici ve müdahale edici bir stratejik yönetim anlayışı olarak önerilmektedir.

Elde edilen değerlendirmeler ışığında, Kentsel Stratejik Yönetim Planlaması'nın (KSYP) başlıca aşamaları ve süreçlerini Çizelge 2'deki gibi betimlemek olasıdır.

- Planlama ekibinin oluşturulması, - Kaynak tarama ve Envanter araştırması (Üst düzey plan ve projelerin irdelenmesi, alanın çevre ile ekonomik, sosyal, fiziki ilişkilerinin tanımlanması, kullanıma ilişkin verilerin saptanması, kullanıcıların özellik, eğilim, talep, ihtiyaçlarının belirlenmesi, mülkiyet, maliyet, mevcut sorunların ve olanakların saptanması, yönetim, iklim, toprak kalitesi, flora, fauna, jeolojik etüd, zemin raporu, mencut rölöve, plankote, kesit, perspektif, görünüş, aksonometrik, kot, yol profilleri, vb.), - Paydaşların (=aktörler) tanımlanması, oluşturulması ve planlamaya katılımı, - GZFT Analizi,	DURUM ANALİZİ	Neredeyiz?

· Temel amaçlar ve ilkeler, · Kısa, orta ve uzun vadede ulaşılacak stratejik sektörel amaçlar, spesifik, somut ve ölçülebilir hedefler ortaya konulması, · Paydaşlarla koordinasyon, entegrasyon ve sorumlukların belirlenmesi, · Yasal ve mevzuatların irdelenmesi ve düzenlenmesi,	AMAÇLAR VE HEDEFLER	Nereye ulaşmak istiyoruz?
· Anketlerin ve tüm verilerin değerlendirilmesi, · Her temel ve alt zonlar için uygunluk kriterlerinin ve standartların belirlenmesi ve analiz edilmesi, · Tüm verilerin GIS ortamında üst üste çakıştırılması, · Sektörel Optimizasyon ve Temel Zonlama · Kullanım Alan Zonu (Altyapı,Yerleşim, Sanayi, Ulaşım, Rekreasyon ve Yeşil Alanlar, Askeri Alan, Eğitim Alanları gibi) · Koruma Alan Zonu (Doğal koruma alanları, kent ormanları, yeşil kuşak, Tarihi, Arkeolojik, Kültürel alanlar gibi) · Potansiyel Alan Geliştirme Zonu	ANALIZ VE DEGERLENDIRME	Gitmek istediğimiz yere nasıl ulaşabiliriz?
· Sektörel Temel ve Alt Zonlarının Eylem Planlarının hazırlanması (ilgili paydaşlar tarafından; tanımlama, kurallar ve ilkeler, uygulama tasarım projeleri, risk analizi, maliyetlendirme, maliyet-fayda analizleri, modeller, etaplandırma, ÇED, görev-yetki ve sorumluluklar, standartlar, taşıma kapasitesi, yatırım ve bütçe, performans ölçme kriterleri, bakım ve onarım gibi)	SENTEZ VE PROJELER	
· Mekansal uygulama projelerin (tasarım projeler) sektörel ölçekte sorumlu aktörler tarafından uygulanması,	UYGULAMA	
· Sorumlu paydaşların (aktörlerin) amaçlar ve ilkeler doğrultusunda denetleme ve izleme, performans ölçme ve değerlendirme, bütçeleme, · Raporlama ve karşılaştırma, · Performans yönetimi ve göstergeleri,	IZLEME	Başarımızı nasıl takip eder ve değerlendiririz?
· Geri-beslem	REVIZYON	

Çizelge 2. Kentsel Stratejik Yönetim Planlaması (KSYP) Aşamaları ve Süreçleri

KAYNAKLAR

Akat, İ., Budak, G. ve Budak, G. (1994) İşletme Yönetimi, Beta Yayım Evi, İstanbul.

Ataman, G. (2001) İşletme Yönetimi Temel Kavramlar &Yeni Yaklaşımlar, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

Bartlett, C. A., Ghoshal, S. and Moran, P. (1999) "*A New Manifesto for Management*", Corporate Strategy, 40 (3), pp. 9–20.

Blackerby, P. (2007) "*Strategic Planning: Start Here, How To Write A Plan to Plan*", www.perfstrat.com/articles/ptp.html.

Braun, E. and Van den Berg, L. (1999) "*Urban Competitiveness, Marketing and the Need for Organising Capacity*", Urban Studies, 36 (5-6), pp. 987-999.

Brecher, J., Costello, T. ve Smith, B. (2002) Aşağıdan Kentleşme, çev. B. Kurt vd., Aram Yayıncılık, İstanbul.

Büyük Larousse (1981) Strateji, İstanbul.

Castells, M. and Borja, R. (1997) Local & Global: Management of Cities in the Information Age, Earthscan, London.

Chandler, A. (1969) Strategy and Structure: Chapters in the History of the American Industrial Enterprise, MIT Press, Cambridge.

Efil, İ. (1999) İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon, Alfa Yayınları, İstanbul.

Eren, E. (1990) İşletmelerde Stratejik Planlama ve Yönetim, İÜ İşletme Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Grant, R. M. (2002) Contemporary Strategic Analysis: Concepts, Techniques, Applicatiıons, Blackwell, Oxford.

Gül, A. (2005) Korunan Doğal Alanlarda Planlama Sorunları ve Ekolojik Yönetim Planı Önerisi, I. Çevre ve Ormancılık Şurası, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, (22-24, Mart, 2005), Doğa Koruma, Cilt:4, 1421-1429, Antalya.

Hall, T. and Hubbard, P. (1996) "*The Entrepreneurial City: New Urban Politics, New Urban Geographies*", Progress in Human Geography, 20 (2), pp.153-174.

Hart, L. (1973) Strateji: Dolaylı Tutum, Gen.Kur. Yayınları, Ankara.

Harvey, D. (1999) Postmodernliğin Durumu, 2. Baskı, çev. S. Savran, Metis Yayınları, İstanbul.

Hinterhuber, H. H. (1984) Stratejik İşletme Yönetimi, Çev. L. Uraz, Erler Matbaası, İstanbul.

Kempner, T. (1980) A Handbook of Management, Dengnin Books, Middlesex.

Mintzberg, H. ve Waters, J. A. (1982) "*Tracking Strategy in an Entrepreneurial Firm*", Academy of Management Journal, 25, pp. 465–499.

Özer, A. Ö., Arapkirlioğlu K., Erol, C. (1996) "*Sürdürülebilir kalkınma, çevre, planlama ve çevresel etki değerlendirmesi*", Plancı Gözüyle Kalkınma, Çevre ve Çevresel Etki Değerlendirmesi, TMMOB Şehir Plancıları Odası, Ankara.

Pamuk, G., Erkut, H., Ülengün, F., Akgüç, Ö., Alpay, Y., Koşman, H. (1997) Stratejik Yönetim ve Senaryo Tekniği, İrfan Yayıncılık, İstanbul.

Parkinson, M. (1991) "*The Rise of the Entrepreneurial European City: Strategic Responses to Economic Changes in the 1980's*", Ekistics, 350, pp. 299-307.

Polat, E. ve Atmaca, İ. (2007) Yeni bir Ulaşım Paradigması Olarak Stratejik Kentsel Ulaşım Planlaması, Trafik ve Yol Güvenliği Ulusal Kongresi/Sergisi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Porter, M. E. (1980) Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors, Free Press, NY.

Prahalad, C. K. ve Hamel, G. (1996) Geleceği Kazanmak, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Steiner, G. A. (1986) Management Policy and Strategy, Macmillan Pub Co, NY.

Thompson, A. A. Jr. (2004) Crafting and Executing Strategy: The Quest for Competitive Advantage, Mc-Graw Hill, NY.

Tosun, K. (1974) İşletme Yönetimi, Fakülteler Matbaası, İstanbul.

Wall, R. S., ve Wall J. S. (1995) "*The Evolution (Not the Death) of Strategy*", Organizational Dynamics, Autumn, pp.7-19.

Yozgat, O. (1983) İşletme Yönetimi, 5. Baskı, Marmara Ün. Yayınları, İstanbul.

AŞAĞIDAN YUKARIYA KURULAN PLANLAMA PARADİGMALARINA YENİ KATKILAR

İMECE

Toplumun Şehircilik Hareketi

GİRİŞ

Kapitalist sömürgeciliğin egemenliğini pekiştirdiği günümüz dünyasında kentlerimiz sermayenin fütursuz hareketi ve bu fütursuzluğun önünü açan yönetim anlayışlarının saldırıları ile karşı karşıyadır. Yaşanan bu sürecin olağan bir gidişat olduğunu savunan ve ifade edenler olabilir; ancak biz bunun günümüz siyasal sürecinin yansıması ve sonucu olarak toplumsal yaşama topyekun bir saldırı olduğunu düşünüyoruz. Bir siyasal projenin uygulanışı olan bu saldırı yaşamlarımızın ve yaşam alanlarımızın talan edilişinden başka bir şey değildir.

Kentliden soyutlanan kentler kurmayı hedefleyen, kentlere tepeden inme kimlikler yapıştıran, insanı özünden ve toplumsal yaşamdan uzaklaştıran bir hayat kurgulanmaktadır bugün. Bu kurgu ile rantı yükseltilen kentlerimizde her gün türlü sorunlarla yüzyüze geliyor, hayatlarımızdan ödün vermek zorunda kalıyor ve yaşama, barınma, sağlık, eğitim gibi temel haklarımızdan sinsice mahrum bırakılıyoruz. Evlerimiz yıkılıyor, okullarımız satılıyor, ormanlarımız yapılaşmaya açılıyor. Kısaca yaşama hakkımız elimizden alınıyor. Ve bu problemlerle karşı karşıya kalan çoğunluk ise ses çıkar(a)mıyor ya da çıkarmak için çaba sarfetmiyor, hatta bir kesim bu süreçten kendine pay çıkarmaya çalışıyor.

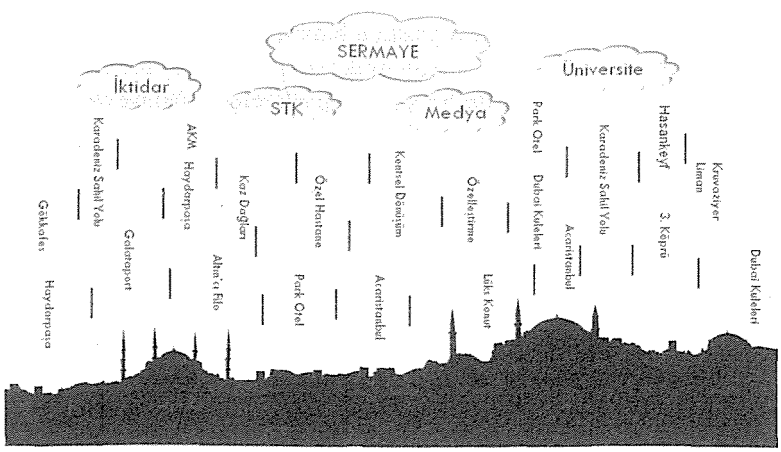
Kentlerimizde karşı karşıya kaldığımız sorunların odağına çarpık yapılaşma, gecekondu sorunu, altyapı yetersizliği, kaynak sıkıntısı, kentlilik bilincine sahip olamama gibi bildik, popüler kavramları oturtmak suretiyle aslında bir zihniyetin üzerine görünmezlik zırhı çekilmeye çalışılıyor. Oysa bugün, yaşadığımız problemlerin altında yatan asıl nedenlerin hayatı kavrama eksikliği, insanca yaşama bilincinin yoksunluğu ve rant zihniyetinin hakimiyeti olduğunu bir kez daha hatırlatmakta yarar var. Bir günah keçisi arayıp da onun hayatını almakla sorunların çözülebileceğini düşünmek, sorunun temelindeki asıl

öğelerin kendini kamufle etmesine yol açmakta ve yeni sorunlara dair fırsatlar yaratılmasından öte bir anlam taşımamaktadır.

Bu bildiride, öncelikle mevcut düzenin dayandığı temeller kısaca irdelenirken, durumun planlama meslek alanına dair yansımalarını çözümlemek amacı güdülmektedir. Son bölümde ise "İMECE – Toplumun Şehircilik Hareketi"nin iç tartışmalarından ve deneyimlerinden katkılar sunmak, aşağıdan yukarıya doğru geliştirilecek bir şehircilik ve planlama politikasının ana hatlarını çizmek amaçlanmaktadır.

SORUNUN TEMELLERİ: METALAŞTIRMA SÜRECİNDE KAMUSALLIĞIN ÇÖKÜŞÜ

1980 sonrasında egemen olan neo-liberalizm, içi boşaltılmış kavramlar ile hayatı topyekun dönüştürmeye başladı. Sermayenin hareket alanını genişletmesi üzerine kurulmuş bu anlayış özünde hegemonik bir proje olarak hayatımıza derinden nüfuz etmek adına birçok kavram ile kendini tanımladı, birçok olguyu da kendine alet ederek dönüştürdü. Bu noktada, karşı karşıya kaldığımız anlayışın ve kentlerimizi biz yokmuşçasına sömürmeye çalışan zihniyetin temellerini kapitalist sistemin özündeki eşitsizlikte aramak gerekir, ancak tahmin edileceği gibi bu tartışmanın boyutu bu bildirinin sınırlarını bir hayli aşmakta. Ama bu kabulden hareketle bildiri kapsamında bugünden, bugün dayatılandan, kısaca bugünün somut koşullarından, yarını kurmak adına bahsetmek istiyoruz. Bugünün somut tahlilini ise iktisadi yapının yeniden biçimlenişi öncülüğünde toplumsal, yönetsel ve fiziksel yapılardaki dönüşüm üzerinden temellendiriyoruz. Bu yapılardaki gidişatı kavramanın bir yandan uygulamaların mantığını anlamanın ve resmin bütününü görmenin özünü oluşturduğunu düşünürken bir yandan da bu yapılar içerisinde yeni mücadele alanlarının ipuçlarını ve imkânlarını yaratabileceğini önümüze koyuyoruz.



İktisadi alanda hayatın her alanının metalaştırıldığı bu dönem sınıfsal eşitsizlikleri daha da derinleştirdi ve derinleştirmeye devam ediyor. Bugünün iktisadi yapısı içerisinde kentlerin konumuna baktığımız zaman, sermayenin yeniden üretimi sürecinde emek gücünün sömürülmesinden kentsel rantın sömürülmesine doğru bir eğilim olduğunu görüyoruz. Kentsel mekanın sermayenin cazibe noktası haline geldiği bu süreç, karşılıklı etkileşimleri ile birlikte toplumsal, yönetsel, fiziksel alanlarda kendini yeniden üretiyor.

Yaşadığımız dönemin temel unsurlarından biri olan toplumsal yapıya piyasa odaklı müdahale, tüketim toplumunun örgütlenmesi, kamusallık fikrinin çökertilmesi, bireyselliğin ön plana çıkartılması ile sonuçlandı . Bireylerin tüketim ideolojisi etrafında yanyana geldiği toplumsal yapı, kamusallık fikriyatından giderek uzaklaştı.

Aynı kurgu içerisinde, yönetim mekanizmaları kamusal hizmetlerin sunumundan çekilerek piyasanın genişleyerek ilerlemesinin kolaylaştırıcılığına soyundu. "Piyasa toplumu"nu kurgulamak adına yönetimlerin dilinde demokrasi, katılım, yerelleşme gibi kavramlar pek sık geçmeye başladı ama aslen saldırıların özünde bir değişiklik olmadı. Tepeden inme bir katılım şablonu ile "katılabilecek" olanlar belirlendi ve katılım kanalları toplumun her kesimine açık hale getirilmedi. Kavramların içinin boşaltılması ile sağlanan ayrıcalıklar bir yana, merkezi ve yerel yönetimler piyasa ilişkileri etrafında kadrolaştı ve hatta iktidar ve sermaye arasında birinci dereceden akrabalık ilişkileri kuruldu .

Bu yapı fiziksel mekanda da kendi baskınlığını derinleştirerek kır ve kenti piyasa koşullarına terk etti. Mekanda metanın üretilmesinden, mekanın kendisi meta haline dönüştürülerek sermayenin birikim alanı haline geldi. Toplumun tümünün kullanacağı kamusal mekanlar tasfiye edilerek tüketen bireylerin kullanacağı mekanlar, kamusal mekanlar olarak tasvir edilmeye başlandı. İktisadi ve toplumsal yapıda ortaya çıkan eşitsizliklere dayalı yaşanan derinleşme fiziksel mekandaki ayrışmalarda kendini göstermeye başlarken, toplum mekansal olarak birbirinden daha da fazla ayrışan bir yapıya sürüklendi .

Yukarıda altı çizilen başlıkları bir arada değerlendirme ve her birinin diğeri üzerinde etki yaptığını unutmadan hareket etme gerekliliği noktasından yola çıkarak, dönemi toplumsal ayrışmanın derinleştiği, toplumun tercih etme ve söz hakkının elinden alındığı bir kriz dönemi olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Bu krizden toplumcu bir yapılanmaya gidilmesi gerekliliği karşımızda tüm yakıcılığı ile durmaktadır. Sistemin temelinin dayandığı iktisadi, toplumsal, yönetsel ve fiziksel yapıların çözülmesinde, yine aynı alanlarda, pratikte de eşitlikçi ve toplumsal çözümler üretilmesi gerekmektedir. Bu pratiğin kurgulanmasında tüm meslek alanları da üretimden gelen gücünü toplumdan yana kullanarak, onunla iç içe ve yan yana olarak açılımlar sağlamalıdır. Planlama disiplininin gelecekte alacağı konum bu bağlamda tartışılmalıdır.

PLANCILIKTAN PROJECİLİĞE

Planlama disiplinin anahtar kelimesi olan kamusallığın, sermaye baskısı altında olduğu günümüzde, planlama ve bu disiplin içerisinde yer alan teknik sorumluluk sahiplerinin konumları, ilişki biçimleri ve karar verme süreçleri değişmektedir. Bu değişimin kamusal alana doğru gelişmemesi, disiplinin kurumsallaşmasına da olanak tanımayan bir süreci doğurmaktadır.

Planlama disiplini, refah toplumu politikaları ve bu politikaların dönüşmesi ile plan yapımı aşamasındaki müdahale biçimlerini değiştirmiş, kurumsallaşmış sermaye hareketinin arkasına sığınmıştır. Disiplinin genel doğruları ile sermayenin -ki günümüzde girişimci olarak ele alınan baskı gruplarının- doğrularının çakışmaması, plancıyı karar verme ve yönetme konumundan, kararlaştırılmış projelerin meşru zeminini sağlama konumuna getirmiştir. Projelerin sermaye gruplarının projesi olması, piyasanın işleyişinde çıkan tıkanıklıkları açıcı bir role bürünmesi ve bu durumun artık alışıldık bir hal alması, planlama disiplinini kuramsal olarak çelişkilere düşürürken; plancıyı proje üreten insanlara dönüştürmüş, kamusal olandan uzaklaştırmıştır.

Kamusal projelerin ihale usulü ile planlama yetkisi bile alamamış kurumlar tarafından yapılıyor olması, sadece yasal sorunları değil, karar verme sorunlarını da gündeme getirmektedir. Kamusal irade olarak ortaya çıkan yerel ve merkezi yönetimin sermaye ile olan yakın bağları, üretilen projelerin de güvenilirliğini azaltmaktadır.

Bu doğrultuda bugün planlama neredeyse inşaat ve gayrimenkul şirketlerinin ürettiği projeler bütünü haline gelmiştir. Planlama meslek alanının yeni bir sektörel açılımı doğurduğu söylenebilir. Plan yapma yetkisi olan kurumların planlama işlerini ihale yöntemi ile kamu iştiraklerine ya da özel şirketlere, onların da taşeronlara devretmesi ile kamuda çalışan plancılar sadece imza yetkisi olan meslek insanlarına dönüşmüşlerdir.

Şüphesiz bu durumun yegane aktörleri, yöneticiler ve onlara talimat verenler olarak tanımlanamaz. Planlama mesleğinin yönelimi de, kamusal planlamadan yana tavır alan meslek insanlarını yalnızlaştırmaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden biri de genel olarak neo-liberal devlet politikalarıdır. Neo-liberal politikalar ekseninde şekillenen kentsel politikalar da sürecin en önemli pratiklerinden biri haline gelmiş durumdadır.

Bu politikaların uygulama anlayışına dair en açıklayıcı örneklerden birisi de son dönemlerde kent üzerine söz söyleyenlerin dilinden düşürmediği "kentsel dönüşüm" olarak verilebilir. Bugün özellikle, devletin barınma hakkını es geçerek gecekondu alanlarının tasfiyesini sermaye yönlü baskılar ile gündeme getirmesi, kentsel dönüşümü planlamanın ana konusu haline getirdi. Sorunların çözümü olarak çekilişle konut dağıtan merkezi yönetim, aynı zamanda

bölgesel yıkımlarda da rol alıyor. Yıkımların olduğu alanlarda ve çevresinde konumlanmış sermaye projeleri, bu baskının sebeplerini ve sonuçlarını ortaya koymaktadır. Örneğin, deprem bölgesi olduğu gerekçesiyle dönüşüm alanı ilan edilen Zeytinburnu'nda yapılan planda otel, kurvaziyer liman gibi fonksiyon alanları dikkat çekmektedir. Dönüştürülen alanlar tamamen sermayeye devredilirken bunun gerekçeleri "bilimsel" söylemlere dayandırılarak, kamuoyunda meşru bir zemine oturtulması sağlanmakta, yaşayanların ise bambaşka alanlara taşınması öngörülmektedir.

Eski gecekondu alanlarında başlayacak dönüşüm ise, bu alanların yaşayanlar ile iyileştirilmesinden ziyade, oradakilerin yaşamlarının dönüştürülmesi ve yaşadıkları yerlerden atılması yöntemi üzerinden kurgulanmaktadır. Örneğin, adı kentsel dönüşüm ile anılan Maltepe'nin Gülsuyu-Gülensu mahallelerinde kurulmuş olan eski gecekondu yerleşmeleri ile Maltepe İlçesinin ve komşularının durumuna baktığımızda, Maltepe'nin komşu ilçesi Kartal ve çevresinin "cazibe" merkezi olarak lanse edildiğini, lüks konutların yapılmaya başlandığını, E-5 üzerinde yeni alışveriş ve iş merkezlerinin geliştiğini görüyoruz. Bu durumda, hem kendi içersinde, hem de çevresi ile tarihsel, ekonomik ve sosyal ilişkileri olan Gülsuyu-Gülensu'da yaşayanların mekansal dönüşümünden ziyade, yaşamsal dönüşüm ile karşı karşıya kaldığını görmekteyiz. Dönüşüm sadece imarın yıkılması ile değil, yaşam alanlarının dönüştürülmesi ile de karşımıza çıkmaktadır.

Böyle bir gidişat içerisinde bugün planlama, mesleki bilgisi ile birlikte yapılan uygulamaları meşru hale getiren bir disiplin görünümündedir. Bu noktada, planlama disiplininin verildiği ilk kurum olan üniversitelerin de tablo içerisindeki konumuna bakmak gerekmektedir.

Değişen/dönüşen hayatımızda, bir yandan fiziksel mekanlarımızda bunun yansımalarını görürken, tüm kurum ve kuruluşlarda da bu değişime ayak uyduran bir çizgiyi izlemek hiç şaşırtıcı değil elbette. Fakat, yıllardır bilimsel bir çerçevede kamu yararı adına hizmet veren kurumların başında gelen üniversitelerin bu değişimden, şirketleşme ve sermayeye hizmet etme yönünde etkilenmelerine tanık olmak gerçekten dikkat çekici. Nitekim, toplumsal ilişkilerin piyasa mantığına çekilme süreci bu alanda da hızla etkinleştirilmektedir.

Kamu yararı adına bilgi üretmesi gereken üniversitelerin son dönemler itibariyle piyasada alınıp satılabilen bilimsel ve teknik üretimi sağladığı ortadadır. Bugünün akademik hantallığı içerisinde toplumsal/tarihsel koşullarından bağımsız olarak ithal edilen kavramlar, "mutlak doğru" olarak bu süreci normalleştirmekte ve hatta uygulamacılarla (genel olarak yerel yönetimlerle) yapılan işbirlikleri ile üniversiteler taraf haline gelmektedir . Son dönem uygulamaları ile büyük ölçüde sermayenin kent mekanı algısı üzerinden sahaya inerek üretilen çalışmalara, deneğine dokunmaya ürken bir araştırmacının tedirginliği

hakim olmaktadır. Bu durum, toplumla üniversitenin bağlarının ne kadar zedelendiğini ortaya koymaktadır.

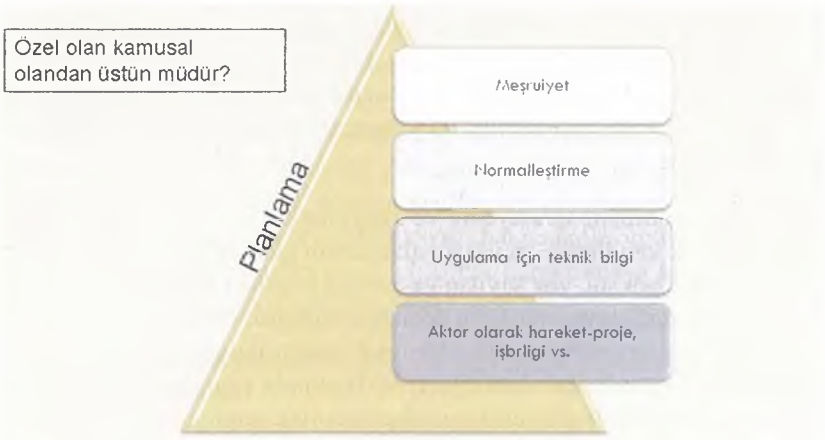
Üniversitelerin kentsel dönüşüm konusundaki tutumları, kuşkusuz bu sürece ne ölçüde ve ne şekilde müdahale ettikleriyle orantılıdır. Mimarlık ve planlama meslek alanları sermaye tarafından bir araç gibi rahatlıkla kullanılırken, süregiden tartışmada birinci ağızdan söz sahibi olan üniversiteler, ne yazık ki bu konuda gerekli sorumluluğu almamaktadırlar .

Bu durumu ortaya çıkaran en önemli etkenlerden biri ise birçok üniversite mensubunun döner sermaye/danışmanlık/özel iş şekillerinde, ortaya çıkan ranttan kendi paylarına düşeni alıyor olmalarıdır. Kimileri mahkemelik dahi olsa - tabi ki akademisyenlerin bu türlü bir ilişki ağı içinde olup, çeşitli projelerde görev almaları her zaman olumsuz bir anlam taşımamakla beraber - meslek adamı yetiştiren üniversitelerde görev yapan akademisyenlerin eğitim için daha fazla enerji harcamaları gerektiğini sanırız söylemeye gerek yoktur.

Akademinin durumunu biraz daha derinlemesine anlamak için bakılması gereken önemli bir alan da kentsel projelerin uzmanlarının yetiştirildiği şehir planlama ve mimarlığın ders programlarıdır. İstanbul'daki üniversitelerde eğitim alan şehir plancıları eğitim gördükleri süre içinde, villaların ve yüksek katlı konutların bulunduğu mahalle tasarımları çizmekte, mevcut dokudaki gecekonduları, ya da rehabilite edilmesi gereken alanları -eğer koruma alanı değilse- yok saymaktadırlar. Daha net söylersek, henüz üniversitedeyken bile gecekonduların "işgalci" oldukları ve yapılacak projede yer almalarının gereksiz olduğu öğretilmektedir. Kentsel dönüşüm kavramının yaratacağı "fırsatlar ve tehditler" literatürde günden güne daha fazla yer etmektedir. Mimarlar için de durum farklı değildir. İlk senelerinde Etiler'de villa tasarlayan mimarlık öğrencileri, mezuniyetleri yaklaştıkça Levent-Maslak hattında büyük kütleli iş ve alışveriş merkezleri ile rezidanslar tasarlamak durumunda kalmaktadırlar. Dolayısıyla bilimsellik, sorgulama ve şüphecilik ekseninde meslek öğreniminin gerçekleştirilmesi gereken okullarda bu eğitimi alan şehir plancıları ve mimarlardan, rezidanslarla ilgili bir sorgulamayı ve İstanbul'un büyük bölümünü kapsayan ve hala üzerinde tartışılan gecekondularla ilgili kamu yararı çerçevesinde proje üretmelerini ve üretimlerini toplumla paylaşmalarını beklemek bir hayalden öteye gidememektedir.

Bizler IMF kongreleri yapılacağı için şehri yeraltına alan yerel yöneticilerin, Dubai kulelerinin yapılacağı arsanın satışından gelen para ile ulaşım sorununa çare üretmeye çalıştığı kentlerde yaşıyoruz. Bir yandan deprem riskini gündemden düşürmeyen ama deprem olduğunda sığınılacak boş arsaları Arap şeyhlerine satan yönetim anlayışı, deprem söylemleri ile kentsel dönüşüm uygulamalarına başlıyor, yıkılacak yerlerin yeni sahipleri daha projeler ortaya çıkmadan belirleniyor. Neresinden tutarsak tutalım, elimizde kalan söylemler

ve uygulamalar ile kentlerimiz işgal ediliyor. Böyle bir kurgu ve yapılanma içinde planlama disiplinin sorunu çok büyüktür. Sanayi ile gelişmiş bir kentten imaj kentine dönüşürken, planlama meslek alanı süreci meşrulaştırıcı bir konuma sürüklenirken unutulan tek bir şeyi cevaplamak plancıların görevi olmalıdır: Özel olan kamusaldan üstün müdür?



Bu noktada iki farklı yola açılan bir ayrımda görüyoruz plancıyı... Ya sermayeden yana tavır alarak gecekondu bölgelerini yok sayan bir anlayışla avan projeler üreten bir yolda yürümeyi, altyapısı olmayan kentlerde gökdelenler inşa etmeyi, sokakları yok sayarak hayatı alışveriş merkezlerinin içine sıkıştırmayı kabullendiği bir kenti kurgulama yoluna girecek; ya da kamudan yana tavır alıp planlamanın sadece uzmanlara devredilemeyeceği ilkesini benimsemiş olarak, yaşayanlarla birlikte, doğal ve kültürel değerleri yok etmeden, insanca yaşanabilir kentleri birlikte kurma yolunu tercih edecektir.

Bizler, bir önceki başlıkta bahsedilen, kent ve kırlarımızda fiziki, yönetsel, toplumsal çöküşün çözümünde, planlama meslek alanının bilgiden ve üretimden gelen gücünü mutlak toplumdan yana kullanması gerektiğine inananlar olarak; bir takım mimar, şehirci, mühendis, öğretmen ve diğer meslek insanları ile beraber İMECE/Toplumun Şehircilik Hareketini kurarak geçtiğimiz bir yıl boyunca, talana, yozlaşmaya ve tepeden inme tüm anlayışlara karşı farklı alanlarda, farklı müdahalelerle, birebir toplumla yan yana mücadele etmeye çalıştık. Aşağıdan yukarı bir planlama anlayışını, bütünü görerek örmeye çabaladık. Bu doğrultuda gerçekleştirdiğimiz etkinlikler ve eylemliliklerden elde edebildiğimiz birikimi, deneyimleri paylaşmanın tüm bu tartışma sürecine ve geleceğe dair katkı koyacağını umuyoruz.

İMECE/Toplumun Şehircilik Hareketi

Kentleri soyutlaştıran bir dönüşüm, değişim ve yapay modernleşme mitine karşı kentsel muhalefetin kurması gereken bilinç, ortak sorunların –planlama disiplini içerisinde ele alırsak problemin– ne olduğunu vurgulayabilecek, onları alenileştirebilecek ortamı yaratmaktır. Sermayenin karşısına koyulabilecek nitelikte etkili bir muhalefetin kurgulanmasının temelinde hem planlama, hem politika, hem de katılım vardır. İMECE, bu bakış açısı çerçevesinde kendi kendisini kuran, kapsayıcı bir muhalefeti amaçlamaktadır. Teorinin geleceği, bu muhalefetin kendi iç dinamiği ile yaratacağı etkiye, birikime ve öğrenme sürecine bağlıdır.

İMECE; kentlerimizin, sermayenin ve zenginlerin zihniyetinde şekillendirildiği şu günlerde kendimize ait yaşam alanlarının giderek daralmasından ötürü yola çıktı. Başta yoksul, yok sayılan ve emekçi kesimler olmak üzere herkesin çaresiz bir konuma sürüklendiği bu dönemde bağımsız ama dayanışmacı hareketten beslenen, öğrenen, büyüyen bir ortak zemin ihtiyacının yakıcılığından meydana geldi ve gelmeye devam ediyor. Toplumla yan yana, birarada üretilecek, söze, eyleme, bir şehircilik politikasına ortak zemin oluşturabilmek için de çalışmalarını sürdürüyor. Toplumun önüne geçmeyen, karşılıklı alışveriş içerisinde kente dair bilgimizi toplumla beraber üreten ve bunu toplumla paylaşan bir hareketin temellerini oluşturmaya çalışıyor. Ve bunu sokağın, birebir yaşamın içerisinden örgütlemeye, örmeye çabalıyor.

Bizler ilke olarak planlamanın aşağıdan yukarıya kurulması gerektiğini ve planlamanın her bireyin eşit olarak katılması gereken bir süreç olduğunu, sadece uzmanlara devredilemeyeceğini; kentlerin yaşayanların gereksinimlerine göre yaşayanlarla -özellikle kullanım değeri ve yaşama hakkı üzerinden- birlikte şekillendirilmesi gerekliliğini önümüze koyuyoruz. Bu durum, farklı özgül koşulları es geçmeden onlara dair politikalar üretebilen, onları ortaklaştırabilme yeteneği gösterebilen, birlikte düşünmeyi dürtükleyebilen, düşünce üretiminden işin hamallığına kadar paylaşımcı olabilen bir zahmet aslında.

Bu amaçlar ile kurulan İMECE yaklaşık bir seneden beri İstanbul'da çalışmalarını devam ettirmekte. Kente yapılan saldırıların bir bütün olarak görülmesi gerektiğine inanarak, söz konusu olanın tüm kenti baştan yaratma senaryosu olduğunu ve tek elden saldırıldığını bilerek ve bu saldırıya dur demenin de bütünleşmiş bir muhalefet ile gerçekleşebileceğine inanarak çalışmalarına devam ediyor.

Bu düşünceler ile yürütülen çalışmalar iki farklı koldan seyretmeye başladı. Çalışmalar hem yerelde, mahalle ölçeğinde mahalleliyle birlikte, ranta dayanmayan çözümler aramaya; hem de genelde, tüm kentin sorunlarını halkın içinde yer aldığı yapılarla sahiplenmeye, mücadeleyi bütüncül bir şekilde

kurmaya yönelik başladı ve devam ediyor. Çünkü görünen odur ki, kentsel bir muhalefetin örülmesinde yerel ve genel mücadelenin aynı anda, iç içe yürütülmesi her iki alanı beslemekte ve güçlendirmektedir. Sadece yerelde (mahallenin, semtin sorununa dönük) yapılacak mücadele, kentin diğer alanlarının kaybedilmesi ile yerelin de kaybedilmesi olarak sonuçlanacak, bununla birlikte sadece genelde (kentin bütününde, farklı yerellikler göz önünde bulundurulmadan) yapılacak bir mücadelenin içinde ise halkın organik bir şekilde yer alması ve kente sahip çıkması mümkün olmayacaktır. Diğer yandan iki mücadelenin aynı anda ve iç içe yürütülmesi her iki süreci birleştirmekle beraber bahsettiğimiz genel saldırıya karşı bütüncül bir yanıt verebilmenin koşullarını hazırlamaktadır. İMECE'nin yaptığı çalışmaların özünü genel sürecin unsurları olan üniversiteler, meslek odaları, sendikalar, sivil toplum kuruluşlarını yereldeki süreçlerle birleştirmek, yerelde yer alan mahalle örgütlenmelerini ve genel olarak kentte yaşayanları da genel sürece dahil olmaya teşvik etmek ve farkındalık, biraradalık yaratmak oluşturur.

Bu doğrultuda, aşağıda yerelde ve genelde yaptığımız çalışmalardan örnekler anlatılmaya çalışılacaktır.

Yerelde Yapılan Çalışmalar

Son dönemlerin en güncel konusu ve sorunu olan kentsel dönüşüm İMECE'nin çalışma alanlarında da etkili oldu. Bir yandan kentsel dönüşüm projelerin altında yatan asıl projeleri ortaya çıkarmaya çalışan İMECE bir yandan da sorun varsa çözümünün bizzat sorunu yaşayanlarla bulunacağından hareketle adı kentsel dönüşüm ile anılan mahallelere gitti. Mahallelere "kentsel dönüşüm" kavramı ile yapılan saldırının aslında bir rantsal dönüşüm olduğunu vurgulayarak giden İMECE, farklı mahallelerin kendilerine özgü durumlarını da göz ardı etmeden, benzer koşullar ile karşı karşıya kalındığını ve bu nedenle tüm kentin bir araya gelerek mücadele hattını oluşturması gerektiğinin altını çizdi. Bu bağlamda gerçekleştirilmiş çalışmalardan biri Sulukule Platformu içerisinde yer alarak, yürütülen etkinlik oldu. Mahallelinin mahallesini güzelleştirmek için yürüteceği "evlerin dış cephesinin boyanması" kampanyasında tüm İstanbul'u sürecin içine dahil ederek ve yıkımla karşı karşıya olan Sulukule'ye desteklerini iletmelerini sağlayarak evlerin boyanmasında kullanılacak dış cephe boyalarını topladı. Bu boyalar ile mahalle halkı ile birlikte, yıkılması planlanan evleri boyadı ve evlere "Bu ev mahalle halkı tarafından koruma altına alınmıştır" tabelasını astı. Burada hem mahalleli ile birlikte bir sürecin örülmesi etkinliği gerçekleştirilirken, hem de İstanbul'daki bütüncül saldırıya karşı mücadelenin hep birlikte yürütülmesi gerektiği vurgulandı.

Bu çalışmada mahallenin kendi özgül koşullarının yeni bir toplumsallaşmanın, mücadelenin örülmesinde ne kadar önemli olduğunu öğrenirken, bizzat

sokakta sorunların, yaşamın kendisinin konuşulabilir olmasına çalıştık. İşte tam da bu, yeni bir kamusallığın inşasının ipuçlarını bizlere gösterdi. Yine bu noktada yapılabilecek önemli bir tespit de, mücadelenin kendisi kadar, kurduğu "dil"in önemiydi. Kendi topluluğunda dahi zor anlaşılan; genelleştirmeci, bilimsel/akademik olma iddiasında, şabloncu bir dilin aksine; empati kurabilen, insana dokunabilen, karşısındakini önemseyen, gündelik hayatı anlamaya çabalayan, kışkırtıcı, canlı bir dili hayata geçirebilmenin kendisinin, yeni bir politikliği ortaya koymaktaki önemini gördük.

Bir başka çalışma ise adı yine kentsel dönüşüm ile anılan Maltepe, Gülsuyu-Gülensu Mahallelerinin yaptığı şenlikte yer almak oldu. Mahallelerine sahip çıkmak için bir araya gelen ve sokaklarını kullanarak bunu gösteren mahalle halkına destek vermek için şenlik düzenleme komitesi ile irtibata geçilerek şenlik sürecinde katkı konulmaya çalışıldı. Yine kentsel dönüşümün hunharca yerinden etmeye çalıştığı Ankara Dikmen Vadisi yaşayanlarının mücadelelerine destek olmak amacıyla Dikmen Vadisi Barınma Hakkı Bürosu 1. Açılış şenliklerine gidildi.

Ancak İMECE yerelde yürüttüğü çalışmalarını sadece kentsel dönüşüm ile anılan mahalleler üzerinden kurmadı. İstanbul'un farklı yerlerinde, farklı sorunlarla karşı karşıya olan mahallelerle de iletişim kuruldu ve sorunlarının çözümüne yönelik bir araya gelişlerine destek verilerek, aynı zamanda diğer mahalle çalışmalarına davet edildi. Örneğin Validebağ korusunu korumak için mücadele eden Validebağ Gönüllülerinin çalışmalarına destek verildi. Bir zamanlar 3. köprünün güzergahında anılan Arnavutköy'de halen devam eden birliktelik ile görüşülerek şu an başka bir güzergahtan geçmesi beklenen köprüye karşı birlikte mücadele etmenin gerekliliği konusunda birleşildi. Bu mahallerden bazıları, farklı bir çalışmanın da unsuru haline geldiler ve yerelde yürüttükleri faaliyetlerin yanı sıra "Okuluma Dokunma Platformu"nda da yer aldılar.

Genelde Yapılan Çalışmalar

Ranttan gözü dönmüş yönetimlerin değerli arsası nedeniyle gözünü diktiği Reşitpaşa Emirgan'da bulunan Altı Nokta Körler Rehabilitasyon Merkezinin kapatılmasına karşı başlatılan mücadelenin bileşeni olan İMECE, sorunun bizzat muhatabı olanlarla birlikte "Okuluma Dokunma" dedi. Okuluma Dokunma Platformu içerisinde yer alan İMECE, yapılmak istenenin tüm kentte yürütülen eğitim, sağlık, barınma haklarına yönelik bir aşındırma faaliyeti olduğunu önüne koyarak, muhalefetin bir arada, yan yana bir duruş sergilemesine çabalamakta. Gerek sorunun direkt muhatapları dışında kalan kesimleri yapılan etkinliklere dahil etme çabası içerisinde, gerekse farklı kampanyaların örgütlenmesi sürecinde İMECE aktif olarak yer almakta. Bu süreçte mevcut durum

özelinde hayata geçirilebilecek kazanımların arayışlarını ortaya koyarken, yerel yönetimin argümanlarına karşı bir kamuoyunu oluşturmaya da çalışmakta. Otuza yakın kurum, kuruluş ve inisiyatifin bulunduğu bu platform mücadeleyi daha da büyütmek yönünde eğilimler göstermektedir. Bu çalışmalarda bizler, engelli yurttaşlarımızın kent kurgusundan, yapılı çevreden ne kadar dışlandığını öğrendik. Bir yandan da genel bir mücadele sürecinin nasıl örülmesi ve nelere ihtiyaç duyulduğunu öğreniyoruz.

Bu tip çalışmaların yanı sıra, genelde yapılan çalışmalar dahilinde farklı yerlerde, farklı kişiler ve kurumlar tarafından düzenlenen sempozyumlara, panellere katıldık ve kent üzerine söyleyecek sözü olanları dinledik, öğrendik, bilgiyi paylaştık.

Örnekleri çoğaltmak mümkün... Tüm faaliyetlerin ekseninde bütüncül bir bakış açısı ile olan biteni anlama ve kolektif bir biçimde alternatifler üretme yer almaktadır. İMECE, yürüttüğü tüm çalışmalar ile Haydarpaşa'daki dönüşümü öngören, 3. köprüyü yapmak isteyen zihniyet ile yoksullaştırılan halkı şehir merkezinden uzaklaştırmak isteyen zihniyetin aynı olduğunu vurgulayarak birlikte hareket etmeyi ilk hedef olarak önüne koyar. Bu çalışmaların özü ise kentlerin bir grup ve sermayedarın değil; ırk, din, dil, cinsiyet ve statü farkı gözetmeksizin tüm halkın olduğunun savunulmasıdır. "Nasıl bir kent, nasıl bir muhalefet" forumunu düzenleyip tartışırken de, bu metni oluştururken de kolektif üretimden, hareketten beslenmekte ve büyümektedir.

SONUÇ:

Bu bildiri dahilinde, bugün yaşadığımız süreçte planlama meslek alanının konumunun ne denli önemli olduğunu belirtmeye çalıştık. Bu süreçte plancıların iki yola ayrılabileceğini görüyoruz; ya toplumdan yana tavır alıp toplum yararını savunan aşağıdan yukarı planlama anlayışı çerçevesinde planlama meslek alanı savunusunu geliştirecek ya da neo-liberal politikalar ekseninde sermaye akışlarını toplum nezdinde meşrulaştırıcı bir dil kullanacaklar. Planlamanın sadece uzmanlara devredilemez olduğu düşüncesinden hareketle sermayenin bilgiyi de kullanarak fütursuzca hareket ettiği şu günlerde aşağıdan yukarıya kurulacak planlama pratiklerinin ve toplumsal hareketlerin planlama disiplinini hak ettiği yere yönlendireceği kanısındayız. Sadece planlama meslek alanı değil, tüm meslek alanları üretimden ve bilgiden gelen gücünü toplumdan yana kullanarak toplumla iç içe ve yan yana açılımlar sağlamalıdır.

PLANLAMA MESLEK ALANINDA "KADIN"

MELİS OĞUZ

(B.C.P., B.S. Orta Doğu Teknik Üniversitesi; MSc (aday) London School of Economics and Political Science)

NESLİHAN ATATİMUR

(B.C.P., M.R.P. (aday) Orta Doğu Teknik Üniversitesi)

Planlama meslek alanı ve sınırları tartışılırken, gözden kaçan noktalardan biri de kenti ve toplumu biçimlendiren farklı aktörlerin varlığıdır. Bu aktörler içerisinde kadınlar, toplumun onlara yüklediği görevler (Moser and Peake, 1987) sebebiyle mekanın yeniden organizasyonunda diğer mekan kullanıcılarından farklı bir role sahiptir. Plancı olarak ise kadınlar, yine meslektaşlarından farklı hassasiyetlere sahip olduklarından, mesleki sınırların ve uygulamaların değişmesine sebep olurlar (Reeves ve Pattsie, 2005). Bu bildiride, kadınların planlama meslek alanına profesyonel "plancı" ve/veya yaşadıkları toplum içindeki "kadın" kimlikleriyle karşılaştıkları ikilemlerin sonucunda mekana yaptıkları katkılar ve meslek alanının dönüşümündeki etkileri tartışılacaktır.

GİRİŞ

Bu bildiri, feminist bakış açısıyla geniş bir literatür taramasının yanı sıra, plancı ve planlanan bireyler olarak yazarların deneyimleri, gözlemleri ve tecrübelerine dayandırılacaktır. Bulguların sübjektif olarak değerlendirilebileceğinin ve kadınların homojen bir grup olarak ele alınamayacağının bilincinde olarak; durum tespiti yapmak, Türk planlama literatüründe bu konu üzerine düşünülmesini sağlamak ve daha kapsamlı araştırılmasına gereksinim duyulan konuları ortaya çıkarmak bildirinin asıl amacını oluşturmaktadır.

Bildiri, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde "kadın" ele alınmıştır. Ataerkil toplum düzeninde kendisine atfedilen görevler arasında sıkış(tırıl)mış kadın olgusuna değinildikten sonra, ikinci bölümde planlama sisteminin ve plancının bu mevcut yapının sürdürülmesinindeki rolünden bahsedilecektir. Üçüncü bölümde "mekan" kavramı feminist eleştiriyle yeniden değerlendirilirken, mekanda yaratılan ikilemler sonucunda kent kullanıcısı olan kadınların

yaşadıkları sorunlar ve hassasiyetler dördüncü bölümde incelenecektir. Sonuç bölümünde ise bildiride anlatılagelmiş olan teorik ve pratik örneklerin bir değerlendirmesi yapılarak önemli bulguların planlama meslek alanına yansıtılması gereği tartışılacaktır.

EN BÜYÜK AZINLIK[1]: TOPLUMUN "DİĞER" YARISI

Geçtiğimiz yüzyılda toplumsal çevrede yaşanan değişimler kendilerini en çok cinsiyet rollerinin farklılaşarak birbirinden ayrıldığı, sosyal, ekonomik ve fiziksel alanlardaki dönüşümlerde göstermiştir. Bu dönemde cinsiyetler arası görevler yeniden tanımlanmış, bu tanımlama yapılırken toplum, kadınları daha çok hane içinde yapılan etkinliklere iteleyerek, yaşam alanlarını yeniden tanımlamıştır. Özellikle erken-endüstri toplumlarında kadınların alanı, ev ve komşuluk birimi olarak şekillenmeye başlamış ve işleri üretim etkinliklerinden ayrılarak hane içi işler ve aile bakımı ile sınırlanmıştır (Mackeinze, 1989). Kadın-erkek arasındaki eşitsizlik kavgasında kadının konumu hep dezavantajlı olmuş, dışlanan, kenara itilen ve çoğu zaman ikinci sınıf vatandaş olarak algılanan "kadın" ataerkil toplumsal yapıdan kalma bir mirasla "azınlık" olarak görülmüştür. Bu durum, kentsel alanda da kadının bir azınlık olarak algılanmasına, dolayısıyla planların onun ihtiyaçlarına yönelik geliştirilmemesine sebep olmuştur.

Kentteki aktörler içerisinde kadınlar, kendilerinden beklenen toplumsal "görevleri" sebebiyle planlama disiplininin kapsadığı ekonomik, sosyal ve fiziksel alanlarda görülmez kılınmıştır. Bu iteleme, kadınları yaşadıkları çevrede bir çok karşıtlıkla yüz yüze bırakmaktadır. Çoğu için evleri aslında işyerleridir; ancak kentsel ekonomiye yansıyacak görülür/sayılır bir işleri de yoktur. Kamusal mekanlarda çalışabilen kadınlar için ise, durum daha farklı bir boyutta gözlenir; bu kadınların büyük bir kısmı üretim "görevlerini" üstlenirken, yeniden-üretim "sorumluluklarını" devredemez ve eş zamanlı olarak hane içi işler ve aile bakımını da yerine getirmeye çalışırlar.

Bugün, "çalışan" kadınların sayısı gün geçtikçe artmaktaysa da, kadınlar aile/ev içindeki yeniden-üretim rollerini sürdürmektedir. Kadınların günlük yaşamları, onları üretim (production) ve yeniden-üretim (re-production) sorumlulukları arasında bir denge kurmaya ve çoğu zaman ikisi arasında bir seçim yapmaya zorlamaktadır[2] (Oğuz ve Soyral, 2006). Kadınların planlama meslek

1 *Popüler feminist yazında kadınlardan "dünyanın %51'ini oluşturan en büyük azınlığı" olarak da bahsedilmektedir (Wiehl, 2007).*

2 *Burada belirtmek gerekir ki, Türk toplumundaki kadınların büyük bir bölümü, hane halkı maddi açıdan bir gereksinim duymadığı sürece çalışmamayı ve hane içi yeniden üretim sorumluluklarını yüklenmeyi tercih etmektedir. Ayrıca, kamusal mekanda çalışan kadınların büyük çoğunluğu evlilik veya çocuk sahibi gerekçesiyle işten ayrılmaktadır (İlkkaracan, 1998: 285-286).*

alanına en büyük katkıları, bu denge sorunsalından kaynaklanan "toplumsal mekan" ile ilgili kaygılarından doğmaktadır (Greed, 2000). Dolayısıyla, kadınları planlama sistemine dahil etmek, planlama mesleğinin gelişmesi açısından önemlidir. Bugün planlama literatüründe yer alan, yerel sorunlara dikkatin yoğunlaştırıldığı politik eylemler, kadınların planlama alanına müdahalesiyle başlamıştır. Mekan kullanıcısı olarak kadınlar, erkeklerle planlama meslek alanını meslektaş olarak da paylaşmaya başlamadan önce, mevcut planlama sisteminin kendi ihtiyaçlarını karşılama konusundaki yetersizliklerine karşı çoğunlukla mahalle ölçeğinde olmak üzere avam hareketler başlatmışlardır.

ATAERKİL PLANLAMA / PLANCI

Bireylerin dünya görüşü, aynı mekanı kullanan farklı insanların farklı deneyimlerini açıklayabilmedeki en önemli unsuru oluşturmaktadır. Gözden kaçırılan nokta, ideolojik ve sosyal mekan algılamalarının salt sınıf ve statü farklılıklarından oluşmadığı, toplumsal cinsiyetin de algılama farklılıklarında önemli bir faktör oluşturduğudur (Healey, 1992). Farklı hayat tarzları, kişisel bakış açıları, ırk, yaş, sağlık durumu, sınıf içi ve sınıflar arası alt-kültür bağları, bir bireyin kentsel deneyimini anlayabilmek ve dolayısıyla ona en uygun mekanı geliştirebilmek için göz önünde bulundurulması gereken etmenlerdir. Bu şekilde ele alındığında, planlamanın cinsiyet faktörünü göz önünde bulundurmadığı ve bir erkek-toplum için çözüm ürettiği iddia edilebilir.

Planlama, en basit şekliyle "gerçeklik yaratmak" (Greed, 1994:12) olarak ele alınmaktadır. Plancı, yarattığı bu gerçekliği bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde mekana empoze eder, ancak dikkatsiz ve hassasiyetsiz davranıldığında asıl "gerçek" ve ihtiyaçlar planlama sürecinde yok edilmeye mahkum bırakılabilir. Bu durumda da, plancının "dünya görüşü" devreye girer. Planlama politikasının doğasını ve kadının erkek-kentin içindeki yerini, plancının dünyaya olan bakış açısı etkileyecektir. Planlamanın inşa edilmiş çevreyi doğrudan etkilediği savından yola çıkarak, kentlerin ve şehirlerin erkek lehine çalışan cinsiyet-taraflı (gender-biased) doğası yüzünden salt plancıyı suçlamak, plancının sonsuz bir gücü olduğuna delalet eder (Greed, 1994:18). Oysa ki, plancılar da kentlerin ve şehirlerin gelişimi sürecinde görev alan birer aktördür. Kentlerin gelişiminde plancı kadar mekana ait olmayan/sosyal olan da etkilidir.

Katılımcı planlamanın önemi anlaşılmış olsa da, halen kamunun planlama sürecine katılımı gerektiği ölçüde sağlanamamaktadır. Plancılar ve yatırımcılar arasındaki iki taraflı gerilim sırasında, toplum bireylerine söz hakkı tanınsa dahi, bu, kendilerini yeterince ifade edebilecekleri bir ölçüye varmamaktadır. Dolayısıyla, kadınlara danışılmaksızın ve görüşleri alınmaksızın üretilen, sözde sosyal içerilikli kentsel yenileme projelerinin başarısızlıkları, eksik bir tabloya bakarak çözüm üretilmeye çalışılmasından ileri gelmektedir. Britanya'da

kentte yaşayan kadınların ve ataerkil sisteme karşı planlama önerileri geliştirmeye çalışan kadın plancuların mağduriyetinin ve seslerini duyuramama sorunlarının önüne geçmek için Women's Design Service, Women in Property, Women in Design and Construction[3] gibi sivil toplum kuruluşları ve meslek odaları kurulmuştur. Bu örgütler, yapılan projelerin eksik bakış açılarını eleştirerek, proje üretici ve geliştiricilerinin dikkatini eksik olan unsurlara çekmek ve gerektiğinde danışmanlık servisi vermek üzere görev yapmaktadırlar. Türkiye'de bu tip örgütlenmelerin olmayışı, henüz planlama alanında kadının hem plancı hem de planlanan taraf olarak sesini henüz duyuramadığının ve oluşturulan tabloların eksik olduğunun en önemli göstergesini oluşturmaktadır.

Mevcut durumda ise ataerkil sistem, mekan üzerinden yeniden-üretilmektedir. Mekan, ataerkil düşünce yapısının vücut bulduğu ve kadının erkek-egemen dünyadaki yerinin ikilemlerle pekiştirildiği bir işlev üstlenmiştir; fiziksel öğelerle kuvvetlendirilen kutsal/kutsal olmayan, temiz/kirli ve kamusal/özel arasındaki ayrım beraberinde profesyonel/kişisel, çoğunluk/azınlık, aynı/farklı, önemli/önemsiz, objektif/subjektif, ev/iş, üretim/tüketim, ekmek-kazanan/yuva-kuran, görünen/görünmeyen, meşru/gayri-meşru gibi pek çok ikilemi ve karşıtlığı da getirmektedir. Planlama ise, gerek pratikte gerek akademik çalışmalarda erkeği merkezine almış ve kadını "diğer"leştirmiştir (Haraway, 1989,1991). Dolayısıyla mekana yansıyan bu ikilemler dizisi kadının diğerleştirilmesi lehine işlemiş ve işlemektedir.

MEKANIN FEMİNİST ELEŞTİRİSİ

Planlama; mekanı, içinde yaşayan topluluklara daha iyi yaşam olanakları sunacak şekilde biçimlendirmeye kendini adamış kişilerin mesleğidir. Planlamanın ataerkil bir meslek alanı olduğu (Greed, 1994) konusundaki iddiaların temelinde, planlama mesleğinin doğası ve plancıların "kim için" plan yaptığı konusundaki varsayımlarının cins-yanlı (gendered) olduğu savı yatmaktadır. Bir mekanı, içinde yaşayan topluluğu "tamamıyla" tanımaksızın ve anlamaksızın, bu eksik tabloya bakarak çözüm üretmeye ve onlar için daha iyi hale getirmeye çalışmak, üretilen politikaların ve geliştirilen senaryoların plan üzerinde kalması ve toplumun tamamının üretilen planlarlardan yararlanamamasıyla sonuçlanmaktadır.

Günümüzde mekan-insan ilişkisine dair yapılan akademik ve profesyonel çalışmalarda, kadınların görülmez kılınmasının temelinde ataerkil toplum yapısından kaynaklanan ve pratiğe geçmiş bir dizi eksiklik yatar. Ekonomik, sos-

3 *Türkçe (sırasıyla): Kadın Tasarım Servisi, Emlak Sektöründe Kadınlar, İnşa ve Tasarım Sektöründe Kadınlar*

yal, kültürel ve mekansal analizler yapılırken geliştirilen kuramlar, yukarıda belirtilen toplumsal cinsiyet parametresini gözardı ederek, genelde erkeklerin deneyimlerinden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Toplumun kadınlara yüklediği görevler, bilimsel ve profesyonel çalışmalarda da aynen kabul görmüş ve kadının işi, ev ve yakın çevresindeki yeniden-üretim etkinlikleri olarak belirlenmiştir. Ancak yapılan çalışmalarda kadınların işgücüne artan katılımı ve toplumda değişmekte olan rolleri, ev dışında temizlik, çocuk bakımı gibi ücretli ev işçiliği yapan kadınların işlerinin enformel sektör içerisinde bulunması sebebiyle istatistiki olarak dikkate alınmaması (Alkan, 2005) ve eğitimli kadınların, tıp, mühendislik, hukuk gibi üst meslek gruplarındaki etkinliklerinde cinsiyetleri doğrultusunda değil mesleki kimlikleri doğrultusunda değerlendirilmesi (İlkkaracan, 1998) sonucu, gerektiği ölçüde çalışmalara ve dolayısıyla planlara yansıtılamamıştır. Öte yandan mekansal araştırma ve çözümlemelerde daha çok erkeğin egemen olduğu kamusal mekanlar dikkate alınırken, hane içi verilere dayanılarak yapılan araştırmalar, çoğunlukla "evin reisi" olan erkeğin verdiği bilgiler doğrultusunda derlenmiş (Alkan, 2005), kadının mevcudiyeti görülmezliğini sürdürmüştür.

Feminist görüşün en önemli savlarından birisi, kişisel olanın politik olduğudur. Kişisel ve mahrem alanla ilişkilendirilerek, meslek alanında kadının incelenmesinin, marjinal ya da sadece kadınları ilgilendiren ve kadın olgusuyla sınırlı olarak görülmemelidir; nitekim kadınla ilgili her konu kentsel toplumu temelden ilgilendirdiği gibi, kadını ve erkeği eşit derecede etkileyecek bulgulara ve sonuçlara varacaktır. Bu çalışmada kadınlar için nasıl plan yapılması gerektiğine dair öneriler geliştirilmemesinin sebebi de budur; önemli olan mekanı değiştirmek için mekan-ötesinin/sosyal olanın değiştirilmesi gereğinin farkındalığının yaratılmasıdır. (Foley, 1964:37).

1980lerde başlayan kentsel feminizm hareketleri, Roberts (1991), Little ve diğerleri (1988) gibi akademisyenlerin, kadınların kentteki dezavantajlı durumunu inceleyen çalışmalarıyla desteklenmeye başlandı. Kentsel sorunlara farklı çözümleme arayışları getirmeye çalışan bu çalışmalar, "sadece fiziksel mekan incelemelerinin değil, toplumsal ya da davranışsal mekan incelemelerinin de kadınları göz ardı ettiğinden yola çıkarak kadınların görülür kılınmasını" amaçlamıştır (Alkan, 2005). Feminizm ile planlama meslek alanının kesişmesi, kentteki aktörlerin çevre ile kurdukları ilişkilere yeni bir bakış açısı sunmakla beraber, toplumsal cinsiyetin çevresel/mekansal değişiminin bütünleyici bir parametresi olmuştur (Mackeinze, 1989).

Görünmeyen aktör olan kadınların erkek-kentlerde yaşamakta olduğu sorunlar ve kentin olanaksızlıkları, sadece kadınların günlük yaşamını paralize etmekle kalmaz; kadının yerel yönetime, eğitime, işgücüne ve toplumsal yaşama katılımını da engeller (Alkan, 2006). Geliştirilecek basit planlama çözümleriyle kolaylıkla hafifletilebilecek bu problemler, sorunların sebebi doğru kavranıp

üstüne gidilmediği için gün geçtikçe katmerlenerek artmaktadır. Kadınların mekanı erkeklerden daha farklı kullanıyor oldukları gerçeği incelendiğinde çarpıcı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Konut ve geniş çevresi olan mahalle, kadınların hayatında belirleyici bir role sahiptir. Alkan (2005), mekanın tasarımının kadının üzerindeki geleneksel yükünü mutlaklaştıran bir yanı olduğuna işaret etmektedir. Ankara'da gelir getirici işi olan her yedi kadından birinin çalışma mekanı ikamet ettikleri yer olan evdir; gelir getirici işle iştigal etmeyen ancak böyle bir işe sahip olmak isteyen her dört kadından biri ise çocuklarının bakımsız kalacağı endişesi ile bu isteğini gerçekleştir(e)memektedir (Alkan, 2005).

Özetle, ataerkil yapıya sahip olan toplum, bu yapıyı güçlendirecek mekanizmaları da doğru çalıştıramamaktadır. Kadının halen çocuk bakmak, evin bakımını üstlenmek gibi görevleri olduğu kabul edilip kadınların eve bağlılıkları meşru kılınsa dahi, bu bağlılık mekan tarafından desteklenmemekte, kadının isteklerine ve gereksinimlerine sekte vurulmaktadır. Üretilecek olan yerel politikalar, kadınların %42'sinin yaşam alanlarının halen ev ve yakın çevresi olduğu (Alkan, 2006) ya da bu çevreyi tercih ettikleri gerçeğini göz önünde bulundurduğunda, kadınların yaşam alanlarını ve yaşamlarını kolaylaştırıcı çok basit önlemler alınabilecektir.

Elbette neo-liberal feministler, bu yaklaşıma kadını yine ev ve çevresine bağımlı kılmakla eleştirecektir, ancak bu noktadan sonrası kadının kendi seçimidir. Kadın, üretim, yeniden-üretim ve sosyal görevlerinin kombinasyonunu yapmakta serbest olmalıdır,; kent ise çeşitli tercihlere olanak sağlayacak şekilde kurgulanmalıdır. Farklı feminist akımlar arasındaki en önemli ayrım da yine bu noktada ortaya çıkmaktadır; planlamanın gerçek amacının ataerkil toplum yapısını kabul edip kadınların bu sistemdeki yaşamlarını kolaylaştırıcı önlemler alması mı yoksa kadının konumunu güçlendirecek çözümler üreterek kadının tercih alanlarını genişletici çözümler üretmesi mi olduğu konusunda tartışmalar sürmektedir. Ancak planlamanın amacı konusundaki bu "seçim", devletin politik, siyasi ve ideolojik egemen görüşünün bir uzantısı olarak kendini göstermektedir.

Kadınları gözeterek üretilen politikalar cinsiyet-körü (gender-blind) ve cinsiyet-tarafsız (gender-neutral) olarak ikiye ayrılabilir. Cinsiyet-tarafsız politikalar kadınların dezavantajlı konumlarının iyileşmesi için her zaman yeterli olmamaktadır. Doğal olarak eşitsiz olan iki bireye eşit yasal haklar tanımak ya da mekanı her iki tarafın da cinsiyetlerinden doğan gereksinimlerini gözardı ederek tarafsızca plan ya da tasarım yapmak, ataerkil toplum yapısında hayat yarışına dezavantajlı olarak başlayan kadının bu konumunu sürdürmesini sağlamaktan ileriye gidememektedir.

> *" 'Herkese eşit kamu hizmeti' ... gibi kavramlara yaslanarak belirlenen politikalarla uygulamalar kimi zaman niyet edilmeyen sonuçlara yol açar. Böyle bir perspektif toplumsal eşitsizlikleri besleyip varolan ayrımları derinleştirebilir, herkesin kamu hizmetlerinden yeterince yararlanabilmesinin önünü kesebilir" (Alkan, 2006:20).*

Dolayısıyla, cinsiyet-körü olan ve kadınların gereksinimlerini tamamen görmezden gelen kentsel politikaların telafisi her zaman ve her koşulda cinsiyet-tarafsız politikalarla sağlanamamaktadır (Keeble, 1969). Politika üreticileri ve plancılar, toplumdaki bu iki farklı grubun eşitsiz konumlarını dikkate alarak, olumlu ayrımcılık[4] (positive discrimination) uygulamaları geliştirmelidirler. Ancak bunu yaparken dikkat edilmesi gereken kadınların dezavantajlı konumunu iyileştirmeye çalışırken erkekleri dezavantajlı konuma getirmemektir.

KENTTE KADIN

Erkek-egemen ya da cinsiyet-tarafsız bir planlama sistemi, kentin farklı ihtiyaçları olan sakinlerine kullanışı zor ya da kullanışsız çözümler sunmakta ve toplumda varolan sosyal görev ayrımlarını pekiştirmektedir. Fonksiyonel ayrıştırma (zoning) ile kamusal ve özel aktivite alanlarının birbirlerinden katı bir şekilde ayrımı, kadınlar için, mekanın erkek kullanıcılarına olduğu kadar sistematik bir çözüm geliştirememektedir.

Cinsiyet-körü kentlerin kadın kullanıcıların karşısına çıkardığı sorunların ölçekleri, kişiden kişiye değişim gösterebildiği gibi, sınıflar arası da farklılık göstermektedir. Kentin olumsuzluklarına en çok maruz kalanlar, düşük gelirli, düşük eğitimli kadınlardır. Eğitimli, ekonomik açıdan güçlü olan kadınlar ise, kentin sorunlarına karşı servis satın alarak çözümler üretebilmekte ve birçoğu mevcut durumu kabullenmektedir. Oysa, gerekli olan, sisteme plancının empati gücünü de ekleyebilmektir. Kadınlar, mekan kullanıcılarının ihtiyaçlarına kulak vererek, çoğu zaman, basit ve küçük değişikliklerle büyük sorunların önlenebileceğini ortaya koymuşlar ve "aşağıdan yukarıya" planlama yönteminin savunucusu olmuşlardır.

Bugün, Türk kent planlaması yazınında kadınların mekanı kullanımları ve mekanda karşılaştıkları sorunlara dair fazla çalışma bulunmamaktadır. Alkan'ın (2005), Ankara'da yaşayan kadınların mekansal deneyimlerini araştırdığı kapsamlı çalışmasının en çarpıcı bulgularından birisi, kadınların neredeyse yarısının yaşam çevresinin ev ve mahalle olduğu[5], dışarı çıkan her üç kadından birinin, dışarı çıkış amacının hane içi işlerin idamesi ve her dört kadından bi-

4 *Pozitif ayrımcılık*

5 *Kadınların %42'si "komşu ziyareti ve kapı önüne çıkma" dışında haftada bir veya daha az dışarı çıkmaktadırlar (Alkan, 2005: 113).*

rinin de yakın akraba ve aile ziyareti olduğudur. Bu durum planlamanın odak noktası olan kamusal alanların, erkek-baskın olduğu öngörüsüyle örtüşürken, kadınların yaşam alanlarının toplumun onlara yüklediği görev ve sorumluluklar doğrultusunda sınırlandırıldığının da bir göstergesidir. Toplum, o kadar "erkek"leştirilmiştir ki, kadının "erkekçe" olmayan bu "eve ve mahalleye olan bağlılığı" da kimi zaman bir hastalık olarak algılanmakta, sorunun kökeninin ataerkil planlama ve toplumsal yapı olduğu unutulmaktadır. Ussher (1991) kadının kent içindeki düşük hareketliliğinin, kadının kendi hatası olarak görüldüğünü ve bunun mekan-yapısal bir sorun olduğunun bilincine varılamadığını belirtmektedir. Kadının mekanı kullanmaya dair korkusu ya da ulaşım araçlarını kullanmaktaki haklı çekincesi, agorafobi hatta bazen şizofreni[6] gibi tanılarla ilişkilendirilmektedir.

Ulaşım politikaları, bölgelere ayrılmış kentlerde, genelde erkek "ekmek-kazanan" tarafından yapıldığı farzedilen iş ve ev arasındaki yolculuğun en hızlı, en güvenli ve en rahat şekilde geçirilmesine yönelik tasarlanmaktadır. Oysa pek çok çalışan kadın, ev ve iş arasındaki seyahatine alışveriş, çocukların okulu vs. gibi ara duraklar eklemektedir. Erkeklerin ev-iş arası yolculuğu mevcut sistemde daha baskın olduğu için, oldukları yerde durduğu ve konut alanından pek dışarı çıkmadığı varsayılan kadınların yolculukları ile ilgili gereksinimleri görünmez hale gelmekte ya da görülse dahi önemsiz olarak adledilmektedir. Buna karşın, Jane Jacobs (1961) gibi planlama mesleğine büyük katkısı olan kadınlar, karma kullanımın (mixed-use) önemini ortaya koymuş, ayrı bölgelerde geliştirilmeye çalışılan kamusal ve özel mekan aktivitelerinin kenti, kadınlar için kullanışsız hale getirdiğini savunmuşlardır. Bu tip kadınların dezavantajlı konumuna dair basit empatileri ancak kadınlar kurabilmiş ve erkek-egemen planlama sisteminde farklı ölçeklerde değişikliklerin savunucusu yine öncelikle plancı ya da kent kullanıcısı olan kadınlar olmuştur.

Alkan'ın bulgularına göre her on kadından dokuzu kentte ulaşım-dolaşım aktivitelerini toplu taşım araçları ile ve/veya yaya olarak gerçekleştirmektedir. Bu, kentsel mekanda karşılaşılan problemlerle, kadınların daha çok yüzyüze gelme ihitmalinin olduğunu gösterir. Nitekim, ülkemizde kadınlar kent mekanında karşılaştıkları sıkıntı ve tehditleri en çok kent içi dolaşımları sırasında yaşamaktadır. Toplu taşım araçlarını kullanan kadınların karşılaştıkları en büyük sorun araçların kalabalığı olurken, bu durumun kadınlar tarafından bir tehdit olarak da algılandığı gözden kaçırılmamalıdır. Yaya ulaşımı, kimi kadınlar için maddi problemler sebebiyle tek ulaşım biçimi olarak tercih edilse de, genelde kent içi dolaşımda toplu taşımanın tamamlayıcısıdır. Bu alanda kadınların karşılaştığı sorunlar, kent içinde hem fiziksel hareketle hem de güvenlikle ilgili problemlerdir. Yine Alkan'ın (2005) çalışmasında, bu alanda karşılaşılan

6 *Gerçeği hayalden ayıramama durumu*

en büyük problemler sırasıyla; kaldırımların arabalarca işgali sonucu sokakta rahat yürüyememe, kaldırım yüksekliklerinin bir standardı olmaması yüzünden doğan sıkıntılar, çoğu zaman yarardan çok zarara sebep olan kaldırım ve yol yapım çalışmaları ile eksik kentsel aydınlatma olarak belirtilmiştir. Bu sorunlar bebek puseti ya da alışveriş arabası taşımak durumunda olan, küçük çocuklarıyla dışarı çıkan ya da yüksek topuklu ayakkabı giyme tercihinde bulunmuş bir çok kadının kent içinde hemen her gün karşılaştığı sorunlardır. Ayrıca kentsel ışıklandırma problemi, kadınlar için güvenlik olgusunu ön plana çıkarmaktadır; karanlık sokaklardan geç(e)memek, hava kararmadan eve dönmek[7] kadınların güvenlikleri konusunda yaşadıkları/hissettikleri tehditlere karşı aldıkları önlemlerden sadece birkaçıdır.

Kadınların kent pratiklerine ve bu alanda karşılaştıkları sorunların temeline bakıldığında, mekan kullanıcısı olan herhangi bir bireyin aynı problemleri tecrübe ettiğini kabul etmekle beraber, kadınların bu kullanıcılar içinde daha dezavantajlı olduklarını vurgulamak gerekmektedir. Kadınların kent içindeki hareketleri ile kamusal mekan tecrübeleri, kent plancılarının ve politika üreticilerinin gözardı etmemesi gereken olgulardır. Kadınlar, bu sorunlarla başa çıkabilmek ve toplumsal üretim ve tüketim gibi pek çok aktiviteye katılabilmek için bütün kentsel hizmetlerin olabildiğince yerelleştirildiği bir yapıya ihtiyaç duymaktadırlar. Dolayısıyla, plancılar ve/veya politika üreticilerinin, kamusal alanda mekansal düzenleme kararları alırken, alışılageldiği üzere kentteki tüm mekan kullanıcılarına yönelik yapılan genel, cinsiyet-körü yaklaşımları bir kenara bırakıp, kadınların yaşadığı dezavantajları da göz önünde bulunduran çalışmalar yapması gerekmektedir.

SONUÇ

Günümüzde "kadın" konusu artık üzerinde rahatlıkla tez yazılabilen, konuşulabilen ve tartışılabilen bir alan haline geldiği gibi, Avrupa planlama disiplinlerinde ders olarak da okutulmaktadır. Yine de halen "kadın", akademide erkek-egemen görüş tarafından "marjinal" karşılanır korkusuyla tereddüt edilen bir çalışma alanını oluşturmaktakdır. Bu nedenle, planlama mesleğinin kadını dezavantajlı konuma iten zaaflarının sadece kadını ilgilendirmeyen kusurlar olduğunun gösterilmesi, kadının toplumun diğer yarısını oluşturan erkek gibi ihtiyaçları olduğu ve bu ihtiyaçların erkek-toplumun ihtiyaçlarından farklı olduğunun ortaya konmasının, bundan sonra yapılacak çalışmalar için bir ön hazırlık olması açısından önemli olduğuna inanıyoruz.

Alkan'ın (2005: 123) kent içindeki ulaşım-dolaşım açısından problemleri saptamaya yönelik kadınlarla yaptığı görüşmelerde belirttiği önemli bir nokta

7 *Her üç kadından biri hava kararmadan eve dönmek istemektedir (Alkan 2005: 127).*

da, görüşülen kadınların sadece kentte karşılaştıkları sorunları dile getirmekle kalmayıp mekan kullanımına yönelik pratik çözüm önerileri de geliştirmiş olmalarıdır. Plancı sıfatı taşımasalar dahi, mekana değişik bağlarla bağlı olan kadın, erkeklerden daha çok benimsediği mekanın iyileştirilmesi için yaptığı gözlemler ve edindiği tecrübelerle pek çok çözüm üretebilmektedir. Önemli olan, kadınların bu çözüm önerilerini gerekli mercilere duyurabilmeleri, bu mercilerin de bu sese kulak vermeye gönüllü olmasıdır.

Kentin her aktörü için geçerli olan örgütlülük, bu durumda da önemini arz etmektedir. Kadınların mekana dair ihtiyaçlarını ve sorunlarını dile getirebilmeleri için örgütlü bir çalışma yapmaları, çözüm önerilerini geliştirebilecekleri ve sorunlarını tartışabilecekleri platformları oluşturabilmeleri gerekmektedir. Planlama konusunda bu konuda hassasiyet kazanmaya başlayan bazı ülkelerde, bu tip kadın planlama örgütlenmeleri oluşmuştur, ancak yine de yeterince güç kazanamamışlardır. Bu örgütlerin güçlenmesi, bu örgütlerle birlikte çalışma yapacak olan plancı ve yönetim birimlerinin elindedir.

Planlama, kısıtlı olan kentsel mekanın en iyi ve en verimli şekilde kullanımını sağlamayı amaçlar; ancak kentsel mekana dair bir fedakarlık yapılması gerektiğinde bu fedakarlığı yapmak zorunda bırakılan taraf kadınlar olmuştur (Greed, 1994:58). Erkek-egemen bir ekolden gelmelerine rağmen kadın hassasiyetine sahip oldukları için farklı çözüm önerileri getiren kadın plancılar/planlama öncüleri (Octavia Hill, Jane Jacobs, vb.) ve 1980lerde başlayan kentsel feminizm hareketi, kadının mağduriyetinin azaltılmasına yönelik çözüm önerileri getirmiştir. Üretilen bu çözümler, hiçbir zaman salt kadınları gözeten çözümler olmamıştır; kişisel olan herşeyin politik olduğu gibi kadını ilgilendiren herşey toplumu ilgilendirmektedir.

Bu bildiride, mevcut erkek-egemen planlama yaklaşımının ve meslek sınırlarının cinsiyet-tarafsız olarak ele alınmaya çalışılmasının, cinsiyet-taraflı bir yaklaşım kadar sorunlu olduğu, kenti kullanan kadınların özel hassasiyet ve gereksinimlerinin bulunduğu ve bu özel hassasiyetleri sayesinde kadınların gerek plancı gerek kent kullanıcısı olarak planlama meslek alanına sosyal girdiler sağlayan öncü aktörler olduğu/olma potansiyeli taşıdığı tartışılmış; meslek alanı içinde ve mekana dair avam hareketlerde yeni yaklaşımların geliştirilmesini sağlamaları sebebiyle planlama mesleğine katkılarının önemi ortaya konmaya çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

Alkan, Ayten (2005) Yerel Yönetimler ve Cinsiyet: Kadınların Kentte Görünmez Varlığı Ankara: Dipnot Yayınları

Alkan, Ayten (2006) Belediye Kadınlara da Hizmet Eder!... Kadın Dostu Belediye Hizmetleri: Neden, Nasıl? Ankara: KA-DER

Foley, Donald (1964) "*An Approach to Urban Metropolitan Structure*" in Explorations into Urban Structure Melvin Webber, John Dyckman, Donald Foley, Albert Guttenberg, William Wheaton ve Catherina Bauer Wurster Philedelphia: University of Philedelphia Press

Greed, Clara H. (1994) Women and Planning: Creating Gendered Realities Londra: Routledge

Greed, Clara H. (2000) Introducing Planning New Brunswick, NJ: Athlone Press

Haraway, Donna (1989) Primate Visions: Gender, Race and Nature in the World of Modern Science New York and London: Routledge

Haraway,Donna (1991) Simians, Cybogs, and Women: The Reinvention of Nature Londra: Free Association Books

Jacobs, Jane (1961) The Death and Life of Great American Cities New York: Random House

İlkkaracan, İpek (1998) "*Kentli Kadınlar ve Çalışma Yaşamı*" 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler İstanbul: Tarih Vakı Yayınları

Little, Jo; Peake, Linda; ve Pat Richardson (1988) Women and Cities, Gender and the Urban Environment Londra: Macmillan

MacKenzie, Suzanne (2002) "*Kentte Kadınlar*" 20. Yüzyıl Kenti Ankara: İmge Kitabevi

Moser, Caroline; Peake, Linda (1987) Women, Human Settlements, and Housing Londra: Tavistock

Oğuz, Melis; Soyral, Berrak (2006) Pink Collars' Conflicting Roles: Family versus Work Work and Organization dersi için hazırlanmış, yayınlanmamış dönem ödevi, Sosyoloji Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Reeves, Dory; Pattsi, Petrie (2005) Women in the Planning Profession: Making the Built Environment Better IWPR bildirisi

Roberts, Marion (1991) Living in a Man-made World: Gender Assumption in Modern Housing Design Londra: Routledge

Ussher, Jane (1991) Women's Madness: Misogyny or Mental Illness Lewes: Harvester

Wiehl, Lis (2007) The 51% Minority: How Women Still Are Not Equal and What You Can Do About It ABD: Ballantine Books

7. OTURUM
KAMU SEKTÖRÜ VE PLANLAMA ALANI

OTURUM BAŞKANI: NEVZAT CAN

AHMET AVŞAR ŞİMŞEK
Şehir Plancısı, İller Bankası

ERTUĞRUL ALPARMAN
Şehir Plancısı, Çevre ve Orman Bakanlığı

MEHMET GÜRKAN
Şehir Plancısı, Kültür ve Turizm Bakanlığı

BURAK ÖZTÜRK
Şehir Plancısı, Antalya Büyükşehir Belediyesi

KAMUSAL PLANLAMA DENEYİMİ İÇİNDE İLLER BANKASI'NIN YERİ

AHMET AVŞAR ŞİMŞEK

(Y.Şehir Plancısı, İller Bankası Genel Müdürlüğü)

İller Bankası, 9.000.000.000 YTL sermayesi ile, bütün işlemlerinde kuruluş kanunu ve özel hukuk hükümlerine tabi olarak, ticari esaslara göre faaliyet göstermek üzere kurulmuş, tüzel kişiliği haiz özel bütçeli bir kuruluştur. Kuruluş amacı ve işlevi yerel yönetimlere teknik ve maddi konularda yardım etmektir.

Bu bildiride İller Bankası ana hatları ile ele alınacaktır. Geçmişten bugüne kadar yaptıkları ile mesleğimiz açısından önemi değerlendirilmeye çalışılacaktır.

TARİHÇE

Cumhuriyetin kurulmasından sonra, ülkemizin yerel yönetimler alanında gereksinim duyulan finansmanını ve eşgüdümünü sağlamak üzere 11 Haziran 1933 tarihinde 2301 sayılı kanunla "Belediyeler Bankası" kurulmuştur. Belediyeler Bankası, kentsel planlama ve altyapı yatırımları için gerekli finansmanı, belediye kaynaklarını yeniden dağıtarak daha etkili bir biçimde kullanmak amacıyla kurulmuştur 1935 yılında 1580 sayılı Belediye Kanuna Ek Madde eklenerek yerel yönetimlerin yatırımlarının planlanması ve projelendirilmesine yardımcı olmak üzere "İmar Heyeti" kurulmuştur. Bu tarihten sonra, Belediyeler Bankası ve İmar heyeti planlama görevini de yürütmeye başlamıştır. Belediyeler Bankası ve İmar Heyeti'nin İl Özel İdareleri ile Köyleri kapsamaması, kentlerimizde nüfusun hızla artması, yerel yönetimlerin alt yapı hizmetleri ile finansmana olan gereksinimleri dikkate alınarak, 1945 yılında 4759 sayılı kanun ile "İller Bankası" kurulmuştur. İller Bankası'nın kuruluş amacı Belediyeler Bankası'nın kuruluş amacından farklıdır. Belediyeler Bankası belediyelere kredi sağlamak amacıyla kurulmuş ve salt mali kaynak sağlayıcı yapıya sahipken, İller Bankası imar işleri ile uğraşmak amacıyla kurulmuş ve yatırımcılık yapısı ile donatılmıştır. Kanunun 1. maddesi "İl özel idareleriyle belediye ve köy idarelerinin ve bu idarelerin kuracakları birliklerle adı geçen idarelere bağlı tüzel kişiliğe haiz olan veya olmayan veya katma bütçeli idare

ve kurumların imar işleriyle ilgili konularla uğraşmak ve bütün işlemlerinde özel hukuk hükümleriyle bu kanuna bağlı olmak üzere İller Bankası adıyla tüzel kişiliğe haiz bir banka kurulmuştur" demektedir.

İller Bankası'nın kuruluş amacı ve gelişmesini anlatırken öncelikle bu iki kurum hakkında bilgi verilmesinde fayda vardır.

Bir Belediyeler Bankası kurulacağı hükmü taşıyan Belediye Kanunu'nun kabul edildiği 1930 yılında, ulusal bankaların ülke ekonomisindeki rolü çok sınırlı ve zayıftır. Hem ulusal bankaların içinde bulunduğu durum, hem de devlet kaynaklarının doğrudan büyük sanayi yatırımlarına yönlendirme zorunluluğu, belediyelerin gelirlerinin dengeli bir biçimde kullanılmasını gündeme getirmiştir. Belediyelerin cari gelirleri ile genel bütçeden gelirleri merkezi bir kuruluş olan Belediyeler Bankası'nda toplanmış, burada kredilendirme yoluyla belediyeler arasında yeniden paylaşılmıştır.

Belediyeler Bankası'nda sermaye tamamen belediyelerin katılma paylarından oluşmaktadır. Belediyeler Bankası, bir Belediyeler ortaklığı yapısıdır ve belediyelere hizmet vermekle yükümlüdür.

Bankanın kuruluşundan iki yıl sonra da, 7 Haziran 1935 tarihinde, 14.4.1930 gün ve 1580 sayılı Belediye Kanununa ek olarak çıkarılan 2763 sayılı Kanunla Belediye Kanunu, tatbik edilen ve nüfusu 10.000'den yukarıda olan yerlerin harita ve müstakbel imar planlarını, içme suları ile spor alanları ve lağım işlerini, 2490 sayılı Arıtma, Eksiltme ve İhale Kanunu hükümleri çerçevesinde yaptırmaya "Dâhiliye Vekâleti mezundur" denilmiş ve bu görev de Bankaya verilmiştir. Yine aynı kanunda adı geçen işler için program yapmak, uygulama yönetimini belirtmek amacıyla, Dâhiliye Vekilinin başkanlığında ilgili Bakanlık temsilcileri ve Belediyeler Bankası Genel Müdürlüğünden oluşan "Belediyeler İmar Heyeti" kurulmuştur. Asgari nüfus koşulu 10.000 olarak belirlenmiş olmasına rağmen, bütçe durumu uygun daha az nüfusa sahip beldelerin de imar heyetinin uygun görüşü ile aynı kanundan yararlanılabileceği öngörülmüştür.

Belediyeler İmar Heyetinin başlıca iki kuruluş nedeni vardır. Bunlardan biri bir yandan belediyelerin kendi başlarına kentsel yatırımlara giremeyeceği gerçeği, diğeri de özel sektörün belediyelere iş yapma konusunda isteksizliğidir.

İller Bankası böyle bir yapı üzerine ikisini de birleştirecek şekilde kurulmuştur. Banka halen 16'sı Büyükşehir su ve kanalizasyon idaresi olmak üzere 3225 Belediye, 81 İl Özel İdaresi ve 2 adet İlçe Özel İdaresi olmak üzere 3324 yerel yönetim birimine hizmet vermektedir.

BANKANIN GÖREVLERİ VE ORGANİZASYON ŞEMASI

Banka'nın görevlerini kısaca beş ana grupta toplamak olanaklıdır. Bunlar:

- Yerel yönetimlere kentsel planlama ve altyapı yatırımı için kredi sağlamak;
- Yerel yönetimlerin kentsel planlama ve altyapı yatırımlarını üstlenerek yapmak ya da yaptırmak;
- Yerel yönetimlere bu iş için gerekli araç ve malzemeyi sağlamak;
- Yerel yönetimlerin taşınır ve taşınmazlarını sigorta ettirmek;
- Tüzüğünde izin verilecek Banka işlerini yapmaktır.

Banka yapısı merkez ve taşra olmak üzere ikiye ayrılmaktadır ve yukarıda özetlenen görevlerini aşağıda yer alan birimleri ile yerine getirmektedir.

Merkez Teşkilatı	**Taşra Teşkilatı**
Ana Hizmet Birimleri	18 Bölge Müdürlüğü
İkrazlar ve Bankacılık Dairesi	1. (İstanbul) Bölge
Harita Dairesi	2. (Bursa) Bölge
İmar Planlama Dairesi	3. (İzmir) Bölge
İçmesuyu Dairesi	4. (Eskişehir) Bölge
Kanalizasyon Dairesi	5. (Antalya) Bölge
Yapı Dairesi	6. (Konya) Bölge
Makine ve Sondaj Dairesi	7. (Ankara) Bölge
Malzeme Dairesi	8. (Adana) Bölge
Etüt Plan ve Yol Dairesi	9. (Kayseri) Bölge
Danışma ve Denetim Birimleri	10. (Gaziantep) Bölge
Teftiş Kurulu Başkanlığı	11.(Diyarbakır) Bölge
Hukuk Müşavirliği	12. (Elazığ) Bölge
A.P.K Dairesi	13. (Van) Bölge
Teknik Danışma Kurulu	14. (Erzurum) Bölge
Yardımcı Hizmet Birimleri	15. (Sivas) Bölge
Personel ve Eğitim Dairesi	16. (Samsun) Bölge
Muhasebe ve Mali İşler Dairesi	17. (Trabzon) Bölge
Bilgi İşlem Dairesi	18. (Kastamonu) Bölge
İdari İşler Dairesi	
Savunma Uzmanlığı	
Baştabiplik	

PERSONEL YAPISI VE DURUMU

Personel; idari, teknik ve işçi olmak üzere sınıf olarak üçe ayrılmaktadır. İdari personel, Bankanın kendi personeline hizmet vermek için istihdam edilmektedir. Teknik personel Bankanın yerel yönetim kuruluşlarına hizmet vermede çalışan personeldir. İşçi sınıfında çalışan personelin bir bölümü kadrolu, bir bölümü de geçiçi işçi statüsünde yer almaktadır. Kadrolu işçi sayısı oldukça azalmakta olup, çoğu emekliliği haketmiş, görev süreleri 20 yılın üzerinde olan personeldir. Geçiçi işçi statüsünde alınan personel ise daha çok Devlet Personel Sınavları yerine Bakanlık ve Banka Yönetiminin takdiri ile atanan personeldir. Bunların içinde teknik eleman sayısı da oldukça yüksektir. Kadro olarak işçi gözükmelerine rağmen, Bankanın vermekte olduğu teknik hizmetlerde yer almaktadırlar.

Bankanın 2006 yılına ait personel bilgileri, kadro yapısı ve çalıştıkları yer açısından aşağıdaki tabloda verilmektedir.

YILLAR	SEKTÖR	idari personel	teknik personel	işçi	Toplam
2006	merkez	668	442	321	1431
	bölge	792	770	357	1919
	toplam	1460	1212	678	3350

İMAR PLANLAMA DAİRESİ BAŞKANLIĞI VE TARİHÇE

İller Bankası bünyesinde imar planı faaliyetleri ana hizmet birimleri içinde yer alan İmar Planlama Dairesi ve taşra teşkilatında yer alan İstanbul ve İzmir Bölge Müdürlüklerinde yer alan planlama şubeleri eli ile yürütülmektedir.

Banka Kuruluş Kanununun ilk maddesinde; İller Bankasının öncelikle Belediye, İl Özel İdare ve Köy İdarelerinin imar işlerini çözmek amacıyla kurulduğu belirtilmektedir.

Plan araştırma çalışmaları, önceleri, 3.8.1936 tarihinde çıkarılan "Şehirlerin İmar Planlarının Tanzimi İşlerine Ait Umumi Talimatname" isimli yönetmelik uyarınca yürütülmüştür. Buna göre, araştırma olarak, yöresinde oluşturulan bir imar komisyonu mazeretiyle doldurulan bir çeşit sorgu cetveli ile, ayrıca arazi kullanışına benzer bir belgenin Belediyesince hazırlanıp Bankaya gönderilmesi ve bunların İmar ve İskan Bakanlığınca onaylanması ile plan çalışmalarına geçilebiliyordu. İmar planları uzun süre bu araştırma yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır.

"Belediyeler Bankası"nın "İller Bankası"na dönüştürülmesinden sonra "Belediyeler İmar Heyetinin görevleri de Bankaya devredilmiştir. Bu tarihten sonra

ülkedeki gelişmelere paralel olarak Bankanın teknik hizmetleri daha da hız kazanmıştır.

13 Haziran 1947 günü kabul edilen 5116 sayılı Kanunla bir fon kurularak "İller Bankası"nın, nüfusu 50.000'den az beldelerin; su, elektrik, mezbaha, harita alımı ve imar planı yapımı işlerinde bu fonun kullanılması esası kabul edilmiştir. Genellikle ilk kez yapılan imar planlarının bu fondan hibe şeklinde karşılanması, özellikle küçük belediyelerin imar planı yaptırma eğilimlerini hızlandırmıştır. Ancak, Banka yoğun olarak plan yapma ve yaptırma işine, 1949'dan sonra başlamıştır. Daha önceki 3-4 yılın genelde hazırlık dönemi ve harita çalışmaları ile geçtiği düşünülebilir. 1949 yılından itibaren Bankaca hazırlanan ve değişik tarihlerde günün koşullarına göre revize edilen "Şehir ve Kasabaların İmar Planlarının Düzenlenmesine Ait Teknik Şartlaşmalar"la plan elde etme esasları belirlenmiştir.Bu teknik şartname 1985 yılında yürürlüğe giren 3194 sayılı İmar Kanunu ile bütün imar planı yaptırılan kurumların uyması gereken şartname olarak kabul edilmiştir.

50'li yıllarda, özellikle büyük şehirlerimizde yaşanan kentleşmeyle birlikte artan sorunlar karşısında, Banka büyük kentlerin plan sorunlarını, uluslararası yarışmalarla çözmeye çalışmıştır. 50'li yıllarda İzmir, İstanbul ve Ankara için uluslararası yarışmalar açılmış ve böylece şehircilik pratiğimizde oldukça önemli girişimler başlatılmıştır.

1956 yılında, 1933 yılından beri yürürlükte bulunan Yapı ve Yollar Kanununun ülke koşulları için artık yetersiz kaldığı görülerek, 6785 sayılı İmar Kanunu yürürlüğe konmuştur. Bununla yaklaşık 30 yıl boyunca planlama ve imar konularını yönlendirecek önemli bir mevzuat oluşturulmuştur.

1958 yılında da 7116 sayılı yasayla, ülkemizde "bölge, şehir, kasaba ve köylerin planlanması, mesken politikası ve yapı malzemesi, iskân ve afetlerle ilgili çalışmaları yürütmek üzere" görevlendirilen İmar ve İskân Bakanlığı kurularak, imar planlarını onaylama yetkisi de bu Bakanlığa verilmiştir. 1969 yılında "İmar ve Yol İstikamet Planlarının Tanzim Tarzları ile Teknik Şartlaşma ve Bu İşleri Yapacaklarda Aranacak Ehliyete Dair Yönetmelik" ile formüle edilmiştir.

Belediyeler İmar Planlama Müdürlüğünün kurulması ile emaneten plan yapımı ağırlık kazanmıştır. 1958-1962 yılları arasında ele alınan planların çoğunluğu Bankaca hazırlanırken, yalnızca 2 adet plan ihale edilmiştir. Ancak teknik eleman sayısına oranla, işlerin artması sonucu 1962 yılından sonra ihale yöntemi ile plan yapımı önem kazanmaya başlamıştır.

1960'lardan sonra, Banka; kasaba ve şehirlerin imar planlarını, sınırlı bilgi veren İmar Komisyon Raporlarını yeterli görmeyerek, kentin fiziki, demografik, sosyoekonomik verilerine dayalı planlama kararlarına göre şekillenerek daha

çağdaş düzeylere gelmesini sağlamıştır. Bu arada, büyük kentlerin planlarını yarışmaya çıkarırken hazırlanan ön çalışmalar, kitaplar halinde düzenlenmiş ve planlama tarihinin o kesitinde de Banka yaptığı çalışmalarla öncülük etmiştir. Bir başka deyişle 1960'ların ikinci yarısında, planlama literatüründe temel olguların birisi de imar planı yarışmaları olmuştur.

1964 yılında Konya yarışması ile başlayıp 1973'e kadar toplam 9 adet kent bütünü yarışması açılmıştır. (Adana, Erzurum, Trabzon, Sivas, Zonguldak, Gaziantep, İzmit, Karabük, Safranbolu, Konya)

Gaziantep ve İzmit Çalışmaları, batı ile eş zamanlı olarak kantitatif planlama tekniklerinin bizde uygulanmasında öncülük etmiştir. Yine Gaziantep ve Zonguldak yarışmaları yerinde planlama büroları kurulması amacıyla yürütülmüştür. Diğer yandan Zonguldak bölgesinin özelliğinden dolayı Zonguldak, Çatalağzı, Kozlu, Kilimli Belediyelerinin örgütlenmeleri sağlanarak planlamanın bir bütünsellik içinde ele alınması gereği ortaya konmuştur.

Daha sonraki dönemlerde kentsel tasarım ağırlıklı proje yarışmaları da düzenlenmiştir. (Mersin sahil bandı, Edirne Selimiye çevresi, Akşehir Nasrettin Hoca, İzmit Kıyı Kesimi, Eskişehir Fuar Alanı, Gaziantep 100. Yıl Atatürk Kültür Parkı gibi)

Danışma ve Denetleme Kurulları oluşturularak, kurumlar arası eşgüdüm, hızlı karar verme mekanizması kurulmuştur. (Banka – Bakanlık - Belediye bütünleşmesi, Gebze, Tuzla, Darıca, Kahramanmaraş, Edirne, Aydın, Denizli, Eskişehir, Aydın vb. planları gibi)

1985 yılında 6785 sayılı imar kanunu 3194 ile değiştirilirken özünde yapılan temel değişiklik, plan onaylama yetkilerinin merkezi yönetimden yerel yönetimlere kaydırılmasıdır. (Belediyelere ve Valiliklere) Bu yeni kanunda planların düzenlenmesine ilişkin Teknik Şartlaşma İller Bankasınca düzenlenmiştir.

Yetkilerin Bakanlıktan Belediyelere kaydırılması ile, Bankaca yürütülen imar planı işlerinin sayısında, sanılanın aksine bir azalma olmamış, hizmetler aynı hızla sürdürülmüştür. Özellikle finansman ve teknik eleman olarak yetersiz olan daha küçük ölçekli beldeler, planlarını hazırlama görevini Bankaya vermeye devam etmişlerdir. Örneğin, 1980-1989 döneminde 10 yıl içinde 1294 Belediyeye İmar Planı hizmeti götürülmüşken, bu rakam 1990-1999 döneminde 1535 adet olarak gerçekleşmiştir.

Bankamızın ilk müdürlüklerinden olan Şehircilik Müdürlüğü'nün yanı sıra artan kentleşme sorunlarının çözümü için, 1958 yılında yürürlüğe giren 6785 sayılı İmar Kanunu ile artan gereksinimlere cevap vermek üzere Belediyeler İmar Planlama Müdürlüğü kurulmuştur. Bu iki müdürlük 1970 yılında çıkarılan Personel Kanunu gereği bir Daire Başkanlığı bünyesinde birleştirilerek

İmar Planlama Dairesi haline getirilmiştir.

İmar Planlama Dairesi, Belediyeler ve tüm yerel yönetimlerin şehircilik ve imarla ilgili her türlü sorunları ile ilgilenmekte olup, talep halinde yerel yönetimlere her türlü yardımı yapmaktadır. Yerel yönetimlerin Bankaya vermiş olduğu yetkiye dayanılarak İmar Planları:

- Banka uzmanları tarafından emaneten,
- Yeterli karne grubuna sahip şehir plancıları ve mimarlara ihale suretiyle,
- Yarışma suretiyle

yapılmakta veya yaptırılmaktadır.

Aşağıdaki tabloda İmar Planlama Dairesi'nin organizasyon şeması yer almaktadır.

Daire Başkanı
4 Başkan Yardımcısı
İhale İşler
Emanet İşler
Belediye İstekleri
Jeolojik Etütler
11 Şube Müdürlüğü
İhale Şubesi
Araştırma-Değerlendirme Şubesi
5 Planlama Şubesi
Jeolojik Etüt Şubesi
Peyzaj Şubesi
Bilgi Teknolojileri Şubesi
İdari İşler Şubesi

Yukarıda belirtilen organizasyon şeması içinde yer alan personel yapısı ve meslek grupları ise aşağıda yer almaktadır.

Meslek	**Sayı**
Harita Mühendisi	1
Mimar	6
Şehir Plancısı	34
Jeoloji Mühendisi	15

Ziraat Mühendisi	1
Jeomorfolog	1
Jeofizik Mühendisi	2
Peyzaj Mimarı	4
Teknisyen-Tekniker	8
İdari Personel	19
TOPLAM	91

İMAR PLANLAMA DAİRESİ'NİN GÖREVLERİ

- Yerel yönetimlerin yetki vermesiyle 1/5000 ve 1/1000 ölçekli imar planlarını yapmak veya yaptırmak, onaylama işlemlerini yürütmek,
- Sektörel planlar (turizm, organize sanayi bölgeleri vb.), koruma amaçlı imar planları vb. yapmak veya yaptırmak, onaylama işlemlerini yürütmek,
- İmar planı yapımı için gerekli bilgi ve raporları toplamak, değerlendirmek ve arşivlemek,
- İmar planına esas jeolojik/jeoteknik etütleri yapmak veya yaptırmak,
- Peyzaj planı yapmak,
- Uygulamada Belediyelere teknik destek sağlamak, gereksinim duyulması halinde Belediyelere danışmanlık hizmeti vermek,
- Planlama bölümü öğrencilerine staj imkanı sağlamaktır.

İMAR PLANLAMA SÜRECİ

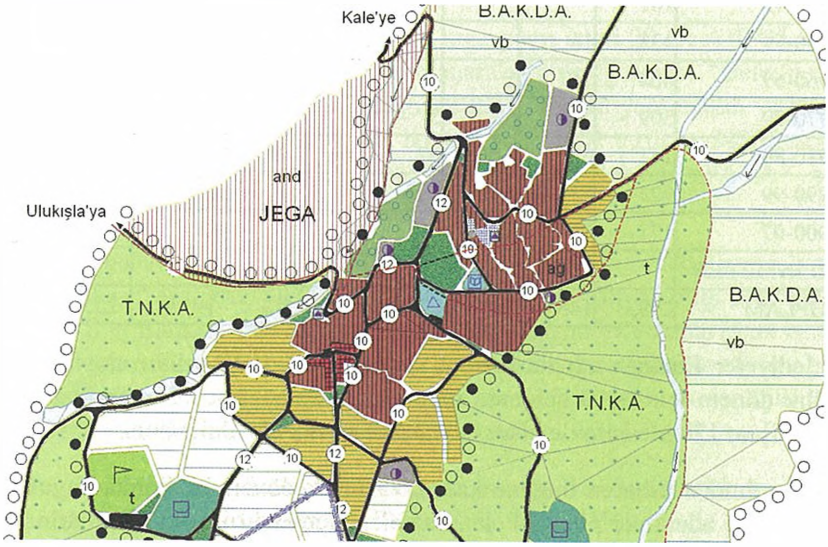
Banka eli ile yürütülen imar planı çalışmalarında süreç aşağıdaki gibi yürümektedir;

1. Belediyelerin imar planı için yetki vermesi,
2. Kurum görüşlerinin toplanması,
3. İmar planının ele alınış biçiminin belirlenmesi (emanet, ihale),
4. Araştırma ve değerlendirme (analitik etütler, sentez, eşik sentezi, araştırma raporu, fotoğraf albümü),
5. İmar planı yapımı ve incelenmesi (1/5000 ölçekli nazım imar planı

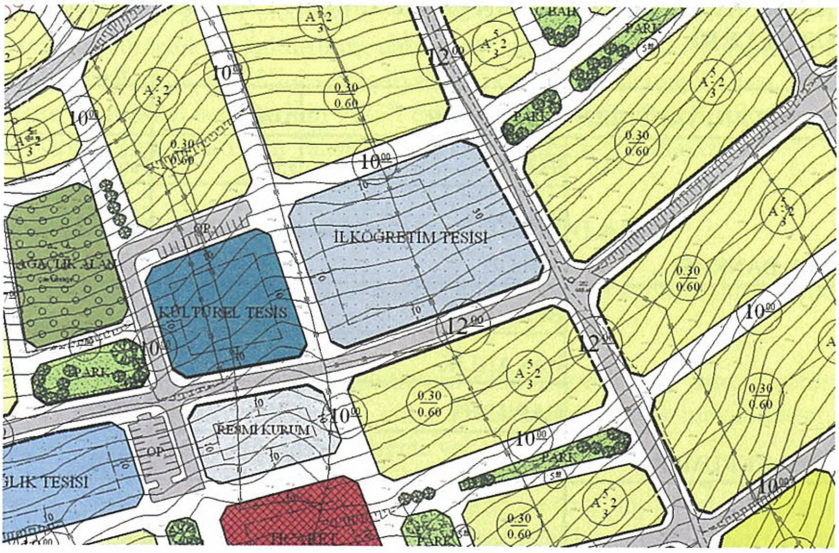
ve 1/1000 ölçekli uygulama imar planı) ve

6. Onay aşamasıdır. (belediye meclisi veya ilgili kurum)

1/5000 ölçekli nazım imar planı örneği



1/1000 ölçekli uygulama imar planı örneği



BANKA KAYITLARINA GÖRE BELEDİYELERİN PLAN SAYILARI

YILLAR	1. PLAN	2. PLAN	3. PLAN	4. PLAN	5. PLAN	6. PLAN	7. PLAN	BELEDİYE
1930-39	2							2
1940-49	109							109
1950-59	433	14						447
1960-69	404	157	5					566
1970-79	509	262	62	5				838
1980-89	241	621	318	97	16	1		1294
1990-99	723	325	285	138	54	8	2	1535
2000-07	171	75	65	39	11	3	2	366
BİLİNMEYEN								98
TOPLAM	2592	1454	735	279	81	12	4	5255

Belediyeler Bankası adı ile hizmet verilen 1933-1945 yılları arasındaki 12 yıllık dönem içinde 10 beldenin imar planı yaptırılmış, 29'unun planı ihale edilmiş ve 12 tanesinin de planı da emanet olarak ele alınmıştır.

1933 yılından itibaren bugüne kadar, 75 yıllık dönemde, Banka kayıtlarına göre, 5255 adet imar planı işi ele alınarak sonuçlandırılmıştır. (Bunların 3597 adedi ihale, 1172 adedi emanet yolu ile elde edilmiştir.) Bu rakam Türkiye genelinde % 90.83 gibi çok yüksek bir oranı belirtmektedir.

HAZIRLAYAN KURUMLARA GÖRE İMAR PLANI SAYILARI VE YÜZDELERİ

İMAR PLANI YAPTIRAN KURUMLAR		ADET	%
İLLER BANKASI	İHALE	3597	%68.51
	EMANET	967	%18.42
	BÖLGE	205	%3.90
DİGER KURUMLAR	BELEDİYE	319	%6.08
	BAKANLIK	58	%1.10
	GAP, ÜNİV.	51	%0.97
	B.Ş.BEL.	53	%1.01
TOPLAM		5250	%100.00

Yukarıdaki tablolarda yer alan sayısal veriler, 3194 sayılı İmar Kanunu uyarınca Belediyelerin Bankamız arşivine göndermek zorunda oldukları imar planları envanteri sonucu hazırlanmıştır.

İMAR PLANLARININ FİNANSMANI

Bankamız yatırım programında bulunan imar planı işleri 20 Ocak 1985 tarih ve 18641 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren "Belediyeler Fonu Yönetmeliğinin 8.maddesi gereğince hibe yoluyla yapılmakta ve bedel Belediyeler Fonundan karşılanmakta iken, 3 Mart 2001 tarih ve 24335 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "Bazı Fonların Tasfiyesi Hakkında Kanun" uyarınca bu Fon yürürlükten kaldırılmıştır.

Daha sonra, 07.06.2002 tarih vs 24778 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "Belediyelere Yapılacak Yardımlara Dair (Uygulama Yönetmeliği'nin "Belediyelerin İller Bankası yatırım programında bulunan harita ve imar planı işlerinin yıl içi yatırımları Bakanlık bütçesine konan ödenekten hibe suretiyle tahsis edilir şeklindeki hükmü uyarınca, hâlihazır harita, imar planı ve jeolojik-jeoteknik etüt yapım işleri yalnız belediyelere bedelsiz (hibe) olarak yapılmıştır.

Bugün, Bazı Fonların Tasfiyesi Hakkında Kanun ve Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine dayanılarak "Belediyelerin Kentsel Altyapı İhtiyaçları için Tahsis Edilen Ödeneğin Kullanımına İlişkin Yönetmelik" çıkarılmış ve 14.10.2006 tarih ve 26319 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu yönetmeliğe göre Belediyelere Yapılacak Yardımlara Dair Uygulama Yönetmeliği yürürlükten kaldırılmış, daha önce tamamı hibe olarak yapılan imar planı bedellerinin % 25'inin belediyelerce karşılanması uygulaması getirilmiştir. İmar planı bedellerinin %75'i eskiden olduğu gibi Belediyelerin Kentsel Altyapı İhtiyaçları İçin Tahsis Edilen Ödenekten sağlanmaktadır.

İMAR PLANI SÜRECİNDE YAŞANAN SORUNLAR

İller Bankası bünyesinde yer alan imar planı çalışmaları kapsamında karşılaşılan ana sorunlar aşağıdaki gibidir;

- İmar planlama yapım tekniğinin = hali hazır harita + kurum görüşleri + mülkiyet durumu + nüfus projeksiyonu olarak mekanikleşmesi ve tasarım olgusunun süreçte yer alamaması,
- İmar planı yapım tekniğinin, coğrafi ve sosyolojik yapı farkına rağmen, 3194 sayılı İmar Kanunu yönetmeliklerinde belirtilen standartlar doğrultusunda, her yerde aynı şekilde ele alınması,

- Plan yapma – yaptırma ve onama yetkisine sahip birçok kurumun olması ve aralarında yeterli koordinasyon olamaması ve bazılarında (ör: il özel idareleri) plancı kadrosunun olmaması,
- Üst ölçek planlarda yaşanan kavram sorunu, 1/100000 ölçekli planların yapım tekniği, ara ölçek 1/25000 lik planların bulunmayışı ve 1/5000 ve 1/1000 ölçekli imar planları ile uyum sorunu,
- Planlama ile ilgili mevzuatın oldukça fazla olması ve bunların sadeleştirilip güncelleştirilememesi,

Meslek adına yaşanan bazı sorunlar;

- İmar planı ihalesi veya iş bitirme belgesi vermeye yetkili yerel yönetimler imar komisyonlarında plancıların yer almaması ve bu tip işlerin zabıta gibi ilgisiz kişilerce yerine getirilmesi,
- "imar planı yapmaya yetkili" bazı mimarların imar planı yapmasında herhangi bir kısıtlama olmamasına rağmen, mimar-plancı, mimar-şehirci, mimar-şehircilik uzmanı gibi akademik bir çalışma sonucu verilmeyen ünvanlar ile planlama işi yapmaları ve
- Plancının görevinin imar planı onandıktan sonra bitmesi, plan uygulaması ve yapılaşma sürecinde yer almamasıdır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Her yerleşmenin fiziki yapılaşmasına yön veren bir imar planı olmasına rağmen, maalesef bu imar planları yerleşmelerin yaşanabilir birer kent haline gelmesini sağlayamamışlardır. Bunun nedenleri olarak; imar planlarının uygulanmaması, yerel yönetimlerin personel ve maddi kaynak açısından yetersiz olması, belediye meclis yapıları, belediye başkanı profili ve imar planlarına aykırı uygulamaların denetlenememesi sayılabilir.

Kentlerimizin bu hale gelmesinde merkezi ve yerel örgütlenme düzeyinde tüm kurum ve kuruluşların sorumlukları vardır. İller Bankası da geçmişten günümüze mevcut yasa ve yönetmelikler doğrultusunda bir çok imar planına imza atmıştır. Her ne kadar imar planının kendisi yıllardır bir tartışma konusu oldu ise de, İller Bankası tarafından geçmişten günümüze sürdürülen imar planı yapım yöntemi tamamen mevcut yasal zemin doğrultusunda gerçekleşmektedir. İller Bankası tarafından yürütülen imar planı faaliyetlerinde en azından kurum ve kuruluş görüşleri plan üzerine yansıtılmakta ve 3194 sayılı İmar Kanunu'nda imar planı yapımı için belirtilen standartlara uyulmaktadır. Dolayısıyla imar planı yapım yöntemi yerine, imar planlarının istenilen fiziki yapı-

laşmaya yön verecek şekilde tekrar ele alınması daha sağlıklı olacaktır.

Sonuç olarak, yukarıda genel bir profili çizilmeye çalışılan İller Bankası;

- yerel yönetimlere imar planı hizmeti verilmesi açısından mesleğimiz için,
- etkinliklere katılım ve imar planı ihaleleri sonucu büro tescil, oda kayıt, mesleki denetim gelirleri açısından odamız için,
- açılan imar planı ihaleleri ile iş imkanı yaratılması açısından meslektaşlarımız için ve,
- stajerlik imkanı ile meslek pratiği ile tanışma fırsatı sağlaması açısından ise şehir planlanma bölümü öğrencileri için önemlidir.

KAYNAKLAR

Alp, Hakan, "*İller Bankası 78 inci Yıl Kitabı*", Basılmamış Kitap Çalışması, Ankara, 2007

Şimşek, Ahmet Avşar, "*Yerel Yönetim Bankacılığı; İller Bankası'nın Değişim Süreci Üzerine Bir İnceleme*", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2007

MEHMET GÜRKAN

(Kültür ve Turizm Bakanlığı)

Öncelikle belirtmek isterim ki yapacağım konuşmada kesinlikle teknik detaylara, sayısal verilere, bakanlığımızın şemasına yer vermeyi düşünmüyorum. Şu anda salonda bulunanların çoğunlu öğrenci olduğu için bu arkadaşların, meslek alanımızda kurumların ne tür iş yaptıklarını bilmeleri açısından biraz daha temele doğru kaymayı düşünüyorum. Bildiğimiz gibi bakanlığımızın temel görevlerinden birisi; kültürel ve doğal alanların korunmasıdır. Bu alanlar daha önceki yıllarda sadece imar planları için veri olan alanlar olarak toplanırken son yıllarda, özellikle 2004 yılından itibaren bu alanlar özellikle bir planlama türünün konusu olmuş vaziyette. Bu tarihten daha önce korunacak alanlar imar planlarında sadece araştırma aşamasında aynı Türkiye Elektrik Kurumunun, Devlet Su İşleri'nin gönderdiği havzalar, elektrik nakil hatları gibi bir veriyken bugün koruma amaçlı imar planları adı altında değerlendirilen ve özel karar üretilen alanlar olarak karşımızdadır.

Koruma amaçlı imar planları uzun yıllardır yasalarda sadece kavram olarak yer almış, fakat ne olduğu, kim tarafından yapılacağı, nasıl yapılacağı, kim tarafından onaylanacağı konusunda hiçbir açıklama yapılmamıştır. Bugün artık Sit alanları için yapılan koruma amaçlarının kimler tarafından nasıl yapılacağı, kim tarafından onaylanacağı, içeriğinin ve amacının ne olacağı konuları netlik kazanmıştır. Bu netlik tabii ki Türkiye'deki karar verme erkinin başında olan Türkiye Büyük Millet Meclisinin almış olduğu kanunlar doğrultusunda gerçekleşmiştir. Mevzuatta, bununla ilgili tanımlara yer verilmesinin ardından bize düşen; uygulamaya yönelik yönetmelikler, şartnameler, ilkeler yayınlamak olmuştur.

Burada bakanlığın şu iki görevini özellikle belirtmek gerekir: Kültür Turizm Bakanlığındaki planlama anlamındaki çalışmalar temel olarak iki dalda yürütülüyor: Birincisi mevzuat düzenleme, ikincisi bu mevzuata göre işlemleri yürütme, yani bir anlamda uygulayıcı olma. Bu safhada yerel idareler sadece uygulayıcı olarak görülürken, bakanlığın bunun yanı sıra bir de mevzuat düzenleyici olarak da görevi bulunmaktadır. Bakanlık Koruma amaçlı imar planını kim yapacaktır, nasıl yapacaktır, nereler için yapılacaktır, nasıl onaylanacaktır konularına açıklık getirmesinin ardından bu planların yapılmasında

da görev almaktadır. Ancak bu planları asıl yapmakla görevli olan kurumlar il özel idareleri ve belediyelerdir.

Koruma Amaçlı imar planlarının yapımında Şehir Plancısının rolüne 2863 sayılı yasa kesin olarak açıklık getirmiştir: Koruma amaçlı imar planları şehir plancısı tarafından yapılacaktır. Şehir plancısı dediğimiz üniversitelerin farklı bölümlerinden mezun olup da şehir planlama bölümlerinde yüksek lisans ya da doktora yaparak bu konuyla ilişki içerinse giren uzmanlar değil, üniversitelerin 4 senelik şehir planlama bölümünden mezun şehir plancısı, kent plancısı, şehir ve bölge plancısıdır denilmektedir. Dolayısıyla bu anlamda mesleğimiz açısından bir avantaj sağlanmış vaziyettedir.

Planlama disiplini açısından bakıldığında, çalışmalarda izlemesi gereken yol yönetmelik ve şartnamede açıkça ifade edilmiştir: Yapılması gereken araştırmalar, değerlendirmeler, analizler bunların sonucunda elde edilmesi gereken kararlar, plan kararlarını üretirken halkın, sivil toplum örgütlerinin, üniversitelerin katılımı, bu katılımlar sonrasında plan kararlarının yeniden gözden geçirip daha sonra plana nihai şeklin verilmesi, planların koruma kurulunda değerlendirilmesi ve en sonunda idareler tarafından onaylanması.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunun 17. maddesinde koruma amaçlı imar planlarının şehir plancısı tarafından yapılacağı yönünde kesin bir kural gelmiştir. Ancak bu planların şehir plancısı tarafından tek başına yapılacağı yönünde herhangi bir düşünceye kapılmamak gerekir. Planlar, hepimizin de bildiği gibi farklı disiplinlerin elde ettiği, sağladığı veriler plancı tarafından değerlendirilmesi sonucunda kararlar üretilerek hazırlanmaktadır. Bu nedenle ilgili mesleklerle iletişim kurulabilmesi için şehir ve bölge eğitimi kapsamında üniversitelerde sosyoloji, antropoloji, ekonomi, tasarım eğitimi alınmaktadır. Sadece tek başına tek bir yolda ilerleyen bir meslek dalı olmadığından, plan çalışmalarına farklı meslek gruplarının dâhil edilmesi gerektiği yönünde yasada ve yönetmelikte ilkeler belirlenmiştir. İlgili mevzuata göre koruma amaçlı imar planı işinin başında şehir plancısı olacağı yönünde kesin hüküm getirilmiştir. Bu kesin olmakla birlikte şehir plancısının, kendisi başında olmak koşulu ile çalışmaları ilgili mesleklere mensup uzmanlardan oluşan bir ekip ile birlikte yürüteceği de hüküm altına alınmıştır. Bu ekipte, mimar, restorasyon uzmanı mimar peyzaj mimarı, sosyolog, arkeolog, sanat tarihçisi, antropolog, ekonomist, ziraat mühendisi gibi alanın niteliğine göre ihtiyaç duyulacak uzmanların bulundurulması zorunlu hale gelmiştir.

Burada olumlu bir yaklaşım varken, maalesef meslektaşlarımız da dâhil olmak bu kadar uzmanın, nasıl istihdam edileceği, sosyolog , ekonomist gibi uzmanların sağlanmasının zor olacağı yönünde birçok kesimden şikayet gelmektedir. Bu uzmanların bulunması zor olmakla birlikte yapılacak işin sağlıklı olması açısından bunun şart olduğunu düşünmekteyim.

Diğer taraftan özellikle tarafından da. imar planı yeterlilik belgeleri olmasına rağmen, koruma amaçlı imar planı müellifi olamadıkları yönünde şikayetler ile buna imkan tanınması yönünde talepler alınmaktadır. Ancak bu konuda olumlu yanıt verilmesi mümkün olmayıp, bu yasa koyucu erkin başında olan Türkiye Büyük Millet Meclisinin yetkisinde olan bir konudur.

Bunun devamında koruma amaçlı imar planlarının yapım sürecinden bahsedilmesi gerekirse;. koruma amaçlı imar planının yapımı, imar planı yapımından farklı bir mevzuatta tanımlanmıştır. Birisi imar kanuna tâbi iken diğeri 2863 sayılı kültür ve tabiat varlıklarını koruma kanununa tâbidir. İdareler koruma amaçlı imar planı yapımı sürecine başladıklarında öncelikle yönetmelikte ifade edilen "Koruma Amaçlı İmar Planları Genel Teknik Şartnamesi" doğrultusunda araştırma ve değerlendirme çalışmalrını yürütürler. Yapılan değerlendirme sonrasında birisi, plan kararları üretilmeden önce, diğeri üretildikten sonra olmak üzere halkın, odaların, sivil toplum örgütlerinin katıldığı iki toplantı yapılır. Daha sonra bu nihai şeklini alan planlar yerel idarenin görüşleriyle beraber değerlendirilmek üzere koruma kurullarına gönderilir. Bugün Türkiye'de koruma kurulu sayısı 29+2 olmuştur. 2 tanesi 5366 sayılı yasa gereğince yenileme kurul adı altında kurulmuştur. 29 adet koruma bölge kurulu görev yapmaktadır. Kurullarda uygun bulunan planlar onaylanmak üzere yerel idareye tekrar gönderilir. Yerel idarelerce de kurul kararı doğrultusunda onama işlemi gerçekleştirilir. Eğer ki yerel idare koruma kurulunun almış olduğu kararı kabullenmezse, itirazlarını koruma kuruluna iletmektedir. Yapılan itirazlar koruma kurulunca ikinci kez değerlendirildikten sonra ilgili idare, bu ikinci kez kendisine geldiğinde 60 gün içerisinde onaylamak zorundadır. Bu aşamada idare artık planı değerlendirmek değil 60 gün içerisinde bunu meclisine sokarak onaylamak zorundadır. Bu yöntemle koruma bölge kurulunca uygun bulunan planların, idarelerde aylarca, yıllarca değerlendirilmeyip rafa kaldırılmasının önüne geçilmiş olunmuştur.

Planlama açısından bir diğer olgu da 5366 sayılı kanunla gelen yenileme alanı kavramıdır. Bu yeni kanun ve kavramla beraber SİT alanlarında yeni proje yapımları ve bu projeye göre uygulama çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Bugüne kadar Bakanlar Kurulunca belirlenmiş olan en büyük yenileme alanı Ankara Tarihi Kent Merkezidir. 5366 sayılı yenile kanunu çerçevesinde yapılan çalışmalar başlı başına bir oturum konusudur.

5366 sayılı Kanundaki temel yaklaşım; doğrudan doğruya plan olmadan uygulama projeleri hazırlanarak uygulamaya geçilmesi ve uygulama sonrasında da elde edilecek sonucun geri dönüşümü yapılarak planlara işlenmesidir. Hiçbir şekilde bütüncül olarak planla beraber verilmiş olan karar görülememektedir. Bunun sadece koruma mevzuatı açısından değil, imar mevzuatı açısından da sakıncaları bulunmaktadır. Bu anlamda yenileme alanı kavramı ilgili bakanlıklar ve yerel idareler arasında özel çalışma gerektiren bir konudur.

Özetle, bakanlığımızca koruma amaçlı imar planlarıyla ilgili çalışmalara, hem yasal düzenlemelerin yürütülmesi anlamında, hem de yerel idarelere talep geldiği takdirde planların elde edilmesi için teknik ve mali destek verilmesi boyutuyla devam edilmektedir. 29 tane koruma bölge kurulu, 2 yenileme bölge kurulu ile beraber ilgili tüm kurumlara yardım edilmeye ve bu alanda şehir plancılarının yanı sıra mimar, peyzaj mimarı, arkeolog, sanat tarihçisi ve ilgili birçok uzmanla beraber çalışılmaktadır. Çalışmalar yeni teknolojilerle birlikte daha da hız kazanacaktır.

Teşekkür ediyorum.

ERTUĞRUL ALPARMAN

Herkese teşekkür ederim. Hepinize iyi akşamlar.

Bu akşam vaktinde konuşmayı yapmak da zor, dinlemek de zor herhalde. Evet, ben emekliyim. Çevre Bakanlığı'nı temsilen gelmedim; buraya meslektaşınız olarak geldim, öyle davet edildiğimi düşünerek geldim. Bir teknik hata varsa benden kaynaklanmıyor arkadaşlar, kusuruma bakmayın. Ben böyle çalıştığım örgütleri falan anlatmayacağım. Plancı olarak kamuda çalışmak nasıl bir şey, biraz onu anlatmak istiyorum. Bir noktaya baştan değinmek istiyorum. Ben dünkü toplantılarda bulunamadım, biraz önce şehir plancısı mı yahut imar plancısı mı gibi tartışmalar olmuş galiba. Burada, baktığınız zaman şu dosyada 'planlama meslek alanı' diyor arkadaşlar. Böyle birkaç sene çalıştıktan sonra ilk işe girdiğimde birden bir şey fark ettim. Bizler aslında imar plancısı mıyız, şehir plancısı mıyız, ama ondan önce aslında bir planlama uzmanıyız, planlama uzmanı olmamız gerekiyor diye düşünmeye başlamıştım. Türkiye'de hele bugün bu Avrupa Birliği projeleriyle birlikte falan belki 10 yıldır plancıların o kadar farklı alanlarda çalıştığı konular var ki imar ya da şehircilik çok standart ve çok rutin bir iş olarak kaldı.

Aramızda bugün meslektaşlarımızdan da bazılarını görüyorum, ama çoğunlukla öğrencilerin de olduğunu düşünüyorum, dolayısıyla biraz da onlara yönelik olarak konuşmak istiyorum. Bence plancı çok iyi banka soygunu da tasarlayabilmeli. Bizden mezun bir arkadaşımız en iyi banka soygununu tasarlayan kişi olmalı ya da bizden mezun bir arkadaş canı isterse eğer belki özel dedektiflerden çok daha iyi araştırma yapabiliyor olmalı. Anlatabiliyor muyum? İmar falan iyi de, bunlardan önce aslında okullardan çıkarken olaylara daha kapsamlı bakabilecek, daha geniş örgütlenmelerde ön planda olabilecek, daha iyi organizatör olabilecek kişiler olarak mezun olunması gerektiğini düşünüyorum. Ben daha fazla da bu konuda konuşmayayım. Eğer isterseniz, siz soru sorarsanız tartışırız. Bir ön giriş yapayım istedim.

Şimdi kamuda çalışan plancılara birkaç açıdan bakmak istiyorum. Bir zamanlar Turizm Bankası vardı. Genç plancı arkadaşlarımız hatırlıyorlar mı bilmiyorum. Türkiye'nin kıyılarında turizm planlamasıyla uğraşıyorlardı. O grubun içerisinde 10,5 sene çalıştım. Ondan sonra Özel Çevre Korumu Kurumu'nun örgütlenmesinde ve çalışmalarında bulundum; Özel Çevre Koruma Kurumu'nun

kurucusu olan üç kişiden biriyim. Sonra da Çevre Bakanlığı'nda çalıştım, ondan yirmi bir sene sonra da emekliye ayrıldım. Benimki galiba bir şanstı, genel olarak yoğun biçimde plan yapılan örgütlerde çalıştım. Hakikaten planlamanın içinde çalıştım. Yöneticilik yaptığım dönemlerde de öyle oldu. Eleman olarak çalıştığım, uzman olarak çalıştığım dönemler de böyle oldu. Size biraz önce verdiğim örnekte olduğu gibi sonunda da Çevre Bakanlığı'nın yaptığı çalışmalarla ilgili bir örnek vermek istiyorum. Hep böyle işin örgütlemesinden başlayarak çalışmaların içerisinde yer aldım.

Peki, çizim kalemini ve çizim kâğıdını elimize almadan önce kalemle kâğıtla nasıl başlayacağız bu işe?... Mesela yasal açıdan plancılara bir bakış açısı... Benim işe girdiğim dönemler 70'li yılların sonları, 77-78 dönemlerinde hâlâ şehir plancılarının aslında teknik eleman mı, yoksa sosyal konuda çalışan elemanlar mı olduğu tartışılıyordu. 80'lerin başında hâlâ bazı kurumlarda "Peki, bu kurumda çalışan şehir plancısı acaba teknik bir iş mi yapıyordur, yoksa başka bir iş mi yapıyordur" diye tartışılıyordu. Çok değil, şehir plancılarının aslında yasal statüler ve kamuda bulundukları pozisyonlar açısından yerlerini bulmaları en fazla 85'lerde başladı; o kadar eski değil. Duruma şimdi baktığımızda aslında her kurumda tanımlanmış, belirlenmiş, görevleri çoğunlukla gayet sağlam, hangi işleri yapacakları belirgin, ihalelerde olmazsa olmaz elemanlar olarak gözüken pozisyonları var, ama öyle değillerdi, bu pozisyonu yeni yakaladılar, belki 10 yıldır. Artık şimdi birçok kurumda olmadık işlerde bile -şimdi bilmiyorum, birazdan aklıma gelirse örnek veririm- "Hayır, biz şehir plancısı istiyoruz" diyorlar. Ben hayret ediyorum. Ne iş yapacak belli değil, ama iyi gene de arada bulunsun diye. Evet, yani böyle bir yasal statü bizim meslek alanında, özellikle kamuda sağlamlaştı.

Kamunun kendisi açısından plancılara bakışı öyle oluyor. Tabii bu yasal statülerin verdiği sağlamlık kamu yöneticilerine "Olmazsa olmaz, bu adamla da konuşmak zorundayız. Mutlaka bunu da bu toplantıya çağırmak zorundayız" pozisyonuna itiyor. Kamuda yöneticiler çoğunlukla -eğer bizim meslektaşlarımız değilse ki meslektaşlarımızdan yöneticiler çok nadirdir- güçlük çıkaran adam, ama plancılar 'olmazsa olmaz adam' şeklinde hep görülürler. Kamu açısından bakıldığında böyle bir pozisyonları vardır. Bir başka açı da vatandaşların planlamaya yaklaşımıdır. Yakın akrabalarımın bile "Ya Ertuğrul sen, Allah aşkına ne iş yapıyorsun?" diye sorduğunu hatırlıyorum. Aydın Germen diye bir hocamız vardı, profesör. Çok uzun yıllardır haber alamadım; kendisi hayatta mı bilmiyorum. Meslektaşlarımız arasından, arkadaşlarımız arasından hatırlayan vardır. Aydın Germen'in bir numaralı şehir plancısı olduğunu hatırlıyorum yahut Türkiye'deki ilk şehir plancısı olduğunu hatırlıyorum. Görevini yazarken 'siyasi mimar' yazmışlar. Ne yazacaklarını bilememişler, şehir plancısını da tanımlayamamışlar, 'siyasi mimar' yazmışlar.

Şimdi dikkat edin, hâlâ kamunun yaptığı uygulamalarda, mesela "Ya Turizm

Bakanlığı da şunu yapmış" yahut "Çevre Bakanlığı da bunu yapmış" ya da "Filanca belediye şöyle bir uygulama yapmış" dendiğinde aslında bizler böyle gizli, perde arkasında sanki yokmuş gibi, ne olduğu belirsiz insanlarmışız gibi kamunun yaptığı işten söz edilir. Mesela biraz önce de arkadaşımız kürsüde 'Çevre Bakanlığı'nın yaptığı falanca iş' dedi. İşte onu plancılar yapıyor bal gibi, yani biz yapıyoruz. Vatandaşlar açısından bakıldığında hâlâ mesleğimizin çok da net tanımlanmış olmadığı kanaatini taşıyorum. Siz de, özellikle öğrenciler ailelerini falan bir incelesinler bakalım, kendi meslekleri hakkında ne düşünüyorlar? Yatırımcılar açısından bakıldığında çoğunlukla yatırımcılar, plancıları hep sorun olarak görmüştür. Hem özel sektörde plancı olarak çalışan arkadaşlarımız var; hem yatırımcılar adına çalışan arkadaşlarımız var. Bu nedenle çalışan plancıları hep sorun olarak görmüşlerdir. Doğru düşünmeleri ya da doğru söylemelerinin, bazı doğruları savunuyor olmalarının aslında önemi yoktur. "Ya şu engeli nasıl aşacağız", diye bakılırlar; ondan sonra herkes kendine göre bir engeli aşma yöntemi belirler.

Yatırımcılar da böyle görür. Peki, plancılar kendilerini nasıl görürler? Doğrusunu isterseniz kamuya ilk girdiğim zamanlarda ben de öyleydim. Çoğunlukla hâlâ öyle olduğunu düşünüyorum. Ben de yanımda yeni çalışan arkadaşların çoğunlukla öyle olduklarını gördüm. Girersiniz, size hiç kimse o kurumun ilkelerinden, hedeflerinden, hiçbir şeyden söz etmez, önünüze bir kalem kâğıt koyarlar, ondan sonra da "Bir şey yap", derler. Ne yapacağınızı bilemezsiniz. Doğru mu yapıyorsunuz, yapmıyor musunuz onu da bilemezsiniz; en yakın arkadaş bellediğiniz insanlara sorup öğrenmeye çalışırsınız. Hiç kimse sizi kurum içi iyi bir eğitime tâbi tutmaz. Kurumun amaçlarını, hedeflerini doğru dürüst anlatmaz, size bir bakış açısı belletmez. Ben yöneticiyken öyle değildim, yanlış anlaşılmasın. Dolayısıyla plancılar bir karambol içine girerler. Ele kalem alınır, "Arz ederim", "Rica ederim" gibi ifadeler başlar. "Çabuk şöyle yazı yaz" denir; o plan yapılacak mı, yapılmayacak mı unutulur. Karambol içerisinde birkaç sene ne yaptığını bilemezsin. Daha sonra kafasında kendine bir yöntem belirler; onu da karşısındakilere kabul ettirebilir, ettiremez ve böyle sürüp giden bir süreç olur., MTA gibi çok eski bazı yerleşik kurumlarda çalışan jeologlar "Bizim ağabeylerimiz de böyle yapardı, biz de böyle yapıyoruz" gibi bir yaklaşımı benimsemişlerdir. Bu İller Bankası gibi kurumlarda daha belirginleşmiş oluyor, ama yine de arkadaşlar hiçbir zaman "Şu plancı arkadaşları bir araya toplayalım. Allah aşkına bakın, bizim kurumumuzun hedefleri, amaçları bu. Bakacakları işlere şöyle yaklaşacaklar, böyle yapacaklar" denmez. Plancılar açısından da böyle bir durum yaşanır.

Plancılar açısından bir husus daha var. Mesela bir inşaat mühendisi bir köprü yaptığı zaman hesabı kitabı bellidir, değil mi? Diyecektir ki: "Bu hesabın dışına çıkılırsa ben bunun altına imza atmam, çünkü bu köprü yıkılır", "Evet" derler, "Peki" derler, kabul ederler. Peki, acaba bizim mesleğimizde öyle mi olur?

Ne olur bizim mesleğimizde? Her şey olur; çünkü dediğimiz gibi kurumların kabul ettikleri, belirlenmiş ilkeleri ve tavırları olmadığı sürece ya da kendi plancılarınına bunları öğretmedikleri sürece sorun çözülmez. Peki, ne olacak? Yolu bir metre daraltalım, ne olur sanki? Bir kat daha yüksek verelim, ne olur? Yeşil alanı buradan alalım, şehrin kıyısına verelim, ne olur? Tabii, cebimden mi çıkıyor? Böyle verelim, ne olur? Arkadaşlar; eğer yeterince donanımlı değilsek, eğer yaptığımız çalışma konusunda yabancı olsun, yerli olsun yeterince yayın takip etmiyor isek tezimizi aslanlar gibi savunamayız. Çoğunlukla da savunamayız. Çoğu plancı savunamaz ve o zaman rahatlıkla yönetimin yönlendirmesiyle bazı şeylerin altına imza atmak zorunda kalır.

Ben şimdi bir köyde yaşıyorum, benim köylülerim de cin gibiler.. Bazen arada sırada kahvede otururken: "Ya Ertuğrul bey; Allah aşkına bu şehirlerimiz niye bu kadar kötü?" diye soruyorlar. Hainler ne olduğunu biliyorlar, verecek cevabım olmadığını da biliyorlar; bana sataşmak için rahatlıkla soruyorlar. Şehirlerimiz niçin bu kadar kötü? Bu kadar planlar yapılıyor, yüzlerce, binlerce... İnsanlar Ankara'da yaşamaktan ne kadar memnun bilmiyorum da, kimseye sataşmak istemiyorum. Niye bu kadar kötü diye soruyorlar köylüler. Köylülerin düşüncesi şehirlerimizin kötü olduğu yönünde. Bizler yıllardır bu kadar çalışıyoruz, sonuçta bunu yapanlar bizleriz, plancılar. Nasıl yapıyoruz? Ya inanarak yapıyoruz, ya kamu sektöründe... Çünkü kamu sektöründeki plancılar bu işten sorumlu; piyasadaki plancılar değil. Piyasadaki plancılar kendi işlerini yapıyorlar, kamuya beğendirmek zorundalar. İşlerini kamu çalışanları olarak size beğendirmek, bize beğendirmek zorundalar. Demek ki beğeniyoruz, piyasadan gelen işleri kabul ediyoruz yahut o işlerin yanlış olduğunu yeterince savunamıyoruz, baskı altında kalıyoruz ki bu sonuçlar ortaya çıkıyor. Ankara'daki alt geçitleri kabul eden arkadaşların arasında mutlaka plancılar da vardır, bilmiyorum. Tunalı'da Kavaklıdere'deki alt geçide herhalde bir plancı parmağı değmiş olmalı diye düşünüyorum.

Dolayısıyla söylemek istediğim: Plancılar maalesef sıkıntıda kalırlar, çünkü yaptıkları iş imar plancılığı, şehir plancılığına falan indirgendiğinde böyle rantların, kavgaların, dövüşlerin, çıkar kavgalarının arasına sıkışıp kalan bir meslek dalı olarak gözüküyor, bu böyleydi. Bundan kurtulmanın tek yolu yönetimlerin tutarlı olmasıdır. Demin dediğim gibi çalıştığı kurumun ilkelerini, hedeflerini benimsetmiş olması, onlardan taviz vermemesine bağlıdır. O zaman plancılar kendilerini tabii güçlü hissederler ve işlerini herhalde doğru yaparlar diye düşünüyorum. Bürokrat olarak çalışan plancıların, kamuda çalışan plancıların tümünün bu sorunu vardır diye düşünüyorum. 3 yıldır emekliyim, herhalde 3 yılda değişmemiştir. Yönetici olarak çalışmaya başladığım dönemlerin başında yöneticilerin böyle kurumlarda mutlaka bizim mesleklerden olması gerektiğini düşünüyordum. Altta bu işleri yürüten insanlarla üsttekilerin doğrudan sağlıklı ilişki kurabilmesi, aynı lisanı konuşması için aynı meslek-

lerden olmasında fayda var diye düşünürdüm.

O zamanlar üstünde çok çalıştık. Plancıların yönetici olduklarında o yönetici kadrolarını teknik hizmetler sınıfından belirleyip, altına da "Hayır, buranın daire başkanı plancı olacak, buranın genel müdürü plancı olacak" şeklinde yazdık. Sonra bunu 1-1,5 sene içerisinde bir karambol, kavga, dövüş, Başbakanlık Personel Başkanlığı derken değiştirdiler. Devletin şöyle bir tavrı var arkadaşlar: İlla sıradan insanların, yani hükümetin istediği, sevdiği, beğendiği, ama bize göre, bizim mesleğimiz açısından illa sıradan insanların yönetici olması isteniyor. Bizlerse bunu istemiyoruz. Ben uzun süre böyle bir kavga yaşadım; ama bu işten mutlaka devlet galip çıkıyor. Onlar istiyorlar ki gerektiği zaman akrabasını, amcasının kızını, halasının oğlunu, dayısının bilmem nesini, bakanın bilmem nesini göreve getirebilmeli, o ne emrederse o yapılabilmeli.

Mesela ben İller Bankasının başındaki insanın da plancı olmasını beklerdim, ama öyle olmuyor. Bu kadar çok plandan söz edilen, bütün Türkiye'nin planlama tarihinde rolü olan kurumlarda bile planlama dışından insanlar oluyor. Bunu bizim mesleğimiz açısından, kamuda çalışan plancılar açısından dezavantaj olarak görüyorum, ama bazı deneyimlerde de mesela şöyle sonuçlar çıktı: Yöneticiler eğer plancı olurlarsa o zaman işte hedefler, ilkeler belirleyebiliyorlar. Tabii bu meslek etiğine de bağlı bir şey. O insanlar hakikaten yaptıkları işin doğru olduğuna inanıyorlarsa, ülkelerini seviyorlarsa öyle davranabiliyorlar. Ama eğer aksini düşünüyor isek -ki bu örnekleri de kendim yaşamadım, ama uzaktan izledim-, eğer kendi mesleğimizden bir insansa bizleri manipüle etmesi, kişisel çıkarları doğrultusunda işleri gitmesini istesiği doğrultuda yönlendirmesi daha da kolay oluyor. Bazen de maalesef tehlikeli oluyor. Bir yandan ben hayatımın büyük bölümünde bunu savundum, ama bir yandan da çok tehlikeli örneklerini gördüm, yaşadım.

5 dakikam kaldı, bitiriyorum. Zaten 5 dakikalık işim kalmadı. Bakayım, başka ne almıştım. Artık unutuyorum, not alıyorum, kusura bakmayın. Bir şey daha var, bu, kamuda çalışan plancılar için biraz daha avantaj gibi gözüküyor aslında. Biliyorsunuz kamuda teftiş yöntemi vardır; müfettişler yapılan işleri kontrol eder. Kamunun bütün bölümlerinde devletin genel planlarına, prensiplerine uygun olarak işlerin yapılıp yapılmadığını denetlerler. Güya bizleri denetlerler, yani kamuda çalışan plancılar olarak, ama kamunun sistemi o kadar enteresan ki genel prensipler açısından eğer siz bir göreve gittiyseniz "O görev formunun altında pul yapıştırdınız mı, pul parasını verdiniz mi" falan böyle komik şeyleri denetlerler. Siz eğer bir plan çalışmasında bulunduysanız, bu plan hakikaten bu kurumun amaçları doğrultusunda yapıldı mı, bu ülke için yararlı mı, bundan özel çıkarı olanlar var mı, çünkü bizim içimizde de her kesimde olduğu gibi iyiler kadar kötü insanlar da var.

Bu işin sonucu nedir, peki bu iş başarılı oldu mu, bundan devletin yararı nedir,

vatandaşlar ne kazandı; bunu kimse bilmez, biliyor musunuz. Ne olduğunu bilmez, ancak gazetelerin kupürlerinde, ön sayfalarında çok biçimsiz bir şey olup da "Ya şurası da yok olmuş, burası bilmem ne olmuş" diye bağırıldığı zaman ortaya bir şeyler çıkar. Ancak onun üstüne belki biri şikâyetçi olursa plancı olarak sizin peşinize düşerler. "Vay, gel buraya. Bu paftanın altında senin parafın vardı. Sen mi yaptın, sen mi ettin?" diye o zaman sorulur. Onun dışında kamuda çalışmanın bir iyi tarafı odur. Omzunuzu silkeler, arkanızı döner, çıkar gidersiniz; eğer içiniz elveriyorsa, eğer vicdanınız elveriyorsa. Kimse de doğru dürüst bir şey sormaz. Artık bitiriyorum; son örnek olarak arkadaşımın, Çevre Bakanlığı'nın temsilcisi olarak sorduğu soru ile ilgili bir şey söyleyeceğim. Mesela bence bu, plancılığın en önemli yönlerinden biridir. Demin söylediğim gibi imar plancılığı yahut şehir plancılığından öte Çevre Bakanlığı'nın yetkilerini nasıl kullanacağı konusunda kâğıtsız, kalemsiz yapılan planlama çalışması bir sorun olarak duruyor. Madem ki Türkiye'de şu kadar havza var, artık bundan sonra çevre düzeni planları ya da bölge planları havzalar bazında yapılmalı.

Bütün dünyada kabul edilen yaklaşım nedir; havza sınırlarıdır, çünkü havza sınırlarının içi birer ekosistem olarak kabul edilir. Dolayısıyla havza sınırları belirlensin, o havzanın içine giren belediyeler ve valiliklerin organizasyonunu yapalım. Havzada en fazla sınırı kalan valilik koordinatörü olsun, biz valiliğin o planı koordine etmesini koordine edelim diye başlayan bir yapıdaydı bu iş. Sonra "Filanca şehirler olmuş, aşağıdaki üçgen eksik kalmış" gibi ifadeler de ortaya çıktı. Bakın bu, benim emekli olmamdan sonra benimle birlikte çalışan, buna yürekten inanmış olan, buna göre kendini organize etmiş olan şehir plancısı arkadaşlarımın bu işten vazgeçmiş olduklarını gösteriyor. Kendi keyiflerinden mi? Değil. Çünkü ben ona inandıklarını biliyorum. Neden? Kamunun ve yönetimin kendilerine yapmış olduğu baskılardan. Buna dayanabilirler miydi? Belki, bir ihtimal dayanabilirlerdi. Ama dayanamamış oldukları ortada; çünkü iller bazında il sınırlarını kapsayan çevre düzeni planlarını ihale ettiklerini biliyorum. Yöneten inanıyor olmalarına rağmen kendilerini değiştirmek zorunda kalmışlar. Evet, son söyleyeceğim de bu, hepinize saygılar sunuyorum.

Beni dinlediğiniz için çok teşekkür ederim.

BURAK ÖZTÜRK

(Antalya Büyükşehir Belediyesi)

Hepinize iyi akşam diliyorum.

Akşamın bu saatinde son konuşmacı olmanın verdiği sorumlulukla mümkün olduğunca kısa konuşmaya çalışacağım. Antalya Büyükşehir Belediyesini temsil eden bir plancı olarak Antalya'da neler yaptığımızdan bahsetmek çok fazla istemiyorum. Ancak hem merkezi yönetimde uzun süre çalışmış, hem de yerel yönetimde çalışmış bir plancı olarak plancının kamudaki yerinin ya da planlamanın kamudaki algısının ne olduğunun bence çok daha önem taşıdığını düşünüyorum. Nevzat Bey oturumun başında gerek yerel yönetimler bazında, gerek merkezi idareler bazında, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre Bakanlığı gibi kurumlarda planlamaya dönük yetkilerin oldukça arttırıldığını söyledi. Evet, bu yetkiler arttırılıştır. Yerel yönetimlerde, özellikle büyükşehir belediyelerde 5216 sayılı yasayla bu yetkiler arttırılmıştır. Hatta bu yetkiler artık yetki değil, görev haline ve belli süreler içerisinde tamamlanması gereken zorunluluklar haline de getirilmiştir. Bu durumda her konuşmacının aslında üzerinde belli bir oranda durduğu, özellikle de Ertuğrul Beyin ifade ettiği bir husus var: Evet, planlamanın ve plancının kamu sektöründeki önemi ve rolü artırıyor. Ancak artan bu yetkilerle birlikte acaba planlama kurumsallaşabiliyor mu ve plancı çalıştığı bu kurum içerisinde daha kurumsal bir çerçevede çalışabiliyor mu? Burada yine Ertuğrul Beyin söylediğinden hareket edersek dikkat çekici bir nokta var: Kamu plancısının yapılan planlamalarda müdahilliği vardır. Evet, kamu plancısının yapılan planlamalarda kötü veya iyi müdahilliği vardır. Ancak yapılan planlamaların anahtar sözcüklerine de bakmamız gerekiyor. Türkiye'de reel planlama diye adlandırabileceğimiz bir planlama modeliyle karşı karşıya olabilir miyiz acaba? Birtakım hukuki süreçlerin tamamlanması amacıyla, o tür planlamaların adı her neyse, yapılması gereken ve bu planın yapılmasına yönelik kararı ve plana ilişkin temel politikaları plancılar dışındaki birtakım diğer, hem siyasi erk olabilir, hem farklı çıkar grupları olabilir, baskı grupları olabilir, grupların oluşturduğu planlar.

Bu durumun; hem merkezi yönetimlerde, yani bakanlıklarda çalışan kamu plancıların, hem de yerel yönetimlerde çalışan plancıların sorumluluğunu arttırdığı halde yetkilerinde aynı oranda bir artışa sebep olduğunu düşünmüyo-

rum. Antalya Büyükşehir Belediyesinden şöyle somut bir örnek verebiliriz: Yakın tarihe kadar -eski daire başkanımız da burada, yanlışsam beni düzeltsin- büyükşehir belediyesinin 4 veya 5 plancıdan müteşekkil bir planlama birimi vardı. Her ölçekten planı yapmaktan bir şekilde sorumlu, yaklaşık 40-50 bin hektarı ve çok ciddi bir büyümeyi bir şekilde kontrol altında tutması gereken bir ekipten söz ediyoruz. Birden bire 5216 sayılı yasa çıkıyor, ancak bu 5216 sayılı yasa planlama birimlerinin nasıl oluşması gerektiğine dair hiçbir doneyi de ortaya getirmiyor. Sadece büyükşehir belediyelerinin 1/25000 ölçekten 1/1000 ölçeğe kadar planlama yetkilerinin tamamına sahip olmasını ortaya koyuyor. Alt ölçekli belediyelerin bile planlama yetkileri aslında bu yaklaşım içerisinde bir yerde işlevsizleşebilir.

Bu duruma ilişkin teknik destek ve teknik ekibin oluşumu konusunda bir tarif ya da bunun ara mekanizmalarının oluşumuna ilişkin bir tarif var mı; hayır, pek yok. Bir de bunun üstüne değişen kültür ve tabiat varlıklarını koruma mevzuatının getirdiği sorumluluklar var. Mehmet Bey belediyelerin veya il özel idarelerinin plan yapma veya yaptırma zorunluluklarından yada yetkilerinden bahsetti. Belediyelerin bir taraftan da böyle bir örgütlenmeye gitmesi lazım, hiç alışık olmadıkları hususlar. Bütün bu noktalarda durum birden bire değişmeye başlıyor. Bu değişen süreç içerisinde tabii kararlar, düzenlemelerin oluşumu, daha çok benim reel planlama olarak adlandırdığım bir süreç, yani politika, ideal plan kararları ya da ideal niyetler ve ihtiyaçlarla oluşmayabiliyor. Plancı bunun içerisinde otomatikman edilgen bir pozisyona bürünebiliyor. Yerel yönetimlerdeki plancıların sorumlulukları ve yetkileri merkezi yönetimlerdekinden biraz daha farklıdır. 15-16 sene merkezi yönetimde plancı olarak çalışıp, bir şehir plancısının belli noktalarda inisiyatif kullanabilme hakkının mutlaka olduğunu düşünen, savunan biri olarak yerel yönetimlerde durumun farklı olduğunu söyleyebilirim. Yerel yönetimlerde bir kent plancısının, bir şehir plancısının herhangi bir yetkisi yok. Sadece karar mekanizmasını yönlendirici etkiniz olabilir, bu da tamamen sizin plancı olarak kişisel inisiyatifinize, kişisel vicdanınıza ya da mesleki vicdanınıza, mesleki etiğinize ve o an için sergilediğiniz duruşa bağlı. Onun dışında size hukuken tariflenmiş bir yetki yok. Karar mekanizması büyükşehir belediyeleri ya da belediyelerde belediye meclisleri, belediye başkanı, onun altında da imar komisyonları, bunların tamamı seçilmiş insanlarda oluşuyor. Sizin burada bir plancı olarak sergileyebileceğiniz en aktif ve doğru tutum konuyu doğru yönlendirmek ve bu duruşu sonuna kadar sergileyebilmek.

Peki, bir plan yasallaştığı zaman neyle karşı karşıya kalıyorsunuz; bir plan onaylandığı zaman bunun bütün hukuki ve idari sorumluluğu orada bürokrat olarak görev yapan kent plancısında oluyor. Sizden beklenen belki oradaki seçilmiş siyasi kişilere yönelik bir idari ve siyasi sorumluluk olabilir. Bu noktadaki plancının tavrı genelde içe dönük bir tavırdır. Mümkün olduğunca ami-

yane tabirle etliye sütlüye bulaşmadan orta kararlı bir yaklaşımla olayı devam ettirmeye yönelik.

Evet, planlama yetkilerimiz artıyor, plancının önemi artıyor, kültür ve tabiat varlıklarını koruma mevzuatı kalkıp plancıyı ekip başına koyuyor vesaire; bunların hepsi harika, ama kurumsallaşmış bir planlama birimini büyükşehir belediyesinde nazım planlama daire başkanlığı olarak oluşturamadım, çünkü norm kadro denen bir şey var. Bu norm kadro mevzuatı içerisinde sizin bir daire başkanlığı oluşturma şansınız yok, çünkü İç İşleri Bakanlığından gelen kesin bir örgütlenme şeması var; İmar ve Şehircilik İşleri Daire Başkanlığı. O zaman biz bunu bir büro yapalım. Büro... fark etmiyor ne olduğu, önemli olan siz orada kurumsallaşmayı atlamışsınız. Ama, Antalya Büyükşehir Belediyesinde, 40 bin hektarlık bir yetki alanını 140 bin hektara, 3 tane alt kademe belediyesini 14 tane alt kademe belediyesine çıkartıyorsunuz.

Birden bire son 2 senede 3-4 kişiden müteşekkil planlama ekibini 14 kişiye çıkartabilme durumuna gelmişsiniz, ama bütün bunların hepsi bir süreç. Bu süreç devam ederken bir şekilde de yasa ve yönetmeliklerin size verdiği sorumlulukları ve görevleri yerine getirmeniz lazım. 2 sene içersinde 1/25000 ölçekli nazım imar planı yap; bitir. Yasanın çıktığı tarihten itibaren size söylenen budur. Nasıl yaparsanız, bütçenizde paranız mı var, kendiniz mi yaparsınız, bu ekibi nasıl oluşturuz vb bunlar cevap bekleyen sorular. O zaman ne oluyor; sizin üzerinizdeki siyasinin eğer bir sağ duyusu ve bu anlamda bir erki varsa o bir ekip oluşturmak için kişisel çaba sarf ediyor. Ondan sonra oradaki plancıların ve diğer alt kademe insanların tamamen kişisel yaklaşımlarıyla durum bir noktaya kadar geliyor.

Peki, o kişiler giderse ne oluyor? Asıl sorun orada. O kişiler giderse kurumsallaşamamış bir yapılanma içerisinde olduğunuz için -bunu ben sadece Antalya Büyükşehir için söylemiyorum, genel anlamda söylüyorum- tekrar plancının ve planlamanın önemini aşağılara çekiliyor. Yine ne oluyor; tekrar aynı noktaya geliniyor.

Bence bu asıl tartışılması gereken husus neden kamu sektörünün, kamu plancılarının ya da kamuda yapılan planlamaların dışarıda, STK'lar nezdinde, kamu oyunda öncelikle kaygıyla ve kuşkuyla yaklaşıldığıdı, çok güvenilir bulunmamasıdır? Çünkü bu planlamanın o kurumsal yapı içerisinden süzülüp gelmediğini herkes biliyor.

Benim söyleyeceklerim kısaca bunlar. Çok teşekkür ediyorum.

8. OTURUM

FARKLI MESLEKLERLE İLİŞKİLER

OTURUM BAŞKANI: CAN KUBİN

NİTELİKLİ KENTSEL ÇEVRENİN YARATILMASINDA KENT PLANLAMA VE PEYZAJ MİMARLIĞI İLİŞKİSİ YENİDEN DÜŞÜNÜLMESİ
Dr. TÜRKAY ATEŞ

DİSİPLİNLER ARASI PROJE DENEYİMLERİ
SERTAÇ ERTEN, DEVRİM ÇİMEN, SİNAN BURAT

PLANLAMANIN MÜHENDİSLİK UYGULAMALARI OLAN TEKNİK ALTYAPI HİZMETLERİ İLE İLİŞKİSİ
H. EVREN ERDİN

KARAKÖY KÖYÜ YANGIN AFETİ SONRASI YENİDEN YAPILANDIRMA PROJESİ UYGULAMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ
BİNALİ TERCAN

BİR KENTİN ARKEOLOJİK MİRASININ ORTAYA ÇIKARILMASI VE KORUMA ÖRNEĞİ: SMYRNA'NIN (İZMİR) AKROPOLÜ KADİFEKALE VE ANTİK TİYATROSU
ÖZDEN ÖZYILMAZ ALICIGÜZEL

Dr. TÜRKAY ATEŞ

Odamız tarafından bu görev bana verildiğinde ilk aklıma gelen şu oldu: Bütün bu konu öğrenciliğimiz sırasında da konuşuluyordu. Demek ki bir ileri gidiş yerine, bir içe kapanma, bir yalnızlaşma yaşanıyor.

Kent planlamanın, peyzaj mimarlığının akademik tanımlarında bu meslekle-rin ilgi alanlarının disiplinler arası çalışma ortamına sahip oldukları, sürekli olarak yinelendiği halde günümüz ülke koşullarında bu birlikteliğin hâlâ kurulamadığı, düşünsel düzeyde, meslek odaları bağlamında bir beraberlik olduğu varsayılsa bile bu mesleklerin toplumsal yaşamımızda özellikle etkinleşemediğini, hatta devre dışı olduklarını görüyoruz. Acaba hayatımızı yöneten dışsal etkiler, baskılar, içsel egemen güç ortamları planlı çevreye ve yaşam ortamına karşı mı? Elbette yatırımların yer seçimi kararlarına, orman alanlarının turizme açılmasına ve üst gelir gruplarının konut alanlarına dönüşmesine, bina güruhu halindeki kentlileşememiş toplumumuzun yaşam çevrelerini oluşturan kentlerimize biraz olsun nefes aldıran kamu arazilerinin, yabancı girişimciler eliyle plazalara, iş merkezlerine dönüşmesine karar veren, bu alanlardaki kullanımlarının kentlere yükleyeceği sorunlara hiçbir çözüm üretemeyen karar alıcılar plancılar mı acaba?

Planlama ciddi bir devlet kavramı olsa, ülkemizde artık ekolleşmiş bir çevre yönetimi anlayışı olsa bu kararlar verilebilir mi? Hayır, aksine bu alanları kentlere kamu yararı gözetilerek kazandırma ve açık kültür alanları olarak değerlendirme şansı elde edebilir. Turizme tahsis edilen alanlar Türkiye'nin yana yana zaten göstermelik kalmış ormanları mı olmalıydı? Turizm geliştirilmesi çıplak eko sisteme olumsuz katkıda bulunmayacak, kıyıdan içerde, ancak kıyıyla ilişkili alanlarda yapılamaz mıydı? Bu durum planlama yerine, kısa dönemde yüksek kârlar ve vurgun yapma düşüncesini benimseyen gafil yönetimlerce tezgahlanmıştır.

Türk Kent Planlamacılığının kadersizliği altında bir miktar da imarcı anlayış yatmaktadır. Kuralları ilkokul matematiği düzeyinde belirlenmiş, tamamen kentsel çıkarların fiziki mekana yansıtıldığı bir araç niteliğindeki imar planlama aracılığıyla Türk kentlerinin sorunları çözülemez. İmar plancı yaklaşım da, meslekler arası ilişki düzeyinde ancak süregeldiği gibi yüzeysel düzeyde kalacaktır. Aynen imar planlama ile mimarlık arasında kurulan son derece ilkel

ve düzeysiz ilişki gibi.

1970'lere kadar uzanan süreçte imar planlarının ekinde zorunlu bir çalışma olarak verilen "tip konut projeleriyle" planlamacılık ve mimarlık ne kazanmıştır? Bu projeler kentlerimize hangi mimari kimliği kazandırmıştır. İmar plancılığı aracılığıyla hangi kentimiz kimlikli kent cephelerine, mimari bütünselliğe, mimarlarca tasarlanmış ciddi kent parçalarına kavuşmuştur. İmar planları aracılığıyla mimarlık çalışmalarını parsel düzeyine indiren, mühendislik dahi sayılamayacak çekme mesafesi, TAKS/KAKS gibi basit hesaplara dayandırılan imarcılık ile; akarsu yataklarının üzerine konut yapan imarcılık ile; sahilleri yol olarak düzenleme cesaretini gösteren imarcılık ile meslekler arası ilişki ortamı yaratılmıştır.

Meslekler arası birlikteliğin sağlıklı ortamı ve derin ilişkisi ancak planlama ve mekan düzenleme mesleklerinin bilgilerinin toplumsal gelişmenin önüne geçirilmesinin yasal, sosyal, ekonomik, politik ortamı yaratıldığında mümkündür. Birlikteliğin iki ana ortamı bulunmaktadır. Bunlardan ilki akademik ve meslek örgütleri ortamı, ikincisi fiziki planlama süreçleri, yani uygulama alanları. Akademik ortam ile meslek örgütleri arasında gelinen nokta, ülkemiz ve mesleklerimiz adına gurur verici bir durumdadır. Alınan eğitim düzeyi, bilgi birikimi çağdaş ileri ülkelerden hiç de geri düzeyde olmadığı gibi, TMMOB bünyesinde örgütlenen meslek odalarımız, meslek etiğine aykırı oluşumlara elinden geldiğince sesini yükseltmekte ve ciddi bir mücadele içinde bulunmaktadırlar. Bu çabalar, toplumun önüne sürekli dış bağlantılı, sahte, acımasız gündemler konulduğundan, günlük hayatımızda yeterince yankı bulamamasına rağmen, mücadelede bilgi birikimini arttırdığından önemlidir.

İş, uygulama alanına geldiğinde vahim bir tablo karşımıza çıkmakta. Mimarlık, planlama, peyzaj mimarlığı meslekleri öncü kimliklerinden çok uzak, yağmacı düzenin iş takipçisi, çizeri konumuna itilmiş durumdadır. '70'lerden bugüne kamu yönetiminin etkisizleştirilmesi, yerel yönetimlerin başıbozuk, hiçbir otoriteye bağlı kalmaksızın keyfi karar mercilerine dönüştürülmesi günümüzün şaka gibi olan kent plancılığı, şehirciliği rezilliklerini yaratmıştır. Kamu arazilerinin kent baronlarına, yabancı sermaye gruplarına, AVM'ler, plazalar, center'lar, rezidanslar, show merkezleri yapmak üzere ciddi bir çevresel, sosyal, trafik vb etki analizi yapılmadan tahsisi, satılması, karayolu niteliğindeki bir yolun refüjüne bilime aykırı olarak gecekondu, teneke, cam barakalar dikmek gibi yöneticinin ilkel zevklerinin yansıtıldığı gökkuşağı alanlarının yapması, kent içi yollarını kontrolsüz sürat yollarını çeviren battı-çıktılar, hep bu başıbozuk, her türlü bilimsel yaklaşımı reddeden zihniyetin örnekleridir. Bu rezillik şehircilik değildir. Yatırımcısının hoyratlığını, pervasızlığını, taleplerini yapıya aktaran cam, çelik, membran yığınları mimarlık değildir.

Türkiye ekonomisi mimarlık, şehircilik, peyzaj dahil, egemen güçlerin paza-

rı haline getiriliyor. Bugün adım başı açılan Migros'larda, hiper marketlerde halkımız kendi meyveleri yerine ananasla, mangoyla tanıştırılıyor. Ekmeğimiz yabancı buğdayıyla yapılıyor. Bu anlamda çok büyük araziler, KİT'ler, dünya patronları eliyle zengin edilmiş Asyalılara satılırken bu alanlara yabancı star mimarlar, hiçbir planlama kaygısı gütmeksizin projeler üretiyorlar. Bodrum'daki, önümüzdeki aylarda ya da yıllarda ortaya çıkacak gelişmelere dikkatinizi çekerim. Dubai Kuleleri, İstanbul baronlarının kentin her köşesinde yükseltilen iş merkezleri bunlara örnek.

Anadolu ve tüm kentlerimiz, kırsal kesim açlık sınırına itilmektedir. Bu oluşumlar, önümüzdeki yıllarda Anadolu'dan tüm değerleri altüst edilmiş, eğitimsiz, tarımda dahi becerisi olmayan, yeterince beslenemeyen, açlık sınırında yaşayan yeni büyük göç dalgalarına yol açabilir. Bu ise ülkeyi hızla az gelişmişliğin göstergesi sayılan tek şehirli devlete doğru yönlendirmektedir. Unutulmasın, açlık, sefalet, cehalet kolay yönetilmenin temel taşlarıdır. Planlama yaklaşımlarını umursamayan bir karar sürecinde köklü, radikal dönüşümler sağlanmadan, kamu yararını öne almadan, plancının inisiyatifini arttıracak arsa politikaları, kentsel, kırsal toprak planlaması ve reformu oluşturulmadan, planlama ve mekan düzenleme disiplinleri karar verici olmaktan çıkar, aracı haline gelirler. Ülkemizde bugün yaşanan sorun budur.

Planlama kavramı, hayatını demokratik kazanımlarla ve ortak değerlerle planlayabilen toplumların bir değeri olabilir ancak. 70'lerden bu yana Cumhuriyet değerleriyle birlikte bu toplumun yaratmaya çalıştığı her tür çağdaşlaşma hareketi, dış ve işbirlikçi iç odaklarca baltalanmış ve yok edilmiştir. Bu ülke şu anda kendi maarif, tarım, adalet, sosyal haklar, sağlık, imar politikalarını ve teşkilatlarını yok etmekle meşguldür.

Geçmişte çok eleştirdiğimiz İmar İskan Bakanlığı bugün yetkileri sınırlandırılmış tek bir Genel Müdürlüğe dönüştürülmüştür. Artık Planlama İmar Genel Müdürlüğü diye kamu adına denetleme yapacak bir kurum dahi yoktur. Siz İngiltere'de planlama kriterlerini, kurallarını bu anlamda kuralsızlıklara dönüştürebilir misiniz?

Cumhuriyetin kurumlarının yıkılma süreci son dönemde Ankara ve İstanbul kent belleklerinin yok edilme çabalarıyla karşımıza çıkmakta. Gençlik Parkı, Ulus tarihi kent merkezi, Ankara Kızılay Meydanı ve Devlet Kartiyesi, Atatürk Orman Çiftliği arazileri kenti yönettiğini zannedenlerin imar oyuncaklarına dönüşmüştür. Bu talancı anlayışın oyuncuları, servetlerini kaynaklarının şaibeli, kimi ilkokul düzeyinde eğitim ve görgüye sahip müteahhitler, siyasiler ve işbirliği içinde oldukları yerel yöneticiler ve onların bürokratlarıdır. Mimarlar, kent plancıları, peyzaj mimarları bu güruhun ancak çalışanları olabilmektedir. Düşünebiliyor musunuz, yapı denetimini özel kişilere devreden devlet, imar yasasında da özel müşavirlik öngörmüş, ancak bu karar Anayasa Mahkeme-

sinden dönmüştür. Kamunun denetim yetkisinin özelleştirilmesini düşünmek, hayal etmek gaflettir. Kamu yararını özel sektör mü koruyacak?

Sonuç: Şehir planlama, peyzaj mimarlığı meslekleri ülkemiz için yeni sayılan mesleklerdendir. Şehir planlama ODTÜ'nün kuruluş amacıdır. Ancak daha sonraları ODTÜ mühendislik ağırlıklı bir Üniversite yapısına kavuşmuştur. '60'larda mezun vermeye başlayan kent planlama bugün birçok üniversitemizde kökleşmiş bilim dallarından biridir.

Öğrendiğime göre de Odaya kayıtlı şehir plancısı sayısı şu anda 4000. Peyzaj Mimarlığı Bölümü ise Ankara Ziraat Fakültesi bünyesinde '67'de kurulmuş, iki yılı ziraat, iki yılı meslek derslerinde eğitim verirken '72'de ilk öğrencilerini alıp '73'te ilk mezunlarını vermiştir. Meslek unvan hakkını Bölüm mezunları '90 yılında kazanmışlardır. Mesleki eğitim ziraat, orman, güzel sanatlar ve mimarlık fakültelerinde ana bilim dalı olarak ülke genelinde 23 bölümde örgütlenmiştir.

Görüldüğü gibi ülkenin kıt olanaklarıyla eğittiği binlerce meslek insanı bulunmaktadır. Akıl, bu içerikli insan gücünü uygulama içinde yeniden örgütlemeyi gerektirir. Bu birikim Belediyelerin bugünkü çıkarcı örgütlenmelerinin kalesi durumuna gelmiş yapısı içinde ziyan edilmemelidir.

Bu kısa sunuşta aklıma gelen uygulamada birlikteliğe yönelik konular aşağıdaki gibidir:

1. Kamu adına merkezi bir planlama, çevre denetim mekanizması üniversitelerle işbirliği içinde yeniden düzenlenmeli, anakent ve büyük kentlerde bu teşkilatla ilişki içinde çalışacak, yerel sorunlara çözüm önerileri geliştirecek, araştırmalar üretecek yetkili şehircilik çevre peyzaj denetim ve araştırma enstitüleri oluşturulmalıdır.

2. Meslek odalarının birlikteliği önemlidir ve akademik düzeyde etkin kullanılmalıdır. Planlama çalışmalarına sivil toplum kuruluşu olarak katılımları sağlanmalıdır.

3. Planlama sürecine ilişkin olarak peyzaj mimarlarını ve mimarlığı etkin bir biçimde öne çıkaracak yeni bir yasal, dinamik fiziki plan çeşitliliği ve denetim mekanizması oluşturulmalı, imar planı kavramı içeriğiyle yok edilmelidir.

4. Dinamik fiziki planlar ilkelerini, ana yönlendirmelerini üst ölçeklerde oluşturulan ve uygulamaları 1000 ve alt ölçeklerde yapacak ekipler ve kuruluşlarca üretilmelidir ve bu planlar alt ölçeklerdeki plan ve projelerle güncellenerek kentsel yaşama yön verebilmelidir.

5. Kentsel ve bölgesel yeşil sisteminin kurgulanması, yeşil alanlara

kullanıcıların kısa sürede erişilebilirliğinin temininin planlara yansıtılması.

6. Yöre coğrafyasının sunduğu fiziki ve iklimsel özelliklere uygun ağaçlandırma alan ve projelerinin tarif ve tasarım ilkelerinin ortaya konması.

7. Su kaynaklarının düzenlenmesi, korunması, yağmur suyunun regüle edilerek kentsel yeşil çevrenin su ihtiyacında kullanılabilmesinin planlama aşamasında değerlendirilmesi.

8. Rüzgar tünelleri veya koridorlarının tasarımı, rüzgar kırıcı, yönlendirici ağaçlandırma çalışmalarının planlara aktarımı.

9. Çevresel ısınmaya karşı radyasyon düzeylerinin azaltılmasına yönelik yeşillendirme ilkelerinin oluşturulması ve bunların planlara aktarılması.

10. Kentsel çevreye kimlik kazandırıcı peyzaj dokusu çalışmalarının planlara yansıtılması.

11. Kıyı düzenleme ve özel projelendirme gerekli kentsel alanların açıklıkların, peyzaj alanlarının tariflenmesi, tasarım ilkelerinin ortaya konması.

12. Kentsel gürültüye karşı alınması gerekli peyzaj önlemlerini araştırma, kentsel gürültüyü önlemeye yönelik peyzaj proje alanlarını saptamak, tasarım ilkelerini ortaya koymak ve bunları planlara yansıtmak olarak özetlenebilir.

Benim konuşmam bu kadar.

DİSİPLİNLER-ARASI PROJE DENEYİMLERİ

SERTAÇ ERTEN

(Şehir Plancısı / Kentsel Tasarımcı)

DEVRİM ÇİMEN

(Mimar / Kentsel Tasarımcı)

SİNAN BURAT

(Peyzaj Mimarı / Kentsel Tasarımcı)

Bugün sizlere disiplinler arası proje deneyimlerimizi aktarmaya çalışacağız. Nasıl bir proje üstünde beraber çalışıyoruz, hangi noktalarda çatışmalar yaşıyoruz, nerelerde mesleki rolleri değişiyoruz, bu konuları biraz paylaşacağız.

Biz ağırlıklı olarak kentsel tasarım alanında çalışan, bu alanda açılan yarışmalara giren bir ekibiz. Şehircilik, mimarlık ve peyzaj mimarlığı olarak üç disiplini temsil ediyoruz her birimiz. Aslında bizim yaptığımız projelerin kapsadığı alan, çok üst ölçekteki gelişme planları, fikir projeleri, konsept projelerden alt ölçekteki mimari kütle tasarımlarına kadar uzanan geniş bir alan. Bunun içinde bizim en çok proje ürettiğimiz alan da kentsel tasarım.

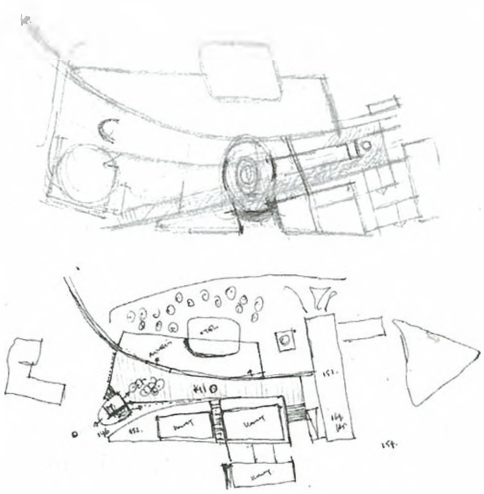
Genellikle, mimar/şehirci ikilisi olarak çalışmamıza rağmen, bir çok projede üçümüz de yer aldık. Ve birçok kentsel tasarım yarışmasına ekip olarak beraber girdik. Bu süreçte de mesleki olarak etkileşimler, onla birlikte gelen değişimler yaşadık. Planlama dergisinin 2005 yılı içinde çıkan kentsel tasarım özel sayısında da bu konuyla ilgili bir kavramsallaştırma yapmaya çalışmıştık. Kavramsallaştırmamızın özü şuydu: Disiplinler arası çalışmanın 3 aşaması vardır: İlki, hepimizin mimarlık, şehircilik ve peyzaj mimarlığı alanlarında aldığı 4 yıllık lisans eğitimidir. Bu bize saf meslek adamlığı kimliğini verir. Örneğin mimarlık, yaşama, çalışma, eğlenme, dinlenme ve bunun gibi insan aktivitelerinin ihtiyaçlarını genellikle kapalı mekanlar olarak tasarlayan, hem işlevsel hem de biçimsel olarak bu ihtiyaçlara çözümler üreten bir meslek alanıdır. Eğitiminde de üç boyutlu düşünme-kavrama becerisini veren, ve bunu da pratikte bekleyen bir meslek dalıdır. Genellikle tek parsel veya tek ada içinde

bir tasarım problemi ile uğraşılır. Ve bu problemi tek başına çözmesi beklenir. Şehirci ise, tam tersine birlikte çalışma konusunda oldukça berecili olarak donanır fakat üç boyutlu düşünme konusunda tıkanıklıklar yaşar. Peyzaj mimarı ise, açık alan düzenlemesi eğitimi alır, fakar diğer meslekler tarafından, boşları tanımlayan, onları yeşille biçimlendiren meslek adamı olarak görülür.

İkinci aşamada, birlikte çalışmaya ve de çatışmaya başlarız. Üçüncü aşama, bu çatışma ve çalışmadan doğan melez meslek adamlığıdır, ki mesleki ve kişilik anlamında bir evrilmeye tekabül eder. Normal lisans eğitimi alıp meslek yaşamına bunun üzerinden devam eden insanlardan farklı bir çerçeve çizer.

Dolayısıyla, birlikte kentsel tasarım gibi ortak payda sunan bir alanda çalışmak, bizi hem melezleştirdi hem de kendi alanlarımızın potansiyellerini daha iyi görme yönünde bir açılım sağladı.

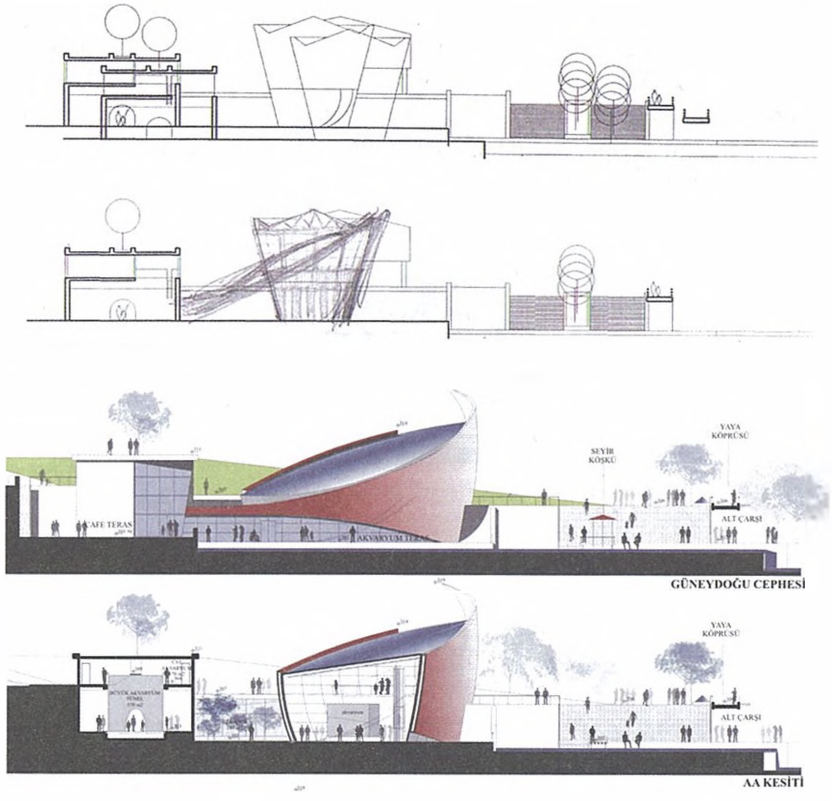
Biz hemen her ölçekteki projemizin başlangıç analizlerini birlikte oluşturuyoruz. Proje alanının nasıl bir alan olduğu, hangi potansiyelleri içinde barındırdığı, insanların hareket güzergahlarının nasıl şekillendiği konularını anlamaya çalışıyoruz. Bu tür şehircilik analizleri, mimari kütlenin ortaya çıkışında oldukça önemli rol oynuyor. Dolayısıyla bizim çalışma yöntemimizde, şöyle bir durum olmuyor: 1/5000 ölçeği şehirci yoğunlaşarak çalışır, 1/1000 ölçeği şekillendirerek mimara bırakır, mimar da 1/200 ölçekte binayı çizer, peyzaj mimarı aynı ölçeklerde çevre düzenlemesini yapar. Bunun yerine, projenin ana fikrini ve senaryosunu birlikte üretip ilk adımları birlikte atıyoruz. Dolayısıyla ortaya çıkan mimari kütleler ve onları formu aslında çok üst ölçekteki bir takım şehircilik kararlarıyla şekilleniyor (Resim 1).



Resim 1: Birlikte ürettiğimiz projelerden bir tanesi. Temel hareketleri birlikte belirleyip daha sonra mimari programları somutlaştırıyoruz.

Kentsel tasarım projelerinde çıkan ürünler, sadece mimarın alanının ürünü olmuyor, şehirci de mimarın diline yaklaşmaya çalışıyor; kesitlerle, üç boyutlu çizimlerle kendini anlatmaya çabalıyor. Böylece ortak bir eskiz dili ortaya çıkıyor. Bu dil de, birlikte çalışmanın temsil biçimi.

Biz mimari projeleri sürekli olarak tartışıyoruz, hatta üstünde birlikte çizim üretiyoruz. Kütleleri sadece bir fonksiyonu barındıran birer birimmiş olarak değil, kentin bir parçası, bir imajı olacak, kente bir cephe verecek bir düzlem olarak görüyoruz (Resim 2). Şehir plancısı bu noktada söz sahibi olabiliyor, Binanın formuyla ilgili kritiklerde ve yönlendirmelerde bulunabiliyor. Çıkan yapının mimarisi de birlikte üretilmiş bir projenin ürünü oluyor.

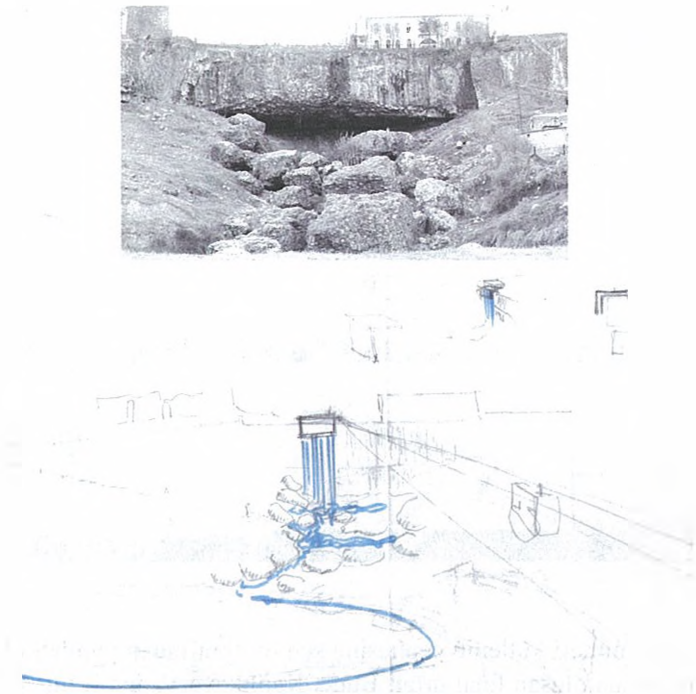


Resim 2: Bir mimari kütlenin cephesine şehirci tarafından yapılan müdahale ve bu doğrultuda oluşan final ürün. Bursa Kaplıkaya Vadisi Kentsel Tasarım ve Peyzaj Projesi: İhtiyaç programında belirtilen akvaryum binası için önerilen kütle.

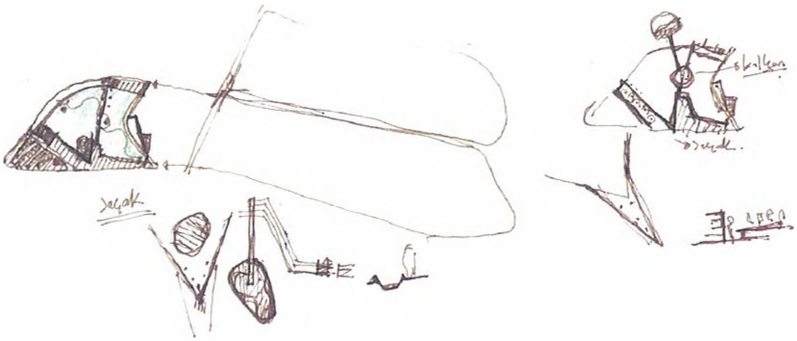
Kentsel tasarım yarışma projelerinde, genellikle mimari ihtiyaç programı

belirlenmiş oluyor (fonksiyonlar, metrekareler, sayılar...vs). Yarışmacıdan beklenen, hem bu ihtiyaç programının biçimini oluşturmak, mimari bir dil kurgulamak, hem de bu kullanımların diğer açık alan kullanımları ve mevcut kentsel dinamiklerle ilişkisini oluşturmak oluyor. Bu bağlamda, zaten birlikte çalışmamız kaçınılmaz bir durum olarak ortaya çıkıyor. Ama bu süreçte, çatışmalar da yaşıyoruz. Mimar-şehirci kimlikleri değiş tokuş edilebiliyor, mimarın daha fazla şehirci, şehircinin daha fazla mimar hissettiği ve öyle davrandığı durumlar oluşuyor (Resim 3 ve 4). Bunun nedeni, birlikte çalıştığınız ve diğer disiplinden olan ekip arkadaşınıza derdinizi anlatırken, onun diline yaklaşmaya çalışmak, ki bu da zaman içinde onun gibi düşünmeye başlamak anlamına geliyor.

Artık çoğu kentsel tasarım yarışmasında, üç disiplinin birlikte çalışması zorunlu hale getirildi.Ekibinizde mutlaka bir şehir plancısı, bir mimar ve bir peyzaj mimarı bulundurmanız bekleniyor. Biz bunu bir zorunluluk değil de, doğal bir süreç olarak ele alıyoruz. Çünkü başta belirttiğimiz gibi, geleneksel bir çalışma yöntemi yerine, başından sonuna kadar herkesin sürece dahil olduğu daha kapsayıcı bir çalışma yöntemi izliyoruz.



Resim 3: Şehirci-mimar kimlik değiş-tokuşuna örnek: Şehircinin ürettiği mimari eskizler. Diyarbakır Dicle Vadisi Kentsel Tasarım Projesi. Yarışma şartnamesinde program olarak verilen "eski şelaleyi yeniden canlandırma projesi" kapsamındaki fikir eskizleri.



Resim 4: Şehirci-mimar kimlik değiş-tokuşuna örnek: Mimarın ürettiği mimari eskizler. Bursa Kızyakup Kent Parkı Yarışma Projesi

Birlikte çalışmamızı, kendimize has bir çalışma yöntemini geliştirmemizi destekleyen çok önemli bir faktör var: Hepimiz ODTÜ'de kentsel tasarım yüksek lisans eğitimi aldık. O programın atölye çalışmalarında, birlikte çalışma hep ön plandaydı. Dolayısıyla hem kendi dışımızdaki alanları tanıma fırsatı elde ettik, hem de kendimizi daha büyük bir güvenle ifade etmenin yollarını keşfettik.

Bir şehircinin bir mimarla çalışmasının olumsuz yönlerine gelince: Normal bir plancı gibi olamıyorsunuz. Bazı konulara (örneğin yönetmelikler, hukuki boyutlar...vs.) çok hakim olamıyorsunuz. Fakat birlikte çalışma size kentsel tasarım alanında uzmanlaşmayı beraberinde getiriyor.

Teşekkürler.

PLANLAMANIN MÜHENDİSLİK UYGULAMALARI OLAN TEKNİK ALTYAPI HİZMETLERİ İLE İLİŞKİSİ

H. Evren ERDİN

(Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)

ÖZET

Planlama meslek alanında, planlama sürecinde gerek plan kararlarının üretilmesinde gerekse de üretilen planın uygulanmasında, hayata geçirilmesinde kentsel gelişimin sağlanması, kentsel üstyapının oluşturulması ve oluşturulan kentsel üstyapıda sağlıklı yaşama koşullarının sağlanabilmesi ve sürdürülebilmesi için gereksinim duyulan kentsel kamusal hizmet ve servisler olan teknik altyapı hizmetleri ile planlama arasındaki ilişkilerin tarif edilmesi ve ortak çözümlenmesi, değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu önemden dolayı hazırlanan bu bildiride; teknik altyapı hizmetlerinin hazırlanması ve sunumu aşamasındaki temel iş aşamaları ve ayrıntılarında değerlendirmeye alınan kentle ilgili değişkenler ve bu değişkenlerin aralarındaki ilişkilerinden yola çıkarak gerek teknik altyapı hizmetlerinin birbirleriyle olan gerekse de bu hizmetlerin kent ve planlama ile olan ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla tarif edilen bu ilişki biçimiyle, planlama meslek alanının bu hizmetlerin hazırlanması ve sunumunda ortaya çıkan kentsel sorunlar/sıkıntılar/tehditlerin ortadan kaldırılmasında nasıl bir algılama biçimi geliştirmesi ve eşgüdümlü planlama yaklaşımını, yöntemini benimsemesi gerektiği sorgulamakta ve tartışmaya açılmaktadır. Yerel yönetimler ve yerel idarelerin yerine getirmekle yükümlü oldukları bu kamusal hizmetlerin verimli, etkin, kaliteli sunulması ve sınırlı olan yönetim kaynaklarını optimumda kullanılması ancak bu şekilde yerine getirilebilecektir.

GİRİŞ

Kentler, karmaşık yapıları nedeniyle kapsamlı ve çok yönlü değerlendirilmeye alınması gereken oluşumlar ve birikim alanlarıdır. Kentlerin oluşumunun,

birikim ilişkilerinin ve gelişiminin anlaşılmasında yer bilimleri, toprak yapısı, bitki örtüsü, ekonomik yapı, sosyal yapı, çevre, enerji, altyapı, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri, arkeoloji, sanat tarihi, mimarlık tarihi gibi ilgili alanların bilgi birikimine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle kentsel gelişimin kontrol edilmesinden, düzenlenmesinden, yönlendirilmesinden ve kamu yararını gözeterek kentsel kullanımların, hizmetlerin kente ve sakinlerine eşit, hakça ve sağlıklı bir şekilde sunulmasından sorumlu planlama meslek alanının, planlama sürecinin birçok noktasında diğer disiplinler ile karşılıklı ilişki halinde olması ve ortak çalışması gerekmektedir.

Planlamanın bu disiplinlerarası yapısı kente ait farklı farklı değişkenlerin ilişkilerinin çözümlenmesinde ve buradan yola çıkarak diğer disiplinler ile eşzamanlı ve eşgüdümlü çalışma seçeneklerinin oluşturularak kente ilişkin sorunlar/sıkıntılar/tehditler ve fırsatlar/olanaklar'ın okunmasında, tanımlanmasında, çözümlenmesinde ve değerlendirilmesinde farklı ve önemli algılama biçimlerinin, yöntemlerinin geliştirilmesine imkan sağlamaktadır. Bu önemden yola çıkarak bu bildiri ile kentsel gelişimin, üstyapının oluşmasında, yönlendirilmesinde ve kentsel sağlıklı yaşam çevrelerinin oluşturulmasında büyük rolü ve önemi bulunan mühendislik uygulamaları olan teknik altyapı hizmetleri ile planlamanın ilişkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, teknik altyapı hizmetlerini belirleyen kentle ilgili değişkenler ve değişkenlerin ilişkileri, teknik altyapı hizmetlerinin aralarındaki ilişkiler ve planlama ile teknik altyapı hizmetlerinin ilişkileri ortaya konularak planlama sürecinde hangi teknik altyapı değişkenlerinin çözümlenerek plan kararlarının üretilmesi ve teknik altyapı hizmetleri ve planlama arasında nasıl bir eşgüdümlü ve eşzamanlı planlama yaklaşımının, yönteminin geliştirilmesi ve uygulanması gerektiği tartışmaya açılmaya çalışılmıştır.

Planlama plan kararlarının gerçekleşmesi ve uygulanması için teknik altyapı hizmetlerine, teknik altyapı hizmetleri de kentsel hizmet ve servisleri kente dağıtmak için planlamaya yani imar planlarına ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle kentin gelişiminin sağlanması, yönlendirilmesi, kentin ve kent sakinlerinin gereksinim duyduğu hizmetlerin, servislerin verimli, etkin, kaliteli sunulması, sınırlı olan yönetim kaynaklarını optimumda kullanılması ve sağlıklı kentsel yaşam çevrelerinin oluşturulması için planlama ve teknik altyapı hizmetleri arasındaki eşgüdümün sağlanması büyük önem taşımaktadır.

PLANLAMA VE DİSİPLİNLERARASI YAPISI

Sanayileşme ile birlikte daha da önem kazanan planlama kavramı ve meslek alanı, kentlerin ve kentsel mekandaki üretim, tüketim ve birikim ilişkilerinin tarif edilerek kentsel mekanların oluşturulmasının ve biçimlendirilmesinin önemli araçlarından biri olarak ortaya çıkmaktadır. Kentler karmaşık yapıları

ile birçok farklı değişkeni bünyesinde bulunduran ve bu yüzden detaylı, farklı açılardan değerlendirilmeye alınması gereken oluşumlar, birikim alanlarıdır. Dolayısıyla planlama meslek alanı, çalışma alanı olan kentlerin bu karmaşık yapılarından dolayı diğer disiplinler ile ortak çalışmayı gerektirmektedir ve bu diğer disiplinler ile olan ilişkisinden dolayı disiplinlerarası bir yapıya sahiptir. Disiplinlerarası bir alan olması nedeniyle, planlamanın birçok diğer ilgili alanlardan (yer bilimleri, toprak yapısı, bitki örtüsü, ekonomik yapı, sosyal yapı, çevre, enerji, altyapı, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri, arkeoloji, sanat tarihi, mimarlık tarihi gibi) gerektiği oranda ve diğer sahalarla iletişim kuracak kadar bilgi edinimlerine gereksinim duyduğu açıktır (Duvarcı, 2004). Bugün planlamayı, bir üstyapı oluşturabilen tüm farklı altyapısal elemanları içeren ve farklı disiplinlerin ortaklaştığı bir platform olarak tanımlamak mümkündür (Erkan, 2003). Planlamanın diğer disiplinlerle olan ilişki ağının ve bu disiplinlerden değerlendirmeye aldığı, çözümlediği ve yorumladığı ortak değişkenlerin ve çalışma alanlarının tarifi, kentsel mekanın planlanmasında, gelişiminde ve kentsel kullanımların organizasyonunda önemli bir niteliğe sahiptir.

Planlama meslek alanı, kentsel kullanımların kente ve sakinlerine eşit, hakça ve sağlıklı bir şekilde sunulmasını öngören ve bu amaçta kamusal sorumlulukları ön planda tutan bir disiplinlerarası yaklaşımdır. Planlamanın bu kamusal sorumluluğu, kamu yararına hizmeti, plan kararlarının uzun vadedeki sonuçlarına duyarlılığı, kararların birbirleri arasındaki ilişkilerin gözetilmesini, planlama konularında doğru bilgi verilmesini, kentliye plana etkide bulunmaları için fırsat tanınmasını, mağdur durumdakilerin seçeneklerinin arttırılmasını ve doğal çevrenin korumasını ön plana çıkarmaktadır (Duvarcı, 2004). Dolayısıyla, kente ilişkin politika, program, plan, proje ve para gibi kapsamlı bir organizasyonu içine alan planlama yaklaşımı, planlama sürecinde bu kamusal sorumluluklarını yerine getirmede diğer disiplinler ile eşzamanlı ve eşgüdümlü çalışmaya ihtiyaç duymaktadır. Planlama ile diğer disiplinler arasında eşzamanlı ve eşgüdümlü çalışma seçeneklerinin, ortamlarının oluşturulması kente ait sorunlar/sıkıntılar/tehditler ve fırsatlar/olanaklar'ın okunmasında, tanımlanmasında, çözümlenmesinde ve değerlendirilmesinde farklı ve önemli algılama biçimlerinin, yöntemlerinin geliştirilmesine de olanak sağlayacaktır.

Planlamanın diğer disiplinler ile olan bu ilişki ağı ve ortak hareket biçimi, planlama sürecinde kentsel dinamiklerin, değişkenlerin farklı açılardan çözümlenmesini, değerlendirilmesini, yeni planlama kuramlarının ortaya konulabilmesi, geliştirilmesi ve planlamanın disiplin olamamış ve disiplinlerarasında kalmış bu yapısından kurtulması açısından da bir fırsat/olanak niteliği taşımaktadır.

PLANLAMADA MÜHENDİSLİK UYGULAMALARI OLARAK TEKNİK ALTYAPI HİZMETLERİ VE ÖNEMİ

Planlama meslek alanı, gerek disiplinlerarası yapısı gerekse de kamusal sorumlulukları nedeniyle, kentsel kullanımların kente ve kent sakinlerine eşit, hakça ve sağlıklı bir biçimde sunulması ve sağlıklı kentsel yaşam çevrelerinin oluşturulması için diğer disiplinler ile karşılıklı iletişim ve etkileşim halinde ortak çalışmak durumundadır. Bu noktada planlamanın, bir yerleşmenin iskana açılması, iskan sonrasında sağlıklı yaşama ortamlarının sağlanabilmesi için gerekli olan tüm iletim kanalları ve bunlara ilişkin tesisler olarak tarif edilen ve kent ve kent sakinlerinin var oluşunda, yaşamlarını sürdürmelerinde önemli bir kamusal hizmet olan teknik altyapı hizmetleri ile ilişkisi ve ilişki ağının ortaya konulması ve bu ilişki ağından yola çıkarak teknik altyapı hizmetlerinin değişkenlerini dikkate alan, eşgüdümlü planlama anlayışının ve yaklaşımının oluşturulması, geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Çünkü teknik altyapı hizmetleri planlama süreci içinde gerektiği gibi değerlendirmeye alınmamakta ve bunun sonucu olarak gerek planın uygulanmasında gerekse de kentsel gelişimin yönlendirilmesinin en önemli araçlarından biri olan teknik altyapı hizmetlerinin projelendirilmesinde, uygulanmasında yani kent sakinlerine ulaştırılmasında, dağıtımında çeşitli sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle planlama süreci içinde yer alan ve süreci belirleyen, etkileyen teknik altyapı hizmetlerinin ve değişkenlerinin tarif edilmesi önem arz etmektedir.

Mühendislik uygulamaları olarak ortaya çıkan teknik altyapı hizmetleri, kentsel kullanımların yol, içme ve kullanma suyu, kanalizasyon, yağmur suyu drenajı, çöp ve katı atık, elektrik, doğalgaz, merkezi ısıtma (jeotermal gibi), telekomünikasyon gibi gereksinimlerini karşılayan kentsel hizmetler ve servislerdir. Bu hizmetlerden yol, içme ve kullanma suyu, kanalizasyon, çöp ve katı atıklar, elektrik kentlerin öncelikli ihtiyaç duyduğu hizmetler olarak ön plana çıkarken, doğalgaz, merkezi ısıtma (jeotermal gibi), telekomünikasyon, yağmur suyu drenajı ikinci derecede ihtiyaç duyulan hizmetlerdir. Bu hizmetler kente kamusal alanlar ve özellikle yollar üzerinden ulaştırılmaktadır. Dolayısıyla yol hizmetleri, planlamanın olduğu gibi diğer teknik altyapı hizmetlerinin de omurgasını oluşturmaktadır.

Teknik altyapı hizmetinin türüne ve niteliğine göre hizmetlerin kentle ve planlama ile kurduğu ilişki değişebilmektedir. Türüne göre değişmekle birlikte genel olarak şebeke özelliğine sahip, ortak tüketimin söz konusu olduğu, kar amacı gütmeyen, hizmet bedeli kullanıcılar tarafından karşılanan, birleşik mal özelliği bulunan, stoklanması mümkün olmayan, yatırımın yapıldığı ilk aşamada yüksek sabit maliyetler gerektiren teknik altyapı hizmetleri, uzun ömürlü ve ekonomik kalkınmanın ve kentlerin gelişiminin sağlanabilme ve yönlendirilebilme araçlarından biri olarak gerek teknik altyapı hizmetleri ge-

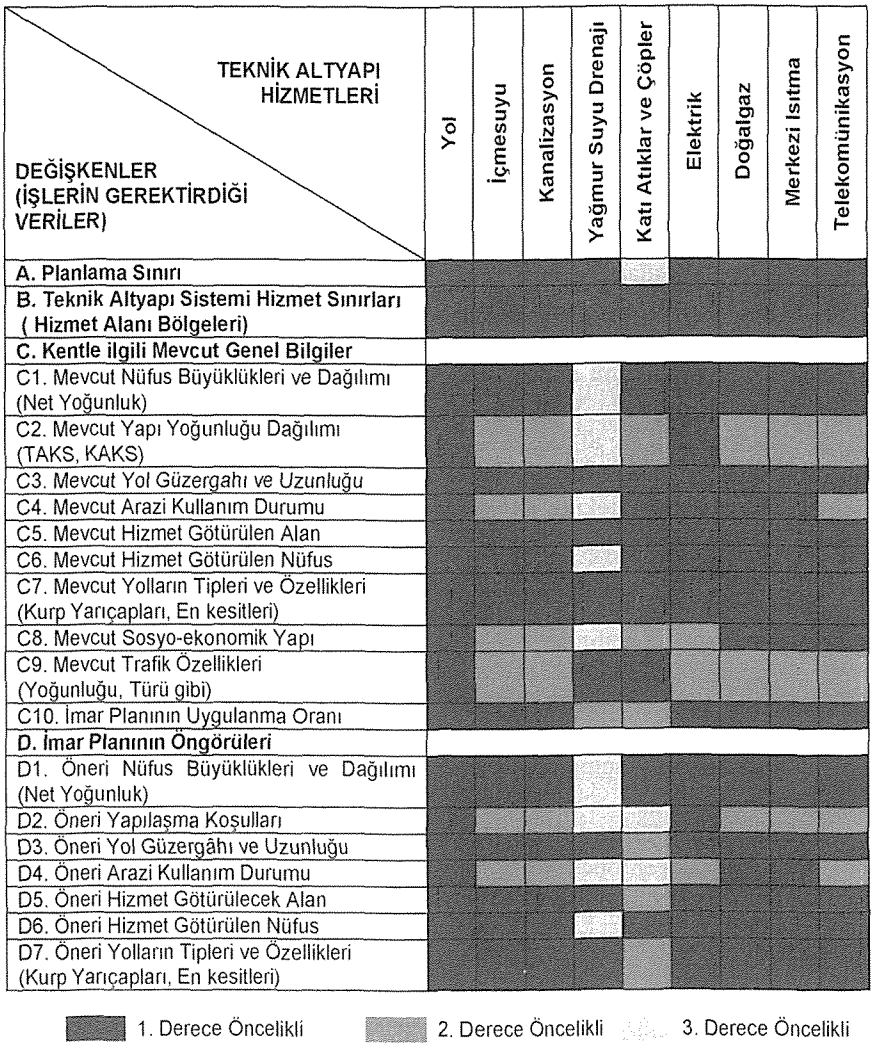
rekse planlama meslek alanı ile eşgüdümlü ve eşzamanlı bir çözümlemeyi, irdelemeyi ve değerlendirmeyi gerektirmektedir. Bu noktada teknik altyapı hizmetlerinin temel iş aşamaları ve ayrıntılarında (ön etüt, tasarım/proje/projelendirme, uygulama/inşaat, denetim ve işletim) değerlendirmeye aldığı ve planlama meslek alanının planlama sürecinde değerlendirmeye aldığı ortak bağımlı ve bağımsız değişkenlerin ve ilişkilerinin tanımlanması, planlamada teknik altyapı hizmetlerinin rolünün ve öneminin anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır.

PLANLAMA İLE TEKNİK ALTYAPI HİZMETLERİNİN İLİŞKİSİ

Planlama meslek alanı, kente, kent-bölgeye ya da bölgeye ilişkin politika, program, plan, proje ve para gibi kapsamlı bir organizasyonunu içine alan planlama organizasyonunu yerine getirebilmek, uygulayabilmek için diğer disiplinleri ve özellikle bu disiplinlerden mühendislik uygulamaları ve kentsel yaşamın, gelişiminin en önemli belirleyicisi, yönlendiricisi olan teknik altyapı hizmetlerini dikkate almak zorundadır. Bu tez üzerine kurulan bu çalışma ile teknik altyapı sistemlerinin projelendirilmesini etkileyen değişkenler ve değişkenlerin ilişkisi, teknik altyapı hizmetlerinin birbiriyle ilişkisi ve sonuç olarak bu ilişkilerden yola çıkarak planlama ile bu hizmetlerin ilişkisi tarif edilerek, teknik altyapı hizmetleri ve planlama arasında nasıl bir eşgüdümlü ve eşzamanlı planlama yaklaşımının, yönteminin geliştirilmesi ve uygulanması gerektiği tartışmaya açılmaya çalışılmıştır.

Planlama ile kentsel mekan için tarif edilmiş imar ya da kullanım hakkının gerçekleşmesi, bir başka deyişle kentsel üstyapının oluşturulması, bu imar hakkı ya da kullanım için gerekli olan teknik altyapı hizmetlerinin sağlanması ile mümkündür. Bu sebeple teknik altyapı hizmetleri planlama tarafından kentsel gelişimin yönlendirilmesi ve sınırlandırılması için kullanılabilecek ve kullanılması gereken önemli bir araçtır. Dolayısıyla planlama teknik altyapı hizmetlerinin projelendirilmesini güçleştirebilecek ya da engelleyebilecek plan kararlarını üretmekten kaçınmak zorundadır. Çünkü bu durum, bir yandan planının uygulanamamasına, gerçekleşmemesine diğer yandan da teknik altyapı hizmetlerinin hazırlanamamasına, sunulamamasına ve bunların sonucu olarak sağlıksız kentsel yaşam çevrelerinin oluşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle bu hizmetlerin temel iş aşamaları ve ayrıntılarındaki değişkenlerin ve etkilerinin planlama sürecinde çözümlenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, teknik altyapı hizmetlerinin yerine getirilmesinde ve plan kararlarının uygulanmasında sorunlarla karşılaşılması kaçınılmaz olmaktadır. İşte bu noktada planlama meslek alanına büyük sorumluluklar düşmektedir, çünkü imar planı bu hizmetlerin yerine getirilmesinde, uygulanmasında öncelikli ve ağırlıklı değişken olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1. Teknik altyapı hizmetleri tasarım/proje/projelendirme temel iş aşaması ve ayrıntıları için değerlendirmeye alınan değişkenler ve öncelik sıralaması.



Bu kapsamda, belirtilen 9 teknik altyapı hizmetinin ağırlıklı olarak planlama ile ilişkili ve teknik altyapı hizmetlerinin üretim süreci olan tasarım/proje/projelendirme temel iş aşaması ve ayrıntıları için kent ve planlama ile ilgili olan değişkenleri saptanmış ve bu değişkenlerin öncelikleri, ağırlıkları ve teknik altyapı sistemleri arasındaki ilişkisi ortaya konulmuştur (Bknz. Tablo 1). Bu değişkenlerin saptanmasında, teorik mühendislik bilgilerinin yanı sıra bu ko-

nuda uygulayıcı, denetleyici görevi ve sorumluluğu bulunan İller Bankası, GEDAŞ, İZMİRGAZ, İZSU, Türk Telekom A.Ş, İBŞB Fen İşleri, İBŞB Katı Atık Şube Müdürlüğü gibi kurum ve kuruluşlarda görevli uzman ve yetkili kişilerin deneyim ve tecrübelerinden de faydalanılmıştır.

Teknik altyapı hizmetlerinin teknik değişkenlerine girilmeden kentin mevcut durumunu ve imar durumunu belirleyen değişkenler üzerinden yapılan karşılaştırma sonucunda; yolun kentsel hizmet ve servislerin dağıtımının omurgası olması nedeniyle de bütün değişkenlerden öncelikli olarak etkilendiği, içmesuyu, kanalizasyon ve elektrik hizmetlerinin de öncelikli olarak nüfus, yol, hizmet alanı ile ilgili değişkenlerden etkilendiği öncelikli gereksinim duyulan hizmetler olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Katı atık ve çöp hizmetleri de kentin daha çok mevcut durumuna ilişkin değişkenleri değerlendirmeye alan bir başka zorunlu hizmet olarak ortaya çıkmaktadır. Bu 5 hizmet türü kentlerde sağlıklı yaşam çevrelerinin ve koşullarının yaratılması, kent sakinlerinin var olabilmesi ve yaşamlarını sürdürebilmeleri için ticari niteliği az olan ve kentlerin 1. derecede ihtiyaç duyduğu hizmetler olarak ön plana çıkmaktadır. Doğalgaz, merkezi ısıtma ve telekomünikasyon hizmetleri ise nüfus, yol, hizmet alanı ve sosyoekonomik değişkenlerden etkilenmekte olan ve kentin, kent sakinlerinin yaşam koşullarını kolaylaştırmaya ve iyileştirmeye yönelik kentin 2. derecede ihtiyaç duyduğu ve ticari niteliği daha ön planda olan hizmetler olarak ortaya çıkmaktadır. Yağmur suyu drenajı ise, öncelikli olarak yola ilişkin değişkenleri değerlendirmeye alan, diğer teknik altyapı hizmetlerinden ve kentsel değişkenlerden daha bağımsız bir hizmet olarak ortaya çıkmaktadır.

Teknik altyapı hizmetlerinin yerleşmenin belirtilen mevcut durumu ve imar durumu değişkenleri ile ilgili ilişkisinin yanı sıra kendi aralarındaki ilişkisinin tarifi de büyük önem taşımaktadır (Bknz. Tablo 2). Bu kapsamda, yollar bütün hizmetler tarafından gereksinim duyulan hizmet olarak ön plana çıkmaktadır. İkinci en çok ihtiyaç duyulan hizmet ise elektrik hizmetleridir. Bunun dışında, yağmur suyu drenajı, katı atık ve çöpler ve telekomünikasyon hizmetleri diğer hizmetler tarafından gereksinim duyulmayan hizmetler olarak ortaya çıkmaktadır. Bilgi bekledikleri, ilişkide oldukları teknik altyapı hizmetleri açısından ise, içmesuyu, kanalizasyon, doğalgaz ve merkezi ısıtma hizmetleri diğer teknik altyapı hizmetlerinden 3'ü ile birlikte, eşgüdümlü irdelenmesi gereken bağımlı hizmetlerdir. Burada, yol hizmetlerinin, bilgi beklediği ve birlikte irdelenmesi gereken teknik altyapı hizmetleri bulunmamaktadır.

Tablo 2. Tasarım/proje/projelendirme temel iş aşaması ve ayrıntılarında teknik altyapı hizmetlerinin aralarındaki ilişki (diğer teknik altyapı hizmetlerinden beklenen bilgiler) ve gereksinim şeması.

TEKNİK ALTYAPI HİZMETLERİ (Bilgi Beklenen) / TEKNİK ALTYAPI HİZMETLERİ (Gereksinim Duyulan)	Yol	İçmesuyu	Kanalizasyon	Yağmur Suyu Drenajı	Katı Atıklar ve Çöpler	Elektrik	Doğalgaz	Merkezi Isıtma	Telekomünikasyon	Bilgi Beklenen Diğer Teknik Altyapı Sayısı
Yol										0
İçmesuyu	■		■			■				3
Kanalizasyon	■	■				■				3
Yağmur Suyu Drenajı*	■									1
Katı Atıklar ve Çöpler	■									1
Elektrik	■									1
Doğalgaz	■					■	■	■		3
Merkezi Isıtma	■					■	■			3
Telekomünikasyon	■									1
Diğer Teknik Altyapı Hizmetleri Tarafından Gereksinim Duyulma Sayısı	8	1	1	0	0	4	1	1	0	

* Yağmur suyu drenajının ayrık sistemle toplandığı öngörülerek ilişki şeması oluşturulmuştur.

Bu iki şema ile ortaya konulan teknik altyapı hizmetlerinin kentle ve birbirleriyle olan ilişkileri, planlamada bu hizmetlerin ve değişkenlerinin çözümlenmesinde, irdelenmesinde ve değerlendirilmesinde ne tür yaklaşımların geliştirilmesi konusunda fikirler vermektedir. Bu kapsamda planlamanın teknik altyapı hizmetleri ile ilgili olarak, hangi kentle ilgili değişkenlerin ve imar planı öngörülerinin teknik altyapı hizmet sürecini etkilediği, kentle ilgili teknik altyapı hizmet sorunlarının/sıkıntılarının/tehditlerinin ortadan kaldırılması için gerekli durumlarda planda ne tür değişkenlerde müdahaleye, revizyona gidilmesi gerektiği, planlama sürecinde teknik altyapı hizmetlerinin aralarındaki ilişkiden yola çıkarak hangilerinin tekil ya da ortak değerlendirilmesi gerektiği ortaya konulmaktadır.

Bu noktada planlama süreci ile ilişkili öncelikli değerlendirmeye alınan teknik altyapı projelendirme değişkenleri; mevcut ve imar planı nüfusu ve dağılımı, mevcut ve imar planı yol güzergahları ve teknik özellikleri (kurp yarıçapları, en kesitleri), imar planının uygulanıp uygulanmadığı ya da hangi oranda uygulandığıdır. Mevcut ve imar planı yapılaşma koşulları ve mevcut ve imar planı arazi kullanım durumu ise teknik altyapı hizmetlerinin projelendirilmesinde ikinci derecede belirleyici ve yönlendirici niteliğe sahiptir. Bu durum,

planlama sürecinde planlama meslek alanının hangi değişkenleri teknik altyapı hizmetleri ile eşgüdümlü çözümlemesi, irdelemesi ve değerlendirmesi gerektiğini de ortaya koymaktadır. Bu nedenle planlama meslek alanına, planların üretilmesi, oluşturulması ve geliştirilmesi aşamasında büyük sorumluluk düşmektedir.

Sonuç olarak, planlama ile kentlerin gelişiminin sağlanması, yönlendirilmesi ve sağlıklı kentler ve kentsel yaşam çevrelerinin oluşturulması, kamusal hizmet olan teknik altyapı hizmetlerinin birbirleriyle ve yerleşmenin mevcut ve imar durumu değişkenleri ile aralarındaki ilişkilerin dikkate alınması ve bu hizmetlerin yerine getirilme koşullarının plan içinde yaratılması ile mümkündür. Böylece bu hizmetleri yerine getirmekle yükümlü olan yerel yönetimlerin ve yerel idarelerin (merkezi idare kurumlarının yerel birimleri), bu hizmetleri verimli, etkin, kaliteli sunmasına ve sınırlı olan yönetim kaynaklarını optimumda kullanmasına da olanak sağlanacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Planlamanın gerek disiplinlerarası gerekse de kamu yararını ön planda tutan yapısı kentsel yaşamın sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi, yaşanabilir kentsel üstyapının, yaşam çevrelerin oluşturulması, yaratılması ve kentsel gelişimin sağlanabilmesi, yönlendirilebilmesi için gerekli en önemli kentsel kamu hizmetleri, servisleri olan teknik altyapı hizmetlerinin hazırlanması ve sunulması koşullarının plan içinde oluşturulmasını, sağlanmasını gerektirmektedir. Bu noktada planlama meslek alanı, planlama sürecinin her aşamasında teknik altyapı hizmetlerinin kentsel değişkenler ile olan ilişkilerinin, teknik altyapı hizmetlerinin birbirleri ve değişkenleri arasındaki ilişkilerinin ve bu ilişkiler ağından yola çıkarak hizmetlerin planlama ile olan ilişkilerinin çözümlenmesine, irdelenmesine ve değerlendirilmesine ihtiyaç duymaktadır. Çünkü teknik altyapı hizmetlerinin hazırlanması ve sunumunda planlardan dolayı kentsel alanda yaşanan sorunlar/sıkıntılar/tehditler ancak bu şekilde eşgüdümlü bir algılama biçiminin ve planlama yaklaşımının, yönteminin geliştirilmesi ile ortadan kaldırılabilir.

Planlama ve teknik altyapı hizmetleri arasında tartışılan ve geliştirilen bu yeni algılama biçimi ve eşgüdümlü planlama yaklaşımı, yöntemi gerek plan kararlarının gerekse de teknik altyapı hizmetlerinin hazırlanması ve uygulanmasında birbirleriyle ilişkili olarak ortaya çıkan sorunlar/sıkıntılar/tehditlerin okunmasında, çözüm üretilmesinde, ortadan kaldırılmasında ve kentsel gelişimin sağlanmasında, yönlendirilmesinde etkili plan kararlarının üretilmesinde ve teknik altyapı hizmetlerinin verimli, etkin, kaliteli sunulmasında ve sınırlı olan yerel yönetim, yerel idare kaynaklarının optimumda kullanılmasında yeni fırsatlar/olanaklar sağlamakta ve ortaya çıkarmaktadır.

Sonuç olarak, kentlerin ve kent sakinlerinin var olabilmesi, gelişebilmesi, yaşamlarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi, yaşanabilir ve sağlıklı kentsel üstyapının oluşturulabilmesi ancak teknik altyapı hizmetlerinin verimli, etkin ve kaliteli sunulma koşullarının yaratılması ve sağlanması ile mümkündür.

KAYNAKLAR

Aktan, C.C., Dileyici, D., Vural, İ.Y., 2005. *Altyapı Ekonomisi Altyapı Hizmetlerinde Serbestleşme Ve Özelleştirme*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Duvarcı, E., (2004). *Planlama Mesleğine ve Planlama İlkelerine Etik Açıdan Eleştirel Bir Bakış*. Planlama Dergisi, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 2004/2 s:14-27.

Erdin, H., E, (2001). *Şehir Planlamada Su ve Kanalizasyon Sistemleri Proje Eşiklerinin Değerlendirilmesi (İzmir Büyükşehir Bütününde Bir Deneme).* DEÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Erkan, G.H., (2003). *Planlamanın Yeni Sınırlarının Tanımlanmasına ve Bugünkü Şehirciliğin Dönüşümüne Giriş*, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 27. Kolokyumu, Şehircilikte Reform, 6-7-8 Kasım 2003, Mersin.

Rainer, G. 1990. Understanding Infrastructure. John Wiley&Sons, Inc..

Tekeli, İ., (1991). Şehirlerimizdeki Altyapı Sorunları. "*Tekeli, i., Kent Planlaması Konuşmaları*", s: 154-165, TMMOB Mimarlar Odası Yayını, Ankara.

Tekeli, İ., (2001). Kent Plancıları Disiplinlerarası Olmayı Yeniden Tartışmaya Açmalıdır. "*Tekeli, İ., Modernite Aşılırken Kent Planlaması*", s:187-194 İmge Kitabevi Yayıncılık, Ankara.

BURSA MUSTAFAKEMALPAŞA İLÇESİ KARAKÖY KÖYÜ YANGIN AFETİ SONRASI YENİDEN YAPILANDIRMA PROJESİ UYGULAMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

BİNALİ TERCAN

(Uzman (Şehir ve Bölge Plancısı),
Abant İzzet Baysal Üniversitesi)

GİRİŞ - KAPSAM:

Değerli meslektaşlarım ve ilgili diğer mesleklerden arkadaşlar, hepinizi selamlıyorum.

Bu çalışmada; 12 Nisan 2006 tarihinde öğlen saat;13.00 civarında meydana gelen yangın afetinden etkilenen Bursa İli, Mustafakemalpaşa İlçesi, Karaköy Köyünün yeniden yapılandırılması süreci değerlendirilecektir. Bu süreçte plancının diğer meslek alanlarıyla ve aktörlerle olan ilişkileri irdelenecektir.

Bununla birlikte, sonuçları çok kısa bir süre sonra görülebilen "afetzede yerleşim alanı imar planları"nın hazırlanması ve uygulanması aşamaları Karaköy Köyü Yangın Afeti örneğinde izlenerek, olası afet risklerini ortadan kaldıracak yeni bir yaşam ortamını sağlamada ve afet sonrası yeniden yapılandırma sürecinde Planlama Meslek Alanının yerini ve önemini vurgulamak amaçlanmaktadır.

YANGIN AFETİ ÖNCESİ KARAKÖYDEKİ YAPI TİPOLOJİSİ;

Ülkemizdeki yapılaşma sorunlarının önemli bir kısmı kırsal yapı kültüründen kaynaklanmaktadır. Bu yapılaşma şekli değişik afet risklerine karşı hassas ve korunmasızdır.

Karaköy bir orman köyüdür. Birkaç çok katlı betonarme binanın dışında Karaköy'deki yangın öncesi geleneksel yapı tipolojisi; zeminde ahşap örtülü çamur harçlı taş duvarlı ahır ve samanlık, üst katta ise odalar, mutfak ve diğer

yaşam alanları olan ahşap karkas, kerpiç dolgu duvarlı, çatısı kiremit kaplı, yapılardan oluşmaktaydı (resim 1).

Resim 1:Karaköy'deki geleneksel yapı örneği



Bu ana yapının hemen bitişiğinde veya yakınında, hane halkının ihtiyacına göre farklı büyüklüklerde, tamamen ahşaptan yapılmış samanlık, tandır damı ve ağıl gibi müştemilatları içeren, yangın riskinin son derece yüksek olduğu, diğer (resim 2) yapılar bulunmaktaydı.

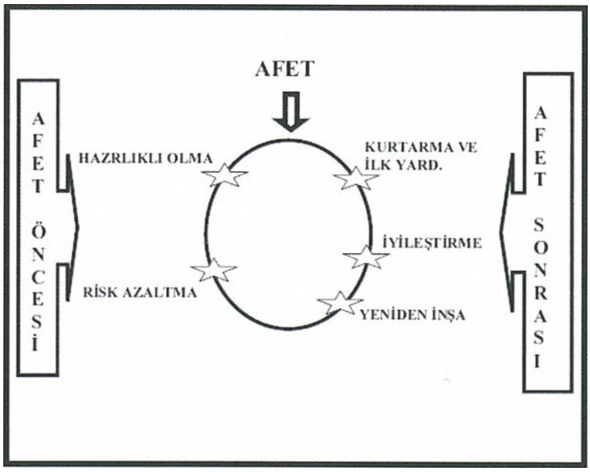
Resim 2: Yangın riskini artıran yapılaşma örneği



KARAKÖYÜN AFET SONRASI YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ

Genel afet yönetimi şemasında, afet sonrası acil durum yönetimi (müdahale, iyileştirme) ve yeniden inşa aşamalarına denk gelen süreç, 14 Nisan 2006 tarihindeki yangınla başlayan, kurtarma ve ilk yardım, hasar tespiti çalışmaları, hak sahipliği çalışmaları, yer seçimi, harita-kadastro kamulaştırma çalışmaları, yapı projelerinin hazırlanması, imar planının hazırlanması, inşaat süreci ve yapı teslimine kadar olan etapları içermektedir. (Şekil 1)

Şekil 1: Afet yönetimi döngüsü



Plancı bu süreçlerin bazılarında doğrudan aktif olarak, bazılarında da dolaylı olarak görev alır. Genelde birbirini izleyen etaplar halinde olan yeniden yapılanma sürecinde bazı etaplar eş zamanlı yürütülmektedir.

Karaköy Köyü örneğinde; yapıların inşaatına başlanıncaya kadar olan işlemler; Bayındırlık ve iskan Bakanlığı (Afet İşleri Genel Müdürlüğü) ile Bursa Valiliği (Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü) tarafından, 7269 sayılı Yasa ve ilgili yönetmelikleri kapsamında yürütülmüş, inşaat aşaması ise Toplu Konut İdaresi (TOKİ) işbirliği ile ihale edilerek yaptırılmıştır.

KURTARMA, ACİL YARDIM ve GEÇİCİ İSKÂN ÇALIŞMALARI

Bu aşamadaki faaliyetler; herhangi bir afetin ardından yapılması gereken ilk faaliyet grubudur. Bunlar; Haber alma ve ulaşım, Arama ve kurtarma, İlk yardım, Tedavi, Tahliye, İhtiyaçların belirlenmesi, Yiyecek, içecek, giyecek, yakacak temini, Güvenlik, Geçici iskân (çadır-prefabrik yapı temini), Çevre sağlığı ve koruyucu hekimlik, Tehlikeli yıkıntıların kaldırılması, Yangınlar,

patlamalar, bulaşıcı hastalıklar vb. gibi ikincil afetlerin önlenmesi faaliyetleridir.

Afet yönetiminin en önemli hedefi; insan hayatına yönelebilecek tehditleri ortadan kaldırmak, bu tehditler önlenemediği zaman da hayat kurtarmaktır. Dolayısıyla bu aşamadaki faaliyetler çok kısa bir süre için yapılması gereken faaliyetlerdir[1].

Karaköy yangınında Kurtarma ve Acil Yardım işlerinin çoğu köylüler tarafından yapılmıştır. Köylülerin çabalarıyla köy halkının tamamı uyandırılmış, hayvanlar ahırlardan dışarıya çıkartılmaya çalışılmış ancak dışarıdaki duman ve alevlerden ürken birçok hayvan tekrar ahırların içerisine kaçtıklarından dışarı çıkarılamamış ve telef olmuştur. Karaköylü afetzedeler; yangın sırasında dışarıya çıkarılan ev eşyalarının da şiddetli lodos ve yanan ahşap binalardan sıçrayan kızgın çiviler tarafından tutuşarak zarar gördüğünü söylemektedirler. Kurtarma ve Acil Yardım aşamasında Karaköylülere ilk etapta Mustafakemalpaşa itfaiyesi ve sivil savunma biriminin de katkıları olmuştur.

Yangından sonraki birkaç gün içerisinde, Bursa kenti ve ilçelerinde yoğun bir yardım kampanyası düzenlenerek yiyecek, giyecek ve çadırlarda kullanılabilecek araç gereçler toplanmış, köydeki yangından hasar görmeyen ilkokul binasına ve bahçesine düzensiz bir şekilde doldurulmuştur.(resim 3)

Resim 3:Yardım amacıyla gönderilen eşyalar



1 *Oktay Ergünay, Afet Yönetimi Nedir? Nasıl Olmalıdır?.;; Erzincan ve Dinar Depremleri Işığında Türkiye'nin*

Deprem Sorunlarına Çözüm Arayışları; TÜBİTAK Deprem Sempozyumu; 15-16 Şubat 1996; Ankara

Yangın sonrası geçici iskân alanı olarak köyün 500metre Doğusunda, orman vasfında bulunan ancak ağaçlık olmayan yaklaşık 30 dönümlük bir alan üzerinde 60 adet afetzede çadırı, 1 prefabrik muhtarlık bürosu ve kahvehane (resim 4),

Resim 4:Karaköy yangın sonrası çadırköy alanı



3 adet portatif tuvalet, temiz su tankeri ve bir çocuk bahçesi kurulmuştur.(resim 5)

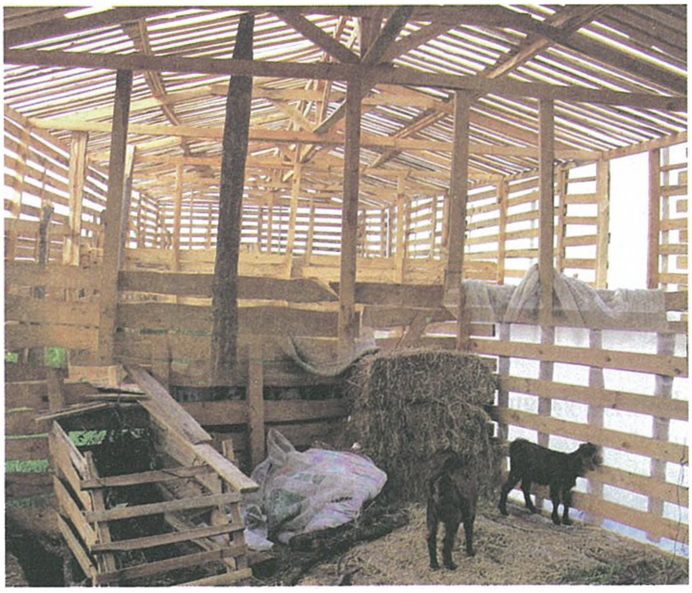
Resim 5:Karaköy yangın sonrası geçici sosyal teknik altyapı hizmetleri



Kırsal alanda meydana gelen afetlerde hayvan barınaklarının yapılması da önemlidir. Özellikle hayvancılıkla geçinilen yörelerde hayvan barınağı ihtiyacı, insan barınaklarından daha fazla önalana çıkabilmektedir. Karaköy'de de oldukça düzenli bir hayvan barınak sistemi kurulmuştur.

Kızılay tarafında kurulan çadır köy alanının yanında köylüler naylonla kaplı ahşap ahırlarını kendileri yapmıştır.(resim 6)

Resim 6:Karaköylülerin yangın sonrası yaptıkları naylonla kaplı ahşap ahırları



Birleşik ahır çadırları içerisinde bölmeler yapılarak hayvanı olan haneler için ayrı ayrı birimler oluşturulmuştur.

Afet sonrası geçici iskân aşamasında plancılara rol düşmektedir. Karaköy yangını sadece tek köyü kapsayan bir afet olduğu için buradaki geçici iskân alanı seçiminde ve oluşturulmasında plancı görev almamıştır. Çadırların yerleştirilmesi, geçici hayvan barınağı tasarımı ve yerleştirilmesi işleri Kızılay ve Karaköylüler tarafından yapılmıştır. Ancak, Marmara Depremi gibi büyük bölgesel afetler sonrasındaki geçici iskân alanlarının (toplu çadır kentler ve prefabrik yaşam alanları) oluşturulmasında şehir plancıları da aktif olarak görev yapmıştır.

Karaköy geçici iskân alanlarındaki yaşam 12 Nisan 2006 tarihinden 20 Aralık 2006 tarihinde noter kurasıyla konutların dağıtılmasına kadar yaklaşık 8 ay sürmüş[2], resmi olarak konut anahtar teslim töreni ise 22 Temmuz seçimleri öncesi açılış programları kapsamında 20 Nisan 2007 tarihinde başbakan tarafından yapılmıştır[3].

2 *http://www.bursa.net/haber/kent/Karakoy--yeniden-insa-edildi-.html*

3 *http://heryerdenhaber.com/V1/Pg/DetailTown/NewID/28797/CityName//CityCode/16/TownName//TownID/179*

HASAR TESPİTİ ÇALIŞMALARI

Afet sonrası yapılanma sürecinde Kurtarma ve Acil Yardım aşamasının ardından gelen ikinci aşama, hasar tespiti aşamasıdır. Hasar tespiti sonuçları planlama için oluşturulan ilk verilerdendir.

Tabi bu aşamada plancı hasar tespiti yapmak için alana çıkmamaktadır. Ancak, büyük afetlerde, hasarın ne düzeyde olduğunu görmek, hasarın boyutunu algılamak açısından, plancının da afet alanını görmesi önemlidir. Hasarlı ve hasarsız binaların güncel haritalara işlenmesi, yapılacak planda koruma kullanma dengesinin sağlanması ve nerenin planlanacak alan olarak seçileceğinin belirlenmesinde önemli bir katkısı olacaktır.

Karaköy örneğinde, Bursa Valiliği (Bayındırlık ve İskân Müdürlüğü) teknik elemanlarınca Kurtarma ve Acil Yardım aşamasının hemen ardından 'Ön Hasar Tespiti' işlemlerine başlanmıştır. Yalnız bir köy afetten etkilendiğinden kesin hasar tespiti ve itirazlar kısa bir süre içerisinde değerlendirilerek ilan edilmiştir.

Yapılan hasar tespiti işlemlerine göre Karaköy Yangın Afetinden; hiçbir insan hayatını kaybetmemiş ancak, 102 konut, 99 ahır ve samanlık, 4 bakkal ve kahvehane, 1 değirmen, 2 traktör tamamen yanmış, 25 büyükbaş hayvan ve 23 koyun telef olmuştur . Köydeki 137 haneden 35 i ise yangından etkilenmemiştir. (resim 6)

Resim 6:Karaköy'de yangın sonrası hasar durumu



Kesinleşen hasarlı yapı sayıları doğrultusunda hak sahipliği çalışmaları, yer seçimi çalışmaları ve uygulanacak yapı projesi çalışmaları başlamıştır.

HAK SAHİPLİĞİ ÇALIŞMALARI

Hak sahipliği aşaması; hasar tespiti çalışmaları sonrasında afetzedelerin hak sahibi olup olamadıklarının belirlendiği aşamadır. Planlama açısından baktığımızda, İmar Planlarının hazırlanması esnasında kullanılan en önemli verilerden biri olan 'hak sahibi sayısının' kesinleştirildiği aşamadır.

Hak Sahibi; afetzedelerin, yıkılan veya ağır hasar gören binalarla olan mülkiyet ilişkilerini ve yeniden yapılacak binalardan veya verilecek inşaat kredisinden yararlanabilme durumlarını ifade eder[4].

Hak sahibi sayısı, Hasar tespiti sonuçlarından az veya fazla olabilir.

Ne kadar alanın planlanacağı ve hangi kullanım alanlarına ihtiyaç olacağı Hak Sahibi sayısına göre hesaplanır.

Hak sahipliği işlemleri; 7269 sayılı Yasanın 1051 sayılı Yasayla değiştirilen 29. maddesi gereğince hazırlanmış olan, Afet Sebebiyle Hak Sahibi Olanların Tespiti Hakkında Yönetmelik hükümleri doğrultusunda yapılır.

Hak sahipliği çalışmaları; genelde Bayındırlık ve İskân Bakanlığı (Afet İşleri Genel Müdürlüğü) elemanlarıyla desteklenen İl Valiliklerine bağlı Bayındırlık ve İskân İl Müdürlüklerinin, İmar Afet Şube Müdürlükleri tarafından yürütülmektedir.

Bayındırlık ve İskan İl Müdürlüklerine bağlı İmar Afet Şube Müdürlüklerinde ise, Hak Sahipliği çalışmaları; genellikle Harita ve Kadastro Mühendisleri, Tapu Sicil yada Harita Kadastro Teknikerleri, Jeoloji/Jeofizik/Hidrojeoloji Mühendisleri., İnşaat Mühendisleri/Teknikerleri, varsa Şehir Plancıları veya Mimarlar tarafından yapılır. Hak sahipliği çalışmalarını yürütmek için belli bir meslekten olma zorunluluğu yoktur. Ancak mülkiyet hukuku ve taşınmazlarla ilgili konulara yakınlığı bakımından Harita ve Kadastro Mühendisleri, Tapu Sicil ya da Harita Kadastro Teknikerleri veya varsa Şehir Plancıları tarafından yürütülmesi daha uygundur.

Karaköy Köyü yangın afetinde de hak sahipliği çalışmaları; Bayındırlık ve İskân Bakanlığı (Afet İşleri Genel Müdürlüğü) elemanlarıyla desteklenen Bursa Valiliğine bağlı Bayındırlık ve İskân İl Müdürlüğü çalışanları tarafından yürütülmüştür.

4 *7269 sayılı Yasanın 1051 sayılı Yasayla değiştirilen 29.maddesi gereğince hazırlanmış olan, Afet Sebebiyle Hak Sahibi Olanların Tespiti Hakkında Yönetmeliğin 3. maddesi.*

Hak sahipliği çalışmaları sonunda; Karaköylü afetzedelerden 105'i Konut, 102'si Ahır, 4'ü Bakkal ve Kahvehaneden hak sahibi olmuştur. Hak sahipliği çalışmaları kapsamında, yaklaşık iki aylık bir süre içerisinde, hak sahibi durumunda olan afetzedelerden bina yaptırılmasını isteyenlerin yazılı olarak talep ve taahhütname vermeleri sağlanmıştır.

YER SEÇİMİ ÇALIŞMALARI

Afet sonrası yeniden yapılanma sürecinde diğer önemli bir aşama da yer seçimi aşamasıdır. Planlama açısından da yer seçimi önemli bir etaptır.

Yer seçimi süreci, muhtemel afetlerin etüdünün ve olmuş afetin hasar tespitinin yapılmasından sonra düzenlenen raporların 7269 sayılı yasanın 1'nci maddesine göre değerlendirilerek olayın o yerin genel hayatına etkili olması durumunda nakil veya önlem alınması konularında etkililik onayı alınması ile başlar.

Afete maruz bölgedeki afetzedeler için seçilecek yeni yerleşme yerinin hangi komisyon tarafından belirleneceği 7269 sayılı Yasanın 16'nci maddesinde tanımlanmıştır. Burada; "Genel hayata etkili afetlerden önce veya sonra kesin lüzum üzerine meskûn bir topluluğun bir kısmının veya tamamının kaldırılarak başka mahallere toplu olarak veyahut dağıtılarak yerleştirilmesi İçişleri, Maliye, Bayındırlık, Sağlık ve Sosyal Yardım, Tarım, Milli Eğitim, Sanayi, İmar ve İskân ve Köylerde Köy işlerine bakan Bakanlıklar mütehassıs temsilcilerinden kurulacak bir komitece incelendikten sonra Bakanlar Kurulu Kararı ile İmar ve İskan Bakanlığı tarafından yaptırılır.

Ancak bu toplu nakiller aynı belediye ve köy sınırları içinde ise Bakanlar Kurulu Kararına lüzum kalmaksızın İçişleri ve İmar ve İskân Bakanlıklarınca müştereken yapılır" denilmektedir.

Afetlerden sonra yapılan yer seçimi uygulamaları, yukarıda bahsedilen yasa maddeleri doğrultusunda, döneminin kurumsal yapısına göre güncelleştirilerek 1972 yılından günümüze kadar çıkarılmış olan 4 farklı genelge ile yürütülmüştür. Bu genelgeler; Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Afet İşleri Genel Müdürlüğünün 26.04.1972 gün ve 8257 sayılı genelgesi, 28.01.1983 gün ve 715 sayılı genelgesi, 16.05.2002 gün ve 10 sayılı genelgesi ve son olarak çıkarılmış olan 30.04.2007 gün ve 7117 sayılı genelgesidir.

30 Nisan 2007'de güncelleştirilmiş olan 7117 sayılı Genelge, yeni seçilecek alanların mülkiyet durumlarıyla ilgili bazı uygulama problemleri içermesine rağmen, planlamayı ve plancıları yer seçim sürecine daha aktif olarak katan, planlamaya veri oluşturacak birçok yazışmayı ve etüdü içeren bir yer seçim süreci tanımlamaktadır.

Özellikle 1999 Marmara depremleri sonrasında "Afetzede Yerleşim Alanı Yer Seçimi" çalışmaları, genelde zemin açısından dikkate alındığından çoğunlukla Jeoloji Müh., Jeofizik Müh. ve Hidrojeoloji Mühendislerinin koordinasyonuyla yapılmaktadır. Aslında yasal çerçevenin de vurguladığı gibi "meskûn bir topluluğun bir kısmının veya tamamının kaldırılarak başka mahallere toplu olarak veyahut dağıtılarak yerleştirilmesi" süreci, yerleşim bilimcilerinin koordinasyonunda mülkiyet, zemin, ulaşım, sosyal, ekonomik, idari vb. parametreler de dikkate alınarak tasarlanıp uygulanmalıdır.

Yerel Yönetimlerde ve Valiliklerde, farklı mesleklerden yeterli ve yetkin personel eksikliği yaygın olduğundan afetzede yerleşim alanı yer seçimlerinde meslekler arası işbirliği ve koordinasyon çoğunlukla sağlanamamaktadır.

Ancak, Karaköy Köyünün Yeni Afetzede Yerleşim Alanı Seçimi sürecinde, Afet İşleri Genel Müdürlüğü personeliyle desteklenen Bursa Valiliğinden Şehir Plancıları, Jeoloji Mühendisleri, Hidrojeoloji Mühendisleri, Harita ve Kadastro Mühendisleri ve teknikerleri birlikte çalışarak yeni yerleşim alanlarını belirlemiştir. Resim 7

Resim 7:Karaköy'de yer seçimi çalışmaları



Hak sahipliği çalışmalarıyla eş zamanlı olarak, Karaköy Köyünün yeni afetzede yerleşim alanı seçiminde değişik alternatif alanlarıyla ilgili mülkiyet, zemin yapısı, ulaşım-erişilebilirlik vb. konularında araştırmalar yapılmış, elde edilen aşağıda sıralanan bulgular da dikkate alınarak alternatifler arasında yanan köy yeri tekrar yeni yapıların yapılacağı alan olarak seçilmiştir.

Orman köyü olan Karaköy'ün yakın çevresinde yeterli büyüklükte uygun alan bulunamamış ve orman vasıflı alanlar kullanılmamıştır.

137 haneli Köyün tamamı yangından zarar görmediğinden, yerleşim alanının bölünerek başka bir yere taşınması uygun görülmemiş, mevcut ulaşım ağı ve teknik altyapı alanları dikkate alınarak yeniden düzenlenmiştir.

Deprem ve yangın afetinden etkilenen alanda eğer başka bir afet riski yoksa bu

alan tekrar yeni yerleşim yeri olarak seçilebilmektedir. Dolayısıyla, Karaköy Köyündeki yanan yapıların bulunduğu alanda başka bir afet riski olmadığından ve köyün bu kısmında tekrar eski yapı malzemeleri ve tekniği ile yapılaşmanın engellenmesi amacıyla yeni yapılar için yanan eski köy yeri seçilmiştir

Bakanlık ve Bursa Valiliği personeli olan Jeoloji Mühendisleri ve Hidrojeoloji Mühendislerince hazırlanan 'Karaköy Köyü Gözlemsel Zemin Etüt Raporu' doğrultusunda, köy yerleşim alanı civarındaki zemin açısından uygun olmayan, muhtemel heyelan alanları ve zemin suyu yüksek alanlar planlama aşamasında dikkate alınmıştır.

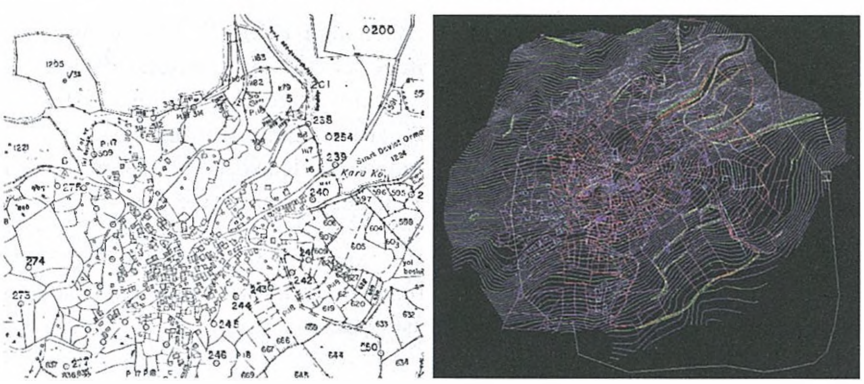
Öncelikle afetten etkilenmiş konut alanları kullanılmış, ekili-dikili tarım alanları ise asgari seviyede kullanılmıştır.

Ön çalışmalar sonucunda belirlenen yeni yerleşim alanıyla ilgili Yer Seçim Protokolü (YSP) düzenlenip ilgili kurum temsilcilerince yerinde incelemeler yapılarak imzalanmıştır. Yeni yerleşim yeri; Köy sınırları dışında olmadığından, (iç iskân yapılmadığından) hazırlanan YSP, Bayındırlık ve İskân Bakanı tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

HARİTA-KADASTRO ve KAMULAŞTIRMA ÇALIŞMALARI

Karaköy Köyü; kadastrosu yapılmış olan bir orman köyüdür. Hasar tespiti, hak sahipliği ve yer seçimi aşamalarında, mevcut olan köy içi kadastro paftaları kullanılmıştır. (resim 8)

Resim 8: Karaköy köy içi kadastro paftası ve güncelleştirilmiş hali



İmar planı çalışmalarının yapılabilmesi için, güncel hâlihazır haritalara ihtiyaç vardır. Yer Seçim Protokolü (YSP) ile belirlenen alanın güncel hâlihazır haritası alınıp, kadastroyla ilişkilendirilerek plan altlığı hazırlanmıştır.

Karaköy'ün Yangın afetinden hiç etkilenmeyen kısmında kalan konutlarla

yangın alanında kalıpta yangından etkilenmemiş olan 6 konut, yakın çevresiyle birlikte koordinatlı bir şekilde belirlenerek kamulaştırılacak alanlar kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu yapılar, imar planı tasarımı aşamasında da dikkate alınmıştır.

Yer Seçim Protokolünde (YSP) belirlenen sınır içerisinde koruma-kullanma alanları dikkate alınarak afetzede yerleşim alanı imar planı hazırlanmıştır. İmar planı onama sınırı, aynı zamanda 'kamulaştırma sınırı' olarak alınmıştır. (resim 9)

Resim 9: Karaköy köy içi kamulaştırma sınırının belirlenmesi



Afet sonrası yeni yerleşim yeri olarak seçilen alan, onlarca küçük şahıs parselinden oluştuğundan, bu parsellerin hemem hemen tümü kamulaştırılarak tek ve büyük bir parsel elde oluşturulmaya çalışılmıştır(tevhit yapılmıştır). Kamulaştırma yoluyla arsaları alınan hak sahiplerinin kamulaştırma bedelleri daha sonra belirlenen konut borçlandırmalarından düşülecektir. Hak sahibi olamamış afetzedelerin kamulaştırılan arsa bedelleri ise kendilerine ödenmiştir.

Karaköy afetzede yerleşim alanının harita, kadastro ve kamulaştırma işlemlerinin yapıldığı süreçte yer seçimi grubu, şehir plancıları, harita ve kadastro mühendisleri ve teknikerleri birlikte çalışmıştır.

YAPI PROJELERİNİN BELİRLENMESİ VE HAZIRLANMASI

Bir sonraki aşama, yapı projelerinin belirlenmesi ve tasarlanması aşamasıdır.

Özellikle yeterli gelişme alanı bulunmayan kırsal yerleşim birimlerinde, Afet-

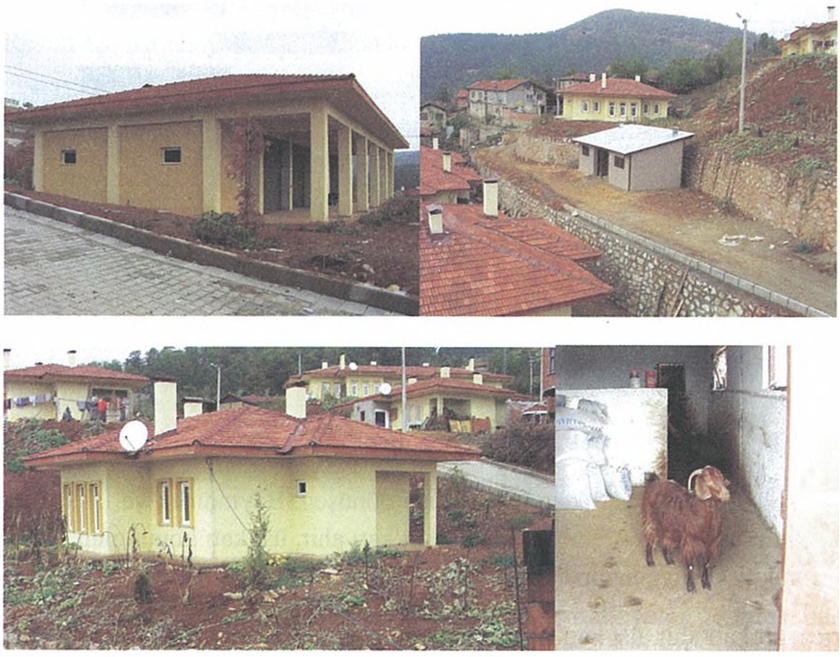
zede Yerleşim Alanı İmar Planlarının hazırlanması aşamasında yapı adası büyüklüğü ve yapı yoğunluğunun belirlenmesinde, yapılacak bina sayısı ve yapı projelerinin biliniyor olması önemlidir.

Yangın afetinden yaklaşık iki ay sonra mevcut durumlar da dikkate alınarak, hak sahibi kabul edilen afetzedeler, muhtar-ihtiyar heyeti ve diğer yerel yöneticiler ile yapılan görüşmeler sonunda; yapı tipleri, konut-çalışma yeri ilişkileri ve yeni yerleşim yeri alternatifleri değerlendirilmiştir.

Yangın sonrası Karaköylü afetzedeleri için 4 farklı yapı projesi geliştirilmiştir. Bunlar;

- Konut Projesi
- Ahır Projesi
- Bakkal-Kahvehane Projesi ve
- Tandır Damı Projeleridir. (resim 10)

Resim 10: Karaköy'de uygulanan yapı projeleri



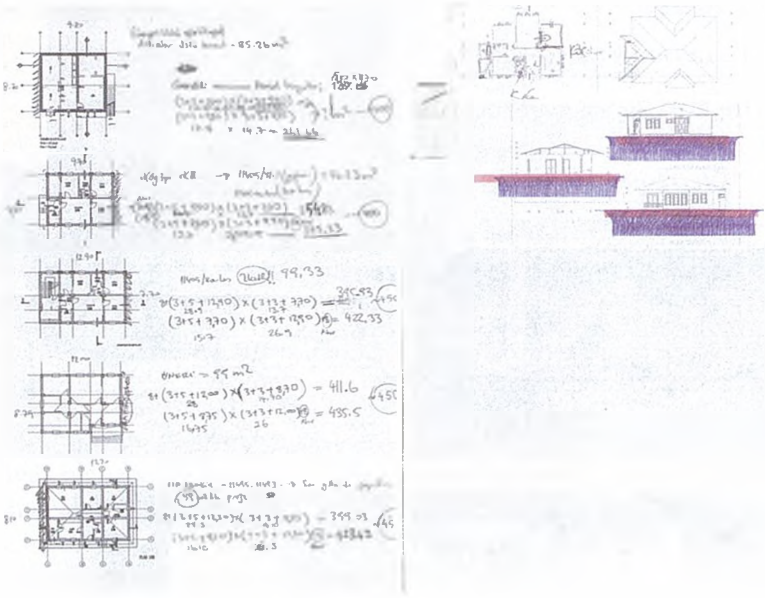
Konut Projelerinin Belirlenmesi

Farklı afetzede yerleşim alanlarında uygulanan yapı projelerinin olumlu ve

olumsuz yönleri ile Karaköylü afetzedelerin çoğunluklu talepleri dikkate alınarak, Karaköy Afetzede Yerleşim Alanında uygulanacak Yapı Projeleri ve İmar Planı ana kararları oluşturulmuştur.

Geleneksel yapılardan esinlenerek oluşturulan altı ahır üstü konut olan projeler değişik afetzede yerleşim alanlarında uygulanmıştır. Ancak bu uygulamalarda; alttaki ahır kısmının ahır olarak kullanılma oranının çok düşük düzeyde kaldığı (yüzde 1–2 civarında), afetzedelerin, altı ahır üstü konut olan yeni binalarının arka bahçelerine, çoğunluğu sacdan yeni ahır binaları yaptırdığı görülmüştür. Yeni yapılan afetzede konutları, iki katlı olmasına rağmen eklenti ahırlar ve yapı adalarının orta kısımlarına yığılan hayvan gübrelerden dolayı görülemez duruma gelmiştir.(resim 11)

Resim 11: Karaköy'de uygulanan konut projelerinin seçimi



Dolayısıyla oldukça sağlıksız bir çevreye dönüşen, Bayındırlık ve İskân Bakanlığının farklı bölgelerde uyguladığı alt katı ahır, üst katı konut olan projeleri Karaköy'de uygulanmamıştır.

Ayrıca, alt katı ahır, üst katı konut seklinde olan geleneksel Karaköy köy yapı sistemleri, Bursa Tarım İl Müdürlüğü ve İl Sağlık Müdürlükleri tarafından "sıhhi yapı" kabul edilmediğinden ahır ve konutun aynı yapıda olmaması kar arlaştırılmıştır.(resim 12)

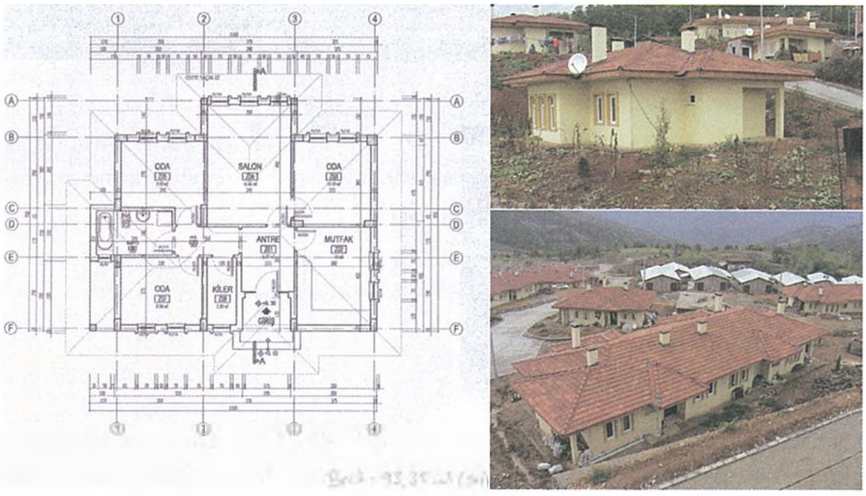
Resim 12: Sıhhi yapı kabul edilmeyen yapı örnekleri



Karaköy'de uygulanan konut projesi, Bayındırlık ve İskân Bakanlığının(Afet İşleri Genel Müdürlüğünün) köy tipi konut projeleri, Başbakanlık, Toplu Konut İdaresinin Tarım köy konut projeleri ve afetzedelerin talepleri değerlendirilerek, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ile Toplu Konut İdaresinde çalışan mimar ve şehir plancılarının ortak çalışmalarıyla geliştirildi.

Konutlar Ayrık Nizam tek konut veya İkiz konut olabilecek şekilde tasarlanmıştır.(resim 13)

Resim 13: Karaköy'de uygulanan konut projesi



Brüt alanı 93 m2 olan konutlarda; 3 oda, 1 salon, mutfak, kiler, odunluk, banyo ve tuvalet bulunmaktadır.

Ahır Projelerinin Oluşturulması

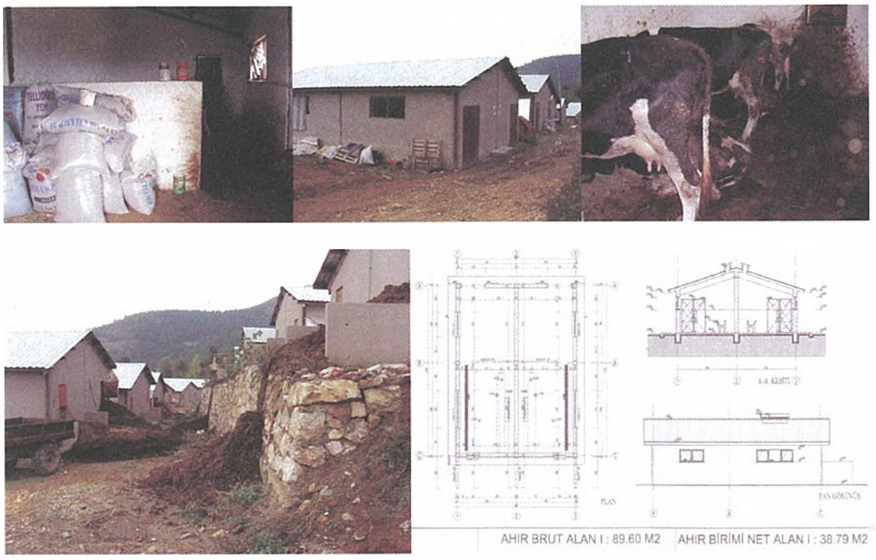
Tarımsal destek, zirai kredi ve bazı yerel yardımlardan yararlanmak için "Sıhhi Ahır"a sahip olmak gereklidir.

Sıhhi ahır; Hayvanların yeterli günışığı aldığı, doğal hava dolaşımının sağlandığı, tavanı damlamayan ve zeminden nem almayan ahırdır.

Ahır projeleri, Tarım İl Müdürlüğü veteriner hekimleri, Ziraat Mühendisleri ve mimarlarıyla birlikte çalışılarak tasarlanmıştır.

Bursa Tarım İl Müdürlüğünde görevli veteriner hekimleri ve ziraat mühendislerinin önerileri doğrultusunda Karaköylü afetzedelere ilk önce Kooperatif şeklinde, çok ortaklı ve ticari bir işletme oluşturulması önerilmiştir. Ancak hak sahiplerinin kooperatif sistemini kabul etmeyip, bağımsız ahır talepleri doğrultusunda toplu ahır alanlarında ikiz ahır projeleri oluşturulmuştur. (resim 14)

Resim 14: Karaköy'de uygulanan ahır projesi



Karaköy'de uygulanan ahır projeleri yaklaşık 40m2'dir. Tip proje olarak uygulanan Karaköy ahır projeleri; Yemlik-samanlık, hayvanların bağlanacağı bölüm ve gübrelikten oluşmaktadır.

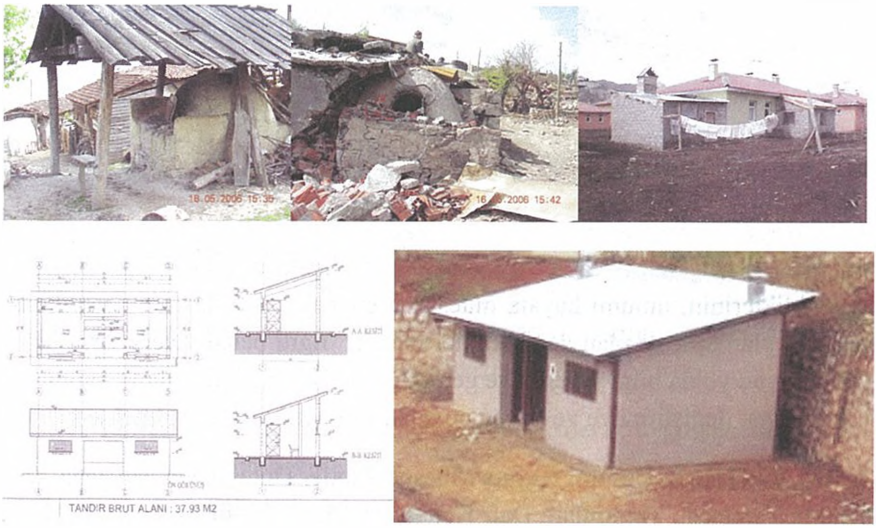
Çamur harçlı taş duvarlı ve ahşap malzemelerle yapılmış olan geleneksel ahır yapılarında 'nem' sorun olarak dikkate alınmamaktadır. Ancak betonarme ahırlar, özellikle kış aylarında, dışarının soğuk olması içeride de hayvan nefeslerinin soğrulamaması nedeniyle aşırı nemlenmektedir. Bu durum yeni ahırların çözülememiş en önemli sorunudur.

Tandır Damı ve Çeşme Projeleri

Karaköy'de yapılan diğer bir yapı projesi de Tandır Damı ve Çeşme projesidir. Tandır damlarının konut ve ahırlarla birlikte devlet tarafından yapılması üç nedenden dolayı önemlidir. Birincisi; geleneksel malzemelerle yapılmış konut ve ahırların yanında açık alanlarda veya ahşapla kaplı küçük yapılar içerisinde yapılı tandırlar, yangın riskini artırmaktadır.(14 Nisan Karaköy yangınının, lodosun da katkısıyla tandırlardan sıçrayan ateşten kaynaklandığı söylenmektedir.) İkinci neden; şömine-fırın yapısının mutfaklarda olduğu projelerin uygulandığı değişik köy tipi konutlarda dahi evi kirlettiği düşünülerek mutfaklardaki şömine-fırınların kullanılmadığı, konutların teslim alındıktan sonra yapılan ilk eklenti yapıların tandır veya fırın damı olduğu görüldüğünden, konut projeleri içerisinde çözüm yolu benimsenmeyip ortak tandır damı kullanımı yöntemi uygulanmıştır. Üçüncü neden ise; yapı adalarının ortasının birer çöplük alanına veya gübreliğe dönmesini engellemek amacıyla her yapı adasının ortasına birer tandır damı yerleştirilmiştir.

Tandır damı projeleri; geleneksel tandır damları incelenerek, afetzedelerin ihtiyaçları ve talepleri doğrultusunda tasarlanmıştır. (resim 15)

Resim 15: Karaköy'de uygulanan tandır damı projesi



Kasım 2007 tarihi itibariyle, 8–10 konutluk yapı adalarının orta noktalarına yerleştirilen tandır damlarının içerisine ada sakini afetzedeler tarafından geleneksel tandırların yapıldığı ve etkin olarak kullanıldığı, yeni yapılan konut alanlarında Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tarafından yaptırılan tandır damlarından başka hiçbir afetzede tarafından ayrıca yeni tandır yapılmadığı görülmüştür.

Bakkal – Kahvehane Projesi

Karaköy yangını sonrasında hazırlanan son yapı projesi, kahvehaneler ve dükkânlar için hazırlanmıştır. Yangından hasar gören bakkal ve kahvehanelerden dört afetzede hak sahibi olmuştur. Bakkal-kahvehane projesi tek yapı içerisinde 4 dükkan ve umumi tuvaletleri olan bir kompleks şeklinde tasarlanmış, yapı inşaat olarak bitmesine rağmen Kasım 2007 tarihi itibariyle kullanıma açılmamıştır. (resim 16)

Resim 16: Karaköy'de uygulanan kahvehane bakkal projesi



İMAR PLANININ HAZIRLANMASI

3194 sayılı İmar Kanununun 9. maddesinde; 'Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın, gerekli görülen hallerde, kamu yapıları ile ilgili imar planı ve değişikliklerinin, umumi hayata müessir afetler dolayısıyla ..... yapılması gereken planların ve plan değişikliklerinin, ... ilgili belediyelere veya diğer idarelere bu yolda bilgi vererek ve gerektiğinde işbirliği sağlayarak yapmaya, yaptırmaya, değiştirmeye ve re'sen onaylamaya yetkilidir' denilmektedir.

Ayrıca, 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun'un 15. maddesinde de; ..... 'İmar veya istikamet planı olmayan veya olup da tamamen değiştirilmesi gereken yerlerde hâlihazır harita ve imar veya istikamet planı İmar ve İskân Bakanlığınca öncelikle yapılır veya yaptırılır'..... hükmü yer almaktadır.

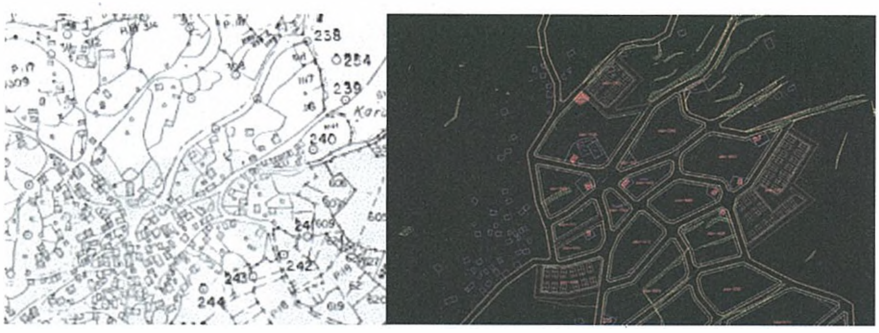
Bu hükümler doğrultusunda, imar veya istikamet planı bulunmayan Karaköy Köyünün afetzede yerleşim alanı İmar planı Bayındırlık ve İskân Bakanlığın-

ca (Afet İşleri Genel Müdürlüğü) hazırlanıp onanmıştır.

Karaköy afetzede yerleşim alanı imar planının hazırlanmasında; aşağıdaki aşamalar sonunda üretilen veriler dikkate alınmıştır.

- Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca, afetin genel hayata etkililik olurunun alınması
- Kesinleşmiş afetzede hak sahibi sayısı
- Yer seçimi protokolünün hazırlanarak onaylanması
- Yapılaşma açısından zemin durumuyla ilgili gözlemsel veya jeoteknik zemin etüt raporlarının hazırlanması
- Seçilen yerin hâlihazır haritasının alınarak, kadastro durumuyla intibaklı plan altlığının hazırlanması (resim 17)

Resim 17: Karaköy afetzede yerleşim alanı imar planı ve afetten etkilenmemiş yapı alanlarıyla ilişkisi

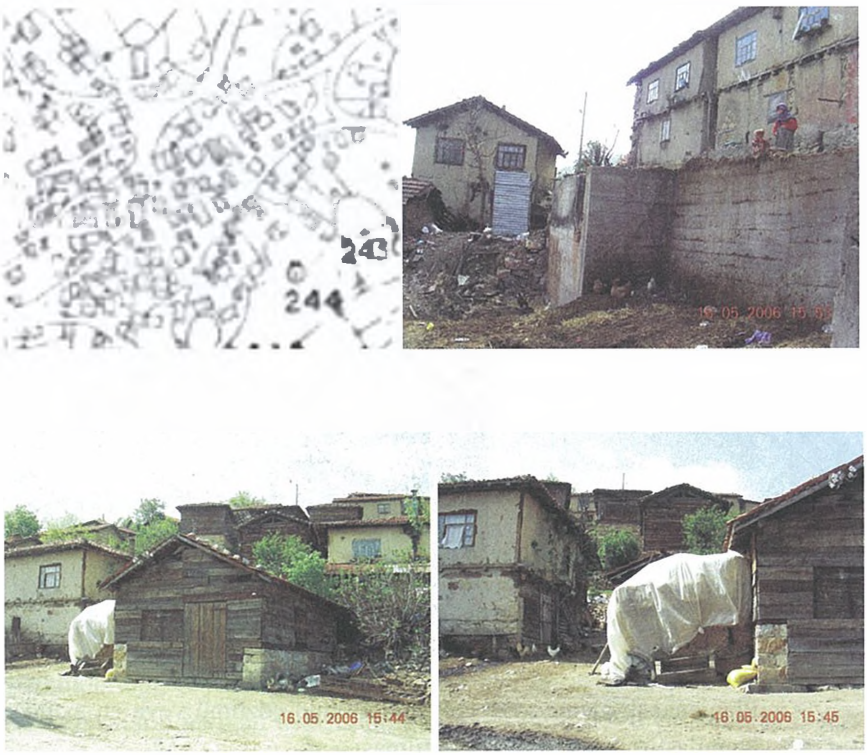


- Planlanacak alanın mülkiyet durumunun çözümü veya en azından kamulaştırma sürecinin başlatılması
- Yapılacak yapıların sayılarının kesinleştirilerek uygulanacak projelerin belirlenip hazırlanması
- Plan yapım yönetmeliğinin 14. maddesi doğrultusunda seçilen alanın yapılaşmaya açılmasında bir sakınca bulunup bulunmadığıyla ilgili kurum ve kuruluş görüşlerinin yazılı veya çizili olarak alınması vb...

105 konut, 102 ahır, 10 tandır damı ve 4 bakkal-kahvehanenin yerleştirilmesi amaçlanan Karaköy afetzede yerleşim alanı imar planının beş temel özelliği-

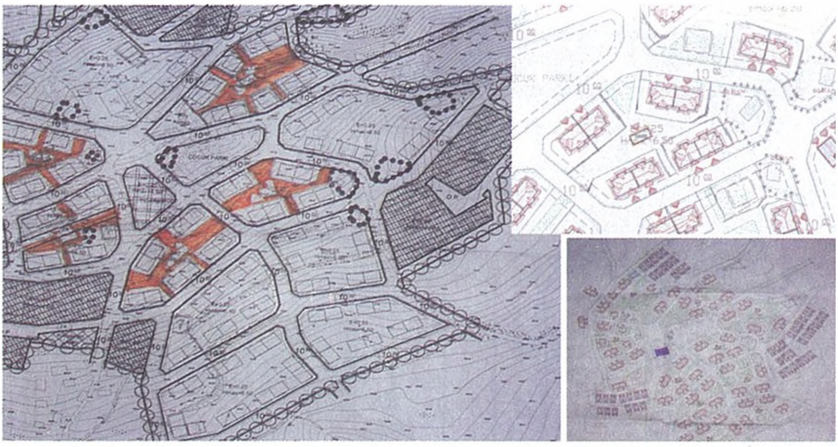
nin olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki; afete duyarlı bir planlama anlayışıyla yangından etkilenen yerleşim alanındaki yeniden yapım sürecini kontrol altına almak ve yönlendirmektir. İkincisi, hasar tespiti sonuçları doğrultusunda koruma-kullanma dengesi sağlanarak, yangından etkilenmeyen eski yapı dokusuyla uyumlu ulaşım ağlarının planlanmış olması. (resim 18)

Resim 18: Afet öncesi Karaköy'deki yapı dokusu.



Üçüncüsü, afetzedelerin büyük çoğunluğu ile muhtar ve yerel idarecilerin talepleri doğrultusunda ahır yerlerinin toplu olarak konut alanlarından ayrı planlanması. Dördüncüsü, mevcut köy yerleşim alanı etrafındaki orman vasfındaki alanların kullanılmayıp, mümkün olduğunca az tarım alanının planlama alanına katılması. Son olarak ta yapıların parsel bazında yerleştirilmeyip ada bazında kurgulanmış olması, buna göre de vaziyet planlarının hazırlanarak ada içi ortak yapı ve mekân kullanımlarının oluşturulması Karaköy afetzede yerleşim alanı imar planını özgün kılmaktadır. (resim 19)

Resim 19: Karaköy afetzede yerleşim alanı imar planı ve ada içi ortak kullanım alanları



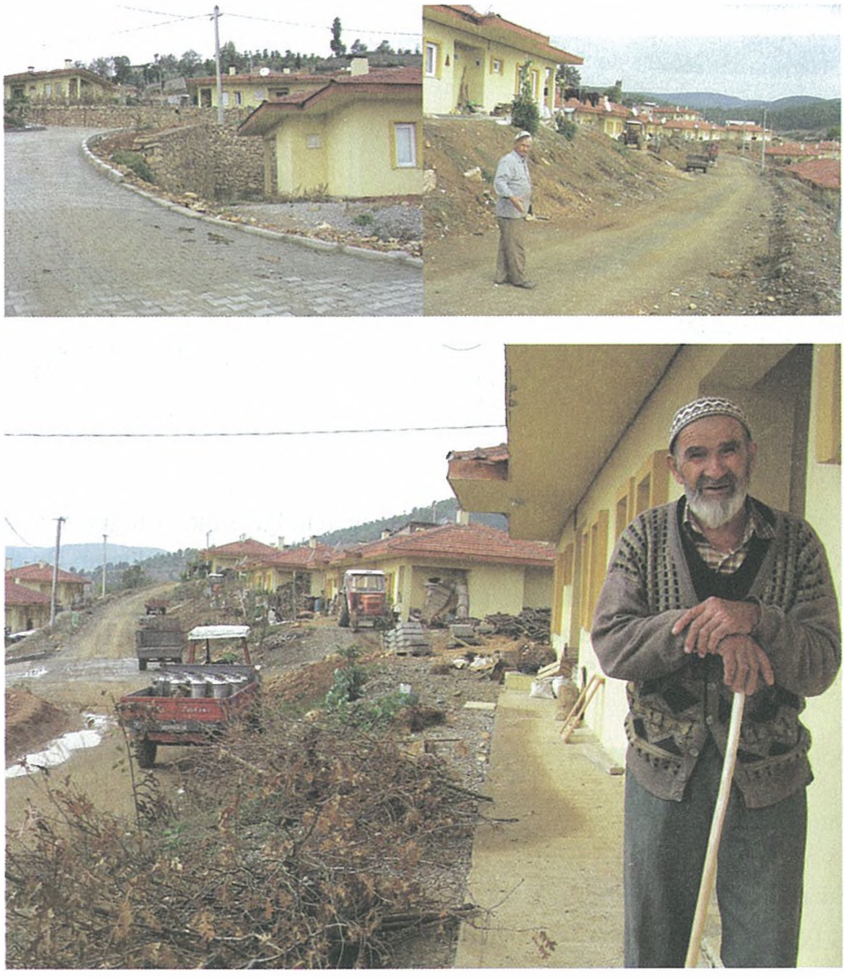
Köy yerleşim alanının eğimi %15 ten fazla olan bölgelerinde yangın öncesinde görüldüğü gibi yine yüksek istinat duvarlarıyla karşılaşılmaktadır. Bu durumun oluşmasında, uygulama aşamasında yapı su basman kotlarının planda belirtildiği gibi sert-kaya zeminlerde 50cm, yumuşak zeminlerde 1m alınmayıp tümünde yaklaşık 15cm alınmasının da rolü vardır.

İNŞAAT SÜRECİ, YAPI TESLİMİ VE KULLANIM DÜZEYİ

Karaköy afet sonrası yapılanma işleri için Yüksek Planlama Kurulu kararıyla 6.8 milyon YTL' lik bir ödenek Afet İşleri Genel Müdürlüğüne aktarılmıştır. Daha sonra da Bayındırlık ve İskân Bakanlığı (Afet İşleri Genel Müdürlüğü) ile Toplu Konut İdaresi (TOKİ) arasında yapılan protokol doğrultusunda inşaat hizmetleri TOKİ tarafından farklı firmalara ihale edilmiştir. Dolayısıyla iki ayrı kurum bu süreçte birlikte yer almıştır.

Karaköy kalıcı afetzede konutları ve diğer yapılar, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tarafından hazırlanan Mevzii İmar Planı'nda gösterilen yapı adalarında inşa edilmiştir. Kontrollük hizmetleri TOKİ tarafından yürütülmüş, yapıların hak sahiplerine dağıtımı ise Bursa Valiliği bünyesindeki Bayındırlık ve İskân Müdürlüğü tarafından 20 Aralık 2006 tarihinde noter kurasıyla yapılmış, resmi olarak konut anahtar teslim töreni ise 20 Nisan 2007 tarihinde yapılmıştır. (resim 25)

Resim 25: Afet sonrası Karaköy'ün yapı dokusu.



Kasım 2007 tarihi itibariyle Karaköy afet sonrası yerleşim alanındaki yapıların kullanım düzeylerinin oldukça yüksek olduğu görülmüştür. Konutların hemen hemen tamamının kullanıldığı, ahır yapılarının bir kısmının kullanılmadığı bir kısmının da hak sahibi afetzedenin komşuları veya akrabaları tarafından samanlık olarak kullanıldığı, tandır damlarının tamamının kullanıldığı, dükkân ve kahvehane yapılarının ise henüz teslim edilmediğinden dolayı kullanılmadığı görülmüştür.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Afete duyarlı bir yaklaşımla planlanan Karaköy afetzede yerleşim alanı imar

planının ve yeni yapıların oluşum sürecinde plancı ve ilgili diğer meslekler arasındaki doğrudan veya dolaylı ilişkiler olabildiğince sağlanmaya çalışılmıştır.

Karaköy yangın afeti sonrası yapılanma süreçlerinde şehir plancıları ve planlama meslek alanıyla ilişkili olan diğer aktörler ve meslekleri bir tablo haline getirdiğimizde, aşağıdaki ilişki tablosu ortaya çıkmaktadır. (tablo: 1)

Tablo 1: Planlama meslek alanının farklı mesleklerle ilişkisi.

		YANGIN AFETİ SONRASI YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ												
								YAPI PROJELERİNİN HAZIRLANMASI						
		KURTARMA VE ACİL YARDIM	GEÇİCİ İSKAN	HASAR TESPİTİ	HAKSEHİPLİĞİ	YER SEÇİMİ	HARİTA KADASTRO KAMULAŞTIRMA	KONUT	AHIR	TANZIR	BAKKAL	İMAR PLANIN HAZIRLANMASI	YAPI İNŞAATI
ŞEHİR PLANCISININ İLİŞKİDE OLDUĞU AKTÖRLER	KÖY MUHTARI												
	AFETZEDELER												
	YEREL YÖNETİCİLER												
	YEREL SİYASETÇİLER												
	SIVIL SAVUNMA UZMANLARI												
	KIZILAY												
	MUSTAFAKEMALPAŞA İTFAİYESİ												
	İNŞAAT MÜHENDİSİ/TEKNİKERİ												
	JEOLOJİ MÜHENDİSİ												
	JEOFİZİK MÜHENDİSİ												
	HİDROJEOLOJİ MÜHENDİSİ												
	HARİTA KADASTRO MÜHENDİSİ/TEKNİKERİ												
	TAPU SİCİL MEMURU												
	ZİRAAT MÜHENDİSİ												
	VETERİNER HEKİM												
	MİMAR												
	PEYZAJ MİMARI												
	ÇEVRE MÜHENDİSİ												
	SOSYOLOG												

Yukarıda, afet sonrası yapılanma sürecinin her aşamasında plancı, planlama ve ilgili diğer meslekler arası ilişkiler vurgulanmaktadır. Ancak plancı ile diğer meslekler ve aktörler arası ilişkileri tablo üzerinde değerlendirdiğimizde; en fazla ilişkinin muhtar, afetzedeler ve yerel yönetici aktörleriyle kurulduğu ve kurulması gerektiği görülmektedir.

Meslekler arası ilişkilere baktığımızda ise mimarlarla birlikte çalışılan etapların en fazla olduğu, daha sonra harita ve kadastro mühendisleri, ziraat mühendisleri ve inşaat mühendisleriyle ortak çalışılması gereği görülmektedir. Afete duyarlı bir çalışmada; Jeoloji/Jeofizik/Hidrojeoloji Mühendisleriyle olan ça-

lışmaların önemi, kırsal alan planlamasında da veteriner hekimlerle ortak çalışmalar gündeme gelmektedir.

Meslekler arası ilişkilerin azaldığı noktalarda daha fazla sorunla karşılaşmak kaçınılmazdır.

Karaköy afetzede yerleşim alanı imar planının uygulaması aşamasında ortaya çıkan yüksek istinat duvarları ve düzensiz ağaçlandırma örnekleri peyzaj mimarının süreç içerisindeki eksikliğini ve özellikle kırsal yerleşim alanı peyzaj düzenlemesi konusunun önemini göstermektedir.

Genelde 'imar planları'nın ihaleye verilecek inşaatların yer teslimlerinin yapılması için gerekli bir belge olarak görüldüğü afet sonrası yapılanma süreçlerinde, 'çevre' konusu da çoğunlukla bir yasal evrak tamamlama aşaması olarak algılanmaktadır. 105 konutun yapıldığı Karaköy uygulaması, Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinin ekinde yer alan Çevresel etki değerlendirmesi uygulanacak projeler kapsamına girmediğinden, planlama alanıyla ilgili herhangi bir Çevresel Etki Değerlendirmesi raporu hazırlanmamıştır.

Karaköy yangın afeti sonrası yapılanma süreçlerinde afetzedelerle kurulan sosyal ilişkiler; yerel yöneticilerin, plancıların ve diğer kamu çalışanlarının afetzedelerle olan ilişkileri düzeyinde kalmıştır. Bu süreçte herhangi bir sosyolog, sosyal hizmet uzmanı veya psikolog resmi olarak görev almamıştır.

Değişik yöntem ve yaklaşımların uygulandığı Karaköy yangın afeti sonrası yeniden yapılanma süreci sonucunda; afet risklerini azaltıcı bir yaklaşımla planlama ve tasarımların yapılmış olması, ortak kullanım alanları ve yapılarının kullanım düzeyinin yüksekliği, kırsal alanda yapılar arası ilişkinin parsel bazında değil, ada bazında ele alınması ve meslekler arası ortak çalışmanın yüksek düzeyde sağlanmış olması, bu uygulamanın olumlu sonuçları olarak görülmektedir.

Bununla birlikte, az sayıda olmasına rağmen amacı dışında kullanılan yapılarla karşılaşılması, konut ahır kullanım ilişkileri ile üretim ilişkilerinin kooperatif vb. bir oluşum sağlanarak, daha verimli ticari üretim aşamasına getirilememesi de bu uygulamanın eksik ve diğer uygulamalardan farksız sonuçları olarak görülmüştür.

Sabırla dinlediğiniz için teşekkür ediyorum.

KAYNAKLAR

3194 sayılı İmar Kanunu (09.05.1985 tarih ve 18749 sayılı Resmi Gazete)

7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle

Yapılacak Yardımlara Dair Kanun (25/05/1959 tarih ve 10213 sayılı Resmi Gazete)

7269 sayılı Yasanın 1051 sayılı Yasayla değiştirilen 29. maddesi gereğince hazırlanmış olan, Afet Sebebiyle Hak Sahibi Olanların Tespiti Hakkında Yönetmelik(28.08.1968 tarih ve 12988 Resmi Gazete)

Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Afet İşleri Genel Müdürlüğünün 16.05.2002 gün ve 10 sayılı genelgesi

Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Afet İşleri Genel Müdürlüğünün 26.04.1972 gün ve 8257 sayılı genelgesi,

Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Afet İşleri Genel Müdürlüğünün 28.01.1983 gün ve 715 sayılı genelgesi,

Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Afet İşleri Genel Müdürlüğünün 30.04.2007 gün ve 7117 sayılı genelgesidir.

Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği (16.12.2003 tarih ve 25318 Resmi Gazete)

Karaköy afetzede yerleşim alanı imar planı açıklama raporu

Karaköy afetzede yerleşim alanı imar planı ve plan notları (10.06.2006 gün ve 9305 sayılı BİB-AİGM makam oluru ile onaylanmıştır)

Karaköy afetzede yerleşim alanı imar planına esas gözlemsel zemin etüt raporu

Oktay Ergünay, Afet Yönetimi Nedir? Nasıl Olmalıdır? Erzincan ve Dinar Depremleri Işığında Türkiye'nin Deprem Sorunlarına Çözüm Arayışları; TÜBİTAK Deprem Sempozyumu; 15–16 Şubat 1996; Ankara

Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik; (02.11.1985 tarih ve 18916 sayılı Resmi Gazete)

http://heryerdenhaber.com/V1/Pg/DetailTown/NewID/28797/CityName//CityCode/16/TownName//TownID/179

http://www.bursa.net/haber/kent/Karakoy--yeniden-insa-edildi-.html

BİR KENTİN ARKEOLOJİK MİRASININ ORTAYA ÇIKARILMASI VE KORUMA ÖRNEĞİ: SMYRNA'NIN (İZMİR) AKROPOLÜ KADİFEKALE VE ANTİK TİYATROSU

ÖZDEN ALICIGÜZEL ÖZYILMAZ

(Y.Şehir Plancısı – Proje Yürütücüsü
İzmir Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı
Tarihsel Çevre ve Kültür Varlıkları Müdürlüğü)

ÖZET

Kent kültürünün en önemli unsurlarından biri, kentin arkeolojik ve tarihi mirasına sahip çıkmaktır. Bir kent, arkeolojik, tarihi ve kültürel değerleriyle kent kimliğini oluşturur.

İzmir kentinin doğal bir limana sahip olması ve yer şekillerinin kentin çevresiyle kolayca bağlantı kurmasına olanak vermesi, İzmir'in çok eski tarihlerden beri önemli bir yerleşim merkezi olmasına neden olmuştur. Bugün; antik dönemden günümüze kadar gelebilmiş tarihsel ve kültürel mirasımız Smryna 'nın Akropolü Kadifekale (Pagos Dağı) ve Antik Tiyatro'su, göç, hızlı ve düzensiz kentleşme sonucu yitirmekte olduğumuz arkeolojik değerlerimizdendir. Antik Tiyatro alanı kaçak yapıların altında ortaya çıkarılmayı beklemekte; Kadifekale Sur Duvarları ise yer yer yıkılmış, mevcut duvarların bir kısmı da yıkılma tehlikesi altındadır. Bu bildiride, bir kentin vahşi tüketiciliğiyle gecekondulaşma sonucu yok olmuş arkeolojik mirasının ortaya çıkarılarak, korunması ve kente kazandırılmasının öyküsü anlatılmıştır.

GİRİŞ

Kentlerin gelişiminde ve planlanmasında, kentin arkeolojik ve tarihsel mira-

sının en önemli kaynak olarak değerlendirilmesi önemli bir etkendir. Ancak kentlerin arkeolojik ve tarihsel mirasına sahip çıkarak kültürel kimliklerini yeni yaşam çevreleriyle entegre ederek yaşatmaları sonucu, sağlıklı kentler oluşabilir ve kültürel mirasın sürdürülebilirliği sağlanabilir.

Zengin uygarlıkların yaşadığı bir kent olarak, 8500 yıllık geçmişi olan İzmir (Smyrna) kenti, kültürel mirasın korunması konusunda evrensel sorumlulukları yüksek olan kentlerin başında gelmektedir. Fakat ne yazık ki, bu sorumluluklarının bilincinde olmayan İzmir kenti ve kentlisi, kentin kültürel kimliğini ve arkeolojik mirasını vahşi tüketiciliğiyle yok etmektedir.

İzmir yöresinde ele geçen buluntular, İzmir'in Neolitik Dönemden başlayarak sürekli bir yerleşim alanı olduğunu göstermektedir. 2005-2006 yıllarında gerçekleştirilen kazı çalışmaları, İzmir'in ilk yerleşiminin M.Ö.6500 yıllarında Neolitik Çağda, Bornova Ovasında yer alan Yeşilova Höyüğünde başladığını, yerleşim sayısının Kalkolitik ve Tunç Çağlar süresince artarak devam ettiğini göstermiştir.

Daha sonra İzmir (Smryna), ikinci olarak, M.Ö.3000 yıllarda Bayraklı – Tepekule bölgesinde kurulmuştur. M.Ö. 3000'den başlayan ve M.Ö. 6. yüzyıla kadar olan süreçte önemli bir kent olan Bayraklı – Tepekule yerleşimi, M.Ö. 5. ve 4. y.y.'da önemini yitirmiş ve İskender tarafından, kent yeniden M.Ö. 333-334'de, Pagos Tepesi (Kadifekale) üzerinde ve yamaçlarında kurulmuştur. Kentin akropolü olan Kadifekale'nin eteklerinden denize doğru gelişen bugünkü kent, antik Smyrna üzerinde yükselmiştir.

Bugün antik dönemden günümüze kadar gelebilmiş İzmir kentinin tarihsel ve kültürel kimliğini yansıtan alanları, ilk kurulduğu yer olan Yeşilova Höyüğü, ikinci kurulduğu yer olan Bayraklı-Tepekule, akropolü Kadifekale (Pagos Dağı), Helenistik dönemden kalan Agora, Tiyatro, Stadyum, Altın Yol ve geleneksel kent merkezi Kemeraltı'dır (Figure 1).



Figure 1. Antik dönemden bugüne İzmir

Ne yazık ki, bugün; Antik dönemden günümüze Smryna'nın arkeolojik mirasını taşıyan değerlerimizden Akropolü Kadifekale ve Antik Tiyatro'su kentin yitirilmekte olan kentsel arkeolojik alanlarındandır. Kadifekale – Antik Tiyatro ve çevresi, 1960 sonrası başlayan köyden kente göç ve beraberinde hızlı ve düzensiz kentleşme sonucu gecekondulaşma hareketlerine yenik düşmüş, sahip olduğu arkeolojik ve kültürel mirasın yok olmasıyla karşı karşıya kalmıştır. Kale Sur Duvarları yer yer yıkılmış, mevcut duvarların bir kısmı da yıkılma tehlikesi altındadır. Antik Tiyatro alanı ise, kaçak yapıların altında ortaya çıkarılmayı beklemektedir (Resim 1). Koruma bilinci gelişmemiş bir toplumun ilgisizliği sonucu, kentin en önemli arkeolojik alanlarından Kadifekale - Antik Tiyatro ve çevresi hızla kaçak yapıların artmasıyla gecekondu alanına dönüşmüş ve sahip olduğu turizm potansiyelinin kullanılamamasına neden olmuştur.



Resim 1. İzmir Körfezinden Kadifekale ve Antik Tiyatro

İşte bu sebeple, kentin gecekondu alanları arasında sıkışıp kalmış ve yok olmakta olan, kentin en önemli arkeolojik ve kültür mirasının ortaya çıkarılarak korunması, bu bölgenin kentle bütünleştirilerek yaşatılmasını sağlamak amacıyla İzmir Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı'na bağlı Tarihsel Çevre ve Kültür Varlıkları Müdürlüğü tarafından Kadifekale – Tiyatro ve Çevresi Koruma - Geliştirme ve Yaşatma Projesi hazırlanmıştır.

Bu amaçla, K.T.V. Koruma Yüksek Kurulu'nun 9.02.1993 gün ve 301 sayılı

kararı ve İzmir 1 no'lu K.T.V. Koruma Kurulu'nun 27.09.2001 gün ve 9513 sayılı kararları doğrultusunda, 2002 yılında Kadifekale – Tiyatro ve Çevresi Koruma – Geliştirme ve Yaşatma Projesinin analiz-tespit ve değerlendirme çalışmalarını yürütecek bir ekip oluşturulmuştur. Bu ekip, İzmir Büyükşehir Belediyesi Tarihsel Çevre Müdürlüğü'nden bir şehir plancısı, bir mimar, bir restoratör, İzmir Arkeoloji Müzesinden iki arkeolog ve bir sanat tarihi uzmanı kişilerden oluşmuştur.

PROJE SÜRECI

Literatür Araştırması

İlk olarak literatür araştırması yapılmıştır. Literatür araştırmasına göre; Pagos'da yer alan tiyatro, Pagos Kalesi'nin kuzey sırtlarında Kireçlikaya mevkiinde doğal bir çukurda yer almaktaydı. Mevcut kalıntılar arasında bulunan Claudius ile ilgili bir yazıta göre tiyatronun, M.S.41-51 tarihlerinde yapıldığı tahmin edilmektedir. Tiyatro, daha sonra aynı yerde inşa edilen tiyatronun duvar ve diğer yapı elemanları üzerine M.S. 2yy sonunda (178-179 yılları) İzmir'de meydana gelen büyük depremden sonra yeniden inşa edilmiştir (Figure 2 ve 3).

Cadoux'a göre tiyatro sahnesi doğu - batı yönünde, seyirciye ait oturma yerleri ise kuzeye doğru yükselen yamaca doğru yerleştirilmiştir. Böylece körfeze hakim bir manzara görünümü de sağlanmıştır. 1638'e kadar duvarlarının ayakta olduğu bilinen antik tiyatro, Efes ve Aspendos tiyatrolarına benzemektedir. 16.000. kişilik bir seyirci kapasitesine sahip olan tiyatro, şehrin sahne ve müzik ihtiyacını karşılamasının yanı sıra devlete ait işlerde toplanma yeri olarak da kullanılmıştır. Tiyatronun, bazı oturma sıraları ile 1950'li yıllarda rahatlıkla görülebildiği söylenmektedir (Figure 2 ve 3).

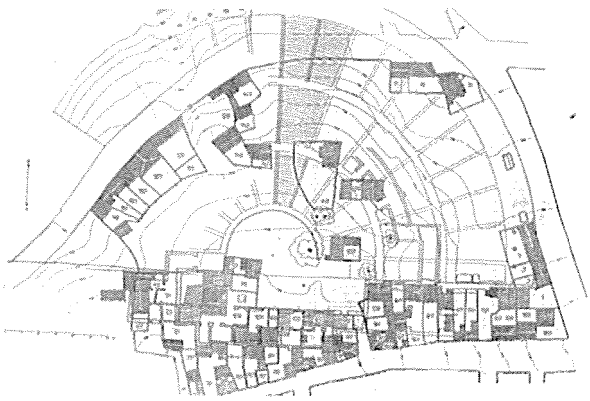


Figure 2. Antik Tiyatro Planı (Berg O., Walter O.)

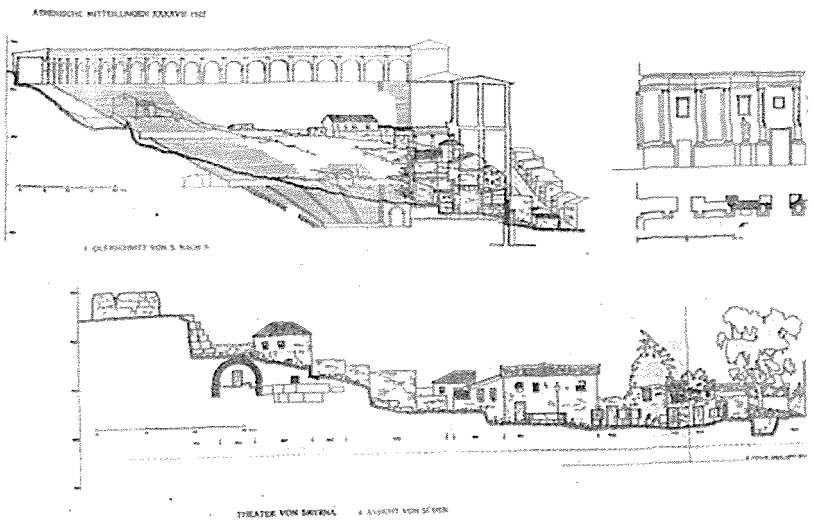


Figure 3. Antik Tiyatro Kesit (Berg O., Walter O.)

Analiz – Tespit ve Değerlendirme Çalışmaları

Arkeolojik Yüzey Araştırması

Projenin analiz - tespit ve değerlendirme çalışmaları kapsamında şehir plancısı koordinatörlüğünde oluşturulan ekip tarafından, Kadifekale – Antik Tiyatro ve çevresinde arkeolojik yüzey araştırması yapılmış ve bunun sonucunda Antik Tiyatro ve Şehir Sur Duvarlarına ilişkin antik duvarlar, in-situ, devşirme mimari ve arkeolojik parçalar bulunmuştur (Resim 2,3,4,5,6 ve 7). Bu arkeolojik buluntuların, 1920'lerde Otto Berg ve Otto Walter'ın Antik Tiyatro alanında yaptığı tespitlerle (literatür araştırması sonucu elde edilen) örtüştüğü görülmüştür. Mevcut arkeolojik buluntular ve Otto Berg, Otto Walter'ın çizdiği tiyatro planı (Figure 2 ve 3), mevcut halihazır harita üzerinde çakıştırıldığında Antik Tiyatro Alanının İzmir 1 No'lu K.V.T.V.K.B.Kurulu'nun 30.01.2002 gün ve 9728 sayılı kararı ile sınırları çizilen Tiyatro 1.derece arkeolojik sit alanının dışına taştığı, yetersiz olduğu ve yeni bulgulara göre sit sınırlarının genişlemesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde mevcut Kale sur duvarlarının bazılarının da sit alanı dışında kaldığı tespit edilmiş ve Kadifekale 1.derece arkeolojik sit alanında da yeniden bir düzenleme yapılması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda, elde edilen buluntular ve araştırmalar ışığında Antik Tiyatro ve Kadifekale 1.derece arkeolojik sit alanı sınırlarına ilişkin öneri, İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na sunulmuş ve

kabul edilmiştir. Bunun üzerine İzmir 1 No'lu K.V.T.V.K.B.K'nun 04.11.2004 gün 152 sayılı kararı ile Kadifekale ve Antik Tiyatro 1.derece arkeolojik sit alanı sınırları genişlemiştir.





Resim 2 ve 3. Arkeolojik Yüzey Araştırması Sonucu Tespit Edilen

Antik Tiyatro Arkeolojik Kalıntıları





Resim 4 ve 5. Arkeolojik Yüzey Araştırması Sonucu Tespit Edilen

Antik Tiyatro Arkeolojik Kalıntıları





Resim 6 ve 7. Arkeolojik Yüzey Araştırması Sonucu Tespit Edilen

Şehir Sur Duvarları Arkeolojik Kalıntıları

Bugün Kalenin kuzeybatı, güneybatı ve batı sur duvarları ve batı giriş kapısı mevcuttur (Resim 8). Bugün, Roma, Bizans, Beylikler ve Osmanlı dönemlerin-

de kullanıldığı ve restorasyon gördüğü için, ilk yapıldığı dönemin özelliklerini taşımamakta, dolayısıyla bu dönemlerdeki tamirlerin izlerini taşımaktadır.

Mevcut duvarlarda Hellen, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemi restorasyon izleri görülmektedir. Sur duvarları en son 1980'lerde restorasyon görmüştür. Kalenin güney tarafındaki sur duvarları yer yer yıkılmış, mevcuttakiler de yıkılma tehlikesiyle karşı karşıyadır (Resim 9 ve 10). Doğu ve kuzey sur duvarları tamamen, güney sur duvarlarının da büyük bir bölümü yıkılmıştır. Yıkılan sur duvarlarının parçalarının büyük kısmı, kale çevresindeki binaların veya bahçe duvarlarının yapımında kullanılmıştır. Yıkılan taşlardan bazıları Kale içinde dağınık biçimde yer almaktadır. Ayrıca sur duvarlarının bazı bölgeleri otlarla kaplıdır ve bu da duvarlara zarar vermektedir.



Resim 8. Kadifekale Sur Duvarları ve giriş kapısı



Resim 9 ve 10. Kadifekale Güney Sur Duvarları

Kale içinde giriş kapısından yaklaşık 50 m. güneydoğusunda Sarnıç yer al-

maktadır (Resim 11). Dikdörtgen plan özelliği gösteren yığma taş arası tuğla malzeme ile örülü sarnıç, 30 galeriye sahiptir. Galeriler birbirine beşik tonozlu sivri kemerlerle bağlanmıştır. Kemerlerin ve tonoz örtülerin büyük bir bölümü yıkılmıştır. Ortaçağ yapısı olan sarnıç bugün son derece bakımsız durumdadır.



Resim 11.Sarnıç

Kalenin batı girişinden 60-70 m. güneydoğusunda şapel yapısı vardır (Resim 12). Bu yapı, Osmanlı mimarisinin izlerini taşıdığı için zaman içerisinde cami olarak da kullanıldığı tahmin edilmektedir. Bugün, büyük bir kısmı yıkılmış olan yapının sadece kemer kısmı ayakta kalmış ve toprak yüzeyinde temel kalıntıları gözlenebilmektedir.



Resim 12. Şapel - Mescit

MEVCUT DURUM ANALİZİ

Analiz, tespit ve değerlendirme çalışmaları kapsamında proje alanındaki mevcut yapılaşmanın arazi kullanım, yapılanma, ulaşım, halihazır ve kadastral durum, yapıların kat sayısı, yapı tipi, yapı kalitesi, korunması gerekli kültür varlıkları, mülkiyet durumu, ruhsat durumu, jeolojik yapı, uygulama imar planı, peyzaj durumu, sosyal ve ekonomik yapısı ayrıntılı olarak araştırılmıştır. Bunun sonucunda, çalışma alanında yer alan yapıların %85 'inin konut olduğu görülmüştür. Alanda zemin katta bakkal, market, kahvehane tipi ticaret kullanımı %5 oranındadır. Alandaki ana trafik yolu, Kadifekale'ye ulaşımı sağlayan Rakım Erkutlu Caddesi ile Tiyatro alanına ulaşımı sağlayan Hacı Ali Efendi Caddesi'dir. Bugün dolmuş ve otobüs toplu taşıt araçlarının da ulaşım güzergahında olan 7 m. genişliğindeki mevcut yollar yetersiz kalmaktadır. Bu ana caddeleri birbirine bağlayan konut adaları arasındaki yollar ise 2 - 5 m genişliğinde, birçoğu da merdivenli, yaya yoludur. Bu bölge kaçak yapılardan oluştuğu için sokaklar çok dar, düzensiz ve kaldırımları yoktur.

Çalışma alanında 1 katlı (%37), 2 katlı (%43) ve betonarme tipi (%76) yapıların yoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. Yapıların kalitesi çatlak, boya, rutubet vb yapısal ve fiziksel durumları dikkate alınarak iyi, orta ve kötü olarak sınıflandırılmıştır. Buna göre %43 oranında kötü, %44 oranında orta kalitede, %11 oranında iyi kalitede yapı vardır. Ayrıca %2 oranında metruk yapı yer almaktadır. 2004 yılında Konak Belediyesi arşivinden yapılan araştırmaya göre, yapıların % 96 'sı ruhsatsızdır.

Ayrıca, Kadifekale sur duvarları güneyi ve batısında jeolojik sakıncalı alanlar yer almaktadır. İBB tarafından yürütülen Kentsel Yenileme Projesi kapsamında Kadifekale güneyi ve doğusundaki jeolojik sakıncalı alanlar boşaltılarak rekreasyon alanına dönüştürülecektir. Proje alanının peyzaj durumu açısından incelendiğinde, sadece Kadifekale sur duvarlarının çevresinde ve Kale Sur Duvarları içerisinde ağaçların olduğu tespit edilmiştir. Kalenin giriş kapısı boyunca çam ve servi türü ağaçların olduğu, Kale Sur Duvarları içerisinde de özellikle çam ağaçlarının olduğu görülmüştür. Kalenin doğusunda hiç ağaç olmadığı mevcuttaki ağaçlarında bakımsız olduğu gözlemlenmiştir.

Çalışma alanı ile ilgili yürürlükte olan imar planı 1984 yılında onanan Kemeraltı Uygulama İmar Planıdır. Bu plana göre Kadifekale sur duvarları içi özel projesine göre düzenlenecek alan, çevresi 2. derece arkeolojik sit alanı park alanı olarak planlanmıştır. Kadifekale'nin kuzeyi Emsal=0.50 Hmax=2 yapılanma koşulları içeren konut alanı olarak tanımlanmıştır. Tiyatro alanı ise mevcut yapı – sokak dokusuna göre B-3 koşullu konut alanı olarak planlanmıştır. Planda, tiyatro alanın ortasından mevcutta da kullanılan ana ulaşım aksı geçmektedir. Dolayısıyla yürürlükte olan imar planı mevcut yapıların yasallaştığı, bu bölgede Antik Tiyatro Alanın varlığını tanımayan ve koruma ilkele-

rini içermeyen bir plandır.

Sosyal ve Ekonomik Yapı

Ayrıca, proje alanında yaşayan nüfusun sosyal ve ekonomik yapısına ilişkin %3 örnekleme ile hane halkı anketi yapılmıştır. Bu bölgede yaşayanların sosyal, ekonomik yapısı ve sorunlarını araştırmak için yapılan bu ankette; nüfus, demografik yapı, yaş grubu, eğitim durumu, memleket, göç ve göç sebepleri, mülkiyet durumu, ortalama aylık gelir, istihdam, mahallenin sorunları ve sosyal donatı alanlarının yeterliliği tespit edilmiştir. Anket çalışması toplam 61 haneye yapılmış ve anket nüfusu 294'tür. Ortalama hane halkı büyüklüğü yaklaşık olarak 4,8'dir.

Anket sonuçlarına göre, proje alanı nüfusunun % 43'ü Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden (Mardin, Diyarbakır, Urfa) göç etmiştir. 1975'lerde başlayan göç hareketlerinin, 1995 yılına kadar artış gösterdiği ve bu yıldan sonra da azaldığı tespit edilmiştir. İzmir'e geliş nedenleri arasında en fazla iş (%66) sebebi ve akraba-yakınlarının oluşu (%13) yer almaktadır. Yaşadıkları yerlerdeki terör nedeniyle İzmir'e gelip burada yaşamaya karar verenlerin oranı ise %7'dir. Bölgede yaşayan nüfusun gelir düzeyi çok düşüktür. Nüfusun %16'sı 0-250 YTL arasında gelir düzeyine sahiptir. Nüfusun %43'ünün bağlı olduğu herhangi bir sosyal kurum yokken, %11'i yeşil karta sahiptir. Göç ile gelen halkın eğitim düzeyi düşüktür. Nüfusun %19'u okur-yazar değildir. Nüfusun %1'lik oranı okur-yazar olup ilkokul terktir. Bir okuldan mezun olan nüfus %40 oranında olup, ağırlıklı olarak ilkokul mezunudur. Nüfusun öğrenci oranı ise %40'dır. Çalışma alanında %41 okul çağı nüfus, %35 üretken nüfus bulunmaktadır. Buna göre, çalışma alanında genç nüfusun daha yüksek oranda olduğu görülmektedir. Çalışma alanının %18'inde hanede çalışan yoktur. Çalışanların iş alanları serbest, seyyar satıcı, işçi, taksici ve şoför şeklindedir.

Mülkiyet durumu incelendiğinde % 54 ev sahibi, %46 kiracı durumundadır. Evin elde ediliş şekli araştırıldığında % 45 satın alma, % 30 kendisi yaptırma % 24 miras yoluyla elde etmiştir.

Mahalledeki konutların düzensiz, yıpranmış ve bakımsız olması dikkat çekmektedir. Bazı evlerde oda sayısı 1'e düşmektedir. Evlerin genelinde banyo bulunmamakta ve tuvaletleri evin dışında bulunmaktadır. Dolayısıyla gecekondu alanı olan bu bölgede sağlıksız ve kötü yaşam standartları hakimdir. Ailelerin büyük bir çoğunluğu 2 odalı evlerde kalabalık olarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Dolayısıyla konut büyüklüklerinin, aile nüfus sayısına oranla bakıldığında yetmediği gözlemlenmiştir. Konut kira bedelleri ise genel olarak 100-200 YTL arasındadır.

Mahalle halkıyla yapılan görüşmelerde, mahallede ciddi anlamda güvenlik so-

rununun olduğu ve ayrıca çocuk oyun alanı, sağlık ocağı, otopark gibi sosyal donatı alanlarının son derece yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

Bütün bu veriler doğrultusunda bu bölgenin kente kazandırılması için, koruma ve yaşatma öncelikli planlama ilkeleri, analiz – tespit ve değerlendirme çalışmaları dikkate alınarak 1/1000 ölçekli İzmir Kadifekale – Tiyatro ve Çevresi Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlanmıştır.

Koruma Amaçlı İmar Planı

Planlama alanı 3 ana bölgeden oluşmaktadır. Kadifekale sur duvarları ve kale sur içini alan bölge Kadifekale 1.derece arkeolojik sit alanı Kadifekale Kazı Alanı, Antik Tiyatro Alanı Antik Tiyatro Kazı Alanı, Kadifekale 2.derece arkeolojik sit alanı ve Tiyatro çevresi Arkeoloji ve Tarih Parkı olarak önerilmiştir.

Tiyatro alanının içinden geçen Hacı Ali Efendi Caddesi kaldırılmış, ana ulaşım aksının Tiyatro Kazı Alanının kuzeyinden geçirilerek 12 m. genişliğinde olması önerilmiştir. Ayrıca Kadifekale ve Tiyatro Kazı Alanı ile çevresinde önerilen Arkeoloji ve Tarih Parkına taşıt trafiğinin girmemesi, bu alanda yaya bağlantılarının güçlendirilmesi sağlanmıştır. Kadifekale Kazı Alanı'nın kazı çalışmaları sonucunda örenyeri olarak kente kazandırılması, çevresindeki arkeoloji ve tarih parkı ile düzenlenecek olan rekreasyon alanları arasında taşıt trafiğinden arındırılması ve güçlü yaya bağlantıları ile entegrasyonun sağlanması hedeflenmiştir. Dolayısıyla mevcutta kullanılan Rakım Erkutlu Caddesi'nin Kadifekale güneyi 7 m. genişliğinde gerektiğinde (ambülans, itfaiye vb. acil durumlarda ve belirli saatlerde servis amaçlı) taşıtlar tarafından kullanılabilecek ana yaya yolu olarak önerilmiştir.

Planda, Kadifekale sur içindeki su deposu ve fidanlık kaldırılarak Kadifekale Kazı Alanında; Tiyatro alanındaki mevcut yapılar temizlenerek Tiyatro Kazı alanında Kültür ve Turizm Bakanlığı izniyle kontrollü bilimsel sondaj ve kazı çalışmaları yapılması önerilmiştir. Ayrıca kale içindeki sarnıç ve şapelin rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanarak restorasyonun yapılması ve kente kazandırılması hedeflenmiştir. Kadifekale sur duvarları ve tiyatro çevresindeki arkeoloji ve tarih parkı önerilen alanlar mevcut yapılardan temizlenerek, bu alanda seyir terasları, sur duvarlarını kapatmayacak şekilde bitkilendirme, peyzaj düzenleme ve kentsel tasarım projeleri hazırlanması; bu projeler hazırlanırken ana yaya aksları, alanın çevresiyle olan ilişkileri, Agora'ya, Stadyum ve Tiyatroya ulaşımı sağlayan tarihi yaya aksları dikkate alınması önerilmiştir.

Ayrıca, planlama alanında yapılacak yıkım çalışmaları esnasında arkeolog, sanat tarihi uzmanı, restorasyon uzmanı mimar, inşaat mühendisinden oluşan özel bir ekip kurulması önerilmiştir.

UYGULAMA MODELİ

Hazırlanan Koruma Amaçlı İmar Planın nasıl uygulanacağına ilişkin uygulama ve örgütlenme modeli oluşturulmuştur. Bu modele göre, planın İBB Meclisi ve İzmir 1 No'lu K.V.T.V.K.B.K tarafından onaylanmasından sonra, uygulanması bir bütün olarak ele alınarak belirli etaplar halinde yapılacaktır.

1.Etap

Antik Tiyatronun Kamulaştırılması ve Kale Sur Duvarlarının Restorasyonu: Antik Tiyatro alanı kamulaştırılarak İzmir Büyükşehir Belediyesi mülkiyetine geçecektir. Kamulaştırma çalışmalarından sonra İzmir Arkeoloji Müzesi uzmanları denetiminde, oluşturulacak özel yıkım ekibi tarafından tiyatro alanı mevcut yapılardan temizlenecektir. Mevcut yapıların yıkımı esnasında antik duvarlara zarar verilmemesi dikkate alınacaktır. Yıkım çalışmalarından sonra Tiyatro Kazı Alanında Kültür ve Turizm Bakanlığı izniyle kontrollü bilimsel kazı çalışmalarına başlanacaktır. Tiyatro Kazı alanında kazı çalışmaları sonucu Tiyatro Restitüsyon – Restorasyon projeleri hazırlanarak, Tiyatronun Rökonstrüksiyonu yapılacaktır.

Kadifekale Sur Duvarlarının tehlike arz eden kısımları için acil önlem alınması gereklidir. Dolayısıyla öncelikle Kadifekale sur duvarlarının yıkılmakta olan bölümlerinin restorasyonu yapılacaktır. Kadifekale Sur Duvarlarının rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanarak mevcut duvarların restorasyonu yapılacaktır.

2.Etap

Kadifekale Kazı Çalışmaları, Şapel ve Sarnıcın Restorasyonu: Kadifekale Kazı Alanında Kültür ve Turizm Bakanlığı izniyle kontrollü bilimsel kazı ve sondaj çalışmaları yapılacaktır. Kale içerisindeki su deposu, fidanlık ve telsiz istasyonu kaldırılacaktır. Kadifekale Sur Duvarları içerisinde yer alan Sarnıç ve şapelin rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanarak restorasyonu yapılacaktır.

3.Etap

Kadifekale Surları ve Sur İçi Kentsel Tasarım ve Çevre Düzenleme Projesi: Kadifekale Kazı alanında bilimsel kazı çalışmaları yapıldıktan sonra bu bölgenin ören yeri olarak kente kazandırılması için Kadifekale Surları ve Sur İçi Kentsel Tasarım ve Çevre Düzenleme Projesi hazırlanacaktır.

4. Etap

Arkeoloji ve Tarih Parkı: Kadifekale ve Tiyatro Kazı Alanı çevresinde düzenlenecek olan Arkeoloji ve Tarih Parkının kamulaştırılması sağlanacaktır. Arkeoloji ve Tarih Parkı önerilen alan mevcut yapılardan temizlenecektir. Kadifekale ve Tiyatroyu birbirine bağlayarak kentle bütünleştirecek Arkeoloji ve Tarih Parkı Kentsel Tasarım – Peyzaj ve Çevre Düzenleme Projeleri hazırlanarak hayata geçirilecektir.

SONUÇ

Hızlı ve çarpık kentleşme, göç olgusuyla beraber yok ettiğimiz tarihsel ve kültürel mirasımızı, ancak, bu gibi çalışmaların sürekliliği ve uygulamalarının gerçekleştirilmesi ve desteklenmesi ile kurtarabilir, kentle ve kentliyle bütünleştirerek kaybolmakta olan kimliğimizi yeniden kazanabiliriz.

KAYNAKLAR

Akurgal, E. 1995, "*Anadolu Uygarlıkları*" , Net Yayınları, İstanbul

Derin, Z. 2005-2006, "*Yeşilova Höyüğü Kazı Raporu*", Ege Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, İzmir

İBB, Tarihsel Çevre ve Kültür Varlıkları Md., (2007); Kadifekale – Tiyatro ve Çevresi Koruma-Geliştirme ve Yaşatma Proje Raporu, İzmir

İBB, Tarihsel Çevre ve Kültür Varlıkları Md., (2004); Kadifekale – Tiyatro ve Çevresi Koruma-Geliştirme ve Yaşatma Projesi Arkeolojik Tespit ve Değerlendirme Raporu, İzmir

Walter, O. , Berg, O. 1932, "*İzmir Roma Tiyatrosu*", İzmir

Cadoux, J. 1938, "*Ancient Smryna*" , Oxford

Athenische Mitteilungen Journal No:47, 1922

Yılmaz F, Yetkin, S. (2003); İzmir Kartpostalları 1900, İ.B.B.Kültür Yayını Kent Kitaplığı, İzmir

9. OTURUM
KENTİN MESLEKLERİ

OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr. H.ÇAĞATAY KESKİNOK

CELAL ABDİ GÜZER
Mimar

OKTAN NALBANTOĞLU
Peyzaj Mimarı

HÜSEYİN ÜLKÜ
Harita Mühendisi

ÖZTÜRK AKBULUT
Jeoloji Mühendisi

CENK CENKÇİMENOĞLU
Çevre Mühendisi

CELAL ABDİ GÜZER

Mimar

Çok teşekkür ediyorum.

Aslında bu mesele, geleneksel olarak önemli bir konudur. Fakat içinde bulunduğumuz ortamda giderek önemi artmakta ve aciliyet kazanan bir tartışma alanı haline dönüşmektedir. Ben, az önce Çağatay Beyin çizdiği çerçeve içinde, bir miktar "mimar", "mimarlık" ve "planlama" ilişkilerini bugünün ortamı içinde yeniden anlamaya ve anlatmaya çalışacağım.

"Geçmişten Geleceğe" başlığı da her şeyden önce bir farklılaşmayı, değişimi ve dönüşümü ifade eden ve bunlara vurgu yapan bir başlık olmasından dolayı önemli ve anlamlıdır. Şu anda ise bu dönüşümün kırılma noktalarından bir tanesini yaşadığımızı düşünüyorum. Dönüşüm kavramı biraz yapay bir kavramdır. Değişimin sürekli olduğunu, kesintisiz olduğunu hatırlarsak, biz bunu ancak belli kırılma noktalarını okuyarak anlayabiliriz. Şu anda da bu kırılma noktalarından bir tanesinin hem mesleklerimiz üzerinde, hem de kentlerimiz üzerindeki etkisini hissettiğimiz bir dönemden geçtiğimizi düşünüyorum. Aslında söz konusu kırılma, gelenekten radikal kopuşlar içerecek biçimde her alanda etkisini göstermektedir.

Tüm bunlardan dolayı bugün, bizim geleneksel olarak alışageldiğimiz pek çok kavramı, öncelikle planlama olmak üzere, bu kavramların temel belirleyicisi olan ilişkileri ve ilişki sistemini yeni baştan anlamaya çalışmamız ve gözden geçirmemiz gerekmektedir.

Çok klasik olarak 20. Yüzyılın sonu, bir anlamda pek çok alanda aynı anda değişimin, radikal kopuşların yaşandığı ve her disiplinin merkezinden bakıldığında da farklı şekilde açıklanan bir dönüşümler ortamı olarak algılanabilir. Bugün bir liberal ekonomi kavramından, servis sektörüne geçilmesinden, ideolojinin ortadan kalkmasından veya buharlaşmasından, bir iletişim toplumunun, iletişim çağının varlığından, kısaca modern sonrası dönemden bahsediliyor. Bütün bunlar birbirleriyle iç içe olan fakat hangi disiplinden baktığınıza göre de öncelikleri ve ağırlıkları değişen olgulardır. Sonuçta bir yeni dünya düzeninden, yeni ilişkiler sisteminden bahsediliyor. Bu da kendisini en belirgin olarak fiziksel çevreye ve o çevre içindeki sosyal yaşama, ekonomik

yaşama yansımalarında gösteriyor.

Ben kendi disiplinimden baktığım zaman, temel olarak hem planlamayı hem mimarlığı radikal olarak değiştirecek bir "yersizlik" kavramıyla karşı karşıya kaldığımızı görüyorum; yani bugün kentlere mimarlık tarafından sürülen ve o dokuyu tamamlamaya çalışan yapıların çoğu bir tür "bağlamdan bağımsız" olarak var olma eğilimi gösteriyor.

Ben, süre darlığı nedeniyle doğrudan buradan başladım. Dönüşümün en belirgin özelliği olarak ortaya koymaya çalışacağım kavram, bu "yersizlik" kavramıdır. Şu anda bir gayrimenkulun likiditeye dönüşmesi sürecini yaşamaktayız. Yani plancılar ve mimarlar olarak bir sahipsiz yapılar dönemiyle yüzleşmekte olduğumuzu belirtmek istiyorum. Kentlerin dönüşümünde etkili olan büyük yatırımların önemli bir bölümü doğrudan ve öncelikli bir şekilde, birer fon değerlendirme aracı olarak gerçekleştiriliyor. Bu da, geleneksel süreçten farklı ilişkiler sisteminin zorunlu olarak doğmasına neden oluyor. Bunlardan bir tanesi, az önce söylediğim gibi, yapının belirgin bir sahibinin olmaması. Yani ortada çok büyük bir yatırım, bir fon yönetim şirketi, bunun alt kadroları, proje yöneticileri, projenin bütün yönetim sürecinin fizibilitesini ayarlayan ekip var. Bunların çoğunun arkasında bir finans birlikteliği, kuruluşu veya bir marka ya da bir şahıs olsa bile sonuçta bu yapı, doğrudan kendisinden çok likidite değeriyle pazarda anlam kazanacak bir bütünlük olarak ele alınıp tasarlanmaya başlanıyor.

Bunun birkaç tane anlamı var. Bu anlamlardan bir tanesi, söz konusu yapıların kent içinde sonuç olarak her şeyden önce bir fizibilite ve pazar değeriyle anlam kazanmasıdır. İkincisi de bu yapıların sirküle edebilir bir değer olarak tasarlanmaya çalışılmasıdır. Tekrar tekrar alınıp satılabilir, parçalara ayrılarak hisseleri dağıtılabilir, borsada gezebilir, vesaire gibi... O halde burada mimari anlamda, minimum risk alınan, uluslararası belli norm ve standartlara uyulan, maliyet değerleri ve özellikle metre kare bazındaki fizibiliteleri yatırım verimliliği açısından denetlenmiş yapılar bütününden bahsediyoruz. Sonuçta yapılı çevrenin değerlendirilmesi de birdenbire bizim geleneksel kavramlarımızdan "Excel sheetler"i dediğimiz Excel tablolarına kaymaya başlıyor. Ne kadarlık bir yatırımı ne kadar zamanda, nasıl geri aldığınız konusu, kentsel çevredeki büyük projelerin üretimindeki temel belirleyici olmaya başlıyor.

O zaman bunun arka planında sorumlu olan kişiler bizim mesleğimizin ve etrafımızdaki mesleklerin öne aldığı değerlerden çok, bir yatırım mantığı ve zihniyetinin öncelikli değerleriyle proje sürecini hem değerlendirmeye, hem de yönetmeye başlıyorlar. Öncelikler, standartlar, normlar değişiyor ve uluslararası olmak bu anlamda çok önemli bir girdi haline geliyor. Yerel bir değerin riski kolay alınamıyor. Onun için büyük projeler anlamında kente getirilen yapılara baktığınız zaman hakikaten uluslararası pazarda yer etmiş, oturmuş,

denenmiş yapılar olduğunu görüyorsunuz. Bir yandan programlar seçiliyor; alışveriş merkezi, otel, hastane vb... Diğer yandan bu programlar, uluslararası anlayış ve normlar içinde yerleşik olarak ele alınmaya çalışılıyor. Uluslararası standartların tekrar edilmesi gerekiyor. Böylece bir anlamda bu yapıların, yerele uyumlu olarak dönüştürülmesi mümkün olduğu kadar sınırlanmakta ve kısıtlanmaktadır. Onun için de, işte bugün artık çok alıştığımız bir durum ortaya çıkıyor; yani Hong Kong'daki bir alışveriş merkezinin aynısı Ankara'da olabiliyor veya Los Angeles'teki otelin çok benzeri İstanbul'da olabiliyor. Geleneksel ve sosyal olarak hayatımızda hiç olmayan bazı eğlence türleri, paraşütle düşer gibi yaşamımızın içine girebiliyor. Bunların fiziksel yansımaları da gene bizim geleneksel dediğimiz "dolu-boş oranları", "kitleler", "siluetler" gibi kavramlardan ziyade kendi normlarının daha önceden oluşturduğu ve kendi değerleri içinde meşruiyet kazanmış biçimler cinsinden oluşuyor. "Tipolojik planlar", "tipolojik şeyler", yani alışveriş merkezlerinin son derece oturmuş, tipik bir plan kurgusu var. Büyüklükleri, yapıları, strüktürleri, arabaların giriş ve çıkışları standart olarak belirlenmiştir. Daha sonra siz bu yapıyı olduğu gibi alıp bir kentin dokusuna, bir şekilde zorlayarak, kentle ne kadar bir araya gelip gelemeyeceğini öncelikli bir mesele olarak ele almadan ama çözülecek ikincil bir sorun olarak görerek oturtmaya çalışıyorsunuz.

İşte bu "sahipsizlik" ve "yersizlik" kavramları bir miktar buradan geliyor. Birisinin gözünü bağlayıp bir alışveriş merkezinin içine koysalar ve açsalar, Almanya'da mı yoksa Türkiye'de mi olduğunu, Türkiye'deyse hangi şehirde olduğunu anlamakta çok zorlanır.

Yer-yapı arasındaki referans mimarlık ölçeğinde kaybolmaya başlıyor. Bu tabii sadece mimarlık ölçeğiyle sınırlı bir şey değil. Dolayısıyla kent ölçeğinde de bu referans kayboluyor. Çünkü bu yapılar, kendi büyüklükleriyle, kendi gerekliliklerileriyle beraber gelmekte ve içinde yer aldıkları ortamın geri beslemelerine açık yapılar değillerdir. Aynı zamanda bunlar, içinde yer aldığı ortamı da çok hızlı dönüştüren ve onlar üzerinde çok yoğun ve baskın etkileri olan türlerdir.

Bugün içinde bulunduğumuz ortamda, mimarlık kentteki varlığını ağırlıklı olarak bu büyük yapı alanlarıyla hissettiriyor. Buna paralel olarak bizim geleneksel diyeceğimiz yapım pratiği de sürüyor. Böyle olunca, ister istemez mimarla planlama arasında bir yeni ilişki doğmaya başlıyor. Bizim geleneksel ilişki anlayışımızda alt çevreler için belli öngörülerde bulunan bir plan söz konusu ve mimar da o öngörüleri ve yasal kısıtları esas alarak bir yapılı çevre oluşturuyor. Sonuçta o planın öngörülerinin parçası olacak bir şeyi, o üst çerçevenin gereklerini yerine getirerek yapmaya çalışıyor. Geleneksel süreç böyle bir lineer süreç olarak tanımlanabilir. Bizim tıpkı böyle 25 000'de bir şey düşünüyoruz, 5 000'de bir şey düşünüyoruz, 1 000'de bir şey düşünüyoruz, derken oradan ara sıra belli büyük ölçeklerde bir 500 kentsel ölçek projesi oluyor, sonra bir mimari proje oluyor. Mimar da bazı aşamalarında yer aldığı

bu sürecin içinde artık son aşamasında daha öne çıkarak ve bireysel varlığını koyarak kendini gösteriyor.

Bugün içinde olduğumuz durumda bu iş terse dönmeye başlıyor. Birdenbire hiç beklenmedik bir şekilde, kentin çok önemli bir alanı çeşitli nedenlerle -siyasi, ideolojik, ekonomik olabilir ya da rant baskısı olabilir- birdenbire büyük bir dönüşüm alanı olarak ilan ediliyor. Orada bir büyük mimari proje yapılıyor. Proje aslına bakarsanız, bütün kenti etkileyecek ve teorik olarak bütün kentten doğal olarak etkilenmesi gereken ama sonuç itibarıyla kendi sınırları içinde büyütülmüş ve de büyütülmenin ötesinde demin anlattığım fizibilite gibi kaygılarla da o kente ait olmakta zorluk çekeceği, bir doku uyuşmasının gerçekleşmesinin kolay olmayacağı bir durumu da göze alarak geliyor. Bunun örneklerini son zamanda çok yaşadık ve yaşıyoruz ve bu bir fiili durum olarak karşımıza çıkıyor. O zaman planlama buna bir tavır almaya çalışıyor. Bakıyorsunuz hemen Belediye'nin İmar Müdürlüğü harekete geçiyor, yeni yollar açıyor, arkadan kısa kestirmeler, oradaki park yerlerini arttırmaya çalışıyor, park alanları koyuyor falan, işte bu gerilim belli bir şekilde aşılmaya çalışılıyor. O sırada başka yerde bir şey daha bitiyor. Onun etkileri göz önüne alınıyor ve farkında olmadan biz yeni bir durumla karşı karşıya kalıyoruz. Birdenbire İstanbul'da çok da plan öngörüsü olmayan bir gökdelenler bölgesiyle, bütün öngörü yoğunluklarını aşmış bir şeyle karşı karşıya kalıyoruz.

Ankara'da Eskişehir Yolu'nda şu anda 12 tane alışveriş merkezinin inşasının sürdüğü bir kent efsanesi olarak da bir kısmını görüyoruz. Onun üzerine hemen, apar topar Belediye o yolu genişletiyor. İş terse dönüyor. Mimari, fiili bir gerçek oluşuyor. Buna karşı da planlama bir tavır almak zorunda kalıyor ve bu tavrı alırken son derece zorlanıyor, çünkü oluşmuş yapısal bir durum var. Gene Ankara'dan örnek vereyim. Dün öğrendiğim için söylüyorum. ATO'un önüne 5.000 kişilik bir konferans merkezi yapılıyor, hemen karşısında yeşil bir çelik yapı var, metro istasyonundan Eskişehir Yoluna doğru taşmakta olan. Ben evvelsi gün öğrendim mimar olmama rağmen, ki o yapıda 10 000 kişilik konferans salonuymuş.

Bunun bir plan öngörüsü olduğunu zannetmiyorum. Eskişehir yolu gibi sıkışmış ölçüleri, oranlarıyla herhalde bir plancı kalkıp "Biz şuraya da karşılıklı, sol tarafına 7.000 – 8.000 kişilik bir konferans merkezi, hemen karşısına da, zemin katı metro ve dükkanlar olsun, üst katta otoparkı da olmazsa olmasın veya sınırlı olsun, 10.000 kişilik bir alışveriş merkezi yapalım" demiyordur.

Sonuç itibarıyla bir fiili durum oluşuyor ve o fiili durumun kent üzerinde çok ciddi etkileri oluyor. Tersten giderek mimari ölçeğin ve mimari yapılaşmanın, artık bunlar çok büyük yapılar olduğu için sadece böyle siluetiyle, cephesiyle, ölçeğiyle, yoğunluğuyla değil ama girişi, çıkışı, trafiği, araba yükü falanla filanla getirdiği birçok unsur söz konusudur..

Dolayısıyla biz yeni bir kavramla karşı karşıya kalıyoruz. Bu aslında, sadece bu kent merkezinde yapılan büyük projelerle sınırlı olmadığı gibi Türkiye'yle de sınırlı değil. Dünyanın her yerinde bu yaşanıyor. Bunun dışında gene kendisi kent olmaya çalışan, kente küsen ve bütün altyapısını bir alternatif kent olarak oluşturmaya çalışan gene eklektik olarak gelişmiş büyük tasarım alanlarından söz etmemiz mümkün. TOKİ'nin yaptığı pek çok hızlı uygulama buna örnek gösterilebilir. Birkaç gün içinde kararı veriliyor, ellerinde tip projeler var. Onlar bir vaziyet planı anlayışıyla hayata geçiriliyor ama o vaziyet planı o kadar büyük ki, ister istemez bir plan olmaya başlıyor. Sonuçta şehri bir tarafa doğru çekiyor, girişleri, çıkışları, yeni çevre yolları gerektiriyor, yani varolması süreci terse çeviriyor. Ataşehir, Bahçeşehir, yani şehir isimlerinin olması da tabii o anlamda rastlantı değil ama geçmişten farklı olarak bunlar planın entegre parçası değiller. Örneğin geleneksel planlama anlayışında uydu kent, periferi kavramları vardır. Bugün, bunlardan farklı bir durumla karşı karşıyayız. Birdenbire kendiliğinden 7 tane diyelim ki büyük konut projesi bir araya geldiğinde bir bakıyorsunuz, çok da planda öngörülmemiş ve beklenmeden bir uydu şehir oluşuveriyor.

Gündemde olan projelerin çoğu böyle. Galataport, Haydarpaşa, şu anda yarışması değerlendirilmekte olan Zorlu Center, Karayollarının eski arsası, dehşet büyüklüktedir. Özellikle Zorlu, İstanbul'un çok önemli bir yerinde, aşağı yukarı on küsur yabancı büronun gelip, tamamen bir mimari programa dayalı olarak geliştirdikleri bir proje sonucunda ortaya çıkıyor. Şüphesiz işvereni kendi bakış açısından haklı olabilir. Çok astronomik fiyatlarla aldığı projeyi öncelikli olarak, demin bahsettiğim Excel tablosu içinde değerlendirecektir. Ondan sonra siluet, kent, ulaşım, vesaire gibi kavramların ya da problemlerin çoğu, istesek de istemesek de, kendi açılarından ikincildir. Ama söylemeğe çalıştığım şu: Orada bir mimari grup, bizim disiplinimizdeki alışıldık vaziyet planı anlayışının büyük ölçeklisini aslında kentin bütününü çok ciddi bir şekilde etkileyecek bir şekilde kente bir plantasyon olarak enjekte ediyor. O enjektenin sonuçlarında da bir şeyler olacak ama bilmiyoruz henüz ne olacağını. Biz de buna karşı tavır alacağız. Bu tavrı kısmen alabileceğimiz, kısmen de alamayacağımız, bir eklektik gelişmeyle karşı karşıyayız.

O zaman bütün bu disiplinler arası ilişkiler de yeniden şekillenmeye başlıyor. Bir kere mimar, bütün bu sürecin içinde yapıyı yapan kişi olarak ana sorumlu gibi görünse de kesinlikle bir güç kaybı içinde, çünkü artık gene kendi mesleki değerlerinden çok etrafında bulunan -özellikle büyük projeler için söylüyorum- büyük bir örgütlenmenin parçası olarak çalışmaya başlıyor ve pek çok şey kendi disiplininin verilerinden çok, onlar tarafından konulmakta olan verilerle oluşuyor. Çoğu zaman, Türkiye'deki projeler için özellikle söylüyorum, bir konsept proje geliyor, A4 büyüklüğünde, Amerika'da yapılmış, İngiltere'de yapılmış veya başka bir yerde yapılmış yapının aynısı, vesaire,

imajlar geliyor, hızla üretilmiş bu üç boyutlu, bunlara uygun bir yapı yapmaya başlıyorsunuz ve o yapının sonuç itibarıyla belli bütçe verilerini, belli yoğunluk gerekliliklerini ve her şeyden önemlisi satılabilir, kiralanabilir alanla, inşaat alanı arasındaki belli bir oranı tutturması gerekiyor. Bunu da denetleyen çeşitli gruplar var. Bana sorarsanız, bundan daha önemlisi, yapının da bağlamsal referanslardan çok, uluslararası standart ve normlara uyması, dolayısıyla da uluslararası müşterilere pazarlanırken herhangi bir zorluk çekilmemesi ön plana alınıyor. Dolayısıyla siz Ankara'da Ankara'ya özgü bir şey yapmaktan çok, buraya bile gelmeyecek bir alıcıya Powerpoint yoluyla sunulan sunumda anlam ifade edecek kadar genel geçer bir yapı yapmak zorundasınız. Bu çok önemli bir ayrım. Dolayısıyla dünyanın herhangi bir yerinde Ankara'daki yapı pazarlanıyor.

Çok ilginç bir örnek vereceğim. Onu da yeni öğrendim ve şaşırdım. Benim İngiltere'de yaşayan liseden sınıf arkadaşımın Bodrum'da yaptığı 10-12 evlik küçük bir site var. Projesini ben yaptım. Bunlar İngiltere'de pazarlandı, alanların yüzde 50'si hiç Türkiye'ye gelmemiş bugüne kadar. Bakın, Bodrum'a değil, Türkiye'ye gelmemişler. Gayrimenkulun ne kadar yatırım olarak görüldüğü, tamamen bu üç boyutlular vesaire üzerinden pazarlamasının yapılabildiği bir ortamda yaşıyoruz.

Dolayısıyla bu ortam kendini garantiye almak için bağlamsal olan, yerel olan problemlere özgü olan hiçbir şeyle kendisini ilişkilendirmeden bir tür yapay uluslararası meşruiyet görmüş ama herhangi bir şeyle bağı olmayan kendi ürettiği gelenek üzerinden var olmaya çalışıyor. O zaman da bizim kentle ilişki kurma, ona referans verme, bağlam, siluet, doluluk, boşluk, ufuk çizgisi, çevredeki diğer işlevlerin varlığı, yokluğu gibi kavramların hepsi çok çok ikincil kavramlar olarak ortaya çıkıyor.

Kısaca toparlamam gerekirse, bütün bu oluşum içinde planlamayı doğrudan etkileyen mimarlık, daha doğrusu yapı ölçeğindeki mimarlık, bir güce ve etkinliğe kendisi talip olmadığı, aslında istemediği ama zorunlu olarak içine düştüğü bir ölçeğe gelmeye başlıyor. Zaten uluslararası ortamda da bu büyük x-large, vesaire gibi kavramlarla tartışılan, anlatılmaya çalışılan asıl mesele bu. O büyüklük gene kendisiyle sınırlı olmayan bir etki alanı elde ediyor. Benim sorduğum soru şu, bizim dönüşüm planlaması diye yeni bir kavramı sorgular hale mi gelmemiz lazım? Bu, linear planlama anlayışından çok, çembersel, cycling dediğimiz planlamanın araçlarını işlevselleştirecek bir tür yasal, yönetsel altyapısı olan bir dönüşüm planlaması denen bir şey. Çünkü Türkiye, özellikle, diğer ülkelerden farklı olarak, gittikçe bununla daha çok yüzleşecek.

Bakıyorsunuz, kent merkezi dediğimiz alanların çoğu, Çankaya, Ayrancı, Gaziosmanpaşa birkaç yıl içindeki baskıya cevap veremeyecek bir garip yapı stokuyla doldu. Bu, dünyanın hiçbir yerinde olmayan apartman ölçeğidir. Bun-

ların üzerindeki baskı şu ana kadar yerel ve bağlamsal modellerle atılmaya çalışılıyordu. Yıkılıyor, yerine gene kendi ölçeğinde, veya iki tanesi birleştirilerek falan bir iş merkezi yapılıyordu veya cephesi yenileniyordu. Eskiden konut olan yerde, şömineli ofislerle iş çözülmeye çalışılıyordu. Şimdi ise daha büyük geliyor dalgalar. 10 tane, 20 tane apartman yükselecek. Yasal düzenlemeler de, dikkat ederseniz, kent ölçeğinde bunlara imkan verecek şekilde gelişiyor.

Beyoğlu'nda şimdi, mesela, yaşanan dönüşüm böyle bir şey. Bunu eğer biz sadece bir mimari projenin ölçeği, sınırları ve gücüyle, kentte kendiliğinden oluşan bir durum olarak karşımızda görmek istemiyorsak, o zaman bu oluşmakta olan süreçle ilgili olarak da planlamanın içinde bazı yeni anlayış ve yöntemleri işlevselleştirmek durumundayız, en azından buna karşı sorular sormak durumundayız, diye düşünüyorum.

20 dakikam doldu, çok teşekkürler.

OKTAR NALBANTOĞLU

Peyzaj Mimarı

Teşekkür ederim.

Aslında benim konuşmalarımın bir kısmı Abdi Beyin değindiği konuları da içeriyor. Ben de bir peyzaj mimarı olarak, planlama sürecinin aktörlerinden birisi olarak, planlama sürecini nasıl değerlendirdiğimizi ve peyzaj mimarlığı mesleğinin planlama alanı içinde nasıl bir konuma sahip olması gerektiğiyle ilgili değerlendirmelerde bulunmak istiyorum.

Bildiğiniz gibi 3194 sayılı İmar Yasası bugün için yapıları, parselleri neredeyse tek başına değerlendirmekte, bunları bir bütünün birlikteliği veya bir bütünün parçasıymış gibi algılamamaktadır. Halbuki tek tek yapılar bir araya geldiğinde veya parseller bir araya gelmeye başladığında artık mekanlar oluşmaya başlıyor. Bu mekanların, yani meydanların, parkların, sokakların, kaldırımların, kentin kimliğiyle, kent estetiğiyle bir bütün olarak nasıl ele alınması gerektiğiyle ilgili bazı ipuçlarının bugünkü imar planı yaklaşımında çok fazla yerinin olmadığı, yeterince algılanmadığı ve bunun sonucunda da bugün yaşadığımız kentlerde birçok temel yaşamsal sorunları da beraberinde getirdiğini görüyoruz., Deminden beri tartıştığımız, kendi başına kente hükmetmeye başlayan, bir bütünün parçası olmaktan çok bir bütünü neredeyse tek başına etkilemeye çalışan (olumlu veya olumsuz) birçok projenin de bu anlamda gündeme geldiğini görüyoruz.

Maalesef imar planlama yaklaşımları bugüne kadar ki süreçte, globalleşmenin de yıkıcı etkisiyle, kent kimliği, kent estetiği, ortak mekan kalitesi bağlamındaki hükümler yerine, yani bağlam yerine yine aynı şekilde parsel ve yapılara ilişkin standart hükümlere yönelmeye başlıyor.

Bu anlamda da imar plancıları, yukarıda bahsetmiş olduğum konular yerine imar hakları, yapı kısıtları gibi konularla uğraşmaya başlayıp, sonra gelişen süreçte çoğu zaman mimarların ve peyzaj mimarlarının elini kolunu bağlamak anlamında birtakım olumsuz sonuçlara neden oluyorlar. Aslında bu bağlamda kent denetimsiz bir gelişme süreci yaşamaya başlıyor; çünkü belirli bir aşamadan sonra, plan aşamasından sonra kentlerin nasıl gelişeceği, ne şekilde ele alınabileceği, kentsel mekanların nasıl organize edileceğiyle ilgili bir yönetim

planı veya bu bağlamda çok disiplinli bir planın olmamasından kaynaklanan birçok olumsuzluklar hemen hemen tüm tasarım ve planlama mesleklerinin tümünü aynı şekilde etkilemeye başlıyor.

Zaten bu anlamda İmar Yasası kentlerimizi planlamaya yetmiş olsaydı, bugün dünya kenti olarak tanımlamaya başladığımız İstanbul, Cumhuriyetimizin başkenti, bugün içinde yaşadığımız Ankara veya İzmir'in bugün kent kalitesi, kent planlaması, kentsel mekan organizasyonu anlamında bu kadar çok eleştirmezdik. Bugünkü planlamada kadastral parsellere uymak üzere oluşturulmuş çarpık, yamuk yapılaşmalar, betonlaşan kentler, aslında kentin açık olan alanları olarak tanımlanan alanların içinde yer alan büyük alışveriş merkezleri, beş yıldızlı oteller, tıkanan yollar aslında bugün tartışmamız gereken İmar Planı yaklaşımlarının sonuçlarıdır diye düşünüyorum.

Prof. Dr. Raci Bademli'nin aslında sorduğu ve kendisinin de cevap verdiği gibi: "Peki, suç kimdedir, nerededir? Kentleri, kentlileri, insanlarımızı imar planlama zihniyetinden kaynaklanan pasif ve yasaklayıcı kurallar dizisine uymadıkları için suçlayabilir miyiz?" diye soruyor hocamız. Sonra da cevap veriyor: "Tabii ki hayır, ama yönetimleri, ama plancıları, ama üniversiteleri, kentleri biçimlendirmeye yetmeyen planlama yasalarına, planlama araçlarına ve en önemlisi imar zihniyetine körü körüne sarılmakla suçlayabiliriz ve suçlamalıyız da" diyor.

Diğer önemli bir konu, kent planlamasında açık ve yeşil alan olarak tanımlanan, kentin ve kentlinin tümüne ait olan kamusal alanların gerek denetimsizlik, gerek ciddiyetsizlik ve öngörüsüzlük sonucunda kanunsuz, kaçak yapılarla işgal edilmeleri, daha sonra da bir yasa maddesiyle yasal hale getirilmeleridir. Bugün Ankara'da, biliyorsunuz, Ankara'nın toplam imarlı alanlarının, toplam kent alanının neredeyse % 50'si bugün kanunsuz yapılaşma, kanunsuz kentsel gelişmenin sonucunda ciddi sorunlar yaşamaktadır ve kentin en önemli nefes kanalları olarak adlandırabileceğimiz, kentsel iklimin değişmesine, ekosistemlerin değişmesinde etkili olabilecek olan vadilerimiz bugün işgal altındadır. Bu durumda da bu işgali ortadan kaldırmak üzere 2981 sayılı İmar Affı Yasası ortaya çıkartılmıştır.

Şimdi burada iki tezat var. Aslında 3194 sayılı İmar Yasası kentlerin nasıl planlanması gerektiğini, yapıların nasıl projelendirilmesi gerektiğini, inşaatların nasıl denetlenmesi gerektiğini öngörürken 2981 sayılı İmar Affı Yasası ise planlamaya gerek olmadığını, binaların projelendirilmesine gerek olmadığını veya denetlenmesine de hiç gerek olmadığını savunmaktadır. Tam taban tabana zıt iki tane yasa kentlerimizi oluşturmakta, geleceğe aktarmakta, birbiriyle çarpışmakta, bunun sonucunda kentlerimiz bundan zarar görmektedir. Bizler kentte yaşayan insanlar olarak zarar görmekteyiz. Tabi, bu bağlamda, bu ortaya çıkan sorunları çözmek adı altında da, kentsel dönüşüm projeleri diye

bugün Meclisten çıkmakta olan Kentsel Dönüşüm Yasası icat edilmekte. Kentsel Dönüşüm Yasası'nın önemli noktalarından birisi de kentsel açık alanların yeniden değerlendirilmesi diye sunulmaktadır. Halbuki imar planlarında açık ve yeşil alan olarak tanımlanan alanların dönüşümünde kamu yararı neredeyse yok edilerek tamamen belediyelerin rant savaşlarına ve özel sektörle beraber yaptıkları rant paylaşımına sahne olmakta, bunun sonucunda da kentlerin nefes alanlarını, akciğerlerini kaybettikleri bir sonuçla karşı karşıya kalmaktayız.

Tüm bu sorunlar çerçevesinde şehir planlama ve buna bağlı kentsel tasarım süreçlerinde peyzaj mimarlarının aktif görevler üstlenmesi gerektiğine inanmaktayım. Unutulmamalıdır ki kentler doğal çevreyle uyum içinde biçimlendirilebilir. Bu şekilde içlerinde doğal yaşam çevrelerini barındırabilirler. Bu bağlamda, doğal ve kültürel çevreyi koruma ve geliştirme bilinci kentsel planlamanın temel unsuru olmak durumundadır. Bugüne kadar kent planlamasının en önemli sorunları imar veya ulaşım sorunları iken, aslında bugün için, bundan sonraki süreçte en önemli kentsel sorunlar kentsel yeşil alan sorunlarıdır. Bu kentsel açık yeşil alan sistematiğinin nasıl olacağı, doğal ve kültürel çevrenin korunması ve kentlerle entegrasyonunun sağlanması konularının bundan sonraki süreçte çok ciddi olarak tartışılması gerektiğine inanıyorum.

Yine bugünkü kent planlaması pratiği, yerleşme nüfuslarının artması, kentleri ve altyapının yayılması, tarım dışı etkinliklerin çoğalması gibi esaslara dayanmaktadır. Buna karşılık kentlere komşu tarım arazilerinin, birinci ve ikinci derece toprakların, kentin içine sızmış, kent tarımı yapılabilecek açıklıkların, su havzalarının, vadilerin, bataklıkların nasıl korunacağı, kent yaşamının nasıl entegre edileceğiyle ilgili yeterli sayıda analiz çalışmaları yapmamakta, onları yeterince önemsememekte, bilimsel altyapısını oluşturmamakta, gerekli alt uzmanlık deneyimlerinden maalesef yararlanamamaktadır veya yararlanmamaktadır.

Aslında, bugünkü kent planlama pratiğinde öncelik maalesef doğal çevrede değildir. Yine Raci Bademli Hocamızın belirttiği gibi Adana, Mersin, Bursa gibi birçok kent, ülkenin en verimli ovaları üzerinde gelişiyorsa, kıyılar dolduruluyor, bataklıklar kurutuluyor, ormanlar talan ediliyor, portakal bahçeleri, zeytinlikler sökülüyorsa, su havzalarında yerleşmeler biçimleniyorsa kabahat kentsel planlamada, imar planlarında değil, doğaya saygı duymayan, imar ya da yapılaşma ve kullanma dışında amaç gütmeyen ve kentsel yaşam alanlarına müdahale konusunda çevre duyarlığı, doğa koruma öncelikle yeni açılımlar, yeni araçlar geliştirmeyen bir toplumun fertleri olarak, özellikle, bu işin sürecinde görev alan aktörler olarak hepimizdedir.

Küresel ısınmanın çok önemli bir sorun olarak karşımıza çıktığı günümüzde kent planlamada doğal çevre verilerinin, bilgilerinin doğru olarak okunması ve yorumlanması gerekmektedir. İmar planlarında tüm yapılaşmamış alanları biz

bugün için yeşil alan olarak niteleriz. Caddeler, bulvarların arasındaki refüjler, betonla kaplı spor alanları, gene aynı şekilde yanlış planlama ve tasarım kararlarıyla neredeyse beton alanlarına dönüşmüş kent parkları, ticari rekreasyonla tamamen örtülmüş kentsel açık alanlar, kamu kurum ve kuruluşların bahçeleri, hepsi kentte kişi başına düşen yeşil alan metrekarelerinin içinde değerlendirilmektedir. İmar planlarına baktığımız zaman aslında imar planında her taraf yeşildir. Biz her tarafı yeşile boyarız, ama aslında gerçekten o alanlar gerçek anlamda yeşil midir, bunu sorgulamamız gerektiğini düşünüyorum. Bugün Ankara'da kişi başına düşen yeşil alan metrekaresini de biliyorsunuz.

Sanayi kenti olarak tanımladığımız İzmit'te bugün için kişi başına düşen yeşil alan metrekare yeşil alanı 1 metrekarenin altındadır, tüm bu refüjler de o metrekarenin içinde sayıldığı halde.

Durum böyle olunca, imar planlarındaki yeşil alanların nitelikleri, bunların kent ekosistemine katkıları, iklim kontrolü sağlama kapasiteleri, bunların gerçek bir ağ oluşturup oluşturmadıklarıyla da hiç ilgilenmeyiz. Unutulmamalıdır ki, doğru planlanmış yeşil alanlar küresel ısınmaya karşı önemli bir kontrol öğesi olarak kalmaz, giderek kent iklimini, kent ekosistemini olumlu yönde değiştirirler. Bu bağlamda, kent bütününde yeşil ağ sisteminin oluşturulması, vadilerin yeşil koridorlar olarak korunması, kentlerin çeperlerinde yeşil koridorların, yeşil kuşakların oluşturulması, bu alanların su havzaları ve benzeri ekosistem öğeleriyle bütünleştirilmeleri, koruma, kullanma dengelerinin sağlanması ve doğal alanlar yönetim planlarının oluşturulması çok önemlidir. Bölge planlamadan başlayarak ulusal mevzuattaki plan kademelerinde (imar planları, nazım imar planları, uygulama imar planları, ıslah imar planları, çevre düzeni planları, koruma imar planları) planlar yapılırken ekolojik eşiklerin sınıflandırılması, ekolojik diagnozlar gibi yaşamsal verileri kullanan, yorumlayıp peyzaj planlarının hazırlanması, hatta peyzaj planlarının ve raporlarının ekolojik temelde plan kademelerinin ilk ayağı olması gerekmektedir, diye düşünüyorum.

Doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin korunması ve geliştirilmesi bu kadar gündemdeyken, koruma kurullarında halen peyzaj mimarlarının görev almamasını da yadırgadığımı belirtmek istiyorum. Doğal ve kültürel çevreye dair getirmiş olduğunuz planlama ve tasarım kararlarında onu irdeleyecek, onun doğruluğunu veya yanlışlığını ortaya koyabilecek bir mekanizma şu gün koruma kurullarında maalesef yoktur. Eğer artık ülke planlar bazında programlanıyorsa, uluslararası sözleşmelerde ulusal peyzaj politikalarının hazırlanması, peyzaj planlarının yapılması, peyzaj yönetiminden söz ediliyorsa, ulusal mevzuatlarda da peyzaj mimarlarının sorumluluk alma zamanları gelmiştir, diye düşünüyorum. Çok teşekkürler.

HÜSEYİN ÜLKÜ

Harita Mühendisi

Teşekkür ederim Başkan.

Değerli katılımcılar; sözlerime başlarken meslek odalarımızın önemli etkinliklerinin çok güç koşullarda ve büyük emek verilerek gerçekleştirildiğini çok yakından bilen bir kişiyim. O nedenle bu kolokyumu düzenleyen arkadaşlarımıza ve Yönetim Kuruluna özellikle teşekkür etmek ve kutlamak istiyorum.

Birçok yerde başladığım gibi, sözlerime Prof. Dr. Fehmi Yavuz'un sözüyle başlamak istiyorum. Anısı önünde saygıyla eğildiğim değerli bilim insanı: "Kent topraklarına iki bakış açısı vardır. Biri kasabın etine bakar gibi bakmak, diğeri ise bir sanatçının tablosuna bakar gibi bakmak" diyordu.

Kentin meslekleri olarak, meslek odaları olarak bu iki bakış açısından biriyle bakarız aslında kente. Ancak ben meslek odalarımızın kent topraklarına bir sanatçının tablosuna bakar gibi baktığına ve bakması gerektiğine inanıyorum. Kişi olarak zaman zaman da bizim bakışlarımızı zorlarlar, değiştirmek isterler. Bu anlamda ben geçmişten geleceğe uzanırken; kent ve kentin meslekleri ne kısaca değinmek, şehir plancılarıyla olan ilişkilerimizi de içeren Muğla ve Fethiye deneylerimden söz etmek, daha sonra da günümüzde kentlerimize ve müelliflikerimize büyük sermayenin saldırısı üzerinde durmak oradan da gelecek üzerine bir değerlendirme yapmak istiyorum.

"MEKANIN HARİTASININ ÇIKARILMASINDAN HARITALARDAN MEKANIN ÇIKARILMASINA"

Bauman Küreselleşme adlı kitabında:

> *"Önceleri toprağın şeklini yansıtan ve kaydeden haritaydı. Şimdi, haritanın bir yansıması haline gelme, haritada erişilmek istenen düzenli şeffaflık düzeyine yükselme sırası toprağa geldi. Haritaya benzetmek üzere ve haritacının kararlarına göre şekillendirilecek ya da hiç yoktan şekil verecek olan mekanın kendisidir"* diyor. (s.43-44)

Aslında kentin mesleklerinin işlevi bu tanımın içeriğinde saklı. Örneğin; ha-

rita ve kadastro mühendisi mekanın kadastral ve halihazır haritalarını kendi çıkarıyor. Ancak mekanı haritaya benzetme kararını kendisi tek başına vermiyor. Çünkü haritalardan mekanın çıkarılması için önce şehir plancısı imar planlarını yapıyor. Bu plan kararlarına göre mekanın parselasyon planlarını düzenleyip tapu siciline kayıtlarını sağlayarak üç boyutlu şekillendiriyor, harita kadastro mühendisi. Bu şekillendirmeden sonra, teknik ve sosyal alt yapıların projelendirilmesinde, projelerin uygulanması yapım, bakım ve işletme aşamalarında farklı mühendislik disiplinleri ile birlikte hizmet ve kararlar üretiyor. Yapılı bir mekanın oluşturulmasında da yine mimar ve diğer mühendislik disiplinleri ile çalışıyor. Sonuçta uygulama imar planı kararları üç boyutlu mekana aktarılırken, yeryüzünün şekli, ilk haritasındakinden çok farklı bir şekle dönüştürülüyor. Tüm bu çalışmaları ortaklaşa gerçekleştiren kentin meslekleri günümüzde ne yazık ki tam bir uyum içinde çalışamıyorlar. Ancak, harita ve kadastro mühendisi, şehir plancısının uygulama imar planı ile verdiği kararlara uymak ve uygulatmak zorunda. Bu nedenle bu iki mesleğin birbirini iyi tanıması, ürettiği harita ve planların dilini iyi bilmesi gerekli. Tüm yaşamım boyunca ben bu durumun bilince çıkmasından yana oldum.

MUĞLA/FETHİYE DENEYİMLERİ

73-80 yılları arasında Belediye Meclis Üyeliği yaptığım Muğla'da gecekondu yoktur. Kentin büyük bir kısmı kentsel sit ve koruma alanı içindedir. Yaylası doğal SİT alanıdır. Şimdiye kadar rantın, bu kenti talan etmesi engellenebilmiştir. Bunu nasıl sağladığımızı kısaca anlatmak isterim. Dönüp geçmiş yıllara baktığımda bu planları, bu planlamayı biz Belediye Yöneticisi siyasiler nasıl başardık? Burada özellikle İller Bankasına, meslektaşlarınız Nafi Alp'e, Yusuf'a, Emre Madran'a teşekkür etmek istiyorum, çünkü ilk imar planı revizyonunu bizler birlikte yaptık. Ne Belediye Meclisinin, ne de plancıların kentin yaşamı ve geleceğinin dışında bir düşünceleri oldu. Çünkü ticari kaygıları ve bağlantıları yoktu. Daha sonra da yine İller Bankası İzmir bölgesinden Fatma Ellez, o da Muğla Üniversitesi etrafındaki kötekli, yeniköy ve ortaköyü kapsayan mücavir alanı planlamıştı. Ben o zaman Muğla Belediyesinde danışmanlık yapıyordum. Muğla'da 1994 yılına değin imar planları hep İller Bankası tarafından doğrudan yapıldı. Kentsel SİT alanının planlamasını da 9 Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama öğretim üyeleri yaptı.

Saydıklarıma bakarsanız bunların hepsi kamu kuruluşları. Hani "Kamu kuruluşları bir şey üretmez, özel sektör gelince çok fazla üretilir" denilen dönemler öncesi ve sonrası ben üretimle ve siyasetle iç içe oldum. Kamunun ürettiği imar planı üretim ve uygulama süreçlerine katıldım. Eleştirildiği ve şimdi de

İller Bankasının yok edilme sürecine girildiği aşamada, şunu vurgulamada yarar görüyorum: imar planı yapma ve uygulama süreçlerinde hiçbir anlaşmazlık çıkmadı, plancılarla Belediye arasında. Fethiye Belediyesinde imar uygulamaları yaptık, '80'in sonu '90'ın başlangıçlarındaydı. Bütün meslek disiplinleri ile birlikte 18. madde uygulamalarından önce bir toplantı yaptık, Baro Başkanı dahil. Şehir plancısı, mimar arkadaşlarımız, diğer mühendislik disiplinleri de katıldılar. Biz Fethiye Belediyesi olarak ne yapmak istediğimizi, yasanın bizi nasıl yönlendirdiğini, hangi güçlüklerle karşılaşacağımızı, dolayısıyla herhangi bir kişinin kendilerine geldiğinde bir itiraz dilekçesi yazarken çok iyi düşünmeleri gerektiğini belirttik. Karşılıklı bilgilenme ve bilgilendirme sonucu mutabakat sağladık bir anlamda. 18.madde uygulamaları devam ederken halkın katıldığı, herkesin parseline ve dağıtımına sahip çıktığı paneller yaptık. Fethiye'de yetkili olan ve planı yapan Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığıydı. Ben yine huzurlarınızda Ertuğrul Alparman'a, Ergun Ergani'ye, Önder Kıraç'a teşekkür etmek istiyorum. Nedeni şu: Biz imar planı uygulamalarında, Harita Kadastro Mühendisleri olarak imar planlarına, plan kararları yanında biraz da 18 madde uygulama yönetmeliği doğrultusunda mülkiyet açısından bakarız.



Parselasyon planı dağıtım cetvellerinde hisseli mülkiyetlerin oluşması taşınmaz sahiplerine problem yaratabileceği için özellikle yerleşik alanlarda müstakil parseller oluşturulabilmesi açısından gerekçelerimizle kendilerine gittiğimizde bizim imar planı değişikliği önerilerimizi kabul ettiler. Çok iyi anımsıyorum, tarımsal karakteri korunacak alanlarda da, ki Fethiye küçük üretimi, seracılığı çok iyi yapan bir ilçemizdir, 2 500 metrekareye kadar parsellerin oluşabilmesi yönünde önerimiz olmuştu. Bugün yeni çıkan Toprak Koru-

ma Kanununda bu alanlar 3 000 metrekare olarak belirlenmiş.



Demek ki araştırmalarımız ve önerilerimiz çok doğru imiş diye düşünüyorum. Bu metrekareyi biz kendimiz tek başımıza bulmadık, İlçe Ziraat Müdürlüğünde çalışan Ziraat Mühendisi arkadaşlarımızdan da katkı almıştık.

19 YÜZYILDA İNSAN HAKLARI ŞİRKETLERE DEVREDİLDİ

Bugünlerden geçmişe baktığımızda, gerçekten biz bugünü mü yaşıyoruz, yoksa geçmişi mi yaşıyoruz diye ben kendime bir soru yönelttim. Biz Türkiye'de sermayenin tahakkümünün geçmişini yeni yaşıyoruz. Nedir bu? Amerika Birleşik Devletlerindeki gerçeği ortaya koyan Danaher'dan bir alıntı yapmak istiyorum:

> *"1886'da Santa Clara County Pasific Railroad davasında Temyiz Mahkemesi'nin verdiği karar önemli bir dönüm noktası oldu. Bu kararda, tüm yurttaşların yararlandığı Anayasa'nın 14. Ek Maddesi'nden*

şirketlerin de yararlanabileceği belirtiliyordu. 19.yüzyılda başka önemli davalarda da 'şahıs' teriminin tüzel şahıslara, yani şirketlere de uygulanabileceği hükmü yüzünden insan hakları şirketlere devredildi." (Kevin Danaher, IMF ve Dünya Bankası'na Karşı 10 neden, s.44)

Bunun günümüzle ilintisi nedir? Değerli dostlar, günümüzle ilintisi şudur: Türkiye'de Kamu İhale Kanunu değiştirilirken şirketlerin meslek odalarına kayıtlı olma koşulu kaldırılmıştır. Bu durumun düzeltilmesi için Türkiye Büyük Millet Meclisinde Yasa değişiklikleri yapılırken çok uğraş verdik. Adem Baştürk, geçmiş dönem AKP milletvekiliydi, Komisyon başkanıydı. Kendisinden iş bitirme belge sürelerinin yapım işlerinde olduğu gibi 15 yıla çıkarılması ve şirketlere de meslek odalarına kayıt zorunluluğu getirilmesi yönünde yasa değişikliği aşamasında bize destek olması için ricada bulunduk. Sayın Baştürk: "İş Bitirme Belgelerinin 5 yıldan 10-15 yıla çıkmasını savunuruz, ama şirketlerin meslek odalarına kayıt olma zorunluluğunu savunmayız, çünkü biz karşımızda artık sadece bir kişi görmek istemiyoruz. Bir şirketi görmek istiyoruz, şirket sahibinin veya temsilcisinin bir yanında mali müşavirini, diğer yanında hukuk müşavirini görmek istiyoruz. Sorduğumuz sorunun mali ve hukuki yanıtını almak ve işin geleceğini kestirmek istiyoruz" demişti.

Şirketlerin meslek odalarına kayıt zorunluluğunun olmaması neyi getiriyor değerli arkadaşlar? Bu şehir plancılarıyla, harita ve kadastro mühendislerinin müelliflik belgelerinin elinden alınması, yani ticarileştirilip bir şirketin emrine verilmesi anlamına geliyor. Bu nedenle yani bugün biz aslında 1886'lardayız. Yani müelliflik hak ve yetkimizin elimizden alınıp şirketlere devredilme sorunu ile karşı karşıyayız. Bu sorunu çözmek için ya serbest çalışan farklı meslek disiplinleri bir araya gelecek, çok önemli projeleri kendi meslek alanlarında edindikleri bilgi ve deneyimleriyle en iyi çözecek konuma getirecek ya da onları bir şirket alacak, kendi emrinde çalıştıracak, onların emeği ve bilgisinden yararlanarak, ticaret yaparak dilediği projeyi dilediği gibi şekillendirecek. Kamu İhale Yasasında hizmet alımı ihalelerinde, mühendislik ve mimarlık hizmetlerinin, taşıma, çöp toplama, temizlik hizmetleri vb. hizmet alımlarıyla aynı katagori içinde tutulması, şirketlerde yüzde ellibir koşulunun bulunması, mühendis, mimar ve şehir plancılarının emeklerinin karşılığını alabilmesinin ve bir şirket çatısı altında kooperatif örgütlenme biçiminde örgütlenmesinin önünde en büyük elgeldir. Kentin meslekleri bunu görmek ve meslek odaları bu engellerin kaldırılması için TMMOB önderliğinde birlikte daha yoğun uğraş vermek zorundadır.

KAMUSUZ KAMULAŞTIRMA

İmar planı kararları yönünden şehir plancısı hatta merkezi ve yerel yönetimler özgür müdür? Bu soruyu Henri Laborit'in "İnsan ve Kent" kitabından yapaca-

ğım alıntı ile yanıtlamak istiyorum:

> *"Baş uygulayımcının, kent mimarının, -sanıyorum çevirmen şehir plancısı da diyebilirdi H.Ü.-, en küçük bir karar gücü yoktur elbet. Tasarımları gerek uzam içindeki yeriyle, gerek yapıma harcanacak para açısından 'parayı verenlerin' isteklerine boyun eğmek zorundadır. Bayındırlık Bakanlığında çalışan mühendisler de parasal ve siyasal güçlerin buyruğundadır. Ayrıca siyasal erk de parasal gücün dile gelmesinden başka bir şey değildir." (s.159)*

Bu kitap 1971'de Paris'te yazılmış. Peki şimdi Türkiye'de ne oluyor. Bir gazete haberi kestim özellikle buna çok uyduğu için. 8 Kasım 2007, Sabah Gazetesinin haberi: İstanbul Büyükşehir Belediyesi mezarlığı benzin istasyonuna çevirdi. Büyükşehir Belediye Meclisi bu plan değişikliğini yaparken farklı müdürlüklere soruyor, Mezarlıklar Müdürü dahil hepsi olumlu görüş bildiriyor, Planlama Müdürlüğü olumsuz görüş bildiriyor ancak buna rağmen bu plan değişikliği geçiyor.

Şimdi bunun şöyle bir bağlantısını kurmak zorundayız diye düşünüyorum ben. O da şu: 1971'de Paris'te yaşananlar Türkiye'de 2007'de yaşanıyor. AB uyum yasalarının ve büyük sermayenin getirdiği: mesleklerimizin, bilimin, sanatın, kamunun yararına değil; sonuçta biraz önce arkadaşlarımızın da belirttiği gibi, mimarın adının, şehir plancısının, harita ve kadastro mühendisinin adının ve müelliflik hakkının yok sayıldığı ama şirketlerin patentlerinin ve pazara sundukları, tahtaya yazdırdıkları borsa değerlerinin hakim olacağı bir sistem. Peki, bu aşamada mülkiyet açısından bakarsak, biz harita kadastro mühendisleri biraz da mülkiyet açısından bakarız, demiştim, bugün şunu görüyoruz: Taşınmazın satın alınması serbest piyasa ekonomisinde bir sanayi ürünü gibi her zaman mümkün olmadığı için sermayenin satın almasının ve dolaylı mülkiyet edinmesinin önündeki tüm engeller bir bir kaldırılıyor. Örneğin Kamulaştırma, kamusuz kamulaştırmaya dönüştürülmüştür Türkiye'de bu "yeni" dönemde.

Hatırlayın '70'li yıllarda Türkiye'de toprak reformu yapılabilmesi için '1971 muhtırasında özellikle, kamulaştırma değer tespiti ile ilgili Anayasa değişikliği yapılmış idi. O zaman kamulaştırma mülkiyet düşmanlığı, komünistlik, yani büyük toprak sahiplerinin, ister kentte, ister kırda ellerinden topraklarının bedeli karşılığı alınıp ihtiyaç sahiplerine verilmesi uygun görülmüyordu. Kimler tarafından? Sermaye grupları ve toprak ağaları tarafından.

Bugün ise kentsel dönüşümün kentseli silinmiştir, yeni Yasa Tasarısında. Dönüşüm alanları denilmektedir. Nedeni çok açıktır. Doğrudan Yabancı Yatırımlar Yasası'na göre Türkiye'nin dilediği yerde dilediği kadar taşınmaz sahibi olabilme hakkına sahip olan yabancı sermayeli şirketlerin seçtikleri yerde yapılı çevreler oluşturması önünde hiçbir engelin kalmaması gerekiyor. Bir örnek vermek istiyorum: Dünyanın en önemli ve en verimli topraklarındandır

Muğla/Dalaman Ovasının toprakları. Dalaman Devlet Üretme Çiftliği de Dalaman Ovasında bir alandır. Burası Kültür ve Turizm Koruma Gelişim Bölgesi alanı içine alınmıştı. Bütün küçük mülkiyetlerle birlikte, on binlerce dönüm. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Tema ve Sendikanın açtığı dava için Danıştay'ın Yürütmeyi Durdurma Kararı var ama ne kadarı uygulanır, uygulanmaz bilmiyoruz. Burada şunu da görmemiz gerekiyor: Bir turizm şirketi, bir yabancı şirket ya da büyük sermaye, kamu arazilerini özelleştirme adı altında ihaleyle alabiliyor ama vatandaşın tarlasını/arsasını tapusunu satmadığı sürece alamıyor. Alabilmesi için o turizm alanlarının kamulaştırılması ve büyük sermayeye devredilmesi gerekiyor ve bu Turizm Teşvik Yasası ile yasal hale getirilmiştir. Teknoloji geliştirme bölgeleri için de organize sanayi bölgeleri için de serbest bölgeler için de maden sahaları için de yasal hale getirilmiştir kamulaştırma. Kamulaştırmanın bu özel kanunların uygulama alanları dışında kalan tüm Türkiye topraklarında doğrudan uygulanması için dönüşüm alanları devreye sokulmak isteniyor. Yani artık kamulaştırma kamu için değil, sermaye için zor alım biçimine dönüştürülmüştür. Böylece özel mülkiyet sahiplerinin elindeki taşınmazların alınması sonuçta toprakların tekelleştirilmesi noktasına doğru giderken mülksüzleştirme ve halkı üretim süreci dışına atma her boyutta yaşanır hale getirilmiştir.

Peki, önümüzde ne var bizim? Biraz önce arkadaşlarımızın çok güzel vurguladığı gibi, bugün kentlerdeki planlamaya biz hangi gözle bakabiliyoruz? Mesela biz geçmişte o planları yaparken, kentin gelişimi, o kentin gelecek nüfus yoğunlukları, nüfus artış hızı, göç, gelişecek sektörün nüfus çekimi ve benzeri gibi kriterlerimizi korduk, ona göre bir planlama yapardık, di mi? Şimdi ise hangi kente ne kadar nüfusun geleceği, yani ne kadar yapının yapılıp, uluslararası pazarda satılacağı belli değil. Bu neyi getiriyor? Bu, şunu da birlikte getiriyor: Kentin çevresiyle birlikte tüketilmesini getiriyor. Planlamayı Türkiye topraklarının yabancılara satılmasının bir aracı haline getiriyor. Bu tür bir planlama anlayışı: Su havzalarının, sulak alanların, ormanların, meraların, tarım alanlarının yok edilmesini birlikte getiriyor; Başka kentlerin su havzalarındaki sular ellerinden alınıyor.

KENTİN MESLEKLERİNİN ÖNCELİĞİ TOPLUM YARARI OLMALI

Peki, bugün sizler de çok yakından izliyorsunuz, coğrafi bilgi sistemlerinden ve kent bilgi sistemlerinden söz ediyoruz. Kent bilgi sistemlerinin ve coğrafi bilgi sistemlerinin altlığı temel haritalar ve mülkiyet haritaları, harita kadastro mühendisleri tarafından üretilir. Bu haritalardan yararlanarak jeoloji mühendisleri, jeofizik mühendisleri, deprem açısından fay hatlarını, afet açısından heyelan, kaya düşmesi, taşkın alanı vb. alanların sınırlarını belirlerler. Ziraat ve Orman Mühendisleri tarım ve orman alanlarının sınırlarını belirlerler. Ar-

keologlar, sanat tarihçileri, mimarlar, şehir plancıları, peyzaj mimarları, kültür ve tabiat varlıklarımızı, kentsel, doğal ve tarihi sit alanlarımızı belirlerler. Hangi alanlarda hangi kısıtlamaların yapılacağını saptarlar. Biz Harita ve Kadastro Mühendisleri bu sınırların, kısıtların ve varlıkların konum verilerini de üretiriz. Temel altlık olan haritalarımızla uyuşumlu konum verileriyle günlük her başvuruda tüm üretilen bilgileri edinebilir hale geleceğiz ve bu konuda da yasalar çıktı. Biliyorsunuz, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'ne mekansal bilgi sisteminin alt yapısını oluşturmak, hem Büyükşehir belediyelerine, hem de belediyelerimize kent bilgi sistemleri kurma görevi verildi.

Peki, acaba bütün bu bilgiler, yani yapılı, yapısız çevre ile ilgili, ticarete de dönüştürülebilecek olan bu kent bilgi sistemlerinin içindeki, coğrafi bilgi sistemlerinin içindeki bilgiler kimin lehine kullanılacak? Sermayenin lehine mi, halkın ve o çevrenin lehine mi? Bu soruyu şöyle yanıtlayabiliriz: Bugün teknoloji adrese bomba gönderme olanağı da yaratmaktadır. Herhangi bir noktanın koordinatları belirlenerek, uçak ona göre yönlendirilerek, bomba adrese gönderilmektedir. Yani teknoloji savaş için kullanılmaktadır. Halbuki aynı teknolojiyi biz barış için, toplum yararına kullanacağız, yani kentlerimizin daha sağlıklı, planlarımızın ve uygulamalarımızın çok daha insanca, doğal çevreyi tüketmeyen, koruyan, geliştiren biçimde kullanılmasını istiyoruz biz. Öyle mi kullandırtacaklar, böyle mi sorusunun yanıtı şu: Sermaye olarak "biz geldik, biz herhangi bir sınır tanımayız" diyecekler, diyorlar. Dolayısıyla kentin meslekleri olarak toplum yararına önerilerimizi gerçekleştirebilmek için Türkiye'de "yasaların değişim sürecindeki her adımda kim neyi, neden istiyor ve yapıyor"u çok iyi sorgulamak zorundayız.

Örneğin, İller Bankasının Anonim Şirkete dönüştürülüp özelleştirmesine TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odamız karşıdır. Bunun için de bir kitap ortaya koymuşuzdur. Nedeni şudur: Denizbank'ı satın alan Dexia yerel yönetimlerdeki yatırımlarla yakından ilgilidir. 3225 belediyenin, büyük belediyelerin dışında küçük belediyelerdir çoğunluğu. Türkiye'de, küçük belediyelere hizmet veren İller Bankası tasfiye edilmediği sürece belediyelerin planlama, uygulama ve altyapı açısından yabancı sermayeyi destekleyen yabancı sermayeli bankalara bağımlı hale gelmesi ve o bankaların desteklediği yabancı şirketlerin belediyelerden iş alması biraz daha zor olacaktır. Bu nedenle tüm engellerin kaldırılarak, artık mühendislik, mimarlık ve şehir plancılığı hizmetlerinin tümünün ticarileştirildiği gibi, kentlerin 20 yıllık, 30 yıllık gelecekleri borçlandırılarak, kentler de şirketlerce teslim alınma noktasına düşürülmek istenmektedir. Dönüşümün bu yönü gözden kesinlikle kaçmamalıdır, kaçırılmamalıdır. Bu durum Türkiye'nin sonu olacaktır, çünkü belediyeyi doğrudan denetleyen yabancı şirketlerin imar planlarımızı ve altyapılarımızı da kendi çıkarları ve kendi odakladığı spekülatif kazanç için satın aldığı noktalara

gelecekte en iyi servis verecek ve değer katacak biçimde düzenlemeleri, düzenletmeleri söz konusu olacaktır. Bunu gerçekleştirebilmek için de ilk işleri Anadolu'da birçok büroda, kendi başına mesleklerini icra eden, henüz müelliflik belgeleri bir başkasının emrinde olmayan arkadaşlarımızı da üretim süreci dışına iterek tasfiye etmek olacaktır.

YURDUMUZDA YURTSUZ VE GÖÇMEN OLARAK YAŞAMAK İSTEMİYORSAK

Ben sözlerimi şöyle noktalamak istiyorum: Harita Kadastro Mühendisleri Odası olarak biz, Türkiye topraklarının yabancılara satılmasına baştan beri karşı çıktık. Bu karşı duruşumuza şu soru sorulur: Ne olacak topraklarımızı yabancılara satsak? Yabancılar toprakları sırtına yüklenip de ülkesine mi götürecekler? Denilmektedir.

Ben Muğla'nın Paşapınar Köyünde doğdum, çok iyi biliyorum. Öküzünüzü, eşeğinizi sattığınızda öküzünüzü, eşeğinizi alırlar giderler. Siz kentte arabanızı, buzdolabınızı satsanız, televizyonunuzu satsanız alırlar giderler. Ama tarlanızı, arsanızı, evinizi sattığınız zaman pılını, pırtısını, göçünü yükleyip giden, oradan ayrılmak zorunda olan siz olursunuz. Sonuçta bu ülkede, bu ülkenin insanları ve yurttaşları olarak yurtsuz ve göçmen olarak yaşamak istemiyorsak, Türkiye topraklarının yabancılara satılması ve yabancıların kentlerimizi talan etmesini engelleme yönünde tavır koymak durumundayız. Burada ülkemizin yararı açısından gerçekleştirilen bir örneği de dile getirmek istiyorum. Şehir Plancıları Odasına özellikle teşekkür etmek istiyorum. Biz Şehir Plancıları Odasıyla birlikte Harita Kadastro Mühendisleri Odası olarak anımsayın "Kruvaziyer Liman" kavramının getirildiği Kıyı Yönetmeliğinin iptali için açtığımız dava nedeniyle Danıştayın yürütmeyi durdurma kararı vermesi sonuçta Galataport ihalesinin iptalini gerçekleştirmiştir. Bugün de Dubai İkiz Kulelerinin yerinin satın alınamamasının nedeni, mimar, mühendis, şehir plancısı arkadaşlarımızın, odalarımızın dava açmalarının sonucudur.

Dileriz adına "Sivil" diye konulan Anayasa çalışmalarında kamu yararı kavramı ve Türk Mimar Mühendis Odaları Birliğinin kamu yararına çalışma yapma yetkileri ortadan kaldırılmaz, Geçmişte Süleyman Demirel'i, İnşaat Mühendisleri Odası Onur Kuruluna verdiği için 12 Eylülde küçük bir değişiklik yaptılar, kamuda çalışan mühendis, mimar, şehir plancılarının odalarına üye olma zorunluluğunu kaldırdılar. Bunun nedeni çok açıktır: Emir, komuta zinciriyle bir projenin altına imza atmak istemeyen bir mühendis, bir mimar, bir şehir plancısı, eğer o Anayasa aynen kalsaydı, "Ben bunun altına imza attığımda Odam beni Onur Kuruluna verir, mesleğimden ihraç eder, bu nedenle ben yasal olmayan bu projenin altına imza atamam" diyecekti. Şimdi o Anayasal hak

ve güvence elinden alındı. Gelişmiş ülkelerde de müelliflik hakkının çok önce şirketlere devredildiğini biliyoruz. Bu nedenle de Avrupa Uyum Yasalarının bize Paris'teki yetkisizlikten başka hiçbirşeyi getirmeyeceğini söyleyerek hepinize saygılar sunuyorum.

ÖZTÜRK AKBULUT

Jeoloji Mühendisi

KENTLEŞMEDE JEOLOJİK HİZMETLERİN YERİ VE TARİHÇESİ

Üzerinde yaşadığımız yerkürede oluşan ve kentleşmeyi etkileyen Doğal Afetler; deprem, yerkayması (heyelan), kaya düşmesi, çığ, su baskını, çökme ve zemin sıvılaşması gibi olaylardır.

Bu olayların, içinde yaşadığımız yerleşim birimlerinde olması, yapıların yıkılmasına, insanların hayatını kaybetmesine, maddi-manevi büyük zararların oluşmasına neden olmaktadır.

Kentleşmede, doğanın insanlara vereceği maddi ve manevi zararları önlemenin tek yolu, imar planları yapılmadan önce, zeminin özelliklerinin ve zemin-yapı ilişkilerinin araştırılıp belirlenmesidir. Yurdumuz deprem, yerkayması, kaya düşmesi, su baskını ve çığ düşmesi gibi doğal afet olaylan yönünden Dünyanın en aktif bölgelerinden biri üzerinde bulunmaktadır.

İmar planına esas jeolojik etütlerin amacı; planlanacak arazinin yerleşilebilme koşullarının belirlenmesine yönelik olup, üzerinde yapı yapılamayacak arazilerin bulunup bulunmadığının saptanması ve buralarda hangi koşullarda yapılaşmaya gidilebileceğinin araştırılmasıdır.

Doğal afet olaylarını tarihsel olarak incelediğimizde, pekçok yerleşim biriminde bir anda binlerce insanın yaşamını yitirmesine ve onbinlerce yapının yıkılmasına neden olan depremler, üzerinde en çok durulan doğal afet olayı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yurdumuzda kentleşme, zemin ve yapı tarzı arasındaki ilişki, ilk kez 1509 yılında meydana gelen İstanbul Depremi esnasında fark edilmiş, yaklaşık 13.000 kişinin öldüğü bu depremde yıkılan evlerin çoğunluğunun taştan yapıldığı ve deniz kenarlarındaki dolgu zeminlerde bulunduğu gözlenmiştir. Ayrıca hasarın büyümesinde tsunaminin de etkili olduğu uzak bir olasılık değildir. Bu durum üzerine, Padişah 2. Beyazıt bir ferman yayınlayarak, deniz kıyısındaki dolgu zeminlerde ev yapılmasını yasaklamış ve evlerin ahşap- karkas (bağdadi) tarzda yapılmasını istemiştir.

1939 Erzincan depremine kadar yurdumuzda pek çok deprem oluşmuşsa da, bu depremlerle ilgili çalışmalar daha çok deprem sonrası deprem yaralarını sarma ve depremzedelere yardım şeklinde olmuştur.

1939 Erzincan depreminden sonra, Kuzey Anadolu Fay zonu boyunca Adapazarı'ndan Niksar'a kadar uzanan bölgede ortalama her 7 ayda bir Hendek, Tosya, Ladik, Gerede ve Niksar-Erbaa'da depremlerin oluşması ve Erzincan depremi dahil toplam 43.319 kişinin ölmesi üzerine 1944 yılında 4623 sayılı " Yer Sarsıntısından Evvel ve Sonra Alınacak Tedbîrler Hakkında Kanun" çıkarılmıştır. Bu kanun ile, depremlerin zararlarını azaltmak için imar planlan yapılmadan önce

1. Hangi bölgelerin depreme maruz kaldığının saptanması,
2. Bu bölgelerde yapılacak yapılara özel kurallar getirilmesi,
3. Belediyelerin yeni gelişme alanlarında jeolojik etütlerin yaptırılması

zorunlu hale getirilmiştir.

Ayrıca, bu kanun çerçevesinde, Bayındırlık Bakanlığı Üniversitelerle işbirliği yaparak 1945 yılında deprem bölgeleri haritasını yayınlamış, imar planı ve yapılaşmada uygulanmak üzere, "Türkiye Yer Sarsıntısı Bölgeleri Yönetmeliği" çıkarılmıştır.

Doğal afetlerin salt depremden ibaret olmadığı, yer kayması, kaya düşmesi, çığ gibi olayların depremlere göre daha küçük ölçeklerde olmasına rağmen, sayıca pek çok yerde meydana gelmesi ve her yıl binlerce evin yıkılması veya oturulamaz hale gelmesinin görülmesi nedeni ile 1957 yılında 7269 sayılı " Umumi Hayata Müessir Âfetler Dolayısı ile Alınacak Tedbîrlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun" çıkarılılarak, 4623 sayılı kanunun kapsamı genişletilmiş, deprem ve su baskını yanında, yer kayması, kaya düşmesi, çığ gibi olaylar da doğal afet kapsamına alınmıştır.

Bu kanunun uygulanması ile ilgili olarak 1975 yılında çıkarılan" Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik" in 2.maddesinde, üzerinde yapı yapılamayacak arazilerin tanımı yapılmakta, deprem ve su baskınlarından korunmak için alınması gereken önlemler belirtilmektedir.

1997 yılında ise, yeni bir, "Afet bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik" çıkarılarak, depreme maruz kalacak bina ve bina türü yapıların tamamının veya bölümlerinin depreme dayanıklı tasarım ve yapımı için gerekli minimum koşullar belirlenmiştir. Yönetmelikte;

1. *"7269 sayılı kanunun 1051 sayılı kanunla değiştirilen 14. madde-*

sine göre yapılaşma için yasak bölge sayılan yerlerde bina yapılamayacağı ve mevcut binaların onarılamayacağı, ayrıca yapımının üzerinden 30 yıl geçmemiş yapay dolgu zeminler üzerinde, özel olarak zemin iyileştirilmesi yapılmadıkça, ya da gerekli temel tipi uygulanmadıkça bina yapılamayacağı.

2. *Çığ düşmesi, kaya düşmesi ya da yer kayması afetlerinden herhangi birine uğrayan ve bu afetlerden biri için 7269 sayılı kanunun 1051 sayılı kanunla değiştirilen 2. ve 14. maddelerine göre Afet Bölgesi olduğu kararname ile tesbit ve ilan edilen yerlerde bina yapılamayacağı ve mevcut binaların onarılamayacağı.*

3. *Su baskınına uğramış, Afet Bölgesi kararnamesi kapsamına alınmakla birlikte 7269 sayılı kanunun 1051 sayılı kanunla değiştirilen 14. maddesine göre yapılaşma için Yasak Bölge ilan edilmiş yerlerde yapılaşmanın yapılamayacağı"*

berlirtilmektedir.

Bunun dışında diğer Afet olayları nedeni ile araziler yapılaşmaya kapatılmamakta, arazinin özelliklerine göre hangi önlemlerin alınacağı belirtilmektedir.

Yönetmeliğin 3. maddesinde, su baskını afetinden korunmak için alınacak önlemlerde;

1. *"Binaların su ile temas etme olasılığı bulunan kısımlarında, suya dayanıklı olmayan yapay ve doğal yapı malzemeleri kullanılamayacağı (kerpiç, ahşap, tüf, alçıtaşı, çamur harçlı duvar vb.), binaların en yüksek su düzeyinden en az 0.30 m. yüksekliğe kadar olan kısımlarının, 250 doz çimento harçlı taş duvar, ya da daha dayanıklı malzeme ile yapılacağı.*

2. *Temel zemininin su altında kalma olasılığı varsa, bu durum göz önünde tutularak gerekli teknik önlemlerin alınacağı; değiştirilecek, büyütülecek, onarılacak ya da güçlendirilecek binalarda; yeniden yapılacak ya da değiştirilecek her kısmın, binanın su baskınına dayanıklılığını arttıracak biçimde olacağı, en yüksek su düzeyinin altında kalacak şekilde depo, çamaşırlık, sığınak ve benzeri yapı bölümlerinin yapılamayacağı"*

belirtilmiştir.

Yönetmeliğin 5. maddesinde ise; depreme dayanıklı bina tasarımının ana ilkesinin,

1. Hafif şiddetteki depremlerde binaların yapısal ve yapısal olmayan

sistem elemanlarının herhangi bir hasar görmemesi,

2. Orta şiddetteki depremlerde yapısal ve yapısal olmayan elemanlarda oluşabilecek hasarın onarılabilir düzeyde kalması,

3. Şiddetli depremlerde ise can kaybını önlemek amacı ile binaların kısmen veya tamamen göçmesinin önlenmesi

olarak belirlenmiştir.

Yukarıda görüldüğü gibi Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmeliğe göre; doğal afet olaylar içinde; yer kayması, kaya düşmesi, çığ düşmesi ve su baskını nedeni ile araziler yapılaşmaya kapatabilmekte; zeminde, yeraltı su seviyesini yüksek olması veya deprem afeti nedeni ile araziler yapılaşmaya kapatılmamaktadır. Zemin ve yapı özellikleri ile deprem parametreleri arasındaki bağlantının bilimsel ve tekniğine uygun olarak saptanması ve statik projelerin bu özelliklere göre yapılması ve uygun yapı malzemelerinin kullanılması ile yapılarda afet riskinin ortadan kalkacağı kabul edilmektedir.

Türkiye'de, imar planları ile ilgili jeolojik etütler ilk kez 1944 yılında çıkarılan 4623 sayılı yasadan sonra yapılmaya başlanmıştır. O yıllarda Jeolojinin yeni gelişen bir bilim dalı olması ve yeterli elemanın bulunmaması nedeni ile, imar planları ile ilgili jeolojik etütler yurt dışından getirilen jeologlara yaptırılmıştır. Elde edilen jeolojik veriler ise ölçeksiz veya 1/25.000 ölçekli haritalardan pantografla büyültülen krokiler üzerinde gösterilmiştir. 1967-1968 yıllarından itibaren jeolojik çalışmalarda, imar planlarının da yapılacağı 1/1.000, 1/2.000 ve 1/5.000 ölçekli halihazır haritalar kullanılmaya başlanmıştır. Böylece, hem jeolojik formasyon sınırları, hem de sakıncalı alan sınırlarının daha güvenli bir şekilde haritalarda gösterilmesi sağlanmıştır.

1956 yılında çıkarılan 6785 sayılı imar yasası zamanında, imar planları, İller Bankası veya İmar ve İskan Bakanlığı'nın Jeolog veya Jeoloji Mühendisleri tarafından hazırlanan jeolojik etüt raporları baz alınarak İller Bankası tarafından yapılıp, İmar ve İskan Bakanlığı tarafından da onanıyordu.

1985 yılında çıkarılan ve bugün de uygulanan 3194 sayılı İmar Yasası ile, imar planlarını yapma, yaptırma ve onama yetkisi, belediye ve mücavir alan sınırları içinde belediyelere, belediye ve mücavir alan sınırları dışında ise valiliklere verilmiştir. Bu durum bazı belediyelerde jeolojik etüt yapılmadan imar planlarının yapılmasına, daha önce yerleşime sakıncalı bulunarak Bakanlar Kurulundan Afete Maruz Bölge kararı alınmış alanlarda ise, hiçbir jeolojik-jeoteknik araştırma yapılmadan plan değişikliğine gidilerek , sakıncalı sahalarda yapılaşmaya gidilmesine yol açmıştır. Bu durumun Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından saptanması üzerine 17.08.1987 gün ve B-09-1634 Sayılı Genelge yayımlanmıştır.

Bu genelgede *"Üniversite Döner Sermayeleri veya Özel Jeoloji Büroları tarafından hazırlanan jeolojik etüt raporlarının öncelikle İller Bankası Genel Müdürlüğü veya Afet İşleri Genel Müdürlüğü tarafından incelenip onaylandıktan sonra ilgili birimlerce işleme konulması"* hükme bağlanmıştır.

1987 yılına kadar gözlemsel olarak yapılan jeolojik etütler, genelgenin yayımından sonra, özellikle sakıncalı alanların incelenmesinde jeoteknik etütlerin de yapılarak sakıncalı alanların yapılaşmaya açılıp açılamayacağı veya hangi koşullarda yapılaşmaya açılabileceğinin daha detaylı olarak araştırılması şekline dönüşmüştür.

17 Ağustos 1999 Marmara depreminden sonra imar planı yapımında jeolojik etütlerin yanında, jeoteknik ve zemin etütlerinin önemi de ortaya çıkmış bulunmaktadır. Marmara depreminde, daha önce yapılmış jeolojik etütlerde, zeminin özellikleri belirtilerek, bina yapılmadan önce, çok katlı yapılar için, zemin etütlerinin yapılması ve binaların Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik hükümlerine uygun olarak inşa edilmesi, plan notu olarak istenmesine rağmen, bu önerilere uyulmadığı gözlemlenmiştir.

Yurdumuzun % 92 si 1., 2., 3. ve 4. derece deprem bölgesi içinde kalmaktadır., Afet bölgelerinde yapılacak yapılar hakkında yönetmelikte belirtilen parametrelere uygun yapılar inşa edilmesi ile depremin afet olmasının önleneceği göz ardı edilerek, yapıların deprem ile ilgili maddelere uyulmadan inşa edildiği ve yönetmeliğin; yer kayması, kaya düşmesi, çığ düşmesine maruz afet bölgelerinde uygulanacak bir yönetmelik gibi algılandığı gözlemlenmiştir.

17 Ağustos 1999 Marmara depreminden sonra; imar planı ile ilgili jeolojik etütlerin yanında jeoteknik etütlerin de yapılması ve bina yapılmadan önce, parselin zemin etütlerinin yapılması Bayındırlık ve Iskan Bakanlığı'nca çıkarılan yönetmelik ve genelgelerle zorunlu hale getirilmiştir.

2 Eylül 1999 günü yayınlanan 3030 Sayılı Kanun Kapsamı Dışında Kalan Belediyeler Tip İmar Yönetmeliğinde değişiklik yapılmasına dair yönetmelik ile yapı ruhsatı alınması için ilgili idare tarafından jeolojik etüt ve zemin etüt raporunun da isteneceği belirtilmiştir.

15 Ekim 1999 gün ve 12297 sayıyla yayınlanan Bayındırlık ve İskan Bakanlığfnın 10 no'lu genelgesi ile jeolojik etüt raporu olmaksızın yapılmış imar planlarının iptal edilerek, jeolojik-jeoteknik etüt raporları hazırlandıktan sonra yeniden imar planı yapılması koşulu getirilmiştir. Ayrıca 1996 yılında güncellenen Türkiye Deprem Bölgeleri Haritasında 1972 Türkiye Deprem Bölgeleri Haritasına göre durumu değişen alanlarda 1996 yılından önce yapılmış olan jeolojik -jeoteknik etüt raporlarında gerekli revizyonların yapılması zorunlu kılınmıştır.

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın 31 Ocak 2000 günlü genelgesinde imar planlarının yapımına veri olan jeolojik etüt raporları zorunlu hale getirilmiş ve ruhsata esas statik projelerin hazırlanmasından önce zemin etütünün yapılması istenmiştir.

Yine bu genelgeye göre parsel 1. ve 2. derece deprem bölgesinde ise;

1. Toprak zemine oturan temeller için her parselde,
2. Kaya ve homojen olduğu belirtilen zeminlerde 2 katı geçen yapılarda parsel veya imar adası bazında zemin etütleri yapılması,

Üzerinde yapı yapılacak parsel birinci ve ikinci derece deprem bölgelerinin dışında ise;

1. Toprak zemine oturan temeller için 2,
2. Kaya zemine oturan temeller için 4 katı geçen yapılarda zemin etüdü yapılması istenmiştir.

Ayrıca parsel 1. ve 2. derece deprem bölgesi dışında olmakla birlikte jeolojik etüt raporunda önlemli alan olarak sınırlanan alanlarda olup gerekli önlemler alınması kaydı ile yapılaşmaya açılmış ise, ilgili idarece yapı sahibinden parsel bazında zemin etüdü yaptırılması ve statik projelerin zemin etüdü sonuçlarına göre hazırlanmasını isteme koşulu getirilmiştir.

Bayındırlık ve İskan Bakanlığfnın 4 Şubat 2000 günlü genelgesinde ise; planlama alanının fiziksel yapısı ile ilgili araştırmalar arasında yer alan jeolojik yapı, taşkın, sel, heyelan, çığ gibi afet olaylarının da olasılığını belirleyen ve alınacak önlemlerle ilgili sonuçları ortaya çıkaran özelliklerinin belirlenerek, jeolojik etüt raporlarında İmar planı yapılacak alanın

1. Yerleşime uygun alanlar,
2. Önemli alanlar,
3. Jeoteknik gerektiren alanlar,
4. Yerleşime uygun olmayan alanlar,

olarak belirlenerek, planlarda bu verilerin kullanılması istenmiştir.

13 Temmuz 2000 tarih ve 24108 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "3030 Sayılı Kanun Dışında Kalan Belediyeler Tip İmar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelikle ilgili idarece imar planının yapımına veri teşkil eden jeolojik / jeoteknik etüt raporunun parsel sahibine verileceği bu bilgilere göre gerektiğinde ilgili mühendislerce zemin etüt (jeoteknik) raporunun

da hazırlanacağı belirtilmiştir.

Bu yönetmelik kapsamında yapılacak yapıların inşasında 02.09.1997 günlü ve 23098 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik Hükümleri'ne de uyulması zorunlu hale getirilmiştir.

Bayındırlık ve Iskan Bakanlığı'nın 31 Mayıs 2001 gün ve 13620 sayılı genelgesinde; *"Belediye ve mücavir alan sınırları içinde belediyece, dışında ise valiliklerce yapılacak imar planlarının Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nce onaylanacak jeolojik-jeoteknik etüt raporlarında belirtilen hususlara uygun olarak yapılması ve onaylanması"* koşulu getirilmiştir.

19 Temmuz 2006 gün 2006/13 sayılı Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın İmar Planlarında Yapı Yüksekliği ve Kat Adedinin Belirlenmesi ile İlgili Genelgesi'nde; jeolojik, jeoteknik ve jeofizik etüt raporlarının ne için yapıldığı, neleri içermesi gerektiği belirtilmekte, jeolojik - jeoteknik etüt raporları hazırlanmadan ve ilgili kurum tarafından onaylanmadan plan yapma, yaptırma ve onaylama yetkisine sahip tüm kurum ve kuruluşlar plan ve revizyon yapamaz, yaptıramaz ve onaylayamaz denilmektedir.

SONUÇ OLARAK

1. Kentleşme sürecinin birinci aşamasını oluşturan imar planları halen yürürlükte olan 3194 sayılı İmar Yasası ve bu yasaya bağlı olarak çıkarılan yönetmelik ve genelgelere göre yapılmaktadır.

2. İmar planına esas jeolojik etütler ise, 1997 tarihli Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik esaslarına göre yapılmaktadır. Bu yönetmeliğe göre: yer kayması(heyelan), kaya düşmesi, çığ düşmesi, sel baskını gibi doğal afet olaylarına uğramış ve uğrayabilecek alanlar dışında hiçbir alan yapılaşmaya kapanmamaktadır.

3. Yangın ve yeraltı suyu yüksekliği nedeni ile araziler yapılaşmaya kapatılmamakta, yönetmelikte belirtilen önlemlerin alınması ile olayların Afete dönüşmeyeceği kabul edilmektedir.

4. Yurdumuzun % 92 gibi çok büyük bir bölümü 1., 2., 3. ve 4. derece deprem bölgesi içinde kalmasına karşın, yönetmelik, deprem nedeni ile arazileri yapılaşmaya kapatmamakta, depremin afet haline gelmesini önleyecek tarzda yapı yapılması için zeminin, deprem bölgesinin ve binanın özelliklerine göre statik projelerin hazırlanmasında kullanılacak parametreleri belirlemektedir.

5. Sağlıklı bir kentleşmenin oluşması için; imar planları yapılmadan önce jeolojik-jeoteknik etütler yapılarak, yapılaşmaya sakıncalı alanların bulunup bulunmadığının saptanarak, sakıncalı alanlar varsa, ne gibi önlemlerle bu alanların yapılaşmaya açılabileceği araştırılmalıdır.

6. Kentleşmenin ikinci aşamasını oluşturan yapıların inşa edilmesi aşamasında, her yapının imar planlarına uygun olarak projelendirilmesinin yanında, statik yönden Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik hükümlerine de uygun olarak inşa edilmesinin kaçınılmaz olduğu görülmektedir.

7. Yönetmeliğe uygun yapıların inşa edilebilmesi için, statik projeler hazırlanmadan önce parselin, zemin mekaniği deneylerini kapsayacak zemin etütleri yapılarak, deneylerinden elde edilecek verilere göre statik projelerinin hazırlanması gerekmektedir.

8. Bayındırlık ve İskan Bakanlığının 31 Mayıs 2001 gün ve13620 sayılı genelgesine göre; belediye ve mücavir alan sınırları içinde belediyelerce, belediye ve mücavir alan sınırları dışında ise valiliklerce yapılacak İmar planlarının 3194 sayılı İmar Kanununda belirtilen hususlara ve Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nce onaylanacak Jeolojik-Jeoteknik Etüt Raporlarında belirtilen hususlara uygun olarak yapılması ve onaylanması gerekmektedir.

CENK CENKÇİMENCİOĞLU

Çevre Mühendisi

(Çevre Mühendisleri Odası Mersin Il Temsilcisi)

PLANLAMA SÜRECİ İLE ÇEVRE SORUNLARINA KALICI ÇÖZÜMLER

Etkinliği düzenleyenlere ve sizlere saygılarımı sunuyorum.

Çevre olgusu canlı varlıklara tesir eden dış etkenlerin tümü olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma hava, su, toprak, bitki örtüsü, hayvanlar ve yaşanılan gezegen üzerinde veya dışında olan, insanları etkileyen her türlü nesne de dahil edilmektedir. İnsan nüfusunun faaliyet ve tüketimlerinin artmasıyla birlikte kirletici unsurlar da hızla arttı. Kontrolsüz hızlı nüfus artışıyla birlikte beslenme, enerji, eğitim, plansız kentleşme ve sanayileşme, ekolojik sisteme önem vermeden tüketilen canlı türleri, artan kirlilik ve iklim değişiklikleri genel anlamda çevre sorunlarını oluşturdu.

Tüm bu olumsuzluklar çevre kirliliğini meydana getirdi. Konu üzerine bilim insanlarının ortak görüşü, doğayı kirleten ve ekolojik dengeyi bozan başlıca etkenin insan olduğu yönünde. İşte bu sebeple kendi doğal dengesi içinde kendisini yenilemesi, yani temizlemesi beklenen dünya üzerindeki insanların artan faaliyetleri sonucunda aşırı düzeyde kirlenmekte ve kendisini de temizleyememektedir.

Bugün dünyamızın içinde bulunduğu en büyük çevresel riskler, aşırı tüketim, sürdürülebilirlik, bu çok moda oldu, yakıtlar, küresel ısınma ve iklim değişikliği, nükleer enerji, yoksulluk, savaş, nüfus artışı ve su kıtlığı olarak sıralanır. Bunlarla birlikte belli başlı çevre sorunları ise göçler ve düzensiz şehirleşme, kişi başına kullanılan enerji, su, kağıt, kömür ve bunların artışı, ormanların tahribi, yangınlar ve erozyon, aşırı otlatma ve doğal bitki örtüsünün tahribi, konutlardaki ve işyerlerindeki ısınmalardan kaynaklanan, özellikle kalitesiz kömür kullanımı ve hava kirliliği, motorlu araçlar ve deniz araçları, maden, kireç, taş ve kum ocakları, gübre ve zirai mücadele ilaçları, atmosferik olaylar, doğal afetler, kanalizasyon sularının arıtılmadan doğal ortamlara verilmesi, katı atıklar ve çöp, sulak alanlar ve göllerin kurutulması, arazilerin yanlış kul-

lanımı, kaçak avlanma, televizyon, bilgisayar, röntgen, tomografi gibi röntgen ışınları yayan cihazların artması, endüstriyel ve kentsel kaynaklı gürültü olarak sıralanmaktadır.

Çevre Bakanlığı ise verileriyle dünyadaki çevre kirliliğinin yüzde 50'sinin son 35 yılda meydana geldiğini söylüyor. Küresel bulgulara bir göz atarsak, '72 yılında Stockholm Çevre Konferansına en büyük çevre sorunu olarak tespit edilen yoksulluk bu yılda da önemini yitirmedi. UNDP tarafından 2006 yılında yayınlanan insani gelişme raporuna göre 385 milyon insan günde 1 dolardan az parayla yaşıyor. 660 milyon insan 2 dolardan az parayla yaşamını sürdürüyor. En zengin yüzde 20 dünya gelirlerinin dörtte üçüne sahipken, en yoksul yüzde 20 dünya gelirlerinin yüzde 1.5'una sahip. Dünyanın en zengin 500 kişisinin en yoksul 416 milyon kişiden daha fazla geliri var. 1.1 milyar insanın güvenli suya erişimi yok, 2.6 milyar insanın gelişmiş sağlık koşullarına erişimi yok. Bunların çoğunu Oda olarak Dünya Çevre Gününde de yayınlamıştık, takip edenler için kusura bakmasınlar tekrar gibi oluyor.

Avrupa'da ortalama su kullanımı 200-300 litre/gün, Amerika'da 575 litre/gün olmasına rağmen kalkınmakta olan ülkelerde yaşayan halkın beşte biri insan hakkı olarak kabul edilen en az 20 litre/gün suya ulaşamamaktadır. Jakarta, Manila, Lima, Nairobi'de dar gelirli aileler su tüketimleri karşılığında New York, Londra ve Roma'da refah içinde yaşayan insanlara göre 5-10 kat daha fazla bedel ödemektedir. 20. Yüzyıldaki çatışmalarda daha önceki 400 yıldaki toplamın yaklaşık üç katı kadar insan yaşamını kaybetti. Son yıllarda Hindistan'da, Afrika'da yaşanan doğal felaketlerin çevre felaketlerine dönüşmesinin sonucu olarak binlerce insan yaşamını kaybederken binlercesi de göç etme yolunu seçti. İklim değişikliğinin 2050 yılına kadar en az bir milyar insanı göçe zorlayacağı söyleniyor.

Birleşmiş Milletler dünyada saatte ortalama üç hayvan ve bitki türünün insan faaliyetleri yüzünden yok olduğunu söylüyor. Her gün Paris'in iki katı büyüklüğünde orman yok oluyor. Yıllık orman kaybı net olarak 7.3 milyon, günlük kayıp 20 000 hektarı buluyor. 1990'la 2005 yılları arasında dünya toplam orman alanının yüzde 3'ünü kaybetti. Dünya ülkeleri bundan 30 yıl öncesine oranla yüzde 30 daha fazla enerji tüketmekte. 2025 yılında enerji ihtiyacı bugünkünden yüzde 65 daha fazla olacaktır. Bu nedenle enerji açığı ya da enerji krizi söylemlerine dayanak aranmakta ve oluşmakta. Tehdit altındaki toprakları koruyacak toplumsal olarak kabul edilebilir toprak kullanımını güvenceye alacak, biyoenerjinin sürdürülebilir olmasını sağlayacak politikalar devreye sokulmazsa biyoyakıtların çevresel ve toplumsal zararları kazançlarından çok daha fazla olabilir.

Stanford Üniversitesinin bilgisayar ortamında yürüttüğü bir çalışma, yüksek oranda etanol karıştırılan benzinin halk sağlığı açısından benzinden daha tehli-

keli olduğunu gösteriyor. Buna göre otomobillerin hepsinde etanol kullanıldığı takdirde, hava kirliliğine bağlı ölümler de yüzde 4 artacaktır diye bir sonuca varılır.

Aşağıdaki fotoğraflarda ise ülkemizdeki çeşitli manzaralar görülmekte:





Çevre mühendisliği ile ilgili size kısaca bir bilgi vermek istiyorum. '80'li yılların başında ülkemizde bir meslek disiplini olarak ortaya çıkan çevre mühendisliği bu çevre sorunlarıyla başa çıkmak amacıyla geliştirildi. Kamusal bir hizmet olarak çevre hizmetlerini yerine getirmeyi amaçlayan bu meslek disiplini ne yazık ki günümüzde hâlâ hak ettiği yere ulaşamadı. Ülkemizde çevre mühendisliği eğitimi veren 32 üniversite mevcut ve bugüne kadar bu bölümlerden 11 000'in üzerinde kişi mezun oldu. Odamıza kayıtlı 5 000'den fazla çevre mühendisinin ise hâlen yüzde 25'i işsiz.

Ülkemiz çevre hizmetlerinde yetişmiş bu insan gücünü ve bilgi birikimini iyi kullanamamakta. Diğer taraftan son yıllarda uygulanan politikalarla Anayasamızın 56. maddesiyle tanınan sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı, kamusal hizmet olmaktan çıkarılmakta ve kirleten öder ilkesiyle, ki bu çok önemli, parası olanın hizmet alabileceği alanlara dönüştürülmektedir.

Çevre mühendisleri olarak mesleki taleplerimiz ise herkesin Anayasal hakkı olan sağlıklı çevre hizmetlerine ulaşabilmesi, yaşam ve çevre hakkının temel alındığı çevre politikalarının benimsenmesi, önce doğa, önce insan anlayışı,

yaşanabilir sağlıklı kentler, istihdam, iyi çalışma koşulları, ücret ve hakça paylaşım sorunu yaşamayan çevre mühendisleri.

Bizim hizmet alanlarımız içme ve kullanma suyu temini, arıtımı ve dağıtımı, evsel ve endüstriyel atık suların toplanması, atılması, geri kazanılması ve uzaklaştırılması, yüzey drenaj ve yağmur sularının gene aynı şekilde toplanması, atılması, katı atıkların toplanması ve bunlarla ilgili bertaraf sistemlerinin geliştirilmesi, zararlı ve tehlikeli atıkların yönetimi ve bertarafı, hava kirliliğinin önlenmesiyle ilgili kaynak ve kontrol arıtım sisteminin seçimi, uygulamaları, çevresel etki değerlendirme çalışmalarının planlanması ve koordinasyonu, ÇED raporlarının hazırlanması ve uygulanması, çevre kaynaklarının modellenmesi, çevre kirliğinin önlenmesine ilişkin kontrollük yönetimi ve müşavirlik hizmetleri, farklı çevresel kesimlerden numune alma, ölçümleme, değerlendirme, gürültü kirliliğinin kontrolü ve önlenmesi, toprak ve yeraltı su kaynaklarının kirliliğinin önlenmesi çalışmaları, kirletici kaynakların kirliliğini tespitine ilişkin kontrollük uygulamaları ve yönetim hizmetleri diye hava, su ve topraktaki çevre kirliliğini önlemeye yönelik faaliyetler.

Özellikle koyduğum, İsrail'de bir otelde çektiğim bir fotoğraf bu ortadaki. Eski bir binanın restore edilmesiyle bu görüntü ortaya çıkmış. Tuvalet salonun ortasında kalınca böyle kadife giydirmişler. İşte biz de bu şekilde kirlilikleri örterek, üstte gördüğünüz alanlarımızı aşağıdaki şekle getiriyoruz. Bunu özellikle sizlere göstermek istedim.



Şehircilik ise çok geniş bir kavram. Eğitim, kültür, üretim, enerji, sosyal çevre, gayrimenkul, inşaat, kentsel dönüşüm, günlük yaşam ve hepsinin odak noktasına insanı içine alıyor. Artık dünyada şehirlerde yaşayanların sayısı kırsal kesimde yaşayanlardan fazla. Böylece milyonlarca insanın yaşadığı mega kentlerin sayısı da hızla artacak. Türkiye'de son dönemde şehirlerde hızlı bir dönüşüm yaşanmaya başlandı. Kentsel dönüşümle inşaat ve emlak alanında yeni bir sürece girildi. Bundan sonra Türkiye'deki konut ve arsa sahiplerinin yüzde 50'sinden fazlasının gündeminde kentsel dönüşüm kavramının olacağını düşünüyoruz.

Uygulamada en önemli şeylerden birisi de bölgesel ve çevre düzenleri planının yapımı aşamasında söz konusu planların yine ilgili kurumlarca yaptırılacak çevresel etki değerlendirmesi raporuyla desteklenmesi, uygulama sürecinde yaşanacak olumsuzlukları giderecek ve ekolojik şehirlerin ilk adımı olacaktır, diye düşünüyoruz. Gerçekten bu çok önemli. Şu anda planlar yapılıyor, bir sürü emek harcanıyor ve ondan sonra da gerek mahkemelerle gerek diğer kararlarla yapılan her şey tekrar sil baştan geriye dönüyor.

Planlamanın ÇED'le birlikte yapılması en uygun çözüm olacak diye düşünüyoruz. Planlama sürecinde resim çeken sermayeye teslim olmuş planlar yerine strateji öngören, katılımcı, analizleriyle desteklenmiş, modelleyen, çağdaş eko plan anlayışı öne çıkarılmalı, kaynaklar, altyapı, ulaşım, su miktarları ve maliyetleri gibi göz önüne alınmalı, Ankara'nın yaşadığı sorunların yaşanmaması için, toplu taşıma özendirilmeli, konut alanları merkezde özendirilmemeli ve kentlerin ruhunu barındıran tarih korunmalı, su kaynakları ve sulak alanlar korunmalı, orman alanları korunmalı, eko turizm teşvik edilmeli, maden sahaları bir genel müdürlüğün tekeline bırakılmamalı ve böylece koruma, kullanma dengeleri sağlanmalıdır.

Plan notlarıyla ise, bina çatılarına bahçeler yapılması, bu son dönemde Amerika'da çok yaygınlaştı. Eskiden sadece zevk ve zenginliğin bir göstergesi gibi görünse de şu anda artık hem karbondioksit salınımını önlediği için, hem de şehirlerin sıcaklığını düşürdüğü için oldukça önem kazanmaya başladı. Çevreci sanayinin teşvikler ile desteklenmesi, organik veya kontrollü tarımın özendirilmesi, şehrin kullanma kılavuzlarının sürekli eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleriyle dikte edilmesi, çevreyi ilgilendiren önemli konularda ÇED raporuyla birlikte sistem alternatiflerini de içeren yatırım fizibilitelerinin hazırlanması, şehrin üstüne negatif etkiler bırakacak tüm konuların imar planlarıyla çözülmesi, kaynakta çözüm olacak diye düşünüyoruz.

Son 40 yılda şehirleri merkezden dışarı doğru değil, merkeze doğru anıları yaşatan dokuyu bozarak planladığımız bir gerçek. Dünyada şehirleşme meselelerini bizim gibi yaşayan ülkeler de var, büyük şehirleri daha da büyütmek şeklinde anlamayanlar da. Bu noktayı iyi analiz etmeyip hep geriden geldiği-

miz için de şehirlerimizi yıkıp, yüksek yoğunluklu beton planlarını belediyelerimiz imar planı demek. Sanki daha önce şehre ruhunu kazandıran mağduriyet değilmiş gibi.

Bu görüntülerin hepsi yurtdışından. Alttakiler Malta'da. Gerçekten tarihi dokuyu iyi korumuş ufacık bir ülke. Diğerleri Yunanistan. Bugünün teknoloji, sanayi üretim odaklı yarışmacı insanı ya doğanın milyarlarca yılda ürettiği güzellikleri on yıllarla sınırlı kısa bir sürede bozacak ya da kirlenme ve yok oluş süreciyle başa çıkabilmek için ekolojide küreselleşmeyi sağlamanın adımlarını atacaktır.






Ekonomide küreselleşme yerine ekolojide küreselleşmedir. 20. Yüzyıldaki sosyal ideolojilerin yok olmasından sonra bu ekoloji meselesi özellikle gençler arasında yeni bir dinamizm yaratacaktır. Her türlü milliyetçiliğin, ırkçılığın ve cinsiyet ayrımcılığının ötesinde birer dünyalı olarak kimliğimize sahip çıkmamıza yardım edecektir.

Hepinizin bildiği bazı şeyler var ama özür dileyerek tekrar hatırlatacağım. Ağaç kesimi bu hızla giderse 2020 yılında kesecek ağacımızın kalmayacağını, bir ton kullanılmış kağıt geri kazanıldığında 16 adet çam ağacının, 1 ton kullanılmış gazete kağıdı geri kazanıldığında ise 8 adet çam ağacının kesilmesinin önlenmiş olacağını, geri dönen her 1 ton cam için yaklaşık 100 litre petrolün tasarruf edileceğini, 1 cam şişenin doğada 4 000 yıl, plastiğin 1 000 yıl, çik-

letin 5 yıl, bira kutusunun 10 yüz yıl, sigara filtresinin 2 yılda yok olduğunu, Akdeniz'e her yıl 650 000 ton petrol, 120 000 ton yağ, 60 000 ton deterjan, 100 000 ton cıva, 38 000 ton kurşun, 21 000 ton çinko, 320 000 ton fosfor, 800 000 ton azot akıtıldığını, denize atılan kağıdın üç hafta, tenekenin 100 yıl, plastiğin 400 yıl yok olmadan dayanabildiğini biliyor muydunuz.

Büyük Reis Seattle'ı hepiniz hatırlarsınız, artık o lafı çok moda oldu "denizler, ırmaklar kurumadan" diye başlayan. Fakat biz de ona yanıt veriyoruz. Büyük Reis Seattle'a yanıt: "Sen aramızdan ayrılalı yüzyıllar oldu Büyük Reis ama sen "çalılıklar nereye gitmiş, kartal nereye kaybolmuş, hızlı koşan bir ata ve av avlanmaya neden veda etmek gerekecekmiş, bütün bunlar ne demektir?" diye soruyorsun ve yanıtı da sen veriyorsun. "Yaşamın sonu." Şimdi 2007'deyis Büyük Reis Seattle, sana güzel bir şey söyleyeyim, hâlâ yaşam devam ediyor. Bugün senin topraklarında dünyamızın en güçlü devleti var. Hatta senin adını da bir şehirlerine vermişler: Seattle. Ama Büyük Reis, beyaz adam hırsına yenik düştü ve daha çok kazanmak adına doğaya saldırdı ve artık zaman da azaldı."

Karşı karşıya bulunan felaket insanlığın görüp görebileceği en son felaket olma riskini taşıyor, çünkü dünyayı insanların yaşama olanağı bulamayacağı bir hale getirebilir. İnsanlığın bizden sonra da ve olabildiğince uzun süre var olmasını sağlayabilecek bir şekilde hareket etmez isek faturayı ödeyip sahneden çekilmekle 65 milyon yıl önce Meksika'ya bir göktaşının düşmesiyle birlikte dinozorların yeryüzünden silinmesine benzer bir olay yaşayabiliriz. Aradaki tek fark dinozorların kendi felaketlerini getiren olayda hiç rol oynamamış olmaları. Çok teşekkür ediyorum, saygılarımı sunuyorum.

10. OTURUM
ÖĞRENCİ PANELİ
BİTİRME PROJESİ ÖDÜL TÖRENİ

OTURUM BAŞKANI: AYSİN TEKTAŞ

SERKAN SINMAZ *(Yıldız Teknik Üniversitesi)*

TUĞBA MALKOÇ *(Selçuk Üniversitesi)*

YASEMİN ÖKSÜZ *(Karadeniz Teknik Üniversitesi)*

ZEYNEP UZUN *(İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü)*

NURAY ÇOLAK *(Dokuz Eylül Üniversitesi)*

MERVE KOÇAK *(Erciyes Üniversitesi)*

DUYGU OKUMUŞ *(Mimar Sinan Üniversitesi)*

GÖKÇER OKUMUŞ *(İstanbul Teknik Üniversitesi)*

MUSTAFA ÖZKAN *(Gazi Üniversitesi)*

SEÇKİN ÇOPUR *(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)*

ÖĞRENCİ PANELİ

SUNUCU

Evet, Kolokyumun ikinci yarısına Bitirme Projesi Ödülleriyle başlayacağız. İstanbul Şube tarafından düzenlenen Bitirme Projesi Ödülleri verilecek şimdi ve ödülü vermek üzere TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şube İkinci Başkanı Sayın Aysin Tektaş'ı kürsüye davet ediyorum.

Yapılan değerlendirmeler sonucunda yarışmayı birinci olarak kazanan Kuzey Haliç Çalışma Alanı: Hasköy Canlandırma ve Sağlıklaştırma Projesi ile ödülünü almak üzere Sayın Özlem Yalçınkaya'yı kürsüye davet ediyorum.

Birincilik ödülünü birazdan vereceğiz, arkadaşımız burada değilmiş. İkincilik ödülüne geçiyoruz. Perşembe Pazarı Planlama ve Tasarım Projesiyle ikincilik ödülünü almak üzere Ceren Gamze Yaşar'ı kürsüye davet ediyorum.

Üçüncülük ödülüne geçiyoruz. Çandarlı Beldesi Kentsel Gelişim Planlaması çalışmasıyla üçüncülük ödülünü almak üzere Pınar Çağlan'ı kürsüye davet ediyorum.

Özlem Yalçınkaya arkadaşımız sanırım hâlâ aramızda değil. Onun ödülünü o zaman daha sonra vermek üzere Öğrenci Paneline geçiyoruz şimdi. Ben sözü Aysin Hanıma bırakıyorum.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkür ediyorum.

Değerli konuklar, sevgili öğrenciler; "Planlama Meslek Alanı Geçmişten Geleceğe" konulu Kolokyumumuzun Öğrenci Paneline hoş geldiniz. Öğrencilerimizi sırayla kürsüye davet ediyorum:

Yıldız Teknik Üniversitesi'nden Sayın Serkan Sınmaz, Selçuk Üniversitesi'nden Tuğba Malkoç, Karadeniz Teknik Üniversitesi'nden Yasemin Öksüz, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nden Zeynep Uzun, 9 Eylül Üniversitesi'nden Nuray Çolak, Erciyes Üniversitesi'nden Merve Koçak, Mimar Sinan Üniversitesi'nden Duygu Okumuş, İstanbul Teknik Üniversitesi'nden Gökçer

Okumuş, (sanırım kardeşler), Gazi Üniversitesi'nden Mustafa Özkan, Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nden Seçkin Çopur.

Hepiniz hoş geldiniz. Herkes oturabilmek için yer buldu sanıyorum. Evet, 2,5 gündür planlama disiplininde aktif rol alan meslektaşlarımızı, üniversitelerden hocalarımızı dinledik, şimdi sıra mesleğe aday olan öğrencilerimizde. Ankara'daki Ortadoğu Teknik Üniversitesi ve Gazi Üniversitesi'ndeki arkadaşlarımız misafirperverlik yaparak, ilk söz sırasını dışarıdan gelen arkadaşlarımıza bıraktılar. Yıldız Teknik Üniversitesi'nden Sayın Serkan Sınmaz'ı kürsüye davet ediyoruz.

SERKAN SINMAZ

(Yıldız Teknik Üniversitesi)

Herkese merhabalar.

Yıldız Teknik Üniversitesi, Kentsel Tasarım Yüksek Lisans öğrencisiyim. Yalnız meslek adayı değil, aynı zamanda yaklaşık 1,5 yıldır da meşhur planlama bürosu, İstanbul Metropolitan Planlama Bürosu'nda çalışmaktayım. Buraya hem genç bir plancı, hem de bir öğrenci olarak katılıyorum. Ayrıca Yıldız Teknik Üniversitesi'ni temsilen bana bu görev verildi. Benden bu görevin istenmesiyle konuyu öğrendiğimde, bayağı sevindim, çünkü planlama meslek alanı, biliyorum ki hepimizin okul koridorlarında hemen hemen her gün birkaç dakika da olsa yaptığımız kolokyumdur. Hemen hemen her gün biz bu kolokyumu yapıyoruz. Ayrıca hâlâ netleşememiş bir konunun asıl sahiplerinin ve asıl ilgili kişilerinin de bizler olduğunu düşünüyorum.

Değerlendirmede sunacağım konu Planlama Meslek Alanının Toplum ile İletişimi üzerinedir. Hem genç bir plancı, hem de bir öğrenci olarak meslek alanımıza dair tespit ettiğimiz sorunlu konulardan bir tanesinin plan, plancı, planlama mesleği ile toplum arasındaki iletişim kopukluğu olduğunu düşünmekteyim.

Uzun slaytları olan bir sunum hazırlamadım. Sunumum iki slayttan oluşuyor. Bunlardan bir tanesi bir belediyede tespit ettiğim ve toplumla iletişimin nasıl kurulduğuna dair bir fotoğraf. Sunuşumda, kentlerin gelişim sürecine kısaca değindikten sonra buradan kent planlama mesleğinin nasıl algılandığını çekerek ortaya koyacağım bir örnekle konuyu açmak istiyorum. Kent tarihi üzerine yapılan eserlerden biliyoruz ki, kentler toplumsal birer ev niteliği taşırken, doğal unsurlar ve kent arasındaki bağlar birbirinin tümleyicisi olmuş, sosyal mekan bilinci de böylelikle insanları yaşanabilir mekanlar üretmek üzerine teşvik etmiştir. Ancak bilindiği gibi küresel sistemde, kapitalist sistemde, zaman ve hareketin mekandan soyutlanmaya başlamasıyla kentlerin anlamı da, yapısı da değişmeye başlamıştır.

Daha önceki sunumlarda Sayın Nalbantoğlu, Sayın Ülkü ve Sayın Güzer'in de belirtmeye çalıştığı gibi mesleğimizin de bu küreselleşme süreciyle paralel büyümesi önemli bir sorun olarak gelişmiştir. Tekelleşme, özelleşme, tekno-

lojik güç gibi kavramların eliyle bireysel kazanç için bireye özel hizmet arzı, toplumun ortak paydası olan doğa ve kentsel mekan anlayışını dolaylı olarak yok etmeye başlamıştır. Yitirilmekte olan kamusal yaşam anlayışıyla birlikte kentler daha çok işlevsel nitelikleriyle değer kazanmaya başlamış, bu noktada insanların doğa ve yaşanabilir mekanlar üzerine olan değerleri ve beklentileri genel olarak ikinci plana inmiştir; yani doğal değerler, afetlere karşı korunma, güneş, manzara, komşuluk gibi kentsel mekandan beklentiler yerini kolay ulaşım, konforlu bir konut veya ucuz bir konut beklentilerine bırakmıştır.

Gelişen bu süreç, mesleğimizin temel ilkelerinin kabulünü zorlaştırmaktadır. İnsanların da sosyal mekan ve kentsel mekan bilincinin yok olmasını sağlamakta, yeni gelişen neslin de bu bilinçten yoksun olarak yetişmesine neden olmaktadır. Bu bilincin yetersizliği ise kent planlarının anlaşılmamasına, kentsel planlama mesleğinin de tanınmamasına neden olmaktadır.

Kısa meslek tecrübemde edindiğim deneyime göre, şunu rahatlıkla söyleyebiliyorum ki, gayrimenkul sahiplerinin küçük bir kısmı dışında çoğu kişilerin nazım uygulama, koruma planları ile çevre üzerine planların varlığından ve ne olduğundan kesinlikle haberleri yoktur. Dolayısıyla, buna bağlı olarak da planlama mesleği tanımlanamamakta, tanınmamaktadır. Çok açıktır ki bugün belediyeler yol yapan birer kurum, planlar bir yerin imara açılması, plancı da Fen İşlerinde çalışan bir memur olarak anımsanmaktadır. Toplumun geneli açısından konuşuyorum. Ancak bu kötü tablonun da değişim sürecinde olduğunu düşünmekteyim. Bu değişim sürecinde toplum ile verimli bir şekilde sağlanacak iletişim iyi sonuçlar doğuracaktır.

Toplum ile iletişim konusunda, konuyu şu şekilde açarsam, örneğin kentleşmenin artışıyla birlikte mimarlık; inşaat mühendisliği meslek alanları sosyal sorunların ve bireysel sorunların ortaya çıkmasıyla teknoloji bağlamlı olarak sosyoloji ve psikoloji meslek alanları; deprem gerçeğiyle birlikte jeoloji, jeofizik mühendisliği meslek alanları toplumla iletişimi kısmen kurabilmektedir. Algı iletişimini kurabilmektedir. Ancak planlama mesleği, bu meslekler gibi noktasal sorunlara değil de bir sürecin yönetimine veya geleceğe yönelik, kamu yararı olan bir meslek alanı olduğundan bu iletişimi kurmak için özel çaba harcamaya gerek duymaktadır. Örneğin susuzluk, küresel ısınma, çölleşme, yabancılaşma gibi konular toplum tarafından bilinse dahi yeterince benimsenmemektedir. Bunu hepimiz biliyoruz. Dolayısıyla yapılan planlar, planlama ekipleri ve toplum arasında aynı anda bir iletişim aracı olmalıdır ve buna yönelik çalışmalar yapılmalıdır. İletişim ortamı sağlandığı takdirde, güncel bir konu olan halkın planlara katılımı da zamanla gerçekleşecektir.

Toplum ile iletişim kopukluğu konusuna bir örnekle devam etmek istiyorum. Şahsımın da çalıştığı İstanbul Metropoliten Planlama Merkezinde 2005-2006 yılları arasında İstanbul Çevre Düzeni Planlama Çalışması yapıldı ve sunuldu.

Başarı derecesi çok ayrı bir konu olarak değerlendirilebilecek bu planın ekolojik ve ekonomik sürdürülebilirlik, yaşam kalitesi gibi önemli konular üzerine kurgulandığını bilmekteyiz. Bu oradaki her toplantıda da vurgulanmaya çalışıldı. Bunun yanı sıra, Planın artık kapalı kapılar ardında yapılamayacağı, Planın bir üründen ziyade bir süreci temsil etmesi gerektiği, bu planlama bürosunun çalışmalarında vurgulanmaya çalışılmıştır. Tabii bunun da başarı derecesi sorgulanmak üzere, burası açık.

Bir çalışma olarak takip ettiğim bu planlama sürecinde çok sayıda STK, özel kuruluşlar ve kamuyla işbirliği yapılmaya çalışılmış ve bu doğrultuda 2005-2006 yılları arasında 1/100 000 planlama çalışmaları kapsamında 553 adet toplantı ve etkinlik gerçekleştirilmiştir. Bu gayet ciddi bir rakamdır bana göre. O toplantıların dağılımlarına baktığımızda, bunların en fazlasının, toplumla birebir iletişimi olması gereken sivil toplum kuruluşlarıyla yapıldığı ortaya çıkıyor. Kaynağını yazmamışım, 2005-2006 yılları arasında İstanbul Metropoliten Planlama Bürosu'nun almanağından derledim bu bilgileri.

Ancak sadece akademik ve bürokratik çevrelerce popüler olmayı başaran bu çalışmanın asıl sahipleri olan toplum ise bu çalışmadan yeterince haberdar değildir. Öte yandan toplum, genelde köprü, kavşak, kule projelerinden haberdar olup, bu projelerin bu Planlama Bürosu'nun ürünüymüş gibi bir kanıya varmakta. Bize yöneltilen sorular da toplum tarafından hep bu yönde olmuştur. Çünkü yapılan çalışmayı halka bir imaj olarak tanıtabilecek bir afiş, en azından, bir web sitesi veya medyanın etkisiyle halkın da katılabileceği, tartışabileceği bir tartışma ortamı yeterince sağlanamamıştır. Dolayısıyla ortada çok ciddi bir iş karşısında ciddi bir iletişimsizlik sorunu doğduğunu düşünüyorum. Kaldı ki çoğu meslektaşımız bu planlama çalışmasıyla birlikte Çevre ve Orman Bakanlığı'nın 11 bölgede farklı planlama çalışmaları yürüttüğünden dahi haberdar değildir.

Sözü edilen durumun, yine iyimser bir bakış açısıyla değerlendirmem gerekirse, özellikle günümüz şartlarında çözümsüz olmadığını düşünüyorum, çünkü bir planlama merkezinde yine yaptığım gözlemlere dayanarak iki önemli fırsatın öne çıktığını gördüm. Bunlardan bir tanesi, yöneticiler ve sermayedarların sahip oldukları gücü planlı bir şekilde kullanmaları gerektiği konusunda bu çalışmalarla bir görüşe, bir fikre, en azından bir soru işaretine sahip olma fırsatı bulabilmiş olmalarıdır. Bu planlama çalışmasının sonucu ve ürününün nasıl olduğu tartışılmak üzere böyle bir etkiye sahip olduğunu gözlemledim. İkinci fırsat ise, günümüzde insanlar arasında ve kurumlar arasında daha önce hiç olmadığı kadar iletişimin daha hızlı ve etkin bir şekilde gerçekleşiyor olmasıdır. İnsanlar bildiğimiz gibi hızla dijital sistemlere adapte olmaya çalışıyor. Hatta 2000-2007 yılları arasında, internet kullanımının yüzde 700 oranında arttığı gibi bir gerçek var. Yarın daha da etkinleşecek olan bu fırsatı kullanmanın ve bunu yönetmeyi başarmanın da genç nesil plancıların elinde olduğunu düşü-

nüyorum.

Sonuç olarak, geçmiş ve güncel etkilere göre yaşayan toplum ile birlikte geleceğin analizi ve planlar arasındaki iletişim ortamı sağlanmalıdır, çünkü gelişen teknoloji, sanal mekan, sosyoekonomik uçurum ve yoğunlaşan kentler ile farklı iletişim ve farklı yaşam biçimlerine adapte olmakta olan yeni bir nesil gelmektedir. Bu denli değişimin gerçekleştiği günümüzde yeni nesil plancılar olarak bir planın üretim ve uygulama boyutunun yanı sıra iletişim boyutunu da tasarlamalıyız. Günümüzde zayıf halkalardan birinin de bu olduğunu düşünüyorum.

Teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI

Yıldız Teknik Üniversitesi'ni temsilen konuşan sevgili Serkan Sınmaz'a çok teşekkür ediyoruz. Sadece öğrenci olarak katıldığı için değil, İstanbul Metropoliten Planlamadaki deneyimlerini de bize aktardığı için teşekkür ediyoruz.

Şimdi, Selçuk Üniversitesi'nden katılacak Sayın Tuğba Malkoç'u dinlemek üzere kürsüye davet ediyoruz.

TUĞBA MALKOÇ

(Selçuk Üniversitesi)

Ben Selçuk Üniversitesi 4. sınıf öğrencisiyim. Planlama meslek alanı kapsamında plancı ve mimar ilişkisini ele aldık. Planlama mesleğinin geçmişten günümüze değerlendirilmesinin, bir başka deyişle otokritiğinin yapıldığı böylesi bir buluşmada, gelişen, bir o kadar da karmaşıklaşan dengeler dünyasında, meslek anlayışımızın da birtakım değişiklikler gösterdiğini belirtmek gerekir. Bu çerçevede planlama sürecinde imar planları ile kentsel mekan oluşturma çabası ele alınacaktır.

Kısaca planlamanın doğuşundan bahsedecek olursak, Rönesans Döneminde mimarlar kentleri oldurma işlemini tamamen üstlenmiş ve bu anlamda oldukça iyi ürünler ortaya koymuşlardır. Fakat toplumlar ve buna bağlı olarak kentler geliştikçe ortaya kent sorunları çıkmıştır ve bu noktada mimarlar, yani salt mekan çözümlemesi yetersiz kalmaya başlamıştır. Planlama bu noktada sosyal bilimler içeriğiyle ortaya çıkma, var olma gerekliliğiyle doğmuştur. Bu dönemde, kent planlama mesleği kent mimarlığı olarak adlandırılmıştır ve birçok plancı da mimarlardan çıkmıştır; fakat kentleri tamamıyla fiziksel bir nesne olarak ele almak, sorunları çözmeye yeterli olmamıştır. Bu noktada, devreye diğer disiplinleri de kapsayan farklı bir planlama anlayışı girmiştir. Sosyoloji, ekonomi, coğrafya ve benzeri disiplinler ortaya konarak farklı çözümler sunma aşamasına gelinmiştir. Böylece planlama bölge, hatta ülke ölçeğine çıkmıştır. Yani planlama, mimarlığın bölünmesiyle ortaya çıkan bir uzmanlaşma olarak değil, birçok farklı disiplinin bir araya gelerek oluşturulduğu bir uzmanlaşma alanı olarak ortaya çıkmıştır.

Tüm bunların sonucunda 1950 yıllarından itibaren mimarlık - planlama ilişkisi yeniden tanımlanmaya başlanmıştır. İlhan Tekeli Hocanın "Kent Planlama, Mimarlık ve Mühendislik Üzerine Sürülen Bir Karalama Değildir" başlıklı makalesinde yer alan, günümüze kadar süren ve özellikle son dönemde sıkça gündeme gelen mimarlık ve şehir planlama tartışmalarına şahit olmaya devam ediyoruz.

Kent planlama, toplumsal faydayı göz önünde bulunduran, mühendislikteki gibi kesin doğruları olmayan bir disiplindir. Mimarlık ve şehir planlama dallarının ortak çalışma noktaları vardır. Bu iki meslek alanının ara kesitinde kalan

kentsel tasarımı buna örnek gösterebiliriz. Dolayısıyla kentsel tasarımı mimarlığın altına yerleştiremiyoruz.

Kentsel tasarımı şöyle tanımlayabiliriz: Geleneksel imar planının yetersizlikleri ve mekana olan yaklaşımlarındaki standart, kısır bakış açısını kırma noktasında ortaya çıkmış ve detay çalışmalar olmaktan çok bir ihtiyaç haline gelmiş bir çalışma disiplini olarak ortaya koyabiliriz.

Diğer yandan mimarlık ve planlama birbirlerini tamamlayan zıtlıklar olarak da tanımlanmıştır. Mimarlar parçadan bütüne giderken, plancılar bütünden parçaya gider ibaresi Sayın Günay tarafından belirtilmiştir.

Fiziksel yapıyı şekillendiren mimari çevre, mekanların kimliğini oluşturmada tartışılmaz bir role sahiptir. Mimari, fiziksel yapıyı şekillendirirken yasal sınırlamalar ile imar planı verileri de mimariyi şekillendirmektedir. Bu sınırların, planlama disiplininin ortaya koyduğu hedeflerin mekandaki yansımaları olan imar planı ile oluşturulduğu yönündeki mimarlık meslek adamlarının ileri sürdüğü görüşlerin haklılık içeriyor olması, imar planıyla kısıtlanan mimari tasarımların (imar planı kararlarıyla mimarlar kısıtlandıklarını düşünüyorlar ki haklılar aslında) tek düze cepheleri ortaya koymasını gerektirmez, diye düşünüyoruz biz plancılar. Günümüzde ortaya çıkan çarpık kentleşme de sadece plancıların sorunu olmaktan çıkıyor ve mimarlar da bu işin içerisine bir şekilde dahil ediliyor.

Uzun yıllardan beri tartışması yapılan imar plancılığı - şehir plancılığı ikilemine burada tekrar girmek, birazcık bu konunun dışına çıkmak olacaktır. Zaten akademisyenlerimiz de, birçok meslek adamı da bu konuda görüşlerini belirtiyor. Fakat somut bir çözüme ulaşılmamıştır hâlâ, gözlerimize dayanarak bunu söyleyebiliriz. Bu çalışma ile aşılmaz bir sorun yumağı haline gelmiş olan imar planlama sürecinin, belki de iki mesleğin birbiriyle yapacağı dayanışma kadar kolay bir incelikte, birçok sorununun kendiliğinden ortadan kalkabileceğini ve imar planlarına şehrin ruhunu üfleyebilme hünerinin doğabileceğini tartışmaya açmak amaçlanmaktadır.

Nitekim gerçek hayatı iki boyutlu dikdörtgen adalardan ibaret görmesi ile eleştirilen imar planlarına, söz konusu imar adalarında yapı düzeni serbestliği, emsal yapı nizamı gibi müdahaleler getirildiğinde de, bu planlarda üçüncü boyutta fark edilir düzeyde bir gelişme gözlediğimiz söylenemez. O halde kentsel mekanda dolu - boş alanlara karar veren plancılar ile dolu alanların yapılaşmasında rol alan mimarların, ruhsuz fiziki çevrelerin ortaya çıkarılmasında eşit pay sahibi olduğunu kabul etmek gerekmektedir.

Burada vurgulanmak istenen, tehlikeli kentlerde mekansal anlamda parçalanma yaşanmasının yanı sıra, geleneksel kültür değerlerinin yapısal değişim baskıları altında giderek yok olması ve geçmişten geleceğe uzanan kültür sürekli-

liğinin yitirilmesiyle ortaya çıkan kimlik bunalımı ile karşılaşılmasıdır.

Biz bu çalışma kapsamında bir grup sınıf arkadaşımla birlikte, bir grup son sınıf mimarlık öğrencisi arkadaş ile bir görüşme, bir mülakat yaptık. Bunun sonucunda son derece enteresan sonuçlar çıktı. Mimarlık öğrencileri, bugün kendilerine imar planı çizebilmek için tam donanımlı eğitim verildiğini düşünmüyorlar. Mezun olduklarında herhangi bir planlama işiyle ilgilenmek gibi bir iddiaları da yok; fakat planlamanın tamamen ve kesin bir şekilde plancılara bırakılması değil de, uzman mimarların da görüşü alınarak bu çerçevede değerlendirilmesi taraftarılar. Çalışmalara onların da dahil edilmesi gerektiğini düşünüyorlar.

Maalesef bugün meslek disiplinleri arasında koordinasyon tam olarak sağlanamadığı ve herhangi ortak bir dil geliştirilmediği için bir geçiş jenerasyonu sorunuyla karşı karşıyayız. Ayrıca mimarlık öğrencileri mimarlık mesleğinde zaman içerisinde inşaat mühendisliği, peyzaj mimarlığı, içmimarlık gibi dallarda uzmanlaşmaya gidilmesinden yakınıyorlar. "Biz gelecekte ne yapacağız?" sorusunu kendilerine sorduklarında, burada meslek alanlarıyla ilgili bir kaygı duyduklarını görüyoruz. Ama gene de belirttikleri gibi, kendilerini vazgeçilmez bir koordinatör olarak görmekten de geri kalmıyorlar. Tabii bir binanın yapımında bir makine mühendisini, inşaat mühendisini ve belki de peyzaj mimarını koordine etme yetisine sahiptirler. Fakat en güzel örneği günümüzde kentsel dönüşüm projelerinde görüldüğü gibi, bir kent plancısını koordine etme anlamında ne kadar yeterli olurlar, bu bizim tarafımızdan tartışılır bir durum. Ayrıca geçmişte mimarlık öğrencilerine verilen şehircilik eğitimi daha geniş kapsamdayken, günümüzde bu kapsamın daha daraltıldığını ileri sürüyorlar. Böyle olduğu da görülüyor zaten.

Planlama eğitimine baktığımızda bugün bir plancı adayının kentini iki boyutun dışına çıkarak üç boyutta algılama yetisinin olduğu da tartışılır. Biz genelde iki boyutlu görüyoruz. Biz kendi üniversitemiz açısından bunu ele aldık. Kendi sınıf arkadaşlarımızla tartıştığımızda veya üniversitelerin eğitim sistemine baktığımızda belki böyle üç boyutlu algılama gibi bir sorun yok. Kent plancısı üç boyutu ne kadar algılayıp, bunu ne kadar planlamaya yansıtıyor, bunun tartışması da bizim gündemimizde olan bir şey.

Eğitim sürecinde arkadaşlarımızla tespit ettiğimiz eksikliklere yönelik de zaten çalışmalar var ve 2010 yılından sonra belki de bu anlamda bu eksiklikler giderilecektir. Fakat biz eğitim sürecinden geçtikten sonra meslek hayatına atıldığımızda bazı bocalamalar yaşıyoruz. Görüyoruz örneklerini. Eğitim ve meslek alanına geçerkenki aşamayı belki de en rahat harita mühendisleri atlatıyorlar. Tamamıyla teknik anlamda aldıkları eğitim onları meslek alanında da çok zorluklarla karşılaştırmıyor. Bugünkü uygulama araçlarına baktığımızda tamamıyla teknik anlamda birçok kolaylık sağlandığı için onlar bu aşamayı

daha rahat atlatıyorlar. Fakat mimarlık olsun, şehir planlama olsun, aldığı eğitim sürecinde teknik eğitimin dışında sosyal bilimlere de ağırlık veriyor. Uygulamada birçok zorlukla karşılaşabiliyoruz bu anlamda. Bu yüzden bazı kolaylıklar getirecek yasal değişim ve hukuki düzenlemelerin yapılması belki söz konusu olabilir. Böyle bir gereklilik doğabilir.

Sonuç olarak uzmanlaşmaya saygı duyulmalı, bütün meslek alanları uzmanlaştığı noktada devreye girmeli düşüncesini savunuyoruz. Uzmanlaşmayı ekonomik kaygılarla kentleri rant noktaları haline getirip negatif yönde kullanmamalı. Ne mimar ne de plancı bu anlamda yetkileri olumsuz yönde kullanmamalılar. Birbirimizden habersiz ya da çatışan meslek alanları olmak yerine, iletişimin iyi bir şekilde kurgulanıp beraberce birey ve toplum yararı için çalışan meslek alanları olmalıyız diyorum.

Dinlediğiniz için teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Sevgili Tuğba'ya çok teşekkür ediyoruz.

Tekrar planlamada plancı - mimar ilişkisini gündeme getirdi. Konuşmasını hazırlarken mimar arkadaşlarından destek aldığı için de özellikle teşekkür ediyoruz. Katılımcı bir süreç olmuş, çok teşekkürler.

Şimdi sırada Karadeniz Teknik Üniversitesi'nden sevgili Yasemin Öksüz var. Buyurun söz sizin.

YASEMİN ÖKSÜZ

(Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Herkese merhabalar.

Karadeniz Teknik Üniversitesi 3. sınıf öğrencisiyim. Arkadaşların sunumları gayet güzeldi. Onlar kadar formel bir konuşma olmayacak benimki. Daha çok gördüklerinizi anlatanın tadında olacak.

Üçüncü gününe geldiğimiz 31. Kolokyumda birçok bildiri dinledik. Ben bu mesleği seçmeden önce sadece çizim olsun diye seçtim. Mimarlık, şehir ve bölge ve içmimarlığı, belki de birçoğumuz bu şekilde seçmişizdir. Ama birkaç sene bunun ne kadar farklı bir disiplin olduğunu görmeme yetti. Mesela planlamanın etkisi çok geniş ve hiçbir mesleğe benzemiyor. Koca bir yeri sizin çizgileriniz belirliyor, insanlar sizin yollarınızda ilerliyor, sizin belirlediğiniz konut alanlarında yaşıyorlar ya da sizin seçtiğiniz park alanlarında, bölge planı yapıyorsanız sizin belirlediğiniz ekonomi doğrultusunda hayatlarını devam ettirmeye çalışıyorlar. Bu mesleğin eğitim sürecinde de birçok farklı dal görüyoruz, katılım görüyoruz, sosyoloji, istatistik, felsefe görüyoruz. Bunların hepsini harmanlamamız gerekiyor. Mesela bu disiplinleri almamız bizim bunların hepsini yapabileceğimiz anlamına gelmiyor. Uzmanlaşma 21. Yüzyılda en önemli konulardan biri. Plancının her şeyi tek başına yapacağı anlamına gelmemeli de zaten. Bildirilerde bahsedilen, meslek alanının yanlış kullanılması, denetimdeki sorunlar, kamu yararını dikkate almadan, özel ve tüzel kişiliklerin çıkarlarını, daha çok kendi çıkarları için ön plana çıkaran, kentleri satan zihniyetler mesleğe olan güveni zedelese de hâlâ iyi şeyler yapmak için umut dolu olmanız gerektiğine inanıyorum.

Bu mesleki disiplin yoruculuğunun yanında alanın genişliği de gayet keyif verici benim için. Her ne kadar zor olsa da, hem bilimsel, hem de ahlak açısından irdelersek, iyi ve doğru bir kent için sanırım erdemli plancılara ihtiyacımız var.

Dinlediğiniz için teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Sevgili Yasemin'e çok teşekkür ediyoruz.

Şimdi sırada İzmir Yüksek Teknoloji'den katılan Sayın Zeynep Uzun var. Buyurun söz sizin.

ZEYNEP UZUN

(İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü)

Ben de merhabalar demek istiyorum öncelikle. Yasemin arkadaşımızın belirttiği gibi benim de planlamaya girmem bir mimarlık, şehir plancısı veya peyzaj mimarı olmak amacıyla değil, aslında lisedeki hocalarımdan birinin "Yaz, yaz kızım, iyidir" demesiyle oldu. Tek tercihimle buraya geldim. İyi mi oldu, kötü mü oldu? Tabii ki de iyi oldu, çünkü ben bu mesleği okulda aldığım eğitimle birlikte sevdim. Sevmemde de tabii ki hocalarımın, gerektiği zaman hoca - öğrenci ilişkisi, gerektiği zaman da baba – çocuk, anne-çocuk ilişkisi kurmasından kaynaklanıyordu.

Kolokyumun başladığı günden beri, buradaki meslek alanındaki büyüklerimiz, planlama mesleği adına konuştular, hep tartıştılar. Ben de bir planlama öğrencisi olarak farklı olduğunu düşündüğüm ve farklı olan planlama eğitiminden bahsetmek istiyorum. Sabahki konuşmalarda da planlama, disiplinler arası bir meslektir falan dedik hep öyle. Bir de melez bilim adamı kavramı geçmişti sabahki konuşmalarda. Biz de aslında bununla eğitim sürecimizde biraz karşılaşıyoruz, çünkü biz 8 dönemlik eğitimimizin 4 dönemini mimarlarla ortak tasarım dersleri alarak geçiriyoruz. Bunun bir dönemi temel tasarım, iki dönemi mimari tasarım ve bir dönemi de kentsel tasarım olmak üzere 4 dönemimizi onlarla geçiriyoruz. Bunların yanı sıra onlarla birlikte bir de yapı dersi alıyoruz. Gerçi biz bundan şikayet etmedik mi? Yapıdan sıkıştığımız zamanlarda, mimari projede bunaldığımız zamanlarda "Hocam bu bizim ne işimize yarayacak?" diye hep çıkışmışızdır. Ama aslında bugünkü konuşmalardan sonra, ben artık "İyi ki de almışız" diyorum.

Tabii ki biz sadece mimari eğitim almıyoruz. Bunların yanında istatistik olsun, ekonomi, sosyoloji olsun, bir plancının ihtiyaç duyacağı diğer dersleri de alıyoruz. Dün İmece Grubu'ndan bir arkadaşımız bir sorunu dile getirmişti : "Acaba plancılar nasıl eğitiliyor?" diye. O yüzden ben böyle bir sunuş yapmak istedim. Arkadaşımızın dün belirttiği, gecekondu alanlarını yok sayan, üst gelir grupları için komşuluk birimleri tasarlayan, çok katlı nokta bloklar, lüks villalardan oluşan mahalle tasarımları ve sosyal donatı olarak alışveriş merkezleri, havuzlar ve yeraltı otoparkları tasarlayan bir planlama eğitimi almıyoruz biz. En azından eğitimde bunu yapmıyoruz. Tabii ki de ekonomik,

fiziksel boyutunun yanında, planların her zaman olduğu gibi sosyal boyutunu ele alıyoruz. Zaten sosyal boyutunu ele almamanın toplumun büyük bir kısmını yok saymak gibi bir şey olduğunu düşünüyorum ben.

Arkadaşın sıkıntısını dile getirdiği noktaların da (tabii ki pratikte bunlar da var) plancı yetisine sahip olmayan, yani plancının sahip olması gereken yetilere sahip olmayan plancılar tarafından ortaya konulduğunu düşünüyorum. Bunlara bakarsak mesela, plancı, kentin fiziksel yapısını oluşturan süreçleri bilmeli diyoruz, ama (dün de ortaya çıkan bir yerel plancı kavramı vardı) biz onun yerine uzaktan planlama yaptığımız zaman bu gibi şeyler çıkıyor ortaya. Nüfus, işgücü gibi konularda geleceğe yönelik eğitimi sağlayabilmeli diyoruz, farklı kişi ve grupları planlama sürecine dahil edebilmeli diyoruz, ama gecekonduları yok sayıyoruz.

Bunun gibi birçok sorunun fiziksel yetiye sahip olmayan plancılar tarafından ortaya çıkarıldığını düşünüyorum. Keşke mimarlarla ortak (sadece mimarlarla değil, öteki disiplinler arası dediğimiz ve saydığımız, harita mühendisleri olsun, çevre mühendisleri olsun, onlarla da ortak) bir proje yapabilsek. Sadece dersini almak yetmiyor. Projede karşı karşıya geldiğimiz zaman, ben, imar planı çizerken yapı düzenini belirlerken, mimarı ne kadar kısıtlıyorum, diye düşünebiliyorum, şimdi. Bu dönem aldığımız derslerde mimar arkadaşlarımızla, (her ne kadar kavga dövüşle olsa da) birbirimizi anlamaya çalışıyoruz en azından.

İşte burada imar plancısı ve şehir plancısı yetiştirmeye çalışan hocalarımıza çok teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI

Sevgili Zeynep Uzun'a çok teşekkür ediyorum.

Son iki konuşmacı benim işimi kolaylaştırdı. Kendilerine verilen sürenin daha az kısmını kullandılar, ondan dolayı teşekkür ediyorum. Soru kısmında size daha çok süre vereceğim.

Sevgili Zeynep'e de planlama kısmında farklı disiplinlerle çalışmanın önemini vurguladığı için çok teşekkür ediyoruz.

Şimdi sıra Dokuz Eylül Üniversitesi'nden Sayın Nuray Çolak'ta. Buyurun söz sizin.

NURAY ÇOLAK

(Dokuz Eylül Üniversitesi)

Merhaba.

Öncelikle bu konuşmayı beraber hazırladığımız Alper Sancar arkadaşıma teşekkür ediyorum. Sadece ben hazırlamadım bunu, katkılarından dolayı teşekkür etmek istedim karşınızda.

Konu, planlama meslek alanının geçmişi ve geleceği olunca ben de arkadaşlarım gibi "bölümü nasıl seçtin?" noktasını düşündüm. Aslında tamamen tesadüfî oldu. ÖSS'den, beklediğimden daha düşük puan alıp tercihler kılavuzunu karıştırırken şehir bölge planlama bölümünü gördüm. Orada, "mezunları, dolgun ücretle, kolaylıkla iş bulur" diye bir cümle vardı, puanları da benim için uygundu. Bu şekilde buraya kadar geldim. "Ben neden buradayım?" diye kendime çok sordum. "Bırakacağım bu bölümü" diye çok serzenişte bulundum ama bunca zaman sonra artık bitirme noktasına geldim. Proje teslimleri sonrasında 15 saat bir uykudan sonra, aslında daha önce yaşadıklarımızla dalga geçip, kendimizi bugünlere hazırladık. Mezun olduğumuzda da iş bulma problemiyle karşı karşıya kalacağımızı, bugün, net olarak fark ediyorum. Geçen seneki mezunlarımızın birçoğu gayrimenkul sektöründe iş buldular. Niçin planlama, kimin için planlama sorularının cevabı kamu yararını gözeterek, kamu için kentsel arsanın kullanımını düzenlemek ise, bu amaç için 4 yıl bize öğretilen tüm bilgileri, sermaye sahibinin kârını en üst düzeye çıkarmak için kullanmak bana büyük bir çelişki gibi geliyor. Aslında plan yapan bir şehir plancısı olarak iş bulsak dahi böyle bir çelişkiyle karşı karşıya kalacağız.

Kentlerimiz, farklı toplumsal sınıfların bir arada yaşadığı, çatışma ve uzlaşma mekanı ise, şehir plancısı olarak, sistem içinde, bu çatışmanın çözümünde önemli bir aktör olarak yer alıyoruz. Ancak bu oyunda yönetmenin kim olduğunu, diğer aktörlerin kim olduğunu, rollerine nasıl baktıklarını, yönetmenin bize nasıl bir rol tarif ettiğini de pek bilmiyoruz. Belki de kendi rolümüzün tayinini pek yapamıyoruz.

Yönetmen kim? Planlamanın mesleksel önemi, belirgin bir siyasi hegemonyanın etkisi altında. Bağımsız temellerin değişkenlik göstermesi, planlamayı siyasi mekanizmaların ahlaksal tavrıyla eş tutmakta ve dönemsel eğilimlerin yön verdiği meslek alanı haline getirmektedir. Tabii ki bu bağımsız temellerin oluşması sadece içsel dinamiklerin değil, dışsal etmenlerin de planlamaya

dahil olması ile mümkün olabilmektedir. Ekonomik parametreler, modernizasyon, büyüme, kapitalizm gibi unsurlar planlama anlayışını ve mesleki anlayışı belirlemede büyük rol oynamıştır. Devam eden süreçler sosyal adalet, kamunun özel sektöre göre önde tutulması gibi toplumcu planlama anlayışları içerse de gelinen son nokta, neoliberal politika ve odakların belirginleştirdiği bir planlamadan söz ettirmektedir.

Ne var ki planlama burada da piyasanın bir aracı olarak görülmektedir. Bu durumla birlikte mesleki anlamda plancı da, donanım ve birikiminin dışında dış etkenlerin önceliğini tanıyarak teknik eleman göreviyle planlamaya dahil olmaktadır.

Planlamanın diğer mesleki alanlarla olan ilişkisinden ve piyasaya etki eden aktörleri tanımlaması açısından plancının koordinatör olarak varlığından bile söz etmek güçtür. Plancı, sosyal, kurumsal ve matematiksel boyutuyla plan yapma donanımını, piyasanın talepleri doğrultusunda şekillendirmekte, oluşan planlama türünün eğilimleriyle hareket etme durumunda kalmaktadır. Aslında, tüm yaşanan buhranlı durum, mesleki anlamda bir iradenin savunuculuğunun yapılamaması, daha doğrusu bunu yapacak kanalların tıkanması olarak görülebilir. Tüm bu süreç içinde plancının, (kimlik olarak kendini ifade edecek pratiği oluşturmaya çalışsa da) eylemin mevzu olduğu mekanın kullanım kararlarını tek başına veremeyeceği söylenmektedir. Plancı ancak eylemsel pratiklerini, öne çıkmış diğer meslek dallarıyla beraber bir platformda buluşturarak müdahalesini arttırma seçeneğine sahip olabilir.

Bu oyunun yönetmeni sermaye ve siyasetse plancının rolü nedir? Plancı bu oyunu nasıl algılıyor ve yönetmen bu oyunu nasıl tarif ediyor? Planlamayı yapan, yöneten çoğunluğun neye hizmet ettiği ve ahlaksal ölçülerin ne olduğu da soru işareti olarak kalmakta. Planlamanın belirgin ahlaki ölçülere sahip olamaması neoliberal politikaların bir etkisi. Ancak sermayenin ve onun önceliklerinin oluşturduğu bir alanla mücadele etmek plancı açısından mümkün mü? Karar verme aşamasında etik anlayışımız ile hayatımızı idame ettirecek parayı kazanabilmek arasında sıkışıp kaldığımızda ne yapacağız? Ben yapmazsam bu işi başkası yapacak diye vicdanımızı sözde rahatlatıp imzamızı etik bulmadığımız bir kararın altına atmak zorunda kalacak mıyız? Bizi böyle bir noktaya getirmeyecek bir ortam yaratılabilir mi? Burada, temel sorun, belirgin bir düzlemde belirgin ilkelerle planlama yapmanın zorluğudur. Bunun kaynağı da, ileri modernist yaklaşımların kaygan zeminlere saldığı ideolojik düzlemlerin varlığını koruyamamasıdır.

Plancı etken bir ideoloji etrafında olmasa da en azından nesnel durumun farkında olacak birikimi yakalamalıdır. Müdahaleyi hızlandıracak plancı kimliğini oluşturmada, süreci takip yeteneğinin geliştirilmesi ve farkındalık düzeyinin arttırılmasını, plancı yaklaşımlarının derlenip toparlanması açısından değerlendirmek yardımcı olabilir. Ancak kuramsal anlamda neye hizmet ettiğini bilen, sürecin içerisinde eksiklikleri gören ve ortak bir iradenin net tavrını

gösterebilen bir kimlik yaratılması, akademik yapı içerisinde desteklenebilir. Örneğin, akademik eğitim boyunca kuramsal anlamda piyasayı tartabilen ve bunu tartışılır hale getirebilen üniversite ortamı ortak iradenin temsili olabilir. Burada yetişen bir plancı şunu iyi bilmektedir ki yalnız başına aldığı bir tavır desteksiz değildir. Ben yapmazsam bu işi bir başkası yapacak bahanesini ortadan kaldıran böyle bir tavır, plancıyı ahlaki bulmadığı bir işi para kazanabilmek için yapmak zorunda olmaktan kurtarabilir. Arkasına böyle bir desteği alan plancı, farklı çıkarları ve görüşleri bir masa etrafında tartıştıran ve bunları bilimsel verilerle değerlendiren bir kolaylaştırıcı olabilirse planlama sürecini kontrol edebilir.

Bu noktada, plancının, toplumun farklı beklenti ve çıkarlarını uzlaştırmakla görevli iken, örgütlü ve örgütsüz toplumun beklentilerini nasıl analiz edeceği ve nasıl örgütleyeceği sorusu gündeme geliyor. Sivil toplum kuruluşlarında onca şaibe varken katılım meselesini nasıl çözeceği, katılım sağlayamayan güçsüzlerin bu masada nasıl temsil edileceği de bir soru işareti olarak durmakta. Kentteki çeşitli inisiyatif ve çıkar gruplarının taleplerini nasıl değerlendirecek ve uzlaştıracağız. Karar almada bağımsız bir temelden yoksunken, neye göre kararlar geliştirip çatışmaları çözeceğiz.

Plancı, planlama süreci içerisinde piyasayı ikna edebilecek araçları yaratabilmelidir. Planlama sürecini kontrol ederek ortak aklı yaratabilme becerisinde olabilmelidir. Tek taraflı işleyen bir planın muhataplarını kavrayabilmek, tatminkar sonuçlar çıkarabilmek, kuramsal bilginin ve iradenin yaratabileceği bir durumdur. Plancı tüm bunları yapmaya çalışırken evrensel bir zemine oturabilmeli, tüm beklentileri ve politik ortamı gözetecek bilgiye sahip olmalı ve kestirimlerde bulunabilmelidir. Özellikle, politikada işlerin nasıl yürüdüğünü bilmek, ikna kabiliyetini arttırabilir. Burada, plancıya, ortak iradenin varlığı büyük yardımlar sağlamakla birlikte, en azından mesleki anlamda önemli açılımlar da yaratabilir. Bu iradenin oluşması, ülke koşulları, toplumsal gerçeklikler, toplumun evrensel yapısı, ritüelleri, beklentileri gibi değerlerle haşır neşir olmayı gerektirmektedir. En azından her koşulda var olabilecek bu durum, şu başlık altında değerlendirilebilir: Toplumsal duyarlılık ve uç noktaları bilme yetisi. Plancı, birey olarak toplumsal kararda bulunurken, farklı zeminlerde, farklı taleplerde bulunan plancı kimliğini ortak bir paydada buluşturabilmelidir.

Herhangi bir yerde, farklı rollerde planlama yapan anlayış, var olduğu toplumun değerlerini bilerek hareket etmelidir. En nihayetinde ortak irade bunu sorgulamayı gerektirir. Uç noktaları, siyasal açılımları bilebilmek, hayata yön veren unsurları değerlendirebilmek, ortak bir aklın varlığını gerektirmeyebilir. Ancak plancılar bu doğrultudaki yetilere sahip olmalıdır. Tabii ki rekabetçi piyasa bu yetileri önemsemeyecek ve istediği şeyi dayatacaktır, ama ilk adımda, asıl amaç mesleki anlamda varlığını ortaya koyabilmektir. Bundan sonraki süreçlerde plancı, planlama eylemini değiştirmese bile, akademik camiada tartışılan konuların öne çıkmasını sağlayacak ve akademinin vurgusallığını arttır-

maya yönelik çabaları sergilemiş olacaktır. Tüm bunlar ütopik olarak görülse de, ortak iradede çatlaklar oluşsa da, hepimizin ömrü hayatımız boyunca karşı çıktığımız, bize ve topluma ters gelen olaylar silsilesiyle karşılaştığımız düşünülünce, bunu yaratmanın zor olmadığı görülebilir.

Planlamada aktörlerin rollerini bu şekilde tespit ettikten sonra, zor da olsa bir çözüm önerisi geliştirmek gerekmekte. Bu noktada da planlamayı politika üretilmesi ve plan çalışması olarak iki ayrı süreç olarak değerlendirdik. Politika yapmayı siyasetçilerin işi olarak görürsek, politikacılar müzakerelerle plan politikaları oluşturmalıdır. Bu müzakereye sivil toplum örgütleriyle, kendi uzmanlıklarıyla katılmalı, plancıya duyarlı oldukları noktaları vurgulamalıdırlar. Politikalar bu müzakerelerle belirlendikten sonra şehir plancısı, uzmanlığının verdiği yetenekle, tüm bilgi birikimini, sezgilerini kullanarak planı ortaya koymalıdır. Bu yöntemle oluşturulan bir plana artık siyasetçi müdahale etmemeli, denetim yargı yoluyla sağlamalıdır.

Bir başka öneri ise sürecin tamamının şehir plancısı tarafından yürütülmesidir. Politika oluşturma sürecinde müzakereleri plancı yürütmeli, daha sonra plan yapma sürecinde gene müzakereleri sürdürerek devam etmelidir. Planlama politikalarının hükümet değişiklikleriyle değişmediği bir sistem belki bu şekilde yaratılabilir. Bu iki alternatifte de başarı sağlanabilir. Tek bir şartla: Herkes ahlaklı davranmalı. Sermaye de, siyasetçi de, sivil toplum kuruluşları da, şehir plancıları da.

Planlama birçok meslek alanına göre oldukça genç ve deneyimsiz bir alan. Meslek alanımıza pek çok müdahale var. Plan tadilatları, mimarların plan yapma yetki talepleri, "plan değil pilav lazım" söylemleriyle bugün plancıların gelişmenin önünü tıkadığı söylemleri.

Birçok bilim dalında yaşanan ilerlemelerde geçiş dönemleri sancılı olmalıdır. Bugün de bir geçiş dönemi yaşadığımızı düşünmekteyiz. Planlama da bu sancıları yaşayacaktır. Ancak ben planlama adına umutluyum, umutlu olmak istiyorum. Zamanın ve imgelerin hızla aktığı bir dünyada duyarlılık, insancıl bir durumdur ve plancılar bu duyarlılığı piyasanın üstünde, piyasaya dair iş yapsa da tutmak zorundadır. Seyirci değil şehirci olalım. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Sevgili Nuray'a çok teşekkür ediyoruz.

Şimdi sırada Erciyes Üniversitesi'ni temsilen katılan Sayın Merve Koçak var.

Buyurun söz sizin.

MERVE KOÇAK

(Erciyes Üniversitesi)

Öncelikle hepiniz hoş geldiniz.

Planlama, kentte yaşayanları doğrudan ilgilendiren sonuçları doğuran ve başlı başına yaşama ve yaşama alanına müdahale ettiğimiz, dolayısıyla pek çok meslek alanına dair bilgiyi barındırmamızı zorunlu kılan bir meslek. Toplumun hayatını doğrudan yönlendiriyor oluşuyla aslında, tüm evreleriyle daha yoğun bir biçimde denetlenmesini ve bu bağlamda denetim aktörlerinin iyi kurgulanmasını gerektirmekte.

Geçtiğimiz günlerde Kolokyum süresince, kamu yararının öncelikli olduğu bir bakış açısının benimsenmesi gerektiği, planlama için de uygun bir tavır sergilenmesi gerektiği üzerinde durduk. Ancak eğitimimiz süresince yanlış planlama uygulamalarından doğan sonuçlar ve planlama etiğine aykırılığın yaptırımları konusunda yeterince duyarlı olamadığımıza inanıyorum. Bunu açık bir biçimde, yaşadığımız kentlerin beklentilerimize karşılık veremeyişinden anlıyoruz. Belki de, bu noktada, kentsel olanak kavramı ve kamusal faydanın nasıl sağlanabileceği üzerine, imar kanununun ölçütleri yanı sıra ve ona ek olarak yeni tanımlamalar getirebilmenin yollarını araştırmalıyız ve bunu tüm şehir ve bölge planlama bölümlerinin öğrencilerinin ortak kaygısı haline getirmeliyiz.

Günümüzde Türkiye'de 16 şehir ve bölge planlama bölümünün var olduğunu biliyoruz. Çeşitli üniversitelerin farklı planlama yaklaşımlarını benimsediğini biliyoruz. Başından itibaren mesleğe atılma ve doğrusu olmayan bu meslekte iyi birtakım uygulamalara imza atılabilme açısından çok kısıtlı bir sürece sahip olduğumuz bu adaylık süresince, sosyolojiden ekolojiye, istatistik ve felsefeye, yaşamı bütünüyle ilgilendiren, birçok dalda bir bakış açısı geliştirebilmemiz gerekiyor. Bu bağlamda planlama eğitimi üzerine ve bu eğitim süresince ortak bir dil benimsenmesi gerekmekte. Planlama meslek alanına karşı olumsuz bakışın giderilmesi açısından doğru planlama olgusunun tüm planlama bölümlerinin ortak kaygısını oluşturması nedeniyle ve bunun yanı sıra ortak bir bakış açısını da benimseyebilmemiz için bir araya gelmemiz gerekiyor. Hep birlikte yaşamak isteyeceğimiz kentleri birlikte tasarlamayı öneriyorum.

Teşekkürler.

OTURUM BAŞKANI

Sevgili Merve'ye de çok teşekkür ediyoruz.

Şimdi sırada Mimar Sinan Üniversitesi'nden Sayın Duygu Okumuş var.

Buyurun.

DUYGU OKUMUŞ

(Mimar Sinan Üniversitesi)

Merhaba arkadaşlar.

Ben söze şöyle başlamak istiyorum önce. Biz buraya organizasyonu protesto eden ve katılmayan bir üniversitenin öğrencileri olarak geldik. Geldik, çünkü bazı şeylerin artık değişmesi gerektiğini, bu tip tavırların alınmaması gerektiğini, bunları aşmamız gerektiğini düşünüyoruz bir şeyler yapabilmek, üretebilmek adına. Ve bunları burada konuşmak istiyoruz. O yüzden söz aldık ve kürsüye çıkmaya karar verdik.

Şöyle başlayayım: Biz okul kulübü olarak, Mekik Metropolis Kentsel İncelemeler Kulübü olarak 2006 yılında yapılan Öğrenci Buluşması'ndan hareketle, Kulübümüzü yeniden yapılandırdık. Daha demokratik olduğunu düşündüğümüz bir sisteme geçtik. Dün de konuştuğumuz gibi sadece 3'lerin ve 4'lerin katılımının olmadığı, her sınıftan öğrencinin söz söyleme hakkı olduğu bir Yönetim Kurulu oluşturduk ve Yönetim Kurulu içinden bir başkan seçtik. Bu oluşumumuzu tamamladıktan sonra harekete geçtik ve en yakınımızdaki üniversitelere, Yıldız Teknik ve İstanbul Teknik Üniversiteleri'ne gittik. Onların şehircilik kulüpleriyle konuştuk ve ortak bir kulüp, üç üniversite adına İstanbul şehircilerini buluşturacak bir kulüp kurmaya karar verdik. Kulüp olarak da bazı fikirlerimiz var. Daha şekillenmeyen fikirler. Bunları her hafta toplanıp kendi aramızda tartışıyoruz. Bu Kolokyumda da bir tartışma ortamı olması gerektiğini düşündüğümüz için farklı kişilerin de, farklı düşüncelerden insanların da burada olması gerektiğini ve kimsenin tavır almaya ya da küsüp gitmeye hakkı olmadığını düşünüyoruz. Biz bu topluluğu kurarken de amacımız buydu. Farklı üniversitelerden, belki de farklı eğitim sistemlerinden gelen insanları bir araya getirip bir şeyler üretebiliyor muyuz, birbirimizden öğreneceğimiz nelerimiz var, bunları araştırmak istedik.

İlk olarak "Türkiye dünyanın neresinde?" gibi bir konuyla başladık. Bu konu içinde çok farklı fikirler çıktı: Az gelişmiş ülke mi, gelişmekte olan mı, yoksa geri bırakılmışı mı kullanmalıyız, hangisini buraya oturtturabiliriz gibi. Bunları düşünmek bile ya da bunları tartışabiliyor olmak bile bir şeyler yapmak açısından çok önemli. Gruplaşmak, kutuplaşmak kolay. Birinin "evet" dediğine diğeri "hayır" der ve bunlar ayrılır. Konu orada biter. Ama sonuçta ortaya

bir şey çıkmaz. Bir şey çıkarmak adına da bunları bir araya getirip tartışmak gerekiyor. Bunu düşünüyoruz ve bunun için de bazı çalışmalarımız var. Konuşmak için, farklı ülkelerden de şehircilik öğrencilerini çağırmayı düşünüyoruz, Türkiye'yle aynı düzlemde olduğunu düşündüğümüz ülkelerden ki bunlar da tartışılacak konular kendi içimizde de, şehircilik öğrencileri. Bunlardan birinin Küba, diğerlerinin de Latin Amerika ülkeleri, Pakistan, Hindistan gibi ülkeler olması gibi fikirlerimiz vardı. Bunlarla temaslara geçtik. Bize, nispeten olumlu cevaplar geldi. "Yaparsanız biz destekleriz" gibi. Şu anda onun çalışmalarını yapıyoruz. Henüz konuyu da belirlemedik, çünkü o da çok kritik bir konu. Politik denilebilecek bir konu olduğu için bunları da tartışıyoruz, ülkeleri de tartışıyoruz. Planlama anlamında ayrıştığımız noktaları ya da birleştiğimiz noktaları da tartışıyoruz. Bunun adına tartışmanın önemini de anlıyoruz bir bakıma. Ve insanları da tartışmaya çağırıyoruz bizimle. Bir şeyler üretmeye, konuşmaya, yorum yapmaya, fikir üretmeye çağırıyoruz. Çünkü fikir üretmeden, yorum yapmadan somut bir şeyin üretilemeyeceğini düşünüyoruz.

Konudan biraz saptım gibi görünüyor ama bu, planlama meslek alanının geçmişi ve geleceği konusunda aslında önemli, kritik bir konu. Biz bunları tartışıyoruz. Şu anda öğrenciyiz ama gelecekte bir akademisyen olabiliriz ve buraya gelip konuşmacı olarak katılabiliriz. O yüzden geçmiş ve gelecek açısından önemli olduğunu düşünüyorum. Dinlediğiniz için teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Sevgili Duygu'ya çok teşekkür ediyoruz.

Tartışmanın önemini vurguladığı ve tartışmaya davet ettiği için de ayrıca teşekkür ediyoruz ve İstanbul Şehircilik Kulübü kapsamında yaptıkları ve yapmayı planladıkları güzel şeylerde başarılar diliyoruz. Duygu'ya çok özür dileyerek bir şey sormak istiyorum: Neyi protesto ettiğiniz kısmını tam olarak anlayamadım, belki aramızdaki konuklar da tam algılayamamıştır.

DUYGU OKUMUŞ

Açıkçası bizim öğrenciler olarak bir protestomuz yok. Çünkü biz, biraz önce de bahsettiğim gibi, tartışma ve bir arada olup konuşma taraftarıyız. Ama maalesef çocukça denilebilecek nedenlerden dolayı, belki bazı katılımcılar biliyorlardır, Kolokyumun yerinin İstanbul mu, yoksa Ankara mı olacağı konusunda bazı muallakta kalan konular yüzünden İstanbul'daki üniversiteler ve İstanbul Şehircilik Odası bildiğim kadarıyla buradaki Kolokyumu protesto ediyorlar ve katılmıyorlar. Biz de, "Siz katılmıyorsunuz ama biz katılıyoruz ve eğer bir derdiniz varsa bunun gelip burada birlikte konuşulması taraftarıyız" diyoruz.

GÖKÇER OKUMUŞ

(İstanbul Teknik Üniversitesi)

Az önce kardeşim konuştu. Aslında ben onun kardeşiymişim. Şimdi böyle hissediyorum ve bayağı da heyecanlıyım, nasıl olacak bilmiyorum. Önce biraz kendimden bahsedeyim. İstanbul Teknik Üniversitesi mezunuyum aslında, öğrenci değilim. O yüzden Duygu'nun da bahsettiği gibi okullarımızın bir görevlendirme yapmamasından dolayı ve buraya Kolokyuma katılma isteğimizle geldiğimiz, burada konuşmak istediğimiz için ben buradayım. Ben 2005 yılında şehircilikten mezun oldum. 2007 bahar yarıyılı sonunda da mimarlıktan mezun oldum. Dolayısıyla mimarlık ve planlama arasındaki ilişkiye ya da ilişkisizliğe bakış açım aslında biraz daha farklı.

Bugün burada olmamın bir sebebi de kendimi planlamaya daha yakın hissetmem. Çünkü bir şeyler değiştirmek adına, tartışmak adına planlamayı daha uygun bir çalışma alanı olarak benimsemiş durumdayım. Daha önce 2004 Kolokyumunda karar verdiğimiz ve ilkini ODTÜ'lü ve Ankaralı arkadaşlarımızla (diğer üniversitelerle beraber mi, çok emin değilim ama ODTÜ'de düzenlenmişti) gerçekleştirdiğimiz buluşma sayesinde, İstanbul'dan katılan arkadaşlar olarak hepimizde ayrı bir heyecan oluşmuştu: ikincisini biz İstanbul'da gerçekleştirelim diye. 2005 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ile beraber çok güzel, yaklaşık 15-20 kişinin içinde bulunduğu ve tamamen homojen olarak dağılmış bir katılımla, bir çalışma grubu oluşturduk ve bu 2005'teki konusu "Kim İstanbul" olan buluşmayı gerçekleştirdik. Bunu yayın haline getiremedik ama bizden sonra İzmir'deki arkadaşlarımız çok güzel bir yayın haline getirdiler, İzmir Şubesinin de desteğiyle. Dolayısıyla bir şeylerin geliştiğini gördük. Fakat geçen sene, ne yazık ki, farklı nedenlerden ötürü zannediyorum, (ama benim düşündüğüm, savunduğum neden, üç kere tarihin değişmesinden ötürü) bir Konya buluşmasını kaçırdık. Bu çok üzücü. Ama şimdi yine, dün konuştuğumuz ve bugün konuşacağımız bu seneki buluşmayı ya da buluşma adı altında daha farklı bir organizasyon biçimiyle ele alacağımız bir öğrenci etkinliğini konuşmak için buradayız.

Duygu, Mimar Sinan Üniversitesi'ndeki Mekik Kulübü'nden bahsetti. Biz 2005 yılında bu buluşmayı organize etmekle beraber İstanbul Teknik Üniversitesi'ndeki Kent ve Kentleşme Kulübü'nü de tekrardan ayağa kaldır-

maya karar verdik ve başladık. O zaman Mekik bizim için gerçekten önemli bir örnekti. Şimdi onların da tekrar baştan bir yapılanmaya giriştikleri gözüküyor.

Ben de biraz Kent ve Kentleşme Kulübü'nden bahsedeyim. Her sene, dışarıdan katılımcıların da olduğu, bu tip ufak tefek konuşmalar, geziler düzenleyen bir Kulüptük. Fakat bu sene, 1. ve 2. sınıflardan da gelen önemli talepler üzerine, bir okuma ve tartışma etkinliği yaptık. Aslında bu seneki etkinliklerimizi üç ana başlıkta topladık. Birincisi Okuma ve Tartışma Etkinliği: Derslerde değindiğimiz, fakat daha sonra sadece sınavlara çalışma bazında aklımızda tuttuklarımızı (ve ben kendime bakıyorum, hiçbir şey aklımda kalmadı), tekrar tazelemek, baştan okumak ve öğrenciler arasında tartışmak için böyle bir etkinlik düzenledik. Her hafta bir makale seçip, onu fotokopiye bırakıp dijital ortamda şehircilik öğrencilerine yayıp bir sonraki hafta o konu üzerinde tartışmaya başladık. Bir Fotoğraf Etkinliği düzenlemeye başladık. Bir şeyler değiştirmek adına da (okulumuz Taşkışla'da, tamamen Mimarlık Fakültesi'ne ait koskoca ve içerisinde tasarımla ilintili 5 tane bölümün bulunduğu bir yapı) kendi çevremizi okulumuzdaki bu yapıyla tanımlayıp, Taşkışla Ekoloji Hareketi adı altında bir hareket başlatarak, bir şeyler değiştirme bazında da, üretime geçmeyi planladık ve buna başladık.

Dolayısıyla benim beş dakika önce hazırladığım konuşmamın ana ekseni aslında "üretmek". Duygu tartışmaktan bahsetti. Ben de tartışmanın bir sonraki aşaması olan üretmekten bahsetmek istiyorum. Buna dikkat çekmek istiyorum. Konuşmamın sonuna geldiğimde, İmece, dayanışmacı planlama, (bunun tam ismini bilmiyorum ama) ve armut fikir inisiyatifi gibi oluşumların "ilkokulları" olmasını dilediğim kulüplerin, her planlama okulunda örgütlenmesi ve üretmesi dileğiyle diyorum. Mesleğimizin çok konuşmaya değil, çok üretmeye, üretmek için direnmeye ihtiyacı var. Heyecan en önemli kaynağımız. Heyecanımızı kaybetmememiz dileğiyle, hepiniz kendinize ve birbirinize iyi bakın. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Evet, sevgili Gökçer'e de çok teşekkür ediyoruz. Üretmenin önemini bize vurguladı. İki kardeşe de iyi ki geldiniz, diyorum. Farklı açılımlar sağladınız, teşekkür ediyoruz.

Şimdi sırada Gazi Üniversitesi'nden Sayın Mustafa Özkan var. Buyurun

MUSTAFA ÖZKAN

(Gazi Üniversitesi)

Merhabalar.

Ben Gazi Üniversitesi'nden Mustafa Özkan, 3. sınıf öğrencisiyim. Öncelikle şunu belirtmek istiyorum: mesleğini önceden tanıyan, bilen ve her türlü hengamesini öğrenerek seçmiş biri olarak, ilerde de mesleğine sahip çıkan ve sorumlu bir plancı olmak istediğimi istiyorum.

Geçmişten geleceğe mesleğimizdeki en önemli unsur olan barınma hakkı üzerinde bir değerlendirme yapmaya çalışacağım. Önceden bir tarım ülkesi olan Türkiye'de, son zamanlarda "Sen arazini ekme, ben sana para vereyim; üç, beş yıl sonra da bütün tarım ürünlerini ben sana satayım" gibi bencilce bir yaklaşımla Dünya Bankası, kırdan kente göçün artmasına sebep olmuştur. Kente gelen bu insanlar çeperlere yerleşmeye ve kentte kır hayatını yaşamaya devam etmişlerdir. Hükümetimiz de sanki kentteki tek suçlu, kentteki tek sorumlu onlarmış gibi, onları günah keçisi ilan ederek yerleştikleri gecekondulardan da etti. Aslında bunun tek sebebi, Dünya Bankası'nın bu çiftçilere verdiği ücretlere engel olmasıydı. Neden engel olduklarını bilmiyoruz, ne tür çıkarları var, bilemiyoruz.

Daha sonra kentler yağ lekesi gibi dağılmaya başlayınca yine devlet tarafından yapılan toplu konutlara, Çağatay Hocamızın dün geniş örneklerle gösterdiği, ne topografyaya ne de orada yaşayan insanların sosyal hayatlarına ilişkin çözümlerde bulunmayacak olan toplu konutlara, mülkiyet hissine hiç alışmamış bu insanlar yerleştirildi. Artık bunun da nasıl bir getirisi var, onu da bilmiyorum. Gerçi Türkiye'de artık para sadece toprak getirisiyle yapılıyor. Çünkü ben hiçbir sanayi yatırımı göremiyorum. Bunu da şundan dolayı söylemek istiyorum: Dünyanın yüzde 70 bor minerallerine sahip ülkemizin Etibank şirketini komik bir rakamla Amerika'ya satmak isteyen bir zihniyetin, sanayiye ilişkin bir yatırımı olacağını da düşünmüyorum. Konutun geleceğine ilişkin bir şey söyleyemiyorum, çünkü devletin bir konut politikasını göremedim ben. Umuyorum ki bilinçli yetişen plancılar olarak ilerde mesleğimize sahip çıkacak ve daha aydınlık bir Türkiye için elimizden geleni yapacağız, öğrenciler olarak. Kolokyum teması hakkında söyleyeceklerim bunlar.

Dün oturumlar bittikten sonra bu salonda öğrenci arkadaşlarımızla bir toplantı yaptık. Bu toplantı sonucunda birtakım kararlar almaya çalıştık. Her yıl yapılmasını istediğimiz öğrenci buluşmalarının artık kurumsallaşması gerektiğine inanıyoruz ve bunun için de, Sayın Başkanımız da buradayken, Odanın desteğiyle her üniversiteden beş kişilik bir öğrenci komitesinin kurulmasını ve bunların her ay düzenli olarak buluşmalarını istiyoruz. Böylelikle ilerideki buluşmaların daha somut ve daha başarılı birer buluşma olacağını düşünüyoruz. Bunun ilkini de 1-2 Aralıkta Ankara'da yapmayı düşünüyoruz. Bazı üniversitelerimiz katılmadığı için onlara ulaşamadık. Eğer ulaşabilen arkadaşlarımız varsa 5 kişilik komite için onlara da haber versinler. Biz, bu komite üyelerinin sizlere tekrar maillerini ve telefon numaralarını ulaştıracağız. Hepinizin 1-2 Aralıkta bu toplantıya gelmenizi istiyorum. Bunun misafirliğini de umarım Odamızın desteğiyle biz yapacağız.

1-2 Aralıkta tekrar görüşmek ümidiyle teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI

Sevgili Mustafa'ya çok teşekkür ediyorum. Öğrenci buluşmalarının kurumsallaşmasına, biz de elimizden geldiği kadarıyla katkılarımızı koyacağız. Ayrıca mesleğini bilerek seçmenden dolayı da teşekkür ve takdirlerimi sunuyorum.

Şimdi, son konuşmacı olarak Ortadoğu Teknik Üniversitesi'ni temsilen Sayın Seçkin Çopur'u kürsüye davet ediyorum. Buyurun.

SEÇKİN ÇOPUR

(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)

Hepiniz hoş geldiniz.

Buradaki konuşmamda, sanırım Yasemin'in fikri olan erdemli plancılar konusuna, Nuray'ın bahsettiği ideoloji sahibi plancılar konusuna, Duygu'nun vurguladığı tartışmanın gerekliliği konusuna ve Gökçer'in vurguladığı üretme konusuna bir açılımı da kendimin sağlayacağına inanıyorum.

Buraya, bana verilen kartı bırakarak çıkıyorum. "Geçmişten Geleceğe Planlama Meslek Alanı" konusu iyi seçilmiş bir konu olmasının yanında, eksik kalmıştır. Geçmiş ile geleceğin arasında şimdiyi de eklemek gerekir. Bunun yanında, planlama mesleğinin hem varoluş sebebi, hem de sonucu olan kent kavramına da değinmek yerinde olacaktır. Hatta konuyu kent çerçevesinde ele almak akıllıca olacaktır. Bu bağlamda konuyu "Geçmişten Şimdiye Kent ve Şimdiden Geleceğe Kent" olarak ele alacağım. Çerçeveyi biraz daha daraltmak adına kentsel birikim ve kentsel miras kısıtlarını da ekleyeceğim. Bunların kent kimliğiyle olan ilişkisine değineceğim.

Kent olarak tanımlanan ilk yerleşimlerin ortaya çıkmaya başladığı M.Ö. 3000'lerden bugüne kadar kentler hep birbirlerinin yerini almıştır. Bu yer alış mekansal olarak ya da işlevsel olarak gerçekleşmiştir. Mezopotamya'nın tarım kentlerinden başlayarak Yunan uygarlığının kent devletleri, Roma İmparatorluğu'nun askeri kentleri, Orta Çağın derebeylik kentleri, Yeni Çağın ulus devlet kentleri, modern çağın sanayi kentleri, yığılmacılık çağının koloni kentleri ve Demir Perde'nin Sovyet kentleri kent olgusuna yaklaşımın bir evrimini gözler önüne sermektedir. Burada dikkat çekilmesi gereken nokta, belli bir sınıflandırmaya tabi tutmaya çalıştığım kentlerin hep bir felsefeden, bir ideolojiden, bir kültürden ve bir görgüden besleniyor olmalarıdır. Daha da önemlisi kentler bu dört unsurun yeniden üretildiği yer olarak göze çarpmaktadır. Burada yeniden üretmekten kastettiğim, aynısını baştan yapmak değil, kullandığını yerine koyup bir adım ileri taşımaktır.

Bunun sonucu olarak da geçmişin kentlerinden şimdinin kentlerine aktarılan farklı ideolojiler, felsefi ve kültürel birikim ve kent görgüsüdür. Bu miras ışığında geçmişin kentlerine baktığımızda hayranlık duyarak görmekteyiz ki her

biri bir kişilik ve kimlik sahibidir.

Günümüzün Türkiye kentlerinin kısa bir değerlemesini yapmaya çalıştığımızda gördüğümüz, gündelik hayatta sıkça tartışılan yol, kavşak, yaya alanları tartışmalarının ötesinde, temelde, kentlerde artık bir yeniden üretimin gerçekleşmemesidir. Bu gerçekleşememe sonucunda da geçmişten bize kalanı tüketmeye başladığımız açıktır. Bunun sonucunda da, Türkiye kentlerinde bir kimliksizleşme kaçınılmaz hale gelmektedir. Kentlerin kaybolan kimliklerini geri getirmeye çalıştığımızda ise durum daha da kötüye gitmekte ve kentler kimlik yerine bir kartvizit sahibi olmaya başlamaktadır. Kişiliksiz ve kartvizit sahibi kentler. Ne kadar tanıdık değil mi?

Kimliksizleşme sorununun temelinde yatan esas neden nedir o zaman? Kültür başkenti İstanbul, modern başkent Ankara, turizm odağı Antalya gibi vizyonlarla ortaya çıkan planların mekansal yansımalarındaki başarısızlığa sebep olan neden nedir? Türkiye'de kentsel kimliğin dayandığı dört temel öğe olan felsefe, ideoloji, kültür ve görgü kavramlarının özellikle '80 sonrası dönemde içinin boşaltılmış olması olabilir mi acaba? Ya da buna hepimizin seyirci kalması. Geçmişten bize kalan mirasın bize verdiği bu dört temel unsur olmazsa bir geçmişimiz olduğunu nasıl söyleyebiliriz? Söyleyemeyiz ve açıktır ki geçmişi olmayanların, geleceği de olamayacaktır. Sürekli şimdide yaşamaya başlayacak ve günübirlik insan olacaktır. Zaten etrafınıza baktığınızda gördüğünüz de bu değil midir? Kişiliksiz ve kartvizit sahibi insanlar.

Kentsel kimliğin yeniden oluşturulması sürecinde, kentsel felsefe ideolojinin ve kentsel kültür görgünün yeniden üretilebilmesi için belli engeller söz konusudur. Bu engellerin başında ideolojik tartışmanın bir yasak, günah ya da tabu olarak görülmesi gelir. Toplumsal ideolojinin tabandan geliştiğine değil, tepeden indiğine inanan ve bunu kanıksamış bir toplumda, ideolojik yeniden üretimden söz etmek olanaksızdır. Tartışmanın bir diğer faydası da, insanda soru sorma bilincinin geliştirilmesidir. Bir atasözü şöyle der: "Soru işaretlerinin ucu hayata tutunabilesiniz diye kıvrıktır." Soru sormak yerine her söylenene inanan, yani ünlemlerle yaşayan bir toplumun düşüşü ise kaçınılmazdır. Felsefi üretim sürecinin temelinde soru sormak yatar. Bu temel de sallanmaya başladığında, kentlerde felsefi yeniden üretimden bahsedilemez olur. Kendi ideolojisi ve felsefesi olmayan bir toplum, kültürüne de sahip çıkamaz, çünkü hep bir başkasının düşüncelerini konuşur ve bunları süzgeçten geçiremez. Kültür ise, bunun tam tersine ihtiyaç duyar. Hep olamadığımızı olmaya çalışmak, üzerimize uymayan bir elbise giymek gibidir. O elbiseyi üzerimize uyacak hale getirmek de aklımıza gelmez. Aynı batılılaşmaya çalıştığımız gibi.

Toplumsal görgümüz de bunlardan nasibini alarak giderek silikleşmeye başlayacaktır kaçınılmaz olarak. Kentsel kimliksizleşme, planlama meslek alanında işlevsizleşme demektir. Çoğu tepkiyle karşılanan ve planlama işinin başka

meslek gruplarınca da layıkıyla ifa edilebileceğine dair inancı dile getiren ve savunan açıklamalar bu bağlamda haklıdır. İmar parsellerinden oluşan, düşünce pırıltısı içermeyen, çalışılmamış ve tasarlanmamış, her kentte aynılaşmaya başlayan bir planlama anlayışı, içi boşaltılmış bir planlama anlayışıdır. Bu da yapılan planın dört tane çizgi çizmenin ötesine geçemediği anlamına gelir ki, bu işi de sanırım herkes yapabilir.

Planlama felsefe işidir. Planlama ideoloji işidir. Planlama kültür işidir ve hepsinden önemlisi planlama görgü işidir. Planlama meslek alanının geleceğinden bahsetmek demek, kentlerin yeniden bir kimliğe kavuşması demektir. Kentsel kimliği canlandırmaya çalışırken bu dört kavramın iyileştirilmesi üzerinden hareket edilirse ancak başarıya ulaşılabilir inancındayım. Bu iyileştirmenin yolu da inatla, azimle ve kararlılıkla, bu kavramların yeniden üretilmesi yoluyla boşaltılan içlerinin yeniden doldurulmasından geçmektedir.

Bu yolda üzerine en çok vazife düşenler de, alandaki plancılar değil, okuldaki plancılar da değil, elit oldukları iddia edilen ve aslında belli kaygılardan uzak kalabilmeleri için belki de öyle olmaları gereken planlama akademisyenleridir. Ancak onlar tartışarak, soru sorarak, uyarlayarak ve gözden geçirerek kent kimliğinin yeniden üretilmesi sürecini alevlendirebilirler. Bunu yaparken de, kapalı kapılar ardında olmaları değil, gözler önünde ve alandaki, okuldaki plancılarla iç içe olmaları beklenir.

Buraya, bana verilen kartı bırakıp çıktım. Hepinize sesleniyorum. Geçmişten aldığımız mirası, hakkıyla geleceğe aktarabilmemiz için, kentlerimizin yeniden kişilik ve kimliklerine kavuşabilmeleri için, planlama mesleğinin hak ettiği yere gelebilmesi için hepinizi, göklere çıkarttığınız kartvizitlerinizi, unvanlarınızı, markalarınızı bir kenara bırakıp yere düşmüş kimliklerinize ve kişiliklerinize yeniden sahip çıkmaya çağırıyorum. Burada, bir kartın arkasına saklanmadan kişiliğimle, kimliğimle, ideolojimle kendim olarak kendimi anlattım. Sizleri de böyle yapmaya çağırıyorum. Unutmayın ki bu, insanları olduğu gibi şehirleri de aynılaştırmaya çalışan büyük bir "BİR" peşinde koşan merkeziyetçi bir yapının karşısında tek çıkış yoludur. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Sevgili Seçkin'e ve verdiği önemli mesajlardan dolayı çok teşekkür ediyorum.

Şimdi soru-cevap bölümünü açıyorum. Soru sormak isteyen arkadaşlarımız, buyurun.

OKTAY KÖSE

Merhabalar, ben Oktay Köse. Çiçeği burnunda 4 aylık bir şehir plancısıyım. Aslında soru sormak değil de, çok doldum, inanılmaz doldum, arkadaşlarım o kadar güzel şeyler söylediler ki, onlara biraz ekleme yapmak istiyorum. Biraz da not aldım. Mesela önce Zeynep arkadaşımdan başlamak istiyorum. İmar plancısı ve şehir plancısı dedi, sonrasında hocalarına gelen bir teşekkür etti, şehir plancısı olanlar dahil. 4 yıl boyunca "şehir plancısı" diye okulda övündük durduk. Sonuç, hocalarımız bize söyleyip duruyor: "ikinci konuta karşıyız, ikinci konut olmasın, villalarınız olmasın, ülkenin parasına zarar". Böyle diyen hocalarımızın da, söz meclisten dışarı, yüzde 80'inde ikinci konut var. Hocalarımıza teşekkür ediyorum.

Serkan arkadaşım yeni nesil planlamadan bahsetti, daha doğrusu yeni nesil plancıdan ziyade, yeni nesil düşünce diye anladım ben onu. 4 ay boyunca ben hiç çalışmadım, sadece arkadaşlarımı takip ettim, ne iş yapıyorlar, nasıl yapıyorlar diye. Takip ediyorum, ben yeni nesil bir mezunum, fakat eski kafalı olarak konuşuyorum. Burada bir yetkili planlama yapan insan varsa, mesela Kayseri'nin veya Kastamonu'nun planını yapan bir hocamız, bir büro sahibi varsa, kötü planlasın. Çünkü bundan 50 yıl sonra her yerde iyi plan olsa, her yer planlı olsa kaç tanemiz iş bulacağız. Veya hepimiz hemen işi bırakacak kadar Don Kişot muyuz? Şunu da söylemek istiyorum: belediyelere hep kızıyoruz ya, barış getirelim derken savaş yapıyorlar bir şeyler kazanmak için. Ben de onun gibi "biz de planlıyoruz" diyelim planlamayalım, para kazanalım diyorum en azından.

Bir de sanırım Mimar Sinan'dan gelen arkadaşım uzlaşmadan bahsetti çok güzel bir şekilde. Ben mezunum, Allah'a şükür bir korkum yok artık. İstanbul Şehir Plancıları Odası Anadolu'da yapılmasını istiyormuş bu olayın, fakat gene her zamanki gibi Ankara, İzmir ya da İstanbul olacağı için Ankara'da olmuş. Biz de geldik, o ayrı bir şey, ama sanırım bu uzlaşma değil, kabullenme oluyor. Bunu da eklemek istedim.

Son söz olarak da İstanbul Teknik'ten gelen arkadaşıma söylemek istiyorum. Ben geçen sene Selçuk Üniversitesi'nde öğrenciydim. Biraz önce orada söylediğiniz sözler eminim 10 ya da 15 kişinin vicdanını sızlattı. Çünkü derslere girmeyip sizler için yatacak yer ayarlayan insanlar, neredeyse iki gün ağladılar. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkür ediyoruz.

Lütfen arkadaşlar müdahale etmeyelim. Başka soru sormak isteyen veya ila-

ve görüş belirtmek isteyen arkadaşımız var mı? Soru veya ilave görüş yoksa kapatacağım.

Evet, buyurun Fikret Bey.

FİKRET ZORLU

Merhabalar.

Oda Yönetim Kurulu adına değil de kişisel bir üye olarak konuşayım, çünkü öbür türlü polemik olur. Öğrenci arkadaşları da burada yakalamışken birkaç küçük not iletmek istedim, çünkü bir sonraki oturuma ben kalamayabilirim. Sabırla dinliyorlar. İki gün boyunca bu işe karşı bir hassasiyeti olan kişiler geldi, dinledi. En fazla hassasiyeti de öğrenciler göstermiş. Demek ki bir problemleri var. Tabii ki üniversitelerden gelen hocalarımız, kamu sektöründe ve özel sektörde çalışan bütün meslektaşlarımız da bir hassasiyet gösterdi, onlara da teşekkür ediyoruz. Ama öğrencilerimize ekstradan teşekkür edemiyoruz, çünkü bir kaygıları var. Neden bir kaygıları var? Şöyle bir baktığımız zaman mezun sayımız, Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği tarafından yapılan araştırmaya göre 6000'e yakın. Bunun ortalama 4000'i Oda üyesi. 4 000'i biraz geçen bir üye sayısı var. 2000'i zaten üye bile değil, çünkü bu işi yapıp yapmadığı, yapması için bir kere Odaya göre olması gerekiyor, oradan bile biraz çıkarabiliyoruz aslında, belli değil. Bunun da 2000 tanesinin planlama yaptığını biliyoruz, ama 2000 tanesinden de emin değiliz. Büyük bir çoğunluğunun yapmadığını biliyoruz. Şöyle öğrenci profiline baktığımız zaman ODTÜ'lü öğrenciler biraz az. Seçkin gibi duyarlı arkadaşımız az. ODTÜ'den mezun olacak çocuklar zaten planlama yapmayı düşünmüyor, biliyorum. Ya da belli yerlerde yapıyorlar. Neyse, çünkü bir inançsızlık var. Planlama yapmıyor derken, bizim anladığımız anlamda planlama yapmak istemiyor. Nasıl bir şeydir bu?

Öğrencilerin bu kaygısının arkasında da şöyle bir şey yatıyor: biraz uzay bilimlerine benziyoruz. Üniversitelerde astronomi ve uzay bilimleri okuyan ama piyasada falcılık, astroloji, beklenen bir meslek gibiyiz. İmar planı dediğimiz astrolojiyi, falcılığı istiyor toplum bizden ama biz astronomi okuyoruz. Dolayısıyla da talep düşük. Evet, uzay çalışması yapması lazım, ama ülkenin NASA'sı yok, Çin'in var. Sovyetler uzaya adam gönderirken, bu komünist işi diyemiyoruz. Çünkü kapitalistlerin de var, NASA'nın da var. Bu ideolojik bir şey değil, toplumsal bir gereksinimle ilgili bir şey. Bu anlamda kurumsal bir problem olduğu kesin. Sizin devletiniz, yasanız, vesaire, kurumunuz diyor ki, "Ben senden falcılık istiyorum." Tabii ki istisnaları ya da iyi örnekleri dışlıyor anlamına gelmiyor. Belli bir duyarlılık var toplumda kesinlikle. Şunu da ayırmak lazım: Bir plancının felsefesi, ideolojisi olacak. Çünkü bizim, eğitimimiz-

de gördüğümüz, belli kabuller üzerine dayalı bir dünya hayali var. Dolayısıyla felsefeden bağımsız düşünemeyiz ama şu ayrımı da yapmamız lazım: Bu anladığımız anlamıyla planlama yapmak için önce toplumu dönüştürüp siyasetçi olmamız lazım. Dönüştürmemiz lazım ki ondan sonra planlama yapmalıyız. ODTÜ'de 10-15 sene önce şöyle derlerdi arkadaşlar: "Çocuklar hiç planlama yapmayı düşünmeyin. Önce devrim yapmalıyız, ondan sonra planlama." Bu da biraz ona doğru gidiyor, kesinlikle toplumun dönüşmesi lazım. Bugünün kurumsal yapısı içerisinde bu ahlakı, felsefi duruşu, ideolojiyi nasıl bağlama oturtacağız?

Baştan başlayalım. Eğitim kurumlarından diğerlerine kadar.

İki üç dakika sürem olacak mı?

OTURUM BAŞKANI

Soru ve ilave görüş olmadığı için size birkaç dakika daha tanıyorum. Buyurun.

FİKRET ZORLU

Meslek ahlakı dediğimizde ve bu arzuladığımız mekanın oluşmasında akademiden uygulamaya kadarki alanda sorumluluklarımız var. Ben de bir akademisyen olarak bu özeleştiriye giriyorum. Bir kere bu toplumun nasıl bir plancıya ihtiyacı var, ne sayıda ihtiyacı var, vesaire dinlemeksizin ezbere bölüm açan, sorumsuz davranan arkadaşlarımızı önce eleştirmemiz lazım. Mezun ettiğimiz bu çocuk ne olacak. Burada böyle bir ahlaki problem var aslında. Bunun öncelikle düşünülmesi lazım. Belki ülkede 100 000 plancı olsa iyi olur. Duyarlı olan bir toplum olur, ama bu anlamda başka bir problem var. İhtiyaç başka. Önce bir şeyi dönüştürmek lazım, NASA'yı kurmamız lazım.

Meslek alanımızda da başka türlü bir ihtiyaç var. O dediğimiz toplumun dönüşmesi, vesaire gibi uzun süreçler gerekiyor. Bu anlamda öğrencilerimizin bu kaygılarını anlıyorum. İşi gücü olan, belli bir iş sahibi olmuş kişinin burada çok kaygısı olmuyor, fazla beklentisi olmuyor. Kendini geliştirmek isteyen, bir sıkıntısı olan kişi buraya Kolokyuma geliyor. Bir de geleceğe dair kaygısı olan öğrenciler ya da meslektaşlarımızdan belli bir sorumluluk hisseden kişiler geliyor. Dolayısıyla burada konunun ne olduğunu Yönetim Kurulu belirlemiyor, ben bir üye olarak söyleyeyim. Bunun Düzenleme Kurulu vardır. Sizler mesela öğrenci olarak bir Kolokyum konusu tavsiye edersiniz, meslektaşlar gider, düzenler, tavsiye ederler, ona karar verilir. Oda Yönetim Kurulu burada sadece sekreterya gibi görev yapar. Dolayısıyla siz öğrencilerin talepleri doğrultusunda Kolokyum gidecektir. Bu taleplerinizi bundan sonra sahiplenme

size ait olacaktır, çünkü tuzu kuru, rahat olan insandan bir şey beklemeyin. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Sevgili Fikret'e teşekkür ediyoruz. Umuyorum ki öğrencilerimizin hissettiği kaygıları bir nebze de olsa hafifletecektir. Ben de öğrenci arkadaşlarımıza sesleniyorum: Lütfen gelin Oda'da etkin roller alın. Hepinizin çalışabileceği, yapabileceği işler var. Biz Oda olarak öğrencilerle olan iletişimin arttırılması için elimizden geleni yapıyoruz. Ancak sizlerden de katkı ve destek bekliyoruz. Buyurun.

İNÖNÜ ABACI

Merhabalar.

Öğrenciler yoğun olarak buradayken, kısa olarak kendi düşüncelerimi söylemek istiyorum, iki dakikayı geçmeyeceğini tahmin ediyorum. Aktarmak istedim. Belki faydalı olur, belki olmaz. Ben yanılıyorum belki bilmiyorum ama biliyorsunuz Uğur Mumcu'nun bir sözü vardı: "Bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olmak". Bu toplantıda bunun büyük ölçüde aşıldığı görülüyor. Fikir sahibi olmaya başlandı. Gerek planlama mesleğinde bizim öğrencilerimizin, gerekse ülke yönetiminde vatandaşlarımızın belli bir bilgi birikimine ulaştığı görülüyor. Sorunlar çok güzel tespit ediliyor, bunu da memnuniyetle görüyoruz. Ancak benim canımı sıkan bir aşama var aşamadığımız. Çözüme yönelik, ama ayakları yere basan, gerçekten belli bir yere ulaşacak çözüme yönelik hiçbir şey yapılmıyor. Bunun da altında yatan sebep belki şudur: Hep bir söz vardır, "kapitalist sistemi yerleştirmeye çalışırken her şeyi devletten beklemeyin, siz yapın." Maalesef bu sistem sardı, bundan vazgeçebilmemiz de mümkün görünmüyor. O zaman sorunları tespit edip de devlete sunar gibi "bunu çözün" diyen bu yaklaşımın ötesine geçen adımlar da atmalıyız. Ama sistem içinde "efendim şu elimizi, kolumuzu bağlıyor" şeklinde değil. Gerçekten ayakları yere basan, hayal görmeyen, çözümü yavaş da olsa gerçekleştirecek çözümler. Buydu benim söylemek istediğim.

Teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI

Çok teşekkür ediyoruz. Önemli bir noktaya değindiniz. Sorun tespitinin ötesinde, artık el ele verip birlikte çözümler üretmenin zamanı geldi diye düşünüyorum. Buyurun.

KEREM EKİNCİ

Merhabalar tekrar, Kerem Ekinci ben. Ben bir soru sormak istiyorum diğer katılımcıların aksine. Bu 1-2 Aralıkta toplanma fikri ile ilgili bir soru. Hazır bu kadar öğrenci buradayken, bir toplanma şu anda gerçekleşmişken, özellikle 9 Eylül ve ODTÜ'ye ben çok teşekkür ederim. İçimde kalan her şeyi söylediniz. Benim burada hiçbir şey söylememe gerek kalmadı, yani katkı koymama gerek kalmadı. Her şeyi dile getirdiğiniz için size özellikle teşekkür ediyorum. Size şunu soruyorum, bütün buradaki öğrencilere, üniversitenin temsilcisi olarak soruyorum: Bizim kendi Kolokyumumuzla ilgili, buluşmamızla ilgili, tartıştığımız, daha önce konuştuğunuz bir konu, kafanızda bir fikir var mı veya şu an önermek istediğiniz bir şey var mı? Çünkü buradan dönüldüğü zaman her üniversitede bu tartışma olacak. Burada belki birtakım eğilimler, üç aşağı beş yukarı belirlenirse 1-2 Aralıkta daha somut bir şeyler ortaya koyabiliriz. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Sevgili Mustafa eğer belirlediğiniz bir iki konu varsa kısaca değinelim, eğer yoksa iletişim ağından belki bahsedebilirsin.

MUSTAFA ÖZKAN

Aslında ben şöyle söylemek istiyorum, ben şöyle bir şey talep etmiştim arkadaşlardan: Şimdi bu öğrenci buluşması beş dakikada, bir iki günlük bir konuşmayla olacak bir şey değil. Her üniversite kendi içerisinde tartışıp bazı konuları ele alır ve bunları yazıya dökerse ve biz bunları 1-2 Aralıkta tartışırsak daha sağlam bir veri olur diye düşünüyorum. Ben aslında burada konunun belirlenmesinin değil de 1-2 Aralıkta daha ayrıntılı bilgilerle o konunun belirlenmesini isterim açıkçası.

OTURUM BAŞKANI

1-2 Aralığa kadar olan süreçte iletişimi üniversiteler arasında nasıl sağlayacağınız konusunda belki pratik anlamda bir iki bir şey söylersin.

MUSTAFA ÖZKAN

Arkadaşlarımızın iletişim bilgilerini zaten biz aldık. Bende var şu anda. Bunu diğer katılmayan üniversitelerle de birleştirip, diğer üniversitelerdeki arkadaşlarımıza tamamını yollayarak bir iletişim sağlayabiliriz diye düşünüyorum.

OTURUM BAŞKANI

O zaman bu işin sekreteryası ve koordinasyonu Gazi Üniversitesi üzerinden yapılacak diyebilir miyiz?

MUSTAFA ÖZKAN

Ankaralı arkadaşlarımız, ODTÜ'lü arkadaşlarımız da destek verirlerse bunun sorumluluğunu alabiliriz.

OTURUM BAŞKANI

Peki, size kolaylıklar diliyorum o zaman. Seçkin'den de sözü aldık. 1-2 Aralık buluşması Ortadoğu Teknik Üniversitesi'yle Gazi Üniversitesi'nin sekreteryasında ve koordinasyonunda yürütülecektir.

Bir soru daha vardı, buyurun.

NİMET SIRCAN

Ben öğrenci arkadaşları dinlerken bir an şöyle bir geriye gittim. Kendi öğrenciliğim aklıma geldi. Biz 75 yılında diploma alacaktık ama boykot nedeniyle '76'ya sarkmıştı. Takriben bundan 32 yıl öncesine gittim. Bizde şöyle bir şey vardı hakikaten. Sokakta yürürken bağırasım gelirdi: "Savulun biz geliyoruz" diye. Ben gönülden inanıyordum. Biz çalışmaya başlayınca Türkiye'nin çehresi değişecek inancına sahiptim. Kısa bir süre sonra gerçeğin bu olmadığını gördüm. Ama o 20'li yaşlarda da o kadar hayalci o kadar optimist, iyimser, geleceğe heyecanla bakmak bence çok güzel bir şey. Hiç pişman değilim öyle düşündüğüm için. O yaşta öyle düşündüğüm için herhalde, şimdi emekli olmuş bir kişi olarak Antalya'dan kalkıp üç gündür sabahtan akşama kadar burada tartışmaları izlemekten zevk alıyorum ve bunu kendime görev olarak addediyorum.

Tabii genel olarak üç gündür konuşulan şeylerde hep böyle bir şikayet, bir olumsuzluk falan var. Bunları yapanlardan biri de benim. Bir sürü eleştirdiğim şey var ama kendi meslek yaşantımı, öğrenciliğimi de dahil edersem neredeyse 40 sene olacak. Hakikaten Türkiye ciddi bir planlama bilgi ve deneyim birikimine sahip oldu. Geçmişte bir süre yurtdışında da okudum ve çalıştım. Zaman zaman da turist olarak, çeşitli vesilelerle gene yurtdışıyla bağlantımız oluyor. Sonuçta galiba insanın doğasında var, biz gelişmiş de değiliz, ama batı ülkelerinde de benzer sorunlar tartışılıyor. Sanmayın ki onların uzmanları bizlerden çok daha iyi. Hayır. Uluslararası sermaye ilişkilerinin gereği olarak belki onlar baskın çıkıyor, ama ben Ortadoğu'da aldığım eğitimden dolayı Amerika'da iş

buldum ve çalıştım. İsteseydim kalabilirdim de, o da ayrı mesele.

Bizi meslek grubu olarak hakikaten diğer teknik meslek gruplarıyla kıyaslıyorum, hiçbir grup kendisini bu kadar acımasızca eleştirmiyor. Bunu tabii marazi bir hale sokmadan yaptığımız sürece, bu bence sağlıklı bir şey. Eleştirirken şuna galiba dikkat etmek lazım: Bir, toplumun genel problemleri var, yani toplumun tamamına şamil problemler var. Bir de, bizim mesleğimize özgü problemler var. Sanıyorum bu ayırımı yaparsak kendimize karşı da biraz daha insaflı davranırız. Örneğin, tabii ki şu anda öğrenci arkadaşlarımızın haklı olarak tedirginliğini duyduğu, "Acaba iş bulabilecek miyim, acaba geçinebilecek miyim" kaygısı var. Artık üniversiteyi bitirmiş bir kişi de anasının, babasının eline bakmak istemiyor. Bunlar çok haklı, çok insani kaygılar, ama bu plancılara özgü değil ki. Bugün tıbbiyeyi bitiren adam da sonuçta işsiz kalabiliyor veya çok düşük maaşlarla çalışmak zorunda kalıyor, itiliyor, kakılıyor. Şehrin bir köşesinde, bir garip sağlık ocağında evrak memuru gibi reçete yazmakla ömrünü geçiren bir sürü doktor görüyorum. Ve benim bunları gördüğüm zaman içim sızlıyor hakikaten. Yani bu planlamaya özgü değil.

Ben şahsen seçimimi bilinçli olarak yapmıştım. '71 yılında ben üniversiteye girmiştim. Çok bilinçli ve ilk tercihim olarak bu bölümü yazmıştım. O seçimi yapmış olmamdan dolayı çok sıkıntılı günler geçirmiş olmama rağmen inanın pişman değilim. Genç arkadaşlar da lütfen eleştirel olsun ama geleceğe de lütfen umutla baksınlar. Türkiye toplumu da sonuçta bu yaşadığımız sıkıntıları bir şekilde yaşamak zorunda. Bir toplumun dönüşümü kolay değil. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Genç arkadaşlara verdiğiniz mesajlardan dolayı çok teşekkür ediyorum. Oturumu burada kapatıyorum. Pardon, görmemiştim, buyurun Saffet Bey.

SAFFET ATİK

Bizim yaşımızdakiler konuşurken genellikle genç arkadaşlarımız "Öğüt veriyor" diye bir kanıya kapılıyorlar ki bu doğru da olabilir, ama benim söyleyeceklerim öğüt falan değil. Çok samimi olarak bir duyguyu sizinle paylaşmak istiyorum. Gerçekten karamsar bir hava var. Bunu izliyorum. Ben kendi bölümümde izliyordum, bu salonda da izledim. Ben şöyle söylemek istiyorum: Bir defa çok samimi olarak mesleğe sahip çıkmak gerekiyor. Bu mesleğimize saygının yansımasıdır. Ve karamsar olmamak gerekiyor. Tam tersine, karşılaştığımız sorunların bizi bilemesi gerekir diye düşünüyorum. Ben kişisel olarak iyimser bir yapıya sahip olduğumu zannediyorum ve hep şunu söylüyorum: Sorunların farkında olmak gerekir.

Sorunlara çözüm bulmak için geniş bir spektrumu dağarcığımıza koymak gerekir. Farkındalık önemli, ama bu karamsarlığa, meslekten soğumaya, yaşamdan soğumaya gitmemelidir diye düşünüyorum. Genç arkadaşlarımız heyecanlanıyor, endişeleri de var. Ama "ben bu işi yapmam, bu işi, tabiri caizse, yarım yamalak yaparım" gibi düşüncelerin de çok tehlikeli olduğunu düşünüyorum. Lafı uzatmayayım, evet, bu sektör bizim, bu meslek alanı bizim. Gençler kadar 30 yılını geçirmiş insanların da sorunları var. Ama iyi bir moralle, her şeyin farkında olarak ve bunların üstüne giderek ve mesleğe sahip çıkarak bu işlerin üstesinden geliriz diye düşünüyorum. Aksi takdirde bu gerçekten marazi durumlara gidebilir. Bunu isterseniz bir öğüt olarak da alabilirsiniz bu yaşta. Bunlar benim samimi görüşlerimdir. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Saffet Beye de çok teşekkür ediyoruz.

Değerli öğrencilerin hepsine tek tek teşekkürlerimi iletiyorum.

Oturumu burada kapatıyorum.

SUNUCU

Ben Aysin hanımdan lütfen kürsüyü terk etmemesini rica ediyorum. Daha önce bir arkadasımıza ödül verecektik. Kendisi sanırım şu anda aramızda. İstanbul Şehir Plancıları Odası tarafından düzenlenen bitirme projesi yarışmasında birinci olan, Kuzey Haliç Çalışma Alanı: Hasköy Canlandırma ve Sağlıklaştırma Projesi ile ödül almak üzere Özlem Yalçınkaya'yı kürsüye davet ediyorum.

(Özlem Yalçınkaya'ya ödülü takdim edildi)

SUNUCU

Şimdi bir 10 dakikalık aranın ardından Forumla devam edeceğiz.

FORUM
MESLEKİ YETERLİLİK, YETKİNLİK VE MESLEK ALANI TARTIŞMASI

OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr. H.ÇAĞATAY KESKİNOK

FORUM
MESLEKİ YETERLİLİK, YETKİNLİK VE MESLEK ALANI TARTIŞMASI

SUNUCU

Değerli katılımcılar, 31. Şehircilik Kolokyumunun son bölümüne geçiyoruz.

Mesleki Yeterlilik ve Meslek Alanı tartışması bu Forumda bir arada yürütülecektir. Türkiye Planlama Okulları Birliği Mesleki Yeterlilik/Yetkinlik Komisyonunun hazırladığı sunuşu yapmak üzere Sayın Remzi Sönmez'i, ayrıca Meslek Alanı tartışmasını yönetmek üzere Sayın Doç. Dr. Çağatay Keskinok'u kürsüye davet ediyorum.

REMZİ SÖNMEZ

Herkese iyi akşamlar diliyorum. Sevgili meslektaşlar, değerli öğrenci arkadaşlarım; Oturumun bu bölümünde Mesleki Yeterlilik ve Yetkinlik konularıyla birlikte bir tartışma da düşünen oturum düzenleyicileri, bu iki konuyu Kolokyum sonuçlarıyla birlikte ele almayı düşünmüşler, bu sebeple sizlere Türkiye Planlama Okulları Birliğinin bir Komisyon çalışması olarak sürdürdüğü Mesleki Yeterlilik ve Yetkinlik Komisyonu raporunu kısaca sunmaya çalışacağım. Vakit de geç olduğu için bir miktar hızlı bir şekilde sunmayı amaçlıyorum.

Bu rapor yansıda görüldüğü üzere çeşitli üniversitelerden ve Odamız temsilcilerinden oluşan bir Komisyon tarafından hazırlanmıştır. Rapor genel olarak temelde üç amacı hedeflemektevken, meslek alanının gelisimi, mesleki niteliklerin tanımlanması, çalışma alanlarının belirlenmesi, şehir planlama meslek alanda mesleki yetkinlik, yeterlilik ve uzmanlaşmayla bunları belirleyen süreclerin tanımlanması, tarif edilmesi ve son olarak da mesleki tanınırlık, yani akreditasyon kosulları ve konularıyla ilgili güncel konuları masaya yatırmak da bunlara dahildir.

Çalışmanın içeriğini geçip, temel kavramlar ve tanımlar kısmının genel olarak

altını çizmek gerekirse; Tabii burada sözlük tanımlarına bakmakta var; Mesleki yeterlilik, Meslek, yeterlik, yetkinlik, yetkin, uzman, uzmanlık, tanımırlık gibi sözcüklerin sözlük tanımları arasında altını çizmemiz gereken Mesleki Yeterliliğin tanımı.Mesleki yeterlilik, mesleği yapmaya yeterli olmak, bilgi birikimine ve bunu kanıtlayıcı belgelere sahip olmak olarak tanımlanıyor. Bu belgeler esas itibariyle diploma ve diğer başka yeterlilik belgeleri.

Diğer bir konu da yetkinlik. Yetkinlik konusu görece daha güncel, tartışılmakta olan bir konu. Mesleki deneyimi ve mesleki bilgisini değerlendirerek ilgili uzmanlık alanında belgelendirilen mühendisler yetkinlik belgesine sahip olmaktadırlar. Şu anda bizim meslek alanımızda böyle birşey söz konusu değildir ve sertifikalı plancılık olarak da düşününülebilir.

Uzmanlığı ise meslek alanının belli konu veya konularında özel bilgi birikimine sahip olmak durumu, diye tarif edebiliriz.

Şehir planlama mesleğinin gelişimiyle ilgili kısaca bilgi vermek gerekirse; Mesleğin esas itibarıyla, diğerlerinden farklılaşan yönü kamu yararını esas almasıdır; gerçi tüm meslekler kamu yararını veya toplum yararını esas alır ancak kamu yararı bizim mesleğimizin nitelikleri açısından daha fazla vurgusunu yaptığımız bir konudur. Peki Şehir planlamanın konusu nedir? Her tür ve ölçekteki planlamanın temel niteliği mekansal süreçleri etkilemesi, değişimi yönlendirmesi, hedefler koyması ve uygulama araçlarını tanımlamasıdır.

Bir başka benzer tarife göre Şehir planlama kuram ve uygulaması, mekansal biçimlenmeyi, buna neden olan ekonomik, demografik ve sosyal kültürel dinamikleri bilimsel ölçütlerle sistematik olarak araştırır, tahmin eder ve hedef belirler.

Her meslek gibi şehir planlama mesleğinin de bir tarihsel gelişimi vardır. Bu tarihsel gelişim ve planlamanın ortaya çıkışı temelde toplumsal gelişmeye, toplumsal ihtiyaçlara, iş bölümü ve uzmanlaşmaya bağlanabilir. Planlamanın daha çok sanayi devrimi sonrasının bir ürünü olduğu bilinen bir gerçektir. Şehircilik bilimi bu süreç içinde gelişmiştir ve aslında planlama da bu şehircilik biliminin uygulama alanıdır.

Planlamanın gelişim sürecinde sadece tasarım kaygısı değil, diğer sosyal bilimler, mühendislik bilimleriyle ilişkilendirilmesi kaygısı da vardır, süreç içinde bunlar da gelişmiştir. Ülkemizde ise 1960'lar sonrası başlamıştır, yani şehir plancısı unvanıyla meslek sahibi olma süreci başlamıştır, bu süreçte daha çok mimarlık meslek alanından ayrıştığını söyleyebiliriz. Kendi başına kurumsal bir yapıya da kavuşmuştur.

Bir mesleğin kurumsallaşması dediğimizde, temelde bir eğitiminin olması, bu çok önemli, ikincisi mesleğin örgütlenmesi, üçüncüsü de mesleki yetkilerin

tanınması anlaşılabilir. Bu üç öğe bir mesleğin gelişiminde ya da kurumsallaşmasında çok önemlidir. Bunun ayrıntılarına girmeye gerek yok. ODTÜ'de bir bölüm olarak açıldığını ve şehir plancısı unvanıyla ilk kez 1967'de mezun verdiğini biliyoruz. Ülkemizde bugün yaygın bir şekilde, birçok üniversitemizde eğitim sürmekte ve mezunlar verilmektedir. Kurumsallaşmanın bir diğer boyutu da meslek örgütünün kurulmasıydı. Bildiğiniz gibi 1968 yılında ilk kez TMMOB içinde ayrı bir meslek grubu olarak Oda biçiminde örgütlenmiş ancak daha sonra, bir yıl sonraki TMMOB'nin Genel Kurulunda ayrı bir meslek olamayacağı savlarıyla kapatılmış. Fakat bu konu Danıştay'a giderek 1973 yılında sonuçlanmış ve aynı yıl Danıştay kararıyla Meslek Odamız yeniden kurulmuş.

Odamız buradaki etkinlikten de anlaşılacağı üzere, iyice kurumsallaşmıştır ve temsilcilikleriyle, üyesiyle toplumda belli bir etkinliği olan bir kurum halinde çalışmalarını sürdürmektedir. Aynı zamanda, 1996'dan bu yana Avrupa Şehir Plancıları konseyinin de üyesidir.

Şehir plancısının nitelikleriyle ilgili kısaca birşeyler söylemek gerekirse, lisans eğitimine dayalı bir eğitim vardır, eğitimin temel bileşenleri bilgi, beceri ve etik değerlerdir. Zaten üç gündür bu konuları çeşitli yönleriyle tartıştık. Şehir plancısı kimdir, nitelikleri nedir, diye sorarsak, aslında birçok tanımdan söz edebiliriz. Ben size burada bir tanesini aktarmak isterim:

Şehir plancısı; farklı ölçeklerdeki mekanı oluşturan ve dönüştüren süreçleri, araçları ve bunların olası sonuçlarını ülke kültürü ve gerçekleri göz önünde tutularak, çevreye duyarlı, yeni vizyonlar geliştirebilecek bilgiye sahip, sorunlara toplum ve kamu yararını gözeten katılımcı yaklaşımlarla alternatif çözümler arayan disiplinler arası çalışmaya yatkın, düşünen, sorgulayan, analiz edebilen, iletişim yeteneği gelişmiş, liderlik özelliğine sahip, evrensel standartlarda uygulamaya yönelik sorumluluk alabilecek, mesleki etiğe sahip kişidir.

Bu tanımı Gazi Üniversitesinin bir çalışmasından da yararlanarak derlemiştim. Tabii burada görüldüğü üzere çok üstün nitelikler verilmiş plancılara. Böyle olması gerektiği söyleniyor. Şehir plancısının diğer niteliklerini geçiyorum, gerçekten birbirine benzer bir çok nitelik sıralanabilir.

Plancının rolüne baktığımızda da, plancının rolü temelde mekan planlaması olarak tanımlanabilir, planlama sürecinin farklı aktörlerin içinde bulunduğu bir ekip çalışması olduğunu göz önüne aldığımızda ve planlamanın bir süreç olduğunu göz önünde tuttuğumuzda plancının bu sürecin önemli bir aktörü olduğunu görüyoruz. Burada aslında şehir plancısına araştırmacı, tasarımcı, vizyon belirleyici, teknokrat, yönetici, danışman, eğitmen, kolaylaştırıcı ve benzeri birçok roller yüklenebilir. Bu tabii geçmişten geleceğe bu rollerde çeşitli toplumsal yapının elverdiği ölçüde, toplumun yapısıyla ilgili olarak da

değişime uğruyor, bunu da biliyoruz. Gelecekte de plancının daha çok kolaylaştırıcılık ve müzakerecilik niteliklerinin daha fazla ön plana çıkıp önem kazanması beklenmektedir, diye bir ifade de kullanmışız.

Yeni Atina tüzüğüne göre mekansal plancının rolü araştırmacı, bilim insanı, tasarımcı, vizyon belirleyici, siyasal danışman ve kolaylaştırıcı, kentsel yönetici olarak tanımlanmıştır. Bunlar çeşitli planlama yaklaşımlarına, sistemlerine bağlı olarak değişebilecek şeyler diye düşünebiliriz.

Yine Avrupa Mekan Plancıları Konseyinin tarifleri var, onu zaman kaybetmemek için geçiyorum. Şehir plancılarının çalışma alanları nelerdir? Biz bunları aslında genelde şehircilik hizmetleri olarak adlandırabiliriz. Bunu tabii plancının eski deyişle ihtisasına, uzmanlığına uygun iştigali, günümüz diliyle ise çalışma alanları olarak görebiliriz. Bu çalışma alanı kentsel tasarım ölçeğinden ülke ölçeğine kadar gidebiliyor. Şehir ve bölge plancılarının neler yaptığının, ne tür hizmetler yürüttüğünün hızlıca üstünden geçmek gerekirse;

Ben tartışmaya daha fazla zaman ayırabilelim diye, özellikle, biraz hızlı geçiyorum Sayın Başkan;

Şehir Plancıları Odasının bir ücretlendirme tablosu var ve burda somut birşey var, ne işler olduğu, yapıldığı buradan daha iyi anlaşılabilir. Tabii kamuda belki bunların da dışında birçok hizmetler var ama burada sözü edilenler daha çok özel çalışanların yapabilecekleri hizmetler. Bunun dışında da birçok hizmet sayılabilir.

Yasal düzenlemelerde şehir plancılarının mesleki yetkileri nelerdir? Bu önemli bir boyut. Birçok başlık altında incelemek mümkün. Bir kere mühendislik ve mimarlık alanlarına ilişkin birçok düzenleme var. Örneğin mühendislik ve mimarlık hakkında Kanun, çok eski olmasına rağmen, bütün mühendis ve mimarlarla birlikte, şehir plancılarının da, temel yetkilerini tarif eden bir kanundur. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanunu ise daha çok TMMOB'nin ve odalarımızın tabii ki kurumsal yapılanmasını ve mesleki alandaki denetleme rolleriyle ilgili düzenlemeleri yapan bir kanundur ama bu TMMOB'nin bu çok geniş örgütlülüğü içinde, zaman içinde bir iç hukuk düzeni oluşmuştur ve bu ic hukuk düzeni icinde de mesleki vetkiler avrıca tarif edilmis. tanımlanmıştır

Bir diğer yetki tanımlayıcı hukuki düzenleme ise meslek yasalarıdır. Bizim alanımız için böyle birşey söz konusu değildir ancak birçok meslek için meslek yasaları yapılmıştır. Örneğin kimya mühendisliğiyle ilgili meslek alanını tarif eden, onların görev yetkilerini, sorumluluklarını tarif eden yasalar var, Mühendislik, mimarlık alanında da böyle bazı mesleklerin meslek yasaları çerçevesinde yetki kullandıklarını biliyoruz. Birçok meslek gibi bizim mesleğimiz de bu meslek yasaları dısında vetkileri tarif edilen mesleklerden: bizim

yetkilerimiz daha çok imar mevzuatı çerçevesinde tarif edilmiştir.

Bunlara kısaca şöyle bir göz atarsak, mühendislik mimarlık alanına ilişkin düzenlemeler -Mühendislik, mimarlık Kanunu, lisans diplomasını şart koşar, yabancılar için belli koşullar ortaya koyar; denklik belgesi, vs. - kısmını geçebiliriz.

Bir diğer düzenleyici kanun olan TMMOB Kanunu ise özellikle belli yönetmelikleriyle bu yetkilerin nasıl kullanılacağına ilişkin düzenlemeleri yapmıştır. SMM Yönetmelikleri dediğimiz, yani Serbest Mühendislik, Mimarlık Bürolarının çalışma esasları, tescilleri ile ilgili yönetmelikler bu alandaki yetkilerin nasıl kullanılacağına ilişkin düzenlemelerdir. Meslek içi eğitim, uzmanlık ve belgelendirme Yönetmeliği de öyledir. Bu da, özellikle ilk başta bahsettiğimiz belgelendirmeyle ilgili, lisans eğitimi sonrası kazanılabilecek bazı hakların nasıl kazanılacağına ilişkin düzenlemeleri yapar. Bizim meslek alanımızda böyle bir düzenleme yok ama örneğin Makine Mühendisleri Odasının yaptığı düzenlemeler var; Asansör Yönetmeliği var, onunla ilgili eğitimler veriliyor, sertifikalar veriliyor. O sertifikaları almayanlar yetkilerini kullanamıyorlar, doğalgaz için de böyle söyleyebiliriz. Toplumsal açıdan önemli olan bazı mesleklerin ve uzmanlıkların belgelenmesiyle ilgili odalara bazı görevler verilmiştir. Bizim meslek alanımızda böyle birşey şu anda söz konusu değil. bunun dışında ayrıca, uzmanlıklar arası yetkisi olunan çözümde temel alınacak ilkeler ve mesleki davranış ilkeleri gibi yine düzenleyici, etik konulara ilişkili TMMOB'nin düzenlemeleri var.

YÖK'ün diplomalara unvan yazmaması kararı aslında meslek ..., bu yetki kullanımını etkileyebilecek önemli konulardan birisi. Önceden şehir plancısı ünvanı diplomalara yazılırdı ancak YÖK'ün bu kararından sonra diplomaya, bildiğim kadarıyla şehir planlama ana bilim dalından mezun olmuştur yazılıyor. Yani bir yetki tarifi yapmıyor, fakat TMMOB bu tür bir yetki kullanımı önündeki engelleri kaldırmak için bir yönetim kurulu kararı aldı ve bunlara diploma unvanı yazılmasa bile yetkileri kullanılabileceğine ilişkin bir kararla bu sorunu aşmaya çalıştı.

Aslında zaman zaman gündeme gelen ve mesleğimizin ilk başlangıç dönemlerinde de tartışılan bir tartışmadır bu. Mesela '69 yılında, '68 yılında, Odamızın kurulmasından bir sene sonra kapatılmasının nedeni, aslında şehir plancılarının mimar, mühendis unvanlı olmamaları dolayısıyla mimar mühendislik toplumu içinde, TMMOB içinde ayrı odalar olarak örgütlenmelerinin mümkün olmadığıydı ancak Danıştay Kararıyla bu konu kapanmıştır. Daha sonra böyle bir sorun daha çıktı; kamuda çalışan plancılar için, teknik hizmetler sınıflandırmasında şehir ve bölge plancıları galiba B grubunda, yani mühendis mimarlardan ayrı olarak farklı bir statüde tarif edilmişti. Bu konuyu da, o zaman meslektaşlarımız Odamızın da desteğiyle Anayasa Mahkemesine

kadar götürdüler ve Anayasa Mahkemesi de gerçekten bu tür bir özlük hakkının verilmesi aşamasında şehir plancılarının, mimar ve mühendislerle eşdeğer olduğu konusunda bir karar aldı.

Bir tartışma noktası belirlemek amacıyla meslek yasaları konusunu dile getirebiliriz. Başlangıçta da söylemiştim, birçok meslek alanı, meslek yasalarıyla belirlenir. Örneğin Kimya mühendisliği böyle, yine gemi makineleri üzerine çalışanlar için var, ziraat mühendisliği de aynı şekilde, en son orman mühendisleri için benzer birşey çıktı, yasa çerçevesinde çalışıyorlar, ve Gıda mühendislerinin böyle bir talepleri var. Son olarak da mimarlık hakkında Kanun Tasarısı ile mimarlar da kendi alanlarını bir yasal düzenleme kapsamında belirlemek çabası içindeler.

Günümüze kadar şehir planlama alanı acaba bir meslek yasasına sahip olmalı mıdır, olmamalı mıdır, böyle bir tartışma pek olmadı ya da ben anımsamıyorum ama belki bunu da tartışmakta yarar var. En azından Odamızın meslek alanı tartışması gündemine getirmekte yarar var. Meslek yasası birçok çözülememiş sorunun çözüm yolu olarak görülmekte ve Avrupa birliği sürecinde birçok meslek bunu bir kazanım olarak değerlendiriyor. Dolayısıyla bunu değerlendirmek lazım.

Başka bir alternatif de İmar Kanununda var olan yetkilerin planlama ve imar kanununda yer alan şekliyle daha açık ve net biçimde tarif edilmesi olabilir. Bu seçenekleri de tartışmakta yarar var.

İmar mevzuatında şehir plancılarına tanınan yetkileri bir çoğumuz biliyoruz o yüzden çok kısa geçiyorum. İmar Kanununun 38. maddesinde bir ifade var, ona dayalı olarak da bizim meslek alanımız, plan yapımını yükümlenecek Müelliflerin Yeterliliği Hakkında Yönetmelikle belirlenmiş durumda. Bunun ayrıntısına girmeye gerek yok.

Son olarak da Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Mevzuatının getirdiği bir yenilikle koruma amaçlı imar planlarının bir ekip çalışması olduğu ve bunun da müellifinin şehir plancısı olduğu yönünde bir hüküm getirildi. Buna ilişkin düzenlemeler de yine Yönetmelikte tarif edildi.

Bu TMMOB'yle ilgili olanları geçiyorum. Bunları bugün çok fazla tartışmayacağız. Meslek İçi Eğitim Belgelendirme Yönetmeliğini de geçiyorum. Uzmanlıklar arasında yetkisi olan çözümde temel alınacak ilkeleri de müsaadenizle geçiyorum. Mesleki yetkinlik konusuna bir miktar değinmekte yarar var.

Bizim meslek alanında farklı bir düzenleme olarak müelliflik düzenlemesi ve bir çeşit sertifika uygulaması olduğu için, bizim meslek alanımızda çok fazla tartışılmayan bir konu yetkinlik ancak mühendislik alanlarında çok tartışılıyor, özellikle bu Marmara depreminden sonra "yetkin mühendislik" konusu

gündeme geldi. Bu konuyla ilgili çeşitli tasarılar da yapıldı ama bu konudaki uygulama İnşaat Mühendisleri Odasının kendi oda içi düzenlemeleriyle yaptıkları bir Yönetmelik sonucunda uygulamaya geçti ve bildiğim kadarıyla sertifikalı mühendis uygulamasına da başlandı.

Son olarak mesleki yetkinlik ve yeterlilik konularında, bizim meslek alanımız açısından da çok güncel bir sorun oluşturan bir konuya değinmek istiyorum. Mesleki yeterliliklerin düzenlenmesi ve tanınması hakkında 2003 yılından bu yana çeşitli vesilelerle gündeme gelen bir Kanun Taslağı var. Aslında bu bir Avrupa Birliği yasası. Temel konusu da kişilerin serbest dolaşımına ilişkin Türkiye'nin verdiği taahhütler nedeniyle karşılıklı olarak yabancı ülkelerdeki çeşitli meslek gruplarının çalışabilmesi ve bu kapsamda yedi tane meslek grubu sayılıyor. İçinde hukukçular, doktorlar, veterinerler var, mühendislik, mimarlık alanında da mimarlarla ilgili bölüm var. Burada yalnız şöyle önemli bir noktası ve kapsayıcı bir ifadesi var bu Yasanın; yasalaştığı takdirde sadece mimarları değil, bu benzer alandaki meslektekileri de aynı şekilde etkileyecek bir yasadır bu, bir çeşit model oluşturan bir tasarı da diyebiliriz.

İkincisi de tabii, mimarlık meslek alanı ayrı bir çatı altında eğitim görüyor; fakültelerimiz ayrı. Dolayısıyla burada bir alanın düzenlenmesi, diğer alanın düzenlenmemesi, yani mimarlık fakültelerine bağlı diğer alanların düzenlememesinin de getireceği sorunlar söz konusu olabilir ama burada esas taslakta getirilen konulardan birisi çok önemli. Bu taslakta mimarlık eğitiminin ilk 4 yılı temel eğitim, son iki yılı teorik ve pratik eğitim olmak üzere 6 yıla çıkaran bir yenilik var, bunlara "yüksek mimar" unvanı veriyor. Bu yüksek mimarlık unvanından sonra, bu taslağın "yüksek mimarlar isterlerse restorasyon, kentsel tasarım, iç tasarım, peyzaj tasarımı gibi mimarlık disiplini içinde özelleşen tasarım alanlarında uzmanlaşmak isterlerse süresi 1 ile 3 arasında değişen ilave eğitim programlarını tamamlamak zorundadır" ifadesiyle de peyzaj mimarlık alanını, iç mimarlık alanını, kısmen de bizim meslek alanımızı mimarlığın sanki bir uzmanlık alanı gibi tarif eden bir yönü var. Tabii bu tasarı bizim Odamızca da incelendi, birçok eleştiri ile birlikte hem TMMOB'ye, hem de Bölüm Başkanlıklarımıza gönderildi. Bu tasarı gündeme seçim öncesi gelmişti, hâlâ gündemimize gelebilir mi onu bilemiyorum. Dolayısıyla bizim meslek alanımızı etkileyecek konulardan birisi de bu.

Sonuç ve önerilerde de, sadece başlıkları geçiyorum. Eğitim ve öğretim, meslek içi eğitim, mesleki yeterlilik, uzmanlaşma, belgelendirme ve mesleki yetkinlik konularında aslında bu bizim Komisyon Raporumuz bazı öngörülerde ve önerilerde bulunuyor, bazı çalışmaların yapılması gerektiğini söylüyor.

Dinlediğiniz için hepinize teşekkür ederim. Müsaade ederseniz bu alanda, çok kısaca, belki hızlıca geçtiğim için çok fazla hakim olamamış olabilirsiniz ama 4 soru hazırladım. Bu 4 soru üzerinden tartışmayı sürdürmeyi düşündüm. Bi-

rincisi şehir plancılarının mesleki yetkileri; İmar Kanunu çerçevesinde Müellif Yönetmeliği ve Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanunu Değişikliği ve Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yapım Yönetmeliği ile ayrıca Kamu İhale Kanunu çerçevesinde de iş bitirme belgeleri, uzmanlığın belgelendirilmesi, vesaire konularında istenen belgelerle ilgili. Bunlar aslında bizim meslek yetkilerimizi aslında aşağı yukarı tanımlayan şeyler.

İkincisi Bu model yeterli midir, yoksa mesleki yeterlilikler konusunda yeni model ve mekanizmalara gerek var mıdır? Bununla bağlantılı olarak; şehir planlama meslek alanının yetkileri, mühendislik-mimarlık Kanunu, TMMOB Mevzuatı dışında özel olarak İmar Kanunu ve Kültür Tabiat Varlıkları Kanunuyla belirlenmiştir. Ancak birçok mesleğin alanı ve mesleki yetkileri kendi mesleki kanunlarıyla belirlenmiştir. Meslek alanını, İmar Mevzuatı ve diğer kanunlar kapsamında mı tanımlamalı, yani bugünkü model mi sürdürülmeli, yoksa Şehircilik Meslek Yasası benzeri bir yeni yaklaşım mı benimsenmeli gibi alternatifleri tartışmamızda yarar var.

Üçüncü soru: yetkin mühendislik konusunda ne düşünüyoruz? İnşaat Mühendisleri Odasının uygulamalarını söyledim. Tam olarak bu konu üstüne değil ama Odamızın belli tasarıları var. Meslek İçi Eğitim ve Belgelendirme Yönetmeliği -şu anda taslak halinde bildiğim kadarıyla-, şehircilik araştırma ve eğitim merkezi veya bir başka araç bu konuda bize yardımcı olabilir mi?

Son olarak da, demin söylediğim, yeni gündeme gelen tasarıyla ilgili olarak ne düşünüyoruz, mimarlık meslek alanı kendi alanını yeniden tarif eden eğitim süreçlerini yeniden tarif eden bir yaklaşım içinde, bizim meslek alanımızda da böyle birşeye ihtiyaç var mıdır, yok mudur, bunu tartışmakta yarar var, diye düşünüyorum.

Teşekkür ediyorum.

ÇAĞATAY KESKİNOK

Toplantıyı Remzi Sönmez'le birlikte yürüteceğimiz için ben sana teşekkür etmiyorum. Benden bu Forumu yönetmemi istedikleri sırada arkadaşlar bir hata yaptılar. Kolokyumun hazırlanması sürecinde bazı eleştirilerim vardı. Bunlardan en temel olanı da "akademizme düşmeyelim" ifadesiydi. Ben akademinin bir üyesiyim şu anda. Esas konu da şuydu: "Meslek alanımızın ne olduğunu tariflemek yerine meslek alanımız içinde ne yapıyorsak onu tartışalım, anlatalım" dedim. Bu bir miktar yansıdı buraya. Şimdi bir açıklama yapmak istiyorum.

Neyin ne olması gerektiğini söyleyeceksek söyleyelim. Yöntemlerimizle ilgili tartışmanın yeri burası değildir. Plancının rolü vizyon geliştirmektir, peki, ka-

bul ediyorum, arkadaşlar "müzakere yapacak", onu da kabul ediyorum; "Aktörleri belirleyecek de aralarında şunu yapacaklar". Ama burası Kolokyum, meslek üyelerinin bir araya geldiği bir yer ve buranın en önemli yanı, o meslek alanına ilişkin siyaset üretmektir, ideoloji üretmektir. Meslek etiğimizin önünü açacak olan konular bunlardır. O bakımdan buralarda ne olur yöntem değil, slogan atalım ortaya. Öğrenci arkadaşımız Seçkin'in dile getirdiği alternatif bir bakış açısını geliştirebilmek için yerimiz burası. O bakımdan, toplantıdan çıktığımız zaman buradaki tartışmalardan şu son aşamada söylediğimiz şeylerden arkadaşlar belki bir bildirge kaleme aldıkları zaman topluma birşey söylemeleri lazım. Eğer üstünde düşünmek istiyorsak, bu meslek alanında çıkan üyelerimiz, Ertuğrul arkadaşımız nasıl gelmiş de özel çevre koruma gibi bir kurum oluşmuş, oralarda çaba sarf etmiş, başka bir arkadaşımız milli parklar meselesiyle ilgilenmiş, öbür arkadaşımız afetle ilgilenmiş. Bu, mesleğin bir şekilde çeşitlendiğini gösterir ve bu da yararlı birşeydir. Toplumla ne kadar tutunduğunun da önemli bir göstergesidir. Ama burada şimdi artık mesleğimiz onu kapsıyor mu, kapsamıyor mu, sınırımız nedir tartışmalarını yapmayalım. Onun yeri burası olmamalı. Burada zaten arkadaşlarımız bunu yapmışlar. Gitmiş o Milli Parklarda çalışmış, öbürü Özel Çevre Korumada çalışmış, öbürü afetler meselesi, yangın, deprem, şu, bu, bunlarla çalışmışlar arkadaşlarım. Biz buradan kentlerimiz ne olacak, ne söyleyeceğiz Ankara'da, İstanbul'da, onu tartışmalıyız.

Şöyle oluyor, bakın: '70'li yıllarda belki en büyük hata şuydu: Gecekondu olgusunu anlamaya çalıştık. Ama gecekondu konusu üzerine kendi alanımızda siyaset geliştirmedik, bu alanların nasıl dönüştürüleceğiyle ilgili fikirleri oluşturmadık. Bunu bugün bu iktidar yapıyor, golü atmıştır. Şimdi biz gol öyle mi atılırdı, böyle mi atılırdı diye konuşuyoruz. Onun için geriye düşmeyelim. Buradaki tartışmamızdan bu yöntemleri konuştuk, tartıştık, buralarda bence hem bu konuyu tartışalım, Remzi arkadaşımızın sunduğu konuyu tartışalım, hem de işte o seçenek oluşturabilecek siyasi öngörülerimizi oluşturabilecek sloganlarımızı ortaya atalım,söyleyelim, ondan sonra da Yönetimdeki arkadaşlarımız alırlar bunu değerlendirirler ve topluma da bunu bir mesaj olarak sunarlar.

Ben sözü daha fazla uzatmayacağım. Sizlere vereceğim. Madem katılımcılık gib konuları çok tartıştık bu Kolokyum sırasında, ben de mümkün olduğu kadar çok sayıda insanın katılmasını bekliyorum. Buyurun.

İNCİ GÜNGÖR

Diplomasız şehir plancısı mimarlardanım. Hasbelkader bir A Grubu belgem var. İlk sözü aldım. Biraz ben de fazla birikmişim galiba. Son beş yıldır da bu konferanslara gelemiyordum, bazı özel nedenlerimle. Benim için de çok iyi bir deneyim oldu. Kendimi de bir kez daha tartmış oldum. Meslek pratiğiyle

geldiğim, vardığım noktadan şu oturumda söyleyecek bir çift sözüm olduğu kanaatindeyim. Bu da şöyle: Ağırlıklı olarak 20 yıl kamu kurumlarında planlamalarda çalışıp, bir 20 yıla yakın da tabii serbest meslek hayatında planlamanın belli kesitlerini yürüttüğüm için biraz kendime uygulamacı gözüyle plancı koyuyorum. Buradan da bir plana, planlama sürecine, daha doğrusu her olaya dört yönden bakıyorum bir uygulamacı gözüyle. Bir vazo mu gördüm, bunun tekniği nedir, sosyoekonomik faydası nedir, hukuksal altyapısı nedir ve de fiilen, fiziki olarak hangi konumdadır, nerede duruyor, yani böyle dört açıdan her olayı inceleme yetisi edinmişim. Dolayısıyla planlama olgusuna veya önüme gelen plan paftalarına da böyle bakıyorum. Böyle baktığım zaman bizim bu üç günlük toplantı süresince planlarda ve planlama sürecinde eksik gördüğüm şey tartışılan konunun sadece planlamanın ağırlıkta olarak teknik yönleri olması; ölçekleri, içerikleri, çizim tekniği, yaya yolları, merkezi, merkeze erişim gibi bana göre bunun bir teknik yönü, tabii içeriğinde bir sürü başka altyapılar açabiliriz ama, bir de bunun fiziki ve fiili konumu, yani mevcut durumla ne kadar örtüştüğü gibi, gelecekte ne önerdiği gibi. Bir anlamda, bir arkadaş söyledi, "iki boyutlu ve üçüncü boyutu ortaya koyuyor" dedi.

Bu anlamda ben diyorum ki: Burada eksik olduğumuz bir taraf var, bu planlar üzerinde süreç boyunca görmediğimiz ya da ihmal ettiğimiz iki boyut. Bunun bir tanesi sosyoekonomik fayda yönünden inceleme. Sosyoekonomik fayda derken, bu yaptığımız, yapacağımız, gördüğümüz, adı her ne ise, durduğumuz yerde, önümüzdeki plan, mesela sosyal fayda yönünden acaba ortak yaşamı mı destekliyor, acaba bu planın şiddete yönelik insan tavırlarını azaltıcı etkisi olacak mı, veya komşuluğu geliştirecek mi gibi daha barışçıl, daha demokratik, böyle birşey mi getiriyor; nerede bunun yazıları, çizileri, hangi boyutunda, nasıl algılayacağız bunu? Bu mutlaka bu planda tanımlanmış aslında ama bunu biz okuyamıyoruz. Biri bu boyut, yani bu boyutunu eksik görüyoruz ve onun için de sosyal fayda yönünden planlarımız kabul görmüyor, sahibi yok.

Sosyal boyutla beraber sosyoekonomik fayda, yani ekonomik fayda yönü de var tabii. Daha mı çok iş imkanı yaratıyor, gelir düzeyimiz yükselecek mi, yoksa bu planla birlikte kentimiz veya kasabamız başkalarının eline mi geçecek, gibi, yani bunun ekonomik yönden neler getirdiğini de irdelemek lazım, birşeyler getiriyor muhakkak. Biz bunu çok görmüyoruz, çok ortaya koymuyoruz, daha sonra söyleyeceğim birileri sahip çıkıyor tabii bunlara.

Artı, hukuk boyutu yönünden de şöyle bakıyorum olaya: 1985'e kadar, yani yeni İmar Yasasıyla yetkiler 3 500 tane belediyeye verilene kadar olay daha farklıydı, planlamanın niteliği, içeriği, algılanması gibi. Ama 1985 sonrası, şöyle düşünün, bugün 3 500 belediye varsa, her belediyenin çevresinde de 100 kişi varsa, 350 000 kişi demektir, bu 100 kişiden fazladır. Demek ki, 500 000 alıyorum ben bunu. '85'den bu yana da 6 dönem geçti, 3 milyon kişi yapıyor bu da. Demek ki, '85 sonrası Türkiye'de 3 milyon kişi, bire bir bu

planlamalarla ilgili, bu kasabalarda, bu kentlerde 3 milyon insan, Türkiye'nin kaçta kaçı, doğrudan bu yasadan etkileniyor. Yani bu 3 milyon insanın menfaatlerinin sadece araziler üzerine olduğunu ve bunun da mecliste, 3 000 tane başkanın elinde olduğunu düşündüğünüz zaman buradaki menfaatlere dönük arayışlarla yapılacak olan yanlışlar sonunda Türkiye'de ne kadar çok davanın açılmış olduğunu ve yürütüldüğünü hepiniz bilirsiniz, benden daha çok bilirkişilik yapmışsınızdır muhakkak. Bu durum çok fazla hukuksal davalara, sorunlara neden olmakta. Dolayısıyla planlamanın hukuksal boyutu, yani mülkiyet hukuku açısından, yahut da Medeni Hukuk açısından getirdiklerini, götürdüklerini de çok iyi analiz ederek bu planların okunması, bilinmesi, tanımlanması gerekiyor.

Böyle bir dörtlü bakış açısıyla baktıktan sonra şöyle bir öneri geliştirdim, katılırsınız, katılmazsınız: Bir kere bu hukuk fakültelerinde imar hukuku dersi zorunlu ders haline getirilmeli, bir ara ben İstanbul Üniversitesinde Emlak Yönetim Programlarında bir üç yıl kadar ders veriyordum. O süreçte İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanıyla ve Rektörle de gittik geldik, yani hukuk fakültelerinde ve ben İzmir'de bulunduğum sürede de bir hukuk okumak istedim, sınavlara girdim, çünkü bu hukuk eksikliğinin çok acısını çekmiştim, hâlâ Hukuk Fakültelerinde İmar Hukuku dersi seçmeli derstir arkadaşlar. Hiçbir zaman asli ders konumuna İmar Hukuk geçirilmiyor. İmar hukukunu bilinmeyen konumunda tutmaktan menfaat sağlayanlar var. Ben öyle düşünüyorum açıkçası. Çünkü bunlar dile getirildi, yazıldı. En azından iki, üç yere ben yazdım. Mutlaka benim gibi buna davranmış ve yazmış kişiler de vardır diye düşünüyorum gerek Ankara'da gerek İstanbul'da

Dolayısıyla, bu bizim özellikle şehir planlama mesleğinin ülke çapında değerlendirmesini yapan üniversitelerden ricam, bir kere hukuk fakülteleriyle irtibat kurarak bu dersin mutlaka ve mutlaka konulmasında ısrarcı olsunlar. Kasabalardaki ve kazalardaki davalar inanılmaz boyutlarda ve ben ağlayacak durumdayım. Hiçbirine cevap vermek istemiyorum ben. Bir tevhidin bile nasıl yapılacağını, tevhit koşullarıyla İzaleyi Şüyu Davasının nasıl yapılacağını bilmeyen o kadar çok plancı var ki. O halde biz kendimize de biraz çiviyi batıracağız. Hukuk fakültelerine konulsun, artı, bu uygulama pratiğinden gelen -bunları ben kendi kafamda çok sloganlaştırmışım- ama böyle bir fırsatı tanıdığı için Sayın Atakan Hocam çok mutluyum, mimarlar ve şehircilik öğrencilerine, şimdi, şu anda Türkiye'nin her yerinin planı olduğuna inanıyorum ben. Aslında plan mıdır, şehir resmi midir, onlar ayrı bir konu, içeriğini tartışmıyorum ama "bu planların okunması" diye bir ders koyalım. Belki vardır, çünkü birkaç kere konuştum hocalarımızla. Benzer dersler varsa da ağırlıklı olmadığını düşünüyorum çünkü çocukların bunu bilmediğini düşünüyorum. Plan paftasını gördüğü zaman, "bu ne işe yarıyor" diyor. Daha doğrusu, o plan paftasından imar durumu vermeyi öğretelim çocuğa, artı, o imar durumuna kot

vermeyi öğretelim, üzerine kitleyle emsal ve o binayı oturtmayı öğretelim.

ÇAĞATAY KESKİNOK

İzninizle, bakın, bildiri sunmuyoruz. Sizin konuşmalarınızdan şöyle iki tane önemli şey tespit ettim: 1) Planlama sosyal ve ortak yarar katkısı sağlamalıdır. Sloganlaştırıyorum izninizle. Bu Forumun niteliği o. Hukuk fakültelerinin İmar Hukuku dersini zorunlu ders haline getirmediği. Birer cümle üretmeye çalışıyorum. Son sözlerinizi rica edeceğim.

İNCİ GÜNGÖR

Haklısınız hocam. Çok güzel. Doğru hocam. Çok teşekkür ediyorum uyarınız için. Son sözüm de şu: Bir de harita mühendisliği bölümlerine, yine bu sizin ortak çalışma sonucunda, tarihi ve doğal çevre gibi, içeriği sosyal olan toplum bilimini birazcık aşılayan bir dersin de konulması biraz daha iyi olacak diye düşünüyorum. Çok teşekkür ediyorum sabrınız için. İyi günler.

GÜLŞAH UZUNOĞLU

Merhabalar, Gülşah Uzunoğlu, Erciyes Üniversitesi 3. sınıf öğrencisiyim. Ben Türkiye Planlama Okulları Birliği çerçevesinde bir soru yönelteceğim. Ayrıca bütün öğrenci arkadaşlarımın da mağdur olduğunu düşündüğüm bir konudur bu. Bizler planlama meslek alanına ilk tecrübe olarak staj konusuyla başlıyoruz ve hepimiz için, belki de birçoğumuz için ilk hayal kırıklığını burada yaşıyoruz. Ben kendi adıma, Kayseri'de bir belediyede stajyer olarak çalışma gafletinde bulundum. O belediyeden tartışmalı bir şekilde ayrıldım. 70 işgünü olarak belirtilmiş staj bizim için ne kadar yeterlidir ve staj yeri seçimleri konusunda; Türkiye Planlama Okulları Birliği planlamaya ihtiyaç duyan birimlerle ilişkiye geçerek bunu okullara bildirmeliler.

Ben, geçen sene, İngiltere'de Cardiff Üniversitesinde değişim öğrencisi olarak 2. sınıfın bütün akademik yılı boyunca eğitim gördüm. Şu anda benimle birlikte 3. sınıf olan arkadaşlarım orada bir sene boyunca uygulamalı staj yapacaklar. Okulla herhangi bir ilişkileri yok. Sonra 4. sınıfa geçtiklerinde de tekrar projelerine devam edip okullarını bitirecekler. Bu insanlar bu staj yerini seçerken belediyelerden ya da planlama birimlerinden okullara "bizim birimimizde şu kadar açık vardır ve başvurmak isteyen öğrenciler şu şartlarla başvurur ve bizimle bu şekilde iletişime geçer" şeklinde bir yöntem var. Stajyer arkadaşlar bu seçimi yaparken yaşadıkları yer ya da yaşamak istedikleri yeri seçiyorlar aslında ya da nerede çalışmak istediklerini seçiyorlar. Bu bir senelik staj boyunca oraya alışmış, buna adapte olmuş, o hayal kırıklığını belki bir şekilde

atlatmış olarak okula geri dönüyorlar ve sonra tekrar, memnun kaldılarsa buralardan, buralarla iletişime geçerek belki orada meslek alanlarına başlıyorlar ve devam ettiriyorlar.

Bizler bence bu staj konusunda, 70 işgünüyle sınırlandırılmış, belki de çok fazla bile gelen ama istemeyerek yaptığımız, zorunluluk olarak görülen bir durum. Biz uygulamadan çok uzak bir şekilde, akademik ortamda sadece tasarım boyutunda gelişiyoruz. Ondan sonra okul bitip de mesleğe başladığımızda hepimiz için birçok hayal kırıklığı oluyor. "Piyasa buymuş, lanet olsun" diyoruz. Bu konuda Türkiye Planlama Okulları Birliği planlama birimleriyle, çalışma birimleriyle bir ilişkiye geçerek, bunları da denetleyerek öğrencilere daha uygun imkanlar sağlayabilir mi? Teşekkür ederim.

PERİHAN KİPER

Ben üç gündür izlemeye çalışıyorum Kolokyumu. Zaman darlığı olduğu için de diğer konuşmalar, oturumlar için de çok fazla söz almamaya gayret ettim, ama izlerken de bu foruma taşımayı düşündüğüm bir-iki tartışma konusunu da burada açmakta yararlı görüyorum. Aldığım satırbaşları ya da satırlar genellikle burada yapılan konuşmalardan aldığım satırlar.

Bir konuşmada şöyle bir soru soruldu: "Gelibolu'da tescilli yapıların bitişiğinde, bitişik 6 katlı yapı düzenini veren imar planı nasıl hazırlandı?". Bakıldığı zaman bu plana denildi ki, burası SİT alanı olmadığı için bu plan koruma amaçlı imar planı değil de herhangi bir imar planıydı ya da koruma amacı taşımayan bir plan idi. Bu bağlamda bakınca, bu bakış açısıyla bakınca evet, yasal, hiçbir sorun yok. Yasal olarak bu plan yürürlükteki mevzuata, o kesit de, daha sonra SİT alanı ilan edilmiş gerçi, karşı bir durum yok, yasal olarak uygun ancak biz meslek adamı olarak, plancılar olarak bizi bağlayan meslek ahlakı ya da değerlerimiz sadece yasalarla mı sınırlı? Örneğin gene ilk gün konuşmasında Sayın İlhan Hoca planlamayı tanımlarken dedi ki, "Kamu yararını sağlamak üzere bir kamu ajanı tarafından sağlanan bir kamu hizmet alanı". Burada bu yapılan, verilen kararla bu Gelibolu örneğini sadece burada getirildi diye getiriyorum, örneklemek için bunun yüzlercesini bulmak kuşkusuz mümkün.

Bir diğer ahlaki değerimiz, planlama değerlerimiz içinde, şehircilik esaslarımız içinde, doğal değerler ve kültürel mirasın korunarak değerlendirmesi, yok muydu? Bütün plancıları suçlamak ya da bu bağlamda değerlendirmek gibi birşeyim olamaz, haddimi aşarım ama iyi örnekleri de buraya getirmekte yarar var. Örneğin, '80'lerin başında bir plancı, yüklenici bir plancıydı, İller Bankası'na plan yapan bir plancı, Sinop Boyabat'ı planlarken hiç üstüne de vazife değilken, kalkıp 100'den fazla binayı, o zaman derecelendirme söz

konusuydu ve koruma konuları yeni ortaya çıkmıştı, tek tek korumayı öngörmüştü ve belki de, yanlış anımsamıyorsam, çok iyi hatırlamıyorum, iş aldığı kurumdan tepki bile almıştı "Süreci uzatıyorsun" diye. Bunları göze alarak 100'den fazla binayı korumaya değer görmüştü, SİT alanı öngörmüştü ve bu nedenle plan süreci uzadı ama çok daha sağlıklı plan elde edilmişti Boyabat'ta. Onun öngördüğü 100'den fazla koruma dereceleri belirtilmiş binanın tespit ve tescil aşaması, ben de çalışmıştım o dönemde Kültür Bakanlığıyla birlikte, yüzde 95'i de hocamızın öngördüğü gibiydi yani bu öngörüler doğru çıkmıştı, bahsettiğim hoca Esat hocamızdır, kendisini burada saygıyla anıyorum.

Bunların hepsini sonunda slogana bağlayacağım, Sayın Başkan.

Bir başka konuşmada denildi ki, süreç tersine döndü, bizim aldığımız ve verdiğimiz eğitim gereği plan projeleri yönlendirilmesi öngörülürken, beklenirken, bugün gelinen süreçte plan artık işlevsizleşti, yapılan projeler, örneğin alışveriş merkezi projeleri planları yönlendirmeye ya da bu alışveriş merkezlerinin getirdiği durum, oldu bittiler karşısında sorunların planlarla çözülmesi ya da plancıların bu sorunları çözmesi beklenmeye başladı. yani plancı parçacıl sorunlara sorun çözücü duruma getirilmiş edilgen bir plancı konumuna geriledi. Bu da bir başka sorun alanı.

Nimet arkadaşımız konuşurken, bu plancı deneyimlerini aktarırken dediler ki, taşra bir bakıma merkezden bakılınca küçümseniyor ya da orada yapılanlar biraz küçük görülüyor. Ben şunu söylemek istiyorum: Bu gerilim ya da çatışma alanı sadece merkezle taşra arasında mı, yoksa merkezde de farklı kurumlar arasında da var mı? Bu durum aynı kurumda masanın neresinde oturuyorsanız karşı tarafı farklı görme gibi, öyle bir çatışma alanı yok mu? Kuşkusuz o da var. Özellikle bir kamu kurumunda kontrol pozisyonunda oturan arkadaşlarımızla serbest çalışan arkadaşlarımız arasında da bu bağlamda çatışma alanları ortaya çıkabiliyor. Sonuçta biz meslek adamı olarak şapkalarımızı çıkardığımız zaman, bulunduğumuz pozisyonda nihayetinde hepimiz birer şehir plancısıyız. Onun da ötesinde, bugün konuşuldu kentin farklı meslekleri olarak, farklı meslekten arkadaşlarımız da şapkasını çıkartınca hepimiz birer yurttaşız. Bu sorumluluk hepimizin yurttaş sorumluluğu ve aktif yurttaş olma sorumluluğu aslında.

Bugün geldiğimiz noktada tekrar ilk tanımımıza; planlama kavramının tanımına dönersek, kamunun küçültüldüğü, kamusal hizmet alanlarının daraltıldığı bir dönemde plan da bir kamu hizmet alanı olarak işlevsizleşiyorsa, ki böyle bir saptama da yapıldı bu toplantıda, burada sayıları 5 000'i aşan biz plancıların sorumluluğu yok mu? Bir başka sorumluluk, sayısı 1'le 60'larda başlayan ve şehir planlama, şehircilik konularında eğitim veren akademik kurumların sayısı bugün 10'ları aştıysa, 20'lere yaklaştıysa bunların sorumluluğu yok mu? Bu bağlamda ben birazcık etik, ahlaki kodları da artık önemsememiz, bunları

da bir şekilde tartışmamız, kuşkusuz oluşmuş kotlar var, pek çok yapılan bu toplantılarda, dünya şehircilik günlerinde ya da Odanın yaptığı farklı etkinliklerde bunlar ortaya kondu ama bunların sık sık hatırlatılıp yinelememizde yarar görüyorum.

Yurtdışındaki odaların düzenlediği etik kotlar incelendiğinde iki farklı yaklaşımı gözlemlemek mümkün. Bir tanesi birazcık daha piyasacı bakış açısıyla meslek alanını tanımlayan etik kotlar adı altında yapılan düzenlemeler. Orada daha çok Mimarlar Odasının ya da başka odaların yaptığı gibi, bu bağlamda Remzi'ye bir katkı olabilir, çalışmaları bağlamında söylüyorum. Meslek yasası belirlenirken bu pazardan ya da bu piyasadan ne tür bir payımız olabilir, bu pazarda, bu piyasada yerimiz nedir'i tanımlama yanlışına düşmemek gerekiyor ki bizden istenen galiba bu.

Bir ikinci yaklaşım ise, bu meslek icra edilirken, bu kentte yürütülecek işler yapılırken ilişkileri düzenleyen, değerleri belirleyen bir başka kot türü var. Pek çok ülkede bunun da örneklerine rastlamak mümkün. Biz galiba ikinci yaklaşımı belirlemeliyiz, diye düşünüyorum.

Biraz uzun tuttum galiba, teşekkür ediyorum.

ÇAĞATAY KESKİNOK

Teşekkür ederiz. Gazi Üniversitesinden arkadaşa veriyorum sözü.

MUSTAFA ÖZKAN

Gazi Üniversitesinden Mustafa Özkan. Ben Remzi Hocama bir soru sormak istiyorum. Sertifikalı sistemden bahsettiniz Hocam. Ben planlama eğitimini alırken bütüncül bir planlama olması gerektiğini öğrendim, yanlış öğrendiysem kusura bakmayın. Bu sertifikalı sistem plancıları nasıl bir kısıtlama getirecek? Bir de ben mesleğimizde karne sistemi olduğunu biliyorum. Bu karne sisteminden fazlası nedir acaba bu sertifika sisteminin? Bir de bunu öğrenmek istiyorum. Teşekkür ediyorum.

GÜLTEN KUBİN

Teşekkürler.

Biz aslında, ben kendimi bildim bileli tüm kolokyumlarda ya da bu tür mesleki etkinliklerde hep bizim İmar Mevzuatımızın ya da İmar Yasamızın sonuç ürüne odaklı bir imar planı yaklaşımıyla biçimlendiğinden şikayet ediyoruz ama biz bütün bu üç günlük sunuşlar boyunca da hep o sonuç ürüne odaklanıp,

hep o sonuç ürün üzerinden yakındık, eleştirdik ve oradaki sorunları ortaya koyduk ama biz bunun yanı sıra planlamanın bir süreç olduğunu, bunun bir analiz, sentez sürecinden sonra bir sonuç ürüne ulaşıldığını biliyoruz ve sonuç ürün kadar o önceki araştırma analiz ve sentez sürecinin de önemli olduğunu çok konuşmadık. Plancılar olarak da çok önemsemiyoruz. Yaptığımız planların bir plan araştırma raporu oluyor, orada çoğu belki ansiklopedik bilgi veya tamamen kuru bilgiye dayalı birtakım araştırmalar var ama bunlar plana nasıl yansıyor, bu konuda çok fazla kaygımız yok. İmar Kanununda da diyor, plan; raporuyla bir bütündür ama kamuda son onayını veren kişiler bu raporlara ne kadar bakıyor, onu da biliyoruz.

Buradan benim gelmek istediğim nokta, planlamada bir eşik meselesini önemsememiz gerektiği. Burada fiziki eşiklerden, diğer bilimsel eşiklerden bahsediyoruz, sosyal ekonomik yapıya dayalı eşiklerden bahsediyoruz. Yani sınırlar gündeme geliyor. Bu sınır dediğim şey, işte orman bir sınırdır, birinci sınıf bir tarım arazisi bir sınırdır, sulama havzaları bir sınırdır, kıyı çizgisi, sahil şeridi bir sınırdır. Bütün bunlar aynı zamanda eşiktir. Arkeolojik alan ya da kentsel SİT ya da doğal SİT bir sınırdır, özel koruma alanları bir sınırdır. Bütün bu sınırlar bizim planlamamıza ya da bizim hassasiyetimize, bunu plana taşıdığımız bir çizginin ötesine geçmiyorsa bu bizim sonuçta ürettiğimiz planın niteliğini de belirliyor aslında. Bir alan verilir, bu alanda 20 tane plancı 20 farklı çözüm getirebilir., ben böyle birşeye inanmıyorum, o zaman doğru nedir, sorusu gelir akla. Planlama da şehirciliğe bir bilim diyorsa, bunun da bir doğrusunun olması gerekir. Biz bu sınırlara çok daha içeriğiyle birlikte; korunacak alanlar ya da kentlerin mekansal yapısını belirleyen gelişme yönlerini, sınırlarını belirleyen önemli veriler olarak baktığımızda, eğim de bir eşiktir, bütün bu sınırlara baktığımızda o sınırlar içinde 20 tane, 30 tane farklı şey üretmek de mümkün değildir aslında. Buradan doğruya varmak daha iyi bir doğruya varmak mümkün olabilir, diye düşünüyorum.

Bizim uygulama ve denetim sürecimize baktığımızda da denetimi yapılan şeyler üzerinden denetleyerek kenti koruyabileceğimizi ya da uygulamayı denetleyebileceğimizi var sayıyoruz. Ben diyorum ki sınırları denetleyelim. O zaman o sınırlar içindeki kenti de daha iyi denetleyebiliriz, diye düşünüyorum.

Bir de bu mevzi plan yaklaşımının mevzuattan çıkması gerektiğini düşünüyorum. Teşekkürler.

SEMAHAT ÖZDEMİR

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Bölüm Başkanı Semahat Özdemir. Ben de bu üç gün boyunca süzülüp gelenleri cümleler halinde ifade etmek istiyorum. Özellikle, benim başkanlığını yaptığım oturumda çıkan bir cümleydi bu, bu

açıdan çok önemsiyorum. Bir kere plancı ve yurttaşlar olarak, gerek küresel ölçekte yaşanan sorunların gerek kendi ülkemize ve kentlerimize yansıyan boyutlarının değişim sürecini farklı boyutlarıyla çok iyi kavramamız gerekiyor. Bunun farkında olmamız gerekiyor. Ama bu farkındalık, bir yandan da ona teslim olmamak bilincine sahip olmayı gerektiriyor. Onun sonuçlarına ve o sürece teslim olmamak sonuç olarak önemli ama daha da önemlisi bunun temel olarak yaşanmakta olan sürecin meşruiyetini sağlayacak bir meslek alanı haline gelmemek olduğunu düşünüyorum. Olumsuzluklarını artık gündelik hayatımızda da hissettiğimiz bu sürecin karşısında durabilmek adına farklı eylem biçimleri, farklı örgütlenmeler, farklı tavırlar içinde olmamız gerektiğini düşünüyorum, bunun yanıtı da bu toplantıda verildi.

Sevgili Hade'nin imece örneği çok çarpıcıydı. Dolayısıyla hem bir plancı olarak, hem aktif bir yurttaş olarak, hem de bir kentli olarak yaşanmakta olanlar hakkında bilgi sahibi olmalı, çevremizi bilgi sahibi kılmalı, örgütlenmeli ve ağırlıklı olarak siyasi baskılar sonucu oluşan bu değişim sürecinin karşı siyasi gücünü oluşturabilmeliyiz. Bence asıl olan budur. Karşı siyasi gücü oluşturamadığımız sürece sadece şikayet ederiz. Türkiye bunun örneklerini de deneyimledi. Çok güzel karşı siyasi örgütlenmelere sahne oldu. Hatta bunlar kimi kez, Bergama örneğinde olduğu gibi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi uluslararası platformlara taşındı. O zaman hiç değilse, siyasiler kendilerini belli alanlarda geri adım atmak zorunda hissettiler. Bu bence çok makro ve önemsenecek bir durum.

Gene oturum başkanlığını yaptığım oturumda Sevgili Neval'in sunuşunda önemli ikinci bir cümle çıktı. Batı kaynaklı geliştirilen alternatif planlama yaklaşımlarına sorgusuz sualsiz teslim olmamamız gerektiğini düşünüyorum. Stratejik planlama yaklaşımı özelinde Neval bu konuya dikkatimizi çok güzel çekti; Artılarıyla, eksileriyle ona teslim olmamamız, kendi alternatifimizi yaratmamız gerektiğini bize söylüyor. Kendi alternatifimizi yaratmamız konusunda da burada çok güzel örnekler sergilendi. Bence Ayşe Ezer'in aktardığı milli parklar konusunda uzun erimli gelişme planı hazırlanması deneyimi, bunun süreci ve oluşturulan ekip, Eskişehir'de oluşturulan planlama ekibi örnekleri alternatif planlama yaklaşımının ve örgütlenmesinin ne olması gerektiğini gayet açık ortaya koyuyor. Ben bunu bir başka platformda da dile getirdim. Burada "Kentin Meslekleri" adında bir oturum yaptık, gerçekten bu meslekle bir arada ekipler kurarak yerinde, sürekli planlama birimlerini oluşturmamız ve meslek alanımızı böyle icra etmemiz gerekiyor. A, B, C, D grubu yerine Eskişehir'de planlama birimi, Afyon'da planlama birimi, Kayseri'de planlama birimi, bu birimlerin, bu kentin meslekleriyle birlikte, sürekli ve yerinde, bilgi birikimini de sağlayarak, o kentin hafızasını oluşturarak gerçekleştirilmesi gerekiyor.

Söyleyeceklerim bu kadar. Çok teşekkür ederim.

OSMAN BALABAN

Ben de bu üç gündür takip ediyorum Kolokyumu. Üç günün bende bıraktıklarımı bir miktar paylaşmak istiyorum. Ben, konuşmaların, sunuşların çoğunu takip ettim ve hepsinde aslında bir tespitte ortaklaşıldığını görüyorum. Bunu herkes kendi terminolojisiyle, kendi gördüğü çerçeveden aktarıyor. Mesela Abdi Güzer bunu bugün "gayrimenkuller likitleşiyor" diye aktardı. Bazı konuşmalarda "sermayenin saldırısı" diye aktarıldı. İlhan Hoca bunu şöyle tarif etti: "Türkiye uluslararası gayrimenkul piyasasına eklemleniyor, onunla bütünleşiyor ama bu bütünleşme sürecinde olayın teknik yönünü de siyaset belirler hale geliyor." Bu şu demek, bunu kendi terminolojimle açıklarsam; Kentler Türkiye'de daha önce olduğundan çok daha yoğun bir biçimde rant meselesinin alanı haline geldi ve bu önceden birtakım planlarla götürülürken, şimdi artık yasal ve kurumsal yapıyı dönüştüren bir biçimde gidiyor.

Bir grafoz çıktığı zaman oluşturulan İmar Yasası GIST'de kullanılıyor mu? O yasayı devre dışı bırakan, onu bir engel, bir kısıt gibi gören ve planlama yetkilerini, sektörel alanlar bazında parçalayan birçok yasal düzenleme çıktı ve şu anda planlama alanının sınırlarını, çerçevesini çizen mevzuat dediğimiz zaman, herhalde uzunca bir liste sayar hale geliyoruz. Bu süreç meslek alanına da şöyle yansıyor bence: Plancıyı takdir yetkisine sahip bir karar verici konumundan, çıkar çevrelerinin taleplerini, isteklerini, kararlarını plan adı verilen dokümana aktaran el pozisyonuna indirmeye çalışıyorlar. Bu tespitte herkes ortaklaşıyor. Buradan artık bir hamle yapmak lazım. Son dönemde meslek topluluğu olarak çok seyrettik, seyretmek zorunda kaldık. Burada bence, bu üç günlük toplantıda az çok gördüklerimden hareketle söylüyorum, neler yapılması gerekiyor konusunda, etik, ahlak boyutu çok önemli. Aktaran el rolünü birileri çok hızlı bir biçimde benimsediler ve ona adapte oldular. Ben onları "sarı plancılar" olarak adlandırmak istiyorum. Sarı sendika tanımını bilenler ne demek istediğimi anlayacaklardır. Bizim bir an evvel Sarı plancılara meslek ahlakı diye bir şey olduğunu hatırlatmamız lazım ve Odanın onur kurulları sürecini daha etkin, daha hızlı çalışan ve sarı plancılara meslek ahlakını hatırlatan bir yapıya dönüştürmemiz lazım.

Bir diğer konu da bu yasal, kurumsal dönüşüm meselesinde ortaya çıkan şeydi. Reaktif konumda olmaktan, proaktif olmaya artık geçmemiz lazım. Bugüne kadar hep tepkisel kaldık. Bir şey oluyordu, ona görüş oluşturuyorduk. Bir yasa karşımıza çıkıyor, onunla ilgili görüşlerimizi koyuyoruz, çok güzel de yapıyoruz ama artık bize fırsat verildiği zaman ortaya ne koyacağımızı tariflemememiz lazım. Bizim yeni bir plan, bu bölük pörçük, kısmen eski, kısmen parçalanmış bu yapının yerine yeni ne koymamız gerekiyorsa onu bir an evvel tarifleyip, bunun üzerinden de yeni bazı argümanlar ve yeni bazı diller geliştirmemiz gerekiyor. Bizim argümanlarımız da artık kimseye bir şey ifade etmiyor. Dubaililer kule yapmak istiyor, biz sadece "altyapı sorununa yol açar,

trafik sıkışır" diyoruz. Zaten şehrin her yerinde altyapı sorunu var ve trafik sıkışık. Millet eminim ki şöyle diyordur: "Biraz para gelecekse biraz daha sıkışsın." Bugün mesela İlhan Hoca dediği gibi: "Eğer bir kentte gayrimenkul piyasasının değerleri giderek artıyorsa bu, o kenti pahalı hale getirir." Belki buradan yeni diller, yeni argümanlar üretip toplumun karşısına öyle bir biçimde çıkmamız gerekiyor.

Benim şu anda vurgulamak istediğim üç alan bu. Birinci olarak, ahlak boyutunda sarı plancılara bunu hatırlatmamız lazım. Yasal, kurumsal yapıyı biz nasıl görmek istiyoruz'u tariflememiz ve bunun içersinde yeni bir dil, yeni bir argüman setini oluşturabiliyor olmamız lazım bence.

ÇİĞDEM HACIOĞLU

Şu anda ODTÜ'de Kentsel Tasarım Bölümünde Yüksek Lisans öğrencisiyim. Burada sadece sloganlarla bu akşamı kapatmayalım diye düşünüyorum, çünkü herkes buradan çıktıktan sonra kendi hayatına, kendi koşuşturmasına geri dönecek. Bence herkes bireysel çalışmasına gömülmeden önce, "acaba ben meslek ahlakında neredeyim, daha erdemli nasıl olabilirim?" diye sorgulamalı ve bunun bir yolunu aramalı. Bu noktada, sloganlaştırmanın da gereğine inanarak, haddimi de aşmamaya çalışarak; "Ey Akademi, mümkünse yeni eğitim modellerini öğrencilere sunun." Çünkü bu gerçekten çok sancılı bir süreç, hepimiz yaşadık ama bunu düzetmek yine bizim elimizde. Eğer gidip kendi bireysel çalışmalarımıza gömülürsek, bunlar yine sadece kolokyumdan kolokyuma tartışılan konular olarak kalacak. "Ey akademi üyeleri, madem disiplinler arası iletişim bu kadar önemli, gidin diğer bölümlerle buluşun. Önce kendi aranızda, sonra diğer bölümlerle buluşun ve buradaki bilgileri öğrencilerinize bu şekilde aktarın."

Eğitimde basitlikten yanayım. Öyle bir karmaşık bilgi yoğunluğunda, öyle bir süreçte okuyoruz ve zamanımızı buna ayırıyoruz ki basitlik bir anda kaçıyor. Mezun olduğumda, evet, bir kentin kalbi, bir omurgası nedir, kent mekanı yaratmak nedir biliyorum, bu kent kendi kendine zaten gelişiyor, ben ne yapıyorum, kamusallık mıdır acaba plancının önemini buraya katan? Bence bazı kavramların verilmesi eğitimde yeterli. Zaten bunun dışında kalanları öğrenci bu sürecin içinden geçerken öğrenecek, istese de, istemese de. Bunun dışında "Ey akademide yönetici konumunda olanlar, lütfen öğrencilerin kendini geliştirme yollarını tıkamayın ve lütfen sorunları ertelemeyin." Bazı okulları tenzih ediyorum. Sorunları erteledikçe veya "tamam yapacağız" deyip de yapmadıkça birçok kişinin şevkinin nasıl kırıldığını ve planlama camiasına kimlerin nasıl kazandırıldığını bilemezsiniz. İyi bir yönetici olamayabilirsiniz.

"Ey Oda görevlileri, bu yöneticilerin sermaye sahiplerinin başına buyrukluğu

konusunda bir şeyler yapalım." Ben örneğin kendi adıma bir pay çıkartıyorum. Gazi Üniversitesi mezunuyum. Göz göre göre, kendi projemde özgün yapı olarak koruduğum Havagazı Fabrikası projemin sunumundan 3 ay sonra yıkıldı ve ben başta kendimi sorguladım. Bir öğrenci olarak, en azından Sıhhiye'den geçen insanların otobüsten görebilecekleri bir yere, belki bir fakültenin duvarına bir şey asmak bile bireysel bir tepkiydi ama herkes o kadar çekingendi ve bu tepkisini göstermedi ki yanı başında Mimarlık Fakültesinin bulunduğu bir okulda bu yapı yıkıldı. Benim projem hikaye oldu artık, en acısı da bu, göz göre göre de Havagazı Fabrikasını yıktılar.

ÇAĞATAY KESKİNOK

Çiğdem, ben Üniversiteyi bitirdiğim sırada Kızılay binasını yıkmışlardı. Sen de öğrenciyken demek ki Havagazı Fabrikası yıkıldı.

ÇİĞDEM HACIOĞLU

"Özel büro yöneticileri, öğrencilere yeni mezunlara ne kazandırdığınızı lütfen düşünün." Önemli olan orada 500, 1 000, 1 500 lira para kazanmak değil, gerçekten bu çocuk buraya geliyor, ne yapıyor, ne öğreniyor, kendini geliştiriyor mu, yoksa sadece, tabiri caizse, amelelik mi yapıyor? Bunları lütfen sorun kendinize.

Son olarak da "Ey öğrenciler, bizler ne yapıyoruz, ben neredeyim, ben bunu sorguluyorum, benim ideolojim ne, bir işte çalışmaya başladığımda o işi gerçekten layıkıyla yapmam mı gerekiyor?" İş bitsin, hadi yapalım da bitsin gözüyle baktıkça ilerde büro sahibi, akademisyen olan gene bir şeyleri çözmek için çaba sarf edecek eğer bir işi öğrencilik yıllarında layıkıyla yapmaya karar verdiyse. Ben buna inanıyorum.

Lütfen, belki bu yine öğrenci-akademisyen ilişkisiyle aşılacak bir şey, not kaygısını bırakın. Artık kendinize güvenin ama bu güvenin altını da doldurun, bir şeylere dayanın. Artık siz de birer bireysiniz, böyle bakmamız gerekiyor öğrenciler olarak bence.

Sonuç olarak herkes bu kadar doluyken neden üretim fışkırmıyor kimseden? Neden sonuç ürünlere ulaşılamıyor? Şunu fark ettim: 40 yıl önce bu disipline başlanmış, 20 yıldır imar şeyleri kurulmuş, hâlâ sadece bir şeyler eleştiriliyor gibi geliyor. Eleştirinin ötesinde olmalı, ben artık eleştiriden geçtim. Bir şeyleri sorgulamak lazım. Ne yapılabilir, bana düşen nedir, bunu sorguluyorum. Bence herkes böyle davranmalı.

Diyeceklerim bu kadar, teşekkür ederim.

SAFFET ATİK

Teşekkür ederim. Bu iki etti. Trabzon'da da bir öğrencimden sonra söz aldım, "keşke önce alsam" diye düşünmüştüm. Ankara'da da bir öğrencimizden sonra söz aldım, keşke daha önce söz verseydiniz. O heyecanı yakalamakta güçlük çekeceğim. Çiğdem'e teşekkür ediyoruz.

Eğer sistematize edebilirsem birkaç nokta vardı katkıda bulunmak istediğim. Belki slogan haline gelmeyecek ama ilkinden başlamaya çalışayım. Aslında bütün arkadaşlarım ve son konuşmacı bunun üzerinde durdu. Bir tanesi, kendimizin çıtayı yükseltmesi gerekiyor. Önce birey olarak plancılar ve bizim giderek mesleki örgütlülüğümüz, Odamız, eğitim verenler, diğer kurumlar vs. bu çıtanın yükseltilmesi bizim elimizde. Bunu şunun için söylüyorum: Gerçekten çok bilgi üretiliyor dünyada ve bu bilgi artık çok kolay dağılabiliyor ve çok kolay erişebiliyoruz. Dolayısıyla bu meselenin üzerinde durmak, yaşımız ne olursa olsun, pozisyonumuz ne olursa olsun bilgimizi geliştirmek, dünyadaki gelişmelerin farkında olmak gerekiyor. Böyle bir şeye ihtiyacımız var, diye düşünüyorum çünkü şunu görüyorum: Giderek Remzi'nin sunduğu çalışmada da, üç gündür de alt dallarda uzmanlaşmaları gündeme getiriyoruz. Bundan 25 yıl evvelki gibi değil Türkiye ve ilgi alanımız. Aslında şehir plancısı bir parça da belediyecilik gibi geliyor bana, yani yaşamın her alanına müdahale edebilecek türde belgeler, bilgiler üretiyoruz.

Toparlamam gerekirse üç gün içinde ben şunu gördüm ve bundan çok hoşnut oldum. İmar planı elde etme meselesi değil, adı ne olursa olsun, ölçeği ne olursa olsun, yavan bir plan elde etme meselesi değil. Arkadaşlarımız, biz bunları aşmışız. Yeni süreç tasarımlarını konuşabiliyoruz veya yeni yaklaşımlara karşı tutumlar sergileyelim diyoruz. Bu tabii bilinç düzeyinin, olgunluk düzeyinin daha yukarı geldiği noktası ama bunu daha da geliştirmeliyiz. Kısır planlama çalışmalarından, kısır kurumlar arası ilişkilerden vesaire, bunun farkında olalım ama bizim görevimizin bunun daha üstünde olduğunun bilincine varalım, diyorum. Bu da plancı olarak hem bizlere hem çalıştığımız kurumlarıma yeni yükümlülükler getiriyor diye düşünüyorum. Dünyayı takip etmek, gündemi takip etmek, gelişmeleri yakalamak ve buna karşı önlemler almak gerekir. Kent için strateji geliştiren bir kişi kendi mesleği için de geliştirmeli, diye düşünüyorum.

Bir diğer husus, bu bağlamda, biz kendimize yeni görevler verirken, özgüvenle bunu yapmak durumundayız, bu yeni gelişmeleri, örneğin akademik dünyaya, örneğin bürokrasiye aktarmak durumundayız. Bir ufak örnek vererek bitireceğim.

AB uygulamaları diyoruz, AB müktesebatı diyoruz. AB müktesebatında veya uygulamalarında veya Türkiye'ye gelen paranın dağılımında en fazla bölgeler

arası eşitsizliği giderecek önlemlere, bu projelere, bu paketlere kaynak ayrıldığını biliyoruz. Türkiye buna çok muhtaç. Özellikle bugünlerde konuştuğumuz, yaşadığımız olaylardan ötürü, biz bölge planlama konusunda ne dedik, ne yapıyoruz, neler yapmalıyız? Bunu çok basit bir örnek olarak söyledim. Bölge planlama bizim meslek alanımız içinde kalan farklı eylemlerden biriyse, yahut alt disiplinlerden biriyse ve bu dünyada giderek önem taşıyorsa, mesela biz meslek adamları olarak ne yaptık, diye düşünüyorum. Kurumlar olarak ne yaptık, diye düşünüyorum. Bu bir eleştiri değil ama gündemi yakalama için bir örnek olabilir diye düşündüm. Onun için bunları söyledim. Teşekkür ederim.

ÇAĞATAY KESKİNOK

Teşekkürler.

Ben de bir şey söylemek istiyorum Saffet Hocam. Biz de bu alt dallar meselesini uzun zamandır, 10 yıldır geliştirdik de, oldukça fazla yüksek lisansta alt dallarımız oluştu fakat şu andaki sıkıntılarımızdan birisi de bütün bu alt dalların bu sefer müthiş bir kopukluğa ve bölünmeye yol açması. Şu anda bunların birbiriyle örülmesi gibi bir genel sorunumuz var. Bir genel planlama çerçevesinin nosyonunu, hatta politikasını yitirmeyen, alt dallarda da birikim sahibi birini yetiştirmek gibi bir sıkıntımız var.

Sezen buyur. Öğrenci arkadaşlar, kusura bakmayın, bazıları öğrencim olduğu için tanıyorum, ismen hitap ediyorum.

SEZEN GENÇ

ODTÜ Şehir Bölge Planlama son sınıf öğrencisiyim. Ben de üç gündür Kolokyumu kesintisiz takip etmekteyim. Kolokyumda benim en çok ilgimi çeken, belki de kendi özel işim, en çok dikkat ettiğim şeylerden birisi de bu işin biraz daha felsefi boyutuydu, işin etik kısmıydı ve İlhan Hocanın açıkçası konuşması gerçekten benim için çok önemliydi. Onun dışında "benim işim ne olacak gelecek yıl mezun olduğumda?" sorusunu sordum kendime ve geçen haftalarda Çağatay Hocamın bir sınıfta "Arkadaşlar, unutmayın, sizin işiniz toplum ve mekan" dediğini bugün, neden böyle söylediğini çok daha iyi anlıyorum.

Şunu biliyorum ki, parçalanmış, bölük pörçük kent adı altındaki formlar ve kent kullanımları düzensiz, parçalanmış ve örgütlenemeyen toplumların sonucudur. Bir toplumu iyi yönetebilmek için mekanı iyi yönetmenin asıl amaç olduğunu düşünüyorum. Bu yüzden o etikle, toplum mekanını birleştirerek üç tane slogan geliştirdim.

İlk sloganım: "Sosyal eşitlik ve sosyal adaleti ilke edinen tek bir zümre için

değil, kamu yararı güden, herkes için sürdürülebilir yaşam ve yaşanabilir kentler için planlama."

İkinci sloganım, etikle ilgili olan. Benim inandığım bir olgu var, "birey olmadan toplum olunamaz, erdemli olunamadan da plancı olunamaz." Bunu da bir slogan olarak yazarsanız, hocam, önemli benim için.

Son olarak da Erdal Hocamın da İstanbul'dayken çok hoşuma giden bir sözü vardı. İsviçreli tiyatro yazarıydı sanırım, onu söyledikten sonra açıkçası bugünlerde bu karamsar tablodan biraz çıkmamı sağladı. O söz de şudur: "Umutlarım fevkalade ama durum umutsuz." Durum umutsuz olduğu halde umutlarımı bir öğrenci ve geleceğin plancısı olarak yeşertmeye devam edeceğim. Teşekkürler.

GÜRKAN AKGÜN

Ahlak konusunu planlama meslek alanının mevcut tespitinden biraz daha ileriye taşımak istiyorum. Planlamanın mevcut durumunun tespitini yaparsak, planlama alanında uzaydan gelen planlar olmadığı için, mevcut durum iktisadi, ideolojik ve siyasal kompozisyonun sonuçları. Bunlar stratejik olsun, imar planı olsun, şu olsun, bu olsun. Dolayısıyla toplumsal adaleti kendine dert edinen meslek insanları açısından bu mevcut araçlar bize en fazla bölüşümsel adaleti sağlamakta çeşitli araçlar kullanılıyor, önemli kazanımlar sağlıyor ama bizim hakikaten başka araçlarla toplumsal meşruiyeti sağlayan politikaları üretmemiz sorunu burada önem kazanıyor. O proaktif mücadele ve onun araçlarını üretmek gerçekten önemli. Neden önemli? Kentin biçimlenişine plancı ve bunu tahayyül eden meslek insanları olarak baktığımız zaman kent bu şekilde biçimlenmiyor. Kent, zaman, mekan, sıkışma, teorisini nasıl kurarsak kuralım, bugünün biçimlenmesi üzerinden, değişimi üzerinden, bugüne dair çeşitli, çok hızlı bir şekilde değişiyor. Dolayısıyla, plancının da bugüne dair şu an, şimdi politika araçları üretmesi ve bunu toplumsal zeminle, toplumla kurduğu ilişkiyi karşılıklı öğrenme süreciyle bir dil kurarak ortaya koyması gerekiyor. Bu, bir taraf olmaktır. Bugün ders olarak, hani uzlaşmacı planlama öğretiliyor ya, aktörleri ortada toplayıp plancının misyonu, vizyonu budur, diye öğretiliyor. Hayır, plancı da taraf da olabiliri bir kere oturup ciddi ciddi tartışmamız lazım çünkü mevcut durum, toplumun sınıfsal kompozisyonu öyle bir ayrışmaya giderken, plan da bu sistemin tıkanıklıklarını çözmeye çalışan bir araçken biz eğer bilgi üreten, bilgiyi dolaşıma sokabilecek insanlarsak bunda taraf olabiliriz, çeşitli taraflarız. Oradaki çeşitli toplum kesimlerinin ellerini güçlendirecek araçlar üretebiliriz. Bu çok önemli.

Bir örnek üzerinden açıklayayım; Örneğin Odamız çok davalar açmıştır. Kazanımları olmuştur. Kamu yararı demiştir. Kamu yararı üzerinden açıklamaları

olmuştur, ama artık davayı aşıp bizim oradaki sorunun muhataplarıyla birlikte, şu kapıdan çıkınca kamuyla, o mevzuu tartışıp oradaki insanlarla birlikte, oradaki insanların örgütlenmeleriyle birlikte, örgütlenmeyen bireyler üzerinden birlikte bir politika üretmemiz gerekiyor. Dolayısıyla kamuyu yeniden bizim inşa etmemiz gerekiyor. Araçlar üretmemiz gerekiyor.

Örneğin bir soru üzerinden gidelim. Staj konusun gündeme getirdi bir öğrenci arkadaşımız. Staja baktığımız zaman, bugün ya bu işler "naylon staj" olarak yapılıyor ve bunları hepimiz de biliyoruz, ya da stajlar çok ciddi, ucuz, hatta bedava bir emek sömürüsü olarak kullanılıyor. O zaman şöyle araçlara ihtiyacımız var; Planlama öğrencileri birlikteliğini, adı ne olursa olsun, bu buluşmaların bir birlikteliğe dönmesi, bunların artık yavaş yavaş örneğin eğitim sisteminde, planın üretildiği sistemde onların birlikteliği, söz hakkı olmasıyla birlikte ne olacaktır? Bu sorunlar gündeme gelecektir. Onları gündeme getirecek olan şey de Odanın Yönetmeliği falan değildir, o insanlar araçları üretecek, kendilerine dair politikaları oralarda savunacak ve zamanla bu iş olacak. Olduğunu, kazanımlarını biz öğrenciliğimizde de gördük. Dolayısıyla böyle araçlara ve gerçekten bugün burada, şu anda üretilecek politikalara ihtiyacımız var, diye düşünüyorum. Bilmiyorum sloganvari oldu mu?

ÇAĞATAY KESKİNOK

Çok teşekkürler, ben ikinizin konuşmasından şunu çıkarıyorum ve bunu yararlı görüyorum. Tabii ki gelişmenin biçimi üzerine tartışma bizim planlama alanımızla doğrudan ilgili bir tartışma, yaptığımız iş bu ama o planlama bakış açımızı geliştirecek olan tartışma, gelişmenin niteliğiyle ilgili tartışma. Toplumsal eşitsizlik vesaire gibi konular üzerine tartıştığımız şeyler, gelişmenin niteliğiyle ilişkili, yani kendi alanımızın düşüncesi üzerinde düşünmek üzerine, yani felsefe yapmak üzerine. O bakımdan çok yararlı oldu. Teşekkürler.

Biraz daha devam etseydin şu söyleyeceğim şeyi de söylemiş olacaktın. Bu stajlar konusunda acaba yerlerin seçimi, toplumsal hedef de oluşturma açısından bir ortak bilinç geliştirilebilir mi? Şehircilik kulüpleri, toplulukları acaba bu konuyu taşıyamaz mı okulların ve Odanın gündemine, ama önce orada pişirilmesinde yarar olabilir.

SALONDAN

Remzi sunumunda bize birkaç tane soru yöneltti galiba, yanlış hatırlamıyorsam. Ben kısaca o konuya değinmek isterim. Ben '76 yılında mezun olduğumda, bir teknik sınıftan meslek olarak sayılmıyorduk. Ne olduğu belirsizdi, yani yasalar çerçevesinde ve o yıldan günümüze kadar hakikaten Oda ve bir sürü meslektaşımız ciddi olarak yasalarda şehir planlama mesleğinin yer alması ve

tanımlanması yönünde büyük emek harcadılar. Tabii ki o yıllardan bugüne büyük aşama kaydedildi. Bunun çeşitli yasalarda tanımlanmış olması, görevlerinin tanımlanması çok önemli meslektaşlarımız açısından. İmar Kanunu, Koruma Kanunu gibi kanunlar önemli. Bunların ötesinde bu konunun bir meslek tanımını hedefleyen bir Kanun haline getirilmesinin, bence, gelecek yıllar için yasal açıdan en azından bir emniyet tedbiri olarak gerekli olduğuna inanıyorum. Belki bu konuda Odanın önderliğinde hukukçular ve akademisyenlerden oluşan bir çalışma grubunun böyle bir yasa metni tasarısını hazırlaması mesleğin geleceği açısından önemli olduğu kanaatindeyim. Detayına girmeyeyim ama, sabah, yani diğer meslekler, şehrimizin meslekleri Oturumunda bir çok meslek erbabı konuştu, sonuçta piyasada bir pasta bölüşülüyor, bu da hayatın gerçeği, bu kadar güzel sloganlardan sonra biraz yavan kaçacak belki ama, hayatın gerçeği bu. Bu pastanın nasıl bölüşüleceğinin kavgası veriliyor. Örneğin, birey olarak beni çok rahatsız eden bir konu, mimarlar grubunun şehir planlama konusundaki tartışmaları, tutum ve davranışlarını doğrusu. Sonuçta kent mekanında üç gündür tartıştığımız, sermaye diye adlandırdığımız, o çok güçlü varlığın karşısında ona karşı mücadele ettiğini iddia eden meslek gruplarının birbirine girmesi de taktik olarak da büyük bir hata. Zaman zaman bu tür sıkıntılar da yaşıyoruz. Biz Antalya'da yaşıyoruz. Eminim diğer kentlerde de bu vardır. Bu nedenle bu tür olumsuzlukların da önlenmesi açısından böyle bir yasanın yararlı olacağına inanıyorum. Yani meslek yasasının yararlı olacağına inanıyorum. Çünkü, diğer yasalarda dolaylı olarak yer almak gelecek için çok da emniyetli bir durum değil.

İzninizle bir iki konuya daha değinmek istiyorum. İnci Hanımın değindiği bu hukuk konusu gerçekten önemli. Sonuçta uygulamanın içinden gelen bir kişi olarak bunun sıkıntısını hep duymuşumdur. Hangi ölçekte, ne kapsamda bir çalışma yaparsanız yapın, eğer uygulanmasını istiyorsanız mevcut hukuk kuralları içinde, hukuksal bir temelinin olması gerekiyor. Bu nedenle okullarda, imar hukuku dersleri veriliyor tabi, ama ben bir imar kanunu, yönetmelik, şu, bu, onlardan önce hukuk nosyonunun biraz felsefi boyutta, çok genel, evrensel hukuk normlarının işlendiği bazı derslerin verilmesinin büyük yarar sağlayacağını sanıyorum, çünkü temas ettiğim bazı meslektaşlarım, söylemeye üzülüyorum ama hakikaten hukukun h'sinden bile haberi olmadan birtakım çalışmalar yapıyorlar. Bu bence ciddi bir eksiklik.

Mesleğin tanımını yapmakta hepimiz zorlanıyoruz. Bu da çok doğal geliyor bana, çünkü bizim uğraş alanımız hayatın ta kendisi. O nedenle plancıların dışında herkes bir şekilde yapılan bir plan hakkında söz söyleme hakkını kendinde görüyor ve bence hakkı da var. Söylemesi de lazım zaten. Biz plancılar olarak belki de bu dile getirilen görüşlerin nereden kaynaklandığını, yani o görüşlerin sahiplerinin belki sınıfsal analizleri gibi çalışmaları doğru yapmamız lazım. Bu bağlamda, mesela katılım çok önemli. Katılımcı bir süreç hepimizin

benimsediği bir süreç ama bu katılım bazen hiç de istediğimiz şekilde gerçekleşmiyor çünkü mülk sahiplerinin ağırlığını duyurduğu, hatta bloke ettiği, bu işin kavgalara, silah çekmelere kadar vardığı da hayatın bir gerçeği. Ben şahsen muhatap oldum bu tür şeylere. O nedenle hak veriyorum, ama yapılan bir çalışmanın ve bunun eleştirisinin ve uygulanmasının takipçisi de olmak zorundayız. Bugün belki şu anda müellif görüşü gerekir, birtakım değişiklikler falan gibi, eskiye göre muhakkak ki ileriye atılmış bir adım ama yeterli değil ve bu konuda da, mesela meslektaşlarımız bazen bu yetkilerini de istismar ediyorlar. Planın daha iyi uygulanması yönünde değil de, bir çeşit tekelci yararlar sağlamaya yönelik davranışlara da şahit oldum. Her grubun içinde iyisi de var, kötüsü de var.

Hep plan tartışılır. Biraz da plancı olmayanların dışındaki insanlar için steril bir alan. Özellikle de yerel yöneticiler, o planı uygulamakla mükellef olan yöneticiler açısından steril bir alan çünkü teknik bir belge, suçlandığı zaman esas suçlular kendilerini gizlemiş oluyorlar. Benim yorumum bu. Hakikaten bir plan çalışması içinde katılım sağlanıyor ama hiçbir zaman için o planın uygulanması masaya yatırılmıyor. Hiçbir şekilde ben şahit olmadım, bilmiyorum diğer arkadaşların bu anlamda deneyimleri var mı? Çünkü bamteli orada. Siz dünyanın en mükemmel planı dahi olsa, bunu eğer art niyetle uyguluyorsanız veyahut da bilgisizlikle bir uygulama yapıyorsanız olumlu sonuçlar almak mümkün değil ve işte toplumdaki o çekişme, o farklı çıkar gruplarının ağırlıkları zaten planın uygulanmasında daha çok hissediliyor.

O nedenle biz plancılar olarak, daha önceki konuşmamda da değinmiştim, tekrar izninizle hatırlatmak istiyorum, yaptığımız planın uygulanmasını, karşılığında para almasak dahi, takip etmek bence meslek ahlakının bir kriteri olmalıdır. Bir görevimiz de, hakikaten kamuoyunu, toplumu bilgilendirmek gibi bir görevimiz olmalıdır. Bilgilendirmek ve örgütlemek. Örgütlemek derken, çok küçük bir şey olabilir. Mahallenizde bir ağacın kesilmesi olabilir veya bir kaldırımın daraltılması veya genişletilmesi olabilir ama kenti somut olarak ilgilendiren konular üzerinde çevremizi örgütleyebilmek veya aydınlatmak da doğrusu kendimize vazife olarak almamız gereken çalışmalar, diyorum. Teşekkür ederim.

REMZİ SÖNMEZ

Söz isteyen arkadaşlardan özür dileyerek, tazeyken bir iki cümle söylemek istiyorum Meslek Yasasıyla ilgili.

Komisyonun raporu bir durum saptama raporu esas itibarıyla, biraz da sorular soruyor, yani tartışma alanları açıyor. Meslek Yasası konusuna gelince, evet, meslek yasası olan meslekler gerçekten daha tanımlı, daha kendilerini

güvencede hisseden meslekler. Sadece bu piyasa koşulları meselesi, paylaşım meselesi de değil. AB sürecinin de etkileri var, vesaire, uzatmak istemiyorum. Fakat bizim mesleğimiz de aslında açılış konuşmasında Başkanımız da söyledi, çok güvencesiz bir şey değil, yasal güvenceleri var. Tam olarak bizleri tatmin etmese dahi var. TMMOB'de öyle meslekler var ki, kendilerinin yetkilerini Eurocode bilmem nelerle ya da işte Bayındırlık Bakanlığının yayınladığı genelgelerde arayan ya da hiç olmayanlar var.

Meslek Yasasını ben şu açıdan önemsiyorum: Mimarların böyle bir Meslek Yasasını hazırlamış olmaları ve yasallaşması durumunda bunun bize etkileri olacaktır. Olumlu ya da olumsuz etkileri olacaktır. TMMOB içindeki diğer mesleklerde bunu gördük, dolayısıyla bizim burada dikkat etmemiz gerekir. Bu yasal tartışmaların ya da tasarı tartışmalarının içinde olmamız gerekiyor. Her şeyden önce bilgilenmemiz gerekir. Odamız ve bölümlerimiz bu konularda katılım talep etmelidir, diye düşünüyorum o tasarılar açısından.

Bir de bu sertifika ile ilgili Mustafa'nın sormuş olduğu soruya değinmek istiyorum. Aslında Semahat Hanım ona, bana kalırsa güzel bir cevap verdi. Bu sertifika meselesi daha çok mühendisler açısından ve onların koşulları açısından öne çıkan bir şey. Bizim mesleğimizle ilgisi yok anlamında söylemiyorum ama bizim mesleğimizin bu alandaki sorunu birazcık bir ekip çalışmasının gündeme getirilmesi, bu ekibin görevleri, yetkileri gibi biraz daha farklı platformlarda tartışılması gereken bir yönü var. Müellif Yönetmeliğini de bu açıdan değerlendirmeliyiz. Onu da o açılardan masaya yatırmalıyız, diye düşünüyorum. Yoksa şöyle bir yanlış anlama olmasın, "komisyon böyle bir şey öneriyor" gibilerinden. Böyle değil, yani durumu ortaya koyuyor Komisyon Raporu.

AHMET ŞİMŞEK

Şehir plancısıyım. Benim merak ettiğim bir konu var, onu sormak istiyorum özellikle Oda Yöneticilerine. Geçmiş yıllarda Odamıza üyelerle ilgili bir veritabanı çalışması yapılmıştı. Burada toplam sayısı 4 100 civarında olan veya şu an 4 200, kaç kişi var bilmiyorum ama, o üyelerimiz genel bir veritabanı olarak ortaya konmuştu. Burada, kamuda çalışan ve üniversitede çalışan şehir plancılarımız dışında ve de serbest çalışıp da hayatının bir bölümünde kamuda çalışmış veya üniversitede yarı zamanlı üye olarak çalışmaya devam eden bazı serbest çalışan plancılar dışında, serbest çalışan üyelerimizin bu kolokyumlara neden teşrif etmediklerini açıkçası çok merak ediyorum ben. Acaba Odamızla ilgili bir sıkıntıları mı var bu serbest çalışan arkadaşların. Ben İller Bankasında çalıştığım için birkaçıyla görüşme fırsatım oluyor. Odamızı bazıları sadece büro tescil amacıyla veya mesleki denetim uygulaması yaptırmak amacıyla ziyaret ettiklerini, başka hiçbir amaçla ziyaret etmeyi düşünmediklerini ifade

ediyorlar. Bunun açıkçası nedenlerini ben anlayamıyorum. Çünkü benim iki tane üye olduğum dernek ve mesleki kuruluş var. Bir tanesi kendi mesleğim olan Şehir Plancıları Odası, bir de mezun olduğum okulun Mezunlar Derneği. İnsan kendi meslek derneğini, meslek örgütünü bu kadar sahipsiz bırakabilir mi acaba? Bunun nedenlerini merak ediyorum ben.

Teşekkür ederim.

ÇAĞATAY KESKİNOK

Teşekkürler.

Odadan bir arkadaş buna yanıt vermek isterse verebilir. Ama bilemiyorum, o açıdan ben öyle bir katılımsızlık sezmedim. Serbest çalışan arkadaşlar katılmıyor gibi bir şey sezmedim. Kolokyuma katılımı mı kastettiniz? Ben iki konu da ifade edilmiş olarak sayıyorum. Dolayısıyla Oda Yönetiminden yanıt vermek isteyen varsa buyursun.

TARIK ŞENGÜL

Kolokyumla ilgili meslektaşlarımızla karşılaştığımızda genellikle eleştiriler şöyle oluyor: "Kolokyumlardaki temalar çok akademik, teorik düzeyde kalıyor, bize bir katkısı olmuyor" şeklinde eleştiriler vardı. Onların arasında bu meslek alanıyla ilgili tartışmayı takip edemediler. Burada da teorik bir şey olacak diye bekliyorlardı aslında. Bugüne kadar gelenekselleşen o daha kuramsal düzeydeki tartışmanın yine devam edeceğini düşündükleri için katılmadılar. Gelen birkaç arkadaş söyledi "Biz farklı bekliyorduk, biraz daha mesleğe yakın. Belki bundan sonra böyle olursa daha iyi olur" şeklinde yaklaştılar. Tarihsel olarak oluşan bir durum. Bir katkı alamayacaklarını düşünüyorlar. Kendi takdirleri aslında.

YASER GÜNDÜZ

Ben geçen kolokyumlardan farklı olarak aslında buna daha fazla serbest çalışan üyenin katıldığını gördüm. 10 senedir Yönetim Kurulu üyeliği yapan birisi olarak o tespitimi kendim söyleyebilirim. 800'ün üzerinde katılım var, Dünya Şehircilik Günü Kolokyumuna. Bir de diğer kolokyumlardan farklı olarak Saffet Hocamın aslında çok iyi hazırladığını düşündüğüm bir Oturum da oldu. Uzundur da hatırlamadığım, salon kolokyumda yapılan sunumların kesilmeden devam etmesini istedi. Öğlen yemeğindeki arayı da vermemeyi göze alarak. Bu Kolokyumun bir, o niyetle, serbest çalışanların da çok aktif olarak katılacakları, deneyimlerini paylaşacakları bir Kolokyum yapma öngörüsüyle hazırlandığını ta başından beri biliyoruz, söylüyoruz. Ahmet sen de bu Kolok-

yumu Yürütme Kurulu içerisindesin, bu kadar oluyor. Daha da iyiye götürmek niyetiyle. Teşekkür ederim.

ÇAĞATAY KESKİNOK

Ben de şöyle bir şey söyleyeceğim. Meslek alanıyla akademik ortam arasında bir yabancılaşma var ve bunu kırmak gerekiyor Kolokyumda. En uygun yeridir.

Ben sözü Tarık'a bırakıyorum.

TARIK ŞENGÜL

Belki tam da bu noktadan başlamak lazım. Biz planlama meslek alanı derken, yaptığımız tartışmanın en önemli eksenlerinden bir tanesi, giderek Oda etkinliğinin, akademinin ağırlığının arttığı, mesleği icra eden insanlarınsa bu çerçevede daha çok dinleyici ama zaman içinde asli unsurlarken yabancılaşan öğeler haline geldiğini tespit edip oradan başladık ve o çerçevede de bütün bu oturumların katılımına bakılırsa davetli çağırdığımız insanların önemli bölümü aslında farklı çerçevelerden kimisi özel sektörde planlama büroları çerçevesinde, kimisi kamu sektöründe etkinlik gösteren plancılar olarak, kimi zaman da meslek alanımızın dışında ama bizimle etkileşim içinde çalışan diğer meslekleri, kentin meslekleri dediğimiz meslekleri icra eden insanları çağırdık. Bu çaba bir miktar, bu yabancılaşma sürecini de tersine çevirmeye yönelik bir çabaydı. Umarız bizden sonra bu tür etkinlikleri üstlenecek arkadaşlarımız gerek Oda, gerekse üniversite çevresinde bu mesajı ve bu çabayı bir miktar pozitif bir şey olarak görüp sürdürürler. O açıdan bu yabancılaşma sürecinin tarihselliğinde bu kırılma noktasını temsil eder.

Bu sürece ilişkin ben şöyle bir tespiti de yapmak istiyorum. Asıl söylemek istediğim oydu, onun için söz aldım. Bütün bu süreçte beklentilerimizden bir tanesi olabildiğince bu meslek alanı içinde plancıların kendi deneyimlerini konuşabilmekti. Ama ben bunu bir eleştiri olarak da söylemek istiyorum. Bunda çok başarılı olduğumuzu söyleyemeyeceğim. Tam da gene bu tarihsel yatkınlıklarla çok yakın ilişkisi olduğunu düşünüyorum. Gene konuşmalarımız bir miktar merkezileşme, yerinden yönetim, planlamanın tıkanma noktaları. Halbuki şunu yapabilsek bunlara ek olarak: Plancı olarak uzun süre plan hazırlayan arkadaşlarımız, nerede mesela başarılı gördüler kendilerini, nerelerde başarısız oldular, niye başarısız olduklarını düşündüler, nerede başardıklarını ve niye başardıklarını düşündüler? O somut plan süreçlerinde başka mesleklerle nerelerde iyi eklemlendiler? Bunları dinlemek konusunda ben bir miktar hayal kırıklığı yaşadım ama bunu da şöyle bir şeyle ilişkili olduğunu düşünüyorum. Biz gerçekten uzun süre bunları konuşamadık. Şimdi konuşmada, ilk uzun

hastalıklardan sonra yürümede sıkıntı çekilir ya, biraz öyle bir sıkıntımız var. Onun için de bu anlayışın sürdürülmesi, olabildiğince meslek insanlarının buralarda konuşup bir miktar belki akademisyenlerin de aşağıda dinlemesi, yani bunu tümüyle dışarıya çıkartmak anlamında değil, önemli diye düşünüyorum. Mesela "şu kentte yapılan planın şu boyutu, şurada iyi gitti, çünkü şöyle bir strateji izlemiştik" diyebildiğimiz noktada, "şurada başarısız olduk" diyebildiğimiz noktada "şurada bunun şöyle sonuçları oldu" diyebildiğimiz noktada bizim etik kodlar da bir miktar oralardan çıkacak.

Erdemli olmak güzel bir şey. Bu önemli bir başlangıç noktası ama buradan etik kod falan çıkmaz. Etik kod, yaptığınız bir işin insanların yaşamına somut olarak nasıl sorunlar ya da açılımlar yarattığını tartışa tartışa ortaya çıkar. Bir çok kural öyle soyut, sadece felsefi tartışmalardan gelmiyor, somut uygulamalardan geliyor.

Son bir şey daha; Bir başka boyutu tabii, bu bir alansa, o alanın diğer aktörleriyle ilişkilerimiz de çok önemli. Onu bir miktar gündeme getirmeye çalıştık. Ama ben aynı çerçevede diğer mesleklerin de en az bizim kadar zaaf içinde olduğunu görüyorum. Çok fazla planlama sürecine yönelik konuşamadı insanlar burada. Belki o da doğal. Daha çok ne yaptıklarını anlattılar. Ama gerçekten o süreçler içinde nerede plancıyla buluştular, nerede sorun yaşadılar, nerede birlikte bir şeyler yapılabildi. Birlikte olabilmenin, olamamanın koşulları ya da sorunsa kaynakları nerede, bunları biz konuşma konusunda güçlük çekerken, ben aynı şeyi diğer meslekler için de gördüm. Buradaki kritik mesele, bu alanda bir mücadele verilecekse bu mesleklerle birlikte vereceğiz. O yüzden bu karşılıklı etkileşim sorununu aşmamız lazım. Yoksa planlama alanının kurtarıcısı şehir plancıları olamayacağı gibi, bu anlamda sadece kendisini tartışan meslekler de kendi sorunlarını çözemeyeceklerdir. Bu bir alan, alanda bir güç yapısı var, o güç yapısı içinde politikalar üretmeye çalışıyoruz, ona karşı politikalar. O zaman sırt sırta veren bir konum üretilecekse bunun nasıl bir pratik içinde ortaya çıkabileceğinin, tarihsellik içinde tartışılması lazım, diye düşünüyorum. Teşekkür ediyorum.

ÇAĞATAY KESKİNOK

Karşılıklı etkileşim sağlayacağız, dedin, değil mi? Karşılıklı etkileşim sorunu değil yani, tamam o zaman.

SALONDAN

Ben tekrar söz aldım, özür dilerim, zamanınızı alıyorum.

GÜLTEN KUBİN

Burada biz kendi kendimizi çok eleştirdik. Gerek bu ülkeyi yönetenler bağlamında, gerek plancı bağlamında, ikiyüzlülüğümüzü, ahlakımızı çok sorguladık ve bütün bu tartışmalar daha çok, demin Osman'ın da sözünü ettiği, o bildirilerde sunulan, artık hakikaten çok yoğun olarak büyük kentlerin gündemine gelen bu parçacı ve tamamen kentin pazarlanma meselesine dönük proje süreçlerini neredeyse planlamayı ve kentsel yaşamın belirlediği noktasından hareketle bunu çok sorguladık. Bunu ben şuna bağlamak istiyorum. Burada da gelen bir sermaye var. Bu sermayenin zengin ülkelerden geldiğini biliyoruz. Bu zengin ülkelerin de batı ülkeleri dediğimiz coğrafyada temsil edildiğini biliyoruz. Orada toplumu oluşturan ya da tüm yaşam alanını oluşturan değerlere baktığımızda, ahlak, sosyal adalet, eşitlik, hak, hukuk gibi şeyler konusunda örnek aldığımız bir dünyadan geliyor. Kendi içinde bu alanı çok iyi denetleyen bir sistemden gelen bir sermaye, gittiği noktada o denetimi istemiyor aslında. Bu sermaye gelecek, şu noktada şunu yapmak istiyor ama bunu hemen yapacak, bunun önündeki engel nedir, plandır, o zaman plan olmasın. Biz bu dayatmaları sadece mesleğin tamamen uygulamasında değil, yasal mevzuatımızda da görüyoruz. Böyle bir süreç neyi getiriyor ülkede bizim alanımızı ilgilendiren mevzuata? Kentsel dönüşüm yasası hemen çıkarken, planlama ve imar kanunu tasarısı yıllardır bekliyor, çünkü o bu sürece engel. Biz bu projeleri nasıl durdurabildik. Bildiri sunan kişinin söylediği, odaların birlikte dava açarak engellediği projelerde bizim dayanağımız neydi. İyi kötü bu İmar Kanunuydu. Bundan çok daha kapsamlı bir Kanun tabii ki bu tür şeylerin önünde çok daha büyük bir engeldir. Biz buna karşı ne geliştirebiliriz. Hakikaten böyle bir dayatma ve sermayenin artık bizim planlama sürecimizi belirlediği bir noktada biz buna karşı ne tür araçlar geliştiririz konusunu da düşünmemiz lazım.

ÇAĞATAY KESKİNOK

Şöyle Gülten, kentlerimiz pazarlanamaz, ki şehircilik yasası derhal çıkarılmalıdır, ama söylendiği günün hemen ertesi günü bir şehircilik yasasını koymak lazım önlerine.

Kübra buyur.

KÜBRA CİHANGİR ÇAMUR

Teşekkür ederim.

Ben Tarık'a da, Nimet Hanıma da katılıyorum. Gülten'in söyledikleri de çok önemli. Aslında söylemek istediğim daha çok ürettiğimiz planların nasıl kentsel mekanlar ortaya çıkardığı ve o kentsel mekanların da insanları neden mut-

suz ettiği sorusunu sormak üzerineydi. Belki buna yönelik bir değerlendirme yapmamız gerekli. Ben televizyonu ya da sinemaları seyrederken şuna çok dikkat ediyorum: Doğal ortamda çekilmiş insanlardan hangileri mutlu, kim gülüyor, kim gülmüyor, bizim kentsel alanlarımızdaki insanlar, gelir grubuna bağlı olmaksızın mutsuz. Hepsi asık suratlı. Gülen bir insan bulmanız çok zor. Biraz kırsal alana doğru gittiğinizde birazcık daha üstü başı yırtık pırtık, köylü kıyafetli, yaşam koşulları belki çok iyi olmayan ama yüzü daha bir gülen insanlar görebiliyorsunuz. Yurtdışına gidenler biliyordur. İnsanlar yine gelirlerinden bağımsız olarak mutlular, gülüyorlar, ki ben ilk çıktığımda şaşırıyordum. "Ya bu insanlar niye gülüyor?" Çünkü bizim kentlerimizde yaşadığımız çevrelerde insanlar gülmüyor.

Bunu yaratan bir planlama sürecinin de bunda çok etkin olduğunu düşünüyorum. Planlarımız asık suratlı. Planlarımız daha çok kahverengilerden oluşan, koyu kahverengiler, açık kahverengiler, mevcut konut dokusu, gelişme konut dokusu, bunları bir araya getiren, Baykan Hocanın söylediklerini çok önemsiyorum, hiçbir omurgası olmayan, sistemi olmayan, farklı, içine kapalı parçaları bir araya getiren ulaşım parçaları. İnsanları, kenti sevmek üzere planlama ya da plancıları insanlara sevdirecek kentsel yaşam çevrelerini nasıl üretirize yönelik eğitmiyoruz, eğitmiyor muyuz sorusunu da ben soruyorum. Çünkü kentsel algımız da, öğrencilere sorduğum zaman kente ilişkin algılarında da bu mutluluğu yaratacak bileşenlerin çok fazla olmadığını görüyoruz. Kenti hep böyle bir fiziksel varlık gibi ele alıyoruz. Halbuki kenti kalite olarak, sevilen, içinde yaşanılan bir bütün olarak, bir sistem olarak düşündüğümüzde çok farklı parçalarına önem verdiğimiz, tasarımın daha ön plana çıktığı, farklı planlama süreçlerini yeniden ortaya koyabilir miyiz, diye sorular üretmeye çalışıyorum ve bu asık suratlı planlamadan, hatta suratsız planlama diyeceğim, daha gülen, insanlara baktığı zaman bile mutluluk veren, o iki boyutta mutluluk veren bir planlama yaklaşımına geçebilir miyiz?

Ben en son bir ... toplantısına katıldım, orada Antwerp için stratejik yaklaşımlar içeren kapsamlı planlamayı bize sundular. Planın temel kurgusu yeşildi. Zaten çok yeşil kentleri, bu yeşili nasıl daha arttırabiliriz diye kenti boydan boya geçen, çok ciddi kamulaştırmalar içeren, 3 kilometre boyunda, 1 kilometre eninde, ciddi anlamda çok büyük, yeni bir yeşil aksı nasıl gerçekleştirebiliriz üzerinde çalışıyorlardı. İnanılmaz etkileniyorsunuz. Plana baktığınız zaman içiniz açılıyor, içiniz gülüyor. Baykan Hoca o gün gösterdi, hakikaten birazcık daha gülen bir plan kabul edilmemiş, yanında son derece asık suratlı, kahverengi bir plan kabul edilmiş. Hakikaten bunu yapanlar da bizim meslektaşlarımız. Biraz sorgulamamız gerekiyor.

ÇAĞATAY KESKİNOK

Çok gerçekçilik her zaman iyi değildir. Dün Medine de şöyle demişti: "Öğrencileri okulda biraz sarsın, çok mutlu etmeyin"

KÜBRA CİHANGİR ÇAMUR

Ben de çok hırpalıyorum, sarsmaya çalışıyorum ama öğrenciler de hep sabah erken saatlerde uykulu geliyorlar, ders bitene kadar ancak uyanıyorlar. Herhalde ondan kaynaklanıyor, bilmiyorum.

Bir şey daha söylemek istiyorum. Biliyorsunuz bir Anayasa Taslağımız var. Hepimizin çok duyarlı olması gerekli. Çiğdem'in biraz önce söylediği gibi, hepimiz tek tek neler yapabiliriz, ne yapabiliriz'i en son noktasına kadar kullanmalıyız. Şimdiye kadar kazandığımız tüm davalarda yasanın ötesinde Anayasa çok büyük destek olmuştur. Bu Anayasanın böylece kabul edileceğini düşünerek biz ondan sonraya yönelik, kabul edildikten sonra ne yaparız değil de, bu süreçte kendimizi hazırlamalıyız, diye düşünüyorum. Teşekkür ediyorum.

ÇAĞATAY KESKİNOK

Teşekkürler. Söz almak isteyen var mı? Son iki kişiye söz veriyorum. Sonra kapatıyoruz.

ÖZER BOSTANOĞLU

Kolokyum meselesiyle toplandığımız bugün Türk şehirciliğine baktığımızda genel manzara gerçekten içler acısı. Her yönden, estetik, yapısal, doğal, ekonomik ve insani sermaye yönündün bir çöküntü dönemindeyiz. Bu çöküntünün genel olarak küreselleşme rüzgarının etkisindeki Türkiye'nin yalpalamalarından oluştuğunu söylemek mümkün. Türkiye bugün sahipsiz. Genel planda bu sahipsizlik görüldüğü üzere şehir planlama alanında da, meslek alanında da sahipsizlik maalesef ayan beyan ortada. 4 000 mezunumuz var ve bunun 2 000'inin şu anda ne yaptığı meçhul. Bu garip, anlaşılmaz bir durum. Hem bunu plancıların geleceğe olan, meslek alanlarına olan ilgisizliğe bağlamak mümkün, hem de Odanın kendi üyelerinin bağlılığına olan ilgisizliği olarak yorumlayabiliriz. Akademia Türkiye'yi ve şehircilik alanını sahiplenmekte bence yetersiz kalıyor. Kamu bürokrasisi şehircilik alanını sahiplenmede yetersiz.

Bakın, ben Bayındırlık ve İskan Bakanlığında çalışıyorum 25 senedir ve işe girdiğimde, gecekondu planlaması alanında üç plancıdan biri olarak başladım meslek hayatıma ve 26 yıl sonunda geldiğimiz yer, gecekondunun ilk önce bir

Genel Müdürlük düzeyinde temsili söz konusuyken daha sonra Daire Başkanlığı düzeyine indirgenmesi, en sonunda da Toplu Konut İdaresine devredilmesiyle sonuçlanan bir sahipsiz bırakma süreci oldu. Burada hepimizin, özellikle meslek adamlarının sorumluluğu açık.

Ben bu ahlak meselesini çok önemsiyorum. Bunu da üç ayakla görmek istiyorum. Fazla detaylamayacağım ama, bireysel ahlak, bu herkesin kendi tekelindeki ahlak, kamusal ahlak, bu çok önemli ve bunun Oda tarafından özellikle işlenmesi gerektiği kanısındayım, üçüncüsü de Türk aydın ahlakı, bu maalesef değinilmiyor ama Türk aydını maalesef bilinçsiz demeyeceğim ama, temelsiz, köksüzleşmiş bir aydın oldu, özellikle son yıllarda. Bunun yansımaları meslek yetkinliği tartışmasına kadar gider, eğer kendinizi AB'den gelecek tavsiyelere göre yetkinleştirmek isterseniz. Bunun sonucu AB ve GATS'a teslim olmayı da getirir. Bu ne demektir, Türkiye'de, bu sahipsizlik devam edecek olursa pek yakında Türk piyasasında sermaye sahibi gruplarla işbirliği yapacak yabancı plancıların egemenliği söz konusu olacaktır.

Ben özellikle bu sahiplenme meselesinde Türk şehircisinin kendi kimliğine, kendi meslek adamı kimliğine, Türk aydını kimliğine ve Türk kamucu, plancı kimliğine mutlaka sarılması ve bunu kollaması gerektiği kanısında olduğumu belirtiyorum. Mimarlık, plancılık meslek alanları ayrışmasında mutlak surette taraf olunmalı diye düşünüyorum. Bugün gayrimenkul ekspertizliğine indirgenmiş bir plancılığa doğru neredeyse yol açılmak isteniliyor, bugünlerde gayrimenkul zirvesi düzenleniyor İstanbul'da, mutlaka takip ediyorsunuzdur. Yabancı bütün yatırım ortaklıkları burada. Bugün Abdi Bey dedi, İngilizler oturdukları yerden Bodrum'u satın alıyorlar, biz sahipsiz bıraktık meslek alanını. Bunun mutlak surette ele alınması gerekir, diyorum. Odaya özellikle kamusal plancı ahlakı alanının geliştirilmesinde büyük sorumluluklar düştüğü kanısındayım. Daha doğrusu sorumluluk hepimizin. Teşekkür ediyorum.

MURAT ŞENTÜRK

Erciyes Üniversitesinde Lisans öğrencisiyim. Türkiye'de 51 yıldır şehir ve bölge planlama bölümü okutulmakta. Ama hâlâ şöyle bir soru geliyor: "Senin bölümün ne?" "Çevre bölge planlama" "Ne o, iki yıllık mı?" diye bir soruyla karşılaşıyoruz. Eğer uygulamalı ve teorik derslerimden biraz birleştirebilirsem, bağdaştırabildiysem yapılan her şey insan için, ben buna sokaktaki adam, diyeceğim. Sokaktaki adam eğer ona sunulan şey ne kadar iyi olursa olsun, plan ne kadar mükemmel olursa olsun, yüzlerce insanın sokaktaki insan için binlerce saatlik emeği eğer sokaktaki insan için bir şey ifade etmiyorsa, yapılan hizmet ona karşı anlamsızsa bunun bence hiçbir önemi yok. şöyle bir soru sorarsanız, ne yapalım, yaptığımız planları televizyonlara mı verelim, reklam mı yapalım, biz gazeteci miyiz, diye bir şey sorarsanız ben Kolokyumun da

zaten ana konusu olan Planlama Meslek Alanına asıl giriş kısmını söylemek istiyorum. ÖSS ile girilen bir bölüm burası. Okuması bile inanılmaz külfetli olan bu bölümü, bu kadar kompleks bir disiplini eğer diğer bölümlerle aynı kefeye koymaya devam edersek 50 yıl boyunca, herhangi bir şeyin değişeceğine inanmıyorum. En azından YÖK'ün uyguladığı bir şey bu, bu bölümü diğerleriyle bir tutmak, eğer bunda herhangi bir değişiklik olmazsa bu tip sorunlar gündeme gelmeye devam edecektir ve bence hep kısa vadeli çözümlerden öteye geçemeyecektir. Ben bu bölümü bilinçli olarak seçmedim. İnanıyorum ki seçen binlerce öğrenci de bilinçli olarak seçmedi. Nasıl bir bölüm olduğunu bilmeden seçti. En azından Şehir Plancıları Odası olarak YÖK'le ilişkiye girilip bu bölümün bu kadar mükemmel, her şeye hakim olduğu düşünülen bu bölümün daha farklı bir yerde olmasını temenni ediyorum. Teşekkürler.

REMZİ SÖNMEZ

Masanın bu tarafında olan birisi olarak bir iki cümle söyleme ihtiyacı hissettim. Başlangıçta konular, amaçlar açısından bu Kolokyumun ben de başarılı olduğunu düşünüyorum, çünkü bu salt akademik tartışmaların yoğunlaştığı bir Kolokyum olmaktan çıktı. Bir miktar daha uygulamalarla her iki alanı bütünleştiren, birlikte bir tartışma ortamı yaratan bir Kolokyum diye düşünüyorum. O açıdan da başarılı buluyorum. Gerek kentsel mekanı, gerek planlamayı, plancıları da hep bu yönleriyle tartıştık. Tabii burada yapılan eleştiriler, özellikle bu oturumda yapılan eleştirilere şöyle bir baktığım zaman, şöyle bir izlenim de elde ettim. Çok mu kötümseriz, özellikle gençlerden çok fazla kötümserlik sinyalleri alıyorum ama bu eleştirilere katılmıyor değilim. Çok büyük oranda bu geçerli olduğunu da düşünüyorum ama şöyle bir şey de var bu platform zaten bir eleştiri platformu. Zaten üretmiyoruz falan deniliyor ama aslında üretiyoruz. Yaşamda birçok şeyi de üretiyoruz, Odamızın faaliyetlerini düşünün, kişisel şeyler, üniversitelerimizin çalışmaları o kadar da azımsanacak şeyler değil. Burada belki bazı alanlarda geri gidiyoruz, bazen de ilerliyoruz ama sonuçta bir ileri gidiş de var. Bunu da kabul etmek lazım. Buranın da bir eleştiri platformu olduğunu düşündüğümüz zaman çok fazla eleştiri olmasını da doğal karşılamak lazım. Hatta ben şu sözle bitirmek istiyorum: belki de bizim gücümüz burada, çokça eleştiri ve özeleştiri yapma gibi bir potansiyelimiz var meslek olarak.

Teşekkür ediyorum.

ÇAĞATAY KESKİNOK

Yaklaşık 20 konuşmacı söz aldı, önemli konulara parmak basıldı. Dilerim Yönetim Kurulu bu konuşulanları dikkate alarak kendi siyasalarını üretecektir.

Ben bu forum oturumunu kapatıyorum. Birazdan Genel Başkana söz vereceğim. Kürsüyü bırakacağım. Ancak Gülten arkadaşımızın o dile getirdiği sosyal araştırma, şehircilik alanındaki çalışmalarda sosyal araştırma konusunda önemli çalışmalarıyla, araştırmalarıyla, altyapı sunmuş olan Mübeccel Kıray Hocayı bu Kolokyum sırasında yitirdik, kendisini saygıyla anıyoruz.

İyi akşamlar diliyorum.

Teşekkürler.

YASER GÜNDÜZ

Çok teşekkürler herkese, katılanlara, bildiri sunan değerli akademisyenlere, meslektaşlara.

Bu bildirilerin sunulmasını yöneten değerli Oturum Başkanlarına. Düzenleme Kurulunun birinci gününden beri bu Kolokyumun temasını belirlediğimiz ve bugüne kadar hazırlık sürecinde emeği geçen herkese, fikrini sunan, beynini yoran herkese Oda Yönetim Kurulum adına teşekkür ediyorum.

Kolokyumda Oda Yönetimimize ciddi misyonlar biçildi, ciddi sorumluluklar belirlendi. Odanın sorumlulukları denildi, ama Özer Beye ayrıca bir teşekkür ediyorum, onun kaldığı yerden. Yani bu sorumluluk Odanın, ama Oda her birimiziz. Oda ayrı bir kişi değil. Bu işleri biz hep birlikte yapacağız. Sorumluluk hepimizin, onun tekrar altını çizerek söylemek istiyorum. Fazla da sabırlarınızı zorlamak istemiyorum.

Üç gündür 19:00'lara kadar tartıştık konuyu. Biz heyecanlandık; hemen akabinde Yönetim Kurulunda değerlendireceğiz. Yine buradaki arkadaşlarla bazı çalışmaları hemen başlatacağız. Genel Kurula kadar da ilk etapta sanıyorum sürdürülebilirliğini sağlayabileceğimiz en azından etik kodlar, ahlaki normlarımızı belirleme çabasına bugünden itibaren başlayacağız diyorum.

Teşekkür ederim.